

Biblioteka
KRAJ JUGOSLAVIJE

Edicija
DOKUMENTA

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU
FOND ZA HUMANITARNO PRAVO

Odgovorni urednik
Prof. dr Momčilo Pavlović

Izdavači
Institut za savremenu istoriju
Fond za humanitarno pravo

Za izdavače
Prof. dr Momčilo Pavlović, direktor
Nataša Kandić, direktor

Recenzenti
Prof. dr Momčilo Pavlović
Dr Bojan B. Dimitrijević

Lektor
Branka Kosanović

Dizajn korica
Todor Cvetković

Grafički urednik
Siniša Kadić

ISBN 978–86–7403–157–5

Štampanje knjige sufinansiralo je Ministarstvo prosvete i nauke Vlade Republike Srbije

OD MIRA DO RATA

Dokumenta Predsedništva SFRJ 1991.

Tom I
(januar – mart 1991)

Priredili:
dr Kosta Nikolić
dr Vladimir Petrović

SADRŽAJ

<i>Uvodne napomene</i>	7
I. Predsedništvo SFRJ: nastanak, funkcije i sastav	9
II. Jugoslovenska narodna armija i državna kriza	21
III. Početak raspada Jugoslavije	30

DOKUMENTA

Naredba Predsedništva SFRJ o rasformiranju i razoružanju nelegalnih oružanih sastava (9.1.1991)	59
Informacija SSNO o merama u JNA za sprovođenje Naredbe Predsedništva SFRJ (25.1.1991)	60
Stenografske beleške sa 93. sednice Predsedništva (25.1.1991)	61
Stenogram filma Uprave bezbednosti JNA o uvozu oružja u Hrvatsku (25.1.1991)	88
Stenografske beleške sa 96. sednice Predsedništva (13.2.1991)	100
Stenografske beleške sa 99. sednice Predsedništva (22.2.1991)	181
Stenografske beleške sa 101. sednice Predsedništva (1.3.1991)	247
Stenografske beleške sa 102. sednice Predsedništva (2.3.1991)	319
Sednica Predsedništva kao Vrhovne komande oružanih snaga SFRJ (12, 14. i 15.3.1991)	370
Stenografske beleške sa 108. sednice Predsedništva (21.3.1991)	396
Hronologija	464
<i>Summary</i>	477
<i>Beleška o priređivačima</i>	479

UVODNE NAPOMENE

Knjiga pod naslovom *Od mira do rata* predstavlja treću tematsku zbirku dokumenata edicije „Kraj Jugoslavije“ Instituta za savremenu istoriju i Fonda za humanitarno pravo. Kao i prethodna dva, i ovaj temat okuplja i kritički prikazuje ključna dokumenta za razumevanje raspada Jugoslavije i rata koji je na njenom prostoru usledio.¹ Okosnicu ovog toma čine stenografske beleške sa zasedanja Predsedništva SFRJ tokom prva tri meseca 1991. godine. Dokumenti su postali dostupni javnosti nakon što su uvedeni u sudske spise Međunarodnog krivičnog tribunala za gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije, prilikom svedočenja Borisava Jovića i Momira Bulatovića, na suđenju Slobodanu Miloševiću. Nalaze se na javnoj interaktivnoj bazi podataka sudskih dokumenata MKTJ.²

Zašto je izbor pao baš na dokumenta ove institucije, i to baš u ovom periodu? Predsedništvo SFRJ nesumnjivo je igralo važnu ulogu u dinamici razvoja jugoslovenske krize. Kao kolektivni šef države, imalo je velika ustavna ovlašćenja. Bilo je vrhovni komandant oružanih snaga, predstavljalo je zemlju u inostranstvu, moglo je da bira i opoziva predsednika Saveznog izvršnog veća, donosi uredbe i propise, proglašava vanredno stanje. Međutim, erozija jugoslovenskog sistema odrazila se i na funkcije Predsedništva. Sa paralizom rada Saveza komunista Jugoslavije posle XIV kongresa januara 1990. godine, slomljena je i glavna poluga na kojoj je počivao poredak. Višestranački izbori, održani najpre u Sloveniji i Hrvatskoj, a do kraja godine i u ostalim jugoslovenskim republikama, promenili su uslove političke borbe, pa se tako u sazivu Predsedništva koje je konstituisano krajem te godine ne nalaze više isključivo predstavnici republičkih partijskih grupa. U Predsedništvo su došli ljudi koje su delegirali višestranački parlamenti, poput Stjepana Mesića iz Hrvatske ili Janeza Drnovšeka iz Slovenije. Oni su javno zastupali interese svojih republika koje su sve odlučnije težile istupanju iz federalne zajednice. Na suprotnom polu nalazio se predstavnik Srbije Borisav Jović, koji je te godine vršio rotirajuću funkciju predsednika Predsedništva i uživao podršku članova ovog tela iz Crne Gore, Vojvodine i Kosova. Predsedništvo je u 1991. godini postalo podijum kako za produblјivanje postojećih sukoba, tako i za stvaranje novih.

O čemu se Predsedništvo spori početkom 1991. godine? Raspravama o gorućim ekonomskim pitanjima i debatama o ustavnom preuređenju koje su obeležile drugu polovinu 1990. godine, pridružila se nova tema koja je zasenila sve druge – pitanje upotrebe sile u rešavanju jugoslovenske krize. U uzavreloj političkoj atmosferi republike su stvarale nukleuse svojih oružanih snaga, naoružavajući rezervne sastave milicije i teritorijalne odbrane. Jugoslovenska narodna armija videla je u tome poslednju fazu razbijanja države, dok su Slovenija i Hrvatska takav stav JNA tumačile kao prvu

1 Vladimir Petrović, (prir.), *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan I–II*, Beograd 2010–2011; Kosta Nikolić, (prir.), *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990–1992. Tematska zbirka dokumenata*, Beograd 2011.

2 Ujedinjene nacije. *Sudski spisi Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju* (UN, MKTJ), Predmet: Slobodan Milošević, Dokazni predmeti P00879, P538.9.1, D333.58 <http://icr.icty.org>

fazu ka sprovođenju vojnog udara. JNA je vršila jak pritisak da se izvrši razoružavanje, pre svega na teritoriji Hrvatske. Od 9. januara 1991. godine, kada je Predsedništvo izdalo naredbu da se ovi sastavi rasformiraju, do kraja marta 1991. godine, kada se od razoružavanja odustalo, održano je 18 sednica Predsedništva. Neke do njih vođene su u uobičajenom, a neke u proširenom sastavu, uz prisustvo predstavnika republičkih rukovodstava, članova Saveznog izvršnog veća i armijskog vrha. Njihova istupanja uredno su beležena i po poslovniku Predsedništva autorizovana, te predstavljaju autentičan odraz njihovih političkih stavova.

Suočeni sa ovim obimnim materijalom, priređivači su se opredelili za izbor iz dokumentacije koji ne narušava uvid u celinu. Uvodna studija sastoji se od tri dela. U njoj su istoriografski obrađena osnovna pitanja iz organizacije i rada Predsedništva SFRJ od njegovog osnivanja, zatim je opisana uloga JNA kao drugog ključnog aktera jugoslovenske krize i, na kraju, dat je pregled događaja iz političke istorije SFRJ u prva tri meseca 1991. godine. Za ovim uvodom sledi odabrani materijal sa sednica Predsedništva – Naredba o razoružanju od 9. januara 1991. godine, te Informacija SSNO o njenom (ne)poštovanju. Ova dokumenta predstavljala su osnov za raspravu na prvoj sednici čiji se stenogram reprodukuje, održanoj 25. januara 1991. godine. Ona je prekinuta kada su, nakon višesatne rasprave, članovi Predsedništva informisani da Televizija Beograd emituje dokumentarni materijal koji bi im mogao biti interesantan. Na pauzi datoj ovim povodom, bili su u prilici da vide čuveni tajno snimljen film o ilegalnom uvozu oružja u Jugoslaviju, čiji je transkript takođe deo ove knjige.

Jednako dramatične bile su sednice od 13. i 22. februara, sa kojima počinje debata o političkoj budućnosti zemlje, a posebno sednice Predsedništva od 1. i 2. marta, održane u senci prvog oružanog incidenta – oružanog sukoba u Pakracu. Uvođenje vanrednog stanja visilo je u vazduhu. Vrhunac ove drame koji je usledio na sednicama Vrhovne komande (Predsedništva i armijskog vrha) 12, 14. i 15. marta 1991. godine, nažalost još uvek nije moguće kompletno stenografski dokumentovati, ali se rekonstruiše iz krnjih zapisnika i sećanja protagonista.³ Poslednja sednica Predsedništva koja se u ovom tomu reprodukuje održana je 22. marta 1991. godine. Na njoj su se šefovi republičkih rukovodstava dogovorili da o budućnosti zemlje dalje raspravljaju u direktnim kontaktima, mimo razjedinjenog kolektivnog rukovodstva paralisane države.

Ova knjiga nastala je kao rezultat rada na projektu *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku – između demokratije i diktature* (projekat br. 177 016) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Vlade Republike Srbije.

3 Ona su za ovaj period neobično bogata, bilo da se radi o memoarskim knjigama Borisava Jovića (*Poslednji dani SFRJ*, „Politika“, Beograd 1995. i *Lavirint jugoslovenske krize*, „Službeni glasnik“, Beograd 2010), Veljka Kadijevića (*Moje viđenje raspada*, „Politika“, Beograd 1993. i *Protivudar*, „Filip Višnjić“, Beograd 2010), Janeza Drnovškega (*Escape from Hell: The Truth of a President*, „Delo“, Ljubljana, 1996), Stjepana Mesića (*Kako smo rušili Jugoslaviju. Politički memoari posljednjeg predsjednika Predsedništva SFRJ*, „Globus“, Zagreb 1992), ili o intervjuima koje su na ovu temu dali Bogić Bogičević i Vasil Tupurkovski. Njihova svedočenja uvrštena su u ovu zbirku dokumenata u napomenama uz stenografske beleške.

I. PRESEDNIŠTVO SFRJ: NASTANAK, FUNKCIJE I SASTAV

Kada je reč o položaju šefa države, ustavna istorija socijalističke Jugoslavije srazmerno je burna i eksperimentalna. Tokom rata i u neposrednom posleratnom periodu, ovu funkciju obavljala su kolektivna tela – Predsedništvo AVNOJ-a, a potom i tročlano Namesništvo. Proglašenjem Ustava FNRJ iz 1946. godine, koji je oponašao deset godina ranije doneti Ustav SSSR-a, najviši organ postala je Narodna skupština FNRJ. Funkcija šefa države ostala je kolektivna, vršio ju je izvršni organ skupštine – Prezidium – predsednik, šest potpredsednika iz republika, sekretar i najviše trideset članova. Ovo telo je između zasedanja preuzimalo skupštinske funkcije, a njime je od 1946. do 1953. godine predsedavao dr Ivan Ribar, zapravo titularni šef države. Istinski vođa, Josip Broz Tito, generalni sekretar Komunističke partije Jugoslavije i faktički nosilac moći u državi, nalazio se na poziciji predsednika Vlade.

Raskorak između normativnog i stvarnog stanja ukinut je 1953. godine, kada je stupio na snagu novi Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i saveznim organima vlasti. Njime je zakonodavna grana vlasti preimenovana u Saveznu skupštinu, čiji izvršni organ postaje Savezno izvršno veće. Predsednik SIV-a, kojeg bira Skupština, istovremeno je i predsednik Republike, odnosno šef države. Ovu funkciju obavljao je Tito. Deset godina kasnije država je promenila ime i ustav, a ove dve funkcije su razdvojene. Predsednik Republike ostaje šef države, biran od Savezne skupštine na mandat od četiri godine. On predstavlja SFRJ u zemlji i inostranstvu, vrhovni je komandant oružanih snaga, predlaže predsednika Saveznog izvršnog veća, čije sednice po potrebi saziva, njima predsedava i vrši veliki broj drugih nadležnosti koje pripadaju šefu države (čl. 215–219 Ustava SFRJ). Po članu 220, predsednik Republike „bira se na vreme od četiri godine i može biti uzastopno izabran još za jedan izborni period“. Međutim, isti član navodi i da „za izbor na položaj predsednika Republike nema ograničenja za Josipa Broza Tita“. Klesanjem Titovog imena u ustavnu strukturu uvaženo je stanje njegove „tolerisane iznimke“ – on faktički postaje doživotni predsednik.⁴

Nasuprot uvreženom verovanju da je socijalistička Jugoslavija počivala isključivo na harizmatičnoj ličnosti, čiji nestanak sa političke scene niko nije nastojao da predvidi, dinamika unutarpartijskih rasprava i ustavnih reformi od sredine šezdesetih do sredine sedamdesetih godina 20. veka, bila je na neki način i rasprava o trasi-ranju jugoslovenskog puta nakon Titove smrti. Uklanjanjem Aleksandra Rankovića na Brionskom plenumu (1966) i potiskivanjem tzv. unitarista, stavljena je tačka na nastojanja da se zemljom upravlja centralističkim metodama. Otpočeo je proces pisanja ustavnih amandmana. Formirana je Savezna ustavna komisija, na čijem čelu je formalno bio Milentije Popović, ali je pravi pokretač bio Edvard Kardelj, koji je rukovodio Koordinacionom komisijom.⁵

4 O razvoju funkcije šefa države u posleratnom periodu videti Jovan Đorđević, *Ustavno pravo*, Beograd 1967, 392–403. – Prema Đorđevićevom tumačenju, „ovo nije princip o doživotnom predsedniku, već predstavlja suspendovanje načela o ograničenju izbornosti u pogledu mogućnosti izbora jedne neosporive i po istorijskoj ulozi izuzetne ličnosti“. (Isto, 399).

5 Kardeljev zamenik u Koordinacionoj komisiji bio je Miloš Minić, a iz SR Srbije su u radu ovog tela učestvovali Dragoslav Draža Marković i profesori Jovan Đorđević, Najdan Pašić i Radoslav

Uz Titov blagoslov, ustavopisci su se opredelili da u punoj meri uvažavaju federalnu strukturu zemlje, izraženu kroz 19 amandmana koje je Skupština usvojila 1967. i 1968. godine. Ovaj pravac usvojen je i nastavljen na kongresima republičkih partija, a zatim na IX kongresu SKJ marta 1969. godine.⁶ Rad na ovom poslu produbljen je odlukom da se ide na potpuno novi ustav, a prva etapa na tom putu bio je novi paket od 22 amandmana, koja su usvojena 1971. godine. Spremala se temeljna promena funkcije šefa države, koja bi se umesto jednoj osobi ovoga puta i faktički poverila kolektivnom rukovodstvu – Predsedništvu SFRJ. Tito je podržao to rešenje: *Mnogo se vani pisalo i prije da će se ta Jugoslavija raspasti kad ja odem. Pa i kod nas je bilo mnogo kombinacija, tko će doći na moje mjesto. Pri tome sam mislio da bi to moglo izazvati i veoma tešku krizu. Jer, tu se postavilo pitanje tko će doći na moje mjesto i preuzeti kompetencije koje ja sada Ustavom imam. Baš zato da naša jugoslavenska socijalistička zajednica ne bi došla u jednu takvu krizu – što mnogi priželjkuju – mi treba da izvršimo tu reorganizaciju. Moramo učiniti sve da naša socijalistička zajednica Jugoslavija ostane čvrsta, nezavisno od toga tko će biti na ovome mjestu. Jednom riječju intencija reorganizacije je u tome da to Predsjedništvo bude neka vrsta kolektivnog predsjednika Jugoslavije, da svi njegovi članovi snose punu odgovornost za ono što se u zemlji događa.*⁷

O sastavu ovog tela vođene su iscrpne rasprave u Komisiji: *Osnovni nespোরазум, koji je bio prisutan od početka iznošenja ideja o stvaranju Predsedništva SFRJ, došao je do punog izražaja. To je odnos Predsedništva i Savezne skupštine, odnos Predsedništva i SIV-a, odnosno situiranje Predsedništva u skupštinski sistem. Različita gledanja došla su do izražaja oko načina konstituisanja Predsedništva – da li da njegovi članovi budu samo izabrani članovi, delegati republika ili, pak da budu i potvrđeni od strane Savezne skupštine, odnosno da li da njihov izbor bude verifikovan od strane Savezne skupštine. Povezano sa tim je i pitanje odgovornosti tog organa (Predsedništva) prema skupštini. U jednom trenutku Kardelj je tvrdio da Skupština ne može davati ili uskraćivati poverenje tom organu (konsekventno tome taj organ bi bio bez odgovornosti; njegovi članovi bi samo pojedinačno ili grupno odgovarali republičkim skupštinama; kolektivne odgovornosti organa ne bi bilo). Interesantno je zabeležiti kakav je ko imao stav. Ne mogu ići po republikama jer su pojedinci iz istih republika imali različite stavove, te ću pribeležiti stavove pojedinaca. Pored Kardelja, za prvu tezu su bili i K. Crvenkovski, R. Dugonjić, Stane Kavčič, Sergej Krajger, Miloš Minić, M. Mišković, I. Kurteši, V. Vlahović, a za drugu vrlo odlučno, pored mene još i Vidoje Žarković, Jova Đorđević, I. Rajačić Miron, prof. Dimitrov, A. Fira i na neki način i Milentije Popović (on se nije želeo izjašnjavati).*⁸

Drugo pitanje odnosilo se na sam sastav ovog tela: *Bosanci, Vojvođani i Kosovci insistiraju na većem broju članova Predsedništva (3+2). Svi ostali su protiv.*⁹ Kao i obično, presekao je sam Tito: *On je sada odlučno za po tri člana Predsedništva iz republika i po dva iz SAP-a. Za sebe je Tito rekao da bi želeo da ostane predsednik SKJ; da svakako ne želi da bude Predsednik Republike, i da bi, ako treba, bio predsednik Predsedništva.*¹⁰ Prema

Ratković. Dušan Čkrebić, predstavnik Srbije u radnoj grupi za ekonomski sistem, kojom je rukovodio Kiro Gligorov, ostavio je zapažanja o radu na ustavnim reformama u knjizi *Pogled iskosa*, Beograd, 2010, 261–270. Videti i: Dragoljub Marković, *Život i politika 1967–1978*, Beograd, 1987, 98.

6 Amandmani su reafirmisali ulogu Veća naroda unutar Savezne skupštine, a amandmanom VII iz 1968. SAP Kosovo i SAP Vojvodina postali su konstitutivni elementi federacije, u sastavu SR Srbije.

7 *Govor Josipa Broza Tita u Zagrebu*, „Komunist“, 24. septembar 1970.

8 D. Marković, *Život i politika*, 240. Beležka za 13. decembar 1970.

9 Isto, 255. Beležka za 21. januar 1971.

10 Isto, 267–268. Beležka za 15. mart 1971.

amandmanu 26 (1971) Predsedništvo sačinjavaju predsednici skupština republika i predsednici skupština autonomnih pokrajina i po dva člana iz svake republike i po jedan član iz svake autonomne pokrajine, koje bira skupština republike odnosno autonomne pokrajine na zajedničkoj sednici svih veća skupštine.¹¹

Predsedništvo od ukupno 23 člana, konstituisano je sredinom 1971. godine pod Titovim predsedavanjem, i za nešto više od dve godine rada održalo je 26 sednica.¹²

TITO PREDSEDAVA RADOM DRŽAVNOG PREDSEDNITVA 1971.

Međutim, nije dugo trebalo da se ustanovi da je ovo telo bilo suviše glomazno. Tako je, iako je sličan aranžman nastavio da funkcioniše u rukovodstvu partije – Predsedništvu SKJ, Ustav iz 1974. predvideo smanjenje ovog broja. Predsedništvo je po ovom ustavu sačinjavalo devet članova – po jedan delegat iz svake republike (6) i pokrajine (2), kao i predsednik Predsedništva SKJ koji je bio član Predsedništva SFRJ po funkciji. Članovi ovog tela u prvom sazivu (od 1974. do 1979) bili su, pored Tita kao predsednika Republike i predsednika SKJ: Vidoje Žarković (Crna Gora), Stevan Donjonski (Vojvodina), Fadilj Hodža (Kosovo), Lazar Koliševski (Makedonija), Cvijetin Mijatović (BiH), Petar Stambolić (Srbija), Vladimir Bakarić (Hrvatska) i Edvard Kardelj do smrti 1979. kada ga je zamenio Sergej Krajger (Slovenija).¹³

Iako je bilo očigledno da će „centralnost“ Titove pozicije u državi i partiji ostati neprikosnovena do izmaka njegovog životnog veka, tok ustavnih rasprava koji se okončao 1974. godine, jasno je nagoveštavao prepreku mogućnosti da jedna osoba stekne toliku količinu institucionalne moći. Kolektivno rukovođenje zemljom, što nije

11 Zvanično obrazloženi motivi dvojice nosilaca ustavne reforme u: *Ustavne promene*, „Komunist“, Beograd 1971. – Bilo je i drugih mišljenja: *Tito je stalno osećao Kardelja za petama kao čoveka koji vrebata priliku da ga zameni na čelu države. Moj je utisak da je Titova svest o tome u njegovoj glavi i rodila ideju o kolektivnom šefu države, da spreči Kardelja u njegovim državnim ambicijama. Mesto doživotnog predsednika SFRJ u ustavu iz 1974. takođe je, smatram, jedna od tih prepreka. Po svemu sudeći Tito nije želeo da vidi nikoga ko bi mogao da ga nasledi.* (Milan Trešnjić, *Vreme razlaza. Od Briona do Karađorđeva*, „Književne novine“, Beograd 1989, 51).

12 Dokumenta nastala radom Predsedništva SFRJ čuvaju se u Arhivu Jugoslavije – AJ, fond 803.

13 Članovi Predsedništva imali su lični dohodak 4,8 puta veći od prosečne plate. (AJ, 803, *Predsedništvo SFRJ*, 655).

predstavljalo presedan u komunističkom svetu, u jugoslovenskom slučaju odražavalo je potrebu da se pronađe način koji bi onemogućio nacionalnu majorizaciju ili ličnu akviziciju moći. Ovom modelu pribeglo se kako bi se obezbedilo stanje ravnoteže, i on je trebalo da predstavlja mnogo više od „mrtvog slova na papiru“.

Tako je Titova ličnost još jednom uklesana u ustavnu strukturu članom 333 Ustava iz 1974: *Polazeći od istorijske uloge Josipa Broza Tita u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, stvaranju i razvijanju Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, razvoju jugoslovenskog socijalističkog samoupravnog društva, ostvarivanju bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije, učvršćenju nezavisnosti zemlje i njenog položaja u međunarodnim odnosima i u borbi za mir u svetu, a u skladu sa izraženom voljom radnih ljudi i građana, naroda i narodnosti Jugoslavije — Skupština SFRJ može, na predlog skupština republika i skupština autonomnih pokrajina, izabrati Josipa Broza Tita za Predsednika Republike bez ograničenja trajanja mandata. Neophodna tranzicija obezbeđena je članom 328 koji je predviđao da prestankom funkcije predsednika Republike, Predsedništvo SFRJ vrši sva prava i dužnosti koje ima prema ovom ustavu, a potpredsednik Predsedništva SFRJ postaje predsednik Predsedništva SFRJ do isteka mandata za koji je izabran za potpredsednika.¹⁴*

TITO I ČLANOVI DRŽAVNOG PREDSEDNIŠTVA 1975.

Ostaje nejasno u kojoj je meri Tito bio uveren u održivost ovog rešenja. Brojna svedočenja o njegovim poslednjim danima govore o zabrinutosti za budućnost. Tako je 6. novembra 1979. godine Raifu Dizdareviću, budućem članu Predsedništva, rekao da ga mnoge pojave u poslednje vreme istinski zabrinjavaju: *Neki fenomeni tih pojava, dodao je, liče mu uistinu na pravu borbu za vlast.*¹⁵ Sagovornici, Branko Mikulić i Raif Dizdarević, rešenje problema videli su u doslednoj primeni principa kolektivnog rada, skraćenog mandata i nemogućnosti da se taj mandat obnavlja: *Za taj princip se Tito, u posljednje vrijeme, odlučno zalagao. [...] Iz Titovih reakcija se vidjelo kako velike nade u*

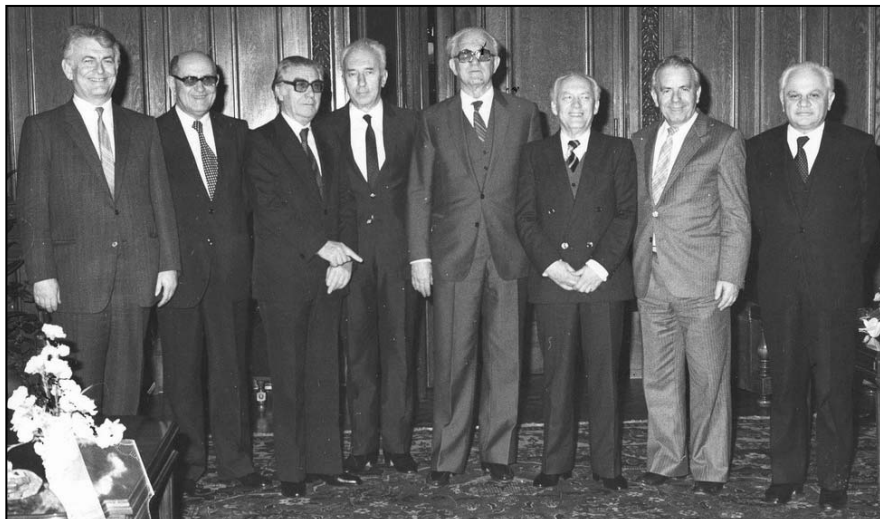
14 Članovi 328 i 333, Ustav SFRJ 1974.

15 Raif Dizdarević, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije*, Sarajevo, 1999, 25–26.

*očuvanje jedinstva i onemogućavanju borbe za vlast polaže u kolektivni rad i skraćeni mandat – vidjelo se da je to problem kojim je zaokupljen i o kome intenzivno razmišlja.*¹⁶

Mandati na gotovo svim pozicijama u državi i partiji (naravno, ne uključujući Titov) ograničeni su na jednu, odnosno dve godine, čime se već postojeća „kadrovska vrteška“ počela okretati vrtoglavo.

Uprkos sumnjama, u periodu Titove bolesti i smrti tranzicija je izvršena na predviđeni način, a Predsedništvo je u ovom periodu svoje aktivnosti pokazalo zavidan stepen kohezije: *Od januara 1980. kada je Tito otišao u bolnicu u Ljubljani, Predsedništvo se često sastajalo, nesumnjivo i usled zabrinutosti zbog toka Titove bolesti i njenog uticaja na funkcionisanje zemlje i njenu stabilnost. Preduzimane su mere zarad bolje i efikasnije koordinacije svih institucija u Federaciji u uslovima bolesti Predsjednika Republike i opasnostima vanrednih prilika. Posebno delikatno pitanje bilo je ko će vršiti funkciju Vrhovne komande kada to nije u mogućnosti da obavlja njen vrhovni komandant. Rješenje je dr Vladimir Bakarić vidio u mogućnosti da državno Predsjedništvo bude u ulozi kolektivnog vrhovnog komandanta. Odlučeno je da on o tome obavi poseban razgovor sa vojnim vrhom. Smatrali smo najvažnijim jedinstvo rukovodstva u tom prelazu na novo stanje u rukovođenju zemljom.*¹⁷

ČLANOVI PREDSEDNIŠTVA NAKON TITOVE SMRTI

Ali, održavanje jedinstva Predsedništva postajalo je sve teže u svetlu problema koji su se gomilali. Ekonomske teškoće, sa inflacijom koja je do kraja 1980. godine iznosila 40% i nagli skok cena, odrazili su se na povećanje međurepubličke napetosti i stvaranje tenzija između manje i više razvijenih oblasti. Pravi veliki izazov pojavio se u

16 Isto. – O ovom sastanku detaljno piše i Miro Simčić. Po njegovoj interpretaciji, sastanak se održao u Karadorđevu 24. decembra, a među članovima slovenačke delegacije najglasniji je bio France Popit, a sa njim i Sergej Krajger, Stane Dolanc, Anton Vratuša. Popit je insistirao na dužim mandatima, smatrajući da jednogodišnja rotacija, posebno u područjima poput rukovođenja izvršnim većima, predstavlja prekratak period. Tito je „na kraju teška srca pristao na to da mandat za predsednika Izvršnog veća traje dve godine“. Popitova nastojanja da za ove funkcije obezbedi i mogućnost reizbora nisu naišla na Titovo razumevanje. (Miro Simčić, *Tito bez maske*, „Mladinska knjiga“, Beograd 2008, 31). Dokument koji sadrži delove ovog sastanka čuva se u Arhivu Jugoslavije, *Kabinet predsednika Republike*, II-2/743.

17 R. Dizdarević, *Od smrti Tita*, 42, 61.

osetljivoj oblasti međunacionalnih odnosa, koja je buknuła manje od godinu dana po Titovom odlasku, protestima na Kosovu. Ovaj problem rešen je vojnom i policijskom reakcijom, koju je predvodila federacija i u čijem je nasilnom rešavanju Predsedništvo uzelo učešća bez veće razlike u oceni situacije, što se videlo iz toka sednice 28. aprila 1981. godine.¹⁸

Uvedeno je jednonedeljno vanredno stanje u Prištini, a proglašena krizna situacija vladala je 20 meseci. Jedinstvu u delovanju išao je na ruku i personalni kontinuitet – drugi sastav Predsedništva (1979–1984), izabran u poslednjoj godini Titovog života, bio je veoma sličan prvom – osim što je Stevana Doronjskog po smrti 1981. godine zamenio Radovan Vlajković, a Bakarića iz istog razloga (1983) Mika Špiljak. I u ovom sazivu do kraja su sedeli V. Žarković, L. Koliševski, C. Mijatović, E. Hodža, S. Krajger i P. Stambolić.

Zaživela je i rotacija funkcije predsednika Predsedništva, pa tako Jugoslavijom „šefuju“ Lazar Koliševski (1980), Cvijetin Mijatović (1980–1981), Sergej Krajger (1981–1982), Petar Stambolić (1982–1983), Vladimir Bakarić i Mika Špiljak (1983–1984). Menjao se i član koji je bio u ovom telu ispred SKJ, jer je ova funkcija bila rotaciona, pa su u Predsedništvu sedeli redom po godinu dana Stevan Doronjski, Lazar Mojsov, Dušan Dragosavac, Mitja Ribičić i Dragoslav Marković. To ne znači da se time iscrpljivala uloga i uticaj SKJ na rad Predsedništva, čiji su svi članovi bili visokorangirani članovi partije. Pri tome, postojanje još jednog, nikada do kraja formalizovanog tela – Koordinacionog tela Federacije, koje je okupljalo heterogenu grupu najviših državnih i partijskih funkcionera, kao i česti zajednički sastanci Predsedništava partije i države, služili su u te svrhe.

Tokom narednih godina pokazalo se da Predsedništvo nije uspelo da održi identitet i do kraja uspostavi autoritet nezavisnog tela. Pošto je gravitacija moći sve jasnije stremila ka republikama, kohezija kolektivnog šefa države zavisila je od kompatibilnosti politika republičkih političkih elita. Tako je Predsedništvo podelilo sudbinu drugih institucija, poput Saveza komunista Jugoslavije, i njegovi članovi počeli su sve izraženije da se ponašaju kao „ambasadori“ svojih republika. Ove napukline postajale su sve očiglednije kako su sa političke scene odlazili kadrovi od samog početka koji su učestvovali u izgradnji socijalističke Jugoslavije (Vladimir Bakarić, Dragoslav Marković, Petar Stambolić, Fadilj Hodža, Stevan Doronjski, Jovan Veselinov).

Podmlađivanje političke elite koje je, makar deklarativno, dugo bilo u vrhu prioriteta rukovodstva SKJ, pokazalo se kao neuspešan zadatak. Nove generacije nisu imale ni samopouzdanje starih, niti mogućnost da na osnovu ličnih poznanstava prevaziđu složene probleme koji su se javljali na unutarpartijskom, međurepubličkom i državnom nivou. Komplikovan sistem političkih savezništava, primoravao je članove Predsedništva, kao i druge funkcionere sa federalnog nivoa, na održavanje bliskih odnosa sa sopstvenom republikom. Oni koji su nastojali da rešavaju probleme na jugoslovenskom nivou, mogli su da očekuju otpore i optužbe za liderstvo.

Predsednik Predsedništva, koji je imao samo proceduralna ovlašćenja (sazivanje i vođenje sednica) birao se svake godine, uvek iz druge federalne jedinice. Česte rotacije na mestu šefa države onemogućavale su personalnu akumulaciju moći, ali su negativno uticale na stabilnost poretka, dok najveći deo građana nije znao ko je trenutni šef države: *Predsednik Predsedništva Jugoslavije može ostati na tom mestu godinu dana. Vlast traje dvanaest meseci, izuzimajući jedan mesec godišnjeg odmora. Posle toga je*

18 Isto, 86.

*penzija: kabinet koji niko ne posećuje, ostarela sekretarica, mrtav telefon i šofer policajac. Ti beznačajni ljudi nemaju nikakvu vlast; zato je i ne vrše. Oni čak i ne žele da je imaju. Sede u svojim kabinetima i čekaju da prođe vreme, ubeđeni da umesto njih upravlja okamenjeni kult pokojnog predsednika i da se u stvari ništa nije promenilo.*¹⁹

U trećem sastavu Predsedništva (1985–1989) članovi su bili: Veselin Đuranović (Crna Gora), Radovan Vlajković (Vojvodina), Sinan Hasani (Kosovo), Lazar Mojsov (Makedonija), Branko Mikulić, pa Hamdija Pozderac, pa Raif Dizdarević (Bosna i Hercegovina), Stane Dolanc (Slovenija), Josip Vrhovec (Hrvatska) i Nikola Ljubičić (Srbija). U ovom mandatu ispred SKJ u Predsedništvu su bili Ali Šukrija, Vidoje Žarković, Milanko Renovica, Boško Krunic i Stipe Šušvar do novembra 1988. godine, kada je novim ustavnim amandmanom ukinuta ova pozicija. Ostalo je ostalo isto – Predsedništvo su činila osmorica članova sa petogodišnjim mandatom – predstavnici federalnih jedinica (šest republika i dve pokrajine). U ovom periodu predsedavali su Veselin Đuranović (Crna Gora, predsednik od 1984. do 1985), Radovan Vlajković (Vojvodina, predsednik od 1985. do 1986), Sinan Hasani (Kosovo, predsednik od 1986. do 1987), Lazar Mojsov (Makedonija, predsednik od 1987. do 1988) i Raif Dizdarević (BiH, predsednik od 1988. do 1989).

PRIMOPREDAJA DUŽNOSTI PREDSEDNIKA PREDSEDNIŠTVA
IZMEĐU LAZARA MOJSOVA I RAIFA DIZDAREVIĆA, 15. MAJ 1988.

ANTE MARKOVIĆ I RAIF DIZDAREVIĆ, JANUAR 1989.

19 Vidosav Stevanović, *Milošević, jedan epitaf*, Beograd, 2002, 47.

Rasprave o ekonomskoj krizi sa kojom se nosio novoimenovani mandatar Saveznog izvršnog veća Ante Marković obeležile su početak saziva ovog Predsedništva, dok je obrise dobijao i sukob između Srbije i Slovenije.

Kraj mandata ovog saziva bio je obeležen demonstracijama na Kosovu nakon smene Azema Vlasija i Kačuse Jašari. Predsedništvo je reagovalo uvođenjem vanrednog stanja na sednici 26. februara 1989. godine, ali je ova mera dovela do daljeg oštavanja sukoba u kojem su u martu izgubljeni prvi ljudski životi. Usledile su dalje represivne mere. Na poslednjoj sednici ovog sastava Predsedništva, održanoj 12. maja 1989. godine, zaključeno je „da uslova za ukidanje vanrednog stanja nema“.²⁰

Tako je ove teške probleme nasledio četvrti po redu, a po sastavu značajno drugačiji sastav poslednjeg Predsedništva SFRJ, izabran 15. maja 1989. godine u Skupštini Jugoslavije. Činili su ga: Borisav Jović (Srbija), Janez Drnovšek (Slovenija), Stipe Šušvar (Hrvatska; posle pobeđe HDZ-a na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj zamenio ga je 24. avgusta 1990. Stjepan Mesić), Bogić Bogićević (Bosna i Hercegovina, izabran u julu 1989), Vasil Tupurkovski (Makedonija, izabran u julu 1989), Nenad Bućin (Crna Gora; u martu 1991. zamenio ga je Branko Kostić), Dragutin Zelenović (Vojvodina; kad je izabran za predsednika srpske vlade zamenio ga je februara 1991. Jugoslav Kostić) i Riza Sapundžiju (marta 1991. zamenio ga je Sejdo Bajramović).

ČLANOVI PREDSEDNİŠTVA SFRJ S DESNA NA LEVO: BORISAV JOVIĆ, STJEPAN MESIĆ, VASIL TUPURKOVSKI, BOGIĆ BOGIĆEVIĆ, JANEZ DRNOVŠEK, NENAD BUĆIN, RIZA SAPUNDŽIJU I PREDSEDNİK SAVEZNE SKUPŠTINE SLOBODAN GLIGORIJEVIĆ

Drnovšek i Bogićević²¹ jedini su izabrani u Predsedništvo na izborima u okviru svojih republika, s tim što Drnovšek nije pripadao okoštaloj partijskoj strukturi SKJ,

20 R. Dizdarević, *Od smrti Tita*, 397.

21 Najkomplikovanija procedura za izbor člana Predsedništva sprovedena je upravo u Bosni i Hercegovini. Izbori su prvo sprovedeni u Skupštini, a nijedan od dva kandidata (Nenad Kecmanović i Bogićević) nisu dobili potreban broj glasova. Kecmanović, rektor Univerziteta u Sarajevu, diskreditovan je u Predsedništvu BiH preko optužbi da je održavao „kontakte sa određenim inostranim faktorima“ i da su ti odnosi „izlazili iz uobičajenih okvira koje ostvaruju naučni i javni radnici i da su u sebi sadržavali elemente od značaja za bezbjednost zemlje“. (Navedeno prema: NIN, 23. april 1989, 10). Zatim je 25. juna 1989. organizovano neposredno izjašnjavanje građana koji su mogli da biraju između čak pet kandidata. Najviše glasova dobio je Bogićević

mada je bio član partije. Drnovšek je na izborima, održanim u aprilu 1989. godine, nastupio kao nezavisni kandidat, iako ga je na tu funkciju predložila organizacija Saveza komunista Slovenije iz Zagorja, gde je on bio direktor tamošnje podružnice Ljubljanske banke. Drnovšek je nastupao kao stručnjak za ekonomska pitanja i na izborima je pobedio Marka Bulca, starog pripadnika zvanične partijske strukture. Drnovškov izbor potvrdila je slovenačka Skupština.²²

Janez Drnovšek je, po rotaciji, izabran za predsednika Predsedništva, a Borisav Jović za potpredsednika. Već njihov prvi sastanak, održan 16. maja, pokazao je dubinu krize u kojoj se našla Jugoslavija i poziciju dve strane. Drnovšek je tražio saglasnost Srbije za amnestiju Janeza Janše, koji je uhapšen zbog „odavanje vojne tajne“ i kome je suđeno na poznatom „procesu četvorici“ pred Vojnim sudom u Ljubljani; tražio je i da Predsedništvo abolira Azema Vlasija, uhapšenog posle demonstracija u Beogradu 28. februara i 1. marta 1989. godine, jer ga je Raif Dizdarević, prethodni predsednik Predsedništva, upozorio na moguće negativno reagovanje svetske javnosti. Drnovšek je hteo i da se razgovara o sudbini proteranih Albanaca sa Kosova. Jović je te predloge odbacio, a njegov komentar odrazio je više nego išta pravce buduće otvorene konfrontacije: *Razgovor je pokazao dijapazon problematike koja okupira novoizabranog predsednika Predsedništva: uglavnom kako da se olakša delovanje špijuna, separatista i razbijača Jugoslavije.*²³

PRIMOPREDAJA DUŽNOSTI PREDSEDNIKA PREDSEDNIŠTVA IZMEĐU
RAIFA DIZDAREVIĆA I JANEZA DRNOVŠEKA, 15. MAJ 1989.

U narednim mesecima polarizacija u Predsedništvu se zaoštravala. Jović i srpsko rukovodstvo tumačili su svaki predlog Slovenije koji je odudarao od proklamovane politike SKJ kao „razbijanje Jugoslavije“. Tako je bilo i u situacijama kada je trebalo odbraniti „vrednosti socijalizma“. Kada je, na primer, slovenačko partijsko rukovodstvo osudilo krvavo ugušenje studentskih demonstracija u Pekingu juna 1989. godine,

(606.458). Republička konferencija BiH je 11. jula njega predložila kao jedinog kandidata za člana Predsedništva, što je i potvrđeno 20. jula na sednici Skupštine ove republike.

22 Slovenska novejša zgodovina, Ljubljana, 2005, II, 1314.

23 Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ. Dnevničke zabeleške*, Beograd, 1995, 8–9.

Jović je smatrao da je takav stav „preuranjen i drzak“.²⁴ Istovremeno je odbacivana svaka sugestija da se isključivo represijom ne može sanirati situacija na Kosovu. Raif Dizdarević piše: *Kad sam stupio na dužnost, Kosovo je bilo najteži politički problem Jugoslavije, kad sam napuštao dužnost, ostalo je još veće žarište krize odnosa u Jugoslaviji.*²⁵

Poseban animozitet Jović je iskazivao prema predlozima koji su dolazili iz inostranstva – bez izuzetka ih je tumačio kao pritisak „da nas pokolebaju u odbrani ustavnog poretka i suvereniteta zemlje“.²⁶ Novi, još nasiljniji neredi izbili su na Kosovu početkom 1990. godine. Način na koji je reagovalo Predsedništvo otkrивao je značajne promene u delovanju ovog tela. Janez Drnovšek je posetio pokrajinu u nameri da stekne uvid u situaciju. Po povratku, usledila je svađa između njega i Jovića. Na sednici od 20. februara 1990. godine vojska je predložila intervenciju: *Posle kratke rasprave stavio sam predlog na glasanje. Samo ja se nisam složio sa predloženim vojnim merama.*²⁷ Primo-predaja mesta predsednika Predsedništva, koje je Janez Drnovšek prepustio Borisavu Joviću 15. maja 1990, dalje je doprinela razvoju napetosti.

Sednice ovog saziva od samog početka poprimile su konfliktni tok. Rasprave su postajale žustre, prvi put su se čuli otvoreno disonantni tonovi. Nije se više samo potvrđivalo na partijskim forumima usaglašeno stanovište, već su se kristalisali različiti interesi, pojavljivala razlika u mišljenjima i glasanju. Preglasavanje, koje je predstavljalo retkost u ranijem radu Predsedništva, postalo je sve učestalije. Otud su i proceduralna pitanja rada Predsedništva, definisana Poslovnikom o radu iz 1984. godine, od formalnosti prerasla u značajan faktor koji je uticao na dinamiku rada.²⁸

BORISAV JOVIĆ PREUZIMA DUŽNOST PREDSEDNIKA
PREDSEDNIŠTVA SFRJ OD JANEZA DRNOVŠEKA, 15. MAJ 1990.

Ovaj poslovnik (član 4) predviđao je ravnopravnost članova Predsedništva, jer je pretpostavljao konsenzualnost u njihovom odlučivanju: *Predsedništvo radi na načelima*

24 Isto, 17. Beleška za 6. jun 1989.

25 R. Dizdarević, *Od smrti Tita*, 398.

26 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 19. Beleška za 7. jun 1989.

27 Janez Drnovšek, *Escape from Hell. The Truth of a President*, Latour, Aoste 1996, 143.

28 *Poslovnik o radu Predsedništva SFRJ*, 7. februar 1981, „Službeni list SFRJ“, 6/81.

kollektivnog rada, odlučivanja i odgovornosti. Predsednik, potpredsednik i članovi Predsedništva, u skladu sa Ustavom, ravnopravni su u vršenju prava i dužnosti Predsedništva.

Ipak, uprkos tome što je pretpostavljano da Predsedništvo radi „na osnovu usaglašavanja stavova svojih članova“ (član 5), o odlukama na sednicama Predsedništva glasalo se prostom većinom prisutnih članova (član 44). Međutim, ukoliko se radilo o pitanjima od posebne važnosti bilo je predviđeno glasanje dvotrećinskom većinom (član 45). Sa dvotrećinskom većinom odlučivalo se o: „1. neophodnosti, odnosno potrebi donošenja zakona ili drugog propisa o privremenim merama i o proglašenju primene zakona o privremenim merama; 2. utvrđivanju predloga da se za potrebe narodne odbrane i državne bezbednosti koje nastanu usled vanrednih okolnosti utvrde izvori sredstava, odnosno preuzmu kreditne ili druge obaveze radi obezbeđenja tih sredstava; 3. utvrđivanju predloga da se pristupi promeni Ustava SFRJ; 4. utvrđivanju predloga da se odloži donošenje zakona ili drugog opšteg akta Skupštine SFRJ; 5. zadržavanju od izvršenja propisa Saveznog izvršnog veća od opšteg političkog značaja, pre njihovog objavljivanja; 6. utvrđivanju predloga kandidata za predsednika Saveznog izvršnog veća; 7. donošenju poslovnika o radu Predsedništva i akta o ovlašćenjima predsednika Predsedništva za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i u drugim sličnim vanrednim prilikama kad Predsedništvo nije u mogućnosti da se sastane“.²⁹

Upada u oči da je najveći broj stavki na koje se odnosilo dvotrećinsko glasanje bio vezan za pitanja odbrane i bezbednosti. U SFRJ je, naravno, postojao zakonski okvir koji je predviđao civilnu kontrolu nad vojskom. Međutim, realnost je bila bitno drugačija. U pogledu odbrane, po sećanjima Raifa Dizdarevića, rasprave u odgovarajućem parlamentarnom odboru i Saveznom domu bile su više formalne nego faktičke: *Bile su potpuno nekritičke. Nadvladavalo je shvatanje da je to oblast u isključivoj nadležnosti Vrhovne komande – Predsjedništva države.*³⁰

Prerogativi Predsedništva, koje je po članu 313 Ustava bilo „najviši organ rukovođenja i komandovanja oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u ratu i miru“, vršeni su kroz „naredbe o pitanjima rukovođenja i komandovanja oružanim snagama SFRJ, kao i o drugim pitanjima iz oblasti narodne odbrane kada je to predviđeno“. Predsedništvo je trebalo da doprinosi „ostvarivanju opštenarodne odbrane, u slučajevima utvrđenim Ustavom SFRJ, kao i u vršenju poslova rukovođenja i komandovanja oružanim snagama SFRJ“.³¹

Međutim, ovaj kolektivni organ nije u vojsci uživao autoritet ni približan Titovom. Bilo je predviđeno da svoja prava i dužnosti „ostvaruje u saradnji sa nadležnim saveznim i republičkim, odnosno pokrajinskim organima, oslanjajući se, pri tom, na stavove i mišljenja Saveta za narodnu odbranu kao svog savetodavnog tela i stavove i predloge Komisije za pitanja rukovođenja i komandovanja oružanim snagama SFRJ“ (član 11). Rad ove komisije usmeravao je savezni sekretar za narodnu odbranu, što je omogućavalo Jugoslovenskoj narodnoj armiji da na najdirektniji način učestvuje u radu Predsedništva, koje je moglo „određene poslove rukovođenja i komandovanja oružanim snagama SFRJ preneti na saveznog sekretara za narodnu odbranu“. Iako je bilo predviđeno da savezni sekretar za narodnu odbranu odgovara Predsedništvu za poslove koji su na njega preneseni, JNA je nazivana sedmom jugoslovenskom republikom, imala je sopstvenu moćnu partijsku organizaciju i predstavljala politički faktor za sebe.

29 Isto.

30 R. Dizdarević, *Od smrti Tita*, 115.

31 *Poslovnik o radu Predsedništva SFRJ*, 7. februar 1981; „Službeni list SFRJ“, 6/81, članovi 51 i 52.

DRŽAVNO RUKOVODSTVO I ARMIJSKI VRH 1990.

II. JUGOSLOVENSKA NARODNA ARMIIJA I DRŽAVNA KRIZA

Zaoštavanje ekonomske i političke krize i slom ideja realnog socijalizma opredelili su i ponašanje Jugoslovenske narodne armije u presudnim godinama jugoslovenske državne krize. Taj problem ima svoju duboku istorijsku vertikalu i tiče se jednog od najdominantnijih mitova komunizma, a to je jugoslovenstvo JNA iskivano u „slavnoj revoluciji“ koje nikada nije dovođeno u sumnju. I u ovom slučaju stvarnost je bila znatno drugačija.

Najvažnija komponenta u oružanim snagama SFRJ bila je politička, odnosno, odbrana „revolucije“ i političkog poretka koje je nastao iz nje. Nastala kao vojska Komunističke partije Jugoslavije, posle četvorogodišnjeg rata u kojem je izvršila revolucionarnu smenu vlasti, kroz višestruki građanski rat pod okupacijom, Jugoslovenska armija je maja 1945. godine stajala u pobedničkoj koaliciji, što će kasnije biti osnov dugotrajnog mita o njenoj istorijskoj „veličini“. To je istovremeno bila i vojska koja je, po direktivama komunističkog vrha, izvršila surovu i masovnu odmazdu nad svim antikomunističkim snagama u Jugoslaviji. Broj pobijenih ljudi iz tog ešalona još uvek nije tačno utvrđen, ali je sigurno da se radi o više desetina hiljada žrtava.

Šarolika po mnogo čemu, ona je iz dana u dan sve više ličila na armiju uređene države. U mnogim domenima njena uređenost i stabilnost u prvim posleratnim godinama daleko je prevazilazila stabilnost i uređenost same države. Jugoslovenska armija prošla je i kroz fazu unutrašnje konsolidacije u smislu snaženja vojnih kadrova ali i eliminacije unutrašnjeg neprijatelja, stvaranja nove vojničke tradicije na osnovi partizanske mitologije. Paralelno sa stvaranjem vojne strukture (okrenute prema spoljnom neprijatelju) nastala je i bezbednosna struktura okrenuta prema takozvanom „narodnom neprijatelju“, „reakciji“, „bandi“ i „kontrarevoluciji“. To je jedna od značajnih činjenica za objašnjenje prirode relacije vojno-bezbednosnog aparata i represije prema poraženima.

Glavnu ulogu u političkoj indoktrinaciji Armije imale su partijske organizacije u njoj. Osnov za to postavio je vrh KPJ još 21. marta 1945. godine odmah po konstituisanju jugoslovenske armije. U smernicama o reorganizaciji „partijsko-političkog rada u JA“ rečeno je da partijske organizacije u vojsci treba prilagoditi novoj vojnoj formaciji, a celokupan partijski i politički rad postaviti na vojničku osnovu. Zato je trebalo stvoriti nove političke organe, a najvažnije mesto pripalo je Političkoj upravi Jugoslovenske armije. Ona je imala svoja politička odeljenja u divizionima, brigadama i pukovima. Ta odeljenja definisana su kao „partijsko-politička tela“ koja treba da rešavaju sva partijska i politička pitanja: *Celokupnom organizacijom i političkim radom partijskih organizacija rukovode politički komesari pomoću političkih organa kojima stoje na čelu. Za svoj rad oni su odgovorni pretpostavljenim partijskim rukovodiocima – političkim komesarima viših jedinica od kojih dobijaju sve potrebne direktive i partijska naređenja.*³²

Na drugoj strani, u najdužem periodu posle Drugog svetskog rata jugoslovenstvo kao identitet uopšte i nije eksplicitno sugerisano kod pripadnika Jugoslovenske

32 Navedeno prema: J. B. Tito, *Sabrana djela*, XXVII, Beograd, 1988, 28.

armije. Ono se podrazumevalo, ali nikada nije istaknuto kao posebnost. U prvim godinama posle rata, kroz armijsku štampu, moralno-politički i ideološki rad i vaspitanje forsirana je pre svega ideološka komponenta – komunizam. Tek su Titov raskid sa Staljinom i zaoštavanje odnosa sa dojučerašnjim najbližim saveznicima doveli do povezivanja sa jugoslovenskim identitetom. Ali, pošto je Tito tada promovisao poseban jugoslovenski put u socijalizam koji je bio važniji od jugoslovenstva, u Armiji je jugoslovenski identitet stavljan samo kao objašnjavajući uz jugoslovenski komunizam i ratni partizanski pokret.³³

U prvim posleratnim godinama u Jugoslovenskoj armiji čvrsto je usađen i narativ o „zapadnim imperijalistima“ kao neprijateljima Jugoslavije, što je na snazi ostalo sve do raspada zemlje. Tako je, na primer, na jednom savetovanju koje se odnosilo na „rad neprijatelja“ u Četvrtoj armiji (pokrivala zapadne delove Jugoslavije) 26. aprila 1947. godine rečeno sledeće: *Angloamerički imperijalisti, koji su u svemu zamenili nemačke fašiste, nastoje svim sredstvima koja im stoje na raspoloženju, da onemoguće izgradnju i obnovu zemalja u kojima vlada nova, narodna demokratija.*³⁴

Iste godine postavljene su i teorijske smernice za borbu protiv „unutrašnjeg neprijatelja“ koju je Armija morala da vodi. O tome je smernice davao general Jeftimije (Jefto) Šašić, načelnik Kontraobaveštajne službe (KOS). On je na velikom savetovanju održanom 20. i 30. septembra 1947. godine detaljnije objasnio doktrinu „klasne borbe“ i saopštio sledeće: *Armija se mora shvatiti kao sastavni dio naroda gdje dolazi na odsluženje roka, pored onih koje je naša država oslobodila ropkog života i stvorila im uslove za bolji i srećniji život, a kojih je ogromna većina, i onih koji su ostaci potučениh klasa, čiji su klasni interesi suprotni mjerilima koje preduzima naše državno rukovodstvo. Ovi drugi, iako u ogromnoj manjini, kao klasno svjesni neprijatelji našeg novog društvenog uređenja i armije, logično je neće mirovati dolaskom na odsluženje svoga roka, jer ih na to guraju njihovi klasni interesi, odnosno izgubljena klasna pozicija.*³⁵

Vreme posle 1948. godine donelo je ojačavanje postojećeg i stvaranje novog jugoslovenskog vojničkog mita. On je baziran na snažno nametanoj sugestiji o samostalnosti partizanske gerile, njenom opštejugoslovenskom karakteru i borbi za obnovu jedinstvene Jugoslavije, na ravnopravnim osnovama u nacionalnom i socijalnom smislu. Armijski vrh je isticao da u bitna obeležja Jugoslovenske armije spada njen internacionalistički karakter, da je ona bila „armija svih naših naroda“ i da je „podjednako štiti“ interese svih tih naroda. Dalje se govorilo da je bila dosledna „antiimperijalistička snaga“ i armija „bratstva i jedinstva naših naroda“. To određenje spomenuto je prvi put tek 1949. godine od kada se u propagandi i naglašavao „bratski zagrljaj sinova svih naših naroda u našoj armiji“, pa je zato Jugoslovenska armija i postala armija „bratstva i jedinstva“. Od tada je i govoreno da višenacionalni sastav Armije nije uzrok njene unutrašnje slabosti kao u Kraljevini Jugoslaviji, već jedan od osnovnih izvora njene moralno-političke čvrstine.

Najmoćnija poluga armijskog uticaja u jugoslovenskom društvu bilo je insistiranje na socijalističkom patriotizmu. Lom iz 1948. godine učinio je da se prema oceni vojno-političkih teoretičara u Armiji preko noći stvori i učvrsti „viši tip patriotizma“ pod ideološkim i političkim rukovodstvom KPJ, i to na principima proleterskog internacionalizma. On je opisivan kao neobičan spoj ljubavi prema zemlji i socijalizmu, što

33 Bojan B. Dimitrijević, *Jugoslovenska armija 1945–1954*, Beograd, 2006, 77.

34 Vojni arhiv, Beograd. Fond *Vojno-bezbednosne agencije*, dokumentacija Kontraobaveštajne službe JNA, K-7, F-1.

35 Isto.

je bila „najbitnija osobenost našeg novog patriotizma“. Tako su godine krize dovele do rasta poverenja kod naroda u Armiju i pojačanog trenda identifikacije sa njom. Tokom narednih decenija to je bio jedan od modela kojim se snažno manipuliralo iz armijskih vrhova i u drugim kriznim situacijama.³⁶

Jugoslovenski patriotizam u Armiji (od 1952. Jugoslovenska narodna armija) negovan je na klasnim principima. General Šašić je na savetovanju održanom 25. februara 1953. godine govorio o radu JNA s obzirom na „perspektivu razvitka socijalizma i kod nas i u svetu“. Posebno se osvrnuo na smernice koje su davali Edvard Kardelj i Milovan Đilas i naglasio da niko ne može da bude oficir KOS-a „ako ta i takva pitanja ne bude intenzivno pratio, ne bude ih izučavao i ako ne bude s njima ovlašćivao“.³⁷

Šašić je tražio da se u JNA više izučava radnički pokret i „snaga radničke klase“, jer kada bi se postiglo „jedinstvo klase na interesima klase i kada bi se uklonile razno-razne stranačke kombinacije u okviru buržoaskog poretka“, radnička klasa bi postala dominantna snaga u svim društvima i „možda bi čak, naglašavam, da bi mogla sprečiti izbijanje budućeg rata“. Šašić je osudio „imperijalističku“ Ameriku i „birokratsku kastu“ u Sovjetskom Savezu koje su gurale svet u novi rat, osudio je i „histeriju antikomunizma“ koju podržava Vatikan. Ipak, najveća opasnost bila je u Moskvi, jer je SSSR istovremeno bio i imperijalistička i državno-kapitalistička sila. Šašić je definisao i poziciju JNA u tako shvaćenim svetskim procesima. Ona je morala da postane moderna armija, jaka i jedinstvena. To je značilo – u Jugoslaviji „biti bitku za socijalizam“ a u inostranstvu pomagati „najrealniju snagu mira u svetu“ – međunarodni radnički pokret.³⁸

Opšte mesto predstavlja tumačenje da je JNA, posebno posle Titove smrti, bila jedina jugoslovenska institucija. To mišljenje pogrešno je i netačno iz više razloga, odnosno, tačno je samo u smislu da su regruti u nju dolazili iz cele Jugoslavije. Njima nije, međutim, bilo dozvoljeno ili im je onemogućavano da se nacionalno izjašnjavaju kao Jugosloveni. Od čina pukovnika pa naviše, sve oficire postavljale su, po nacionalnom ključu, republičke kadrovske komisije. Do 1980. godine Tito je postavljao i smenjivao najviše oficire, a posle njegove smrti republički centralni komiteti Saveza komunista. Svaki oficir morao je nacionalno da se opredeli, a to je bio neophodan uslov za bilo koju vrstu promocije profesionalnog sastava. JNA nije bila državna već partijska vojska, što je bilo vidljivo i na simboličnom nivou: njeno obeležje bilo je komunističko (zvezda petokraka) a ne državno, zakletva se polagala prvo Titu (dok je bio živ) a onda odbrani poretka socijalističkog samoupravljanja. Na nivou sistematsko-strukturne mitologije (dan JNA, dani pojedinih rodova, jedinica, imena kasarni, celokupna tradicija) postojao je potpuni otklon od države i njene tradicije i isključivo vezivanje za KPJ i revoluciju. Osim toga, JNA od sredine 60-ih godina 20. veka nije posedovala monopol oružane sile, već je bila samo jedna od legalnih oružanih formacija pored Teritorijalne odbrane republika i pokrajna nad kojima nije imala komandu.³⁹

Vojnim organima je bilo teško da usklade nacionalnu strukturu profesionalnog sastava JNA sa strukturom stanovništva u Jugoslaviji. Kvote su morale da budu ispunjene bez obzira na zainteresovanost ili stručnost onih koji su u Armiju trebalo da uđu po nacionalnom ključu. Najveći problem bio je sa Slovencima i Hrvatima. General

36 B. Dimitrijević, *JA*, 78.

37 VA, VBA, K-9, F-19, 3.2.21.

38 Isto.

39 Laslo Sekelj, *SFRJ: u potrazi za političkom zajednicom 1968–1988*. U: Svetlana Ljuboja, Predrag Marković, Laslo Sekelj, Mirjana Vasović, *Identitet: Srbi i/ili Jugosloveni*, Beograd, 2001, 156–157.

Džemil Šarac, sekretar Komiteta SKJ u JNA, govorio je o tome 29. marta 1972. godine na sednici Izvršnog biroa Predsedništva SKJ. Rekao je tada da slovenačkih oficira u JNA ima samo 4,47%, a najveći broj njih trebalo je da bude penzionisan do 1975. godine jer se radilo o veteranima iz Drugog svetskog rata. Hrvata je bilo „ni 14 posto“, a priliv je bio sve manji: *Ako se ne varam, mislim da danas imamo ukupno samo 19 potporučnika Slovenaca u Armiji i kopненоj vojsci, koliko je otprilike i generala.*⁴⁰

Partijski rad u JNA bio je jedan od prioriteta za Savez komunista Jugoslavije. Partijska organizacija trebalo je da bude vodeća „idejno-politička snaga“ u izgradnji Armije i jačanju „socijalističke svesti“ njenih pripadnika. Za partijski vrh nije bilo dileme da se jedinstvo JNA može ostvariti samo na osnovu sistema socijalističkog samoupravljanja, pa su ideološki rad i marksističko obrazovanje i vaspitanje pripadnika JNA definisani kao sastavni deo „borbene izgradnje“ Armije: *U vaspitanju pripadnika Armije na osnovama ideologije marksizma, revolucionarnih tradicija naroda i narodnosti Jugoslavije i jugoslovenskog socijalističkog patriotizma, na dostignućima i vrednostima socijalističkog samoupravnog razvoja našeg društva, angažovani su neposredno svi subjekti u JNA, pod rukovodstvom Saveza komunista.*⁴¹

Sistem komandovanja u oružanim snagama SFRJ za Titovog života i posle njegove smrti bio je potpuno različit. Tito je, uz funkciju vrhovnog komandanta, bio i na funkciji predsednika SKJ i države. Bez obzira na sve ustavne odredbe i zakonske propise, JNA je bila Titovo ekskluzivno područje u kome drugi partijski rukovodioci nisu imali šta da traže.⁴² Takva veza odgovarala je i Titu i generalskom vrhu – Tito je dobio apsolutnu poslušnost i najjači atribut vlasti u državi, a generali su dobili područje delovanja u kome nije bilo moguće mešanje spolja, što je kasnije prošireno i van JNA.

Posle Titove smrti, vrhovni zapovednik JNA postalo je Predsedništvo SFRJ, ali je najvažniju ulogu u Armiji imao savezni sekretar za narodnu odbranu (ministar odbrane). Kako piše Raif Dizdarević, formalno gledano Predsedništvo države delovalo je, kada je reč o vojsci i vojnom faktoru, u svojoj ustavnoj ulozi Vrhovne komande: *U Predsjedništvu je postojala Komisija za rukovođenje i komandovanje. Zvali smo je Vojna komisija. Ovim radnim tijelom rukovodio je predsjednik Predsjedništva i savezni sekretar za narodnu odbranu.*⁴³ U praksi, međutim, *čest kontakt sa vojnim vrhom bili su sastanci saveznog ministra za odbranu sa predsjednikom Predsjedništva – tom prilikom državni vrh je informisan o tekućim pitanjima i o sprovođenju njihovih već utvrđenih odluka. Od saveznog ministra su u tim prilikama, po pravilu, tražene za Predsjedništvo potrebne informacije, analize i ocjene.*⁴⁴

Posle Titove smrti nije postojala politička ličnost u Jugoslaviji koja je imala toliki stepen vlasti i odlučivanja u nekom od segmenata jugoslovenskog društva.⁴⁵ Titova smrt je JNA otvorila put ka osamostaljivanju od kolektivnih institucija vlasti i njenom pretvaranju u političkog činioca, za šta je u najužem vrhu JNA bilo više nego dovoljno jakih ambicija. Zaokupljenost republika (i pokrajina) isključivo svojim interesima, dovela je do toga da je JNA relativno brzo i lako postala samostalan politički faktor. Ni vrh JNA nije bežao od te uloge i vrlo je jasno demonstrirao svoje političke ambicije.

40 Navedeno prema: *Tito – strogo poverljivo. Arhivski dokumenti*. Priredili: Pero Simić i Zvonimir Despot, Beograd, 2010, 306.

41 *Izveštaj o radu SKJ između 10. i 11. kongresa*, Beograd, 1978, 193.

42 Davor Marijan, *Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja*, „Časopis za suvremenu povijest“, 3/2006, 31.

43 R. Dizdarević, *Od smrti Tita*, 399–400.

44 Isto.

45 D. Marijan, *Jugoslavenska narodna armija*, 33.

U vreme velike ekonomske krize iz 1983. godine armijski vrh (admiral Branko Mamula, „ministar vojni“, generali Dane Ćuić, predsednik partijske organizacije u JNA i Jere Grubišić, načelnik Uprave bezbednosti) sastao se 11. juna 1983. godine sa Mikom Špiljkom, predsednikom Predsedništva SFRJ. Izložili su svoje viđenje državne krize i u domenu političkih odnosa i u domenu ekonomije, i tražili da se usvoje njihovi predlozi. Admiral Mamula je bio jasan u stavu da se sve promene moraju izvesti u okviru transformacije socijalizma a ne uvođenjem nekih oblika pluralizma, posebno ne više-partijskog poretka. Takav pristup objašnjavao je odbranom integriteta države.⁴⁶

Po svim spoljnim pokazateljima, JNA je predstavljala respektabilnu vojnu silu i u evropskim razmerama. Naravno da je njena moć bila daleko od ustaljene i potpuno iracionalne predstave o tome da je ona bila četvrta armija po snazi u Evropi.⁴⁷ Zapravo, uoči raspada Jugoslavije JNA je bila zastarela i prevaziđena institucija – koncepcijski, doktrinarno i po opremljenosti. Ona se oslanjala na koncept „opštenarodne odbrane“ (neka vrsta naoružanog naroda) i planirala je odbranu od snaga NATO-a i Varšavskog pakta, i to po izrazito defanzivnom konceptu.

Oklopne snage su se bazirale na starijem sovjetskom tenku T-54/55, dok je licencna proizvodnja sovjetskog tenka T-72, pod oznakom M-84, počela relativno kasno. U sastavu su zadržani i brojni tenkovi iz Drugog svetskog rata (sovjetski T-34 je još 1980. činio 41% od ukupnog broja tenkova).⁴⁸ Udarni deo vazduhoplovstva činili su zastareli svetski avioni MIG-21, dok je 1988. godine nabavljena samo jedna eskadrila savremenih aviona tipa MIG-29. Troškovi održavanja zastarele tehnike (i pripadajuće municije) bili su ogromni i zato se štedelo u veoma važnim segmentima. Zbog toga je, na primer, obuka izvođena veoma slabo, posebno ona sa modernim i skupim oružjem.

Decenijski negovana stereotipna predstava o izuzetno značajnom geostrateškom položaju Jugoslavije, iako ona, posle normalizacije odnosa sa Moskvom, nikada nije bila izložena spoljnoj opasnosti, bilo je dobro opravdanje za enormna ulaganja u sistem odbrane koja su bila daleko iznad realne ekonomske moći države. Ali, o tome se nije nikada javno govorilo, niti je bilo ko, sve do 1986. godine u Sloveniji, smatrao da to predstavlja problem za Jugoslaviju. Vrhunski oficiri JNA specijalizovali su se na elitnim vojnim akademijama i NATO i Varšavskog pakta.

JNA je, takođe daleko od očiju javnosti, razvijala namensku vojnu industriju (proizvodnja oružja i transfer vojne opreme) prema nesvrstanim zemljama. Ta delatnost bila je izrazito profitabilna, posebno za armijsku elitu koja je vodila ove poslove „zakopane pod pečatima državnih i vojnih tajni“.⁴⁹ I u samoj Jugoslaviji JNA je imala čitav niz privilegija – pogodnosti u radnom stažu, poseban sistem zdravstvene zaštite, specijalizovana odmarališta na elitnim lokacijama Jadranskog mora. Armijska partijska organizacija (Osnovna organizacija SKJ u JNA) imala je direktan pristup federalnom vrhu SKJ, pa su svi političari nastojali da uspostave što bolje odnose sa Generalštabom. Tako je između generala i političara formirana neobična „interesna simbioza“ u kojoj nije bilo uvek moguće odrediti ko na koga tačno utiče: *Generalima se sviđalo da budu političari. Političari su voljeli da izigravaju generale.*⁵⁰

46 Branko Mamula, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica, 2000, 76–77.

47 Opširnije o tome videti: Dragan Vukšić, *JNA i raspad SFRJ. Od čuvara do grobara svoje države*, Stara Pazova, 2006, 127–129.

48 O. Žunec, *Rat u Hrvatskoj*, 5–6.

49 Momir Bulatović, *Pravila ćutanja*, Beograd, 2004, 42.

50 Isto.

Jugoslovenska oružana sila imala je ustavom propisanu obavezu da osim integriteta i nezavisnosti zemlje, bude i čuvar njenog unutrašnjeg poretka – federalnog karaktera države i sistema socijalističkog samoupravljanja. Primarna obaveza JNA bila je da brani trajni politički monopol Saveza komunista Jugoslavije.⁵¹ Zato je Armija u državnu krizu ušla kao prenatraglašeni samostalni faktor i to na način da je izgledalo kako samo čeka priliku da izvrši državni udar. Branko Mamula čak piše da je armijski vrh odmah posle Titove smrti ocenio da se od Predsedništva SFRJ „nema šta očekivati“ a verovalo se jedino u SKJ. Kada je postalo jasno da će se partija raspasti, odlučeno je da JNA samostalno politički deluje.

Armijski vrh je svoje interese poistovetio sa interesima „radničke klase i naroda i narodnosti“ Jugoslavije. Tako je na stidljive kritike da se armijski vrh previše bavi politikom, Metodije Stefanovski, delegat JNA u CK SKJ, marta 1985. godine na sednici najvišeg partijskog foruma odgovorio sledeće: *Cenimo da su politički stavovi pripadnika Armije, njihovi pogledi na aktuelnu ekonomsku, politički i idejnu situaciju u društvu, njihova mišljenja i opredeljenja o pravcima našeg razvoja, u svim bitnim sadržajima identični sa ocenama radničke klase Jugoslavije i najširih socijalnih slojeva stanovništva i svih naših naroda i narodnosti.*⁵²

Na 8. konferenciji Organizacije SKJ u JNA, održanoj 21. i 22. aprila 1986. godine u Beogradu, posebno je naglašeno da JNA mora da nastavi kontinuitet revolucije kako bi se rešili nagomilani društveni problemi. Primedbe da JNA takvim ponašanjem želi da se nametne kao glavni politički faktor odbačene su uz obrazloženje da iza takvih „napada“ stoje antisocijalističke ideologije. Ocenjeno je da Jugoslavija ima savremene i efikasne oružane snage, a najvažniji zadatak komunista u JNA bio je da aktivno rade na „unapređenju“ političkog obrazovanja i vaspitanja vojnika i „ideološko-političkom“ osposobljavanju starešina, kako bi se „onemogućila bilo kakva idejna konfuzija u vlastitim redovima“.⁵³

Politička uprava SSNO ocenila je 1. februara 1988. godine da su „vrednosti i prednosti“ socijalizma istorijski proverene i da je on „ideja i pokret kome pripada perspektiva i budućnost čovečanstva, reforme u socijalističkim zemljama koje su u toku, doprinosiće daljoj afirmaciji socijalizma kao svetskog procesa“.⁵⁴ Na drugoj strani, nezavisno od različitih konceptijskih zaokreta tokom postojanja SFRJ, režim se nikada nije odrekao institucija političkih komesara, odnosno oficira bezbednosti. Preko njih je partijski vrh sve do 1990. godine imao punu političku kontrolu nad JNA i njenim pripadnicima.

Ocene vrha JNA o stanju u Jugoslaviji bile su mračne. Neposredno posle prvog izbora za saveznog sekretara za narodnu odbranu, general Veljko Kadrijević je na konferenciji Organizacije SKJ u JNA (21. juna 1988.) izjavio da napade na JNA vode „zaverenici“ iz zemlje i inostranstva čiji je cilj „rušenje Jugoslavije kao federativne države i njezinog samoupravnog socijalističkog društvenog uređenja“. Tražio je i da im se

51 Politički predmeti su zauzimali značajan deo nastave u vojnim akademijama, nadmašujući stručne predmete. Tako su 1951. pitomci imali 828 časova političke nastave uz 468 časova Taktike, da bi se 80-ih godina ovaj odnos nešto smanjio. Ipak, u vojnim akademijama kopnene vojske politička nastava još uvek je imala 300 časova, a predmet Temelji ratne veštine samo 100 časova. U CK SKJ 1982. izabrano je 16 aktivnih generala, a 14 generala i admirala bilo je postavljeno za ambasadore SFRJ.

52 Navedeno prema: NIN, 10. mart 1985, 11.

53 SKJ u JNA: *Realizam – kontinuitet – optimizam*, „Socijalizam“. Časopis SKJ, 5/1986, 96.

54 Navedeno prema: Davor Marijan, *Slom Titove Armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987–1992*, Zagreb, 2008, 341.

društvo i država „brzo i energično suprotstave“.⁵⁵ Kadijević je početkom oktobra 1988. godine starešinama garnizona u Titogradu (Podgorici) rekao da se država, iako to niko službeno nije proglasio, nalazi u vanrednom stanju i da se Armija ne može ponašati mirnodopski.⁵⁶ Zatim je sa kritike prešao na traženje uzroka. Na 21. sednici Komiteta Organizacije SKJ u JNA avgusta 1989. godine otvoreno je rekao da Jugoslavija ne funkcioniše i zbog zablude o odumiranju države što je bila službena teorija sistema socijalističkog samoupravljanja. Tvrdio je i da SKJ ima program „u kome ima ostataka prevaziđene ideologije više okrenute ka 19. nego ka 21. veku“ i sa „Statutom koji je doveo do toga da SKJ postoji sada samo po imenu a da praktično egzistira savez republičkih i pokrajinskih partija s tim što danas više liče na protivnike nego na saveznike“.⁵⁷ Do tada je takav napad na temelje političkog sistema Jugoslavije bio jednostavno nezamisliv. Tako je general Kadijević demonstrirao svoju političku moć, što će biti osnov njegovog ponašanja sve do kraja 1991. godine.⁵⁸

Početkom 1989. godine iz armijskog vrha lansirana je krilatica da Jugoslavija može postojati samo kao istinska federacija ili je neće biti.⁵⁹ Slovenački odgovor je bio da će Jugoslavija biti demokratska zemlja ili je neće biti. Nešto kasnije armijski vrh je najavio bitku za Jugoslaviju. Viceadmiral Petar Šimić, predsednik partijske organizacije u JNA, izjavio je: *Ako je već neko proglasio bitku za Jugoslaviju ona se neće voditi bez JNA, a sa njom zajedno i miliona radnih ljudi kojima je Jugoslavija mnogo više na srcu nego pojedinim zaslijepljenim i birokratski otupjelim grupama i pojedincima željnim vlasti ili razbijanja ove zemlje.*⁶⁰

Uporedo je projektovana i borba za odbranu socijalizma. Najava stvaranja novih političkih partija koje su, manje ili više otvoreno, nastupale sa antikomunističkih pozicija, uslovila je reakciju generala Kadijevića preko ocene da bi svako vraćanje na stranački pluralizam bilo „dug korak nazad“. Dileme su otklonjene krajem 1989. godine na IX konferenciji Organizacije SK u JNA. Višestranačkom sistemu suprotstavljen je, kao što je to uradio i režim u Srbiji, pluralizam „u okviru sistema socijalističkog samoupravljanja“ jer je za Jugoslaviju bio neprihvatljiv bilo koji oblik institucionalizacije političkog pluralizma u formi višestranačkog organizovanja“.⁶¹

S tim u vezi bio je i problem depolitizacije JNA, o čemu armijski vrh nije želeo ni da razgovara – ukidanje SKJ u vojsci bilo je neprihvatljivo, što je dodatno zaoštrilo političku krizu u Jugoslaviji. General Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba JNA, na pitanje da li bi mogao da zamisli JNA bez organizacije SKJ u njoj, odgovorio je: *Ne. Naša Armija stvarana je u ognju rata i revolucije, pod rukovodstvom Tita i Partije, i od tada je SKJ nerazdvojni subjekt njenog bića i snage.*⁶²

55 Navedeno prema: NIN, 26. jun 1988, 12.

56 D. Marijan, *Slom Titove armije*, 102.

57 Isto.

58 Voren Zimmerman je sledećim rečima opisao Kadijevića posle njihovog prvog susreta 6. jula 1990: *General Kadijević bio je mračan, zamišljen oficir, nakostrešenih obrva i sumornog načina izražavanja. Njegovi vršnjaci se sećaju da je u mladosti bio hrabar, žestok i arogantan partizanski ratnik. Gotovo pola veka vojne službe dalo mu je podvaljak i umoran, smrknut izgled. Voleo je da drži pridike tihim, dubokim glasom, mereći reči kao da su grumenje zlata.* (Voren Zimmerman, *Poreklo jedne katastrofe. Jugoslavija i njeni rušitelji*, Beograd, 2002, 57).

59 Navedeno prema: Miroslav Hadžić, *Jugoslovenska narodna agonija*, Beograd, 2004, 51.

60 Isto, 53.

61 Isto, 54.

62 Isto, 67. – Reagujući na ideje o depolitizaciji JNA, Petar Šimić je izjavio: *Prave i čiste depolitizacije nema, ako ja dobro shvatam i nijedne armije, čiste od politike nema. Mislim da sve to što se čini i*

Slično kao i rukovodstvo Srbije, ni JNA se nije obazirala na velike promene koje su zahvatile čitav svet posle sloma komunističkih diktatura u Istočnoj Evropi. Ideološki narativ ostao je isti, čak se u pojedinim segmentima vraćao u neostaljinističku fazu. I inače je armijski vrh, u skladu sa komunističkim sektaštvom, ljude, ideje, pokrete, narode i države razvrstavao na „prijatelje“ i „neprijatelje“, pa je stalna obaveza starešina JNA bila da sebe i svoje jedinice štite od „neprijateljskih“ idejnih uticaja. Novi Program ideološko-političkog obrazovanja starešina i građanskih lica na službi u OS SFRJ (IPO) predvideo je kao glavni cilj „spoznaju osnovnih karakteristika društveno-političke situacije u zemlji i svetu sa stanovišta jačanja idejno-političkog jedinstva pripadnika oružanih snaga, na programskim opredeljenjima SKJ“. Drugi najvažniji zadatak bilo je razvijanje „bratstva i jedinstva radi vaspitavanja u duhu jugoslovenskog socijalističkog patriotizma“. ⁶³ O državnim zadacima nije bilo ni reči.

Miroslav Hadžić više nego ubedljivo piše o „misaonoj imobilizaciji“ starešinskog sastava JNA, koja je podsticana stalnim zahtevima vojnog vrha da se poveća ideološko-politička „budnost“. Ključni nosilac te akcije bila je vojna služba bezbednosti koja je delovala u duhu doktrine specijalnog rata, odnosno ideje da je postojala „zavera“ protiv socijalizma i da su „zaverenici“ koristili „unutrašnje slabosti“ kako bi razorili JNA i Jugoslaviju. Služba je stalnim pritiscima na starešine želela da poveća njihovu pojedinačnu i kolektivnu osetljivost na „neprijateljska istupanja“. Zato su svi pozitivni stavovi oficira ili građanskih lica u JNA prema višepartijskom sistemu odmah kvalifikovani kao neprijateljski akt. ⁶⁴

U vreme pada Berlinskog zida, general Marko Negovanović, načelnik Uprave bezbednosti i kasniji srpski „ministar odbrane“, branio je stav da je ugled JNA u društvu porastao i da ona postaje sve uticajniji politički faktor, kao i da je ostala jedina prepreka razbijanju i socijalizma i Jugoslavije: *Faktički mi se sada nalazimo na istorijskom raskršću kada se odlučuje hoćemo li uspeti da osiguramo dalji pobedonosni put i kurs revolucije, ili ćemo pustiti da prevagnu one snage koje zagovaraju antikomunističku alternativu našeg razvoja. Oni vide da smo mi organizovana snaga ovog socijalističkog samoupravnog društva koja antikomuniste od početka čita kao bukvar. I budite sigurni oni bi nas klali i ubijali kao što su činili. To je rat, i to pravi rat sa pravim neprijateljem – naslednicima domaćih izdajnika, emigracije i stranih faktora. U tom ratu ne može biti pardona, radi se o tome ko će koga.* ⁶⁵

Na poslednjoj sednici CK SKJ u njegovoj istoriji (26. decembra 1989), general Anton Lukežić rekao je da je JNA protiv višepartijskog sistema: *Mi politički pluralizam ne poistovjećujemo sa višepartijskim, jer je on i po sadržaju i po obimu znatno širi. Osnovni razlog za naše izjašnjavanje protiv višepartijskog sistema leži u postojećim uvjetima našeg razvitka. Višestranački sistem, bar u ovom vremenu, još više bi uvlačio naše društvo u*

---

ti koji nam predlažu depolitizaciju Armije, imaju nešto širi kontekst i cilj koji nije uočljiv otprve. Ne radi se samo o depolitizaciji Armije već o jednom cilju izmjene karaktera našeg društvenog uređenja, a u tom sklopu i depolitizacije Armije. (NIN, 29. oktobar 1989, 10).

63 M. Hadžić, *Jugoslovenska narodna agonija*, 58. – Ideološki kompleks još je eksplicitnije bio izražen u političkom obrazovanju i vaspitavanju vojnika JNA (POV) koje je predviđalo „jačanje njihove moralne i idejno-političke svesti na osnovu marksistički zasnovanih naučnih saznanja o društvu i čoveku, radničkoj klasi kao osnovnom nosiocu revolucionarnih promena, NOR-u i socijalističkoj revoluciji, izgradnji samoupravnog društva kao zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti“. (Isto).

64 M. Hadžić, *Jugoslovenska narodna agonija*, 60.

65 Navedeno prema: D. Marijan, *Slom Titove armije*, 104–105.

*opasne lavirinte nacionalnih podjela, konfrontacija i sukoba.*⁶⁶ General je još rekao i da svi pripadnici Armije „odlučno odbacuju“ i zalaganja za depolitizaciju JNA i zatvaranje njenih pripadnika u kasarne: *To bi značilo uklanjanje sa jugoslavenske političke scene značajnog političkog i integrativnog subjekta.*⁶⁷

Pošto je gotovo ceo starešinski sastav pripadao članstvu SKJ, bilo je veoma teško sagledati gde prestaje nadležnost i odgovornost komandnih i političkih struktura u JNA, a gde počinje partijska. Dragan Vukšić o tome piše: *To je bio jedan od problema sa kojim smo se stalno sudarali. Partija je uvek bila prisutna i uvek je imala nešto da kaže, bilo na početku svakog zadatka ili ciklusa u životu i radu jedinica, komandi i ustanova JNA, da bi se znalo u kom pravcu treba da se ide, da slučajno neko ne bi zaboravio, ili ne bi imao dovoljno na umu da smo komunisti i da, kao takvi, imamo još jedan stepen dodatne odgovornosti i obaveze prema našoj socijalističkoj, samoupravnoj i nesvrstanoj zajednici, bilo na kraju, da bi se videlo da li smo se svi ponašali, ne samo kao pripadnici vojske, nego i kao posebno odgovorni komunisti. U tom cilju, u svakoj četi, kao osnovnoj jedinici, i jedinicama i ustanovama tog ranga, postojala je osnovna organizacija SKJ, povezana horizontalno sa drugim OO SKJ i vertikalno sa nadležnim komitetima u višim jedinicama, komandama i ustanovama.*⁶⁸

Tako se ideologizovana, troma i zastarela JNA nije snašla u društvenim i političkim promenama koje su usledile posle Titove smrti i, posebno, posle raspada komunističkog poretka na istoku Evrope.

---

66 Navedeno prema: „Borba“, 27. decembar 1989, 10.

67 Isto.

68 D. Vukšić, *JNA i raspad SFRJ*, 107.

III. POČETAK RASPADA JUGOSLAVIJE

Novi ciklus pregovora o političkoj budućnosti Jugoslavije počeo je u januaru 1991. godine. U srcu krize i dalje su bili nerešeni srpsko-hrvatski odnosi u čijoj je istorijskoj dimenziji dominiralo teritorijalno pitanje koje je Hrvatska u prihvatljivoj formi za sebe rešila još 1945. godine a Srbija nije, pa je sada iz nje traženo ispravljanje „nepravdi iz prošlosti“, iako je to iz Beograda stalno negirano i, manje-više, neuspešno prikrivano. To pitanje bilo je više stvar iracionalnih simbola nego realnosti, što daje za pravo analitičarima koji tvrde da je rat delimično izbio i zbog simbola prošlosti. I Srbija i Hrvatska su, s obzirom na brojnost populacije, imale sasvim dovoljan „životni prostor“, posebno Srbija (sa Crnom Gorom) koja je predstavljala respektabilnu panonsko-podunavsko-balkansko-mediteransku zemlju. Rat se vodio u zemlji koja je bila na putu da reši ekonomski krizu i koja je i inače bila daleko razvijenija od zemalja Istočnog bloka, što samo po sebi ukazuje na iracionalne i antiistorijske motive koji su ga pokrenuli.

Na samom početku nove 1991. godine (4. januara) u Kninu je formiran Oblasni sekretarijat unutrašnjih poslova SAO Krajine i odmah je sprovedena opšta mobilizacija rezervnog sastava milicije. U sastav Sekretarijata ušle su „milicijske“ stanice Obrovac, Benkovac, Gračac, Titova Korenica, Donji Lapac, Dvor na Uni, Glina, Kostajnica, Vojnić i Knin. Milan Babić, predsednik Izvršnog veća SAO Krajina, o tome je sutradan obavestio sve strukture vlasti u Hrvatskoj i Jugoslaviji, uz sledeću napomenu: *Na teritoriji autonomne oblasti Krajina garantuju se sva ljudska i građanska prva, bez obzira na vjersku, rasnu i nacionalnu pripadnost stanovništva. Dosadašnje ingerencije MUP-a Republike Hrvatske na području autonomne oblasti prestaju važiti, te su naredbe ministarstva bez pravne snage, ukoliko se prethodno ne postigne dogovor sa Sekretarijatom SAO Krajina.*⁶⁹

Početak nove godine obeležen je i otvaranjem afere oko upada Srbije u mone-tarni sistem Jugoslavije. Skupština Srbije (u starom sazivu) je na sednici Veća udruženog rada 27. i 28. decembra 1990. godine donela Zakon o zaduženju Republike kod Narodne banke Srbije i Odluku o odobravanju kredita za likvidnost banaka. Utvrđeno je da Narodna banka Srbije odobri Srbiji kredit iz primarne emisije u iznosu od pet milijardi dinara. Ta sredstva bi se iskoristila za „prevazilaženje nesklada u pritanju sredstava za isplatu penzija“. Poslovnim bankama je odobren kredit iz primarne emisije u iznosu od osam milijardi dinara „za izmirivanje deviznih obaveza po inostranim kreditima i plaćanje za uvoznu robu, odnosno izvršene usluge i za druge neophodne intervencije“. Istom odlukom predviđeno je i da Narodna banka Vojvodine odobri kredit bankama, takođe iz primarne emisije, u iznosu od pet milijardi i 243 miliona dinara „za finansiranje proizvodnje, otkupa zaliha i rezervi osnovnih poljoprivrednih proizvoda“. Ove odluke objavljene su u „Službenom glasniku Republike Srbije“ 28. decembra 1990. godine uz oznaku „Službena tajna. Strogo poverljivo“.⁷⁰ Tako je neovlašćeno

69 UN, MKTJ. Proces Milan Martiću. – Rad Sekretarijata unutrašnjih poslova dodatno je formalizovan 19. januara 1991. donošenjem posebne Uredbe o unutrašnjoj organizaciji i radu Sekretarijata za unutrašnje poslove. (UN, MKTJ, 02172062).

70 Navedeno prema: „Borba“, 8. januar 1991, 1, 4.

emitovano preko dve milijarde nemačkih maraka u dinarskoj protivvrednosti, odnosno, 50% primarne emisije planirane za celu 1991. godine na nivou Jugoslavije.

Savezno izvršno veće je o ovim potezima Srbije raspravljalo na sednici od 4. januara 1991. godine. Ante Marković je saopštio da je o tome obavešten anonimnom pošiljkom; jugoslovenska vlada je ocenila da su ugroženi „jedinstvo, stabilnost i konvertibilnost dinara koji su od ključnog značaja za očuvanje jedinstva zemlje“. Narodnoj banci Jugoslavije naloženo je da odmah preduzme neophodne mere kako bi zaštitila monetarni i devizni sistem zemlje, konvertibilnost dinara i deviznih rezervi. O ovim odlukama obavešteni su Predsedništvo SFRJ, Skupština Jugoslavije, Skupština Srbije, Slobodan Milošević i srpska vlada (izvršno veće).⁷¹

Srpska vlada je odgovorila tek 7. januara 1991. godine, kada je SIV i odlučio da sa ovim problemom upozna celokupnu javnost. Saopšteno je da su i druge republike i pokrajine odstupale od propisa kojima je regulisano funkcionisanje monetarnog i deviznog sistema Jugoslavije: *Izvršno veće Srbije smatra da nije korektno što se ovo pitanje otvara samo povodom mera u Srbiji. Normalno bi bilo da se ovaj problem sagleda celovito, imajući u vidu mere koje su preduzimane i u drugim republikama, pa i od strane Saveznog izvršnog veća.*⁷²

Pošto je bilo očigledno da su Slovenija i Hrvatska definitivno krenule putem nezavisnosti i da se ubrzano naoružavaju, Predsedništvo SFRJ je 9. januara 1991. godine donelo odluku o rasformiranju svih oružanih sastava koji nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga SFRJ ili organa unutrašnjih poslova: *Predsedništvo SFRJ [...] je konstatovalo da se na više delova državne teritorije, flagrantnim kršenjem zakona SFRJ, uz neposredno učešće nekih organizacija u stranim državama i sa znanjem njihovih organa vlasti, tajno uvozi naoružanje iz pojedinih susednih i drugih zemalja i deli građanima po nacionalnoj i političkoj pripadnosti i opredeljenosti. Time se, u okviru pojedinih političkih partija, stvaraju ilegalno paravojni naoružani sastavi koji, svojim postojanjem i planiranim terorističkim aktivnostima, predstavljaju neposrednu opasnost za izbijanje oružane pobune i međunacionalnih sukoba najširih razmera, sa nesagledivim posledicama za bezbednost građana, suverenitet i integritet zemlje.*⁷³

Svu opremu i naoružanje trebalo je „odmah predati“ najbližim jedinicama i ustanovama JNA, i to u roku od deset dana. Na kraju je rečeno, što je očigledno bio ustupak generalu Kadrijeviću, da će JNA obezbediti zaštitu svih građana na celoj teritoriji SFRJ „ako to drugi nadležni organi nisu u mogućnosti da učine“.⁷⁴ Ovakva odluka donesena je jer Jović nije uspeo da obezbedi većinu u Predsedništvu za odluku da JNA silom razoruža paravojne formacije u Sloveniji i Hrvatskoj. Tada je Bogić Bogičević prvi put glasao protiv „srpske“ strane u Predsedništvu.⁷⁵ Zato je Srpska demokratska stranka odmah pokrenula inicijativu da se on smeni i izabere novi član Predsedništva iz Bosne i Hercegovine.

U nastavku sednice (10. januara 1991) učestvovali su i republički predsednici i Ante Marković. Službeno je saopšteno sledeće: *U atmosferi otvorenosti i tolerancije iznete su različite ideje i opcije, odnosno alternative za rešavanje političke situacije u zemlji i*

71 Isto, 2.

72 Isto.

73 Navedeno prema: UN, MKTJ. Proces S. Miloševiću. Prilog br. 1.

74 Isto. – Ova odluka je objavljena u svim sredstvima javnog informisanja u Jugoslaviji.

75 Voren Zimerman piše da mu je Jović „posle nekoliko godina“ rekao da su Milošević i JNA razmišljali da krenu na Hrvatsku i Sloveniju bez ovlašćenja Predsedništva i da ih je od toga odvratilo samo jako protivljenje SAD. (V. Zimerman, *Poreklo jedne katastrofe*, 65).

izražena spremnost da se rešenja traže na miran i demokratski način, intenziviranjem rada između republika i u okviru organa federacije.⁷⁶ Prema hrvatskim izvorima, na ovoj sednici dotaknuto je i pitanje karaktera republičkih granica. Dok su za Tuđmana one bile nepromenljive, za Miloševića su bile samo administrativne i kao takve nisu se mogle „jednostavno proglasiti za državne, s obzirom da one nisu okvir u kojem žive pojedini narodi“. Predsednik Srbije jasno je stavio do znanja da je za njega neprihvatljivo „razdvajanje srpskog naroda i njegovo smeštanje u okvire različitih suverenih država“.⁷⁷

Hrvatski predsednik je predložio novi istorijski sporazum jugoslovenskih naroda: *Ustavnopravni položaj jugoslavenskih republika, država, prema ustavu iz 1974. godine nalazi se na pola puta između boljševičkog federalizma i europskog konfederalizma. Uz postizanje minimalnog političkog konsenzusa svih republika, držimo da je moguće pretvaranje sadašnjeg ustavnog poretka u konfederalni savez suverenih republika, a time i najbezboljniji demokratski izlaz iz sadašnje državne krize, dok bi ustrajanje na sadašnjem federalnom ustavu i pogotovu njegovom poboljšanju u centralističko-unitarističkom smislu vodilo neizbežno u potpuni slom i označilo zapravo nemogućnost održavanja čak i same ideje bilo kakve državne zajednice naroda dosadašnje SFRJ*.⁷⁸

Milan Kučan je bio apsolutno protiv toga da se sudbina Jugoslavije rešava kroz federalne institucije – one su mogle da budu samo „organizator i moderator“ neposrednih razgovora republika. Dogovoren je i susret Milošević–Kučan za 23. januar 1991. godine.⁷⁹

Armijski vrh je bio spreman da izvrši državni udar, a za to je političku podršku, pošto je Predsedništvo bilo podeljeno, zatražio od jugoslovenskog premijera. O tome je Ante Marković 12 godina kasnije svedočio na sledeći način: *Onda je u jednoj takvoj situaciji, u mom kabinetu, kad smo bili sami, takve se stvari ne pričaju pred trećima, Kadijević rekao da su oni razradili u Generalštabu cijeli plan o tome kako će pohapsiti Tuđmana i rukovodstvo Slovenije, i da oni imaju sve potrebne pretpostavke, predloge, i sve spremno da mogu to napraviti. Čak su rekli: – Mi imamo i odluku u Generalštabu da to napravimo. Nama treba još politička odluka. Predsjedništvo je nije kadro donijeti. Znači, oni su, zapravo, forsirali Predsjedništvo da donese odluku o izvanrednom stanju da bi to mogli napraviti. No, to nisu rekli: samo su tražili da se proglašava izvanredno stanje, a kad se proglašava, onda se zna što je: dobili bi legalitet. Kako to nisu mogli dobiti, a sve su drugo spremili – to je bilo evidentno – pokušali su preko mene, krivo me procenjujući. I kad mi je to rekao, izvadio je papire i počeo mi objašnjavati. Baš mi je počeo nešto objašnjavati o Hrvatskoj, i ja sam ga onda prekinuo i rekao mu: – Slušaj, ja mislim da, prije nego što se uopće bude moglo o tome razgovarati, postoji velika rupa u svemu. – Koja? Kažem: – Gdje ti je tu Milošević i njegovo rukovodstvo? Onda je on skočio, sav bijesan: – On je jedini koji se bori za Jugoslaviju. Da njega nema, mi to ne bismo mogli ni predlagati. On je meni već prije toga objasnio, rekao kako treba dobiti legalitet. Rekao je, pošto je Predsjedništvo nesposobno donijeti odluku, mi donosimo tu odluku i predlažemo da ti to podržiš, i da se nakon toga, kad mi to provedemo, zapravo, izvrši i smjena Predsjedništva, a kako si ti najstariji funkcioner u Federaciji, jer si legalno izabrani predsjednik Vlade, da preuzmeš i funkciju predsjednika države. Jedno i drugo! Znači, za nekoga naivnoga, zamaman prijedlog, skoro poklon, što sam, naravno, apsolutno i s gnušanjem odbio. I od tada je, zapravo, naš odnos potpuno kopnio, i više prave komunikacije među nama nije moglo biti. Jer je on bio svjestan*

76 Navedeno prema: „Borba“, 11. januar 1991, 1.

77 Navedeno prema: D. Marijan, *Slom Titove armije*, 145.

78 Navedeno prema: „Borba“, 11. januar 1991, 4.

79 „Borba“, 11. januar 1991, 1.

da je meni iznio jednu stvar koja je faktički državni ili vojni udar, državni i utoliko što bi ga, recimo, predsjednik Vlade podržao, i u kojem je morala pasti krv. Jer, nije on mogao pohapsiti rukovodstvo, a da ne dođe do krvi. To je bilo jasno.⁸⁰

U međuvremenu su iz Hrvatske počele da stižu poruke da na njenoj teritoriji nema paravojnih formacija osim „četničkih postrojbi“ oko Knina. Nastavljeno je i čišćenje hrvatske policije, Ministarstva odbrane i drugih državnih institucija od „nepodobnih“ Srba. Svi pripadnici MUP-a obavezani su 17. januara da potpišu „Izjavu lojalnosti“ ukoliko žele da dobiju platu. Slična sudbina zadesila je i radnike srpske nacionalnosti u hrvatskim preduzećima, a u Šibeniku je organizovano prikupljanje potpisa za uskraćivanje boravka Jovanu Raškoviću u ovom gradu.⁸¹

U razgovoru za NIN, Milan Babić je rekao da SAO Krajina nije plod „ničijeg i nikakvog hira, a najmanje hajdučije“ i da svi politički faktori u Jugoslaviji moraju da imaju u vidu „osnovnu činjenicu“ da je na prostoru dela Dalmacije, Vojne Krajine i Slavonije srpski narod istorijski narod, odnosno da je taj prostor vekovima etnička teritorija srpskog naroda: *Krajina nema nameru da funkcioniše kao nezavisna država. Krajina će ostati deo jugoslovenskog prostora i dalje će negovati i razvijati privredne veze sa svima, a pre svega sa Srbijom.*⁸²

Predsedništvo SFRJ produžilo je 19. januara 1991. godine rok za razoružavanje paravojnih formacija za dodatnih 48 časova. General Blagoje Adžić je potom 20. januara obavestio komandu Pete armijske oblasti u Zagrebu da je postignut dogovor da hrvatske vlasti obezbede prikupljanje i stavljanje pod zajedničku kontrolu i obezbeđenje 20.000 komada automatskih pušaka tipa „Kalašnjikov“, kao i da se povuče naružanje koje je „na ruke“ podeljeno rezervnom sastavu MUP-a Hrvatske. Komanda Pete oblasti trebalo je da stupi u kontakt sa Josipom Boljkovcem i dogovori realizaciju ovog sporazuma.⁸³

Ali, sledećeg dana, 20. januara, najviša rukovodstva Hrvatske i Slovenije, dogovorila su u Zagrebu, gde su doputovali Janez Janša, ministar vojni, i Igor Bavčar, ministar unutrašnjih poslova, svoje akcije u slučaju oružane akcije federalnih organa: 1) proglašavanje potpune samostalnosti obe republike i povlačenje svojih predstavnika iz organa Federacije; 2) prekidanje finansiranja Federacije; 3) obaveštavanje Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i traženje intervencije mirovnih snaga; 4) pozivanje svih državljana dve republike da napuste JNA; 5) zaplenjivanje sve imovine Federacije na svojim teritorijama; 6) prekidanje snabdevanja komandi, jedinica i ustanova JNA; 7) upotrebljavanje svih „zakonitih sredstava u zaštiti i odbrani demokratskog uređenja i suverenosti“; 8) pokretanje sudskih postupaka zbog ratnih zločina protiv svih pripadnika JNA koji bi učestvovali u „nasilnim akcijama protiv organa vlasti i državljana republika Slovenije i Hrvatske“.⁸⁴

Stjepan Mesić je 21. januara saopštio ove odluke Borisavu Joviću i rekao da Hrvatska i Slovenija ne pristaju na oduzimanje oružja od rezervnog sastava milicije, kako je to zahtevala JNA, i da će u suprotnom proglasiti otcpljenje. Jović svedoči da je

80 Ante Marković, *Posle 12 godina ćutanja. Moja istina o smrti Jugoslavije*. Razgovori s Gordanom Malićem, feljton u 12 nastavaka, „Danas“, Beograd, 13–28. novembar 2003.

81 Srđan Radulović, *Sudbina Krajine*, Beograd, 1996, 34.

82 Pitanje koje postavlja zastava u Kninu, NIN, 18. januar 1991, 16–17.

83 UN, MKTJ.

84 Navedeno prema: Konrad Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ. Sećanja na početak oružanih sukoba u Sloveniji i Hrvatskoj*, Beograd, 2005, 296; Damijan Guštin, *Slovenija, saveznica Hrvatske tijekom razlaza s jugoslovenskom državom. On „nenačelne koalicije“ do raspada vojnog saveza 1989–1991*. „Časopis za suvremenu povijest“, 1/2008, 95.

Milošević bio „oduševljen“ takvim razvojem događaja: *Čim proglaše otcepljenje treba da im ga usvojimo, s tim da krajiške opštine držimo vojno, dok se narod na plebiscitu ne izjasni gde želi da živi. Insistira da Veljka ubeđujem u tu varijantu. Ja sam oduvek bio za varijantu da ih preko noći odsečemo od Jugoslavije, pa neka idu u Evropu, ali vojska to ne prihvata.*⁸⁵

Razgovori o budućnosti Jugoslavije počeli su 22. januara 1991. godine kada su se u Beogradu sastali Slobodan Milošević i Alija Izetbegović. Zatim su se 24. januara u Beogradu sastale delegacije Slovenije i Srbije (u punom sastavu). Obe strane bile su jedinstvene u stavu da se u razrešenju krize mora poći od prava svakog naroda na samoopredeljenje. Kučan je rekao da to pravo imaju i Srbi u celoj Jugoslaviji, a Milošević je pristao na otcepljenje Slovenije i izjavio da se Srbija tome neće protiviti; on je bio zainteresovan samo za Hrvatsku.⁸⁶

Čak se i iz službenog saopštenja dalo zaključiti šta je dogovoreno: *Zajednički je konstatovano da se u razrešavanju jugoslovenske krize mora polaziti od prava naroda na samoopredeljenje koje ne može biti ničim ograničeno, osim jednakim i istim takvim pravom drugih naroda. Ostvarivanje tog prava, obostrano je ocenjeno, podrazumeva uvažavanje specifičnosti i različitosti u interesima i ne može biti na štetu drugih naroda. Srbija uvažava interes Slovenije da se na osnovu prava naroda na samoopredeljenje i kroz proces postizanja sporazuma o budućim odnosima republika osigura nesmetano ostvarivanje prava slovenačkog naroda i republike Slovenije na vlastiti put i vlastito opredeljenje u pogledu oblika budućeg povezivanja sa drugim jugoslovenskim narodima, odnosno republikama. Slovenija uvažava interes srpskog naroda da živi u jednoj državi i da budući jugoslovenski dogovor taj interes treba da poštuje.*⁸⁷

U ovom periodu Politička uprava Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu ocenila je da međunarodnu scenu karakterišu mnogi procesi i pojave koje će imati prekretni uticaj i na dešavanja u Jugoslaviji. Pre svega je smatrano da je rukovodstvo u Moskvi uvidelo da je njegov put „pogrešan“, kao i da u samoj Jugoslaviji socijalizam nije „bačen na kolena“ i da je zemlja odolela prvom udaru „antikomunističke histerije“. Rečeno je i da Zapad ne može da sruši socijalizam u zemlji u kojoj je „revolucija bila autohtona“, a u raspravi o budućnosti Jugoslavije treba da učestvuje i „Armija kao institucija“. Jugoslavija može da postoji samo kao federativna država, a političke strukture JNA trebalo je da učine sve kako bi Savez komunista – pokret za Jugoslaviju „u idućih pet-šest meseci postao glavna politička snaga na jugoslovenskom prostoru i stožer okupljanja svih levo orijentisanih partija, stranaka, udruženja i organizacija“.⁸⁸

Napetost na relaciji JNA–Hrvatska postajala je sve mučnija i sve napetija, iz dana u dan. U Hrvatskoj je podignuta borbena gotovost snaga MUP-a i ostalih naoružanih

85 Navedeno prema: B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 257.

86 *Slovenska novejša zgodovina*, II, 1322.

87 Navedeno prema: „Borba“, 25. januar 1991, 3. – Kučan je 10 godina kasnije o ovom razgovoru rekao sledeće: *Taj sastanak je izgledao normalno kao i svi drugi sastanci. Bilo je jasno šta je problem. Mi smo ponovili svoj stav i argumente na kojima smo temeljili pravo Slovenaca na samoopredeljenje, to jest pravo da sami odlučimo o svojoj sudbini. Naravno, kad su to pitanje postavili Srbi, mi nismo imali razloga da ne kažemo da ono što tražimo za sebe, priznajemo i svim drugim narodima, ali, naravno, pod istim uslovima pod kojima tražimo to za sebe, dakle da ostvarenje našeg prava ne zadire u jednaka prava drugih naroda. Pri tome smo, pre svega, mislili na položaj Srba u Hrvatskoj, da treba regulirati te odnose između Hrvata i Srba, da, s jedne strane, to ne bi bilo moguće interpretirati da to daje pravo Srbiji da priključi sve takozvane srpske teritorije, a, s druge strane, da neregulirani odnosi između Hrvata i Srba u Hrvatskoj ne bi bili razlog za konflikt. To smo, vraćajući se iz Beograda, objasnili i gospodinu Tuđmanu.* (www.slobodnaevropa.org/content/article/1045349.html).

88 Navedeno prema: D. Vukšić, *JNA i raspad Jugoslavije*, 41–42.

formacija, a izvršena je i delimična mobilizacija rezervnog policijskog sastava. Hrvatski predsednik je 24. januara 1991. godine preko Stjepana Mesića poslao poruku i ponudu Borisavu Joviću i Slobodanu Miloševiću za sastanak njih četvorice.⁸⁹ Istovremeno je, takođe 24. januara, poslao pismo američkom predsedniku Džordžu Bušu u kome je zatražio da SAD spreče uspostavljanje „komunističke strahovlade“ u Jugoslaviji.⁹⁰

Istoga dana otvorena je afera sa ilegalnim uvozom oružja u Hrvatsku. Prema podacima Uprave bezbednosti JNA, Hrvatska je od oktobra 1990. godine intenzivno kupovala oružje iz Austrije, Mađarske, Nemačke, Švajcarske, Velike Britanije, Španije, Italije, Paname, Argentine i Izraela: *Posao se odvija pretežno preko privatnih firmi čiji broj neprestano raste.*⁹¹ Najviše oružja kupljeno je u Mađarskoj. Kupovinu je obavila zagrebačka firma „Astra“ – 20.000 automatskih pušaka; transport je obavljen sa 10 šlepera „Čazmatransa“ tokom oktobra 1990. godine u organizaciji i uz puno obezbeđenje snaga MUP-a i Ministarstva odbrane Hrvatske. Mađarska je priznala umešanost u ovu trgovinu, ali je ona nastavljena i početkom 1991. godine. Tako su 9. januara u Sloveniju dopremljena četiri kamiona sa automatskim puškama; u istom periodu brodom „Lipa“, vlasništvo „Lošinjske plovidbe“, preko bugarske luke Varna dopremljeno je u Rijeku pet kontejnera sa 449 tona oružja.⁹²

Tokom 24. januara 1991. godine JNA je uhapsila nekoliko osoba zbog ilegalnog uvoza oružja u Hrvatsku i podsticanja oružane pobune (Đuro Dečak, Antun Habijanec, Vinko Belobrk i drugi). Štab Vrhovne komande JNA je 24. januara uveo punu borbenu gotovost. Armija je preuzela saveznu upravu za kontrolu letenja, a naređena je i potpuna kontrola morske granice i delimična mobilizacija u Prvoj i Trećoj armijskoj oblasti.⁹³ Uveče je Dnevnik TV Beograd prikazao film koji su tajno snimili pripadnici Uprave bezbednosti JNA, u kome Martin Špegelj, hrvatski ministar odbrane,

89 Miroslav Tuđman, *Vrijeme krivokletnika*, Zagreb, 2006, 128.

90 Tekst pisma glasi: *Katastrofu u Jugoslaviji može spriječiti izričita poruka Sjedinjenih Američkih Država da one podržavaju većinu, misleći na novouspostavljene demokratske republike, pozivajući na mirno rješenje radi osiguranja buduće stabilnosti i na poštivanje unutarnjih granica i na suradnju među spomenutim nacionalnim državama. Jugoslavija nije Sovjetski Savez; Srbija nije Rusija; a Jugoslavenska armija nije Sovjetska armija. Neoprostiva bi pogreška bila ako bi došlo do toga da se ponovno nametne komunistička strahovlada nad većinom u Jugoslaviji koja je na slobodnim izborima uspostavila svoju demokratsku vlast. To ne bi bilo u interesu jugoslavenskih naroda niti Sjedinjenih Američkih Država. A to je moguće izbjeći odlučnim stajalištem Sjedinjenih Američkih Država. Ako se sa spomenutim zastrašivanjem odmah ne prekine, to će imati dugotrajne i pogubne posljedice. Stoga očekujemo potporu Sjedinjenih Američkih Država.* (Navedeno prema: M. Tuđman, *Vrijeme krivokletnika*, 128–129).

91 UN, MKTJ.

92 Isto. – Iz Nemačke su stizali čak i avioni. Ted Galen Carpenter, vojni i policijski ekspert „Kjoto instituta“ u Vašingtonu, o tome je godinama kasnije rekao sledeće: *Video sam hrvatski MIG 21 koji je oboren u Krajini. Hrvati su tvrdili da je ranije pripadao jugoslovenskom vazduhoplovstvu. Međutim, bilo je očigledno da je on bio iz flote Istočne Nemačke. Imao je istočnonemački radar u kabini. Znali smo da oružje stiže iz Istočne Nemačke i da se kamuflira tako da ne liči na zapadnonemačko oružje. Očigledno je da su stizali iz Zapadne Nemačke uz blagoslov njihove vlade. Nije postojao drugi način za snabdevanje ovako teškim oružjem.* (Navedeno prema: Transkript dokumentarnog filma *Rat koji se mogao izbeći*, Hargrove Entertainmnet). Tek u novembru 2008. otkriveno je da je i Francuska aktivno učestvovala u naoružavanju Hrvatske. O tome je pisao pariski Liberasion (Liberation). U tome su učestvovali Ministarstvo unutrašnjih poslova i Kontraobaveštajna služba (DST). Iz Francuske je stizalo i sofisticirano protivavionsko naoružanje, a trgovci oružjem svedočili su da je o svemu bio informisan i NATO. Osim toga, pripadnici elitnih padobranskih jedinica francuske vojske obučavali su hrvatske specijalne jedinice u vojnom logoru Šepurine.

93 K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 93.

pokušava da od saradnika Uprave kapetana JNA Vladimira Jagara kupi i uveze oružje u Hrvatsku. Tokom snimljenoga razgovora Špegelj je spominjao i „odrede za likvidaciju čija bi zadaća bila da ubijaju više srpske časnike i otimaju njihove obitelji“. Film je trebalo da posluži kao opravdanje za izvođenje eventualnog vojnog udara u Hrvatskoj, ali i kao dobra poruka Srbima u Kninu i pripadnicima JNA da „ustaška hrvatska vlast“ želi sve da ih pobije. JNA je 25. januara 1991. godine izdala nalog za hapšenje generala Martina Špegelja i zatražila odobrenje Predsedništva za nasilno razoružanje paravojnih jedinica u Hrvatskoj. Ali, uoči sednice Predsedništva, na inicijativu predsednika Hrvatske, održan je susret hrvatske i srpske delegacije u Predsedništvu radi traženja „zajedničkih stajališta u rješavanju krize u SFRJ“.⁹⁴

Sadržaj tih razgovora, u kojima su pored Miloševića i Tuđmana sa hrvatske strane učestvovali premijer Josip Manolić, predsednik Sabora Žarko Domljan, član Predsedništva SFRJ Stjepan Mešić i šef Tuđmanovog kabineta Hrvoje Šarinić, a sa srpske njihovi parnjaci – bivši i budući premijer Stanko Radmilović i Dragoljub Zelenović, predsednik Narodne skupštine Slobodan Unković i šef kabineta Goran Milinović, još uvek nije poznat, niti se može naslutiti iz saopštenja Miloševićevog kabineta. U tom saopštenju je stajalo da je razgovor *iako veoma polemičan, vođen u otvorenom duhu i odnosio se na pitanja budućnosti Jugoslavije, kao i međusobnih odnosa dve republike. Konstatovano je da su odnosi Srbije i Hrvatske na najnižoj tački od rata, i da postoje krupne razlike koje se odnose na rešavanje nacionalnih pitanja, pitanja budućnosti Jugoslavije, na jugoslovensku federaciju, na njene institucije i JNA. Deleći mišljenje o velikom značaju srpsko-hrvatskih odnosa u aktuelnoj situaciji i za budućnost Jugoslavije, dve delegacije saglasile su se da nastave započeti radni dijalog u traženju prihvatljivih rešenja.*⁹⁵

BORISAV JOVIĆ I STJEPAN MEŠIĆ SUKOBLJENI NA SEDNICI PREDSEDNIŠTVA

Međutim, sednica Predsedništva održana u isto vreme nije vođena u ovom tonu. Predsedništvo SFRJ je tako 25. januara 1991. godine ocenilo da je u Jugoslaviji „stvoren atmosfera koja bi mogla dovesti do ozbiljnih nemira, konfrontacija i međunacionalnih sukoba“. Sednica je prekinuta da bi članovi Predsedništva i pridošli predstavnici hrvatskog rukovodstva odgledali tajno snimljeni film o švercu naoružanja koji je emitovala beogradska televizija. Usledio je buran nastavak sednice, na kojoj je izdejtstvovana demobilizacija rezervnog sastava hrvatske policije u zamenu za svođenje borbene gotovosti JNA na mirnodopske uslove.⁹⁶ Jović je zabeležio da je za Miloševića

94 M. Tuđman, *Vrijeme krivokletnika*, 130.

95 Navedeno prema: „Večernje novosti“, 26. januar 1991, 1.

96 Navedeno prema: „Borba“, 26–27. januar 1991, 1.

najvažnije bilo da JNA „pokrije“ srpske teritorije u Hrvatskoj „i mi se više ne bojimo raspleta jugoslovenske krize“.⁹⁷

Predsedništvo SFRJ sastalo se ponovo 31. januara 1991. godine. Umesto o sprovođenju zaključaka o razoružavanju paravojnih formacija, najviše se polemicalo oko uloge JNA. Milošević je rekao da postoje svi uslovi da se „sačuva Jugoslavija“ i da „ne postoje okolnosti niti uslovi pod kojima bi Srbija prihvatila bilo kakvu formulu podele srpskog naroda na više suverenih država“.⁹⁸ Milan Kučan je istakao da JNA ima veće ambicije od poštovanja republičkih dogovora i da je „jedini akter razgovora koji raspolaze istinskom silom za realizaciju svog koncepta“.⁹⁹

Borisav Jović je 2. februara poslao telegram Franji Tuđmanu i poručio mu da će se naredba Predsedništva SFRJ „sprovesti do kraja“.¹⁰⁰ Stjepan Mesić je odgovorio da Jović ne može da sam donosi odluke, da se protiv Hrvatske vodi organizovana kampanja u kojoj se ne biraju sredstva: *Meni se čini da sada neki smatraju da je sve dozvoljeno za stvaranje velike Srbije, da je dozvoljeno naoružavanje i pljačkanje policijskih stanica, stvaranje paravojnih organizacija, pretnje na mitinzima*.¹⁰¹

Predsednik Hrvatske odgovorio je 5. februara: *Vašim pismom Vi se, gospodine predsjedniče, svrstavate praktički među one snage koje bi htjele zaustaviti kotač povijesti i konzervirati jugoslavenske državne ustanove, a među njima i JNA, na starim osnovama, protivno teškom povijesnom iskustvu i interesima svih jugoslavenskih naroda i narodnosti. Vaše pismo ne mogu drukčije razumjeti nego kao Vaš osobni poticaj besprimjernoj protuhrvatskoj propagandi i nezapamćenoj hajci koja je već opasno zatrovala odnose između srpskog i hrvatskog naroda*.¹⁰²

Jugoslovenska vlada uputila je oštar protest Mađarskoj zbog izvoza oružja u Hrvatsku. U Beograd je 11. februara 1991. godine doputovao Tamaš Katon, državni sekretar u Ministarstvu inostranih poslova Mađarske. Primio ga je Budimir Lončar i bez imalo uvijanja rekao da isporuka oružja iz Mađarske predstavlja diverziju: *Ovaj izvoz, koji su odobrila dva ministra i tri državna sekretara, izazvao je u Jugoslaviji zaprepašćenje i jugoslovenske unutrašnje razlike i tenzije preneo u bilateralne odnose sa Mađarskom*.¹⁰³

Lončar je istakao i da mu je šef mađarske diplomatije prilikom susreta u Kopenhagenu rekao da Mađarska želi da neguje odlične odnose sa Slovenijom i Hrvatskom, a korektne sa Srbijom: *Ranije je to moglo da se pripisuje neiskustvu, ali sada izgleda da iza toga stoji strategija. Voleli bismo da nije tako i da premijer Antal nastavi putem izgradnje odnosa kako nam je izneo. Imamo poverenja i i verujemo da ćemo celu stvar dovesti do kraja*.¹⁰⁴

97 Navedeno prema: B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 262. Beležka za 26. januar 1991.

98 Navedeno prema: „Borba“, 1. februar 1991, 1.

99 Isto.

100 Navedeno prema: „Borba“, 4. februar 1991, 1.

101 Isto.

102 Navedeno prema: „Borba“, 6. februar 1991, 1–2.

103 UN, MKTJ. „Beležka Saveznog sekretarijata za inostrane poslove o razgovoru Budimira Lončara sa državnim sekretarom u MIP Republike Mađarske Tamašom Katonom“.

104 Isto. – Iako je mađarski diplomata rekao da se „ovakve stvari više neće događati“, prodaja oružja Hrvatskoj je nastavljena. Vrhunac je doživela u leto 1991. kada je, prema podacima UB JNA, osim preko konvoja humanitarne pomoći, uspostavljen i vazdušni most između mađarskih mesta Bremend i Bolj i Osijeka avionima AN-a i jedrilicama kojima je prevoženo streljačko naoružanje i municija: *Pored toga što je svoju teritoriju ustupila krijumčarima, mađarski organi su vršili i obezbeđenje ovih preleta elektronskim ometanjem osmatračkog sistema PVO Jugoslavije*. (UN, MKTJ):

Vojni vrh je još jednom zaključio da se situacija u Jugoslaviji ne može rešiti bez „jasne i čvrste najave upotrebe sile i njene upotrebe u meri koja je nužna“ da bi se iz krize izašlo bez građanskog rata.¹⁰⁵ Borisav Jović je 13. februara 1991. godine na sednici Predsedništva SFRJ, kojoj su prisustvovali i predsednici jugoslovenskih republika, izložio srpski koncept rešenja krize: legitimitet izabranih vlasti u republikama se ne osporava, ali pravo otepljenja imaju narodi a ne republike.¹⁰⁶ To je moglo da znači samo jedno – otvaranje borbe za srpske teritorije van Srbije.

Hrvatski Sabor je 21. februara 1991. usvojio Rezoluciju o prihvatanju postupaka za „razdruživanje“ Hrvatske od SFRJ i o mogućem udruživanju u savez suverenih republika.¹⁰⁷ Kao reakciju na ovu odluku, general Kadrijević je 25. februara rekao Joviću da je vojni vrh spreman da sruši vlasti u Sloveniji i Hrvatskoj: *Osnovna zamisao vojske sastoji se u tome da se čvrsto osloni na snage koje su za Jugoslaviju u svim delovima zemlje i da se kombinovanim vojnim i političkim merama sruši prvo vlast u Hrvatskoj, a potom u Sloveniji. U kolebljivim republikama (Makedonija i Bosna) kombinovanim političkim merama – demonstracijama i pobunama – treba srušiti rukovodstva ili ih preokrenuti u drugom pravcu. Ove aktivnosti valja kombinovati i sa nekim vojnim aktivnostima.*¹⁰⁸

Srpsko nacionalno veće usvojilo je 26. februara 1991. godine *Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srba*, kojom se Srbi u Hrvatskoj proglašavaju suverenim narodom koji ima pravo na autonomiju. Istoga dana i Srpsko nacionalno veće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srem usvojilo je sličnu rezoluciju – srpski narod na tom području ima pravo na samoopredeljenje i prisajedinjenje matičnoj državi.¹⁰⁹ Dva dana kasnije (28. februara) na zajedničkoj sednici Srpskog nacionalnog veća i Izvršnog veća SAO Krajina u Kninu je donesena *Rezolucija o razdruživanju Republike Hrvatske i SAO Krajine*. Odlučeno je da se ne prihvati rezolucija Sabora Hrvatske o razdruživanju Hrvatske od Jugoslavije i da Krajina ostane u Jugoslaviji, odnosno u zajedničkoj državi sa Srbijom i Crnom Gorom, kao i sa srpskim narodom u Bosni i Hercegovini i sa ostalim narodima koji prihvataju zajedničku državu.¹¹⁰ Po završetku skupa, hrvatska zastava skinuta je sa dotadašnjeg postolja i iznesena iz dvorane Skupštine opštine Knin.

O budućnosti Jugoslavije Predsedništvo SFRJ raspravljalo je 1. marta 1991. godine. U radu sednice učestvovali su Ante Marković i republički predsednici, osim Franje Tuđmana. Predsedništvo je razmatralo dokument o „budoćoj jugoslovenskoj zajednici“, kao i „Predlog ustavnopravnog postupka za izdvajanje iz Jugoslavije“. Ovaj dokument odlikao je suštinu dva suprotstavljena koncepta, najjasnije je izrazio poziciju Srbije uoči raspada Jugoslavije i predstavljao je suštinu Miloševićevog koncepta „svi Srbi u jednoj državi“. Dokumentom se nije osporavalo pravo na samoopredeljenje, ali je ono trebalo da važi za sve narode u republikama: *U republikama u kojima žive pripadnici više jugoslovenskih naroda potrebna većina se utvrđuje i za svaki jugoslovenski narod posebno. Ako se neki od jugoslovenskih naroda izjasni protiv, sva naselja u kojima građani tog naroda imaju većinu, a graniče se sa preostalim delom teritorije Jugoslavije i mogu predstavljati njenu teritorijalnu kompaktnost, ostaju u sastavu SFRJ.*¹¹¹

105 Navedeno prema: B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 266. Beleška za 11. februar 1991.

106 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 270.

107 Zdenko Radelić–Davor Marijan–Nikica Barić–Albert Bing–Dražen Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, 2006, 215.

108 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 277.

109 *Stvaranje hrvatske države*, 217.

110 „Politika“, 1. mart 1991, 1.

111 „Politika“, 2. mart 1991, 1.

Odgovor je stigao samo dan kasnije – 2. marta 1991. godine došlo je do oružanog sukoba u Pakracu, gradiću u zapadnoj Slavoniji.¹¹² Povod za sukob bila je odluka SO Pakrac od 22. februara o priključenju SAO Krajini; odlučeno je i da se Policijska uprava preimenuje u Opštinski sekretarijat unutrašnjih poslova i podredi Sekretarijatu unutrašnjih poslova Krajine kojim je komandovao Milan Martić. Naoružan je rezervni sastav policije i tokom 1. marta preuzeta je policijska stanica.¹¹³

U ranim jutarnjim časovima 2. marta specijalne jedinice MUP-a Hrvatske ušle su u Pakrac i zauzele policijsku stanicu i zgradu Skupštine opštine. Došlo je do kraćeg sukoba sa lokalnim srpskim policijskim snagama; prema hrvatskim izvorima sukoba nije ni bilo, već su se srpske snage bez borbe povukle na obližnja brda. To je bio povod da Borisav Jović, na predlog generala Kadijevića, bez saglasnosti ostalih članova Predsedništva, odobri pokret određenih jedinica JNA. U Pakrac su upućene snage iz Bjelovara, Virovitice i Zagreba. One su ušle u Pakrac, razdvojile sukobljene strane i smirile situaciju u gradu. Došlo je o do kratke razmene vatre iz pešadijskog oružja, što je bio prvi oružani incident na relaciji Hrvatska–JNA.

Zvaničan stav srpskog rukovodstva bio je da su „hadezeovski jurišnici demonstriali silu“ i napali srpske građane bez ikakvog povoda. Pisalo se o srpskim zbegovima i izbegličkim kolonama, mada toga nije ni bilo. Socijalistička partija Srbije naglo je radikalizovala svoju retoriku i osudila je „brutalan napad“ na stanovništvo: *Nasilničkim i fašističkim metodama hrvatske vlasti nasrnule su ne samo na mir i zajednički život, nacionalnu ravnopravnost i demokratiju, već i na same živote građana. Hrvatske vlasti su ovim teškim nasiljem dovele do daljeg pogoršanja ionako teške političke situacije u Jugoslaviji. Socijalistička partija Srbije traži od Predsedništva SFRJ da umesto jalovih sednica i saopštenja vrši svoje Ustavom utvrđene funkcije.*¹¹⁴

Srpski mediji su izveštavali o „povampirenom ustaštvu“, o napadu hrvatskih specijalaca na vojnike JNA. Iz Knina je odmah poručeno da će se braniti srpske zemlje, a Milan Martić je naredio opštu mobilizaciju aktivnog i rezervnog sastava milicije na području Krajine. Iz Knina je izveštavano kako stanovništvo živi „u groznici“, da je „uznemireno i u napetom stanju“. Rezervni sastav milicije navodno nije imao oružje, ali su bili spremni i da sa lovačkim puškama odbrane svoju teritoriju: *U takvoj situaciji mnogi građani nude pomoć u vidu sopstvenih oružanih aranžmana ili ponudom lovačkih karabina i pušaka.*¹¹⁵ Zato je od Predsedništva SFRJ i Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu traženo da im se podeli oružje iz vojnih magacina.

U Pakracu je JNA prvi put demonstrirala jednu taktičku novinu koja je ubrzo postala poznata ka „tampon zona“. Ona je uvedena u doktrinarne postupke upotrebe JNA u slučaju vanrednih okolnosti. Angažman JNA onemogućio je svaki dalji napredak u rešavanju srpskog nacionalnog pitanja u Hrvatskoj, a svoj novi pristup armijski vrh branio je tvrdnjom da „kao i svuda drugde u sličnim situacijama polazi od ustavne uloge JNA da, između ostalog, onemogućiti izbijanje oružanih sukoba, posebno među nacionalnih, svuda gde je takav sukob već u toku ili na pomolu.“¹¹⁶

112 Srbi su bili većina u ovom gradu, ali je Pakrac, kao i njegovo zapadnoslavonsko zaleđe, predstavljao kaleidoskop međusobno izmešanih nacionalnih grupa. U njemu je živelo više od 20 različitih nacionalnosti.

113 D. Marijan, *Slom Titove armije*, 242.

114 „Politika“, 3. mart 1991, 1.

115 Isto, 7.

116 Navedeno prema: D. Marijan, *Slom Titove armije*, 245.

Povodom ovih dešavanja, Predsedništvo Jugoslavije sastalo se 2. marta 1991. godine, u kasnim večernjim satima. Ton sednici dao je, kao i obično, Jović svojim dramatičnim akcentima da je u Pakracu „došlo do velike opasnosti od međunacionalnog sukoba, na osnovu činjenice da su u Pakrac ušli redarstvenici hrvatske milicije i sukobili se sa milicionarima lokalne stanice, da je narod veoma uplašen i u zbegovima je, da je situacija takva da svakog trenutka može da nastane krvavi obračun“.¹¹⁷ Jović je obavestio ostale članove Predsedništva da je on odobrio zahtev generala Kadijevića da u Pakrac uđu „dve, tri manje jedinice JNA“ da bi se izbegle žrtve. I Petar Gračanin je rekao da je situacija „izuzetno teška i ozbiljna“, da se takve situacije više ne smeju ponoviti, pa je tražio odobrenje da Savezni SUP deluje „neposredno“, odnosno bez saglasnosti republičkih vlasti.¹¹⁸ Namera je bila više nego očigledna.

Stjepan Mesić je takođe bio vrlo otvoren. Rekao je da je bio u Pakracu, a da se na osnovu izlaganja Jovića i Gračanina može zaključiti kako u Predsedništvu Jugoslavije sedi „grupa naivaca“ koja ne ume da proceni situaciju, ili koja se može dovesti na „tanak led“ pa da prihvati ono što se njima servira. Istakao je da se u Hrvatskoj veštački izazivaju krize kako bi se srušila nova vlast; vođe Srba u Hrvatskoj optužio je da namerno izazivaju nacionalne sukobe između Srba i Hrvata da bi se mogla upotrebiti JNA; u Pakracu niko nije ni ranjen ni ubijen pa nije ni trebalo sazivati sednicu Predsedništva: *Jednom bi trebalo u ovom Predsjedništvu shvatiti da je hrvatska vlast takva kakvu su svi građani Hrvatske izabrali na izborima i ona se nikakvim scenarijem ne može srušiti.*¹¹⁹

Onda je general Kadijević saopštio „najnovije“ podatke koje niko nije mogao da proveri – da je u Pakracu, u kasnim večernjim satima, bilo pucnjave, „velike, i to sa obe strane“. Rekao je i da je opasnost od velikog sukoba bila realna, da je situacija u celoj Jugoslaviji vrlo naelektrisana, „i kod hrvatskog, i kod srpskog i ostalog stanovništva, i ako se fitilj upali, pa to krene nekontrolisano, onda niko nas odgovornosti izvaditi neće. [...] Sa najvećom odgovornošću želim da skrenem pažnju da informacije koje mi imamo iz svih krajeva zemlje, upućuju na ocjenu da stanje nije ne samo za potcjenjivanje, nego da je na kritičnoj tački“.¹²⁰

General Kadijević je tako jasno stavio do znanja šta će se dešavati na narednoj sednici Predsedništva Jugoslavije.

Događaji u Pakracu označili su početak novog „događanja naroda“ u Srbiji. U Beogradu je (na Ušću) 3. marta 1991. godine održan „veličanstveni miting za Jugoslaviju, za mir i podršku Armiji“. Protesti su održani i širom Srbije, a građani su svuda „digli svoj glas protiv hadezeovskog bezumlja i građanskog rata, za mir, slobodu, demokratiju, za bratstvo među narodima u federativnoj Jugoslaviji“.¹²¹ U skladu sa srpskom mitskom predstavom o „temeljima državnosti“, traženo je i da JNA obezbedi miran rasplet jugoslovenske krize, što je u Hrvatskoj i Sloveniji shvaćeno kao direktan poziv na obaranje njihovih legalno izabраниh rukovodstava.

Miting u Beogradu organizovao je SPS (Socijalistička partija Srbije). Njegovi lideri (Mihailo Marković, Dušan Matković i Radovan Pankov) govorili su da Srbi u Hrvatskoj nisu sami i da se genocid neće ponoviti. Na mitingu je govorio i književnik Antonije Isaković. On je tražio jedinstvo i odlučnost srpskog naroda u „ovom

117 UN, MKSJ, 020117306. Stenografske beleške sa 102. sednice Predsedništva SFRJ.

118 Isto, 020117312.

119 Isto, 020117316.

120 Isto, 020117323.

121 „Politika“, 4. mart 1991, 1.

sudbonosnom času“; zahtevao je i povratak „sećanju, prošlosti u kojoj smo bili u teškim situacijama, ali samo zahvaljujući jedinstvu, svojoj pameti i iskustvu prevalili smo sve. Srbija se probudila, ali se probudio i naš narod u Bosni i Krajini. Probudili su se i Srbi izvan Jugoslavije. Sa svojom istinom, osećanjima i pravdom moramo da izlazimo u svet i onda ćemo sigurno pobediti“.¹²²

Istovremeni mitinzi održani su u Banja Luci (oko 70.000 ljudi) i u Knežici, na Kozari. Parola je bila: „Odlučna bitka za Jugoslaviju“. U Banja Luci su govorili Radvan Karadžić i Jovan Rašković. Karadžić je rekao da će Srbi u Bosni štiti „celovitu i ravnopravnu Bosnu i Hercegovinu“ samo u slučaju opstanka federativne Jugoslavije: *Što više padaju šanse Jugoslavije, rastu šanse Velike Srbije. Niko u ime naroda ne može da odlučuje gdje će narodi živjeti*.¹²³ Slična atmosfera bila je i na Kozari, gde je miting organizovao Savez komunista – pokret za Jugoslaviju, militarizovana politička organizacija.¹²⁴ Borislav Mikelić je izjavio da oni „neće dati Jugoslaviju nacionalistima, kockarima i avanturistima“. Hrvatsku vlast optužio je za „neofašizam“ bez primera u posleratnoj Evropi, a poslao je i poruke upozorenja Muslimanima i Hrvatima u Bosni, ali i Makedoncima – da je konfederativna Jugoslavija neprihvatljiva za srpski narod.¹²⁵

Hrvatski specijalci su se već tokom 3. marta delimično povukli iz Pakraca. Dogovor o njihovom potpunom odlasku postignut je 4. marta, na sastanku u Pakracu na kome su bili članovi Predsedništva Stipe Mesić, Nenad Bućin i Bogić Bogičević, zajedno sa Petrom Gračaninom, šefom savezne policije. Na drugoj strani bio je Josip Boljkovac, hrvatski ministar unutrašnjih poslova. U Pakracu je trebalo da ostane samo deo redovnog sastava policije, ranije smenjen od strane srpskih vlasti, neophodan za obavljanje uobičajenih zadataka. Hrvatska strana prihvatila je i da se izvrši demobilizacija rezervnog sastava policije.¹²⁶ Sada se pokazalo da srpskih žrtava u Pakracu nije ni bilo, da je sveštenik SPC Savo Bosanac „živ i zdrav“, a da su u sukobu teže ranjeni jedan, a lakše dva pripadnika hrvatskog MUP-a.¹²⁷ Ali, ti podaci više nikoga u Srbiji nisu zanimali.

Odluku o upotrebi JNA u Pakracu, admiral Stane Brovet je 5. marta, na sednici Odbora za narodnu odbranu Savezne skupštine, objasnio njenom ustavnim ulogom da „onemogućiti izbijanje oružanih sukoba, posebno međunacionalnih, svugde gde je takav sukob već u toku i na pomolu“. Rekao je kako je zaista moglo da dođe do eskalacije nasilja u celoj Jugoslaviji: *Ocenili smo, naime, verovatnim izbijanje širokog sukoba sa nesagledivim posledicama. [...] Svi naši predlozi o budućem angažovanju JNA biće u funkciji obezbeđenja mirnog, demokratskog i na Ustavu zasnovanog raspleta jugoslovenske krize i onemogućavanja nametanja rešenja politikom svršenog čina ili primenom sile*.¹²⁸

122 Isto, 7.

123 Isto, 8.

124 Glavni ideolog Saveza komunista – pokreta za Jugoslaviju bila je Mirjana Marković, supruga Slobodana Miloševića. Osnivačka konferencija ovog pokreta održana je 24. decembra 1990. i to pod parolom „Narodi Jugoslavije, ujedinite se“. Osnovna ideja bila je odbrana Jugoslavije na temeljima socijalizma. Ovom pokretu pristupila je i nekadašnja partijska organizacija u JNA, što je više nego jasno ukazivalo na spregu vojske i politike, odnosno, na militarizaciju srpske političke scene. Odluka o tome donesena je na poslednjoj 10. konferenciji Organizacije SKJ u JNA, održanoj 17. decembra 1990. Armijski vrh je takvu odluku obrazložio „velikim uticajem“ KPJ/SKJ na nastanak i razvoj JNA, kao i istorijskom ulogom KPJ u ratu i revoluciji i izgradnji „revolucionarnog lika, jedinstva, morala i borbene gotovosti oružanih snaga“.

125 „Politika“, 4. mart 1991, 9.

126 „Politika“, 5. mart 1991, 1.

127 Isto. – Te podatke saopštio je federalni SUP.

128 Navedeno prema: *Odbrana i bezbednost Jugoslavije*, 239–240.

Saopštenjem se oglasila i Vlada Srbije i ocenila da su postupci hrvatskih vlasti predstavljali dalji korak ka destabilizaciji Jugoslavije. Od federalnih institucija traženo je da preduzmu hitne mere kako bi se obezbedilo poštovanje ljudskih prava i sloboda za srpski narod u Hrvatskoj.¹²⁹ Situacija je bila daleko do smirenja. Više od 3.000 srpskih civila (žene i deca) iznenada je evakuisano iz nekoliko sela u vukovarskoj opštini i prebačeno u srpske gradove u Vojvodini. Objašnjenje Slavka Dokmanovića, predsednika SO Vukovar, bilo je da je to urađeno zbog represivnih mera hrvatskih vlasti prema srpskom stanovništvu, mada je Slavko Srednoselac, zapovednik policijske stanice u Vukovaru, to demantovao: *Nema ni traga represivnim radnjama prema bilo kom narodu na području opštine Vukovar.*¹³⁰

Zato je ta situacija iskorišćena da se u srpskim medijima piše kako se protiv Srba u Hrvatskoj vodi specijalni rat. Stare slike o opasnosti od ponavljanja genocida nad Srbima ponovo su oživljene u srpskoj svesti: *Zbegovi žena i dece, koji ove 1991. godine kreću iz slavonskih sela put Srbije, predstavljaju najveću optužbu za pravnu državu, zvaničnu politiku Republike Hrvatske i države Jugoslavije, istovremeno ilustrujući koliko je poguban učinak višemesečnog psihološkog rata hrvatskog vrhovništva. Ako je vrhovništvo spremno da se sa svojim splavom, zvanim Hrvatska, odvoji od Jugoslavije i otplovi u Evropu, moraće bez onih balvana koji pripadaju Krajini, tamo gde žive Srbi. Jer, i Srbi u Hrvatskoj hoće da ostanu u Jugoslaviji ili, ako se i ona raspadne, da se spoje sa svojom maticom Srbijom.*¹³¹

9. mart 1991. godine

Velike demonstracije srpske opozicije protiv informativnog monopola režima organizovane su 9. marta 1991. godine u Beogradu. Te demonstracije, koje su počele na Trgu Republike, bile su prvi veliki protest opozicije protiv režima Slobodana Miloševića od njegovog izbora za predsednika Srbije. Povod za demonstracije bilo je odbijanje Televizije Beograd da objavi jedan demanti Srpskog pokreta obnove – da stranka i njeni članovi nisu ustaše, kako ih je u jednom komentaru optužio Slavko Budihna, urednik TV Beograd. Vuk Drašković je zakazao miting, a glavni zahtev bila je ostavka direktora (Dušana Mitevića) i četiri urednika državne televizije. Opoziciju je podržala i čitava liberalna javnost, jer se shvatilo da se bije odlučujuća bitka za osnovne političke slobode, kao i da je rat u Jugoslaviji neminovnost sa daljim ostankom Miloševića na vlasti.

Srpsko ministarstvo unutrašnjih poslova zabranilo je miting, a jake policijske snage od ranog jutra blokirale su sve prilaze Beogradu kako bi sprečile nekoliko hiljada ljudi iz unutrašnjosti da se priključe demonstracijama. Sukob je počeo nešto pre podneva, kada su demonstranti probili kordon policije kod restorana „Ruski car“ i krenuli prema spomeniku knezu Mihailu. Čuli su se povici: „Slobo Sadame“, „Slobo fašisto“, „Ustaše, ustaše“. Policija je nastupala sa oklopnim transporterima, demonstranti sa kamenicama; od žardinjera i kontejnera prave se barikade; sa jednih bornih kola skinut je mitraljez, ali nije upotrebljen; demonstranti jurišaju, policija se povlači, обруč je probijen.

Sa terase Narodnog pozorišta okupljenim građanima obratili su se lideri opozicije. Vuk Drašković: *Ne znam nijednu vlast u svetu koja je četvoricu novinara branila svom vojnom silom. Mi ne demonstriramo protiv vlasti, izbornih rezultata i vojske, već*

129 Isto.

130 „Politika“, 6. mart 1991, 10.

131 Isto.

tražimo ostavke četvorice novinara i objavljivanje demantija da članovi SPO nisu ustaše. Srbijo! Neka da bog da danas svane sloboda i u našoj otadžbini. Pokazalo se da nema obruča koji danas nećemo slomiti.¹³² Zatražena je i ostavka Radmila Bogdanovića, ministra unutrašnjih poslova, zbog brutalnog postupka policije prema građanima. Leon Kojen: Ovo je pre svega miting protiv komunističkog nasilja. Sada je jasno ko hoće od Beograda da napravi Bukurešt – vlast ili opozicija. Svoju predizbornu kampanju počeli su nasiljem u Kosovu Polju, danas štite vlast suzavcem po nedužnim ljudima. Ovi koji su to danas učinili, moraju da snose odgovornost.¹³³

U 13,30 časova, dok je govorio Milan Paroški, narodni poslanik SPO-a, usledila je intervencija policije. Došlo je do dramatičnog sukoba i velikih nereda kakve Beograd nije doživeo od kraja Drugog svetskog rata. Policija je bacila suzavac: Mnogi su padali i ustajali, najrazjareniji momci čupali su saobraćajne znakove, lupali su motkama trolejbus. Ženama i starijima koji nisu mogli da trče nije preostalo ništa drugo osim da se sklone u ulaze okolnih zgrada. Zavijale su sirene bolničkih kola, sa balkona Narodnog pozorišta čulo se: – Juriš! Oduzimajte vozila! Milicijo, pomози narodu! Vuk Drašković je tražio da se podižu barikade: Hteli su rat, imaju ga! Apelujem još jednom na razum šefa srpske države. Josip Broz nije radio ovo što radi njegov naslednik. Idemo pred Predsedništvo i Skupštinu, tražimo vanredno zasedanje Parlamenta.¹³⁴

Policija je izuzetno jakim snagama blokirala prostor oko TV Beograd, koju je Drašković odavno prekrstio u TV Bastilja. Začuli su se pucnji ispred restorana „London“. Kasnije se pokazalo da su poginuli Branislav Milinović (demonstrant) kao i Nedeljko Kosović (policajac). Policajac Kosović je poginuo pošto je skočio sa ograde kod Beograđanke i pao na glavu; Milinović, tek punoletni mladić, ubijen je sa leđa od strane policajaca iz Požarevca.¹³⁵ Policija je za demonstrante govorila: *To su nabeđeni četnici i ustaše. Pašće krv ovde, razbićemo ih.*¹³⁶

Opozicija je nekoliko časova bila „gospodar“ Beograda. Režim je odsudno branio samo dve tačke: Televiziju Beograd i Dedinje. Iako njegova vlast nije mogla da bude ugrožena, Milošević je bio teško uzdrman. Njegov tadašnji savetnik Zvonimir Trajković govorio je kasnije da je srpski predsednik doživeo psihički slom; Borisav Jović svedoči da je Milošević bio jako uznemiren i da je tražio pomoć od vojske. Jović, koji tada nije bio u Beogradu, na telefonskoj sednici Predsedništva obezbedio je većinu za izvođenje vojske na ulice glavnog grada Srbije i Jugoslavije.¹³⁷ U popodnevnim časovima na ulicama Beograda pojavili su se tenkovi, a Vuk Drašković je uhapšen u zgradi Narodne skupštine. Režim je ocenio da je u pitanju bio „rušilački pohod“. Pošto je Milošević bio „besan i povređen kao nikada do tada“, policija je hapsila i premlaćivala ljude gde god je stigla, zabranjen je rad jedinoj televizijskoj stanici koja nije bila pod kontrolom režima (NTV Studio „B“) kao i Radiju B-92. Vuk Drašković je optužen za dela za koja je mogao da dobije višegodišnju robiju; počela je i propagandna priprema da se zabrani rad SPO-u.

Milošević se javnosti obratio u kasnim večernjim časovima, preko Televizije Beograd. Govorio je kako je u Beogradu napadnuta „najveća vrednost koju ima naša

132 Navedeno prema: „Borba“, 10. mart 1991, 5.

133 Isto.

134 Isto.

135 Slavko Ćuruvija, *Od Kosova Polja do Terazija*, „Borba“, 12. mart 1991, 2; Slobodan Antonić, *Zarobljena zemlja. Srbija za vlade Slobodana Miloševića*, Beograd, 2002, 114.

136 Navedeno prema: „Borba“, 10. mart 1991, 5.

137 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 283. – Jović nije uspeo da kontaktira Drnovšeka i Mesića.

zemlja i naš narod – ugrožen je mir“. Zato je Srbija morala da se suprotstavi „snagama haosa i bezumlja“, pa je Milošević od svih građana Srbije zahtevao da doprinesu miru i uspostavljanju reda: *Državni organi Republike upotrebiće svoja ustavna ovlašćenja u interesu mira građana Srbije i nikome neće dopustiti da u Srbiji seje kaos i nasilje*.¹³⁸

Tokom nedelje 10. marta 1991. godine, srpski režim je bio u punoj ofanzivi. Održana je vanredna sednica Predsedništva Jugoslavije; odsutni su bili Mesić i Drnovšek. Milošević je tražio primenu „zakonskih sankcija za vinovnike rušilačkih demonstracija“. Oštro mu se suprotstavio jedino Ante Marković – rekao je da Milošević nije adekvatno procenio razvoj događaja i do upotrebe sile nije smelo doći: *Mislim da je to sve kontraproduktivno, strašno kontraproduktivno za proces promjena koje u zemlji imamo. Kontraproduktivno je i za Srbiju i za cjelokupne odnose u zemlji. Isto tako mislim da je trebalo dobro razmisliti da li angažirati JNA ili ne. Moram kazati, kao i zadnji put, da predsjednik Savezne vlade nije bio konsultiran oko toga. Upotrijeba Armije bi eventualno trebala biti prisutna kad se radi o međurepubličkim i međunacionalnim odnosima i sukobima. Moja je ocjena da nije dobro što je Drašković zatvoren jer, vjerujte, time se on pretvara u heroja i mučenika. Osim toga, mora se biti principijelan. Ne može se dozvoljavati jednima da mogu organizirati mitinge kako im se sviđa, a drugima zabranjivati. Mnogo mudrosti se traži od svih nas, u prvom redu od rukovodstva Srbije*.¹³⁹

Srpska Vlada je osudila „rušitelje Srbije“ i ocenila da je cilj opozicionih stranaka bilo rušenje ustavnog poretka, i to u saradnji sa „stranim faktorima“, a „najgore je u svemu što su organizatori izabrali rumunski scenario rešavanja problema iako su poznate karakteristike i rezultati takvog procesa. Srbija to svojom demokratskom tradicijom ne može da dozvoli“. Premijer Dragutin Zelenović je kao „neoprostivu grešku“ opozicije istakao „regrutovanje maloletnih dečaka za učešće u nasilju“.¹⁴⁰

Vladajuća partija pokrenula je sve svoje potencijale kako bi dokazala da je u pitanju bio „pokret za kaos“. Pisano je da „ubice nisu imale milosti“, da su demonstracije iskorišćene za pljačku, da je u pitanju „zavera“ protiv srpskog naroda, da su pojedini lideri opozicije povezani sa „albanskim teroristima“; da je policajac Nedeljko Kosović poginuo „braneći mir i demokratiju pred snagama mraka“; da je policija pucala samo u samoodbrani. Posebno je bila moćna propaganda TV Beograd koja je neprekidno poručivala da je „narod ogorčen na vođe i grupe rušilačkog pohoda“, da je glavni grad Srbije doživeo „nalet nasilja i terorizma“, da su opozicioni prvaci „za tuđe interese nasrnuli na jedinstvo srpskog naroda“, da je Vuk Drašković „novi Vuk Branković“, da SPS ne brani svoju vlast već „zajednički život i demokratiju“.

Organizovani su skupovi na kojima su lideri SPS-a poručivali da je Beograd „posle njihovog pohoda ostao izranjavljen“ (Aleksandar Bakočević); gradonačelnik Beograda Milorad Unković izjavio je da treba ukinuti partije „koje deluju neprijateljski protiv ovog društva“; akademik Mihailo Marković upozorio je na „miris stranih političkih kuhinja“; Jovan Striković je tražio da se Vuk Drašković „odmah izvede na sud“

138 „Politika“, 10. mart 1991, 1. – Demonstracije u Beogradu osudio je i Vojslav Šešelj koji je tog 9. marta boravio u Boboti, srpskom selu kraj Vukovara. On je okupljenim ljudima rekao da je na delu „sprega“ srpske opozicije sa vladom Ante Markovića i da je ona uperena protiv srpskih interesa. (Isto, 6). U istom tonu govorio je i Milan Babić, koji je srpsku opoziciju optužio da razbija jedinstvo srpskog naroda: *U ovom trenutku kada je srpskom narodu potrebno prikupljanje svih snaga da bi se odupro povampirenom ustaštvu, šiptarskom terorizmu i velikoj uroti na srpsvo i Srbiju, nedopustivo je terorom i nasiljem rušiti legalno i demokratski izabranu vladu Srbije*. (Isto, 11).

139 Navedeno prema: „Borba“, 12. mart 1991, 11.

140 „Politika“, 11. mart 1991, 1.

a Svetolik Kostadinović da se SPO-u zabrani rad. Petar Škundrić je upozorio opoziciju da joj mora „biti jasno čija je vlast“, Jagoš Zelenović je u Prištini rekao da je srpska opozicija, zajedno sa „internacionalom zla“ želela da Srbiju uvede u građanski rat; niški socijalisti ocenili su da je cilj demonstracija bio da se Srbija „baci na kolena“ a socijalisti iz Loznice da je reč o „podloj zaveri“; u Zemunu je rečeno da SPO nudi „krv, nož i osvetu“; iz Obrenovca je traženo da se zaustave „sile anarhije“, u Kovinu je govoreno o „izdaji srpskog naroda“, iz Bora je poručeno da nema razgovora sa „sejačima mržnje“.

Posle privremenog smirivanja situacije, tokom popodneva 10. marta povučeni su tenkovi i oklopna vozila iz centra Beograda, a pojačano je prisustvo specijalnih policijskih jedinica. Onda je počeo preokret, neočekivan za režim, ali i za uplašenu opozicionu javnost u Srbiji. Kao odgovor na tenkove u centru Beograda i nasilje režima, iz Studentskog grada na Novom Beogradu u kasnim večernjim satima 10. marta 1991. godine krenuli su studenti. Na Brankovom mostu ih je sačekala policija, bacila suzavac i ušla u brutalan obračun sa njima. Okršaj sa policijom trajao je više od jednog sata. Studenti su uspeali da probiju kordon i da se pridruže studentima i građanima koji su se već okupili u centru grada. Tako je nešto iza ponoći kod Terazijske česme bilo oko 5.000 studenata i građana, koji su uprkos dolasku brojnih policijskih snaga izdržali do jutra. Onda se protest proširio i počela je tzv. plišana revolucija.

Tokom 11. marta smenjivali su se govornici kod Terazijske česme; počela je borba za demokratiju pod otvorenim nebom. Govorilo je više stotina kulturnih i javnih radnika, umetnika i naučnika svih profila: *Lupalo se po režimu kao po staroj kanti.*¹⁴¹ Moderator dešavanja i glasnogovornik protesta bio je glumac Branislav Lečić. Da će doći do preokreta, prvi su nagovestili režimski mediji koji su izveštavali o „mirnim protestima“. Studentima se obratio i Radovan Karadžić, koji je pokušao da relativizuje neke svoje ranije ocene o „izdajničkom karakteru“ srpske opozicije: *Došli smo ovde ne da podržimo neku stranku, ni onu na vlasti, ni bilo koju iz opozicije. Mi dolazimo iz Bosne i Hercegovine da potvrdimo jedinstvo srpskog naroda. Ja mogu da vam kažem da na našim skupovima u Bosni i Hercegovini ima i članova SPO-a. Mi podržavamo svaki napor za demokratiju u Srbiji. U Bosni i Hercegovini objedinili smo potpuno srpski narod. Kod nas nema ni četnika ni partizana.*¹⁴² Karadžićev govor propraćen je negodovanjem i masovnim zvižducima.

Studentska delegacija koju su predvodili Žarko Jokanović, Leon Kojen i Tihomir Arsić pokušala je da razgovara sa Miloševićem, ali je on, po već uhodanoj praksi, razgovarao sa službenom delegacijom Saveza studenata čiji je predsednik bio među studentima izuzetno nepopularan Aleksandar Nikačević. Protesti su trajali četiri dana, danonoćno. Sa studentima se solidarisalo i Nastavno-naučno veće Beogradskog univerziteta, osim Dragana Kuburovića, dekana Stomatološkog fakulteta.¹⁴³ Demonstranti su istakli 8 zahteva; između ostalih ostavku čelnih ljudi TV Beograd, ostavku ministra policije Radmila Bogdanovića, oslobađanje svih uhapšenih i omogućavanje rada zabranjenim medijima. Ove zahteve podržali su i univerziteti u Kragujevcu i Nišu. To je bila bitka koja je odlučivala o budućnosti građanske Srbije, ali i o rati i miru u Jugoslaviji. Studenti nisu mogli da budu optuženi za izdaju, a prvi put se deo akademske i kulturne elite javno pobunio protiv Miloševića.¹⁴⁴

141 Slavoljub Đukić, *Između slave i anateme. Politička biografija Slobodana Miloševića*, Beograd, 1997, 174.

142 „Politika“, 12. mart 1991, 15.

143 „Borba“, 12. mart 1991, 7.

144 S. Antonić, *Zarobljena zemlja*, „Otkrovenje“, Beograd, 2002, 116.

Odgovor režima na demonstracije na Terazijama bio je kontramiting na Ušću, koji je počeo 11. marta 1991. godine, u podne, i koji je okupio preko 100.000 socijalista i njihovih pristalica. Miting je održan pod sloganom „Za odbranu Republike, za ustavnost, slobodu i demokratiju“, uz kozaračko kolo i povike „Slobo, slobodo“, „Ubice, fašisti“, „Ne damo Kosovo“, „Ustaše, ustaše“, „Sudite Vuku“, „Dole srpski Tuđmani“, „Studenti – ne verujte izdajnicima srpskog naroda“. Na mitingu su govorili lideri socijalista: Dragutin Zelenović, Dušan Matković, Petar Škundrić, Radoman Božović, Mihailo Marković i Živorad Igić. Božović je rekao da „nas je zlo napalo, a laž ustaških i plaćeničkih srpskih glava traži da više verujemo njima nego sebi, njihovim nego svojim očima“.¹⁴⁵

Marković je istakao da su demonstracije u Beogradu organizovane po nalogu albanskih separatista kako bi se zajednički obeležila desetogodišnjica albanske pobune, a Srbija dodatno oslabila uoči raspleta jugoslovenske krize: *Upravo u času kada se neo-ustaški specijalci spremaju za odlučujući napad na Knin, u času kada su konzervativci svih boja u Evropskom parlamentu isforsirali da se na sramni stub pribije Srbija, upravo u tom času, neka nevidljiva ruka je ovde usred Beograda okrenula mehanizam za razbijanje Srbije. U tom izdajničkom projektu koriste se sve raspoložive snage. Prvi put posle 70 godina, u većoj meri nego ikad do sada, ujedinili su se svi delovi srpskog naroda. Od Petra Prvog do danas imamo sreću da se na našem čelu nalazi jedan sposoban, čestit i hrabar čovek – Slobodan Milošević.*¹⁴⁶

Pročitana je i pozdravni telegram Milana Babića. On je optužio Draškovića da radi za ustašku vlast i poručio je da srpski narod Krajine „čvrsto stoji uz vođa svih Srba, predsednika Slobodana Miloševića“.¹⁴⁷ Dušan Matković je rekao da su studenti na Terazijama „huligani“ i pozvao prisutne da krenu sa Ušća i obračunaju se sa njima. General Veljko Kadijević je 2007. godine potvrdio je da je on bio tvorac tog plana.

Pošto je postojala realna opasnost od teškog sukoba, poglavar Srpske pravoslavne crkve patrijarh Pavle prvo se obratio studentima na Terazijama: *Braćo, deco Svetog Save i predaka naših, dolazim ovde da vas zamolim u interesu svega našeg roda, da imajući u vidu opšti interes u ovako teškim prilikama i nevoljama našeg naroda, da na sva ova naša pitanja raspravljamo tamo gde to treba da radimo, na miran način. Da se u miru razidećemo. Poći ću i na onu drugu stranu, da i njih isto molim da se u ovako teškim prilikama raziđu. Budimo ljudi iako smo Srbi.*¹⁴⁸ Branislav Lečić je rekao patrijarhu: *Molimo Vas, oče, da nam ne uterujete zeca u srce.* Leon Kojen je apelovao na patrijarha da se kod vlasti založi da se oslobode svi pohapšeni.

Patrijarh Pavle je potom otišao kod Miloševića. Sa sastanka je izdato službeno saopštenje u kome je rečeno kako je „zajednički konstatovano“ da se srpski narod nalazi pred „istorijskim zadatkom da očuva snagu i jedinstvo i na taj način onemogućiti snage antisrpske koalicije da ugroze mir, njegovu slobodu i prava, kao i integritet i demokratski ustavni poredak Republike Srbije“. Zato je trebalo prekinuti sve demonstracije kako bi se okončale „svađe, sejanje mržnje i izazivanje sukoba među Srbima“.¹⁴⁹

Posle mitinga na Ušću počelo je, u 18 časova, vanredno zasedanje republičke skupštine; razmatrani su studentski zahtevi i raspravljalo se o događajima od 9. marta.

145 „Politika“, 12. mart 1991, 11.

146 Isto, 12.

147 Isto.

148 Isto, 15.

149 „Borba“, 12. mart 1991, 5.

Atmosfera je bila usijana, sednice su održavane danonoćno, a malobrojna opozicija bila je ohrabrena podrškom akademske javnosti i usprotivila se teroru vladajuće većine. Sednicu je otvorio Milošević i odmah optužio opoziciju da je izazvala jedno od „najvećih zala“ u srpskoj istoriji – neslogu i međusobne sukobe: *Sejanje razdora u našem narodu bio je i ostao najlakši način pomoću koga se napadalo na vrednosti koje su srpskom narodu oduvek bile svetinja, na njegovu slobodu i samostalnost, na miran, pošten i dostojanstven život svakog njenog pripadnika.*¹⁵⁰

Zatražio je podršku za svoju politiku i suprotstavljanje „povampirenim fašistoidnim snagama ustaštva, albanskim secesionistima i svim drugim snagama antisrpske koalicije“. Rekao je da se izborni rezultati ne mogu menjati na ulici i optužio je opoziciju da je u saradnji sa stranim faktorima želela rumunski scenario u Beogradu kako bi se Srbija oslabila pred odlučujuće događaje u Jugoslaviji. Najavio je („koliko sutra“) sednicu Predsedništva SFRJ na kojoj će se raspravljati o budućnosti države i saopštio da on neće odstupiti od svog plana koji je bio više nego jasan nagoveštaj rata: *Nude nam možda najefikasnije sredstvo da se Srbija natera na odustajanje od Jugoslavije i da prihvati diktat sa severozapada o razdruženju Jugoslavije na onoliko i onoliki nezavisnih država koliko je u njoj republika. Srbija bi tako svoj politički ideal s kojim je ušla u stvaranje Jugoslavije – obuhvatanje celog srpskog naroda u jednoj državi – morala konačno da napusti. Srbi bi tada ostali razdvojeni u više država, a veliki delovi srpskog naroda bi bili pretvoreni u nacionalne manjine.*¹⁵¹

Sednica Predsedništva koju je Milošević najavio kao sednicu na kojoj će se raspravljati o „budućnosti Jugoslavije“, počela je 12. marta 1991. godine i predstavljala je pokušaj uvođenja vanrednog stanja. Predsedništvo je zasedalo u funkciji štaba Vrhovne komande. Na sednicu nije došao Janez Drnovšek, a sednica je održana u vojnim prostorijama u Topčideru, predviđenim za korišćenje samo u slučaju ratu. General Kadjević i Borisav Jović tražili su „podizanje borbene gotovosti“ JNA na najviši stepen i donošenje odluke o zavođenju vanrednog stanja na celoj teritoriji Jugoslavije, kao i suspendovanje svih normativnih akata koja su bila u suprotnosti sa Ustavom SFRJ i saveznim zakonima.¹⁵²

Takav zahtev obrazložen je političkim prilikama u Sloveniji i Hrvatskoj i postojanjem paravojnih formacija, ali je bilo više nego jasno da bi se to iskoristilo i za obračun sa srpskom opozicijom. Jović ovoga puta nije uspeo da obezbedi većinu u Predsedništvu, pa je 12. marta dramatično izjavio: *Želim da obavestim sve građane Jugoslavije i jugoslovensku javnost da je rad Predsedništva SFRJ, kao najodgovornijeg organa za stanje u zemlji, do te mere paralisano da je ono u ovim, za zemlju dramatičnim okolnostima, praktično prekinulo da vrši svoje ustavne obaveze i odgovornosti.*¹⁵³

Sednica je neuspešno produžavana sve do 15. marta. U radu Predsedništva učestvovao je i Drnovšek, pa je bilo jasno da od „ustavnog puča“ neće biti ništa. Kako primećuje Miroslav Hadžić, to je bio jedinstven slučaj u novijoj političkoj istoriji da je vojni vrh tražio saglasnost za izvođenje državnog udara upravo od onih protiv kojih je taj udar trebalo da bude sproveden.¹⁵⁴ Ova sednica Predsedništva SFRJ obznanila je i da postoji Štab Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ, tela koje se pojavljivalo samo u ratu. Po tvrdnji generala Antona Tusa, nekadašnjeg komandanta Jugoslovenskog

150 Navedeno prema: Slobodan Milošević, *Prilog istoriji 20. veka*, Beograd, 2008, 87.

151 Isto, 89.

152 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 287.

153 „Borba“, 13. mart 1991, 1.

154 M. Hadžić, *Jugoslovenska narodna agonija*, 117–118.

ratnog vazduhoplovstva a kasnije načelnika Glavnog stožera hrvatske vojske, Štab Vrhovne komande aktiviran je u decembru 1990. godine. Na primedbe iz Hrvatske da Štab može postojati samo u ratnim uslovima, Armija je branila njegovo postojanje i u miru i dokazivala „besmislenost“ tvrđnji da deluje samo u ratu.¹⁵⁵

Onda je Milošević iznenada odlučio da se „preda“ – prvo je 12. marta oslobođen Drašković; Dušan Mitević je u Skupštini razrešen dužnosti generalnog direktora RTV Beograd; dužnosti su razrešeni Sergej Šestakov, kao i Predrag Vitas, glavni i odgovorni urednik Informativnog programa. Neopozive ostavke podneli su Slavko Budihna, urednik unutrašnje redakcije i Ivan Krivec, glavni i odgovorni urednik Trećeg kanala TV Beograd. Potom je sutradan Radmilo Bogdanović, ministar unutrašnjih poslova, podneo ostavku. Kada su demonstracije konačno završene 14. marta 1991. godine, izgledalo je da je Milošević uzdrman, ali njegovi ustupci bili su simbolični – ključne poluge moći ostale su u njegovim rukama. Iako je unutrašnjost Srbije još uvek snažno bila uz Miloševića i SPS, u Beogradu je došlo do preokreta i demokratska opozicija je tada stekla odlučujuću prevlast u srpskoj prestonici.

Popuštanje Miloševića bilo je taktičko i ono je vrlo verovatno povezano sa neuspelom koji je u Moskvi doživeo general Kadijević. Naime, on je uz saglasnost B. Jovića u toku noći 13. marta otputovao u Moskvu. Prema navodima pukovnika Vuka Obradovića, šefa njegovog kabineta, Kadijević je maršala Dmitrija Jazova obavestio da Zapad preti upotrebom vojnih snaga protiv Jugoslavije i da je on za „odlučno delovanje“; tražio je vojnu pomoć i pitao je hoće li „nas SSSR zaštititi od eventualne intervencije Zapada“. Jazov je samo izjavio da Zapad neće intervenisati u Jugoslaviji: *To ne bi prihvatile Ujedinjene nacije koje priznaju samo Jugoslaviju na vašem prostoru. Zato Jugoslavija i ima šansu u OUN. Zapad neće da ratuje, ali će ekonomskim putem ići na Sovjetski Savez i druge države. Zbog svega toga delujte hrabro i nikoga se ne bojte.*¹⁵⁶ O vojnoj pomoći nije ništa govorio. Slične odgovore general Kadijević je dobio i nekoliko meseci kasnije.

Događaji koji su usledili za vreme i posle mitinga od 9. marta „bili su poslednji zračak nade pre konačnog sloma Jugoslavije“.¹⁵⁷ Masovni protesti opozicije, studenata i istaknutih javnih ličnosti (pojedini od njih su ranije zdušno podržavali Miloševića) još jednom su stvorili iluziju da je srpskom „boljševičkom režimu“ došao kraj. Ali, Milošević je izlaz našao u unutrašnjosti koja je, pod snažnom medijskom blokadom, i dalje većinski sledila matricu o „spasiocu Srpstva“. Lojalni režimu ostali su i radnici, stariji ljudi i manje obrazovani delovi srpske populacije. Milošević je još jednom iskazao svoj talenat da ponudi dovoljno ustupaka koji će privremeno smiriti tenzije, ali da se ne izvrši nikakva bitna promena u načinu rukovođenja državom. Posle poraza na izborima, srpska opozicija doživela je i suštinski poraz na ulici, pa je Milošević učvrstio svoju vlast. Ni demokratija ni nacionalno jedinstvo nisu uspostavljeni, a nadolazeći ratovi za jugoslovensko nasleđe udaljili su Srbiju za duži period od oba ova cilja.¹⁵⁸

Miloševićev odgovor usledio je veoma brzo – novi legitimitet počeo je da gradi na „odbrani Srpstva“. Secesija Slovenije i Hrvatske bila je već skoro završena, što je nosilo rizik rata. Pošto su obe republike na to bile spremne, Milošević je odlučio da

155 D. Marijan, *Slom Titove armije*, 246–247.

156 Navedeno prema: K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 104–105.

157 Jasna Dragović-Soso, *Spasioci nacije. Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd, 2004, 363.

158 Isto, 364–365.

prihvati izazov, bez obzira na cenu. Tada je počela, kako ističe S. Antonić, *bonapartiistička faza srpske revolucije*.¹⁵⁹

Borisav Jović je 15. marta 1991. godine demonstrativno podneo ostavku na funkciju predsednika Predsedništva. Pošto je pažnju naroda trebalo prebaciti na drugu stranu, vršena je dramatisacija političkih odluka i svaka od njih tumačena je kao „istorijska“ i „sudbonosna“ za dalju budućnost Srbije. Jović se obratio javnosti preko TV Beograd i saopštio da je ostavku podneo jer Predsedništvo SFRJ nije prihvatilo „ocene stanja u zemlji, niti odluke koje je predložio Vrhovni štab oružanih snaga“. Ocenio je da se Jugoslavija nalazi u „kritičnoj fazi raspada putem politike svršenog čina“ što će zemlju odvesti u građanski rat. Još jednom je ponovio da se ne osporava pravo na otcpljenje, ali na „zakonski način“, što je značilo da i Srbi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini treba da dobiju to pravo. Jović je optužio i Markovićevu federalnu vladu da je svojom „pogrešnom ekonomskom politikom celo društvo dovela do bankrotstva“ što je samo stvaralo dodatne uslove za oružane sukobe: *Suočen sa činjenicom da je u Predsedništvu SFRJ prevladao odnos snaga koji ne vodi računa o suverenitetu, nezavisnosti i teritorijalnoj celokupnosti zemlje, koji je orijentisan na podršku raspadu zemlje na neustavan i nedemokratski način, koji nastoji vezati ruke JNA kao poslednjoj jugoslovenskoj instituciji koja bi mogla da obezbedi uslove za miran i demokratski rasplet krize, a imajući u vidu zakletvu koju sam podneo prilikom preuzimanja dužnosti, obavestavam javnost da nisam u stanju da budem saučesnik u takvim odlukama koje doprinose raspadu zemlje sa mogućim katastrofalnim posledicama za naše građane i narode. Odlučio sam stoga da podnesem ostavku na dužnost, verujući da je to najpoštenije i u skladu sa mojom savešću*.¹⁶⁰

Jovićeva ostavka bila je u funkciji već uhodanog političkog stereotipa da se protiv Jugoslavije vodi „specijalni rat“ iz inostranstva. Sa tezom o „međunarodnoj opsadi“ i pokušajima „rumunizacije“ Jugoslavije, prvi su istupili čelnici SK – Pokreta za Jugoslaviju, pa zatim socijalisti i na kraju pojedini visoki vojni funkcioneri. U tome su se za vreme demonstracija u Beogradu posebno isticali akademik Mihailo Marković i predsednik srpske vlade Dragutin Zelenović. U pitanju je bio više nego očigledan pokušaj da se nađe bilo kakav povod da se jugoslovenska kriza „prelomi preko kolena“ vanrednim sredstvima. Takvoj interpretaciji događaja priključio se i admiral Stane Brovet, zamenik saveznog sekretara za narodnu odbranu. On je na sednici SIV-a održanoj 10. marta izjavio: *Što se tiče šireg aspekta situacije, model je poznat i prepoznatljiv. Od Čilea, preko Rumunije i Bugarske: ako socijalisti dobiju na demokratskim izborima, treba ih oboriti silom angažovanih militantnih elemenata. To je otvoreno najavljeno odmah posle neuspeha SPO-a na izborima. Ima i nekih indikativnih konkretnih podataka koji ukazuju da su u pripreme bili uključeni i neki elementi sa strane*.¹⁶¹

Zatim je Milošević 16. marta, u pet sati ujutru, održao hitan sastanak sa predsednicima skupština opština iz Srbije u kojima su na vlasti bili kadrovi iz SPS-a. Tom prilikom je govorio o pregovorima sa Tuđmanom i hrvatskom delegacijom: Srbija ne prihvata konfederaciju jer će tri miliona Srba ostati izvan matice i u novim državama biće svedeni na status nacionalne manjine; Srbija ne vrši pritisak na Srbe u Hrvatskoj ali oni ne žele da ostanu u „ponižavajućem položaju u kome se nalaze danas pod pritiskom hadezeovske politike“. Milošević je rekao i da je ujedinjenjem Nemačke poremećena evropska ravnoteža ravnopravnosti i ponovo je stvoren monocentrični sistem,

159 S. Antonić, *Zarobljena zemlja*, 119.

160 Navedeno prema: „Politika“, 16. mart 1991, 1.

161 Navedeno prema: Ivan Torov, *Zaveru kroji ideologija*, „Borba“, 16. mart 1991, 7.

ali da ne postoji opasnost od strane intervencije „jer mi nismo ni Panama ni Grenada, nego zemlja koja zna da čuva svoju slobodu“. Da bi Srbija mogla da diktira dalji tok događaja, ona mora da obezbedi unutrašnje jedinstvo. Najvažnije državno pitanje bilo je pitanje granica: *Granice, kao što znate, uvek diktiraju jaki, nikada ne diktiraju slabi. Prema tome, osnovno je da moramo biti jaki. Mi jednostavno smatramo da je legitimno pravo i interes srpskog naroda da živi u jednoj državi. Mi smo to njima rekli i ovde na razgovoru: – Gospodo, postoje dva puta izlaska iz jugoslovenske krize. Jedan je miran, jedan je sila. Mi nudimo miran, a nemojte nam pretiti silom, jer – mi smo sila. Poštujte što mi, kao najbrojniji narod i najveća republika, nudimo miran put. Mi jednostavno smatramo da je legitimno pravo i interes srpskog naroda da živi u jednoj državi. I to je početak i kraj. [...]* A ako treba da se tučemo, bogami ćemo da se tučemo. Nadam se da neće biti toliko ljudi da se sa nama tuku. Jer, ako ne umemo dobro da radimo i privređujemo, bar ćemo znati dobro da se tučemo.¹⁶²

Posle sastanka, Milošević se ponovo obratio naciji preko Televizije Beograd i rekao da je rat na pomolu, jer je Jugoslavija ušla u „završnu fazu svoje agonije“. Jugoslavija je ostala bez svog Predsedništva, ali nije ostala bez „radnika, bez seljaka, bez miliona svojih građana i ljudi koji su pošteno i vredno radili, čuvali svoju zemlju, brinuli o svojim porodicama. Milioni tih poštenih i normalnih ljudi neće dati svoju zemlju“.¹⁶³ Milošević je izjavio da „u tim okolnostima“ više ne priznaje odluke Predsedništva SFRJ i da neće učestvovati u njegovom radu, a od republičke Skupštine je „zahtevao“ da pokrene proceduru smene Rize Sapundžije sa funkcije člana Predsedništva. Narod je upozorio i na pokušaje „izazivanja nereda“ u Sandžaku i na Kosovu, pa je naredio mobilizaciju rezervnog sastava snaga bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije i hitno formiranje dodatnih snaga: *Od Vlade Republike Srbije zatražio sam da izvrši sve pripreme za formiranje dodatnih snaga u obimu i veličini koje će garantovati zaštitu interesa Republike Srbije i srpskog naroda.*¹⁶⁴

Zatim su istoga dana Nenad Bućin i Jugoslav Kostić podneli ostavke na članstvo u Predsedništvu SFRJ. Potom je, takođe 16. marta 1991. godine, održana vanredna sednica Izvršnog veća SAO Krajina na kojoj je odlučeno da se Krajina trajno izdvoji iz sastava Republike Hrvatske „i sa svojom celokupnom teritorijom ostane u sastavu Federacije i bude njen konstitutivni deo“.¹⁶⁵ Sinhronizacija postupaka bila je više nego očigledna.

Armijski vrh je ćutao sve do 17. marta, kad su se generali Kadrijević i Adžić i admiral Stane Brovet sastali sa Miloševićem i Jovićem. U međuvremenu ni Ante Marković nije mogao da uspostavi kontakt sa članom svoje vlade, ministrom odbrane. Ideja o izvođenju državnog udara definitivno je napuštena jer se shvatilo kakve sve negativne posledice može da ima jedna takva odluka. Jović je u svom dnevniku razočarano zabeležio: *Ima samo eventualnih varijanata oduzimanja oružja Hrvatima i dovođenja u ustavne okvire teritorijalne odbrane u Sloveniji, ali ni o njima ništa nije odlučeno.*¹⁶⁶

Admiral Brovet je jasno rekao da se promene moraju izvršiti demokratskim putem jer bi svaka druga odluka imala katastrofalne posledice po budućnost jugoslovenskih naroda. Sam Milošević gotovo da nije učestvovao u diskusiji, njega je zanimalo samo očuvanje vlasti u Srbiji: *Slobodan je ćutao, uopšte nije komentarisao njihove*

162 Navedeno prema: NIN, 12. april 1991, 40–42.

163 Navedeno prema: S. Milošević, *Prilog istoriji*, 91.

164 Isto, 92.

165 „Politika“, 17. mart 1991, 1.

166 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 307.

varijante i analize. Pitao je samo da li će Armija zaštititi vlast u Srbiji ako opozicija ponovo počne sa nasiljem. Odgovorili su da hoće. Pitanje je da li im se i to može verovati.¹⁶⁷

VELJKO KADIJEVIĆ I BORISAV JOVIĆ

Na drugoj strani, Stjepan Mesić je u intervjuu „Borbi“ istakao da je Jovićevo ostavka bila u funkciji „naručenog ubistva“ Predsedništva SFRJ čiji je naručilac bio „očigledno Slobodan Milošević“. On je smatrao da će Predsedništvo nastaviti sa normalnim radom bez obzira na Miloševićevu izjavu da Srbija više ne priznaje Predsedništvo: *Izjavom o nepriznavanju autoriteta sadašnjeg Predsjedništva SFRJ Milošević je još jednom 'efektno' dokazao da nikad nije ni želio dogovor o preustrojstvu Jugoslavije nego mu je opet bio cilj stvaranje centralističke i unitarne Jugoslavije kakva je ovdje već viđena. Branio je legitimitet Predsjedništva SFRJ čak i onda kada je to Predsjedništvo, odlukom većine članova, izvelo Armiju na ulice Beograda, jer se time spašavala glava i linija gospodina Miloševića. Kada je Predsjedništvo, međutim, prestalo glasati onako kako to Milošević želi, on ga je proglasio razbijačem Jugoslavije, izdajnikom i zato – mrtvim za Srbiju.*¹⁶⁸

Milan Kučan je smatrao da je Jovićevo ostavkom Srbija proglasila svoju suverenost u odnosu na Jugoslaviju i da je želela da spreči predstojeću rotaciju u Predsedništvu kada je na čelnu funkciju trebalo da dođe predstavnik Hrvatske: *Sada je potrebno da se u organima federacije ili na sastanku republika to utvrdi, kako bi počela pogađanja o budućnosti kakve je Slovenija ranije nudila. Jasno je iz Miloševićeve izjave da je Jugoslavija toj politici odgovarala dok je bilo moguće mehanizme savezne države, posebno Predsedništva i JNA, upotrebiti za nametanje hegemonije interesa te politike. Očekivalo smo da će se 15. maja ta politika iz najupornijeg branioca federacije obrnuti u njenog protivnika, kako to stoji u Memorandumu SANU.*¹⁶⁹

Milošević se još jednom potrudio da opravda optužbe na račun politike Srbije. Tako je 18. marta 1991. godine smenjen Riza Sapundžiju jer, kako je ocenila Skupština

167 Isto, 310.

168 „Borba“, 18. mart 1991, 3.

169 Isto, 5.

Srbije, nije radio „u interesu srpskog naroda i svih naroda koji žive u Srbiji“. Srpska Skupština je usvojila i Zakon o prestanku rada Predsedništva Kosova i Metohije.¹⁷⁰ Istoga dana zasedala je i Skupština opštine Knin koja je konstituisala federalnu jedinicu Krajinu. Milan Babić je izjavio: *Mi ćemo priznati Republiku Hrvatsku ako ona bude priznala nas. Mi ćemo se slobodnom voljom svih građana izjašnjavati o udruživanju sa ostalim članicama jugoslovenske federacije, a ako nje ne bude, uključićemo se u proces stvaranja države srpskog naroda.*¹⁷¹

Istovremeno je grupa intelektualaca iz Srbije zatražila ostavku Slobodana Miloševića: *Izabran samo pre tri meseca na položaj predsednika republike, Slobodan Milošević je poslednjih dana izgubio poverenje naroda. Protiv Miloševićeve Srbije izjasnio se čitav svet, sve jugoslovenske republike i narodi i, najzad, sama Srbija i njena mladost. Miloševićeva sposobnost sticanja neprijatelja dovela je Srbiju na samu ivicu građanskog rata. Grubo i nasilno manipulisanje srpskom javnošću nije moglo dugo prikrivati ove činjenice. Arogancija i prezir prema svima, pa i prema sopstvenom narodu, dostigli su vrhunac 9. marta kada je Slobodan Milošević naredio da se premlaćuje srpski narod, kada su pale i ljudske žrtve i kada je policija vršila torturu po zatvorima nad srpskom omladinom. Pošto je propao pokušaj da se Armija navede na uvođenje vanrednog stanja u Jugoslaviji čija bi svrha mogla jedino biti spasavanje ličnog režima, Milošević je rešio da ukine Predsedništvo SFRJ i zatvori poslednju mogućnost mirnog raspleta krize.*¹⁷²

Milošević je svoj poljuljani autoritet pokušao da popravi u direktnom razgovoru sa studentima. Do njega je došlo 19. marta 1991. godine u svečanoj sali Rektorata Beogradskog univerziteta. Iako je bio izložen bespoštednoj kritici, on nije odstupio ni od jednog temeljnog principa svoje politike. Odmah je rekao da je došao da vodi otvoren razgovor i da se neće „ulagivati ikome“; branio je svoju nacionalnu politiku, namećući da se uvede vanredno stanje u Jugoslaviji i odluku o nepriznavanju Predsedništva. Najoštriju kritiku uputio mu je Nebojša Milikić, student Rudarsko-geološkog fakulteta: *Mislite li Vi da mi ne znamo šta je naš nacionalni interes? Mi vrlo dobro znamo šta je nacionalni interes ove zemlje. I to smo tražili na demonstracijama na Terazijama četiri dana. Deo tog interesa tražile su i opozicione stranke. Mi te njihove zahteve nismo pisali, mi se ne stidimo što su ti zahtevi slični. Mi smo na demonstracijama tučeni, sa nama se postupalo kao sa životinjama. To je sramota za naš parlament. Da li ste Vi tada mislili, ako Vi date ostavku i priznate da ste pogrešili, Vi mislite da će Srbija da oslabi? Vi možete sada da date ostavku, ovo će biti jaka i slobodna zemlja. Vi morate shvatiti da je srpski nacionalni interes samo jedan – da Srbija i Jugoslavija budu slobodna, demokratska država. Država koja će imati parlament čije je seme posejano na Terazijama.*¹⁷³

170 „Politika“, 19. mart 1991, 1. – Sapundžiju je smatrao da je smenjen jer se zalagao za to da Kosovo i dalje bude subjekt jugoslovenske federacije: *Ja sam zastupao Jugoslaviju, ja sam za mir, demokratiju i dijalog. Uvek sam tražio rešenje za Kosovo, kao subjekt federacije. Dakle, u okvirima Jugoslavije.* („Borba“, 20. mart 1991, 3).

171 „Politika“, 19. mart 1991, 9. – Istoga dana donesena je odluka i o znatnom proširenju opštine Knin priključenjem 21 mesne zajednice iz opština Drniš, Sinj i Šibenik. (UN, MKTJ. Proces M. Martiću, 01172155). Zatim je skupština donela odluku o odvajanju takve opštine Knin od Hrvatske i njenom ostanku u sastavu jugoslovenske federacije, „i to kao dio SAO Krajina koja je konstitutivni dio federacije“. (Isto, 02077886).

172 „Borba“, 19. mart 1991, 4. – Apel je potpisalo više desetina kulturnih i javnih radnika, među njima i: Nebojša Popov, Ljubomir Madžar, Srđa Popović, Mirko Kovač, Vidosav Stevanović, Branislav Milošević, Filip David, Ivan Đurić, Vojin Dimitrijević, Lazar Stojanović, Živojin Pavlović, Vida Ognjenović, Danko Popović, Gojko Đogo, Nenad Čanak, Darko Bajić, Svetozar Cvetković, Predrag Ejđus, Vojislav Koštunica, Leon Kojen, Radivoje Lola Đukić i mnogi drugi. (Isto).

173 Navedeno prema: „Borba“, 20. mart 1991, 4–5.

Milošević je rekao da u pitanju opstanka države nema kompromisa „jer ili država postoji ili ne postoji“; odbacio je primedbe da postoji informativni monopol. Na pitanje studenta Aleksandra Đorđevića da li shvata da je „komunizam kao način razmišljanja, kao društveno-ekonomski sistem, kao sistem u društvu mrtav“, Milošević je odgovorio da se promene u Srbiji moraju izvesti „na takav način na koji nećemo izvršiti rasprodaju velikih vrednosti stvorenih radom mnogih generacija, na kojoj ćemo sačuvati te vrednosti i ustanoviti jedan efikasan privredni sistem“. ¹⁷⁴ Na kraju je objasnio i kako shvata nacionalnu ravnopravnost u Jugoslaviji: *Ne pada mi na pamet da Hrvatima ili bilo kom drugom narodu branimo da izađe iz Jugoslavije, ali nećemo dozvoliti da bilo ko povuče Srbe sa sobom iz Jugoslavije, protiv njihove volje. Kao i svi drugi, i Srbi treba referendumom da odluče hoće li ili neće Jugoslaviju. Ako Srbi u Hrvatskoj na referendumu odluče da hoće da žive u otepljenoj Hrvatskoj, nećemo se protiviti tome.* ¹⁷⁵

Oglasio se i vrh JNA, preko internog saopštenja Štaba Vrhovne komande od 19. marta koje je dostavljeno samo članovima Predsedništva SFRJ. U tom saopštenju je rečeno kako Predsedništvo nije prihvatilo predlog Štaba Vrhovne komande da se preduzmu „odgovarajuće mere“ koje bi garantovale sprečavanje međunacionalnih sukoba i izbijanje građanskog rata i „osigurale uslove za miran, demokratski i na Ustavu i zakonima zasnovan rasplet jugoslovenske krize“. Rečeno je i da je Štab VK „stručno“ i „profesionalno“ procenio novonastalu situaciju, pa je zaključio da će JNA „pouzdanom obezbeđivati granice SFRJ od svih oblika ugrožavanja i neće dozvoliti njihovu promenu sve dok se ne postigne i stupi na snagu eventualni dogovor o tome u skladu sa Ustavom SFRJ“. Istaknuto je i da JNA „ni pod kojim uslovima“ neće dozvoliti međunacionalne oružane sukobe i građanski rat, niti će tolerisati nasilje „sa bilo koje strane“. Traženo je da se obezbede normalni uslovi za život i rad oružanih snaga – poštovanje regrutne i drugih oblika vojne obaveze u skladu sa Ustavom SFRJ, kao i vraćanje Teritorijalne odbrane u sistem rukovođenja i komandovanja utvrđenog aktima Predsedništva SFRJ. Na kraju je saopšteno da JNA ne može da snosi odgovornost za dalje eventualno „nelegalno naoružavanje građana i njihovo vojno organizovanje na bilo kom delu jugoslovenske teritorije“. ¹⁷⁶

Usledio je proces prividnog smirenja. Srpska skupština 20. marta nije prihvatila Jovićevu ostavku, a on sam bio je „veoma ohrabren“ istupanjem narodnih poslanika: *Nisam čuo nijedno mišljenje, nijedan stav koji bi bio u sukobu sa zahtevom da se jugoslovenska politička kriza i rešava i reši na demokratski i miran način i u uslovima ravnopravnosti. Niti je bilo ko osporavao da se na taj način mogu najsigurnije zaštititi interesi Srbije i srpskog naroda.* ¹⁷⁷ Poslanici SPS-a tražili su jedinstvo svih poslanika oko očuvanja „vitalnih interesa“ Srbije i iskoristili su ovu situaciju da potpuno relativizuju domete protesta od 9. marta i kasnijeg studentskog bunta. Karakteristične su reči Radovana Radovića: *Tačno je da su neki s negodovanjem videli tenkove na beogradskim ulicama. Moram da priznam da sam ja s oduševljenjem to prihvatio, pošteno govoreći. Beograd je doživeo, posle Hitlerovog bombardovanja, onaj stampedo koji je odneo i dva ljudska života i stvorio veliku materijalnu štetu. Ta vojska ne služi da reklamira ni oružje, ni kape, jednostavno – služi da se nađe narodu. Nijedna televizijska ekipa nije snimila aplauz Beograđana kada su naišli tenkovi.* ¹⁷⁸

174 Isto, 5.

175 Isto, 6.

176 UN, MKTJ, 02017784/87. Proces. S. Miloševiću.

177 „Politika“, 21. mart 1991, 1.

178 Isto, 11.

Istoga dana zasedalo je i Savezno veće Skupštine Jugoslavije, na kojem se pomalo neočekivano pojavio Ante Marković. Srž njegovog obraćanja delegatima sadržana je u stavu da bez obzira na ostavke u Predsedništvu vrh države mora da funkcioniše, kao i da se iz krize može izaći samo temeljnim reformama kojima se suprotstavljaju republičke oligarhije jer su njihove pozicije direktno ugrožene: *Moderna, demokratska, pluralistička, sa izmenjenim karakterom vlasništva, sa tržištem, Jugoslavija može da nađe svoje mesto među drugim naprednim zemljama Evrope. Da li su reforme krive što se nalazimo u ovoj situaciji, ili su politički uvjeti, borba za vlast, nespремnost da se prihvate reforme, doveli do krize? Mi u SIV-u mislimo da je rasplet naše krize moguć jedino na demokratski, parlamentaran i miroljubiv način, a ne obratno, stvaranjem uvjeta, izglasavanjem bilo kakvog stanja, pa i vanrednog. Protiv smo stvaranja uvjeta da dođe do oružanog sukoba, jer bi to stvarno ovu zemlju u modernom dijelu svijeta kao što je Evropa, napravilo potpuno stranim tijelom.*¹⁷⁹

U nastavku sednice Skupštine Srbije (21. marta 1991) za novog člana Predsedništva SFRJ sa Kosova predložen je Sejdo Bajramović, a dok se procedura ne sprovede do kraja, tu funkciju trebalo je da obavlja Vukašin Jokanović, potpredsednik republičke Skupštine.¹⁸⁰ Istoga dana održana je i sednica Predsedništva Jugoslavije na kojoj su nastavljeni razgovori o političkoj budućnosti zemlje. Sednicom je ponovo predsedavao Jović, a na njoj su bili i svi republički predsednici. Oni su se dogovorili da u neposrednim razgovorima odluče o daljoj sudbini Jugoslavije: *U skladu sa tim, šestorica predsednika sastajace se tokom narednih nedelja u nastojanjima da zajednički postignu napredak u predlaganju najboljih rešenja za rasplet jugoslovenske krize. Sadržina predloga do kojih se bude došlo u zajedničkom radu, biće u kontinuitetu prezentirana skupštinama republika i organima federacije.*¹⁸¹

Skupština Crne Gore je o ostavci Nenada Bućina raspravljala 22. marta 1991. godine Bućin je opširno govorio o poslednjim događajima; vojni vrh nije želeo da suspenduje demokratiju u Srbiji i Jugoslaviji već samo da razoruža paravojne formacije „kakvih nakon pokojnog Trećeg rajha ima samo još u Libanu i Republici Hrvatskoj“. Oštro je zamerio i rukovodstvima Makedonije i Bosne i Hercegovine jer su se „hitro prestrojili u zagovornike severno-zapadnjačkog 'zajedništva', po nekom mutnom i nejasnom modelu oblikovanom u Evropskoj zajednici i NATO paktu. Kao 'opravdanje' svog novog opredeljenja namah i preko noći, čelnici ovih republika sada pominju svoju polaznu spremnost da žive u celovitoj federaciji (za koju pouzdano znaju da je gotovo neostvarljiva) ili u nekim nebuloznim oblicima zajedništva koji bi nas opet upisali u red monsturno-država kakvi smo, na svoje plitkoumno zadovoljstvo a na uveseljavanje ostalog sveta, bili tolike godine“.¹⁸²

Jedini opštejugoslovenski skup u ovom periodu održan je 24. marta 1991. godine u Zagrebu, kada su se sastali predstavnici preko 30 opozicionih stranaka iz svih republika i pokrajina. Organizator skupa bila je Stranka demokratskih promena Hrvatske (bivši SK) a tema: miran, demokratski rasplet jugoslovenske državne krize. Ocenjeno je da je dominantni narativ vladajućih „republičko-nacionalnih garnitura“ potpuno neprihvatljiv, jer je zemlju direktno vodio u građanski rat. Učesnici u diskusiji istakli su da su iz političkih procesa u Jugoslaviji isključeni opozicija i parlament i sve se svodi na dogovore republičkih vrhova (Ivica Račan); da „novi vlastodršci u

179 Navedeno prema: „Borba“, 21. mart 1991, 7.

180 „Politika“, 22. mart 1991, 1.

181 Isto.

182 „Politika“, 23–24. mart 1991, 2.

Sloveniji“ nastoje da monopolišu vlast (Ciril Ribičič); da Slobodan Milošević ne razume stvarni karakter državne krize (Dragan Veselinov); da je Jugoslavija još uvek „totalitarna država polupolicijskog tipa“ (Srđan Darmanović); da je ključno pitanje demokratija „pa tek onda specifikacija tih prava na geopolitičkom ili etničkom prostoru“ (Ivan Đurić).¹⁸³

Ali, proces ratnog raspleta više se nije mogao zaustaviti. Istoga dana u Zagrebu je vladajući HDZ održao veliki miting koji je bio posvećen obeležavanju godišnjice velikog predizbornog mitinga na katoličku „Cvijetnu nedelju“ iz 1990. koji je tadašnja vlast zabranila. Franjo Tuđman je rekao da neće nikome dati „ni pedlja“ hrvatske teritorije: *Navijestili smo pobijedu maslinovim grančicama. Vodili smo i vodimo mirotvornu politiku, ali smo dali do znanja da ni pedlja hrvatske domovine nećemo nikom prepustiti. Nismo spremali oružanu pobunu protiv JNA, već smo se naoružali da bismo branili ustavni poredak. JNA mora da se jasno odredi prema pokušajima obnove socijalističkog sustava, unitarističke Jugoslavije pa čak i velike Srbije. Pozivam sve Srbe u Hrvatskoj da se okanu onih koji ih lažu i obmanjuju.*¹⁸⁴

Istovremeno je u Srbiji pokrenuta propagandna mašina, pa je srpska javnost prosto zasuta pričama o „antisrpskoj zveri“ i „pravu srpskog naroda da se brani“. Milošević je uspeo svojoj vlasti da vrati postojanost.¹⁸⁵ Zatim je srpska Skupština 28. marta 1991. godine proširila Miloševićeva ovlašćenja usvajanjem Zakona o merama za slučaj vanrednog stanja. Predsedniku Republike omogućeno je da uvede vanredno stanje, praktično čak i u slučaju štrajka. Istim zakonom je, potpuno protivustavno a putem veštog izjednačavanja ratnog i vanrednog stanja, predsednik ovlašćen da i u vanrednom stanju ukida i ograničava osnovne građanske i političke slobode. Zelenovićeva vlada podržala je kasniju odluku federalnog Predsedništva o merama i aktivnostima (u 6 tačaka) za trajno rešavanje međunacionalnih i međurepubličkih sporova, kojim je predviđeno da JNA i savezna policija sprečavaju sukobe srpskog stanovništva i hrvatskih jedinica.

Ratni rasplet jugoslovenske krize bio je sve izvesniji.

183 „Borba“, 25. mart 1991, 3.

184 Isto, 8.

185 S. Antić, *Zarobljena zemlja*, 120.

DOKUMENTA

NAREDBA PREDSEDNIŠTVA SFRJ O RASFORMIRANJU I RAZORUŽANJU NELEGALNIH ORUŽANIH SASTAVA

Predsedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u skladu sa svojim ustavnim obavezama i ovlašćenjima iz člana 313. Ustava SFRJ, razmatrajući stanje u oblasti zaštite ustavnog poretka SFRJ i pojava koje taj poredak neposredno ugrožavaju, konstatovalo je da se na više delova državne teritorije flagrantnim kršenjem zakona SFRJ, uz neposredno učešće nekih organizacija u stranim državama i sa znanjem njihovih organa vlasti, tajno uvozi naoružanje iz pojedinih susednih i drugih zemalja i deli građanima po nacionalnoj i političkoj pripadnosti i opredeljenosti. Time se, u okviru pojedinih političkih partija, stvaraju ilegalni paravojni naoružani sastavi koji, svojim postojanjem i planiranim terorističkim aktivnostima, predstavljaju neposrednu opasnost za izbijanje oružane pobune i međunacionalnih sukoba najširih razmera, sa nesagledivim posledicama za bezbednost građana, suverenitet i integritet zemlje. Da bi se takve aktivnosti sprečile i omogućili mirni demokratski procesi u SFRJ i sprovođenje započetih reformi, Predsedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, na sednici održanoj 9. januara 1991. godine, donelo je sledeću

NAREDBU

Stupanjem na snagu ove Naredbe na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije imaju se rasformirati svi oružani sastavi koji nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga SFRJ ili organa unutrašnjih poslova i čija organizacija nije utvrđena u skladu sa saveznim propisima.

Naoružanje i opremu oružanih sastava iz tačke 1. ove naredbe odmah predati najbližim jedinicama i ustanovama Jugoslavenske narodne armije, nezavisno od toga da li su ga prikupili pojedini organi u republikama ili se nalazi kod raznih grupa i pojedinaca. Lica koja su došla u posed vojničkog naoružanja, municije ili drugih borbenih sredstava, dužna su da ih, uz potvrdu, predaju najbližoj jedinici ili ustanovi Jugoslavenske narodne armije.

Aktivnosti iz tačke 1. do 3. ove naredbe imaju se okončati u roku od deset dana od njenog donošenja. Lica koja svoje obaveze po ovoj naredbi u potpunosti ispune do ovog roka ne mogu biti pozivane na odgovornost. Prema licima koja te obaveze ne ispune primećuje se mere propisane zakonom.

U vezi sa sprovođenjem ove naredbe, po posebnoj odluci Predsedništva SFRJ, Jugoslavenska narodna armija obezbediće zaštitu svih građana na celoj teritoriji SFRJ, ako to drugi nadležni organi nisu u mogućnosti da učine. Savezni sekretarijat za narodnu obranu u vršenju inspeksijskih poslova po ovlašćenjima iz Zakona o opštenarodnoj odbrani („Službeni list SFRJ”, broj 21/82), kontrolisaće i izvršavanje ove naredbe.

Izvršavanje ove naredbe obezbeđivaće jedinice i ustanove Jugoslavenske narodne armije koje odredi savezni sekretar za narodnu odbranu.

Ovu naredbu objaviti u sredstvima javnog informisanja.

Ova naredba stupa na snagu danom donošenja.

Beograd, 9. januar 1991. godine.

PREDSEDNIK dr Borisav Jović

**INFORMACIJA SSNO
O MERAMA U JNA ZA SPROVOĐENJE NAREDBE
PRESEDNIŠTVA SFRJ**

VOJNA TAJNA

1. U skladu sa tačkom 4 Naredbe Predsedništva SFRJ od 9. januara i Zaključcima Predsedništva SFRJ od 22. januara 1991. godine, organi krivičnog gonjenja u JNA su u toku 24. i 25. januara lišili slobode dvojicu aktivnih starešina JNA i dva civilna lica sa teritorije Republike Hrvatske za koja se osnovano sumnja da su neposredno učestvovala u organizovanju i naoružavanju ilegalnih paravojnih organizacija i da su pripremali diverzantsko-terorističke akcije i napade na pripadnike JNA, članove njihovih porodica i vojne objekte, odnosno oružanu pobunu. Istražni postupak je u toku. Vojno-pravosudni organi preduzimaju i druge mere u skladu sa svojim ovlašćenjima i odgovornostima utvrđenim zakonom.

2. U Republici Hrvatskoj, protivno zahtevima Predsedništva SFRJ i zvaničnim izjavama rukovodstva Republike – pojačava se borbena gotovost policije i drugih oružanih sastava. Ubrzano se prevode pripadnici ilegalne vojne organizacije HDZ-a u rezervni sastav policije, uz dodelu odgovarajućih službenih legitimacija. Mobilizacija se vrši i na otocima, što do sada nije činjeno. Do krajnosti se radikalizuje propagandna kampanja. U prvi plan se ističe navodna opasnost od velikosrpskog hegemonizma i centralizma iz Beograda. JNA se proglašava pukim sredstvom te politike.

Na telefonu 041/98-24 neprekidno se emituju poruke za okupljanje hrvatskog naroda u zemlji i svugde u svetu radi „odbrane Hrvatske”. Poziv se upućuje i na izlazak iz do sad najmasovnije demonstracije zakazane za 26. januar u 13.00 časova – svuda tamo gde Hrvati žive. Iako nema direktnih upada policijskih snaga u područja nastanjena srpskim življem, pojačavaju se raznovrsni oblici pritisaka na srpsko stanovništvo. To je posebno izraženo na rubnom području. Krajnje grubo i agresivno vrši se kontrola saobraćaja-putnika i vozila i srpski živalj izlaže svakovrsnim provokacijama. Najavljuje se vrlo brzi obračun sa tzv. hajdučijom u Kninskoj krajini. Na osnovu činjenice da je stanici milicije u Kninu vraćeno oružje, pojedinci šire psihozu straha i nesigurnosti i podstiču srpsko stanovništvo da traži zaštitu. Zbog toga, srpsko stanovništvo se oseća direktno ugroženim i već se pojavljuje izbegništvo.

S obzirom na razvoj događaja, u toku su mere dovođenja planiranih jedinica JNA na zahtevani stepen borbene gotovosti.

Na osnovu svega navedenog, predlažemo da Predsedništvo SFRJ:

– Zahteva od svih učesnika da poštuju zakonitost u sprovođenju krivičnog postupka koji je otpočeo kako bi se odvijao na miru i u skladu sa zakonom; pozove odgovorne činioce da učine sve kako bi se smanjile međunacionalne napetosti i izbeglo neposredno sukobljavanje; naloži JNA da bude spremna da se odmah angažuje ako bi došlo do međunacionalnih sukoba u bilo kom delu Jugoslavije.

25. januar 1991.

SAVEZNI SEKRETARIJAT
ZA NARODNU ODBRANU

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 93. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE održane 25. januara 1991. sa početkom u 16,25 sati

Prisustvuju: dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ, Stjepan Mesić, potpredsednik Predsedništva SFRJ; dr Janez Drnovšek, dr Dragutin Zelenović, Bogić Bogičević, Nenad Bućin i Riza Sapundžiju – članovi Predsedništva SFRJ; Ante Marković, predsednik Saveznog izvršnog veća; Veljko Kadrijević, savezni sekretar za narodnu odbranu; Anton Stari, generalni sekretar Predsedništva SFRJ; Mihajilo Pavičić, Anđelko Maslić, Nikola Tašić, Lazar Vračarić i Dragan Musulin – iz Predsedništva SFRJ.

(Stenografisali: Jordan Živanović i Stana Gapić viši debatni stenografi, Olga Jovanović i Dragana Stambolija – stenografi Predsedništva SFRJ).

Predsedavao dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ.

BORISAV JOVIĆ:

Otvaram 93. sednicu Predsedništva SFRJ. Na sednici prisustvuju svi članovi Predsedništva, izuzev Vasila Tupurkovskog, koji je odsutan i nalazi se u Skoplju. Javiće se, za koji minut, telefonom da ga obavestimo o čemu se radi. Na sednici prisustvuju drug Ante Marković, predsednik Saveznog izvršnog veća, drug Veljko Kadrijević, savezni sekretar za narodnu odbranu.

Danas smo sazvali sednicu da bismo dobili Informaciju o merama i situaciji u zemlji, povodom sprovođenja Naredbe Predsedništva SFRJ, od 9. januara 1991. godine. Dobili smo Informaciju, koju je pripremio Savezni sekretarijat za narodnu odbranu.¹ Sada treba da porazgovaramo o situaciji i o eventualnim aktivnostima koje bi Predsedništvo trebalo da preduzme.

Situacija je jasna. Mislim da je pravi smisao našeg današnjeg razgovora da ocenimo situaciju;² da delujemo u pravcu stvaranja atmosfere u kojoj će se normalni zakonski

1 O nastanku Informacije Borisav Jović piše: *Veljko me obaveštava da Hrvati dalje podižu stepen gotovosti radi napada na Armiju. Zatražio sam pismenu informaciju za sve članove Predsedništva. Treba da znaju, da se ne bi iznenadili šta se može dogoditi.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 258). Veljko Kadrijević je tako i postupio: *SSNO je 11.12.1990. dostavio Predsedništvu SFRJ informaciju o neovlašćenom formiranju oružanih paravojnih sastava u SFRJ. Predsedništvo SFRJ je na sednici od 9. januara 1991. godine donelo naredbu o rasformiranju tih oružanih sastava koji nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga i organa unutrašnjih poslova i čija organizacija nije u skladu sa saveznim propisima. Predsedništvo SFRJ razmatralo je 22. januara 1991 izveštaj SSNO-a o sprovođenju naredbe i konstatovalo je da je ona samo delimično izvršena. Zato je zaključilo da su vojni pravosudni i drugi nadležni organi dužni da postupaju u skladu sa svojim zakonom utvrđenim obavezama i ovlašćenjima. Štab Vrhovne komande je 23. januara obavestio javnost da će JNA, ako se na području Hrvatske odmah ne raspuste svi mobilisani sastavi, podići borbenu gotovost jedinica na nivo koji će garantovati sprovođenja na zakonu osnovanog krivičnog postupka i izvršenja sudskih odluka. Deo jedinica JNA stavljen je u povišen stepen borbene gotovosti. Predsedništvo SFRJ je, ocenjujući političko-bezbednosnu situaciju veoma kritičnom, 25. januara 1991 godine, pozvalo na razgovor rukovodstvo Hrvatske.* (V. Kadrijević, *Protivudar*, 113). Ova informacija dala je ton čitavoj sednici, budući da je Stjepan Mesić u njenom usvajanju video prvi korak ka zavođenju vanrednog stanja, a Ante Marković je smatrao da se njom „doliva ulje na vatru“. (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 261).

2 Jović je u svom dnevniku zapisao: *Ovaj bi dan mogao biti preloman za tok događaja u Jugoslaviji.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 259).

postupci za sprovođenje Naredbe Predsedništva odvijati bez incidenata; u kojoj svi oni, koji iz bilo kojih razloga, žive u atmosferi napetosti, konfrontacije i da se smanje te napetosti i konfrontacije, da bi se mogli normalni zakonski postupci obaviti; da vidimo svoju odgovornost u vezi sa tačkom 5. Naredbe – pojava opasnosti usled međunacionalnih konfrontacija u nekim sredinama, mestima – i da tu svoju odgovornost izvršimo i obezbedimo, kao i spremnost da u slučaju sukoba se to mora sprečiti, obezbediti normalno stanje i normalan rad.

STJEPAN MESIĆ:

Imam principijelan prigovor. Naime, opet se stavlja nešto na dnevni red, a da se Republika Hrvatska nije izjasnila. To je sada, već, treći put da se o situaciji u Hrvatskoj razgovara na ovom Predsjedništvu, a da se ni jedan nadležni organ Hrvatske ne pita ništa. Molim, i sada i ubuduće, kadgod se o nekoj republici razgovara, da se traži mišljenje legalnih organa te republike. Da li ćemo se mi složiti ili ne, to je druga stvar, ali je kulturno i proceduralno da se traži mišljenje te republike.

Zbog toga, tražim da se to skine s dnevnog reda i u daljoj raspravi ne bih učestvovao. Prvo, zbog toga što u Hrvatskoj nema nikakvih međunacionalnih sukoba. Oni se mogu izazvati. Može se napraviti, sigurno, da se isprovocira međunacionalni sukob i da se uvede izvanredno stanje.

Po mome, ovaj predlog je, u stvari, preludij za uvođenje izvanrednog stanja³; s tim što će, vjerojatno, vrlo lako doći do toga da se jedan sukob ljudi, između dvije nacionalnosti, pa čak i pojedinaca, proglašava za međunacionalni sukob – da bi Armija mogla, u Hrvatskoj, intervenirati. Smatram da za to nema nikakve potrebe; da sve armijske institucije mogu obavljati svoje poslove, mogu voditi krivične postupke, istrage; nema potrebe za pokrete Armije; nema potrebe za bilo kakvu bojevu gotovost; a, onda, nema potrebe da rezervni sastav u Hrvatskoj bude naoružan – znači, to oružje se može vratiti u stanice i da se krene sa normalnim političkim rješavanjem problema, koji su politički. Zbog toga smatram da se ova točka skine s dnevnog reda.

BORISAV JOVIĆ:

Da li se drugi slažu s dnevnim redom? Izvoli, Janez.

JANEZ DRNOVŠEK:

Slažem se sa Stipom. Inače, rekao sam, prošli put da bi trebalo pozvati predstavnike Hrvatske – ako raspravljamo o situaciji u Hrvatskoj. Već sam više puta rekao i upozorio na to da smo ovaj princip uvek poštivali kada smo razmatrali situaciju u Srbiji. Uvek. Ti si to tražio i mi smo na to pristali, uvek. Ova praksa se ponavlja i zbog toga se sa Stipom potpuno slažem. Inače, raspravu možemo danas da održimo o toj temi s nadom da bi mogli, bar nešto, da doprinesemo smirivanju situacije, naravno, ne o njenom daljem eskaliranju. U tom slučaju, ja ću se jasno suprotstaviti. Ali, ako bi se imale u vidu bilo kakve odluke, koje bi se odnosile na Hrvatsku – insistiraću da se oni pozovu.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Predlažem da ovo ne skidamo s dnevnog reda. Druga je stvar šta ćemo odlučiti. S obzirom na najnovija događanja i sve informacije koje imamo, kao predsjednik Savjeta za zaštitu ustavnog poretka, sinoć, sam zakazao sjednicu. Ali, nažalost, nismo imali potreban broj članova Savjeta da bismo razgovarali, i u skladu sa Zakonom, predložili nadležnim

3 Od ulaska u Predsedništvo, Stjepan Mesić je imao utisak da su članovi ovog tela „od Srbije i armijskog vrha uporno prisiljavani da vojsku izvedemo na političku scenu, kako bi se spriječio hrvatsko-slovenski prijedlog konfederativnog ugovora i onemogućio nadzor hrvatskih vlasti nad širenjem (iz Srbije potpaljivane) pobune u dijelovima Hrvatske“. (S. Mesić, *Kako smo rušili Jugoslaviju*, IX).

organima da izgrade stavove povodom aktuelnih pitanja u našoj državi.⁴ To znači: Saveznom izvršnom vijeću i Predsjedništvu, Skupštini Jugoslavije. Situacija je dramatična, poprimila je takve razmjere. Ova sjednica je najavljena putem „Tanjuga“ u javnosti i zato bih zamolio da obavimo raspravu, da što pre obavjestimo javnost djelujući smirujuće, smanjujući tenzije i tražeći rješenja u skladu sa Zakonom. Isto tako, imam obavezu da vas obavjestim da su danas, u Sarajevu, razgovarale delegacije republika Bosne i Hercegovine i Crne Gore.⁵

Dio htenja sa ovih razgovora je sljedeći – citiram: „Razgovarano je i o najnovijoj situaciji u Republici Hrvatskoj u vezi primjene Naredbe Predsjedništva SFRJ, o razoružanju ilegalnih i paravojnih jedinica. Obje delegacije dijele duboku zabrinutost građana za sudbinu zemlje, zbog dramatičnosti i napetosti koja je zbog toga stvorena u javnosti. Stoga, delegacije dviju republika apeluju na Predsjedništvo SFRJ, da upotrebi svoj autoritet i učini sve što je u njegovoj moći, da se problem rješši demokratskim putem, u skladu sa važećim propisima“.

Koliko mi je poznato, Savezno izvršno vijeće je, danas, razgovaralo na istu ili sličnu temu. Ovdje su predstavnici naših saveznih organa i mislim da ima smisla raspravljati; iako, apsolutno, ne sporim – ni ovoga puta, a nisam ni ranije činio – prijedlog gospodina Mesića da imamo predstavnike Republike o kojoj je riječ, jer mi ne radimo ilegalno, tajno. Naši stenogrami su dostupni republikama i, prema tome, ne mislim da danas donosimo bilo kakve odluke, za koje bi nam bila neophodna takva konsultacija – ako se Stipe slaže. Pogledajmo najnovije biltene, od juče, te silne telegrame i pisma, koja smo dobili, koja idu u pravcu razrješenja ove situacije – po mogućnosti – mirnim putem, bez građanskog rata. Evo, za ovo – toliko.

BORISAV JOVIĆ:

S obzirom da je utvrđen dnevni red i da su dva člana Predsedništva stavila primjedbe na dnevni red, odnosno na održavanje sednice, konstatujem da ostali članovi nemaju primjedbi na dnevni red i da možemo početi sa radom o Informaciji.⁶

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ja nisam shvatio Drnovšeka da je stavio primjedbu na dnevni red.

JANEZ DRNOVŠEK: Nisam dao primjedbu da bi trebalo pozvati Hrvatsku, ali sam izneo mišljenje da je danas takva situacija da, ipak, treba o tome razmatrati.

BORISAV JOVIĆ: Mislim da neće biti problema sa drugom Mesićem, s obzirom na to da bi bilo vrlo dobro da zajednički radimo, da situaciju smirujemo, bez obzira na to što ti predlog nije usvojen da se stavi na dnevni red; to nikako ne znači da jedan drugoga nećemo potpuno, do kraja saslušati i videti da na najbolji mogući način delujemo na situaciju. Ako ta želja postoji kod svih članova Predsedništva, u što ja duboko verujem, mislim da bi bilo demokratski, da i ako se ne usvoji stav jednog člana Predsedništva, da on treba

---

4 Savet za zaštitu ustavnog poretka SFRJ pri Predsedništvu SFRJ bio je telo zaduženo za koordiniranje obavestajnih službi, razmatranje bezbednosne situacije i donošenje preporuka Predsedništvu u ovoj oblasti. Razvio se iz Komisije Predsedništva SFRJ za usklađivanje rada organa koji vrše poslove državne bezbednosti, osnovane 19. aprila 1972 (članovi: predsednik Predsedništva, predsednik SIV-a i savezni sekretari za unutrašnje, inostrane poslove i odbranu) a transformisao se u Savet za zaštitu ustavnog poretka u jesen 1977. godine. (AJ, *Predsedništvo SFRJ*, 803-3-49).

5 U Sarajevu su 25. januara 1991. održani razgovori između republičkih delegacija Crne Gore, predvođene Momiroom Bulatovićem i Bosne i Hercegovine, koju je predvodio Alija Izetbegović.

6 Po Poslovniku o radu Predsedništva SFRJ (članovi 27 i 30), dnevni red sednice priprema predsednik, a utvrđuje Predsedništvo.

konstruktivno, da i dalje učestvuje u radu sednice. Ako se nečiji predlog ne usvoji, da on neće da učestvuje dalje u radu samo zato što se njegov predlog nije usvojio – mislim da to ne bi bilo dobro. Ja apelujem na zajednički rad.

Da li drugovi iz Armije žele da daju neke dopunske informacije, u odnosu na ovu Informaciju koja je, sasvim, sveža, sad smo je dobili? Ako nema možemo da pođemo od ovoga da je počeo istražni postupak, odnosno, da nas Organi obavješavaju da je počeo taj postupak po Zakonu, da nije došlo do incidenata u vezi sa tim, ali da raste napetost; da se povećava mobilizacija; vrši veliko propagandno delovanje u narodu, u smislu opasnosti od vojske; i istovremeno se stvara jedan strah kod stanovništva za sudar vojnih formacija jednih i drugih; da je kod srpskog stanovništva velika psihoza straha, pogotovu, što su predali oružje, a i zvanično im se preti obračunom od zvaničnih organa.

Mislim da je situacija, prema ovome, u takvom stanju da stvari mogu da se usmere potpuno u normalni tok, da bude sve bez incidenata. Jedan jedini uslov je da se ne ometaju pravosudni organi u vršenju svojih poslova, jer ne bi trebalo da ima nikakvih razloga da se oni ometaju – sve ovo drugo je dizanje jedne psihoze, verovatno, sa nekim drugim razlozima. JNA kada je krenula u to, rekla je da ako oni smanje svoje mobilisane sastave, da ona neće povećavati svoju gotovost, oni to nisu učinili, nego je još povećavaju. Sad treba da vidimo, da se deluje na smirivanje tog odnosa snaga. Mislim da mi, kao Predsedništvo, treba da prihvatimo ovu Informaciju, koja nije zadovoljavajuća, odnosno, stanje nije zadovoljavajuće, ono je zadovoljavajuće samo u sferi vođenja postupka, jer smatramo da se za sada ne može staviti nikakva primedba, a i nema nikakve primedbe na zakoniti tok toga i da treba obezbediti i dalje zakoniti tok toga posla. Možemo konstatovati da postoji velika pregrejanost u političkoj psihozi, koja se podiže bez razloga, da vidimo šta još tu treba da se kaže, pa da idemo na smanjivanje te psihoze.

Smatram da je vrlo važno i neophodno da smo mi moralno odgovorni da onemogućimo međunacionalne sukobe, ako do njih dode, a pogotovu, u vezi sa predajom oružja onih koji su predali, a ostali su bez mogućnosti da se sami brane, ukoliko bi bili ugroženi od onih koji nelegalno drže oružje, a nisu ga predali. Mislim da predlog, koji je, ovde od Sekretarijata za narodnu odbranu u tom smislu da bi ga mi mogli kao koncept prihvatiti, s tim da se definiše za javnost na način kako to može, jer bi to po mom mišljenju, moglo da deluje vrlo pozitivno i na stvaranje uslova da se ceo postupak izvede na legalan, zakonit način, bez uznemiravanja i incidenata; da se smanji napetost u narodu i uznemiravanje naroda; treće – da se obezbedi ako bi došlo do incidenata da se to mora preprečiti i onemogućiti.

Što se tiče predloga za razgovor sa predstavnicima Hrvatske, ja apsolutno nemam ništa protiv toga.⁷ Možemo staviti na dnevni red celu situaciju, ako hoćete pozvaćemo ih, pa da vidimo kako oni gledaju na to. Svaki razgovor može da doprinese tome, ali moram reći da nikakav razgovor ni naš, ni njihov ne može da utiče na sudske organe da rade svoj posao. Može samo da im olakša. Naš bi razgovor mogao da utiče na smanjivanje napetosti i razjašnjavanja o čemu se radi – da se ne radi o onome od čega oni strahuju; da se ne radi ni o kakvom ataku na legalnu vlast, ni na njihove institucije, ni na vođe – već se radi o sasvim drugim stvarima koje ne treba mešati jedne s drugim. Znači, ne treba, ni u kom slučaju, omalovažavati, niti umanjivati strah stanovništva, koje je izloženo pretnjama, šikaniranjima i direktnoj pretnji najvišeg hrvatskog rukovodstva; „da će izvršiti brzi obračun sa hajdučijom u Kninskoj krajini“ – to su rečenice, koje su izvučene iz zvaničnih izjava. Niti je to hajdučija, niti se može obračun vršiti.

7 Ovi razgovori zapravo su bili u toku, ali ne pred Predsedništvom SFRJ. Borisav Jović beleži razgovor sa Mesićem dan uoči ove sednice: *Stipe Mesić traži razgovor. Očekujem buru reagovanja na akciju koju vodimo u vezi sa Naredbom Predsedništva. Ono radi čega je on došao to je jedna prouka Tuđmana. Tuđman predlaže razgovor četvoro: Jović, Milošević, Mesić i Tuđman, bez znanja javnosti.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 258).

STJEPAN MESIĆ:

Oni što su pucali na ljude na cesti, to nije hajdučija?⁸ Ubijali? To, znači, nije?

BORISAV JOVIĆ:

Dok god se ne vidi ko je to radio, ne vredi optuživati celu Krajinu, ili ne znam koga tamo. Ako se zna ko je, sigurno ga treba privesti i suditi mu. To je sasvim jasno.

STJEPAN MESIĆ:

Hodi, uđi u Knin!

BORISAV JOVIĆ:

Toliko sam ja hteo. Mislim da bi u tom smislu trebali da vodimo razgovor. Izvoli, Janez.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja sam, inače, danas već napisao pismo, pre nego što sam saznao da će biti sednica; tako da sam tamo izneo svoj stav, otprilike je takav bio u utorak na našoj sednici⁹, pa i danas, tako da sada neću biti bitno drugačiji. Želeo bih da konstatiram da se situacija pogoršala od naše sednice, od utorka do danas, da se napetost povećala, da je došlo do maksimalne eskalacije napetosti u Hrvatskoj, tako da smo na ivici sukoba. Kako čujem, hrvatski Sabor je u stalnom zasedanju, sa ciljem da proglasi radikalne mere ako dođe do bilo kakvog postupanja protiv ove Republike. Tako da je situacija vrlo ozbiljna.

Ja sam očekivao da će posle našeg saopštenja, sa sednice od utorka, se situacija smiriti. Mi smo dali dosta umirujuće saopštenje, sa željom da se demantuju različite, kako sam ja to razumeo, špekulacije i predviđanja šta će se dogoditi posle istečenog roka iz Naredbe Predsedništva, jer se govorilo o intervenciji JNA i slično. Tako da je, na neki način, ova mobilizacija, koja je bila sprovedena u Hrvatskoj, bila je, u velikoj meri, prouzrokovana sa ovakvim glasinama i ovakvim špekulacijama. Tako da je naše Saopštenje reklo da je, na neki način, to neosnovano; da bi trebalo da usledi smirivanje situacije i, opet, uspostavljanje nekih osnovnih uslova za nastavlanje političkog dijaloga, sa kojim smo počeli.

Ne treba, mislim, posebno da konstatiram još jednom da je čitav ovaj kontekst ovih događaja, uz ovu Naredbu, vrlo štetan za politički dijalog, koji smo počeli sada; da svi ovi kontakti, sve političke aktivnosti, na neki način, su pod uticajem ovih događaja. Ja sam bio iznenađen i sa saopštenjem, koje je dao Sekretarijat za narodnu odbranu sledećeg dana – posle naše sednice, gde je proglasio borbenu gotovost svojih jedinica.¹⁰ Mislim da je, na neki naći, to bilo eskaliranje situacije u onom momentu, kad bi ona trebala da počne da se smiruje. Ja sam očekivao da će, posle našeg Saopštenja, rukovodstvo Hrvatske poduzeti potrebne mjere da smiri situaciju u Hrvatskoj – da se ona normalizira. Tako da mislim da ovo saopštenje nije bilo u redu, da je barem dozvolilo neko minimalno vreme da se situacija smiri posle onih špekulacija, koje su bile prisutne pre toga.

Isto tako, ja sam već izneo svoje mišljenje tada na sednici – i svoj stav, i to tvrdim, da ova Naredba ne daje osnova za neku posebnu borbenu gotovost, čak mobilizaciju JNA.

8 Mesić je uporno nastojao da drugim članovima Predsedništva nametne svoje viđenje razvoja događaja u Hrvatskoj: *Kasnije se terorizam, ubacivanjem militantnih skupina i skupinica iz Srbije, proširio na Kordun, Baniju, Baranju i dijelove Slavonije. Kada to, na sjednicama ili u razgovorima uz kavu kažem Miloševiću ili Joviću, sliježu gospoda ramenima. Generalu Kadijeviću, vojnom ministru, kažem: Čovječe, četnici sa znanjem Armije vrve u Lici, u Kninu i oko Knina, u Slavoniji, i to četnici iz Srbije – a on sve svodi na 'političko pitanje' i poriče mogućnost bilo kakve vojne podrške teroristima.* (S. Mesić, *Kako smo rušili Jugoslaviju*, 22).

9 92. sednica Predsedništva održana je 22. januara 1991.

10 Saopštenje SSNO od 23. januara 1991, u kojem se saopštava da će se podići borbena gotovost ukoliko se na teritoriji Hrvatske ne raspuste svi mobilisani sastavi.

Za bilo kakve posebne aktivnosti JNA bila bi potrebna posebna odluka u okviru vanrednog stanja, i u okviru našeg sadašnjeg – postojećeg saveznog zakonodavstva. Ako želimo da ga poštujemo, ako nastupamo sa pozicija legalnosti, onda ne možemo u tome da postupimo nelegalno. Tako da mislim da su sve ove stvari situaciju zakomplicirale. Ja, sigurno, ne mislim tu nikoga da branim, niti da štitim, jasno je da treba smiriti situaciju u Hrvatskoj; da treba, što zovemo, ili mobilizaciju ili spremnost, koja tamo postoji, isto tako, smanjiti, odnosno eliminirati, kao i u JNA, i stvoriti, opet, uslove da politički rešavamo ove probleme. Ja sam, svakako, protiv bilo kakvog razrešavanja sa silom ili čak i indirektnim pritiscima, koji se, na taj način, vrše i koji, ipak, utiču na politički dijalog. Tako da mislim da, ono što treba danas da radimo, ako već postoje nejasnoće oko ove odredbe, onda neka se formalno raščiste. Mislim na Naredbu. Šta ona, u stvari, znači? Ja sam već na prošloj sednici tražio formalno, pravno tumačenje. Da li ima neko, iz toga, neke posebne nadležnosti – dodatne, u odnosu na one koje je imao pre Naredbe? Mislim da smo se tu složili – da se posle ove Naredbe uspostavlja ono zakonsko stanje, koje je bilo važeće pre toga, odnosno ono koje je normalno. I, ako neko nije ranije poduzeo neke zakonske postupke, za koje misli da bi trebao, može sada da ih poduzme, ako misli da za to ima elemente. Ali, to ne znači nikakve nove nadležnosti, jer Predsedništvo ne bi moglo nešto tako da odluči, sa time bi izašlo iz svojih nadležnosti. Mislim da treba to još pojasniti. Inače sam za to da se danas, na neki način, reafirmiše ono što smo pokušali da uradimo u utorak, da sa našim Saopštenjem smirimo situaciju i da se smanji, odnosno da se prestane sa ovom mobilnošću i u hrvatskim organima, kao i u JNA; da pozovemo na to i da se nastavi sa političkim dijalogom, da se prestane sa svim ovim, nego da pokušavamo da smirimo ovu situaciju.¹¹ Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Pre nego što predemo na dalju raspravu, ja moram da kažem – ti jesi prošli put to govorio, ali tvoje izlaganje nikako ne može da bude tumačenje jedne, vrlo jasne, Naredbe, u kojoj se naređuje da se rasformiraju jedinice, da se preda oružje jedinicama, da se to mora uraditi u određenom roku, da ko ne uradi dotle, nema aboliciju, nego će se prema njima primeniti Zakon; i tačka 7 – da će sve to obezbediti jedinice JNA. Prema tome, obezbediće i ono što predaju dovoljno, i ono što, po Zakonu, moraju da predaju, a po Zakonu, znači, ima postupak i mora izvršenje kazne isto da obezbedi.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ono što je po Zakonu – što je važno i pre Naredbe i posle Naredbe.

BORISAV JOVIĆ:

Polako. Oni, da bi obezbedili, moraju da procene mogućnost kako će to da obezbede. Ako se njima neko suprotstavlja, oni moraju biti spremni na sve. Prema tome, ne može se prihvatiti tumačenje da je sa istekom dana abolicije prestala ova Naredba. Ova Naredba važi dok se do kraja ne izvrši.

JANEZ DRNOVŠEK:

Onda, molim, da to pravno raščistimo.

11 Drnovšek se seća svojih pozicija na ovoj sednici: *Sednica Predsedništva od 25. januara 1991 je bila apsolutno kritična. Vojno rukovodstvo je zahtevalo razoružanje paravojnih formacija i pripremiло predlog kako to da se uradi. Sve je bilo upravljeno protiv Hrvatske. Sloveniju su jedva pominjali. Sednica je počela tako da je bilo očigledno da je bila pažljivo pripremljena, kao da je Jović dogovorio scenario sa generalima. Hrvatski predstavnik, Stipe Mesić, je protestovao. Na početku je vatreno govorio, a onda je učutao. Iz iskustva sam znao da će predložiti JNA biti izglasani ukoliko se sednica zaključiti i dođe do glasanja. Sem mene i Mesića, svi bili glasali za. Iako je čitava stvar bila uperena protiv Hrvatske, znao sam da će sa ovakvim predlogom Slovenija biti sledeća na redu. Zato sam uložio sav trud da sprečim Predsedništvo da izglasa ovaj predlog.* (Janez Drnovšek, *Escape from Hell: The Truth of a President*, Ljubljana, 1996, 221).

BORISAV JOVIĆ:

Vrlo je jasno. šta da raščistimo?

JANEZ DRNOVŠEK:

Ova Naredba je samo uvela aboliciju. Predsedništvo ima mogućnost samo abolicije. Ne može da menja bilo koji Zakon, ne može ništa posebno da doda. Dok je trajala ova Naredba i ova abolicija, JNA je imala ovlašćenja da prikuplja oružje. Ja sam tada pitao – šta znači ova tačka 7?¹² Da li je to neko ovlašćenje za opšti pretres, neko traženje oružja, i tada sam dobio odgovor da to znači da se kod njih prikuplja ovo oružje, koje bi se predavalo. Inače, važe svi zakoni, koji su važili pre toga. Neka se postupa po Zakonu, ali je jasno da ova Naredba nije mogla da izmeni bilo koji Zakon i da unese bilo šta novo od toga. Mi imamo mogućnost samo abolicije. Ako se radi o tome da uvodimo vanredne mere i da aktiviramo JNA, onda je to druga stvar – treba o tome da odlučujemo. To je poenta. Mislim da zajednički konstatiramo, i drug Veljko se složio s tim, da JNA sa time nije dobila, i ne traži, nikakva policijska ovlašćenja dodatna, ili bilo koja druga dodatna ovlašćenja.

BORISAV JOVIĆ:

Ona ne traži policijska ovlašćenja, već traži da može da izvrši privođenje, saslušavanje, vođenje sudskog postupka, kažnjavanje – ne ona, nego sudski organi, i izvršenje kazne da obezbedi. Ako proceni da postoji opasnost od suprotstavljanja, ona mora da podigne svoju gotovost; kako će drugačije da to izvrši. Ovde lepo piše „da obezbedi“ – jedinice koje će osigurati da se to sprovede. Svako može da ima svoje mišljenje, ali ovo je čisto i jasno. Dobro, da mi krenemo na razgovor, da vidimo šta mi možemo sada da uradimo.

JANEZ DRNOVŠEK:

To je samo tvoja interpretacija. Ja ostajem kod moje i to tvrdim.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, ostani.

JANEZ DRNOVŠEK:

I tražim da se to formalno-pravno raščisti.

BORISAV JOVIĆ:

Valjda će Predsedništvo to da tumači, jer je ono tu Odluku donelo, a ne neko sa strane.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Mislim da smo se mi sporazumeli – to je bilo od početka, još od 5. decembra jasno – da je Predsedništvo uvelo aboliciju za 10 dana, zatim, plus dva dana, a posle toga JNA postupa po Zakonu, odnosno po sudskom postupku. Dogle se svi slažemo. Sada nastaje ovaj problem – pri pokušaju da se to radi dolazi do uznemiravanja javnosti, do poziva – kao što čitam ovde šta se sve govori – i do propagande, da je u pitanju Naredba Predsedništva, praktično, o vojnom udaru, što mi nikad nismo hteli. Znači, uznemirenost građana je podignuta mimo ponašanja JNA, koja je – što se vidi iz prvog dela – izvela samo osnovni postupak na koji je obavezna po Zakonu. Mi bi sada trebalo da prostudiramo – zašto se sada radi to što se radi: dižu se oružane snage, pozivaju se Hrvati iz celog sveta kada je u pitanju sudski postupak, za koji smo se poslednji put na sednici Predsedništva složili da se sprovedi. U tom smislu smo dali i saopštenje.

BORISAV JOVIĆ:

U saopštenju Armije je rečeno: „neka oni to smanje, mi nećemo ništa preduzimati, ali mi moramo da se spremimo, ako oni protiv nas to spremaju“.

---

12 Tačka 7. Naredbe od 9. januara: *Izvršavanje ove naredbe obezbeđivaće jedinice i ustanove Jugoslavenske narodne armije koje odredi savezni sekretar za narodnu odbranu.*

STJEPAN MESIĆ:

Po toj logici, sva milicija bi morala biti spremna, jer među nama, sigurno, postoje silovatelji, ali dok ne napravi silovanje niko nije kriv. Ne možeš nikog, dakle, okrivljavati unaprijed.

BORISAV JOVIĆ:

Armija se unapred okrivljava.

STJEPAN MESIĆ:

Ne, neka institucije Armije vode postupak, pa, onda, ako negdje ne bude nešto moglo da se izvrši, neka se poduzimaju određene mjere, ali ne unapred osigurati punu ratnu gotovost.

BORISAV JOVIĆ:

Zašto vam smeta gotovost?

STJEPAN MESIĆ:

Pa, sve je u redu, nemam ništa protiv. Vi i dalje idite, idite na još veću gotovost.

BORISAV JOVIĆ:

Ali, ona nikoga nije ugrozila, ona se sprema da se brani ako je neko napadne.

STJEPAN MESIĆ:

Ja u toj raspravi neću učestvovati. Ako smatrate da još nije dobra gotovost, još povećajte bojevu gotovost.

BORISAV JOVIĆ:

Smanjićemo je u meri u kojoj se smanji gotovost vaših oružanih snaga.

STJEPAN MESIĆ:

Samo idite. Ja sam smatrao, kada se radi o ovakvim stvarima, da tu moramo imati nekakav konsenzus, posebno kada se radi o stvarima koje se dešavaju u jednoj republici. Budući da se ovdje ide na nadglasavanje, nemojte od mene tražiti da učestvujem u toj raspravi.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, da li ste bili obećali da tu mobilisanu miliciju rezervnu smanjite?

STJEPAN MESIĆ:

Pa, jesmo.

BORISAV JOVIĆ:

Ali, to niste izvršili.

STJEPAN MESIĆ:

Pa, nismo izvršili – a ovaj ide u punu ratnu gotovost, svi tenkovi upaljeni.

BORISAV JOVIĆ:

Stipe, ta dva dana su bila data za to, a vi ste odbili.

STJEPAN MESIĆ:

Dignite još i avione u zrak, i rakete – sve, da ne bi slučajno neko odbio da dođe na saslušanje. Najbolje je da helikopterima kružite po gradu.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Moramo učiniti sve sa naše strane da se smire duhovi. Boro, kako si počeo – mislim da je to dobro.

BORISAV JOVIĆ:

Da li vi možete da garantujete – da će svi koji budu pozivani na saslušavanje, i sve to što je potrebno, doći, odnosno da ćete vi pomoći i obezbediti, da ne bude suprotstavljanja?

STJEPAN MESIĆ:

Pa, ne bi smjela Armija, uopće, vršiti policijske poslove, ni po ovoj Naredbi – ovo što Janez kaže. Ako treba nekog privesti, privešće ga naša policija. Nemamo ništa protiv da organi rade svoj posao, ali spustite bojevu gotovost.

BORISAV JOVIĆ:

Hajde da spustimo i jednu i drugu gotovost, da to utvrdimo, i da onda završimo posao, i da vi nama ovde kažete da ćete pomoći u privođenju svakoga kojeg treba saslušati, ili kojom treba suditi.

STJEPAN MESIĆ:

Ja ponovo tvrdim – nisam advokat moje Republike, ja sam ovde predstavnik i zato tražim da dođe predstavnik Republike, kada se govori o Republici Hrvatskoj. Ali, budući da je Hrvatska pod protektoratom, znači, ona nema pravo – kada se o njoj govori – da pošalje svog predstavnika. Zbog toga sam principijelno protiv. Smatram da Hrvatska nije pod protektoratom.

BORISAV JOVIĆ:

Slažem se sa tobom – sigurno da nije.

STJEPAN MESIĆ:

Ali, onda morate izglasati i ko je gaulajter.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Ne, ali možemo odmah da izglasamo da nije pod protektoratom.

STJEPAN MESIĆ:

Da, ali morate odlučiti i za gaulajtera.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Ne, onda ne treba.

NENAD BUĆIN:

Ako ćemo ovako diskutovati, onda to nema svrhe, ovo je onda kafana, a ne Predsedništvo. Ako hoćemo da budemo Predsedništvo, onda ima svrhe i ja bih, recimo, pokušao da nešto kažem.

BORISAV JOVIĆ:

Evo, drug Nenad ima reč. Molim da ne upadamo jedan drugom u reč.

NENAD BUĆIN:

Ne znam zašto se mi beskonačno vraćamo na tu Naredbu. Po meni, ona je arhivirana, sem u onoj svojoj tački koja, zapravo, i nije mnogo značajna, a koja govori o tome šta će biti, ako ne bude ovo što smo htjeli – aboliranje, dobrovoljnost. To je gotovo suvišno; to je neka vrsta političkog pleonazma, jer se podrazumijeva, da ono što piše u Zakonu i Ustavu mora biti sprovedeno, pogotovo, kada piše ko je odgovoran za to sprovođenje – taj postoji i biva spreman da to uradi. To su SSNO i JNA. Kakva je valjanost onih stvari koje mi kazujemo u ime svojih sredina? Pokušaću da kažem kako sam ja to doživio. Valjda je ta Naredba obavezivala sve sredine, a ja mislim – najviše onu, zbog koje je, s razlogom, i donijeta. No, šta se dešava? Nema nikakvog efekta tamo gde je gro oružja podjeljen, i umjesto toga, traži se produženje da bi se, suprotno duhu Naredbe, suprotno duhu Zakona i dobrih međusobnih odnosa, podijelio i onaj preostali dio oružja koji do tada nije bio podjeljen.

I to se uradili. A, potpredsjednik ovog tijela zahtjeva i navodi zbog čega treba ta odgoda od 48 časova. Mi ostali to prihvatamo ne znajući za taj razgovor, pretpostavljam – svi prihvatamo sa gledišta nekakve svoje dobre volje i želje da se izađe iz ove situacije sa što manje „ogrebotina“, ali se dešava obmana, najbukvalnije rečeno – obmana. Umjesto da se tih 20 hiljada pušaka, a zašto ne i sva količina – pitam se, ali, recimo, neka je to jedan prihvatljivi optimum, utera u magacine, dešava se upravo to da se sve preostale puške podijele, i ne samo to, nego da se, praktično, opsjednu sve naše kasarne; da se stvori, u bukvalnom smislu, ratna psihoza, da se, praktično, apostrofira javnost, međunarodne institucije i da se iznošenjem tog programa od pet ili šest tačaka – onih Mesićevih, a sada već ne samo Mesićevih, praktično, proklamuje jedno stanje u kojem, koliko do juče, nismo bili. Sada je to stanje već tu – ono je datost.

Na kraju, primjedbe na račun JNA, koja zahtjeva, bože moj, neku pojačanu gotovost, bez da se, na drugoj strani, i jedna primedba daje na ovaj, tako da kažem,¹³ obmanjivački odnos sredine, koja je u pitanju i na sve to što je ta sredina preduzela – vrlo sistematski, vrlo promišljeno, iako to sve skupa djeluje jako nepromišljeno. Ali, očigledno je promišljeno da se, upravo tako, uradi. Ne mogu da shvatim taj odnos, i to upravo dolazi od kolege Drnovšeka, koji uvek govori o potrebi jedinstvenog, principijelnog odnosa, prevazilaženja dvojakih mjerila. Koji je ovdje odnos u pitanju? Je li to ta principijelnost i jedinstvenost gledanja na stvari – jedinstvenih aršina?

Moram reći da, posle svega što se zbilo, posle svega što se pričalo, posle svega što se zvanično preuzimalo, kao sopstvena obaveza, za nekakvo dalje sopstveno postupanje, ja mogu, ako ne želim da i dalje budem svjesno nepаметan, svemu tome da poklanjam vrlo, vrlo malo vjere; moram prema svemu tome imati veoma velike rezerve. Šta će značiti to ako se mi sada dogovorimo, ovdje, večeras, Hrvatska preuzima takvu i takvu obavezu u smislu smirivanja stanja, u smislu povlačenja rezervista, u smislu razoružavanja rezervnog sastava, u smislu stvaranja klime i atmosfere, kada je koliko juče, molim vas – sva sredstva informisanja to javljaju – nemačka štampa, radio govore o konkretnim lokacijama, zapreka, zaprečavanja i čitavom nizu aktivnosti, koje se provode, kojima se, praktično, opkopavaju naše kasarne. Da li u toj situaciji vjerovati u to da će se preko noći promjeniti pamet i nešto uraditi?

Ja bih, i sam, jako volio ako možemo mi da uđemo u nekakve demokratske dijaloge, stalno su nam svima puna usta demokratije i dijaloga, ali ovo to nije. Ovo je sušta suprotnost tome. Zato mi se predloži, koje je u ovoj Informaciji Savezni sekretarijat za narodnu odbranu dao, i kojima se sada vraćam, makar da smo ih svi pročitali, i da je to, na neki način, nepotrebno, čine sasvim prihvatljivi. Zato što, ustvari, od svih učesnika zahtijevaju da poštuju zakonitost u sprovođenju krivičnog postupka. Je li to taj minimum, mimo kojega se, zaista, ne može? Hoćemo li, umjesto da to činimo, kako je intencija ove prve tačke, svjesno podbunjivati sve one, koji su juče, pravili grube zakonske prekršaje, da se sada, manifestacijom građanske neposlušnosti, stvaraju svi neophodni preduslovi za obračun.

Druga tačka, takođe, čini mi se, ništa razumnije od toga nema. Gotovo je nikakva moja pomoć i advokatisanje u tom smislu nepotrebna. I onda, ako nećemo da od JNA pravimo nekakvu „gandijevsku“ instituciju, koja bi sada svjesno ostajala na stanju nekakve nepripremljenosti svoje, dok se sve oko nje maksimalno naoružava i unitarizuje, hoćemo li, mi, zaista, toj Armiji reći – stavi glavu na trupac. Budi sutra, u odsutnom trenutku, nesposoban. I, konačno, da li iko ima moralnog prava da osporava, ovo što se ovdje kaže, da ta Armija, da te naše jedinice sutra, ako dođe do obračuna na međunacionalnoj osnovi, stanu i budu prepreka, brana tom bratoubilaštvu. Milimo li na to, recite ako tako mislite? Ja ću vam odmah reći da ne mislim tako, i da onda, među nama, dijalog nije moguć.

13 Nejasna jedna reč u originalu.

DRAGUTIN ZELENVIĆ:

To je pitanje oko koga treba da se izjasnimo.

NENAD BUĆIN:

To je ono osnovno. Ako Armija ne treba to da radi, dajte da se, zaista, što prije razilazimo, pa će za ostatak zemlje Armija to i dalje raditi, a za one, koji smatraju da to ne treba da se radi, i da to nije dužnost Armije, onda nema daljeg razgovora među nama. I, konačno, mi smo tu prošli put imali atmosferu literarne sekcije, pa smo se iscrpljivali u tome – vojno, paravojno, legalno, nelegalno? Molim vas, sve što, u svojoj masi, premaša 80.000 naoružanog ljudstva, zvalo se ono milicija, zvalo se bilo kako, bilo ono formalno legalizovano, ili ne, to je armija protiv nekoga. Protiv koga? Zna se, takođe, protiv koga. Kao što je nelegalna situacija, koju smo imali sa Krajinom i sa njenim naoružavanjem i svim onim što je bilo, a za šta nismo imali snage da to spriječimo. To je, samo po sebi, jasno i tu ne treba nadmudrivanja. Niko nikome tu nije potreban. Ja mislim da je svačija pamet, sama sebi, dovoljna u tom pogledu, iako, naravno, pameti nikada dosta.

Na kraju, potpuno nevezano za ovo, o čemu se sada radi, a na šta se mi moramo jednog dana vratiti, to je pitanje, koje sam na prošloj sjednici postavio – pitanje odgovornosti svih nas saveznih organa; prije svega – našeg Predsjedništva, koje, mjesto 10. decembra, razmatra ovu stvar 29 dana kasnije; mjesto da, recimo, do 20-og, 25-og decembra riješi stvar i postigne onaj protok – 10 dana aboliranja i 10 dana milosti i da se, konačno, u to vrijeme i izvrši nešto, mi dolazimo u situaciju da, skoro 40 dana kasnije, utvrđujemo da smo sve to izdangubili, da nije urađeno ništa od toga – baš ništa što je trebalo uraditi. Prvo, svi državni organi promptno znaju šta se dešava, znaju za puteve šverca, znaju čak za granične prelaze, znaju za konkretne registracije, znaju za mjesta gdje se skladišti oružje, i za sve ovo vrijeme se ne preduzima ništa. Oprostite, kome se to može i objasniti, a ne kamoli opravdati? Tu je razlog za nečiju debelu odgovornost.

Razlog za debelu odgovornost, pomenuo sam na početku Predsjedništva SFRJ, i SIV-a i saveznih organa, ponovo pominjem sada, jer se sve to dešavalo, ustvari, nemarom i saučesništvom, objektivnim saučesništvom, državnih organa, makar to nije bilo voljno saučešće. Jer, ništa se ne menja na stvari, ako smo gledali da pored nas karavan prolazi, a nismo na vrijeme sprečili taj prolazak; ili ako smo bili organizatori tog karavana, u suštini, nema tu velike razlike. Mislim da, ja u ovom trenutku to pitanje ne postavljam, ono će se nužno postaviti, da će nam ta pitanja nametnuti jugoslavenska javnost, kojoj, zaista, ne možemo ni objasniti, a kamoli joj opravdati ovakvo ukupno ponašanje jugoslavenskih institucija.

Da ne bi danas i sutra pravili iste greške, onda prihvatimo ovo što se ovdje, u ove tri tačke predlaže, kao minimalni minimum. Stanimo kod te crte. Ispod ove crte povlačenja nema. Ili bi bilo poštenije, sa naše strane, da kažemo – hvala, nismo dorasli situaciji, kao što, vjerovatno, i nijesmo, najvećim dijelom, i da se povučemo, iako, očigledno, trenutak za povlačenje ne bi baš bio najsrećnije odabran. Završio sam.

JANEZ DRNOVŠEK:

Moram reći da, meni samom, ne ide baš najbolje, u ovoj situaciji, ovaj legalistički pristup, odnosno pozivanje na sve zakone i legalnost. Jer, na neki način, je prevaziđen ovakvom situacijom, u kojoj smo se našli – u našoj zemlji. Ali sam prinuđen da pribegavam njemu, jer se, sa druge strane, ide legalistički – kod razrešavanja ovih pitanja i davanja ovakvih predloga, i bežeći od suštine – insistira se onda na primeni nekih zakona, iako smo već debelo prešli preko zakonitosti i ustavnosti u ovoj zemlji – od toga da je raspuštena skupština neke pokrajine, da, ustvari, nema više neke autonomije, do toga da je probijen monetarni sistem zemlje – i sve te stvari. Neću ponavljati ovu priču, koju Nenad zna, nekada nas to interesuje, a nekada ne. Ali, uporno se insistira na tome da je to zakonitost i da treba

postupati po Zakonu, bilo šta da bude – da se držimo zakona. To nije baš tako jednostavno i ova isprika neće tako lako proći, na kraju.

BORISAV JOVIĆ:

Šta neće?

JANEZ DRNOVŠEK:

Neće tako lako proći. Da se to jednom radi, a zaboravlja se u mnogim drugim slučajevima.

BORISAV JOVIĆ:

Ali, 12 dana da predaju bez gonjenja, bez Zakona.

JANEZ DRNOVŠEK:

Kada to nekome odgovara!

BORISAV JOVIĆ:

Politički smo rešili stvar, i ti, sada, to zaboravljaš.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ako dozvoliš...

BORISAV JOVIĆ:

Dozvoljavam, kako da ne, samo nemoj da zaboravljaš tu činjenicu.

JANEZ DRNOVŠEK:

Da završim. Možda ispada ova moja rasprava, i pozivanje, na neki način, naivno, a moram reći da se i sam tako nekako osećam, kada su ovi pozivi za smirivanje situacije. Ali, ustvari, radi se o tome da li ćemo dalje zaoštravati ovaj sukob i ići da se, recimo, JNA sukobi sa jednom Republikom, sa jednim legalno izabranim rukovodstvom te Republike, sa njenim legalnim institucijama i svim? Mi smo na tome.

BORISAV JOVIĆ:

I Armija treba da poštuje Zakon, i jedni i drugi.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja sam već govorio o tom poštivanju Zakona. Ustvari se radi o tome da li možemo mi to da prihvatimo kao soluciju i da to rešavamo u ovakvoj situaciji – legalistički? Ja mislim da možemo samo politički to razrešavati. I u tome je suština. Može da se forsira jedan ovakav pristup, kao što je tu prisutan. Može da bude drugačije, nego da se ova situacija stalno potencira, ako ne ovim putem, onda nekim drugim putem; da je to jedna varijanta ovog zaoštavanja; ali to ipak znači prihvatanje da se jedan međunacionalni sukob, u tom slučaju između Srba i Hrvata, rešava sa pritiscima, sa upotrebom sile i na ovaj način. Ako ne može drugačije, ali stvarno nisam izgubio nadu još da to može i drugačije da se uradi – politički, sa političkim dogovorom i dijalogom. Zato ne bih želeo da se ne razume da tu bilo ko ga branim u tome, da branim jednu stranu prema drugoj. Ali, moram reći da ne mogu da prihvatim legalistički pristup samo u nekim situacijama, a u drugim ne, i da tu polazim od toga. Tu polazim od toga da se tu radi o sukobu, o konfliktima, o nesporazumima među našim narodima i da to trebamo, na neki način, da razrešimo.

Ovakva situacija, koja se sada stvorila – ovih dana, to je situacija na ivici konflikta, koja može svakog časa da izađe iz kontrole. U tome je suština i pitanje da li mi možemo danas tu da se dogovorimo i da nađemo neko rešenje, pa da utičemo, tako da kažem, na sve strane da se to smiri opet, da se to, bar približno, vrati u normalu. Da se dogovorimo da to urade i u Hrvatskoj, da se to smiri, i JNA da se smiri. Da li to možemo? To je pitanje. Ili ćemo terati, jer imamo neki scenario, neko viđenje da stvaramo neke pozicije, možda,

pre daljnijeg raspleta naše jugoslovenske krize u razrešavanju međunacionalnih odnosa, ili, recimo, uspostavljanja neke autonomije, nove podele teritorija – to je moguće, to je, verovatno, prisutno. Ali, moje pitanje je da li možemo to da postavimo i da li to sve treba da se radi na ovaj način?

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Jedno pitanje Janezu. Prvo bi bilo dobro da kažeš kako to da radimo, jer nisi ništa rekao. Kako da radimo drugačije. Ali, recimo, da se desi međunacionalni sukob u Jugoslaviji – negde, šta bi ti preporučio da se radi? Drugo, šta ti predlažeš da radimo mi sada?

JANEZ DRNOVŠEK:

Vidiš, mi smo od početka hendikepirani.

BORISAV JOVIĆ:

Polako. Da ne pretvorimo u kafanu, kao što ovde neko reče.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ako nećeš to da zaboraviš, za par minuta, ja ti odmah to prihvatam. Mi smo, od početka, hendikepirani, jer smo izuzeli rukovodstvo Hrvatske iz ovog dijaloga, iz ovog razrešavanja problema. Naravno da ne možemo bez njih to pitanje da razrešimo. Ja ne znam kako, i ne mogu ja da dam garancije da hoćemo, ali mislim da bez njih sigurno nećemo.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Dobro. A, ovo drugo pitanje – u slučaju da izbije međunacionalni sukob?

JANEZ DRNOVŠEK:

Sada smo na tome da to još možemo sprečiti mirnim političkim sredstvima, a ne da prihvatamo, odnosno pratimo neki put koji vodi, sigurno, u konflikt.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Ne insistiram da prihvatamo, nego te pitam šta bi ti radio kada bi se to desilo? Uopšte ne predlažem da prihvatamo ništa još.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja sam za politički razgovor.

BORISAV JOVIĆ:

Ja moram da kažem u vezi sa Janezovom diskusijom. Stvarno mi ovde razgovaramo vrlo otvoreno; ja nemam nameru nikoga da ubedim u drugačije stanovište, to se i ne može, ali, ipak, treba da postoji neki minimum, da ne kažem poštenja – možda bi bilo preterano. Janez, kada se radi o tome da treba da rešimo jedno pitanje u našoj zemlji, koje se tiče tako krupnih stvari – o naoružavanju ilegalnih paravojnih organizacija, stvaranju diverzantsko-terorističkih aktivnosti na pripadnike Armije, članove njihovih porodica, vojne objekte, što sve ovde piše, za koje raspoložemo sa vrlo jasnom dokumentacijom, i za koje nama nadležni kažu da se mora otvoriti sudski postupak, jer je u pitanju bezbednost zemlje.

Ti smatraš da primena Zakona, u ovom slučaju, je neki legalistički pristup. Ja, stvarno, pitam – koja zemlja na svetu o tome može da diskutuje na drugi način, ukoliko nije pomogao prvi način – da se oni rasture dobrovoljno, da vrata oružje i da ih ne kazne. Pitam da li postoji neki drugi način? Govorenje o tome da se kod nas stvari mogu samo politički rešavati, u ovom slučaju, izvini molim te, smešno je. Kako ćeš ti da rešavaš politički stvari sa ljudima koji rade nešto što je, apsolutno, protivzakonito i protiv interesa države, a neće da pristanu na političko rešenje. Ja stvarno ne razumem.

Drugo, upotrebio si izraz, u prvoj diskusiji, – postupanje protiv Republike Hrvatske. Da li si ti nekoga citirao, ili nisi, ja ne znam. Ja mislim da se treba čuvati izražavanja, koja vređaju Predsedništvo. Nema nikakvog postupanja protiv Republike Hrvatske. Nikakvog!

Ovde je samo jedinstven prilaz da se primeni Zakon prema licima koja su ga prekršila. Mi smo više puta ovde rekli – i sada ponavljamo – nikakve institucije legalne, državne, Skupština, Sabor, Predsedništvo, Vlada kao celina, ili bilo šta, nisu u pitanju, u pitanju su organizacije naoružane ilegalne paravojne organizacije, koje se moraju rasturiti. Valjda nije naoružana ilegalna paravojna organizacija Sabora Hrvatske ili Predsedništvo, nego je paravojna organizacija, koja ima oružje, koja ima organizaciju i koja ima svoj program da nešto uradi protiv države i naroda. A to znači, to treba pokazati, dokazati, kazniti i rasturiti. Pa, ako postupak pokaže da nema, onda, molim vas, da vidimo kako je to moguće da nema; ako postupak pokaže da ima, onda, to ima da se sprovede. I u čemu je sada to legalistički način ponašanja kada se radi o takvim krivičnim delima.

Drugo, sukob Armije i rukovodstva. U čemu je sukob Armije i rukovodstva? Ako je sukob na tome da li treba ili ne treba da se ovo pitanje razreši sudskim putem, onda nije Armija kriva, uključujući tu i armijsko vojno tužilaštvo i sudstvo – mora to da sprovede. Mora da obezbedi njegovo sprovođenje. Ako se neko tome suprotstavlja, onda jeste sukob, ali, on dolazi sa druge strane – to je činjenično stanje. Molim vas, da li ste čitali današnje depeše, da li ste slušali radio – podignuta je bura otpora zakonitom postupku jugoslovenskih vlasti, bura otpora u Republici Hrvatskoj. Čitav narod je opsednut s tim da se radi o okupaciji Hrvatske, da se radi o rušenju legalnih organa, da se radi o postupcima koji nisu zasnovani na zahtevu. Podignuta je bura i u svetu, sav hrvatski narod po svetu poziva se na otpor, na dizanje demonstracija, na slanje pomoći, na dolaženje u rat sa JNA.

Molim vas, da li smatrate da je red da tako radi jedno rukovodstvo, za koje hoćemo da kažemo da je legalno, a mi nismo legalni. Nemojmo da smo toliko nepošteni u svom ponašanju ovde. To nije korektno prema Predsedništvu Jugoslavije, prema JNA i prema zakonima. Molim vas, da li je JNA bilo koga tamo maltretirala, šikanirala. Ona je morala i mora da podigne svoju bojevu gotovost, srazmerno opasnosti koja joj preti da izvrši svoj zadatak. Jer, izvinite, ako ti imaš protiv mene 50 hiljada ljudi, moram i ja imati 50 hiljada ljudi, ne mogu, valjda, imati 5 hiljada ljudi. I ne mogu ja da spavam u kasarni, a ti s puškom „na gotovs“. To nije moguće. Niko nije naivan. Mi smo njih molili da učine određene postupke koji bi smanjili tenziju. Armija je dala saopštenje da neće vršiti povećanje svoje bojeve gotovosti, ako oni smanje tu tenziju, ako smanje mobilne sastave. Oni nisu to uradili, nego su to povećavali. Šta sada hoćemo?

Sada je zaoštrenost na terenu tolika da se narod uznemirio i uplašio, da mi moramo obezbediti mir. Izvinite, ako mislite drugačije. Insinucija – da je ovde cilj da se međunacionalni sukob između Hrvata i Srba rešava silom, običan je bezobrazluk. Molim te, izvini na izrazu. Ovde se radi o tome da Armija ima da obezbedi zakonitost za suzbijanje političkog i državnog kriminala – stvaranje organizacija koje imaju za cilj rušenje države, rušenje Armije i izazivanje međunacionalnih sukoba.

Prema tome, uopšte se ne radi o tome da se silom rešava međunacionalni sukob, nego da se sprovodi zakon, koji – ako ne bi bio sproveden – moglo bi doći i do sukoba i do genocida i do svega. Ne radi se ni o kakvoj sili, nego se radi o zakonu. Znači, treba da pustimo one koji mogu da izazovu međunacionalni sukob, da se prema njima ne preduzimaju ni preventivne, ni kaznene mere za ono što su već zaslužili, a pogotovo za ono što mogu izazvati? Mislim da insinucije takve vrste ne možemo trpeti. Apsolutno je neprihvatljiv ovakav način razgovora. Vi, izgleda, ni „pet para“ ne dajete na to kako se taj narod tamo oseća – ne može da spava, traži da ide u kasarne, traži da se seli iz Hrvatske u Bosnu. Šta mislite – mi ovde da spavamo, a tamo da dođe do krvoprolića? To ne bi bilo pošteno. Zašto mi ovde, onda, sedimo? Da se onda, lepo, predamo onima koji hoće da izazovu takvo stanje, ili onima koji hoće da rasturaju Jugoslaviju; da kažemo – izvolite, gotovo je, mi ne možemo ništa i zdravo. E, pa, nećemo da se predamo, imamo pravo da sprovodimo zakone. Molim vas, nema ništa od toga posla da ćemo se mi predati.

Prema tome, mogu da prihvatim svaku sugestiju koja ide ka smirivanju situacije, a smirivanje situacije može da ide ka tome da se tenzije smanjuju, da svi smanjuju propagandu i svaku drugu napetost. Mogu da prihvatim da se, apsolutno, mora sa svih strana poštovati zakonitost, da se sve izvede isključivo po zakonu – niko ne sme biti, ni u kom slučaju, oštećen u smislu kršenja zakona, ni onaj koji se saslušava, niti onaj kome se sudi. Treće je – mi ne možemo da izbegnemo svoju odgovornost za slučaj da dođe do međunacionalnog sukoba. Mi moramo voditi računa, jer je to na ivici međunacionalnog sukoba, da takvu preventivu obezbedimo. To što drug Drnovšek misli, da mi time koristimo silu da razdvajamo dva naroda – koristićemo silu da se ne pobiju, ali, ne da ih tučemo, nego da ne damo da se među sobom tuku. Izvoli, Bogiću.

JANEZ DRNOVŠEK:

Molim, ja sam tražio reč.

BORISAV JOVIĆ:

Bogić se javio, a do sada nije imao reč, dobićeš i ti reč.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja sam tražio dva puta.

BORISAV JOVIĆ:

Ne možeš ti svaki put da govoriš, iza svakog.

JANEZ DRNOVŠEK:

Nemoj tu da vršiš neki teror sada, pogledaj koliko ti govoriš, stalno upadaš u reč drugima, a imaš diskusiju posle svakoga.¹⁴

BORISAV JOVIĆ:

Izvoli.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja ne prihvatam tvoj način diskusije.

BORISAV JOVIĆ:

I ja tvoj način.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ti govoriš o nepoštenosti. To je farsa, sve što si govorio je farsa.

BORISAV JOVIĆ:

To je moje duboko ubeđenje.

JANEZ DRNOVŠEK:

Za tebe je federacija samo u funkciji Srbije i JNA treba da bude u funkciji Srbije.

BORISAV JOVIĆ:

Tebi je u funkciji rasturanja.

JANEZ DRNOVŠEK:

Uvek štitimo samo interese Srba na Kosovu, u Kninskoj krajini samo štitimo interese Srba.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

To što govoriš je čista svinjarija.

---

14 Po Poslovniku o radu Predsedništva (član 33), sednici predsedava predsednik, tako da njen tok uglavnom zavisi od načina kojim on upravlja dinamikom sednice. Borisav Jović je postao poznat po autoritarnom i konfrontantnom maniru kojim je uticao na tok sednica.

JANEZ DRNOVŠEK:

Tada niko ne sme ništa, tada je federacija u funkciji Srbije i JNA. A kada treba nešto u Sloveniji, Hrvatskoj, naročito na Kosovu – onda su drugi kriterijumi. U tome je suština. Suština toga je da se i razilazimo. Vi sada pravite farsu od federacije, od zakona.

BORISAV JOVIĆ:

Za tebe je sve demokratija što je rušenje Jugoslavije, a sve je legalizam što treba da je spasi; sve je demokratija što ruši Jugoslaviju, što izaziva međunacionalni sukob. Sada si ovde direktno rekao da treba da pustimo međunacionalni sukob i da ne treba da koristimo svoje pravo da to sprečimo.

JANEZ DRNOVŠEK: To ti sada insinuiraš.

BORISAV JOVIĆ:

Direktno si rekao da mi ovde radimo u funkciji da silom sprečimo međunacionalni sukob – i to tebi smeta.

JANEZ DRNOVŠEK:

Nemoj da insinuiraš, to je bez veze.

BORISAV JOVIĆ: Ako je bez veze – ima stenogram.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja to nisam rekao. Ja se trudim da nađemo miran način.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Kako je to u funkciji Srbije, to si rekao?

JANEZ DRNOVŠEK:

Vi želite da me isterate.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Ne želimo, nego ti govoriš neistinu.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ne mogu da završim ni jednu diskusiju. To je očigledno još jedan pokušaj sa ovim pritiskom, sa silom. Šta ćete sada dalje?

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Kako možeš da optužiš nekoga da radi u interesu neke republike? Ko je tebi dao to pravo? Ko radi u interesu Srbije?

JANEZ DRNOVŠEK:

Nemam ja nikakve obaveze da slušam tebe da vičeš.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Ti si sve to rekao. Ja mogu tebi da kažem da ti radiš u interesu ko zna koga.

JANEZ DRNOVŠEK:

Neću više da učestvujem u radu.¹⁵

15 Drnovšek u svojim memoarima o tome piše: *U određenom trenutku tokom sednice Predsedništva izazvao sam prekid. Kao i toliko puta ranije, oštro sam se sukobio sa Jovićem i Zelenovićem i napustio sednicu. Zalupio sam vrata, rekavši da napuštam Predsedništvo i odlazim u Ljubljanu gde ću sazvati konferenciju za štampu i sve izneti u javnost. Predsedništvo je odredilo pauzu i dalo zadatak Bogićeviću da me ubedi da se vratim na sednicu. Konsultovao sam se sa Mesićem. Dogovorili smo se da izdržimo I da će morati da dođe Tuđman sa ostatkom hrvatskog rukovodstva. Signalizirao sam da ću se vratiti na sednicu pod tim uslovima. Nakon što smo to prodiskutovali tokom pauze, oni su*

/Janez Drnovšek je, zatim, napustio sednicu/

BORISAV JOVIĆ:

Izvoli, Bogiću.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Mi smo nedavno imali jednu ovakvu situaciju. Predlažem pauzu od pet minuta i da zamolimo Janeza da se vrati.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo mi da pravimo pauzu, ali nikoga moliti nećemo. Bolje da se rasturimo nego da se brukamo pred narodom.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Nije reč o bruci. Molim da realno sagledamo situaciju, ne dovodeći u pitanje ni našu ulogu, ni ulogu naše Armije, čija smo vrhovna komanda, ni zakone, ni Ustav.

BORISAV JOVIĆ:

Molim te, reči su: „postupanje protiv Hrvatske“, „legalistički način razmišljanja“, „sukob Armije i hrvatskog rukovodstva“, „cilj da se upotrebi sila da se Srbi zaštite“. Kakav je to način?

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Predlažem pauzu, da se vrati Janez i da nastavimo rad.

NENAD BUĆIN:

Ko će ga zamoliti; hoćeš li ti?

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Evo, hoću, ako se slažete?

BORISAV JOVIĆ:

Šta drugi kažu. Ja sam za to da ga pozovemo, a da damo pauzu od 15 minuta da se smiri, nemam ništa protiv toga. I ja sam se nervirao, izlazio i vraćao. Dajem pauzu od 15 minuta. Zadužujemo Bogića da ubedi Janeza da se vrati.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja moram, onda, uzeti riječ, samo dvije rečenice. Savezno izvršno vijeće je prekinulo sjednicu zbog mog prisustva ovdje. Ono raspravlja, upravo, političko-sigurnosnu situaciju. Gore čeka 20 i nešto ljudi nastavak sjednice.¹⁶ Sada su mi javili da su završili tekuća pitanja i dobio sam poruku da svi čekaju.

BORISAV JOVIĆ:

Šta predlažeš?

ANTE MARKOVIĆ:

Mi smo juče odgodili sjednicu za danas; juče je nismo završili, opet, iz sličnih razloga kao što je ovo. Danas je nastavljamo.

BORISAV JOVIĆ:

Mi tebi nećemo smetati, ni u kom slučaju, da držiš svoju sednicu. Predlažem da ti proceniš – ako je tebi tamo hitnije i važnije, drži svoju sednicu, pa ćemo se međusobno obavještavati o situaciji. Mi smo tebe pozvali sa ciljem da pomogneš i da budeš u toku. Ako

---

se složili i ja sam se vratio na sednicu, gde smo nakratko nastavili a zatim se dogovorili da pozovemo Tuđmana i odredimo pauzu. Ton se već smirio. (J. Drnovšek, Escape from Hell, 121).

16 U istoj zgradi, u isto vreme, održavana je sednica Saveznog izvršnog veća.

imaš tamo obaveze koje se ne mogu odložiti, mi ćemo sarađivati, konsultovati se, pozvati te na kraju ili kako god hoćeš.

ANTE MARKOVIĆ:

Mi imamo vrlo sličnu temu, samo što je ona kompleksnija od ovoga. Mi smo pristupili u raspravi cjelini naše situacije, ne samo ekonomske, nego i političke i sigurnosne.

Meni se čini, mada je nismo završili, da mogu toliko reći sada – ovo što se događa sada u Hrvatskoj, ili ovo što je sada na dnevnom redu samo je jedan element te ukupne situacije.

BORISAV JOVIĆ:

Mi treba da rešimo ovaj element koji je u našoj nadležnosti, a vi rešavajte to što je u vašoj nadležnosti.

ANTE MARKOVIĆ:

Taj element, ukoliko se ne sagledava njegovo rešavanje u ukupnosti stanja i odnosa koji postoje, može negativno djelovati na rasplet situacije.

BORISAV JOVIĆ:

Ukoliko sumnjaš da mi to ne možemo sagledati u ukupnosti, onda smo te pozvali da nam pomogneš, ako smatraš da smo nedovoljno zreli da razumemo ukupnost.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja ne moram, uopće. Dobro, vi ste mene pozvali. Mogu odslušati i otići.¹⁷

BORISAV JOVIĆ:

Imamo petnaest minuta pauzu. Možeš da ostaneš, možeš da ideš – kako god hoćeš. Uopšte ne naređujemo, ništa. Ti si pozvan, ovde, da prisustvuješ, ako možeš.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja sam prisutan i htio sam nešto reći. Ti mi ne daš da kažem. Nije to prvi put.

BORISAV JOVIĆ:

Ko ti brani? Ti diskutuješ o drugim stvarima. Da li tražiš reč oko ovoga?

ANTE MARKOVIĆ:

Ne, ja ne diskutiram o drugim. Diskutiram o prvim stvarima.

BORISAV JOVIĆ:

Ti govoriš da imaš sednicu Veća. Hoćeš li da se javiš za reč povodom situacije?

ANTE MARKOVIĆ:

Dobro, nema veze.

BORISAV JOVIĆ:

Nemoj da insceniraš, čoveče.

ANTE MARKOVIĆ:

Ništa ja ne insceniram.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, insceniraš. Evo, dajem ti reč. Izvoli, o temi. Ili tražiš pauzu, ili tražimo pauzu. Bogić je otišao. Dobićeš reč posle pauze, prvi. Ako hoćeš. Možeš i sada, da ga zovemo da se vrati.

17 Poslovníkom Predsedništva (član 34) predviđeno je da u njegovom radu mogu učestvovati po pozivu, bez prava glasanja predsednik Skupštine SFRJ, predsednik Saveznog izvršnog veća, savezni sekretari za inostrane, unutrašnje poslove i odbranu.

NENAD BUĆIN:

Da ga saslušamo.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, nije tu Bogić. Da ga zovemo?

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja bih molio, možemo li nečim doprinositi da se situacija smiri, koliko se može smiriti.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo. Ali, ja pitam druga Markovića. Započeo si razgovor da ti imaš važnija posla.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne. To ti sada tumačiš tako.

BORISAV JOVIĆ:

Drugo, da vi kompleksnije razmatrate. Treće, da mi možemo da pogrešimo, ukoliko taj kompleks ne vidimo. Pa, zato smo te pozvali, ako možeš da nam pomogneš.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Izvini, Boro. Samo da te tu ispravim. Nije rekao čovek da ima važnija posla. Nego je rekao da ga gore čeka dvadeset ljudi, pa se pita: hoće li pre pauze ili posle, da kaže to što hoće da kaže.

BORISAV JOVIĆ:

Ja mu ne branim. Ili sad, ili posle.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Nemamo razloga.

BORISAV JOVIĆ:

A nije ovo rekao što sam ja govorio?

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Ne, nije rekao da ima važnija posla.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, nije tim rečima. Ali je objašnjavao važnost toga posla, čak i da je kompleksniji, da je celina. Petnaest minuta pauza. Dobićeš reč odmah iza toga, ako hoćeš. Ili da ih zovemo sada? Meni je svejedno.

(Pauza od 17,40 do 18,10)

(Posle pauze)

VELJKO KADIJEVIĆ:

Antu ne treba zvati, jer je otišao na sjednicu vlade.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Ante je rekao da neće doći.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Jeste, rekao je. Ali, ja ću vam prenijeti to što je on rekao. Reći ću ono što je njegovo mišljenje.

BORISAV JOVIĆ:

Onda je u redu.

STJEPAN MESIĆ:

Ja sam, u međuvremenu, razgovarao s Tuđmanom, pa bih želio riječ.

BORISAV JOVIĆ:

Jesu li završili razgovore?¹⁸

STJEPAN MESIĆ:

Jesu.

BORISAV JOVIĆ:

Nastavljamo sa radom, i pre svega, drug Mesić hoće da nas obavesti o razgovoru sa Tuđmanom.

STJEPAN MESIĆ:

Ja sam razgovarao sa predsjednikom Tuđmanom. Rekao sam, otprilike, kakva je ovdje situacija. Od njega sam čuo da je završen sastanak između srpskog i hrvatskog rukovodstva. On smatra da zaoštavanje situacije samo smeta bilateralnim razgovorima, svim koji se u zemlji vode. Ono što bih ja htio reći, to je da ne bih htio učestvovati u raspravi u kojoj može doći do čistog preglasavanja, a da nije sva argumentacija iznesena, onako kako bi bilo potrebno. Znači, vraćam se, opet, na ono, da je trebalo kad se radi o Hrvatskoj – sad više nema dilema o kome se radi – da na one materijale, koji se stavljaju na teret određenim organima i organizacijama u Hrvatskoj, da ti organi odgovore na to i da predstavnik Hrvatske dođe ovdje. To je principijelno.

Isto tako, smatram – već sam o tome govorio – da se međunacionalni sukob uvijek može isprovocirati. Ali, pitanje je da li je to međunacionalni sukob, ili sukob nekoga ko provodi zakon ili nekoga ko ga krši. Ako naoružana grupa, od desetak-dvanaest ljudi, dođe direktoru Lapova, natjera ga oružjem u ruci, da podnese ostavku na Plitvicama; onda, niko nema prigovora na taj legalitet i na takav postupak, takve grupe. Isto tako, ako druga grupa, naoružana oružjem, dođe predsjedniku Izvršnog vijeća i smijeni ga, bez skupštine, bez ičega. To je, opet, sve u najboljem redu. Ako se otme oružje iz stanica javne sigurnosti Hrvatske, onda je to, opet, u najboljem redu; jer je neko ugrožen i, jasno, čim je ugrožen, ima pravo otimati oružje. On vrati oružje onome ko mu je i podjelio to oružje. Smatramo, što se toga tiče, tu je provedena Naredba. A, oružje su dobili, opet, oni koji su ga i podjelili. Prema tome, o tome šta je napravljeno, možemo razgovarati.

/Ulazi Janez Drnovšek/

Tupurkovski je, koliko znam – nisam bio ovdje – bio zadužen da obiđe općine u kojima je došlo do određenih sukoba, bojazni. On je te općine obišao. Taj izvještaj nismo dobili. Sve ovo što se sada događa, događa se nakon događaja u Kninu i događaja u drugim opštinama. Smatram da je trebalo jedan posao izvršiti do kraja. Podneti izvještaj šta je u Kninu, u Dvoru ili negdje drugdje. Pa, ako je kršen zakon, neka se goni; ako nije – nije; da dobijemo nekakvu situaciju. Ovako je situacija dovedena do usijanja. I, šta sad imamo? Imamo to da će se o međunacionalnom sukobu izjašnjavati onaj ko treba poduzeti mjere. Prema tome, Armija će procijeniti da li je nastao ili nije nastao međunacionalni sukob. Znači: kadija te tuži, kadija te sudi. U takvoj odluci, ja ne bih želio učestvovati. Jer, ako srpska policija na Kosovu ubije i rani određeni broj Albanaca – ne govorimo o broju – onda se kaže da to nije međunacionalni sukob, nego sukob organa srpske vlasti i onih koji ne slušaju srpske zakone; i savezne i srpske. Ali, tu se Armija ne plete.

Ako hrvatska policija zatraži da dobije određeni broj oružja, pa se kaže da ne može dobiti ni jedan. Dobro, ne može ni jedan. Ali, ako ta ista policija kupi oružje na drugoj

18 Dok je trajala sednica Predsedništva, hrvatska republička delegacija, predvođena Franjom Tuđmanom, bila je u Beogradu na sastanku sa srpskom delegacijom koju je predvodio Slobodan Milošević.

strani; sad si prekršio zakon. Ali, da je tamo rečeno: ne možemo vam dati toliko koliko tražite, ali možemo vam dati petnaest kubura; ako vam je to dovoljno – imate petnaest kubura. Ali – ne možete ništa dobiti? Sada, ako ti organi gonjenja u Hrvatskoj, budu tražili nekoga ko je ubio na cesti čovjeka; ko je ranio na cesti čovjeka; ko je minirao prugu i cestu, i ako protiv njega vodi postupak, a trista ljudi se odmah digne i kaže: šta vi dirate toga „x“; vi njega hapsite zato što je Srbin, on ima pravo ubijati ljude. Naopako da čovjek nema pravo ubiti nekoga, ako prolazi cestom; ako ne baš ubiti, raniti ga smije. Sada se, molim lijepo, moramo dogovoriti. Ili moramo donijeti novi zakon u kojem ćemo reći: u Hrvatskoj svi su dužni poštivati zakon, osim u izuzetnim slučajevima, ako neko, baš, ima namjeru nekoga ubiti, onda može ubiti. Ali, s tim da ima 300 ljudi iza sebe, koji će uvijek upaliti crveno svjetlo i reći: mene gonite zato što sam ja Srbin, a ne zato što sam nekoga ubio na cesti, na pruzi.

Smatram da je trebalo, u začetku, zaustaviti te događaje koji su išli iz usijanja u još veće usijanje i pokušati omogućiti legalnim organima da rade; a tamo gdje netko krši zakon, ako je i legalni organ, da ga stavimo na stub srama i protiv njega da vodimo postupak. Ovo sada što se radi ispada: sve što su drugi radili bilo je u najboljem redu, samo su Srbi ugroženi i to ih ugrožava nekakva paravojna organizacija; i ako razoružamo tu paravojnu organizaciju, sve će u Kninu biti dobro, sve će biti dobro u Dvoru, sve će biti u najboljem redu; samo pod jednim uvjetom – ne smjete nikoga goniti, jer oni su amnestirani.

Zbog toga, sada se o predlogu Saveznog sekretarijata ne bih izjašnjavao i ne bih glasao, dok ne dođe predstavnik Hrvatske i da pokušamo stvari vratiti natrag na kolosjek. Znači, Tupurkovski neka podnese izvještaj. Ako treba sutra sazvati sjednicu – idemo sutra, ali da se pozove predstavnik Hrvatske, da odgovori na svako terećenje koje se daje – a da li ćemo se složiti ili ne, to ne znam, vidjet ćemo, o tome otvorimo raspravu. Ali, dozvolimo da i Hrvatska ima pravo, na kraju, da pošalje svog predstavnika, koji treba doći s nekim argumentima, ako se već nešto Hrvatskoj stavlja na teret. Ovakvo, ja se pojavljujem u ulozu advokata; to niti jesam, niti to pravo sebi mogu uzeti. Zato, molim da uzmete moju situaciju u obzir. Još jednom molim – da ovo skinemo s dnevnog reda, dok ne dobijemo onoga ko legalno predstavlja tu republiku. Da li će ta republika poslati sekretara, podsekretara, šefa kabineta – to prepustite republici. Isto to tražim kada se radi o bilo kojoj drugoj republici.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ja bih htio i ovog puta ponoviti, kao uvod – za šta jesam, a protiv čega sam. Protiv sam svih onih aktivnosti u našoj državi koje dovode u pitanje integritet zemlje. Protiv sam svih onih aktivnosti koje vode zemlju u građanski rad. Protiv sam formiranja oružanih formacija, mimo legalnih institucija i oružanih snaga JNA i unutrašnjih poslova. Ja sam za miran, demokratski i ravnopravan rasplet ustavne krize u Jugoslaviji i nastavak dijaloga koji smo započeli. Nadam se da ćemo u ponedjeljak, ponovo, u punom sastavu nastaviti takav dijalog. I dalje ostajem pri podršci, da se rasformiraju paravojne ilegalne jedinice u čitavoj zemlji.

Međutim, danas je stanje takvo kakvo jeste: strah, napetost, psihoza je došla do usijanja; ljudi se sele, naoružavaju, hodaju sa automatskim puškama, a za sutra su u 13 sati najavljene demonstracije pripadnika hrvatskog naroda i u Bosni i Hercegovini. Predlažem da pokušamo, polazeći od naše ustavne uloge, staviti se u aktivnu poziciju, svesti stvari u racionalne okvire i bez emocija, po mogućnosti, i istim mjerilima i kriterijima za čitavu teritoriju Jugoslavije ocjenjivati događanja. Za to sam da odgovaraju svi oni koji su se ogriješili o zakon. Mislim da bi se morali danas oglasiti. Očito, apeli, naši govori za stolom i štura saopštenja, po mom mišljenju, nisu dovoljni.

Moj prijedlog je da istrajemo na zakonitosti. Moj prijedlog je da se ponovi da naša aktivnost nije uperena ni protiv jedne demokratske vlasti, niti u jednoj republici ili pokrajini. Moj prijedlog je da ljudima garantujemo mir, sigurnost ličnu i imovinsku, bezbjednost

svih građana Jugoslavije. U tom pravcu, predlažem za razmišljanje – nisam dovoljno osmislio taj prijedlog – da, umjesto saopštenja na, eventualno, ovoj liniji o kojoj sam govorio – predlažem da proširimo i sa drugim pitanjima iz dosadašnje rasprave – još večeras za našu jugoslovensku javnost daju izjave predsjednik i potpredsjednik Predsjedništva SFRJ, da se obrate građanima, da stižaju strasti, da nema potrebe za uznemirenost, da nema potrebe za sutrašnje demonstracije i da daju obećanje da će se naoružanje koje se nalazi kod ljudi vratiti u skladišta, tamo gdje im je mjesto. Ali, isto tako, da ovo ne znači nikakvo dezavuisanje naših prethodnih odluka, već, naprotiv, insistiranje da se radi u skladu sa zakonom, javno, a da se mirnim i demokratskim putem rješava naša kriza.

Mislim da bi takvo jedno javljanje predsjednika i potpredsjednika – obojicu namjerno ističem – imalo efekta, djelovalo bi umirujuće, ali, u isto vrijeme, obavezivalo i njih dvojicu i ovaj organ koji se zove Predsjedništvo SFRJ da istraju na onome što oni zajedno iskažu, bez ikakvih odvojenih konferencija za štampu i proizvoljnog – oprostite za ovu riječ, tumačenje naših stavova. Hvala.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Prvo bih rekao šta je stav predsjednika SIV-a, ne ulazeći u obrazloženja, jer bih tu možda pogriješio; rekao bih šta je njegov prijedlog. On misli da prijedlozi na kraju pod 1, 2. i 3. – prijedlozi pod 1. i pod 2. su dobri, pogotovo, ovaj prijedlog pod 2 isključuje potrebu za prijedlogom pod 3. To znači da se zahtijeva od svih učesnika da poštuju zakone, sprovođenje krivičnog postupka, pozove odgovorne činioce da učine sve kako bi se smanjile međunacionalne napetosti i izbjeglo neposredno sukobljavanje, a da uvažava veliku opasnost od međunacionalnog sukobljavanja i da, upravo, zbog toga, treći zaključak bi možda mogao postići obratan efekat. Zbog toga, smatra da njega ne treba prihvatiti, a da su ova dva dobra.

BORISAV JOVIĆ:

Izvinjavam se, Veljko, nisam dobro razumeo – uvažava opasnost međunacionalnog sukobljavanja, ali...

VELJKO KADIJEVIĆ:

Uvažava i smatra da je to vrlo bitno na čemu treba raditi, ali da način na koji je formulisan ovaj zaključak pod 3, odnosno prijedlog pod 3 može, ne pomoći tome, nego obratno – izazvati suprotan efekat, upravo, povećati međunacionalne napetosti. Rekao bih samo nekoliko riječi, jer ono što sam zadnji put govorio, kada je bila rasprava na sjednici Predsjedništva, sada ne bih ponavljao, pošto je to – po mom mišljenju razvoj događaja još više potvrdio tu procjenu i potvrdio da je jedan put stvarno put mira, a drugi put – put sukoba.

Ipak, s obzirom na današnju diskusiju, možda nikad nije na odmjet podsjetiti da čim neko sebi uzme za pravo – bilo tijelo, bilo pojedinac, a pogotovo ako je to institucija velike odgovornosti – pa nešto rješava po zakonu, a drugo po političkoj procjeni, treće po nečem trećem; onda tu sigurno neće biti sreće. Uvijek sam bio protiv toga, a tamo, u sferi gdje sam posebno odgovoran – u sferi odbrane – insistirao sam na tome da tako i bude: da se radi po zakonu, jer kad se pređe u proizvoljno tumačenje – ovo odgovara, ovo ne odgovara, sada ćemo politiku, sutra zakon – to nema nikad kraja; pogotovo u složenim uslovima u kakvim je i naša zemlja, posebno u međunacionalnim, onda je ovo gdje smo; i ako se tim putem nastavi, to malo vremena koliko nam je potrebno da dođemo do novih rješenja – bez obzira kakva bila – nećemo uspjati da obezbjedimo da se na miran način radi.

Prema tome, insistiram da se ono, u sferi gdje je u pitanju odbrana, radi po zakonu, a maksimalno se zalažem da se to radi svugdje i u svim drugim oblastima. Molio bih, mada to nema ili ima značaja, da se kaže gdje smo mi imali do sada – u odnosu na sferu odbrane – različite kriterijume. Drugo, očekivalo se i pričalo da će vojska izvršiti udar. To već nije povodom ovog slučaja, nego i nekoliko puta pre. Naravno, nikakvog udara nije bilo, niti

ga može biti, niti je planiran, niti može biti planiran, niti će biti izveden.¹⁹ Naime, mogu da garantiran – dok sam na ovoj funkciji. Da garantiram – bez obzira šta ko mislio, šta ko planirao i gdje planirao.

Sa punom odgovornošću, pred Predsjedništvom kao vrhovnim komandantom, kažem da se sprovedi u Armiji – dok sam ja na funkciji – ne može ništa, kao cjelina. Mogu se dogoditi pojedine stvari za koje ja ne snosim punu odgovornost. Prema tome, sve ono što sam ranije rekao – a i sada ponavljam – nikakvih aktivnosti, u odnosu na rušenje bilo koje legalne institucije u ovom društvu, bez obzira kako bilo ko od nas gledao – ovako ili onako, to je druga stvar – nema, neće biti i nije bilo.

Što se tiče zabune ili nečeg drugog, oko tumačenja ovih tački Naredbe i potrebe za nekim dodatnim pravnim razjašnjenjima, ovdje u tački 4. je samo konstatovano – što se, čak, nije ni moralo konstatovati – da prema licima koja te obaveze ne ispune, primjenice se mjere propisane zakonom. To je Naredba. Jednostavno je konstatovano, a rekli smo – zna se, pravno – nije, uopšte, nadležnost Predsjedništva. Ali, Predsjedništvo, kao vrhovni komandant, na neki način time još više obavezuje. Armija, u izvršavanju, odnosno njene institucije – tačnije rečeno – njeni pravosudni organi će raditi samo po zakonu. Ništa drugo. Sve što su do sada radili, radili su samo po zakonu. Sada se postavlja pitanje: zašto je Armija bila prinuđena da podigne borbenu gotovost mirnodopskog ešalona? Dakle, nije izvršila mobilizaciju ni jednog dijela, ni jednog malog dijela svojih jedinica.

Cjelokupni istražni postupak, koji će se kroz dalji proces vidjeti, pokazaće šta se sve radilo, da je ona zapravo, bila prinuđena – da ne bi kao noj „nabila glavu u pjesak“ – da preuzima mjere da se obezbijedi. Bio bih sretan, i vjerujem u to, da rukovodstvo Hrvatske – mislim na najuže rukovodstvo, uključujući Stipu, koji ovdje sjedi i govori – ne zna šta se sve planiralo i šta se preduzimalo.²⁰ To je bio razlog, jer nikakvoj vojsci na svijetu se ne može dozvoliti da je neko uhvati i „podavi“, pobije joj ljude; ili kada se da uzbuna – starešine, dohvataju kuriri; uhvate taoci, žene i djeca. Da li je to tako ili nije, to će pokazati sudski, odnosno istražni postupak. Dakle, radi se o teškim krivičnim djelima oružane pobune, a ne samo o ovome, o čemu mi govorimo. Zato, bez obzira što će se to dogoditi na ovakav način – a bili su drugi izbori, koji su propušteni – uvjeren sam da će, pre svega – naravno i Jugoslavija – sadašnjoj policiji Hrvatske, ako je ona ono što Stipe kaže i u što ja vjerujem da jeste, pomoći da se oslobodi takvih. Ako nije tako, vrlo iskreno ću vam reći – mi, onda, jedni druge lažemo do te mjere da bi neko za to trebalo, zbilja, da odgovara.

Dalje, ova cjela akcija i kritike od pojedinih članova Predsjedništva, koje su upućene – da se izgubilo vrijeme – je imala neke svoje, sada već četiri etape. Prvo je bila ova Informacija, u kojoj je rečeno gro toga o čemu se radi. Iz nje se jasno moglo vidjeti da se radi, između ostalog, ne samo o stvaranju paravojnih i dr., odnosno partijske vojske, nego i o oružanoj pobuni. Tu su navođeni podaci; ovdje je načelnik Pravne uprave dio toga donosio i pokazivao. Ta Informacija – na moj predlog, a i predlog nekolicine članova Predsjedništva – nije razmatrana tada, nego je stvoreno neko vrijeme, odgođeno. Onda je doneta Odluka, koja je imala deset dana – Odluka o aboliciji. Po mom uvjerenju, kada bih se ponovo našao u sličnoj situaciji, slično bih postupio – bez obzira na neke kritike, ovdje. Bila je najbolje moguće rješenje, ali se nije prihvatilo. Bila je treća etapa – produženje od dva dana.

I, naravno, ovo je sada četvrta, koju, jednostavno, po Zakonu niko nema pravo, niti može zaustaviti. I zbog toga, ono što je pred nama i da bi stvarno, ne samo na rječima,

19 Mesić o tome piše sledeće: *Da vojska izmiče nadzoru Vrhovne komande, dakle nadzoru cjelovitog Predsjedništva SFRJ, i da se priklanja velikosrpskom planu, koji joj je omogućio da proglasi neustavnu ustanovu, tzv. Štab vrhovne komande, mjesecima je jasno.* (S. Mesić, *Kako smo rušili Jugoslaviju*, 23).

20 Kadrijević aludira na materijal Uprave bezbednosti JNA o švercu oružja koji je trebalo da bude pušten tokom same sednice.

radili na tome da se na miran način sve dovede do kraja – jeste da se omogući normalan postupak odgovarajućih organa. Ništa više mi ne tražimo. Naravno, do sada smo, a i u buduće ćemo obavještavati i Predsjedništvo i Savezno izvršno vijeće i, na odgovarajući način, jugoslovensku javnost, jer, kao što znate, Armija je, čak i da nije tako, dužna da to čini, odnosno svaka institucija je dužna da to čini. To će raditi odgovarajući organi – obavještavati dakle, tako kako je to Zakonom propisano, odnosno kako je praksa saopštavanja i upoznavanja javnosti.

Konačno, što se tiče ove današnje Informacije i ovih današnjih predloga, da kažem, da je prvi i drugi predlog u duhu ovoga što sam govorio. Ova treća tačka – htio bih da je pojasnim – imala je stvarno nameru zbog realnog stanja, kakvo je, kao pred njim nećemo zatvarati oči, jer, ja moram da kažem, da ne navodim puno primjera, recimo samo dva primjera – da je nedavno u Kninu Rašković²¹ doveo oko 400–500 ljudi, s namjerom da agituju i isprovociraju, da traže da im se vrati oružje, vi ste prevareni, vi ste dali oružje, ovi oko vas nisu dali ništa; tačno je da nisu dali ništa; vi ćete biti iskasapljeni. Na stranu šta je on ranije propovjedao, da bi 3–4 dana posle toga, u Imotskom, Šeks²² držao govor, posle koga su grupe mladića kroz Imotski pjevale pjesme, da jeze čovjeka podiđe. Dakle, to su samo mali primjeri, kojih ima mnogo, koji stvaraju tu usijanu situaciju, i zato je pred nama, ne samo u vezi sa ovim, nego inače, ključni problem da ne dode do međunacionalnih sukoba.

Ako ovo što je napisano u tački 3 ne doprinosi tom smirivanju – nego bi moglo izazvati, naime Predsjedništvo će odlučiti – to je njegovu pravo, ali što se nas tiče kao predlagača, svaki racionalniji predlog, u tom pogledu, ću podržati. Htio bih samo da kažem, da je i ova formulacija koja je ovdje data, kaže: „Nalaže se Armiji da bude spremna da se odmah angažuje ako bi došlo“... Dakle, da bude spremna, ali ne nalaže joj se od strane Predsedništva da se uključi, nego da bude spremna. Prema tome, odluku donosi Predsedništvo. Armija nije ni predložila, niti će prihvatiti, čak ako bi se zaključilo da ona i njene institucije ocjenjuju je li došlo ili ne, do međunacionalnih sukoba.

Ovo sto je Stipe rekao: da Armija i sudi i tuži. Ne. Mi ne prihvatamo, čak, i kad bi nam se naredilo da ocjenjujemo da li je došlo ili ne do međunacionalnog sukoba. To treba da ocjene politička tjela koja su zato odgovorna i da kažu to je tako, ovdje se samo predlaže da bude spremna. Ako i ovo ne djeluje u tom smislu, već obratno, svaki drugi predlog mi ćemo oheručke prihvatiti.

BORISAV JOVIĆ:

Ko dalje želi?

NENAD BUĆIN:

Mene raduje da, konačno, mi i SIV. prevaziđemo neizbježnu situaciju, u kojoj oni igraju u kupe, a mi u špader, što bi rekli moji primorci. Ovoga puta smo, izgleda, pored svih onih neugodnih nesporazuma na početku, ipak, približili gledište.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Da ne bi bilo nesporazuma, ja sam dužan da kažem da SIV vodi raspravu o tome. Ja sam ovo prenio, nakon što je Marković otišao, kada sam sa njim razgovarao, to je njegov stav.

NENAD BUĆIN:

Ja, inače, mislim na Markovića kada govorim o SIV-u. Možda je to moja greška, ali u svakom slučaju, ovoga puta sam mislio na njega.

21 Jovan Rašković (5. jul 1929 – 29. jul 1992). Srpski psihijatar i političar, osnivač Srpske demokratske stranke u Hrvatskoj.

22 Vladimir Šeks (1. januar 1943 –). Hrvatski advokat i političar, osnivač HDZ-a u Osijeku i poslanik u prvom višestranačkom sazivu Sabora.

VELJKO KADIJEVIĆ:

To nije kompliment za nas ostale.²³

NENAD BUĆIN:

Nisam ni mislio da komplimentiram, ali ovoga puta sam, zaista, na njega mislio, a možda sam se krivo izrazio. No, najvažnije je to da smo, ovoga puta, približili gledišta. Ja uvažavam i rezerve, koje su ovdje, oko ovakve formulacije i neki drugi drugovi iznijeli. Zato bih imao dopunu te formulacije, koja bi otklonila sve moguće nedoumice. Naime, "... naloži JNA da bude spremna da se odmah angažuje, ako bi došlo do međunacionalnih sukoba, u bilo kom dijelu Jugoslavije, o čemu će konačnu odluku donijeti Predsjedništvo SFRJ". Nepotrebna je, reći ćete, formulacija, jer se podrazumijeva, po Ustavu, da mi konačnu odluku o tome moramo donijeti. Ali, pošto svi naši građani, u svakom trenutku, kada ih mi zasipamo ovim našim saopštenjima, nemaju na umu ustavne formulacije, nego zbilju – životnu zbilju, onda ne bi bilo na odmet da se da jedna takva formulacija. Ja ne insistiram na ovoj svojoj, možda ima i boljih, ali da se, ipak, to kaže. Prvo, da i samu Armiju oslobodimo neugodnih, mogućih, tumačenja i pretpostavki o tome ko će odlučivati, ko neće, hoće li to ona ili neko drugi. I, da kažemo jednu stvar – koja je i ustavno tako definisana. Onda, mislim, da neće biti nedoumica i, na ovoj liniji, ne bi trebalo da bude dalje nesporazuma – oko toga ko će odlučivati, a ko neće. Ako sam dobro zapamtio, mislim da je i Drnovšek, na ovoj liniji, na prošloj sjednici, nekoliko puta insistirao.

/Ante Marković je došao na sednicu u 18, 45 sati/.

BORISAV JOVIĆ:

Ko dalje traži reč? Ante, mi smo diskutovali dalje. Drug Kadijević je interpretirao tvoje gledanje na ovaj tekst i na predloge. Sada možeš, ako želiš, da ih ponoviš i da kažeš drugo šta želiš i šta je SIV zaključio. Izvoli.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ako bih mogao reći šta sam ovdje rekao u tvoje ime, odnosno što sam prenio kao tvoj stav, a to je: Da su prvi i drugi zaključak dobri, a da treći zaključak – bez obzira na to što jeste glavni problem i glavni zadatak da ne dođe do međunacionalnog sukoba, ovako kako je formulisan, mogao bi imati obratan efekat i da zbog toga ti nisi za to da se ostane kod trećeg zaključka. Ja sam to preneo i tako smo se dogovorili.

ANTE MARKOVIĆ:

To je korektno – to smo nas dvojica razgovarali.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Da, nas dva. Rekao sam da SIV još raspravlja, a da sam prenio tvoj stav.

BORISAV JOVIĆ:

Da te još obavestim da je tu bilo i drugih sugestija. U vezi sa tim stavom, drug Bućin je predložio, da ne bi bilo nedoumica – ako bi se to zadržalo, a ima mišljenja da treba zadržati, da se kaže da Armija mora da ispolji spremnost za slučaj potrebe, a da odluku o,

23 Veljko Kadijević jasno naznačava da, iako je sekretar za narodnu odbranu u vladi koju predvodi Ante Marković, ne deli stanovište koje prenosi. Kadijević se otvoreno distancirao od Markovića još početkom aprila 1990. nakon što SIV nije usvojio bezbednosnu procenu Štaba Vrhovne Komande usmerenu ka pooštavanju mera za očuvanje integriteta SFRJ: *Poslije te sednice SIV-a definitivno su otpale sve moje, iako tada već vrlo male, iluzije o o dobrim jugoslovenskim oprijedjeljenjima i namjerama Ante Markovića. Poslije toga mnogo puta sam dolazio u iskušenje da napustim tu vladu. O tome sam raspravljao sa mojim saradnicima. Oni su smatrali da to ne bi bilo dobro i ni- su se sa tim slagali.* (V. Kadijević, *Moje viđenje raspada*, 109–110). Sa druge strane, ni Marković nije bio u mogućnosti da razreši Kadijevića dužnosti, pa su tako sučeljeni ostali u istoj vladi sve do Markovićeve ostavke.

eventualnoj, upotrebi Armije donosi Predsedništvo SFRJ, posebnom odlukom. Treba da bude sasvim jasno da Armija nije ovlašćena da djeluje, nego samo da obezbjeđi spremnost i da bi u tom slučaju to razmotrilo i odlučilo. Ima još jedan predlog koji ovde nisam izneo, a to je da se drug Tupurkovski složio sa prvom i drugom tačkom, a u trećoj je predložio da napišemo jednu rečenicu koja bi glasila – da je Predsedništvo SFRJ obavezno i da garantuje svim građanima sigurnost, bezbednost u ovoj situaciji i, onda, da se, eventualno, može to kombinovati; da se ulije narodu poverenje, da postoji i Predsedništvo.

Izvini, Ante, da li si hteo sada da govoriš?

ANTE MARKOVIĆ:

Zato sam i došao. Prvo, zamolio bih da na sjednicama Predsjedništva imam tretman kao predsjednik Saveznog izvršnog vijeća i da ne govorim ovdje u svoje osobno ime, nego u ime institucije, i da mi se, onda, ne daju nikakve kvalifikacije, da se ne prekida moje izlaganje, nego, ako se s tim ne slaže, može se poslije iznijeti svoje stanovište, bez obzira na to da li to stanovište neko prihvata ili ne prihvata. Savezno izvršno vijeće ima svoja prava i odgovornosti, svoje dužnosti i po njima će postupati. Ja sam, u skladu s tim, da ne bi bilo šta interpretirao, pročitao ovaj materijal na sjednici SIV-a. Tamo su svi članovi koji su bili i ranije u raspravi, osim Veljka, koji je sjedio ovdje. Dozvolite da sada interpretiram, vrlo točno, jer točno je popisano, šta je jedinstven stav SIV-a.

Ja sam već rekao da je u toku razmatranje ukupne političko-sigurnosne situacije. Bilo bi dobro da posle čujem – da li ste se opredijelili da će u ponedjeljak biti sjednica, ili će biti pomaknuta sjednica sa predsjednicima; da vidimo da li ćemo raditi preko vikenda, da se spremamo za tu sjednicu, ili imamo vremena da to napravimo iza toga. Tada – nadam se – biće vremena da se nešto kaže i o širim pogledima koje u tom pogledu imamo, ako u međuvremenu ne dođe do nečega što neće biti dobro. U međuvremenu Leko Lončar²⁴ nas je upozorio da je dobio teleks iz Londona, da je Britanska vlada pozvala naše predstavnike i upozorila ih da ne upotrebljavaju silu protiv Hrvatske i Slovenije, da su uznemireni informacijama. To se posebno odnosi na pokrete jedinica JNA prema granicama – kako oni to kažu, ja to, uopće, sada ne želim tumačiti, niti kvalificirati, jednostavno to prenosim. Ukoliko bi do toga došlo, to bi vrlo ozbiljno naškodilo odnosima dvije zemlje; odnosima Jugoslavije sa Evropskom zajednicom, u cjelini, i njenim aspiracijama prema Zajednici. Zbog toga žele da nam izraze svoje uvjerenje da bi upotrebu sile, svakako, trebalo izbeći, jer bi se time situacija značajno pogoršala. Zatim, smatraju da treba nastaviti sa razgovorima o uređenju Jugoslavije. Ja to čitam, zbog toga, što, nakon što je Leko upoznao SIV s time, bio je zaključak da vam ja to prenesem, ukoliko niste imali priliku da se s tim upoznate.

BORISAV JOVIĆ:

Kakav je stav SIV-a u odnosu na tu konstataciju? Kakav je stav SIV-a u odnosu na kvalifikaciju da oni misle da je ovo upotreba sile protiv Hrvatske i Slovenije?

ANTE MARKOVIĆ:

Molim te, ja samo kažem da je zaključeno – tu sam bio pola sata, koliko je bilo vremena na raspolaganju – da vas upoznam, ukoliko to ne znate?

BORISAV JOVIĆ:

Nas interesuje vaš stav, da bi mi oformili naš stav.

ANTE MARKOVIĆ:

Nije obavljena rasprava oko toga. Prema tome, ja ne mogu iznijeti stav.

DRAGUTIN ZELENOVIĆ:

Izvinjavam se, nadam se da je Leka znao da kaže, imajući u vidu njegovo iskustvo...

24 Budimir Lončar (1924 –), savezni sekretar za spoljne poslove.

ANTE MARKOVIĆ:

Moram kazati da nisam sugerirao ni jedan jedini zaključak. Ja sam samo pročitao. Ljudi su to vrlo brzo izdebatirali i predložili ovo što sam sada pročitao.

BORISAV JOVIĆ:

Ti se pravdaš za ove zaključke?

ANTE MARKOVIĆ:

Ne, ne.

BORISAV JOVIĆ:

Valjda ih prihvataš?

ANTE MARKOVIĆ:

Sigurno, rekao sam „jednoglasno“.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, izvolite, ko dalje želi reč? Janez, izvoli.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja bih prihvatio predloženi zaključak pod tačkama 1. i 2. a ne i 3. Znači, sa trećom tačkom sada se ne bih složio. Predložio bih, uz to, da se obavi razgovor, koji je, inače, već ranije bio dogovoren, odnosno predložen od strane našeg Predsedništva, između druga Kadijevića i rukovodstva Hrvatske – predsednika Tuđmana. Stipe Mesić bi, verovatno, trebalo da bude prisutan; kako smo se već tada prvi put dogovorili – u cilju pronalaženja mogućnosti, odnosno dogovora da se obostrano smanji ova mobilizacija i ova borbena spremnost. U tom pravcu treba nešto uraditi.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, dalje šta ko misli?

RIZA SAPUNDŽIJU:

Bogić je rekao i ne bih to ponavljao. Što se tiče prve tačke, po mom mišljenju, može da bude tumačeno i kao suvišno, ali shvatam da drugovi iz Armije traže našu ulogu, u tome. Inače, da se poštuju zakoni, nema nikakvog razloga da sada o tome nešto donosimo. Ali, smatram da to treba da usvojimo. Na drugu tačku nemam primedbi. Dodao bih, možda, još neku reč – da se stvori dijalog. Treću tačku bi trebalo preformulisati, kao što je Vasil rekao; ili je izbeći. Možda bi trebalo – a to je, mislim, i naš cilj – svesti stanje na ono što je bilo. Na situaciju koja je postojala sa svim što je rečeno – oko naoružanja – da se nađe rešenje. Rešenje bi se moglo naći ako bi se razvio neophodan dijalog, a sve ostalo vodi nerazumnoj i vrlo teškoj situaciji.

U tački 1, gde se govori o zahtevu svih učesnika, ponavljam moju primedbu sa prve sednice – na Kosovu se naoružavaju ljudi, do poslednjeg čoveka, i ako Armija preuzima odgovornost da zaštiti svo stanovništvo, onda ne vidim potrebu naoružavanja dece u školskim ustanovama. I toga ima na Kosovu.

BORISAV JOVIĆ:

To je strašno.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Mislim da Armija treba da preuzme odgovornost, jer nema potrebe za takvim naoružavanjem.²⁵

25 Rasprava je trajala još neko vreme, a onda je sednica prekinuta kada je „neko došao i hrvatskim funkcionerima rekao da se prikazuje neki film koji bi trebalo oni da vide. Oni su zahtevali prekid sednice tako da smo načinili pauzu“. (B. Jović, *Politički lavirint devedesetih*, 64). Drnovšek

**STENOGRAM FILMA UPRAVE BEZBEDNOSTI JNA
O UVOZU ORUŽJA U HRVATSKU
EMITOVANE 25. MARTA 1991.**

Specijalna emisija 14.10.1990. tonski zapis

Govore ministri MARTIN ŠPEGLJ I JOSIP BOLJKOVAC

(Špegelj): Ako bude trebalo, u odlučujućem trenutku... organizujte dva-tri čovjeka za likvidaciju najopasnijih.

– Dobro.

Š: – Fizičku likvidaciju...

– Ma dobro, znam.

Š: – Pojavi se na vrata, dum, dum, dum i siđu dolje stepenicama... Ide se kod drugog, i kod drugog, istovremeno... koji su najopasniji, mogu biti ubijeni na vratima. Nije u pitanju niti žene, niti djeca, ništa. To se ne pita.

NEKI DELOVI EMISIJE SNIMANI SU U OTEŽANIM TEHNIČKIM USLOVIMA, NA VHS SISTEMU, BEZ ZNANJA GLAVNIH AKTERA OVE PRIČE.

**ŠTA JE ISTINA O NAORUŽAVANJU
TERORISTIČKIH FORMACIJA HDZ-A U HRVATSKOJ**

TUĐMAN:

Do sada, tvrdim, Vrhovništvo Hrvatske, nova demokratska vlast Hrvatske općenito uzevši nije učinila nijedan pogrešan korak. Druga je stvar u rješavanju konkretnih pitanja od pojedinih mjesta do... i sa, upravo sa takvom politikom omogućili smo takvu demokraciju da, evo, može da se piše i o Tuđmanu da je boljševik, i da je jugoslavenski agent i da je ustaša i tako dalje, sve što se piše. Ne samo iz redova onih koji nam direktno rade o glavi, nego iz redova opozicionih stranaka ovdje. I prema tome, to je ono, draga gospodo, o čemu sam morao reći, ne radi sebe, ne radi HDZ-a, nego radi Hrvatske.

Ž. MAŽAR:

Sljedeće što bih htio isto tako reći, je da smo isto tako neugodno iznenađeni činjenicom, ono barem što mi poznajemo i znamo s terena, da se u okviru vladajuće stranke vrše noćna dežurstva, a da, zapravo, nama nisu poznati detaljni razlozi zbog čega, osim onog što smo danas čuli kod vas, kao i da sredstva, kuće javnog informiranja, kao što je Radio, kao što je Televizija, se nalaze pod jakim oružanim stražama.

TUĐMAN:

A što se tiče naoružavanja, nismo naoružavali HDZ-ovce.

---

piše sledeće: *Tuđman i njegova pratnja su stigli oko 8 uveče I skupili su se u mojoj kancelariji: Predsednik Tuđman, sa kojim je bio premijer Manolić, predsednik Sabora Domljan i šef Tuđmanovog ureda, Šarinić. Slučajnost je htela da je baš dok su se okupljali u mojoj kancelariji i dok sam im ukratko govorio šta se dogodilo, na televiziji počelo puštanje filma o Špegelju i krijumčarenju oružja u Hrvatsku. Ono o čemu je govorio general Kadijević na Predsedništvu par sati ranije je sada pokazivao na beogradskoj televiziji. Sada je bilo jasnije da je cela stvar bila planirana i orkestrirana. Predsedništvo je trebalo da usvoji zaključak popodne, a vojska bi verovatno počela da ih izvršava u Zagrebu odmah uveče, pripremili bi javnost pokazivanjem filma o ovim velikim izdajnicima i o krijumčarenju oružja. (J. Drnovšek, *Escape from Hell*, 223).*

ČIČAK:

Zbunjuje me činjenica prisustva naoružanih osoba na javnim mjestima, s obzirom na činjenicu da nam, evo vidimo i danas, nisu rečeni konkretni razlozi zbog čega je to tako. Jednako također zbunjuje činjenica zašto se oružje dijeli predstavnicima samo pojedinih stranaka, i zašto se uopće oružje dijeli.

MARTIN ŠPEGELJ:

Vama je poznato da su sve procjene uvijek polazile od toga da je opasnost svugdje, gore, dolje, lijevo, desno, na istoku, na zapadu. Pokazalo se da su to bili često puta prividi ili je prenaglašeno, precijenjene stvari. Naravno, i te pretnje koje su možda nekad bile i objektivno takve, one su prestale da to budu jer se, opet se vraćam, ta demokratizacija i konačno pregovori i dogovori dolaze na prvo mjesto ispred sile i oružanih snaga.

TUĐMAN:

Nismo naoružavali HDZ-ovce. Stvarali smo miliciju po zakonu, po Ustavu, i stvarali smo rezervnu miliciju, naoružavali, na koje imamo isto tako pravo, da bismo bili kadri oduprijeti se onima koji bi željeli da nas obore.

SPIKER:

U času kada se ministar obraća gledaocima Hrvatske televizije, naoružavanje ilegalne HDZ-ovske vojske obavlja se brzinom koja je samo jedan od pokazatelja da se u Hrvatskoj formira teroristička armada.

Kada se formalni zahtjevi za naoružavanjem HDZ-ovske vojske postavljaju i nadležnim institucijama u zemlji, Vrhovništvo Hrvatske pokreće mehanizme masovnog naoružavanja iz inostranih vojnih skladišta. Predsednik Republike, Franjo Tuđman, i ministar unutrašnjih poslova Boljkovac ostvaruju više kontakata s proizvođačima oružja u svetu. Najviše razumevanja pokazuju Mađari koji širom otvaraju svoja vojna skladišta. Već 11. oktobra 1990. godine prva pošiljka oružja u dva šlepera „Čazmatransa“ iz Bjelovara prešla je mađarsko-jugoslavensku granicu. Iz dva skladišta oružja u okolini Budimpešte upućena je pošiljka radnoj organizaciji „Astra“ iz Zagreba. Sadržaj pošiljke: 450 sanduka sa preko 4.500 automatskih pušaka Kalašnjikov i potrebnom količinom municije. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu je tim povodom u dva navrata uputio energično upozorenje mađarskim vojnim vlastima podsećajući na sve posledice takvog ponašanja suprotnog svim međunarodnim konvencijama. Iz Mađarske je stigao odgovor u kojem se s dosta cinizma obrazlaže da je reč o običnom biznisu sa kojim Ministarstvo odbrane našeg suseda nema nikakve veze.

*Iz intervjuja za HTV
24.11.1990.*

TRNSKI:

Pronose se glasine o tome kako se Hrvatska ubrzano naoružava, primjerice da kupujemo oružje od Mađara, koji hoće u NATO-pakt, a da se među formacijama koje se naoružavaju u Hrvatskoj najviše i najjače naoružava policija.

ŠPEGELJ:

Pitanje je, izgleda, bilo potrebno uputiti Ministarstvu unutrašnjih poslova, ali već kad se razgovara o svim tim temama, naravno da mi nije nepoznato to što se govori u novinama, piše u novinama i što se špekulira sa tim.

*snimljeno
19.10.1990.
(Špegelj i dvojica)*

KROL:

Nisu ništa videli. Prelaz je bio ovakav. Pošto je bila kolona na našoj granici, onda je otišao ovaj ministar, kojeg niko ne pozna sa diplomatskim pasošima. Dao je diplomatske

pasoš, a oni su digli i rampu suprotno i mi smo prošli. Nas nitko nije video, osim tog ambasadora, ovaj, carinika. Znači niko nije video ni pasoš, ništa, ništa... Ali mađarski carinik je video pasoš.

– Jedan visoki, možda suv?

– Ne, mladić jedan, bucmast, ovako...

– Da, i šta kaže?

– Špegelj...

– Da.

– Špegelj...

– Da.

– Mršić...

– Da, a kad je rekao Špegelj, zatvorio je vozačev pasoš i nije dalje ni gledao. Hvala, i ni on ništa nije video.

SPIKER:

Mađari omogućuju ilegalan boravak u svojoj zemlji ministrima Špegelju i Mršiću, a isporuka oružja iz vojnih skladišta nastavlja se neuobičajenom brzinom. Čak se i organima unutrašnjih poslova Hrvatske dopušta da prate konvoj s oružjem na teritoriji Mađarske. Iste noći u kojoj se odvijao prethodni razgovor, osam šlepera Čazmatransa s oružjem i municijom namenjenim terorističkoj vojsci HDZ-a oko dva časa ujutro 20. oktobra prelaze našu granicu.

Radio Budimpešta, iznoseći posredno zvaničan stav mađarskih vlasti, predviđa angažovanje snaga Ujedinjenih nacija za smirivanje stanja u Jugoslaviji. Očito da je reč o jednom osobenom vidu agresije na našu zemlju koja se vrši sistematskim naoružavanjem njenih najfanatičnijih i najupornijih neprijatelja.

/MARTIN ŠPEGELJ, ministar odbrane Hrvatske:

Pitanje je, izgleda, bilo potrebno uputiti Ministarstvu unutarnjih poslova./

SPIKER:

Ministar odbrane Republike Hrvatske, gospodin Martin Špegelj, učinio je sve što je u njegovoj moći da akcija ilegalnog uvoza oružja u terorističke svrhe uspe. Kako inače objasniti činjenicu da teleks Savezne uprave carina o mogućnosti krijumčarenja oružja, upućen carinarnicama na granici prema Austriji i Mađarskoj, nije imao efekta.

U ovoj akciji ilegalnog uvoza oružja ključnu ulogu odigrali su istaknuti funkcioneri HDZ-a i Republike Hrvatske: Marijan Balaban, načelnik Službe javne sigurnosti Varaždin, Željko Tomljenović, podsekretar za obrambene poslove, Josip Perković, podsekretar za državnu bezbednost, Zdravko Mršić, bivši ministar inostranih poslova, Josip Boljkovac, ministar unutrašnjih poslova Republike Hrvatske i Martin Špegelj, ministar odbrane Republike Hrvatske.

*Snimljeno
19.10.1990.*

KROL:

– Ima ukupno na Petoj armijskoj oblasti devet hiljada starešina.

– Da?

– Tu su i vojni službenici i muzičari, i šta ja znam. To je devet hiljada i osamnaest hiljada vojnika. Znači, na celoj teritoriji Pete vojne oblasti... Slovenija, cela Hrvatska i deo Bosne. Mi imamo sada naoružanih osamdeset hiljada sa Kalašnjikovima, pa nek je samo deset hiljada njih naoružanih.

– Pa, koji ste Isus onda išli u Mađarsku? Zar to nema kod nas?

– Vi niste u toku onda ljudi moji. Pa mi smo u ratu s njima...

– Sa kim?

– Sa vojskom.

SPIKER:

Ministar Špegelj smatra da veoma dobro poznaje Petu vojnu oblast. Njegova sramna uloga razbijača jedinica kojima je doskora komandovao sadržana je u rečenici: „Mi smo u ratu sa vojskom“. To izjavljuje kao komandant novoformiranih šovinističkih odreda.

*snimljeno
19.10.1990.*

KROL:

– Jedino ovako, ako neki kamion krene Podravinom...

– Da?

– Pa bude nešto uzbunjena vojska, treba hitno javiti predsedniku Izvršnog veća Virovitice. Kako, izmislite sami, makar – dijete odnese cedulju. Kad se zaustavi nešto, kad se čeka kamion, šta ja znam, odmah predsjednika Izvršnog veća Općine.

– Sad, ovih dana?

– Da, da ovih dana. Ukoliko to bude, bolje je da znamo nego da ne znamo... Nije važno od kuda da ide... šta ja znam. To mora.

– Dobro, nije bitno.

– Ali, mi smo uglavnom rešili problem.

– Ja sve sumnjam u to.

– U p.... m.....

– Slatina je puna oružja kod Hrvata.

– To znamo...

– Ali, sad je to dobiveno.

SPIKER:

Slatina je puna oružja, kaže ministar. A ono je namenjeno za posebno odabrane Hrvate širom Republike.

Svim opštinskim sekretarijatima za narodnu odbranu Republike Hrvatske upućena su dokumenta za tajno izveštavanje o svim aktivnostima JNA na teritoriju Republike.

*snimljeno
12.11.1990.*

KROL: (Tajnik HDZ-a za Viroviticu)

– Ima četiri vozila za radio stanicu. Radio stanica je postavljena u starom mlinu „Agroservisa“ gde čovek odlazi, ima telefonsku liniju sa ovim štabom i preko telefonske linije kontaktiram sa svima, ovima mojim, vanjskim...

– Ti imaš sve razrađeno?

– Da, da, da... A ne može mi niko ni ometati, zatvorenog je tipa, na određenoj frekvenciji radi, određena je i šifra ukoliko nam neko ude u sistem, da se odmah prebacujemo sa šifrom. Zna se na kojem se kanalu to radi i tako dalje...

... Razradili smo i sistem povlačenja. Ja sam sve njih oslobodio radnog odnosa, dakle, na bolovanju su, s tim da su meni na raspolaganju 24 sata i svakodnevno se oni sastaju i svakodnevno analiziramo ispočetka. To sam sa svim jedinicama do sada probao, pet ili šest čak... prikupljanja... uzbunjivanja, i pre radnog vremena i posle radnog vremena

i u noćnim uvjetima. Izmišljali smo zborna mjesta. Mogu ti reći, za 32 minute mi je zadnji čovjek stigao... Neka samo kaže: „Ide zima“ – Ide zima. Odgovor je: „Bit će snijega“. – Ide zima, bit će snijega. (ispod Krola išao je tekst:) ... podoficira, vojnika, bez obzira tko. Ide zima – bit će snijega.

PREKO KROLA ČITAO JE SPIKER:

Tajnik HDZ-a za koga i sam Špegelj kaže da je veoma opasan, potpuno se posvetio vojnom organizovanju svoje stranke. Ovaj fanatični pristalica vladajuće stranke sačinio je plan o uspostavljanju sistema radio veza pomoću sredstava preduzeća, predvideo diverzije, sabotaže i lozinku za pristup armadi HDZ-a. Takvi i slični planovi sačinjeni su širom Hrvatske.

*snimljeno
8.12.1990.*

Potpis: Goran Ribičić, tajnik HDP-a i HU-e za Osijek.

– Stanovište HDZ-a je bilo da je njemu potrebna jedna organizacija poput naše, jedna prava desnica. koja će njega pogurati više prema središtu...

– Ustvari, radikalna desnica...

– Da, jedna radikalna desnica koja će njega pogurati prema sredini za javno mnijenje. S tim da bi on onda u nju uložio sredstva, uložio osoblje, uložio truda.

SPIKER:

Hrvatski državotvorni pokret ostvaruje neposrednu vezu sa HDZ-om i doprinosi organizovanoj agresivnosti vladajuće stranke. Zajednički cilj je Velika Hrvatska, a najžešći borci za vojničku realizaciju navedenog sna su pripadnici Hrvatske uzdanice, fanatiziranog vojnog krila HDP. Pripadnici ovog pokreta, ne birajući sredstva ni žrtve, rade na ostvarivanju ekstremne teze svog ideologa Maksa Luburića o razbijanju Jugoslavije dijalektikom riječi i dinamita. Izbor protivnika u toj borbi zasnovan je na rasističkim kriterijumima i idealu čistog hrvatstva, pri čemu se zagovara arijevski sistem šovinističkog istrebljivanja.

*snimljeno:
08.12.1990.*

Potpis: Goran Ribičić tajnik HDP-a i HU-e za Osijek

– Što se tiče zatvorenih objekata pošte, RTV-a i željezničkih kolodvora, tamo bi uzdanica zapravo bila udarna igla koja bi ušla u te objekte, njihovo ljudstvo bi ušlo...(?)

*snimljeno
11.12.1990.*

– Provjeriti da li u zgradi postoji neka druga naoružana skupina, što ne smije da postoji ako smo mi upućeni tamo, rečeno nam je – eliminirati tu naoružanu skupinu, znači ne istjerati iz zgrade nego je tamo zadržati, ali onesposobljenu za dejstvo...

*snimljeno
11.12.1990.*

– ... smo mi dosta objekta, na primjer, šta ja znam, mnogo ljudi HDZ, zapravo HDZ mladež bi ustupila nama. 40 naših, 80 njihovih. Ostale jedinice HDZ-a bi bile na blokiranju uglavnom cesta i ulaza u Osijek i samih, ovih, frekventnijih u Osijeku.

*snimljeno
11.12.1990.*

– U realizaciji povijesne Hrvatske...

– U realizaciji linije Subotica-Novu Sad.

– Da...

– Sa tim da se dalje ne bi išlo (?)

– A u ovom slučaju, do te linije, kako bi se deinstvovalo?

– Pa, načelno, ako bi se ovdje sredilo stanje, onda bi to značilo... što znači sređivati stanje?... to je zapravo razbijanje JNA na ovom području, ne, preuzimanje njezinih objekata i sredstava, najbitnije je sredstava, da bismo mi nastupili zajedno s hrvatskom mladeži, a tada već, ne samo osječke jedinice, nego i ostale, to znači eventualno nekih tristotinjak ako se ja dobro sjećam, tristotinjak ljudi da bismo išli raspoređeni po, zapravo jedan dio u Novi Sad, jedan u Suboticu, direktno sad te najveće gradove, gdje bismo usput prolazeći stvarali jedno takvo raspoloženje koje bi pogodovalo regrutiranju ljudstva iz tih mjesta kroz koja bismo prošli, a što bi regrutirali tada jedinice koje bi išle zapravo za nama.

*snimljeno 19.10.1990.
(Špegelj i dvojica)*

Š: Ne, ne, to ti oni... te oficirske brojeve oni imaju... provjeravaju gdje je, kod kuće, nije kod kuće, gdje je otišao, ovamo, onamo. Oni recimo znaju... u 24 sata točno znaju gdje je bio... prešao preko ceste,... pa se svadio sa ženom, sve, sve znaju, čovječe božji.

– Majku ti Božju.

– Oni garantovano pokrivaju sve opštine (oficire?)

– A ja sam mislio to je sve kilavo.

Š: Jest kilavo k... To bez oružja kad su bili.

SPIKER:

Praćenje jedinica i oficira Jugoslovenske narodne armije i presije nad njihovim životima, svakodnevna je opsesija Martina Špegelja.

Iz svih krajeva Hrvatske krenuli su teleksi o aktivnostima jedinica Jugoslovenske narodne armije i njihovih starješina.

*Potpis:
dr Franjo Tuđman, pred. HDZ-a
i Republike Hrvatske*

– A što se tiče naoružavanja, nismo naoružavali HDZ-ovce.

*snimljeno 19.10.1990.
(Špegelj i dvojica)*

KROL: – Mi smo zabrinuti ako dođe do ršuma, majku ti božju, reko, to na jednoj strani, pazite ja ne vidim organizaciju u tom HDZ-u. No oni su ko majmuni... i to mi ide-mo... I misliš to je šaka jada, j.... ti.

SPIKER:

Kriterijumi za izbor elitnih pripadnika nove vojske identični su merilima podzemlja. Pored čistog rodoslova, i proverenog hrvatstva u trećem kolenu, većina iz te neslavne elite su okoreli kriminalci i ustaški teroristi koji su iznenada skinuti sa poternica, pa su umesto na sud došli u legiju koja ima jedini zadatak da ne hajući za nevine žrtve ostvari endehazijsku viziju Hrvatske.

*snimljeno
19.10.1990.*

Š: Ali to su fanatici, čovječe božji, to su fanatici.

KROL: Ja znam ono prošli put kad ste mi rekli...

Š: Nisu to iz Virovitice. Nisu to Virovitičani. To su iz onog sela... Pepelane, kako se zove ono selo...

KROL: Pepelane, ima.

Š: To su iz onog sela, to su ustaše nekad bile žestoke. To je sve naoružano do zuba.

SPIKER:

Ministar odbrane kaže da su ustaše žestoke, ali njihova žestina nimalo ne smeta.

snimljeno 06.01.1991.

tonski zapis

govori Ministar unutrašnjih poslova

JOSIP BÖLJKOVAC

(nerazumljivo telefonski)

SPIKER:

Mi ćemo upotrijebiti sva sredstva, upotrijebit ćemo i oružje i Srbi više nikad u Hrvatskoj neće biti ono dok bude nas. A nadajmo se, što to nije bilo dosad, njihova suprema-cija je prošlost. Njihov Knin nikad više Knin biti neće. I mi ćemo u Knin ući. Knin ima da nestane kao Knin. Svi Hrvati treba da vode računa, i mi ćemo državu stvoriti bilo po koju cijenu, ako bude i krvi.

Iz intervjua za HTV

24.11.1990.

ŠPEGELJ:

I naglašavanje ovoga što vi kažete, jer mir je zaista nešto što bi svakog čovjeka dobre volje trebalo da inicira na napor, da se u svojoj ustanovi, u svojoj organizaciji, u svojoj po-litičkoj stranci, u bilo kojoj instituciji bori za mir, za jednu trezvenost, za jednu sukladnost, za uvažavanje, toleranciju. Bolje je deset godina razgovarati, pregovarati, ako hoćete, nego deset minuta ratovati. To bar ja mogu da znam.

snimljeno 16.12.1990.

tonski zapis

Natpis: govori MARTIN ŠPEGELJ

(nerazumljivo)

NATPIS: PONAVLJAMO REČI MARTINA ŠPEGELJA

A Knin ćemo riješiti na taj način što ćemo pokasapiti. Mi tu imamo međunarod-no priznanje za to. Onda ćemo ih pokasapiti. Pogotovo sada kada je ova kurva pobijedio u Srbiji, Milošević, da. Sad nam Amerikanci, drugi dan kad je on pobijedio, ponudili su po-moć. A do tada su sve špekulirali. Bi – ne bi. Kažu, sad ovako, hiljadu komada transporte-ra oklopnih, ovakvih, onakvih, automobila, šta ja znam, za 100 tisuća vojnika kompletno naoružanje. Besplatno.

TUĐMAN:

Nismo naoružavali HDZ-ovce.

snimljeno

12.11.1990.

Natpis: tajnik HDZ-a iz Virovitice

KROL: – Kada nešto organizujemo putem HDZ-a i to samo sa najodabranijim ljudi-ma, imamo spiskove ljudi u mojim redovima i za koje imamo oružje, ali neće ga dobiti dok ne bude stani-pani. Uvek je tamo naš čovjek, naši ljudi odmah odlaze tamo i zarobljavaju.

Š: Dobro, u tom momentu...

– Odmah isključimo njihove stanice...

– Aha, Crnogorac, Crnogorac, znam ga ja, Perović.

– Dakle, deset njih, ustvari devet, dolazi odmah meni. Ja ih šaljem i automatski šal-jem svoje kurire k njima, a istovremeno jedan od njih, ako su loši uvjeti, ide na stanicu, gdje naši ljudi odmah isključuju struju u celom gradu.

– Naši se ljudi lakše snalaze u gradu nego oni ... Je.. .e Bog.

– Da, kad ga baci, tu nema teorije, ej...

- E, dižu Romića, on diže diverzantski vod i zadužen je za to okruživanje sela.
- Dobro.
- A jedan sa još dvojicom je direktno zadužen za radio-stanicu.
- Aha.

SPIKER:

Zaista, sve ide preko HDZ-a, i to preko njihovih izabраниh ljudi. Najodaniji članovi vladajuće stranke neposredno su angažovani u akcijama tihe likvidacije.

snimljeno 04.12.1990.

Natpis: član HDZ-a u Osijeku

KROL:

- To je grupa za tihu likvidaciju.
- Točno, da....
- To su zaokružene osobe koje automatsko oružje imaju. U tih sedamnaest imate sedam-osam koji imaju automatsko oružje plus normalno pištolje.
- Ko je starešina te grupe?
- Glavaš Branimir daje smjernice, da se razumemo.
- Što treba raditi?
- A, to su dobili direkt kao što sam rekao i prošli put od Vladana, ovoga iz Zagreba. Šeksa.
- On ustvari usmjerava?
- Pa on je mislim ipak, kako sad da vam kažem, u određenom smislu ekstremista – najžešći od njih. Šeks je ekstremista, Vekić je po mome tu sa ostalim, znate šta? A, ovoga interesuje samo lova. Branimir je najobičnije oruđe koje će jednog dana kad bude smetalo – biće sklonjeno. Neće niko ni kihnut za njim.

snimljeno 16.01.1991.

*Natpis: tajnik HDZ-a za Viroviticu
(nerazumljivo)*

SPIKER:

Od strane HDZ-a na svim nivoima je sačinjen pakleni plan kako da se izigra naredba o rasformiranju nelegalnih sastava i njihovom razoružavanju. Umesto izvezenog oružja, garnizonima Jugoslovenske narodne armije, neispravne puške treba vraćati policijskim stanicama.

snimljeno 04.12.1990.

Natpis: član HDZ-a u Osijeku

KROL:

- Svi koji nisu Hrvati, automatski su sumnjivi. To je normalna stvar, normalno je da se oni koji su članovi Saveza komunista automatski odbacuju, da se njima ne može verovati. Recimo, bernardincima što oni kažu...
- Šta čini grupa za tihu likvidaciju?
- Oni će dobiti normalno naloge koga i kada... Od Branimira Glavaša.
- Gde su ti spiskovi?
- To je kod Glavaša sve.
- Kakav je okvir tog spiska, i kako se taj spisak pravi?
- Pa, čujte, ja sam sada rekao kako se radi u okviru milicije, shvatate... Mislim da je šema slična i kod vojnih lica.

snimljeno 19.10.1990.

KROL:

Armija nema šta da traži. Biće posečena do boga. Meni je sada problem vas zaštititi, vas dvojicu. Ne od vojske, nego od drugih.

– A, u p.... m...

– Svaki oficir je pokriven sa petoricom u Virovitici i svi će biti posečeni još kod kuće.

Ovaj ćemo sada dati spisak, ostale sutra dobijate.

– Ja moram sada brzo da kažem onim frajerima u Virovitici – koga da izdvoje, koga da ne...

Š: To nema govora. Niko živ ne sme doći do kasarne. Niko!

– Ja znam kad mi, recimo, pravimo ovde...

Š: Na ulici vojnik, bilo ko, kurir, džip i šta ja znam – kad se daje signal – sve se šiša dole. Bez pitanja ikakvog. Bez legitimiranja.

SPIKER:

Ministar odbrane Hrvatske očito veruje da je njegov sistem organizovanog ubijanja starešina razrađen do tančina. Naređuje ubijanje vojnika i svakog pripadnika Jugoslovenske narodne armije, na ulici, kako u slučaju uzbune niko živ ne bi stigao do kasarne.

14.10.1990.

tonski zapis

*Natpis: govori Martin Špegelj
(Ponavlja ga spiker)*

– Što se tiče karaula, kada bude razoružanje karaula, ići će se na razoružanje svih koliko ih ima. Ali ostaviti Albancima po pet metaka u automatskoj pušci. A ove druge u podrum zatvoriti i davati hranu i vodu ako to bude trajalo par dana.

A ovo, ako do nečega dođe, onda samo daj direktivu svim svojim koje poznaš – ubijati ekstreme. Na licu mjesta. Na ulici, usred kruga kasarnskog bilo gdje drugdje. Samo pištolj i u stomak. To neće biti rat, nego će biti građanski rat u kome nema milosti ni prema kome, ni prema ženi, ni prema djeci. U stan jednostavno bombe – u stan porodični.

Natpis: Iz intervjua za HTV 24.11.1990.

ŠPEGELJ: Ja sam optimist, nekad i nerealan. A nastojim biti realni optimista. Optimist mogućeg. Ne i željenog. Jer često te želje premašuju realne mogućnosti.

snimljeno 19.10.1990.

(Špegelj i dvojica)

KROL:

A ovo?

– To će biti ucmevano i prije nego što će se...

– A ovaj ovde, Ljuban?

– Da, neodređen.

– Taj, neodređen – da.

– A taj siguran.

– Taj zadnji, to zaokružite dobro.

– Podvucite ga triput.

– Triput ga podvucite.

– Neka ga blokiraju, neka ga ne ubiju, bog te j...

– Pa, dobro to, nego pazite.

- Njega isto?
- Njega isto?
- Da, da.
- Neodređen, ne da je neodređen nego je isprepadan sav.

Hoćemo li za sve? Ja mogu za sve, sutra. Sutra mogu praviti sve... I taj vodnik, jedan ljudi, na koga najmanje računat može otići u kasarnu, pripremi vojsku i počne da puca iz kasarne.

- J... ti sunce!
- Zato sve njih treba...

SPIKER (još za vrijeme trajanja Krola)

Može li Martin Špegelj da organizuje nestanak svih ljudi koji su na putu ostvarenja njegovih želja? On duboko veruje da to počinje zaokruživanjem nekih imena sa spiskova za likvidaciju.

14.10.1990.

tonski zapis

Natpis: govore ministri Martin Špegelj
i Josip Boljkovac

- Čuj, ako bude trebalo u odlučujućem trenutku, organizuj dva-tri čovjeka za likvidaciju najopasnijih...
- Dobro.
- Fizičku likvidaciju... Kurir na vratima, dum, dum, dum i siđe dolje stepenicama...

SPIKER (prepričava razgovor Špegelj-Boljkovac):

Organizuju dva-tri čoveka za likvidaciju najopasnijih, fizičku likvidaciju. Dođe se u stan, kurir. Pojavi se na vratima, dum dum, i siđe dolje stepenicama. Posle nek oni traže policiju da ona utvrdi tko je. Siđe se stepenicama dolje, ide se kod drugog i drugog, odnosno istovremeno. Koji su najopasniji mogu biti ubijeni na vratima. Nije u pitanju niti žena, niti djeca, ništa. Ništa to. To se ne pita.

PRIKAZAN JE SAMO DEO IZ OBILJA MATERIJALA KOJI SVJEDOČI O PUTEVIMA NAORUŽAVANJA ŠOVINISTIČKIH FORMACIJA HDZ-A I PRAVOJ PRIRODI ISTAKNUTIH ČELNIKA VLADAJUĆE STRANKE, KOJI SE SPREMAJU ZA MASOVNI TEROR NAD GRAĐANIMA JUGOSLAVIJE.

Pripremili: Služba za informisanje javnosti SSNO i VFC Zastava film 1991.

SPIKERICA:

Služba za informisanje Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu izdala je sledeće saopštenje:

U toku 24. i 25. januara 1991. godine organi krivičnog gonjenja u Jugoslovenskoj narodnoj armiji lišili su slobode više lica za koje se osnovano sumnja da su neposredno učestvovali u organizovanju i naoružavanju ilegalnih paravojnih organizacija na teritoriji Republike Hrvatske i da su pripremali diverzantsko-terorističke akcije i napade na pripadnike Jugoslovenske narodne armije, članove njihovih porodica i vojne objekte, odnosno da su pripremali oružanu pobunu.

U sutrašnjem specijalnom izdanju „Narodna armija“ na 52 strane donosi dokumentarna i autentična svedočanstva o tome kako su naoružane terorističke formacije HDZ-a u Hrvatskoj.

U specijalnom izdanju osvetljena je istina o ulozi i odgovornosti hrvatskog vrhovništva u stvaranju terorističkih odreda na tlu Hrvatske, kao i dokazi o mešanju nekih naših suseda i drugih zemalja u unutrašnje poslove Jugoslavije.

Pratili ste specijalnu emisiju Televizije Beograd o tome šta je istina o naoružavanju terorističkih formacija Hrvatske demokratske zajednice u Hrvatskoj.

Dragi gledaoci, prijatno i do viđenja.

*****

Sednica je nakon toga nastavljena do duboko u noć, u još širem sastavu, budući da su se članovima Predsedništva SFRJ pridružili i hrvatski rukovodioci – Franjo Tuđman, Josip Manolić i Žarko Domljan, koji su tokom tog dana bili u Beogradu na sastanku sa rukovodstvom Srbije. Atmosfera je bila napeta.

Borisav Jović piše: *Ja sam znao da će taj film biti prikazan. Oni su bili totalno zbuñeni i nisu mogli prosto svojim očima da veruju da je u kancelarijama u kojima su se oni dogovarali kako je sve to moglo da se snimi. Bili su potpuno zgranjeni i odjednom su rekli da je to čista montaža sa kojom se želi srušiti hrvatska vlast, a u stvari su uhvaćeni na delu. [...] Mesić je rekao da je sve to izmišljeno. Meni je rekao: – Sve je to montaža. Bio je i Tuđman i Manolić i Domljan. Oni su došli sa tog sastanka u Republici Srbiji u trenutku kada je bio potpuni rascep na Predsedništvu, kada se apsolutno ni o čemu nismo mogli dogovoriti. [...] Pozvan je Tuđman i oni su posle duge diskusije, cele noći, pristali nanovo da razoružaju svoju rezervnu miliciju, pod uslovom da i vojska skine svoju bojevu gotovost. To je bio rezultat te noći. Cele noći je bila drama, svak svakoga je optuživao. [...] Taj kompromis je na kraju prosto isplivao na površinu kao neko moguće rešenje – umorili se borci“.*²⁶

Kompromis je formulisan u sledećem saopštenju Predsedništva: *Detaljna analiza uzroka koji su doveli do međusobnog nepoverenja i podozrenja i napetosti pokazala je da ne postoje razlozi koji bi opravdali izazivanje ovakve međunacionalne napetosti i zategnutosti u Republici Hrvatskoj i između organa Republike Hrvatske i Federacije. Postignuta je potpuna saglasnost da se preduzmu mere koje će tu napetost smanjiti. U tom duhu, dogovoreno je da se 26. januara ove godine do 12.00 časova izvrši demobilizacija rezervnog sastava milicije u Hrvatskoj i istovremeno stepen borbene gotovosti jedinica JNA prevede u redovne mirnodopske uslove. Na taj način će se stvoriti uslovi za potpuno normalno odvijanje života i otklanjanja svake međunacionalne konfrontacije. Zajednički je zaključak da se time stvaraju uslovi da se dalje vodi istražni postupak predviđen zakonom. Dogovoreno je takođe da će vojnopravosudni organi u vođenju istražnog i sudskog postupka sarađivati sa nadležnim organima.*²⁷

Po sećanjima Veljka Kadijevića: *Predsedništvo SFRJ je, ocenjujući političko-bezbednosnu situaciju veoma kritičnom, 25. januara 1991, pozvalo na razgovor rukovodstvo Hrvatske. Na tom sastanku je dogovoreno i zaključeno da se 26. januara do 12 časova izvrši demobilizacija rezervnog sastava milicije u Hrvatskoj i istovremeno stepen borbene gotovosti JNA dovede u redovno stanje, kao i da vojnopravosudni organi nastave istražni i sudski postupak bez ometanja. Sastanak je trajao do kasno u noć. Hrvatska strana je bila neuobičajeno kooperativna u prihvatanju stavova Predsedništva SFRJ i reklo bi se spremna da žrtvuje neke izvršioce krivičnih dela. Uskoro je, međutim, došlo do obrta u hrvatskom stavu.*²⁸

Janez Drnovšek nastavlja: *Kada se sednica nastavila, zajedno sa hrvatskim rukovodstvom i uz podršku Markovića, uspele smo posle burne debate da smirimo situaciju. Čak je i drugim članovima Predsedništva postalo jasno da ovo nije pitanje neke akademske rezolucije Predsedništva, nego vojne intervencije, i naposletku smo, uprkos protivljenju i podizanju tenzije od strane srpskog bloka u Predsedništvu, uspele da zaključimo sednicu sa nekom vrstom kompromisne rezolucije – javne izjave koja u praksi nije značila baš ništa. Vojska nije dobila mandat da*

26 B. Jović, *Politički lavirint devedesetih*, 64–65. Jović je video ovaj film još 19. januara 1991. (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 255).

27 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 261.

28 V. Kadijević, *Moje viđenje raspada*, 114.

intervenise u Hrvatskoj, da razoruža paravojne formacije ili da uradi bilo šta što je predložila. Sednica se završila oko ponoći. Tuđman je bio u žurbi da stigne kući. Rekao je da je Hrvatska na nogama. U Zagrebu je objavio: 'Naš narod sada može opet mirno da spava'. Narednog dana se velika masa skupila u Zagrebu, i hrvatski predsednik Tuđman im je govorio kakao je uspeo da spreči namere Beograda i vojske, te da spasi Hrvatsku od intervencije. Naravno, niko nije pomenuo ulogu koju sam ja igrao.²⁹

---

29 J. Drnovšek, *Escape from Hell*, 223.

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 96. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, održane 13. februara 1991. sa početkom u 10,00 časova

Prisutni: dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ; Stjepan Mesić, potpredsednik Predsedništva SFRJ; dr Janez Drnovšek, dr Vasil Tupurkovski, Nenad Bućin, Riza Sapundžiju, Bogić Bogičević – članovi Predsedništva SFRJ; Slobodan Gligorijević, predsednik Skupštine SFRJ; Ante Marković predsednik Saveznog izvršnog veća; dr Franjo Tuđman, predsednik Republike Hrvatske; Milan Kučan, predsednik Predsedništva Republike Slovenije; Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije; Momir Bulatović, predsednik Predsedništva SR Crne Gore; Kiro Gligorov, predsednik SR Makedonije; Alija Izetbegović, predsednik Predsedništva Bosne i Hercegovine; Hisen Kajdomčaj, predsednik Predsedništva Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohije; Jugoslav Kostić, predsednik Predsedništva Autonomne Pokrajine Vojvodine; Anton Stari, generalni sekretar Predsedništva SFRJ; Nikola Tašić, Slobodan Marinković, Lazar Vračarić, Dragan Musulin, Ratko Borojević – iz Predsedništva SFRJ.

(Stenografisali: Stana Gapić, Jordan Živanović, Milena Vasiljević, Branka Ivanović, Zagorka Mako – viši debatni stenografi i Dragana Stambolija – stenograf).

BORISAV JOVIĆ:

Otvaram 96. sednicu Predsedništva SFRJ.

Pre prelaska na rad, upoznao bih vas da je član Predsedništva SFRJ, Dragutin Zelenović, poslao pismo našem Predsedništvu u kome se kaže: „Narodna Skupština Republike Srbije izabrala me je za predsednika Vlade Republike Srbije 11. februara 1991. godine. U vezi s tim, obaveštavam Predsedništvo SFRJ da nisam u mogućnosti dalje da vršim funkciju člana Predsedništva SFRJ“.

Generalni sekretar je, u vezi s tim, obavestio Predsedništvo sledeće: „Profesor Dragutin Zelenović, član Predsedništva, obavestio je Predsedništvo SFRJ da je izabran za predsednika Vlade Republike Srbije i da, s toga, u smislu člana 326 Ustava SFRJ, ne može vršiti funkciju člana Predsedništva SFRJ. S obzirom na nastalu situaciju, a prema odredbi člana 324, stav 4. Ustava SFRJ, ako član Predsedništva SFRJ bude sprečen da duže vrši svoju funkciju, u radu ga zamenjuje predsednik Predsedništva republike, odnosno predsednik Predsedništva autonomne pokrajine. Konstatujem da od danas do izbora novog člana Predsedništva SFRJ iz Vojvodine, funkciju člana Predsedništva iz Vojvodine na osnovu Ustava vrši drug Jugoslav Kostić, predsednik Predsedništva Vojvodine“.

Konstatujem da prisustvuju svi članovi Predsedništva SFRJ, kao i svi predsednici Predsedništava, odnosno predsednici republika i autonomnih pokrajina; predsednik Skupštine SFRJ i predsednik Saveznog izvršnog veća, tako da možemo da počnemo sa radom. Za današnju sednicu predložen je sledeći dnevni red:

1. Informacija Saveznog izvršnog veća o rezultatima dogovora sa vladama i izvršnim većima republika u vezi sa obezbeđivanjem funkcionisanja SFRJ u prelaznom periodu;

2. Nastavak razmatranja političke budućnosti zemlje.³⁰

30 Razgovori o političkoj budućnosti zemlje bili su stalna tačka dnevnog reda na sednicama Predsedništva, uglavnom neuspešno diskutovana: *Za proteklih 10 dana mnogo se toga događalo, ali nisam uspeo išta da zapišem. Jednostavno nisam imao vremena ni snage. Glavni događaj svakako je*

Da li se slažete sa predloženim dnevnim redom? (slažu se). Predlažem da, u vezi sa prvom tačkom dnevnog reda, predsednik Saveznog izvršnog veća, drug Ante Marković, podnese informaciju o tome kakvi su rezultati dogovaranja sa republikama; pa da razgovaramo o prvoj tački dnevnog reda. Reč ima drug Ante Marković.

ANTE MARKOVIĆ:

Pored obilazaka i razgovora sa vladama i izvršnim vijećima i rukovodstvima pojedinih republika; pored razgovora, koji su bili organizirani po pojedinim resorima; pored razgovora koji su održani, u nekoliko navrata, sa predstavnicima vlada izvršnih vijeća, održan je juče razgovor sa predsjednicima odnosno potpredsjednicima izvršnih vijeća i vlada svih republika i pokrajina, zahvaljujući prethodnim dogovorima da se taj razgovor organizira juče, da se stavi na raspolaganje, ako treba i cijeli dan, da se usklade sva, još otvorena pitanja, od kojih su neka vrlo delikatna i bez kojih nije moguće osigurati minimalno funkcioniranje sistema, u bilo kojem vremenskom periodu. Najteže pitanje, koje je trebalo, pored onih osam, koja su bila ranije usaglašena, rešiti, bio je budžet federacije. Nakon mnogih rasprava, dogovoreno je da se izvrši nekoliko zahvata, u međusobnom reguliranju tih odnosa; da se 1990. godina, i dosadašnji, jedan dio, 1991. godine riješi međusobnim prebijanjem; zatim, jedan dio kroz obveznice; na taj način da se regulira oko 13 milijardi dinara međusobnih obaveza. Osim toga, što je dogovoreno da se riješi prebijanjem i izdavanjem obveznica, dogovoreno je da se za potrebe JNA, od onoga što nije do sada uplaćeno, u gotovini, uplati 5 milijardi i 500 miliona dinara. Dogovoreno je da se ta uplata izvrši u tri rate, i to: svaki tjedan po jedna trećina u gotovini. Pri tome, su bile dvije rezerve: od strane Slovenije, koja je izjavila da su oni – i potrebe plaćanja obaveza prema JNA, predvidjeli, u onom dijelu koji bi trebao da se izvrši kroz prebijanje; da će oni još jedan put razmotriti prijedlog da se to plati u gotovini; zatim, Srbije, koja je tražila, da se još jednom, preispita; da li može izvršiti to – u tim rokovima; jutros sam obaviješten telefonom da ona to ne može prihvatiti, nego predlaže da to plati u tri rate – po 15 dana, a ne u tri rate – po sedam dana.

Inače, moram reći da od tih 5,5 milijardi, tri najveća dužnika su: Srbija – preko milijardu i 800 miliona³¹; Hrvatska – nešto preko milijardu i sedamsto; i Slovenija nešto preko milijardu dinara. Ja sam, zadnji put, spomenuo, a nema potrebe da to dalje obrazlažem, Armija se nalazi u jednoj skoro nemogućoj situaciji, ne samo da ne može plaće da isplaćuje, nego se ne može osigurati normalna prehrana, niti grijanje vojnika.

Dugovanja prema Armiji iznose, sada, preko 9 milijardi dinara. S obzirom na to da je armijski budžet oko 65 milijardi za ovu godinu, to znači da je to, od ovogodišnjeg budžeta, od prilike, jedan ipo mesec. Savezno izvršno vijeće se, pod nikakvim uvjetima, nije moglo opredijeliti, sada, kada se nalazimo u takvoj situaciji, u kojoj jesmo, da se, za razliku od drugih naših institucija, za koje smo se složili da se ti prihodi rješavaju prebijanjem i izdavanjem obveznica, da se i za Armiju postupi na isti način, jer njoj trebaju novci – u gotovini, jer bez toga ne može uopće funkcionirati.

Savezno izvršno vijeće i dalje ostaje na stanovištu da bi trebalo da se te tri rate svedu na: tri rate – svaki tjedan po jedna, i to da prva rata bude, već ovaj tjedan uplaćena. Prema

bila sednica Predsedništva SFRJ o budućnosti zemlje, 8.2, koja formalno nije mogla da se održi usled nedolaska Franje Tuđmana. Čitav se dan raspravljalo da li da radimo, ili ne. Objavili smo stenogram iz koga se sve može videti. Ova je sednica bila primer smišljenog paralisanja rada državnih organa u pokušajima da pronađu miran i na Ustavu zasnovan izlaz iz krize. Svaki gubitak vremena je korak bliže raspadu zemlje i opštem haosu. (B. Jović, Poslednji dani SFRJ, 265).

31 Slobodan Antić o tome piše: *A Milošević ne samo da je Saveznoj vladi krao uspehe, već je počeo i novčano da je potkrađa. Od septembra 1990. godine, Srbija više nije uplaćivala porez u savezni budžet. A tokom predizborne kampanje, Milošević je izvršio tzv. upad u monetarni sistem. Srbija je emitovala novac bez pokrića u vrednosti od oko 1,5 milijardi dolara. Tim novcem, Milošević je neposredno pred izbore, povećao penzije i plate. (S. Antić, Zarobljena zemlja, 109).*

tome, trebalo bi da Slovenija povuče svoj stav da se to kroz prebijanje rješava; i Srbija – da rok od tri puta – 15 dana svede na: tri puta – sedam dana, uključivši ovaj tjedan. Ostaje veliki problem budžeta za 1991. godinu, u kojem, za sada, kako stvari stoje, dvije republike traže da se on rješava kotizacijom – Slovenija i Hrvatska; zatim jedna republika i jedna pokrajina su već donijele odluke da dio izvornih prihoda u budžetu federacije neće uplaćivati, nego će ih zadržati za sebe, a to su Srbija i Vojvodina. Ni jedna od njih još, do sada, nije mogla da odstupi od tih svojih stavova, koji su prethodno doneseni.

Prema tome, treba preispitati – u Hrvatskoj i Sloveniji, ustvari način finansiranja, koncepciju samog budžeta, a onda, vezano na to, i ove odluke, koje limitiraju normalno funkcioniranje. Inače, dogovoreno je da će se, sa strane ovih republika, koje su ili kompletno promjenile koncepciju ili, jednim dijelom, promjenile način finansiranja time da, posebno kada se radi o porezu na promet, one zadrže dio poreza na promet na koji nemaju pravo; dogovoreno je da se još nekoliko stvari obavi u međuvremenu, kako bi se moglo olakšati riješenje budžeta za ovu godinu; dogovoreno je da se, do ove nedelje – 17. februara, u stručnom sastavu sa svim resorima, koji su za to relevantni, prođu još jedan put sve stavke, a 18. februara da se sastanu ministri finansija i da naprave inventuru, saldiraju sve i potpišu dokumente o tome što su ustanovili.

Ako se, tada sve ne izregulira, onda je potrebno održati jedan novi razgovor, koji bi bio vođen samo o tom saldu, odnosno razlici koja bi tada nastala. Inače, postoji, sa ove sjednice, slijedeći dogovor na koji bi trebalo, definitivno, pojedine republike da daju odgovore. Prijedlog je da se, u roku prvog kvartala – kao minimuma, a pola godine kao maksimuma – prihvati alimentiranje budžeta onako kako je prihvaćeno, sada, u Skupštini Jugoslavije. Vi znate da je taj budžet prihvaćen na onaj način da je išao kao privremena mjera i to po Ustavu, na taj način da se za Armiju određuje na osnovu ustavnih opredeljenja; znači, prema onim petogodišnjim programima – mi nemamo takav program. Ali, predložili smo da se Zakon o tome produži za 1991. godinu i da, na osnovu toga, Predsjedništvo Jugoslavije može definirati taj opseg koji Skupština SFRJ usvaja.

U stvari, Predsjedništvo je usvojilo ono što je Savezno izvršno vijeće predložilo. Kod ostalih stavki Budžeta, prema Ustavu, usvojeno je da se na osnovu prošlogodišnjeg Budžeta, korigirano za inflaciju, po dvanaestinama formira Budžet za cijelu godinu i na osnovu toga je ukupni Budžet formiran na nivou od 132 milijarde dinara. Prijedlog je slijedeći, kojega smo se mi, kao Savezno izvršno vijeće, javno i podržavali; mi smo ga, jednim dijelom, kreirali i dogradili; da se, znači, u toku prvog kvartala – minimum, prvog polugodišta – maksimum, takav Budžet alimentira i po načinu finansiranja, po obimu i strukturi kako je usvojen, a da se odmah otvori rasprava oko obima i strukture, odnosno načina finansiranja Budžeta federacije; koja bi, zapravo, bila u funkciji pripreme onog dogovora – kako da nam se formiraju budući odnosi u zemlji.

Ako je opredeljenje da to možemo obaviti u toku jednog polugodišta, onda, u tom vremenskom periodu, ne bi trebalo dirati ništa od koncepcije i načina finansiranja, obima i strukture Budžeta, onako kako je on sada usvojen. To je ostalo da se još, ovdje, vama iznese i da se oko toga otvori rasprava u one tri republike i jednoj pokrajini, koje su na takav način, svojim odlukama, više ili manje negirale. Sve ostale republike se slažu sa ovim načinom, kako je ovdje predloženo.

Dogovoreno je da se u skladu s tim, od 18. 2. otpočne redovno plaćanje po tekućim obavezama u Budžet federacije, a da razlike, koje su se pojavile u međuvremenu između salda, koji je izvršen u prethodnom obračunu, i tog novog stanja koje će biti 18. 2. da se regulira na isti način na koji je reguliran ovaj sadašnji saldo; tj. prebijanjem – jedan dio obveznicama, a onaj dio za JNA da se uplati u gotovini; dakle, po istom konceptu. Taj dio biće manji od ovih; jer, ovdje je sada ukupno, kao što vidite, negdje oko 18,5 milijardi dinara se regulira, što nisu male pare, to su veliki novci.

To, što treba sada saldirati je mnogo manje od ovoga, ali, još uvijek će predstavljati dodatna sredstva, oko kojih će se trebati angažirati posebno kada se radi o Armiji, kako da se onda ona uklapa; mada, nije, kao što vidite, sve dogovoreno oko Budžeta; ipak, napravljen je jedan ozbiljan korak naprijed da se reguliraju zaostaci – što su svi prihvatili. Imamo, možda, sporna još ova dva pitanja, o kojima sam malo prije govorio, a ono najbitnije, sada što se pojavljuje, kao način funkcioniranja Federacije do novog dogovora, koji će, na koncu, odrediti kakve ćemo imati ubuduće međusobne odnose, taj način bi se mogao regulirati ovako kako je sada predloženo. Savezno izvršno veće smatra da, pored toga što se mora na ovaj način preispitati Budžet federacije, je potrebno, sa stanovišta javne potrošnje u zemlji, a u skladu sa predloženim zakonom, koji treba da limitira javnu potrošnju, potrebno je da sve republike i pokrajine preispitaju, takođe, svoje budžete. Mi mislimo da su budžeti pojedinih republika izvanredno visoki. Neki od njih su, sada, negdje na nivou polovice do 2/3 ovog Saveznog budžeta.

Drugo, vrlo sporno pitanje je alimentiranje sredstava za nedovoljno razvijene. Prihvaćeno je, ustvari, sa strane svih osim Slovenije, koja je donela Zakon u šestom, mjesecu 1990., godine, ali sada, taj Zakon mora sistirati na neko vrijeme. Dogovoreno je i od strane svih prihvaćeno da se sve ono što je Zakonom predviđeno da se uplaćuje, od septembra prošle godine do avgusta ove godine, i ostvari na način kao je to predviđeno u Zakonu. Takođe je dogovoreno da se može, kao i ta sredstva koja treba uplatiti u Fond za nedovoljno razvijene, zamjeniti prebijanjem ili zajedničkim ulaganjima između poduzeća, iz republika koja uplaćuju sredstva, i oni u koje se ta sredstva ulažu. Ustvari, na primjer, predstavnik Hrvatske je iznio da oni mogu veliki dio tih sredstava sanirati na takav način da ostvare zajednička ulaganja poduzeća., Svi su to pozdravili i rekli su da je to najbolji način na koji bi se, onda, mogla alimentirati ta sredstva. Prihvaćen je opći dogovor da sve što ide tim putem ima isti tretman kao da je uplaćeno u Fond za nedovoljno razvijene. Što se tiče 1990. godine, ostao je jedan problem, kod Srbije, koja je iz neplaćenih prihoda Budžetu federacije uplatila dio sredstava. Procenjuje se, odnosno imaju dvije ocjene, jedna je napravljena u Srbiji nešto više od 700 miliona; a druga u federaciji – nešto više od 600 miliona dinara; iz tih para je uplatila doprinose za Kosovo.

BORISAV JOVIĆ:

Ko to? Federacija?

ANTE MARKOVIĆ:

Ne, nego Srbija. Srbija nije doznačila sredstva federaciji iz poreza i carina i dio tih para je uplatila za Kosovo. Razjašnjeno je, mada je prijedlog Srbije bio da se i to ubaci u međusobna prebijanja, da to, jednostavno, nije moguće, jer Fond federacije nema nikakve veze sa budžetom. Ne može se to prebijati sa sredstvima budžeta. Ostalo je da tih spornih, recimo, 600–700 miliona, Srbija nađe kako da riješi. Oni su preuzeli da će to riješiti, jer je bilo vrlo jasno, nakon stručne rasprave, da su to dva kruga koja nemaju nikakve veze, i nema nikakve stavke u budžetu s kojom bi se to moglo prebijati. Za 1991. godinu – vi znate da smo predložili da se produži, za tu godinu, ili do dogovora o budućim odnosima, Zakon koji je važio do 1990. godine. Svi su se složili da se u taj Zakon unesu neki elementi iz prijedloga novog sistema finansiranja nedovoljno razvijenih.

Zbog toga je dogovoreno da će se izraditi amandmani na taj Zakon, kojim će se pokušati anticipirati nešto od toga budućeg sistema, gdje se, zapravo, zajedničkim ulaganjima daje prioritet iznad svih drugih ulaganja sredstava. Istovremeno, dogovoreno je da se, odmah posle ovoga, na osnovu Platforme koju je razradilo Savezno izvršno vijeće, otvori rasprava oko tretmana nedovoljno razvijenih kao jednog. od spornih pitanja, koje će morati biti sadržano u novom dogovoru o budućnosti zemlje. Pošto je i ovdje, na sjednici, Kajdomčaj postavio pitanje sudjelovanja Kosova oko svega što se dogovara, pa, onda, i ko

ovog pitanja oko nerazvijenih, i predstavnik koji je povodom zadnjeg ovdje dogovora bio prisutan, zaključeno je da se sva pitanja, vezana za nedovoljno razvijene na Kosovu, rješavaju preko Srbije. Takav je bio stav Srbije, koji nije bio komentiran.

Oko spornih pitanja, koja su još u toku, a pretpostavka su funkcioniranja sistema, u cjelini, mogu izvjestiti da je u monetarnoj sferi poduzeto sve da se, kao ovo što je dogovaranano o budžetu, vrati u početno stanje. Možemo reći da su svi, koji su probili koncem prošle, ili početkom ove godine monetarnu politiku i sami emitirali novce, vratili sredstva, osim – dojučerašnjeg dana – Beogradska banka u iznosu od milijardu i sedamsto miliona dinara – i pet milijardi dinara koje je emitirala sama sebi, država Srbija. Postoji obećanje i napor da će Beogradska banka uspjeti da vrati još ovih milijardu i sedam stotina miliona dinara u toku ovoga tjedna. Inače, na osnovu toga, može se kazati da su sve druge banke, osim Beobanke, sada stekle pravo da, koristeći smanjenje obavezne rezerve za 50%, upišu dio tih sredstava koja su im vraćena natrag; naravno, ukoliko ih nisu potrošile za nešto drugo – onda ta sredstva mogu upisati u blagajničke zapise i mogu ih monetizirati sa 50% povećanja, znači, 1,5 puta, u okviru ukupne monetarne politike.

Takođe, moram vas informirati da je Savezno izvršno vijeće, ne probijajući monetarni okvir za prvi kvartal ove godine, predložilo i to je Narodna banka Jugoslavije prihvatila, da se federacija zaduži za dvije milijarde dinara u korist JNA u jednom vremenskom periodu premoštavanja ovog priliva sredstava za JNA. Moram reći da je to, u ovih godinu i pol dana, prvi put da se Savezno izvršno veće opredijelio da ide na jednu posudbu sredstava, i to zbog ovog katastrofalnog stanja u kojem se Armija nalazi i neplaćanja obaveza prema njoj. Neću reći da postoje zahtjevi Armije za mnogo većim sredstvima, što Savezno izvršno vijeće nije moglo prihvatiti. Ukoliko se otpočne ovo plaćanje, ta sredstva će biti vraćena i biti u funkciji bankama, da mogu poboljšati likvidnost u svojim sistemima. Inače, mogu reći da se u zadnjih sedam dana znatno poboljšala likvidnost banaka i da nema ni jednog dana u kojem se ona kreće ispod tri milijarde dinara. Jučerašnje stanje je bilo tri milijarde i sedamsto miliona dinara. To je likvidnost koja odgovara onome što smo predviđali u modelu kada smo radili kao, recimo, jedna dobra likvidnost, jer je donji nivo s kojim smo računali bio milijardu i pol, a gornji nivo se kretao upravo oko tri milijarde petsto do tri milijarde sedamsto dinara.

Četvrto, što se tiče socijalnih programa i uloge federacije u socijalnim programima, dogovoreno je da se usvoji koncept, koji je imalo Savezno izvršno vijeće, da i na nivou federacije postoje sredstva, ali samo kao dopuna programima koji postoje u republikama i pokrajinama, a nikako kao njihova zamena, i to, otprilike na onom nivou kao što se sada u budžetu nalazi, s tim da Slovenija nije to mogla prihvatiti, odnosno da to mora preispitati, u vezi njihovog odnosa prema budžetu. Jer, ako su kotizacije – kako su oni rekli – onda za to sredstava nema, a Hrvatska je tražila da se mijenjaju i usklade kriteriji. Prihvaćeno je da se izvrši usklađivanje kriterija na osnovu primjedbi koje su date.

Zatim, svi su se složili da se ona sredstva koja je već kandidiralo Savezno izvršno vijeće u inozemstvu kod nekoliko institucija, naravno, pod pretpostavkom da dobijemo rješenja Međunarodnog monetarnog fonda – da možemo koristiti sredstva drugih institucija; mi imamo pod izvanredno povoljnim uvjetima kandidirano negdje ukupno na nivou oko 200 miliona dolara sredstava koja bi mogla biti u funkciji socijalnih programa, što bi – po našem mišljenju – svakako bilo oportuno ne izgubiti, u najmanju ruku, nego ih preko federacije, onda, angažirati na najbolji mogući način, u cjelini, zemlje. Inače, oko sanacije banaka, kao daljnjem problemu, dogovoreno je, i svi prihvaćaju linearnu sanaciju banaka, s tim da kod kriterija oko sanacije postoje razlike. Te razlike su sada smanjene i mislim da bismo sada mogli, a ja ću posle reći šta je to i kada predložimo da se to sve provede, moglo bi se vrlo brzo pristupiti sada linearnom programu sanacije banaka pojedinačnom, jer je Agencija već prošla sa 47 banaka njihovo stanje, identificirala te kontaminirane njihove

kredite koje bi ona mogla od njih da preuzme i zatim, identificirala deset banaka koje bi mogle ući u pojedinačnu sanaciju. Iz svake republike se nalazi barem po jedna banka u tom programu.

Kada se radi o pojedinačnoj sanaciji, Slovenija je i dalje ostala na stanovištu da će ona sama sanirati svoje banke, mada nije juče stavila nikakav prigovor na banku, koju je naznačila Agencija da će iz Slovenije biti u pojedinačnom tretmanu u sanaciji banaka. Hrvatska je imala ranije veliku rezervu oko pojedinačne sanacije. Tu je napravljena dosta velika promjena i Hrvatska se usaglasila da se pojedinačni način sanacije banaka riješava preko Savjeta guvernera i Agencije, što ustvari je i način na koji se to riješava, jer to niko drugi i ne određuje nego Savjet guvernera i Agencija.

Važno je da vam kažem da za sanaciju, ne samo linearnu nego i pojedinačnu, posebno pojedinačnu, nećemo opterećivati, niti tražiti od nikoga nova sredstva. Sredstva koja je do sada Savezno izvršno vijeće iz realnih izvora osiguralo, zatim, koje je osiguralo u dogovorima i aranžmanima sa pojedinim svjetskim finansijskim institucijama, posebno Svjetskom bankom „FAR“ programom i djelomično Evropskom zajednicom, osiguravaju potrebna sredstva, ne samo za ovu godinu nego i za iduću godinu.

Zatim, vrlo je važno, takođe, istaknuti dvije stvari: Stručno je to potpuno elaborirano sa strane ekipa koje su nam radile taj program zajedno sa nama, da linearna sanacija ne znači ništa ukoliko se na nju ne dograđuje pojedinačna sanacija.

Drugo, da nema sanacije pojedinih banaka ili dijelova banaka nego samo bankarskog sistema u cjelini, jer, nemoguće je sanirati, pošto su odnosi u jednom finansijskom sistemu takovi da u krajnjoj liniji sve to funkcionira kao spojene posude, ne može se sanirati na jednom mjestu a da to nema posledice i za drugo mesto i obratno. Ukoliko se ne sanira na drugom mjestu, onda to što neko sanira kod sebe, to mu se, zapravo, vrlo brzo pretvara u, rekao bih, nešto što on ne bi želio da ima, ili, kako je to jedan naš drug rekao, dobro vino mu se pretvara u bevandu. Takođe je važno reći zbog vašeg saznanja da sve naše procjene govore, koje smo radili sa inozemnim stručnjacima, da nakon trogodišnjeg sistema u kojem se vrši saniranje banaka da nakon toga više nikakva dodatna podrška iz budžeta nije potrebna. Daljnje pitanje se odnosilo na amandmane na Ustav Jugoslavije. Taj razgovor nije završen, ali moram kazati da je konstatirano slijedeće:

Prvo, mi danas imamo sedam ustavno-pravnih sistema, šest republičkih i jedan federalni. Ni jedan jedini ustav republike nije u skladu sa Ustavom Jugoslavije.³² I kada bi se primjenio Ustav Jugoslavije, u bukvalnom smislu riječi, morali bi se poništiti svi ustavi, kako su sada donešeni i izbori koji su održani i formiranje onih skupštinskih tijela, kako su sada formirana. Zbog toga Savezno izvršno vijeće još jednom upozorava da je neophodno naći načina da se usvoje, pa makar bili u funkciji tri ili šest mjeseci, amandmani na Ustav Jugoslavije, jer njihovim usvajanjem se zapravo sankcioniraju skoro sve promjene u ustavima republika.

Istovremeno, lakše se može postaviti korelacija između Ustava Jugoslavije, zakona i funkcioniranja sistema u cjelini. To spominjem zbog toga jer ćemo se stalno sudarati sa, rekao bih, proizvodima dva sistema, sistema federacije i pojedinih republika. U skladu sa tim, Savezno izvršno vijeće je predložilo a predsjednici odnosno predstavnici vlada su se složili da se, u skladu sa svim što radimo, odluke Ustavnog suda Jugoslavije, koji je donio po privremenim mjerama za tri zakona u Sloveniji, tri u Hrvatskoj i devet u Srbiji, da se danom kada se dogovori da počne sistem funkcionirati, ili suspendiraju ili zamrznju do donošenja novih mjera, mada moram reći da bi, ustvari, te zakone trebalo zamrznuti već juče, jer odluke Ustavnog suda su izvršne. Savezno izvršno vijeće prema Ustavu Jugoslavije

32 Srbija je donela Ustav 28. septembra 1990, Hrvatska 22. decembra 1990, a i druge republike su unele drastične promene u svoje ustave, čime je uvećan nesklad između saveznog i republičkih ustava.

ima obavezu da osigura njihovo provođenje. Savezno izvršno vijeće nema kompetencija, niti mogućnosti da osigura njihovo izvršenje, osim da za to angažira policiju ili vojsku. Savezno izvršno vijeće ne želi da angažira ni policiju ni vojsku. Zbog toga, treba dogovoriti da se jednostavno poštuju odluke Ustavnog suda i da se provedu u život. Čini mi se, eto, tako da kažem, zbog ukupnih naših odnosa, zadnji rok kada bi se to moralo provesti je taj rok kojeg treba da počne ponovo da funkcionira sistem.

Oko svega što bi trebalo biti izregulirano sada ovim promjenama, koje su ovdje naznačene, nalazi se jedna hrpa zakona koje smo mi izradili, gde se nalazi Zakon o Službi društvenog knjigovodstva, Zakon o Narodnoj banci Jugoslavije, zakoni o funkcioniranju federacije, svi su tu nabrojani i nema smisla da vam to prepričavam, a uostalom, to ulazi i ušlo je već u proceduru u Skupštinu SFRJ i jedan dio će već biti sutra na sjednicama Vijeća republika i pokrajina i Saveznog vijeća. Ostalo je da se još dogovori nekoliko pitanja. Jedno od njih je interesantno, svi su saglasni s tim, a znaju da niko ne misli tako. To je pitanje oko osiguranja protoka informacija u medijskom prostoru Jugoslavije. Svi su saglasni s tim da se to mora osigurati. Mada nemam pravo, možda, to da kažem, mislim da se to, ipak, kod jednog dobrog dijela ne misli tako. Naravno, niko to ne može negirati kao potrebu demokratizacije i javnosti rada, jer, u krajnjoj liniji, bez osiguranja, bar kakvog-takvog, prava da se u medijskom prostoru pojavi svaka informacija (neću reći komentar nego informacija) ravnopravno, nema javnosti rada, naravno, ni demokracije.

Na tom području je, ipak, nešto postignuto. Svi su se usaglasili da Zakon o informiranju, koji je usvojila Skupština SFRJ, treba provesti u život, da je to dobar Zakon. Ostalo je da se dogovori još jedna tema koju je kandidirala Srbija. Niko nije imao protiv te teme, ali je niko nije ni podržavao. To je pitanje agrara. Dogovoreno je da će agrar biti posebno organiziran i raspravljan. Mi imamo pripremljene neke materijale. Predstavnici Vojvodine su, također, rekli da imaju pripremljene neke materijale. Postoje neke ideje oko toga kako u novom sistemu vidjeti agrar, ali, također, i kako riješiti tekuće probleme. Imamo izvanredno veliki problem koji će, sigurno, ove godine doći do izražaja. Već sada imamo veliki višak pšenice. Ako žetva bude prosječna, biće. ogromne količine pšenice s kojima nećemo znati šta raditi, a istovremeno cijene pšenice, odnosno brašna, odnosno kruha rastu. Ali, to bi sad trebalo posebno elaborirati. Naše cijene pšenice su sada ravno dva i po puta veće od cijene pšenice na svjetskom tržištu. Postoji još nekoliko pitanja o kojima bi trebalo razgovarati. Jedno od krupnih pitanja – ja sam spomenuo da su i neka nova, koja nisu nova, koja su poznata – je pitanje: moraće se razmisliti kako alimentirati javni dug Jugoslavije. Taj javni dug u štednji iznosi 12,5 milijardi dolara, kao što je poznato. Gotovo sve republike i pokrajine u tome imaju svoj udio, a neke naročito.

Iz tog javnog duga, vezano za deviznu štednju, proizlaze određena neplaćanja koja dosta osjećaju sada pojedine republike, jer se radi i o plaćanju kamata, jedanput, i o smanjenju glavnice. Ne treba, mislim, nikome govoriti šta bi se u ovoj zemlji dogodilo kada bi građani zatražili da im se odjednom isplati svih tih 12,5 milijardi dolara, a počeli su da to naplaćuju. Zna se kad je nastalo tih 12,5 milijardi dolara. To je nastalo od 1970. do 1980. godine, dobro, nešto malo je nastalo i do 1988. godine, ali od oktobra 1988. godine taj dug se dalje ne kumulira kod Narodne banke. Sad sva štednja ostaje u bankama. Ali, do tada je to bilo tako. To je atomska bomba na kojoj sjedi ova zemlja. Ako eksplodira, zna se šta će proizvesti.

Na to treba dodati da je, u stvari, prebačenih obaveza sa strane raznih korisnika u raznim periodima, od 1986. godine, pa čak i prije, do 1988. godine, preuzimano obaveza sa strane federacije koje se sada nalaze kao obaveze federacije – 5,2 milijarde dolara. Ukupno, to je gotovo 18 milijardi dolara nečega što bi trebalo pretvoriti u javni dug i vidjeti kako ga alimentirati. Inače, ako se bude razgovaralo o razdruživanju, moraće se razgovarati i o tome kako će se platiti taj novac, a to nije jedini novac. Tu ima još mnogo deficita koji

moraju biti dodani na to, o čemu se mora razgovarati. Zatim, moramo upozoriti – neću govoriti o političkom okruženju, koje bi trebalo biti predmet razmatranja – na finansijsko okruženje Jugoslavije koje je za nas sada potpuno nepovoljno zbog političkog stanja u Jugoslaviji, nespemnosti da se dogovorimo, prijetnji svakog časa da će doći do međusobnih sukoba i rata, danas je kredibilitet Jugoslavije, usudio bih se reći, na najnižem nivou, možda, poslije rata naovamo. Ovaj čas, čak i sve institucije koje su, inače, one posljednje koje otkazuju podršku pojedinim poslovima sa Jugoslavijom, odustale ili su u toku odustajanja da daju tu podršku.

Ne radi se sada o Međunarodnom monetarnom fondu ili Svjetskoj banci za razvoj, nego o normalnim institucijama za osiguranje, reosiguranje, počev od „Hermesa“ pa nadalje, koje su sada, zapravo, sve u mirovanju, u očekivanju šta će se to dogoditi sa Jugoslavijom. Vrlo je interesantno (na koncu, moglo bi se to i pročitati, ali nema potrebe da to ovde radim), nama je misija Međunarodnog monetarnog fonda napisala svoja stanovišta. Počela je odatle da je ovaj Program, koji mi imamo, izvanredan. Dali su, rekao bih kvalifikacije koje su i bolje od ovoga što ja sada govorim. Rekli su da su spremni da podrže taj Program, ali postavljaju uvjete, ove o kojima sam mal oprije govorio. To je smirivanje situacije i, zatim, davanje određenih kompetencija Saveznom izvršnom vijeću da te politike može provesti u život.

Na koncu, da rezimiram, iz svega o čemu smo do sada razgovarali, uz usvajanje ovih zakona o kojima sa neki pretpostavka da se može riješiti sve ovo o čemu sam sada govorio, mi mislimo da se može osigurati da od ponedjeljka, 18. februara 1991. godine, ponovo uspostaviti platni promet da se osigura funkcioniranje sredstava za budžet, da krene tekuća isplata, da, također, krene funkcioniranje plaćanja za nedovoljno razvijene, da se može osigurati, osim pet milijardi koje je Srbija isplatila za penzije, da se monetarna politika može osigurati, da funkcionira, da sa ponedjeljkom može otpočeti sanacija banaka, da se može osigurati da funkcionira finansijski sistem, devizni sistem i u okviru deviznog sistema devizno tržište. Na ovo moram posebno upozoriti. Savezno izvršno vijeće i Narodna banka Jugoslavije su izvršili detaljnu analizu platne bilanse, izvršili su detaljnu analizu monetarne politike i detaljnu analizu naših mogućnosti u pogledu funkcioniranja deviznog sistema i deviznog sistema. Mi smo došli do zaključka da možemo ponovo otvoriti devizno tržište, da ono funkcionira. Moram kazati da su pritisci na Narodnu banku i na Savezno izvršno vijeće da otvori funkcioniranje deviznog tržišta ogromni.

Savezno izvršno vijeće je stalo na stanovište da se mora omogućiti funkcioniranje sistema u cjelini, a ne parcijalno i čvrsto se odlučilo na to da se ne može pustiti da funkcionira devizno tržište, ako ne funkcionira platni promet ili ako nema uplate u budžet federacije i da je to cjelina, baš ova, platni promet, monetarna, budžet, nedovoljno razvijeni, sanacija banaka, devizni sistem i devizno tržište kao njegov dio i da sve to jedan dan mora početi funkcionirati. Bilo bi dobro kada bi to moglo početi funkcionirati danas. Što se Saveznog izvršnog vijeća tiče, ono je sve pripremilo da to može početi danas, ali većina je smatrala da ona ne može izvršiti pretpostavke za ovo o čemu sam sada govorio prije 18. januara i da je 18. januar prvi rok, što je šteta, jer sve što je kasnije, utoliko ćemo imati više hipoteka, deficita i problema u samoj proizvodnji, da se razumjemo, jer sada se ne plaća ništa iz deviznog sistema, odnosno sa deviznog tržišta.

Kao što vidite, mislim da se može u cjelini reći, bez obzira što postoji još mnogo problema o kojima ćemo morati razgovarati, a oko nekih treba još organizirati konkretne razgovore. Ipak, mislim da se može konstatirati i ocjena je Saveznog izvršnog vijeća da je napravljen veliki korak napred ka omogućavanju da efikasnije funkcionira sistem federacije, sistem zajedničke države do tog novog dogovora kada on bude postignut. Evo, mi smo sada ipak to stavili negdje u kontekst sredine godine, jer je jedan broj vlada tražio da se to stavi u taj kontekst, što se nas tiče, mi smo od početka govorili da bi vjerovatno trebalo predviđati i duže vrijeme za taj dogovor. Ali, ako se on može obaviti za tri mjeseca, utoliko bolje.

BORISAV JOVIĆ:

Zahvaljujem se drugu Markoviću. Da li neko želi reč? Obzirom na to da je ovo jedan posao, koji je po svojoj prirodi u nadležnosti i odgovornosti Saveznog izvršnog veća, a ima izuzetno veliki značaj za naš rad po drugoj tački, mi smo sa tog stanovišta i prihvatili da ovde razmatramo da bismo pokazali interes i dali podršku da se ta pitanja reše. Sa informacijom, koju smo dobili, mislim da je glavni smisao ovog našeg stavljanja na dnevni red, izvršen i, naravno, može se diskutovati. Ali, mislim da postoje svi uslovi da Predsedništvo konstatuje da je prihvatilo informaciju i da daje podršku naporima Saveznog izvršnog veća da zajedno sa republikama i nastavi dalje da razreši pitanja koja su ostala nerešena i da se dosledno sprovede ono što su se dogovorili u cilju prevazilaženja ove nastale situacije i omogućavanja da možemo normalno da radimo na rešavanju celokupne krize u kojoj se nalazimo.

Ja mislim da Savezno izvršno veće i ne očekuje da se ovde sada vodi rasprava o preostalim pitanjima, koja će se još raspravljati, jer je to stvar o kojoj su se oni dogovorili kako će praktično da rade.

ANTE MARKOVIĆ:

I moj apel, Boro, na predsednike da se i oni zainteresiraju za one teme koje su ostale kod njih otvorene.

BORISAV JOVIĆ:

U okviru ovoga što sam rekao, ako bi se s tim složili, da mi podržavamo informaciju SIV-a i isto tako napore da se i dalje prevaziđu problemi koji su još ostali, mislim da je to sasvim u redu, jer ne verujem da bi iko ovde bio za to da se ne nađu rešenja za te probleme, naravno, vodeći računa o realnoj materijalnoj situaciji koja je upravo i teška i zbog toga i imamo te teškoće. Da li neko traži reč? Reč ima drug Slobodan Milošević.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ja se slažem da mi treba da tražimo rešenja za ovu tešku ekonomsku situaciju u kojoj se nalazimo, ali ne bih mogao da se složim da ostanemo u zabludi da smo ovim putem mi pred nalaženjem tih rešenja. Naprotiv, mislim da smo mi veoma daleko od tih rešenja, naravno, ukoliko ne bi zadatak minimizirali na prebijanje međusobnih potraživanja. Ali, mislim da zadatak nije samo prebijanje međusobnih potraživanja.

Meni je žao što moram da konstatujem da su nama, i u ovom materijalu SIV-a koji smo dobili pre nekoliko dana, a to je 28 strana sa velikim priložima i sada u nekim stavovima, koje je izneo predsednik SIV-a, ustvari prezentirani su stavovi i ocene identični onima o kojima smo razgovarali 27. decembra. Ja sam tada izneo svoje mišljenje i ne želim da ga ponavljam. Zato ću da se ograničim samo i prvo na ovaj materijal Saveznog izvršnog veća, pre svega, koji nam je dostavljen, a zatim i na neka pitanja koja je maločas usmeno izneo drug Ante Marković. Moram, pre svega, da kažem da u materijalu SIV-a, koji nam je dostavljen i koji smo, pretpostavljam, svi imali prilike da pročitamo, stanje jugoslovenske privrede nije dokumentovano prikazano, niti su analizirani pravi uzroci tog stanja. Takav analitički prilaz je, dakle, praktično izostao i u ovom materijalu, kao i u mnogim drugim materijalima Saveznog izvršnog veća. Naime, najnoviji podaci pokazuju da će deficit platnog bilansa u 1990. godini iznositi između 1,8 i 2 milijarde dolara, što znači da je samo za jednu godinu negativan efekat, s obzirom na nasleđeni suficit, premašio 4 milijarde dolara. Ništa bolje od ovog podatka ne govori o kraju jedne pogrešne koncepcije i ekonomske politike koja se sprovodila. Ako se tome doda opadanje proizvodnje, da podsetim, o čemu smo veoma detaljno razgovarali 27. decembra i visoke inflacije, onda je jasno da je u svim vitalnim oblastima, može se slobodno reći, privreda praktično doživela neuspeh.

Moram da kažem svoje mišljenje – da pod stanjem privrede, ustvari, SIV veoma pristrasno i nesamokritično tumači svoju ekonomsku politiku, koja doživljava neuspeh, ali

mu to očigledno ne smeta da je nastavi i u 1991. godini. Ocene sopstvene politike od strane SIV-a, koja se i ovom prilikom ponavljaju, naime, maločas ih je ponovio drug Marković, nama su dobro poznate. Tokom 1989. godine, koja je bila godina lutanja u ekonomskoj politici i najveće inflacije, a SIV je prikazuje kao godinu priprema; prvu polovinu 1990. godine, SIV ocenjuje kao sopstveni uspeh i kao dokaz adekvatnosti politike, koju je do sada vodio, koju namerava i dalje da vodi, uprkos poraznim rezultatima za celu godinu. Za naglo pogoršanje privrednih rezultata, u drugoj polovini 1990. godine, SIV traži krivce, ne u svojoj pogrešnoj i nedoslednoj politici, već, prvenstveno, u ponašanju republika i pokrajina, što mislim da ne može da se prihvati.

Za prikaz stanja karakteristično je i to što SIV nastavlja da svesno meša principe privredne reforme, koji su, i pre njegovog mandata, bili utvrđeni; i antiinflacioni program, koji je, kao njegov program, doživeo neuspeh. Otuda su ciljevi, na koje se poziva, u koncipiranje politike za narednu godinu, ustvari opšti principi privredne i političke reforme, ali ti ciljevi, budući da su veoma uopšteni, nisu od praktičnog značaja za konkretnu ekonomsku politiku. Međutim, veoma je karakteristično da – među tim ciljevima – nema zahteva za povećanjem proizvodnje, odnosno za privrednim razvojem, što znači da SIV i dalje, potpuno, ignoriše, između ostalog, i kritičke primedbe Predsedništva SFRJ, koje je, bar formalno, bio prihvatio. Savezno izvršno veće se, u svom prikazu stanja u jugoslovenskom društvu i privredi, naročito žali na narušavanje ustavno-pravnog i ekonomskog sistema, ne navodeći, ustvari, kako je započeo proces dezintegracije zemlje; ko su bili njegovi nosioci; da li ih je SIV blagovremeno identifikovao, kako je reagovao? Tvrdnja SIV-a da je njegova politika bila sračunata na to da se što bezbolnije pređe od jednog sistema, kojim se reforma napušta – u sistem kome se teži, predstavlja, po mom mišljenju, naknadno iskonstruisan stav, koji nema realnu osnovu. SIV nije posvetio dovoljnu pažnju realnim problemima u privredi kao što su: opadanje proizvodnje, povećanje gubitaka, opšta nelikvidnost, nizak nivo upravljanja i poslovnog rukovođenja. Naprotiv, SIV je svojom restriktivnom politikom, doveo u teško stanje čitavu privredu.

Mislim da je SIV opsednut privatizacijom, kao uslovom za stabilizaciju privrede i doveo je društvenu privredu u bezizlazan položaj – tačnije rečeno u položaj da bira između privatizacije i prodaje inostranstvu, čak, i objektivno, dobrih preduzeća. Ovi elementi ukazuju da nije postojala nikakva politika tzv. prelaznog perioda ka tržišnoj ekonomiji. Međutim, ogromne ekonomske nedaće, koje su nastale u proteklom periodu, pretežno su rezultat pogrešnih mera, odnosno pogrešno doziranih mera ekonomske politike i manjkavosti Antinflationog programa, a ne objektivnih uslova. Zbog toga, argument, da se do sada samo rušio stari privredni sistem i državno uređenje, a da novi sistem nije počeo da živi, dobija veoma mnogo na snazi; pogotovo, mislim da nije prihvatljiv prilaz da možemo, neki rast, da očekujemo tek na novoj privrednoj strukturi. Mi moramo da vodimo računa o postojećoj privrednoj strukturi i da vodimo takvu politiku, koja će obezbediti, u postojećim okolnostima, maksimalnu uposlenost privrednih kapaciteta.

Toliko o onome, što je sadržano u oceni – to je prvih osam stranica materijala SIV-a. Što se tiče drugog dela, SIV izlazi sa 11 tačaka, u kojima bi trebalo postići sporazum da bi se obezbedilo funkcionisanje sistema u prelaznom periodu. Sada je to sužavanje fokusa na 11 tačaka. Na osnovu konsultacija sa republikama i pokrajinama, SIV nam je saopštio da je postignuta saglasnost u sedam tačaka. Međutim, tih sedam tačaka predstavljaju samo neke opšte ekonomske zahteve definisane u privrednoj reformi; koji, budući da su veoma uopšteni, nisu povod za razmimoilaženja, sve dok se ne izvrši njihova operacionalizacija. Reč je o: konvertibilnosti dinara; monetarnom sistemu i politici; deviznim rezervama; nesmetanom odvijanju platnog prometa; potrebi nesmetanog funkcionisanja integralnog tržišta; održavanju lične i javne potrošnje u određenim granicama; osiguranju daljeg vlasničkog prestrukturiranja privrede.

Iz materijala se vidi, a i iz ovoga što nam je rekao predsednik SIV-a, malopre, što su nas informisali naši predstavnici, koji su učestvovali u razgovorima, da nije postignuta saglasnost u tačkama, koje se tiču suštinskih, odnosno, pre svega materijalnih pitanja, od kojih, u najvećoj meri, zavisi stabilizacija jugoslovenske privrede i funkcionisanje pravnog i ekonomskog sistema. Nema saglasnosti oko sanacije bankarskog sistema, a to smo, čuli malopre, od druga Markovića; zatim oko kreditiranja i izdvajanja sredstava za razvoj nerazvijenih republika i Kosova; finansiranja funkcija federacije; finansiranja socijalnih programa na nivou federacije; obavljanju primarne emisije samo preko Narodne banke Jugoslavije; oko agrarne politike i subvencionisanja poljoprivrede. Takođe, nema saglasnosti ni oko usvajanja paketa amandmana na Ustav; funkcionisanje saveznih organa i nesmetanog protoka informacija na čitavom jugoslovenskom prostoru. Drugim rečima, postoji saglasnost, ako mogu da uopštim, uprostim, postoji saglasnost oko opštih i udaljenih principa i načela, koji ne zadiru, neposredno u interese republika, a ne i o onim pitanjima, koja zadiru u te interese i koja su od životnog značaja za stabilizaciju i reformu jugoslovenskog društva i privrede.

Jedanaest tačaka SIV-a, kao minimum za funkcionisanje sistema, po mom mišljenju, iziskuju da budu ocenjene iz drugih uglova. Postavlja se, ustvari pitanje po kom osnovu SIV može da preuzme inicijativu za stvarnu redukciju privrednog i pravnog sistema, kako su definisani u Ustavu? Takva redukcija, je naravno, na liniji afirmacije konfederativnog sistema. Jedan put prihvaćeni, ovako suženi okviri, verovatno se ne bi mogli kasnije proširiti, – kako je to iz ranije prakse dobro poznato. Zatim, postavlja se i pitanje šta znači ovih 11 tačaka, sa kojima se SIV, po mom mišljenju, ne konstruktivno, na neki način, uključuje u ove razgovore o budućnosti Jugoslavije, njenog državnog i društvenog uređenja. Da li je to podrška konfederaciji ili nekakav kišobran pod kojim Slovenija i Hrvatska treba da ostvare svoje zamisli. Navodna namera da se ovim tezama obezbedi minimum za funkcionisanje sistema, podseća na nekakav aparat, da se neizlečivom bolesniku veštački produžava život. Narodi Jugoslavije će, ili postići sporazum, ili će se razići, a vreme legitimiranja je suviše dugo trajalo da bi sa 11 tačaka SIV-a, mogli dalje produžavati.

Suvišno je napominjati, da prihvatanjem 11 tačaka od svih republika, SIV, ustvari, stvara uslove da obezbedi mandat za sprovođenje jedne pogrešne ekonomske politike, a to je najgore što se našoj privredi može dogoditi. Zato, umesto predloga da se sa 11 tačaka, praktično, suspenduje i stavi van snage Ustav zemlje do donošenja novog sporazuma, valjalo bi se, po mom mišljenju, vratiti uvažavanju i primeni normi postojećeg Ustava i važećeg saveznog zakonodavstva. To realno znači da bi sve republike i pokrajine ukinule ili stavile u stanje mirovanja svoje donete odluke, zakone i druge akte, koji su u suprotnosti sa Ustavom zemlje i saveznim zakonodavstvom. To bi bili, po mom mišljenju jedini snošljivi društveni i ekonomski uslovi u kojima se republike mogu dogovarati i postići sporazum.

Prema Pregledu Saveznog sekretarijata za finansije ukupno zadržani prihodi – to smo svi mi dobili na sto – za 1990. godinu i do 23. januara 1991. godine, od strane republika i pokrajina za JNA i Budžet federacije iznose 11,697 miliona, a zajedno sa sredstvima Fonda federacije za razvoj nerazvijenih i neizmirenim obavezama prema inostranom dugu iznose 13. 601,3 miliona – prema podatku koji tamo stoji. S druge strane, prema istom Pregledu ukupan dug federacije prema republikama i pokrajinama za 1990, iznosi 13.588, gotovo isto kao i zadržani iznos. Naravno, bilans po pojedinim republikama i pokrajinama je različit; ali, bitno je da sve republike i pokrajine insistiraju da se izvrši prebijanje ukupnih potraživanja i dugovanja prema federaciji, a ne samo delimično kako to SIV predlaže, odnosno da se za 1990. godinu izvrši prebijanje 4.750 milijardi, a da se u 1991. prenese dug federacije prema republikama i pokrajinama od 8,8 milijardi; to je dato u Pregledu.

U stvari, ne možemo da previdimo tu činjenicu da i Pregled i predlozi pokazuju da je Budžet federacije suočen sa deficitarnim načinom finansiranja; mada se to u raznim

prilikama izbegavalo da potvrdi. Kada je reč o Srbiji, saglasno našem predlogu, na Predsedništvu SFRJ, krajem prošle godine, sve obaveze prema saveznim propisima sada se izvršavaju u celosti, kao i redovne uplate prema JNA takođe se vrše prema propisima uplate saveznog poreza na promet – vrše se 50:50. To vam je poznato. Prema podacima republičkih službi neto sredstva, koja Srbija potražuje od federacije iznose dve milijarde i 660 miliona, a prema podacima federacije, republika duguje milijardu i 700 miliona. Nadležni organi republika i pokrajina, odnosno federacije treba da usaglase ovakve velike razlike u podacima, u ovom i u drugim slučajevima, ako postoje; odnosno, želim da preciziram da je naš stav da svi treba međusobno da svoje obaveze dosledno i blagovremeno izvršavamo i da, na taj način, damo maksimalan doprinos normalnom finansiranju i funkcionisanju službi i organa, koji dobijaju sredstva iz Saveznog budžeta i Fonda za razvoj nerazvijenih.

Želim da vam skrenem pažnju da, iz izveštaja Narodne banke Jugoslavije o rezultatima neposredne kontrole poslovanja narodnih banaka republika i narodnih banaka autonomnih pokrajina, u decembru 1990. godine i januaru 1991. godine, se vidi da je izvršena kontrola – nepotpuna i pogrešna; da se odnosi samo na dva meseca, a ne, na primer, na 1989. i 1990. godinu; da nije izvršena kontrola rada i zakonitosti poslovanja Narodne banke Jugoslavije i kreditnih odnosa na relaciji federacija – Narodna banka Jugoslavije. Savet guvernera i odgovarajući odbori Skupštine SFRJ su to konstatovali. Skupštinski odbori su doneli zaključke da se izvrši celovita kontrola, ne samo bankarstva i monetarne oblasti, već i drugih delova finansijskog sistema, što se odnosi na korišćenje primarne emisije, po osnovu emitovanja odgovarajućih obveznica, zatim za enormno visoku kupovinu deviza i podizanje devizne štednje, avansa za menjačke poslove.

Što se tiče ovih konkretnih pitanja, koja je sada izneo drug Marković, mislim da je logično da prvi uslov za postizanje ovog prebijanja međusobnih dugovanja i potraživanja između republika i autonomnih pokrajina i federacije, treba da predstavlja usaglašavanje podataka. Dakle, imamo, pred sobom, činjenice. Drugo, prilikom prebijanja međusobnih dugovanja i potraživanja treba da se poče od ukupnog bruto bilansa, odnosno od svih obaveza koje republike i pokrajine imaju prema Saveznom budžetu i Fondu federacije; kao i od obaveza federacije prema republikama i autonomnim pokrajinama, odnosno obaveza Fonda federacije prema našim nerazvijenim republikama i Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija.

Mi možemo da shvatimo svu ozbiljnost iznetog problema, nedostatka sredstava za finansiranje normalnih potreba i funkcija Jugoslovenske narodne armije. Zbog toga, smatram da treba prihvatiti – a mi smo prihvatili stanovište da sredstva, koja treba da se uplate u Budžet federacije za potrebe Jugoslovenske narodne armije, ne budu obuhvaćena prebijanjem, nego da se direktno uplate u Budžet federacije. Međutim, nije prihvatljiv SIV-ov pristup o utvrđivanju ovog tzv. minimuma federacije, odnosno njihovo reduciranje; niti tzv. prelazni period, već je nužno obezbediti funkcionisanje celokupnog ustavnog i zakonodavnog sistema federacije.

Želim da, ovde, posebno naglasim naš stav da je uplata sredstava i izmirivanje obaveza prema Fondu federacije neodvojiva od međusobnog regulisanja obaveza i potraživanja republika i pokrajina od federacije i obrnuto. Uostalom, predstavnici Srbije zastupali su na sastancima sa drugom Markovićem, gledište da bi se, u slučaju rešavanja svih ovih pitanja, stvorili uslovi da sve republike i autonomne pokrajine ukinu pojedine propise, koji nisu u saglasnosti sa saveznim zakonima ili zamrznu njihovu primenu, čim bi se stvorili određeni uslovi za početak funkcionisanja ukupnog finansijskog sistema u zemlji.

Što se tiče ponovnog pominjanja tog tzv. upada u sistem, valjda iz podataka koji su prezentirani na ovim sastancima, jeste jasno da je taj potez usledio zato što su SIV i Narodna banka Jugoslavije propustili da nadomeste ogromnu količinu poništenog novca putem deviznih transakcija kod Narodne banke Jugoslavije. Mi smo demantovali da je time

izvršen monetarni i inflatorni udar, jer je količina depozitnog novca 31.12.1990, kao i 10. i 20. januara 1991. godine, manja nego što je bila krajem septembra i oktobra. To su podaci. Zbog toga je i iznet stav Srbije da ona nema ništa protiv da se, kroz sanaciju, sistem plaćanja i kroz optimizaciju količine novca, sve republike dovedu u ravnopravan položaj. Na kraju, želim da naglasim da nije naš glavni problem u poremećaju funkcija federacije i u njenom finansiranju; to je posledica, a glavni problem je u insistiranju SIV-a na recesionoj politici i u blokadi sistema plaćanja, ne samo između, nego i unutar republika.

Ukoliko SIV bitno ne poboljša situaciju u ovim oblastima, ne može se očekivati poboljšanje privredne situacije. Iluzorno je očekivanje da, i kad ne bi bilo dezintegracionih tendencija, federacija i njene finansije mogu dobro da stoje, ako je u privredi, u celini, nastupio slom. Zato, zalažem se da se ovaj prilaz preispita, odnosno da se vidi da mi ne živimo u zabludi – da se mogu, sa nekoliko prebijanja, sa nekoliko usaglašavanja podataka, razrešiti veoma krupni ekonomski problemi koje danas imamo u Jugoslaviji. Ako želimo da ova pitanja stavimo u funkciju razgovora o budućnosti Jugoslavije, onda sve što se odnosi na ekonomsku politiku moramo da stavimo na svoje mesto. Završio sam.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Ko dalje želi reč? Mislim da oko jednog pitanja ne može biti spora, bez obzira na to šta ko u sebi misli, a to je da nikakvom listom prioritetnih problema, koje moramo rešavati u ovom periodu do razrešenja ustavne krize Jugoslavije – bez obzira da li ih je 11, 13, ili 15 – niko nije ovlašćen, pa ni Predsedništvo SFRJ, da derogira Ustav ili savezne zakone, niti je to naša želja.

Ako bi neko mislio da na posredan način prejudicira bilo šta, ili prećutno saglašavanje da ostali delovi Ustava i zakona ne važe, ili da je to to što će važiti ubuduće, o tome nikada niti smo razgovarali niti smo se saglasili. To treba da bude sasvim jasno. Radi se o tome da je uočeno, bar kako ja shvatam, da na tim pitanjima postoje teškoće u funkcionisanju društva i sistema, koje moramo uklanjati da bi preživeli do rešavanja krize, a ne da su to rešenja za sadašnjost ili za budućnost, kao sistem. Mislim da sa tim svi moramo da budemo načisto, da se ne bismo oko toga raspravljali. Ako bilo ko drugačije misli, neka kaže – onda, postavlja se veoma krupno pitanje; niko nema takvo pravo. Reč ima drug Bogičević.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ja sam se i prošli put zalagao da razgovaramo o ovoj temi, zbog njenog značaja, i zbog toga što se privreda Bosne i Hercegovine nalazi u veoma teškoj situaciji. Između ostalog, pogoršava se i time, što se ne izvršavaju obaveze federacije prema Bosni i Hercegovini. Nije na odmet i ovog puta istaći da je Bosna i Hercegovina do sada davala podršku uspostavljanju novih odnosa na nivou jugoslovenske zajednice, dajući saglasnost, na Prijedlog amandmana na Ustav SFRJ, podržavajući mjere ekonomske politike, ostvarivanje tokova privredne reforme, izvršavanje finansijskih obaveza prema federaciji, dosledno sprovođenje saveznih zakona i drugih propisa, kao i podržavanje svih drugih programa koji su predlagani u organima federacije, Skupštini, Saveznom izvršnom vijeću i Predsjedništvu Jugoslavije. Zbog toga, Bosna i Hercegovina ističe čvrst stav da su sve federalne jedinice dužne da izvrše svoje neizmirene obaveze prema federaciji, u skladu sa postojećim Ustavom i zakonima iz proteklog perioda, te da federacija, bez odlaganja, izmiri svoje obaveze prema Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina uredno izvršava sve svoje obaveze prema federaciji i nije više spremna da trpi velike posledice koje se ispoljavaju ne samo u velikom opadanju proizvodnje, već i sve većem broju preduzeća koja obustavljaju rad zbog nelikvidnosti. Ogromne teškoće u privredi, a naročito u bazno-energetskim granama, koje su razvijene, ne samo za potrebe Bosne i Hercegovine, nego i za potrebe jugoslovenske privrede, prijete katastrofalnim posljedicama, ukoliko se ne preduzmu hitne mjere. Problemi privrede lančano se

odražavaju na funkcionisanje društvenih djelatnosti, naročito na zdravstvo i obrazovanje, koji ne mogu da obezbjede ni minimum sredstava, zbog toga što privreda nije u mogućnosti da izdvaja poreze i doprinose iz ličnih dohodaka. Penziono osiguranje je u kritičnoj situaciji, jer još nisu isplaćene sve penzije za decembar 1990. a deficit penzionog osiguranja dostigao je iznos od preko 3 milijarde dinara.

Zbog toga, zahtjevamo da se iznađu mogućnosti, u skladu sa zakonima i Ustavom da federacija izmiri svoje obaveze iz budžeta prema Bosni i Hercegovini, i to ne samo za onaj dio obaveza koji je predviđen planom budžeta za 1990. već sve dospjele obaveze koje proističu iz važećih zakona, a iznose dve hiljade trista dvadeset dva miliona dinara. Pored tih obaveza, ističu se još dva pitanja: potraživanje Bosne i Hercegovine preko Fonda federacije za razvoj nedovoljno razvijenih – obaveza ima još iz 1989. i akontacija za 1990. od hiljadu i petsto milijardi dinara, i neregulisana dospela potraživanja preduzeća za izvršene radove u Iraku na bazi protokola iz maja 1990. od dve hiljade i sto miliona dinara.

Istina je da Bosna i Hercegovina u novembru 1990. početkom decembra je zadržala prenos poreza na promet u Budžet federacije, u iznosu od 603 miliona dinara, ali, to je neznatno u odnosu na potraživanja Bosne i Hercegovine. I ovaj iznos Bosna i Hercegovina je ponudila da prebije sa svojim potraživanjima. Iz ovih podataka može se zaključiti da postoje visoke obaveze federacije prema Bosni i Hercegovini. Izmirivanjem ovih obaveza, bar donekle bi se umanjili teški problemi zbog nelikvidnosti privrede i banaka u Bosni i Hercegovini. Posebno se naglašava neobjašnjivo i neopravdano nisko učešće privrede odnosno banaka iz Bosne i Hercegovine u korišćenju sredstava primarne emisije preko Narodne banke. Krajem 1990. godine učešće iznosi svega 4,3%. Nasuprot tome, učešće Bosne i Hercegovine u uplaćenim sredstvima u Budžet federacije tokom januara ove godine, po osnovu poreza na promet i carina, iznosi 22%, a učešće u društvenom proizvodu 12,5%. To je dovoljna ilustracija nepovoljnog i neravnopravnog položaja Bosne i Hercegovine. Zbog toga se predlaže da Savezno izvršno veće iznađe mogućnost da izmiri obaveze federacije prema Bosni i Hercegovini kao prioritetne obaveze, s obzirom da ističem, ponovo, Bosna i Hercegovina uredno izmiruje svoje obaveze prema Budžetu federacije, što je pokazala i priloženim tabelama koje sam ja dobio za današnju sjednicu.

Uz pun respekt svih teškoća federacije, sa kojima se susreće, ali iznosi se i razmišljanje da, ako je moguće, federacija se zaduži kod Narodne banke Jugoslavije i da na taj način ublaži teškoće, jer to praktikuju i bogatije zemlje, koje se zadužuju za finansiranje budžetskih potreba, razumije se, u onom dijelu obaveza koje se ne može pokriti prihodima iz proteklog razdoblja. Mišljenja smo da je i to bolje nego da privreda u cjelosti propada a da ne preduzimamo nužne intervencije. Isto tako, postavlja se i pitanje obima odnosno prekomjernog rasta opšte i zajedničke potrošnje. Prema procjenama u Bosni i Hercegovini, u prošloj godini opšta i zajednička potrošnja realno je smanjena za 10%, tako da se ne može mnogo šta učiniti na njenom daljem smanjivanju, pogotovo kada se zna da zdravstvene ustanove veoma oskudjevaju u osnovnim lijekovima. Za sada, toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Ko dalje traži reč? Reč ima drug Sapundžiu.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Želeo bih da naglasim neke stvari povodom ovoga što smo danas čuli od druga Markovića. Ono što je drug Marković rekao o načinu rešenja pojedinih pitanja, mislim da je u redu. Što se tiče ocene šta je prednost u svemu tome, želeo bih, makar za sebe, ako to nema uticaja na druge, da istaknem neke stvari, pre svega vezane za privrednu situaciju. Neću to opisivati jer svi imate materijale, ona je takva kakva je, ali bih želeo da se jedno naglasi.

Takva kakva je, ona je praktično u situaciji da je nemoguće da izlazi sopstvenim snagama iz krize u kojoj se nalazi. Raduje me, mislim da je to trenutna situacija, likvidnost

privrede, da je u poboljšanju. Ali, kada imamo u vidu da smo prošle godine završili u društvenom proizvodu sa oko 7,5 do 8%, da obrtna sredstva ne znam gde su, ona su praktično pojedena, da ukupno uzev, stanje je takvo da se ipak ne mogu rešiti pitanja, ne samo razvoja nego i trenutnog održavanja i s toga želim da naglasim jednu potrebu koju smatram čak i prioritarnom, tj. bez intervencije sa strane, a naša je potreba stvarati uslove za to, znači, bez Međunarodnog monetarnog fonda, Međunarodne banke, Pariskog kluba i svih organizacija koje rade na garancijama, „Hermes“-a, „Cofos“-a, „Lojd“-a, praktično je nemoguće bilo koji korak sa realnim izvorima u privredi da rešavamo probleme. Sa ovakvim stanjem ulazimo i u 1991. godinu, gde stižu otplate 4 milijarde 181 milion, ako su to tačni podaci. Samo kamate u tome iznose milijardu 750 miliona, štednja kod Narodne banke praktično ne postoji, a potražuju građani 12,5 milijardi dolara, tako sam shvatio i sve u svemu govori da naša potencijalna snaga izlaska iz privredne krize, a tome je preduslov politička situacija, mislim da je jako slaba, odnosno, praktično i nemoguća. Zbog toga bih želeo da se i mi ovde odredimo po pitanju da nam je prevashodno rešavanje političkih problema, da bismo mogli naći druga rešenja, uz finansijsku intervenciju sa strane.

Ja sam nešto malo rekao i o obrtnim sredstvima. To je, bar za mene, enigmatično, jer nemam druge podatke da vidim kakve su zalihe u odnosu na proizvodnju, ali, imam podatak koji govori da je lična potrošnja porasla za 2,5%, od prilike, u prošloj godini, a pri tome u zastoju je privreda za oko 8% društvenog proizvoda. Prema tome, potrošeno je daleko više nego mogućnosti koje postoje. Tome dodajem opštu i zajedničku potrošnju, a sada treba razmišljati i kako to vraćati. I ovaj upad, bez obzira o kojoj se republici radi ili pokrajini, u monetarnu sferu je jedna velika potreba, jedna velika teškoća jer se radilo o potrošnji, verovatno neophodnoj potrošnji. Prema tome, teško je i očekivati da se ta sredstva vrate. Iz tih razloga akcentiram potrebu, makar za sebe, da mi moramo stvoriti takvu atmosferu unutrašnju, znači, unutrašnje prilike tako srediti da bi mogli biti sposobni i spremni da nas i drugi prihvate, da možemo tražiti finansijsku intervenciju sa strane. Neću o tome govoriti mnogo jer nemam sve podatke, ali, kada se tiče svodnih podataka, jasno proizilazi da našim sopstvenim snagama, bez intervencije sa strane, ne možemo izaći iz krize. Pojedinačne republike možda mogu, ali ja govorim o celoj zemlji.

Nešto bih rekao o konkretnim stvarima. Nešto bih postavio kao pitanje a nešto bih izneo kao svoje mišljenje. Recimo, rešenja koja se nude za sredstva u Fondu federacije u smislu zajedničkih ulaganja, meni su prihvatljiva. Kad se tiče ostvarenja toga, mislim konkretno na Kosovo, ta sredstva su data Kosovu. Ja ne znam kako sada nalaze druga rešenja. To je doprinos čitave zajednice, svih republika i Pokrajine Vojvodine. Mogu da kažem i u neto iznosu i koliko u procentima iznose ta sredstva. No, to nije bitno. Drugo, zbog racionalnosti, želim nešto da predložim. Čini mi se, formalno, ne stoji odluka o likvidaciji Kosovske banke. Stojim na stanovištu da je to iracionalno rešenje. Likvidacija banke će više koštati ovu zajednicu nego sanacija. Dalje, imam u vidu – neću imenovati, koje su to banke – banke koje su bile u još težoj situaciji, i jesu, a ipak se nije preduzimala ta mera. Zbog toga bih predložio da se preispita ta odluka i traži rešenje da se sanira ta Banka. Istovremeno, u tome vidim izlaz da se nešto poboljša situacija u privredi Pokrajine za koju govorimo da je u kolapsu. Privreda Pokrajine nije više u kolapsu. Ja bih rekao da više ne postoji.

Treće, u svemu tome – mislim na jučerašnju sednicu Komisije za ustavna pitanja – radi se o deklaraciji. Ja sam na prošloj sednici rekao i molim da mi opredelimo naš stav. Ta deklaracija o isključivanju pokrajina iz aktivnosti za traženje rešenja za buduću organizaciju ovog društva je, po mom mišljenju, neustavna. Ako se mi zaklinjemo na Ustav, a već smo tu – želeo bih da pravnici opovrgnu ovo što ja kažem – subjekte koji sačinjavaju ovo društvo, bez obzira na to što se traže nova rešenja, isključili iz traženja rešenja, a ti subjekti se ne mogu isključivati iz traženja rešenja za novu organizovanost našeg društva. Sa tih razloga, želeo bih da se Predsedništvo opredeli i da u toj Deklaraciji predvidi,

kao što smo rekli i ovdje, i pokrajine kao subjekte u traženju rešenja nove organizovanosti ove zajednice.

PREDSEDNIK:

Ima reč Alija Izetbegović.

ALIJA IZETBEGOVIĆ

Pokušaću da govorim krajnje jednostavno. Mislim da je suviše govoriti o detaljima ako se ne sporazumijemo u načelu. Riječ je o onih 11 tačaka Saveznog izvršnog vijeća. Ja ću zamoliti predsjednika Markovića da mi odgovori na dva pitanja. Neka se ne ljuti, moramo biti krajnje jednostavni. Da li gospodin Marković smatra da su – ovdje postoji prigovor – da tih 11 tačaka Saveznog izvršnog vijeća derogiraju Ustav SFRJ, naime da su u suprotnosti sa Ustavom?

Mi znamo u kojoj je mjeri Ustav SFRJ uopšte derogiran u svim republikama. Mislim da je sada gotovo bespredmetno pozivati se na to da Ustav SFRJ nije derogiran. Sve su ga republike derogirale u poznatim stvarima. Mi smo u Bosni i Hercegovini 11 tačaka Saveznog izvršnog vijeća shvatili, i tako ih samo uzimamo, nipošto kao prejudiciranje budućeg rješenja, nego, obrnuto, kao onaj neophodan minimum da funkcioniра savezna država, ne da ne funkcioniра, nego baš obratno, da funkcioniра, dok se neki dogovor ne postigne. Savezna država je prestala bila da funkcioniše. Mi smo razumjeli da je to onaj minimum da se kako-tako i koliko-toliko, ne idealno, ne sto posto, ali u nekoj mjeri, osigura funkcioniranje savezne države.

Uzaludno je raspravljati o pojedinim tačkama, o bankama, o procentima, dugovima ako se uopšte stavljaju u pitanje tih 11 tačaka, taj tzv. minimalni program Saveznog izvršnog vijeća. Pored tog prvog svog pitanja, imam još jedno koje glasi: Da li predsjednik Saveznog izvršnog vijeća smatra da se sa ovih 11 tačaka derogira Ustav SFRJ? Ja bih zamolio predsjednika Saveznog izvršnog vijeća da, ako može, odgovori na to pitanje. Imam još jedno pitanje koje se tiče ekonomije. Isto tako, vrlo je jednostavno. Ne bih, ovog puta, ulazio u detalje. Drugo pitanje, općenito, tiče se problema reforme. Dvije stvari su, najjednostavnije rečeno, bile važne. Jedno je inflacija koja je vladala, a drugo je pitanje proizvodnje.

Što se tiče inflacije, mi smatramo da se u tom dijelu može dati prolazna ocjena, ne odlična, ne vrlo dobra, ali prolazna ocjena onome što je urađeno. Svi znamo kako je decembra 1989. godine bila situacija, da su cijene svakodnevno išle gore, kad smo imali inflaciju – ne sjećam se tačno – 1.000% ili 2.000%, šta ja znam koliko je bila. Ipak, ne gušimo se više u inflaciji. Inflacija je zaprijetila da nas potpuno preplavi i uguši. To je zaustavljeno. Tu nema nikakve sumnje. Toga smo svi svjedoci. Naravno, inflacija nije ostala na onoj granici koju je Savezno izvršno vijeće predviđalo. Da je ostala na toj granici, Savezno izvršno vijeće bi iz te tačke dobilo čistu peticu. Ovako, to nije petica, nije ni četvrtica, ali jeste jedna prolazna ocjena. Što se tiče druge stvari, na koju je moje pitanje usmjereno, danas smo manje-više svi saglasni, da što se tiče oživljavanja proizvodnje, očigledno, reforma nije položila ispit.

Moje drugo pitanje glasi: Da li Savezno izvršno vijeće prihvata da je to tako i, ako prihvata da je tako, ako je saglasno sa tom našom ocjenom oko proizvodnje koja je sporna ovdje, da li ima ikakav plan, da li išta nudi i šta nudi da proizvodnja krene u Jugoslaviji? To su ta moja dva pitanja.

PREDSEDNIK:

Hvala lepo. Ko dalje želi reč? (niko se ne javlja) Ante, da li želiš da govoriš povodom ovih pitanja?

ANTE MARKOVIĆ:

Mogu, ali sam mislio da će se možda još ko javiti.

PRESEDAJNIK:

Idemo na ova pitanja. Videćemo, ako se ko javi, javio se, ako se ne javi, onda ništa.

ANTE MARKOVIĆ:

Ima tu mnogo pitanja o kojima bi se moglo razgovarati. U prvom redu, ja bih mogao odgovoriti tako kako biste vi, pravnici, ja se nadam, mogli dobro razumjeti. Ako se kaže da je neko napravio neki zločin, onda – valjda – treba dokazati da je napravio zločin, a ne da on dokazuje da nije napravio zločin. Ne bi li bilo dobro da neko dokaže na čemu je to, po prijedlogu koji je Savezno izvršno vijeće dalo, Savezno izvršno vijeće predvidjelo redukciju Ustava? Ako to neko dokaže, onda se to, ja mislim, može prihvatiti, da se na osnovu toga donese sud. Ali, to ne može niko dokazati. U najmanju ruku, nigdje, ni u jednoj jedinjoj točki, koja je ovdje zapisana, ne samo da nije doveden u pitanje Ustav Jugoslavije, nego, zapravo, ovo što je ovdje napisano, omogućava funkcioniranje Ustava Jugoslavije, jer Ustav Jugoslavije sad ne funkcioniра.

Ja sam i malo prije rekao. Hajde, šta biste Vi, kao pravnik, kazali? Imate šest plus jedan sistem od kojih se ovih šest ne slažu sa jednim koji bi trebalo da bude okvirni za tih šest. U stvari, po svakom od tih šest sistema mogu se donositi – i donose se – zakoni. Ovdje je Milošević govorio da ide na redukciju Ustava, a istovremeno je Srbija donijela 16 zakona od kojih je devet već Ustavni sud osudio da su, zapravo, protuustavni. Mi sad predlažemo da se te odluke Ustavnog suda provedu. Da li je to antiustavno ili je antiustavno to što je Srbija, po svome, riješila te zakone koji su protuustavni sa aspekta Ustava Jugoslavije? Sad bi se mogla tako nastaviti dalje rasprava. Jer, ovo što je predsjednik Srbije govorio o reduciranju i napadu na Ustav Jugoslavije, to je, znate, priča „držte lopova“. Ja to moram tako reći.

Sigurno je jedno, a to je sasvim evidentno jasno iz svih analiza, a molim vas, možete vi sazvati, evo, postoje tu naši najbolji ekonomisti, odnosno pravnici, a ne samo ekonomisti, koji se dobro razumeju u Ustav. Stvarno, Ustav Jugoslavije iz 1974. godine je nedorečen u mnogim pitanjima. Između ostalog je nedorečen u onim pitanjima kako osigurati funkcioniranje sistema. To se zna. Ja nisam to sam niti pronašao, niti sada prvi put otkrivam. Stvarno, ne postoje mogućnosti, kako da se osigura funkcioniranje, jer tu obzirom na to da je cijeli Ustav građen na sistemu, koji je tada bio zamišljen, on nije pretpostavljao sankcije, a onda ni kompetencije koje bi osigurale takovo funkcioniranje. Osim toga, ja mogu još nešto dodati.

Ovdje, u našim predlozima, oko osiguranja efikasnijeg funkcioniranja sistema naše zemlje u prelaznom periodu, postoji točka koja govori da je potrebno dovršiti postupak usvajanja amandmana na Ustav Jugoslavije. Nije li, bez obzira na sve drugo, to dovoljan putokaz da se Savezno izvršno vijeće zalaže, zapravo da Ustav Jugoslavije funkcionira, ali amandiran na način kako je to predloženo. Prema tome, ja mislim da je to potpuno iskonstruirano da bi se dokazalo da se zapravo radi o jednom nekonstruktivnom uključivanju SIV-a u raspravu oko budućnosti zemlje. Međutim, Savezno izvršno vijeće je skrenulo od jednog, možda na prvi pogled mnogo skromnijeg cilja, a dugoročno gledano izvanredno značajnog, a to je da se napravi jedan minimalni dogovor ili jedan dogovor koji nije još taj definitivni dogovor kako će funkcionirati zemlja, jer za taj dogovor treba vreme, nego da se napravi jedan dogovor koji će osigurati da postojeći sistem funkcionira.

Na koncu, kada sam vam malo prije iznosio počev od budžeta, nedovoljno razvijenih, pa onda da idemo sve jednu po jednu točku da o njima govorimo, ustvari, sve te točke o kojima je riječ, jesu zalaganja da se nađe rješenje kako će funkcionirati sistem kojega ovaj Ustav je odredio do novog dogovora. Stvarno, treba biti velemajstor da se dokažemo u praksi. Prema tome, sa tog aspekta gledano, mislim da je sasvim, a ja više nemam namere da na tome radim, je sasvim nepotrebno da se dokazuje, da li je to suspenzija Ustava ili nije suspenzija Ustava. Nikakve suspenzije Ustava nema, niti u jednoj jedinjoj točki se ona može dokazati. Kažem, ono osigurava da funkcionira taj Ustav, a osim toga, traži i

amandiranje da bi se zapravo velike tenzije koje sada postoje u neusklađenosti Ustava republika sa Ustavom Jugoslavije, da bi se one prebrodile.

Sada ima tu još i drugih pitanja. Znae, ja mislim da ako hoćete, nije problem da se organizira, a možemo i Kiru zamoliti da se uključi, jedan okrugli stol najboljih stručnjaka i svjetskih i naših da razgovaraju oko toga šta znače reforme i šta u okviru reformi znači jedan stabilizacioni program, koji nije reforma, nego je dio reforme i šta znači taj međusobni njihov odnos i da li igdje na svijetu postoji i jedan jedini slučaj reformi i stabilizacionog programa kao dijela reformi da se nije morala platiti cijena potrebnih reformi. Cijena, koja je sadržana, između ostalog, i u smanjenoj proizvodnji, ali nije samo u tome, nego i u smanjenom standardu i u smanjenim plaćama, u smanjenoj potrošnji, izvinite, kod, nas se nije primijenila.

Meni je žao što ja sada nisam donio podatke. Ali, vidite, otprilike, po pojedinim republikama je različito, kad se uzme inflacija januar-januar, onda je ona negdje oko 66%, a kad se uzmu plaće januar-januar, bruto plaće, onda je to negdje oko 194%. Prema tome, realno su osobni dohotci narasli za negdje oko 17–18% u vremenu tog dijela reforme koji se zove Stabilizacioni program. Niko na svijetu nije uspio riješiti reformu uz realni rast osobnih dohodaka. Kiro, da li takav slučaj uopće postoji?

KIRO GLIGOROV:

Nije mi poznato.

ANTE MARKOVIĆ:

Nije poznato. To istovremeno znači da su te pare, koje su trebale biti u funkciji proizvodnje, pojedene. Isto se je dogodilo i sa javnom potrošnjom i još mnogostruko gore. Ona je probijena u godini dana za oko 120 milijardi dinara. To je po kursu prošle godine bilo oko 10 milijardi dolara. Da je samo pola do toga ušteđeno, imali bi 5 milijardi koje bi bile u nekoj funkciji, ja bih rekao, ne proizvodnje, znate, nego bi bilo u funkciji prestrukturiranja naše privrede. Jer, naše reforme i bilo koje reforme ništa ne vrijede ako se ne promjeni struktura ekonomije i struktura privrede. Upravo to jeste suština reforme. Ostajanje na istoj strukturi, znači, zapravo, produžavanje onog sistema, između ostalog, privrednog, koji se pokazao nesposobnim da rješava svoje probleme. Pri tome, može se reći da je neko opterećen privatizacijom.

Međutim, isto tako, ja bih mogao reći da je neko opterećen društvenim vlasništvom ili da je neko opterećen etatizacijom, a suština stvari je u tome. Mi znamo da je 90 odsto kapitala u Jugoslaviji, izuzev onog zemljišnog, u društvenom vlasništvu. Ja bih postavio pitanje – koliko je od tih 90 odsto do sada promijenjeno, pa je privatizirano, od 90 odsto? Koliko je toga promijenjeno, evo, recimo, u Srbiji, ako se radi o tome da se vrši jedan takav pritisak? Mada, opet, sve teorije govore da bez promjene strukture vlasništva nema promene efikasnosti ekonomije i nema promjene efikasnosti sredstava. Pri tome, Savezno izvršno vijeće zakonima, koje je predložilo Saveznoj Skupštini, a Savezna Skupština ih usvojila, a na čelu tih zakona, koji govore o prestrukturiranju, se nalazi Zakon o društvenom kapitalu. Taj Zakon otvara proces promjene strukture vlasništva, ali na način da je sadržao u sebi i motivacioni karakter, interes radnika, socijalni karakter i neku socijalnu pravdu. Nažalost, taj Zakon se u nekim republikama ne sprovodi ili je, vlastitim rješenjima i zakonima u tim republikama, praktično suspendiran.

Apsolutno, nema veze da li to radio Marković, Milošević ili bilo ko drugi, može i Tuđman, inače, tu se vidi da ono, što on radi je u interesu ove dvije republike, ne može promijeniti situaciju u zemlji, ako se ne omogući promjena strukture vlasništva, i na tome – promjena upravljačke strukture, a na osnovu toga – promjena svih drugih elemenata, koji pretpostavljaju, a ja bih u to mogao ubaciti: menadžmente, marketing, organizaciju i sve ostalo. To je jedno. S druge strane, nije moguće, ne samo, a treba razlikovati rast i razvoj,

jer to nije isto, jer možete imati razvoj, a da nema rasta – ili da je negativan, možete imati rast, a da nema razvoja, a možete imati i jedno i drugo. Mi ne možemo omogućiti ni rast, ni razvoj, ni bilo šta drugo, bez dodatnih sredstava. Ta dodatna sredstva su trebala biti ostvarena jedan put kroz ulaganje dijela plaća i zadržavanje rasta plaća, dio kroz zadržavanje javne potrošnje, dio kroz ulaganje kapitala privatnika, zatim, prodaje dijela poduzeća, stanova i svega ostaloga, – što sve zapinje. Mi zapravo, taj proces imamo tek na početku da bismo došli do novih sredstva i ulaganjem stranog kapitala, kao i podrškom finansijskih institucija iz inozemstva.

Činjenica je da smo imali jedan, izvanredno, visok rast stranih ulaganja, posebno u prošloj godini. Ukupno, znate da je tih stranih ulaganja u 20 i nekoliko godina, bilo svega 360–370, improviziram podatke, služeći se svojim kompjuterom, koliko je u njemu ostalo tih podataka. U prošloj godini to je bilo preko dve hiljade i trista. Odnosno, sa onim što se događa sada, ili se događalo u dijelu 1989. godine, to je skoro tri hiljade, sa ukupno, preko tri milijarde maraka. To nije mnogo. To je jedan pozitivan proces, koji je počeo da se događa, koji je sada prekinut.

Istovremeno, moram kazati da je točno ovo što je Riza govorio: ove godine treba da platimo 4 milijarde i 200 miliona dolara anuiteta i kamata. Kako stvari stoje, veliko je pitanje da li ćemo, bez sanacije stanja u našoj zemlji, bez stavljanja u drugi plan političkih konflikata i pristupanju razgovorima o budućnosti zemlje, koji će omogućiti da se makro ekonomske mogu provoditi u zemlji i nastaviti reforme, da li imamo ikakve šanse da dobijemo sredstva, koja smo zacrtali da nam trebaju u ovoj godini.

Ako se to ne riješi, gospodine Izetbegoviću, ne da neće biti rasta proizvodnje, nego će biti katastrofalan pad proizvodnje. Ako se nastavi ovo kako se sada događa, neka se to dobro registrira, u roku od nekoliko mjeseci, ostaćemo i bez deviznih rezervi; moraćemo da idemo na redukcije i restrikcije, kakve smo imali 1982. ili 1983. godine, i kakve ima najveći dio bivših socijalističkih zemalja. Mi smo stvorili pretpostavke da do toga ne dođe. Sada ide proces obrnuto. Ako mi, pored ostalog, u ovoj godini budemo morali, a moraćemo platiti 4 milijarde i 200 miliona dolara, onda tih 4 milijarde i 200 miliona dolara nema. To je akumulacija ove zemlje. To je to što može ići u proizvodnju.

Inače, o toj temi moglo bi se mnogo razgovarati. Što se tiče mene ja sam spreman na stručni, politički razgovor – kakav hoćete, a rekao sam – neka se organizira i neki drugi razgovor, u kojem bi sudjelovali i predstavnici institucija svijeta, koji se, u to razumiju. Ja se nadam da ih neće negirati neko, njihovu stručnost i pristrasnost da li su za jedan ili drugi dio zemlje. Još nešto bih rekao, što se tiče restriktivnosti monetarne politike u prošloj godini, još jednom ću istaći jedan podatak, koji govori sasvim obrnuto. U prošloj godini, od prvog januara do 31. decembra inflacija je bila 74,6 odsto, a masa sredstva u opticaju, neto aktiva je rasla za 148%. Znači, skoro dva puta više od nivoa rasta inflacije. To je sve od 1.1. do 31.12. Ti si, Rizo, bio guverner Narodne banke, reci – da li je to restriktivna monetarna politika? Samo probaj u dva ljetnja mjeseca, a ja bih mogao analizirati i pokazati gdje je i kako je došlo do tog proboja – od agrara, pa nadalje je izvršen proboj na nivou 41,6 milijardi dinara, koji je, jednim dijelom, bio anticipiranje visokog nivoa potrošnje i visokog nivoa plaća, kao i svega ostalog što se događalo koncem godine.

Činjenica je da, u takvim uvjetima, gospodine Izetbegoviću, ja bih se usudio reći da je pravo čudo da u prošloj godini inflacija nije bila, koncem godine, ponovo dvocifrena – zbog svega toga. Mislim mjesečno – dvocifrena. Ipak, ona nije došla na dvocifrenost, mada je pretila opasnost, jer je u septembru krenula iza 7 odsto, u oktobru iza 8%, da bi u novembru bila srušena ponovo na 3 odsto, a u decembru 2 odsto. Zahvaljujući tome, unatoč devalvaciji, koja je izvršena koncem decembra 5,6 odsto je rast inflacije u prvom mjesecu. Moram reći, zbog svega što se u zemlji događa grozan je pritisak na daljnji rast cijena. Osobno prognoziram da će rast cijena u februaru biti iznad onoga koji je potrebno imati

da bismo održali stabilizacionu politiku u ovoj godini. Naravno, sada bi se moglo govoriti o mnogim drugim pitanjima, koja su ovdje spominjana; mogu ih razrađivati do detalja, ali neću; osim da se na nekima zadržim.

Nije točno da Budžet ima deficitarni način finansiranja. Izvor, Ustavom predviđen način finansiranja Budžeta federacije, omogućava njegovo finansiranje bez deficita u toku 1991. godine. To što je on deficitaran, to je zato što se ne uplaćuju ti prihodi. Mislim da je i Slobodan Milošević rekao da Srbija plaća 50 odsto poreza na promet a ne 75 odsto koliko mora biti plaćeno. Ustvari, ne radi se o tome da to Srbija plaća, nego to plaćaju oni subjekti koji se nalaze u prometu i oni, automatski, moraju uplatiti na određene račune i iz tih računa 25 odsto ide republici, a 75 odsto federaciji. To se tako ne radi, neko je naredio da se radi drukčije. Vjerovatno, odnosno sigurno, ako se ostane na tome da se porez plaća 50:50, da se daje kotizacija – kako drugi predviđaju, Slovenija; Hrvatska razmišlja hoće li ostati na kotizaciji ili ne – onda, naravno, Budžet će biti deficitaran. Pa, mora biti deficitaran. Postavljam pitanje: da li je primjena Ustava Jugoslavije ta da se finansiranje federacije održi tako kako je propisano?

Molim vas, stvarno nema smisla da se neko, ko se bori za to, da se Ustav osigura u svim ovim funkcijama – gde se napada, da on ide da devalvira ili da suspendira Ustav; a onaj koji probija taj Ustav, on sebi dozvoljava pravo da druge za to optužuje. Zatim, konkretno, ako se radi o tome da se bruto bilanse uzmu u prebijanju, one su i uzete – osim kod Armije i tamo gdje se nije moglo, jer se radi o Budžetu kao instituciji, koja ima sasvim određene kategorije, sasvim određene razrede, i radi se o Fondu za nedovoljno razvijene. Ne može se Budžet i budžetski izvori, kao i sredstva iz Budžeta prebijati s tim.

Uostalom, postoji Zakon, na osnovu Ustava da je konstituiranje Fonda dio elementa u kojem republike i pokrajine podržavaju nedovoljno razvijene republike i Kosovo; pri čemu Budžet nema nikakvu ulogu, u tom smislu. Federacija ima određenu ulogu kada dođe do određenog zastoja u tom plaćanju – da intervenira, da se uspostavi taj odnos, ali ona nema instrumente koji to mogu garantirati. Zatim, mislim da se ne može prihvatiti stav: riješiti sve ove pretpostavke, pa ćemo mi ukinuti zakone za koje je Ustavni sud proglasio da su antiustavni i da se moraju, odnosno donio je mjeru da se oni ukinu. Takav razgovor ne vrijedi. Onda, molim vas, pozivati se na Ustav, u najmanju ruku, nema se pravo. Bez obzira na sve drugo mora se provesti Odluka Ustavnog suda Jugoslavije.

Htio bih čuti stav Predsjedništva da li se ono s tim slaže – jasan, decidirano jasan stav. Šta ono misli? Da li se te odluke Ustavnog suda moraju provesti ili ne? Da li se njihovo provođenje može usloviti sa bilo čime drugim, bez obzira o kome se radi? Što se tiče upada u monetarni sistem – a ja mislim da u to ne treba nikoga uvjeravati šta to znači, jer mislim da je to vrlo jasno – i to objašnjavati da je to nadoknada poništenja novca; ako bude svako to sudio za sebe i svako sam donosio odluke, onda – šta ima od tog Ustava i te federacije? Tim prije što sam jasno, malo prije, pokazao samo dvije brojke, da, uopće, za prošlu godinu monetarna politika nije bila restriktivna. Nažalost, trebala je biti restriktivnija. Isto tako, mislim da je sasvim jasno da taj upad u monetarni sistem mora biti saniran. Inače, u protivnom, ako nije saniran, sasvim sigurno znači preraspodjelu; to nije samo preraspodjela novca, nego i preraspodjela određenih deficita. Mislim da je to svakome jasno.

Ne mislim nimalo da smo mi ovim, što smo sada ovdje dogovarali, riješili probleme ovoga našeg društva; mislim da me ne smatrate toliko naivnim – da ne kažem nešto drugo; ali, da bez razgovora i bez upornog nastojanja, treba da se jedan po jedan predmet rešava, odnosno jedna po jedna stvar. Nemamo šansi da izađemo iz situacije u kojoj jesmo. Molim vas, dajte barem to, da ovo što smo dogovorili – od ponedjeljka može profunkcionirati sistem. Dajte da se to provede. Podržite da od ponedjeljka, sve ono – da ne ponavljam – odnosno svi elementi sistema ovako kako su Ustavom predviđeni, a zakonima, nažalost, nisu dovoljno dobro precizirani, uz promjene zakona, koji sada garantiraju da će to

funkcionirati – da se da politička podrška; da se usvoje ti zakoni i da se oni sprovedu; da se sve od platnog prometa do deviznog sistema stavi u funkciju od 18-tog tj. od ponedjeljka – idući tjedan.

Vjerujem i ne samo da vjerujem, nego svi naši računi govore, da je moguće dobiti odgovarajući relaks, koji omogućava da se, onda, mogu voditi politike u ovoj godini na način koji će omogućavati da se naša vlastita sredstva angažiraju, što je moguće racionalnije; da se unutrašnje rezerve počinjju istjerivati; da se održi nivo plaća i nivo javne potrošnje, kako je zacrtan; da se na taj način omogući određeni relaks monetarnoj politici. Vjerujte, monetarna politika bi mogla biti mnogo fleksibilnija kako bi javna potrošnja ili fiskalni sektor, kao i sektor plaća preuzeo dio tereta na sebe. Ako on nije spreman da preuzme dio tereta na sebe – to sada pojednostavljujem – onda, nema spasa, zapravo, sve što se isfabričira primarnim novcem, potroši se u plaće i javnu potrošnju. To je ulijevanje u „rupu bez dna“. Ništa se time neće riješiti, bez obzira na naše najbolje namjere.

Inače, mislim da bi stvarno bilo dobro da izbacimo iz razgovora kvalifikacije koje se ovako upotrebljavaju; što se mene tiče, mene to neće nimalo pokolebati u onome što radim; ja se ne dam navući; živce imam dobre. Mislim da ste se uvjerali da je to tako. Ali, vidite kako to ide. Slobodane, ovo je identično s onim što si ti sada govorio – kako Marković spašava Tuđmana; kako se predsjednik SIV-a bori za Jugoslaviju; to je to što si ti sada rekao, zapravo ovo što radi Savezno izvršno vijeće, odnosno bolje rečeno što radim ja; to je kišobran za Hrvatsku i Sloveniju. Ili, sada još i dalja eskalacija – Ante Marković i „kalašnjikovi“, jer ja ću sada biti optužen za sve. To ima svoju genezu. Ja vam sada ovdje mogu napisati gdje je kraj toga.

STJEPAN MESIĆ:

Vatikan je zadnji.

ANTE MARKOVIĆ:

Slušaj, kad bi Vatikan dao tu lovu – uzmite je odmah, jer ova zemlja bi bila sretna da bilo koji njen dio dobije pare; čim je on dobio – dobili su posredno i drugi. Ali, nema te love, bez obzira čija je. Zapamtite jedno – kapital je veliki kukavica, to treba zapamtiti, on ne ide gde je nesigurno, makar bio vatikanski, ili čiji god hoćete. Usput govoreći, da se razumijemo, „kalašnjikovi“ su isporučeni prije nego što je Ante Marković išao u Mađarsku.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja bih apelovao na predsjednika SIV-a da ne pokreće ove stvari; nemojte pokretati; trujemo atmosferu ovdje.

ANTE MARKOVIĆ:

Izvinite, Izetbegoviću, ovdje je rečeno u kojoj funkciji je moja politika. Ja samo kažem da to piše i u novinama, ništa drugo. Slažem se s Vama, neću to više ptezati.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja bih apelovao na sve da u razgovorima, ako je moguće, ne pokrećemo stvari, jer stvorićemo ponovo atmosferu u kojoj se neće moći razgovarati. Ja sam, zaista, ovu stvar postavio; očekivao sam kratak odgovor, prije svega, na prvo pitanje – da odredbe jesu ili nisu u suprotnosti sa Ustavom. A i ovo – što se tiče proizvodnje, takođe, šta se tu može uraditi. Međutim, sinoć je Jugoslavija odahnula s nekim olakšanjem, da se, konačno, našao neki izlaz. Ja bih, zato, apelovao da mi ovaj minimalni program, ne kao uvod u nešto sljedeće, ne kao prejudiciranje bilo čega, nego kao minimalni program za funkcionisanje Jugoslavije, sada savezne države, blagonaklono posmatramo i, po mogućnosti, prihvatimo, ako ne u cjelosti, onda makar sa onim rezervama koje su juče postignute na sastancima vlada. Javnost je, na neki način, pripremljena da smo došli do neke saglasnosti oko

funkcionisanja savezne države, oko nekog minimuma – tako smo, barem, bili obaviješteni, što je pozdravljeno.

ANTE MARKOVIĆ:

Danas to, čak, i u novinama piše.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Naravno, to je pozdravljeno. Sada, na jednom, ovo Predsjedništvo bi trebalo da bude onaj organ koji će to sve vratiti natrag. Dajte da to ne uradimo.

BORISAV JOVIĆ:

Na osnovu čega to kažete?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Pa, imam taj utisak, zato što se osporava ovih 11 tačaka kao neustavne. Ostavimo ovih 11 tačaka, a vratimo se na Ustav SFRJ. Mislim da to nije realno. Na Ustav SFRJ se, takav kakav jeste, niko i ne vraća; očigledno, to nije realna opcija. Realno je da idemo na ovo što je predloženo ovdje, kao minimum. Mogli bi, eventualno, da raspravimo nekakve detalje koji tu stoje, koji još nisu jučer utanačeni. Ali, apelovao bih na to da to prihvatimo i da idemo dalje – da idemo na ovu drugu tačku. Jer, upravo, i postoje te dvije tačke – prva tačka se odnosi na to šta raditi, kako da to funkcioniše, dok se ne dogovorimo o budućnosti Jugoslavije. Ponovo kažem – ne vidim u ovoj prvoj tački prejudiciranje i unaprijed odbacujem da bi to smjelo da bude, na bilo koji način, prejudiciranje rješenja. Ali, insistirao bih da idemo u ovom pravcu, da to, na neki način, prihvatimo; možda sa nekim korekcijama; najbolje bi bilo u cjelosti. Mislim da bi to bio veliki pomak za jugoslovensku javnost.

BORISAV JOVIĆ:

Mislim da ne treba iz jedne diskusije da se izvlači nikakav konačan zaključak; ako je jedno pitanje, po mom mišljenju, postavljeno kao pitanje – da li se ne misli da to znači i sopstveni odgovor da to ne bi prihvatili. Prema tome, ako se mi ovde usaglasimo da to nikako ne znači derogiranje Ustava, nego ima nameru da omogući njegovo sprovođenje i da niko sutra ne može da kaže da je to dogovor o Jugoslaviji, a ne Ustav koji realno postoji, sa svim protivurečnostima koje postoje – šta važi šta ne važi. Mislim da to pitanje ne može biti sporno; iz toga ne treba izvlačiti neki veliki zaključak.

Što se tiče drugih stvari, koje su govorene, o tome možemo da razgovaramo. Ja nisam razumeo da je ovde generalni napad na to šta je dogovarano, nego su primedbe druge vrste, uz ovo razjašnjenje: prvo je – ja tako mislim, treba da se razumemo šta je – da niko nije osporio ono što su se republike tamo stvarno dogovorile, niti osporava da će se to i sprovesti u meri u kojoj je prihvaćeno. Ja sam razumeo, primedbe su takve vrste da ono što je ostalo sporno – jeste sporno, zbog nekih razloga, kao što su: neusaglašeni podaci, kao što su globalno ili parcijalno tretiranje jedne republike; moram reći, sa svakog aspekta je moguće jedno ili drugo tumačiti; sa aspekta SIV-a – on ima dva bilansa; sa aspekta republike – njemu pare ne „smrde“, sve jedno gde ih daje i gde ih uzima. Dakle, ne možemo kazati da je baš samo jedno ispravno; moramo dozvoliti da se to dalje raspravi. Ili, primedba, pošto postoji ubedenje, a svako ima pravo na svoje ubedenje, da su ovi naši problemi proizašli iz slabosti globalne politike koja se vodi, i da na ovakav način možemo privremeno da ih rešimo, ali ćemo opet upasti u potpuno iste teškoće, zato što globalna politika ima slabosti. To je jedno ubedenje. Mi u tom pogledu imamo različita gledanja. Moram reći da su vrlo različita gledanja i u određenim strukturama u Jugoslaviji – da li Jugoslavija treba da sprovede svoju reformu, uključujući i antiinflacionu politiku, sa tolikim padom proizvodnje. Mišljenja su vrlo podeljena. Moram reći da je Predsedništvo o tome zauzelo stav da bi trebalo to korigovati tako da se ne vrši dalje obaranje proizvodnje. Nismo mi tražili rast, po svaku cenu, nego da se ne može izdržati toliko dalje obaranje proizvodnje. U tom pogledu

postoji razlika između nas i SIV-a. Dobro, takva mišljenja imaju i drugi; možda je to opravdano, a možda i nije. Ne možemo mi reći da, ako neko ovde iznosi svoje ubeđenje da je ta politika pogrešna, jer, jednostavno, sa obaranjem proizvodnje ne možemo stvoriti sredstva sa kojima ćemo se izvući; ako neko iznosi takvo gledanje, znači on ima ubeđenje da ovo što radimo i ako uradimo, a nije protiv toga da uradimo, ako smo se već složili za 18, ne veruje da je to rešenje – ima pravo na to.

Međutim, u odnosu na globalnu politiku vlade, moram reći da mi kao Predsedništvo, ne možete ni vi, ne možemo narediti vladi da promeni svoj stav u odnosu na politiku, ali imamo pravo da joj izrazimo nepoverenje. Molim vas, to je pravo svakog. Ko smatra da je došlo dotle da više ne može imati poverenje, izvolite, pokrenute ustavni postupak. Na to ima pravo Predsedništvo po Ustavu, ima pravo svaka republika preko svoje delegacije da postavi pitanje poverenja. Ako je zrelo, molim vas, neka se raspravlja, pa neka se vidi, ali nemojmo sada oko toga da govorimo samo o načinu na koji se može postaviti globalna politika. Sada ovde to mi ne možemo rešiti. Možemo upozoriti, ali time ne možemo blokirati ovo što treba da uradi, to je vrlo jasno, iako svako ima pravo da ostane na svome.

Jedno od stvari koja mi nije dovoljno jasna, drug Marković je dva puta ponovio, bar kako sam ja razumeo, da amandmani na Ustav Jugoslavije bi razrešili problem sukoba između ustava republika i Ustava federacije i doveli bi do jednog legalnog stanja. Možda u nekim delovima je tako, ali onda mi nije jasno zašto onda to republike ne prihvate, pošto bi to legalizovalo njihove ustave. Ja mislim da ta teza nije potpuno tačna, jer postoji mnogo primedaba da neće to da prihvate, mislim da je to moguće samo u nekom delu, ne znam tačno, ali svakako da to nije tačna teza.

ANTE MARKOVIĆ:

Mogu ja ovo obrazložiti.

BORISAV JOVIĆ:

Možeš obrazložiti, to se verovatno odnosi na neka pitanja. Obrazložićeš, samo da ja završim. Moram da kažem svima koji nisu skroz učestvovali u svemu onome što smo ovde razgovarali od početka postavljanja Antiinflationnog programa, i pre njega i posle njega. Ovde je bio Džefri Saks³³ koji je i predložio kako da suzbijemo inflaciju. Nama je objasnio, a da li je to tačno ili nije, to može da kaže neko drugi, da Jugoslavija ima u bilansima deficite svega između 2 i 4 odsto, dok su Poljska i Izrael imali između 25 i 40 odsto i da glavni uzrok inflacije u Jugoslaviji nije veliki deficit i veliko deficitarno finansiranje, što je obično uzrok, nego da su glavni uzrok sistemski rešenja, kao što je linearno povećavanje kamata, kursa, što je proizilazilo jedno iz drugog, te revalorizacije i niz drugih sistemskih rešenja i da postavljanje koncepta suzbijanja inflacije u Jugoslaviji traži, pre svega, promenu tih zakona koji su doveli do automatskog povećavanja cena i da nema potrebe da Jugoslavija vrši velike lomove u proizvodnji, u standardu i socijalnoj sferi, upravo zbog toga što nema velike deficite.

Iz toga je proizašlo da Jugoslavija ne mora da ide ni sa velikim obaranjem proizvodnje, ni sa velikim obaranjem standarda i zato je bilo i predviđeno vrlo malo, 2–3 odsto.

Zašto smo mi danas došli u situaciju da imamo obaranje proizvodnje dvocifreno i da imamo tolike deficite, koji su porasli iz takvog obaranja proizvodnje i da nemamo nikakvu perspektivu za sutra. To je pitanje od koga se ne može pobeći. Mi ne možemo napabirčiti pare bez proizvodnje, to je vrlo jasno. Moram reći, sve zakone koje je Savezno izvršno veće predložilo, usvojila je ili Skupština Jugoslavije ili Predsedništvo kao vanrednu meru. Ni

33 Džefri Saks (Jeffrey David Sachs, 1954 –). Američki ekonomista, profesor sa Harvarda. Autor tzv. šok-terapije, odnosno sistema mera usmerenih ka ubrzanju tranziciji sa planske na tržišnu privredu koje su okušane u Poljskoj i SSSR-u sa promenljivim uspehom.

jednu bitnu odluku mi odbili nismo. Evo šta se desilo. Znači, ima razloga da se razgovara da li je sve bilo dobro i da li mi možemo to izdržati. Ja nikada, moram priznati, nisam mogao da prihvatim objašnjenje i neću ga nikada prihvatiti, objašnjenje Saveznog izvršnog veća o provalama u ličnim dohocima, o provalama u ovome ili onome. Objašnjenje mora biti. Kakva je to vlada koja te provale dozvoljava i zašto nije predložila blagovremeno i predupredila da do toga ne dođe. Onda nama vlada registruje činjenice i saopštava. Ja ne znam da li je potrebno da nama vlada registruje činjenice, to može i statistika da registruje. Vlada mora da predvidi i da predloži propise, zakone i mere koji će to da onemoguće i da svoju politiku može da sprovede. To su stvari oko kojih se mi stalno sukobljavamo.

Predsednik vlade sada pita, traži izričito, da li Predsedništvo SFRJ smatra da treba da se provedu odluke Ustavnog suda.

Predsedništvo SFRJ propade pričajući Saveznom izvršnom veću da mora sve zakone i Ustav da sprovodi, pa naravno i to. Ali, da li je Savezno izvršno veće to sve i uradilo? O tome se radi, ali ne samo o tome nego i o nizu drugih propisa i akata koji se krše nekoliko godina, a naročito u poslednjih godinu ipo dana, gde se ne preduzimaju prave mere. Mislim da ne bi trebalo jedan na drugog ovde da prebacujemo odgovornost nego trebamo da se uzmemo u pamet i da vidimo kako da izađemo iz ove situacije.

Moje lično mišljenje je da minimum koji sada treba da uradimo, da bi mogli da razgovaramo o drugoj tački, da to što su se republike dogovorile, ako su se stvarno dogovorile, a ja u to verujem, pokušaju da odmah sprovede, da ono što je još materijalno sporno da se pokuša razmotriti, uzimajući u obzir sve kritike koje su ovde date, da se dođe do sporazuma da funkcioniše država. Svi znamo da ne sme biti kršenja Ustava ni prejudiciranje, a da sva ova druga pitanja, koja su otvorena, ostavimo za neku drugu sednicu. Ako krenemo na sve ovo da se raspravlja, mislim da tu nema kraja i da ćemo opet dovesti do blokiranja našeg rada, potrošićemo vreme za rad a toliko je tih stvari ovde o kojima bi mogli ceo dan i celu noć da raspravljamo i opet da ostane svako na svom stanovištu. Ako smo spremni, ako smo se odlučili da krenemo na drugu tačku, a ja mislim da jesmo, onda bih zamolio da u ovom smislu privodimo kraju i zaključujemo, naravno, da se diskutuje koliko god treba, ali da imamo neki smisao i da možemo omogućiti da krenemo na drugu tačku.

ANTE MARKOVIĆ:

Boro, samo da dam jedno objašnjenje. Oko Džefri Saksa neću sada govoriti. Mogu, ako posle bude vremena, nešto kazati, jer on nije utjecao, samo je bio savjetnik, a odluke su naše. Oko amandmana i ovoga da li je sukladno ili nije, ja sam nekoliko puta spomenuo da usvajanje amandmana na Ustav Jugoslavije otklanja mnoge, a nisam rekao sve, suprotnosti koje postoje između ustava republika i Ustava Jugoslavije. Ja mogu sada pobrojati neke od njih, ako treba.

BORISAV JOVIĆ:

Ako se radi samo o nekima, onda sam sve razumeo.

ANTE MARKOVIĆ:

Čak sam rekao, i veći dio, a ne sve.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, u redu je. Reč ima drug Gligorov.

KIRO GLIGOROV:

Izneo bih dve napomene opštijeg karaktera, ali povezane sa ovim i imajući u vidu upravo ovu napomenu druga Jovića, da vidimo kako da zaključimo i kako da iz ovoga izađemo sa nekim konstruktivnim rešenjem. Prvo, u vezi sa karakterom naše krize.

Naša nesumnjiva, duboka politička i ekonomska kriza ima svoje korene i u ekonomskoj i u političkoj i u socijalnoj sferi. Svako njeno lociranje samo u jednom domenu neće

dati pravi odgovor i mislim da smo svi svesni toga, iz prostog razloga što iz ove krize treba izaći menjajući fundamente u našem sistemu, pre svega u privrednom sistemu, u svojinskim odnosima, a zatim, da ne govorim o političkim promenama, jednopartijski, višepartijski sistem. Sve su to tako duboke promene, pre svega, u privrednom sistemu, u svojinskim odnosima, da ne govorim o političkim promenama koje nastaju prelaskom iz jednopartijskog u višepartijski sistem. Sve su to tako duboke promene u strukturi ne samo privrede, nego i društva u celini, da je nemoguće očekivati da ćemo iz toga izaći bez teških ožiljaka, bez mnogih lišavanja. To što se događa u drugim socijalističkim zemljama, takođe je jedan od argumenata koji ukazuje na to. Tamo su promene, verovatno, još teže i dublje, bar kad je reč o ekonomskoj sferi. Ne možemo pretpostaviti da u tim zemljama nema razvijene nauke, pametnih ljudi, dobrih predloga i želje da se izađe iz krize, ali iz toga se, kako vidimo, vrlo teško izlazi.

Ovo ne govorim zbog toga da kažem da je ekonomska politika koja je sada na snazi intaktna. To bi bilo protivno životu da se u ekonomskoj politici, neprekidno sledeći sva zbivanja u privredi i društvu, ne vrše sva nužna prilagođavanja, promene. To je deo svega što se zbiva u društvu, u životu, pa i u ekonomiji. Međutim, kad ovo govorim, imam u vidu, recimo, da smo jedno vreme imali jednu jednostranu tezu – napomene radi, da to kažem – da je Jugoslavija u najvećem usponu, da je najveće gradilište u Evropi, a neki govore o krizi, o tome da je kriza već počela. Kasnije smo imali tezu da imamo odličnu političku situaciju, samo nam greške u ekonomiji smetaju da izađemo iz toga.

Mislim da je ta interakcija očevidna između svih ovih sfera društvenog života i, ne samo to, nego i činjenica da mi zapravo i nismo samo u nekoj krizi nego ako govorim o tome, da se eventualno, razidemo ili da dođemo do dogovora o nekim novim osnovama zajedničkog života, onda više nije reč ni o krizi, nego je reč o nečemu fundamentalnom, o tome kako ćemo uopšte živeti u budućnosti svako za sebe, pod kojim uslovima. U takvim okolnostima mislim da moramo i ovim problemima o kojima danas raspravljamo pričati i sa svih tih aspekata. Ubeđen sam da ih svi imamo u vidu, ali ponekad pridemo oceni situacije iz jednog ugla, samo kroz procenu jedne sfere naših života, zajedničkog života. To je jedna napomena.

Druga napomena, mislim da je za savremeni život u svetu nepojmljivo, ja mislim da je bez presedana, da se samovoljno, jednostrano donose odluke i krše obaveze koje postoje na bazi normalnog i legalnog principa, kako da kažem, zajedničkog života na bazi zakona, Ustava, ili ugovora, sasvim svejedno. To neizbežno vodi tome da se tuđa prava ne poštuju. Čim neko smatra, bez obzira na onaj prirodni princip koji ne dovodim u pitanje da neko ne iskoristi svoje pravo samoopredeljenja do otcepljenja, sporazumno razdruživanje, sve su to legitimne stvari, ali pri svemu tome i u svakoj takvoj soluciji obaveze koje su nastale u zajedničkom životu moraju se poštovati. Ne može se jednostranim odlukama reći, pod bilo kojim izgovorom: mi te obaveze od sutra ne priznajemo, a produžavamo da zajednički živimo. Nismo razrešili sve te odnose, a u jednom trenutku zasecemo u živo ekonomsko, društveno tkivo, stihijno, a osnovna stvar u pravu je da se poštuje i tuđe pravo. To je pravo i obaveza.

Ako se od tog principa odustane, na bilo koji način, bilo da je reč o ekonomskim odnosima, ili o nekim drugim odnosima, onda to neizbežno vodi u kaos koji, po mom mišljenju, više nije prisutan na takav način, pa takvo tretiranje obaveza nije prisutno među samostalnim državama uopšte u međunarodnoj zajednici. Molim vas, pođimo od čoveka, od ljudskih prava. Međunarodna zajednica je smogla snage da utvrdi institucije, modalitete i načine kako da utiče da se poštuju ljudska prava u sasvim suverenim samostalnim državama. Dakle, došla je do pojedinca, da ne govorim o tome da već dugo funkcioniše Haški sud, Sud međunarodne pravde, gde se ono što se smatra sporom među državama iznosi i poštuju se odluke koje se u vezi sa tim donose.

Mi ne poštujemo odluke sopstvenog Ustavnog suda, iako taj sud postoji. To su stvari koje tako disparatno deluju u odnosu na ono što su danas neka civilizacijska dostignuća, pa se moramo zamisliti nad tim i da povedemo računa da li time dolazimo do cilja koji želimo, bilo pojedinačno, bilo svi zajedno. Najzad, postoji Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima i obavezama država po kojoj se Deklaraciji i obavezama iz Deklaracije ponašaju države. Mi kažemo sad svi da smo bilo Ustavom, bilo sopstvenim odlukama, bilo deklaracijama, kako već koja skupština to zove, postali suverene države. Ako je to tako, bar da poštujemo kao suverene države ono što proističe iz međusobnih prava i obaveza koje su nastale u zajedničkom životu. Takav način rešavanja stvari koji vodi tome da svako pojedinačno može da kaže: ovo poštujem, ovo ne poštujem, to više nije poznato u svetskom pravnom poretku. Na to nas je opomenula Međunarodna zajednica kad su bili u pitanju naši dugovi.

Kad bismo potražili pomoć bilo koje međunarodne arbitraže, bio bi jedinstven ključak da obaveze iz zajedničkog života, dotle dok taj zajednički život traje, moraju da se poštuju, odnosno one koje su nastale moraju se izmiriti. Ako se ne mogu izmiriti, nastaju objektivne teškoće, pa se onda zajedničkim dogovorom i voljom one modifikuju, olakšavaju, pomaže se da se lakše izvrše, ali je sve to predmet dogovora. Ali, jednostrani način predavanja obaveza, na način kako se to u Jugoslaviji sada svuda dešava, negde manje, negde više, mislim da to ne liči na pravnu državu. To ne možemo prihvatiti kao način odnosa, a svi želimo da sutra u miru razrešimo svoje sporove, bez upotrebe sile, želimo da i dalje živimo zajedno, ili bar kao susedi, u krajnjoj konsekvenci, da imamo normalne odnose, a sve to pretpostavlja poštovanje međusobnih obaveza. Ova Jugoslavija, na osnovu kontinuiteta, platila je i dugove iz XIX veka. Nijedna obaveza nije mogla da se izbriše.

ANTE MARKOVIĆ:

Još plaćamo dugove koje je napravio knjaz Nikola.

KIRO GLIGOROV:

To su stvari sa kojima moramo da se suočimo. Ja mislim da sav naš pledoaje za demokratsko razrešenje krize, za poštovanje međusobno, kao svoj fundament ima naš odnos prema vlastitim obavezama i pravima. Sa ovim što je do sada činjeno, ja sam to rekao kad sam bio prvi put na sednici ovog skupa, narušena je ravnopravnost između republika i naroda. To je bitni element ravnopravnosti – poštovanje tuđih prava i međusobnih prava i obaveza.

Ne bih ulazio u genezu svega toga, niti mi je to bio cilj. Cilj mi je da ako se pred nama danas nalazi jedan predlog koji pokušava da koliko je moguće vrati stvari u pređašnje stanje, ne u smislu da to „zakuje“ ili da odredi nešto što će biti definitivna odluka, predsedan, nešto što će unapred anticipirati neku budućnost o kojoj se moramo dogovoriti, po mom mišljenju to je nešto što znači jedinu šansu za sve nas – da imamo svi manje štete. Džabe ćemo govoriti o ekonomskoj politici, o svim njenim slabostima, teškoćama u kojima se nalazimo, iz dana u dan će situacija biti sve gora, recimo, počinjući od platnog prometa, pa na dalje gde ništa ne funkcioniše. Sedam pravnih sistema, sedam ekonomskih sistema, sedam autonomnih odluka koje zadiru u tuđa prava, to mislim da nije moguće.

Zato mi se čini da je ovo jedan korak, a možda nije kompletan, a verovatno tu mogu mnoge stvari još da se razmotre dalje i tome slično, ali, da bar to konstatujemo da je razum prevladao da se nađu praktična rešenja za nešto što znači omogućavanje lakšeg života i zajedničkog lakšeg života dok se ne dogovorimo o našoj budućnosti I to, na neki način, koliko je to moguće u našim uslovima što uspostavlja poštovanje nekih ustavnih normi koje su očito do kraja narušene. Ja bih rekao, ne samo ustavnih normi, nego je ovo narušavanje najobičnijih poslovnih normi koje nisu nigde zapisane u bilo kom kodeksu, a poštuju se, recimo, među privrednim organizacijama. Kod nas se među privrednim organizacijama

elementarne norme ne poštuju, vezano za to gde se koja organizacija teritorijalno nalazi, a ne koje su još ekonomske veze, koji su joj ekonomski interesi.

Zbog toga, najpre konstatujem da je postignut određeni napredak. Ja nisam sasvim zadovoljan sa ovim što je postignuto, na žalost, jer vidim tu još određene rezerve koje mogu biti razlog tome da se kaže da se o tome nismo dogovorili i onda ni 18. ne može ništa da se uradi. Ako bih sa svoje strane hteo nešto da apeliram, prihvatajući u osnovi ta rešenja, koja su ovde predložena, to je da pomognemo kao Predsedništvo i da pomognemo svi mi koji u republikama nosimo neku odgovornost da dođe do konačnog dogovora i o tim otvorenim pitanjima. Ako ne može negde apsolutno doći do takvog dogovora, dajte privremeno da ga izostavimo, eventualno, mada verujem da je ovo prvo moguće uz dobru volju i uvažavanje tih zajedničkih potreba i interesa, tako da sprečimo teže lomove do kojih iz dana u dan ima sve više izgleda da dođe. Bojim se da tada neće biti atmosfera u kojoj ćemo lako i razumno razgovarati. Vizavi onoga što je bilo na prošloj sednici i ranijim sednicama, bar po tom pitanju je određeni napredak postignut. Ja sam u tom smislu vrlo pragmatičan. Voleo bih da imamo manje štete nego što imamo, manje teškoća nego što imamo, da sebi skratimo neke muke da bi dobili predaha i jednu relaksaciju da možemo razgovarati u mirnijoj atmosferi o ovim krucijalnim pitanjima koja su pred nama i koja ne možemo zaobići, već ćemo morati jasno reći svoju viziju budućih odnosa i na toj osnovi onda tražiti trajnu soluciju.

Prema tome, jedan predah, manja šteta, a u izvesnom smislu i izvesna reinkarnacija duboko narušenog pravnog sistema i pravne sigurnosti. Molim vas, mi smo izgubili nešto što je najdragocenije – pravnu sigurnost i poslovnu sigurnost preduzeća. Bez poslovne sigurnosti nema rada. Džabe je razgovarati o bilo kojim modalitetima ekonomske politike, ako osnovna stvar ne postoji, jedna najobičnija poslovna sigurnost, ne samo zato što su preduzeća u teškoćama i ja bih to uvažio kao rezultat ekonomske krize, nego i zbog mešanja političkih činioaca raznoraznim odlukama, od toga da ne važe zakoni, propisi pa do posezanja u direktne imovinske odnose među preduzećima. Molim vas, to su stvari koje ne može ni jedna savremena privreda da zamisli, a da pri tome može iole, ne sigurno, nego sa velikim rizikom makar, ali da ipak posluje i da ima šansu da posluje. Naša privreda svakim danom ima sve manje šansi da se ponaša racionalno. Evo, zbog toga se ja inače priključujem ovom Tvom globalnom zaključku.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima Franjo Tuđman.

FRANJO TUĐMAN:

Mi smo danas pod ovom tačkom dnevnog reda trebali raspravljati o postizanju minimuma sporazuma o minimalnom funkcioniranju federacije do postizanja novog dogovora o budućem uređenju zemlje. Iz izlaganja predsednika Savezne vlade, videlo se da je u tom pogledu stanoviti napredak postignut u smislu mogućnosti takvog jednog zajedničkog dogovora, iako ima otvorenih pitanja. No, daljnja rasprava je očitovala zapravo bit problema u odnosu na sadašnje stanje i ubuduće. U daljnoj raspravi dovelo se u pitanje čak i poverenje Saveznoj vladi, i to sa stanovišta svrsishodnosti same reforme, društvene i ekonomske reforme za koju se opredelilo ili su se opredelila i ranija vođstva, uključujući i Predsedništvo Jugoslavije i predsedništva republika, oni koji su sjedili prije nas, a to znači još u starom sustavu jednostranačkog sistema i u okviru onog ustava koji nije bio pretrpio promene.

Znači, na svoj način dovodi se u pitanje i sama bit reforme, a osobito se predlažu neka rešenja koja ciljaju i na buduću – kako bi trebalo stvari ubuduće riješiti. U vezi s tim, pošto je vrijeme poodmaklo, ja ću samo dvije-tri stvari naglasiti. Što se tiče sporazuma o sadašnjem funkcioniranju federacije, jedno od bitnih pitanja je osiguranje sredstava za funkcioniranje Armije. Mi smo u Hrvatskoj i u Hrvatskom saboru, a ja sam i ovdje

na Predsjedništvu u izlaganju iznio je da treba osigurati funkcioniranje Armije u njezinim bitnim elementima života. Ali, isto tako, smatramo da treba i ne znam da li se Predsjedništvo time pozabavilo da treba razmisliti se nad visinom izdataka za Jugoslavensku Narodnu Armiju. Jer, ako je oko polovice saveznog budžeta koji otpada na Armiju ili ako taj budžet Armije iznosi i ako je veći nego sveukupni budžet, recimo, Republike Hrvatske i ako mi u Hrvatskoj nemamo sredstava za plaće učitelja, profesora ili radnika, a traže se tako enormni izdaci za funkcioniranje Armije, onda se s pravom postavlja pitanje, da li je Armija u tim i takvim uvjetima razmotrila i da li je Predsjedništvo, u svojstvu Vrhovnog zapovjedništva, isto tako razmotrilo problem smanjenja učešća budžetskih izdataka za Jugoslavensku Narodnu Armiju?

Da li tu još uvijek, kao što se u javnosti to proteže, postoje neki planovi od kojih treba u promijenjenim uslovima svijeta odustati i uopće ići na smanjenje Armije, odnosno armijskih izdataka? Prema tome, mi u Hrvatskoj stojimo na stanovištu da treba osigurati sredstva za plaće i za normalan život Armije, ali isto tako i odustati od svega onoga od čega se može odustati i ići na radikalno smanjenje, kao što to idu sve zemlje svijeta kada se tiče izdataka za Armiju. Toliko o ovom konkretnom pitanju.

Sada bih kazao oko drugih pitanja.

Tu su „pala“ takva mišljenja da Savezna vlada Ante Markovića provodi takvu politiku da ona, zapravo, predstavlja kišobran za izvršenje hrvatskih i slovenskih zamisli. Gospodo, ja vas uvjeravam da u Hrvatskoj vlada takvo nepovjerenje prema Markovićevoj vladi, da i on vrši ustupke na račun Hrvatske i da, samo zbog toga što se cijeni pozitivna uloga Markovićeve vlade u iniciranju i u provedbi društvene, ekonomske reforme, koja bi nas trebala izvesti iz krize; i zbog toga nije, sa stane Hrvatske, postavljeno pitanje povjerenja toj Vladi; zbog toga smo bili, tako da kažem popustljivi prema mnogim odlukama ili koracima te Vlade, jer se smatra da i ta Vlada nastavlja jednu politiku, gdje se Hrvatska stalno, ili zapostavlja, ili ide na njenu štetu. Tako da bude jasno, što se toga tiče. Molim vas, to nije mišljenje nekih sveučilišnih profesora, koji se bave ekonomskim pitanjima ili ministara, nego i običnih ljudi – jedna opća situacija, takva duhovna klima, o kojoj trebamo voditi računa.

Da ne duljim, zbog toga izvlačim zaključak iz ove rasprave, također, koja nas upućuje da u budućem rješenju odnosa između jugoslavenskih republika i budućim ovlašćenjima i pravima saveznih tijela, kakvi god oni bili, ako ih bude bilo, da ta ovlašćenja, prava budu takva da se onemogućiti takva rasprava; Da se zna da ne može neko biti stavljen u neravnopravni položaj bez obzira ko bio na čelu; da se zna da ne može biti takva situacija da neko može donijeti, kao što je tu primer, 18 zakona, od kojih Ustavni sud proglasi 9, a da onda – taj poziva druge da izvršava zakone, a da on nije dužan da ih sprovede, odnosno svoju volju nameće drugima. Prema tome, moramo stvoriti takvu situaciju – da stvorimo normalne odnose da su takvi slučajevi nemogući. Mislim da je u tome bit problema.

Gospodin predsjednik, Jović kaže: zašto je Savezna vlada dopustila da se ne izvršavaju zakoni, ovo Predsjedništvo propada pozivajući na poštivanje Ustava i zakona. Od kada sam tu, ja slušam gospodu Sapundžiu i Kajdomčaja o tome [ta je sa Kosovom, ko je to dopustio i šta je to. Nalazimo se, znači, u jednom prelaznom stanju gdje je bilo sva [ta moguće u smislu kršenja i Ustava, zakona. Ne možemo zatvarati oči pred tim, nego videti šta je sve dovelo do toga i videti kako da iz tog stanja što prije izađemo na normalno ustavno-pravni kolosjek u onom smislu, kao što je govorio Gligorov i drugi. Ali, razumije se, uvažavajući krizno stanje iz koga smo pošli – slom tog jednostranačkog i realosocijalističkog sistema, ne samo u nas, nego u čitavoj Evropi. Prema tome, pokušaj traženja izlaza iz te krize, koji je nužno dovođio u tom smislu, do nekog kršenja, ali, iz toga moramo izaći što prije, jer i unutarnje prilike, a osobito ono što je Marković govorio o tome da je Jugoslavija izgubila

svaki kredibilitet u inozemstvu, ne samo u smislu finansijske potpore, nego u smislu najobičnijeg turističkog promjeta.

Prema tome, sve to ukazuje na nužnost da pronademo rješenja, dogovore, da, zaista što prije dogovorom izađemo iz te krize. Jasno, i ovo govori, a i ono što smo na početku kazali, ali čini mi se, od čega, po malo, bježimo, da je taj dogovor moguć jedino uvažavanjem suverenosti republika; uvažavanjem dobrovoljnosti, uvažavanjem načela, sa kojima smo se, u početku bili suglasili, da su sve opcije otvorene i da treba tražiti demokratska rješenja, a da se ne mogu nametati nikakva rješenja, koja nisu prihvatljiva za drugoga; da se ne mogu tražiti rješenja, gdje neko može i upasti u monetarni sistem, gdje neko može donositi zakone i, znači, u trostruko većoj mjeri kršiti zakone, a pozivati se na to da su drugi obavezni da se pridržavaju Ustava, da izvršavaju propise. Prema tome, to se odražava i na materijalni položaj i republika u cjelini, i ljudi, svih stanovnika jedne republike; stvara jednu duhovnu klimu, koja je, evo, došla dotle, kakvu smo mi izrazili nekoliko puta; da je vrijeme da ozbiljno porazgovorimo o problemima i da pokušamo naći racionalna rješenja koja će biti u interesu svakog pojedinog naroda, svake pojedine republike, a to znači i jugoslovenske zajednice, ako je dogovorom možemo spasiti. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima Slobodan Milošević.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Pre nego što pređemo na drugu tačku dnevnog reda, pošto smo čuli izlaganje druga Markovića, moram kategorično da se ne složim sa njegovim objašnjenjima – da je, ustvari, glavni problem Srbija. On je to tako objasnio. Mi ne možemo da „zavučemo glavu u pesak“ i ne vidimo neke notorne činjenice. Na primer: prvo, da su, svi dosadašnji pokušaji, između ostalog – tri puta i u ovom Predsedništvu – da se kriza razreši, u Ustavom Jugoslavije propisanom proceduri, bili blokirani.

Drugo, da u ustavne promene i izgradnja ustavnog sistema u svim republikama – izvedene suprotno važećem Ustavu SFRJ. Treće, da su svi, ili većina saveznih zakona iz privredne oblasti, u formalnom smislu, u poslednjih godinu dana, suprotni Ustavu SFRJ. Četvrto, da u većini republika, u većoj ili manjoj meri, savezni propisi se ne izvršavaju; faktički, ili čak i formalno se stavljaju van snage, ili se donose republički propisi – direktno, suprotno saveznim. Dakle, u većini ili u svim. Peto, sve češće, predstavnici pojedinih republika odbijaju da učestvuju u radu saveznih organa, veća Skupštine SFRJ i Predsedništva SFRJ. Šesto, da je u jednoj republici, na referendumu doneta odluka o izlasku iz Jugoslavije. Sedmo, da su međunacionalni odnosi na granici izbijanja etničkih sukoba, velikih razmera, koji, ako počnu, teško da se mogu sprečiti i zaustaviti. Osmo, da je privredna situacija, u celoj zemlji, na granici da se pretvori u raspad i robnog i novčanog sistema – mogao bih da nabrojim do iznemoglosti.

S tim činjenicama treba da se objektivno suočimo; da prekinemo svako dalje odlaganje i bavljenje izvedenih pitanja, dok se, još uvek, procesi mogu kontrolisati i razrešavati političkim sredstvima. Zato je, valjda, jasno, bar, to da se ovakvi problemi, a pokušao sam samo da skiciram njihovu celinu, ne mogu razrešiti sa ovih predloženih 11 tačaka. Zato sam predložio, ono što smatram jedino razumnim, naime, da se isključi svaka mogućnost reduciranja funkcija savezne države na 11 tačaka; i, do donošenja novog sporazuma, treba da uvažavamo i primenimo norme postojećeg Ustava i važećeg saveznog zakonodavstva. To ne isključuje ni dogovor, ni sprovođenje dogovora o konkretnim finansijskim pitanjima. Ali, uvažavanje postojećeg Ustava i postojećeg saveznog zakonodavstva, bili bi – po mom mišljenju – jediniti snošljivi društveni i ekonomski uslovi u kojima se možemo dogovoriti i postići sporazum. Valjda je to minimum u funkcionisanju savezne države i nekakva polazna osnova za dogovor, koji imamo predviđen u okviru ove 2. tačke dnevnog reda?

BORISAV JOVIĆ:

Ovo možemo da privedemo kraju. Izvini, Drnovšek je tražio reč.

JANEZ DRNOVŠEK:

Govoriću vrlo kratko. S obzirom da je pominjan odnos Predsedništva i SIV-a, odnosno ekonomskog Programa SIV-a, samo bih rekao da – kada smo o tome raspravljali u Predsedništvu – izneo sam samo mišljenje da je ekonomski Program SIV-a bio dobro koncipiran; u tome je učestvovalo i podržalo Predsedništvo. Drugo, u samom sprovođenju ovog Programa mogu se imati neke primedbe koje, bar u prvoj fazi i u nekoj meri, u normalnim uslovima, Program je bio relativno uspešan. U drugoj fazi, naročito u poslednjim mesecima, došlo je do takve situacije u zemlji, do takve političke nestabilnosti, do poremećenih odnosa između naših republika, i federacije, na drugoj strani, da je potrebno realno priznati da ni jedna vlada, u ovakvim okolnostima, ne bi mogla da nastavi sa efikasnim sprovođenjem ni ekonomskog Programa, ni ekonomskih reformi. Mislim da je to činjenica koju svi moramo priznati; a ja sam siguran da je svako za³⁴ uvažava.

Pošto smo u ovakvoj situaciji, drug Gligorov je neke stvari vrlo plastično rekao, i sa time se slažem i uvažavam, u situaciji koja se rapidno pogoršava, možda brže nego što se misli i kada gubimo neke elementarne, civilizacijske vrednosti koje smo imali – da je jedini izlaz da pređemo, konačno; da pokušamo da pronađemo ovaj naš politički dogovor; da pronađemo neko stabilno političko rešenje, bilo kakvo; a da, kada dolazimo – stalno dolazimo u koliziju između republičkih suvereniteta i federalnog, kao i zakonodavstva, u svim tim slučajevima mislim da treba tražiti rešenje – dogovorno – sa nekom merom tolerancije; da ne treba insistirati na doslednom sprovođenju, ni jedne a ni druge suverenosti u tom kretanju – ni republičke, ni savezne; jer nas to sigurno vodi u konflikt i u nemogućnost da pronađemo politički izlaz iz ove situacije. Mislim da je naš dosadašnji Ustav tako koncipiran da u nekoj krajnjoj fazi prihvata politički dogovor kao onaj izlaz kada dolazi do kolizije, između republičkih i saveznih zakona i Ustava. Mislim da je to jedino moguće i to bi trebalo prihvatiti kao normu ponašanja u ovoj situaciji. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Drug Kučan.

MILAN KUČAN:

Uvodno izlaganje predsednika SIV-a i sva druga diskusija, u stvari, bila je diskusija o drugoj tački. Bilo bi dobro kada bi je tako i shvatili. Jer, mi smo zadužili – a, i sam se prihvatio tog posla – predsednika SIV-a da pripremi nešto što bi obezbedilo, koliko-toliko, mirno preživljavanje vremena do trenutka kada se moramo dogovoriti o bitnom pitanju – kako ćemo dalje. Tu je obavljen veliki posao; to treba priznati; iako ja mislim da i predsednik SIV-a ima velike iluzije – da je moguće na takav način, koji, u stvari, zavisi od dobre ili loše volje pojedinih ljudi i pojedinih rukovodstava.

Sve su stvari na koje, sa pravom, ovde, žesti se i upozorava Kiro Gligorov – rezultat nekih objektivnih uslova, pozicija, poremećaja, nezadovoljstava, svega što se dešavalo 15 godina, kada se nije htelo pogledati koji su pravi uzroci jugoslovenske krize. Mi, sada, hteli to ili ne, moramo pogledati. Sve do tada, mislim da je beskorisno pokušavati diskutirati o tome ko je više kriv, a ko je manje. Isto tako, Ante je mogao reći za Sloveniju, to što je rekao za Srbiju, odnosno za neku drugu republiku. Možda je obim toga različit; ali je kvalitet problema isti. Mi diskutiramo o Saveznom ustavu; stalno se na to vraćamo. To je, otprilike diskusija. Mi diskutiramo o „odjelu malog djeteta, a djeteta je, za to vrijeme, uveliko poraslo i postalo odraslo“. Mi možemo i mogli smo neko vreme „prekrajati odelo“, a sada sa tim „premalim odelom“ to „veliko dete“ ne možemo više „obučiti“. To je jedan potpuno novi

kvalitet. „Dete“ ne možemo smanjiti; možemo: ili da razgovaramo kako ćemo „obučiti to veliko dete“ ili „ubiti dete“. Samo su te dve alternative.

Diskusija oko te naše privredne situacije, tih 11 tačaka, 9 ili 8, to je samo, u stvari, deo diskusije u drugoj tački, To je pokazala i suština. Koliko sam ja tebe razumeo, predsedniče, kada si pokušavao prvi put, da nekako rezimiráš tu diskusiju – da je naš zadatak da pokušavamo, svako u svojoj republici, involvirati izvršna veća i skupštine da ponovo vide šta je njihova obaveza u odnosu na dogovore, koji su bili predlagani na tim sastancima u okviru SIV-a.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Drug Hisen Kajdomčaj je tražio reč.

HISEN KAJDOMČAJ:

Naš predstavnik je, na juče održanom razgovoru u SIV-u, bio, po prethodnom dogovoru. Njegovo učešće ne znači, zapravo, zamenu onih predstavnika koji su tamo trebali da budu: jer, radilo se o razgovoru u kome su učestvovali odgovorni iz republičkih vlada, vlade Vojvodine i naše. Želeli smo biti u toku s tim, iako s velikim zakašnjenjem – jer se sa dogovorima odmaklo – nije se, valjda, očekivalo da će on biti u situaciji, da se sada u tom podmaklom dogovoru, uključiti svojim učešćem, niti da dâ neki veći doprinos u smislu izgrađivanja rešenja, ulaska u kvantitet stvari, jer je to u uslovima, u kakvim mi radimo bilo bi iluzorno i očekivati. Mislim da ni gospodin Marković nije očekivao da će on moći, u tom kvalitetu, da se uključuje u taj razgovor. To je prvo.

Drugo, ja sam, jednom prilikom, na jednoj od proširenih sednica ovog Predsedništva, kazao da smo još od ranije, kad su naši organi bili u funkciji – Skupština, Izvršno veće, kao i kasnije, podržavali Program reforme SIV-a, kao i mere koje preduzima u jednom kontinuitetu, iako smo bili svesni da ćemo mi, kao najmanje razvijeni, najviše osetiti mnoge posledice u nizu dimenzija, zbog niza mera koje su usledile ili koje je trebalo da uslede. To se nije odnosilo na ono što se konkretno dešavalo i što se događa na Kosovu, jer, u stvari, veliki je raskorak sve vreme i u kontinuitetu bio i jeste i dalje prisutan između onog što se zove opredeljenje i onog što se u životu događalo. Zbog toga, u odnosu na ovo prvo, i jeste bila naša podrška – i uvek jeste, ali mi smo, u svakom slučaju, trebali i osetiti takva opredeljenja u konkretnom životu, što još uvek nije slučaj. Da sve to na određen način povežem s ovim ocenama i stavovima sadržanim u materijalu koji nam je već ranije podeljen.

Mislim – i to nije samo moje mišljenje – da je taj materijal nepotpun sa stanovišta Kosova; ne sadržava, čak, u najvažnijim tačkama ni ocene o stanju na Kosovu, a ni pravce mogućnosti da se iz tog stanja izađe. U njemu ne vidimo Kosovo; ono je, praktično, izostavljeno – mi znamo zbog čega: delom i zbog toga što se nismo mogli uključiti u tok izgrađivanja ocena i koncipiranja pravaca za izlazak. Jer, govoriti, kao što se to čini u prvom delu materijala, možda, i u nekim drugim delovima, o proširivanju ljudskih sloboda i prava, o autonomiji privrednih subjekata, o proširivanju suvereniteta republika, funkcionisanju sistema, te i saveznih organa – a sve se to pominje u ovom materijalu, a ne reći šta se to na Kosovu događa, šta se događa u jednom našem delu zemlje, šta je to što se događa već duže vreme – mislim da ne može biti u redu. Tamo su krajnje ugroženi slobode i prava građana. Ne znam, šta još treba da se dogodi, da bi savezni organi, da bi Predsedništvo SFRJ, Skupština, SIV, reagovali na to stanje?

Ne možemo shvatiti da nema ni reči o vanrednom stanju, odnosno posebnim okolnostima koje su tamo uvedene već duže vreme, koje su, po našem uverenju – mislimo da je sigurno tako – nezakonito uvedene i koje se drastično sprovode, a da se ništa u vezi s tim ne kaže u materijalu i ništa ne predlaže u smislu njihovog najhitnijeg ukidanja; a materijal govori o reformi, tržišnoj ekonomiji. Nema ništa o tome da su prinudne mere zahvatile celu privredu; evo, zadnji put još nekoliko desetina organizacija – društvene delatnosti.

Škole se zatvaraju, gone se prosvetni radnici; studenti, čak, ne mogu overavati semestre. To je, očigledno, nešto što je usmereno da se i na početku XXI veka onemoguću školovanje i ostvarivanje elementarnih ljudskih prava. Šta reći o zdravstvu, gde je, zaista, zdravstvena zaštita dovedena u pitanje.

Ono što je veoma aktuelno u ovom momentu, kada o svemu ovome razgovaramo, to je činjenica da se posle udaljavanja na stotine sudija, sada se krenulo na to da se prestane sa funkcionisanjem nekih sudova na Kosovu. Onda, veliki broj je udaljen sa posla, ima veliki broj nezaposlenih; guši se privatna inicijativa – zatvara se na stotine radnji. To je jedan proces totalnog materijalnog i svakog drugog siromašenja, koji se danas Kosovu nameće. Moram da kažem ono što je, verovatno, poznato, ali što u poslednje vreme posebno zabrinjava, imamo veliki broj, posebno mladih, koji svakodnevno sada odlazi van Jugoslavije. Mislim da bi trebalo da imamo već ocenu o tome – šta to znači, zbog čega je to tako.

Najnovija akcija koja se, tu i tamo, pojavljuje, mada je još nedovoljno, jeste da se čitave porodice izbacuju iz društvenih stanova – na ulicu u sred zime. Malo kasnije ću reći zbog čega ovo ističem. Uzmimo jednu drugu okolnost – aktivnost oko naoružavanja. Jasno je to što se tiče ilegalnog naoružavanja, mimo zakonskih propisa. Ali, ovde posebno moram da naglasim jedan drugi moment, koji je vezan sa legalnim naoružavanjem, dok se jednim oduzima oružje koje je legalno dato sa dozvolom, drugi se naoružavaju, legalno se naoružavaju. Mislim da i na ovo Predsedništvo jednom već treba da izađemo sa svim konkretnim informacijama, podacima, šta je to, šta to znači u jednoj višenacionalnoj sredini, koliko je to osetljivo pitanje. Moram vam otvoreno reći – kao što to uvek činim, jer ako ne bih to rekao na ovom Predsedništvu, ne znam gde bi to trebalo da kažem – sve ovo ljude podseća na akciju prikupljanja oružja iz 1976. godine, kada su bile teške zloupotrebe u vezi s tim, i kada je cela Jugoslavija osudila ovu akciju. Dozvolite da kažem koliko je sada tih pretresa, koliko je pozivanja ljudi, upravo u vezi s tim, koliko se maltretiraju ljudi – nema potrebe to šire komentarisati.

Dakle, tamo je rušena jedna autonomija i njen Ustavom SFRJ utvrđen položaj. Ništa se u materijalu, ništa se u ocenama o tome ne govori. Mislim da treba, ako već insistiramo da se ukaže na ono što je prisutno, što je realno nedvosmisleno, treba reći u ovoj zemlji, pogotovo, sada kada već želimo prezentirati to stanje, bilo da je reč o stanju u celini, bilo o stanju u pojedinim delovima. Jer, ustvari i ove globalne ocene treba da budu rezultat onog stanja koje imamo po pojedinim delovima zemlje. Zato, ako govorimo o sprovođenju Ustava, na primer, u pravcima daljeg rada i funkcionisanja, čini mi se da bi moralo da nađe mesto pitanje vraćanja legitimne vlasti Kosovu, kako bi inače mogli ostvarivati sve ono što se i sada postavlja kao zadatak koga trebamo realizovati. Tu prvenstveno mislim na vraćanje Skupštine, Izvršnog veća i svih drugih organa. O tome treba i ovde jasno se opredeliti i dogovoriti. Ako toga nema, teško da ćemo moći išta uraditi i napraviti nabolje, posebno na Kosovu. Kada o ovome govorim moram da kažem, uzmite jednu predstojeću našu akciju u celoj zemlji, koja treba da usledi baš u ovom periodu, a reč je o predstojećem popisu stanovništva.

Krajnje je neizvesno kako će to uopšte teći u uslovima kada nemamo organe, u uslovima kada imamo posebne okolnosti i jedno stanje koje svi znamo, u uslovima kada znamo kakva nam je situacija sa Zavodom za statistiku, i kada Albanca praktično danas ne možete naći ili teško možete naći na nekoj rukovodnoj funkciji. To su ozbiljna pitanja i koja nisu samo od interesa za tu sredinu nego sigurno za celu zemlju, pa i šire od toga. Po našem mišljenju, to su neka ključna pitanja koja se postavljaju za nas i za zemlju, da bi sistem mogao funkcionisati, a upravo o tome sada govorimo. Dakle, možemo govoriti o ovim ekonomskim pitanjima, o nekakvom minimumu uslova funkcionisanja toga, ali čovek je taj o kome prvo treba misliti i prvenstveno u smislu otklanjanja one neviđene represije koja se vodi, a to je uslov da bi se mogli zadaci reforme i stabilizacije i svega drugog sprovesti.

Ako pogledamo ovaj materijal, ja sam, recimo, tri pitanja notirao, možda sam to nedovoljno proučio, ali uzmite, stranu 7, gde se kaže „što se pak tiče budućeg dogovora o uređenju zajedničkih odnosa u zemlji, on treba da bude rezultat demokratskog sporazuma svih republika, uz učešće odgovarajućih organa federacije“. Jesu tu subjekti koji su po Ustavu zemlje identifikovani, ali, šta je sa pokrajinama po tom Ustavu? Dalje, na strani 9. se kaže „nakon sprovođenja višestranačkih izbora u svim republikama sazrelo je vreme za novi politički dogovor o budućim odnosima“. Sigurno da bi to vreme sazrelo i ranije da smo neke stvari pokretali. Ali, kako možemo reći da je sazrelo ako nismo mogli još uvek sprovesti višestranačke izbore na Kosovu, odnosno za savezne organe. Nismo ih sproveli ne našom krivicom nego zbog toga što nam se nešto tako nametnulo tamo. U zaključnom delu materijala, na zadnjoj stranici kaže se: „Savezno izvršno veće će, polazeći od svojih ocena i stavova, rezultata konsultovanja u republikama, rasprave na proširenoj sednici Predsedništva SFRJ i ovog dokumenta, pripremiti i predložiti definitivni dokument i dostaviti ga Skupštini SFRJ i skupštinama republika na saglasnost“. Znači, opet imamo jednu, najblaže rečeno, neustavnu formulaciju. Ako hoćemo da budemo na globalnom nivou, moramo reći da je nedopustivo da se, ne radi po Ustavu zemlje.

Ne znam šta je rečeno i u vezi Fonda federacije juče. Naš predstavnik, kako je gospodin Marković rekao, nije reagovao, nisu ni drugi reagovali, pa je ostalo to tako. Ali, neminovno će biti da se vidi kako i gde će se koncentrisati ta sredstva, kako će se usmeravati ta sredstva. Mi u Pokrajini apsolutno nemamo nikakvih informacija šta se na tom području dešava, a zakonski propisi su jasni. Upravo, Zakon o Fondu federacije je jasan i mislimo da i u tom delu treba dosledno poštovati savezni propis. Sa neustavnim stanjem na Kosovu se ne možemo i nikada nećemo moći da se pomirimo, kao što se nećemo pomiriti sa svim onim otporima koji se suprotstavljaju uspostavljanju ustavnog stanja na Kosovu.

Neshvatljivo je za nas kako, i pored zaključaka koje imamo i u ovom Predsedništvu od ranije pa do Ohrida i ovamo, a isto tako i ono što je Savezno veće najkonkretnije zaključilo još u julu, 25. i 26. jula, da se i pored toga ne nađe naša inicijativa, inicijativa naših delegata u Saveznom veću za donošenje posebne rezolucije za uspostavljanje ustavnog stanja na Kosovu. To je neshvatljivo, jedna dobra, pozitivna inicijativa, koja se nudi tom našem najvišem organu, Parlamentu zemlje, da se mesecima odlaže, a predlaže se da se ide po hitnom postupku. Ne nađe se za shodno da se to stavi makar na dnevni red. To su zaista, drugovi, teške stvari, koje ne znam koliko dovoljno stižemo da sagledamo i vidimo. Mislim da bi i u ovom materijalu trebali dati neka usmerenja za rešavanje toga, jer mislimo da bez rešavanja tih problema, bez rešavanja problema Kosova, ne znam da li ćemo moći reći da smo mnogo što šta drugog rešili na ovim našim prostorima.

Na ovo upozoravam i molim da pokažemo spremnost za poteze koje treba da povučemo. Završio bih sa ovim, treba da znate da mi nismo kao Kosovo, kao što su drugi mogli, se uključiti na izradi ovog materijala. Već sedam ipo meseci je od kada su nam organi otišli, a ipak smatramo da je bilo vremena da se učini nešto da se Kosovo ostavi tako na milost i nemilost. Dalje, da to ukazuje da bez odlaganja, makar učinimo nešto u ovim trenucima, pogotovo u smislu vraćanja organa, gde vidimo ključ i korak ka otvaranju procesa uspostavljanja ustavnosti tamo. Na kraju, mislim da ovaj materijal treba da odgovori na neka od tih pitanja. To posebno naglašavam. Inače, mi podržavamo – to smo i ranije rekli napore Saveznog izvršnog veća i svih onih kojima je zaista stalo do mirnog i demokratskog izlaska iz krize u zemlji i svakog njenog dela. Drukčije se ne bi moglo prihvatiti, niti bi se moglo drukčije ponašati u praksi.

PREDSEDNIK:

Pošto imamo i drugu tačku dnevnog reda, predložio bih da privedemo kraju zaključak po prvoj tački dnevnog reda, kako bismo iza toga mogli da pređemo na drugu tačku dnevnog reda.

Mislim da je zaključak vrlo jasan. Rasprava koju smo vodili bila je u funkciji razjašnjavanja različitih gledanja na pojedina pitanja u vezi sa ovim. Po mom mišljenju, niko ovde ne osporava, niti bi trebalo da osporavamo, to što je Savezno izvršno veće usaglasilo sa republikama, da to treba sprovesti, a ono što još nije usaglašeno, da se učine maksimalni naponi da se te saglasnosti postignu, i da se uzmu u obzir sve sugestije koje su date, bilo da su to kritičke primedbe, bilo upozorenja. u daljem radu. To je u našem opštem interesu, Mnoga pitanja koja su ovde pokretana treba da shvatamo kao međusobna izlaganja različitih mišljenja i različitih gledanja na pojedine probleme i razlike koje, objektivno, postoje. Mi sad ne možemo da usaglasimo razlike, niti možemo njima blokirati ovo što radimo. Ostaju još mnoge stvari o kojima ćemo morati da razgovaramo među sobom u raznim prilikama, ali da u ovom trenutku ne blokiramo ovo do čega smo došli, da bismo mogli normalno raditi drugu tačku dnevnog reda.

Molim da se sa najboljom namerom shvate neke diskusije koje sam i ja pominjao, pa i neki drugi, kao, na primer, poverenje vladi. O tome je govoreno kao o mogućnosti koju neko želi ako hoće, a ne da mi danas postavljamo pitanje poverenja vladi. To ne treba shvatiti zlonamerno. Kritika na određeni rad vlade nije stav protiv reforme, nego drukčije shvatanje kako treba reforme sprovesti. Treba da budemo načisto s tim. Postoje različita shvatanja o metodima, o taktici, dinamicima. Inače, što se tiče globalne orijentacije, ja sam duboko ubeđen da u pogledu globalne orijentacije u odnosu na privredu i politički pluralizam, među nama nema razlike.

Morao bih da upozorim na jednu stvar. Kiro Gligorov je govorio o stvarima o kojima se ne može odlučivati u jednoj republici, o stvarima koje su zajedničke i o kojima može samo zajednički da se odlučuje. I drug Drnovšek je govorio da tamo gde postoje razlike treba da se usaglašavamo. To je u redu. Mi moramo da se usaglašavamo ako su razlike već nastale. Ali, ipak taj put nije dobar: da neko donosi odluke o stvarima koje nisu u nadležnosti samo republike, nego su u zajedničkoj nadležnosti, pa je potrebna zajednička odluka. Svakom može da predloži što god hoće, može da se bori za to ali, ipak, dokle god postojimo kao zajednička država, pa se o tome odluči zajednički, to se mora na neki način poštovati. Ne vredi donositi odluke koje su u sukobu, pa da se posle usaglašavamo.

U vezi sa tim, naročito sam hteo da pomenem sredstva za Armiju. Koliko sam video iz novina, što je možda tačno, možda nije, neke republike su procenile da je dosta da se daje 50% za sada ili možda neki drugi iznos. Ja moram da upozorim (nisam kompetentan toliko, Ante će to bolje reći) da su sredstva za Armiju svedena isključivo na 190 i ne znam koliko hiljada ljudi koji služe vojni rok, koji smo propisali zakonom, od godinu dana, isključivo za njihove materijalne i tekuće rashode za plaćanje oficira koji moraju da rade sa vojnicima i za hranu vojnika i za minimalnu obuku.

U ovim sredstvima koja su data, praktički, nema razvoja i modernizacije. Prema tome, nemojte misliti da je 50%. Možda je to mnogo u odnosu na naš nacionalni dohodak, možda je to mnogo u odnosu na zdravlje. To je drugo pitanje. Ali, ne može jedan da proceni da je to mnogo, pa da skreše na pola. Možemo razgovarati o tome da li vojska treba da se služi godinu dana ili devet meseci, možemo da razgovaramo, možda, o nečemu drugome, ali ne može jedan da donese takvu odluku.

Ja vas zaista molim da ne postupamo na takav način, jer ćemo doći u katastrofalnu situaciju da ne možemo da se razumemo ni sa Armijom, niti međusobno. Ako treba da se otvara bilo koje pitanje, mora se otvoriti tamo gde mu je mesto, a ne da jedan donese takvu odluku. Doći ćemo u nezgodnu situaciju. Zaista je neophodno da se o tome strogo vodi računa. Da kažem još jednu stvar. Nemojmo mešati opcije sa sprovođenjem sadašnjeg zakona. Nema spora o opcijama. Opcije mogu biti za budućnost kakve god hoćete. To je potpuno otvoreno. Sadašnja rešenja su sadašnja rešenja i ta rešenja treba da sprovedimo ili ne treba. Zbog toga što se sada traži rešenje za finansiranje sadašnjih ustavnih nadležnosti,

ne može se prebaciti bilo kome da se hoće nametnuti ta opcija za budućnost. To nije. Može da bude ona o kojoj se dogovorimo. U to uopšte ne treba sumnjati.

Zbog toga se ne bih zadržavao na svim tim diskusijama. To su stvari koje se kod nas više puta ponavljaju u raspravi. Ko zna koliko će se puta ponavljati. Moramo o tome raspravljati. Ali da mi završimo ovo na čemu smo bili, da bismo mogli stvoriti uslove za bar to neophodno funkcionisanje sistema, a moram da kažem da će za sve nas biti katastrofalno opasno ako sutra jurnu svi građani da podignu svoje devize ili dinare ili da nastane potpuni kolaps. Valjda shvatamo da imamo 6 milijardi dolara u svim oblicima i svim bankama, a 12,5 milijardi dolara dugujemo samo građanima. Treba da shvatimo da smo izvršili samoubistvo ako do toga dođe.

ANTE MARKOVIĆ:

Inozemstvu smo dužni 18 milijardi.

PRESEDNIK:

Sve je to tačno. Mene je malo zabrinulo to što si govorio o inostranstvu, ali da se u to ne upuštam. Ovo je nešto što mi možemo sprečiti. Mi moramo da stvaramo poverenje. Ne smemo da ga rušimo. Mislim da smo ipak uradili dobar posao po ovoj tački, iako nismo do kraja završili, i da treba svi da učinimo napor da to učvrstimo, kako bismo ovaj drugi posao mogli da radimo.

Ono što Predsedništvo može da preporuči, to je da se u svim republikama i Saveznom izvršnom veću učini maksimum napora ono što do sada nije moglo da bude razrešeno, pa i u toleranciji. Ako neko ne može za sedam dana, neka da za osam dana, za deset dana. Neka se nađe rešenje da preživimo. Ne možemo nikoga ubiti van onoga što može, ali dobru volju maksimalno da pomažemo.

Predlažem da se u tom smislu dogovorimo, da sad idemo na ručak, pa da se vratimo i radimo po glavnoj tački dnevnog reda.

HISEN KAJDOMČAJ:

Izvini, nisi ništa rekao za Kosovo.³⁵

PRESEDNIK:

Izvinjavam se. Jednog trenutka sam izašao iz sale. Nekoliko puta je drug Kajdomčaj govorio o istim pitanjima. Ja mislim da je to posebna tema koju ovde sada ne treba mnogo uplitati. Ali, ako je već u pitanju kršenje Ustava na Kosovu, molim vas, kosovski organi su sami sebe smenili, jer su prekršili Ustav. Oni su se proglasili za Skupštinu i Izvršno veće Republike Kosovo, što u našoj zemlji ne postoji. Oni su sami sebe smenili. Ustavni sudovi su kazali da ovo što su smenjeni nije protivustavno, ta procedura je sprovedena. Sada imamo izborni postupak za izbor svih novih organa.

Oni su sami pogrešili što nisu učestvovali kao celina, kao narod u izboru za organe Srbije. Sada im je šansa da učestvuju za organe Kosova i za organe opština na Kosovu i za organe federacije. Sve će vrlo brzo doći na svoje mesto što se tiče njihovog legitimiteta, a ispadanje iz legitimiteta, oni su sami doneli odluku da nisu Skupština i Izvršno veće Pokrajine koju mi jedino imamo, nego da su Skupština i Izvršno veće Republike koju mi nemamo.

Ja ne znam zašto se sada nama obraća Kajdomčaj u tom pogledu, a Skupština Srbije je preuzela te funkcije dok se ne izaberu novi organi, a sada smo pred izborom. Nije onda nikakvo čudo što ne nailaze na podršku ni u Skupštini Jugoslavije, ni na drugim mestima, jer nema drugog puta nego da se izaberu novi organi. Ti organi su sebe diskvalifikovali i Ustavni sud je odbio da stavlja takve primedbe Republici, koja je morala da se brani.

35 Skupština Kosova je raspuštena početkom jula 1990, a njene prerogative prenesene na Skupštinu Srbije.

HISEN KAJDOMČAJ:

Nije Ustavni sud, jer Ustavni sud Jugoslavije je tek za sutra zakazao raspravu po tom pitanju, po prvi put.

BORISAV JOVIĆ:

Kad bude kazao da je to neustavno, o tome ćemo razgovarati.

HISEN KAJDOMČAJ:

Da li je ovo Vaše mišljenje, druže predsedniče, da pitam, ili je to, u stvari, mišljenje Predsedništva.

BORISAV JOVIĆ:

Ja samo govorim o činjenicama koje sam naređao. Ustavni sud neka uzme u obzir sve – i druge činjenice. Ali, mi nemamo danas nikakvu odluku nikakvog suda, Ustavnog u Jugoslaviji da je tamo urađeno nešto protivustavno, a na štetu, nego naprotiv, da je protivustavno to bilo što su organi uradili da proglašaju Republiku. To imamo.

HISEN KAJDOMČAJ:

Mi govorimo da su to radili i drugi, a ne samo Kosovo. šta sada – samo na delegate tog Parlamenta bacamo krivicu i gonimo ih.

BORISAV JOVIĆ:

Drugi se nisu proglasili stranom zemljom u Jugoslaviji, jer to bi bio rang sada da se od Republike izdvoje nezakonitim putem u stranu državu, kao što se Pokrajina za jedan rang više pretvorila u Republiku svojom odlukom. To bi otprilike bilo to. Ako bi neka naša republika, mimo procedure koju joj dozvoljava Ustav Jugoslavije odlučila da postane posebna država, naravno, da bi i to bilo nemoguće.

HISEN KAJDOMČAJ:

I drugi su mnogo toga radili, a nisu oni sami.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Treba za to dosta strpljenja.

BORISAV JOVIĆ:

Vremena ćemo mi puno potrošiti ako oko ovoga raspravljamo, a to i nije na dnevnom redu.

HISEN KAJDOMČAJ:

Da li možemo onda planirati neku sednicu samo o tome da porazgovaramo?

BORISAV JOVIĆ:

Da planiramo ako se Predsedništvo bude složilo, ali sada bi zaista onemogućili raspravu o ostalim tačkama koje su na dnevnom redu i ja apelujem da budemo parlamentarni. Izvoli, Rizo.

STIPE MESIĆ:

Da li isto vrijedi i za one koji su proglasili autonomiju, a ona ne postoji?

BORISAV JOVIĆ:

Ovo je sada čovek postavio i ja o tome diskutujem.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Da se uključim i ja u ovo. On nije rekao samovoljno, nego i ja.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, nema uopšte problema.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja se potpuno slažem sa gospodinom Izetbegovićem da ne kvarimo atmosferu. On ne može, a ni ja, nedeljama da pričamo ono što se zbiva na Kosovu da predstavimo vama. Dolazi Evropski parlament, danas je tamo, dolaze razne delegacije svetske, a nije u stanju jedna delegacija Savezne skupštine da ide dole. Prema tome, krupne su stvari i neću o tome da kvarim atmosferu i da završimo i da se složim sa tim.

BORISAV JOVIĆ:

Da li smo se složili sa ovim zaključkom po ovome što je Ante izložio?

JANEZ DRNOVŠEK:

Da to raspravimo na jednoj našoj sednici, jer neko vreme nismo raspravljali o toj situaciji, pa bih ja to podržao.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Predlagao sam više puta, a ne jednom.

BORISAV JOVIĆ:

Zaključujem po ovoj tački i idemo na ručak, a onda ćemo nastaviti drugu tačku posle ručka.

Pauza od 13,40 časova

(Posle pauze, od 14,40 časova.)

BORISAV JOVIĆ:

Nastavljamo sa radom. Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda.

NASTAVAK RAZMATRANJA POLITIČKE BUDUĆNOSTI ZEMLJE.

Pošto ima ideja da radimo efikasno, da, što je moguće, više uradimo u, relativno, ograničenom vremenu, predložio bih da imamo u vidu, ono što smo prošli put, ovde, čuli, bez obzira što nismo prešli, formalno, na dnevni red, ali su mnoge, značajne izjave date, a to je da su predsednik Srbije i Crne Gore, ponovo potvrdili da žele da ostanu u zajedničkoj državi – Jugoslaviji; da je predsednik Kučan, na neki način, rekao da će oni, verovatno, predložiti izlazak iz Jugoslavije, ukoliko ne bude moglo da se nađe rešenje za konfederalni sporazum. Danas imamo saopštenje, kojeg su dale dve republike – Hrvatska i Slovenija, koje su uglavnom na toj liniji. Ja mislim da bi naš pravi razgovor, konstruktivan, bio bi najsigurniji, najbolji, ukoliko bismo se izjasnili o elementarnom pitanju – da li bi mogli da nađemo rešenje da i svi dalje ostanemo u istoj državi. Ako ne možemo, da vidimo da li je moguća druga solucija i da se dogovorimo kako da pristupimo, ili drugim solucijama, ili pripremi za tu zajedničku državu, koja će biti drugačija nego što je ova, ali država u smislu jednih granica – međunarodno priznatih.

Čini mi se da, bez odgovora na to pitanje, teško bi se moglo ići racionalno na prave probleme. Ali, mislim da bi bilo dobro da idemo, jer bi onda mogli, verovatno, da se usredredimo na ono što je stvarno problem, a kakve će funkcije te države biti, seli bi, pa bi videli, a možemo i sada evidentirati. Ali, bez odgovora na to pitanje, teško bi bili efikasni. Ko traži reč? Bilo da priđemo izradi novog ustava – te zajedničke države, i razgovor u čemu je i šta je njen sadržaj, u čemu se sastoji suverenitet republike, bilo da treba da priđemo nečijem otcepljenju ili rasturanju države, moramo na to pitanje, prvo, odgovoriti. Mislim da je to glavno. Reč ima Alija Izetbegović.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Pokušaću kratko da odgovorim na to pitanje. Ja bih zamolio, isto tako, da svako, kratko odgovori na ovo prvo pitanje. Bosna i Hercegovina se oprijedelila da ostane, u bitno rekonstruisanoj jugoslovenskoj zajednici, koja će pomiriti u sebi dvije stvari, na prvi

pogled dvije protivurečne stvari, a za koje se, ipak da naći rješenje. To je zajednica suverernih republika koja bi bila još uvijek država. Dakle, tako bi je definisao.

Prema tome, ta buduća zajednica jugoslovenska treba da ima karakteristike države. Ja bih molio, ako možemo, da oko tog pitanja, ovoga puta, raspravljamo. Iz tog slijede impliciran čitav niz zaključaka. Ako su tu suverene republike, onda one imaju ogromne kompetencije unutra, a ako je ta zajednica buduća – država, a ne samo jedna ugovorna tvorevina, labava, onda ona isto tako ima neke kompetencije. Kolike bi one bile, to je druga stvar. Držim da je ovo, po mom mišljenju, suštinsko pitanje. Ako se oko toga ne možemo sporazumijeti, to je ono prvo, kako je rečeno – kompjuterski način rješavanja – „da“ ili „ne“. Ako bi mogli da se složimo oko te formule suverene države, suverene republike, u jednoj državnoj zajednici, dakle u zajednici koja ima karakteristike države. To je ono u čemu bi Bosna i Hercegovina htjela da bude.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Samo jedno pitanje, da razjasnim da li sam razumeo dobro. Da li je vaš stav da Jugoslavija treba da bude jedna država?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ne bih unapred prejudicirao. Najverovatnije bi to pitanje, trebalo postaviti nekim dobrim ustavnim pravnicima – kako bi je definirali. Ne bi, možda, u ovom momentu, trebalo da se, na neki način, onaj broj jedan ubacuje sada, jer asocira na jedinstvenost, pa onda, odatle, na neki unitarizam, što je, ustvari, čist prevod toga. Ali, htio bih da kažem ovo: naime, radi se o jednom pokušaju da se nađe jedna kompromisna formula, jer, očigledno je, sada, da postoje dva pola: to su suverene republike, koje su države, i prema tome, ono – tamo, što smo mi stvorili, nije više država, nego neki savez država, koji nema, naravno, ni međunarodno-pravni subjektivitet.

Ovo je, ipak, pokušaj, da se udovolji zahtevima onih, koji bi hteli da žive u suverenim republikama, ili samo mogu tako, te svoje republike, da vide, a ujedno da se zadovolji težnja, jednog dobrog dijela Jugoslavije, koje želi da ono bude, ubuduće jedna država. Naravno, jedna država, država sastavljena od suverenih republika. Ja sam potpuno svjestan da bi, neki cjepidlačni pravници, rekli da je to jedan hibrid, koji nije moguć. Ali, ja mislim da bi u tom pravcu trebalo tražiti rješenja. Mislim da se jedino u tom pravcu može, za sadašnju Jugoslaviju naći rješenje. Za jednu smanjenu, možda se može naći rješenje i kada se reducira ova formula, jer ovako široka formula bi mogla, po mom shvatanju, navesti čak i Slovence da porazmisle da li bi ostali u jednoj takvoj Jugoslaviji, koja bi, naravno, imala karakteristike države, jer bi, ako je potrebno da produžim u kompetencije, mislim da je ona država, prije svega, po tome što bi zadržavala međunarodno pravni subjektivitet. Prema tome, ona bi istupala prema vani.

Drugo, ona bi morala da ima jednu armiju, koja bi bila bitno rekonstruisana. Dakle, u istoj proporciji, koliko bi to sada bila rekonstrukcija Jugoslavije, u toj istoj proporciji bi i Armija morala da pretrpi promjene. Prema tome, to bi bila jedna nova Jugoslavija i nova jugoslovenska armija. Ako bih trebao da kažem nekoliko riječi o tome kako je zamišljam, to su one tri stvari, koje sam, već jednom prilikom, iznosio, ne znam da li ovdje, ali ona bi morala da bude, depolitizovana armija. Prema tome, da odbaci sve attribute, bilo kakve, sve ono što je neka naslaga prošlosti, u kojoj je ona bila armija partije, ili nacije, kako je neki optužuju – jedne većinske. Ona treba da bude armija buduće zajednice. Prema tome, da se njeno dostojanstvo, u tom smislu, po mom mišljenju bitno popravi, jer bi vojnik koji služi u takvoj armiji bio vojnik te armije koja je, na koncu, jedna zajednička. Ona bi, po mom mišljenju, trebala biti bitno smanjena. Dakle, neka vrsta demilitarizacije te buduće zajednice, trebala bi da bude sprovedena, bitno smanjena armija, koja bi, automatski, bila znatno jeftinija, nego do sada, čiji bi komandni vrh, u nacionalnom pogledu, bio potpuno

izbalansiran. Znači, komandni vrh bi morao biti bitno promjenjen u tom smislu da unutar budu zastupljeni: Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci, Crnogorci, Muslimani – u jednom izbalansiranom, ne znam da li smijem da kažem – paritetnom odnosu, ali u svakom slučaju, izbalansiran, što on sada nije – prema najnovijim podacima, koliko su oni pouzdani, ne znam. Ako, čak i oni podaci, koji su objavljeni u „Danasu“ nisu tačni, ako ih pola bacimo u vodu, ako je, makar, pola istine u tome, to stanje komandnog vrha armije nije izbalansirano, u nacionalnom smislu, pa ona vuče nekakve, opravdane ili neopravdane, optužbe da više pripada jednoj naciji, a manje drugoj, a trećoj nikako.

Onda, dalje, mislim da to treba da bude jedna moneta, ne više moneta; da to bude jedinstveno tržište, dakle, tržište koje nema carinu; jedinstvena emisiona banka, što je, takođe, jedna značajna kompetencija jedne države i, konačno, ljudska prava, od Triglava do Đevđelije, da budu garantovana i jednaka, po nacijama, i građanima. Hoću da kažem da to, mjerilo šta jesu ljudska prava, to je šta piše ne u kodeksu, ne u bilo kom ustavu kod nas – mi smo svašta pisali u ustavima; neki su branili, na primer, sovjetski ustav da je najhumaniji ustav na svijetu, što on nije, sjećam se tih rasprava poslije rata, Višinski³⁶ je rekao: „Eto, vidite kakva prava imaju naši građani“ – a na Ustav je rekao da postoje dokazna prava kojima se poniraju ustavi, u Ujedinjenim nacijama; to je bilo dok je svijet bio malo više naivan, nego što je danas. Danas se to više ne može; danas je to pitanje realnih stvari. To je ono što je zapisano u međunarodnim konvencijama i da to bude provedeno u svakom dijelu zemlje. Jer, svaki narod i svaka manjina moraju da imaju svoja prava, koja su zapisana u opće prihvaćenim međunarodnim dokumentima i u tom pogledu, sudove, čak, međunarodnih institucija, ako su u međuvremenu nastale, trebamo prihvatiti i to postići u toj zemlji.

Eto, to bi bilo najkraće rečeno. Mislim da bi u takvoj zemlji, ako ovo moje i ne prihvatimo, ali držim da ni jedan čovek u Jugoslaviji ne bi mogao da bude protiv ovakve jedne koncepcije jugoslovenske zajednice, kakvu sam sada opisao – sa ljudskim pravima, manjom armijom, depolitiziranom; sa zajedničkom monetom, sa srušenim barijerama – bez carina, bez ikakvih smetnji; a ipak suverenih republika unutar sa ogromnim kompetencijama – da svaki narod sam rješava svoja pitanja.

Mislim da je problem samo povjerenja, da li bi tako nešto što ja ovdje iznosim, kao nešto što je napisano ili kao neku teoriju, da li bi to bilo i provedeno. Jer, konačno, svi se bojimo da ćemo sutra staviti potpise na takav jedan dokument i, onda ga se nećemo držati. To je ta stvar. Ali, mislim da protiv jedne takve koncepcije, u kojoj bi bile zadovoljene želje naroda, koji, možda, više imaju sklonosti ka jednoj većoj i jedinstvenoj državnoj tvorevini i želje naroda, koji, opet, želi da ima svoje republike; da bi u jednoj takvoj formuli bile zadovoljene, u jednoj mogućoj mjeri, naravno; ako je to moguće.

BORISAV JOVIĆ:

Gospodine Tuđman, izvolite.

FRANJO TUĐMAN:

Neću šire obrazlagati, jer sam to već učinio i ovdje, i na drugim mjestima, s čime su gospoda vjerojatno upoznata. Prvo, moram istaći: govorim u ime naroda Republike koja ima najviše iskustava iz zajedničkih država – iz personalne unije sa ugarskim i austrijskim kraljevima; iz realne unije u Austro Ugarskoj monarhiji; iz položaja u monarhističkoj Jugoslaviji; iz položaja u Socijalističkoj Jugoslaviji. Na temelju svega toga, mi u Hrvatskoj, stojimo odlučno na stanovištu da je Hrvatska spremna samo na jedan savez ili zajednicu suverenih republika; prema tome, nikakvu jednu državu, nego li zajednicu ili savez – svejedno kako ćemo je nazvati – ali, suverenih republika kao suverenih država. Ovo što predlaže gospodin Izetbegović, moram priznati da to odiše, ovako na prvi pogled, tako lijepim

36 Andrej Višinski (1883–1954). Sovjetski pravnik i diplomata, poznat kao državni tužilac na monarhističkim procesima Staljinovim protivnicima u Moskvi sredinom tridesetih godina 20. veka.

željama i idejama, ali politika se ne vodi ni na kakvim iluzijama, mi smo dobro naučeni, i idealima, ovakvim koji su se već, na ovom tlu, u hrvatskoj povjesti kroz tisuću godina, a i na ovom tlu, 72 godine u zajedničkoj državi pokazali.

Ne radi se o dobroj volji pojedinaca; ne radi se o tome, da tobože, objektivne okolnosti zahtjevaju zajedničku državu, a samo su subjektivno neki protiv. Ne. Povjest je na to dala odgovore – ne bih da ulazim u eksplikaciju toga. Prema tome, mi u Hrvatskoj odlučno stojimo na stanovištu. Podsjećam i na onu raspravu, malo prije, na temelju sveukupnih iskustava. Mi jesmo za traženje zajedničkog izlaska iz krize, ali na temelju zajednice ili saveza suverenih republika: a kada se na tome složimo, onda o sadržaju tog saveza ili zajednice, šta će biti zajedno, a šta posebno, kakva ovlašćenja mogu imati ta zajednička tijela. O tome možemo razgovarati.

Ne može se nikakvim idealnim – to smo mi komunisti htjeli, bilo je i drugih idealista, prije nas komunisti – tu idealnu zajednicu, ravnopravnost u Armiji, sve to podleže drugim objektivnim zakonima, Prema tome, sve smo to proživjeli i, znači, to je naše stanovište. U tom smislu smo dali Priopćenje, juče, sa slovenskom delegacijom i molio bih da to Priopćenje – ako ga niste pročitali da ga, ovdje, pročitam. Još nešto, za početak ove ozbiljne rasprave – u jugoslovenskoj javnosti ima tendencija da bi se ova kriza mogla riješiti na taj način da se Slovencima da dozvola da odu iz Jugoslavije, pa čak, javna je tajna da im se preporuča da odu što pre; Međutim, neka vam bude jasno – u takvoj Jugoslaviji, bez Slovenije – nema ni Hrvatske. Mislim da sam dovoljno jasan.

BORISAV JOVIĆ:

Dozvolite da konstatujem da u Priopćenju, koje ste vi nama dali i koje ste preporučili da pročitam, radi stenograma, vrlo precizno piše to što ste vi govorili, a preciznije da bi bilo jasno svima: „Obe republike predlažu da se počne postupak za sporazumno utvrđivanje i raspodelu prava i obaveza republika iz dosadašnje zajednice SFRJ, kao preduvjeta za zaključivanje mogućeg dogovora o savezu republika, kao suverenih država ili sporazuma o razdruživanju iz dosadašnje SFRJ. Samo samostalne i suverene države mogu, naime, biti punopravni sagovornici pri sklapanju ugovora o zajednici država i to sa onim republikama, na teritoriji dosadašnje SFRJ, koje su zainteresovane i koje se odluče za stvaranje takve zajednice“. Mislim da je to rezime ovoga što je rečeno. To je vaš, u suštini predlog.

FRANJO TUĐMAN:

Bilo bi dobro slušati, jer tu nema niti jedna ipo stranica.

BORISAV JOVIĆ:

Da, to su sve pročitali i ovo je siže – da je predlog za samostalne države koje će međusobno imati ugovor o zajednici ili savezu, s tim što se predlaže prvo, postupak stvaranja tih samostalnih država iz ovakve zajednice, da bi se to drugo ostvarilo.

Tako sam ja, bar, razumeo.

FRANJO TUĐMAN:

Ne sasvim kao postupak.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, uostalom, to tu piše; piše što piše – pa, neka tumači ko kako hoće. Izvoli, Kostiću.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Ti si na ovo pitanje zaista, a i meni nije teško da odgovorim; jer dolazim iz sredine koja me je zadužila i traži – od mene – da ovde javno kažem: svi građani, u ovom delu naše Republike Srbije, u višenacionalnoj Vojvodini, žele da žive u Jugoslaviji. Smatraju da je to najopravdanije, najcivilizovanije, najlakše – da se dogovorimo o novim odnosima u ovoj

Federativnoj Republici Jugoslaviji, uz puno uvažavanje suvereniteta republika, odnosno naroda koji čini te republike.

U Pokrajini Vojvodini se smatra da bi u toj zajedničkoj Jugoslaviji trebalo da se dogovorimo o zajedničkim funkcijama, kao što su: JNA, uz puno uvažavanje reduciranja i svodenja u okvir naših potreba; po pitanju spoljne politike, unutrašnje politike jedinstvenog jugoslovenskog tržišta, jedinstvene monetarne politike, jedinstvene monete i jedinstvenog poreskog sistema. Naravno, ne isključujemo da se od te lepeze, u okviru ovog dogovora ne može svesti i na uže opcije. Svesni smo, i u sadašnjem Ustavu stoji, da narodi imaju pravo na samoopredeljenje do otcepljenja; ali, molim vas, govori se o narodima, i to treba jednom za navek da nam bude jasno. Međutim, mi smatramo da nikoga ne treba prisiljavati da ostane, ako želi da ide iz Jugoslavije. Ali, takođe, smatramo da niko iz ovakve Jugoslavije ne može izaći i da ga niko u ovom svetu ne može priznati, pre nego što se mi ovde imovinsko-pravno ne razgraničimo i ne raščistimo međusobne račune. Takođe, nedvosmisleno je mišljenje svih građana, da, ako dođe do razgraničenja, do promena odnosa, onda sadašnje administrativne granice republika ne mogu ostati državne granice.

Prema tome, mislim da je velika odgovornost pred svima nama, da u ovim sudbonosnim trenutcima, snagom razuma, a lično mislim da je najlakše i najbolje da se dogovorimo o zajedničkim funkcijama na nivou Jugoslavije, jer svako ima dovoljno suvereniteta da može da se razvija prema svojim mogućnostima i sklonostima i da niko nikome ne može da smeta; ako možemo da budemo u ljubavi – još bolje, ali, zaista, nema razloga za ovakvu mržnju i za ovakve odnose koje smo stvorili među svim našim građanima širom Jugoslavije. U tom smislu, imam obavezu da danas ovde, takođe, javno kažem da podržavam i stavove i Inicijativnog odbora naših drugarica, majki, sestara, supruga koje se brinu i koje se zalažu za očuvanje Jugoslavije, za mir, demokratiju i za nesmetani san svoje dece, koja sutra treba da idu i u JNA i na poslove širom Jugoslavije, a ne da se zatvaramo u neke sitne pašaluke, kakvih pojava imamo. Prema tome, iz ovog Priopćenja, koje sam pročitao neki stavovi su, takođe, diskutabilni – granice. Drugo, mislim da je primerenije, opravdanije i bolje da pitamo narod, građane, a ne da u ime velikog broja građana jedan Sabor, jedan parlament ili jedna skupština odlučuje. Toliko. Hvala.

MILAN KUČAN:

Što se tiče slovenačkog političkog rukovodstva, ono je u pogledu uređenja budućih odnosa u Jugoslaviji, odnosno odnosa između republika odlučilo. Suština je, u stvari to, što si Ti, predsedniče, pročitao iz tog saopštenja. Osećam dužnost da tu našu odluku objasnim, jer sam svestan velike odgovornosti i prema našim ljudima i prema vama. Posle razgovora sa svim republičkim rukovodstvima, koji su po našoj oceni, bili veoma korisni, sasvim je jasno kakve su koncepcije u zemlji, kakva očekivanja, pozicije, interesi i argumentacija pojedinih republika. Sada je, barem što se nas tiče, potpuno jasno šta ko želi, na šta je spreman pristati i šta misli o predlozima drugih.

Sada je moguće donositi odluke, ne više na pretpostavkama – ko šta misli, nego na proverenim koncepcijama, jer smo imali priliku slušati to izvorno, čuti argumente i obrazloženja. Mi smo kod naše odluke polazili od principa koji su poznati, jer su bili predstavljeni u svim razgovorima, a i ovde sam ih izložio kad sam predlagao da idemo u te razgovore. Moram ih ponoviti. Prvo, sugovornici u političkom dijalogu o rešenju jugoslovenske državno-političke krize i o budućnosti jugoslovenskih republika su samo republike, kao suverene države, koje taj suverenitet imaju i koje se tog suvereniteta nikad nisu odrekle. Treba pogledati formulacije u članu 9. prvog Ustava FNRJ iz 1946. godine.³⁷ One su i osnove

37 Član 9. Ustava FNRJ (1946) glasi: *Suverenost narodnih republika u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije ograničena je samo pravima koja su ovim ustavom data Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Federativna Narodna Republika Jugoslavija štiti i brani suverena prava nara-*

Jugoslaviju svojim udruživanjem. Ako bi bilo potrebno da se poseže i za argumentima iz istorije, spreman sam i na to, ali bi onda trebalo, možda, bolje to, ipak, dati ekspert, ima, ako, naravno, istorijska, odnosno povijesna nauka nije podvrgnuta političkoj manipulaciji.

Drugo, da su sve republike, kao suverene države, u tom dijalogu ravnopravne; da je u odnosu između njih neophodno isključiti bilo kakav hegemonizam i da su za to legitimne i ravnopravne sve opcije za koje se republike odlučuju, na osnovu svojih interesa i svoje objektivne pozicije. Treće, da republike međusobno uvažavaju i poštuju taj suverenitet i obezbeđuju zemaljsku nedodirljivost, odnosno nepromenljivost granica. Za razliku od ovoga što je rekao Jugoslav Kostić, mi ne mislimo da su to administrativne granice i za to u istoriji Jugoslavije nema opravdanja. Četvrto, da se radi o novom dogovoru republika i ne o popravljaju starog dogovora o sadašnjoj jugoslovenskoj federaciji. Peto, da sadašnji Ustav SFRJ ne može biti institucionalni okvir za rešavanje krize i pripremanje novog dogovora. Odnosi u zemlji su previše destruirani, da bi i u slučaju da je moguć povratak u tzv. prvobitno stanje, taj Ustav sasvim nedovoljna podloga za njihovo uspostavljanje, jer su ti odnosi porušeni, odnosno, formirali su se, kao reakcija na nedovoljnost i neadekvatnost tih ustavnih rešenja. Šesto, da u tom dogovoru savezne institucije ne mogu biti partner koji bi bio nosilac posebnih, od republika odvojenih, interesa, koji bi donosio odluke u njihovo ime, ili čak arbitrirao u odnosima između njih. Sedmo, da je neophodno da se do rešenja dođe demokratskim putem, putem dogovora republika, odnosno njihovih, na demokratskim izborima, legitimiranih rukovodstava. I, osmo, da je iz dogovaranja neophodno isključiti upotrebu sile i pretnju sa silom, uključiv i JNA. Otuda i naš zahtev – nekoliko puta ponavljan – o depolitizaciji JNA i njenom povlačenju iz političkog života.

Drugo, naše polazište i ciljevi u razgovorima su poznati, određeni su sa plebiscitarnom odlukom. Namene koje smo sa plebiscitom imali, zapisane su u Izjavi o dobrim namerama Republike Slovenije. Dakle, nama nije potrebno više vraćati stvar samo na parlament. Mi imamo ovo što traži Jugoslav Kostić, odgovor naroda.

Inače, mislim da ne bi trebalo olako preći preko toga plebiscita. O njemu se skoro u zemlji ne govori. Ja ga spominjem jer je on za slovenačku vlast najčvršća obaveza i dozvoljava manevarski prostor toliko koliko je napisano u toj Izjavi o dobrim namerama. Na istim polazištima na kojima je pripremana ta Izjava o dobrim namerama je nekoliko meseci unazad koncipirana i zajednička slovenačko-hrvatska, da je tako nazovem, ponuda o tzv. konfederalnom preuređenju Jugoslavije, odnosno o osnivanju zajednice samostalnih jugoslavenskih republika kao suverenih država, onih, naravno, koje bi za takvu zajednicu imale interese i mogućnost. Tu našu ponudu smo juče sa tim zajedničkim saopštenjem, što vam je podeljeno, iz razgovora sa delegacijom Hrvatske ponovili i rekli, a to želim ponoviti i ovdje – da smo i dalje spremni na razgovore o toj zajednici, sa onima koji tu koncepciju prihvataju.

Ta koncepcija zajednice jugoslovenskih naroda i njihovih republika kao suverenih država, temelji na sledećim principima: Prvo, na pravu na samoopredeljenje, sa pravom na udruženje i razdruženje, odnosno otcepljenje, na osnovu koga su se republike i udružile u zajedničku državu. Drugo, na principu da je moguća samo zajednica suverenih republika, kao samostalnih suverenih država, koje međusobno priznaju suverenitet, teritorijalnu celovitost i nepromenljivost njihovih granica nasilnim putem. Treće, na principu da sve članice takve zajednice izgrađuju svoje ustavno uređenje na priznavanju i obezbeđivanju ljudskih i građanskih prava, uključiv i nacionalna na pluralističkoj stranačkoj parlamentarnoj demokratiji, na principima slobodnog tržišta i pluralizma svojine. Četvrto, da sve međusobne odnose i sadržaj zajedničkog življenja u takvoj zajednici republike, dakle,

države članice, reguliraju međusobnim dogovorom, koga ratificiraju njihovi parlamenti i na taj način u odnosima između njih isključuju bilo kakvu mogućnost hegemonije. Peto, da se priprema takvog sporazuma, ili pripremanje ili sondiranje, ako hoćete, mogućnosti završi do 30. juna.

Na taj način ostajemo otvoreni i spremni na razgovore sa drugima o osnivanju takve zajednice, naravno, ponavljam, sa onima koji imaju ili će imati za takvu zajednicu interes i mogućnost. Treće, istovremeno predlažemo, da barem što se tiče Slovenije, otpočne postupak njenog razdruživanja od onih republika koje žele i ubuduće ostati u međusobnim federalnim odnosima, bez obzira na to kako će se ta zajednica odnosno ta federacija nazivati. Ukoliko će se za takav postupak odlučiti i još koja druga republika, i sa njom bi, naravno, svoje odnose regulirali na identičan način, na istim principima. Takvu našu odluku temeljimo, pre svega, sa tri temeljna razloga, a da posebno ne govorim o katastrofalnoj ekonomskoj situaciji, o kojoj je barem nešto bilo rečeno na današnjoj sednici. Prvo, mi smo utvrdili, posle razgovora po republikama, da u tom trenutku ne postoje realni izgledi, mogućnost i interes da bi dobio podršku slovenačko-hrvatski predlog o osnivanju zajednice jugoslovenskih republika, kvalitativno, po osnovama i odnosima nove zajednice jugoslovenskih republika kao suverenih država, koje same slobodno, dobrovoljno, bez nametanja interesa drugih odlučuju o svojim interesima, položaju i integracijama sa drugim državama.

Istina, mi smo naišli na dosta srodnosti u stavovima o kvaliteti zajedničkih funkcija institucija, nažalost, bez zajedničkog stava, odnosno saglasnosti o tome da je nov kvalitet funkcija institucija moguće samo na osnovu sasvim nove kvalitete odnosa u toj zajednici i nove kvalitete same osnove tih odnosa. Tu je da se radi o odnosima između suverenih država i da republike prvo u taj položaj moraju doći. Unatoč tome da smo na takvu spremnost za sada naišli izričito kod Republike Hrvatske, što je i razumljivo jer smo to zajednički radili, da smo, ako smo dobro razumeli, dosta srodnosti našli i kod Republike Makedonije, ali naravno, ja ovde ne mogu govoriti u njihovo ime – mi ostajemo otvoreni i spremni na te razgovore.

Drugo, sporazumno razdruživanje je uslov osamostaljivanja, a sa tim i uslov za sklapanje mogućeg novog sporazuma o osnivanju nove zajednice jugoslovenskih republika kao suverenih država. Po našem uverenju mogu samo samostalne suverene države biti punopravni partner u sklapanju dogovora o zajednici država sa onim republikama na teritoriji sadašnje SFRJ, koje su za takvu zajednicu zainteresirane i koje bi se za takvu zajednicu, na temelju svoje slobodne volje, odlučile. Početni korak u predlaganju razdruživanja bio bi dogovor o raspodeli međusobnih prava i obaveza iz dosadašnjeg zajedničkog življenja u SFRJ, a to smo mi već predlagali kada sam rekao da treba regulirati odnose za unazad. Mislim da bi takav predlog zakona ili sporazuma morao pripremiti SIV. Mi svoj predlog imamo, odnosno, imaćemo ga.

Treće, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je politički, pravno i ekonomski do kraja dezintegrirana. Mislim da je ovde najbolje o tome govorio, u prvoj tački, Kiro Gligorov. Federalna država i njeni organi funkcioniraju sa sve većim poteškoćama. Republike su sasvim legitimno kao suverene države, mislim tu na Srbiju, Hrvatsku, Sloveniju, Makedoniju nakon ove rezolucije, a čuli smo da tu nameru ima i Bosna i Hercegovina, izgradile autonomne pravne i ekonomske sisteme i u najvećoj meri već funkcioniraju kao samostalni ustavno-pravni subjekti, iako su, naravno, počele sa vraćanjem izvršavanja na federaciju preneti svoje izvorne suverene funkcije.

Slažem se sa onim što je bilo rečeno, mislim na diskusiju Kire Gligorova, da taj put nije najbolji, da to nije put pravne države, ali je sada činjenica. Nažalost, blokira ta činjenica i dalji tok reforme, ekonomske i političke u zemlji, iako je jasno verovatno svima nama da ćemo morati taj put reforme sprovesti u svim republikama. Naravno, ubuduće svako na svoju odgovornost pred svojim ljudima, pred svetskom javnošću, uz sve posledice. To

jednostrano uspostavljanje odnosa u SFRJ blokira zajedničku državu a istovremeno sprečava pojedine republike da ostvare svoje interese i preuzimaju odgovornost za život i odnose u svojoj republici. Na taj način samo se produbljuje jugoslovenska kriza i produžava agonija na štetu naših ljudi i naših naroda. To traži bitno drukčiji karakter tog razgovora. Ne o tome u kakvom ustavnom sistemu živimo i kako ga rekonstruisati, vratiti na prvobitno stanje, već o tome kako ćemo živeti i kako ćemo to obezbediti uz najmanju štetu za sve nas, svakog posebno i sve zajedno i za međunarodnu zajednicu. Sve više je utemeljena ocena da se Jugoslavija pretvara u evropsko krizno žarište koje ugrožava mir i bezbednost drugih država i Evrope u celini, što naravno izaziva nasilje.

Četvrto, predlog za razdruženje temelji se na sledećim polazištima, odnosno principima. Prvo, dosadašnja SFRJ bi se podelila, ako bi se, naravno, radilo samo o nama, na dve ili, ako bismo išli tim putem, na još jednu ili više novih suverenih i nezavisnih država, na one koje žele razdruženje i one koje bi želele ostati u federativnim odnosima, kao zajednici. Drugo, sve nove države, dve ili više, koje bi nastale putem razdruživanja, međusobno bi se priznavale i, na toj osnovi, dobile međunarodni subjektivitet i svu faktičku vlast na svojoj teritoriji. Treće, sve nove države su ravnopravni naslednici SFRJ. Ona i razdruživanjem same jedne republike menja svoj kvalitet i međunarodni pravni subjektivitet. Četvrto, granice među novim državama su istovetne sa granicama sadašnjih republika u okviru SFRJ. Konkretno, granice između Slovenije i Hrvatske bile bi njihove sadašnje republičke granice. Peto, granice novih država sa drugim državama su istovetne sa međunarodno priznatim granicama sadašnje SFRJ, konkretno za Sloveniju sadašnje granice sa Austrijom, Italijom i Mađarskom. Sve nove države bi se, naravno, zalagale za poštivanje svih međudržavnih ugovora kojima su bile određene sadašnje granice SFRJ. Šesto, sve države bi, u skladu sa završnom listinom Konferencije o evropskoj bezbednosti, donetom u Parizu, poštivale međusobne granice, kao i granice svih država u Evropi kao nepovređive. Sedmo, sve države bi uzajamno poštivale teritorijalni integritet svake države. U skladu sa tim, one bi se odrekle bilo kakvog čina koji nije u skladu sa ciljevima i načelima ustanovljene listine Organizacije Ujedinjenih nacija koji je uperen protiv teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i jedinstva bilo koje nove države. Posebno bi se odrekle onih aktivnosti koje bi predstavljale upotrebu oružane snage ili pretnju oružanom snagom. Osmo, Republika Slovenija će postupak razdruživanja izvesti postepeno, sporazumno i na osnovu odredbi međunarodnog prava koje su sadržane u Bečkoj konvenciji o ugovornom pravu iz 1969. godine, o nasledstvu država u pogledu ugovora iz 1978. godine i o nasledstvu država, u pogledu državne imovine, arhiva i dugova koja je doneta 1983. godine. Dakle, Slovenija želi uzeti sobom svu materijalnu i pravnu baštinu, u dobrom i lošem smislu, i dugove koji su identifikirani kao slovenački, deo neidentifikiranih dugova i deo javnog duga. Prema tome, suvišna je bojazan da mi želimo bez sporazuma i bez svojih obaveza to razduživanje. Već sam rekao da bi bilo vrlo korisno, bez obzira na budućnost svih nas, da jednom dođemo do čistih računa, jer je to uslov minimalnog poverenja koje je neophodno. Deveto, postupak razdruženja bi tekao tako da ne bi povredio legitimne koristi novih država i njihovih dosadašnjih institucija. Naravno, tu podrazumevam i interes, minimum materijalnih traženja Jugoslovenske narodne armije. Naravno, postupak bi tekao tako da ne bi povredio ni koristi trećih država, ni interes međunarodnih institucija. Slovenija će u celini priznati svoje obaveze i preuzeti deo zajedničkih obaveza prema trećim partnerima. Deseto, međusobne sporove želimo rešavati na miroljubiv način, bez ugrožavanja međunarodnog mira, bezbednosti i pravednosti. Predložićemo da se ti sporovi rešavaju u određenom roku. Ako ne, ostaje međunarodna institucija. To je Međunarodni sud u Hagu. Jedanaesto, Slovenija će nastojati i zalagati se da za trajne pa i institucionalizirane odnose i oblike saradnje i razvijanje međusobnih odnosa sa drugim državama, odnosno sadašnjim republikama u korist svojih građana i svojih naroda. Mi ćemo nastojati da sa razvijanjem ravnopravne saradnje,

u cilju ubrzavanja odnosno širenja međusobnog razumevanja i poverenja, prijateljstva i dobrosusedskih odnosa, u interesu međunarodnog mira, bezbednosti i pravednosti tu saradnju razvijamo i sa ciljem da stvorimo uslove za veće blagostanje svih naših naroda. Na toj osnovi zalagaćemo se da razvijemo trajne oblike ekonomske, kulturne i znanstvene saradnje, da jedan drugome nudimo međusobnu podršku pri uključivanju u evropske i svet-ske oblike međudržavne saradnje i povezivanja, uključiv i njihove institucije.

Dakle, ne radi se o otcepljenju nego o razdruženju, onako kako je na temelju udruživanja a ne na temelju pripajanja SFRJ i nastala, u vreme kada su republike, odnosno njihove tadašnje institucionalno-političke tvorevine, nisu jedna drugoj postavljale uslove pod kojima će se udružiti u federativnu Jugoslaviju. Peto, mi smo uvereni da je taj predlog demokratski. Mi nikome ne namećemo da mora upotrebiti, da mora preći isti put. Jedino želimo da na taj način realiziramo naš vitalni i dugoročni interes, a ne da štetimo bilo koju drugu republiku. Svoju odluku temeljimo na pravu na samoopredeljenje, onako kako smo se i udružili, a to pravo zna samo za jedno ograničenje – da se ne može ostvariti na račun jednakog prava drugih. To ograničenje priznajemo i poštujemo.

Mi želimo sporazumno rešenje, uvereni da je to u interesu svih, koje omogućava miran i bezbedan život ljudi i naroda, ne ugrožava druge, ne ugrožava mir i bezbednost, koji nije u suprotnosti sa dokumentima KEBS-a³⁸ i Organizacije ujedinjenih nacija, ali će, naravno, sporazumno rešenje bitno uticati na odnos trećih država i međunarodne zajednice prema svakoj republici i svakoj zajednici koja će se ovde stvoriti. Mi želimo sa svima očuvati dobre odnose. Ne želimo da se sruše mostovi koji su nas vezivali. Na tom prostoru ćemo živeti zajedno i dalje. Perspektiva nije naše zatvaranje ni pred kim, a mislim da to nije ni perspektiva nikog drugog. Želimo za sebe mirnu i demokratsku organizaciju i na plebiscitu se sa takvom velikom i uverljivom većinom izražene volje slovenačkog naroda, odnosno građana Republike Slovenije izjasnilo. Pitali smo se u ime kakvih interesa i u ime kakvog prava bi nam bilo to moguće sprečiti od strane onih koji su zajedno s nama ravnopravno, demokratski, odlučili da formiraju tu zajednicu, Federativnu Jugoslaviju, i to na način kada nisu nametali svoje interese i hegemoniju. Mi nikad nismo priznavali nikome pravo da se oseća više pozvanim i odgovornim za jugoslavensku federaciju. Ona postoji na zajedničkim interesima odgovornosti ili ne postoji i niko ne može biti i ponašati se kao njen vlasnik, pa se tako nismo ponašali ni mi.

Mi znamo da sa takvim našim stavom sve republike stavljamo u bitno nov položaj, a i savezne institucije, pa uključiv i SIV. Svi su u situaciji da moraju promisliti svoj interes u odnosu na ovu novu situaciju i svoju poziciju. Moguće je i dalje bežati od istine i od činjenica ali to bežanje ne bi vodilo u rešenje nego u katastrofu. Mi mislimo da je potrebno povući takav radikalni potez, jer bez toga će se agonija te zajednice nastaviti, nastaviće se i agonija naših ljudi, jer politička pažnja neće biti usmerena u prave uzroke državne i političke krize. Šesto, ako se ne bi moglo sporazumeti ili bi čak ovakav naš interes bio sprečavan sa upotrebom sile, mi ćemo tražiti, a to smo napisali u tom zajedničkom saopštenju, intervenciju institucija Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji i institucija Organizacije Ujedinjenih Nacija. Te su institucije i te zajednice stvorene upravo da bi sprečile nasilno rešavanje konflikta i bolje je angažirati te institucije nego da progovori oružje.

Mi ćemo 20-tog morati u Skupštini Slovenije podneti izveštaj o okončanim razgovorima koje smo vodili sa rukovodstvima svih jugoslavenskih republika. Sastavni deo tog izveštaja biće inicijativa da se prihvati akt s kojim će Republika Slovenija i zvanično i formalno predložiti svima vama takav postupak razdruživanja. Morao sam to reći da bih odgovorio na pitanje koje je postavio gospodin Izetbegović, ali možemo živeti u jednoj državi.

38 Konferencija za evropsku bezbednost i saradnju, serija sastanaka i konferencija evropskih država koja je počela 1973. da bi prerasla u Organizaciju za evropsku bezbednost i saradnju 1994.

Moj odgovor, obzirom na sve argumente i stavove koji su se formirali u Republici Sloveniji, mi možemo živeti i zainteresirani smo za život u zajednici suverenih država. Njeni interesi su realni interesi, ekonomski, odbrambeni i drugi, a alternativa je život samostalne države u poziciji u koju bi mi došli putem razdruživanja o kojem sam govorio. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Kiro, da li hoćeš ti da govoriš, tako da vidimo predstavu o tome, a onda možemo da idemo dalje.

KIRO GLIGOROV:

Ovde ima još, ali dobro. Mi smo u Sobranju Makedonije doneli Deklaraciju o suverenosti Socijalističke Republike Makedonije i iza toga Parlament je usvojio Platformu za buduće uređenje Jugoslavije kao osnove na kojoj mi možemo razgovarati sa drugim republikama i drugim činiocima.

U članu 4. te Deklaracije stoji, a Deklaracija i Platforma su usvojene jednoglasno u Sobranju. U tački 4. stoji: „Socijalistička Republika Makedonija kao suverena država samostalno odlučuje o idućim odnosima sa državama drugih naroda Jugoslavije, u saglasnosti sa svojim interesima putem mirnog i demokratskog puta ili na miran i demokratski način“. Ovo prevodim sa makedonskog. To je jedno od čega polazimo. Drugo, mi smo zainteresovani da jugoslovenska zajednica u onom obliku kako ćemo se dogovoriti ostane kao celina. Ne bi želeli i nemamo interesa da se bilo ko otcepi ili razdruži kako se već koji termin upotrebljava. Prema tome, zainteresovani smo da i Slovenija i Hrvatska budu u toj zajednici.

Dalje, smatramo da granice u toj zajednici – treba smatrati sadašnje granice nepovredivim, razume se, osim putem dogovora zainteresovanih republika i to je uvek moguće i poželjno, ako to otklanja bilo kakve sporove ili nesporazume, ali nasilnim putem ni u kom slučaju. Zato smo da se na miran i demokratski način dođe do novog sporazuma o zajedničkom životu. Smatramo da treba staviti na sto sve ove opcije kao ravnopravne i legitimne i da o svima njima treba da razgovaramo i da tražimo zajedničke dodirne tačke koje će omogućiti da do tog sporazuma dođemo što skorije, što bezbolnije i što uspešnije.

U odnosu na ponuđene modele oblika budućeg uređenja Jugoslavije, za Makedoniju su prihvatljiva ona rešenja koja omogućuju stabilan ekonomski, politički, nacionalni, kulturni i civilizacijski razvoj svih naroda koji žive u Jugoslaviji. Radi toga, smatramo da treba što pre povesti dijalog sadržini budućeg uređenja zemlje. Ja ovo posebno naglašavam zbog toga što iznošenje pojedinih opcija danas za ovim stolom neće biti kompletno, ukoliko ne dođemo i do jednog razgovora o stvarnoj sadržini tih budućih odnosa, koji će možda pokazati da postoje mogućnosti da se lakše dogovorimo ili da izdvojimo one tačke oko kojih će trebati naknadno još raspravljati, sporazumevati se ili u vezi sa tim doći na različite solucije.

Zašto ovo posebno ističem? Zbog toga, što, recimo, u ovome što je gospodin Izetbegović malopre iznosio kao jedan mogući model, u ovom priopćenju koje su potpisali juče Hrvatska i Slovenija, ima puno stvari sa kojima bih se ja složio. Recimo, samo da pomenem: demokratski put rešenja našeg budućeg zajedničkog života odbaciti sve oblike pretnje, upotrebu svake sile, depolitizaciju JNA u smislu depolitizacije Armije, a ne i prava svakog pojedinca kao građanina da učestvuje u političkom životu, da su legitimni sagovornici republike, ili, recimo, da se mora poći od prava na samoodređenje koje uključuje i pravo na udruživanje, odnosno razdruživanje. To je u redu, s tim da ovde postoji jedan terminološki problem. To pravo je citirano i tako se tretira u literaturi kao pravo na samoodređenje do otcepljenja i pravo na udruživanje s drugim, jer tada to može biti individualna odluka, ako je reč o razdruživanju, ipak se o tome moraju svi složiti – oko razdruživanja. To je samo radi pojašnjenja.

Ili, recimo, nepromenljivost granica koje se pominju u tom priopćenju ili priznavanje jamčenja svih građanskih i ljudskih prava, uključiv i nacionalna, priznavanje višestranačke parlamentarne demokratije, gospodarskog života na načelima pluralizma, vlasništva i slobodnog tržišta. Sve je to, čini mi se, u principu prihvatljivo.

Međutim, kada se sada dođe na ovo pitanje: „Uređenje međusobnih odnosa kao i sadržaj života u takvoj zajednici podrazumeva osnivanje i sva prava i nadležnost zajedničkih tela, mora se utvrditi međusobnim ugovorom svih budućih članica takve zajednice. Taj ugovor bi morao biti ratificiran u skupštinama“. Bez ozbiljne rasprave o ovoj materiji, teško je doći do zaključka na šta smo zapravo spremni da mi ovde koji sedimo kao predstavnici republika, koji će i kakav karakter biti te buduće zajednice, jer se plašim, kao što je do sada bilo veoma često u našoj javnosti, pa i u skupštinama, kad se počne sa opredeljenjem federacija – konfederacija, a sada se pominje i termin saveza država, a to je takođe legitimna stvar. Ako ne znamo šta je stvarna sadržina jednog, drugog i trećeg što se predlaže, vrlo je teško doći do onog dijaloga bez koga ne vidim da ćemo uspeti da dođemo do jednog realnog dogovora i izlaza iz sadašnje situacije.

U našoj Platformi, zatim, stoji – „Ukoliko se ne prihvati novi model zajedničkog života suverenih republika kao zajednički interes svih jugoslovenskih naroda, republika kao suverenih država, trebaće postići dogovor koje će se funkcije ostvarivati na nivou buduće jugoslovenske državne zajednice. Dakle, mi polazimo i od toga da se putem tog dogovora može doći no novog oblika jugoslovenske državne zajednice, dakle, to ne isključujemo. Makedonija kao suverena nacionalna demokratska država zalagaće se u budućoj jugoslovenskoj državnoj zajednici da se zajednički obavljaju određene ekonomske, političke, odbrambene, međunarodne i druge funkcije koje su od interesa za sve narode Jugoslavije. Upravo, to bi trebalo da bude predmet tih detaljnijih naših razgovora.

Do postizanja novog dogovora za buduće uređenje zemlje, Makedonija će se zalagati za poštovanje postojećih obaveza i onih odredaba Ustava koje obezbeđuju normalno funkcionisanje organa federacije. To je ono o čemu sam danas ovde mnogo detaljnije govorio. Možda treba da dodam da je upravo to nešto što je najneobičnija pojava koja se dogodila da se ovakvim načinom i ovakvim putevima vrši ta dezintegracija koju sada svi ovde konstatujemo i koja je nanela ogromne štete, ali štete mogu biti još i veće. Zbog toga smo se i danas zalagali po prvoj tački dnevnog reda i sad se zalažem za poštovanje obaveza, jer je to jedan od osnovnih oblika civilizovanog pravnog poretka i zajedničkog života, dotle dok se ne dogovorimo o budućem obliku zajedničkog života.

Zbog toga smo u Platformi i zabeležili da do budućeg koncipiranja ustavnih odnosa zemlje treba da se prestane sa donošenjem jednostranih akata i mera koje vode narušavanju jugoslovenskog tržišta, rušenja monetarnog sistema. Sa budućim uređenjem, a to je naš poslednji stav, međusobnih odnosa u Jugoslaviji, ne može se dovoditi u pitanje državnost i suverenitet republika niti unutrašnje granice u zemlji. Ta platforma nam daje punomoćja i mogućnosti, da na adekvatan način, u postupku u kome se budemo dogovorili, dođemo do toga, šta će biti sadržina tih naših budućih odnosa.

U tom smislu, predlažem da jedan od zaključaka našeg današnjeg razgovora bude, da, bez obzira na stepen razlika, koji se bude pokazao u današnjim razgovorima, u ovim različitim opcijama, paralelno sa daljim dijalogom oko tih predloga, koji su ovde dati, obrazujemo dve, tri, ili, jednu radnu grupu, kako se budemo složili, sa kompetentnim stručnjacima koje ćemo odrediti iz republika, koji će razmotriti sadržinu tih naših budućih odnosa – na nekoliko tačaka. Polazeći od toga da, treba da imamo takva zajednička tela, toliki obim zajedničkih funkcija, koji računa sa tim da pođemo od najneophodnijeg minimuma. Ali da to, što budemo zacrtali, kao minimum zajedničkih funkcija, da znamo na koji će se način te funkcije obavljati i kako ćemo obezbediti realizaciju tih odluka, koje budemo zajednički donosili. Za početak, toliko bi rekao o našem pogledu na ovo pitanje.

BORISAV JOVIĆ:

Koliko sam shvatio, svi predstavnici republika su izneli svoje stanovište, ako uzme-mo u obzir da su prošli put Bulatović i Milošević, na istu temu govorili, a ako žele, mogu da uzmu reč. Da li imate potrebe da govorite? Reč ima Milošević.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Danas smo dobili ovo priopćenje, pre svega o sadržini Slovenije i Hrvatske i obja-šnjenje, koje je opširno dao Kučan, a u glavnim crtama i Tuđman. Mi smo se, po ko zna koji put suočili sa predlogom da se Jugoslavija raspadne, pa i sa tvrdnjom da Jugoslavije nema, ako neko reši da iz nje izađe, odnosno, sa tvrdnjom, da svih nas – ostalih nema, ako neko iz Jugoslavije izađe. Zato želim da, našim sagovornicima koji to sugerišu u ovom razgovo-ru, kažem sasvim određeno, da mi nećemo i ne želimo da budemo „politički robinzoni“, da nećemo i da ne želimo da obijamo pragove različitih evropskih država. Ova naša država možda nije najbolja, ali mi bolju nemamo, a tuđu ne želimo. Treba zato da se svi zajedno, mislim na sve one koji žele da sačuvaju Jugoslaviju potrudimo da Jugoslavija bude boga-tija i srećnija zemlja. Za to imamo sve uslove, sa malo sloge i svesti o vlastitim interesima, mogli bismo dobro te uslove da iskoristimo.

Razgovori, koje smo vodili sa predstavnicima drugih republika nas su učvrstili u uverenju da, na isti način, o sudbini naše zemlje misle u najvećem delu Jugoslavije.

Mi smo, dakle, čvrsto rešeni da sačuvamo Jugoslaviju. Ona treba da bude jedna dr-žava, da ima jednu vojsku, jedno tržište, jedinstveno uređen privredni prostor, jedne spolj- ne poslove. Ako, bilo koji od jugoslovenskih naroda, želi da iz te zajedničke države izađe, treba omogućiti da on to, na demokratski način odluči, da ta odluka, demokratskim sred- stvima i u miru bude sprovedena. Smatram da, bilo kakvu odluku o eventualnom izlasku iz Jugoslavije, svaki jugoslovenski narod, kao izraz svoje volje, može doneti samo neposredno – referendumom. To je u skladu sa našim poznatim stavom da o sudbini Jugoslavije mogu odlučivati samo jugoslovenski narodi.

Gospodin Izetbegović je nabrojao sve bitne funkcije jugoslovenske države. Tako da pitanje suvereniteta nema potrebe da bude relativizirano, niti pitanje suvereniteta, po pri- rodi stvari, može biti relativizirano – ili je Jugoslavija jedna država, ili nije jedna država. Ne može biti „ni riba – ni devojka“, ne mogu biti suverene i republike i Jugoslavija. Republike mogu biti ravnopravne u Jugoslaviji koja je suverena država. Međunarodno-pravni suveren- itet ima Jugoslavija, nemaju ga republike. Ona će biti jedna država, ako ima one funkcije, koje je, ustvari, nabrojao Izetbegović. Dakle: jednu vojsku, jedne spoljne poslove, jedno tr- žište, odnosno jedinstveno uređen privredni prostor, jednu banku, jednu monetu. On je tu nabrojao više stvari. To bi bila, praktična, jedna demokratska savezna država u kojoj repu- blike imaju visok stepen samostalnosti. Takva formula jugoslovenske države bi bila realna.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima Momir Bulatović.

MOMIR BULATOVIĆ:

Ja ranije nisam iskoristio priliku da opširnije elaboriram šta je to, ustvari, političko opredeljenje u Crnoj Gori. Spominjemo našu otvorenost da se, o svim funkcijama jedne dr- žave, koju smo nazvali federacija, ali smo spremni da je tako i ne zovemo, raspravlja, i da se, ovih pet osnovnih funkcija, koje čine državu, nađu u svom konkretnom rješenju, kao spoj, zaista, nezaustavljivog procesa za samostalnost republika, s jedne strane, ali i za ra- cionalno ustrojstvo jednog državnog aparata i mehanizma. Kada se, možda, trezvene glave pogleda šta, ustvari znači taj minimum jedne države, to ustvari, predstavlja, po našem du- bokom ubeđenju jedan civilizacijski i svjetski trend, koji je karakterističan za Evropu ko- ja se ujedinjuje, koji je karakterističan za sve efikasne, demokratske i savremene države.

Ja moram da priznam da smo se mi, možda brže, nego što smo očekivali ili možda što smo priželjkivali, suočili sa činjenicom da se treba odlučivati, jer, zaista, uz puno uvažavanje i shvatanje, ovo prihvatam već kao stav. Ja ne razmišljam o tome da su sada, pred nama, različite opcije. Pred nama su postojeće odluke, i sa posledicama tih odluka se treba suočiti. Mi smo iskoristili priliku da pokušamo prema našim saznanjima i mogućima da testiramo spojivost, logičku koherentnost, istorijsku održivost, pravnu utemeljenost principa, koji jako lijepo zvuče. Ja zaista sa zadovoljstvom slušam, ovo što nam je drug Kučan sada iznio, istina, to mi je malo nespojivo sa činjenicom da, ovako obećanim dobrosusedskim odnosima, saradnji, ja ću se našaliti, mi smo se u razgovorima dogovorili da razmijenimo ambasadore i, zaista, nema nikakvih problema niti ikakve želje sa naše strane, da bilo koga, na bilo šta prisiljavamo. Ali, život je realan. On postoji, takav kakav jeste, pa mi je malo nespojivo, recimo, da Crna Gora ne može da uđe u „Alpe Jadran“, „Alpe Adriju“ zbog toga što upravo, iz Hrvatske i Slovenije dolazi mišljenje i stav da je mnogo tih jugoslovenskih republika, u toj jednoj radnoj zajednici.

Moram da kažem da mi, za sada, jedini nismo donijeli nikakvu našu odluku u Crnoj Gori – o bilo kakvoj suverenosti, Ali, isto tako da vas podsetim da je 27-ma po redu, zvanično priznata, država u svijetu, upravo država Crna Gora, da zaista nema potrebe da dokazujemo nešto, što se podrazumijeva. Mislim da je pred nama jedan veoma složen zadatak, a ja sam prekršio raniju svoju odluku da ne govorim, upravo zato što smatram, možda bez neke velike skromnosti, da je ovo veliki trenutak u kome se moramo suočiti sami sa sobom. Zaista sam spreman, onoliko koliko se ja pitam ili koliko je značajan stav jedne politike, koje je mene izbacila na površinu; da trezvene glave, mirno, razumno i mudro razmotrimo sve opcije.

Znate, ako se taj svijet i Evropa integrišu, onda ćemo i mi, kao dobri susjedi i komšije, vjerovatno doći u priliku da, vremenom, kada prebolimo i odbolujemo ove slabosti koje su nas opterećivale, kada istoriju počnemo tumačiti jednakim očima; da postanemo malo bliži i trezveniji. Ono što meni smeta, to je – zaista, nisam stručnjak u međunarodnom pravu, ali sam zamolio za mišljenje neke ljude, koji su mi dosta kompetentno i autoritativno pokazali i objasnili neke stvari – radi nas samih, radi ove zemlje, da opet ne izmišljamo neke nove pojmove: ne postoji teorija o razdruživanju; ne postoji iluzija, možda to sada neko istorijsko iskustvo, odnosno gen, neka državotvornost može da kaže – znate, država je veoma ozbiljna stvar. Ja sam ovde najmlađi i, vjerovatno, imam najmanje prava o tome da govorim, ali dolazim iz jedne sredine gdje se to s koljena na koljeno prenosi.

Mi moramo biti svjesni da, kada dođu različito sukobljene opcije, mi smo dužni da nađemo demokratski modus za njihovo prevazilaženje. Mi možemo, za ovim stolom da odlučimo šta god hoćemo, ali smo u svim razgovorima iznijeli naša duboka strahovanja da će konfederalni koncept izroditi, u svakoj republici, najmanje po jednu Kninsku krajinu. To smo i saopštili sa velikom dozom neizvjesnosti i za samu Crnu Goru. Mi ne poričemo potrebu da se, zaista, preispitaju svi odnosi, ali mislim da, ovo sada nije ni prilika, ni potreba, čak bi bilo i neravnopravno sugerisati da li će jedna čvrsto utemeljena i donesena odluka, sa kojom smo ovde upoznati, do filigranske preciznosti, po konstrukciji autora; ali sa velikim prazninama – po mom osećanju – i sa jednim nedostatkom realnosti bude izvedena do kraja.

U svakom slučaju, potpuno se slažem sa onim mišljenjem koje je drug Kučan saopštio, kada smo vodili razgovore, a to je – koju god opciju izabrali čeka nas dug i naporan put; bez obzira što ćemo mi, danas ovde, da iznesemo naše odluke, to – ja mislim, uopšte ne znači kraj našeg dijaloga, nego njegov suštinski početak. Pretpostavljam da, o tim stvarima u traženju pravih modusa i rješenja za jedno normalno i mirno raskrštanje, za jedan svojevrsni „razvod braka“ – moramo mirno da sjednemo i razmislimo o svim opcijama. Pri tome, ja nemam drugog prava, niti imam druge želje, da kažem da mi se, zaista, čini da je

Jugoslavija, ipak, nešto mnogo krupnije nego što je dogovor nas političara i da ona treba da ostane u onim varijantama kako joj istorijske okolnosti budu dozvoljavale; a za to će građani Crne Gore, u to sam nedvosmisleno ubjeđen, uvijek dati svoj glas. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:
Stipe Mesić.

STJEPAN MESIĆ:
Slušajući ovo i čitajući sve diskusije o našim opcijama, došao sam do zaključka da „vrag nije tako crn, kao što izgleda“. Naime, sigurno je da mi u povijest nećemo ući s tim što ćemo nakon našeg tzv. povjesnog dogovora biti zaslužni za stvaranje velike Hrvatske, velike Bosne, Srbije, velike Makedonije, velike Crne Gore, velike Albanije ili koje sve ne – velike.

BORISAV JOVIĆ:
Ako sve ostanu mogu biti i sve velike.

STJEPAN MESIĆ:
Upravo zato, s obzirom na naše susjede i na naše iskustvo, kada bi i takve ambicije postojale, računajući na naše susjedstvo svi bi mi izašli – da dođe do katastrofe – i mala Hrvatska i mala Srbija, i svi ponešto manji. Ali, baš zbog toga smo ovdje da dođemo do jednog sporazuma, jednog pakta, odnosno saveza, do povjesnog kompromisa o našem budućem suživotu. Uzimam onaj papir konfederalni ugovor – zapravo, radni papir – koji je dat svima na razmatranje ali, nikada o njemu nismo dobili jednu suvislu kritiku; jer, date su alternative, a i decidirana rješenja; ali sve je dato na razmatranje.

Priklonio bih se ovoj diskusiji gospodina Gligorova, gdje kaže da bi trebalo taj sadržaj razmotriti; da vidimo šta to možemo imati zajedno, ali da počemo od jedne premise, a to je da smo suverene države i da, baš zato, što smo suverene države, možemo doći do određenih zajedničkih poslova. Jer, ako uopće uđemo u povjest, onda možemo ući ali, po dobru; da smo svojim narodima i ovom prostoru, odnosno Evropi, osigurali miran suživot – i nama, međusobno, i svima onima koji su naše susjedstvo, jer su svi zainteresirani za miran život.

Polazim od toga da, ako priznajemo tu suverenost, ako priznajemo i to da ovaj dosadašnji model nije nikog zadovoljio, svi smo kritični zbog više ili manje razloga – ali, uvijek smo tvrdili da su oni prije nas utvrdili: borimo se za čiste račune.

Ali, uvijek su ti čisti računi ostajali kao razgovor gluhih. Ovo što Kučan kaže, to znači – čisti računi; da vidimo koliko ko šta duguje; ko šta treba kome platiti; da napravimo tu čistu računicu između sebe – na temelju čistih računa. Nemojmo se sada opterećivati da li se sada razdužujemo ili ne. To razdruživanje i ponovno udruživanje, to može biti u 0,0 sati; tu se možemo dogovoriti do kada će biti federacija, posle će biti savez ili nekako drukčije kako to nazovemo. Ali, ako se dogovorimo – uzimam jedan primjer – o odbrambenom sistemu, govorim alternativno, možemo reći da će postojati nekakva savezna armija, ili konfederalna armija; postojaće armije republika, koje, samim tim, kao i dosadašnja teritorijalna odbrana, ne znači da će one međusobno ratovati.

Ako u takvom jednom paktu točno kažemo šta to znači, da je to jedinstvena komanda, u slučaju napada na takav savez funkcioniraće i ta zajednička armija i sve ove naše republičke armije. Pa, i Evropa ima, svi imaju armije – ali, niko ni sa kim ne ratuje; oni se sada udružuju. Ali, prvo su se individualizirali. Mi to nismo učinili. Drugo, možemo se dogovoriti oko poreskog sistema. Pa, poreski sistem moramo imati kompatibilan sa Evropom. Tu nismo ništa novo rekli. Svi mi moramo imati takav sistem, ako imamo ambicije ući u Evropu – moramo imati kompatibilan sistem sa tom Evropom; s tim što će svako voditi svoju poresku politiku. I tu se možemo dogovoriti.

Pitanje je i monetarnog sistema. Sve to bi mogle izučiti grupe stručnjaka, ali da, unaprijed, ne kažemo – to se tako zove; da vidimo šta je to što mi, u tom modelu, možemo zajednički, a da jedan drugom ne štetimo, čak i da pomažemo jedni druge; da se međusobno pomažemo u toj Evropi. Bićemo prihvatljivi i za Evropu, bićemo ozbiljni i za svijet, a i, na kraju, ti naši narodi nisu zaslužili da sada imaju ona iskustva koja su naši preci imali.

Najbolje bi bilo da idemo, stvarno, u konstruktivne razgovore, da prekinemo medijski rat, da idemo u tolerantne rasprave i da idemo u politički mir. U tom slučaju, i ovo što je predsjednik Savezne vlade rekao, onda ovih 11 točaka ima nekakvog smisla; ako idemo u politički mir, u tom političkom miru možemo se dogovarati da li je mjesec dana tamo ili ovamo, šest mjeseci ili godina dana – ja se ni s tim ne bih opterećivao; ali da počnemo neku konstruktivnu raspravu o tome kakav naš suživot treba biti. U jednoj takvoj tolerantnoj raspravi mi smo u stanju stvoriti mirne odnose između Srba i Hrvata i Srba i Makedonaca i Hrvata i Slovenaca i Muslimana i Hrvata. Ali, mi smo najodgovorniji da dođe to tog političkog mira. Vrlo je teško raspravljati – na kraju, mi nismo ni došli na onaj razgovor, ako nam pod prozorom masa ljudi skandira o nekakvoj proustaškoj, profašističkoj, ne znam, ovakvoj ili onakvoj Hrvatskoj. Hrvatska vlast je onakva kakvu su hrvatski narod i građani Republike Hrvatske izabrali. Da li je ta vlast najbolja, to oni znaju; sledeći izbori će pokazati da li smo mi dobro radili taj posao za koji su nas izabrali. Zato smo i ušli u demokratsko društvo. Izbori će pokazati ko je bio u pravu u svakoj od naših republika. Nemojmo jedni drugima odlučivati o rukovodstvima. Smirimo te tenzije i pokušajmo i ovaj sadržaj rješavati.

Mislim da bi u tom slučaju i stručnjaci imali posla i mogli bi doći do nekakvih rješenja, a ne bi narušili ono što smo konstatirali – da smo suverene republike sa svojim pravima. Jugoslavija je to što sada jeste – međunarodno priznati subjekt, ali ona je priznati subjekt samo dotle dok smo mi u njoj. Prema tome, ako se mi dogovorimo o nečemu drugom, svijet će pristati na to što se mi dogovorimo. Ali, za sve to nema razloga da vodimo naše narode i naše republike u katastrofu. Zato ja i dalje smatram da „vrag nije tako crn kako izgleda“ i da se, na kraju, i federalna i konfederalna i savezna ili ne savezna opcija, negdje nalaze, a staro pravilo kaže da i „najtvrđe drvo puca po sredini“. Idemo da poštivamo to pravilo i da pokušamo naći takav izlaz. Hvala.

NENAD BUĆIN:

Imam jedan predlog. Mi smo danas čuli sva mišljenja – izvorna, autentična mišljenja republika. Možemo, doduše, konstatovati da se kod nekih radi o odlukama – konačnim odlukama; kod nekih vjerovatno, o iluziji da je razgovor još uvek moguć, da ima smisla. Čuli smo toliko stvari od kojih neke zahtijevaju – reći ću grubo – duže „varenje“, rekao bih – studiranje, analizu. Što se mene lično tiče, nemam ništa ni da dodam, ni da oduzmem onome što je rekao drug Momir Bulatović. To je mišljenje moje Republike i nema svrhe da ponavljam ili variram.

Zato, molim da današnji razgovor završimo, da još jednom promislimo. Meni je, možda, stvar u cjelosti, bila jasnija bez ove Mesićeve diskusije; moram priznati da mi je sada manje jasna vis a vis onoga što je gospodin Tuđman rekao. Ali, to su moji problemi i problemčići; kao što mi, zamalo, sinoć u jedan mah ne bi jasno, slušajući Vasila u onoj sarajevskoj emisiji, zbog čega se to Makedonija posebno apostrofira i svrstava uz Hrvatsku i Sloveniju, a sada, moram reći, poslije Kirinog izlaganja – ni to mi više nije jasno, odnosno mislim da se neopravdano svrstava u tu kategoriju. Ali, kažem, to su moji problemi i problemčići. O tome ću ja, vjerovatno razmišljati, čitajući stenogram. Mislim da bi dalja današnja rasprava bila deplasirana, i zamorna i da nam treba, zaista predah, i da procjenimo ovo što smo danas čuli, pa da onda nastavimo, eventualno, razgovor. Mislim da nema svrhe danas dalje nastavljati razgovor.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Prije svega, mislim da ne treba jako požurivati diskusiju; ne treba požurivati zaključke. Mislim obrnuto – naprotiv, treba da idemo prilično sporo u rješavanju ovih stvari, ali da pravimo neke pomake, da se ne vrtimo u krugu – ne treba da ponavljamo iste stvari. Mislim da bi trebalo da vidimo da li možemo napraviti nekakav pomak? Ako bi napravili mali pomak, onda bi bilo u redu da diskutujemo o tim stvarima i na deset sastanaka. Ja sam se ovde, sada, pitao – šta je ovde pouzdano u jednom temeljnom pitanju, a to je problem suverenosti; to je pitanje postavljeno sebi – ko je ovdje suveren? Ja sam sebi odgovorio – ne znam, da li je to pogrešno – suverene su republike. To je istorijski završen čin; nikome više ne treba postavljati to pitanje – da li je to tako ili nije.

Čini mi se da moja republika jedina stoji kod tog pitanja. Ali, pitam Slovence, Hrvate, Srbe, Makedonce – da li su oni suvereni? To je činjenica. Ovdje je neko iznio tezu – moramo prvo postaviti države da bi mogli to i to. Svi ste vi suverene republike, praktički, države. To je činjenica kod koje nema natrag. Sa tom se činjenicom – sviđalo nam se ili ne – moramo pomiriti, pa, onda, iz toga graditi dalje koncept. Prema tome, na pitanje – da li je Jugoslavija suverena ili ne, prema stanju kakvo ono sada izgleda, ja kažem: meni se čini da je faktička suverenost u republikama, a Jugoslavija i postoji ili ne postoji, zavisno od toga koliko mi to ovdje priznajemo, prihvatamo, koliko je slušamo. Pitanje je kolika je realna vlast federacije, kolika je vlast saveznih organa da nešto urade ili ne urade. Finansijska nedisciplina koja se pojavljuje pokazuje koliko je ta suverenost labilna ili trošna, ili čak, i nepostojeća. Republike su dokazale svojim ponašanjem, već, ne znam, koliko vremena – ne bih mogao tačno da kažem – ali, sasvim sigurno, u zadnjih godinu dana, da su apsolutno suverene republike. To je istorijski fakt, od kojeg treba poći u daljem građenju.

Mislim da ne bi trebalo suviše žuriti sa nekim stvarima. Ljudi su podnijeli jedan konfederalni koncept. Ništa neće biti ako ga lijepo razmotrimo, to je jedan prijedlog; da kažemo – da vidimo zašto nam ne odgovara taj konfederalni koncept. Ja znam zašto nam ne odgovara; ali dobro bi bilo da se čujemo svi; da svi iznesu svoje razloge protiv toga, pa da kažu svoje mišljenje. Konačno, predložio bih jednu stvar – dajte da ne pravimo prevrat – prevrati su se pokazali kao prevrati, revolucije; pokazali su se, u stvari, neproaktivnim. Ima istoričara koji tvrde da su ove čuvene i slavne revolucije – francuska i oktobarska – više štete nanijele razvoju čovečanstva, nego što su unaprijedile njegov razvoj. Inače, vlada zabluda da su one bile prekretnica u napretku. Bolje su prošle zemlje koje su to rešavale evoluciono.

Mi smo ovdje, u stvari, ili u prevratu ili u nekoj korekciji sistema. Ja bih bio za to – iako vidim da neki smatraju da se to ne da popravljati – da postojeći sistem kakav jeste malo iskorijevamo. Kada bi se on iskorijevao samo u nekoliko tačaka, to bi bilo nešto sasvim drugo. Predložio bih da održimo jedan sastanak – probe radi – da vidimo da li smo u stanju nešto da riješimo; da posvijetimo jednom vrlo tvrdom i delikatnom pitanju – Armiji. Da li smo mi, uopšte, u stanju donijeti kakve odluke o Armiji? Možemo li mi danas kazati – Armija ima da bude depolitizovana, Armija ima da se racionalizuje? Da li smo to u stanju? Ako jesmo, hajde da na tome probu napravimo. To je, možda, čak, i suštinsko pitanje. Ja sam prošli put rekao, a ovdje je gospodin Tuđman malo oponirao na jednu moju izjavu, meni se čini da objektivni razlozi za opstanak jugoslovenske državne zajednice postoje, da ne postoje obrnuti – subjektivni razlozi.

U svemu onome kako je obrazlagao stvar ja sam našao čak i potvrdu da je to tako, jer sve ono što je on rekao tiče se povjerenja. Mi jednostavno nemamo jedni u druge više povjerenja. Povjerenje ipak nije objektivna stvar, više je stvar subjektivna.

Prema tome, dajte da vidimo da li bi mogli u tom pogledu nešto da promjenimo, da se stvori povjerenje. Ja osećam da ne postoji povjerenje između rukovodstava, između republika, pa i naroda donekle. Dobro, to je postala skoro materijalna činjenica, što kažu, to

nepovjerenje, ali, ono je ipak subjektivne naravi. Objektivni razlozi za postojanje jedne integracije jugoslovenske, ja sam u to potpuno siguran, naravno, ne ovakve nego jedne kori-govane, dobro rekonstruirane zajednice.

Razlozi zbog kojih smatram da bi možda trebali da neki kontinuitet zadržimo bili bi uglavnom ovi – vidite, lakše bi rešili problem postojećih ugovora, postojećih dugova i sve-ga toga, kada bi ostao subjektivitet državne zajednice jugoslovenske. To bi bilo lakše. Vanjski faktor nas, kao što vidite, stalno na to upozorava da želi da to tako ostane, i on utiče u tom pravcu. To je drugi razlog. Treći razlog je problem te Armije. Jel lakše Armiju rekonstruirati ili joj narediti da se povuče iz pola dijela zemlje? Hoće li htjeti da uradi tu stvar? Da li je i to realno, da li je i to pomalo nekakav idealizam. Mi ne možemo da procjenimo kako će se ona ponašati. Jeli možda lakše izvršiti izvjesne i korekcije, naravno ne naglo, da napravimo neki proces da se to promjeni u biću a da to ipak ostane Armija ili se suočiti sa činjenicom da možda i ne bude to htjela, što može vrlo lako da se dogodi, sa ko zna koliko izgovora da se to ne uradi.

Dalje, imamo pomiješane narode. Stavićemo se sigurno pred jedan ogroman problem, kako to sada razdvojiti. U vezi sa tim postavlja se i problem granica, da li su to onda prave granice ili nisu. Svi ti problemi bili bi nam ušteđeni ako bi opstala jedna jugosloven-ska državna zajednica, racionalna, pametna, moderna, demokratska zemlja, jer rekli smo da bi morali da ispitamo ljudska prava kako u njoj stoje, ali će nam se ovako nametnuti. Slovenija možda jedina nema tih problema. Hrvatska već ima probleme pomiješanih nara-da. Bosna ima dibiđus te probleme. Prema tome, jednostavno ne možemo ignorirati tu činjenicu. Ogromne teškoće možemo imati upravo zbog toga.

Dakle, nama bi čitav ogroman nacionalni problem bio ušteđen ako bi to ipak osta-la jedna zaokružena državna zajednica u kojoj bi izvesni instrumenti za osiguranje prava, nacionalnih prava ljudi postojali. Ovako, neće niko da se pomiri da mu dio naroda ostane u onoj drugoj zemlji jer nije siguran šta će se sa njime događati i naravno, spreman je da napravi ogromne teškoće tom svom budućem susedu iz tog osnova, skoro opravdano. Što se tiče Bosne i Hercegovine, mogu vam reći da se mi teško mirimo sa odlaskom Sloveni-je i Hrvatske iz te zajednice. Što se tiče nas, vidimo da bi puno lakše rešavali sav taj kompleks problema koji se pred nama nalazi, ukoliko bi se našla solucija i zato insistiramo na toj stvari da Slovenija i Hrvatska ostanu u toj zajednici na svaki način. Lakše bi bilo, bila bi to jeftinija, racionalnija zajednica, jednom rečju, bila bi racionalnija i jeftinija, a onako bi bila znatno skuplja. Što god je manja ona je skuplja.

Prema tome, mi bismo se u tom pravcu zalagali. Završio bih ovo svoje izlaganje sa onim pitanjem – dajte da se suočimo sa pitanjem da je suverenitet republika svršen istorij-ski čin i tu nema dileme. Prema tome, ona buduća naša zajednica biće suverena samo u di-jelu koliko joj budemo prenijeli i u tom pogledu moramo slijediti iskustva nekih evropskih zemalja koje su suverene republike a stvaraju neke sada nadnacionalne institucije, možda buduće sjedinjene države nekakve Evrope u kojoj suverene, bez sumnje suverene, dakle, nesporno suverene države stvaraju jednu suverenu tvorevinu, buduću državnu tvorevinu koja će imati apsolutno karakteristike države. Dajte da se malo koristimo iskustvima te Evrope u tom smislu. Prema tome, nemojmo se olako pomiriti sa odlaskom republika i već preći na pitanja razlaza i problema razlaza. Hajmo posvetiti još nekoliko sastanaka proble-mima da ostanemo zajedno, razmotrivši, ako hoćete, na jednom sastanku čisti federativni model a na drugom sastanku čisti konfederalni model, da vidimo, možda se oni toliko i ne razlikuju, možda se i mogu naći među njima neke dodirne tačke.

BORISAV JOVIĆ:

Molim vas, dozvolite mi, pre nego što dam drugome reč, da kao predsednik Predsedništva nešto kažem, jer smatram da u ovom trenutku je to vrlo neophodno, s obzirom na tok rasprave i opasnosti da zaboravimo neke stvari koje moramo znati. Ne upuštajući

se uopšte u pravo republika da konačno odlučuju ili o pravu naroda da odlučuje o svojoj sudbini, želeo bih da kažem, sa stanovišta prava Predsedništva SFRJ i saveznih organa koji postoje u ovoj zemlji i koji imaju određena ustavna ovlašćenja i obaveze, o stvarima o kojima se pri tome mora voditi računa. Prvo, nesporan je legitimitet izabranih vlasti u republikama da učestvuju u odlučivanju o budućnosti Jugoslavije, bilo preko svojih legitimnih predstavnika u Skupštini Jugoslavije, bilo neposredno u skupštinama republika. To uopšte nije sporno kada se o budućnosti radi.

Drugo, to njihovo pravo, dakle pravo izabranih vlasti, međutim, može se ostvariti samo dok se radi o ustavnom preuređivanju Jugoslavije.

Ako se, pak, dovodi u pitanje njen opstanak ili raspad, izabrana rukovodstva nemaju pravo da o tome konačno odlučuju. Takvo pravo, prema Ustavu Jugoslavije, kao pravo na opredeljenje do otcepljenja imaju isključivo narodi koji se mogu opredeliti slobodno izraženom voljom na referendumu za izlazak iz Jugoslavije ili za opstanak u njoj. Dakle, opet se može to pravo ostvariti potpuno, samo govorim dokle dosežu prava vlasti izabranih a odakle su prava naroda koji imaju na to pravo. Rukovodstva mogu predlagati takva rešenja, organizovati i sprovesti referendume na osnovu zajedničkog dogovora o postupku, ali sama bez građana odnosno naroda, ne mogu donositi konačne odluke koje bi se mogle sprovesti prema Ustavu Jugoslavije. Treće, u skladu s tim, bilo čija namera za otcepljenjem ili razdruženjem, to pravnicima neka rasprave, ne bi se mogla ostvariti nikakvom politikom svršenog čina, niti odlukom republičkih organa mimo demokratske procedure izjašnjavanja naroda, o čemu sam govorio i mislim da to uopšte ne bi trebalo da bude sporno, da to treba svi da prihvate.

Četvrto, naša realnost postojanja više naroda u istim republikama i činjenice da njihove granice nisu etničke niti su državne u klasičnom smislu reči, zahteva da bude jasno da se odluke neće moći donositi putem majorizacije i da se mora osigurati jednako pravo svakom narodu da odlučuje o svojoj sudbini. Svaki drugačiji prilaz bio bi protivustavan, jer je pravo naroda na samoopredeljenje a nije pravo republika, niti pravo njihovih vlasti, vodio bi našu zemlju u građanski rat, sa potpuno neizvesnim izlazom. Peto, svako strano mešanje u rešavanje naše unutrašnje krize, po bilo čijem pozivu, a posebno strano vojno uplitanje, sa stanovišta našeg Ustava mora se smatrati aktom agresije i mora se dočekati oružanom silom, tu nema izbora.

Svako drukčije ponašanje značilo bi izdaju zemlje i kapitulaciju. Zato smatram da u ovoj fazi razgovora uopšte takve mogućnosti ne treba pominjati, jer će unositi zabludu i nesporazume u naš rad. Šesto, mi imamo, objektivno, sve uslove da našu političku krizu rešimo u miru i na demokratski način. Organi federacije su dužni, kao i organi u republikama, da to obezbede. Odgovornost saveznih organa je da obezbede miran i demokratski put raspleta. Ako bi nadležni organi federacije bili onemogućavani u ostvarivanju svojih ovlašćenja i odgovornosti, a to znači za miran i demokratski rasplet jugoslovenske krize, onda bi, oni bili dužni da to na svaki način obezbede i da se suprotstave adekvatnom načinu kojim su onemogućavani. U to ne treba da bude nikakve sumnje. Ali, ceo smisao toga, je da se omogući izražavanje slobodne volje naroda i odluka koje odgovaraju narodima. Svaki pokušaj da se izbegne volja naroda neće biti prihvaćena i ne može biti prihvaćena. Ukoliko bismo izabrali put nametanja rešenja mimo demokratskog postupka koji je apsolutno jedino prihvatljiv i moguć, jasno je da bi to vodilo u građanski rat i da se na taj način želi putem građanskog rata ili intervencije spolja rešiti problem, što svakako ne može da reši problem, već može samo da ga uveća. Taj put se zbog toga ne može prihvatiti.

Ako bi današnji razgovor, uz ove pretpostavke da idemo na potpuno demokratski način rešavanja, uz izjašnjavanje naroda, bio neka osnova za dalji rad (ovo više nije pitanje kako je pravno stanje stvari za rešavanje ovih naših problema, nego kako bi organizaciono dalje bilo, što je samo jedan predlog koji ne mora biti usvojen), onda bi, po mom mišljenju,

danas bilo realno proceniti, na osnovu svega što smo do sada razgovarali, a to traje duže od ovih nekoliko razgovora koje smo ovde imali, da su se faktički formirale dve mogućnosti koje će, možda, iskoristiti jedne ili druge republike. Jedna mogućnost je mogućnost izdavanja iz Jugoslavije, uz težnju da se stvori neka konfederalna ili neka druga zajednica samostalnih država, što su danas ovde izrazile Slovenija i Hrvatska, za čiju bi nam realizaciju bilo potrebno da se odmah dogovorimo da stvorimo grupe koje će razraditi sve postupke i pravne uslove za mirnu i normalnu realizaciju jedne takve koncepcije, ako do nje dođe.

Druga je mogućnost da jedna grupa republika (nije potrebno da to sad ja definišem, jer su neke republike ostavile još mogućnosti za druge opcije, mada bi, koliko sam ja razumeo, Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija bile za neku državu koja ima neke određene državne funkcije) izabere drugu opciju, pa bi za tu ideju trebalo stvoriti drugu ekipu, takođe jednu ekipu koja bi sve stavila na papir, sve opcije, što bi pokazalo koje su varijante, u čemu se sastoje opcije, pa da može da se počne razgovarati i sa onima koji još možda treba da pogledaju da li bi u tim okolnostima ostali u Jugoslaviji i međusobno. Dakle, po mom mišljenju, imamo potpunu zrelu situaciju. Mislim da je i drug Kiro nešto slično predložio, mada je on rekao dve ili tri grupe. Imamo zrelu situaciju da krenemo korak dalje, da stvorimo pravno-institucionalnu podlogu za mirni rasplet radi realizacije ovih ideja, jedne ili druge, ili samo jedne, već kako se bude konačno dogovorilo. Onda bismo, po mom mišljenju, mali mogućnost da ne vodimo više načelne razgovore, nego da pređemo na konkretna pitanja koja su sadržaj ovih pretpostavki.

Što se tiče konfederalnog ugovora, svi ga mogu dobiti, koji ga nisu ranije dobili, svi ga mogu još jednom izučiti i treba da ga izuče, i svi mogu još jednom, kad se budemo vratili ovde, ponovo uzeti u obzir to što tamo piše. To nije ništa sporno. Moje je mišljenje da zaista imamo sve uslove da mirnim putem rešimo stvari, ako poštujemo i ono što je Ustavom Jugoslavije dato jugoslovenskim narodima i da izbegnemo politiku svršenog čina, nego da jednim postupkom, koji ćemo zajednički utvrditi, regulišemo svoje odnose.

Ima reč gospodin Tuđman.

FRANJO TUĐMAN:

Prije svega, ono što ste Vi kazali ne znam da li u ustavno-pravnom tumačenju baš tako stoji. Mislim da o tome treba povesti raspravu, no, ne sada na ovom mjestu. Čak ste si uzeli pravo da to govorite u svojstvu predsjednika, pa prema tome i Predsjedništva. Mislim da takvo tumačenje, ipak, ne stoji. Ono zahtijeva jednu pomniju analizu što se tiče samog tumačenja toga o čemu ste govorili, po točkama 1–6, da ne ulazim sada u argumentaciju svog staništa.

Htio bih skrenuti jednu pozornost na međunarodne okolnosti u kojima vodimo našu raspravu. Vodimo je u okolnostima krize višenacionalnih država, kod nas u SFRJ, preko Čehoslovačke do Sovjetskog Saveza. To je jedna činjenica pred kojom ne treba zaklapati oči. Treba je imati u vidu. U vezi s tim, htio bih podsjetiti na praksu, dosadašnju i zbilju koja se sada odigrava u Sovjetskom Savezu.

Kao što znamo Sovjetski Savez je bio država u kojoj se jedan staljinistički poredak, jednopartijski najdulje održao, sa svim svojim značajkama. Pa, ipak, u rješavanju međunacionalnih odnosa i međurepubličkih odnosa u Sovjetskom Savezu su otišli daleko dalje od rasprava koje mi danas ovdje vodimo. Tamo su već republike – ruska federalna država republika sa Ukrajinom, Ukrajina sa baltičkim zemljama, sa zakavkaskim zemljama, koliko ja znam, jedno četrnaestak saveznih republika su već međusobno potpisale svojevrstne konfederalne ugovore mimo saveznih sovjetskih organa pod vođstvom Gorbačova. Prema tome, praksa ih je naterala da u okviru jednog takvog mnogo krućeg sustava kakav je bio Sovjetski Savez traže nova rješenja, rješenja neposrednih dogovaranja republika i sporazumijevanja.

Prema tome, imajmo, gospodo, i to u vidu. Dalje, kad je riječ o vojsci, čak i u takvoj državi ili savezu država, kakav je Sovjetski Savez, pitanje vojske je, isto tako, na mnogo demokratskiji način riješeno nego u nas. Postoji, gospodo, jedna komanda za cijelu Ukrajinu, bez obzira na to što Ukrajinci nisu zadovoljni.

PREDSIEDNIK:

Unutrašnja vojska?

FRANJO TUĐMAN:

Da, unutrašnja vojska. Postoji jedna komanda za cijelu Ukrajinu, bez obzira na to što ni oni nisu zadovoljni nacionalnim sastavom, jer im je većina Rusa na čelu te vojske. Ali, ipak, postoji jedna komanda za cijelu Ukrajinu. Većina regruta iz Ukrajine služi vojску u Ukrajini. Osim te unutrašnje vojske, o kojoj je tu riječ, postoji sve, uključujući i tenkove. Ima ta vojska sve, samo nema avijaciju i nuklearno naoružanje.

Mi smo u samoupravnoj Jugoslaviji, koja je u demokratskom socijalističkom smislu bila naprednija i koja se opredelila za pluralističku demokraciju, razoružali teritorijalne odbrane po uspostavi demokratske vlasti. Prema tome, vraćali smo se unatrag i molim gospodo da imate i to u vidu, jer o tome takođe treba razmišljati. Prema tome, kad je riječ o problemu pred kojim se nalazimo, onda treba tražiti izlaze iz našeg stanja, ali polazeći i od naših iskustava i jasno, ta iskustva su, gospodine Izetbegoviću ta koja jasno odražavaju se subjektivnim spoznajama. Ali, to nisu više subjektivne spoznaje jednog čovjeka pojedinca ili pokreta, nego se one gomilaju i postaju opće spoznaje, postaju materijalna sila, da ne upotrebim nekakve druge izraze. Prema tome, nemojmo se zavaravati i nemojmo praviti greške koje su pravili prije nas, pa će ih plaćati i za nas.

Ovo što vi predlažete, gospodine Izetbegoviću, to je u biti nešto što smo imali sa Ustavom iz 1974. godine. To je bio, ako sam vas dobro shvatio i ako ste drugi put korigirali, jer ste kazali da je suverenost republika svršen povjesni čin. Prema tome, ako od toga polazite, molim, onda se nalazite na pozicijama na kojima se mi nalazimo, pa nalazimo rešenja. Ono što ste prije toga argumentirali, to je sličilo upravo na ono hibridno stanje koje smo imali sa Ustavom iz 1974. godine. Ustav iz 1974. godine je u federalnu koncepciju, koja je bila sputavana jednopartijskim sustavom, unio konfederalne elemente i upravo zbog toga je bio takav da je donio da sa njim nisu bili zadovoljni ni federalisti ni konfederalisti. Prema tome, moramo razjasniti i dalje.

Ne znam da li sam kazao na ovom skupu, ali mislim da treba reći da ti konfederalni elementi su bili uneseni od strane staratelja te Avnojevske Jugoslavije koji su bili došli do zaključka da se njihova ideja o mogućnosti ravnopravnosti naroda Jugoslavije u federaciji izjalovila i da je jedini mogući način da se zajednica jugoslavenskih naroda održi na tom konsenzusu na konfederalnoj osnovi. Prema tome, imajmo i to u vidu, jer to isto tako nije bilo tek ovako donešeno, nego li na temelju teških spoznaja sveukupnog posleratnog razvitka. Prema tome, sve to treba imati u vidu, a vraćam se sada na završnu rečenicu predsjednika Jovića. Mislim da ona ne stoji u pristupu iz čitave rasprave. Mislim da se ne može zaključiti iz rasprave koju smo vodili da su samo Slovenija i Hrvatska na konceptu suverenosti republika, a da su uz Srbiju i Crnu Goru i Bosna i Makedonija zapravo za federalni koncept, onako kako je ovde iznešen – jedna država znači ustvari za koncept koji ne sadrži ideju suverenosti republika. U vezi s tim, molim da se predstavnički vidi.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja nisam tako razumeo Jovića.

FRANJO TUĐMAN:

Molim, molim, rekao je da imamo, s jedne strane, grupu Hrvatske i Slovenije, a da su Makedonija i Bosna i Hercegovina više uz koncept Crne Gore i Srbije. Tako je rekao,

molim lijepo. Mislim da iz onoga, koliko sam ja shvatio, što su iznosili gospoda predstavnici Bosne i Hercegovine i Makedonije, ne bih izvukao takav zaključak. Međutim, oni su tu, imaćemo zapisnik i reč je o tome da ćemo to raspraviti.

BORISAV JOVIĆ:

Volja se ne može nametnuti nikome. Ja sam samo razumeo; a ne mora da znači da sam u pravu – da postoje dve verzije. Jedna je da se stvori jedna država koja će imati funkcije države i jedna verzija da se republike osamostale u posebne države i da stvaraju ili nastave neki savez država – jedno ili drugo. Razumeo sam da ove četiri republike su izrazile spremnost da razgovaraju o državi koja bi imala određene funkcije uz veliku samostalnost republika. Neko to naziva suverenom, neko samostalnom, a to nije toliko bitno. Bitno je da li imaju zajedničku državu ili nemaju. To je ta razlika samo.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

To će se videti i tako je i dostavljeno Skupštini Jugoslavije.

BORISAV JOVIĆ:

Nisam ja kompetentan uopšte da to rezimiram. Reč ima drug Kučan.

MILAN KUČAN:

Meni je prihvatljivo to što je predložio Nenad Bućin da razmislimo i što smo ovde čuli, a pogotovu razumem da je potrebno razmisliti o onome što sam ja govorio. Verovatno na slušanje mnogo toga se nije ni čulo, a kamo li dobro razumelo. Nemam ništa protiv toga da se dobije na vremenu, odnosno da se dobije vreme za razmišljanje. To su ipak vrlo sudbonosne odluke. Neću ni oko ovog rezimiranja šta je u okviru ustavnih mogućnosti a šta nije. Mislim da je dobro da sledeći put pođemo od toga. Htio bih odgovoriti samo na dva, odnosno tri pitanja koja su se implicite postavila kroz to zaključivanje i diskusiju.

Donošenje odluka o jednostranim rešenjima, odnosno jednostranim odlukama i politikom svršenog čina. Ako ste me dobro slušali, ono što mi predlažemo, predlažemo da to ide sporazumnim i dogovornim putem. Mi ćemo to predložiti vama svima, naravno, polazeći od toga da je razdruživanje, a to nije samo terminološka razlika koja znači isto i otcepljivanje. Međunarodno pravo i praksa poznaju i jedno i drugo. Ja sam namerno upotrebio nekoliko puta ovde termin „razdruživanje“, jer on odgovara genezi nastanka ove Jugoslavije. Ona je nastala udruživanjem. Dakle, ako neko odlazi i on se razdružuje, pa makar od svih ostalih. Ja ne verujem, naravno, da će to tako biti, jer po meni, to je takav odnos. Ali, i pod tim uslovom, to samo po sebi znači kako smo se dobrovoljno udružili, tako ćemo se dobrovoljno razdružiti.

Tada nismo postavljali uslove, sada ne postavljamo uslove, ali imamo obaveze i te obaveze ćemo ispuniti i oko njih se treba dogovoriti. To ja ne verujem da će biti tako lako i jednostavno pogađanje. To su sve razgovori koji nam predstoje. Ali, naslonjeno je to razdruživanje na pravo na samoopredeljenje i ono ne može biti ograničeno ni jednom narodu u okviru njihovih državnih tvorevina ničim drugim, samo jednakim pravom drugih. Od toga, naravno, proističu različite konsekvence, a neću o njima danas govoriti za nas, ali i za druge. Tu postoje i međunarodne konvencije i najbolje je sa njima se poslužiti.

Drugo, mi ipak razgovaramo čitavo vreme, a ne sada od kako su počeli razgovori, nego čitavo vreme krize koja je dovela do ustavnih amandmana 70-tih godina, pa onda do Ustava 1974. godine o različitim stvarima i tu je nespornost od koga smo stalno bežali. Gospodin Izetbegović tvrdi da su republike suverene države i da je to nesporno. Druga je koncepcija – ne mogu biti suverene i republike i država. Iz stava gospodina Izetbegovića, sa kojim se ja slažem proizilazi da savezna država ili zajednička, ima toliko suvereniteta – koliko joj daju republike svojim ugovorom, a to je Ustav. Druga koncepcija proizilazi iz toga da republike uopšte nisu suverene, one su upravno, političke jedinice, i tako se tretiraju.

Te dve koncepcije su nespojive. Ako se do kraja izvede konsekvencija iz Vašeg stava, onda ćete doći na moje, ili na naš stav. Ali, treba konsekvence izvući. To su dve nepomirljive koncepcije. Mi smo došli u situaciju, tako sam ja razumeo našu avgustovsku i septembarsku diskusiju, mi smo u položaju ponovnog sklapanja, ili pokušaja sklapanja istorijskog dogovora o našoj budućnosti. Dakle, u situaciji smo, u kojoj smo bili 1943. godine, da malo pojednostavim i karikiram. Dakle, ako ćemo naći zajednički interes – naći ćemo ga, a ako ne, ne, ali kao suverene države.

Treće, oko međunarodne arbitraže, da je tako nazovem. Ova, nazivamo je, demokratska, civilizirana zajednica, stvorila je te institucije, upravo zbog toga da izbegne necivilizirano i nacionalno razrešavanje konflikata. Vi znate moj stav. Ja sam čitavo vreme bio na stavu da moramo biti sami zreli i sposobni da rešimo našu krizu, i pitanje naših međusobnih odnosa. Ali, ako je, kako kažeš, alternativa građanski rat ili međunarodna arbitraža, onda ja, sa obe ruke, sa svojom glavom, glasam za međunarodnu arbitražu. Tako će svaki pametan čovek odlučivati. A svestan sam da će, iza toga, doći optužba, da je to izdaja, da je to kapitulacija.

BORISAV JOVIĆ:

Do građanskog rata ne sme doći, ako se držimo demokratskih postupaka. To je sasvim jasno.

MILAN KUČAN:

Onda treba znati koji je jedini put, koji garantuje taj demokratski put, a to je priznavanje tih činjenica. No, o tome govorim, jer znam da interpretacije treba izbeći i sve što je bilo ovde rečeno, pa i naše izjave, koji je javni dokument zajednički – slovenačko-hrvatski, izbeći ne može, pa mi se činilo da je potrebno nešto objasniti, a predlažem da to tvoje rezimiranje – šta je ustavni i demokratski put, koji je moguće rezimiranje da vidimo, da promislimo do sledećeg sastanka i da kažemo šta tu stoji, a šta ne stoji. Mi se, naravno, moramo pomoći dalje od toga što smo danas rekli.

BORISAV JOVIĆ:

Ja nisam govorio samo o demokratskom putu, nego o postupku, koji proizlazi iz Ustava, koji garantuje svim narodima ravnopravnost, a što smo mi, ovde, dugo razjašnjavali, još u toku prošle godine, i o čemu smo govorili u Skupštini Jugoslavije. Prema tome, to ja nisam izmislio, to se može nanovo dati na raspravu i proveru pravnicima – onima, koji su kompetentni da tumače prava, koja proizlaze iz Ustava. Ništa drugo. Inače, nema problema.

MILAN KUČAN:

Ja se slažem družu predsedniče, to je moguće iako ja mislim da je to sporno. Ali, postoji jedna druga stvar, i na osnovu naših diskusija bilo je rečeno – postojeći Ustav ne može biti institucionalni okvir za rešavanje jugoslovenske krize.

FRANJO TUĐMAN:

Ne samo u Skupštini nego i u aktu, koji je potpisao Jović.

BORISAV JOVIĆ:

Ne može postojeći Ustav da ne bude institucionalni okvir za pravo naroda na samoopredeljenje.

MILAN KUČAN:

Predsedniče, ja govorim o tome, mi smo došli u situaciju, u kojoj ponovo, potpuno slobodno, svaki nosilac svojih interesa, odlučuje o tome šta će sa svojom sudbinom. Tu postoje samo najdemokratskije i najopštije norme.

BORISAV JOVIĆ:

Ja mislim da sam vrlo jasno rekao da su organi federacije odgovorni i obavezni da obezbede ostvarivanje ovog procesa dogovaranja na miran i demokratski način – na osnovu Ustava, i da će to učiniti. Sve što bi se radilo mimo Ustava, a dovodi do konflikta i građanskog rata, neće se dozvoliti. Ono što bi se radilo mimo Ustava, da se svi slože, da se neće dovesti do građanskog rata, do je drugo pitanje. Ali, ako bi to dovelo do građanskog rata i do nereda da ne možemo ništa da uradimo ne može se ništa dozvoliti, nego to što u Ustavu piše. Mi građanski rat ne možemo dozvoliti. Zato smo svi dužni da tako radimo, da mirnim i demokratskim putem stvari rešimo. Reč ima Bogić Bogičević.

BOGIĆ BOGIČEVIĆ:

Htio bih, iako sam govorio na prethodnim sjednicama iznijeti vlastito mišljenje o budućnosti naše zemlje. Prvo, poslije prošle sjednice Predsjedništva, koja je završena tako kako je završena, htio bih predložiti da uvedemo neki red, u ove naše razgovore, i kodeks ponašanja, koji bi, u svakom slučaju, garantovao demokraciju i ravnopravnost svih učesnika u razgovorima, bez nametanja rješenja, koji će otkloniti sve ucjene i pritiske – bilo koje vrste. Zbog toga, po mom mišljenju, u narednom periodu, bi trebalo precizirati pitanja o kojima ćemo razgovarati. Ne smetaju mi polemike, replike, pa i teške riječi, koje padaju za ovim stolom, ali bi bilo dobro da otklonimo strah, koji objektivno postoji kod naših građana, da uspostavimo normalno stanje odnosa, prije svega da garantujemo mir i sigurnost ljudi i odnose u kojima će se ljudi okrenuti radu, ekonomiji, proizvodnji, a i rešavanju političkih pitanja svakako.

Drugo, bilo bi dobro, s obzirom da se sporimo ovde, oko suvereniteta, da do naredne sjednice konsultujemo i teoriju o suverenosti, s obzirom da se u teoriji kaže da suverenitet pripada: građaninu, narodu, republici, državi, da postoji – tzv. djeljivi suverenitet. Ali, dajte i to da konsultujemo, kako bismo mogli, ovdje na pravi način razgovarati. Treće, da se odmah izjasnim po meni je, bez obzira na sve naše razlike i protivrječnosti, na sva iskustva iz prethodne dvije, da tako kažem Jugoslavije, Jugoslavija kao država i moguća i poželjna – i potrebna naravno demokratska državna zajednica, a ne unitarno partijska, niti neka labava konfederacija, i najblaže rečeno, mislim da nije racionalno, sada, u ovom trenutku, kada se planetarne integracije vrše, ne samo u Evropi već i u svijetu, na ovom balkanskom parčetu stvarati šest novih država.

Mislim da će ekonomska realnost, na bazi integracije tržišta, kapital odnosa i razvoja prevazići sve sadašnje naše sukobe i protivurečnosti i da bi trebalo to imati u vidu. Mislim da se danas, ja kao član Predsjedništva a, vjerovatno i drugi, i ne samo danas, osjećamo najmanje u dvostrukoj ulozi. Prvo, imamo ustavnu obavezu i odgovornost da branimo integritet države, kao najviše suvereno pravo svake države.

Drugo, razgovaramo o budućnosti naše države, uključujući i opcije o njenom eventualnom raspadu, a poznato je da ni jedan ustav u svijetu nije predvidio raspad sopstvene države. Mislim da je veoma bitno da nastavimo dijalog o budućnosti Jugoslavije i sve dok dijalog traje, postoje šanse za mirno i demokratsko rješenje krize, bez obzira na sve naše protivurečnosti, razlike u gledanjima na njenu budućnost.

Zbog toga se zalažem da, i sada i ubuduće, kažemo jedni drugima sve što mislimo da bi ostalo što manje nerazjašnjenih pitanja; da pažljivo jedni druge saslušamo, bez obzira na razlike u mišljenjima, i uz puno međusobno uvažavanje. Podrazumjeva se da niko ne može pretendovati – da samo on može imati monopol na istinu – i da možemo, jedni drugima, nametati rješenja; ali, neophodno da krenemo sa mrtve tačke i da idemo, korak po korak, za iznalaženje rešenja. Objektivno, oči svih građana naše zemlje uprte su u nas, iako, po mom mišljenju, duboko neopravdano, svaki naš razgovor u javnosti se proglašava istorijskim, jer je očigledno da na dvije-tri sjednice nije moguće riješiti naše probleme, koji su godinama akumulirani.

I svijet i Evropa sa neskrivenom zabrinutošću prate šta se sve zbiva u našoj zemlji, svjesni posljedica koje mogu nastati u slučaju nepovoljnog raspeta situacije u našoj zemlji. Za to imam brojne dokaze, brojne dokumente i izvještaje od Parlamenta Evropske zajednice, pa do izvještaja naših ambasada, koje dnevno primamo. Ma koliko je rješavanje političke i ustavne krize prevashodno unutrašnja stvar naše zemlje, mi danas, objektivno, ne možemo zanemariti brojne implikacije koje jugoslovenska kriza i ovi naši razgovori imaju u svijetu, ali i poruke koje nam stižu iz svijeta. U tom pravcu se postavljaju brojna pitanja – šta je sve moguće da se dogodi na ovom geopolitičkom prostoru Balkana, ali i šire, ukoliko bi ova naša situacija krenula nepovoljno ili, pak, što niko od nas ne bi želio – ka građanskom ratu.

Podsjetio bih vas da brojni međunarodni zvaničnici tvrde da je situacija u Jugoslaviji isto toliko opasna kao i rat u Persijskom zalivu. Uz poruke brojnih državnika, vlada i međunarodnih foruma, upućen nam je apel Evropske zajednice, s kojim ste upoznati, a, očekuju se i konkretni koraci ovih dana. Mislim da, podjelama na samostalne nacionalne države, ne bismo riješili sve probleme i uspostavili etnički mir. Gotovo je sigurno da će se tek tada javiti veći problemi i žešći konflikti među našim narodima i republikama kao državama; otvoriti mnoga stara, nerješena i nova pitanja, počev od položaja naroda van matičnih republika, pitanja granica, pa sve do diobenih bilansa i regulisanja ekonomskih odnosa; finansijskih potraživanja između republika; otplaćivanja spoljnog duga. Već sam, na jednoj od prošlih sjednica rekao da je Jugoslavija, kao međunarodno-pravni subjekt, potpisnik osam hiljada ugovora, konvencija, sporazuma.

ANTE MARKOVIĆ:

Osam hiljada i dvesta.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Da, od toga dvije hiljade multilateralnih i šest hiljada i nešto bilateralnih. Zbog toga mislim da bi nam moralo biti jasno – to je moje mišljenje – da bi raspad Jugoslavije, kao države i zajednice, ne bi bio dobitak ni za jedan narod, ni za jednu republiku i da imamo istorijski zadatak da nađemo nove i zajedničke sadržaje i modalitete života na ovim prostorima, koji će maksimalno uvažavati interese i težnje svih naroda, ali sačuvati i održati jugoslovensku zajednicu u sadašnjim okvirima.

Naravno, bilo bi dobro da se ustavna i politička kriza riješe što prije, i to iz prostog razloga što se mi, praktično, već deset godina nalazimo u fazi stagnacije i duboke krize, a skoro godinu dana, u situaciji potpune blokade političkog i ekonomskog sistema zemlje. Naravno, dobre želje su jedno, a realnost je drugo – realnost nam govori da skoro sve republike imamo zaokružene u države. Kada bismo mogli približiti naša gledišta, naći dodirne tačke i dogovoriti se oko reda poteza za rješavanje ustavne krize, principa i pravila u međusobnim odnosima u ovom prelaznom periodu i u periodu dok traju naši razgovori. Nisam za to da se razgovori odvijaju stihijno, bez ikakvog reda i, zbog toga, smatram da bismo, već za slijedeću sednicu, morali precizirati krug pitanja o kojima ćemo razgovarati. Naravno, ne sporim legalitet i legitimitet izabranih rukovodstava u republikama. Međutim, lično mislim da se ne može osporiti i oduzeti pravo svakom građaninu naše zemlje da odlučuje o svojoj sudbini.

Zbog toga ne bih, svaki dobronamjeran prijedlog, koji dolazi iz vana, proglašavao ličnom arbitražom i mješanjem u unutrašnje stvari, iako i takvih ima. Zbog toga bih podsjetio na jednu od brojnih, za prošlu sjednicu dobili smo čitav paket, depeša od naših ambasada; jedan od brojnih prijedloga – iz Španije – depeša je stigla prije nekoliko dana, svi smo je dobili, kao članovi Predsjedništva; iz razgovora, koje je Ambasada u posljednje vrijeme imala u Ministarstvu inostranih poslova i drugim resorima u Parlamentu, te sjedištima političkih stranaka o ideji prezentacije španskih iskustava o Jugoslaviji.

Reč je o prezentaciji. Izlazi da bi bilo najcelishodnije da u našu zemlju dođe grupa ličnosti iz redova inicijatora i realizatora španske uspješne političke ekonomske reforme s kraja sedamdesetih godina. Pri tome Španci stavljaju akcenat na ličnosti iz vrhova strana-ka i na njihove stručnjake za pojedine oblasti. Naime, u Španiji je nepodeljeno uvjerenje da je preobražaj Španije bio moguć, zahvaljujući, prvo, zrelosti političkih snaga zastupljenih u tadašnjem parlamentu i njihovoj uzajamnoj toleranciji; jedinstvenoj svijesti o ozbiljnosti krize u kojoj se nalazila Španija i na toj osnovi zajedničkog uvjerenja da opšti interesi Špa-nije moraju imati prevagu nad stranačkim i, konačno, kompetentnosti i volji tih snaga da se reforma sprovede i kao rezultat zaključen u španskoj istoriji, i jedinstven u svijetskoj, veoma redak sporazum poznat pod imenom „Pakt Monkloe“³⁹ – sedište vlade, koji sadrži seriju sasvim konkretnih dogovora iz oblasti politike, ekonomike, zakonodavstva. Na ovom dokumentu radile su tri sedmice grupe stručnjaka predvođene liderima vodećih stranaka, uključujući i neke izrazito nacionalističke – kaže se u toj depeši, koji su Pakt potpisali i od-mah zatim je podržan u Parlamentu – da ne čitam dalje, to smo dobili.

BORISAV JOVIĆ:

To svi znamo – čitali smo, jer smo dobili svi.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Izvinjavam se, nisu svi dobili za ovim stolom, pa sam zato htio na to podsjetiti.

Da zaključim. Mislim da bi bilo dobro da i na osnovu današnje rasprave još jedanput sagledamo i našu odgovornost i vlastiti položaj i ulogu u budućem ustrojstvu naše države, odgovornost za svakog njenog čovjeka, za sve narode i narodnosti koji žive na ovim prostori-ma u proteklih sedamdeset godina. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Pre nego što dam reč drugu Tupurkovskom, moram da kažem jednu rečenicu. Mo-gu da razumem da je drug Bogić ovo napisao pre nego što je došao ovde – ne znam, even-tualno. Ali, ipak, on je to sada govorio, posle ovalike rasprave. Na početku je rekao dve re-čenice, za koje – moram da kažem – ne slažem se, a to je: da moramo uvesti red i kodeks ponašanja, bez ucena i nametanja rešenja. Ovde nikakve niti ucene niti nametanja reše-nja nije postojalo. I, drugo – da moramo da izbegnemo teške reči koje padaju za ovim sto-lom. Moram reći da nikakve teške reči nisu padale; diskusija je bila potpuno konstruktiv-na i tolerantna.

Ima reč drug Tupurkovski.

VASIL TUPURKOVSKI:

On posmatra naš proces u kontinuitetu.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Nesporazum je – ja sam se pozvao na prošlu sjednicu, a ponovio sam ono što si Ti već rekao, pročitaj šta si Ti govorio. Uopšte nisam ništa ranije napisao.

BORISAV JOVIĆ:

Ne prihvatam da su ovde bile ni ucene niti nametanje rešenja, niti prihvatam da su ovde izgovorene teške reči, bile su potpuno normalne i birane reči za ideje koje su ljudi že-leli da izlože.

VASIL TUPURKOVSKI:

Nisam imao nameru da govorim – samo par opaski. Sa izuzetkom predsednika Sa-vezne skupštine i predsednika SIV-a, meni je svakako jasno – a mislim da je svima jasno

39 Monkloa pakt (1978) je bio dogovor između ključnih političkih i ekonomskih faktora u Špani-ji o načinu funkcionisanja privrede tokom tranzicije iz frankističkog poretka u parlamentarnu monarhiju.

– mi ovde sedimo kao predstavnici republika. Tu bitnih razlika između prvog i drugog, ili između jednog i drugog izlaganja, stvarno i ne može biti. Slažem se sa predlozima predsednika Gligorova. Mi pokušavamo da funkcionišemo kao predstavnici ozbiljne države, koja ima demokratske institucije. Te institucije odlučuju o našim stavovima na demokratski način, a mi imamo odgovoran zadatak da ih ovde prezentiramo i u komunikacijama sa ostalim republikama.

Zato, smatram da je neproduktivno da svrstavamo neke republike uz neke druge, ili da se prebrojavamo, ili, čak da tražimo razlike između članova Predsedništva Jugoslavije i predsednika republike iz iste republike, kao što je bilo pokušaja. Mislim da bi bilo produktivno da razgovaramo o sadržajima budućih odnosa, jer samo iz života, odnosno iz sadržaja mogu proizaći forme i oblici. Mislim da neću pogrešiti ako konstatujem da Makedonija, prvo, nema predrasuda o modelu budućih odnosa; drugo nema apriornih rezervi, ali veoma konkretno projicira određene sadržaje, kao moguće, za zajedničko regulisanje – kao moguće, a ne kao jedinstvene. S toga, prepustite nama da izvlačimo zaključke i da ocenimo kada je oportuno da kažemo kako se to zove kao oblik mogućih odnosa, kao oblik regulisanja. Zato smo predložili da se stvarno uđe o raspravu o kvalitetu budućih odnosa, a na regulisanju budućih odnosa, ili kao projekt ili kao stvarnost, moći ćemo svi ili nećemo da valorizujemo i svoje interese; onda da donesemo i naše konačne odluke. To sam hteo da kažem kao pojašnjenje, jer se u svemu slažem sa time što je ovde predloženo od druga Gligorova.

SLOBODAN GLIGORIJEVIĆ:

Hteo sam da kažem sledeće, ne dovodeći u pitanje ovo što se ovde radi. Hteo bih da vas upoznam da je juče Ustavna komisija Skupštine SFRJ predložila Nacrt deklaracije o pristupanju novom uređenju odnosa u jugoslovenskoj zajednici. Ta deklaracija za nedelju dana ide na Savezno veće. Prema njoj će onda, svoj odnos da imaju sve republičke skupštine. Posle toga bi se Skupština reaktivirala na razrešavanju ustavne krize. To bi bio jedan paralelan rad sa ovim što se radi ovde. Mislim da bi to značilo uključivanje svih skupština i značilo bi jedan određen doprinos ovome što se ovde radi. Neću da prepričavam Nacrt deklaracije, svi ćete je dobiti, ali ona na isti način respektuje ono što je ovde već konstatovano – oko mirnog, demokratskog načina razrešavanja ustavne krize i poštovanja svega onoga što je ovde do sada učinjeno.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Prvo, stvarno, da izrazim jedno zadovoljstvo o mirnom tonu: ne znači da nisu reči takve – kakve su. Ton je izvanredan, po mom mišljenju, i želeo bih da i u buduće bude ovakav. Drugo, mi nismo odustali od zahteva za subjektivitetom Kosova na nivou federacije; neću da definišem federaciju. Zato bih molio da ubuduće imamo u vidu i ovaj deo; ne mislim da večeras treba o tome da razgovaramo.

KIRO GLIGOROV:

Postavio bi dva-tri praktična pitanja i par objašnjenja. I ja sam veoma zadovoljan današnjom raspravom, zato što smo saslušali jedni druge. Ali, isto tako, osećam i potrebu, kao što je već bilo reči, da svi koncepti koji su, na jedan ili drugi način prezentirani – da o njima promislimo nekoliko dana. Da se i malo bolje upoznamo; dodao bih tome – i da nastavimo međusobne razgovore. Mi posebno osećamo tu potrebu – nismo još sve susrete sa republikama održali. Te ćemo prilike upotrebiti za još bolje upoznavanje sa gledištima pojedinih republika i opcijama koje imaju. Jer, zaista je teško sve „na uvo“ primiti; bilo je tu veoma ozbiljnih pitanja o kojima još treba razgovarati i promisliti.

Drugo, rekao sam da naša Republika polazi od toga da je suverena Republika i sa tih pozicija ulazi u te razgovore. Čak sam pročitao onaj član koji je u tom smislu potpun decidan. Međutim, hoću odmah da kažem – ne bih hteo sada da vas zadržavam; nekom drugom prilikom i uz veće strpljenje, pošto se to u makedonskom narodu i u njegovoj istoriji

relativno malo zna – ta naša odluka da posle ASNOM-a⁴⁰ 1944. godine, gde je formirana makedonska država, dovršimo taj proces državnosti i stvaranja nacionalne države makedonskog naroda. On je, nažalost, po istorijskoj sudbini podeljen i živi u četiri države, a jedino u Republici Makedoniji, koja se sada nalazi u jugoslovenskoj zajednici, ostvaruje svoj suverenitet. To pitanje za nas ima istorijski, nacionalni i kakav hoćete značaj. Ali, o tome sada ne bih govorio.

No, shvatanje suvereniteta u savremenom svetu, mi naravno nismo slepi za ta kretanja, evoluirala. Onog momenta, recimo, kad mi kažemo da polazimo sa stanovišta suverene makedonske države, ne znači da istog trenutka nećemo razmišljati o udruživanju, jer je to, obzirom na sve objektivne procese u Evropi i svetu, nešto što se samo po sebi razume. Ne može niko ostati sam, još manje zatvoren, autarhičan, samozadovoljan i iscrpljivati se u tome što uživa suverenitet nego treba sa tih pozicija da vidi kako će ostvarivati svoje ekonomske, političke, nacionalne i druge interese sa svim onim zemljama, pre svega kada je reč o našoj zajednici, republikama i narodima koji žive u ovoj zajednici, da tu moramo tražiti tu sadržinu koju želimo da ustanovimo šta želimo zajednički da ostvarujemo, kroz kakav postupak, na kakav način.

Taj nas dijalog očekuje danas, ti predlozi, analiza tih predloga, nalaženje interesa u svemu tome, to nas neizbežno očekuje. Plediram da što pre pređemo na to pitanje. Vidite, sigurno nisu manje osetljivi na suverenost ni Francuska, ni Nemačka, ni Velika Britanija, koja je bila svetska imperijalna sila, ali niko se ne ponaša u pogledu suvereniteta, recimo na način hanzeatskih država, koje su se iscrpljivale u iskazivanju svog suvereniteta ratujući između sebe unutar Nemačke. To je trajalo decenijama. Dakle, nije to vreme i ne radi se o toj vrsti suvereniteta. Ali, reč je o suverenitetu koji na određeni način garantuje da sa ravnopravnih pozicija polazimo u taj dogovor kako ćemo živeti i kako ćemo se udruživati, i mi i još dalje i šire, već prema onome što je inače i iskazano u programima, koliko sam ja razumeo, u svim republikama, da žele još i šire uključivanje u Evropsku zajednicu i druge regionalne zajednice takođe. Ti procesi su već u toku, na neki način. Sve ovo skupa treba da posmatramo u tom svetlu i takvo poimanje suvereniteta.

Svako udruživanje bilo koje vrste zahteva da se nešto odvoji od tog suvereniteta a ne da se odreknete od toga, ali da se taj deo suvereniteta obavlja zajednički, već na onaj način kako se budemo dogovorili. Molim vas, odluke Saveta ministara u Evropskoj zajednici, gde su potpuno samostalne države imaju tako efikasno dejstvo, da ih svi sprovede onoga trenutka kada se dogovore, sa materijalnim posledicama i sa mnogim drugim posledicama. Prema tome, bez predrasuda u tom pogledu možemo razgovarati o tim pitanjima i tražiti rešenja koja će zadovoljiti interese svih nas.

Što se tiče arbitraže – želeli mi ili ne, ako ne budemo na nivou istorijskog trenutka odgovornosti koja je pred nama, arbitraže će biti, samo će ona pokazati nešto drugo, da mi nismo na onom nivou razumevanja evropskih prilika, načina rešavanja sporova među narodima Evrope, traženja zajedničkih solucija, da je potrebno neko spolja da bude medijator da mi možemo međusobno da se razumemo, a ja mislim da mi to možemo sami da uradimo i treba sve da učinimo da to sami učinimo. Ničija arbitraža u tom pogledu nije potrebna, što ne znači da nisu potrebne dobre usluge, odgovarajuća obaveštenja, razgovori, o kojima je ovde bilo reči od strane druga Bogičevića, da budu prezentirani od naših stručnjaka sva ta moguća iskustva. Ali, mi moramo sami naći ta rešenja, jer mislim da ćemo pokazati da smo narodi republika koji na ovaj ili onaj način treba da budu pod bilo čijom kuratelom, a ipak to ne govori o suverenosti naših republika u tom slučaju. Nadam se da ćemo mi to izbeći. Čak sam duboko i ubeđen da to neće biti potrebno. Sada sasvim praktično – predlažem radne grupe po četiri pitanja. Kako svako od nas zamišlja tretiranje ljudskih ili građanskih prava u toj budućoj zajednici. Pretpostavljam da će to biti najlakše.

40 Antifašističko Sobranie na Narodnoto Oslobođuvanje na Makedonija.

To implicira i da li ćemo se slobodno kretati, da li ćemo imati svaki svoje pasoše ili ne, mada to mogu biti i simboli, tako da kažem. Ali, kao što vidimo u svetu, i tu se traže određena rešenja da bi se ljudima što manje pravili problemi ako živimo na zajedničkom prostoru, da ne ulazimo u stvari gde nije potrebno i da ne pravimo prepreke koje su izlišne. Ali, sve što je u tom domenu, da ne bih sada šire obrazlagao.

Drugo, odnosi u ekonomiji, pre svega vezano za tržište i sve što iz toga proističe, a to znači i funkcije koje su vezane za to. Šta od toga smatramo da može da bude zajedničko. Treći kompleks, spoljni odnosi sa inostranstvom. Koje odnose sa inostranstvom, kakvog obima i kvaliteta želimo da obavljamo u toj našoj budućoj zajednici, ugovornoj, državnoj.

Četvrto, razume se, neizbežan je i sektor odbrane. Ako na ta četiri segmenta dobijemo različite alternative obzirom na ove koncepte, to će biti bolji put vis a vis onog predloga, dajte da stavimo na dnevni red federaciju, pa da je diskutujemo, pa da stavimo na dnevni red konfederaciju, pa da i nju diskutujemo. Bojim se da će tu opet biti opredeljivanje za ovaj ili onaj globalni koncept. Dajmo najpre da uđemo u sadržinu, da počemo odozdo građenja te zajednice, na bazi onih interesa, onih prava, onih neophodnih funkcija, za koje se svi slažemo da bez njih ne možemo. Možda bi to bio jedan put da naše iduće rasprave, recimo da damo 10 ili 15 dana jer to su sve poznate stvari. Iz ovih konceptata koji su ovde bili izloženi treba uzeti ono što je relevantno, to malo razraditi i proveriti i da za dve nedelje, recimo, imamo na dnevnom redu taj domen ljudskih prava, prava građana u toj zajednici i tako redom i da u roku od dva ili tri meseca zaista sistematski, ali produbljeno pretresemo ta pitanja, a onda ćemo na kraju videti sve te oblike, s tim da bi u međuvremenu pledirao da se svako uzdrži od jednostranih odluka i da u ovom duhu, kako smo razgovarali, uđemo u svu tu problematiku, pa kada sve to pretresemo, onda neka svako za sebe izvuče konačni zaključak i tek onda možemo razgovarati o tome da li će se neko otcepiti ili razdružiti, hoće li to razdruživanje biti kolektivno.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja imam sličan prijedlog. Ali, mislim da je nešto kraći put na taj način. Ja sam mislio o istoj grupi pitanja. Sasvim konkretno, predložio bih, da konfederalisti – da ih tako uslovno nazovemo, dakle oni koji zastupaju konfederalnu koncepciju – kažu koji je to maksimum (jer i oni zamišljaju da će biti neka, zajednica, koju za sada ne zovu država, ali o tom, po tom) kompetencija u četiri oblasti: odbrani, ekonomiji, spoljnim poslovima i valuti, dobro, valuta je ekonomija, kao i problemu sjedišta buduće zajednice, jer bih ja htio da to bude jedna policentrična zajednica ubuduće. Ne mora sjedište biti u Beogradu. Puno bi se uradilo. Ne mora biti sjedište svih institucija u Beogradu.

FRANJO TUĐMAN:

Onda iznesite svoj konfederalni koncept.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Kad sam malo prije rekao ono o suverenitetu, to nije bila moja želja, nego moja konstatacija. Smatram da smo svi saglasni u tome. Uostalom, mi se svi ovdje tako ponašamo: kao predstavnici suverenih republika. Tako se ponašamo i to je život. To ne treba dovesti u pitanje. Riječ je o budućoj zajednici koju ja vidim kao državnu (u tome je razlika) a Vi je vidite /obraća se dr Tuđmanu – prim. stenografa/ kao neki savez država. U tome je problem.

Međutim, kada bi ste za sljedeći sastanak pripremili onaj maksimum kompetencija u ove četiri oblasti za koje ste spremni da ih date toj budućoj zajednici, nazvali je kako hoćete, a isto tako zamolio bih predstavnike Srbije i Vojvodine da kažu koji je to minimum kompetencija ispod kojeg oni ne bi mogli da idu. To bismo mogli uporediti. Možda to, ipak, nisu u količinama neke bitne razlike. Kad sam proučavao vaš konfederalni koncept, ja bih iz njega mogao da izvučem – vi ste dali nekoliko alternativa, ako se sećate, da u odbrani

može biti armija ovakva, onakva, može biti jedinstvena u nekim granama, da ne bude u svemu, da ima teritorijalne odbrane, da opet bude jedna armija sa služenjem u republika-ma, što su sve modusi do kojih se može doći. Dakle, ako biste u ove četiri oblasti definirali svoj maksimum kompetencija koje biste mogli dati toj zajednici, a federalisti, odnosno Srbija i Vojvodina koje, ipak stoje čvrsto na toj poziciji onaj minimum ispod kojeg ne bi...

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Crna Gora.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Dobro, i Crna Gora, jer su ovde u pitanju republike. Srbija i Crna Gora da definišu koji je to donji prag iz kojeg smatraju da ne bi više bila država. Kad bismo uporedili te koncepte, ja sam uvjeren da ne bismo bili daleko. Ja ovo podnosim kao svoj formalni prijedlog. Taj prijedlog nije daleko od prijedloga Kire Gligorova. Ustvari, suštinski je isti. Riječ je samo o komisijama koje ja, pravo da vam kažem, ne volim. U komisijama je repriza svih ovih priča ovdje. U svakoj od tih komisija je repriza ovih priča. Zatim, pitanje je sastava tih komisija. Ja mislim da je jednostavniji put da se to definiše. I vi koji zastupate konfederalnu koncepciju smatrate da toj budućoj zajednici, tim ugovorom, kako god hoćete, treba da budu povjerene neke kompetencije, da ta zajednica funkcioniše, da ima nečeg zajedničkog. Vidjećemo kasnije hoće li to biti država ili neće biti država. Druga stvar koju sam htio da kažem, uopšte nema nikakve sumnje da su članice koje ulaze u buduću zajednicu – države. Vidite, iz samog naziva, Sjedinjene Američke Države su bile države pre nego što su postale neka čvrsta federacija. U nazivu je ostao trag da su to bile države. Zatim, imate Meksičke Sjedinjene Države. Imate sad projekat Sjedinjenih Država Evrope. Ipak će to biti državna zajednica u istoj mjeri ....

FRANJO TUĐMAN:

Ali, nije jedna država, nego su to države. To su United States.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja predlažem da se naša buduća zemlja zove sjedinjene države. To nije bitna stvar. Bitno je, gospodine Tuđmane, da je to ipak država, i da te sjedinjene države istupaju kao država. Da li je dato u množini, ovdje uopšte nije bitno. Mi bismo, možda ovu našu zajednicu mogli da zovemo sjedinjene balkanske države, da otvorimo mogućnost da pristupi i Bugarska, možda Albanija ako se demokratizuje, da ne nosi izričito slovenski atribut. To postoji jedna jaka nacionalna manjina, koja sebe oseća narodom, koju neko smatra nacionalnom manjinom, neko narodom, ali koja se buni protiv toga što je to Jugoslavija, a njih ima dva miliona, pa postoji veliki broj Mađara.

Problem naziva je najmanji problem. Suštinsko je pitanje da li je ta zajednica država sa nekim kompetencijama. Bilo bi dobro da to imamo kao koncepte, pa da ih uporedimo, da kažemo: u oblasti odbrane su toliko i toliko udaljene pozicije, u oblasti ekonomije toliko i toliko. Ljudska prava namjerno nisam spominjao zato što znam da će svi ponoviti svoju veliku vjernost i apsolutnu odanost ljudskim pravima, pa je to gotovo suvišno. To je više stvar prakse.

FRANJO TUĐMAN:

U okviru tih prava, Kiro Gligorov je pomenuo i putovnice, odnosno pasoše. Neće svi biti podjednaki prema tome.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Naravno, neće. Ja bi predložio da se sledeći put vidimo u Sarajevu kroz osam-deset dana, s tim da se urade te četiri oblasti. To nije teško. Vaši eksperti će to vrlo brzo uraditi, s tim što bih vas zamolio, jer bi to bilo korisno jedino u tom slučaju ako zastupnici

konfederalnog koncepta idu na jedan maksimum koji mogu dozvoliti, a zastupnici federalnog koncepta na minimum ispod kojeg smatraju da to više nije država, dakle, upoređujući ta dva koncepta, mislim da bismo došli do zaključka da to, ipak, nije tako daleko.

Želio bih da kažem još jednu stvar. Budite uvjereni, i vi koji zastupate federalni koncept, kad bismo danas stvorili konfederaciju, to bi bilo samo desetak godina, pa bismo išli u pravcu federacije. Ako ste baš toliko „zaljubljeni“ u federaciju, budite uvjereni da su sve konfederacije prerasle u federacije poslije jedne faze stvaranja novog povjerenja kroz konfederalni život. Malo, pomalo, vidjele bi da im se neke stvari isplati činiti zajedno, a ne odvojeno, pa bismo stvorili konfederaciju. Prema tome, ne treba se suviše bojati od konfederacije. Bježimo od toga kao đavo od krsta, kao da će to biti sudnji dan, ako bi to čak i bilo. Možda bismo mogli malo tolerantnije gledati konfederalnu koncepciju, tim prije što postoji jedna krupna činjenica na koju se vraćam, a to je da su republike suverene države. Tu nikome nema natrag. To je tako.

PREDSEDNIK:

Izvinjavam se, dali ste vrlo mudar predlog, da Srbija i Crna Gora i Slovenija i Hrvatska pripreme dva predloga, a moj predlog je da Vi i Makedonija, kao u sredini, spremite koncept, a oni neka se približavaju. Makedonija i Bosna da to sprema za sledeći razgovor, zato što niste ekstremni ni u jednom ni u drugom pravcu.⁴¹ Spremite koncept za koji vi smatrate da rešava problem ujedinjavanja nas u Jugoslaviji. Ne treba da znači da oni ne treba da sprema svoje koncepte. Pošto dolazimo u Sarajevo, bilo bi (o tome smo se prošli put saglasili) vrlo simpatično, da domaćin, na osnovu ovoga što sada razgovaramo i ideja koje je sad izložio drug Izetbegović pripremi jedan koncept koji će biti osnova za raspravu. To bi bilo idealno.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Da pitam nešto. Vi ste, gospodine Izetbegoviću, na početku današnje rasprave upravo nabrojali minimum funkcija ispod kojih nema države: jedna vojska, i jedni spoljni poslovi, jedno tržište i ono što to jedno tržište podrazumeva. O kakvom se daljem svođenju tog minimuma može govoriti?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Kad kažete vojska, treba barem uz to još pola stranice nekog teksta šta je to i kako se to zamišlja. Tu postoje varijacije, očigledno. Ja sam uvjeren da nije nikome to smetnja, jer u konfederalnom konceptu sam našao tamo armiju. Da li se ja dobro sjećam? Jel da da sam našao. Prema tome, igra i to, samo se radi o nekim kombinacijama. Zato možda ne bi bilo loše, a čini mi se da su bile i pristalice zajedničke monete. Postoji i ta varijanta. Tako da mi nismo toliko daleko. Kad bismo išli na maksimalističke njihove varijante, skoro da bi se približili jednom konceptu koji je vrlo blizak vama. Međutim, dajte ga opišite i na koncu da vidimo u te četiri oblasti koliko se oni bitno razlikuju. Naravno, ne treba napisati „zajednička vojska“ nego kako se to zamišlja, ustvari.

Ja sam danas izneo nekakve ideje o tome da bi trebalo zaista slijediti evoluciju u armiji, kako god mi slijedimo evoluciju u Jugoslaviji, tako i armija s nama, treba da to mijenja i tu nema druge. Može biti za nekoga malo teško, ali to su neizbježni procesi. Konačno, molim vas, ono što sam rekao na kraju, raspravite problem sjedišta buduće federacije, jer je psihološki velika stvar, a ona nije suštinski velika. Ali, velika je stvar recimo, da se možda

41 Predstavnici Bosne i Hercegovine i Makedonije zaista su i počeli razgovore na kompromisnom predlogu o budućnosti Jugoslavije, koji su uobličeni tek početkom leta 1991. i poznati pod nazivom „Platforma Izetbegović-Gligorov“, koja je predviđala asimetrično ustrojstvo zemlje u kojem bi Srbija i Crna Gora činile čvrsto federalno jezgro, sa konfederalnim elementima predviđenim za Makedoniju i Bosnu i Hercegovinu i maksimalnim mogućim suverenitetom unutar zajedničke države za Sloveniju i Hrvatsku.

izvrši disperzija tih saveznih institucija, jer će očigledno postojati nekakve zajedničke institucije i da bude vlada na jednom mjestu, a parlament na drugom, a sud na trećem. To bi psihološki puno značilo za javnost i na neki način jedan osjećaj ravnopravnosti, a ne znači suštinski veliku promenu. Ipak je suština u kompetencijama a nije suština gdje se nalazi. Eto, molim vas, da se i u tom pogledu izjasnite, jesu li federalisti spremni, recimo, na disperziju? Jesu li spremni da kažu sutra, dobro, ne treba u Beogradu sve da bude. Neka u Beogradu bude to i to, neka ovo bude u Ljubljani, ovo u Sarajevu, ovo u Dubrovniku i šta ja znam gdje.

BORISAV JOVIĆ:

Pošto su sve opcije moguće, sve se može predložiti. Reč ima drug Drnovšek, a zatim Milošević.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja mislim da je dobra ideja to što si sada predložio, Boro, što smo čuli od ranijih diskutanata. Mislim da je najbolje da jedan ovakav pokušaj i jedan predlog naprave zajedno Bosna i Hercegovina i Makedonija. Izgleda da su oni objektivno i najviše zainteresovani da svi ostanemo zajedno u zemlji. Inače, interesi drugih, iako postoje objektivno, verovatno su ipak malo manji, iako ja još uvek mislim da su veliki. Tako da bih ja svakako podržao taj predlog. Inače, mi smo danas izneli i čuli dosta precizne pozicije svih republika, što je u redu, iako mislim da to nije ništa novo. Niko nije iznenađen ničijim stavom. Međutim, čini mi se da je bitno da stvarno obezbedimo neku dinamiku, neki kontinuitet rada i kretanja stvari i da nekako izađemo iz ove blokade u kojoj smo se neko vreme sada nalazili.

Mi sigurno moramo svi uzeti neko vreme, jer su to dosta sudbonosne stvari za sve. S druge strane, nemamo mnogo vremena i sami smo već više puta rekli. Situacija u privredi se rapidno pogoršava i nama je neophodna neka politička stabilnost, ili takva ili onakva, tako da neograničenog vremena nemamo, što se toga tiče. Dalje, u pravcu mogućih konkretizacija, i ja bih podsetio i predložio da se počne i sa time. Naime, to je pravljenje čistih računa i stvarno razgraničenje obaveza i potraživanja. Slovenija to, na neki način, traži. Plebiscit u Sloveniji je, ustvari, zadužio predstavnike Republike da rapidno rade u tom pravcu i da se uspostavljaju, na neki način, čisti računi između Slovenije i drugih republika, što je preduslov za oba moguća rešenja – ili za savez suverenih jugoslovenskih republika kao jednu moguću opciju ili za potpunu samostalnost Slovenije, ako ne bi došlo do dogovora. Ali, u svakom slučaju u jednoj i u drugoj opciji potrebno je stvaranje čistih računa i razgraničenje međusobnih obaveza i potraživanja. Mislim da bi bilo dobro da se počne i sa ovim aktivnostima. Verovatno bi tu trebalo i Savezno izvršno veće, na neki način, da se uključi. Inače, biće potrebno još dosta različitih aktivnosti i stručnih i političkih. Ja sam ubeđen da će o svakoj varijanti i ako se dogovorimo, čak i o potpunom razlazu, da tako kažem, jedne ili više republika, da će biti potreban prelazni period za brojne aktivnosti koje se sada obavljaju zajedno, a verovatno će neke od njih ostati institucionalizirane sa nekim ugovorom i za budućće. Tako da prelazni period sigurno će biti potreban i mislim da bi već trebalo o nekim stvarima razmišljati.

Inače, tu je Bogić Bogičević predložio da prihvatimo ovaj španjolski predlog, na neki način, da čujemo njihova iskustva. Tu postoje još i drugi, kao što si mi ti rekao Boro. To je predlog Saveta Evrope da jedna grupa iz Saveta Evrope dođe kod nas i da se obave razgovori po republikama ili na saveznom nivou u funkciji konsultacija kao što sam razumeo i davanje njihovog mišljenja o pronalaženju izlaza iz ove situacije i na neki način to bi bila reakcija vanjskog, da tako kažem, okolja na ove naše inicijative. Mislim da bi bilo dobro da se ovaj predlog i ova inicijativa prihvati, barem u zainteresovanim republikama, ako ne svugde. Mislim da u svakom slučaju, bilo koji izlaz, bilo koja varijanta našeg dogovora će ispasti na kraju da će se morati, na neki način, smestiti u zgradu Evrope i u međusobne veze

koje se sada uspostavljaju u Evropi i naš sistem, sistem odnosa među jugoslovenskim republikama biće samo jedan dio zajedničkog evropskog sistema. Mislim da bi mogli da prihvatimo tu inicijativu, sa tog aspekt da se ne izoliramo, da ne idemo sa nekim našim retrogradnim aktivnostima i traženjima. Inače, samo bih dodao, ako nam uspije naći neki miran, demokratski i kontroliran izlaz iz ove situacije, to bi bilo od izuzetnog značaja i znak jedne velike zrelosti. Ova sednica, barem se nadam, daje malo više nade da bi mogli da idemo u ovakvom pravcu i na ovakav način, kao što su to dale dosadašnje sednice. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Moram da objasnim oko Evropskog saveta, pošto ovde nije razjašnjeno šta mi je rekao drug Bogić, ali da bi bilo potpuno jasno, reći ću. Španija je imala problem krize, u prvom redu – ekonomske, oko koje se politički faktori nisu mogli dogovoriti – o ključnim pitanjima kako će se snositi teret izlaska iz krize pojedinih slojeva društva i na koji će se način provoditi, da li će svi pristati na određena rešenja. Oni su stvorili nacionalni koncezus na koji način da izađu iz toga. Svi su potpisali, i radnička klasa i sindikati, partije – desne, leve, da bi krenuli da se ne sukobljavaju oko žrtve, koju moraju da podnesu. Dakle, oni su imali pred sobom jedan potpuno drugačiji zadatak, nego što mi danas imamo. Oni nas ne mogu podučavati, na osnovu svog iskustva, iako imaju dobru nameru kako da rešimo međunacionalne probleme i uređivanje države, jer oni, nešto slično nisu imali. Prema tome, volja je jedno, a naši problemi su drugo. Naši ljudi ovde, mogu da osete nacionalni interes, koji zastupaju. Ovde se radi o nekim, mnogo težim i većim pitanjima, nego što je izlaz iz ekonomske krize.

Što se tiče Ekonomskog saveta – oni su nešto drugo. Oni su svesni nekih stvari, nekih posledica po jugoslovenske republike koje žele da se osamostale, a za koje, oni misle, nisu svesne. Smatraju da bi bilo jako dobro, to oni misle, da ukažu na posledice, koje nastaju po te republike, u okolnostima, kada se osamostaljuju i na minuse koje će iz toga imati u uslovima integracije Evrope i sveta, u odnosu na pluseve, koje te republike misle da će imati razdruživanjem od Jugoslavije. One misle, tako su mi rekli, da njima ne bi bilo teško da razuvere one, koji misle da se razjedine, u besmislenost toga. Ponudili su se da razgovaraju sa onima, ko smatra da mu to može biti korisno. Oni hoće da iznesu svoje argumente. Naravno, treba da budete obavešteni, svaki onaj, ko ima ideju da se osamostali, i ima računicu koliko ga to košta, koliko dobija, koliko gubi, ima mogućnost da konsultuje stručne savete Evropskog saveta. To su stručni saveti njihovi. Nije nikakva država, nikakva presija, niti može biti, jednostavno, ljudi hoće da posavetuju. Prema tome, naš zaključak tu nije ni potreban, po mom mišljenju, niko nikome ne može braniti – ko god hoće da se posavetuje sa njima i da ih pozove, to je njihova stvar. Mogu da se posavetuju o svojoj nacionalnoj orijentaciji s kim god hoće. Zašto da ne? To je moje mišljenje. Možda neko drugačije misli.

Drug Slobodan Milošević je tražio reč.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Rekao bih sasvim načelno i sasvim kratko. Ne znam odakle gospodinu Izetbegoviću ideja da su jugoslovenske republike suverene. Jugoslovenske republike nisu suverene. Međunarodno-pravni suverenitet ima samo Jugoslavija, a unutar Jugoslavije granice republika su administrativne a ne državne granice. U Jugoslaviji, republike su ravnopravne, a ne suverene!

Savremena Jugoslavija je nastala na osnovu prava svakog naroda Jugoslavije na samoodređenje, uključujući pravo na otepljenje ili ujedinjavanje sa drugim narodima. Taj princip, tako i formulisan, je od osnivanja savremene Jugoslavije, neprekidno i mnogo puta do danas ponavljan u ustavno-pravnim i političkim dokumentima u Jugoslaviji, između ostalog, i u još, formalno-važećem Ustavu SFRJ, u Slovenačkoj i Makedonskoj deklaraciji, u novom Ustavu Hrvatske.

Iz toga proizilazi da bi, za sve učesnike razgovora trebalo da bude van spora da je subjekt samoopredeljenja narod, i to svaki jugoslovenski narod. Navedeno pravo se, zbog svoje prirode, ne može teritorijalno ograničiti, niti je ono teritorijalno ograničavano kao što se vidi, na postojeće republike u smislu da se priznaje samo narodu, koji je većinski u jednoj republici. Kada bi tako bilo, republike bi se pretvorile u države većinskog naroda, u samostalne države u Jugoslaviji, a pravo naroda na samoopredeljenje bi se pretvorilo u pravo država na samoopredeljenje, što je sasvim druga kategorija politike i ustavnog prava i ona je, svakako, van spora, ukoliko bi republike bile nezavisne države, odnosno najviša nezavisna vlast na jednoj teritoriji jugoslovenske republike, nisu takve države i zbog toga se takva zamena teza i kategorija ne može da prihvati. Dakle, pravo naroda na samoopredeljenje, uključiv i pravo na otepljenje i udruživanje je prirodno svojstvo naroda koja mora da prethodi državnom i ustavno-pravnom uređenju koje je izraz volje tog naroda. Mislim da mi to moramo, ukoliko želimo da nastojimo da vodimo jedan konstruktivan razgovor, da te momente, koji su nezaobilazni za rasplet jugoslovenske krize, imamo u vidu, a na neke od njih je ukazao drug Jović.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima drug Kajdomčaj.

HISEN KAJDOMČAJ:

Za razliku od povoda prve tačke, biću kratak. Naime, ovde su date neke ideje u pogledu razrade mogućih rešenja ili opcija. Hteo bih da kažem da je svima nama poznato da su opcije, one koje smo ranije imali i koje su bile pripremljene, kako ovde, tako i od strane Slovenije i Hrvatske, one nisu bile podržane, kako da kažem, ili prihvaćene kod nas. Osnovni razlog je u tome što je Kosovo bilo, i u jednoj i u drugoj, potpuno izostavljeno.

Mislim da, ovo što je i drug Riza kazao, bi trebali da imamo u vidu ovo što smo, inače, i ranije kazali. Raspravljajući o tom budućem ustrojstvu zemlje i položaju Kosova u tome, mi smo nekoliko puta govorili, a ovom prilikom bih rekao samo to da mi nemamo mandat, ni manje ni više, od onoga što je narod, rekao bih posebno albanski i ne samo on, svojevršnim plebiscitom i izraženom voljom, ne samo jedan put kazao, i što su to legitimni organi Kosova rekli. Uostalom, ovde niko ne dolazi sa svojim ličnim opcijama već sa izgrađenim stavovima i opredeljenjima svoje baze i svojih parlamenata. Ta opcija je jasno sadržana u zahtevima i opredeljenjima za zajednički život u jugoslovenskoj zajednici, kao zajedničkoj državi; s punim ravnopravnim političkim subjektivitetom Kosova kao konstitutivni i ravnopavni deo ove zajednice, bez obzira u kom se obliku ova zajednica organizovala. To je prvo što sam želeo da kažem. Drugo, mi smo, očigledno, suočeni, naročito u zadnje vreme, sa tendencijom – kao Kosovo – da budemo isključeni iz procesa dogovaranja. Ja to ponovo ističem i to nije dobro. S tim u vezi smatram da, sa ustavno-pravnog staništa, nema nikakvih dilema u pogledu ravnopravnog uključivanja Skupštine Kosova kao i skupština drugih federalnih jedinica, u procesu dogovaranja. Svako nepoštovanje ove činjenice, u menjanju Ustava zemlje, i dogovaranju o uspostavljanju novih međusobnih odnosa predstavljalo bi kršenje tog najvišeg pravnog i političkog akta koji je na snazi, što ni u kom slučaju ne treba dopustiti. Mislim da bi to trebali, u ovom slučaju, da imamo u vidu.

Ne dovodeći u pitanje to jasno važeće ustavno određenje, a što je s razlogom predsednik Jović rekao pretposlednji put – da se pokrajine, govorim, naravno, o Kosovu, ne mogu isključiti kao subjekti procesa dogovaranja. Mogu da kažem da je to unelo izvesno ohrabrenje, kao i izvesno poverenje u javnosti, ali, mi smo suočeni sa problemom uslova i mogućnosti za to uključivanje, o čemu sam u okviru prve tačke govorio i sada ne bih ništa ponavljao. Ovo je, za nas ovde, jasno. Ali, ističem zbog Nacrta teksta Deklaracije, koji se priprema u Skupštini SFRJ, u cilju raspleta ustavne krize. Tamo je ostalo otvoreno pitanje uključivanja autonomnih pokrajina, odnosno njihovih skupština, u postupak donošenja

ove Deklaracije, da bi juče Ustavna komisija – kako je već rečeno – većinom glasova rekla „ne“. Mi se, ipak, nadamo da će, sutra ili prekosutra ili nakon nedelju dana kada bude zasedala Skupština, to odbaciti i da neće takvo rešenje prihvatiti.

Opređenje i stav koji se, verovatno, očekuje od ovog Predsedništva i koji bi se prosledio predlagačima Deklaracije, treba bazirati na Ustavu SFRJ, tj. zagaranovanom pravu učešća svih u menjanju važećih odnosa i izgrađivanju novih. Ne može se Deklaracijom, sada, menjati Ustav, zajednički utvrđeni odnosi, jer se oni mogu menjati samo učešćem svih onih subjekata i po postupku kako su oni izgrađeni i utvrđeni. O tome treba, čini mi se da imamo stav i u ovom Predsedništvu, sa kojim bismo i Skupštinu SFRJ, odnosno delegate upoznali. To bi bio naš predlog. Mislimo da bi Predsedništvo trebalo da o tome da kaže, odnosno da izgradi stav. Naša zalaganja, u vezi sa političkom budućnošću zemlje i njenom novom ustrojstvu, baziramo na pravu i odgovornosti, kao sastavnom delu zemlje i konstruktivnom elementu jugoslovenskog federalizma bez obzira što nas neki u „crnoj“ propagandi stavljaju na drugu stranu, baziramo na zahtevima da rešenja budu demokratska, perspektivna i koja će osigurati stabilnost jugoslovenske zajednice i svakog njenog dela na trajnim osnovama.

Kada je reč o Albancima, Kosovu i svim njegovim građanima u uvažavanju njihovog punog i ravnopravnog subjektiviteta, u dogovoru o političkoj budućnosti zemlje; baziramo i na istorijskim, kulturnim, ekonomskim, nacionalnim i drugim osobenostima, što bi morali imati u vidu. Zalažući se za to, Kosovo se upravo zalaže za svoj realan položaj i razvoj, koji mu obezbeđuje sigurniju perspektivu i uspešnije integriranje u Jugoslaviju, a sa njom u šire integracije. Smatramo da se treba opredeljivati za rešenja koja će biti prihvatljiva za sve činioce i subjekte ove zajednice, jer, u suprotnom, posledice mogu biti dugoročne i nesagledive. To je zbog stanja koje imamo, a i zbog odgovornosti za njegovo rešavanje.

Ova zemlja neće biti demokratska ako se demokratija ne bi dogodila u svakom njenom delu. Ne mogu se u nedogled odlagati problemi na Kosovu, položaj Albanaca i svih ostalih građana, tamo kao i u zemlji, u celini. Ne može se dalje tako odnositi prema jednom narodu, jugoslovenskih opcija, koji treba da nađe svoje mesto u demokratskoj zajednici, kao njen ravnopravni i konstitutivni deo, jer Albanci nisu ni došljaci, ni podstanari, ni privremeno nastanjeni, ni tranzitni narod na ovim prostorima – oni su autohtoni, žive u jednoj, relativno, kompaktnoj teritoriji. I kada govorimo o Kosovu, nikada ne mislimo samo na Albance, već i na sve druge građane i pripadnike svih nacionalnosti, na ravnopravnost, budućnost i jednako za prosperitet svih, za demokratsko Kosovo. Mislim da će i naše dalje ukupno zajedničko angažovanje na izgrađivanju rešenja, sve ovo i drugo što je bezbroj puta rečeno, imati u vidu.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima drug Bulatović.

MOMIR BULATOVIĆ:

Pokušao bih, sasvim kratko, s obzirom da se, možda, i primaklo vrijeme da se odredimo prema nekim učinjenim prijedlozima. Naravno, nemam namjeru da bilo šta zaključujem, ali bih htio da kažem svoj lični stav, posebno u odnosu na prijedloge gospodina Izetbegovića i Kire Gligorova. Bojim se, znate, da ne napravimo opet grešku iz neke najbolje namjere. Lično smatram da ovaj put, koji je racionalan i logičan, ne vodi predaleko – maksimum kompetencija u konfederaciji i minimum kompetencija u federaciji. To nas neće približiti, jer su to dvije različite stvari. Jedno je država, a drugo nije država. Mi nismo nikakvu garanciju da se ovaj maksimum neće sutra, budući da će ugovor ravnopravnih strana promijeniti ili na jednu, ili na drugu stranu. Ja cjenim to, mogli bismo to i da napravimo – to nije poseban problem; ali samo hoću da ukažem, po mom ubjeđenju, po našim analizama teško možete izjednačiti ta dva, u suštini, različita i politička i filozofska i svaka

druga pristupa. Ja, zaista, ne mislim da mi možemo, ovdje, da se međusobno ubjeđujemo; otprilike, ovaj niz konstruktivnih predloga, ipak malo asocira na to da ćemo se malo ubjeđiti; pa da popustimo jedni s jedne strane, a drugi s druge.

Ako upravo pođemo od te pune ravnopravnosti, upotrebimo i izraz suverenosti, onda se ne zanosimo iluzijama da možemo bilo koga ubjeđiti, jer smo svi, na neki način, i vezani određenim rješenjima. Ali, mi imamo jedan drugi izlaz, a to je onaj da tražimo rješenja koja su moguća, budući da hoćemo da živimo u zajednici ili, makar, na zajedničkom prostoru. To bi, drugim riječima značilo da mi moramo biti svjesni i da ocjenimo kako pojedini naš postupak izaziva određenu reakciju i, eventualno, utiče na jednaka prava drugih, što jeste svrha i sadržina demokratije. Ja sam i pokušao da naglasim da, recimo, mi u Crnoj Gori nismo rođeni, nego ubijeđeni federalisti i zastupnici koncepta federacije. Bio bih mnogo obradovan da u razgovorima, koje smo do sada imali, smo imali prilike da čujemo jake i snažne argumente koji bi nas odvojili od tog koncepta. Na žalost, ne sporim da li su argumenti bili dobri ili ne – o tome ne diskutujem – za nas nisu bili dovoljni.

Zato bih predložio da, konačno, kroz ovaj predlog, što je dao naš predsjednik, a podržao drug Janez Drnovšek, na našem narednom susretu, otprilike, čujemo i ovaj jasan koncept, jasan stav i iz Bosne i Hercegovine i iz Makedonije. Teško možemo ući u razgovore i pregovore, ako imamo neka vezana rješenja. Mi se izlažemo riziku. Dvije republike su dale svoju koncepciju. Ja sam shvatio da Srbija i Crna Gora, takođe, imaju svoju koncepciju. Izvolimo, kažimo – nemojmo vezivati rješenja, a u proceduri, u postupku, koji je meni veoma blizak u odnosu na zaključivanje predsjednika Bore Jovića, kao određeni pravni okvir, mi možemo i moramo da nalazimo rješenja. To je stvar koja mi se čini da je jedan od osnovnih elemenata našeg budućeg i daljeg rada. To, drugim riječima, znači da se moramo suočiti sa posljedicama i drugačijeg tretiranja suvereniteta i drugačijeg tretiranja granica i, konačno, procjenama kako će se to i na koji način odraziti u svakodnevnom životu u našoj zemlji, kakve će biti reakcije i gdje će biti neuralgične tačke, i kako i na koji način možemo prema njima da se odnosimo.

Zato je meni ovaj predlog drag. Ne vidim posebne svrhe da sada napravimo koje su to funkcije, jer, mjera jedne pojave je – po mom dubokom ubjeđenju – sasvim drugo od same pojave, a mi smo u ovoj etapi, gdje se sada legitimišemo i kažemo, a izrazili smo spremnost – i to stoji kao politička i svaka. druga obaveza, recimo, Crne Gore kao pregovaračke pozicije – potpuna otvorenost za mjeru svih funkcija. Ali, ako hoćete da imate državu, ona mora da ima svojih pet funkcija i to je, otprilike, ono sa čime ste i vi ušli u ovaj razgovor. Toliko. Hvala.

[...]42 o kojima bi želeli još da razmišljaju i da razgovaraju, a koje su nabrojene u ovom okviru, ali su mogući razni modaliteti. (upadica: i Kosovo) Dobro, i Kosovo. Pošto ne možemo reći da se to sada potpuno poklapa jedno s drugim – ima varijanti, nismo do kraja ni razgovarali – moj predlog je da Bosna i Hercegovina i Makedonija, a pogotovo Bosna i Hercegovina kao domaćin, kao još nedovoljno kategoričke u pogledu svog stava, jer imaju još neka razmišljanja, pokušaju da za taj sastanak definišu predlog koji bi omogućio i Sloveniji i Hrvatskoj i Srbiji da uđu u razgovore o tome, radi pokušaja da se još približimo, ako možemo da se približimo. Slažem se sa Momirovom da je kvalitetno pitanje – da li imamo državu, ili je nemamo; jer, ta država mora da ima neke funkcije i da može da ih ostvari, suvereno kao država u jednom sistemu vlasti, koje se formiraju na način kako se dogovorimo. U drugom slučaju se radi o nekom drugom kvalitetu. No, dobro.

Ako bi prihvatili da to bude Sarajevo, da to bude kroz nedelju dana, da nam ove dve republike daju koncept za ovih četiri-pet funkcija, o kojima smo govorili, ili šest – šta ja znam, uključujući i sva pitanja koja je gospodin Izetbegović pominjao u vezi sa sedištima, može se tu dodati šta god hoćete – da to bude jedna pripremljena baza da pokušamo još

42 Nedostaje jedna strana u originalu.

jednom da se do kraja razjasnimo i približimo. Dakle, jedna sednica na kojoj ćemo se još jednom do kraja razjasniti i približiti. Moje je lično mišljenje da ćemo tada doći – a mogli bi već i sada – no, ne insistiram, pitanje je da li je to pametno – do toga, da pođemo od vrlo verovatne pretpostavke da će nam biti potrebna jedna grupa koja će razrađivati pravna pitanja za regulisanje ostvarivanja stavova Slovenije i Hrvatske, ako oni na tome istraju. Ta grupa može da počne da radi, da ne gubi vreme i da nam i ne predlaže ništa za iduću sednicu. Ali, molim vas, vreme se gubi. Onda ćemo kazati – molim vas, to su delikatna pravna pitanja koja se moraju raspraviti. Moj predlog bi bio da mi to radimo zajednički sa njima, jer tamo u skupštini imaju pravnici koji su za to zaduženi; neka oni rade autonomno.

Postoji problem koji je Janez ovde potegao – da se bilansi pogledaju, da se razgovara, a ne da se svi bilansi načine, nego da se raspravi koja su to pitanja koja spadaju u bilanse za razgraničenje, ako do toga bude došlo. Ali, ja vam kažem – nije loše da te bilanse imamo, da bi ljudi videli kada se odlučuju, kakvi su to bilansi, a ne da se prvo odlučimo, pa posle da kažemo – izvinite, nismo znali da je to tako. Zašto bi nama smetalo da i pravno to pripremamo i bilansno to da pripremamo, ne da razglasimo u celom svetu da mi pravimo razgraničenje. Naš je interni zaključak da se to može početi raditi. Ako se politički složimo da ostanemo u jednoj državi – dobro, bar ćemo imati neko saznanje više o pravnim pitanjima, ili bilansnim pitanjima, što nije loše da znamo. To nije nikakva anatema na ovu sednicu – što je zaključila da nešto sazna, što nije do sada znala.

Moj predlog bi bio da i to počnemo, da ne gubimo vreme, jer sutra možemo izgubiti mesec dana u ovoj krizi za pripremu toga, ako ostane ta varijanta. Rekli smo – sve varijante dolaze u obzir. Naravno, to bi značilo da Srbija i Crna Gora, naravno, Vojvodina i Kosovo, u meri u kojoj oni tu učestvuju, kao i Hrvatska i Slovenija, svoje koncepte i svoje aspekte još jednom sagledaju, da svi sve pročitamo što je danas bilo rečeno. Recimo, slušao sam pažljivo šta je Kučan govorio, ali još jednom to moram pročitati. On je, recimo, koliko sam ja razumeo – izvinjavam se da me ne koriguješ, jer se odmah ograđujem – moguća je i varijanta da nekoliko republika formira federaciju, da dve republike formiraju konfederaciju ili zasebno ostanu i da se razgovara o međusobnim odnosima. Zašto da to nije moguće – sigurno da je moguće. Sve to moramo da uzmemo u obzir. Zbog toga je potrebno da sve još svi pročitamo dotle i da imamo ovaj koncept i da svaki sebe preispitamo još jednom, pa onda da sednemo i da vidimo. Verovatno će sazreti dotle stanje, da kažemo – molim vas, hoćemo ostati zajedno, ili – nećemo ostati zajedno, ili ćemo ostati u dve grupe, ili ćemo pravno dati da se reguliše ovo pitanje razgraničenja, ili otcepljenja. Neka oni rasprave šta je šta; otkud ja znam kako se to zove; to neka vide pravnici. To su sva pitanja koja pred nama stoje a mi nismo u stanju da to odlučimo. Zato bih tu organizaciju ja u načelu postavio da mi u roku od sedam dana sednemo u Sarajevu i da dotle imamo ovaj prilaz.

FRANJO TUĐMAN:

Dopustite, mislim da se može prihvatiti Sarajevo, ali sedam dana nije dovoljno. Mislim da trebamo dobiti stenogram pa da ljudi još jednom, kao što su mnogi kazali, razmisle šta je sve rečeno i od čega treba polaziti. Osim toga, onda bi predlog, ako se prihvati da Bosna i Makedonija naprave, trebalo dobiti unapred, da dođemo sa svojim stajalištima na sastanak, da opet to ne bude sastanak samo radi sastanka.

BORISAV JOVIĆ:

Što se stenograma tiče dobićete ga odmah.

FRANJO TUĐMAN:

To odmah je tri dana.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, stenogram se kuca istovremeno. Za sat vremena možete ga dobiti.

FRANJO TUĐMAN:

Dobro, ali mislim da bi bilo dobro da dobijemo taj nacrt koji će predložiti Bosna i Hercegovina, da ga razmotrimo pa da dođemo sa svojim stajalištima u odnosu na njega. Treće, ako je reč o radnoj grupi, molim da se u odnosu na priopćenje koje je dala Slovenija i Hrvatska, da je reč ne samo o Sloveniji nego i o Hrvatskoj. To je trebalo izvući iz rasprave, što sam rekao u raspravi.

BORISAV JOVIĆ:

Imate pravo na primedbu, ja sam to ovako rekao.

FRANJO TUĐMAN:

Da ne bi bilo opet nekih nejasnoća.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, neće, to je čista omaška.

KIRO GLIGOROV:

Jedno pitanje, ovo vaše priopćenje, da li je povezano sa onim što su ranije vaše dve republike predložile kao osnovu za konfederalni sistem. Ja sam zbog toga danas govorio da u priopćenju, po meni, nedostaje kako gledate na sadržinu.

MILAN KUČAN:

Ja sam to ovde vrlo kratko ponovio.

KIRO GLIGOROV:

Mislio sam da nije zamenjeno ovo.

FRANJO TUĐMAN:

Ne, nije, mi smo se čak pozvali u odnosu na to.

KIRO GLIGOROV:

Dobro, onda je to jednostavno, to znam.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Predsedniče, mislim da je jedino korisno ono što sam bio predložio prvi put. Naime, ne treba raditi jalov posao. Nas sve ovde interesuje koji je to maksimum koji su spremne Slovenija i Hrvatska da urade, a koji je to minimum ispod kojeg Srbija i Crna Gora neće da idu, da to dvoje uporedimo, pa ako hoćete, čak da se malo i smanjimo, na problem samo Armije i monete, da se u tom pogledu izjasnimo pa da idemo postupno, da barem apsolviramo te dvije, tri najspornije stvari eventualno, a Armija, moneta i institucija, da se to pogleda i da se to može uporediti. Moguće je da to napravimo etapno, pa da kažemo da oni to urade pa da nama dostave, pa da mi pripremimo za vas i da kažemo, evo, mi smo komparirali i ovako ta komparacija pokazuje. Ali nemojte, ja lično ne bih mogao da prihvatim ispred Bosne da pravimo taj koncept. Mislim da je to posao. Drugo, ne bi za sada trebalo nikakav potez praviti koji govori o razlazu. Kome se žuri razlaz. Nama do razlaza nije. Prema tome, ne bi trebalo ići tako. Molim, da li se vama žuri?

MILAN KUČAN:

Nama se žuri na čistom računu, da bi mogli da preživimo, jer mi ovako ne možemo živeti više.

BORISAV JOVIĆ:

Gospodine Izetbegović, molim Vas, da se mi dobro razumemo, od Vas se uopšte ne traži da pravite kompromisan predlog, od vas se traži da date svoj predlog, ali ne možete tražiti, izvinjavam se, nemojte mi zameriti, vi ravnopravno svi razgovarate, i mi smo ravnopravni, ali ne možete tražiti jednu povoljniju poziciju da o drugim predlozima dajete

mišljenje a da svoj predlog ne iznesete. Morate definisati i svoj predlog. To je prirodno. Prema tome, pošto smo ovde procenili da su ova dva predloga ipak bitno različita, a vaš nije dovoljno jasan jer je tu negde, a i sami ste kazali da još treba razmišljati. Jedna dobro namerna ideja je bila da se definiše vaš predlog kao predlog koji bi težio nečemu da pokuša da nas još jednom ujedini ako može, ali ja lično nisam u to uveren, samo bih hteo da iskoristimo sve mogućnosti. Ne možemo ipak pobeći od toga da Makedonija i Bosna treba da definišu svoj stav.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

To je drugo pitanje. To je pitanje potpuno druge kategorije.

BORISAV JOVIĆ:

Znam, ali ne možemo razgovarati bez toga.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ustvari, mi smo u ove razgovore i ušli sa pretpostavkom, inače nismo trebali dolaziti i niko nije trebao dolaziti, da će svako da evoluira malo od svojih stavova, da će malo prizemno da „pojeftini“ svoje zahteve. Inače, ako će ostati pretpostavka da će svatko ostati na istome, nismo trebali dolaziti.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, prva pretpostavka da iznese svoj stav.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Zato mislim da su sada posle ovih sučeljavanja i nakon onoga što smo danas pobrojali koje su to cijene izlaska, nacionalni problemi, granice, vanjski uticaji, Armija, sve to, možda bismo bili spremni da idemo na izvestan kompromis, suočeni sa ovim. Ne znam, sa svakog od ovih sastanaka izlazim malo pametnijim, saznam neke stvari. Posle ove nekakve pameti možda ćemo malo da približimo neka gledišta.

BORISAV JOVIĆ:

Molim vas, da bi neko evoluirao od svog stava, on treba prvo da ga iznese. Mi samo molimo da iznesete svoj stav.

IZETBEGOVIĆ:

Da li bi se, recimo, drugovi u Srbiji i Crnoj Gori i malo pomakli sa svojih krutih federalističkih pozicija, a drugovi iz Slovenije da li bi se iz svojih ukopanih rovova pomakli napred, da li su spremni na to? To me je zanimalo.

BORISAV JOVIĆ:

Ne možete biti u pravu. Oni su izneli svoje stavove i mole da vi iznesete svoj stav i ništa drugo, pa onda da se vidi gde da se pomeraju. Ništa drugo.

Definišite svoj stav, oni su ga definisali, pa da počnemo da približavamo.

KIRO GLIGOROV:

Može i tako, ali ja sam mislio da pođemo od materije, jer to će mnogo pomoći da se rasčišćavaju stvari. Imamo po toj materiji stavove Hrvatske i Slovenije, Crne Gore, Srbije, Vojvodine i Kosova. Na neki način smo i mi izneli svoje stavove, ali mi ne bežimo da formulišemo i stavove Makedonije.

BORISAV JOVIĆ:

Ja bih stvarno zamolio, više drugova je ovde govorilo, mi ne možemo učiniti korak dalje ako svako ne definiše svoj stav. Vi ste izneli zaista svoje stavove, sa izvesnim opreznostima, ali mislim da bi trebalo sada izneti konkretan stav. Hajmo na treće, molim vas, neka svako donese svoj konkretan stav kako zamišlja po tih četiri ili pet pitanja.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Šta smo mi radili do sada?

BORISAV JOVIĆ:

Ne, ne, ali da bi došli do toga da i oni donesu.

Kazaćemo, imamo pitanje ljudskih prava – svi se slažemo da se prepíše to što je u evropskim deklaracijama i završili smo posao, a ako nije, nije, ili ćemo kazati tržište, pa idemo jedno po jedno, da vidimo gde se razlikujemo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Funkcije su, Boro, drugo. Ovde je pitanje da li je jedna država ili više država.

Ako je jedna država onda se govori o funkcijama, a ako nije jedna država onda nema govora o funkcijama.

BORISAV JOVIĆ:

Mi govorimo o državi.

Imamo dve verzije – državu i rasturanje države.

STJEPAN MESIĆ:

I države.

BORISAV JOVIĆ:

I zajednicu država, ali kao suverene države koje imaju međusobne ugovore.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja sam uvjeren da to mora biti država. To pokazuje da je to država, znate.

MILAN KUČAN:

Avioni lete, magla je.

BORISAV JOVIĆ:

Avioni lete po vašem nalogu, prema tome, molim vas da ih zadržite dok završimo, samo par minuta, da vidimo gde ćemo.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja mislim da je to jedino moguće. Znače, kad ljudi hoće da prodaju vola na pijaci, kažu: konačna cijena. Koliko vi maksimalno dajete? U tome je stvar. Ja ne mogu da identificiram. Želio bih da to drugovi Slovenci i Hrvati odrede taj prag koji je maksimalan, a Srbija i Crna Gora minimalni prag.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja sam stari pregovarač, ako smijem reći, ali još nije vrijeme za posljednju cijenu. Doći će i taj trenutak, ali još nije došao. Drugo, ako se radi o bilo kakvim bilancama i čistim računima, ima samo jedna jedina institucija u zemlji koja to može napraviti, bez obzira na to da li to poslije treba usklađivati sa nečim drugim, svađati se da li je to tako ili drukčije.

Prema tome nema nikakve potrebe da se formira nekakva radna grupa koja bi to radila. Nema tko to drugi raditi.

PREDSIEDNIK:

Koja je to institucija? Savezno izvršno veće.

ANTE MARKOVIĆ:

A ko drugi?

PREDSIEDNIK:

Ne sporim. Samo sam rekao da možemo taj zadatak dati.

ANTE MARKOVIĆ:

Hoću da kažem da ne vrijedi da se to daje nekoj radnoj grupi. Treće, ako se radi o pravnom aspektu, izvinite, Savezno izvršno vijeće ima kompetencije i prava da se izjasni putem svojih pravnih funkcija i ono samo da kaže svoje stanovište. Neophodno je da iznese svoje stanovište.

PREDSIEDNIK:

O kom pitanju?

ANTE MARKOVIĆ:

O svim pitanjima. Četvrto, ako se pojavljujemo sa raznim pristupima i gledanjima kako ostvariti buduće odnose u zemlji, Savezno izvršno vijeće radi na materijalima koji idu i mnogo dublje od ovoga, jer idu u određena područja bez kojih, također, sutra dogovor neće biti moguć. Mi ćemo biti spremni da se pojavimo u raspravi sa određenim predlozima ili priložima koji mogu pomoći da se rasprava uspješno odvija, ja se barem nadam.

PREDSIEDNIK:

Ako Vas budu pitali. Za prva dva ste nadležni. Za ovo ste dobrodošli, ukoliko vas budu želeli da pitaju. O budućnosti njima dajemo prednost. Možemo da budemo, ako treba, servis. Za pravna i materijalna pitanja ste dužni. To je u redu.

KIRO GLIGOROV:

Neka Savezno izvršno veće kaže. Šta će nam to smetati?

PREDSIEDNIK:

Da vidimo šta smo se dogovorili, pa da zaključimo. Moramo dati i neko saopštenje.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Bilo bi lijepo saopštenje koje sam predložio: da smo se dogovorili oko toga da Slovenija i Hrvatska definišu maksimum kompetencija, a Srbija i Crna Gora minimum kompetencija, koje mogu podijeliti budućoj zajednici. Taj bi zaključak odjeknuo i te kako dobro. Na koncu, to je jedini konstruktivan put kojim se može poći. Pravo da vam kažem, ja sad ne bih mogao rekonstruirati šta je to što su Hrvatska i Slovenija konkretno spremne da povjere budućoj državi. One su iznosile i alternative. Šta su, u konačnoj verziji, spremne da povjere budućoj zajednici, ja ne mogu da kažem. Ja znam da ste Vi u stanju to definisati, ali ja nisam.

PREDSIEDNIK:

Nisam u stanju, ali bih bio u stanju da definišem da je do sledeće sednice neophodno da se Bosna i Makedonija izjasne.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

To ćemo mi uraditi. Ali, to je druga stvar. Pošto smo mi negdje na sredini, bićemo vrlo blizu nekom, kako je ovde rečeno, lošem hibridu. U svakom slučaju, što se tiče Bosne, ta buduća zajednica će biti država ili države. Imaće karakter države.

PREDSIEDNIK:

Možemo li saopštiti da su Srbija, Crna Gora, Bosna i Makedonija bile za to da bude država, da nije detaljno razgovarano o tim kompetencijama....

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja sam iznio prijedlog, gospodine predsjedniče. Za zaključke je rano. To će biti posljednja stvar. Zaključke ćemo još raditi.

PREDSIEDNIK:

Ne mislim na naš zaključak, nego na saopštenje javnosti.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Saopštenje je da će se nastaviti rad. Ja bih saopštio da smo danas razgovarali u jednoj pozitivnoj i konstruktivnoj atmosferi i postigli jedan dogovor. Pošto smo ponovo izložili gledišta i pošto postoji evolucija u izvjesnim stanovištima, pošto su omekšala stanovišta, odlučili smo da se ova dva koncepta suprotstave jedan drugome, da se suče i uporede, pa da se u tom cilju....

PREDSIEDNIK:

Ne možete vi govoriti u njihovo ime. Oni ne kažu da hoće.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Neka kažu.

PREDSIEDNIK:

Oni kažu da je to poslednje što su napisali.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Oni mogu da se ograde od tog predloga.

PREDSIEDNIK:

Naravno, možemo da zaključimo u pogledu Slovenije i Hrvatske ono što oni predlažu. Ne možemo drukčije.

MILAN KUČAN:

Što se tiče naših stavova, mi smo ih napisali. Dati su za raspravu. Dali smo u rasponu. Ne možemo unapred reći šta je minimum, šta je maksimum. Zависи od toga s kim će koliko biti. Jedno je ako bude svih šest, pa treba uvažavati razlike u stepenu razvijenosti, gde postoji mehanizam intervencionističkog izravnavanja, a ako su Slovenija i Hrvatska, onda je druga situacija.

Nije moguće unapred reći šta je minimum, šta je maksimum. Sve je to stvar konkretnih razgovora sa onima koji bi bili zainteresirani za sklapanje te zajednice.

Drugo, hoću da kažem da odlazak aviona ne zavisi od mene, nego od magle.

Imam jedno pitanje. Hoće li se i ovaj stenogram objaviti?

PREDSIEDNIK:

Ne, ali nismo o tome razgovarali. Sad bismo razgovarali kako da radimo dalje.

MILAN KUČAN:

Moj je predlog da se objavi. Ne treba da se objavi samo kad su konflikti, nego i kad nisu konflikti. U principu, nemamo šta da krijemo od javnosti.

PREDSIEDNIK:

Da se dogovorimo o tome. Nama je to najlakše.

MILAN KUČAN:

Moj odlazak sa sednice je tretiran kao da sam otišao sa sednice iz protesta. Nisam otišao iz protesta, nego sam, naprosto, konstatirao da nema uslova za rad, da bez Hrvatske o tako značajnim pitanjima vodimo diskusiju bez Hrvatske.

Posle današnje sednice, to se pokazalo ispravnim. Kad ste objavili stenogram da sam ja kao iz protesta napustio sjednicu, objavite i ovaj, kada niko nije napustio sednicu, čak ni Nenad Bućin, iako sam ja neko vreme mislio da je iz protesta napustio sednicu.

PREDSIEDNIK:

Dobro, to neće biti sporno. U tom slučaju, olakšano nam je saopštenje. Može biti vrlo jednostavno. Narodu dajemo na uvid ....

KIRO GLIGOROV:

Nisam siguran da je to baš najbolje, kao što nisam bio siguran ni prošli put. Ako sad ulazimo u fazu pregovaranja, treba ostaviti malo manevarskog prostora, da tako kažem, da mi ovde slobodnije govorimo, da možemo iznositi sve moguće solucije, da dolazi do približavanja, a ne da već počne presuda u javnosti ko je šta, ko je za šta, kako. Mislim da to nije dobro u ovakvim telima, kada je reč o ovako ozbiljnim problemima. Nisam siguran da je to korisno.

MILAN KUČAN:

Nije bilo dobro ni prošli put.

KIRO GLIGOROV:

Rekao sam to i prošli put.

MILAN KUČAN:

Svi ste bili ovde i onda. Danas kad je atmosfera bitno drukčija, radite drukčije.

KIRO GLIGOROV:

Za ovo telo to nije dobro, a vi kako hoćete.

PREDSEDNIK:

Radi se o sudbini naroda. Oni hoće da znaju šta se razgovara.

KIRO GLIGOROV:

Dobro, u kojoj državi, ljudi, ima to da se ovakve stvari sa vrha državnog tela publikuju stenogrami? Molim Vas gde to postoji? To se čak, drži 20 godina, pa se tek onda objavljuje po nekim propisima. Čuva se i 30 godina. Mi se igramo te državne zajednice i budućnosti zemlje. Raspirujemo razne strasti u vez s tim. Što nam to treba? Ušli smo kroz jedan vrlo miran, konstruktivan dijalog sada u ozbiljne rasprave. Treba najjednostavnije reći da su sve republike izložile svoje koncepte i da je po prvoj tački to i to, a po drugoj da su sve republike izložile i da je zaključak da nastavimo sa već konkretnim predlozima koji će u vezi sa tim biti dati na sledećoj sednici. Najnormalnije je da se vidi da smo ušli u fazu pregovaranja i ništa drugo. Da smirimo tu javnost i da ne izazivamo nove potrebe i probleme. Ja lično, inače za sebe govoreći, nemam nikakvog razloga da se to ne objavi i baš bih voleo da se objavi šta sam govorio i šta sam mislio. Ali, čini mi se da sa stanovišta posla koji treba da obavimo i odgovornosti koju nosimo, mi se igramo sa tim stvarima.

ANTE MARKOVIĆ:

Samo dvije rečenice da kažem. Ja sam i zadnji put izrazio svoje neslaganje sa objavljivanjem na takav način, jer to samo dalje raspiruje strasti između ostalog, iznosi na ulicu rasprave koje se vode u zatvorenom krugu i to što Kiro kaže, 30 godina se to ne objavljuje. Ali, molim vas, osim toga to danas ponavljam, nije dozvoljivo takođe da dijelove zapisnika dobija štampa i koristi ih u napadu na nekoga.

BORISAV JOVIĆ:

Oni su dobili ceo tekst, a ne delove.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja samo kažem, sad je dobio cijeli, a prije toga su dobijali dijelove.

BORISAV JOVIĆ:

Nije dozvoljeno to, sem ukoliko se ne odluči ovde, a mi nismo nikome delove davali.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja onda mogu pokazati gdje su korišćeni elementi iz zapisnika kada se napadalo na određenu osobu u dijelovima.

BORISAV JOVIĆ:

Ja znam za jedan slučaj i ustanovili smo kako je do toga došlo. Oni su ovde snimali i imali su onaj magnetofon koji je hvatao i to su na žalost objavili. To nisu smijeli pa smo im zabranili da ulaze sa takvim kamerama, a za drugo ne znam.

NENAD BUĆIN:

Oko ovoga objavljevati ili ne objavljevati i prošli put sam bio vrlo kategoričan oko toga da se ne objavljujem i sada ostajem oko toga i podržavam ovo mišljenje druga Kire Gligorova. Zaista smatram da nema ni jedan valjan razlog da to činimo. Molim vas, u skupštinama republika i pokrajinama javno se diskutuje u platformama o kojima će delegacije republika zauzimati stavove u ovim pregovorima ovde i to je sasvim dovoljno javnosti i da cijela jugoslovenska javnost zna, a na žalost, ne znam da li baš sva zna za svačiju poziciju, ali ipak su se stekli neki uslovi da se o tome dovoljno zna. Dopustite da ovaj trenutak dogovaranja ovde nekakvog finalnog, ipak bude bar za trenutak, a ne znam da li je to 30 godina ili manje vrijeme, skriven od očiju javnosti. Ne moramo sve praviti estradom, dajte da prekinemo s tom praksom.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja se slažem sa ovim što je rekao drug Gligorov.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, ali sada idemo na pravljenje saopštenja koje će da pokrije šta je potrebno i kako se dogovorimo, tako ćemo da radimo. Da vidimo kako ćemo pripremiti sledeću sednicu oko ovog posla.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Mi smo se prošli put ovde dogovorili da se objavi zato što nije bilo moguće napraviti saopštenje koje izražava tok sednice. Prema tome, izvolite, napravite saopštenje u kome će se videti jasne pozicije. Meni lično uopšte ne smeta i da se objavi stenogram. Ali, ako ste u stanju da napravite saopštenje koje će izraziti tok sednice, vi ga napravite.

BORISAV JOVIĆ:

Mi ne možemo da napravimo saopštenje koje će izraziti tok sednice a da svi budu zadovoljni, obzirom da je sednica bila vrlo duga i vrlo su različita mišljenja iznošena, a da to saopštenje bude kao što su dve-tri stranice. Mi to ne možemo. Mogli bi onda da damo neki izveštaj novinarskog karaktera koji bi sumirao glavne stavove. To je onda malo delikatno i ko će to da preuzme? Ako se insistira da javnost bude više obavestena, onda mislim da je loše da kada odemo odavde, svako svoje saopštava tamo, pa iznudi da i drugi saopštava šta je on sam rekao ili da prepričavaju drugoga nekorektno. Onda da damo sve, pa gotovo. Ja sada ne znam.

Moj je predlog da prvo vidimo, da li možemo da sačinimo saopštenje i kada ga vidimo, onda ćemo znati. Drugo, da vidimo šta ćemo raditi iduće nedelje ili kada budemo bili u Sarajevu i kada, jer i to nismo raspravili, a to je važnije. Da li Hrvatska i Slovenija misle da će moći nešto novo da daju? Rekle su da će moći i da se opredele kad vide kako su se opredelile druge republike prema njihovom predlogu. Ako sve ostanu van tog njihovog predloga, to što su dali, ako bude drugačiji odnos snaga, one će možda dati nešto drugo. To sam ja tako razumeo. Ali, dok to ne vide, ne mogu reći ništa. Znači, to imaju za iduću nedelju njihovo i čekaju nas, odnosno čekaju vas. Onda ostaje da za iduću nedelju sve četiri republike koje imaju mogućnosti da predlože nešto konkretno, o čemu su danas razgovarale, pripreme svoje predloge i da i tamo onda pogledamo i razgovaramo o tih četiri-pet pitanja koja čine tu zajedničku funkciju. Može da se pređe i na drugo pitanje iza toga, na koji se način ona ostvaruju i koje su, da kažem, vrste vlasti i kako se bira i kako se odlučuje, recimo. Ali, ovo je prva faza ipak kao državna funkcija i to bi bilo dobro.

ANTE MARKOVIĆ:

Ali, u saopćenju se može dati ono što je dogovoreno oko prve tačke. Ako se može uopće danas može izaći sa saopćenjem iz ove naše sjednice, bez obzira što su problemi ostali još mnogobrojni.

BORISAV JOVIĆ:

Lako je za prvu tačku. Narod čeka za drugu tačku da kažemo i za nju i moramo reći nešto. Reći ćemo ono što se dogovorimo, a još se nismo dogovorili.

Možemo li se dogovoriti da ćemo kroz nedelju dana ili kako kažete, za nedelju dana nastaviti razgovor u Sarajevu. Da su danas razmenjena mišljenja u konstruktivnoj atmosferi sa potpunim razumevanjem i tolerancijom od strane svih učesnika i da su nanovo izneta gledišta pojedinih republika i da su razjašnjene sve bitne razlike koje između njih postoje – razlike i sličnosti. Da je dogovoreno da se za narednu sednicu još jednom, a možemo kazati da su razlike koje su postojale u mnogim stvarima još ostale i da nisu prevaziđene, ali da je dogovoreno da se dalje radi na tome. Da je dogovoreno da se na sledećoj sednici u Sarajevu nastavi razgovor sa bližim preciziranjem mogućih rešenja za zajedničku državu ili za druge alternative koje su takođe prisutne, za sve alternative koje su prisutne. To je što se tiče ovoga. Ja bih apelovao da to bude ili u sredu ili u četvrtak ili u petak i da ne preskočimo celu nedelju.

Što se tiče prve tačke, mislim da smo to već ranije definisali da je prihvaćena informacija SIV-a i da to što je dogovoreno da treba da se nastavi, ono što sam rekao kada smo zaključivali.

KIRO GLIGOROV:

Dobro je da se kaže „u tom okviru“, a ne „o tom okviru“.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, u tom okviru. Molim vas lepo, da svaka republika za Sarajevo pripremi svoje konkretno viđenje ovih nekoliko funkcija zajedničke države i da o tome raspravimo sa svim modalitetima, alternativama, predlozima i detaljima koje smatra da su važni za ovu vrstu razgovora, gde se politički smer opredeljuje, a iza toga imaju pravnici koji će to da obuku u pravnu formu. Posle toga ćemo mi predati Ustavnoj komisiji i drugome ko će to raditi. Što god se preciznije dogovorimo, to je sigurno bolje.

Ako predsednici predsedništava mogu da ostanu dok definišemo zajedničko saopštenje, nama bi to bilo dobro ili koji mogu da ostanu, a ako ne mogu, oni koji ne mogu, neka idu, a dogovorili smo se.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Da li je to na današnji dan ili kada?

BORISAV JOVIĆ:

Da se sada dogovorimo i da vidimo. Evo, Tuđman ima neki predlog.

FRANJO TUĐMAN:

Dajte malo više vremena iz onih razloga o kojima smo govorili. Predlažem da na ovakve sednice, gde se raspravlja, recimo, o pitanjima ustavnih tumačenja, suverenosti, da možemo dovesti i stručnjake za pojedina pitanja, jer na svim konferencijama iza leđa stoje stručnjaci koji mogu podastreti podatke, a da ne govorimo samo napamet. Mislim da nema nikakvih razloga da to ne učinimo, sada kada ulazimo u konkretnija razmatranja i traženja rešenja.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, možda ćemo to raditi i na drugi način da izolujemo pitanja za koja smatramo da su sporna i da formiramo stručnu ekipu.

FRANJO TUĐMAN:

Sporno je pitanje već unapred, rekli smo danas, pitanje tumačenja suverenosti. Sporno će biti pitanje nadležnosti organa na liniji toga što je rečeno.

BORISAV JOVIĆ:

Na sledećoj sednici da definišemo i izdvojimo ta pitanja.

MILAN KUČAN:

Molim vas da to ne bude u sredu i četvrtak, što se mene tiče, jer je meni sednica Skupštine.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, onda idemo u petak. U petak će biti malo više vremena. Onda imamo 9 umesto 7 dana i to je onda dogovoreno. Onda je sve dogovoreno. Mi ćemo dati sada pauzu dok se ne načini saopštenje i dok se ne pripremi tekst saopštenja. U međuvremenu imaćemo sednicu Predsedništva po pitanjima koja nisu vezana za predsednike predsedništava. To će kratko trajati oko nekih hitnih zakona, a u međuvremenu kada dobijemo ovo saopštenje da opet svi završimo. Možete i vi ostati na ovom delu dok mi radimo i nema ništa tajno. To su privremene mere za Skupštinu Jugoslavije. Ko god hoće da ostane, može da ostane, jer je to za nas jedno pitanje koje nije nikakva tajna niti je sporno. Stenogram ćete dobiti tog trenutka kada bude gotov.

/Sednica je završena u 18:30 časova/.

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 99. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE održane 22. februara 1991. sa početkom u 11,10 sati

Prisustvovali su: dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ; Stjepan Mesić, potpredsednik Predsedništva SFRJ; dr Vasil Tupurkovski, dr Janez Drnovšek, Nenad Bućin, Bogić Bogičević, Riza Sapundžiju – članovi Predsedništva SFRJ; Jugoslav Kostić, predsednik Predsedništva Vojvodine, koji vrši funkciju člana Predsedništva SFRJ; Ante Marković, predsednik Saveznog izvršnog veća; Irfan Ajanović, potpredsednik Skupštine SFRJ; Kiro Gligorov, predsednik Republike Makedonije; Franjo Tuđman, predsednik Republike Hrvatske; Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije; Alija Izetbegović, predsednik Predsedništva SR Bosne i Hercegovine; Milan Kučan, predsednik Predsedništva Republike Slovenije; Momir Bulatović, predsednik Predsedništva SR Crne Gore; Hisen Kajdomčaj, predsednik Predsedništva AP Kosovo i Metohija; Anton Stari, generalni sekretar Predsedništva SFRJ; Nikola Tašić, Lazar Vračarić i Slobodan Marinković, iz Predsedništva SFRJ, generalni sekretar Predsedništva BiH Mile Akmadžić.

/Stenografisali su: Jordan Živanović, Stana Gapić, Vojka Šertović, Davorka Stijarčić, Mirjana Pehar, Dragana Stambolija/.

Predsedavao je dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da počnemo sa radom. Otvaram 99. sednicu Predsedništva SFRJ. Konstatujem da sednici prisustvuju svi članovi Predsedništva SFRJ. O radu sednice učestvuju: predsednik Saveznog izvršnog veća, Ante Marković, potpredsednik Skupštine SFRJ, Irfan Ajanović, predsednici republika, odnosno predsednici Predsedništava republika i autonomnih pokrajina.

Dozvolite da se, u ime svih učesnika, zahvalim Predsedništvu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine što nam je omogućio da današnju sednicu održimo u Sarajevu, u dobrim uslovima i prijatnoj atmosferi. Kao što smo se na prošloj sednici dogovorili, danas bi trebalo da nastavimo:

RAZMATRANJE POLITIČKE BUDUĆNOSTI ZEMLJE.

Da li se slažete sa predloženim dnevnim redom? /Slažu se/. Prelazimo na rad po dnevnom redu.

Pre svega, trebalo bi da se dogovorimo kako ćemo da radimo? Mislim da, jednostavno, treba da nastavimo tamo gde smo stali. Imali smo situaciju izjašnjavanja pojedinih republika o stavovima i predlozima za buduće rešenje Jugoslovenske političke krize. Došli smo do toga da neke republike treba još da zaokruže svoje gledanje na problem o kome je reč i da onda nastavimo razgovor, uzimajući u obzir i ta nova gledanja i te nove predloge, pokušavajući da dođemo do nekog zajedničkog rešenja.⁴³ Koliko je nama svima u sećanju, svi smo očekivali da za ovu sednicu svi bliže definišu svoja gledanja, koliko god je moguće,

43 Po sopstvenim dnevničkim beleškama, Jovićeve namere bile su daleko nepomirljivije: *S Veljkom Kadijevićem razgovaram o situaciji u vezi sutrašnjeg razgovora u Sarajevu. Zajednička je ocena da sutra treba načiniti prelom. Ako do njega ne dođe, PSFRJ kao Vrhovna komanda treba da povuče potez koji će prelom iznuditi. Morao ih staviti uza zid – ili referendum, ili sprovođenje ustava i zakona – ili sila.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 275).

uzimajući u obzir dosadašnji rad, a posebno da predsjednici Predsedništava Bosne i Hercegovine i Makedonije bliže definišu stavove ovih republika, obzirom da su u tom trenutku imali samo globalnu orijentaciju i globalno gledanje na situaciju. Zbog toga bih ja danas predložio da nastavak započnemo na način da dam reč gospodinu Izetbegoviću koji bi izneo ono što je Bosna i Hercegovina do sada mogla da pomogne i da definiše svoj predlog, a tim da posle nastavimo dalje.⁴⁴ Ima reč gospodin Izetbegović.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Velika hvala. Prije svega, da vam izrazim dobrodošlicu i zahvalnost što ste se potrudili i došli u Sarajevo. Želim vam ovdje ugodan boravak. Prije nego što bih izložio vrlo kratko neke stvari, neke osnovne temeljne stvari, o kojima će, možda, trebati više razgovarati kasnije, morao bih, u stvari, jer imam takav nalog svog predsjedništva, takav zaključak, da učinim na vas jedan apel, bolje rečeno, upozorenje – da nešto uradimo na današnjoj sjednici.

Naime, ekonomska situacija je vrlo teška, u Bosni osobito teška. Znam iz informacija da ni u drugim republikama nije bolja; negdje je nešto podnošljivija, negdje manje podnošljiva. U Bosni je situacija na granici jedne katastrofe ekonomske; u zadnje vrijeme se uobičajio naziv – kolapsa i jedne katastrofe, u kojoj polagano preduzeća i pogoni, jedan po jedan, staju. Nema se više vremena. Čini mi se da će naše sjednice postati bespredmetne, ako se ne nepravi neki napredak vrlo brzo. Jer, jednostavno, onda nećemo imati rezona ni da se vidamo. Narod će preuzeti vlast u svoje ruke, najvjerovatnije će doći do potpunog haosa. Veliki broj radnika u Bosni i Hercegovini nalazi se na minimalnom ličnom dohotku, pa ni taj „minimalac“ ne mogu da prime. To je krajnje alarmantna situacija u kojoj se nešto mora učiniti.

Bio sam obavezan ovo da vam kažem. Mi svi dajemo izjave posle sjednica. Ja ću, najvjerovatnije, ovo iznijeti u svojoj izjavi za štampu, koju budem kasnije davao. Naravno, svi smo zadržali pravo da dajemo izjave za štampu, ukoliko nešto drugačije ovdje ne zaključimo – o tome ćemo se, naravno, još dogovoriti; dogovorićemo se kada uradimo u tom pravcu. Svoje izlaganje ovdje bih ograničio, za sada, na dvije bitne tačke, o kojima se moramo sporazumjeti – naime, koje su polazne tačke, jer bez njih, bez sporazuma o te dvije bitne tačke, mislim da je dalji razgovor suvišan, suviše je raspravljati o drugim stvarima, ako se ne sporazumijemo o karakteru onoga što želimo da napravimo. Naime, mi smo se u Bosni i Hercegovini saglasili o tome da bi trebalo da održimo jednu državnu zajednicu; u Bosni i Hercegovini se još „rabi“ naziv „Jugoslavija“ za to, da održimo tu zajednicu u današnjem sastavu, ali da je bitno rekonstruiramo.

Ta rekonstrukcija, po našem mišljenju, ne bi smjela da ide na to da to ne bude država. To je prva postavka našeg programa. Dakle, ta buduća zajednica treba da bude država, ali sa minimalnim kompetencijama. Naime, ona treba da bude zasnovana na suverenosti

44 Dan ranije Borisav Jović je razgovarao sa Radovanom Karadžićem, koji mu je izložio svoje viđenje situacije u BiH: *Izetbegović je dosta nesiguran, ne voli ni Srbe ni Hrvate, ali se od Srba više plaši, jer su brojnija nacija ne samo u Bosni, nego sa stanovišta kome da se priključe Muslimani u slučaju raspada zemlje. Jasno je da Bosna i Hercegovina ne može opstati ukoliko se raspadne Jugoslavija, da ne može opstati sama kao država niti se može cela priključiti Hrvatskoj. Jedina bi joj nada u slučaju raspada zemlje bila da se priključi Srbiji i Crnoj Gori i da zajedno formiraju novu Jugoslaviju. Srbi u Bosni i Hercegovini treba da igraju na tu kartu, ako mogu da privuku Muslimane. Karadžić dalje ocenjuje da su nam Makedonci juče u razgovoru sa Hrvatima, zabili nož u leđa. Prihvatili su konfederaciju. Bar tako izgleda po saopštenju. Ako je tako, sa Bosnom će biti teško. Srbi će koristiti sva sredstva da privole Muslimane na izbor s nama, mada, dugoročno oni mogu biti vrlo neugodan element nestabilnosti u zemlji. Težiće stvaranju muslimanske države – republike, sa Sandžakom i Kosovom. U slučaju opasnosti za nepovoljne odluke, Srbi će napustiti Skupštinu i paralisati je.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 273–274).

šest republika koje je čine. Ona nastaje dogovorom tih šest republika. Ali, ono što iz toga proistekne nije savez država nego je država. To je prva tačka o kojoj se radi. Mislim da bi se o tome trebali danas, ili sporazumjeti, ili konačno se na tom pitanju razići, jer sve drugo je bespredmetno, ako se o toj stvari ne saglasimo; ili, da se saglasimo da ona bude država manje ili više, ili da se saglasimo da bude savez država.

Prijedlog je Bosne i Hercegovine da se saglasimo da to bude bitno rekonstruisana država sa minimalnim kompetencijama, ali još uvijek – država. Mislimo da ta država, pored ostalog, treba da ima dvije bitne kompetencije, svakako, naravno, imaće ih još, to su zajedničke oružane snage i jedan zajednički uređen privredni prostor, jedinstveno uređen privredni prostor. Predlažemo, dakle, da se za te dvije stvari formira neka tročlana komisija, koja bi, ako pozitivno odgovorimo na prvo pitanje, jer je, upravo, često odgovor na to pitanje ovisan od toga kako bi ta državna zajednica izgledala – da li hoćemo državu ili nećemo; mnogi će odgovoriti na to pitanje, zavisno od toga kako će se zvati ta država. Prihvatio bih nekako državu, a ne bih prihvatio nekakvu drugu; dakle, da se sporazumijemo o ove dvije bitne stvari.

Pošto je pitanje stručnog karaktera, pošto ima više varijanata u tim rješenjima, mi mislimo da bi dobro bilo da se dvije komisije stručne obrazuju, koje bi iznijele nekoliko varijanata, rješenja odbrane, koncepcije odbrane u toj budućoj državi. Mi mislimo da bi trebalo zajednička armija da postoji, naravno, tu postoji čitav niz podvarijanata. Čini nam se da o ovoj stvari postoji izvesna saglasnost; čak nam se čini da postoji neka opšta saglasnost, naravno, ne postoji o modalitetima te odbrane, ali, postoji ono što je bitno ovdje – saglasnost da neka zajednička jugoslovenska armija, ili armija te buduće zajednice, treba da postoji kao zajednička vojska, zajednička armija.

S druge strane, nama se čini da postoji saglasnost o jedinstveno uređenom privrednom prostoru unutar te zajednice. To uključuje, naravno, jedinstvenu monetu, carinsku uniju, bescarinsko stanje i jedinstveno tržište. Stoga, dakle, držim da se stvari mogu ovoga puta krajnje uprostiti, da se ne opterećuju mnogim detaljima, da bismo trebali, prvo, da raspravimo pitanje, koje sam naveo. Da li se saglašavamo o dva principa: suverene republike, koje grade državu, jednu zajednicu, koja jeste država, koja ima, dakle, izvesne funkcije, a ove dvije funkcije, koje su, po našem mišljenju od bitnog značaja za nju. Ako odgovorimo potvrdno na prvo pitanje, onda da formiramo stručne komisije, da njima povjerimo da nam iznesu modalitete jednog i drugog rješenja: odbrane i privrede. To je ono na šta bih vas molio da skoncentrišemo današnji razgovor, jer mi se čini da je to suštinska stvar.

Dodao bih još jednu stvar. Što se tiče Republike Slovenije, po našem mišljenju, trebalo bi, s obzirom na odluke koje ona donosi, ili je donijela, ili je u toku donošenja, ili koje odgovaraju raspoloženju njenog javnog mišljenja, možda bismo mogli posebno tretirati Sloveniju – ovdje, pretpostaviti za nju, biti spremni da neke specijalne odnose između ove, buduće države, i Slovenije utvrdimo. Možda bismo to mogli da uradimo. Ali, to je jedna ideja – da se i Slovenija zadrži, ako ne u toj zajednici, ukoliko joj uopšte ne odgovara takvo jedno rješenje, koje nam se čini da se, velikoj većini Jugoslavije – ostatka Jugoslavije, odgovara zbog naših velikih problema – nacionalnih i svih drugih. Slovenija je, očigledno, u nešto drugačijoj situaciji, nema te probleme, možda bi se mogao utanačiti jedan poseban režim odnosa, koji bi Sloveniju zadržale u okvirima jedne cjeline – pod posebnim režimom. To bi, možda, bilo na osnovu nekog ugovora, a ne kao što bi mi ostali to gradili na osnovu jednog ustava.

To je jedna ideja, koja bi mogla posebno da se razmatra, ali koja bi trebala da obezbijedi, osigura, da i Slovenija ostane u sastavu zajednice, da i ona, za sebe, izbjegne sve one probleme koji nastaju tzv. razdruživanjem. Držim da bi se, u tom slučaju, problemi te vrste mogli uprostiti, odnosno broj problema svesti na jednu razumnu mjeru, odnosno rješivu mjeru – mjeru koja bi se mogla riješiti. Dakle, da ponovim, najkraće, suverene republike

u državi, u jednoj zajednici koja je država i čije bi dvije funkcije danas trebalo raspraviti, odnosno formirati komisije da se rasprave. Ako možemo sami zauzeti neke stavove, koji se tiču, dakle, oružane odbrane i rješenja privrednog, jedinstveni privredni prostor. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Da li želite da postavite pitanje za razjašnjenje ovog predloga, ili da idemo dalje na raspravu, nezavisno od ovoga? Možda ćemo samo zakomplikovati, ja bih imao neka pitanja, da bi mi bilo jasno šta je predloženo, ali se bojim da ne zakomplikujemo stvari, pa da ne možemo onda normalno da radimo. Na primer, meni bi bilo veoma važno, da bih razumeo predlog – da li je samo Jugoslavija, kao država, međunarodni pravni subjekt, ili su i republike? To je jedno pitanje. Drugo pitanje je da li su građanska prava na isti način tretirana u toj državi, ili u okviru suverenih republika?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Dakle, samim tim što je država, ona ima međunarodno pravni subjektivitet. Sada se postavlja pitanje – da li od toga imaju nešto i suverene republike? Mi smo, u jednom konceptu, koji smo htjeli danas da ponudimo, a po kojem nismo u svim detaljima bili postigli saglasnost u samoj Bosni i Hercegovini, ja izlažem onaj dio koncepta, u kome smo se saglasili. U tom konceptu smo bili predviđjeli da i republike, pod određenim uvjetima, imaju pravo, odnosno u svakom slučaju republike zadržavaju, u tom pogledu, ona prava koja imaju danas.

Ali, treba vidjeti da li se može, u kojoj mjeri bi se moglo to proširiti. Ja sam, namjerno, prešutio tu stvar, jer sam htio da raspravljamo jedno po jedno pitanje, izabirajući one dvije najdelikatnije stvari. Naravno, treba raspravljati o spoljnoj politici. Mislio sam da o ljudskim pravima ne treba uopće da diskutujemo, da ćemo se svi vrlo lako složiti – da unutar zajednice postoje opće prihvaćeni standardi ljudskih prava, koji su utvrđeni, već postojećim konvencijama, koje je Jugoslavija potpisala, na koje se obavezala; postoji sud, koji će braniti podjednako nacionalna i ljudska prava – u svakom dijelu zemlje. Mislim da bismo se s tim mogli složiti. Naravno, taj sud bi morao da bude sastavljen na paritetnom osnovu, ali bi se svaki građanin buduće državne zajednice mogao obratiti tom sudu za zaštitu svih prava. Već danas on može da se obrati i sudu van svoje države, znate da imate konvenciju, ne znam da li ju je Jugoslavija potpisala, ili ne, ali takva konvencija je u prometu, jer je jedan broj zemalja nju potpisao, pa je predvidio da građani mogu da se obrate Međunarodnom sudu, ne znam da li mu je sjedište u Holandiji ili Londonu. Ali, uglavnom, nalazi se van te zemlje. Onda, tim prije, što se tiče ljudskih prava, trebalo bi apsolutno ujednačiti ljudska prava – da budu jednaka, nacionalna i prava nacionalnih manjina, prema konvencijama, apsolutno sa ljudskom zaštitom.

Ja to nisam specijalno iznosio, zato što mislim da smo, bar u teoriji, saglasni s tim, jer niko, ovdje, najvjerovatnije ne bi tvrdio obrnuto – da ta ljudska prava ne treba da budu drugačija, a drugo je pitanje njihovog obezbjeđenja. Prema tome, što se tiče međunarodnog subjektiviteta, država, o kojoj je riječ, koju bismo stvorili, imala bi apsolutni međunarodno pravni subjektivitet tj. jedna od njenih karakteristika. Što se tiče republika, odnosno država u sastavu te države, imale bi, najmanje ono što danas imaju, s tim da se razmotri mogućnost njihovog proširenja, ukoliko to nije dovoljno precizirano. Dakle, njihovog proširenja da to ne bude u sukobu sa međunarodnim subjektivitetom Jugoslavije. Prema tome, što se tiče konzularnih i diplomatskih predstavništava, najvjerovatnije bi ostala isključivo u nadležnosti buduće zajedničke države. Najvjerovatnije, taj vid ne bi imale republike, a ostalo bi sve manje-više imale kao što imaju, uostalom danas.

BORISAV JOVIĆ:

Ko dalje želi reč?

NENAD BUČIN:

A spoljni poslovi?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Da, i spoljni poslovi, samo ih nisam danas nametao kao temu, nego problem odbrane i privrede. Danas ako bi mogli ili formiramo neku komisiju da te modalitete, oblike, forme kako bi to mogli da uradimo da budemo svi zadovoljni, a da ipak imamo jednu Armiju koja bi, naravno mi smo se u tome saglasili da ta Armija mora, i to je nešto što mora biti, depolitizovana, apsolutno depolitizovana, podrazumjeva se. I pravna stvar mora, jasno, biti smanjena jer mi jednostavno ne možemo imati jedan odnos, jer naša privreda nije u stanju mnogo što šta da izvrši. Ona mora biti reducirana, racionalizirana, što se tiče nacionalnog vrha, komandnog vrha, tu se mora postići vannacionalni sastav. To se mora postići. Takve promjene bi morale, po našem mišljenju, morale se inače sprovesti, sve ostalo o čemu bi trebalo da se diskutira, problemi brodova, problem služenja, to bi mogla neka stručna komisija da ponudi neko rješenje u tom smislu.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Hvala za sada na objašnjenju očekujemo da riječ dobije drug Gligorov. Izvoli, družo Kiro.

KIRO GLIGOROV:

Ja ću se zadržati na ovim, možda još na nekim pitanjima, ali ovo što je gospodin Izetbegović iznio mislim da je okvir prvi – oko koga bi vredelo razgovarati. Mi smatramo da Jugoslavija treba da bude uspostavljena kao zajednica slobodnih suverenih i dobrovoljno udruženih Republika, koje se organiziraju kao moderne pravne i parlamentarne demokratske države. Jugoslovensku zajednicu smatramo da treba da sačinjavaju sve Republike: Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija. Sve međusobne navedene Republike, sve navedene Republike međusobno bi morale jedna drugoj priznavati taj suverenitet, i da njihove granice međusobno budu nepovredive.

Buduća Jugoslovenska zajednica trebala bi da ima oblik državne zajednice, znači sa međunarodno pravnim subjektivitetom, smatramo da je to put koji će međunarodna zajednica lakše prihvatiti prelaz prestrukturiranje, rekonstrukciju sadašnje Jugoslavije, a i sa stanovišta interesa svih koji žive u zemlji, jer je to bolje i neophodno, razume se sa onim minimumom za funkcije koje ćemo zajedno obavljati u toj državnoj zajednici, sa onim minimumom funkcija koje bi obezbjedile najvitalnije interese zajedničkog života.

Unutrašnji poredak u Republikama bi trebao da počiva na potpunom priznavanju i prihvatanju čitavog međunarodnog korpusa prava čovjeka i slobode građana, uključujući i pravo na imovinu, na svojinu i ona najnovije generacije ljudskih prava u oblasti ekologije, ljudskih prava razvoja. Za tu svrhu smatramo da treba da postoji efikasan mehanizam jedinstvene zaštite unapređivanja prava čovjeka i građanskih sloboda. To uostalom danas sve više je međunarodna stvarnost. Postoje međunarodni mehanizmi za to i bilo kakav oblik naše zajednice morao bi da pretpostavlja isto tako efikasnu zaštitu tih prava na našem prostoru u našoj zajednici. U tom smislu ideja o jednom Sudu koji bi mogao da presuđuje u takvim stvarima izgleda nam potrebna i racionalna.

Zajednica Jugoslovenskih suverenih Republika imala bi i zajedničke ekonomske funkcije, pre svega carinsko i valutno područje, jedinstveno tržište i svi potrebni uslovi za slobodan promet roba, kapitala i rada. Prema tome i obavezu u pogledu vođenja politike valutnog kursa i sudskog obezbjeđivanje obligacionih odnosa, sigurnost da će se sve što je u normalnom pravnom i poslovnom prometu obavlja, da će biti zaključeno i poštovano. Imamo sadašnju situaciju koja nam dovoljno govori kuda vodi suprotan pristup, haos u ekonomskom i ogromnim štetama za sve. Prema tome mislim da i to treba uključiti u tu raspravu.

Odbrana zemlje bi trebala da bude zajednička funkcije Republika i Federacije odnosno, pardon, te buduće zajednice kako će se ona zvati vidjećemo. Smatramo da jedan deo onoga što danas predstavlja Jugoslovensku narodnu armiju, svakako u manjem obimu nego danas prema međunarodnim prilikama i ekonomskoj situaciji u kojoj se nalazimo, bi trebalo da bude zajednička oružana sila, a ovo što već sada u „zametku“ postoji u vidu teritorijalnih jedinica, jedinica teritorijalne odbrane trebalo bi da bude deo te ukupne sile u rukama Republika. Jugoslovenska narodna armija u tom slučaju ne bi imala druge funkcije osim odbrane od spoljnih faktora, spoljne opasnosti, depolitizirana, departizirana, i onaj stalni sastav u onom delu zajedničkih oružanih snaga, ne bi smele da se angažuju ni u jednoj političkoj partiji.

U međunarodnoj politici kao i u spoljno političkim odnosima Jugoslavija bi utvrđivala spoljnu politiku koja bi bila u funkciji izvršavanja zajedničkih interesa svih republika. To u principu znači da se može prihvatiti načelo zajedničkih diplomatsko-konzularnih predstavništava, no uz mogućnost posebnih i samostalnih predstavništava Republika pojedinačno ili više Republika u jednoj zemlji gdje postoji neki posebni interesi, bilo za neke ekonomsko-političke odnose, probleme iseljeništva, radnika napolju.

To bi, u osnovi, bio naš predlog. Pri tome smatram da treba prići raspravi o sadržini osnovnih i najbitnijih funkcija te naše buduće državne zajednice i postupno, kompleks po kompleks problema, raspravljati i približavati gledišta bliže upoznati sve moguće razlike, odvagati argumente za i protiv u jednom postupku koji bi, po našem mišljenju, bio jedino moguć da se ne bi prišlo tome u vidu konfrontiranja krajnje modeliranih tema, koje onda izgledaju kao da su potpuno suprotne jedna drugoj, da je nemoguć bilo kakav dogovor, a možda bi nas kao što sam i prošli put govorio ovaj put rasprave po sadržini, po materiji približio nečemu, gde ćemo možda mnogo jasnije nego sada da vidimo šta je, zapravo, ono što je, zaista, za neku stranu neprihvatljivo, gdje su mogući eventualni kompromisi i da tako postepeno gradimo nešto što će na kraju ispasti neki naš zajednički dogovor.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Da li ima pitanja, da bi se razumeo koncept?

MOMIR BULATOVIĆ:

Da iskoristim priliku da, sam sebi razjasnim, jer pravo da vam kažem ne razumijem, interesovalo bi me u prijedlogu koji je iznio sada drug Kiro Gligorov, ako sam ja dobro notirao.

U Jugoslaviji moraju biti sve republike kao suverene, ravnopravne, međusobno priznate i sa nepovredivim granicama, odnosno sa priznatim granicama, zatim, u stvari prije toga je rečeno, da bi Jugoslavija po tom konceptu trebala da bude zajednica suverenih modernih država koje se udružuju slobodnom voljom.

Budući da se u svakom demokratskom društvu, naravno, akcent stavlja na slobodnu volju, interesuje me da li koncept predviđa mogućnost da postoji neka republika koja svojom slobodnom voljom ne želi da se udruži i da li to znači da se mijenja koncept i da li to u stvari znači da Jugoslavija nije moguća, ako se desi ovo što se, kako ja tumačim već desilo – pred nama je papir jedne naše republike, koja predlaže sporazumno razdruživanje. Mene samo interesuje to da li ovakav koncept, grubo rečeno, drži vodu samo u slučaju da je svih šest republika, ili on ostaje takav ako se i bitno promijeni stanje.

Ja imam jedno dopunsko pitanje, pošto je vezano za isto, pošto se postavlja da se stvori nova zajednica samostalnih i slobodnih država, koje treba da se udruže, da li to podrazumeva, da se prvo razdruže, pa da postanu u pravnom međunarodnom smislu slobodne i samostalne, da bi mogle da se udruže, jer mi danas to stanje nemamo od koga se ovdje polazilo. Da li je ovo stanje sadašnje zadovoljavajuće stanje iz koga ćemo da idemo u novo stanje ili treba da se vratimo na razdruživanje?

KIRO GLIGOROV:

Što se tiče prvog pitanja, ja sam bio jasan u tome smislu, da sam rekao da mi Jugoslaviju i buduću jugoslovensku zajednicu shvatamo i podrazumevamo kao zajednicu svih republika. Ovo je jedna hipotetička pretpostavka o kojoj je govorio drug Bulatović, ako se neka odluči da ne bude o tome ćemo onda razgovarati, kao i sada ali do sada mi sjedimo svi za istim stolom, razgovaramo o istoj problematici i ja ne polazim od te pretpostavke da će i jedna republika izostajati, ako nađemo zajedničke osnove za jedan takav dogovor, da će ostati izvan Jugoslavije. Mi to ne pretpostavljamo, ne želimo i smatramo da bi to bila šteta. To je što se toga tiče.

Što se tiče pitanja da li se prvo treba razdružiti, da bi se shvatilo ono o čemu sam govorio, da trebaju da se udruže suverene, slobodne države, ja smatram da je do takvog dogovora na određeni način u ratnim uslovima već došlo u Avnojskoj Jugoslaviji i da je tada već bilo ipak u osnovi o udruživanju u jednu državu, u jednu zajednicu svih tada oformljenih republika, odnosno država. Ja smatram da je i to bila zajednica slobodno udruženih republika.

MOMIR BULATOVIĆ:

Gde su te republike bile?

KIRO GLIGOROV:

Bile su u toku formiranja, rat je bio, revolucija je bila, borili smo se za svoju državu i za obnovu jugoslovenske zajednice, za sopstvenu državu. Naša deklaracija i manifest donet na prvom zasedanju ASNOM-a polazi od toga da se Makedonija kao slobodna država udružuje u jugoslovensku federativnu zajednicu, kako je tada pretpostavljeno.

MOMIR BULATOVIĆ:

Razumeo sam odgovor. Važno je, nije potrebno razdruživanje.

KIRO GLIGOROV:

Sad ću to da objasnim, no da ne ulazim u taj istorijski deo, to je možda i različito od republike do republike, jer Makedonija je morala jedanput da stvori svoju sopstvenu državu, a to je na prvom zasedanju ASNOM-a. Učinila je na prvom zasedanju ASNOM-a. Međutim, što se tiče ovoga problema da li se prvo treba razdružiti, pa se posle udruživati, ja smatram da to nije potrebno. Smatram da to treba, ako je već neko dao inicijativu, a to je, to su učinile dve republike sada – Slovenija i Hrvatska, da se otvori proces razdruživanja, ja to shvatam i razumem kao paralelan proces raščišćavanja svega ovoga što je ostatak da kažem obavezača, prava, zajedničkog života, koji nije bio ni u takom kratkom periodu ni bez mnogo čega i da istovremeno, a to smo i ovdje, razgovaramo u istom vremenu, paralelno razgovaramo i o tome kako ćemo doći do ponovne zajednice, koja će onda odgovarati svima nama i koju ćemo time dogovorom prihvatiti.

Dakle ne smatram da je najpre potrebno se potpuno do kraja razdružiti, da bi sjeli da razgovaramo o udruživanju, nego da to teče jedno sa drugim zajedno, s tim da pod prvim podrazumijevamo, za to što smo prošli put zadužili SIV da napravi taj takozvani deborni bilans i sve što iz toga proističe, da bi u tu novu zajednicu ušli kako se već više puta ističe na bazi čistih računa.

BORISAV JOVIĆ:

Ko dalje želi reč?

MILAN KUČAN:

Prvo na pitanje gospodina Izetbegovića, da idemo tim redom. Naš je stav od početka tih razgovora jasan, da mi predložimo da se Jugoslavija onako kako je nastala i razdruži na suverene države sa svim atributima suvereniteta i da na osnovu takve svoje pozicije

u koju mogu samostalno i nezavisno od uticaja i nadmetanja interesa drugih odlučivati o svom položaju i interesima i budućim vezama sa drugim republikama kao suverenim državama i sa drugim državama koje sada nisu u okviru Jugoslavije, naravno sa različitim kvalitetom tih veza.

Kako doći u taj položaj? Mi predložimo put razdruživanja, predložimo dogovorno i sporazuman put da ne ponavljamo što sam rekao prošli put, dakle mi jesmo za osamostaljenje suverenih država i za otvaranje procesa njihovog dogovaranja o stvaranju moguće zajednice suverenih država dakle ne za jednu državu sa jednim međunarodno-pravnim subjektivitetom. Dalje, moguće je ovo što je kao podvarijanta, ako sam ja dobro razumio što je iznio gospodin Izetbegović, da i Slovenija dođe u nekakav poseban odnos sa državom koje bi stvorile sve druge republike, pri čemu naravno ne bi smjeli danas preskočiti činjenicu da ono što je uradila Slovenija, uradila i Hrvatska. Dakle to su dvije republike sa takvom opcijom, sa takvim stavom ili takvom odlukom i onda je to moguće. To je vraćanje, barem što se Slovenije tiče. To je vraćanje na ono nekada odbačenu koncepciju asimetrične Federacije, uslovno tako rečeno, u kojoj je Slovenija tražila za sebe konfederalnu poziciju. Sve zavisi, naravno od interesa, i od spremnosti i od zajedničke procjene šta bi se time dobilo. Ali da budem jasan, i to, ta mogućnost pretpostavlja osamostaljivanje Slovenije putem razdruživanja u samostalnu državu.

Drugo, nastalo je poslije prekjučerašnje sjednice Skupštine Slovenije, ako se smijem pozvati i na rezoluciju Sabora Hrvatske jučer, kvalitetno nova situacija. Ja sam o tome govorio prošli put i obavijestio vas da će u srijedu Skupština Slovenije uraditi, jer je to formalan prijedlog, prema kome se treba odrediti u skupštinama republika, jer je Slovenija sa svojom rezolucijom formalizirala postupak ovih naših dogovora o budućnosti Jugoslavije i o budućnosti svake republike posebno, formalizirala ga je na način da predlaže skupštinama drugih republika da se započne postupak razdruživanja i to republikama kao osnivačima SFRJ, putem udruživanja, dakle, kao suverenim državama, analogno osnivanju te zajedničke države. Na taj način, bi se sadašnja SFRJ razdružila na dve ili više, zavisi od volje drugih republika, samostalnih, suverenih država, koje će sve biti ravnopravne i solidarne nasljednice sadašnje zajedničke države. To pretpostavlja da će sve republike kao suverene države jedna drugoj da priznaju suverenitet, nemješanje u unutrašnje poslove, zemaljski odnosno teritorijalni integritet i granice.

Odnose reguliraju pregovorima uključiv i odnose prema sadašnjem, dakle, saveznim ustanovama, institucijama i organizacijama i naravno, uključiv i reguliranje odnosa koji izvire iz raspodjele sadašnjih prava i obaveza, iz dosadašnjeg zajedničkog življenja. Vrlo kratko, ponavljao sam prošli put, imate i Rezoluciju, na žalost ja sam previdio pa sam donio i konačnu verziju ali nadam se da je toliko jasna da to neće smetati i podrazumijevanje. Rezolucija ne isključuje i pregovore republika kao suverenih država u reguliranju međusobnih odnosa i osnivanje budućih, odnosno osnivanju buduće zajednice. Nema potrebe da govorim o njoj jer je poznato šta se pod tim misli. Mi očekujemo da će se skupštine republika prema tom predlogu izreći u razumnom roku da bi mogli intenzivirati taj proces, naravno, da mi to razumijevamo kako je to ovdje rekao Kiro Gligorov kao paralelni proces, ali u kome i treba razumeti tako koji ne zavisi od benavalence saveznih organa od njegovog dozvoljavanja i uslovljavanja, odnosno postavljanja uslova pod kojima se može ostvariti pravo na samoopredjeljenje i naravno, posebno bez preglasavanja u saveznim institucijama o tome. Zato, iz principijelnih razloga u odnosu na sam karakter te federacije i njen nastanak i s obzirom na ovu činjenicu mi smo to uputili skupštinama republika kao partnerima u tim, u tom procesu. Sabor Hrvatske se do toga opredijelio i vjerovatno će se taj tekst dobiti.

Samo još nekoliko stvari zašto bi bilo neophodno po našem mišljenju i formalno taj proces. Mi o tome diskutujemo dosta dugo, odlazu se odluke i sve to samo produžava agoniju, stvara utisak nespremnosti i nesposobnosti da preduzmemo odlučujuće korake,

ekonomska situacija je katastrofalna i ja o onome sto je govorio gospodin Izetbegović neću dodavati. U Sloveniji je situacija ista i mi moramo odgovornost za ekonomsko socijalnu situaciju uzeti u svoje ruke, jer to uslovljavanje, dogovaranje kako će biti, ako će biti, to ne vodi ničemu. Dalje, tu smo suočeni sa stalnom blokadom i pravnog i ekonomskog sistema i aktivnosti između republika i federalnog sistema, to su međusobna uslovljavanja tako da su i republikama i saveznoj vladi vezane ruke. I, konačno imamo tu plebiscitni rok, postavljen na šest mjeseci do plebiscita, dakle do kraja juna, a tu naravno ne mislim plebiscit kao čin, nego kao čitav sadržaj, argumentaciju koja je dovela do plebiscita i sadržaj njegovog ostvarenja izražen o ovoj izjavi o dobrim namjerama Republike Slovenije.

Dalje, odnos prema budućim razgovorima o mogućoj zajednici jugoslovenskih republika kao suverenih država, mi vidimo i nikako ne zatvaramo, naprotiv stajemo otvoreni za razgovore po toj opciji naravno, s onima koji u principu takav koncept prihvaćaju. Ne vidimo razloga da o konkretnostima o obimu zajedničkih ekonomskih političkih funkcija razgovaramo s onima koji uopšte ne prihvataju takvu koncepciju. I da ne ponavljam sadržine, ona je, odnosno sadržaj, on je poznat iz onog zajedničkog slovenačko-hrvatskog modela konfederalnog preuređenja Jugoslavije, reguliranje ekonomskih prostora na principima slobodnog tržišta odbrana, spoljni poslovi, ljudska prava i institucije za njihovo obezbeđenje. Taj koncept je otvoren, zavisi sve od toga ko bi pokazao interes za njega, kakvi bi mu bili interesi i kakve mogućnosti. Naravno, mi bi u takve razgovore išli sa onima koji bi bili spremni priznavati potpuni suverenitet jedan drugome, pravo na opstanak, na međunarodni subjektivitet, samostalnost, nemešanje u unutrašnje poslove, teritorijalni integritet i granice. Drugo, unutrašnje uređenje, dakle subjekti koji bi imali republike, koji bi imali unutrašnje uređenje na principima političkog pluralizma, puno poštivanje ljudskih prava bez razlika na nacionalnost, po religiji, uz čitavi mehanizam unutrašnje zajedničke i međunarodne kontrole i arbitraže, poštivanje liberalnog tržišta i pluralizam i ravnopravnost svojine. Treće, republike koje bi bile spremne poštivati ravnopravnost i posebno individualno i kolektivno zaštitu manjina i nacionalnih, ali ne samo nacionalnih, po principima međunarodnog prava.

Četvrto je pristajanje na zajednički sistem kolektivne sigurnosti i odbrane, koji bi bio vezan i koji bi bio dinamičan u smislu dinamike nastajanja i formiranja evropskog sistema odbrane i sigurnosti; peto, međusobno bi priznavale jedna drugoj međunarodni subjektivitet i suverenitet u sklapanju bilateralnih ili multilateralnih ugovora sa drugim državama, sa međunarodnim organizacijama i institucijama, uključujući i finansijske; i šesto, koje bi bile spremne prihvatiti međunarodno uređenje u nekim novim oblastima, počev od ekološkog, pa sve do manjinskog. Bitno je, to moram ovdje ponoviti, da bi to bio dogovor ili razgovori sa suverenim državama. Predlog razdruživanja nije oprečan, on je uslov da bi došli u takvo stanje; naravno, vremenski i tehnički to može teći istovremeno, ali treba se dogovoriti u kom roku bi se konstatiralo da su sve, ili pojedine republike koje, naravno, to žele, koje nisu spremne da se odreknu svog istorijskog identiteta i suvereniteta, koji nikada nisu prenosile i odricale se, da se konstatira da su suverene i nezavisne države.

Odnos prema prošloj sednici i predlogu gospodina Izetbegovića je, dakle, u toj kvaliteti odnosa, dakle, ono što bi se ostvarivalo na zajedničkim principima, aktivnostima u okviru takve zajednice. To bi odlukom zakonodavnih organa vlasti u tim državama, postalo unutrašnji, odnosno sastavni deo unutrašnjeg pravnog i ekonomskog poretka. Kod federalnog uređenja, da ga tako nazovem, radi se o jednokratnom prenosu tih suverenih funkcija republika na saveznu državu, na njene institucije, a tu se onda odlučuje, po principu – jedan čovek, jedan glas, uz sistem, koji bi obezbeđivao, koliko bi to uspevao, nacionalnu ravnopravnost, odnosno ravnopravnost republika.

Razgovori o raspodeli pravne odgovornosti su neophodni, bez obzira na dogovor o sudbini po jednoj ili drugoj varijanti. Mislimo da treba s njim ubrzati, a ja sam prošli put

razumeo tako predsednika SIV-a, da će unutar SIV-a početi rad na pripremanju tog predloga. Mislim da bi se morali dogovoriti kada, o toj raspodeli prava i obaveza obavestiti inostranstvo, pre svega finansijske organizacije, fond, svetsku banku, Pariski klub, jednom izjavom da, što se njih tiče, njihova prava u odnosu na Jugoslaviju, jugoslovenske republike, neće biti ugrožena.

Mislim da bi, isto tako, morali pripremiti predloge kako je zamišljen raspored prava, odgovornosti u svim republikama; da se tu treba poslužiti principom Dunavskih konvencija, od kojih je jednu Jugoslavija ratificirala, sve tri potpisala; i morali bi se dogovoriti o drugim pitanjima – to je razgovor s Armijom, razgovor o preuzimanju poslova Narodne banke; razgovori o spoljnom predstavljanju. Sve je to moguće, ukoliko se postigne načelni dogovor o tome da li smo za jednu ili drugu varijantu, odnosno, da li je i ko je za jednu, a ko za drugu varijantu. Ako bi uspeali danas, da dođemo na čisto oko tih pitanja, da znamo ko s kim i o čemu treba razgovarati, odnosno o čemu moramo svi razgovarati, a o čemu želimo razgovarati svi, ili samo neki, onda mislim da bi današnji sastanak bio pun pogodak, jer bi onda mogli, za drugi sastanak, da se tako i pripremimo. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Drug Hisen je tražio reč.

HISEN KAJDOMČAJ:

U kontekstu ovih pitanja, koja se postavljaju, mislio sam da se uključim, naravno, nadovezujući se na ono što smo na određen način već kazali, kada smo se dogovarali za nastavak ovih razgovora, danas, u Sarajevu.

Naime, i prošli put, kada smo se dogovarali o nastavku razgovora, rekao sam da bi bilo dobro i neophodno da u daljim pripremama za razgovore i u kontekstu razmišljanja, odnosno razrađivanja pojedinih opcija i viđenja o političkoj budućnosti zemlje, imao u vidu dosadašnju aktivnost koju smo vodili u Predsedništvu i šire, po republikama i pokrajinama – ono što je iznošeno u svim dosadašnjim razgovorima, uključujući i ranije obrađene opcije i koncepte; da bismo u daljim razgovorima mogli kompletirati sva ta naša viđenja i onda bi napravili određene korake ka približavanju gledišta o budućem uređenju jugoslovenske zajednice. U tom smislu, s razlogom sam, verovatno, prošli put rekao da ranije ponuđene opcije, inače, poznate kao konfederativni koncept i kao federativni koncepti da one, kao takve, nisu mogle biti podržane – što se Kosova tiče – iz jednostavnog razloga što je u njima, u potpunosti, bilo izostavljeno pitanje Kosova. Zbog toga sam, prošli put, molio da sve to imamo u vidu kako bismo mogli da i to pitanje uključimo i, na određeni način, obezbedimo da se i njemu, istovremeno, prilazi kao i svim ukupnim pitanjima i odnosima budućeg uređenja zemlje.

Sada se, na određen način, vraćam na to – očekivao sam da će i drugovi, koji su sada napravili određene osvrte svojih viđenja, gospodin Izetbegović i Kiro Gligorov – da će, u kontekstu tih viđenja, u svojim republikama, nešto reći i o Kosovu. Naravno, o Kosovu govorim, a drugoj pokrajini – Vojvodini – drug Kostić bi mogao o tome govoriti. Ja sam, upravo, na tome više insistirao; jer, to nije pitanje koje bismo trebali ostaviti za kasnija vremena. Mislim da to treba da bude istovremeno podvučeno u ovim našim razgovorima; ne samo zbog političkih i ukupnih prilika koje imamo danas na Kosovu, ne samo zbog socijalnih, političkih i drugih problema koji su sve teži u čitavoj zemlji, na Kosovu posebno izraženi – dramatični, već i zbog toga da bismo u ovim našim razgovorima, uključujući i to pitanje, videli celinu predstave o viđenjima – šta i kojim pristupom mislimo da bi bilo najracionalnije i najprihvatljivije rešiti pitanje statusa Albanaca danas u Jugoslaviji, odnosno statusa Kosova u budućem uređenju zemlje.

Uvereni da bez rešavanja tog pitanja teško ćemo moći obezbediti stabilnija rešenja, odnosno stabilnost na Kosovu i šire. Možda nema smisla, ali da kažem i to da su Albanci u

Jugoslaviji, danas, treći po broju; mislim da narod, koji je na svom tlu i svom zemljištu, u svojoj otadžbini – moramo misliti i razgovarati, istovremeno učiniti napore da dođemo do onih rešenja koja bi bila prihvatljiva. Iz ovih izlaganja nisam mogao videti da se o tome, kako je ovde izneto, ni u ova dva viđenja nisam video da se o pokrajinama, odnosno o Kosovu imao neki stav, koji bi, danas, mogao biti ovde prisutan i uključen u zajedničku raspravu i nastavak razgovora o političkoj budućnosti zemlje. Imao sam za cilj da, možda u tom smislu, postavim pitanje da li se i o tome razmišljalo u ovim dvema republikama i da li imamo takva viđenja rešenja ovog problema.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Gospodin Tuđman je tražio reč. Izvoli.

FRANJO TUĐMAN:

Želim obavjestiti ovaj skup da je, na jučerašnjem zasjedanju Sabora Republike Hrvatske, donio neke odluke, koje su, izravno, ne samo povezane, nego i znače obvezu predsjednicima Hrvatske za razgovore i za rješavanje pitanja o kojima raspravljamo. Te odluke Sabora Hrvatske – bile su uvjetovane, kako vlastitim razmatranjem, tako i postupcima saveznih organa i drugih republika. Tako je Sabor, zbog toga što je u Saveznoj skupštini predloženo niz zakona, koje je hrvatska vlada i Sabor smatraju da su neprihvatljivi; donio dopune Ustavnog zakona, kojim stvara zakonske pretpostavke da se na teritoriji Republike Hrvatske ne mogu primjenjivati oni savezni zakoni koji su u suprotnosti sa Ustavom Republike Hrvatske ili koji direktno štete interesima Republike Hrvatske, jer se Hrvatska ne može suglasiti sa vraćanjem na centralistički sustav koji je, u mnogo čemu, nepogodnim nego što su, do sada, bila dosadašnja rješenja – koja su išla na štetu Hrvatske.

Drugo, Sabor Republike Hrvatske donio je Rezoluciju o zaštiti ustavnog poretka Republike Hrvatske, kojom se traži od Predsjedništva Jugoslavije da zaustavi neustavna i nezakonita ponašanja Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i oružanih snaga JNA na teritoriji Hrvatske u vezi sa Naredbom od 9. siječnja. U praksi se pokazuje da ta Naredba nije korišćena da se ispita i da se osujeti stvaranje ilegalnih oružanih skupina i formacija, nego da se želi iskoristiti za razoružanje legalnih oružanih formacija Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske, i ne samo to, nego i za destrukciju legalne vlasti Hrvatske, pozivom na zatvor, na istragu ministara Hrvatske. Znači, Sabor Hrvatske donio je Rezoluciju u kojoj je iznio i podatke; ja se na tome neću zadržavati, to je upućeno Predsjedništvu i Predsjedništvo će se, vjerovatno, pozabaviti njime. Ali, neka bude jasno da se takva protuhrvatska rabota na teritoriji Republike Hrvatske neće dopuštati i koja je usmjerena na rušenje ustavnog poretka i legalno na slobodnim izborima izabrane vlasti u Republici Hrvatskoj.

Treći akt, koji je najizravnije povezan, a i ova dva su, svakako, sa našom raspravom, jeste donošenje Rezolucije, kojom je prihvaćena Rezolucija Slovenske skupštine od prije toga. U toj rezoluciji se kaže – ona je noćas doneta, ali mislim da ju je tajnik predao vašem glavnom tajniku – da „svjesni činjenice da će tek mogući novi povijesni sporazum, što ga pripremaju suverene Republike Hrvatske, današnje SFRJ, omogućiti njihovim predstavnicima da sklapaju punovažne međunarodne ugovore. Savez Republike Hrvatske, u povodu primitka Rezolucije Skupštine Republike Slovenije o prijedlogu za sporazumno razdruživanje SFRJ, a na osnovi članka 140. Ustava Republike Hrvatske, na prijedlog predsjednika Republike usvojio je Rezoluciju o prihvaćanju prijedloga za početak postupka za razdruživanje i o načelima za stvaranje saveza ili zajednice suverenih republika:

Prvo, Republika Hrvatska prihvaća Rezoluciju Skupštine Republike Slovenije na osnovu člana 140. Ustava Republike Hrvatske o sporazumnom razdruživanju SFRJ na više suverenih i samostalnih država. Nove države koje nastaju razdruživanjem SFRJ suverene su u punom smislu riječi na cjelokupnom prostoru u okviru postojećih granica republika. Sabor Republike Hrvatske predlaže da se postupak razdruživanja izvede postupno,

demokratski i u interesu svih ugovornih strana. Drugo, Republika Hrvatska spremna je na udruživanje sa onim republikama – državama današnje SFRJ, koje se uzajamno priznaju temeljna prava svake od njih na opstanak, samostalnost, suverenost, jednakost, te međunarodni subjektivitet i štovanje, te koje se obvezuju na nemiješanje u poslove unutrašnje nadležnosti, osim kada je to dopušteno pravilima međunarodnog prava.

Treće, Republika Hrvatska spremna je sklopiti međurepublički savez samo sa onim državama koja jamče jedna drugoj status suverene države i prostornu cjelovitost, teritorijalni integritet, te se obavezuju na uzdržavanje od postupaka koji bi mogli nanijeti štetu državnom suverenitetu i prostornoj cjelovitosti druge države. Četvrto, Republika Hrvatska spremna je sklopiti savez s onim državama koje u svojim ustavima i zakonima svim svojim građanima, neovisno od nacionalne pripadnosti i drugih razlika jamče jednaka prava i slobode.

Peto, Republika Hrvatska spremna je sklopiti međudržavni savez samo s onim državama koje se obvezuju na priznavanje i poštivanje punog opsega prava na jednaki postupak, na sudjelovanje u političkom odlučivanju, na jezik i pismo, te na kulturne ustanove pripadnika drugih naroda i manjina, koji žive na njihovom području, u skladu s opće priznatim normama međunarodnog prava. Šesto, Republika Hrvatska spremna je sklopiti međusobni savez s onim državama koje će poštivati na svom ukupnom području pluralizam vlasništva, slobodu kretanja radne snage, robe i kapitala, u skladu s međunarodno usvojenim konvencijama i pravilima Evropske zajednice.

Sedmo, Republika Hrvatska spremna je sklopiti savez s onim državama koje su sporazumne u tome da se pravni režim sveukupne imovine, koja se može kvalificirati kao savezna jugoslovenska imovina, riješi posebnim međusobnim sporazumom utemeljenim na normama međunarodnog prava i načelu zaštite gospodarskog suvereniteta i interesa svih ugovornih strana. Osmo, Republika Hrvatska spremna je sklopiti savez s onim državama koje priznaju neophodnost sustava kolektivne sigurnosti, uključujući i međusobnu suradnju u oblasti obrane i sigurnosti, u skladu sa općim nastojanjem da se očuva i učvrsti mir i sigurnost i u ovom dijelu Evrope.

Deveto, Republika Hrvatska spremna je sklopiti savez s drugim državama koje poštuju jedinstvenost evropskog ekološkog prostora i uopće i međunarodno prihvaćene norme o zaštiti i unapređenju okoliša. Deseto, Republika Hrvatska spremna je sklopiti savez i s drugim državama Evrope i izvan SFRJ, uključujući i pravo sklapanja odgovarajućih dvostranih i multilateralnih sporazuma. Jedanaesto, za nastavak pregovora suverenih republika, Republika Hrvatska je suglasna utvrditi minimum saveznih funkcija u prijelaznom razdoblju do postizanja dogovora o razdruživanju dotično oblikovanju novog saveza suverenih republika.

Dvanaesto, svrha ove Rezolucije jeste da služi kao osnovica i putokaz za konačni dogovor o uređenju međusobnih odnosa Republike Hrvatske s drugim republikama i državama, s prijedlogom da se on dovrši do 30. lipnja 1991. godine. Sabor Republike Hrvatske upućuje ovu Rezoluciju svim vrhovnim predstavničkim tijelima republika, pokrajina i SFRJ". Mislim da je time dat odgovor i na pitanje koje je postavio gospodin Kajdomčaj.

Prema tome, to su gledišta Hrvatske koja su tim aktom Sabora dobila, ne samo najvišu potvrdu u odnosu na ono što smo iznosili, nego i obvezu. Što se nas tiče, iz ovog proizlazi da ne dolazi u obzir prijedlog koji je gospodin Izetbegović postavio, da bi se mogli odnosi između Slovenije i ostalih u Jugoslaviji riješiti na taj način da se poseban režim uspostavi za Sloveniju. Ali, iz ovoga proizlazi, ako bi se prihvatio takav odnos u odnosu na Hrvatsku i na druge države – republike koje, isto tako, smatraju da treba te odnose u zajednici zasnivati na suverenosti republika, a da, ako neke žele neki drugi odnos, moguć bi bio i takav način rješenja. Prema tome, Hrvatska od svojih zahtjeva, kao što je to slučaj i sa Slovenijom, a podrazumijevam iz onoga što je gospodin Gligorov govorio i za Makedoniju.

Primjera u svijetu za takve asimetrične federalno-konfederalne odnose – imamo u slučaju Kanade, ima devet provincija, koje su federalne, ali je Kvebek već u jednom posebnom konfederalnom odnosu i sa većim, dobrim dijelom međunarodnim subjektivitetom, a još se uvijek vode rasprave hoće li se taj njegov poseban odnos učvrstiti ili će se Kvebek izdvojiti iz sastava Kanade.

Smatramo da to prihvatanje postupka za razdruživanje treba biti usporedni proces i sa dovršenjem ovih dogovora o mogućem stvaranju saveza ili zajednice; znači, jedno s drugim mora biti povezano i mora omogućiti radne dogovore. Smatramo da bi trebalo prestati, po prilično, sa jednostranim ocjenama i diskusijama, gdje je suverenost na federaciji ili na republikama. Ako je to, za neke ovdje prisutnih, još uvijek sporno, onda predlažem da sastavimo jednu skupinu, najpozvanijih eksperata za ustavna prava, jer po, do sada uvažanim ekspertima sa srpskog i srbijanskog područja, suverenost pripada narodima i republikama, pa, prema tome, ako to ne raščistimo, a neki još, za ovim stolom, smatraju da republike nisu suverene, nego da suverenost pripada samo federaciji, onda bi trebalo, kao pretpostavku, za daljnju raspravu, to raščistiti, da ne bude razmimoilaženja u tom pogledu. Jer, zaista ne bi trebalo biti razmimoilaženja, jer je ta Jugoslavija obnovljena na AVNOJ-evskim načelima i na AVNOJ-evskim načelima stvorene su republike, sa priznavanjem prava naroda na samoodređenje. Mislim da, u tom pogledu, u dosadašnjim znanstvenim raspravama nije bilo diskusije u tumačenju svih ustavnih odredaba – do današnjeg dana. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Reč je tražio drug Bulatović.

MOMIR BULATOVIĆ:

Pridružujući se tome da je ova sjednica, u suštini, nastavak našeg prethodnog rada i prilike da pojasnimo naše stavove, ja bih vas, sasvim kratko, obavijestio da smo drug Slobodan Milošević i ja, realizujući obavezu, preuzetu na prethodnoj sjednici, na jednom kratkom papiru – na dvije i po kucane strane, naznačili jednu skicu našeg viđenja novog ustavnog uređenja Jugoslavije – u dva dijela: principi i organizacija. Prije toga bih vas htio upoznati kratko da je, nedavno, zasijedala Skupština SR Crne Gore, da je raspravljala o ovoj problematici i usvojila sedam zaključaka i stavova. Ne bih vas zamario sa svima, najvažniji, za naše trenutno razmišljanje i raspravljanje, je, po mom sudu, sljedeće: Skupština Crne Gore ocijenila je da Jugoslavija može da postoji, kao savezna država i ravnopravna zajednica svih republika i svih jugoslovenskih naroda koji se opredijele da svoj život nastave u njoj. Ideja jugoslovenstva starija je od Jugoslavije i ne može biti dovedena u pitanje odlukom jednog ili više južnoslovenskih naroda – da ne žive u Jugoslaviji.

Pod tim lajt motivom, u odnosu na naša prethodna opredjeljenja i izjašnjavanja, ja sam slobodan da vas, sasvim kratko, upoznam, nije predugo, zadržaću vašu pažnju sa ovim materijalom. Zamolio bih da se taj materijal umnoži i dostavi svim učesnicima našeg razgovora. Kao elementarna skica onoga što smo preuzeli kao obavezu na prošloj sjednici, je proisteklo naše viđenje, prije svega, principa ustavnog uređenja Jugoslavije. Mi smatramo da novo ustavno uređenje Jugoslavije treba da bude demokratska federacija, kao savezna država, a ne konfederacija kao savez država. Konfederacija bi značila ukidanje Jugoslavije kao zajedničke države jugoslovenskih naroda. Ukidanjem Jugoslavije bili bi ugroženi vitalni interesi naroda koji u njoj žive, a pogotovo onih naroda koji su svoje opredjeljenje da žive zajedno u miru i slozi učvrstili i u ovim teškim uslovima krize. Opredjeljenje za Jugoslaviju, kao zajedničku državu jugoslovenskih naroda, zasnovano je na nespornoj činjenici da je u federaciji kvalitativno veći stepen jednakosti pravnog, ekonomskog i političkog položaja građana i privrednih subjekata i da je neuporedivo lakše kretanje rada, robe i kapitala. U konfederaciji nema neposrednog odnosa, primjene i garancija ravnopravnog položaja

za sve građane i privredne subjekte, jer ti principi djeluju uvijek samo posredno i uvijek na osnovu pristajanja, odnosno odobravanja svake države članice, odnosno odluke, aktivni u njima sadržana prava ne djeluju neposredno na cijeloj teritoriji budući da nema direktnog odnosa – savezni organi – građani, što smanjuje pravnu, ekonomsku i političku sigurnost i pokretljivost. Pravna, ekonomska i politička sigurnost i pokretljivost su uslov izlaska iz krize u kojoj se nalazimo. Ovaj oblik državne organizacije ne treba miješati sa načinom donošenja njegovog konstitutivnog akta – ustava, koji može, mora i očigledno jeste zasnovan na saglasnosti i svih učesnika, ali ga ne treba miješati ni sa načinom vršenja, tako saglasno utvrđenih ovlaštenja savezne vlade, a to je demokratski i efikasno. Takvu saveznu državu čine građani republike koji su potpuno ravnopravni i jednaki. Dakle, država se gradi na suverenosti građanina, što predstavlja elemenat kohezije i udruživanju republika, što je elemenat specifičnosti. Ta država se opredjeljuje za tržišnu privredu, koja znači jedinstveno tržište, jedinstvenu privrednu regulativu, potpunu slobodu kretanja rada, robe i kapitala i potpuno jednak i slobodan položaj privrednih subjekata. Jugoslavija, kao demokratska federacija, pretpostavlja da se njeni organi obrazuju i rade: demokratski, budući da se biraju neposredno i višestranački; efikasno, jer bi radili na vrijeme, kompetentno i samostalno; moderno, imali bi samo ovlaštenja svojstvena savremenim privrednim sistemima u toj mjeri; pravno, jer bi radili isključivo u okviru ustava i zakona, i odgovorno.

Što se tiče organizacije, rekao bih sasvim kratko. Organizacija vlasti jugoslovenske federacije trebala bi da se zasniva na demokratskoj podjeli vlasti između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Zakonodavnu vlast u Jugoslaviji trebalo bi da vrši dvodomna skupština koju čine: Vijeće građana, kao Savezno vijeće i Vijeće republika, neposredno ili posredno izabrano u svakoj republici u podjednakom broju, koja o svim pitanjima odlučuju ravnopravno i to tako da se u Vijeću građana odlučuje većinom poslanika, u nekim slučajevima običnom, u drugim kvalifikovanom. O određenim pitanjima promjena ustava, promjena granica, ugroženost nacionalnih prava i sloboda, kao i kompleks građanskih prava, treba predvidjeti odlučivanje saglasnošću svih republika ili referendumom u republikama.

Izvršnu vlast treba da vrši od Skupštine demokratski izabrana i odgovorna Vlada, na potpuno samostalan, odgovoran i efikasan način. Šef države, kao kolektivni organ, treba da ima u principu reprezentativne funkcije, a samo izuzetno i zajedno sa Vladom, ovlaštenja u posebnim situacijama. Savezni pravosudni organi moraju biti potpuno samostalni i nezavisni u radu i treba da, na cijeloj teritoriji, obezbjeđuju zaštitu saveznog pravnog sistema. Na kraju, savezni organi, da bi federacija bila demokratska, moderna, pravna i efikasna, moraju imati nadležnost u sljedećim oblastima: vojska, kao izraz odbrane i bezbjednosti zemlje, inostrani poslovi, tržište i privredno poslovanje, monetarno-finansijska funkcija, slobode i prava građana.

To je u najkraćem, koncept koji će vam biti dostupan. Mi namjerno nismo htjeli da idemo u bilo kakvu razradu, ali računamo da je, na osnovu ovoga, pojašnjen osnovni pristup, da se omogućava kvalitetnije i lakše odlučivanje. Koristeći, ovom prilikom, pravo da pojasnim naše stavove, ja bih se zahvalio na vašoj pažnji, s tim da bih se, u drugom dijelu diskusije, ponovo uključio. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Momire, da li je to vaš zajednički stav – Srbije i Crne Gore, kao zaokružen vaš predlog – od prošli put – do sada?

MOMIR BULATOVIĆ:

Teško bi bilo reći da je to zajednički stav, ali to smo nas dvojica zajednički uradili.

BORISAV JOVIĆ:

Čuli smo sve varijacije predloga. Da se dogovorimo kako ćemo dalje. Mislim da imamo faktički dve republike, koje su vrlo čvrsto i definitivno se opredelile na jedan postupak,

koji pretpostavlja, prvo, izdvajanje u samostalne države. To je jedna činjenica bez obzira na dalji postupak da li će doći do neke konfederacije ili neće.

Ta činjenica se mora uvažavati po mom mišljenju, kao jedno stanje koje nema izgleda da se promjeni, i treba da razgovaramo o tome (dobićeš odmah reč) pokušavam da rezimiram, treba da se razgovara o tome kakve su naše organizacione ustavne, političke i druge mogućnosti i potrebe, šta treba da uradimo da taj proces dobije legalnu dogovornu ustavnu i zakonodavnu proceduru, oko koje se međusobno sukobljavamo, to je logično po mom mišljenju najvažnije u ovom trenutku da ne bismo došli do toga da jedan drugome govorimo kako se radi bez dogovora, protuustavno, protiv zakona. Politikom svršenog čina. Mislim da nema ovdje nikoga koji niti u organima Federacije koji su za sada odgovorni za poštovanje ustava i zakona, svi smo odgovorni, da kažem u ime Predsjedništva, niti predsjednika Republika koji osporavaju pravo na samoopredjeljenje. To može biti samo razlika u tome na koji se ona način može da ostvari, ali da ne bi mi tu sada mnogo ulazili, razglabali, mislim da je to grupa pitanja, koja se mora dogovorno, vrlo jasno utvrditi i rascistiti kako će se raditi. Naravno postoji mogućnost da to utvrđuje odgovorni organ u Jugoslaviji. Da to nastavi da radi Predsjedništvo i Skupština Jugoslavije zajedno sa Republikama i da o tome razgovaramo, sve je moguće. Međutim, tu se svakako postavlja pitanje procedure sa kojom ćemo svi biti saglasni, ako ne budemo saglasni sa procedurom biće onda sukoba i političkih i svakih drugih.

To je jedna grupa kojoj treba da posvetimo pažnju da bi smo stvorili mogućnost da se i sa ovim Republikama, da se između ovih Republika i ostalih istovremeno uspostavi kontekst o budućim odnosima koji su potrebni i poželjni. Bez obzira kakvi budu bili. Druga grupa problema koji iz ovoga proizilaze, bar koliko sam ja razumeo, ili zadataka, bolje da kažem, ostale četiri Republike sa nijansama koje postoje u načinu shvatanja pojedinih elemenata koji su važni, a nisu toliko presudni, polaze od toga da Jugoslavija buduća treba da bude država, jedna država sa određenim funkcijama i određenim položajem Republika koje moram reći, po sadašnjem našem ustavu piše da su države i da su suverene, tako da oko tih stvari možda i nije potrebno da se mnogo raspravljamo, to je relativno pitanje u kojima su pitanjima suverene, u kojima su prenele suverenitet Jugoslaviji, sada ovdje govorimo o drugom odnosu toga suvereniteta koji se odnosi na Jugoslaviju i ostale Republike. Ako bismo hteli da radimo praktično, ja mislim da postoje svi uslovi da se modernizujemo da se ova pitanja koja su manje više na isti način kao pitanja, evidentirana kod sve četiri Republike koje govore o Jugoslaviji kao državi, sada dalje razrađuju i definišu da bi tu došlo do kohezije i izvjesne nijanse, a izvjesnih nijansi ima svakako.

To bi nam omogućilo, po mom mišljenju, da stvorimo uslove za razgovore i između jedne i druge grupe u vezi, ako je to to zbog čega smo došli. Ako ima mogućnosti da se još ujedinito utoliko bolje za razgovor, ali mislim da treba da budemo realni i da shvatimo da mi u ovom trenutku treba da radimo ono što objektivno možemo, a ako dođemo do nečega boljega utoliko bolje, ako ne da radirao ono što možemo. Gospodin Izetbegović u početku je vrlo ispravno rekao, nema više ni ekonomskih ni političkih ni psihičkih, niti bilo kojih drugih mogućnosti da zaustavljamo stvari na ovoj tački na kojoj se nalazimo. Izvoli. Gospodin Izetbegović.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Uglavnom oko naših stavova, i ja bih, meni se čini da bi mogao da konstatujem jednu stvar, jednu stvar da konstatujem, a to je da naš tok razmišljanja od sad pa nadalje uputimo sasvim drugim pravcima. Sad smo u prilici, po svoj prilici za Jugoslaviju nema jedinstvenog rješenja, ni konfederativnog ni federativnog, o tome sporazuma očigledno neće biti, i uzalud da Slovenija i Hrvatska ponavljaju svoj konfederativni koncept, uzalud da Crna Gora i Srbija ponavljaju svoj federativni koncept, uzalud da drugi dio države ne mogu u to ubjediti, i mislim da mi iz toga konačno moramo izaći i vjerovatno prihvatiti jedan novi

način razmišljanja. To je, ovo je nešto što ja neću moći elaborirati, ali čini mi se da moram okrenuti na to da stvorimo možda državu bez presedana.

Na koncu konaca ne moramo se na presedane puno usklađivati, u kojoj bi položaj u toj budućoj zajednici, položaj Slovenije bio različit, položaj Hrvatske bio različit i od položaja Hrvatske u toj zajednici i od položaja Slovenije i od položaja Crne gore, položaj Bosne i Hercegovine bi bio različit, položaj Makedonije. Možda, u nekim stvarima je isti, ali trebalo bi dakle ići na jedan koncept koji bi najvjerovatnije trebalo prepustiti stručnjacima uz našu saglasnost da naprave jedan koncept u kome bi zadržali zajednicu i u kome bi vjerovatno one dvije funkcije osnovne imali svi iste. To je jedinstven privredni prostor i neke zajedničke elemente, a ostale stvari mogle bi sada da rastu, očigledno je položaj Bosne i Hercegovine prema Srbiji i Crnoj Gori različit zbog nacionalnih okolnosti, nego što je to slučaj recimo sa Slovenijom. Hrvatski drukčiji u istoj mjeri se nalazi između položaja Slovenije i Bosne i Hercegovine. Prema tome, moglo bi da bude u pogledu funkcija izbalansirana, tako da se neke funkcije vrše na nivou jedne zajednice, a izvjesne, povećan broj funkcija i Hrvatska da ima jedan veliki broj zajednički da imaju Crna Gora i Srbija možda jedinstven jedan federativni potpuno nov koncept kome bi se Bosna i Hercegovina mogla pridružiti uz izvjesne uslove, Hrvatska sa nekim manjim brojem funkcija, Slovenija sa još manjim brojem funkcija, s tim da bi granica bila zajednička odbrana i jedinstveno uređen privredni prostor, a ostalo sve postupno dalje, dakle ako bi mogao da kažem neku stepenicu koncepciju, ne znam kako bi je sada u ovom momentu nazvao. Jedna je stvar međutim očigledna, nema, uzaludu ćemo konfederalni koncept ne prolazi, federalni ne prolazi, mora se naći neki izlaz očigledno ne može biti jedna za sve dijelove Jugoslavije. Nije moguće, Slovenija to očigledno i nije prihvatila, ni Hrvatska ne prihvata, čini mi se da nam nametanje ovih stavova vodi direktnom razbijanju zajednice, pošto nema nekog zajedničkog koncepta jedini se izlaz nalazi u izlaženju.

Međutim, razlozi zato da opstoji jedna jugoslovenska zajednica, dosadašnja da opstoji dalje i kao međunarodni subjekt postoji interes da se ona održi, ne mora naravno isto rješenje biti, to je jasno meni danas za Bosnu i Hercegovinu kao i za Sloveniju, jer mi smo jedna mješana skupina, mješana u narodnom smislu i nacionalnom i naravno imamo sasvim drukčije probleme od Slovenije u tom pogledu, prema Srbiji Crnoj Gori konkretno najbolje rečeno prema Srbiji. Hrvatska ima slične probleme kao naše, ali ne ipak iste, to nije isto i u suštini se na kraju krajeva nalazi neovisno od posmatrača ostavimo mi pojedine volje ljudi, i optužbe za neke hegemonije, ali postoji objektivno, objektivni su nacionalni problemi i osnovi svega ovoga kod nas, zato mi ne možemo da riješimo ove odnose. Prema tome mora bih uvažiti jednu činjenicu a to je da je recimo Bosna i Hercegovina u odnosu na Srbiju u jednom položaju, Hrvatska u nešto različitom položaju. Slovenija u sasvim različitom položaju ako posmatramo taj aspekt pitanja, taj presjek. Posebno presjek ako bi ga gledali u presjeku razvijenosti ekonomske i tu je potrebna jedna vertikalna posmatranja jer se u presjeku ide potpuno različitu situaciju.

Prema tome mislim da bi smo morali naša razmišljanja pa nadalje uputiti drugim pravcem ne da više namećemo jedni drugima neprihvatljive koncepte koji očigledno ne idu, nego da počnemo razmišljati o tome da možda stvorimo jednu stepenastu zajednicu u kojoj bi jedna osnova sa dvije funkcije vrijedila za sviju, za tri četiri još, za Hrvatsku, a za 5–6 za Bosnu i Hercegovinu, prema, a možda za Crnu Goru i Srbiju neka idu na kompletnu unitarnu državu, ako baš žele u jednom momentu. Pri tome hoću da kažem za ovakav jedan koncept uslov je da se riješi kosovski problem sa stanovišta Bosne i Hercegovine. To mogu slobodno da kažem.

Kosovo se mora riješiti. Kako? Ako mi budemo stupili u razgovore sa Srbijom i Crnom Gorom, koje su sad ovdje iznijele jedan zajednički koncept, onda će to biti rješenje kosovskog pitanja. Kakvo rješenje? Rješenje koje bi priznavalo Albancima prava, nacionalna

prava na standardima evropskim, ne bih dalje elaborirao tu stvar jer nisam spreman, da se kosovski problem unutar toga svega mora riješiti. Svaki razgovor Bosne i Hercegovine sad bio bi uvjetovan sa te dvije stvari. Mi nastupamo u tim razgovorima kao suverena republika i najvjerovatnije ćemo ići time što je uslovljeno našim prilikama, nacionalnim sastavom, najvjerovatnije ćemo ići na jedan visok stepen zajedničkih funkcija u budućoj državi. Uvjet je da to uradimo kao suverena republika i uvjet je da se riješi kosovsko pitanje u Srbiji na jedan civilizovan ljudski način, koji predstavlja vraćanje oduzetih prava.

BORISAV JOVIĆ:

Kojih oduzetih prava?

ALIJA IZETBEGOVIĆ

Pazite, to je jedno pitanje, koje bi moralo biti posebno, kako sam malo prije rekao, nekakva komisija bi morala kada budemo zajedničku odbranu rješavali onda bismo najvjerovatnije i to pitanje morali prepustiti jednoj komisiji, da utvrdi prije svega činjenično stanje, jer se o činjenicama uopšte ne sporazumijeva. Dok na jednoj strani imamo tvrdnje, da su sva prava, da niko nema nacionalnih prava koliko imaju Albanci, u svijetu nijedna manjina nema takvih prava, a na drugoj strani imamo tvrđenje potpuno obrnuto, prema tome bi trebalo prethodno naravno, to utvrditi kako činjenice stoje, kakva su činjenična stanja, pa ako su činjenična stanja takva da činjenice pokazuju, da prava postoje, onda nemamo puno šta raditi, a ako međutim utvrdite da su prava degradirana, da su smanjena, da su oduzeta u nekom dijelu, onda bi ta prava trebalo uspostaviti, to čitavo vrijeme govorimo da bi ta zajednica svoj temelj ipak trebalo da ima.

BORISAV JOVIĆ:

Da li ta pitanja možete postaviti za sve koji budu u Jugoslaviji?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Naravno, to je jasno, nego, ovdje imamo jednu otvorenu ranu koja se nalazi u Jugoslaviji, a to je kosovski problem, imamo još nekoliko žarišta ali to nije ona situacija kakva je dole, barem po mom saznanju. Ja hoću da kažem da bi u tom slučaju trebalo utvrditi činjenice, prvo da se utvrde činjenice i to komisijske da se utvrde činjenice kakve jesu, da se jednostavno utvrdi stanje da se utvrdi postoji li povreda prava. Ako postoji onda se kaže koje su to povrede i da se ta prava vrata. To bi vjerovatno bio uvjet i to bi najvjerovatnije skinulo Srbiji jednu hipoteku koja je nepotrebna u današnjim prilikama, ali držim da bi mogli da gradimo, dakle, tu jednu zajednicu u kojoj bi bila posebna situacija, poseban položaj Bosne Hercegovine prema Srbiji i Crnoj Gori, poseban položaj Hrvatske prema ove tri i poseban položaj Slovenije prema ove četiri, ne znam za Makedoniju. Dakle, po svoj prilici trebalo bi ići na takvo rješenje, jer ovo uzajamno ubjeđivanje da prihvatimo federaciju, očigledno je jedan jalov posao koji ne vodi ničemu. Ovo je naravno jedno komplikovano rješenje, ali dozvolite, i situacija je vrlo komplikovana u Jugoslaviji i bilo bi dobro da dođemo do nekakvog izlaza u tome pravcu, da bi se mogli pojaviti kao jedan subjekt koji je sredio svoje prilike i koji može tražiti nekakvu pomoć spolja; pomoć nam je neophodna i moramo što prije obavijestiti svjetsku javnost i evropsku javnost da smo našli neko rješenje, neki izlaz, da bi otvorili put kapitalu i spriječili ekonomsku, zapravo socijalnu eksploziju, koja svakog časa može da nastane i da sve to raznese u paramparčad i da nastane jedan opšti kaos. Naime, jeste ovo teško rješivo pitanje, ali mislim da će nastati puno teža pitanja ako dođe do građanskog rata, zapravo socijalnih nemira. Naime socijalni nemiri mogu vrlo lako da prerastu u nacionalne nemire i tu se ne bi moglo pomiještati šta je šta. Ja lično mislim da će prije svega biti socijalni nemiri, koji će onda dobiti i nacionalne boje. Ovo je realna mogućnost.

Nacionalne sukobe ne očekujemo u prvoj etapi, ali očekujem da bi oni konačno prerasli u nacionalni obračun svih sa svima i suočen s tim, pogotovo u ovoj Bosni ja predlažem

da mi pristupimo toj stvari da se pomirimo i jedni i drugi, da su koncepti federacije i konfederacije zauvijek otpali, nisu mogući. Jednostavno ili predstoji rascjep sa svim onim što on znači a on zbog nacionalnih prilika nije, ne može proći bez nevolja teških. Prema tome, kao realni ljudi trebali bi možda ići na tu jednu zajednicu, koja bi bila stepenasto napravljena, mislim da bi Slovenija bila spremna da prihvati zajedničku odbranu, zajedničku formu odbrane i privredni sistem podjednako uređen. Mislim da bi Hrvatska tada još nešto prihvatila. Ne možda koliko Bosna i Hercegovina, tih zajedničkih funkcija. Bosna i Hercegovina bi prihvatila puno više. Nešto što bi otprilike garantiralo svim nacijama u Bosni i Hercegovini da se osjećaju sigurno, a Crna Gora i Srbija mogu uraditi sve što hoće u uzajamnim odnosima povezati se po najširim vezama. Makedonija u tome treba da nadje svoj položaj ali mislim da je to put koji bi trebali dalje da razmišljamo ali mislim po mom mišljenju nema svrhe, da nas Slovenci i Hrvati ubjeđuju u konfederaciju, da nam Srbi i Crnogorci ponavljaju svoj koncept, a očigledno ne mogu ubjediti ostatak zemlje i tako se vrtimo u jednom začaranom krugu.

BORISAV JOVIĆ:

Ja moram samo da vas pitam: prvo, da li vi znate negde na svetu državu, sa takvom disperzijom funkcija, i drugo, da li ste vidjeli automobil sa četiri različita točka po veličini da može da ide tako da mislim, ako se jedna ovakva ideja koja nije nikad provedena niti zasnovana, mogla bi nas odvući na potpunu stranputicu, da nikada državu ne možemo stvoriti i izađemo iz krize. Ja razumijem dobronamjernost, moram vas stvarno pitati da li ima provere negdje da to postoji. Drugo, što vas moram pitati, to što vi govorite da bi Slovenija i Hrvatska prihvatile neka oni to kažu. Je sam dao samo ocjenu da mi se čini da bi prihvatili.

Treće, što moram da upozorim sve, molim vas, diskusije o suverenitetima republika i tim svim stvarima što se ovdje stalno spominje mislim da nema smisla, kod ovog da se raspravljamo, ali ja moram ponoviti: prema Ustavu Jugoslavije suverenitet pripada narodima i samo jugoslovenski narodi imaju pravo da donesu odluku da se ocepe ili izdvoje iz Jugoslavije (narodi jugoslovenski). Tamo gde se republika poklapa sa narodom to je isto gde se ne poklapa i ima više naroda. I sada da budemo načisto. Molim vas, za realizaciju ovih stavova pojedinih republika, potrebno je legitimitet naroda koji tamo žive. Niko ne osporava te njihove ideje, ali se oni neće moći ostvariti bez dobijanja legitimiteta jugoslovenskih naroda koji tamo žive, izjašnjavanje naroda. I nema smisla govoriti o suverenitetu republika, suverenitet republika postoji ako dobije legitimitet naroda za takvu odluku. I ne postoji, ukoliko ga ne dobije. I to je čisto. I na kraju još o pitanju Kosova, molim vas. Ako je ovdje predloženo da svi građani u Jugoslaviji imaju garantovana građanska prava po međunarodnim normama, onda znači i nacionalne manjine po evropskim i svetskim normama, valjda smo oko toga dosad bili potpuno saglasni, da to važi i za Albance i za sve druge. Zašto je sada potrebno, da pokrećemo jedno pitanje koje izaziva nepoverenje i sukobe i onemogućava da radimo. Ja bih zamolio da se preko ovoga predloga, preko ove diskusije predje i da se ne upuštamo u tu stvar, jer jednostavno mi nećemo se ovdje posvađati oko toga.

Izvinjavam se, tražio je riječ drug...

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Vi ste mene nešto upitali, jel' da?

BORISAV JOVIĆ:

Jesam pitao.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ne trebamo da se suviše pitamo oko toga hoće li to pitanje da postoji. Ja sam pošao samo od dvije činjenice, koje će nametnuti ovakvo rješenje. Jedna je stvar da ovako dalje ne ide. Naime, očigledno je da bi mogli odmah da se razidemo. Mi smo ovdje čuli dva

koncepta, koja očigledno u drugom dijelu države se ne mogu bez sile nametnuti. Rekli smo da sila ne dolazi u obzir, prema tome, mogle bi se sile nametnuti jedni drugima ovaj koncept, ali očigledno dobrovoljno se ne mogu, jer Srbija i Crna gora vjerovatno neće prihvatiti konfederalni status, to se vidi kod ovog izlaganja. Naime, ako su spremne predstavnici Hrvata i hrvatsko-slovenačke koncepcije da možda traže neki zajednički treći izlaz, to je druga stvar, mislim, ja to ne vidim. Prema tome, ja polazim od toga, da je o tome diskusija iscrpljena, da je jalov put, da se uzajamno ubjeđujemo. Naime, Jugoslavija se očigledno jedinstveno ne može riješiti, a s druge strane alternativa tome je jedan opšti kaos, nametanje volje silom ili jednostavno dalje ovako tonjenje i diskusije bez kraja i konca dok ne dođe do ove socijalne eksplozije.

BORISAV JOVIĆ:

Niti je alternativa SIV-a, niti je alternativa kaos. Alternativa je slobodno, dobrovoljno odlučivanje o sopstvenom izboru koji ćemo zagarantovati svakome bez sile i haosa. A to ne znači nikako da moramo ostati zajedno. Zajedno ćemo ostati samo ako se složimo.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Naravno, naravno, samo gospodine predsjedniče ja kažem da niko neće nametnuti kaos, on će sam po sebi doći, na ulicama će doći, znate. Mi ga već imamo i ja mislim da ćemo ga za mjesec dva dana, ako neke nade ne ulijemo u narod, da ćemo ga imati sasvim spontano, potpuni kaos. Nećemo mi ovdje zaključiti da kaos nastane, mi možemo jedino upotrebu sile zaključiti, ali kaos nećemo, kaos će sam po sebi doći. Zato mislim da bi trebalo tražiti, pošto nema jedinstvenog rješenja za Jugoslaviju ni federalna ni konfederalna, nema ga očigledno, ja mislim takav jedan, da li ga ima predsedana ili nema. Iz dana u dan se događaju stvari koje su bez predsedana. Ne moramo se pitati za neki predsedan. Ljudi mogu da riješe bilo kakav mehanizam i u tehnicima i u politici. Mogu da ga riješe ako bude samo postojala dobra volja da to funkcioniše. Imali smo konfederacije, imamo vrlo labave federacije, imamo asimetrične. Dakle, novi razvoj i situacija rađa nova rješenja, mi ne trebamo bježati od toga da ih potražimo.

BORISAV JOVIĆ:

Pošto je Ante tražio reč, a očigledno da traže repliku Slobodan i Momir, a i Kiro, onda je prvo Momir tražio, pa Kiro, pa Slobodan. Onda će Ante dobiti reč.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja sam potpuno saglasan neka šefovi država prvo govore, sve jedno.

MOMIR BULATOVIĆ:

Sasvim kratko, ja visoko cijenim ovaj napor koji je gospodin Izetbegović uložio, ali s obzirom da moramo biti precizni i htio bih samo da ispravim jednu stvar. Dva puta je rečeno da recimo Srbija i Crna Gora mogu da rade što hoće uključujući i unitarnu državu. Ja bih samo zamolio da ispravimo – naš prijedlog nije unitarna država, nego federacija. Prema tome, i odnosi predlagača su u tom federalnom konceptu, jer može biti pogrešno shvaćeno, ako taj koncept nudimo drugome, a to može da bude unitarna država, a to onda može da bude stvaranje neke velike unitarne države. Samo tu precizno zahtjeva. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Drug Kiro.

KIRO GLIGOROV:

Ja sam samo htio da kažem neku vrstu rezimea da u stvari postoje dva osnovna predloga, a i četiri. Mislim da treba unutar ovih četiri postoje neke eventualne nijanse. Ja mislim da bi dobro bilo da se svi ovi prijedlozi samostalno tretiraju, jer postoje razlike među njima. Evo čak ima razlike između predloga Bosne i Hercegovine i našeg predloga. Zato

što i ja vidim da ovakvo svrstavanje ili federacija ili konfederacija teško možemo u sve to da se mi uklopimo sad na početku razgovora, kada nismo došli po onome što ja mislim da je suštinsko pitanje da počnemo da razgovaramo o materiji i vidjećemo tokom te rasprave koliko ćemo se približiti, koje preostaju razlike kakav karakter zajednice, šta je za koga prihvatljivo više, manje. I onda će svako prema tome da se odluči hoće li ostati u toj zajednici ili neće ostati u toj zajednici. Oni koji ostanu, kako će se organizovati. Tako da, u vezi sa ovim što si ti bio zaključio mislim da ne treba tako odmah napraviti podjelu na osnovu našeg najglobalnijeg iskazivanja, kada ni jedan od nas još nije ušao u pravu raspravu o onome šta treba da bude sadržina tih naših međusobnih odnosa.

Ako se pođe od toga – federacije, onda i da se ne napiše, zna se šta sve eventualno može da bude u federaciji. Konfederacija isto tako. Ali mogu da budu i odnosi između. A u svemu tome, po mom mišljenju plodno ćemo razgovarati ako pristupimo raspravi tim pitanjima jedno za drugim.

BORISAV JOVIĆ:

Samo momenat, tražio je, hoćeš li ti repliku? Slobodan je tražio reč, Ante. Dobro, izvoli – Milan Kučan.

MILAN KUČAN:

Prvo, u vezi ovoga što je gospodin Izetbegović govorio sada, oko te podjele federacija – konfederacija i neplodnosti da Slovenci uveravaju među druge u svrsishodnost konfederacije. Ja moram reći, mi nikoga ne ubeđujemo u svrsishodnost, nego mi, da budem jasan, čitavo vrijeme tražimo svoj suverenitet i njegovo priznavanje, odnosno osamostaljenje u položaj suverene države, dakle, stanja na osnovu koga smo u vojnim uslovima dali svoju saglasnost da se udružimo sa drugima kao ravnopravna republika unutar zajedničke federalne države u Jugoslaviju. Dakle, položaj suverene samostalne države. I drugo, kao samostalna suverena država mi smo spremni sa drugim suverenim državama u okviru sadašnje Jugoslavije razgovarati o zajednici kakav sadržaj, koje zajedničke interese na koji način. To je stvar tih konkretnih događaja. Mi smo uslovno to nazivali model konfederacije. Dakle, ne radi se o podjeli federacija, konfederacija, nego se radi o tom prvom i osnovnom pitanju kojeg smo mi vezivali na nekoliko drugih stvari, postavljajući pitanje koje subjekt i u kakvom svojstvu. Mislim da bi najmanje problema stvorili jedan drugima i svetu, ako bi se za to odlučili. U tom položaju, a on ne mora ići tim redoslijedom prvo to, pa onda to, to sve može teći istovremeno. Mislim, svako može sa svim ljudima odrediti odnose onako kako mu odgovaraju. I mislim da bi to najmanje kompliciralo taj naš život.

Drugo, predsjedniče oko tvog tumačenja suvereniteta na temu Ustava SFRJ. Da suverenitet pripada narodima, federaciji u republici onoliko, koliko mu narod taj suverenitet da. Vidite, u Ustavu SFRJ stoji da radni ljudi, narod i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava u socijalističkim republikama i socijalističkim autonomnim pokrajinama u skladu sa njihovim ustavnim pravima i kada u zajedničkom interesu odredi taj Ustav u SFRJ. Dakle, suverenost naroda saveznog se direktno vezuje za republike, odnosno sa republikama. Dakle, ako je u republikama taj suverenitet vezan za onoliko koliko mu narod da, a to su države, to iz ostalih formulacija izlazi državnost i federacija i republika, onda to toliko to više vredi za suverenitet i federaciju. Narod i pravno opredjeljenje, tu mislim da treba uzeti francuske originalne međunarodne akte u smislu ljudstva prevedeno na slovenačkom i ostvaruje se u republici. Dakle, to su druge diskusije i ja bih samo predložio da u našim političkim diskusijama mi ne baratamo suviše frivolno tim pojmovima. Ako je potrebno, a to je prošli put neko predložio da dovedemo ljude sa sobom koji se razumiju u to i da nam to oni objasne. Inače, istorijsko, mislim oko toga spora ne bi trebalo biti.

I treće, kod onog tvog zaključivanja, kako bi se stvari tretirale, mislim da je to moguće. To u stvari se radi o takvom grupiranju, nego postavljam, bilo je rečeno da dvije

republike Slovenija i Hrvatska s jedne strane, s druge četiri koje žele Jugoslaviju kao državu. Meni bi stalo mnogo to toga da znam šta se pod tom Jugoslavijom misli. Da li je to ista Jugoslavija ili to nije. Naime, iz svega što sam ja ovdje govorio mislim da je potpuno jasno da mi mislimo da ako Slovenija, a pogotovo ako i Slovenije i Hrvatske nema u Jugoslaviji, to ne može biti Jugoslavija.

Ne idem, dalje, u to da li je starija jugoslavenska ideja da li je starije, gde je nastala – to može biti Jugoslavija ali po kvalitetu i po međunarodnom pravnom subjektivitetu nije ova ista Jugoslavija. Zbog termina, mi možemo ostati na tome – da bi se razumeli – samo pod uslovom da se zna da to nije isti kvalitet; jer, na kraju krajeva, ako možda i nije najbolja ova komparacija – ali, ako se „razvodi brak“ Milana Kučana i Stefke Kučan, onda, naravno, Milan Kučan ne može razgovarati sa bračnim drugovima Kučan, nego mora razgovarati sa Stefkom Kučan.

BORISAV JOVIĆ:

Treba razlikovati određene stvari koje su u Ustavu napisane sve do tada dok se radi o odlučivanju unutar Republike i unutar Jugoslavije; a kada se radi o raspadu Jugoslavije – samo o tome sam govorio. U tom slučaju republičke vlasti nemaju prava za koja vi mislite da imaju – nemaju prava. Republičke vlasti imaju pravo da donose republičke zakone i da vrše vlast u republici, imaju pravo da odlučuju, u Jugoslaviji, o saveznim zakonima i Ustavu, ali nemaju pravo da donose odluke o isključenju iz Jugoslavije bez saglasnosti sopstvenog naroda.

Tu se mi razlikujemo. Prema tome, ako neko želi da se osamostali u posebnu državu – niko ne smeta, mi se potpuno s tim slažemo. Ali, prema svim tumačenjima pravnika u Jugoslaviji, to se može ostvariti samo ukoliko republička rukovodstva dobiju legitimitet naroda koji predstavljaju za tu odluku.

STJEPAN MESIĆ:

Jednog političkog naroda, naroda svoje republike.

BORISAV JOVIĆ:

Naroda Jugoslavije.

MILAN KUČAN:

Oprosti, samo da pitam: Da li misliš za odluku unutar republike?

BORISAV JOVIĆ:

Za odluku o isključenju iz Jugoslavije u posebnu državu.

MILAN KUČAN:

Da budemo precizniji – mi smo uputili predlog za razdruživanje, naše od drugih. Ne govorim, sada, namerno o Jugoslaviji. Mi za tu odluku imamo – ono što ti kažeš – dozvolu, ne dozvolu nego imperativ, u Sloveniji. Mi smo to uputili svim drugim republikama. Te druge republike imaju pravo, a mislim i dužnost, da nama kažu šta o tome misle.

BORISAV JOVIĆ:

To pravo – to nema veze.

MILAN KUČAN:

Jer, narod – nije imaginarna kategorija, koja je donela odluku o osnivanju Jugoslavije; pa, onda, pitala da li će se republike udružiti u Jugoslaviju; nego su jugoslovenske republike prvo, kod sebe, u vojnim uslovima, donele takvu odluku; koje su sankcionirane na zajedničkom sastanku u Jajcu; ali, da ne idemo u tu ustavno-pravnu kategoriju. Pravo naroda na samoocepljenje, u međunarodnim aktima kako je ono tumačeno – ne može biti ograničeno i uslovljavano. Može biti ograničeno samo jednakim pravima drugih naroda,

opet onako organizovanih. To nije sada najvažnije. Meni je sada važno samo kako bi došli do početka te procedure i zbog toga sam pitao šta je, po tom tumačenju, Jugoslavija ako ostane Jugoslavija?

BORISAV JOVIĆ:

Ovde su stvari jasne. Bolje je da mi formiramo stručnu grupu, koja će o svemu tome raspraviti. Ali, što se tiče vaše konsultacije republika, tu možete da vršite koliko god hoćete – republike nemaju pravo da donesu odluku o vašem isključenju iz Jugoslavije.

MILAN KUČAN:

Molim te, da te pitam: Kako nemaju pravo? Ko je osnovao tu državu?

BORISAV JOVIĆ:

Molim te lepo, napisano je i mora biti tačno. Zakonom Jugoslavije precizirano je na koji će način republike, zajednički, u Skupštini Jugoslavije, odobriti da se promeni granica Jugoslavije. Ne može samo jedna republika to da radi. Ovde se radi o zajedničkom interesu u Jugoslaviji, u čijem opredeljivanju u Skupštini Jugoslavije, sve republike imaju određeno pravo. Vi možete konsultovati – može jedna da se složi, ili pet da se složi. To ti ništa ne vredi dok se ne donese odluka u Skupštini Jugoslavije – zajednička, da se može jedna republika isključiti.

FRANJO TUĐMAN:

Gospodine Joviću, to upravo znači da vi uopće ne priznajete pravo naroda na samoopredeljenje.

BORISAV JOVIĆ:

Priznajemo.

FRANJO TUĐMAN:

Ne.

BORISAV JOVIĆ:

Mi priznajemo pravo naroda na samoopredeljenje.

FRANJO TUĐMAN:

Vi morate stvoriti uvjete da li on to pravo ima ili ne.

BORISAV JOVIĆ:

On to pravo ima.

FRANJO TUĐMAN:

I protiv prava i protiv povijesne stvarnosti.

BORISAV JOVIĆ:

Ne. On ta prava ima. Ali, da bi se raspravljala njegova prava i prava drugih, mora se konstatovati da su ta prava raspravljena i da se ne slažu. Jer, izvinite, Jugoslavija je ujedinjeni interes svih i, sada, ne može jedan da kaže „ja imam svoje pravo i izlazim“.

FRANJO TUĐMAN:

Ne postavlja se pitanje zašto je Jugoslavija, takva kakva jeste, interes vaš i još nekih, a zašto za pojedine narode nije interesan.

BORISAV JOVIĆ:

To, uopšte, nije interes.

FRANJO TUĐMAN:

Za vas jeste interes, i zašto želite da zadržite odluku u svojim interesima?

BORISAV JOVIĆ:

Gospodine Tuđman, ja Vam samo kažem da Vi, kao predsednik Republike Hrvatske, imate pravo da u Hrvatskoj odlučujete o stvarima koje su u hrvatskoj nadležnosti i u Jugoslaviji o stvarima koje su u jugoslovenskoj nadležnosti – zajedno sa drugima. Nemate pravo da sami odlučujete o stvarima koje su u zajedničkoj nadležnosti. Nemate pravo. Imate pravo da predložite i, prirodno, to će biti usvojeno, ako nije u sukobu sa interesima drugih. Ako je u sukobu, onda se mora raspraviti. Zato je taj postupak. Ako Vi to ne uvažavate, to je onda jedan jednostrani akt na štetu drugih. I ukoliko se to ne shvati, ništa ne možemo uraditi, a sve se omogućuje da se realizuje legalnim putem.

FRANJO TUĐMAN:

Postavlja se pitanje: Ako postoji jedan narod i ako se tom narodu priznaje pravo na samoodređenje do otcjepljenja, ako se tom narodu priznaje suverenost u jednoj republici i ako on donese jednu odluku takvu da se otcepi i razdruži, zašto bi to onda bilo na štetu drugih?

BORISAV JOVIĆ:

Zato što je sada udružen sa drugima, ima međusobne obaveze koje se moraju raspraviti. Samo zbog toga.

FRANJO TUĐMAN:

Rekli smo da o međusobnim obavezama i pravima treba raspraviti. Rekli smo – jasno. Ali, to isto tako treba raspraviti na takav način da niko ne može imati prava majorizacije i dominacije da on određuje da li će neko imati pravo ili ne.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, svako ima pravo na svoje mišljenje. Ja samo govorim da, ako idemo pogrešnim putem, ništa nećemo uraditi.

MILAN KUČAN:

Možemo se samo dogovoriti oko toga, ali i koliko je moguće da se objasnimo.

BORISAV JOVIĆ:

I treba da se objasnimo.

MILAN KUČAN:

Jugoslavenski ustav, na koga se ti pozivaš, verovatno s razlogom, nema odredbe o razlazu zemlje.

BORISAV JOVIĆ:

Ima odredbe o menjanju granica.

MILAN KUČAN:

Ne, oprost, to je nešto sasvim drugo. Nema odredbi o razlazu zemlje, jer se to nije pretpostavljalo, da se toliko zagorča život da osnovne pretpostavke, zbog kojih su se udružili narodi u Jugoslaviji, neće biti više ostvarene. Sada je situacija takva. Dakle, logično je da se ne pozivamo na Savezni ustav, nego na logiku te zemlje po kojoj je nastala. Nastala je dogovorom, ona može da prestane dogovorom, a niko od nas nije sporio da ćemo mi otići ne priznavajući nikakva prava i obaveze drugima, naravno, tražeći iza sebe da imamo, u toj bivšoj zajednici svoja prava i obaveze. Ali, to se sve radi ugovorom i dogovorom. To je smisao toga. To što mi predlažemo, vama ništa ne smeta.

BORISAV JOVIĆ:

A šta smeta vama što ja predlažem da se formira ekipa, odnosno grupa koja će ta pitanja raspraviti?

MILAN KUČAN:

Dozvoli da ja završim. To je formalni predlog. Taj predlog nikom ništa ne smeta da on ostane u ovakvoj zajednici sa onima koji žele ostati. Mi ne prejudiciramo ništa nikome, samo za sebe tražimo da odemo na način kako smo i došli. Sva konkretna pitanja – stalno predlažem da se to ide na pregovore, da se ide na ekspertske grupe, da to ne bude politički voluntarizam.

BORISAV JOVIĆ:

Mogu li da pitam: na koji ste način došli i kada ste došli? Šta pod tim podrazumevaš?

MILAN KUČAN:

U tu Jugoslaviju došli smo 1943. godine.⁴⁵

BORISAV JOVIĆ:

A pre 1943. godine – niste bili?

MILAN KUČAN:

Došli smo 1918. godine, opet, nismo se pripojili nikome, nego smo prvo stvorili državu SHS, koja je zajedno sa Kraljevinom Jugoslavije, 1. decembra.⁴⁶

FRANJO TUĐMAN:

Nije mi jasno – SHS Slovenaca, Hrvata i Srba?

MILAN KUČAN:

Ne.

BORISAV JOVIĆ:

Ali, i Srba.

MILAN KUČAN:

Molim te, ali i Srba koji su bili, tada, u okviru Austro-ugarske monarhije. Izjavom, 1. decembra, i jednom i drugom stranom, u ime Kraljevine Srbije, regent Aleksandar nije rekao da se ta država SHS pripaja u okrilje Kraljevine Srbije, nego da se, i jedna i druga, udružuju u Kraljevinu SHS.

FRANJO TUĐMAN:

I sada se zna.

BORISAV JOVIĆ:

Zna se dobro dokle je bila Srbija i Crna Gora. Taj drugi deo pripadao je Srbima, Hrvatima i Slovencima. Hajde da ga razdružimo – taj drugi deo.

⁴⁵ Misli se na odluke II zasedanja AVNOJ-a.

⁴⁶ Od leta 1918. u jugoslovenskim pokrajinama Austrougarske stvarana su „narodna vijeća“ koja su izrastala u nove organe vlasti. Tako je početkom oktobra 1918. u Zagrebu osnovano Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba koji žive u Austrougarskoj. Na njegovom čelu bio je slovenački političar Anton Korošec. Program Vijeća predviđao je ujedinjenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba u jednu nezavisnu državu – Državu Slovenaca, Hrvata i Srba – koja bi se potom ujedinila sa Kraljevinom Srbijom. Hrvatski Sabor je 29. oktobra raskinuo sve državno-pravne veze sa Bečom i Budimpeštom. Ovu državu jedino je priznala Kraljevina Srbija. Država SHS bila je sastavljena od teritorije bivše banske Hrvatske, Slavonije i Vojne Krajine koje su od ranije imale autonomiju unutar mađarskog dela nekadašnje Austrougarske; zatim, od grofovija Kranjska, Gorenjska i Štajerska (teritorija buduće Slovenije) kojima se upravljalo direktno iz Beča; od Istre i Dalmacije (kojima se takođe upravljalo iz Beča), Bosne i Hercegovine (austrougarski kondominij) i grada Rijeke kojim se upravljalo iz Budimpešte. U Ljubljani je 29. oktobra održana velika manifestacija na kojoj je preko 60.000 ljudi klicalo novoj državi i zahtevalo stvaranje jedinstvene države svih Južnih Slovena od Koruške do Soluna, sa prestonicama Beogradom, Zagrebom i Ljubljanom, u kojoj će biti „Slovenac, Srb, Hrvat za vek brat in brat“.

MILAN KUČAN:

Ja ti samo govorim – i prva i druga Jugoslavija je nastala ugovorom o udruživanju, nije ni u pripajanju, ni u anektiranju, ni jednim drugim načinom. Samo želim govoriti o tome da, ako smo tako nastali, onda je logično da ako smo na tome da prestanemo – da prestanemo na isti način. To što ti predlažeš, to je logika otcepljenja, koju ja ne mogu prihvatiti. Jer, ne radi se o otcepljenju od zemlje koja „nisam ja“ – i Slovenija je ta zemlja.

BORISAV JOVIĆ:

Ja idem tvojom logikom razdruženja, da razgovaramo kao ljudi. Godine 1918. smo se udružili – to da ti prihvatim, iako ta država nije bila država – ali, u redu.

MILAN KUČAN:

Kako nije bila?

BORISAV JOVIĆ:

Znalo se tačno dokle su granice Srbije i Crne Gore.

FRANJO TUĐMAN:

I za ostalo se znalo.

BORISAV JOVIĆ:

Za ostali deo znalo se u celini.

MILAN KUČAN:

I između njih su imale granice.

BORISAV JOVIĆ:

Da li je ona bila država Slovenaca, Hrvata i Srba redosled nije važan?

MILAN KUČAN:

Da.

FRANJO TUĐMAN:

Redosljed je bio takav.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, Slovenaca, Hrvata i Srba. Sada treba da se razdružimo. Imamo Srbiju i Crnu Goru za koje se tačno zna gde je granica i imamo Slovence, Hrvate i Srbe kojima treba dati da se razdruže – tamo preko te granice.

KIRO GLIGOROV:

Gde je Makedonija?

BORISAV JOVIĆ:

Makedonija se već razdružila – ona zna gdje joj je granica. Molim vas, ne možemo mi govoriti da razdružujemo nešto što je od 1943. godine kontinuitet Jugoslavije koja postoji i organizovane su republike kao organizacioni oblici. To su čudne stvari.

MILAN KUČAN:

To nisu čudne stvari, to su sasvim logične stvari.

BORISAV JOVIĆ:

Ne možemo na taj način rešiti problem.

MILAN KUČAN:

Jedino na taj način ćeš rešiti problem. Inače ga nećeš nikada rešiti.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč drug Slobodan Milošević.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Mislim da nema smisla da se vrtimo u krug. Pitanje republičkog suvereniteta i nezavisnosti republika raspravljali smo prošli put, po ko zna koji put. Ne vidim razlog da ponavljam sve ono što sam u vezi s tim kada rekao, ali to je naš čvrst stav. Nemamo nameru da taj stav menjamo, jer nemamo nameru da menjamo svoj stav po pitanju – da li Jugoslaviju treba ukinuti ili ne. Drugo, u raspletu jugoslovenske krize ne može se narušiti pravo ni jednog od jugoslovenskih naroda na samoopredjeljenje. Jednostranim proglašavanjem suvereniteta i nezavisnosti republika izvršilo bi se nasilno ograničenje tog prava na većinski narod u republikama. To bi bilo suprotno osnovnim principima nacionalne ravnopravnosti, čak i da su teritorije i granice republika u Jugoslaviji bile svojevremeno određene objektivnim kriterijumima i primenom istih principa za sve a ne voluntaristički nelegitimno, sporazumom pojedinaca iz ondašnjih rukovodstava i primenom različitih kriterijuma za svaki slučaj posebno – za šta postoje i poznati su dokazi, i valjda nikoga u to ne treba ubeđivati.

Ukoliko to uvažimo i ukoliko se poslu koji smo ovdje sebi stavili u zadatak pristupi razumno, odgovorno i objektivno, i uz sve da se mora naći pravično rešenje, ostvariće se zadatak za koji smo svi podjednako odgovorni. Različiti pogledi na budućnost zemlje bili su već svima poznati, pa samo zato sigurno da nije bilo ni potrebe da se sastajemo. Ali, sada pred sobom imamo i predloge osnovnih rešenja organizacije i funkcija zajedničke države jugoslovenskih naroda, u nekoliko varijanti.

Srbija i Crna Gora su za očuvanje Jugoslavije i mi za to i predlažemo principe i organizaciju Jugoslavije kao savezne države. Dakle, polazimo od činjenice da Jugoslavija postoji i da o reformi njenog uređenja, funkcijama i organima možemo da razgovaramo i treba da razgovaramo ravnopravno. Ali, niko za ovim stolom nema mandat da razgovara o raspadu Jugoslavije i o njenom ukidanju, niti ima legitimitet da o tome pregovara, a pogotovo, nema mandat da o tome odlučuje. Naime, organi republika, uključujući i najviše organe, dakle, skupštine, ne mogu da donose odluke o sudbinskim pitanjima, o kojima jedino mogu odlučivati narodi Jugoslavije neposredno, a to znači referendumom. To treba da konstatujemo kao činjenicu, koja ne bi trebalo da bude ni u kom pogledu sporna, jer niko nema pravo da bilo koji narod silom zadržava u Jugoslaviji, niti obrnuto – da nekog tera iz Jugoslavije, a najmanje da nekog silom vodi iz Jugoslavije. Isto tako, ni jedno republičko rukovodstvo ne može svojom odlukom da ukine Jugoslaviju.

Dakle, mi polazimo od toga da se mora poštovati pravo naroda na samoopredjeljenje. Zato se zalažemo da se jugoslovenska kriza, uz poštovanje toga prava rasplete mirno. Suočeni smo, nažalost, naročito posle jučerašnjeg koraka ka otcepljenju Republike Hrvatske i ovoga što nam je jutros u vezi s tim rekao Tuđman, sa nagoveštajima kretanja u suprotnom pravcu, odnosno udaljavanja od sigurnog puta mirnog raspleta. Nama ne pada na pamet da hrvatskom narodu sporimo pravo da izađe iz Jugoslavije, ako on tako odluči. Ali, isto tako – da ne bude neke zabune ili nedoumice – želim jasno da kažem da nikome ne treba da pada na pamet da, izlazeći iz Jugoslavije, može deo srpskog naroda da povede sa sobom. Sudbina srpskog naroda u Nezavisnoj državi Hrvatskoj suviše je dobro poznata da bi, uopšte, mogle postojati okolnosti pod kojima bismo dopustili da ikada više ponovo bude doveden u opasnost da bude prepušten takvoj sudbini.

Mislim da ovo Predsedništvo – Predsedništvo SFRJ, u tom pogledu ne može svoju odgovornost da relativizira. Uloga savezne države u ovoj fazi treba da bude, pre svega, za to da zaštiti interese zemlje od jednostranih odluka, jer nema mirnog izlaska iz Jugoslavije na štetu bilo kod jugoslovenskog naroda, pa ni na štetu Srbije i srpskog naroda. Oni koji misle da se politikom svršenog čina i sličnim potezima mogu razrešiti istorijski i vitalni interesi naroda, bez obzira za čiji račun se to radi. Želim da upozorim da mirno rešenje krize nije moguće politikom svršenog čina, da nije moguće majorizacijom većinskog naroda, niti odugovlačenjem rešavanja agonije u kojoj se nalazi Jugoslavija.

No, s obzirom da sad bar imamo jasne stavove svih učesnika ovih razgovora, smatram da bi, prvo, oni koji su saglasni u opredeljenju da se sačuva Jugoslavija kao zajednička država jugoslovenskih naroda, trebalo odmah da pristupe zajedničkom radu na pripremi novog Ustava Jugoslavije, a drugo, oni koji žele zasebne države treba u svojim republikama da sprovedu referendum naroda Jugoslavije koji u njima žive. Smatram, u tom smislu, takođe, da Predsedništvo SFRJ ima odgovornost da pokrene odgovarajuću inicijativu da se to uredi, da se stvori legalni okvir za moguća rešenja, odnosno da se donese odgovarajući zakon u Skupštini SFRJ, na osnovu koga bi mogao biti sproveden referendum naroda u republikama u kojima je pokrenuta inicijativa za otcpljenje. Jer, o sudbini Jugoslavije, ostanku u Jugoslaviji ili izlasku iz nje, mogu odlučivati samo jugoslovenski narodi. Sve drugo je račun, bez krčmara.

Što se rokova tiče za sve ovo, a pogotovo za ovu inicijativu Predsjedništvo, za koju ono mora da nosi odgovornost, mislim da rok treba da bude odmah, da se to uradi što pre.

MILAN KUČAN:

Da se razjasnimo. Prvo, pitam da li gospodinu Miloševiću nije poznato da je Slovenija izvršila plebiscit.⁴⁷ Nama nije potreban više nikakav referendum. Sve što ja govorim ovde, to je realizacija toga. Drugo, da li imamo mandat da razgovaramo o prestanku Jugoslavije, s obzirom na tvrdnju da nemamo mandat, da nemamo legitimitet, molim vas, ako ste pročitali, a ja sam vam to podelio davno, svi ste zvanično dobili izjavu o dobrim namerama, koja je doneta u Zakonu o plebiscitu, gde je tačno to napisano – i mandat i legitimitet. Nećemo menjati svoj stav da li treba Jugoslaviju ukinuti ili ne.

Očito da moramo povesti razgovor, jer se nećemo razumeti šta je Jugoslavija. Ko protiv koga brani Jugoslaviju? Jugoslaviju, u ime Slovenije, ili Jugoslavije protiv Slovenaca, protiv građana Slovenije? Mi razgovaramo o našoj sudbini, a s tim, naravno, i o sudbini te Jugoslavije. Kome je, onda Jugoslavija bez Slovenije potrebna, ako nije Slovencima? U naše ime, niko drugi, sem nas.

Savezno Predsedništvo treba da ima ulogu da zaštiti pred jednostranim aktima. Neću ulaziti u to koliko je meni neukusno, blago da kažem, govoriti u vezi sa pravima na samoopredjeljenje o NDH. U istoriji, koja nema kontinuitet, u sadašnjoj Jugoslaviji, pa ni u sadašnjoj, bar koliko ja razumem i čvrsto sam uveren, Republici Hrvatskoj. Ali, upotrebljavati taj argumenat, uz sve što je do sada rečeno i napisano – i u dokumentima, našim zajedničkim, iz svake republike, govora o pozivanju na međunarodnu zaštitu i razumevanje ljudskih prava i novih kompleta i kvaliteta, na međunarodnu zaštitu garancije i institucije, mislim da na taj način diskusiju, od pravih, vodimo na sasvim neprave probleme. Jer, ako je to, onda je to diskusija o nečem sasvim drugom.

Čitavo vreme mislim da bi trebalo govoriti o perspektivi Evrope, kako nastaje i gde, i, sada govorim o nama, delovi slovenačkog naroda, koji ne žive u istoj državi, sa nama, i neće živeti u istoj državi sa nama, moraju imati sva prava na osnovu standarda koji su mu obezbedili međunarodni akti, akti zajednice. Ako to nije, ako ovde nema perspektive, ako se vraćamo u mračnu istoriju, onda mislim da uopšte nije trebalo početi taj razgovor. Jer, onda moramo taj problem rešiti drugačije. Tako da bih ja predložio, prvo, da se dogovorimo oko toga da li su sve, da ih tako nazovem, opcije koje sada više nisu opcije, nego su uglavnom odluke republika, bar govorim za nas, i dalje ravnopravne. Ili, kažimo, nisu sve ravnopravne, pa ćemo znati o čemu razgovaramo. Ja predlažem da ostanemo na tome, da

47 Misli se na referendum o državnoj nezavisnosti koji je u Sloveniji sproveden 23. decembra 1990. Plebiscit je održan pod parolom „Moja dežela je država – Slovenija“. Na referendum je izašlo 93,4 odsto upisanih birača (od ukupno 1.520.000), a za nezavisnost je glasalo 88,5 odsto od ukupnog biračkog tela, odnosno, preko 95 procenata od izašlih birača – ukupno 1.289.369 građana. (*Slovenska novejša zgodovina*, 2, 1296–1297).

vidimo kako ih je moguće realizirati. Ja jesam za to da se dogovorimo o realizaciji jedne, druge, kao i treće opcije, kako su ovde bile rečene.

BORISAV JOVIĆ:

Ko dalje želi reč? Slobodan Milošević.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Pošto Kučan pita da li mi je poznat plebiscit. Poznat mi je. Drugo, ono što se događa u našoj zemlji najbolji je argument za to što sam rekao. Mi upravo ne želimo da se vraćamo u najmračniju istoriju, želimo da se zaštitimo od opasnosti vraćanja u najmračniju istoriju.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima Tuđman.

FRANJO TUĐMAN:

Mene zaista začuđuje, da se ovde na ovaj način, poteže pitanje vraćanja na najmračniju historiju. Ako je riječ o najmračnijoj historiji, onda se sam hrvatski narod obračunao sa mračnim elementima u njegovoj historiji – što se tiče NDH. U okviru te NDH, stvorio je u antifašističkoj borbi federalnu državu – Hrvatsku. Ako je riječ o tome da Slobodan Milošević govori o tome da on time želi dopustiti da deo srpskog naroda bude, ne znam, negdje odveden, sa Hrvatskom, onda su tu dvije stvari: ta država, kao što je rečeno, 1918. godine stvorena je od Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Vojvodine, koje su bile stvorile, proglasile svoju državu Slovenaca, Hrvata, i Srba, koji su živjeli u Habsburškoj monarhiji, do kojeg je došlo ujedinjenjem. Prema tome, i Srbi su živjeli u Hrvatskoj.

Drugo, ako je riječ o žrtvama, i ne želimo da se vraćamo u povijesno mračnjaštvo, dopustite da konstatiram: da hrvatski narod ima, itekako, gorka i ne manja, nego još strašnija i mračnija iskustva sa tom jugoslavenskom državom i sa srpskom hegemonijom u njoj, jer su vođe hrvatskog naroda bili ubijeni i u beogradskom parlamentu. Kada je riječ o Drugom svjetskom ratu, onda je hrvatski narod, i od četnika, koji su imali ne manje genocidni plan od ustaša prema hrvatskom narodu, i u planu i u izvršenju – hrvatski narod je pretrpio i od četnika i od komunista, ne manje žrtve, nego srpski narod u Hrvatskoj.

Po svom udjelu hrvatski narod je dao veći prilog pobjedi antifašizma Jugoslaviji, stvaranje Jugoslavije nego li sama Srbija. Pred oslobođenje, Srbija 1944. godine, od 9 korpusa narodnooslobodilačke partizanske vojske, 5 ih je bilo u Hrvatskoj. Onda je došlo do oslobođenja Srbije od strane i partizanske vojske, bugarske vojske, sovjetske vojske. Sada, potezati povijesne argumente na taj način da bi Srbi bili ugroženi u jednoj demokratskoj Hrvatskoj, koja je svojim Ustavom, svojim načelima, već priznala sva prava tom srpskom pučanstvu. Poslije ovoga, budite uvjereni, kada se vratim u Hrvatsku, ja ću predložiti hrvatskoj vladi da pozove sve međunarodne komisije, koje se bave ljudskim, građanskim i nacionalnim pravima, u Hrvatskoj, da vide o čemu je riječ.

Osim toga, gospodo, zar je moguće, za ovakvim stolom, gdje bi trebali razgovarati najodgovorniji državnici Jugoslavije, pojedinih republika, primjenjivati takva različita kriterija kao što se tu govori. Govori se o tome da bi većinski hrvatski narod mogao učiniti, ne znam šta, prema manjinskom srpskom narodu, a šta se zbilo u Srbiji? Da li je većinski srpski narod donio odluke, o kojima ovdje stalno raspravljamo, ne samo mi, nego raspravlja Evropski parlament, a i svijet? Da li je to bilo u ime te i takve demokracije, kakva se želi nametnuti i hrvatskom narodu, kakva su to dvostruka mjerila, kakva su to prava koja se uzimaju za sebe, a ne priznaju drugima? Prema tome, ako želimo miran razlaz, demokratski razlaz, ili demokratsko udruženje u zajednicu ili savez suverenih republika, onda moramo biti daleko trijezniji. Osim toga, ovo što je gospodin Milošević rekao, da nas udaljava od mirnog rješenja, to je izravna prijetnja oružanom intervencijom. Izravna prijetnja – ne znam čime?

Ja molim, sa stanovišta svoje dužnosti, a dopustite mi i sa stanovišta sveukupnog iskustva, kažem da oni pobornici, koji su željeli, u ime srpskog hegemonizma, u ime srpskog ekspanzionizma, koji su crtali u kartu velike Srbije svu Hrvatsku, da su od Hrvatske ostali samo krajevi, koji su se vidjeli sa Sljemena ili zagrebačke katedrale. I ne samo to, nego, koji su crtali u kartu velike Srbije i Sloveniju i Bugarsku, pa čak i Rumunjsku, da ti i takvi pobornici velikosrpskog ekspanzionizma nisu uspjeli namjetnuti, u bivšoj Jugoslaviji, taj svoj hegemonizam, niti pomoću oružane sile od 20.9.1934. godine, da je moralo doći do hrvatsko-srpskog sporazuma 1939. godine⁴⁸; da je takva politika urodila raspadom, ne samo vojničkim, nego duhovnim raspadom bivše Jugoslavije; da je ta Jugoslavija, u svijetu Drugog svjetskog rata, obnovljena dobrovoljnošću predstavnika tih naroda, da ne kažem svih naroda, ali oni koji su predstavljali te narode u okviru komunističkog pokreta, pod programom komunističke utopije, ali sa izričitim priznavanjem naroda na samoopredjeljenje do otcjepljenja, na punu ravnopravnost.

I ako se sada 10 godina nakon silaska tog borca, tog obnovitelja te Jugoslavije i svih onih kadrova iz Srbije i drugih Republika, ako se žele vratiti natrag na jedno centralističko, unitarističko-hegemonističko Jugoslaviji, ako se želi naći, osigurati srpska dominacija, onda je to nešto što je povjesno već doživjelo odgovor i što može izazvati zla, ali ne može imati nikakvog izgleda na uspjeh u današnjem svijetu, u današnjoj Evropi koja se stvara na demokratskim priznanjima prava svih i najmanjih naroda, na suverenost, na demokraciju, na slobodu i ne samo u Evropi, nego li uključujući i SAD koje su odlučile u stvaranju međunarodnog poretka.

Prema tome, ja bih molio da o svim tim pitanjima pridemo daleko razložnije i da ne pokušavamo biti jednostrani, jer svaka jednostranost će pretočiti još veća zla sa ishodima koje nije teško razumjeti.

BORISAV JOVIĆ:

Ja predlažem da razgovaramo sa maksimalnim stepenom tolerancije, i pre nego što dam riječ drugu Gligorovu, ja bih vas zamolio gospodine Tuđman, ako bi mogli, radi mog ličnog razjašnjenja, da bi shvatio Vaš stav da kažete, ako možete, a mislim da bi trebalo zbog toga da bi bilo jasno.

Prvo, da li bi Hrvatska prihvatila da sprovede referendum u Hrvatskoj u povodu ostvarivanja ove svoje odluke o izdvajanju u samostalnu državu.

Drugo, da li bi prihvatila da se na tom referendumu posebno izjašnjava hrvatski, a posebno srpski narod.

Treće pitanje, šta će raditi Hrvatska, kako ona zamišlja da ostvari tu svoju samostalnost, ako srpski narod ne želi tako da ostane. Kako vidi svoju budućnost? Stvarno me zanima da znaju svoju orijentaciju.

FRANJO TUĐMAN:

Gospodine Joviću evo vam izričit odgovor. Hrvatska ima svoj Ustav, u tom ustavu je predviđena i mogućnost provedbe referenduma, ali je predviđeno isto tako ukoliko su takve okolnosti da referendum nije moguće provesti, da Sabor sam odlučuje o tim pitanjima. Broj dva, područje na kome žive Srbi u Hrvatskoj nije bilo Srbija, to je zemlja Kraljevine Hrvatske i ta srpska manjina od 11–12 odsto nema pravo da se izdvaja iz Hrvatske, ni po kakvim međunarodnim, ili unutarnje, ni po kakvoj logici. A ta srpska manjina u Hrvatskoj ima pravo na sva građanska i na sva nacionalna prava, i mi smo joj to zajamčili i ustavom i spremni smo po svim međunarodnim formama.

A onda odgovor na Vaše pitanje. Da li je Srbija ukidajući autonomiju Kosova htjela da dâ pravo kosovskoj manjini ili kosovskoj narodnosti, ili albanskom narodu na Kosovu

48 Misli se na sporazum Cvetković-Maček od 26. avgusta 1939. kojim je konstituisana Banovina Hrvatska.

čak joj nije dala pravo ni na autonomiju, a kamoli pravo, ovo što Vi postavljate, da se otcijepi, jer polazite sa stanovišta.

BORISAV JOVIĆ:

Uopšte to pitanje nisam postavio.

FRANJO TUĐMAN:

Vi niste postavili, ja ga postavljam. Kako možete postaviti to pitanje ili Milošević, što se tiče 11 odsto Srba u Hrvatskoj, 500 do 600 [hiljada] Srba u Hrvatskoj, a ne postavljate pitanje 1,5 miliona Albanaca na Kosovu, i ne samo njih.

BORISAV JOVIĆ:

Ja sam pitao samo da li bi ste dozvolili njihovo referendumsko izjašnjavanje, da li se slažu da Hrvatska izađe iz Jugoslavije. Samo sam to pitao.

FRANJO TUĐMAN:

Pa ja Vam odgovoram. Dozvolili smo da se izjasne, ali isto tako, ne bismo dozvolili da se ta srpska manjina izdvoji, da ona odnese dio hrvatskih zemalja izvan Hrvatske, jer je to hrvatska teritorija, a Hrvatska znate, ako vam to nije jasno, hrvatski narod je od sedmog stoljeća tamo i hrvatski narod je jedan od najstarijih od evropskih naroda koji je tijekom sveukupne povijesti sačuvao i nacionalne i državne elemente državne samobitnosti, sve do 1918. Tek od ujedinjenja 1918. do 1939. u toj državi zbog srpske hegemonije je bila izgubila te elemente državne samobitnosti. I prema tome, taj i takav hrvatski narod ne može prihvatiti da mu kroji njegovu sudbinu i sudbinu njegove teritorije neko izvan. A povijest je pokazala da oni koji su to pokušali nisu uspjeli nego su, naprotiv, izazvali zla.

BORISAV JOVIĆ:

Pa dobro, jasno je. To je onda ključno pitanje naših sudara i sukoba. Ako na tome bi našli neki razlozan put da nađemo rješenje, ja mislim da bi sve drugo bilo lako. Dakle, Vaša se ideja o ostvarivanju nezavisne, samostalne, kako ste to definisali države Hrvatske u međunarodnom smislu riječi sukobljava sa sporazumima o ovom pitanju. To je očigledno bez obzira šta ko misli. To je ključno pitanje oko koga se susrećemo.

FRANJO TUĐMAN:

Ja ću Vam odmah dati izravan odgovor. Ja ću se saglasiti osobno da takav referendum provedemo na čitavoj Jugoslaviji da damo pravo svim narodima i narodnostima, svim nacionalnim manjinama.

BORISAV JOVIĆ:

Eh, molim Vas da se razumemo. Narodi Jugoslavije su jedno, a nacionalne manjine drugo, narodnosti svejedno, mada ovo što ste sad rekli je vrlo krupno pitanje, jer se Vi slažete s tim da se svuda sprovode, ako je to to, onda da razgovaramo o tome.

FRANJO TUĐMAN:

Ako Vi postavljate takvo pitanje.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo sto godina da držimo govore.

FRANJO TUĐMAN:

Jasno, samo se u tih ne 100 godina u tih 200 godina jedanput moramo odreći vladanja, tako da neko ima sva prava a neko nema i da neko odlučuje o sudbini nekoga.

BORISAV JOVIĆ:

Ne radi se o tome da Srbija odlučuje o Hrvatima, ni govora nema o tome, nije to u pitanju, u pitanju je da odlučuje o sebi. Drug Gligorov ima riječ.

KIRO GLIGOROV:

Da se sada ne vraćamo dublje u istoriju, jer to nas neće daleko odvesti, temperatura će se povećati, ali nešto moram da kažem, što geneza suverenosti, državnosti ove sadašnje zajednice se traži u periodu kada, recimo Makedonija kao takva nije postojala kao država, odnosno suverenost makedonskog naroda je bila u potpunosti negirana, zato se ne bi vraćao ni na Balkanske ratove, ni na 1918. godinu. Mi imamo činjenicu da su u našim Ustavima, i u Ustavu Jugoslavije, republike priznate kao države, od toga se polazi. Tako je shvatio i makedonski narod i donoseći Odluku na prvom zasjedanju ASNOM-a da udje u Federativnu Republiku Jugoslaviju, shvatajući da mu je to prilika da ostvari svoju vekovnu težnju za sopstvenom državom. To oni za celo vrijeme to tako tretiraju, našao je zajedničke interese da živi u toj zajednici, i sada je taj proces dovršio donoseći ovu Deklaraciju, koju sam vam prošli put parafrizirao, neke stavove sam i pročitao. I mislim da je prvi i realistički pristup celom ovom našem razgovoru da zaista priđemo sa tog stanovišta.

Da onda razgovaramo svako od nas ispred suverene države i da kad tražimo način i sadržaje kako da dođemo do dogovora o sadržaju našeg budućeg zajedništva. Pitanje referenduma. Referendum se mora ostvariti da se ne očekuje, da se u tom procesu mogu zaobilaziti republike kao države, a drugo nema evropske države koja je ostvarila apsolutno nacionalni homogeni život. Svuda postoje nacionalne manjine, i ako budemo težili sada nekoj perfekciji koja treba da se kroz referendum, koji svako selo treba da odvoji da svaki gradić treba da se izjašnjava o tome kojoj će državi pripasti, mislim da nas to nikuda neće odvesti.

Prema tome niti su slučajne države koje sada postoje, niti je slučajan taj raspored do koga je došlo i razumije se da voljom naroda, republika, se mogu te granice i drugačije modelirati, ali treba početi od postojećih granica i od njihove nepovredivosti do momenta dok se narodi koji su za to zainteresovani drugačije ne dogovore. Dajmo da budemo barem do te mjere realisti da počemo od te stvarnosti u kojoj sada živimo u kojoj svaka od republika sa jednom dva ili tri koliko je ko donosio različitih akata i došli smo do toga da ta pitanja suverenosti republika prava svakog naroda na svako opredjeljenje, da to ispoštujemo i da polazeći od toga možemo u jednom mirnom toku razgovora tražiti sve one tačke koje će nas zbližavati, koje će povezivati naše interese i koje će omogućiti da dođe do nekih dogovora. Ako počemo u istorijska razmatranja unazad 50, 70 i više godina i ne znam koliko godina, teško će nas to izvući na pravi put. Ti si pomenuo SHS.

BORISAV JOVIĆ:

To je povodom prijedloga za razdruživanje. Išao sam nazad kako smo se udružili. Inače, naravno da nema potrebe. Izvoli, Ante.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja sam rekao da dajem prednost šefovima država, ali ja čekam, pošto sam bio vrlo discipliniran. Ja ću u tezama pokušati nešto da kažem što mi se čini da je neophodno reći da predstavlja odgovornost sviju nas ovdje. Mi imamo sada... Mi imamo sada, nažalost, takvu situaciju da je erozija našeg društva ne samo ogromna, nego ima i svoju eskalaciju. Ekonomski i pravni haos postaju totalni. Katastrofa zemlje sa socijalnom i ekonomskom eksplozijom sada su već postali i vrlo izvjesni. Nepovjerenje je ogromno. Mi pokušavamo da nešto dogovorimo. Međutim, brzina procesa erozije u našoj zemlji i brzina procesa dogovaranja, bez obzira na rezultat dogovora, mislim da su sada već u evidentnoj koliziji.

Sve kada bismo već bili danas bili sasvim načisto gde mi to idemo, mi nismo u stanju da zanemarimo vremensku dimenziju dogovora. Nažalost, mnoge iluzije što se toga tiče su ovdje izvanredno prisutne. Mi još nismo ni na konceptu dogovora, a na racionalna pitanja ćemo doći. Usput govoreći, mnoga od tih racionalnih pitanja SIV priprema i elaborira, bez kojih, htio neko ili ne, ma kada donijeli odluku da se svi razidemo nije moguće donijeti. Ta

racionalna pitanja trebate elaborirati i za njih spremite podloge, pa ako treba i međunarodne verifikacije. Mislim da zato treba vremena, koje sada teško prognozirati, ali isto tako samo to vrijeme je sigurno tako, da se ne mjeri u tjednima pa čak ni u mjesecu. U tom vremenu što se može dogoditi sa ovom zemljom, što može kao eksplozija nastati koja može napraviti potpuno iluzornim i apstraktnim bilo kakve razgovore o dogovoru. Naravno, da niko ne može garantirati da se može osigurati socijalni mir. Ali se može spriječiti socijalna i na njoj izgrađena međunarodna i politička eksplozija. SIV shvaćajući u šta ide i procijenjujući kamo nas to vodi pripremio je mjere za povećanje efikasnosti sistema zemlje u prelaznom periodu.

To smo imali na dnevnom redu, razgovarali, održali niz razgovora i u toku smo sa razgovorima. Nemam sada namjeru da vas informiram, mada bi vas to moralo vrlo interesirati. Dvije su osnovne kritike, da taj prijedlog predstavlja suspenziju ustava i da ga se zato ne može prihvatiti. I drugi da vraća na unitarizam i centralizam u Jugoslaviji. Ono što iz ovoga prijedloga proizilazi, a nalazi se u zakonima u Skupštini Jugoslavije to treba da osigura da do postizanja ovog dogovora, o kojem sam prije govorio, a i današnja sjednica pokazuje koliko je on još dalek, da do tog dogovora o budućnosti Jugoslavije mora se osigurati neka minimalna pravna sigurnost, platni sistem, monetarni devizni sistem, jer dozvolite, bez toga, niko taj kaos i tu eksploziju nije u stanju da spriječi. Ono što je ovdje izvanredno važno svi zakoni i rješenja koja smo mi predložili a koji su u toj funkciji, mi smo na svakom napisali, da vrijedi samo za 1991. godinu ili do dogovora. Ako je dogovor za 3 mjeseca, vrijede 3 mjeseca ako je za 6 mjeseci, vrijede 6 mjeseci. Bez usvajanja ovoga koncepta i ovog dogovora, vjerujte da nema razgovora imamo li silu ili kaos, nego će kaos izazvati silu, kakvu god mi željeli ili ne željeli. Osim toga ja mislim da vas ne moram uvjeravati ni sami sebe, mi smo sada u tako dubokim problemima, da bez dodatnih sredstava nemamo baš nikakvu šansu da spriječimo tu socijalnu, pa iz nje proizašle sve ostale eksplozije, a nikakvih sredstava – molim vas nemojte imati iluziju, da Jugoslavija može dobiti bez dogovora sa međunarodnim monetarnim fondom. Molim vas ovo podvucite i ispitajte ako ne vjerujete ili ako ne znate.

Nema reči ni o tome da dobijemo jedan dolar, a kamoli četiri milijarde dolara, pa čak ako se radi o komunikacijama sa svjetskim tržištem kapitala koji se tim putem otvaraju i na određene bilateralne aranžmane koji su u toku i znatno više od toga. Međunarodni odnosi i obaveze i ugovori su izvanredno složeni. Iluzija je kada se misli da mi možemo kazati međunarodnom monetarnom fondu – znate, možete s nama potpisati ugovor, jer mi ćemo i tako osigurati da to republike sutra garantiraju. Ma slušajte, taj film ne igra. Ovo je, ja moram reći, Savezno izvršno vijeće izanaliziralo i još ranije i sada može ažurirati i može vas i s tim upoznati ako smatrate da je to potrebno. I sa svim konkretnim konsekvencama svega toga i u međunarodnim odnosima. Pri tome, vi znate da se Savezno izvršno vijeće nije opredijelilo za ni jednu opciju. Ono zastupa stanovište – idemo razgovarati o sadržaju, kvalitetu odnosa, pa iz toga neka proizađe sve ostalo, smatrajući da su sve opcije ravnopravne.

Međutim, ni jedne jedine opcije, ni njene šanse ne može biti ukoliko mi ne osiguramo da se može do tih opcija bilo koje doći dogovaram u uvjetima i u vremenu u kojem se oni mogu obaviti. Sada kako se stvari odvijaju, apsolutno ćemo biti pretečeni i vjerujte nije daleko vrijeme. Ja ne bih htio da kažem kojim se vremenskim kvantifikacijama mjeri kada više neće biti moguće zaustaviti neminovnost takove erozije i njene dubine da eksploziju niko neće moći zaustaviti. A onda, bogami, kašikom će se moći kupiti neke.

Ja zbog toga još jednom stavljajući pred vas odgovornost za ovo o čemu sada razgovaramo. Da se podrži uspostavljanje tih minimalnih, funkcija pravnog sistema, platnog, monetarnog, deviznog i ostalog o kojim je bilo riječi, da se ti zakoni kao privremeni usvoje. Vi ste vidjeli Savezno Izvršno vijeće je povuklo sedam zakona iz Savezne skupštine. Znate

zašto? Zato što tri osnovna zakona ne dobivaju prolaz. Šta će zakoni koji treba da osiguraju sprovođenje ova tri da se usvajaju. Nema nikakvog razloge. Ako Zakon o Narodnoj banci Jugoslavije, o SDK ako ne prolaze, sve ovo drugo nam ne treba. A oni i neće proći, pa i da prođu i da se usvoji u Skupštini, ako ih vi niste spremni osigurati da se provedu, ništa ne vrijedi. Treba shvatiti da danas sam zakon po sebi bez političkog opredjeljenja, da se to rješenje treba provesti, samo po sebi ne vrijedi ništa. Ako hoćemo da nađemo miroljubivo, demokratsko, civilizacijsko rješenje, bez obzira koje će biti, ako je razlaz nek bude razlaz, ako je to Jugoslavija, kakva će biti takva kako dogovorimo, onda se ne može preskočiti vrijeme da se do toga dođe. Sada više nismo u stanju upravljati tim vremenom bez dogovora o tome kako time upravljati. Molim vas, još jedan put da u skladu s tim preispitate stavove republika i pokrajina o predlogu kojega smo dali. Ako mislite da nije nešto dovoljno dobro, neka se još jednom izanalizira, ali bi koje rješenje koje neće osigurati ove funkcije i koje nam na osnovu toga neće omogućiti da sklopimo ugovor sa MMF, a ja garantiram, ako ovo postignemo ugovor sa MMF možemo potpisati za mjesec, mjesec i po dana. Još uvijek stignemo spasiti ako ne sve, onda jedan dio od ovoga što možemo dobiti kroz tu međunarodnu komunikaciju. Time nećemo ničim dovesti u pitanje budući dogovor, dapače, stvorićemo mu pretpostavke da do njega može doći. Hvala.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja bih samo pitao da utvrdimo šta ćemo sa štampom. Hoćemo li davati neke izjave, oni traže da znaju, hoćemo li držati konferenciju za štampu.

BORISAV JOVIĆ:

Drugovi, vrlo je jasna stvar. Štampa radi svoj posao, a mi svoj i kada završimo sjednicu odlučićemo šta ćemo da saopštimo kao zajedničko saopštenje, a onda neka svako odluči da li će još nešto govoriti. Mi ne možemo raditi pod presijom štampe. Mi imamo takav posao koji može da traje ko zna dokle, oni su nervozni. Jednostavno, mi nismo ovdje radi njih, nego oni imaju da čekaju kad se završi sjednica. Ne moraju ni da čekaju, neka idu kući biće saopštenje. Ako neko želi da da izjavu, može da da što god hoće, to je njegova stvar. Ja lično nisam ubjeđen da ćemo mi imati neko srećno rješenje radi koga ćemo izlaziti da se produciramo. Prema tome nema ni govora. Ima da čekaju saopštenje i gotovo.

/Pauza od 14,00 do 15,20/

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da nastavimo sa radom. Do sada su se za reč javili: gospodin Ajanović, Drnovšek, Riza i Bogić. Verovatno će i ostali učesnici tražiti reč, s obzirom na to da imamo manje od sat i po vremena; a jako je potrebno da se skoncentrišemo na dogovor o nečemu; da bi mogli da organizujemo dalji rad. Zamolio bih da diskusije budu kratke, koliko god je moguće; ovde su prisutne tri grupe problema koje su nam neizbežne.

Prva grupa problema je dalje usklađivanje stavova na pokušaju da se načini zajednički koncept, odnosno dalja razrada koncepta zajedničke buduće države; bez obzira koliko će ih unutra biti – za one koji budu želeli da ostanu. Drugo je pitanje kanalisanja pravne procedure za realizaciju stavova onih koji žele da budu samostalne države, u međunarodno pravnom smislu reči, bez obzira da li će takvih biti ili ne. To pitanje moramo već jednom kanalisati. Treće je pitanje usmeravanja našeg stava i podrške na rešavanju pitanja u Skupštini Jugoslavije i Saveznom izvršnom veću – da do tada preživimo. Oko toga treba da se skoncentrišemo kako ćemo dalje da radimo; da stvorimo neki dogovor i da damo tome neki impuls. Reč ima gospodin Ajanović Irfan.

NENAD BUĆIN:

Čitavo vrijeme slušamo izlaganje drugova iz republika; naravno, ostavljajući sebi nadu da ćemo imati prilike da govorimo; a, sada, dolazimo, odjednom, u situaciju da sve

ovo treba završiti za sat i po. Oprostite, takav način rada meni nije prihvatljiv. Ako se o ovim stvarima govori, ne prihvatam da govorim sedam minuta; prihvatam da govorim onoliko koliko mi se govori; a ako može biti, govoriću; a ako ne – hvala lijepo.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč gospodin Ajanović. Primedba je umesna i mislim da bi bilo dobro da radimo dokle god je potrebno, ali ne možemo nikoga prisiliti na to, to je drugo pitanje.

IRFAN AJANOVIĆ:

Poštovana gospodo i drugovi. Pozdravljam vas u ime Savezne skupštine i želim vam uspješan i plodotvoran rad. Uz pozdrave i želje koje vam upućujem želim da vas upoznam sa klimom, odnosno sa atmosferom koja vlada u Skupštini. Posebno se osvrćem na sjednice Skupštine Jugoslavije, održane 14, odnosno 20. i 21. ovog mjeseca.

Delegati Skupštine stekli su utisak i to u svojim izlaganjima, nedvojbeno, ističu da je Savezna skupština svjesno ili nesvjesno zaobiđena u svim aktuelnim političkim zbivanjima, a posebno u raspravama i razgovorima koji se vode o vitalnim pitanjima budućnosti zemlje. Tek je u nekoliko nivoa i linija rasprave i razgovora o novom uređenju odnosa u jugoslovenskoj zajednici, a ne traži se stav i mišljenje parlamenta, kao platforma najvišeg zakonodavnog tijela, odnosno najvišeg organa vlasti u zemlji. Time se nameće pitanje u ime koga se razgovori vode. Ovdje vam prenosim ne svoj stav; ističem vam klimu i atmosferu koja vlada u Skupštini; ističem vam ono što delegati, poslanici i zastupnici u svojim izlaganjima i istupima vrlo često govore, posebno na ovoj sjednici koja je bila 73, prekjuče i juče. Delegati, a time i Skupština, o razgovorima su obaviješteni na isti način kao što su to bili obaviješteni i svi građani u našoj zemlji; dakle, putem informativnih i masovnih medija.

S druge strane delegati Skupštine ističu utisak da su vidno izražene tenzije i neslaganja oko koncepta novih odnosa u jugoslavenskoj zajednici. Najmanje ispoljavaju upravo na nivou parlamenta, odnosno na nivou Skupštine SFRJ. Stoga je, po mišljenju velikog broja poslanika, delegata i zastupnika, u određenim fazama razgovora o budućnosti zemlje, neophodno odgovarajućim izvještajima upoznati delegate Skupštine o toku razgovora, o eventualnim pomacima, zatražiti mišljenje Skupštine, sugestije i stavove – neovisno o tome kako mi sada posmatramo Skupštinu SFRJ; kako posmatramo njena vijeća. Kad ovo kažem, posebno mislim na podijeljene stavove vezane za status Saveznog vijeća.

Ovo što sam vam sada iznio, to je stav desetine poslanika, delegata i zastupnika i bilo bi nužno da se odredimo i izađemo pred Skupštinu; tu posebno mislim na Predsjedništvo i na Savezno izvršno vijeće. Za ovu priliku toliko i hvala vam lijepo.

BORISAV JOVIĆ:

Drug Drnovšek je tražio reč.

JANEZ DRNOVŠEK:

Pokušaću da budem racionalan. Kao prvo, u Sloveniji smo sproveli plebiscit i u realizaciji je plebiscitarna odluka da se uspostavi samostalnost Slovenije. Ono što je bilo ovih dana u Skupštini Slovenije, u stvari, ide u tom pravcu formalizacije ove odluke i, na neki način bi trebalo da se odrazi u odnosu do Jugoslavije do jugoslavenske federacije. Očigledno je da nije više racionalno, bar na relaciji Slovenije, a verovatno i Hrvatske, sada otvarati pitanja kolizije sadašnjeg starog federalnog sistema i nekih specifičnih rešenja, koja se već uspostavljaju, u skladu sa ovakvom plebiscitarnom odlukom i očekivanjem ljudi.

Treba usmeriti napore da se ova situacija što pre raščisti; da se usmerimo u budućnost i da se ne opterećujemo konfliktima koji ne mogu da vode ničem konstruktivnom, nego da se sada otvori proces stvaranja čistih računa i uz to, u ovom prelaznom periodu, još dalje pokuša da se vidi koje sadašnje veze i zajedničke interese možemo da zadržimo i da se dogovorimo da ih, na neki način, zajednički organizujemo. Spremnost, u Sloveniji, za to postoji. To je prvo – što se tiče Slovenije.

Drugo, iz ove današnje rasprave, pa i dosadašnjih rasprava, očigledno je da je Slovenija čvrsta u svojoj odluci za samostalnost – da dolazi u obzir samo neki ugovorni oblik, konfederalniji ili nešto slično sa drugima; iako je interes da se u ovakvom obliku obuhvate sve konstruktivne veze i interesi. Očigledno je da je takav čvrst stav i u Hrvatskoj. Mislim da bi u pronalazačenju daljih mogućih formula i rešenja, morali polaziti od toga i videti da li je to sada moguća formula da preostale republike, na principu poštivanja postojećih granica, mogu da se dogovore za čvršći oblik države i da počnu diskusiju o tome; a da se sa Slovenijom i Hrvatskom stvori, odnosno, dogovori neki oblik ugovorne konfederalne veze.

Na osnovu do sada iznetih stavova i konstatacija, sada bi izgledalo kao, možda, moguća formula na kojoj bi dalje trebalo raditi, iako sam svestan da tu postoje razlike između ove četiri republike, koje se nisu tako čvrsto i jasno opredelile za samostalnost, kao što su to uradile Slovenija i Hrvatska. Mislim da, za sada, i svega ovoga što je bilo izneto, ne bih mogao skoro videti neku drugu formulu, osim ako se još neka druga republika drugačije izjasni. Založio bih se za to da pokušamo, sada, da budemo racionalni i da se dogovorimo na koji način ova pitanja dalje da razrešavamo, ono što je otvoreno; da se tu izrade neke moguće varijante i postupci – šta dalje raditi s jedne strane, a sa druge da otpočne onaj proces – bar za Sloveniju, a verovatno i za Hrvatsku – uspostavljanje čistih računa. Jer, u bilo kojoj varijanti o kojoj ćemo se dogovoriti, to će biti potrebno.

Inače, u vezi onoga što je govorio drug Ante Marković, privredna situacija je vrlo kritična; ona će se pogoršavati ako brzo ne pronađemo stabilno političko rešenje, neki stabilan dogovor; postoji mogućnost punog ekonomskog kolapsa – to je izvesno; to je za nas neko ograničenje u kome moramo naći rešenje; znači, nemamo suviše vremena. Sasvim je jasno da neće biti praktično nikakvih finansijskih sredstava iz inostranstva. S obzirom na našu političku krizu, sve međunarodne finansijske institucije, međunacionalne i nacionalne, čekaju na rasplet; čekaju na uspostavljanje takve ili drugačije, nove političke stabilnosti; uz to, u ovoj godini i u narednim, imamo izuzetno visoko opterećenje za servisiranje postojećih dugova – mislim da je to više od četiri milijarde dolara u ovoj godini.

S obzirom na to da neće biti nikakvog novog dotoka sredstava – ubeđen sam u to, dok ne stvorimo neki dogovor, naše poteškoće će biti još veće, nego što bi, inače, bilo. Uz to, razmislio bih i o mogućnosti da SIV privremeno zaustavi otplaćivanje dugova prema inostranstvu i odliv sredstava po tom osnovu u ovoj nesređenoj političkoj situaciji, i ekonomskoj situaciji koja iz toga proizlazi. Jer, inostranstvo je zaustavilo dotok sredstava u Jugoslaviju, zbog ove naše političke situacije, pa je logično da zaustavimo i odtok sredstava u suprotnom pravcu, iz istih razloga, kao što su oni zaustavili priliv sredstava. Hvala.

ANTE MARKOVIĆ:

Imao bih jednu repliku. Savezno izvršno vijeće već je razmatralo mogućnosti privremene obustave otplate dugova. Međutim, došlo je do zaključka da bi to potpuno zatvorilo put dogovora sa MMF-om. Još uvijek postoji šansa, ako uspostavimo ovaj minimum funkcija o kojima sam govorio, da razgovore sa MMF-om počnemo u trećem mjesecu i završimo u četvrtom mjesecu. Ne bi trebalo, još uvijek, to reskirat. Ništa drugo.

JANEZ DRNOVŠEK:

Mislim da to nije realno. Ante, ja sam ubeđen da i ti misliš, ali, prvo, ne verujem da ćemo obezbediti ove minimalne uslove.

ANTE MARKOVIĆ:

Zašto – ne?

JANEZ DRNOVŠEK:

Čak i ovi zakoni, ako se prihvate u Skupštini, ubeđen sam da u ovoj političkoj situaciji, koju Međunarodni monetarni fond vrlo dobro zna, da neće prihvatiti novi aranžman

dok ne dođe do nekog sređivanja, do nekog dogovora, do neke jasne orijentacije kako dalje. Dobro, to je moje mišljenje.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da to odvojeno raspravimo. To je konkretno pitanje. Reč ima drug Riza Sapundžiju.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Da počnem od ovoga, to je dijalog „otvorenih karata“. Mislim da je to stvarno dobro, pod uslovom da imamo dobre nerve, da možemo stvarno – ako imamo – a želeo bih da imamo, jer bilo kakav dijalog je korisniji, nego da ga uopšte nema. Ja bih jednom rečenicom rekao za što se ja zalažem. Pre svega, želeo bih otvoreno da razgovaramo, zato sam i rekao „dijalog otvorenih karata“. Ja se zalažem za očuvanje, naravno, celovite Jugoslavije. Naravno, tu se zalažem za ono rešenje koje je moguće. Bolje je takvo rešenje koje je moguće, nego nikakvo. Rekao bih par reči o Kosovu. Znam da je to osjetljivo pitanje, ali moram reći da ni Kajdomčaj ni ja, apsolutno nemamo drugi prilaz, nego da kažemo istinu o Kosovu, a vama, koliko odgovara, reagujte, a ukoliko ne odgovara – nemojte reagovati.

Istina je da je tamo situacija izvanredno opasna, nije više ni složena, nije više ovakva ili onakva. Ako sam prošle nedelje rekao neku ocjenu o Kosovu, sada mogu tome da dodam još 100 odsto. Čuo sam da je Kosovo rešeno. Taj problem ne samo da nije rešen, nego se otvara, otvara se izvanrednom brzinom. Mislim da se otvara iracionalno za sve nas. Molim da se oseti odgovornost za posledice koje tamo mogu nastati. Čak, mogu da kažem i ovo: tamo se ne gladaže, već mogu da kažem da se tamo i umire; mislim na decu, zbog lekarske intervencije, jer je porušeno ono što je izgrađeno vekovima; to su ti međuljudski odnosi. To je totalno porušeno; najbolje komšije, najbolji drugovi više se ne poznaju, ne pozdravljaju se. Znam da je svima teško. Ne verujem da su tamo građani za to krivi, nego smo i mi krivi.

Vi ste govorili o porušenom standardu, Ja govorim o gladi. Najnovije uvrede se tamo najmanje mogu podneti. Uvrede su izvanredno teške. Molio bih vas – imajte u vidu da se više ne radi o tome kako obično pričamo – o ljudskim pravima, radi se o nečemu što je mnogo dublje nego obična ljudska prava. Mislim da smo dužni na to ovde da obratimo pažnju, ako želite. Reći ću vrlo kratko, sa par rečenica, to nije nacionalna manjina, nemojte se tako odnositi. Vi možete reći ili ih prinuditi da budu nacionalna manjina, ali to je pravo onda oduzeto. Ja govorim o tome što stvarno to stanovništvo tamo znači. Ono može da bude izvanredan faktor stabilnosti, ali za nesreću, može da bude, i te kako, faktor nestabilnosti ove zemlje, sto ja sigurno ne želim.

Mi smo pokušali da prenesemo onoliko koliko sada može da se prenese želja tog stanovništva, svih kosovara, da se obezbedi subjektivitet u svim razgovorima – i sadašnjim i budućim, da se nadje rešenje koje jedino odgovara toj istini tamo, objektivnoj istini. Mi vidimo Jugoslaviju i u Jugoslaviji svoju domovinu. Ako nam to neko negira, neka nas tera van. Ja tražim da sebe vidim, i ne samo sebe, nego i sve građane tamo, vide domovinu u ovoj zemlji.

BORISAV JOVIĆ:

Da li se vidite i u Srbiji, ili samo u Jugoslaviji?

RIZA SAPUNDŽIJU:

Apsolutno. Ja sada govorim o Jugoslaviji, jer smo istovremeno i u Srbiji i u Jugoslaviji, ali, sada govorim o Jugoslaviji. Mi osećamo kao da smo oterani iz Jugoslavije, kao što je rekao Kajdomčaj. Toliko je neprilika tamo, da nemam snage da govorim o onome što ti sada kažeš. Mnogo je ljudskog porušeno, i na veliku žalost generacija neće to da preboli. Oni koji vode politiku na Kosovu – mislim na izvršioce te politike – krajnje iracionalno vode tu politiku, mislim – na štetu Jugoslavije.

Drug Ante je malopre govorio. Mi rušimo ono što je osnovno, jer ovo jednom dobrom voljom može da se prevaziđe – ne mislim sada samo na Kosovo, nego na celu zemlju. Želeo bih da nađemo rečnik koji najviše odgovara, i rešenje. Ante je danas bio konkretan. Lično, mislim da mi najviše gubimo u tom delu, a to je u privredi. To ne možemo brzo ponoviti. Za to će nam trebati dugo vremena. Malo smo se šalili sa Bogićem, ali stvarno to osećam – na kraju, to nisam rekao samo danas, nego i na pretprošnoj sednici, a i na prošloj sednici sa Komorom i Sindikatom sam rekao – ako se ne proglašuje jedna pomirljiva situacija, stabilna situacija – onoliko koliko sada može, ali za sve da proglasimo stabilnost zemlje i da počnemo da koristimo ono što se može koristiti, ja mislim da se može koristiti, volja postoji da se Jugoslaviji pomogne, to čitamo svi – i Međunarodni monetarni fond i Međunarodna banka i ostale međunarodne organizacije, Pariski klub i sve drugo. Oko pitanja odlaganja dugova – to je predložio Drnovšek – mislim da je to nemoguće kada se tiče Međunarodne banke i Međunarodnog monetarnog fonda, ali, za to treba da postoji nešto drugo, da proglasimo da smo stabilni, da imamo poverenja, makar za neko vreme da odložimo rasprave i svađe i da prihvatimo ono što je najnužnije za sada. Ovo sam imao pravo da kažem i zato što vi govorite o standardu, a ja govorim da su tamo ljudi u situaciji životne egzistencije. Završio sam.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ja bih jednu repliku, jer više puta čujem ovakve jednostrane prilaze Kajdomčaja i Rize. Molim vas, da se oko toga konačno razumemo – oko Kosova, Na Kosovu nisu dovedena u pitanje ničija ljudska prava. Ono što je na Kosovu jedino dovedeno u pitanje, odnosno o čemu se ne može voditi razgovor, je odvajanje Kosova i pripajanje Albaniji. To je početak i kraj. Radi se isključivo o pitanju teritorijalnog integriteta zemlje, koji je u osnovi svih problema na Kosovu. To, što je došlo do velikih sukoba, na pre svega, ovom pitanju – odgovornost pada na separatistički pokret, a ne na one koji čuvaju teritorijalni integritet ove zemlje. Toga, valjda, treba da bude svesno ovo Predsedništvo.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ne znam da li ima mesta za repliku. Ja govorim ono što se dešava na Kosovu. Porušeno je ono, što bi meni davalo snagu da se približimo. Porušeno je!

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ko je porušio?

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja sam jedanput rekao, lično sam molio predsednika Skupštine, celu Skupštinu – neka se odredi par ljudi, da vide ko je porušio. Ja ne kažem da smo mi – ovde, ali ne znači da mi nismo odgovorni za to što se tamo zbiva. Ja govorim o konkretnim situacijama.

BORISAV JOVIĆ:

Nema konkretne situacije van opšte. O tome smo više puta raspravljali.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja sam rekao: ja se borim za Jugoslaviju, želim ovde domovinu, a ne van. Ako neko želi da me tera van, onda neka snosi taj odgovornost.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima drug Bogić Bogičević.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Želio bih, na samom početku da izrazim zadovoljstvo što smo se ovde okupili u Sarajevu, da izrazim nadu i očekivanje da ćemo, bar konstruktivno, načiniti mali korak naprijed, kako ne bismo držali dalje u neizvesnosti naše građane, bez obzira na rešenja.

Lično mislim da nevolja nas, koji sjedimo ovdje, nije u tome što se razlikujemo oko nekih suštinskih pitanja, kao što su pitanja federacija, konfederacija, ili nešto treće, nego prije svega, što kod nas ne postoji, po mom mišljenju, dovoljno ni volje, ni spremnosti da pokušamo da se približimo u stavovima i da prevaziđemo razlike u gledanjima na budućnost zemlje. To ovu, i onaku tešku situaciju u zemlji, koja se nalazi pred ekonomskim i društvenim kolapsom, čini još težom. Očekivao sam da ćemo danas pokušati da nađemo dodirne tačke i zajednički prihvatljiva rješenja. Međutim, prema ovome što smo danas mogli čuti, bar do sada, ispada da su nam pozicije do te mjere udaljene da, na žalost, moramo razmišljati po onome, po meni, najtežem, za ovu zemlju, a to je njen raspad, bez obzira da li to zvali razdruživanje ili otcepljenje.

Naravno, ako do toga dođe, svako će ponijeti svoj dio odgovornosti; o tome će svoj sud dati istorija, ali ne samo istorija, nego svi naši narodi i narodnosti, koji su mnogo manje zatrovani tim našim podjelama. Došli smo do tačke kada se više ne može mnogo čekati. Ili ćemo činiti pomak ka međusobnom povjerenju i traženju izlaza iz ustavne krize, ili jednostavno, ako to nismo u stanju da to mjesto prepustimo drugima. Trećeg rješenja, po mom mišljenju, nema. Ili, pak, ga ima, ali on bi bio po ovu zemlju najgore rješenje, a to je da dozvolimo dalju eskalaciju mržnje, snage sile i nerazuma i da dođe do širokih međunarodnih sukoba u ovoj zemlji, sa realnom prijetnjom – građanskim ratom.

Imam utisak da, kada bi među nama postojala veća lična spremnost za približavanje gledišta i kompromisom, bi mogli doći do određenih – prihvatljivih rješenja. I dalje mislim da postoje realne šanse za prevazilaženje razlika među nama na relaciji – federacija, konfederacija – tih termina koje smo, nažalost, toliko ispolitizirali, podijelili se oko njih, ne ulazeći u sadržaj. Prvo, ako učinimo napore da nađemo dodirne tačke i pomirimo interes onih koji se zalažu za samostalne i suverene republike i zajednicu država, onih koji smatraju da Jugoslavija treba da bude jedna demokratska, savremena država, u kojoj bi sve republike bile ravnopravne, i imale visok stepen samostalnosti.

Drugo, ako se više okrenemo dogovaranju, razgovorima oko sadržine i suštine odnosa o budućoj zajedničkoj državi, a manje se budemo bavili formalnom stranom i nazivom zajednice. Svjestan sam, ovo govorim, da su dvije naše republike usvojile rezolucije o razdruživanju. Lično mislim da smo mogli, ili pak možemo da se pridružimo u gledanjima i nađemo zajednička rješenja, ali pod uslovom da je opstanak Jugoslavije, u njenim sadašnjim okvirima, za nas najviši cilj, naravno rekonstruisane i uređene na novim osnovama i da je nužno da odstupimo od nekih naših tj. početnih, tako da kažem, tvrdih stavova – da postignemo kompromis.

U odgovoru na prvo pitanje, moramo poći od činjenice da se kolizija između republičkog i federalnog suvereniteta, odnosno zahtjeva za zajednicom država i jedinstvenom državom, može jedino riješiti dogovorom i kompromisom. Insistirajući isključivo na suverenitetu, bilo federacije, bilo republike, ne bi nas vodilo ničemu drugom, osim razlazu. Kratko rečeno, ako prihvatimo pretpostavku da je suverena samo federacija, onda se objektivno postavlja pitanje po čemu se ona razlikuje od unitarne države. Nije ovdje riječ o približavanju federacije jednoj unitarnoj državi. U drugom, pak, slučaju, ako je suverena isključivo federalna jedinica, tada je nedvojbeno, riječ o konfederaciji, ili o uvođenju značajnih elemenata konfederalizma u federalnom uređenju.

Zato bi trebalo poći od onoga, što je realno, što nije nepoznata praksa i iskustvo u svijetu, a to je da suverenitet može biti podijeljen između republike i federacije, da su odnosi, u mnogim savremenim društvima u teoriji i u praksi, evoluirali u odnosu na shvatanje, da suverenost ne može biti djeljiva, kao najviša jedinstvena vlast. Naime, to je jedini način da se međusobno pomire i sada veoma izražene međusobno konfrontirani nacionalni programi da se uspostavi veza između suverenosti nacija, državne suverenosti republika, kao i federalnih jedinica i federacije, kao savezne države. To se, u nauci, naziva

teorijom podijeljene suverenosti, neki kažu – dvostruke suverenosti, a po njoj su obje države – i savezna i republička država – svaka za sebe, u svom domenu, u nadležnostima i funkcijama, o kojima bi trebalo postići, svakako, dogovor, samostalne i suverene.

Pri tome je veoma značajno da se mogući sporovi i sukobi, nadležnosti u interesima između savezne države – republika, rješavaju u ustavnom sudu, koji bi, po uzoru na rješenja u nekim savremenim državama, imao posebno ovlaštenja i predstavljao samostalnu instituciju u sistemu podjele vlasti – izvršnu, zakonodavnu i sudsku, tj. bio meritoran, isključivi čuvar i tumač ustava buduće zajedničke države. U mnogim savremenim federacijama u svijetu postoji struktura podjele nadležnosti između savezne države i država članica. Mislim da bi, ukoliko želimo ostati zajedno, mogli da prihvatimo upravo elemente takvog modela, naravno, u skladu sa našim specifičnim uslovima i dogovorom, koje bi funkcije imala savezna država.

Na primjer, u SAD, savezna država ili savezna administracija ima, po ustavu 14 samostalnih nadležnosti. Savezne države imaju 7 samostalnih nadležnosti. Sličan je slučaj i sa Švajcarskom, u kojoj federalni organi imaju 12 nadležnosti. Naravno, ne iznosim sve ovo da bih držao lekciju, nego da ukažem da mi moramo da uvažavamo i neka svjetska iskustva, a ne da budemo uvijek originalni, po svaku cijenu, što nas je do sada vraćalo unazad i guralo na istorijske margine.

Drugo, postignemo li kompromis oko ovog ključnog pitanja suvereniteta, mislim da neće biti neke veće prepreke da se dogovorimo i oko sadržine zajedničkih funkcija u budućoj državnoj zajednici. Lično ne bih detaljnije iznosio koji je to minimum kompetencija, za koje mislim da je neophodan koji bi nas održano na okupu i omogućio da savezna država efikasno funkcioniše, kako spolja, tako i unutra, i koji ne bi ničim dovodio u pitanje samostalne funkcije i nadležnosti republika i njihovih sloboda, da same uređuju svoje odnose, u svim onim oblastima života koje nisu u nadležnosti federalne ili zajedničke države. To su svakako pitanja, koja se tiču odbrane, spoljnih poslova, monetarne politike, carinske politike, razvoja, tržišne ekonomije, slobodnog protoka roba, kapitala i usluga, zatim zaštite univerzalnih ljudskih prava pa i sloboda ne području cijele zemlje, razvoja demokratije, nacionalne ravnopravnosti.

Ovdje bih istakao da Jugoslovenska narodna armija treba da bude depolitizovana i koncipirana kao zajednička oružana sila svih republika i naroda. Njen osnovni zadatak treba da bude odbrana suvereniteta i teritorijalnog integriteta Jugoslavije, i garant unutrašnjih i spoljnih granica. Stvaranje posebnih nacionalnih armija, izuzev onih segmenata koji predstavljaju teritorijalnu odbranu i rezervi, ne bi bio opravdan, po meni ne samo radi multipliciranja materijalnih izdataka nego i činjenice, da je to potencijalna opasnost i sredstvo za međusobna suprotstavljanja. Poslovi bezbjednosti obavljali bi se na nivou Republike izuzev zajedničkih funkcija kao što je koordiniranje, antiterorističke i državne zaštite, borbe protiv širenja droge i drugih teških vidova međunarodnog kriminala. Naravno, ovo su samo neke ideje za razmišljanje, ali ponavljam obim zajedničkih funkcija treba da bude rezultat dogovora svih u ovoj zemlji, svih naših naroda, i one treba da budu prije svega usmjerene na obezbjeđivanje međunarodno pravnog subjektiviteta i integriteta zemlje.

U stvari sve objektivne činjenice govore da smo mi donošenjem samostalnih ustava i deklaracija i definitivno ušli u fazu konfederalizacije, i da Jugoslavije može kao zajednica opstati samo na kompromisnom rješenju. Od toga ponavljam, ne treba bježati, jer sve značajnije složene države u zajednici su rezultat kompromisa između onih koje su težile ka odvajanju i samostalnosti i onih koje su bile za centralizaciju. Da ne spominjemo kroz istoriju kako je došlo do federacije od Amerike do mnogih drugih zemalja. Istina, mi taj put dolazimo 200 godina poslije, sa tako teškim iskušenjima i opasnostima koje nas čekaju. Tako da mislim dok jesmo u jednoj državi, dok postoji Jugoslavija, ne bih mogao prihvatiti nikakvo jednostrano kršenje postojećih ustava i zakona koje nas gura u kaos i bezvlašće, a već ovakvi kakvi jesmo sada dovedeni smo na ivicu haosa.

Mislim da je krajnje vrijeme da mi našu aktivnost sve više izvlačimo iz ovog uskog kruga, i da rasprave o budućnosti zemlje prenosimo u Skupštine republika, Skupštinu SFRJ Savezno izvršno vijeće, gdje treba da dogovaramo elemente budućih odnosa u zemlji. To, kao što vidite, od nas traži i međunarodna i naša javnost kada zahtjeva da se što prije obave višestranački izbori za Saveznu skupštinu koja bi bila u formi ustavotvorne Skupštine i kroz zasjedanja i demokratsku raspravu opredjelila sudbinu ove zemlje. Naravno, ne treba podsjećati da smo mi krenuli obrnutim putem pa smo prvo imali izbore u republikama, a da na kraju ne bismo održali amandmane Saveznog izvršnog vijeća na Ustav Jugoslavije i zadržali se tu gdje jesmo.

Drugo mislim da bi dobro bilo da učinimo sve na smirivanju strasti i tenzija kako bi smo napravili predušlove, a ja sam formulisao i pitanje kada je govorio predsjednik SIV-a, koji su to osnovni predušlovi kako bi se potpisao ugovor sa Međunarodnim monetarnim fondom što prije kako bi smo izbjegli taj socijalni i ekonomski kaos koji ne bismo mogli kontrolisati, bez obzira na rezultate i izbor naših razgovora. U tom pravcu sam se i sam založio za jedan tajm-aut, za jedno konstruktivno djelovanje svih nas na cijeloj teritoriji Jugoslavije, za zamrzavanje svih onih republičkih ustava i zakona kojima bi se onemogućilo potpisivanje jednog takvog dogovora i pritanje novih sredstava i oživljavanje naše proizvodnje.

A podsjetio bih vas da samo u ovoj Bosni i Hercegovini 203 hiljade radnika prima zajemčeni lični dohodak, 500 hiljada radnika prima jedan od oblika socijalne pomoći, da industrijska proizvodnja pala u januara mjesecu ove godine u odnosu na januar mjesec prošle godine pala za 23 odsto a u crnoj metalurgiji čak 44 odsto. Ako sutra 50 hiljada radnika Zenice izađe na ulice po kojim mi dogovorom možemo razgovarati uopšte o budućnosti zemlje. Kojoj budućnosti zemlje? I bilo bi dobro da neki red poteza napravimo uz puno poštovanje i uvažavanje argumenata i onih republika i njihovih parlamenata kojima se žuri. Toliko. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Kostić, izvoli.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Ja ću vrlo kratko da kažem da sam u očekivanju ove sednice nedavno i sam izjavio da treba da nastavimo onaj dijalog koji smo imali na posljednjoj sjednici, da u jednom ipak mirnijem tonu razgovaramo o sudbini, jer uvijek polazim od interesa građana ove Jugoslavije, a dozvoličete, a vidjeli ste i sami od aerodroma do ovde, koliko je naroda bilo na ulici i šta sve oni očekuju od nas, koliko je u međuvremenu pristiglo telegrama. Prema tome, mislim nedopustivo je mislim da bilo ko od nas uzima sebi za pravo da u interesu jednog, drugog, ili trećeg naroda kroji dubinu ovakvog ili onakvog.

Prema tome, ja lično mislim da ne zato što je to zajednički prijedlog Srbije i Crne Gore, nego što je to od ranije stav svih građana višenacionalne Vojvodine, a lično mislim da je prijedlog Kire Gligorova dosta blizak mom prijedlogu da je jedna Savezna država ravnopravnih naroda i narodnosti koji žive u njoj, sa dosta tih kompetencija o kojima mi govorimo kao suverenosti, bilo najlakše i najbolje rješenje za mir i bezbednost, za razvoj i svih građana gdje bi se naravno dogovorili o onom minimumu funkcija koje bi bile na nivou zemlje, a založio bi se da to bude, apsolutno Jugoslovenska narodna armija, i to bez armija na nivou republika. Armija reducirana prema našim ekonomskim i političkim kretanjima, ne samo kod nas nego i u svijetu, spoljna politika, tržište, jedinstvena moneta i pravo građana. Prema tome mislim da u takvoj jednoj organizaciji ima mesta i ništa ne bi smetalo suverenosti Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, da ne ređam. Ali, ako narod, slovenački narod je izričit da pravi nove ugovore, ako bi došlo do takvog jednog uređenja takođe i iz Hrvatske, onda mislim da bi bilo uputno da se na

opštejugoslovenskom referendumu saslušaja zaista, u pravom smislu, riječ svih građana. Jer lično mislim da je to ipak merodavnije nego odluka Sabora, Skupštine, ili Sobraanja.

I naravno sa takvim jednim stavom preko legitimnog i najvišeg organa u našoj zemlji, Skupštine Jugoslavije imovinsko pravno u jednom demokratskom postupku regulisani odnosi bez upotrebe sile, bez zaoštavanja odnosa, bez onog najgoreg, jer mislim da nam niko živ to ne bi oprostio, a mnogi su rekli danas i ja se pridružujem toj ocjeni da socijalni nemiri ukoliko se prvo ne urazumimo, i ovoga puta podržavam prijedlog predsjednika SIV-a da prvo mi postignemo jedan minimum, da bi smo na bazi tog minimuma mogli još dobiti neku finansijsku injekciju, inače ćemo imati, kažem, nemire koji će onda prerasti u ono najgore, onda nam neće pomoći ni jedan drugi posao, ni sastanak, ni samit. Prema tome, mislim da je naša velika odgovornost i obaveza da preduzmemo sve, da dođemo do onih odnosa, koji će biti ipak u interesu svih građana. Ali ipak ja moram da kažem s čime ne želim da zaoštavam odnose, ali izlaganja gospodina Tuđmana toliko je žuči bilo na račun srpskog naroda, da zaista to, ako bi se tako diskutovalo i na drugim mjestima, onda kako možemo očekivati smirivanje tenzije i odnosa i kako možemo onda govoriti da je taj srpski narod tamo zaštićen i da ima sva suverena prava. Prema tome, mislim da se moramo urazumiti i tražiti zajednička rješenja u interesu svih građana bez obzira Hrvati, Srbi, Makedonci.

BORISAV JOVIĆ:

Pošto je prošlo 4 sata i nekoliko minuta iako još neko želi riječ, da vidimo kako ćemo ovo zaključivati. Naravno da bi bilo najbolje da radimo bez vremenske presije, da radimo koliko god je potrebno. Koji je to drugi dan? Kada ćemo jedanput da se nađemo pa da nema vremenske presije. Hajde da odredimo taj dan. Možemo li da nastavimo sutra u Beogradu. U redu je, ali mislim zbog tehničke spremnosti drugih centara. Hoćete li da sutra nastavimo u Zagrebu?

FRANJO TUĐMAN:.

Tehnički će biti osigurano sutra u Zagrebu.

MILAN KUČAN:

Ne radi se o tehničkoj spremnosti nego o našim obavezama koje imamo raspoređene 3–4 dana unaprijed. U subotu se možemo sastati u Ljubljani, ali u ponedjeljak i utorak ja ne mogu.

BORISAV JOVIĆ:

Onda da pokušavamo sada što možemo.

NENAD BUČIN:

Mislim da će se i ostali toga sjetiti da je u kontinuitetu tekla jedna blaga ne mnogo bitna, ali primjetna diskvalifikacija nas nekih u svim ovim raspravama, nas nekih, iz nekih republika. Prvo smo bili nelegitimni sagovornici, jer bože moj nijesmo bili birani na višestranačkim izborima, pa je naš legitimitet bio problematičan, pa su nas prihvatili, eto, viškom svoje dobre volje za sagovornike, a nipošto kao ravnopravne. Sada biva da smo opet diskvalifikovani time što neki od nas nijesmo suvereni. Nas jako puno raduje što su neka mlade nacije u međuvremenu postale suverene u svojim državama, ali vam moram to reći ni najmanje ne nabija kompleks niže vrijednosti oko naše trenutne nesuverenosti.

I evo ovo danas, mi koji se zbivamo u ovaj potonji vremenski blok, najreduciraniji, najsuženiji, takođe smo opet neravnopravni u tome, jer moramo da telegrafski iskazujemo to što mislimo. Ali pošto ja odustajem od svoje namjeravane diskusije, jer se jednostavno ne mogu uklopiti u ove blic termine, ja bih samo pledirao dvije stvari. Nama se naime, od seanse do seanse uvijek nešto i bitno desi u nekim parlamentima u nekim republikama što bitno prejudicira dalji tok stvari. Ako imamo izvjesnost da nam se u roku od narednih 10

dana neće opetovati takve stvari, takva bitna prejudiciranja, onda ne vidim razlog da žurimo sa nastavkom naše rasprave, ali vidim jedan drugi razlog, jednu drugu, rekao bih bitnu potrebu, da sve ovo što se danas u vidu ne bitno novih, ali ipak, novih, inoviranih koncepata ovdje čulo, naprosto po zaduženju predsjedništva sa prošle sjednice, drugovi su te svoje koncepte iznijeli, da to vratimo u svoje parlamente, jer smo mi na tankom ledu, prekoračili smo, već za jedan dobar korak svoja ustavna ovlaštenja i svoje obaveze preuzete zakletvom pred Skupštinom SFRJ. Mi dakle ne odlučujemo, ali već uveliko raspravljamo o modalitetima rastajanja, razdruženja.

Niko od nas nema ovlaštenje u tome smislu, ja bar za sebe mogu da kažem iako je išta potrebno, ako je išta kao minimum potrebno, onda je potrebno da provjerimo to o čemu razgovaramo u svojim parlamentima, da dobijemo makar kakvo takvo zeleno svjetlo za dalje razgovore ove vrste. O ovim razdruženjima i uopšte modalitetima o kojima ovdje ukupno razgovaramo. Ja bar za sebe želim takvu mogućnost, a mislim da ste i vi drugi jako hrabri ako takvu potrebu i sami ne osjećate. I konačno posljednje, valjda time mi ističe 37. sekunda druge minute, to su ti referendumi. Mislim da se drugovi iz Slovenije zavaravaju ako misle da su u tom smislu učinili posljednju stvar i da neće biti potrebno još jedno izjašnjenje. Ako ništa drugo, onda moramo ta izjašnjenja upriličiti po jedinstvenoj metodologiji za sve jugoslovenske sredine. Onda to neće biti opredjeljenje za samostalnost nego otcjepljenje ili izlazak iz zemlje, i po tom načinu, po toj jedinstvenoj metodologiji, ti referendumi se mogu i moraju provesti svuda. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Dalje ko želi riječ?

KIRO GLIGOROV:

Zašto ne možemo da budemo praktični, da počnemo diskusiju na taj način da ne kažemo od krova, hoćemo da znamo naziv da li će biti federacija, konfederacija, definitivna zgrada zašto ovaj kompleks koji smo svi danas spominjali, neko na jedan, neko na drugi način, zašto ne posvetimo, ali na bazi prethodne primjene, koja su mišljenja recimo u pogledu i predlozi u pogledu ekonomije, u pogledu odbrane zemlje, u pogledu spoljne politike. Koji su sve to sadržaji, koji su to različiti predlozi, ali u tom domenu, da to izdiskutujemo jedno za drugim pa ćemo imati približnu sliku koje su varijante kasnije moguće i da se oko toga opredijeljujemo. Ja se bojim da ćemo ovako još na sljedećem sastanku ponoviti istu ovu opštu raspravu, svi ćemo svoje polazne pozicije izložiti i ponovo se rastati. Ne možemo doći do rezultata ako ne pođemo ovim putem. I druga stvar u vezi s tim da bi imali vremena, da mirno o tome raspravljamo i da dođemo do nekakvih zaključaka, u međuvremenu što je govorio Ante Marković radi dobra svih i smanjivanja štete i katastrofe o kojoj je ovdje bilo riječ i socijalnog bunta i svega što nas može zadesiti, dajte taj minimum, da utičemo u svojim republikama da se to prihvati i da to obezbijedimo da bi u međuvremenu završili ovaj glavni zadatak koji je pred nama.

Ja predlažem ono, i prošli put sam to predlagao i na početku ovog sastanka, da napravimo jedan takav raspored, jedan takav prilaz, jer mislim da ako sada da ustanovimo postupak kako da se izađe iz Jugoslavije, pa ne znam još nešto drugo što sve može biti potrebno. Ja to ništa ne sporim. Ali mislim, da će do toga doći onda kada budemo konstatovali polazeći od konkretne materije, od konkretnog sadržaja te buduće zajednice za koju i ovi koji su donijeli odluku, one republike koje su donijele odluku o razdruživanju kažu na kraju – ali želimo da razgovaramo o određenom obliku saradnje, sadržaja takvih i takvih, da se to, da imamo interese, sa onim republikama koji žele sa nama. Dajte da vidimo koji su to interesi i ovim glavnim domenima od kojih zavisi pravi sadržaj nekog zajedničkog života, pa ćemo na kraju moći onda mirnije savjest da zaključimo. Nema druge nego ići konačno u razlaz ili ima osnova da ostanemo nekakva zajednica sa tim i tim funkcijama na kojima smo se složili.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima Stjepan Mesić.

STJEPAN MESIĆ:

Ja ću isto vrlo kratko govoriti. Naime, prvo ne bih htio replicirati jer se mene ne tiče, ali budući da sam prisutan, malo me tangira, naime, niko ništa nije iznio na račun srpskog naroda, a posebno nešto uvredljivo ili nešto zbog čega bi se neko ovdje trebao sada ispričavati ili uvoditi nas u situaciju da ne možemo raspravljati čak dalje. Ono što je mene zasmetalo je spominjanje takozvane Nezavisne Države Hrvatske i s njom u kontekstu sadašnje demokratske Hrvatske. Ja mislim da je i zadnjem naivcu jasno da takozvana NDH-azija nije nastala nikakvim izjašnjavanjem hrvatskog naroda na nikakvim izborima. I hrvatski narod se tu sigurno nije nikad očitovao, pa da se ta NDH-azija više ne spominje. To je bilo isto tako nelogično kao da i mi sada kažemo Nedićeva Srbija i da to poistovjećujemo sa sadašnjom Srbijom. Meni to ne pada na pamet, ali mislim da bi bilo dobro da ni drugima ne pada ove stvari na pamet. Inače, prihvaćam predlog gospodina Gligorova koji kaže možda da bi trebalo to i dati u priopćenju da se prihvati ovaj minimum možda, ako treba i vremenski ograničen po kom mi možemo dok se dogovorimo uopće funkcionirati. Stvarno, da ne dođemo u jedan košmar ili katastrofu iz koje više nećemo moći izaći, ni mi osobno, niti društvo kao cjelina. I mislim da je to moguće, da se tu odredimo. Da donesemo još jednu odluku, da nastavimo naše bilateralne dogovore, jer novi ciklus – sad smo se očitovali ko šta želi pa idemo u novi ciklus razgovaranja. Ali, da bi mogli razgovarati moramo imati riješeno upravo ovo da sistem funkcionira.

I treće, u tim bilateralnim pregovorima i dogovaranjima možemo ići i sa definiranjem sadržaja kako ko vidi tu buduću asocijaciju. Da ne budemo sada opterećeni s tim što su dvije republike donijele odluku o razdruživanju, a odluka o razdruživanju ne znači, Milan Kučan uporno tumači, nikakvo otcjepljenje i nikakav odlazak, jer nitko nikud ne odlazi. Govori se o tome u kakvim ćemo mi sponama i kakvim ćemo tim vezama biti dalje povezani, većim ili manjim. Ali ne o odlasku, nemamo kud otići, mi smo tu. Ja se slažem isto tako i sa gospodom sa Kosova koji isto kažu – mi smo tu mi nemamo kud otići, mi želimo samo utvrditi odnose u kojima ćemo ovdje živjeti. Ali niko nikud od nas ne odlazi. Niti je to naš zadatak da o tome razgovaramo. A niti na kraju to realno postoji uopće nekakva mogućnost. Zato, ako se može samo u nekoliko riječi reći koji je moj prijedlog. Znači, nastavak bilateralnih razgovora, utvrđivanje minimuma daljnjeg funkcioniranja i utvrđivanje sadržaja budućih naših veza koji će onda uvjetovati i formalno-pravni izgled tog budućeg našeg saveza. Hvala.

VASIL TUPURKOVSKI:

Nema potrebe za dugačke intervencije. Oko ovoga što predlaže Ante Marković i oko čega nema dovoljno odjeka ovdje – ja ne znam zašto. Ali, za mene nije nikakva koncesija idi u tom pravcu, nego je to naša dužnost. Jer, sve ostalo je u stvari uzurpacija bilo kakve mogućnosti i za dogovor i za sopstvene, i za ostvarenje sopstvenih odluka koje čak i ne moraju da se baziraju na dogovoru, jer sledi kaos i na ekonomskom i na međunacionalnom planu. Mi danas jednostavno moramo tu sa nekom izjavom da izađemo kao političkom voljom, a realizirat će se tamo gdje je lokacija i pravo mjesto. I to na veoma skućenim ili uskim osnovama, ali kao jedan jasan minimum koji znači respektovanje međunarodnog faktom i nekih vizija na ekonomskom i političkom planu. Uz to što će nam dati mogućnosti da raspravljamo i o svakim drugim mogućim ili realističkim ili našim opcijama. I oko predloga koji je predsjednik Gligorov u dva navrata daje. Dok se mi nalazimo na fiksiranim generalnim pozicijama ne može niko da izvrši bar minimalna adaptiranja ili neki vid koncesije zato što se radi o konceptima. Ako pređemo na konkretne rasprave to je sasvim moguće, jer onda se radi o doziranju, o definisanju sadržaja i na taj način ćemo se mi kretati prema nekim

rezultatima. I zato mislim da bi bio drugi rezultat koji se danas može dogovoriti i nikom neće smetati.

MILAN KUČAN:

Prije zaključivanja, mislim da se mi ipak ne možemo ili, ne znam kako bi rekao, ne sporazumemo oko jedne stvari. Mislim sada na predlog Kire Gligorova koji je onako vrlo prihvatljiv na oko da mi od načelnih konceptualnih diskusija idemo na diskusiju o sadržaju onoga što bi zajedno mogli i trebali raditi, obzirom na sve i uvažavanje svih objektivnih prilika. To je oblik o sadržaju zajednice. To je logično ako se prethodno dogovorimo u kom statusu razgovaramo. To je sve od početka. Pitanje da li su partneri republike u svojstvu suverenih samostalnih država početno stanje te Jugoslavije, ili nisu. Ako to nije sporno da je to to, onda možemo već na sljedećem sastanku poći kao takvi u te razgovore. Ako ne, onda naravno to je nešto sasvim drugo, onda ne razgovaramo o novim odnosima, nego preuređivanju samo, ja bih rekao prebacivanju s jednog brda na drugo brdo, ali unutar istog reljefa. I naš je stav ovdje izričit. Mi možemo razgovarati samo u tom novom statusu i tražimo taj novi status. Ako ne možemo dogovorno i sporazumno, onda ćemo tražiti i naravno, drugi put uključivši i međunarodnu arbitražu.

Drugo, oko referenduma i plebiscita, ovo što je rekao drug Bućin da se varamo Slovenici ako mislimo da je naš plebiscit referendum. Ali, najmanje će to zavisiti od volje i mišljenja jednog čovjeka. Mi smo plebiscit sprovedli na najdemokratskiji način uz kontrolu i inspekciju ljudi koji su bili pozvani – bili ste u ostalom pozvani i vi i rezultat je toga takav kakav jeste dovoljno jasan. Što se tiče Slovenije nije to odluka Skupštine, nego je samo sankcionirana jednom sekventom na ostvarivanju, odnosno formaliziranju na jednom segmentu ostvarivanja te plebiscitarne odluke. Oko predloga prelaznog razdoblja – pošto je govorio predsjednik Marković. Ja koliko se sjećam od sveg početka predlažem tri vrste razgovora. Jedan od tih je prelazno razdoblje. Ako se mi jasno dogovorimo da je to prelazno razdoblje i da se to ponovo pogleda šta je u funkciji prelaznog razdoblja, a šta nije, onda bi se mogli oko toga dogovarati. Ona dva zakona o narodnoj odbrani da tako kažem sigurno...

ANTE MARKOVIĆ:

Nisu oni bili u tom.

MILAN KUČAN:

Dobro, sada možda nisu, ali tako je to stvoreno, a nisu ni svi onih devet drugih koji su tu. A mi, da vas ne zamaram, smo prošli puta o tome govorili vraćanju takozvanog predustavnog stanja na negdje početak 1989. godine što na žalost nije realno. Jer, ono što se u životu promijenilo, to se ne može formom vraćanja iz života izbrisati i to bi naravno bilo moguće onda predlagati jer se u Sloveniji radi o stavovima Skupštine, da Skupština ponovo zauzme oko toga stav. Ja stav ne mogu garantovati, ali mogu ovdje se s vama dogovoriti da pokušavam preko našeg Izvršnog vijeća dobiti saglasnost za ono, jer je ono bilo predlagač, to ponovo vrati na Skupštinu. Četvrto je razgovor o raspodeli pravih obaveza – što smo se prošli put dogovorili. Ne znam kada i kako će to biti. Dakle, ključno je pitanje statusa u kome ćemo dalje razgovarati.

BORISAV JOVIĆ:

Znači, tvoj uslov je da mi prihvatimo da Jugoslavije nema nego da ima republika – da bi mogli da razgovaramo.

MILAN KUČAN:

Druže predsjedniče, ja sa tobom teško diskutiram.

BORISAV JOVIĆ:

Ja tako razumem.

MILAN KUČAN:

Ne. Ovdje postoji jedan red stvari koji je ovakav: Republika Slovenija je predložila svim skupštinama predlog za postupak razdruživanja. Normalno je – mi očekujemo odgovor. Od Hrvata smo dobili odgovor; od vas pretpostavljam da ćemo odgovor dobiti – da li taj postupak ne prihvatate. Onda, naravno, dalji postupak je kako ćemo mi to svoje pravo koje ovdje imamo, pozivajući se na pravo na samoopredeljenje ostvariti. Bez obzira koji ćemo put, na kraju, morati upotrebiti, i dalje govorimo o tome da – sa onima koji su spremni ovdje stvoriti novu zajednicu na principima koje smo rekli, da ostanemo otvoreni – te razgovore ćemo voditi odvojeno od ovog osnovnog.

BORISAV JOVIĆ:

To je pogrešan put koji neće biti priznat, zbog toga što jedna republika može da pristane na jedno, a druga na drugo, treća na treće i da nemamo zajednički odgovor; a zajednički odgovor možemo naći samo zajednički u Skupštini Jugoslavije.

MILAN KUČAN:

To je naš problem.

BORISAV JOVIĆ:

To vam neće biti priznat put.

MILAN KUČAN:

Od koga?

NENAD BUĆIN:

Valjda od Jugoslavije.

MILAN KUČAN:

A koje Jugoslavije?

Tu smo došli do korena problema; jer, vi mislite da ste vi stvorili Jugoslaviju u koju ste nas primili.

BORISAV JOVIĆ:

Politika svršenog čina – neće moći.

MILAN KUČAN:

Oprosti, ako nam ne dozvolite da odemo – onda nam ne dozvoljavate ni da ostanemo. To je ta logika. Mi u toj logici nećemo živeti. Za svaku stvar koja se dešavala u ovoj zemlji, bilo je potrebno toliko svađa, prepirki, jer to nije bilo u skladu sa interesima određene republike. Zato je neophodno da se vratimo, ipak, natrag na pitanje – šta je Jugoslavija i u kom statusu razgovaramo.

BORISAV JOVIĆ:

Mi smo sada tu da razgovaramo – kakvu to Jugoslaviju hoćemo, pa ćemo takvu i stvoriti, kako se dogovorimo. Ali ne možemo, apriori, tražiti da će biti onako kako mi zamišljamo, a ne onako kako Jugoslavija, realno, jeste po njenom Ustavu i zakonima. Tako nema smisla.

MILAN KUČAN:

Znaš li šta je izvođenje tog tvog takvog stava?

BORISAV JOVIĆ:

Šta je?

MILAN KUČAN:

Da ćeš nas ti prinudom naterati da ostanemo u Jugoslaviji.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, uopšte, ni u kom slučaju. Pa pravo je naroda na samoopredeljenje do otcjepljenja, ali, stvari se moraju raspraviti sa drugima čiji su interesi tangirani, jer smo imali zajednički život.

MILAN KUČAN:

Odlično, upravo smo to mi predložili. Čekamo odgovor.

BORISAV JOVIĆ:

Odgovor na to pitanje jeste – raspravlja se zajednički u Skupštini Jugoslavije da bi svi uskladili stav, a ne jedan da ima ovakav, drugi onakav, pa se onaj drugi složio – na moj račun. To ne može. Zašto imamo Skupštinu Jugoslavije?

FRANJO TUĐMAN:

U Skupštini Jugoslavije, koja treba da bude sastavljena od vijeća republika, i to ravnopravno.

BORISAV JOVIĆ:

I o tome treba da razgovaramo – kakvu hoćemo Skupštinu, i to je predmet razgovora. Drugovi, ako mislite da ćemo naći rešenje putem politike svršenog čina, od tog posla nema ništa. Drug Bulatović, izvoli.

MILAN KUČAN:

To, što se nas tiče – odbacujemo.

BORISAV JOVIĆ:

To je što tamo radite. Vi ste odlučili i tražite saglasnost republika, pa, ako ne daju saglasnost, onda ćete vi to, opet, sprovesti. To je politika svršenog čina – s tim, da ih pitamo ako se slažu. Jer, vi imate šestog meseca rok – pa završite sa tim.

MILAN KUČAN:

Pa, vi ćete sprečiti, a da nas i ne pitate.

BORISAV JOVIĆ:

Govorim ti samo da ti ne valja tehnologija. Ideš pogrešnim putem. Niko ti ne brani da to ostvariš. Izvoli, Momire.

MOMIR BULATOVIĆ

Pokušaću, isto tako, da budem kratak, da se lično odredim prema nekim stvarima. Prvo, vremensko ograničenje – na koje je s pravom ukazao Nenad Bućin – je, stvarno, ispod dostojanstva ovog skupa i nije u skladu sa dramatičnim tonovima koji su ovdje upotrijebljeni ili su nagoviješteni kroz mirne diskusije. Ako raspravljamo o sudbinskom pitanju svih nas, onda barem moramo biti lišeni svih obaveza da malo po malo pogledujemo na sat. Drugo, oko promjene mjesta našeg sastanka – mi moramo biti racionalni. Ovdje smo doveli sto ljudi; deset aviona je doletjelo. Znaite, ja bih prihvatio da to bude stvarno manir, budući da se pojavi, recimo, praksa, pa da hrvatski Sabor zasjeda danas u Splitu, a sutra u Zagrebu; ili da slovenačka Skupština zasjeda u Ljubljani, pa onda u Celju i Mariboru.

Dok postoji ova zemlja, postoji i jedan glavni grad. Ako ima inicijativa da menjamo taj glavni grad, onda ga da stvarno mijenjamo. Ja vas nikada neću pozvati u Titograd, jer mi nemamo toliko para, niti smo dovoljno naivni – da upotrijebim grub izraz – da smatramo da će se nešto moći bolje uraditi, izlažući se većim troškovima. Prema tome, dajem svoj glas u prilog tome da budemo racionalni i da koristimo one materijalne mogućnosti raspoloživih kapaciteta koji postoje već instalisani u organima federacije. Ono što mene brine, to je, ovdje, jedna potpuna nesposobnost da se mi uopšte razumijemo. Mi, uporno, ubjeđujemo jedni druge u to šta nam valja činiti i ko je u pravu; upravo, na taj način, negiramo

potpunu ravnopravnost i samostalnost republika, što je osnovni moto i pristup u našem razgovoru. Ja nisam, uopšte, shvatio da postoji nuđenje koncepta – našeg federalnog; iluzija i namjera da mi možemo ubijediti drugove i gospodu iz Slovenije i Hrvatske, da oni prihvate taj koncept neće da ga prihvate; kao što i mi nećemo da prihvatimo njihov koncept. To je realnost koja teče.

Mi sada moramo biti suočeni sa činjenicom da su već donesene odluke i da postoje političke odluke, koje mi možemo da donesemo, i postoje životne odluke, na koje, nažalost, ne možemo da utičemo. Naša projekcija je – to smo danas mnogo puta čuli za ovim stolom – da, ukoliko, mi ne budemo sposobni da nađemo normalno i racionalno rješenje – onda će nas život pregaziti i od ove zemlje napraviti haos. Šta mi sada, stvarno, možemo da uradimo. Molim vas, samo da se prisjetimo kako je to sve skupa u Jugoslaviji teklo, kako su tekli izbori. Naši su izbori bili popis stanovništva. Evo, konačno, u ovoj Republici – da budem krajnje otvoren i iskren, neumjesan – to je bio popis stanovništva; to je tendencija koja je sasvim očigledna i koju moramo da odbolujemo; treba da je prihvatimo. Ona, vjerojatno, za nekih dvadeset, pedeset ili sto godina neće imati takvu snagu kao danas. Danas ima snagu i prihvatimo je kao činjenicu. Ali, ono što je problematično i što se sa različitim konceptima uopšte ne vidi kakve su posljedice i realna ograničenja.

Da vam iskreno kažem, nemam mandat, niti ću ga ikada imati na političkoj podlozi koja me je dovela na ovo mjesto – da kažem da nema više Jugoslavije i sve su republike suverene. Nemam taj mandat. To je ključ rješenja – sa druge strane. Ono što mi treba da napravimo, ovdje, to je da samo ustanovimo proceduru, demokratsku proceduru – kako ćemo i na koji način izvršiti – opet ću biti grub – jedan novi popis stanovništva; jer taj se popis izvršio kroz višestranačke izbore; drugi put se vrši kroz naoružavanje u Jugoslaviji; treći put može da se vrši kroz prebrojavanje i određivanje „meta za odstrel“ – a to moramo da sprečimo i možemo da nađemo proceduru da to sve skupa ukalupimo u jedan miran i demokratski postupak.

Da kažem, ne shvatam moje dugogodišnje poznanike. Milan Kučan ne razumije jednu logičku grešku, u koju čitav dan svjesno upada. Razdruživanje od Jugoslavije ne postoji. Jer, niko ne spori da je Jugoslavija i slovenačka. I slovenačka! Razdruživanje i stvaranje koncepta da odlukom Slovenije više ne postoji Jugoslavija, odlukom Hrvatske da više ne postoji Jugoslavija, to, u suštini, znači da su Slovenija i Hrvatska sva Jugoslavija. To je sasvim logična stvar. Niko ne spori da je ovo domovina i jedne i druge, ali i svih šest republika. Prema tome, mi moramo naći modus, zašto danima ovako sjedimo; posljednji razlog je, po svoj prilici lična simpatija da se družimo; ali mi moramo naći modus da susretnemo svih šest republika i svih šest različitih, realno protivrječnih političkih volja. Ono što treba uraditi, to je da svi skupa steknemo mandat za ono što namjeravamo da učinimo, a demokratija je usuđujem se da vas podsjetim – isključivo procedura.

Ja se, zato zalažem da ustanovimo da jugoslovenski narodi treba nedvosmisleno da odgovore na pitanje – da li postoji Jugoslavija, ili ne postoji? Kada se u referendumu to ustanovi, onda ćemo imati parametre za naše odlučivanje. I ja, isto, mislim da nije odnos snaga četiri prema dva, nego je odnos 2:2:2, s tim da stvarno ne mogu da shvatim – uvažavam sva realna ograničenja – da, recimo, neke republike insistiraju na svojoj samostalnosti i suverenosti, a najsudbinskije pitanje svoje egzistencije – pripadnost ili nepripadnost određenoj državi uslovljavaju sa stavom neke druge republike. Izvinite, onda niste suvereni, niste samostalni, jer ne donosite odluku na način da procenjujete sami svoje posljedice.

Lično, mislim da – kakvo je sada raspoloženje stvoreno u javnosti, prije svega, u mojoj Republici – niko nikoga ne zadržava posebno, drugove gospodu iz Slovenije da ostanu u Jugoslaviji. Niko nema namjeru da se angažuje da spriječi hrvatski narod, koji bi se demokratskim putem izjasnio da neće više da živi u ovoj državi; po raspoloženju – biću grub – čak, šta više, postoji i spremnost da jednom već povučemo liniju razgraničenja i da se zna

kako i na koji način možemo da organizujemo život u ovoj zemlji. Govorili smo već o tome – bićemo sigurno dobre komšije, prijatelji, kad odbolujemo sve ove naše slabosti.

Ja sam prihvatio ovo dosta dramatično upozorenje gospodina Ante Markovića. Nažalost, takva upozorenja i takve riječi su bile upućene od jednog broja članova Predsjedništva i gostiju Predsjedništva na sjednici od 27. decembra, pa nije tako prihvaćen taj dramatični ton. Meni je žao što danas imamo mnogo više osnova da prihvatamo tu dramatiku. Ali, jednostavno, glatko smo prešli preko ovoga što je sada Janez Drnovšek „mrtav hladan“ rekao: „Neće proći minimum funkcija Federacije“. Ja mogu da prihvatim da to neće proći. Ali, onda moramo da znamo zašto to neće da prodje i da li su ljudi svjesni svih katastrofičnih posljedica. Neko, konačno, na sebe mora i da preuzme odgovornost.

Oko različitih gledanja na Skupštinu Jugoslavije – zaista, podržavam ovo što je rekao gospodin potpredsjednik Skupštine Jugoslavije. Stvarno, mi smo napravili jednu grešku u parlamentarnoj proceduri. Skupština mora biti mjesto odlučivanja, a da li će biti majorizacije u Skupštini – čisto sumnjam da to može da bude pošto je ta Skupština, koliko ja znam, formirana na bazi jednakog broja delegata i poslanika, tako da i Crna Gora sa svojih 630 hiljada stanovnika ima isti broj svojih delegata u Skupštini kao i najveća republika, ali, zašto se kaže – ne možemo ići prema Skupštini Jugoslavije; zato, jer je tu sumnjiv odnos snaga, već neka to radi SIV. Izvinite, sada ja pitam – a kakav je onda odnos snaga u SIV-u? Zaključak je sasvim logičan.

FRANJO TUĐMAN:

Ko je to rekao?

MOMIR BULATOVIĆ:

To je rečeno u svim našim dosadašnjim aktivnostima – da SIV radi diobni bilans i da SIV razgraničava prava i obaveze. Prvo, svi mi koji znamo kako se sa brojevima može raditi, sebi možemo dozvoliti luksuz da više ne vjerujemo nikome. Prema tome, razgraničenje dosadašnjih prava i obaveza može da radi samo jedna paritetna grupa – komisija stručnjaka, sastavljena od svih republika. To ne znači nikakvo omalovažavanje SIV-a, to znači, čak šta više, jednu veliku podršku SIV-u u ovim aktivnostima koje sada vodi. Duboko sam ubjeđen da je gospodin Ante Marković u pravu kada nam nagoveštava ovaj haos i katastrofu. Ali, da se razumijemo – kada dođe do razgraničavanja prava i obaveza, onda to ne može da radi niko drugi, nego mora da radi paritetna i nezavisna ekipa eksperata i stručnjaka koji bi tu bili pred nama.

Oko predloga Kire Gligorova – da krenemo od posebno prema opštem – ubjeđujem vas da je to velika danguba, po mom dubokom osjećanju. Ništa mi nećemo uraditi, jer ovdje se postavlja jedno osnovno pitanje: prvo, treba da odgovorimo – mislim da je naš predsjednik to dobro notirao – da li hoćemo državu ili nećemo, pa, onda da napravimo koncept zajedničke države i na osnovu toga da vidimo kako ćemo kanalisati pravnu proceduru. Nije bitno koja je to republika – može da bude i Crna Gora, koja će htjeti da istupi iz te jugoslovenske federacije – kako i na koji način. Nama je potreban referendum, i nama u Crnoj Gori. Ja sam shvatio i gospodina Izetbegovića – suočeni smo bili sa jednim novinarskim pitanjem na zajedničkoj konferenciji za štampu – koji je rekao: „Ako bi došlo do toga da Hrvatska i Slovenija“ – gospodine Izetbegoviću, nećete mi zamjeriti što vas interpretiram, ali na istom smo fonu – „ako bi dvije republike donijele odluku da neće više da budu u Jugoslaviji, onda nam treba referendum. Nama treba jugoslovenski referendum, sa jasno preciznim pitanjima i sa jasnom procedurom, a mi možemo i ovdje i u Skupštini Jugoslavije da donesemo odluku o proceduri i o tumačenju tih rezultata.“

S druge strane, meni je zaista, drago, ako je referendum – plebiscit – u Sloveniji bio izveden na najdemokratskiji način. Ja neću, sigurno, da sudim kako je urađen. Meni je drago da je, konačno, u istoriji ljudskog života i bitisanja pronađen najdemokratskiji način da se nešto uradi. Uvijek može da bude i bolje i demokratskije. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

I ja bih nešto rekao u diskusiji, pošto su i drugi govorili.

FRANJO TUĐMAN:

Da li može jedna replika?

BORISAV JOVIĆ:

Može. Ali, ja bih hteo da govorim pre nego što oni odu, jer posle nemam kome da govorim. Dobro, prvo replike, pod uslovom da ne ustanete i da odete, jer onda nama one-mogućujete rad na taj način. Repliku ima prvo gospodin Tuđman.

FRANJO TUĐMAN:

Gospodo, po sadašnjem Ustavu, Jugoslavija je savez država i zajednica suverenih republika. Hrvatska i Slovenija s takvim statusom nisu zadovoljne, a ima tu prijedloga da se vraća unatrag. Ovo što se svodi spor, mi smatramo da imamo pravo, u ime Republike Hrvatske, u ime hrvatskog naroda, odlučiti o svom pravu na samoodređenje, pa, znači do otpljenja, ili razdruživanja. Vi smatrate da Republika to pravo nema.

Mi smatramo da smo došli do takvog stupnja, kada treba ozbiljno tome pogledati u oči i vidjeti – hoćete li vi, u ime koga i čega – pokušati to oružano spriječiti. Mi vam nudimo koncept zajedništva, koji bi pružio nekakve osnove za takvu zajednicu, u kojoj bi bili isključeni sukobi. To je što se tiče ovoga. To se tiče vremena, gospodo, dogovorimo se da ćemo zasjedati i dva i tri dana, ali da to unaprijed kažemo, da znamo gde ćemo spavati i gde ćemo biti, a ne sastanke voditi na taj način. Zbog magle i zbog drugih obaveza sada moramo ići, a drugi put, ako se dogovorimo da ćemo raspravljati dva ili tri dana, raspravljaćemo, ali da to unaprijed znamo. Nemojte iz toga izvoditi nekakve zaključke koji ne stoje.

MILAN KUČAN:

Prvo, oko brige za moju logičnost, odnosno nelogičnost, nikada nisam upotrebio reč – ako sam je upotrebio, to je čisti kiks – da se radi o razdruženju Slovenije od SFRJ, nego o razdruživanju od drugih republika, a samim tim i o razdruživanju SFRJ. Drugo, nisam rekao da je plebiscit, odnosno referendum u Sloveniji bio na najdemokratskiji način, nego da je to najdemokratskiji oblik odlučivanja. Ako to nije, onda, verovatno postoji nekakva nauka za koju ja ne znam, koja poznaje jedan demokratski oblik od plebiscita, a plebiscit je jedan od oblika provođenja referenduma. Ovo, da ne bi bilo zabune o čemu se radi.

ANTE MARKOVIĆ:

Što se tiče ovoga što je gospodin – ako mene tako titulira – Bulatović rekao, što se tiče bilansa, prava, obaveza – što se SIV-a i mene lično tiče, mi, uopće nismo zainteresirani da to radimo. To je najgori posao koji se može zamisliti. Međutim, objektivno i realno, niko nema tu poziciju, nema dostup, nema materijala, nema ni ljude da to može spremiti. Što se tiče mene osobno, ja mogu sa vrpcom to da predam kome god hoćete.

MOMIR BULATOVIĆ:

To nije osobno, to je principijelno pitanje.

ANTE MARKOVIĆ:

To je najpraktičnije, najpragmatskije pitanje. Što se tiče SIV-a, mene osobno, ja sam se izjasnio.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima Janez Drnovšek.

JANEZ DRNOVŠEK:

Kratko bih rekao drugu Bulatoviću, možda me pogrešno razumeo, ili sam se ja neprecizno izrazio. Ja se zauzimam za minimalne funkcije federacije – apsolutno. Ja sam pre

dva dana u Skupštini Slovenije istupio i tražio da se to obezbedi, da Slovenija u tome učestvuje, jer nije u interesu Slovenije da dođe do kolapsa federalnog sistema. Ja izražavam sumnju da će se to lako obezbediti, i ako to obezbedimo, mislim da neće bitno uticati na Međunarodni monetarni fond, u ovoj situaciji, da bi došlo do nekog povoljnog aranžmana. U tome je bila poenta, možda nisam bio precizan. Hvala.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja moram još jednom intervenirati. Imam pismeni stav Međunarodnog monetarnog fonda, pod tim i tim uvjetom su spremni za sklapanje ugovora.

BORISAV JOVIĆ:

Sporno je da li te uslove možemo tako brzo da ostvarimo. Ako dozvolite, ja bih rekao nekoliko reči, kao svoje gledanje na celu ovu situaciju, pa ćemo videti, jer je bilo raznih predloga, kako ćemo zaključivati. Po mom mišljenju, dosadašnji naš razgovor nije doneo nikakav napredak u odnosu na prošlu sednicu, izuzev što je na početku sednice jasnije definisan stav Srbije i Crne Gore, donekle preciziran stav Bosne i Makedonije, koji su kasnije, evoluirali, naročito stav Bosne, bar kako sam ga ja razumeo, Tako da mi u ovom trenutku nije potpuno jasan taj stav. To može Bosna da razjasni. Očigledno, pogoršanje je u tome da se politika svršenog čina nastavila od one sednice do danas, donošenjem novih odluka u Sloveniji i Hrvatskoj – na liniji definitivnog završavanja posla, nezavisno od toga šta ovde razgovaramo, a naročito, po mom mišljenju, je situacija loša što se za realizaciju tih njihovih ideja i stavova ne prihvata demokratski put rešavanja problema, nego put rešavanja politikom svršenog čina i odlukama, koje možeš ili da prihvatiš, ili da ostaviš.

Nanovo moram da istaknem da u Predsedništvu Jugoslavije, u organima Jugoslavije i na drugim mestima nigde niko ne dovodi u pitanje pravo republika da predlože takav put i put izdvajanja iz Jugoslavije, ili razdruživanja, ili kakav god hoće; s tim što se organi Jugoslavije, uključujući i Predsedništvo SFRJ, moraju zbog svoje odgovornosti, zbog koje postoje, brinuti i istaći neophodnost da se zaštite interesi drugih. To znači – razdruživanje ili izlazak iz Jugoslavije, ili kako god hoćete da ga zovete, da se oko toga ne sporimo, može da se ostvari po proceduri koja se dogovorno utvrdi u skladu sa interesima drugih. Izmisli proceduru, mi smo tako odlučili i poslali na mišljenje, to je jednostrana procedura. Izmisli metod po kome mi ne priznajemo savezne zakone koji nama ne odgovaraju, a priznajemo samo savezne zakone koji nam odgovaraju, to je siledžijstvo, političko siledžijstvo. Nametanje pozicije svoje republike drugima, onako kako njima odgovara, izvinite – to je neprihvatljivo. Ja mislim da je to samo dalje pogoršanje stanja, u kome se nalazimo. Pred tim ne možemo da, zatvorimo oči.

FRANJO TUĐMAN:

Gospodine Joviću, hoćete li odgovoriti po čemu je stav Hrvatske i Slovenije svršen čin i neprihvatljiv, nedemokratski, a stanovište Srbije i Crne Gore – demokratsko?

BORISAV JOVIĆ:

Odmah ću vam to sve reći.

Dakle, ovde danas nismo bili u stanju da preciziramo ni osnovno pitanje – koje republike su saglasne da ostanu da žive u zajedničkoj državi, iako sam ja mislio da možemo. Ali, kada sam pokušao da to rezimiram, ispalo je da to nije tako, da onda one razgovaraju o tome kakva je ta zajednička država. Niti smo mogli da preciziramo da one republike, koje žele da izađu iz te zajedničke države, bi prihvatile bilo koji demokratski način, nego kako ga oni nameću. To je jedno činjenično stanje. To je jako loše i teško. Na trećoj strani, videli smo situaciju da se približavamo potpunom haosu u privrednoj, finansijskoj, socijalnoj i svakoj drugoj sferi. Sigurno da je stanje danas gore, nego što jeste. Ali, ono što je najgore, nema perspektive da se to reši.

Mene veoma zabrinjava kolebljivost, moram iskreno da kažem, nekih republika, koje u jednom trenutku jesu za zajedničku državu, bez obzira na sadržaj, a u drugom trenutku kažu – ako i oni hoće. Ili vi odlučujete o sebi, ili drugi odlučuju.

Odlučite se kako hoćete, ali da znamo, da imamo dve republike koje hoće federaciju jugoslovensku, dve republike koje hoće nešto drugo, dve republike koje hoće nešto treće. Ali, da znamo sa čime raspolažemo; da imamo četiri, koje hoće jugoslovensku državu, ali se ne slažu u kompetencijama te države, ili se slažu u nekima, a u nekima se ne slažu. O tome možemo razgovarati. Ta kolebljivost nas dovodi u vrlo težak položaj, tako da nismo u stanju ništa da zaključimo.

Moram reći da je moje duboko uverenje da o konkretnim stvarima, što se ovde predlaže, mogu i treba da razgovaraju, ali mogu da razgovaraju samo oni koji su za jednu državu. O istim tim stvarima mogu da razgovaraju oni koji su za samostalne države, pa onda savez među sobom. To je u redu. Ali, ne mogu razgovarati o istim funkcijama i ona grupa, koja je za jednu zajedničku državu i oni koji nisu za zajedničku državu, nego hoće da imaju samostalnu državu. Zbog čega ne možemo da prihvatimo da je činjenično stanje da Slovenija i Hrvatska neće zajedničku državu, nego hoće savez slobodnih, samostalnih država. Ako možemo to da prihvatimo, kao činjenicu pa valjda neće niko umreti zbog toga što imaju takve stavove. Mislim da nam to jako smeta.

Iz svega ovoga, kako ja vidim situaciju, nažalost, sem ako se ne složimo, na kraju, praktično nismo se složili ni o čemu. Mogu otvoreno da kažem, iz svega ovoga, po mom mišljenju, raspad zemlje je neminovan, apsolutno neminovan; da je neminovna samoodbrana svake republike za sebe – kako zna i ume iz ove situacije, jer niko nije toliko naivan da dozvoli da udje u haos, bez da se brani od tog haosa, i da ćemo se vrlo teško izvući iz građanskog rata, ako ovako nastavimo. Vrlo teško! Ili nam je taj spontani put – raspad zemlje, samoodbrana svake za sebe, ili grupe za sebe, uz građanski rat, ili upotreba sile, koja bi imala za cilj da to spreči, ili mešovito. Ja nisam u stanju da prognoziram šta će se desiti. Ja samo govorim da su to alternative, jedino moguće, – od danas pa nadalje, ukoliko se mi ovde ni o čemu ozbiljno ne možemo složiti.

Zbog toga apelujem da postignemo neku saglasnost o daljem radu na ta tri pitanja, o kojima smo razgovarali; na razrešavanju života zemlje do izlaska iz krize; na stvaranju grupe, četiri republike, ili ako neka neće, neka izađe, tri ili dve republike, da vidimo, koje će početi da prave ustav nove države, koja treba da počne da funkcioniše i, možemo da zadržimo grupu, ili Predsedništvo ili Skupštinu, utvrđivanju procedure za realizaciju stavova Hrvatske i Slovenije, na način koji će biti saglasan sa svima nama koji neće nama smetati Jugoslaviji.

Ako mi ne možemo da se složimo i oko toga ja moram reći da Predsjedništvo SFRJ je apsolutno obavezno po svojoj funkciji da hitno zasjeda, da pripremi izvještaj za Skupštinu Jugoslavije o stanju u zemlji, da obavesti da mi u ovom sastavu nismo sposobni da se dogovorimo o ključnim pitanjima zemlje, jer je ona pred građanskim ratom ili predloži mjere za izlaz iz te situacije ili da podnesem ostavku [...] ⁴⁹ postupi, ali ja mislim da mi drugog izlaza nemamo, apsolutno nemamo. A ako možemo da se o čemu dogovorimo, da imamo nade da ćemo do sljedeće sjednice učiniti nešto da preprečimo taj haos koji je neposredno pred nama, onda nešto da učinimo. Ja stvarno molim posljednji je trenutak da nađemo vremena za to, da nađemo mozga i pameti da nešto učinimo jer smo mi pred potpunom katastrofom.

Zato sam smatrao da je krajnje ozbiljna stvar, mi više nemamo zaštita ovdje da se sastajemo ukoliko ne možemo ništa da zaključimo, šta ćemo raditi više nego što smo juče. Ako i sutra bude što je i prekjuče zašto da se sastajemo. Ne razumem. Eto toliko.

Izvoli, Janeze.

49 Nejasna jedna reč u originalu.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja mislim da pre nego što bi Predsjedništvo se sastalo da takvim ciljem, to što si sad rekao na kraju da bi trebalo da pokušamo u ovom sastavu da ove stvari ipak zaokružimo i da ih dovedemo na neki tijek kretanja gdje će biti perspektive da nađemo izlaz. Mislim da ustvari mi nismo tako vrlo daleko, i čini mi se da vrlo kompliciramo među sobom, da komuniciramo među sobom i da tamo gdje se u suštini slažemo onda ispadne da se ne slažemo. Tako da smislim da bi ipak neke stvari mogli prevazići, i neke stvari su činjenice. Slovenija sigurno, ja vjerujem da i Hrvatska je svoj samostalni status izrazila, i da je spremna da reguliše odnos sa svim ostalim republikama, odnosno sa preostalim delom Jugoslavije.

Sada samo da nađemo način kako da se sprovede da se taj sporazum sprovede. O tome nema spora, to možemo da radimo. Ja vjerujem da i Hrvatska pozicija je takva, onda je to pitanje po osnovu četiri republike koje će, to se slažem će morati izjasniti da će se dogovarati o čvrstom obliku zajedničke države, ili će još neka odabrati ovakav put kao Hrvatska i Slovenija. I da onda vidimo da tu iz ovoga možda, iz ove dvije grupacije odnosno iz te samostalne republike, ove grupacije šta može da se uradi kao zajednički interes, kao zajedničke funkcije nekih ili konfederalnih ili sličnih oblika. Ako možemo oko toga da se sporazumemo, ustvari ja se nadam. Ja stvarno razumem i čini mi se da jednostavno ulazimo u neke nepotrebne međusobne konflikte i nikako da krenemo dalje. Ali, mislim da bi na osnovu dosadašnjih rasprava iz možda dodatno izjašnjenje republika koje se do sada nisu precizno izjasnile, na sljedećoj sjednici da krenemo dalje. A da onda u međuvremenu ako mogu da se pripreme i neke varijante i procedure i načina sporazumnog razrješavanja ovih problema i u stručnim službama, mislim da to ne bi štetilo, bilo bi od koristi. Ali u svakom slučaju da se u ovom sastavu Predsjedništvo sa predsjedništvima republika sastane za tjedan dana, deset dana, pa da onda vidimo. Ovaj minimum funkcija federacije to ostaje u biti, mislim da smo u suštini svi zainteresovani za to. Moramo biti. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Ko dalje želi? Izetbegović.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja ipak mislim ne vidim stvar tako crno kao što vidi gospodin Jović. Dok je izlagao ja sam se pitao zašto on baš sve loše akcente iz diskusije čuje, ja sam čuo i nekoliko konsultativnih stvari ovdje. Naime, može se reći da se Jugoslavija raspada, može se reći isto tako da postoji saglasnost svih 6 republika da ostanu u nekom obliku Jugoslavije.

To se ovdje čulo, naravno pod određenim uvjetima. Ja sam malo prije konstatirao da bi rađe ja govorio o toj stvari. Znae postoji još uvijek spremnost svih 6 republika da ostanu u Jugoslaviji, da ostanu u jednom obliku Jugoslavije. Ali ja sam malo prije u diskusiji prije ručka ovdje rekao da ne vidim moguće jedinstveno rješenja za Jugoslaviji, ne vidim i mislim da bi se trebali pomiriti s tim da ona ne mora da bude jedinstvena. To nije naišlo na odjek i ne vidim da se to prihvati, ali ja mislim da je to jedina realna stvar. Nema načina da Jugoslavija kao federativna država vjerovatno neće postojati barem u ovakvom obliku, kao konfederacija takođe nije prihvatljiva s druge strane. Prema tome trebalo bi, može biti, da prihvatimo jedan drugi put da idemo jednoj asimetričnoj federaciji, zašto da ne idemo na to, ako bi to bio jedan miran ljudski izlaz. Mislim da bi u vezi sa tim bilo dobro da se obrazuje i formira jedna grupa stručnjaka da joj se povjeri da izradi jedan takav koncept. Potom bi saslušao mišljenja iz Slovenije Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, i da izradi jedan koncept jedne takve asimetrične zajednice u kojem bi Slovenija i Hrvatska imali poseban status koji je za njih prihvatljiv Srbija i Crna Gora imali jedan određen odnos, a mi ćemo vidjeti. Makedonija i Bosna i Hercegovina da bi, može biti, imali neki niži nivo odnosa u svemu tome. Ja mislim da bi to trebalo. Zapravo ja imam samo mišljenja na osnovu diskusija koje sam čuo ovdje. Naime, očigledno Bosna i Hercegovina i Makedonija imaju

otprilike iste rezerve prema federaciji i konfederaciji barem sam ja tako razumio, ako ne, vjerovatno će me gospodin Gligorov ispraviti. Ali, mi imamo jednu specifičnu nacionalnu situaciju, Bosna i Hercegovina ima neku specifičnu međunarodnu situaciju, s obzirom da je otklonjena sa tri strane, što čini jednu specifičnu situaciju. Ali, može biti Makedonija u toj budućoj zajednici za nju bi bio prihvatljiv oblik država kao jedna garancija za opstanak.

Dakle, ja mislim da bi trebalo da idemo u tome, da u saopštenju kažemo da smo se konačno saglasili s tim, da pređemo taj rubikon, šta možemo, da pređemo i da kažemo da ne postoji jedinstveno jugoslovensko rješenje, jer nema konfederativnog ni federativnog rješenja, imat će jedan asimetrični oblik. Mislim da je to jedini put da se održi zajednica bez većih potresa u protivnom imamo izlaske čitavih republika, imamo jednu smanjenu Jugoslaviju, imamo sve probleme koji proističu iz toga. Možda bi mogli velik broj problema sebi uštediti, ako bi to prihvatili. Mislim dakle da bi trebalo formirati jednu grupu stručnjaka neka to pripremi, ili pak, ne bi loše bilo da Srbija i Crna Gora, malo ohlade svoj taj koncept da možda naprave jedan ustav to ne bi bilo teško uraditi, da jedan ustav ponude drugima među ostalim i Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Da ponude može biti, to za nas bilo prihvatljivo pod određenim uslovima, to je jedna stvar.

Druga stvar, mislim da bi trebalo prihvatiti minimalni program Savesnog izvršnog vijeća, koji je ovdje poznat kao minimalni program Ante Markovića, kao što kažemo u običnom razgovoru, da bi i to trebalo da se unese u saopštenje, da se to prihvata [...] ⁵⁰ da on ide u proceduru da predlaže svojim nadležnim skupštinskim tijelima, ne znam ko je sve nadležan. Da se to prihvati kao uslov za funkcioniranje. Da se Ante Marković proglasi da obavijesti inostrane partnere s kojima saraduje da smo mi postigli određen sporazum u tom pogledu i da nastoji da što prije osigura eventualno pregovore sa MMF-om jer u protivnom ćemo jako zakasnuti i možemo dovesti do toga da ovi razgovori ostanu bespredmetni, jer se ekonomska situacija tako rapidno pogoršava da najvjerovatnije nećemo više stići, čak i pored najbolje volje. I ovo traje, a i oni pregovori traju.

Naime, na taj način mislim da bismo doveli, ako bi izdali saopštenje ove vrste, koje nije lažno na koncu konaca, koje je istina, ja mislim da ne bi imali, da se spuste tenzije u zemlji samoj a splasnulo bi ovo sadašnje nepovjerenje, rezerve koje vladaju prema Jugoslaviji i vani i stvorili bi jednu novu klimu prema unutra i vani. Dalje, dok traju ovi dogovori, to mislim da bi morali da uradimo, jer ovdje se čuju neki tonovi u tome smislu, da se izričito kaže, jer ovdje je na koncu prisutan i komandant, da je upotreba sile u tom pogledu ne dolazi ni pod kojim uslovima ni iz kojih razloga, ni pod kojim izgovorom u obzir, osim u 3 slučaja: – ugrožavanje vanjskih granica, ugrožavanje unutrašnjih granica i građanski rat, odnosno nacionalni incidenti takvih razmjera koji prijete da trenutno pređu u stanje građanskog rata, odnosno i uopšte kada postoji realna opasnost genocida.

Tada smatram da bi bilo legitimno upotrijebiti silu da se to spriječi, u ta tri slučaja, a u svim slučajevima se do daljnjeg upotreba sile mora isključiti, jer ako ta upotreba sile stalno visi nad glavom, onda to nisu uslovi za pregovore i to pomalo otežava da se riješi ova situacija koju sam ovdje predlagao. Dajte da nađemo izlaz iz ove situacije sa više blagonaklonosti, pomirljivosti. Nadalje, mislim da bi trebalo osigurati jednu pomirljivu atmosferu kroz poziv, kroz apel televiziji, radiju, novinama, štampi da obustave ovaj medijski rat koji se vodi, uzajamne optužbe, uzajamne dezinformacije, komentari koji vode sukobima u kojima se ljudi vrijeđaju, narodi vrijeđaju. Ne znam hoće li nas poslušati, ali ako im to uradimo, ja mislim da će nas jedan dio štampe poslušati i imali bi, ja mislim, jednu novu situaciju u tom slučaju, psihološku u najmanju ruku. Prema tome, to bi bio moj prijedlog u kome smislu bi trebalo saopštenje i na kraju naravno, da se dogovorimo, dogovorili smo se da dana tog i tog na tom i tom mjestu nastavimo razgovore i da unaprijed kažem da će trajati 2 dana da ne bi bili u vremenskoj stisci u kakvoj smo danas.

50 Nejasno nekoliko reči u originalu.

Ovdje se stalno postavlja pitanje suvereniteta republika o kojem svojstvu mi govorimo. Postavio ga je i Milan Kučan nepotrebno, postavio ga je Bulatović isto tako nepotrebno. Ovdje pregovaraju predstavnici očigledno suverenih republika i ko to ne vidi taj je slijep. Ja nikoga nisam pitao šta ću govoriti. Ne znam da li je Bulatović pitao nekoga. Ako nije pitao, on predstavlja suverenu republiku ovdje, jer ako ima neku višu vlast, on je morao da pita, a ja mislim da nije pitao. Prema tome, on predstavlja suverenu republiku i to je činjenica koja je gotova i dobro bi bilo da se na to pitanje više ne vraćamo i da ne ulazimo u doktrine oko toga. To su činjenice, jer mi ovdje radimo, mi svi dolazimo i predlažemo nešto, neke republike hoće da izađu, neke neće, prihvataju, a koga to one pitaju? Kakva je to sada sila iznad njih koja im sprečava da nešto ovdje kažu, učine, preduzmu. Čak mi kažemo jasno da mogu da se i ocijepe pod određenim uvjetima, da regulišu ostale odnose, i to im priznajemo uvjetno. Prema tome mislim da se to pitanje uzalud komplicira. Šta je suverenost? Suverenost je najviša vlast, kolika god je ona. Čim neko ne mora i nema neke vlasti iznad sebe koju mora da pita za stav, to je suverena vlast. Ja mislim da su ovdje prisutne suverene republike bez obzira što se to nekome ne dopada, ali to nije ni velika smetnja za naš sporazum, to je jedan uvjet našeg sporazuma.

Zato možemo da se sporazumijemo o nekim stvarima i moći ćemo da se sporazumijemo, pa i ovi nesporazumi koji proističu, proističu možda zato što smo mi suvereni, jer ih možemo da činimo. Molim vas da u tom smislu napravimo saopštenje, jer ja u protivnom ne znam kako ćemo. Mene tu čekaju novinari, ja sam prihvatio da obavim razgovor. Njih čeka tu 50, molim vas budite dobri i pomozite mi da kažem šta ću kazati.

BORISAV JOVIĆ:

Mnogo se opterećujemo s novinarima, umjesto da se opterećujete kako da riješimo probleme. O saopštenju se možemo dogovoriti kada se dogovorimo šta ćemo da radimo; 37 telegrama, 3 apela i 1 deklaracija su stigle ovdje, kojima se uglavnom traži da sačuvamo Jugoslaviju i da riješimo krizu, ali pošto je jedna deklaracija o polaznim osnovama za rješavanje jugoslovenske krize, možda će nam to pomoći.

MOMIR BULATOVIĆ:

Izvinjavam se, samo kratku repliku. Gospodin Izetbegović je stavio pravo pitanje. Ja stvarno imam nekog iznad sebe koga moram da pitam, a nisam ga pitao. To su građani Crne Gore i biračko tijelo. Izvinite, ali vi ste iznijeli koncept carskog suvereniteta, a to znači da mi možemo da sjednemo da se dogovorimo da upropastimo zemlju.

Ja imam mandat da ugovaram i pregovaram u cilju unapređenja očuvanja Jugoslavije kao zajednice i imam ograničenje da to treba uraditi mirnim demokratskim putem, racionalno i efikasno.

BORISAV JOVIĆ:

Nije to sporno. Izvan republike radi se samo o načinu odlučivanja o zajedničkim pitanjima koje smo utvrdili zajednički. I tamo republike odlučuju isto. Samo zajedno zato što treba da se usklade interesi. Ništa drugo. Mi ćemo u javnosti zajednički da kažemo ono što se dogovorimo, a pojedinačno može da kaže ko šta hoće. Mi ćemo još razgovarati o tome šta ćemo uraditi. Ja nisam u stanju i ne zavisi od mene koliko će ko da govori i šta će da predlaže i zaključiti. Na kraju krajeva, ja sam svakome ovdje davao riječ. Nema problema nikakvih, da vidimo sada, dati su ovdje predlozi šta da se zaključiti, dao je Kiro prijedlog, dali su drugi prijedloge, treba da vidimo, ali da idemo redom.

ANTE MARKOVIĆ:

Pošto će ovi zakoni o kojima je danas ovdje bilo riječi biti ponovo u Skupštini Jugoslavije početkom 3. mjeseca, možemo li se dogovoriti, da se preispitaju sadržaji tih zakona i da provedemo raspravu između vlada i SIV-a ili Izvršnog vijeća i SIV-a oko sadržaja tih 10

ili 11 zakona koje imamo na dnevnom redu, koje rješavaju ovo o čemu smo danas govorili kao minimumu da spriječimo tu socijalnu i ostalu eksploziju. Mi ne bi smjeli to obavještavati. Možemo li se to danas dogovoriti?

BORISAV JOVIĆ:

Neka se izjasne. Izvolite, ko želi riječ?

FRANJO TUĐMAN:

Ja mislim da niko nije protiv toga.

ANTE MARKOVIĆ:

I da se onda to što se dogovori stvarno uzima i u Skupštini i da se omogući da onda obavimo sve ovo što smo sada govorili i ovo što gospodin Izetbegović kaže, da se obavijeste svjetske institucije, da smo taj dogovor postigli i da možemo početi razgovore sa Međunarodnim monetarnim fondom, Svjetskom bankom i ostalim institucijama.

BORISAV JOVIĆ:

Da li možemo o ovome da se složimo?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

I uz to da se izvrše konsultacije između predsjednika Vlada, odnosno Izvršnih vijeća, s obzirom na primjedbe koje su stavile skupštine republika i eventualno nalaženje rješenja s kojim se može ponovo ići pred te skupštine, jer ovdje niko od nas nema pravo da pokrije odluku Skupštine republike.

BORISAV JOVIĆ:

Ja sam te tako razumeo. Svi smatramo da se taj posao treba da zakonča i svi treba da ulože dodatni napor da se nadje sporazumno rješenje za to. To je prvo.

HISEN KAJDOMČAJ:

Koliko se ja sjećam bilo je tamo nekih 11 tačaka, više ili manje, to i nije bitno.

ANTE MARKOVIĆ:

Sada su to zakoni.

HISEN KAJDOMČAJ:

Ako s tim u vezi, da bi mogla federacija da funkcioniše, nesmetano da funkcioniše u ovom periodu, ja sam i onda predlagao da bi trebalo možda sada tom kontekstu još SIV da još jednom razmisli u pogledu vraćanja legitimne vlasti na Kosovu. SIV može, neka dogovori zajedno sa drugim nadležnim kompetentnim organima da bi se stvarno mogle stvoriti neke osnovne pretpostavke za funkcionisanje, jer će ispasti kako će Vijeće republika i pokrajina i ne znam koje drugo veće funkcionisanja i kompetentno odlučivati ako u tome nema delegaciju jedne federalne jedinice, ili ako nema u tom sastavu.

BORISAV JOVIĆ:

To si i prošli puta predlagao, pa neka se uzme ovdje koliko može. Drugo, predložio je drug Kira Gligorov jednu verziju, predložio je gospodin Izetbegović drugu verziju, koje se svode na to da se za sledeću sednicu spremi jedan tekst koji bi konkretna pitanja o sarđaju te buduće države raspravio, bilo da se on spremi kolektivno, bilo pojedinačno. Evo, Kiro neka se izjasni nanovo pa da se odlučimo po tome.

KIRO GLIGOROV:

Ja sam ovo mislio – da se po te tri ili četiri grupe pitanja sve republike izjasne oko nekih osnovnih interesa. Pođimo od toga da se radi o tome da sve republike sada treba da iskažu određene interese u sferi ekonomije, u sferi odbrane, u sferi spoljne politike. Da vidimo kako tu stvari stoje. Koji se interesi međusobno nalaze. Gdje postoje mogućnosti

stvaranja nekog zajedništva, pa ćemo onda dogovarati o tome ima li potrebe i u kojoj meri je potreban za ovakvim, onakvim subjektivitetima. Ali, šta bi nam smetalo da imamo ispred sebe kada razgovaramo da vidimo sliku tih interesa poređanih po najznačajnijim sferama života iz čega ćemo zaključiti o spremnosti jedne, druge, treće, četvrte republike za zajedničko rješenje?

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem u vezi s tim, u utorak da dođu u Beograd kompetentni i legitimni predstavnici republika po četiri pitanja: narodna odbrana, spoljni poslovi, tržište, finansijska sfera i građanska prava. Da dođu i da donesu svoje hipoteze koje možemo da naređamo gde se slažu, gdje se ne slažu i da spremimo papir za našu sledeću sednicu.

FRANJO TUĐMAN:

Ne može to u utorak.

BORISAV JOVIĆ:

To se i ne odnosi na tebe, to se odnosi na ove koji hoće. Ako Hrvatska hoće, onda ćemo sačekati i nju neka donese. Ali ne možemo mi odlagati sto godina.

KIRO GLIGOROV:

Slušajte, neke republike imaju određene stavove. Recimo, ako je reč o Hrvatskoj i Sloveniji ima po većini tih pitanja stavova u onom papiru kada smo predložili. Ako treba šta da dopunjuju u vezi sa tim...

BORISAV JOVIĆ:

Ali mi moramo, drugovi, tad vrlo jasno reći – federalna država ili država jedna sa republikama koje imaju određenu samostalnost, suverenitet u toj državi, ali nisu među nama pravi subjekat, zamišljaju te funkcije ovako, a ove druge koje žele da budu samostalne države kao međunarodni pravni subjekt zamišljaju to isto ovako. I da onda vidimo i jedno i drugo.

KIRO GLIGOROV:

Ne, ja to ne predlažem. O tome bi u drugoj fazi razgovarali. Ja od toga ne bežim, da se razumemo. Ali o tome bi razgovarali u drugoj fazi, ali sada da vidimo recimo – da li su sve republike zainteresovane da imamo tržište.

BORISAV JOVIĆ:

Ali kao država, jedna, je li?

KIRO GLIGOROV:

To ne znam, videćemo. Dajte da vidimo prvo da poređamo, evo kao da ne živimo, recimo, zajedno. Hajde, pođimo od tabule raze.

BORISAV JOVIĆ:

Kiro, molim te, moramo se razjasniti. Ja sam slušao šta je gospodin Tuđman ovdje govorio i šta je govorio dole u Skoplju.

On lepo kaže – mi smo, izvinjavam se za interpretaciju, mi smo zainteresovani, možemo razgovarati o zajednički spoljnim poslovima, o zajedničkoj odbrani, o zajedničkom finansijskom i ovom tržištu, i još je rekao kao samostalne i nezavisne države. Dakle, ono, kao samostalne i nezavisne države.

FRANJO TUĐMAN:

Ipak nije bilo nigdje riječ „nezavisna“. Bila je „suverena“.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, izvinjavam se – suverena. Izvinjavam se, malo je asocijacija nezgodna.

KIRO GLIGOROV:

Pre toga, ako imaju interesa da imamo jednu monetu, jedne carine, da se to poređa, da vidimo te stvari. Da idemo dalje da vidimo u sferi spoljne politike koji je njihov interes i kakvu poziciju žele da imaju u toj sferi. Ali da se poređaju sada po tim pitanjima stavovi svih republika i da onda razgovaramo o jednoj i drugoj i trećoj i četvrtoj stvari, pa ćemo na kraju vidjeti da li je to stepenasta, asimetrična, ko će biti za ovo, ko će biti onu vrstu.

BORISAV JOVIĆ:

Evo, šta drugi misle?

STJEPAN MESIĆ:

Drugi ciklus, opet bilateralnih dogovora, sad znamo ko je gdje, gdje imamo. Sad pola toga imamo na stolu.

KIRO GLIGOROV:

Te konsultacije mogu da obave ovi ljudi koje ćemo ovlastiti jer mi svi nemamo vremena zbog svih ovih obaveza.

BORISAV JOVIĆ:

Neka se to pripremi. Ne treba nam sledeća sednica ako nemamo to pripremljeno.

KIRO GLIGOROV:

Ako ne može u utorak neka bude četvrtak, ali onda iza toga da dobijemo te papire, da dođemo tu na sednicu, onda će naš razgovor biti plodotvorniji, po mom mišljenju. Možda grešim.

BORISAV JOVIĆ:

Razlika je mala u tome što i ti a i drugi neki drugovi ne prihvatate gole činjenice koje postoje – da dve republike žele sasvim drugo nego to što mi hoćemo da ih guramo u tu grupu. Donijeli su deklaraciju, pročitali su nam ovde odluke svojih skupština.

ANTE MARKOVIĆ:

Samo Boro ne znamo, dok ne napišu, hajde neka napišu, pa će iz toga proizaći možda da to nije to ili je nešto drugo.

KIRO GLIGOROV:

Da vidimo za koje poslove, za koje interese...

BORISAV JOVIĆ:

Je li se vi slažete sa ovim da isto radite u ovoj grupi? Milane! Je li se slažete?

MILAN KUČAN:

Ja čitavo vreme postavljam pitanje u kom svojstvu, to je kvalitet odnosa.

BORISAV JOVIĆ:

Ja isto to pitam – u kom svojstvu?

MILAN KUČAN:

Ti si u pravu, ti si tačno konstatirao razlike. Te razlike su bitne. Postoji, iako bi bili isti zajednički interesi.

ANTE MARKOVIĆ:

Kiro Gligorov kaže – krenimo tabula raza.

BORISAV JOVIĆ:

Znam, ali zašto tabula raza? Šta smo do sada radili kada smo raspravljali? Ljudi su donijeli odluke na svojim skupštinama, mi hoćemo to da poništimo.

Zašto je to potrebno? Znači da sami sebi zatvaramo oči pred činjenicama. Ne razumijem uopšte o čemu se radi. Ako oni kažu, ja ću odmah da prihvatim, ali oni to ne traže, oni hoće to što su zaključili.

Izvoli Janez.

JANEZ DRNOVŠEK:

Uz to što si predložio, što može ona grupa da uradi, ja sam već ranije predložio da se pripremi, to može u stručnim službama, moguće naći sređivanje sada međusobnih odnosa polazeći iz toga da su dve republike već jasno konstatirale svoju suverenu poziciju i da polaze iz ove pozicije u neki mogući savez.

Znači, na koji način da se u odnosu na druge republike koje ne idu u ovakav samostalan, sasvim samostalan status, na koji način da se po kojoj proceduri to realizira u ovoj zemlji. Znači, da se to pripremi po ovoj proceduralnoj formalnoj strani.

Mislim da nam to sada fali. S jedne strane kako će ona recimo, federalna grupacija dalje da se dogovara i sređuje odnose i s druge strane kako ove republike sa nezavisnom pozicijom da sređuju međusobne odnose sa ostalim i postave svoj stav.

BORISAV JOVIĆ:

To je već logično i to razumem.

JANEZ DRNOVŠEK:

To je do sada ostalo otvoreno.

JANEZ DRNOVŠEK:

Da, ali to je do sada ostalo otvoreno.

Ponavljam – mi to želimo sporazumno, da se uradi sporazumom; da se dogovorimo na koji način da sporazumno uradimo.

BORISAV JOVIĆ:

To je meni logično. Mi imamo jednu grupu koja radi.

KIRO GLIGOROV:

Onda bi ostalo da stoji ono – paralelno ćemo razgovarati o razdruživanju i o udruživanju. Ovaj moj predlog ne znači ništa drugo nego da svako definiše, kao da smo se razdružili, ko ima interese za zajedničke veze, odnose i poslove; kome će smetati to sada neka pokaže, i koji je vaš interes za buduću saradnju. Jer, ja ovako ne mogu drugi zaključak da izvedem iz toga, nego da vi sa ovim predlogom odbacujete razgovor o svim oblicima budućeg i zajedničkog života, dok se do kraja ne izvede razdruživanje.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ne, to ide uporedo; to sam rekao, sa druge strane – načina razrešavanja ovih problema. Inače, što se tiče definiranja zajedničkih interesa, to predstoji – koje funkcije bi se mogle zajednički obavljati.

ANTE MARKOVIĆ:

A zašto to ne uradite?

JANEZ DRNOVŠEK:

Nemam ništa protiv.

BORISAV JOVIĆ:

Ali, Kiro, molim te – jedno je pitanje razdruživanja, koje će teći. Mi se tu sporimo na koji će način raditi. Uzmimo da će to biti, kao činjenica; mi sada polazimo od toga da će ostati jedan broj republika koji će ostati u jednom obliku jedinstvene države, bez obzira kakve će funkcije da ima. Ali, ne znam kako drugačije da kažem, nego države.

KIRO GLIGOROV:

Vidi, tu nisi u pravu. Jer ja predlažem jedan logičniji put – da vidimo koje interese Slovenija ima za zajednički život, ili kako god hoćete da kažem – za one interese, odnosno udruživanje onih interesa koje ona smatra da će biti plodonosni, ako na neki način to ostvari.

BORISAV JOVIĆ:

To se ne spori – kao samostalna država.

KIRO GLIGOROV:

Zatim, Hrvatska kaže to isto; kazaćemo i mi iz Makedonije. Zašto sada pravite ovu veštačku podelu? Vidim da i Slovenci to prihvataju. Izvolite, vas četvoro, napravite federalnu državu, pa recite šta su vaši interesi.

BORISAV JOVIĆ:

Zbog toga što Srbija i Crna Gora hoće da imaju federalnu državu.

KIRO GLIGOROV:

Dobro, neka oni, isto tako, daju po svim ovim pitanjima, koji su njihovi interesi; kako oni misle; šta sve treba da bude zajedničko; da to naslikamo – kako misle sve republike po određenim pitanjima; a ne po podeli – za federaciju, za razdruživanje, pa da vidimo koji oblik zajedništva možemo napraviti.

BORISAV JOVIĆ:

To je bežanje od problema, koje ne može večito da bude.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

To je i odlaganje.

BORISAV JOVIĆ:

Ima granica do kojih se može bežati od pravog pitanja.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Recimo da smo nezavisni i da sad hoćemo da stvaramo nekakvu zajednicu. Naravno, pregovarali bi kako i kakve interese imamo. Uzmimo, na trenutak, da smo nezavisni – tako i pregovaramo. Koliko ima šansi da se postigne taj sporazum, to je druga stvar.

BORISAV JOVIĆ:

Prvo je pitanje da li ćemo biti „muž i žena“ ili „ljubavnici“ – da raspravimo. Pitanje je hoćemo li biti u jednoj državi ili ćemo biti zasebne države, pa, onda, da znamo o čemu razgovaramo. Oni, ljudi, hoće da imaju jednu državu, oni hoće da imaju zasebne države. Šta vi hoćete? Vi i Kiro? Kažite, pa da znamo šta da radimo.

FRANJO TUĐMAN:

Problem, zaista, jeste u tome – znači, da se vraćamo – ponavljam – po sadašnjem Ustavu, Jugoslavija je jedna država, Jugoslavija je savezna država i zajednica suverenih republika – po slovu i duhu zakona. Prema tome, ako se hoće jedna država, vraća se centralizam, unitarizam – takva opcija sigurno nije prihvatljiva sa stanovišta hrvatskog naroda sasvim sigurno.

BORISAV JOVIĆ:

Vi imate pravo da to ne prihvatate. To ne sporimo. Uopšte.

FRANJO TUĐMAN:

Ali se postavlja pitanje, družo Joviću, što sam vam postavio prije – zašto je to, po vašem, nedemokratsko stanovište?

BORISAV JOVIĆ:

Nisam rekao ništa.

FRANJO TUĐMAN:

U svojoj riječi ste rekli da je to nedemokratski, svršeni čin.

BORISAV JOVIĆ:

To jeste. To je sasvim drugo pitanje. To je pitanje realizacije te suverenosti.

FRANJO TUĐMAN:

Nije to drugo pitanje, nego je to bit pitanja.

BORISAV JOVIĆ:

Vi imate svoje mišljenje, ja imam svoje. Tu, kako kažu – „sila boga ne moli“; postoje zakoni. Znači, ne možemo se složiti šta ćemo da radimo. Ostaje da svako svoje radi i dalje, kao što je do sada radio. Izvoli, Bogiću.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Pokušao sam shvatiti, iako neke druge prijedloge nisam mogao shvatiti. Polazim od toga da Jugoslavija postoji kao država onako kako je definisana u Ustavu Jugoslavije i da Jugoslavija, kao država koja ima međunarodno pravni subjektivitet – mi, bar, sa ove strane, smo obavezni da štitimo njen integritet, kao najviše suvereno pravo svake države i da poštujemo njen Ustav i zakone – dok postoji; odnosno, dok se ne postigne dogovor o budućem ustavnom ustrojstvu države. U Rezoluciji, koju je usvojila Slovenija, kaže se da će Slovenija, odmah, započeti postupak sporazumnog razdruživanja; pa ako to druge republike ne prihvate, onda će se Slovenija razdruživati bez sporazuma.

Mislim da, na ovaj način, se prejudiciraju budući odnosi u zemlji; a ne mislim da se u Sloveniji i svim našim republikama, se krši Ustav i zakoni ove zemlje; da pred našim očima gledamo kako u ime prirodnog prava na otcjepljenje se ruši država i, isto tako, se negiraju prava drugih u toj istoj državi. Mislim da to nije dobro i da su to jednostrani akti, kojima se ne poštuju prava drugih i međunarodna prava i obaveze, dok god postoji Jugoslavija kao država. Ukoliko bismo mi to prihvatili, ukoliko bi to prihvatila demokratska Evropa u koju se zaklinjemo, mislim da bi vrlo brzo došlo do balkanizacije Evrope – od Koruške, preko Korzike, Baskije, do sjeverne Irske. Takvi procesi, vjerovatno, bi uticali na integraciju Evrope. Zato bi bilo dobro, ako je ikako moguće, da se uzdržimo od tih jednostranih akata, da poštujemo ustav, a na to apelujemo već od kada smo na ovom mandatu, a da dogovor ide jednim demokratskim, mirnim putem, a kakav ishod bude – biće. Ali, da ne prejudiciramo rješenja. U tome je poenta. Razumio sam vaš predlog, družo Gligorov, i zato sam imao potrebu da to kažem.

BORISAV JOVIĆ:

Nemojmo da mešamo pravo da se iznose predlozi za buduće rešenje Jugoslavije i pravo da se ta rešenja realizuju samostalno. To je velika razlika. Prema tome, mi uopšte nećemo osporavati, niti smemo da osporavamo pravo bilo koga da predloži bilo kakvo rešenje za svoju republiku i za svoj narod. Jedino se sporimo u načinu realizacije toga i trudimo se da to ostvarimo maksimalno moguće saglasno i po Ustavu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Boro, može li Predsedništvo SFRJ svojom inicijativom da predloži Skupštini SFRJ realizaciju toga prava oko koga se ne sporimo?

BORISAV JOVIĆ:

To mi možemo da predložimo, to nije sporno. Više je sporno – da li će to naići na otpor i nesprovođenje. Bolje bi bilo da shvatimo i prihvatimo da je to jedini način da se mora

na ustavni način uraditi. To bi bilo pametnije. Inače, ne bi bilo sporno – može to da predloži i SIV, a može i Predsedništvo – to je jedno proceduralno pitanje.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Dobro, a što ne biste vi do sledeće sednice, kao Predsedništvo, pripremili način realizacije o kome bi mogli da raspravimo u ovakvom sastavu i da idete sa inicijativom ka Skupštini SFRJ. S druge strane, oni koji su saglasni u opredeljenju da se sačuva Jugoslavija, kao zajednička država, mogli bi da pripreme neke osnovne toga ustava. Onda imamo korak dalje u sagledavanju elemenata za izlazak, za rasplet.

BORISAV JOVIĆ:

Nisam ni završio. Ja sam rekao – ima dva predloga jedan je dao Kira, jedan je dao Izetbegović. O Kirinom predlogu sam nešto rekao. Izetbegović je rekao – ako nema druge neka onda Srbija i Crna Gora predlože to, pa onda da idemo na diskusiju oko toga.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Izetbegović je rekao malopre da bi, onda, oni procenjivali – možda to njima odgovara ili ne. Zar neće lakše procenjivati da li im to odgovara, ako i oni učestvuju?

BORISAV JOVIĆ:

Ja sam, za to, mislio da je bolje da se proširi.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Niko neće da strada od učestvovanja u formulisanju platforme.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Mi nismo ovlašćeni govoriti još uvijek o nekakvoj Jugoslaviji koja je rasuta. Ja sam imao neke predloge. Većinu glasova dobio je predlog da se mi i dalje zalažemo za održavanje jugoslovenske zajednice, kao cjeline, uprkos svim tim stvarima ili saopštenja. Zato sam ovdje i predlagao jednu asimetričnu federaciju, odnosno jednu federaciju u kojoj bi Slovenija i Hrvatska imale jedan poseban status, vjerovatno, konfederalni prema drugima.

FRANJO TUĐMAN:

Htio bih čuti konkretno: da li jugoslovensku zajednicu kao zajednicu suverenih republika ili kao – šta?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Da, kao suverenih republika.

BORISAV JOVIĆ:

Vi ste na početku rekli drugačije.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja sam rekao da bi ta zajednica – tu je, možda, bitna razlika između slovenačko-hrvatskog koncepta – trebalo da zadrži karakter države. Tu je suština. Prošli put sam to tumačio, to je jedno čisto stručno, visoko stručno pitanje – šta je to, da li se od suverenih republika može napraviti nekakva država, nekakvim prenosima?

BORISAV JOVIĆ:

Međunarodni pravni subjekat je ili Jugoslavija ili republike; ne mogu biti oboje.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Druga je to ko je međunarodni pravni subjekat. Po viđenju nas u Bosni, to je država.

BORISAV JOVIĆ:

Da konstatujem, onda, da smo se malopre, prvo, o onim zakonima; sada smo se složili da se za sledeću sednicu Predsedništvo SFRJ predlože proceduralna pitanja realizacije

zahteva onih republika koje su donele odluke da krenu u postupak razdruženja – svih republika koje žele razdruženje, ili žele otcepljenje, ili – šta ja znam; da se to načini za sledeću sednicu. Treće, koje je najvažnije, i koje bi trebalo da bude prvo, to je da će se za sledeću sednicu načiniti tekst sadržaja budućih odnosa u Jugoslaviji po četiri glavna pitanja: narodne odbrane, tržišta, spoljnih poslova i građanskih i ljudskih prava; da će to uraditi dogovorno, odnosno zajednički Crna Gora, Srbija, Bosna i Hercegovina i Makedonija.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Svi.

BORISAV JOVIĆ:

Da li vi prihvatate da radite na tom?

MILAN KUČAN:

Sto puta možemo to pitanje postaviti. Ja te razumem da se ovo treće odnosi na koncept življenja u jednoj državi.

BORISAV JOVIĆ:

U jednoj državi.

MILAN KUČAN:

Onda, mi koji nismo za to da živimo u jednoj državi ne učestvujemo.

BORISAV JOVIĆ:

Ja predlažem da oni koji hoće da žive u jednoj državi, neka priđu tome da rade, a oni koji neće, neka predlože vezu drugih država sa tom državom.

STJEPAN MESIĆ:

Drugi koncept.

KIRO GLIGOROV:

Moj predlog je da sve republike, pre izjašnjavanja, definišu svoje interese u te četiri oblasti, da to imamo svi pred očima, da znamo ko je na šta spreman. To je prva stvar. Druga stvar je – naravno da svi, onda – govorim za Makedoniju, sad je govorio i gospodin Izetbegović, za Hrvatsku i Sloveniju se razume – polazimo od pozicije da smo takvu Deklaraciju doneli u Skupštini sa pozicija suverene države. Ali, to ne znači da nismo spremni da razgovaramo i da dođemo do jednog dogovora koji će obuhvatiti sve one interese, sve one funkcije koje mi sa našeg stanovišta smatramo da bi bile korisne. Zašto da to ne naslikamo, da znamo koliko je ko spreman da ide u te četiri najvažnije oblasti eventualne zajednice, da vidimo ko kakve interese ima.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ne mogu se Slovenci i Hrvati natjerati da to učine; ako hoće – neka to urade. Ali, ovo se uklapa u onaj moj koncept i ako bi ostali u jednoj asimetričnoj federaciji, da znamo koji su njihovi interesi u tome.

FRANJO TUĐMAN:

Ako je riječ o asimetričnoj, onda, moliću lijepo, ne govoriti o federaciji, nego o asimetričnoj zajednici

KIRO GLIGOROV:

Da se dogovorimo o karakteru zajednice.

BORISAV JOVIĆ:

Ali, Kiro, ti ne uzimaš u obzir da su oni zauzeli stav u tom pogledu i nemaju nikakve potrebe da udovoljavaju tome što ti hoćeš. Možeš samo da se opredeliš ovako ili onako. Oni nemaju potrebe.

KIRO GLIGOROV:

Ali, izjavljuju da imaju određene interese za saradnju sa svim republikama na bazi kako se budemo dogovorili.

BORISAV JOVIĆ:

Oni hoće da vide kakva je ta druga država, pa će s njom da vide kako da sarađuju. Mi treba da je „nacrtamo“.

FRANJO TUĐMAN:

Mi smo tu predložili 12 točaka koje predlažemo za razgovor sa republikama koje polaze za stvaranje zajednice suverenih republika.

KIRO GLIGOROV:

Ja sam tako razumeo.

BORISAV JOVIĆ:

Nema takvih ovdje. Nema takvih koji polaze za stvaranje zajednice. Srbija i Crna Gora su to odbacile, nego hoće svoju državu pa posle ta država može s kime hoće da stvarata šta želi.

FRANJO TUĐMAN:

Molim, ako je tako da ni Makedonija...

BORISAV JOVIĆ:

Makedonija neka se izjasni. Makedonija može da se izjasni da li hoće ovamo ili onamo.

STJEPAN MESIĆ:

Njima ćemo poslati, Bosni i Hercegovini ćemo poslati.

KIRO GLIGOROV:

VI sada hoćete da se ljudi, prvo opredele, a ne znamo koji je domašaj interesa svake republike, da vidimo mogućnosti te zajedničke saradnje. Ako ostanu neke republike na tome da isključivo žele sa tolikim obimom funkcija da stvaraju zajednicu koju drugi ne prihvataju, neka stvore federaciju, pa ćemo videti da li onda ta federacija – tada će se, na osnovu tog inventara tek videti ko je za šta; videćemo da li želi i kakve odnose da ima sa drugim republikama; videćemo da li imaju sve ostale republike isti obim tih zajedničkih interesa, ili se to razlikuje i kako u tome da postupimo. Valjda će to biti predmet razgovora i pregovora; biće nekih pomeranja. Zašto da ne ostavimo prostora za tu vrstu razgovora, nego želimo unapred da ukalupimo – na jednoj strani federacija i ko sve želi u nju da udje, neka izvoli da se izjasni, a na drugoj strani su ovi koji ne žele da budu u federaciji; prema tome, ili će se otepeti ili će sutra praviti neki ugovor – ne znam kakav. Zašto presuđujemo sada o tome?

Ja samo predlažem jedan elastičniji oblik dogovora, dok ne vidimo da li su zaista iscrpljene sve mogućnosti da dođemo do nečega.

BORISAV JOVIĆ:

Jedina je stvar što ti nećeš da uvažiš činjenicu da su se dve republike izjasnile, i još su se izjasnile dve, samo se kolebaju Bosna i Makedonija. Ti ne možeš njih da nateráš da se kolebaju.

KIRO GLIGOROV:

Uopšte se ne kolebam u tom pogledu. Ja se toliko zalažem za sve ovo, zato što u našoj Platformi koju je Skupština izglasala stoji: „U ostatku federacije Makedonija ne učestvuje“. U tome je problem.

BORISAV JOVIĆ:

Pravimo novu federaciju. Novu državu.

KIRO GLIGOROV:

Ako pravimo bilo kakvu novu zajednicu, od toga treba početi. Dok postoji ova država, ja sam isto za ovaj princip, o kome su mnogi drugovi ovde govorili – legaliteta, da nađemo prelazni period, da sve to funkcioniše. Mi sada razgovaramo o novoj zajednici. Neki to kažu – istorijski novi dogovor, treću Jugoslaviju, ne znam kakvu Jugoslaviju. Dajte, da vidimo da svaka republika definiše sve svoje interese, ali na konkretan način, ne na taj način što će reći da želi federaciju, da ima skupštinu i vladu, koja će sve da rešava. Mi takav mandat nemamo. Imamo suprotan mandat.

Vidim da je sličan problem i kod gospodina Izetbegovića. Ja sam jutros rekao da, ako se ti interesi tako podudare, vidimo da jedna takva zajednica može zadržati neki oblik međunarodnog pravnog subjektiviteta, mi ne bi bili protiv. Ako nema uslova za to, neka se konstatuje da nema uslova, tražićemo neku drugu soluciju. Takva je situacija. Zbog toga, ako priđemo tim problemima na jedan mnogo konkretniji i praktičniji način, možda ćemo neke stvari razjasniti u hodu, u toku tih rasprava. One stvari koje će biti neprihvatljive za neke republike, one su neprihvatljive, pa ćemo videti šta ćemo raditi, ko će u kakvu zajednicu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ja bih postavio pitanje drugu Gligorovu. Zašto pravljenje koncepta novog uređenja Jugoslavije smanjuje i zatvara prostor za konstruktivan rad? Naprotiv, mislim da upravo, ako imamo na stolu koncept novog uređenja Jugoslavije, možemo da napravimo i neki realan korak napred u našim dogovorima. Inače, ovako nikako nećemo završiti posao koji smo započeli.

KIRO GLIGOROV:

Odgovor je vrlo jednostavan. Nemam ništa protiv da se tako koncept napravi. Nije stvar u tome. Ja bih želio da mi imamo naslikane interese koji mogu da se susretnu između svih šest republika, da bi mogli o stvarima da razgovaramo na jedan konkretan i praktičan način.

MOMIR BULATOVIĆ:

Stalno se vrtimo u krug. Ja bih predložio da Predsjedništvo SFRJ, jer to je stručan posao, na osnovu ovih principa, opštih načela, koje smo izložili ovdje iz Srbije i Crne Gore, da Predsjedništvo odredi termin, meni je blisko da to bude utorak ili srijeda; da ne kažemo ko će sve učestvovati, ali da kažemo da će biti tog termina. Neka to bude tretirano kao stručno pitanje, a ne kao političko izjašnjenje. Oспорavajući ovaj predlog Kiro Gligorov upravo ukazuje na tačku koja je za taj predlog, jer on kaže da se ne može odlučiti na osnovu toga što piše da treba da bude vlada takva i takva. Upravo, sada se i zalažemo da napravimo obimniji i opširniji dokumentat.

Mislim da nije politički cjelishodno da to sada vezujemo uz inicijativu dvije republike: Srbije i Crne Gore. Mi smo inicijativu dali, jasno – odredili svoj stav, a ostalo je stručno i tehničko pitanje. Kao što ćemo, sa ove strane, imati priliku da razgovaramo o predlogu za realizaciju prava na samoopredjeljenje do otepljenja ili do razdruživanja, mogli bismo pripremiti, uz učešće stručnjaka iz svih republika, koji mogu da budu ili aktivni sudionici ili posmatrači, koji mogu sutra, na narednoj sjednici, da kažu da ovo što je urađeno, za nas, nije dovoljno i mi biramo drugu opciju. Ali, mi moramo imati dvije opcije. Jer, imamo konfederalnu koja je dovoljno jasna i imamo federalnu, koja je manjkava, iz razloga što se stalno govori da preslikavamo dosadašnje rješenje. Mi smo dužni da uvažimo činjenicu da su se bitno promijenile stvari u svim republikama i da i mi, koji se zalažemo za federaciju,

smo spremni da jako mnogo radikalizujemo i promijenimo stvari u ustavnoj regulativi tog novog ustava.

Prema tome, uvažavajući sve dosadašnje tendencije, regulativu u ustavnim amandmanima, koji su prošli ili nisu prošli na Saveznom vijeću, ili u dosadašnjim promjenama republičkih ustava, mi možemo, kao stručni predložak našoj idućoj raspravi, da dobijemo i taj tekst. Mislim da nema potrebe da se iscrpljujemo ko će učestvovati u njima, a ko neće. Sa jedne strane imamo konfederalan, a sa druge razrađen operacionalizovan federalni koncept. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Da li hoćete da taj koncept realizujemo na taj način što ćemo odrediti da iz svih republika, koje žele, pošalju ljude u Predsedništvo, koji će sa našom stručnom grupom pripremati to zajednički, pa koliko se slože – slože se, a gde se ne slože, diskutovaće se, ili da to pravimo sa grupama stručnjaka, što je za nas ovo drugo loše. Mislim da to treba zajednički da radimo.

MOMIR BULATOVIĆ:

Ja sam predložio da to tretiramo kao tehnički posao, da niko nema neku obavezu.

BORISAV JOVIĆ:

Jeste tehnički posao, ali taj iz Makedonije će kazati – ja znam da mi je Kiro rekao da to smem, a to ne smem. Nego, do koje mere oni mogu da se usaglašavaju. Inače, mi bi mogli da uzmemo jednog međunarodnog stručnjaka, koji bi nam nacrtao kako to izgleda, ali to nama politički ne odgovara. Da se složimo, počev od utorka, da se počne raditi, u sredu i eventualno četvrtak, u Predsedništvu SFRJ stručna radna grupa, koju mi imamo, koja će pomoći – koliko mogu da pomognu i od, najmanje po jednog stručnjaka iz svake republike koja želi da pošalje na taj sastanak, može poslati i Savezno izvršno veće. Nudi se Ante, to je dobro došlo.

Njihov zadatak bi bio da definišu za ova četiri pitanja moguće opcije za zajedničke funkcije u federaciji sa svim razlikama u gledanjima i varijantama koje postoje. Da nam to pripreme za sledeću sednicu, da možemo da vodimo razgovor. Ko ne bude došao, to je njegova stvar, može da se uključi u razgovor kao da je i došao.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Da li biste mogli ponuditi jedno kompletno rješenje Ustava federalnog? Da li ste vi u mogućnosti to da uradite, gdje bi se vidjelo kompletno rješenje. Ako sam vas dobro razumio, to vi imate.

BORISAV JOVIĆ:

Mi možemo zaključiti da svako ko ima mogućnost, ponudi rješenje. To se dozvoljava.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ovdje imamo cjelovito rješenje ovoga. Onda bi to bila dobra komparacija, ako imamo jedan federalni koncept, makar u tezama, da se tačno sve vidi, onda bi to bio jedan put približavanja.

BORISAV JOVIĆ:

Pošto je to utorak, sreda i četvrtak, a situacija je vrlo delikatna, mislim da ne bi trebalo biti odlaganja, da sledeću sednicu držimo u petak sledeći. Apelujem da ne lutamo po Jugoslaviji, pogotovo zbog vremenskih uslova, jer imamo sve uslove u Beogradu za rad. Sve tehničke službe su tamo, pa mislim da ne bi bilo efikasno da sednicu držimo negde drugo.

STJEPAN MESIĆ:

Ja sam za to da se drži u Ljubljani.

BORISAV JOVIĆ:

Ne možemo dobiti stenogram, jer ljudi ne znaju srpski jezik. Znae koliko moramo ljudi voditi. To su čitave ekipe koje to rade.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

U vezi sa ovim tehničkim pitanjem, građani od nas očekuju rešenja a ne politički turizam i šetnju iz centra u centar koji, uostalom, kao što je Bulatović rekao, itekako mnogo koštaju. Ova država ima svoj glavni grad i mislim da sednice Predsedništva, Predsedništvo treba da drži u svom sedištu. Ove šetnje su ostale kao praksa iz vremena kada je Tito zakazivao sednice političkog rukovodstva u mestima, gde mu je bilo najprijatnije da se odmara. Ne vidim da treba neko da učestvuje u nastavljanju takve prakse. Ja lično nisam spreman da učestvujem u nastavljanju takve prakse.

BORISAV JOVIĆ:

Drugovi, apelujem na praktičnost. Ostavimo sve drugo. Ekipe daktilografa, ekipe stenografa, tehničke službe, usluživanje, ručkovi, avioni, koje je veliko opterećenje kao da spremamo samit petnaest zemalja iz drugih država.

KIRO GLIGOROV:

Mi smo mogli do sada da se dogovorimo za nešto što, u poređenju sa ovim troškovima, iznosi na enti stepen. To je što mere, vezane za prelazni period ne možemo da aktiviramo i to će nas zbog toga koštati milijarde dolara. Prošli put smo se dogovorili da idemo po republikama, pustimo to.

BORISAV JOVIĆ:

Da li prihvatate da se sednica održi u Beogradu? Ja apelujem, ponovo, da sednicu držimo u Beogradu,

MILAN KUČAN:

Dobili ste svi predlog Republičke skupštine Slovenije. Molim vas stavite to u proceduru, ja ne znam kakav će vaš odgovor biti, ali tražimo odgovor da znamo na čemu smo, jer je to važno za proceduru koju će Predsjedništvo napraviti.

BORISAV JOVIĆ:

Za sledeću sednicu mi ćemo predložiti kakva je procedura potrebna za realizaciju ovih vaših ideja, pravnici neka to načine, pa da onda vidimo.

MILAN KUČAN:

Molimo samo odgovore Republika da znamo na čemu smo.

BORISAV JOVIĆ:

Sada samo još da vidimo saopštenje. Sada se postavlja pitanje saopštenja. Saopštenje smo u suštini dogovorili, samo je pitanje njegovog teksta, mi ne možemo da odemo u Beograd pa da to damo, jer svi ovdje čekaju. Znači moramo to ovdje odlučiti. Prema tome, molim da se sačini tekst da Predsjedništvo sačeka i da utvrdi tekst, a ostali mogu da putuju. Ako hoće da sede neka sede, nama su dobro došli. Drugo, što se tiče ovih izjava za štampu, ja vas molim da izjave budu u duhu saopštenja. Znae šta smo se dogovorili. Ja mislim da je saopštenje već sačinjeno samo treba da ga utvrdimo.

/Nakon pauze, Predsjedništvo je usvojilo Saopštenje sa sjednice koje je sastavni dio ovih stenografskih beležaka/.

/Sednica je završena u 19,00 sati/.

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 101. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, održane 1. marta 1991. u Beogradu

Sednica je počela sa radom u 9,15 sati.

Prisustvovali su: dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ; Stjepan Mesić, potpredsednik Predsedništva SFRJ; Nenad Bućin, dr Janez Drnovšek, dr Vasil Tupurkovski, Bogić Bogičević, Riza Sapundžiju – članovi Predsedništva SFRJ; Jugoslav Kostić, predsednik Predsedništva Autonomne Pokrajine Vojvodine, koji vrši funkciju člana Predsedništva SFRJ; Ante Marković, predsednik Saveznog izvršnog veća; Irfan Ajanović, potpredsednik Skupštine SFRJ; Kiro Gligorov, predsednik Republike Makedonije; Alija Izetbegović, predsednik Predsedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine; Milan Kučan, predsednik Predsedništva Republike Slovenije; Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije; Momir Bulatović, predsednik Predsedništva Socijalističke Republike Crne Gore; Hisen Kajdomčaj, predsednik Predsedništva Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija; Anton Stari, generalni sekretar Predsedništva SFRJ; Srećko Medić, Ratko Slijepčević, Milivoje Drašković, Slobodan Marinković, Nikola Tašić, Lazar Vračarić, Dragan Musulin – iz Predsedništva SFRJ.

/Stenografisali su: Jordan Živanović, Stana Gapić, viši debatni stenografi u Predsedništvu SFRJ; Dragana Stambolija i Olga Jovanović, stenografi u Predsedništvu SFRJ; Slavica Kostadinović, Zora Zlatković, Zagorka Mako, Ljubica Stojaković, viši debatni stenografi iz Skupštine SFRJ/.

Predsedavao je dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da počnemo sa radom. Otvaram 101. sednicu Predsedništva SFRJ. Konstatujem da sednici prisustvuju svi članovi Predsedništva. U radu sednice učestvuju: predsednik Saveznog izvršnog veća, drug Ante Marković, potpredsednik Skupštine SFRJ Irfan Ajanović, predsednici republika, odnosno predsednici Predsedništava republika i autonomnih pokrajina. Na današnjoj sednici ćemo nastaviti razmatranje političke budućnosti zemlje. Prema dogovoru sa sednice u Sarajevu, stručna radna grupa pripremila je za današnju sednicu dva materijala: *Koncept sadržaja najbitnijih odnosa u jugoslovenskoj državnoj zajednici* i *Predlog ustavno-pravnog postupka za izdvajanje iz Jugoslavije*.

Izvinjavam se, koliko vidim, predsednik Republike Hrvatske, dr Franjo Tuđman, nije prisutan, ali me je drug Stipe Mesić obavestio da će on, u ime Hrvatske, učestvovati u razgovoru i da možemo normalno da radimo; takav je dogovor.

Istovremeno, obaveštavam vas da u radu naše sednice učestvuju, odnosno prisustvuju, a po potrebi učestvuju, rukovodioci stručnih grupa koje su pripremile ova dva materijala, drugovi Srećko Medić i Ratko Slijepčević. Pre prelaska na dnevni red, zamolio bih vas da se saglasite da u jednom kraćem izlaganju drug Ante Marković informiše šta je do sada urađeno u vezi sa zaključcima koje smo prošli put doneli o pitanjima od kojih zavisi funkcionisanje naše zemlje. Da li se slažete sa ovim? Nećemo voditi veliku raspravu, brzo ćemo preći na rad po dnevnom redu, ali mislim da je dobro da budemo informisani. Izvoli Milane.

MILAN KUČAN:

Da li se može znati zašto predsednik Tuđman nije došao na sednicu?

BORISAV JOVIĆ:

Odgovoriće drug Mesić.

STJEPAN MESIĆ:

Ja mogu dati obrazloženje. Naime, predsjednik Tuđman je obaviješten o mišljenju Saveznog javnog tužioca – da je njegovo pismo predsjedniku Bušu okvalificirano kao krivično djelo i da ima sve karakteristike krivičnog djela, koja su saveznim zakonom tako predviđena. Smatra da, u tom slučaju, nije u stanju učestvovati u radu ovog Predsjedništva, ukoliko ova institucija može pokrenuti postupak protiv njega i, čak ga goniti za krivično djelo. Jer, ako Savezni javni tužilac sazna za jedno krivično djelo koje se goni po saveznom zakonu, on je dužan pokrenuti postupak. Ako ne pokrene postupak, on sam čini krivično djelo. Po toj logici, predsjednik Tuđman bi bio pod priličnim pritiskom i ne bi mogao normalno i konstruktivno raditi na ovoj sjednici. Zato, dok se ta, da tako kažem, bojazan ne otkloni, vrlo je teško očekivati njegovo prisustvo na Predsjedništvu. To je iz čisto principijelnih razloga. Pretpostavljamo da Tužilaštvo ne bi dalo nalog za privođenje, ali pošto se hrvatski ministri mogu hapsiti, može se, vjerovatno i predsjednik Republike. Da bi se to izbjeglo i da ne nastane veća afera nego što je potrebna, bolje je da radimo ovako.

BORISAV JOVIĆ:

Da li si zadovoljan odgovorom Milane?

MILAN KUČAN:

Odgovorom sam zadovoljan, ali ne i činjenicama.

BORISAV JOVIĆ:

Sa kojim činjenicama?

MILAN KUČAN:

Sa tim činjenicama – da u vreme kada mi razgovaramo da predsjednik jedne Republike za jedan čin, koji politički može biti optužen u toj zemlji za krivično delo veleizdaje. Ne vidim kako ćemo mi završiti te razgovore, stalnim pritiskom, i stalno se to dešava uoči naših sednica. Dakle, ja sam samo hteo pitati; znam razlog, a verujem da ste svi svesni tih posledica. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Hteo bih da objasnim Predsedništvu i svim učesnicima u radu Predsedništva – na jednoj sednici od pre mesec dana, tačno se datuma ne sećam, verovatno je to bilo krajem januara, kada je Predsedništvo odložilo sednicu, zbog toga što su neki učesnici u njenom radu zahtevali da Predsedništvo prvo zauzme stav o informaciji Političke uprave Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, pa da se tek posle toga drži sednica, kad čuju stav Saveznog izvršnog veća – istovremeno je zaključeno da Predsedništvo SFRJ zauzme stav i o pismu predsednika Tuđmana predsedniku Bušu. Te dve stvari je Predsedništvo imalo da uradi, po zaključku koji je bio zajednički.

Prvu stvar smo – o informaciji Političke uprave SSNO-a – mogli relativno brzo da uradimo i uradili smo, i obavestili smo vas, zbog toga što naš stav o tom pitanju nije zavisio od drugih organa; manje više smo mogli da ocenimo o čemu se radi. Ovo drugo pitanje, koje je, isto, zaključak Predsedništva, morali smo, naravno, jednom da stavimo na dnevni red, ali smo to odlagali, zbog toga što svi savezni organi nisu pravovremeno dostavili svoje gledanje na tu materiju Predsedništvu SFRJ.

Moram da konstatujem da smo dobili mišljenje Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Saveznog sekretarijata za inostrane poslove i Saveznog javnog tužioca, ali ni do

dan-danas nismo dobili mišljenje SIV-a, iako smo mu četiri puta pismeno poslali zahtev da nas obavesti o svom stavu u vezi sa ovim. Predsedništvo SFRJ ne može da odlaže svoj rad, zbog toga što SIV, iz ne znam kojih razloga, neće ili ne može da da mišljenje o ovome. Mi smo razmatrali one materijale, sa kojima smo raspolagali. Oni su, manje više, saglasni u oceni da se radi o postupcima koji su u sukobu sa Krivičnim zakonom i sa našim zakonodavstvom. Međutim, ta informacija nije nikakva optužba, niti je bilo kakvo proglašavanje krivičnog dela, niti je sa naše strane to rečeno, nego je samo upozorenje i naš stav je – upozorenje da bi takve stvari u budućnosti mogle da nam nanesu više štete nego što nam je ova nanela, upozorenje da se radi o stvari koja nije dozvoljena našim krivičnim zakonima. Ništa dalje. Javni tužilac nije podneo, niti je zaključio da na osnovu toga treba da podnosi krivičnu prijavu, nego je rekao da su to dela koja su kažnjiva, ali da se uvek ceni celina situacije, pre nego što bi se, eventualno, odlučilo o tome. Drugovi, nema podnošenja nikakve krivične prijave, niti je to bila namera. Isključivo se radi o jednom upozorenju, da to ne bi smelo ubuduće da se radi. Predsedništvo je vrlo jasno i ranije govorilo da, kada se o stranoj intervenciji radi, to mora kvalifikovati onako kako to iz naših zakona proizlazi.

Prema tome, nije ništa neuobičajeno što je Predsedništvo to stavilo na dnevni red, niti je neuobičajen stav Predsedništva po tom pitanju, niti je to razlog da neko ne razgovara o pitanjima koja su danas na dnevnom redu. Želim da kažem, u ime Predsedništva, da nikakva opasnost za predsednika Tuđmana u pogledu privođenja, saslušavanja, onemogućavanja, ne postoji i to, apsolutno, treba skinuti s dnevnog reda. Predlažem da pređemo na rad.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja bih samo želeo reći da predsednik Jović ovo ne govori u moje ime, da su i u Predsedništvu bila različita mišljenja, tako da se radi tu o većinskom stavu i razumevanju. Ja sam mišljenja da je ovo vreme za razmatranje ovakvih stvari vrlo neprimereno, da može da se to smatra kao pritisak na predsednika Predsedništva opet Hrvatske, opet uoči ovih pregovora i uopšte. Mislim da su preterane sve one kvalifikacije koje su bile date i u raspravi u Predsedništvu i u mišljenjima i javnih tužilaca i drugih organa. Ne radi se o nikakvom pozivu na neku intervenciju, nego se radi o nekom političkom činu o izvesnoj političkoj situaciji. Možemo se složiti ili ne složiti sa ovakvim činom, sa tekstom onog pisma ili sve to, ali nije se pozivalo na nikakvu intervenciju, u tom smislu, da bi mogli tretirati to po onim članovima Ustava. Ja želim da se distanciram od toga i mislim da je to jako štetno za nastavak naših političkih pregovora.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč drug Ante Marković.

ANTE MARKOVIĆ:

Pre prelaska na informaciju, a povodom tvog malopredašnjeg interpretiranja, ja moram kazati da Savezno izvršno vijeće, nakon što su njegovi organi koji su za to kompetentni, dali svoje mišljenje, nije smatralo da treba još nešto da ono doda. A sada dozvolite, da ja pređem na sam materijal.

Ja sam zadnji put upozorio na eroziju i pravnu anarhiju i ekonomski haos koji nastaje u zemlji sa pretnjom da se pretvori u eksploziju od socijalne preko ekonomske do političke, kojom više niko ne bi mogao upravljati. I u skladu sa time sam predlagao da se još jednom preispitaju svi oni prijedlozi koje je Savezno izvršno vijeće dalo a koje treba da osigura pravnu sigurnost funkcioniranja platnog, monetarnog i deviznog sistema, kao i zajedničke države u prelaznom periodu do dogovora o budućnosti zemlje. To je na sjednici prihvaćeno, ja sam barem tako razumio da će svi preispitati još jednom svoje stavove prema tim prijedlozima sa namjerom da se rješenja i podrže, s tim da je to i u zaključcima Predsedništva i u saopštenju tako napisano.

Na osnovu toga, da bismo pojednostavili, SIV je sročio jedno pismo, kojeg je uputilo predsjednicima vlada, odnosno izvršnih vijeća republika i pokrajina, u kojem je ukazalo da je potrebno dati odgovore na ona rješenja i zakone, koji omogućavaju upravo takvo funkcioniranje zemlje do postizanja navedenog dogovora; s tim da sva pitanja koja se nalaze u materijalu o funkcioniranju sistema u prelaznom periodu, odnosno povećanju efikasnosti funkcioniranja sistema, nije sada, na taj način, stavilo na dnevni red. SIV je na pet pitanja tražilo odgovor: Zakon o SDK za kojeg je jasno da osigurava platni sistem i njegovo funkcioniranje, Zakon o narodnoj banci Jugoslaviji i jedinstvenom monetarnom poslovanju narodnih banaka, sa kojim treba da osigura funkcioniranje monetarnog sistema, Zakon o privremenom ograničenju raspolaganja dijelom društvenih sredstava, znači o javnoj potrošnji, koja bi trebalo da smanji opterećenja javne potrošnje na ekonomiju odnosno privredu zemlje i na taj način omogući da se, u vremenu dok se još dogovara, smanji pritisak troškova, koji je sada nemoguć; o obveznicama federacije, bez kojih nije moguće uspostaviti funkciju ponovo Budžeta federacije i sam Budžet federacije za 1991. godinu.

U pismu sam naglasio, koji sam poslao predsjednicima, da je SIV sva predložena rješenja i zakone oročilo do donošenja dogovora o budućnosti zemlje, odnosno najduže do kraja ove godine. Takođe sam napisao da upozoravam da SIV smatra da, bez usvajanja ovih rješenja u predloženom ili nekom novom dogovorenom tekstu, ali tako da ona očuvaju funkciju iz predloženih rješenja nije moguće, osigurati funkcioniranje sistema – ni finansijsku disciplinu niti bilo kakvu drugu sigurnost u našoj zemlji, a kamoli pravnu.

U suprotnom, kao posljedica neprihvatanja zajedničkih rješenja produbiće se pravna anarhija i ekonomski haos sa prijetnjom socijalne eksplozije, koju nitko neće moći da spriječi i sa negativnim posljedicama za sve zajedno i svakoga posebno. Mi smo zamolili da bismo u petak, danas, na sjednici koju imamo, mogli da damo potpunu informaciju o stanju dogovaranja, zatražili smo da se po tih pet točaka daju konkretni odgovori. Naglasili smo, da na osnovu primljenih odgovora, je Savezno izvršno vijeće spremno da organizira raspravu posebno, ili zajedno, sa svim predsjednicima vlada odnosno izvršnih vijeća republika i pokrajina, koja bi omogućila donošenje rješenja, bez kojih dalje dogovaranje o budućnosti zemlje nema nikakve šanse.

Na osnovu toga, u roku u kome smo tražili, nismo dobili sve odgovore, nego samo jedan dio smo dobili juče, a odgovor jedino od BiH, nije došao. Verovatno ste bili zauzeti sa raspravom u Skupštini, pa niste stigli da date odgovor. Prema tome, sve republike, osim BiH su dostavile svoje stavove po ovim pitanjima. Pošto su pitanja postavljena vrlo konkretno, dali su slijedeće odgovore: Zakon o izmenama i dopunama Zakona SDK podržava jedino Makedonija, ukazujući da je neophodno prethodno ili uporedo, sprovesti postupak sanacije banaka, kako bi se ublažile posljedice te mjere za daljnje zaoštavanje problema nelikvidnosti. Zakon ne prihvataju Crna Gore i Hrvatska, ocenjujući da bi primjena predloženih rješenja dovela do daljnjeg bitnog pogoršanja likvidnosti banaka i privrede. S tim što Crna Gora ističe da će ga podržati ukoliko to urade i druge republike.

Iz odgovora Vlade Republike Slovenije proizlazi da ni ona ne prihvata ovaj prijedlog zakona, iako se o tome nije eksplicitno izjasnila. Uostalom, na sva ova pitanja najnekonkretnije je odgovorila Vlada Slovenije. Naime, Vlada Slovenije smatra da se u uvjetima, u cjelini promatrano, prijedlozi sadržani u dokumentu SIV-a „Ocjene i stavovi Saveznog izvršnog vijeća o stanju u zemlji i mjere i aktivnosti za efikasnije funkcioniranje sistema u prelaznom periodu“, za njih je neprihvatljiva; jer vode ka centralizaciji. Zadnji put sam rekao da su to dvije ocjene za te naše predloge; da je jedna ocjena, iz Slovenije i Hrvatske, da to vodi ka centralizaciji i unitarizmu; a druga, iz Srbije i Crne Gore, da je to suspenzija Ustava Jugoslavije. Zadnji put sam o tome objašnjavao i ne bih želio, sada, to isto.

Takvom centralizacijom SIV želi da uspostavi prijašnje stanje, ali to nije moguće ostvariti samo zbog raspada fiskalnog i platnog monetarnog sistema, koji je nastao zbog

različitih privrednih sistema u zemlji, koji su doveli do tog raspada. Samo sam kratko eksplicirao koji su odgovori. Drugo, Nacrt zakona o Narodnoj banci Jugoslavije, o jedinstvenom monetarnom poslovanju narodnih banaka – u cjelini podržavaju ga Crna Gora i Makedonija. U dijelu, koji se odnosi na predlog da se emisija vrši preko zbirnog računa Narodne banke Jugoslavije, podržava i Republika Srbija; ali, ne prihvaća predlog o ustanovljavanju kontrole nad Narodnom bankom Jugoslavije u prelaznom periodu od strane Saveznog izvršnog vijeća. Moram reći da što se nas tiče, uopće ne smatramo da je to i malo kompatibilno sa onim što mi, inače, provodimo u sistemu – nema potrebe da se uspostavi kontrola od strane Saveznog izvršnog vijeća.

Pošto su neke republike izrazile veliko nepovjerenje prema Narodnoj banci Jugoslavije i prema njenoj takvoj funkciji, sa centralnom emisijom, onda smo predložili jedan kompromis za prelazni period – da Savezno izvršno vijeće, koje i inače ima pravo po Ustavu da vrši određene funkcije kontrole, da se to ovdje još jasnije naznači; odnosno drugim riječima da onaj dio kontrole koji ima Skupština Jugoslavije nad Narodnom bankom Jugoslavije – da jednim dijelom delegira na Savezno izvršno vijeće. Međutim, što se nas tiče to je najmanji problem; ako se može prihvatiti rješenje bez ikakvog miješanja Saveznog izvršnog vijeća – to bi bilo i najbolje.

Prema tome, mogli bi smatrati da je i Srbija to prihvatila. Republika Hrvatska ne prihvaća predložene izmjene, smatrajući da se njima ukida samostalnost narodnih banaka republika i pokrajina i vrši njihovo pretvaranje u filijale – što nije tako. Radi se samo o tome da se sve te funkcije dogovora, koje se obavljaju u Savjetu guvernera i dalje vrše; sve obaveze koje Narodna banka donosi – sva njena prava i obaveze obavljaju se preko Savjeta guvernera i tu ostaje, potpuno, u funkciji Narodna banka kao što je bila i do sada. Jedino, ne mogu vršiti emisiju narodne banke republika i pokrajina bez ove kontrolne funkcije, odnosno bez saglasnosti Narodne banke Jugoslavije; s obzirom na to da smo imali iskustvo tzv. upada u monetarni sistem sa svim konsekvencama, koji je, uglavnom, sada saniran u onom dijelu gdje je Srbija posudila pare za mirovine, koje do sada nije vratila – ono drugo je sanirano. Očito je da ne možemo garantirati, niti da se može spriječiti da neko drugi ubuduće to ponovo napravi, ako se u prelaznom periodu ne da mogućnost Narodnoj banci da to ona drži pod kontrolom, u punom smislu riječi.

To su, zapravo, dva osnovna zakona u SDK, koji garantiraju funkcioniranje platnog prometa ili platnog sistema, i, zatim, zakon o Narodnoj banci koji garantira funkcioniranje monetarnog sistema. Pored toga, ostali su devizni sistem, koji je u rukama Narodne banke i Saveznog izvršnog vijeća i za koji mi, kao što vidite, ne tražimo ništa da se mijenja; jer, to mogu i kasnije objasniti, ako ne mislimo da ćemo otvoriti devizno tržište; niti ga smijemo otvoriti, dok se ne uspostavi sve ovo; jer, u roku od dva-tri mjeseca, ostali bismo bez i jednog dolara.

Republika Hrvatska je najavila da će pokrenuti inicijativu za izmjenu zakona, kojim će se precizirati nekoliko pitanja koje su oni obradili i koja bi mogla biti predmet rasprave o budućem funkcioniranju monetarnog sistema i narodnih banaka u okviru toga. Ali, to ne može biti sada predmet rasprave. Ako treba da se mijenja taj sistem, valjda, treba staviti konzistentno sa svim ostalim, što će se dogovoriti o budućem uređenju zajedničke zemlje, ukoliko se na to opredijelimo. Iz stavova Republike Slovenije proizlazi da Republika ne prihvaća predložene izmjene, iako se o tome izričito nije izjasnila.

MILAN KUČAN:

Ali, ja nisam vlada.

ANTE MARKOVIĆ:

Zakon o ograničenju javne potrošnje, vi znate da postoji opći pritisak u zemlji; sada iz svih djelova zemlje – bez iznimke; koji proizlazi i kroz sindikate, Privrednu komoru,

direktno iz privrednih organizacija – da se ograniči javna potrošnja. Mi smo smatrali da bi, naravno, javnu potrošnju trebalo ograničiti u svakoj republici i da nije moguće da se to jednostavno napravi na nivou zemlje. Međutim, pod pritiskom svih faktora u zemlji, a moram reći da tu pomaže i Međunarodni monetarni fond, koji traži, takođe, da se u skladu sa makroekonomskim politikama ograniči i javna potrošnja; mi smo se opredelili i na Zakon o javnoj potrošnji, koji je – sa naše strane – nešto malo korigiran; u tom smislu, blaže su dati neki okviri.

Na taj Zakon ni jedna republika se nije pozitivno izjasnila; ni jedna ne prihvaća Predlog zakona. Inače, moram reći da javna potrošnja, kao i plaće, na žalost, ponovo imaju intenzitet u rastu. Svi se žale da nema para, međutim, para za neke funkcije, ipak, ima. Nažalost, to je uvijek u funkciji jedno drugoga. Apsolutno, javna potrošnja i plaće su u korelaciji i to možemo pokazati u kakvoj. U drugoj dekadi februara plaće iznose 15,700 miliona dinara; ustvari, u prve dvije dekade je skoro toliko isplaćeno plaća, koliko smije biti isplaćeno za cijeli mjesec. Na svu sreću, februar ima nešto manje dana, a nije ni prestupna godina.

Ali, evidentno je – meni nije jasno – zašto, u krajnjoj liniji ne bismo, u ovom slučaju, napravili konzistentan program, koji na svim nivoima vrši pritisak na smanjenje javne potrošnje u zemlji. Ne bih čitao šta koja republika obrazlaže; uglavnom, ni jedna se s tim ne slaže. Nacrt zakona o izdavanju obveznica federacije – ni jedna republika ne prihvata zakon u predloženom tekstu. Ja moram kazati da mi nismo, čak kada bi priliv Budžetu federacije bio normalan, u stanju sanirati sve ono što nije sanirano u 1990. godini i na prelasku iz 1990. u 1991. godinu iz opsega Budžeta za 1991. godinu bez tih 10 milijardi dinara obveznica. Ako to ostane, onda će to biti ogroman deficit koji se neće moći sanirati nikakvim dodatnim sredstvima.

Srbija traži da se obveznicama mogu izvršavati samo obaveze prema federaciji, a ne obaveze i prema drugim korisnicima i drugim društveno-političkim zajednicama. Mi mislimo da to potpuno nije jasno zašto, jer u krajnjoj liniji to se opet završava sve plaćanjima koja idu prema Budžetu federacije. I na ovaj način, kako smo mi to zamislili, ta sredstva se mogu okrenuti nekoliko puta prije nego što dođu do naplate. Ona bi ubrzala cirkulaciju sredstava. Crna Gora insistira da u produženom roku federacija plaća kamatu na izdate obveznice od momenta kada je potraživanje nastalo, ili od momenta izdavanja obveznice i drugo, da se precizira u kom roku je federacija dužna da izmiri obavezu po izdatoj obveznici najduže u roku od sedam dana. Tamo piše, dospijeće je šest mjeseci. Ali dobro sada, tu se traži de facto sedam dana.

Makedonija traži da se na obveznice obračunava kamata u visini prosječne kamate na oročene depozite. Mislim da je stvar potpuno jasna. Ako se traži okamaćivanje, treba novi prihod za to okamaćivanje. Taj novi prihod treba dati, treba opet naplatiti u svim republikama i tu nema spasa. Mislimo da to nema nikakvog smisla. U ovoj situaciji u kojoj jesmo, samo pogoršava stanje. Slovenija se o ovom zakonskom predlogu nije izjasnila. Hrvatska traži da se Zakon dopuni rješenjem po kojem bi se obaveze i potraživanja izmirivale obveznicama ako je republika namirila obaveze federacije po osnovu intervencija u privredi za 1990. godinu, kao i da se tu uključe i obaveze po osnovu devizne štednje.

Što se tiče Budžeta federacije, to je, izgleda, najteže pitanje. Evidentno jasno, tu su tri stvari koje se moraju riješiti. Prvo, to su one obaveze koje su preostale iz 1990. godine sa onim prelazom i računima koje sam ja već vama ovde iznosio, da te račune ne ponavljam, ali mogu ako imate strpljenje i ako ste zaboravili, ili, možda, da vas podsjetim. To se odnosi negdje na oko 12,5 milijardi dinara. Mi smo predvideli jedan dio da se pokrije obveznicama, jedan dio da se pokrije sa međusobnim prebijanjem, a 5,5 milijardi da se pokriju obaveze federacije u gotovom novcu u tri rate, svake sedmice po jednu. Molim vas, to ništa ne funkcionira. Ja vam mogu pokazati podatke iz kojih se vidi kako te stvari stoje. Naravno,

različito je to po danima. Recimo, juče je uplata u Budžet federacije iznosila ukupno 169 miliona dinara, a za 1990. godinu svega 700 hiljada dinara. Sada govorim o plaćanju za 1990. godinu.

Nelikvidnost Armije se dalje povećala. Osim toga, moram kazati da u roku od 1. februara do 27. februara ukupno je naplaćeno za 1990. godinu svega 167 miliona dinara, a kažem da bi trebalo naplatiti 5,5 milijardi za Armiju. Izračunajte 167/5 milijardi je apsolutno marginalno i zanemarivo. Tu se ne događa ama baš ništa. Zna se da su svi dužnici, a tri su velika dužnika: Srbija, Hrvatska, pa Slovenija, i to redom, po veličini. Ukupni priliv za 1991. godinu od 1. februara do 27. februara je 3 milijarde i 800 miliona. Ja moram upozoriti Predsjedništvo da je pitanje da li će primiti plaće i kada će primiti. Pored toga, službena putovanja i drugo neće više biti moguće obaviti sa ovakvim nivoom prihoda. Moram kazati da ovaj skraćeni budžet, koji je kao privremena mjera usvojen, iznosi 132 milijarde. Nije teško izračunati da je to od prilike 11 milijardi mjesečno. Ako se naplati 4 milijarde, onda se zna šta je to. Stvarno ide zemlja ili država, kako god hoćete, u kolaps.

Mi smo jučer imali dugo sjednicu Saveznog izvršnog vijeća, koju smo potpuno tvorili, moram reći. Ne bih hteo da sve prenosim, ali tu se drame javljaju po svim segmentima društva, od Armije, preko poljoprivrede do tehnologije, šta god hoćete. Ne znam više koji argument da upotrebim da se ovo mora izregulirati. Inače, stvarno više se neće moći za ništa garantirati. U stvari, kad uzmete od ova dva mjeseca, dobro, današnji, odnosno jučerašnji dan, ne znam šta je naplaćeno, ali to ne može bitno promijeniti stvar, za dva mjeseca naplata za 1991. godinu iznosi ukupno 5 milijardi i 700 miliona dinara. Znači, za dva mjeseca od prilike negde polovicu jednog mjeseca.

Ja mislim da je sve važno ovo što mi dogovaramo u zemlji, ali na ovaj način, stvarno, eksplozija po svim sferama društva, ako se ovako nastavi, neće se moći nikako spriječiti. To je jedno. Oko toga smo se bili izdogovarali i našli smo, izgleda, neko rješenje i bilo je pitanje samo da li će se to, ne znam, platiti u tri rate po sedam dana ili u tri rate po 15 dana ili nešto slično. Međutim, posle toga su svi dali saglasnost, osim Slovenije, koja je ostala na tome da traži da se te pare prebiju, da uđu u prebijanja, a da se ne plate u gotovini i od toga nije odstupila. Svi drugi su se složili da se to isplati u tri puta po 7 dana. Molim vas, od tada je prošlo 14 dana. Ali, ništa se ne događa. Radi toga treba dodati 1991. godinu. Budžet za 1991. godinu, bez obzira kako je usvojen, na kojem nivou, on je usvojen, ali se postavlja ponovo na dnevni red i koncepcija, i opseg, i način finansiranja, i sve što je vezano za Budžet federacije.

Savezno izvršno veće je predlagalo, što je sada jedino moguće, da se otvori rasprava oko koncepcija, opsega, načina finansiranja, ali kao dio budućeg dogovora. Ne može se sada preći na kotizaciju, niti se može reći, ovo hoćemo, a ovo nećemo platiti. Kada se dogovori sutra da taj budžet neće biti na nivou zemlje zbog toga što će ovi troškovi biti ovakvi ili onakvi, jer ćemo imati Armiju ovakvu, jer neće biti alimentiranja u budžet Kosova, na primer, jer neće biti za poljoprivredu, neće biti za mirovine. Onda će taj budžet možda biti umesto 132 samo 32 milijarde, ali, dok to nismo promjenili ne može svako po svome odlučiti kako će davati u Budžet. A, za sada to stoji tako.

Nakon toga mogu reći i šta je ko kazao: Srbija je saglasna da se otpočne sa procedurom usaglašavanja i da se Budžet federacije za 1991. godinu donese u redovnom postupku. Ali, nema šta da se usaglašava – Budžet je usvojen na tom nivou kao privremena mera, od 132 milijarde, i dajte da to funkcioniра. Makedonija smatra da bi najbolje bilo da se Budžet federacije, kao privremena mjera, sprovodi do kraja marta 1991. godine, a da se za preostali period do sredine ove godine izvrši revizija Budžeta, uključujući i mogućnost smanjenja pojedinih pozicija u Budžet. Kiro, to nije realno da se može sada u roku od mesec dana izvršiti takav zahvat, ti znaš šta je to, bavio si se budžetom. Da se mi možemo do konca polugodišta dogovoriti – eventualno je moguće, ali da se do konca marta možemo dogovoriti

o promjeni koncepcije budžeta, koji bi funkcionirao već u drugom polugodištu, odnosno u drugom kvartalu, mislim da to uopće nije realno.

Crna Gora i dalje insistira na svojim prijedlozima koje je dala na dopunski prijedlog SIV-a na Nacrt zakona o Budžetu federacije, da se povećaju sredstva za invalidsko-boračko osiguranje, neću citati cifre, već ću samo pomenuti, zatim da se dopunska sredstva za nerazvijena područja umanje za 5% a ne za 10%. Hrvatska ne prihvaća ni visinu Budžeta federacije, niti način njegovog finansiranja. Prihvaća da rashodi Budžeta federacije mogu biti dio sredstava za JNA i to dio sredstava za osobne dohotke vojnih lica i drugih zaposlenih u JNA, a dio sredstava za vojne mirovine, kao i dio sredstava za materijalne i druge troškove u osposobljavanju vojnika, s tim da se smanje sredstva za naoružanje.

Moram reći da u Budžetu za 1991. godinu ne nalazi se ništa od razvojnih programa za potrebe Armije. Tu nema ni aviona, ni raketa, niti drugih stvari. Ovde se prosto radi o troškovima koji predstavljaju, ekonomski da se izrazim – prostu reprodukciju. Zatim, smatra da intervencije u privredi ne treba finansirati iz saveznog Budžeta, sredstva za finansiranje bi se osigurala iz kotizacija republika i to najduže do 30. juna 1991. godine. Možda se može razgovarati o promjeni posle 30. juna, ali do 30. juna nema nikakve šanse. Slovenija takođe ne podržava Budžet federacije za 1991. godinu, ni dosadašnji način njegovog finansiranja. Slovenija se zalaže za to da preuzme dio obaveza koji se odnose na transfere privrede u iznosu, kako su sami izračunali, od 12 milijardi dinara koji njoj pripadaju i da participira u finansiranju Budžeta federacije sa 4 milijarde i 600 miliona dinara. Čini mi se da bi to taman pokrilo vaše troškove.

BORISAV JOVIĆ:

A vaše ne bi svakako.

ANTE MARKOVIĆ:

Naše ne može nikako, nas ima 14 hiljada.

BORISAV JOVIĆ:

Vas vole više od nas.

ANTE MARKOVIĆ:

Da nastavim – od toga milijardu i 700 miliona za finansiranje organa federacije i 2 milijarde i 900 miliona za finansiranje JNA. Slovenija u načelu podržava prijedlog Saveznog izvršnog vijeća o potrebi obezbeđenja uvjeta za funkcioniranje sistema u prelaznom periodu. Ona, u suštini, i dalje čvrsto stoji na svojim prijedlozima koji anticipiraju pitanja koja treba da budu predmet razgovora o budućim odnosima. Traži, prvo, dogovor o ekonomskoj politici u prelaznom periodu, koji podrazumijeva reviziju ekonomske politike, traži se napuštanje dosadašnjih osnovnih politika i njihovo prenošenje na republike.

Naravno, pošto Savezno izvršno vijeće smatra da su sva pitanja otvorena, može i ovo pitanje biti otvoreno, ali kao dio budućeg dogovora, mada mislim da bi teško bilo ko ekonomski to mogao dokazati, ali u to sada ne bih ulazio. U svakom slučaju, to je nemoguće u jednom prelaznom periodu o kojem mi sada razgovaramo. Zatim, drugo, dogovor o finansiranju federacije u predloženom periodu, na konceptu za koji se zalaže, što sam malopre pročitao. Treće, razgraničenje finansijskih obaveza i potraživanja, tj. diobnu bilansu. I četvrto, razgraničenje ostale imovine koja je do sada pripadala federaciji.

Evo, uz određena objašnjenja sam interpretirao stanje. Moram reći da Savezno izvršno vijeće nema drugog izbora nego će, bez obzira kakav stav za skoro sve ovo ima bilo koja republika, morati ići u saveznu Skupštinu, sa ovim materijalima. Mi smo ih povukli iako su bili dani po hitnom postupku, prosto zato što je bilo u pitanju da ovih nekoliko osnovnih neće biti usvojeno. Dakle, moramo ići na usaglašavanje u saveznu Skupštinu, i to i u jedno i u drugo vijeće. Jer, nešto od ovoga pripada Vijeću republika i pokrajina, a nešto

Saveznom vijeću. Najvjerovatnije, to ćemo morati uraditi idući tjedan jer više ne bi smjeli čekati. Postoji još uvek šansa da se delegacije pojedinih republika sprema i da daju podršku ovim rješenjima, ili imaju nekakva rješenja koja bi bila u nekom kompromisu za traženje izlaska, ali ne takva da se negiraju osnovne funkcije. Van toga je Budžet federacije koji je zapravo u saveznoj Skupštini usvojen. On se ne preispituje. On ne funkcionira – ne plaća se. I to, već sam rekao, ne plaća se ni ono što je dogovoreno za 1990. godinu, a malopre sam rekao šta je sa 1991. godinom.

Mi smo spremni na svaki razgovor, ali šta vrijedi? Opet ćemo biti blokirani, blokirani i blokirani. Mislim da ono najmanje što bi se moralo napraviti, da bi mogla država funkcionirati, to je da se taj sada smanjeni budžet prihvati i da se on alimentira i da se onaj dogovor o prelazu iz 1990. u 1991. godinu, koji se omogućava usvajanjem obveznica i onim svim prebijanjima i plaćanjem ovih 5,5 milijardi – da se taj dogovor provede. Izvinjavam se što sam vam napravio pravi uvod u današnju raspravu.

BORISAV JOVIĆ:

Samo nešto da pitam. Ovih pet republika što su se bile složile da plaćaju na sedam dana, odnosno na 15 dana...

ANTE MARKOVIĆ:

Nije ni jedna platila.

BORISAV JOVIĆ:

Znam, ali pitam: da li su uslovile saglasnošću svih ili su to dali da će oni platiti, pa drugi neka kažu kako hoće?

ANTE MARKOVIĆ:

Nisu uslovljavali.

BORISAV JOVIĆ:

Što su onda obećavali? Evo, drugovi, čuli ste. Mislim da je situacija zabrinjavajuća. Izvolite. Za reč se javio Kiro Gligorov.

KIRO GLIGOROV:

Mi smo ovde, koliko se sećam, dva puta zaključili da treba podržati Savezno izvršno veće da u prelaznom periodu, i to strogo ograničeno za šest meseci, dakle, bez bilo kakvog prejudiciranja budućeg uređenja, budućih odnosa i bilo čega, da dođe do dogovora sa republikama – povremeno smo obavještavani da tu ima nekog pomaka, a ja moram reći da danas vidim da ne samo da nema pomaka, nego da je ovo dalje kretanje natrag. Bilo je najpre kao 11 tačaka, pa dodatnih 3, pa je to onda svedeno na manji broj, a sada čujem da je reč o pet tačaka od kojih vidim da po jednoj tački faktički nema dogovora. To je jedno stanje, koje je po mom mišljenju, pre svih drugih razgovora i pre bilo čega drugog bi moralo Predsedništvo i nas koji sedimo ovde da zabrinjava.

Mi ovde govorimo o neustavnom ponašanju ovog ili onog faktora, ovo je uradio, ono je uradio, a mi ovde svi prećutno sa ovakvim ponašanjem faktički ne samo da rušimo Ustav, nego bilo kakav pravni poredak i bilo kakvu normalnu ekonomsku razmenu. Moramo toga biti svesni. Čim nema dogovora onda čovek ne može drukčije da razmišlja nego – ili se radi o tome da se faktičkim putem, bez obzira na ekonomske i bilo koje druge posledice, potpuno raspadne ta naša ekonomija i da se pokuša u granicama nacionalnih ekonomija da spase ono što se može spasiti, svako za sebe, ko se kako snađe, ili da dođe do takvih posledica koje bi pokrenule lavinu nezadovoljstva u zemlji.

Ja mislim da smo mi vrlo blizu toga, prvi znaci, ako su to samo znaci, već i ozbiljne opomene su u toku. To onda sa svoje strane tera da republike u vidu samozaštite donose sve više i više sopstvene zakone, propise koji treba da obezbede zaštitu tzv. nacionalnih

interesa i sopstvene privrede, a to ustvari vuče ka sve većim štetama i ka definitivnom raspadu ekonomije. Ali, to rade i oni koji se zalažu za saveznu državu i oni koji se zalažu za razdruživanje i labavije oblike organizacije, i u ovom pogledu se faktički ponašamo ili ponašaju približno jednako.

Moramo, po mom mišljenju, reći narodu da nismo u stanju da obezbedimo prelazni period dok traju ovi razgovori, ni ovih šest meseci nismo u stanju da obezbedimo da ova privreda, ljudi koji žive od rada, da mogu spokojno da očekuju taj razgovor koliko-toliko; to neće biti bez šteta, bez smanjivanja i standarda i svega ostalog, bez obzira čak i na ovaj naš dogovor, jer on mora biti krnj – minimalan – to je očito, ali ni to očevidno sa ovim odnosom republičkih vlada u odnosu na predloge saveznih vlada, nemojmo se ograđivati od svega toga da nismo nevini u vezi sa tim.

Prema tome, mi nismo u mogućnosti na ovaj način da obezbedimo da ljudi mogu da žive, a da razgovori, pregovori teku u iole mirnijoj atmosferi i onda u takvoj atmosferi, zna se šta nastaje – pravo jačeg, ko ima načina da ovo ili ono uradi, ko je veštiji, snalažljiviji, ko manje vodi računa o svojim obavezama prema drugima, a mi živimo za sada još uvek u neakvim obavezama jedni prema drugima čim smo živeli tolike decenije zajedno, pa je to neka vrsta balkanskog Divljeg Zapada. Ja se izvinjavam, ali to sve više na to liči. U toj situaciji, ne znam šta je pozicija Savezne vlade, Savezne skupštine, predloga koji dolaze da li to dalje treba da bude samo neka deklaracija koja treba da pokriva jedno potpuno neredovno stanje ili mi mislimo ozbiljno da obezbedimo da se u toku ovih meseci do kraja juna, kako je ovde govoreno, kao krajnjeg roka da se dogovorimo da ipak nešto funkcioniše, bar ono od čega živimo, da ljudi mogu da rade, da ne dođe do takvih zastoja procesa proizvodnje, robnih tokova, koji će imati katastrofalne posledice, a one su već tu, u dobroj meri.

Nema nikakvog odnosa jednih prema drugima u pravcu neke međusobne odgovornosti, a to je pre svega odgovornost prema drugom narodu, jednog od nas prema drugom i jednih prema drugima. Moram da kažem da sam za ovo kratko vreme koliko sam u Predsedništvu upravo na ove momente u vezi sa predlozima SIV-a neprekidno ukazivao, na ogromnu štetu. Ako se to ne uvažava onda nisu uopšte izgleda bitni ekonomski ciljevi, ekonomske posledice takvog stanja u kome se sada nalazimo. Onda je reč o političkim ciljevima i pritiscima za koje nije važno kakvu ćemo cenu platiti, pa će svako u svojoj republici mobilisati svoj narod da te teškoće, taj kolaps i sve drugo gleda zbog toga što evo, ta federacija ili Savezno izvršno veće ovako radi, onako radi, ne rešava stvari.

Opet podvlačim, ne znam da li uopšte u vezi sa tim možemo razgovarati na razuman način. Podvlačim, reč je o merama koje treba da važe do 30. juna. Reč je o tome da omogućimo da ta preduzeća između sebe mogu da komuniciraju kao privredni subjekti na način kako to rade svi mogući privredni subjekti i kako ćemo mi morati da radimo ako se svi razdružimo i postanemo samostalne države. To bismo morali poštovati.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

I kako sa svijetom moramo funkcionirati.

KIRO GLIGOROV:

I u tom slučaju je ista stvar.

Radi sopstvene savesti, hoću još jednom da ukažem da će biti ogromne štete, nesagledive posledice, a u takvoj situaciji bilo kakav razgovor među nama postaće izlišan. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Dalje, ko želi reč? Ima reč Janez Drnovšek.

JANEZ DRNOVŠEK:

Mislim da neke stvari treba reći. Ja sam saglasan s tim da je situacija izuzetno složena. Ante Marković se, možda, neće sasvim saglasiti sa ovim što ću ja reći. Inače, ja sam

podržao njegov Program od početka i u toku sprovođenja. Sam sebe tretiram kao ortodoksnog ekonomistu. Znači, nisam baš za neko ekonomsko relaksiranje i slične stvari. Ali, treba sagledati današnju situaciju, i to sa svih aspekata. Treba sagledati i sve činjenice te situacije. Naime, šta će se dogoditi u bližoj budućnosti, ako se ovakvi trendovi nastave? Saglasan sam sa tim, čak potenciram to da jedan deo ove situacije proizlazi iz naših političkih prilika i političke nesređenosti.

Ja sam već više puta branio Savezno izvršno veće što je u ovakvoj situaciji u kojoj je gotovo nemoguće sprovesti neki konzistentan ekonomski program. U tome je bit svega. Mislim da smo došli u situaciju kada je važno preživeti. Pitanje je da li je ovaj prelazni period i sve ovo što se predlaže za prelazni period stvarno u funkciji da preživimo, ili je reč o tome – ja mislim – još uvek o jednoj inerciji sprovođenja jednog inače dobrog ekonomskog programa za druge uslove, za uslove koji su bar delimično prošle godine postojali, a sada više ne postoje. Mislim da je, Ante, verovatno, u Tvojjoj prirodi da kažeš da je to minimalni ekonomski program, iako je reč o dosta maksimalnom programu. Još uvek nastojiš, što moram da pohvalim, da se istovremeno sprovodi dalje prestrukturiranje privrede, da se održi stabilnost privrede i novca, da se sprovede ekonomske promene s tim da se, uz to, obezbedi normalno funkcionisanje saveznih institucija. Minimum je danas ovo poslednje: normalno funkcionisanje saveznih institucija. Pitanje je da li dalje postoje mogućnosti da se sada sprovede, istovremeno, i svi drugi ciljevi.

Da postavim ovo pitanje još praktičnije. Kad razgovaramo o tome da li republike plaćaju ili ne, da li to namerno rade ili ne, ja sam i sam s tim išao u Republiku i razgovarao sa ministrom za finansije i drugima. Nije reč više o tome da oni neće da plate, nego o tome da ne mogu da plate. Mislim da je takva situacija u svim republikama. U Sloveniji se svađaju ministar za kulturu i ministar za zdravstvo, ministar za ceste i tako dalje. Čak dolazi do štrajka glađu. Neki filmski režiser to čini zbog toga što nema para. Još ne može da se zatvori proračun, budžet, realnim izvorima, nego uz sva ova smanjivanja prema federaciji i svim ostalima ostaje i dalje deficit koji treba pokrivati nekim zaduženjima.

ANTE MARKOVIĆ:

Izvini, molim te, koliki je budžet Slovenije za 1991. godinu?

JANEZ DRNOVŠEK:

Uopšte, ja ne tvrdim da budžet ne bi mogao biti niži. Ali, tvrdim da je velika teškoća za svakog da preko noći smanji bitno budžet. Bilo gde u svetu, to je tako. Neke stvari se ne mogu preko noći smanjiti, iako mislim da se u Sloveniji dosta radi na racionalizaciji, da su i plate dosta pod kontrolom, da su se plate relativno smanjile u odnosu na druge i da se čine ozbiljni naponi za prilagođavanje i smanjivanje potrošnje. Ali, mislim da smo sada na granici toga šta se hoće i šta se može. Smatram da to važi i za druge republike. Ja sam razgovarao i sa drugima. Prema tome, nije to samo pitanje da li neko hoće – političari u republici – ili neće. Mi se sada vrtimo samo oko toga da li oni hoće ili neće. Postoje i objektivne mogućnosti za to.

Da ilustriram to, šta se događa i šta će se dogoditi. Znamo koliki je pad proizvodnje, društvenog proizvoda. Ja sam na prošloj sednici upozorio na to da dolazimo u period velikog neto odliva sredstava iz naše zemlje. Nema više inostranog priliva sredstava. Mi smo blokirani, a treba da platimo 4,2 milijarde dolara za servisiranje naših dugova. Znači, biće veliki neto odliv sredstava. To će situaciju, u poređenju sa prošlom godinom, bitno pogoršati. Pored toga, društveni proizvod nam je bitno pao. To su strašno velike realne kategorije. Iz toga se vidi da ovog novca, realnog, nema. Potrebno je strašno smanjiti potrošnju na svim nivoima i u svim oblicima. Pitanje je gde je granica tog smanjivanja. Uvek u svetu je bilo pitanje gde je granica u ovakvim slučajevima kad se sprovede programi ekonomskog prilagođavanja. Gde je socijalna granica, gde je politička granica, kada će sistem doći

do raspada, kada će doći do opšteg kolapsa? Ja se bojim da, uz nastavljnje sadašnjih trendova, uz zadržavanje sadašnjeg koncepta ekonomske politike, mora doći do ovog kolapsa u najkraće vreme.

Tu će politička volja republika delimično biti razlog. Biće i drugi razlozi objektivne prirode. To treba imati u vidu bar onoliko koliko i ovu političku spremnost. Moram da kažem da će se, u ovoj situaciji iako sam ja zagovornik konzistentne ekonomske politike, postaviti pitanje da se preživi. U tom kontekstu, ipak, postavlja se pitanje da u ovoj situaciji i sami moramo više proizvesti da bismo mogli potrošiti za ono što nam treba. Znači, ne može se više nastaviti trend samo smanjivanja proizvodnje i stečaja, što se sada događa. Ipak je pitanje koliko je ova nelikvidnost koja je prisutna, u nekoj funkciji stabilnosti, monetarnoj stabilnosti, jer vidimo da i zbog drugih razloga neće izdržati, i koliko možemo nešto uraditi da se u ovom prelaznom periodu obezbedi onaj minimum za to da preživimo.

Moram reći, iako sam zagovornik toga, da toga u svetu, još nije bilo, u ovakvoj političkoj situaciji, kada razgovaramo o tome da li će država da ostane, ili ne, gde imamo politički nesređene prilike, potpuno je nerealno da ćemo u ovoj istoj situaciji, u istom vremenu sprovesti kompletan program ekonomskog prilagođavanja i da ćemo sve ove ciljeve, istovremeno postići. Mislim da treba ove ciljeve smanjiti na onaj realan obim, na ono da stvarno svi preživimo, da ne dođe do potpunog raspada sistema. To sam morao reći, iako znam, da su te stvari međusobno povezane, ako dođe do menjanja ekonomske politike, u tom smislu da ona bude manje restriktivna, neće se moći zaključiti sporazum sa MMF-om i drugim kreditorima, iako sam prošli put rekao da sam ubeđen, da se i onako neće moći zaključiti, zbog ovih opštih prilika. To je, ipak, jedna iluzija da ćemo to postići i da ćemo obezbediti neki značajni priliv sredstava iz inostranstva, koji će nam pomoći da ovo prevaziđemo. Moram reći da sumnjam u to.

Jednostavno bih želeo da i Vlada, u svojem razmišljanju, uključi i ovu komponentu ne samo da su političke prilike takve i da treba svi da plate – sa time se slažem, i uvek to podržavam i u Republici i svugde, ali treba videti šta je moguće uraditi da se naši raniji resursi, koji su nam sada potrebni povećaju, ili na planu vanjskih odnosa, ili na planu unutrašnje proizvodnje. Nama su, sada, potrebni veći resursi da preživimo. Ako se nastavlja trend njihovog smanjivanja, bojim se da nećemo preživeti, i tu nam neće pomoći nikakva ekonomska teorija, ni konzistentnost, ni šta drugo. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Jedno nije jasno, to bi mogao Ante da objasni. Nimalo ne potcenjujem sve ove razloge slabosti ekonomske politike, pada proizvodnje, dugova prema inostranstvu, dakle, bilansne stvari u globalu, zbog kojih se i teži smanjenju potrošnje. To je odvojeno pitanje, koje se mora uzeti u obzir prilikom utvrđivanja ukupnog volumena potrošnje, pa i korigovati, ako treba. Ali kad se radi o prihodima federacije, izvolite gospodo, uplatite u Budžet federacije njene prihode, porez na promet – deo koji pripada federaciji i carini. Ako nema prometa – nema poreza na promet; ako nema uvoza – nema carina; opala privredna aktivnost – opali prihodi federacije. Nemojmo da zamenjujemo teze, jer ćemo mi morati silom da dođemo da uzmemo naše prihode. Mi nećemo i ne možemo dozvoliti da likvidiramo državu, na ovakav besmisleni način. Da ne menjamo teze – radi se o prihodima federacije, koji ne pripadaju republikama i koji se moraju uplatiti na račun federacije, pa bili manji ili veći. Ako mislite da možete drukčije da radite, vi se grdno varate – ima granica do kojih se može trpeti. Ko dalje želi reč?

Izvoli, Bogić.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ova tema je veoma značajna, a to je jedan od preduslova za vođenje dogovora o budućnosti naše države. Ako je funkcionisanje sadašnjeg ustavno-pravnog sistema i

ekonomskog, a njemu alternativa kolaps i kaos, ja se jasno opredeljujem za ovo prvo, dok dogovori traju da se primene instrumenti, koje ima Savezno izvršno vijeće, određeni Ustavom i Zakonom, da sistem funkcioniše. Ukoliko bismo došli u totalni kaos, a na ivici je i socijalni bunt, bojim se da tada, ne bismo imali vremena da racionalno razgovaramo, a o haosu se govori jezikom haosa, i da bismo mogli imati mnogo krupnije posledice i na globalnom planu i unutar pojedinih republika.

Savezni pravni, ekonomski i politički poredak – činjenica da je u raspadanju, činjenica je da je na djelu njegova blokada, po mom mišljenju, u svijetu bezprimjerena, a proizvedena, uglavnom jednostranim odlukama republika, i sve ono što su poboljšanja i korekcije makroekonomskih politika i sve ono što predlažemo, da ne pada proizvodnja i da se obezbjedi normalan život, mislim da treba obezbjediti da sistem funkcioniše, dok dogovori traju. Želeo sam, i sam, predložiti da se o ovome obavjesti Skupština SFRJ, i polazeći od toga da je, još sinoć predsjednik Privredne komore Jugoslavije pozvao preduzeća Jugoslavije da ne plaćaju nikakve obaveze – o tome smo obavješteni preko sredstava informisanja, i bilo bi dobro, ako bismo ovom pitanju posvetili veću pažnju, ako bismo postigli dogovor da sistem funkcioniše, u skladu sa Ustavom i Zakonom, i u tome stavili u aktivnu ulogu i Predsedništvo SFRJ u skladu sa njegovim ustavnim nadležnostima, ništa izvan toga, to bi bilo veoma značajno za naše dalje dogovore o budućnosti zemlje, jer ako nismo u stanju obezbjediti prelazni period onda se objektivno postavlja pitanje odakle nam sposobnost da dogovaramo budućnost Jugoslavije. Toliko.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Mislim da je naivno zaključivati da imamo teške ekonomske probleme zbog odsustva našeg dogovora za ovim stolom. Naime, i prošle godine smo u više navrata upozoravali da će sprovođenje ovog recesionog ekonomskog koncepta, krajnje restriktivna monetarna politika i drugi defekti na koje smo upozoravali, uvesti u teške posledice privredu zemlje, u celini. Sada te posledice imamo. Zato, mislim da su neophodne ozbiljne promene koncepta i da je neophodan dogovor o rešavanju najaktuelnijih finansijskih pitanja o kojima govori Ante Marković. Mi smo saglasni da se na tome odmah radi. Mislim da bi predsjednici, ili predstavnici, vlada – nije bitno ko – trebalo da se o tome dogovore već sutra. Ali, prvo pitanje koje se mora razrešiti je pitanje likvidnosti. Ako se ono ne reši, ništa se neće rešiti. Jer, u ovoj situaciji je najgore što su pogođena i dobra preduzeća. Tako mi idemo u produbljavaње krize.

Zato, čini mi se, treba da se preduzmu hitne i razumne mere da privreda dođe do „daha“, jer ona mora da dođe do „daha“ da bi bila u mogućnosti da obezbedi, pre svega, sopstvenu reprodukciju, a onda da je u stanju da izvršava i obaveze. Ništa ne vredi ako zamienimo tezu i ustanovimo kako, evo, problem je dogovora ovde. Problem je dugotrajnih posledica mera na koje smo upozoravali, iz meseca u mesec, iz nedelje u nedelju i koje sada imamo pred sobom. Valjda razumni ljudi treba to da vide i da se s tim suoče i da naprave odgovarajuće korekcije.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Mi smo sad došli u takvu situaciju, za koju ranije kao da smo želeli da dođe do toga. Ima malo razumnih, ali dosta nerazumnih rešenja. Ponovo ističem da su, u osnovi, političke prilike u zemlji uticale i da smo izgubili veze sa svetom, bez čega ne možemo. Naša privreda je totalno oslabila. Sada je gotovo govoriti o tome da može privreda doprinositi za ostale potrebe, kad ne može sebe reprodukovati, bez obrtnih sredstava; i ono malo obrtnih sredstava je blokirano u razne potrebne i verovatno i nepotrebne stvari.

Ako želimo neko razumno rešenje, bar ja tako vidim, založio bih se za to da stvorimo jednu atmosferu da možemo sarađivati sa svetom, bez koga ne možemo. Čitao sam juče šta kaže potpredsednik Međunarodne banke. On kaže da nema korišćenja već odobrenih

kredita, ni stand by, a daleko od toga da se govori o sal-kreditu koji treba da nam posluži za sanaciju banaka.

ANTE MARKOVIĆ:

To je kredit Sal II koji smo već dobili; prvu tranšu smo povukli.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ako želimo stvarno razumno rešenje, treba stvoriti prilike, uz podršku sadašnjoj situaciji, da se manje raspravlja o nesporazumima, da se odredi određeni rok nekog – ne znam, da li ima smisla to istaći – primirja, podrške Saveznom izvršnom veću da može doći i do realnih izvora sredstava. Jer, sve ostalo je inflacija i nemoguće je. Na kraju, znamo kako nam je sa štednjom; izgubljeno je, „pojedeno je“ dvanaest ipo milijardi dolara, a štednja je tu – ljudi čekaju pare. Deviznu štednju ne mogu povući, zato što je nema, ali, zato, nema ni priliva.

Založio bih se da se angažujemo, na sve načine, da stvorimo uslove za saradnju sa svetskim finansijskim Institucijama i da dođemo do tih dodatnih sredstava koja su nam neophodna da možemo raditi mirno i rešavati ove probleme, za što smo tu. Ako to ne ide, ako ne možemo da se dogovorimo, onda, lično, smatram da nismo voljni, uopšte, da se dogovorimo i o narednoj tački oko političkih prilika. Jer, bez ovoga, nemamo kud da idemo dalje, da li uopšte razgovarati o narednoj tački. Ako smo svi složni da drugačije ne može, onda bih bio za to da se da podrška i da se objavi unutra, da smo za dalju saradnju, da smo za to da obezbedimo neku stabilnost naše privrede da može da radi sa svetom i da Savezno izvršno veće ovlastimo da može da radi sa svetom i da pokušavamo da eliminišemo sve nesporazume, bar za neko vreme. Ja jedino vidim takvo rešenje. Kako uopšte možemo govoriti o zahvatanju u privredu, kada ona nema ništa. Privredna komora upozorava da nema čime da plati i zato vidim ovaj izvor kao mogućnost.

MILAN KUČAN:

Čini mi se da na način „mi – vi“, „mi ćemo doći i uzeti“ – nećemo ništa rešiti. Jer, taj način „mi – vi“, prvo, nije tačan, a, drugo, treba znati – ni vi, ni mi, para nemamo. Poznati su vam stavovi Savezne privredne komore, Republička komora Slovenije traži za 20 odsto smanjenje budžeta. Budžet nije donet, ne znam, kako će proći ta budžetska diskusija. To govorim, da ne bi bilo iluzije da u republikama ima para i da su republike – barem Slovenija – mogle podmiriti svoje potrebe. Drugo, ja sam od početka te diskusije bio na stanovištu da mi o tome možemo biti informirani, ali su, na žalost, ili na sreću, prošla vremena kada smo ovakvim razgovorom na proširenoj sednici Predsedništva mogli rešavati te probleme.

Ustavna odgovornost za stanje u zemlji je na vladama. One su i kompetentne, imaju ovlašćenja, mogu ta ovlašćenja pojačati, u skupštinama imaju i instrumente. Ne bežim od toga, da su to, na kraju, politička pitanja, ali mi tu sedimo sa vrlo različitim ovlašćenjima. Mi svi nismo u istoj poziciji i molim da to uvažite.

Slažem se, inače, sa ovim što je govorio Slobodan Milošević i Janez Drnovšek. Nije razlog da imamo takvu ekonomsku situaciju i takvu budžetsku situaciju što nema političkog dogovora o budućnosti zemlje i o tome kako ćemo mi ubuduće živeti. To jeste jedan značajan faktor, ali ipak, glavni su razlozi u ekonomskoj strukturi društva i u ekonomskoj politici. Jer, sve se republike sada, na neki način, brane da zaštite svoju ekonomsku substancu i, ako hoćete, ekonomski suverenitet. Ovde je već bilo rečeno – mislim da je to rekao Kiro – one koje su za življenje u jednoj državi, za jako federalno uređenje i one koje to ne žele.

Dakle, u tom pogledu nema razlike. Dakle, razlog treba, ipak, tražiti ne u njihovoj volji kakva će biti budućnost. iako ne sporim, ponovo kažem, uticaj tog faktora. Bilo bi neophodno da se ukalkulira u te diskusije, u razgovorima sa izvršnim većima – kakva je ekonomska politika u tom prelaznom periodu da bi mi privredno preživeli – svi. Sa

ovakvom ekonomskom politikom sigurno ne možemo. Jer, to vodi u ekonomski i socijalni kolaps. Ne vidim da je politika dobra, ali ona je objektivno takva. Dovedi, insistiranjem, ekonomsku i socijalnu situaciju do kolapsa, onda tražiti ovlašćenja, na taj način menjati odnose između republike i federacije, i onda menjati ekonomsku politiku, koja se može menjati i sada, a koja se mogla menjati, 27. smo o tome diskutirali, decembra.

Da li postoji spremnost da se pogleda istini u oči? Pre „svega, mislim u političkom području – šta se sve desilo u poslednjoj godini u zemlji, ali i, naravno, ekonomskoj istini. Predsednik Ante Marković je čitao, ovde, nešto iz stavova Izvršnog veća Slovenije. Tačno je da je tu polazni stav da povratak u tzv. početno stanje nije moguće. To je realnost. Mi možemo o tome razgovarati, ali treba pogledati šta se sve desilo i da li je to što se desilo moguće prevideti i reći – mi se sada vraćamo u početno stanje. Tu je tačno faktičan raspad privrednog sistema Jugoslavije. Zašto? Mi smo govorili o konceptu ekonomske politike, neću to sada ponavljati, mi smo taj koncept reforme ekonomske politike podržavali, ali smo čitavo vreme govorili da je vrlo skroman izbor sredstava instrumenata ekonomske politike, da je početna greška, koja se više neće moći kasnije ispraviti, nego će postajati sve veća i veća i, zaista je došlo do blokade izvoza, prestanka generiranja proizvodnje – proizvodnja je pala, trend pada je sve veći i veći. Ne znam kako ga popraviti?

Dakle, što se Slovenije tiče, mi smo podržavali Program SIV-a, mnogo na njemu radili. Teško mogu reći da li smo radili više ili manje od drugih republika, ali je fakat da je lična potrošnja, fiskalna politika, opšta potrošnja u Sloveniji je čitavo vreme držana u okvirima i ispod okvira, koji su bili dogovarani ili određeni u Republici. Ali smo čitavo vreme izražavali svoje neslaganje sa fiskalnom, odnosno novčanom i tečajnom politikom. Predlog je, to Ante nije pročitao, ali to u materijalu stoji, da se ide na opuštanje monetarne politike, u situaciji u kakvoj jesmo – privrednoj; da se ide na dogovorenu povećanu i od strane republika kontroliranu emisiju, uz smanjenje javne potrošnje i zadržavanje ličnih dohodaka. To bi, po mišljenju naših najodgovornijih ljudi dovelo do kraja naturalne razmene koja sada postoji, nema više novčane, i pomogla bi da se likvidira blokada platnog prometa, odnosno operaciju lančanih međusobnih izravnavanja. Jer bi, što se tiče inflacije, veliki deo te emisije, ustvari, samo nadoknadio instrumente naturalne razmene. Naravno, i devizno tržište, ako ga nije u stanju obezbediti Savezna vlada, da se dozvoli da se ide na nivo republika. Znam da nije objektivno nemoguće ići na devizno tržište nego, znam i stav – nećemo dok se sve to, ovako redom, ne izvrši. To je ono što sam rekao – dovesti do kolapsa i, onda, doći u jednu drugu situaciju. Što se tiče Budžeta, tačno je to što je Ante rekao, ali nije rekao oko slovenačkih stavova sve. Slovenija predlaže da preuzme 12 milijardi dinara obaveze Saveznog budžeta.

ANTE MARKOVIĆ:

Rekao sam.

MILAN KUČAN:

Ne, ti si rekao da je to za intervencije u privredi. To su: pokrivanje tečajnih razlika; sredstva za sanaciju banaka; za rad carinske službe; deviznog inspektorata; osposobljavanje dela vojske; povratak carina; obaveze prema penzijama i druge obaveze za borbe i vojne invalide; i još neke druge obaveze. Zatim, četiri milijarde i šesto za kotizaciju, jer je to sve rađeno na stavu da se Slovenija protivi preraspodeli između republika putem intervencija u privredi; da se protivi nepotrebnoj modernizaciji JNA; da postepeno preuzima pojedine poslove Savezne države, odnosno izvršavanje dela svojih funkcija, koja je prenela na federaciju; da je spremna učestvovati u finansiranju delovanja savezne administracije i JNA.

Posle pregleda 35 tačaka – rashoda Saveznog budžeta, račun pokazuje da bi to značilo da Slovenija učestvuje u finansiranju sa 25% tih troškova – za finansiranje saveznih organa i JNA. Ne znam da li su računi tačni ili ne, ali to, po meni, nije stvar ovih naših

razgovora, nego je stvar diskusije, ne pismene komunikacije sa ljudima, koji su za to odgovorni. Oko predloga da se ide na savezne zakone, bilo je ih 10 odnosno 9 u Saveznoj Skupštini, ako razumem predsednika, to će se uraditi. Ja mislim da zakoni nisu potrebi, ako se republike oko toga dogovore, što je bitno. Sve će to teći, jer je to, ustvari, sankcioniranje, koliko sam razumeo njihovo obrazloženje, onoga što je trebao biti dogovor. Ako dogovor ne postoji, opet nam zakoni ništa neće pomoći. Jer, četiri republike su obezbedile sebe, u svom pravnom sistemu, da mogu arbitrarno doneti odluku, koje će savezne zakone izvršavati, a koje neće. Ali bi donošenje tih zakona dovelo do jedne centralizacije, do promene odnosa između republika i federacije. Naravno, to bi ostalo i kada ne bi bilo za te svrhe i kada ne bi bilo te vlade i te koncepcija.

Oko dva konkretna pitanja, da ne bi bilo nesporazuma. Prvo, oko Zakona o Narodnoj banci Jugoslavije, od ranije je poznat stav Slovenije da Narodna banka Jugoslavije i SIV nisu u stanju obezbediti kontrolu nad poslovanjem Narodne banke Jugoslavije. Mi smo predlagali, ako je to u pitanju, da se formira jedna neutralna komisija, bilo u Parlamentu, bilo van Parlamenta, koja bi bila u stanju obezbediti šta se dešava u Narodnoj banci Jugoslavije, jer kontrola koju ste vi poslali u republike, kontrolirala je rad narodnih banaka republika, ali nije kontrolirala rad Narodne banke Jugoslavije. Drugo, oko javne potrošnje, verujem da je tu napisan stav, nisam ga čitao, ali verujem da je napisan, ako ne, poznato je – Slovenija podržava smanjenje javne potrošnje i smanjila je, ali ne vidi razlog da se to uradi zakonom.

BORISAV JOVIĆ:

Izvolite.

KIRO GLIGOROV:

Pošto sam izazvao ovu raspravu, hteo bih nešto da kažem. Ovde su navođeni različiti razlozi zbog čega smo u ovoj situaciji. Oni se mogu grupisati u četiri grupe. Prvi razlog je ekonomska politika, koja je izazvala nelikvidnost; usled toga – pad proizvodnje i slično, kao i sa svim posledicama koje iz toga proističu. Nema sumnje da ekonomska politika je neutralna, niti da se u ovakvoj ekonomskoj situaciji, a ko zna kako ćemo se kasnije razvijati i kroz kakve ćemo teškoće proći, ni jedna ekonomska politika neće moći da pomogne. To ne znači da u ovoj ekonomskoj politici u ovakvoj situaciji, ne treba ništa menjati. To nisam rekao. Hoću samo da kažem da je ekonomska politika ovaj splet različitih uzroka i okolnosti i da ih sama ne može rešiti.

To je, voleli mi to ili ne, samo jedan uzrok i jednostrano; jer, kada se donesu određene odluke i počne plaćanje, onda, ono ima multiplikativno dejstvo – ne izvršavaju se obaveze prema federaciji, federacija ne može da izvršava svoje obaveze prema drugima; jedna privredna organizacija, koja je zbog toga prikraćena, neće platiti obaveze drugoj, – to je vrzino kolo – koje se na kraju, mora završiti ogromnom štetom i sve većim padom proizvodnje. Dakle, pad proizvodnje nije samo uzrok ekonomske politike, nego i svih dejstava koje su u vezi s tim.

Naravno, možemo govoriti o uzrocima i posledicama, .; ali, međuzavisnost svih tih dejstava je očita. Ja samo apeliram na kompleksnije i svestranije posmatranje ove situacije da ne bi svako ostao kod svojih razloga i argumenata, a svaki od tih razloga je jedan razlog. Poći ću jednim redom. Kažu, nema sredstava. Tačno je, sredstava mora biti manje – čim je manja proizvodnja, manji društveni proizvod, prihodi. Ali, da li je situacija takva, da se ne može ni 10%, iz ovoga što smo sada čuli, ne može se uplatiti od obaveza koje postoje? To niko ne može dokazati da je to tako. Kada se kaže da republike nemaju prihoda – naravno, nemaju dovoljno prihoda; sve moraju da se suoče s tim da i svoje rashode moraju smanjivati; ali, i to smanjivanje rashoda, kao i obaveze koje iz toga nastaju, odnosno njihovo smanjivanje, nisu u srazmeri ovoga što se sada čini. To se ne može jedno s drugim povezati.

Ovde čujem da savezni budžet, dnevno, ne može da dobije mizernu sumu od nekoliko procenata. To nije u korelaciji sa onim što je još uvek, društveni proizvod i što su prihodi ove zemlje. To je samo rezultat nereda, koji ima to multiplikativno dejstvo, koje dovodi do toga. Treće, mi sve ovo tolerišemo, bez obzira što ćemo time pogoršati situaciju, jer nikakva međunarodna sredstva nismo dobili, a sve zajedno, povezano je s tim da bi taj dotok sredstava iz inostranstva, koliko-toliko, tekao napred. Mi se njih odričemo ovakvim ponašanjem. Mi ne želimo da lakše preživimo do kraja juna i uporno nastojimo da se taj problem, na kraju, reši još jednom inflacijom, vrlo visokom; mada, ja mislim da do nje neće doći. Ali, ako je to izlaz iz situacije, onda će se to jednokratno, možda za mesec dana obaviti. Posle toga, ako ostanu sva ova ponašanja, koja su, danas, činjenica prisutna kod svih republika – tu nikoga ne izdvajam, kao što smo i mi doneli zakone pod tim pritiskom i sigurno ćemo ih i dalje donositi, ako se ovako nastavi. Ali, onda će štete, po nas, biti sve veće.

Prema tome, međunarodna sredstva nas ne interesuju ako radimo na način na koji sada radimo. Kada sam rekao da oni koji se zalažu za saveznu državu, ili oni koji su za bilo koji drugi koncept zajedničkog života ili potpunog odvajanja, na ovom pitanju se slažu. Znače, u životu ima, ne retko, slučajeva kada se krajnosti dodiruju. Na ovom pitanju je očividno da je nađen neki interes da se takvo stanje produži. Bojim se da i kod promene ekonomske politike i takve emisije novca, koja bi za momenat omogućila da se otvore neki zapušeni kanali, kroz mesec ili dva biće potpuno ista situacija. Juni nećemo dočekati bez kompletnog kolapsa privrede.

Prema tome, znači, postoje i drugi razlozi. To su politički razlozi i niko ih, ovde, nije negirao. Ali, dajte da im damo pravo mesto uz ekonomsku politiku i zapišemo da su i to razlozi; pa da vidimo šta možemo tu uraditi; da, sve skupa, zajednička šteta bude manja. I, najzad, govori se da bi to moglo da dovede do povraćaja u pređašnje stanje. Nikakav povraćaj u pređašnje stanje se ne traži, ali, ja tako shvatam predloge koji su dati. Nego, traži se, govorili smo od početka, o prelaznom periodu – to nije nikakav presedan za bilo kakvo buduće uređenje; da to ne proizvodi nikakva dejstva trajnijeg karaktera; vremenski su oročeni. Samo sam to hteo da dodam, ako to, uopšte, ima nekog značaja.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, imaš li neko mišljenje o mogućnosti da Savezno izvršno vijeće nadje izlaz iz ove situacije, na primer, prihvatanjem neke kritike, drugim predlozima ili nekim drugim potezom koji SIV treba da načini; jer, Predsedništvo mora, ipak, tražiti od SIV-a rešenje?

ANTE MARKOVIĆ:

Dozvolite da, onda, iskoristim ovu priliku i da kažem još nešto, mada neću reći sve; jer, za to nema vremena. Ali, trebalo bi imati i strpljenja i snage da o nekim temama razgovaramo na način kako se o njima mora razgovarati. Ali, da bi se dale prave ocjene dozvolite da se one stave u kontekst ovoga o čemu mi danas govorimo; što sve, u krajnjoj liniji, nije bez posledica na ono što se, danas u našoj zemlji, događa – samo u nekoliko teza.

Prvo, što je stalno prisutno, ovdje, na dnevnom redu – potrudio sam se da iskonsultiram sve stručnjake koje imamo u zemlji i koji se u to razumiju – jer, to ne spada u moj domen – da nema slučaja u povijesti nastajanja novih država, ni nestajanja postojećih država – bez rata ili bez ugovora, ili ugovora nakon rata.

Istina, mi smo puno toga kreirali novoga u razvoju čovečanstva i društveno vlasništvo i dogovornu ekonomiju i Ustav, koji je građen na tome, koji ovisi o dogovoru, a sada dogovori ne štimate, pa više ništa ne štimate, pa možda izmislimo i to da može nestati država bez ugovora, ili da može nestati bez rata. Drugo, svjetska situacija ne može biti zanemarena sa naše strane.

Mi nikada do sada, dozvolite, barem od kada ja sudjelujem ovdje, nismo razmatrali u kakvom okruženju se događaju stvari kod nas u zemlji i kakav utjecaj ima naša

unutrašnja situacija na to i to kretanje na nas i koji su nam limiti u tom pogledu. Mi mislimo, stvarno smo dovoljni sami sebi. Ali, izvinite, nije tako. Jugoslavija je postala jedna od neuralgičnih točaka svijeta. To se zna od američkog Kongresa, preko Evropskog parlamenta do njemačkog Kongresa, pa NATO-a, imate priliku, nadam se, da pratite dio toga i u depešama, a ne samo u njima.

MILAN KUČAN:

Ne, mi depeše ne dobijamo.

ANTE MARKOVIĆ:

Dobro.

Tri su neuralgične točke bile do juče u svijetu. Irak broj jedan, Sovjetski Savez broj dva i Jugoslavija broj 3. Rat u Iraku je završio, mada njegove posledice još će trebati vremena da se saniraju, ali činjenica je da je ta neuralgična točka otpala. Došlo je do određenog konstituiranja novog odnosa snaga u Sovjetskom Savezu, koji, istina, unosi neke nove elemente i u odnosu svjetskih snaga, a zbog toga, ja ću govoriti samo o jednom aspektu, neću o drugima, ponovo vraća interes svjetskih sila za Jugoslaviju u kontekstu određenih odnosa u svijetu. Spreman sam da elaboriram svaku od tih stvari, jer smo ih mi kao SIV sve analizirali. Ali, ja ih samo kao teze spominjem.

Vežano na to, danas praktično ostaje neuralgična točka broj jedan Evrope. Jugoslavija. Nemojmo misliti da je sasvim svejedno sada za Evropu što se događa u Jugoslaviji i da će to mirno promatrati, bez obzira da li se radi o upotrebi vojne sile, ili se radi o separatističkom ili ne znam kojem drugom faktoru koji će tražiti da se raspadne Jugoslavija. Ja pri tome ne mislim da su svi zaljubljeni u to da Jugoslavija ostane, niti da svi u svojim nekim dugoročnim strategijama imaju interes za to, ali činjenica je da je sada taj interes izražen i da sve analize pokazuju, pa čak i onih koji su pojedinačno išli u svijet, da ni Evropa ni svijet sada nije spreman da prihvati da se u Jugoslaviji nastavi ovo što se sada događa.

Moglo bi se, po mom mišljenju, obzirom na rasplet događaja i u svijetu, to raspoloženje za Jugoslaviju iskoristiti u pozitivnom smislu riječi, nemojte shvatiti, da kažem onako grubo, unovčiti, ako smo pametni. Sigurno je da nakon što se neke neuralgične točke miču za stabilnost regiona i Evrope je izvanredno značajno da nema takve točke u Evropi.

Treće, ne zaboravimo, naravno, procjene su razne, da je ovaj rat sa Irakom koštao, ili će njegove posledice koštati još više, imajući u vidu investicije za popravak onoga što je srušeno, za obnovu i slično, 200 milijardi dolara. Tih 200 milijardi dolara nema, nema sada kao viška kapitala.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Koštao je čak hiljadu milijardi dolara.

ANTE MARKOVIĆ:

To je posredno, a neposredno 200 milijardi. To su ocjene koje mi imamo za sada. Mislim da cifra od 200 milijardi nije ni malo mala.

MILAN KUČAN:

Manje od hiljadu milijardi.

ANTE MARKOVIĆ:

Četvrto, da ne zaboravimo da ujedinjenje dvije Njemačke, neću govoriti sada koje druge konzekvence ima, nego samo ovaj aspekt o kojem sada želim da govorim, apsorpira višak njemačkog kapitala i taj neće biti dovoljan sada, jer, dozvolite da kažem, neću povlačiti paralelu sa nama, Istočna Njemačka, odnosno ostaci Istočne Njemačke složeni u onih pet njihovih pokrajina, nalaze se u kolapsu, bez obzira što su naslonjeni na ogromnu ekonomsku, političku i svjetsku silu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

40 odsto viška radne snage.

ANTE MARKOVIĆ:

A proizvodnja je pala na 40 odsto. Nemojmo imati iluzije da je prelazak iz jednog sistema u drugi sistem moguće prošetati kao po korzu. Ne može se to, a ne platiti. Peto, uvjeti za nas na svjetskom tržištu su neuporedivo teži nego ranije. Nešto je Janez pomenuo, ali nije to eksplicirao. Rekao je „treba tražiti prostora“. Ne zaboravite da cijeli SEV, ne samo da više ne postoji u institucionalnom smislu riječi, njegova sposobnost apsorpcije naših proizvoda je desetkovana. Iluziju ima onaj ko misli da je, recimo, a čuo sam i to, Savezno izvršno vijeće krivo što je pala razmena sa Sovjetskim Savezom, a to zbilja može reći neko ko ništa ne razumije. Promjene su tako generalne. Dozvolite samo da navedem jedan primjer. Prije desetak dana bio je potpredsjednik Češkoslovačke vlade kod nas, jer smo radili novi sporazum sa njima. Njima se izvoz u Sovjetski Savez kretao između 12 i 14 milijardi dolara. Ove godine im je pao na tri milijarde dolara, a kažu, veliko je pitanje da li će moći biti izvršen, jer nemaju šta da povuku iz Sovjetskog Saveza. Mi smo uspeli sa Sovjetskim Savezom da napravimo ugovor o robnim listama na 3 milijarde i 200 miliona dolara u oba pravca i 650 miliona dolara na račun pogašenja pozitivnog salda, kojeg znate da imamo od 2 milijarde 480 miliona dolara prema njima. Osim povlačenja plina, i to u smanjenom obimu zbog zime, i nekih 250 ili 350 hiljada tona nafte, ništa drugo ne isporučuju.

Dogovorili smo se da Aleksandar Mitrović hitno otputuje u Sovjetski Savez, tražili smo za to suglasnost. Oni su zamolili da se to odgodi jer nema ko da ga primi. Treba reći i to da je izvoz u zemlje SEV-a još pre desetak godina iznosio 40–45 odsto ukupnog izvoza Jugoslavije, mislim na izvoz roba i usluga. Taj izvoz je sada pao 10–12 odsto i to u kraćem vremenskom periodu. Naravno, mi se ne smemo odreći tih tržišta ni po koju cenu, a ja koji sam radio na tim tržištima toliko godina i kompetentan sam da o tome govorim. Međutim, nema šanse zbog katastrofalne situacije u tim zemljama da se nešto izmeni u kraćem vremenskom periodu, sasvim sigurno u ovoj i idućoj godini. Može da bude samo loše.

Treće, iz tog dela – iz pete točke, Srednji istok na kojem smo imali poslova između milijardu-milijardu i 300 miliona, a znamo šta se dogodilo pa sad toga nema. Ne znači da se sada neće moći iskoristiti ono što će se dogoditi nakon završetka rata. Mislim da politika koju smo vodili, aktiviranje i vođenje Pokreta nesvrstanih u smislu pozitivnog delovanja, neću reći katalizatora jer tu funkciju nismo mogli ostvariti, u tim odnosima na Srednjem istoku, je bila vrlo mudra i dobra. Imamo šanse da bolje iskoristimo mir nego neki drugi. Sada se dogovaramo kako da osiguramo tu svoju poziciju. Kuvajt, kako sada stvari stoje, treba za prvu ruku oko 50 milijardi dolara investirati na sanaciju svega što je srušeno. Šta će Iraku trebati – teško je ocjeniti, i u ostalom, kako će on uopće doći do daha da nešto napravi. Naša potraživanja su kod njih vrlo velika.

Iran – dobro smo vodili politiku prema njima, imamo u procesu sada jedan globalni aranžman koji bi mogao značiti novi kvalitet, a na to bih dodao još Saudijsku Arabiju gde smo dobili novu poziciju, Emirate i slično, što nam sigurno daje šansu, međutim, za sada – za ovu godinu s tim ne možemo računati. Ugovore možemo, ali poslove ne. Dalje, iz ovog segmenta koji nam nimalo nije sklon u ovoj godini, je i turizam. Treba da znate da je zbog rata sa Irakom došlo do velikog pada turističke potražnje, da je avionski promet u velikom delu u kolapsu, velike svetske firme ne samo da su nelikvidne, nego idu u stečaj. Naši avioprevoznici takođe imaju velike probleme. Verovatno će prestanak rata dati jednu šansu više i procenjujemo da će automobilski turizam biti dominantan, odnosno dominantniji nego avionski i da na to moramo kalkulisati, ali iako je rat završio naši ratovi nisu završili.

Upozoravam da smo mi izvršili korekciju platne bilanse, u pripremi adaptiranja makroekonomskih politika na uvjete u kojima se sada nalazimo izvršili smo korekciju u platnoj bilansi zemlje. Lanjske godine priliv od turizma je bio 2 milijarde i 800 miliona dolara,

procjenjujemo da će ove godine biti ispod 2 milijarde, a ako se stanje kod nas ne popravi niko ne može garantirati ni da će toliko biti. Prema tome, imamo krizu naše pozicije u svetu i ekonomske koja, kako kaže Zoščenko „kruh s maslacem uvijek padne na onu stranu gdje je maslac“, pa tako i kod nas – kad imaš vlastite probleme odmah dođu i ovi vanjski. Na to treba dodati još jedan faktor: u prošloj i ovoj godini Jugoslavija mora vratiti ili je vratila inozemstvu preko 8 milijardi dolara. Lani smo imali podršku iz inozemstva do ljeta, nakon toga je podrška prestala. U ovoj godini, zadnji put sam govorio i ne bih htio ponovo elaborirati, Janez je malopre rekao da je pesimista i da misli, bez obzira šta napravili, da ugovor sa MMF-om nećemo postići. Ja sam takođe pokušao da objasnim šta znači ne postojanje ugovora sa MMF-om.

Mi smo, a ne bih htio da ovo ode odavde bilo gdje, Janez je to zadnji put malo provocirao, preispitali dva-tri puta, pa ponovo, šta bi se dogodilo da i mi dođemo u situaciju da uvedemo moratorij na plaćanje naših obaveza prema inozemstvu. Sve naše procjene govore da ćemo imati neuporedivo više štete nego koristi, ali, obnovićemo zahtjev za reprogram Pariskog kluba. To moramo napraviti. Dogovorili smo se i ja ću napisati neka pisma predsjednicima vlada, tražićemo komunikaciju s njima da nam daju podršku u tom pogledu. Ponavljam što sam zadnji put rekao: ukoliko uspostavimo komunikacije sistema, o kojima je i danas bilo riječi, možemo se dogovoriti o određenim korekcijama u kvantifikacijama monetarnih politika, sa kojima bi mogli i ući u pregovore sa MMF-om. Vjerujem da možemo na osnovu toga s njima dobiti ugovor koji bi nama otvorio komunikaciju sa svim drugim faktorima svetskog tržišta, ali vas moram uveriti, ma neću ni uveravati, da nema nikakve šanse da se dobije ugovor sa MMF-om ne samo bez uspostavljanja ovih osnovnih funkcija, nego i uz prijedlog Slovenije da se izvrši disperzija makroekonomskih politika. To nema nikakve šanse.

Ako se donese odluka da se Jugoslavija razide na osam država, kako reče Visković – državica, pa su ga napali, pa je on rekao: izvinite – državetina, to može biti, dakle, da onda one traže prijem u MMF, a znate, Jugoslavija je jedan od osnivača i Svetske banke, pa da se onda udje u cijeli taj proces. Ali, tada sigurno, u ovoj godini, a sigurno i u nekoliko idućih, nema nikakve podrške. Za ovu godinu garantiram. Može li bilo koja monetarna politika savladati minus od 8 milijardi dolara? Može li? Mislim da ćete se složiti da ne može.

BORISAV JOVIĆ:

Izvini, zašto je 8 milijardi?

ANTE MARKOVIĆ:

To su prošla i ova godina. To su nam ukupni deficiti – odliv kapitala. Nije tu sam odliv deviza, to je neto odliv akumulacije. To je neto odliva akumulacije i to nedostaje, da se razumijemo – ne u obrtnoj sferi, ne u deviznim sredstvima, nedostaje u akumulaciji za reprodukciju, proširenu reprodukciju. Ja još jednom moram kazati da je naša ocjena i Saveznom izvršnom vijeću da zemlja nema snage da se još jedanput obračunava sa hiperinflacijom i da ne možemo voditi takve politike u kojima će se vratiti hiperinflacija. Inače, neću uopće ulaziti u debatu, nekoliko puta sam to rekao – nije točno da su politike recesione, a još manje restriktivne. Ja sam iznosio taj podatak koji je ubitačan – u prošloj godini inflacija 74,6 odsto a masa para 148 odsto. Kakva je to, molim vas, restriktivna monetarna politika? Nema govora. Da je obratno, moglo bi se razgovarati.

Moglo bi se, naravno, mnogo toga govoriti, i Savezno izvršno vijeće ima sve pripremljeno – ima pripremljeno i za korekcije koje su neophodne da se naprave, ima pripremljeno i za razgovore sa Međunarodnim monetarnim fondom, ima pripremljeno i sve drugo da omogućiti proces uspostavljanja onog dijela sistema koji je potrzan i pokidan i nemojte se čuditi (Milan ovde to kaže), da je Savezno izvršno vijeće na neki način ucijenilo, da kaže – nema funkcioniranja deviznog tržišta, a nije ucijenilo, nego Savezno izvršno

vijeće jednostavno smatra da ne smije otvoriti ponovo funkciju deviznog tržišta u uvjetima u kojima je platni sistem derogiran, u kojima se monetarna politika ne može regulirati i u kojem se može štampati lažni novac da se pokupuju te devize, i u kojima u roku od tri mjeseca, ne da neće biti 7 milijardi – neće biti ni milijarda dolara deviznih rezervi. I Savezno Izvršno vijeće, koje ima, eventualno nema ono, nego zajednička država ima još tri argumenta u rukama.

Jedan od njih je monetarna politika, drugi je devizna politika ili devizni sistem ili devizne rezerve, i treći je sila, ali to je istina, u vašoj nadležnosti, vojska nije u našoj. Savezno izvršno vijeće se od prvog dana opredijelilo da taj treći faktor neće upotrijebiti i neće predlagati da se upotrebi, ali ova dva mora – bez njih ne može osigurati funkciju. I mada – mi smo svjesni toga – mi dolazimo sada u situaciju da nam se reklamiraju obaveze koje moramo da platimo prema inozemstvu, da se uvezu neki osnovni proizvodi, ali mi ne smijemo – mi jednostavno nemamo pravo da oslobodimo funkcioniranje deviznog tržišta, ukoliko ostale makroekonomske politike ne garantiraju da ono neće biti uništeno. Uostalom, mi imamo već i konkretne prijedloge iz nekih republika da oslobodimo devizno tržište, da im damo monetarnu politiku u ruke, da one same proizvode novac, da formiraju svoja vlastita devizna tržišta. To može svako napraviti. Vjerujte, ako me unajmite, mogu vam napraviti to bolje nego neko od vas ovdje. Jednostavno, izfabricirate novac, prenesete kroz taj lažni novac.

BORISAV JOVIĆ:

Treba malo da ubrzamo. Imamo iskustvo sa tim, radili smo to.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja mislim, Boro, da ćete se složiti s tim da nismo – ako smo se prihvatili ove rasprave – izgubili vrijeme. Ništa nam drugi dogovori ne vrijede, ni suvereniteti, ni supersuvereniteti, bez ovoga. Ja mogu sve to preskočiti, ali smatram da nemam pravo da to preskočim.

BORISAV JOVIĆ:

Izvini Ante. Samo sam molio da im ne objašnjavaš kako će to tržište da stvore. Nije potrebno, nego teraj svoje što si naumio. To one znaju.

ANTE MARKOVIĆ:

Dobro.

Molim vas, vezano na to je i takođe funkcioniranje Saveznog budžeta. Ja još jednom moram kazati, što sam već pomenuo dva puta – ne radi se o plaćanju federaciji. Federacija ima izvorne prihode. Čak se ne traži kotizacija. Mi se slažemo, kao Savezno izvršno vijeće smo predložili da ništa kroz kotizaciju ne date budžetu u 1991. godini, ali pustite izvorne prihode iz poreza i carina, koje izvinite, niko nije promjenio i koji teku. Ne radi se o tome da vi date neke novce. Jednostavno, carine se uplaćuju i trebaju doći, toliko koliko može da se isplati – dinar – dinar; porez na promet se uplaćuje, treba da dođe.

Ne traži se, izvini Milane, da se dodatno neke pare od nekud izvuku. Radi se prosto – naprosto o приходima na koje federacija ima pravo i za koje smo mi tvrdili da realizacija ekonomskih politika u ovoj godini može omogućiti da se iz tih sredstava alimentira budžet na onom nivou koji je sada prošao u Saveznoj skupštini. Juče smo mi imali sjednicu Saveznog izvršnog vijeća. Dugo je trajala. Ja neću sve to prepričavati, mada sam jedan dio onoga što je bilo na sjednici ovde već rekao.

Moram kazati da je malo nedostajalo – nije to još prošlo, ali da se zbog kolapsa koji nastaje u federaciji već predlaže da se Saveznoj skupštini predloži uvođenje vanrednih mjera. Ja neću sada ovdje iznositi ko je šta zastupao, jer to nije bitno. Bitno je da mi to nismo usvojili. Ali, ja vam moram reći da, ako se nastavi ovakvo stanje, nema garancije da neće do toga doći.

Mislim da onda, ne da nema MMF-a – mi smo onda u blokadi prema svijetu. Bićemo potpuno izolirani – kao jedno strano tijelo u Evropi. Možemo se mi kleti poslije na šta god hoćemo, na svoju demokraciju i na šta god hoćete. Ja moram još jednom reći – ne izuzimajući u ničemu, naravno sve ono što ide u prava, ali i odgovornosti i konzekvence provođenja određene ekonomske politike; međutim, što nije nikakvo čudo, mi smo političko društvo već pet decenija.

Dominacija politike nad ekonomijom je toliko postala uobičajena da se ne može jednostavno eliminirati. Ona je danas ponovo postala dominantna. Mi mislimo da je apsolutno neophodno da se proces koji je već počeo, proces prestrojavanja u privredi, prestrukturiranja sa pozitivnim tendencijama, jer u nevoljama u kojima su preduzeća počinju poduzimati neke mjere, da se taj proces nastavi da im se politika u to ne mješa, već da im pomogne rasterećenjima, i da se, uz ove minimalne uvjete za funkcioniranje sistema, omogućiti nastavljnje prestrukturiranje naše ekonomije i privrede u što spada i sanacija bankarskog sistema i sve ostalo, bez čega je isključeno da možemo govoriti o tome da ćemo dobiti na vremenu da se možemo dogovarati o budućnosti zemlje.

Na sve to moram još dodati da deficiti koji se nalaze u našem društvu i koje nije moguće začepiti preko noći, nalaze se u mnogim segmentima društva. Evo, u bankama smo ustanovili 13 milijardi dolara. Snimali smo neka stanja. Nema segmenta našeg društva u kojem se ne nalaze ogromni deficiti. U poljoprivredi zbog toga imamo paradoksalnu situaciju: veliku proizvodnju i sve više cijene. Sada se „gušimo“ u pšenici i šećeru, mada pšenicu uopće nismo uvozili. Šećer je uvezen, možda, par hiljada tona. Prema tome, to nije imalo nikakvog udjela. Na svu sreću, nismo imali dobru žetvu kukuruza. Da jesmo, „udavili bismo se“ i u kukuruzu. Naše su procjene da ćemo imati milion – milion ipo tona viška pšenice, 400–450 hiljada tona šećera u toku ove godine. Ako bude žetva kukuruza, imaćemo i tu viškove.

U svim segmentima, koji god uzmete, od crne metalurgije pa nadalje, imamo ogromne deficite. Sve to traži konzistentno bavljenje cjelinom makro ekonomskih politika, ali i suočavanje mikro ekonomskih politika s tim novim uvjetima i bavljenje njima, da im se pomogne, da se nađu izlazi iz stanja, da se nađu načini, između ostalog i za to kako, uz najmanje socijalne i ekonomske cijene, izvršiti prestrukturiranje naše privrede.

Ukoliko ne budemo stimulirali i naše građane da ulažu sredstva, ukoliko ne budemo dobili podršku iz inozemstva, ukoliko se ne nastavi proces formiranja nove strukture, ukoliko ne dobijemo jedna trend rasta ulaganja inozemnog kapitala kod nas, vi znate da je lani to imalo visoki rast do jeseni, pa je prekinuto, ako toga ne bude, sve ovo što mi govorimo neće nam dati mogućnost da se dogovorimo o tome kako će nam izgledati budućnost zemlje.

Što se tiče mjera, dinamike i svega ostalog, Savezno izvršno vijeće ima pripremljene sve materijale. Dogovorimo se. Savezno izvršno vijeće mora ići u Skupštinu sa zakonima. Nema druge. Neka se prihvate ti zakoni. Onda možemo početi ponovo uspostavljati potrebne nam funkcije i omogućiti da se iz najgoreg kolapsa – jer nismo pred kolapsom, ušli smo u kolaps – možemo izvući i da možemo stvoriti uvjete da se mogu voditi razgovori o budućnosti zemlje, da se napravi novi ugovor o tome kako će ta zemlja izgledati u budućem vremenskom periodu.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, molim te, šta je tim zakonima predviđeno za slučaj da neko ne uplaćuje prihode federaciji, ako ne uplaćuje porez na promet i carine?

ANTE MARKOVIĆ:

Ako se uspostavi neutralna funkcija Službe društvenog knjigovodstva, onda bi porez na promet morao ići onome kome je namjenjen.

BORISAV JOVIĆ:

Šta je predviđeno ako oni i posle tog zakona neće da uplate? Šta onda? Da li je to pitanje rešeno zakonima? Da li se to opet svodi na njihovu političku volju i njihov sud, ili je to preneto na...

ANTE MARKOVIĆ:

Ponavljjam, nije riječ o tome da li republike uplaćuju ili ne. Niko ne uplaćuje osnovni porez na promet, osim kupca. Kupac uplaćuje u trgovini u prometu na malo. Taj promet koji je, recimo, u Robnoj kući „Beograd“, ide preko Službe društvenog knjigovodstva pravo na račun onome kome mora ići.

BORISAV JOVIĆ:

Znam šta se dešava. Ali, pošto do sada nije išao onome kome treba, nego su ga na kraju preusmeravali, šta taj zakon predviđa ako nastave tako da rade?

ANTE MARKOVIĆ:

Taj zakon kaže da to mora biti tako da to neko ne može uzurpirati. Ako to, ipak, radi, onda direktor Službe društvenog knjigovodstva suspendira odgovarajućeg direktora, ide na krivičnu odgovornost do tri godine zatvora.

BORISAV JOVIĆ:

Niko ne garantuje da će to da bude.

NENAD BUĆIN:

Šta ako nadležni tužilac neće da goni?

ANTE MARKOVIĆ:

Ne možemo sada promjeniti i pravni sistem i sve. Hajde, onda, osigurajte da funkcionira pravni sistem.

BORISAV JOVIĆ:

Ja sam to pitao da bih znao da li, ako sve to usvoje, imamo rešenje. Ja mislim da smo u malo boljoj situaciji nego sada, ali da od političke volje i dalje zavisi. Kučan je u tom pogledu u pravu. Ako nema sporazuma, onda...

ANTE MARKOVIĆ:

Onda se ne može izbjeći u sistemu koji je inaugurirao Ustav Jugoslavije, jer nije predvideo druge konsekvence. Mi smo ovim napravili da platni sistem postane neutralan i da ga niko ne može uzurpirati jer nigde na svijetu toga nema.

BORISAV JOVIĆ:

Tražio je reč drug Ajanović.

IRFAN AJANOVIĆ:

Neću vam uzeti mnogo vremena. Cijenim i vaše vrijeme i potrebu da nastavimo ono što smo prekinuli u Sarajevu prije sedam dana. Govoriću kratko. Nisam pripremio nikakvo izlaganje, nego sam bilježio ono što sam smatrao potrebnim da zabilježim, saglasno izlaganjima prethodnih izlagača.

Dobro je što smo prije nastavka razgovora o političkoj budućnosti zemlje upoznati sa gotovo kolapsnim stanjem ekonomije u kojem se zemlja nalazi. Nismo u stanju da našim narodima obezbjedimo taj famozni prelazni period dok se ne postigne dogovor, da obezbjedimo makar minimum funkcija države, a da ljudi, pri tome, žive nekim normalnim životom. Međusobne obaveze se ne izvršavaju. Ne samo da se ne izvršavaju, nego se takmičimo ko će koga više i politički i ekonomski dezavuisati, a svi se borimo za nekakvu zajednicu,

neko za zajednicu po jednom, a neko po drugom dijelu. Nemamo odgovornosti jedni prema drugima unutar Jugoslavije, niti odgovornosti prema samoj zajednici.

O svemu ovome Skupština mora biti obavještena kako bi zauzela svoj stav po ovim fundamentalnim pitanjima opstanka zemlje. Stičemo utisak da smo u pat-poziciji. Javnost od nas očekuje minimum pomaka naprijed, a mi nemamo hrabrosti da se javnosti obratimo i da joj kažemo da izmičemo, da nazadujemo, da smo danas nekoliko koraka nazad. Kao potpredsjednik Skupštine, iz pozicije koju imam na ovom zajedničkom sastanku, mogu reći da ću Skupštinu obavijestiti o stanju i odnosima koji se očituju na ovom nivou, u okviru ovog tijela. Na to sam od strane delegata, poslanika i zastupnika i obavezan. Tu svoju obavezu ničim ne mogu odgađati, jer za to ne vidim valjanog argumenta.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da ovu tačku privedemo kraju, pa da pređemo na dnevni red.

ANTE MARKOVIĆ:

Boro, da li bi ovo moglo biti dio dnevnog reda, da ne bude van dnevnog reda?

BORISAV JOVIĆ:

U redu je stvar, možemo se svi složiti da bude prva tačka dnevnog reda. To nije sporno. Jedino što je ovde jasno, to je da je Predsedništvo upoznato sa aktivnostima koje su do sada vođene u Saveznom izvršnom veću i sa republikama za prevazilaženje privrednog i finansijskog kolapsa zemlje i savezne države; da do sada još nije učinjen ozbiljniji napredak u razrešavanju blokade ekonomskog i finansijskog sistema i da je, samim tim, i dalje ugrožen i privredni život i funkcionisanje države; da je upozoreno da je u tim okolnostima veoma otežano vođenje razgovora o političkoj budućnosti zemlje i da je neophodno da se nastave naponi za prevazilaženje ovog stanja. To je ono za što bi mogli da se složimo da kažemo.

Po mom ličnom mišljenju, na osnovu ovoga što smo ovde čuli, nema izgleda da se ovo stanje prevaziđe, na način kao što je do sada rađeno. To je moje mišljenje, to ne predlažem za zaključak. Pošto nema za to izgleda, onda SIV još jednom treba da porazmisli – da li može da se izgled nadje u nekoj korekturi toga što predlaže, ili u nekim novim predlozima, ili u nekom svom potezu. Pravo da vam kažem, mi nemamo na koga da se oslonimo nego na Savezno izvršno veće; ono mora da nam nadje rešenje koje će biti prihvaćeno. Ako ne može da nadje rešenje koje će biti prihvaćeno, ono mora da povuče potez. Jednostavno, ono mora, ili da podnese ostavku, ili da predloži privremene mere, ili da da rešenje koje je prihvatljivo. Jednostavno, država ne može da kaže – „oni se ne slažu; SIV je predlagao, oni se ne slažu i gotovo, šta sada da radimo“. Jednostavno, rešenje mora da se nadje.

Lično mislim, da je najbolje rešenje da, dok razgovaramo o političkoj budućnosti zemlje, na jednoj strani SIV učini korekture u ekonomskoj politici, maksimalno moguće, koje su prihvatljivije i za MMF i koje bi privredi malo olakšalo situaciju. Na drugoj strani, da svi uplaćuju obaveze federaciji u maksimalno mogućem obimu; ne traži se da daju kotizaciju, traži se prihod federacije. Čak, kada bi republike uplaćivale i onoliko koliko su same odlučile da uplaćuju – ja to ne opravdavam – daleko bi bolja situacija bila u zemlji. Oni, uopšte, ni svoje odluke ne poštuju, a kamoli ono što je po saveznim zakonima, koje oni nemaju pravo da menjaju.

Mislim da, ipak, sebi treba da dozvolimo otvorenost u razgovoru. Meni se čini da se od nekih prećutno i bez mnogo govorenja i dramatizacije vodi politika tihe likvidacije zemlje ovim putem, a od nekih se vodi i politika ne prihvatanja, odnosno insistiranja da se ova politika mora promeniti jer nije dobra. Kada se sve to skupi – i jedno i drugo – onda su svi složni. Ako se ne možemo do kraja razračunati sa politikom izlaska iz zemlje, likvidacije zemlje, na drugi način, možemo se onda razračunati ovde da malo korigujemo ekonomsku politiku i da insistiramo da se, bar, to pitanje reši. Možda je preterano to što sam rekao, ali

to je moj osećaj. Mi smo rešili hladnokrvno da te prihode ne dajemo; mi smo rešili da dajemo polovinu od prihoda; mi smo rešili da ove prihode sami uzimamo i sami izvršavamo; mi smo rešili ovo, mi smo rešili ono. Ko vas je ovlastio? Gde vam je to pravo? Ako vi mislite da imate na to pravo, i mi mislimo da imamo pravo. Onda je to sudar koji ne može drugačije da se završi nego na način koji proizlazi – sukobom. Gde nas to vodi? To ne vodi ničemu, to je sasvim sigurno. Pitam vas – sami kažete – da li vi procenjujete da se ovo pitanje može rešiti? Ako mislite da se može rešiti nekim popravkama koje će SIV da da, neka da, pa da vidimo, ali ništa nam ne vredi da „zatvaramo oči“. Za javnost je ovo što sam rekao na početku. Mislim da to možemo prihvatiti.

Ali, jedini zaključak koji mi možemo da izvedemo, to je da SIV još jednom preispita da li može nešto korigovati u svojim stavovima i predlozima i da još jednom pokuša sa republikama. Ako ne može, onda se mora uraditi – ili vanredne mere, ili ostavka SIV-a, ili nešto treće, ili izbor nekoga novog. Ja, stvarno, ne mogu da nađem nikakav odgovor na pitanje da država „umre“ samo zato što ne možemo da joj obezbedimo prihod. Ako je manja proizvodnja, manji je prihod države; manji promet – manji prihod; manji uvoz – manji prihod. Možemo mi da se dogovorimo da svi mi skinemo rashode za 20 odsto u celoj zemlji da vidimo, da li je to predlog, pa da svi skinemo svoje plate za 20 odsto, rashode i sve drugo. Ali, da vidimo šta je to na čemu ćemo se složiti. Ali, ako se mi ne možemo složiti u tome da imamo jednu državu i jednu ekonomsku politiku, ili da se ne slažemo u nečemu što kritično onemogućuje funkcionisanje države, to su onda teže stvari. Ne znam, da li možemo još preživeti i sačekivati neke nove predloge; da vidimo. Ante, šta ti kažeš – da li ima bilo kakvih mogućnosti da SIV nešto radikalnije predloži novo?

ANTE MARKOVIĆ:

Ja sam malo prije rekao šta može najradikalnije predložiti. Prije toga, SIV ima obavezu da ide u Saveznu skupštinu i ići će u Saveznu skupštinu sa svojim predlozima. Molim vas, tamo je „teren gde se igra utakmica“: hoće proći, ili neće proći. Ako neće proći – neće proći. Konsekvence nakon toga se znaju. Ako prodje – proći će.

BORISAV JOVIĆ:

Kakve su konsekvence? Predsedništvo treba da zna šta smerate dalje. Jer, može se deset dana diskutovati u Skupštini, pa odbiti. Moramo znati šta ćemo iza toga raditi, šta onda da pripremamo.

ANTE MARKOVIĆ:

Onda ćemo doći s prijedlozima. Mi za sada mislimo da postoje mogućnosti da se usvoje ovi prijedlozi. Ako se ne budu usvojili jednoglasno, mi ćemo predložiti Predsjedništvu da ih usvoji kao privremene mjere.

BORISAV JOVIĆ:

To nisu zakoni Veća republika i pokrajina.

ANTE MARKOVIĆ:

Samo su dva: Zakon o potrošnji i Zakon o Narodnoj banci Jugoslavije.

BORISAV JOVIĆ:

Mi nemamo pravo na to, to su sistemski zakoni koje usvaja Savezno veće.

ANTE MARKOVIĆ:

Svi se zakoni mogu doneti kao privremene mere. Svi zakoni su oročeni.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, moram reći da ima granice dokle Predsedništvo može, to je stvar svakog pojedinca, ja iznosim svoje mišljenje, a blok da usvaja sve što Savezno izvršno veće predlaže,

ako republike ne prihvataju, jer se pokazalo da smo mi do sada sve usvajali, a da je sve išlo u sunovrat. Prema tome, mi moramo da vidimo zašto vi naše predloge niste usvojili.

ANTE MARKOVIĆ:

Usvojili smo.

BORISAV JOVIĆ:

Niste. Mi smo stali na stanovište da se dalje obaranje proizvodnje ne može vršiti. Vi ste išli u Skupštinu sa obaranjem proizvodnje 6–8 odsto, ne znam tačno, s tim da može biti znatno veća.

ANTE MARKOVIĆ:

To nema veze.

BORISAV JOVIĆ:

To ima vrlo velike veze. Ako nema veze, ti onda računaš da ti Predsedništvo nije potrebno.

ANTE MARKOVIĆ:

Nisam to rekao. Možda neće trebati, možda će se sve u Skupštini riješiti.

BORISAV JOVIĆ:

Moram reći da se ne može računati na apsolutnu podršku Predsedništva bez preispitivanja politike Saveznog izvršnog veća, koja je i ovde danas, na određen način, bila predmet. Ja se slažem da nije samo to, ali da je jedan od bitnih uzroka zbog opšteg stanja u privredi i društvu – sigurno jeste.

ANTE MARKOVIĆ:

Nemoj, sada, da to ponavljamo, apsolutne podrške nije ni bilo. Ti si sam glasao protiv mnogih stvari – ovde, u istom ovom krugu. To nema nikakvog smisla, a neka se Predsedništvo izjasni, ako mi dođemo s tim predlozima, ili neka ih odbije.

BORISAV JOVIĆ:

Pitanje je da i ćemo mi to sačekati, s obzirom na ovo kako ide stanje.

ANTE MARKOVIĆ:

Tu se ja slažem – da li ćemo svi sačekati.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, uzmimo da se usvoje ti zakoni, mi bez političkog sporazuma ovde to ne možemo realizovati.

ANTE MARKOVIĆ:

Jednim delom da, a jednim delom ne.

BORISAV JOVIĆ:

Glavnim delom ne možemo, a to su pare. Možemo realizovati da im ne damo da vrše emisiju novca, verovatno. Možemo realizovati da konstatujemo ko ne uplaćuje prihode i zahtevati da tuži nekoga, a oni to neće da rade.

ANTE MARKOVIĆ:

Emisija novca i devize nisu mala stvar. Puno drugih argumenata i nemamo.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, uredu je stvar, ali nama je potrebno, kao Predsedništvu, da znamo da li je Savezno Izvršno veće u stanju da predloži i obezbedi funkcionisanje Budžeta federacije, to moramo znati. Izvinite, država bez Budžeta ne može da funkcioniše. Završavamo

prvu tačku dnevnog reda. Pre prelaska na drugu tačku dnevnog reda, dajem pauzu od 15 minuta.

/Pauza od 11,40 do 12,20 sati/

BORISAV JOVIĆ:

Prelazimo na 2. tačku dnevnog reda:

NASTAVAK RAZMATRANJA POLITIČKE BUDUĆNOSTI ZEMLJE.

Prelazimo na razmatranje koncepta sadržaja najbitnijih odnosa u jugoslovenskoj državnoj zajednici. To je naslov, koji je uzet iz Saopštenja, koje smo zvanično objavili u Sarajevu. Tamo smo se dogovorili da budu obrađene četiri teme, ovako kako je ovde dato, da ćemo po njima razgovarati, pokušavajući da na konkretnim pitanjima nađemo dodirne tačke i razlike; da, na osnovu toga, vidimo da li možemo o celini da se složimo. Ko traži reč? Izvoli, Kučan.

MILAN KUČAN:

Neću govoriti o materijalu, ali imam nešto, što bi se moglo reći, kao proceduralno pitanje i predlog. Mi smo, kod prve tačke, u zaključivanju rekli da privredna situacija onemogućuje ili da će, bar, otežati taj proces političkog dogovaranja. Mislim da bi nas politička, odnosno ekonomska situacija morala naterati da ubrzamo taj proces političkog dogovaranja o sudbini zemlje; mislim da bi se morali, danas, dogovoriti o stvarima onakvim kakve jesu; dakle, sankcionirati i, kroz svu tu današnju diskusiju i materijal, ono što bi se moglo danas odlučivati i što je bilo vidljivo u Sarajevu; da nismo svi zainteresirani da diskutiramo o istim rešenjima, o istim konceptima.

I jedan i drugi materijal, koji su danas urađeni, negiraju slovenački plebiscit, našu Slovenačku rezoluciju, kao i Hrvatsku; ako bude trebalo da se o tome diskutira i o drugom materijalu. Materijal je došao juče, dobio sam ga u 10 sati. Ne znam kako vi drugi radite, ali nemam ovlašćenja da iznosim svoje stavove ovde; a za konsultacije mi je potrebno vreme i ljudi, koji za to imaju ovlašćenja, uključujući i mene. To je materijal koji govori o državnoj zajednici, na osnovu odgovora, u Sarajevu, na postavljeno pitanje, ko je za življenje u jednoj državi, koja ima međunarodni subjektivitet. Ta četiri kompleksa se odnose na način reguliranja života u takvoj državi.

Govorio sam da se negira slovenački plebiscit; jer, ako se ne bi jasno odredilo, onda, za nas dolazi u obzir samo takav položaj Republike Slovenije, koja je samostalna, suverena i nezavisna država i koja se može – stalno smo vodili te razgovore, nudimo ih i dalje – sa drugim državama, na osnovu takvog statusa; bez obzira kako je ta druga država organizirana. To može biti federacija onih koji bi bili tako organizirani i koji bi imali interese za uređivanje takvih odnosa između nas i te zajednice. Dakle, mi ne bi mogli učestvovati na osnovu našeg plebiscita i ovlašćenja koja imamo, oko savezne države, nego oko saveza država, bez obzira kako se to, na kraju, i zvalo.

Rekao bih još jednu stvar o prvom materijalu. Mislim da ne bi bilo fer da učestvujem u toj diskusiji, ako to nije naš interes. Vidite, mi bi objektivno pokušavali smanjiti obim zajedničkih funkcija. To je po prirodi stvari. Dakle, tendencija bi bila suprotna, a time bi uticali na to da bi, onda, bila kriva slika o tome koji je stepen integracije potreban. Naravno, ja imam svoje mišljenje o tom materijalu, kao i o koncepciji, ali, ako bi bilo korisno da kažem, to bih mogao na kraju reći, ali, nikako ne bi hteo da ti moji stavove dovede u nedoumicu da li je to diskusija sa onima koji bi stvarno hteli da to bude jedna, makar federalistički uređena država sa funkcijama onim kako se dogovore. Pa, razumite me sa tog aspekta, za diskusiju o tom materijalu nemam ovlašćenja, a nisam bio ni u stanju da obavim konsultaciju, da učestvujem ako bi to bilo korisno i oko sadržaja.

Još bih nešto rekao oko drugog materijala. Razumeo sam – u zaključivanju, u Sarajevu, doslovce stoji, to sam pogledao u stenogramu, tvoja formulacija, družte predsedniče – mi ćemo pripremiti taj proceduralni tekst. Razumeo sam da je reč o Predsedništvu. Sada mi je jasno da je to pripremala stručna služba. To je drugo. Ako je to stručna služba, onda bi bilo možda bolje da se to isto tako uradi sa učešćem ljudi koji, pre svega, na tim problemima rade u republikama koje žele razdruživanje. Ne vidim posebne koristi da te materijale rade oni koji ne žele razdruživanje; koji govore jedino o izdvajanju, razdruživanje stavljaju u navodnice i pretvaraju naš predlog, drugim republikama, u inicijativu. Dakle, ni o tom materijalu meni nije bilo moguće obaviti konsultacije, pa bih molio ako se želi, danas, ozbiljno o tome diskutirati, da se to uvaži i da mi možemo razmeniti mišljenja općenito, u principu, oko tog materijala; a za detaljnu, ozbiljnu diskusiju sam se pripremio dosta detaljno; ali, nažalost, to su moja mišljenja i nisu mišljenja Republike Slovenije.

BORISAV JOVIĆ:

Ako treba – samo da objasnim. Uvek je bilo reči o tome da stručni ljudi pripreme materijale i da ih dostave Predsedništvu. S obzirom da je danas sednica Predsedništva i, ako može, da zauzme stav o tom materijalu. Jasno je da materijal neće biti poslat u Skupštinu SFRJ, ili na neko drugo mesto, sve dok Predsedništvo o njemu ne odluči. Ali, jednostavno, to je logična procedura. Što se tiče drugih predloga, oni su, apsolutno, mogućí. Svako ima pravo da da i drugu verziju, koja će biti raspravljana, ne samo ovde, nego i u Skupštini SFRJ, kao što može da i na ovo staviti bilo kakav amandman ili i predlog. To je sasvim u redu.

Inače, mislim da je potpuno logičan i jasan tvoj stav da Slovenija, pošto ima nameru da ostvari suverenost i samostalnost, je spremna da razgovara sa onakvom federacijom ili državom kakva god bude bila dogovorno ustanovljena i, zbog toga, nemaš razloga da utičeš na njenu fizionomiju, nego ćeš sačekati kada se to završi – meni ne smeta da daješ primedbe, ali, ti kako god hoćeš. Naravno, predlog Slovenije i Hrvatske postoji po pitanjima o kojima bi ta država mogla da razgovara sa vama. To je, opet, tema koja je paralelna. Ko traži reč? (Niko). Inače, što se tiče kasnog dobijanja materijala, najbrže što smo mogli, vi ste svesni toga da je u utorak bila zakazana sednica, da rade ljudi, nije moglo brže, u sredu posle podne je telefaksom poslato svima. Sad, kada su teleksi vama uručeni, to je drugo pitanje. Ali, objektivno ranije nije moglo. To je tesnac u kome svi živimo.

STJEPAN MESIĆ:

Samo da nešto kažem o proceduri. Ne bih sada govorio o suštini problema, ali o nekakvoj proceduri sa kojom bi mogli riješiti suštinu. Naime, očito je da smo sada u prilici da konstatiramo kako neke republike žele savez suverenih država, a neke žele federaciju, s tim da bi se ona izmijenila, neki s više, neki s manje kompetencija. Smatram da bi tu mogli voditi praktično razgovore u dva kruga i onda to sve skupa sumirati u jednom krugu, jasno, ukoliko postoji volja.

Koliko ja mogu procijeniti situaciju, smatram da nitko ne želi izaći iz Jugoslavije na taj način da sa svima raskine sve odnose. U stvari želimo samo pitanje kako naše međusobne odnose i u kojim funkcijama održati. A kad kažem u dva kruga, onda mislim, oni koji žele federaciju, odnosno jednu državu, da dođu do perfekcije jednog papira gde bi se točno vidjelo, ne da ostane u naznakama, nego da točno definiraju šta žele, oni koji žele konfederaciju, odnosno ne moramo je ni tako zvati, zovimo je savez država, u kakvoj će vezi biti sa ovim ostatkom koji se smatra da želi jednu državu. Znači, o tim vezama je riječ. Ja mislim da je moguće na taj način nastaviti raspravu. Do nekakvih rješenja se sigurno može doći. Jer, ako sada budemo jedni druge uvjerali ko je bolji, teško ćemo se uvjeriti, jer pristupamo sa različitim opcijama. Ali, možda i sama razrada jednog i drugog koncepta može dovesti do približavanja stavova, ali u krajnjoj liniji možemo doći i do asimetrične, da tako

kažem, asocijacije, gde bi jedni bili u nekakvom savezu, drugi u federaciji, a sve skupa u jednoj zajednici koja može figurirati prema svijetu sa više ili manje ovlaštenja, o onome o čemu se dogovorimo.

U tom slučaju se može riješiti i savezna Armija, i zajednički poslovi u smislu predstavljanja u svijetu, i monetarni sustav, i poreska politika, i puno toga što možemo riješiti. Jer, poresku politiku moramo riješiti, ako želimo u Evropu. Svi kažemo u Evropu, a nitko ne govori da li u Evropu možemo ako imamo kompatibilnu poresku politiku. Drugo pitanje predstavljanja u svijetu – nema razloga da se ne dogovorimo. To se može. Pitanje obrane. Pa jasno da se može riješiti dosta jednostavno ako razumno pridemo, da postoji jedna zajednička armija i da postoje te teritorijalne ili republičke, kako god hoćete, i na kraju, da se sve, i jedne i druge, smanje na jednu razumnu mjeru, jer nema ni jednog neprijatelja na našim granicama. Sve to u jednom dogovoru mislim da može ići i da se ne bi trebalo sada naprezati tenzije, iscrpljujući se da jedna strana namjetne rješenje drugoj. Da probamo vidjeti gdje se možemo zajednički naći, da vidimo šta je to što nam je zajedničko.

BORISAV JOVIĆ:

Je li ti misliš u dva kruga, po u dve grupe da vodimo, ili u jednom krugu ovde svi?

STJEPAN MESIĆ:

Slušajte, to bi već mogli sada praktično stručnjaci raditi, da se pripreme dva materijala i da ne dođemo opet na početak i otvaramo principijelne rasprave. Da se te dvije koncepcije do kraja iskristaliziraju, ali da ih stručnjaci iskristaliziraju i da vidimo koliko su one prihvatljive i da onda kritiziramo konkretna rješenja i tražimo bolja. Mislim da bi u tom slučaju smanjili sve teškoće. Ja namerno ne govorim o onom Antinom papiru prije, da moramo minimum funkcija, da uopće funkcioniramo dok se dogovaramo, da je to potrebno riješiti. Ali, na ovaj način mislim da možemo učiniti jedan korak naprijed.

BORISAV JOVIĆ:

Kako će radna grupa da radi ako nema instrukcije?

STJEPAN MESIĆ:

Pa ima. Evo gledajte, imate jedan papir za federaciju. Neka se on i iskristalizira i oni koji prihvaćaju to, neka ga definiraju, neka ga dovedu do jedne perfekcije, da kažemo, evo, to je sada to što ovi sigurno prihvaćaju i to je za njih rješenje. Za one koji su za savez, kažimo, jesmo za savez, ali zajedničke funkcije možemo imati te, te i te, i sada na tim zajedničkim funkcijama ćemo se dogovoriti, ako postoji dobra volja. Ako ne postoji, da pošto-poto nametnemo jedni drugima rješenje. Jer, na kraju, u svim pregovaranjima uvek se traži ono u čemu se slažemo. Najlakše je konstatirati u čemu se ne slažemo. Onda se nećemo nikad dogovoriti. Ali, ako pokušamo poći od postavke, idemo videti na čemu se slažemo. Pa to je, ja mislim, izlaz i cela mudrost dogovaranja. Mudrost dogovaranja nije reći, e, ne slažemo se, i svaki ostaje na svojoj opciji i ne možemo dalje. Ni za svijet nećemo biti ozbiljni. Jer, lako je reći, idemo internacionalizirati spor. Pa, ti koji bi došli nama pomoći, računamo, opet sa dobrim namerama, oni bi opet nama predložili, ljudi, idemo vidjeti u čemu se slažete, idemo vidjeti koje su vam funkcije koje možete zajedno obnašati, pa opet bi došli na isto. Nisu oni ništa pametniji od nas.

BORISAV JOVIĆ:

Idemo da vidimo u kojim se funkcijama slažemo, tako kao Stipe što kaže, ali da radimo praktično, jer nema nikakve proceduralne druge mogućnosti, nego da se mi politički složimo, ili ne složimo o pojedinim funkcijama, kao što smo ovde pripremili. Inače, nećemo mi moći našu brigu da prenesemo na drugoga. Ne možemo da pobegnemo od svog zadatka. Drugo je pitanje to što se, možda, nećemo odmah složiti negde, ali moramo

razgovarati. Kad bi mi mogli da izmislimo takve stručnjake, to bi bilo idealno, nego nije to stručna, to je politička stvar.

Da li neko želi da traži reč? Sastali smo se danas, kako smo se prošli put i dogovorili, i sada treba da ocenimo koja su to pitanja, sasvim konkretno, gde ima razlike a gde bismo mogli da se složimo, da idemo korak dalje i napravimo ono na čemu možemo da se složimo. Dogovorili smo se o četiri pitanja: građanska prava, spoljni poslovi, odbrana i finansijsko tržište.

STJEPAN MESIĆ:

Nastaviću, iako mi je Nenad dao cigaretu da zašutim.

Zašto mi ne bismo u jednoj takvoj zajedničkoj državi imali zajedničke vanjske poslove, s tim što naš ambasador predaje akreditive u ime savezne države i u ime svih onih republika koje ga na to ovlaste? I, koliko to košta – plaćamo svi iz kotizacije. Pitanje konzulata možemo riješiti na način da onaj ko želi konzulat – otvara ga, ali s tim da može zastupati i ostale subjekte, ostale republike, ali i ne mora. Ako, recimo, Makedonija u Australiji želi imati tri konzulata, a Crna Gora koja nema tamo posebnog interesa za konzulate, može ga ovlastiti u tim poslovima da zastupa Crnu Goru. Za svaku državu je to specifično, ovisi i o dijaspori, ovisi o poslovima koji se obavljaju, ovisi koliko je ko vezan, i praktično, taj dio troškova bi prebacili na republike, smanjili bi se troškovi federacije na samo političke odnose između savezne države i republika, članica saveza. Znači, to je moguće napraviti.

Moguće je pitanje riješiti u ovom obrambenom smislu da kažemo da imamo jednu saveznu armiju koju plaćamo svi opet kotizacijom, a da republike imaju u sadašnjem smislu teritorijalnu obranu, koje se mogu zvati ovako ili onako, ili republičke ili – nije bitno, ali je moguće, i da se konstatira da savezna armija nastupa kada su ugrožene granice, u ratu su svi pod jednom komandom – savezne armije, pa prema tome, i to je rješivo. Pitanje monetarnog sustava također možemo riješiti, s tim da i taj naš monetarni sustav vežemo na nekakve svetske sisteme.

Što se tiče građanskih prava tu moramo prihvatiti ono što je svijet riješio i to garantirati u okvirima, u našim okvirima, a uz garantiranje građanskih prava morali bi se garantirati i prava kolektivitetima maksimalno, pa čak i više nego što je Evropa garantirala kolektivitetima u svojim državama. Tu bi, znači, zadovoljili i kolektivitete, a i građane. Nema razloga da to ne funkcionira.

BORISAV JOVIĆ:

A kako se dolazi do države: razdruživanjem, otcepljenjem ili samo ovako – tek da promenimo funkciju?

STJEPAN MESIĆ:

To su već detalji. Ako mogu, ispričao bih jedan vic: kada je stonoga kasnila na posao, jer 100 noga i uvijek se jedna iščaši, jedna se prebije, izuje se i uvijek kasni na posao. Šef joj kaže: idi kod sove, sova je pametna ptica ona će ti dati rješenje. Ova ode i sova joj kaže da je najbolje da se pretvori u pticu, imaće dvije noge i točno će znati koja je i lako će stvar riješiti. Ova se vrati natrag i kaže: rekli ste mi da se pretvorim u pticu, ali niste rekli kako da se pretvorim u pticu. Ovaj kaže: slušaj drugarice, to su detalji, ja sam stvar u principu riješio. Pa, tako i ja ovo.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč Janez Drnovšek.

JANEZ DRNOVŠEK:

Mislim da je naš osnovni problem na ovim sednicama i u našim nastojanjima da nešto uradimo to što nikako ne prelazimo od konstatiranja nekih polaznih pozicija i da ne dolazimo do toga da bismo ozbiljno pokušali da pronađemo neku prihvatljivu formulu za

sve, da u tom smislu tražimo i neke potrebne kompromise, da pokušavamo da prevaziđemo situaciju. Postavlja mi se pitanje da li to možemo uraditi i kako to uraditi, da li postoji spremnost da se o neuralgičnim tačkama počne razgovarati i da li postoji spremnost i mogućnost kompromisa u tim tačkama.

Problem vidim u tome da su neke strane, neke republike toliko čvrsto uspostavile svoje pozicije, i u javnosti da za stvarne političke pregovore skoro nemaju manevarskog prostora, pa moraju istrajati na tome naročito kada se radi o nacionalnim pitanjima. Tako, tu je pitanje da li ćemo i da li uopšte imamo pravu namjeru da dođemo do toga i pokušamo da nađemo neka rešenja, da počnemo sa pravim pregovorima. Stalno imamo i neke incidente tako da i učešće na našim sednicama nije kompletno, ili nešto slično, i nikako da počne pravi razgovor. To je jedna stvar.

Drugo, u pravcu približavanja ili traženja neke formule, na prošloj sednici su se pojavile asimetrične formule polazeći od onoga što su do tada konstatirale republike kao svoje pozicije, kada su neke republike bile za federaciju, za čvršću državu, znači logika ove ponude je bila da se one dogovaraju o čvršćoj državi, a one koje su bile za samostalniji status, za konfederaciju, da pokušavaju sa ovom grupacijom da pronađu neki zajednički jezik, organiziraju zajedničke funkcije, zajedničke interese. Sada, pitanje je da li možemo da radimo dalje na ovoj formuli. Vidim da se u međuvremenu situacija zakomplicirala u nekim republikama, naročito u Bosni i Hercegovini i Makedoniji, tako da nam je to neizvesnost kakve su nam uopšte polazne pozicije, sa tog aspekta.

I treće, odnosno da kažem da sam za to da oko ove prve dve tačke pokušamo da razgovaramo, može da se inicira još razgovor u manjim grupama ili bilateralni razgovor, što mislim da bi bilo ružno, ali da kao treće ovde povedemo paralelni razgovor i o pojedinim funkcijama koje bi mogli zajednički da obavljamo. Na neki način, do ove diskusije nikada nismo došli, to treba priznati, jer date su neke polazne pozicije, neke oznake konfederalne i federalne, a nikada nismo došli do razgovora o funkcijama. Dakle, ja bih pokušao sada malo da obnovim ili na svoj način da reinterpretim polazne pozicije Slovenije, koja je bila data sa tog aspekta. Bila je nazvana konfederalna, ali pokušavamo da to malo zaboravimo, pa da vidimo. To ću uraditi zbog toga jer sam čuo sada stavove u sredstvima javnog informisanja od strane nekih republika koje su, recimo Makedonija za konfederaciju sada, ali sa ovim novim funkcijama, pa da vidimo, da pustimo ovaj naziv.

Kao prvo, Slovenija se tada nije jasno izrazila oko monetarnog sistema. Dopustila je, ustvari, obe alternative – zajedničku monetu, ili posebnu monetu, kao nešto što je u diskusiji. Ako mogu to da pojasnim, mislim da je za Sloveniju prihvatljiva i zajednička moneta, uz izvesne uslove: da bude unapred obezbeđeno sa nekim automatizmom, da to bude stabilna valuta, konvertibilna valuta i vezana na međunarodni monetarni sistem. Recimo, na evropski monetarni sistem. Znači, da se unapred sa ovim ugovorom, dogovorom odrede ovi principi i mehanizmi koji uopšte ne mogu da se menjaju. Znači, uopšte nema mogućnosti da tekuća ekonomska politika menja ciljeve, osnovne ciljeve ekonomske politike.

Verovatno bi se uz to pitanje postavilo i pitanje dislociranja centralne banke odnosno dislociranja nekih zajedničkih institucija. Znači, da ne bude sve na istom mestu, nego da nešto bude u Sloveniji, nešto u Hrvatskoj – za čitav prostor imperativno, ali bi se išlo fizičko dislociranje. Drugo, uz to ide naravno, ponuda da se zadrži zajednički ekonomski prostor, zajedničko tržište. Verovatno bi u tom slučaju se dogovorili zajednički za zajednički carinski sistem. To bi išlo logikom stvari. Kao treće, to je na ekonomskom polju. Naravno, sledeći ekonomsku logiku i tražeći neka obezbeđenja, institucionalna, da ove stvari mogu tako da funkcioniraju da budu neutralne, da su vezane na neke neutralne mehanizme, da ne može ničija politika ove stvari da menja. To je osnovni princip.

Inače, na drugom planu, na političkom planu jasno da se polazi iz principa političke suverenosti republike, političkog odlučivanja o svim stvarima, vlastitim stvarima, bez

mešanja u stvari drugih republika, probleme drugih republika. U odbrani bila bi prihvatljiva kombinacija zajedničke republičke armije, sa tim da se obezbedi osnovni uslov Slovenije – da vojnici Slovenije služe vojni rok u Sloveniji, a tada je bila data mogućnost da se specijalne jedinice zadrže i organiziraju zajednički.

Poseban problem je problem međunarodnog subjektiviteta. To sada dajem na kraju. Ovo pitanje nikad nije bilo do kraja razjašnjeno. U polaznim pozicijama Slovenije, tada kada smo dali ponudu za konfederaciju, bila je dopuštena mogućnost kombinacije – da se nešto od toga obavlja u republikama, a da republika može nešto da prenese na ovakav savez, na konfederaciju ili bilo kako da se zove, tako da mogu neke stvari zajednički da se obavljaju. Po mom mišljenju, tu je moguće i zajedničko članstvo u nekim ili svim međunarodnim organizacijama, ako se o tome postigne dogovor. Dakle, sve zavisi od dogovora. Ili, da se zajednički obavljaju poslovi u nekim zemljama, da bude to zajedničko ili ponegde posebno predstavništvo. To je bilo postavljeno u principu, dosta još nejasno, ali nikad nije došlo do pokušaja da se tu nešto razjasni, da se tu nešto približi, pa su i ove pozicije u Sloveniji ostale na tome, bez daljnje konkretizacije.

Moram reći, što više prolazi vreme, sve se više to i zaboravlja – niko o tome ne diskutira i stvara se utisak da ove stvari uopšte ne dolaze u obzir. Onda i u Sloveniji i u javnosti ispada kao da to nije ni realno. Onda je jasno da sve više ispada kao jedina mogućnost ovaj razlaz. Ali, Slovenija nikada nije formalno odustala od početnih polaznih predloga i ponude, i u vidu plebiscitarne odluke, na temelju, naravno suverenosti i samostalnosti Republike Slovenije je još uvek moguće razgovor. Ja ovo sada interpretiram, jer neko vreme nije o tome bilo uopšte govora ni sa naše strane, ali ja to radim u funkciji člana Predsedništva, više u funkciji člana Predsedništva, nego u funkciji slovenačkog pregovarača. Mislim da nije loše da se još uradi ovaj napor. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Za reč se javio Kiro Gligorov.

KIRO GLIGOROV:

Vidite kad smo pošli ovim putem razgovora o pojedinim oblastima, da to već ucrtava i pozicije i mogućnosti da vidimo gde smo više, gde smo manje usaglašeni, koja su otvorena pitanja, gde su moguća približavanja. Ali, ako mi dozvolite, samo pre toga – možda je izlišno, ali kasnije ću izneti po svim ovim oblastima naša stanovišta – da napomenem da bi za naše uspešne razgovore do kraja dobro bilo da nastojimo, koliko možemo svi, da u međuvremenu ovi propagandni ratovi koji se vode, koji mnogo smetaju da se dođe do jedne prave atmosfere, jednog stvaralačkog dijaloga u kome će se videti da je ipak, u krajnjoj liniji, kao što se evo i iz ove diskusije vidi, stalo svima da tu jugoslovensku zajednicu na neki način sačuvamo. Dakle, da vidimo samo kakva će biti, gde su nam interesi, šta je moguće uraditi.

Ja mnogo držim do ovoga, jer moram da kažem da se više bavimo time da svako jutro pogledamo listove, sijaset listova, naslova u listovima – svi mogući napadi, zaoštavanja, pri čemu ima svega i svačega – i što je rečeno i što nije rečeno. Nije to pitanje slobode štampe. To je pitanje stvaranja, bar sa naše strane, jedne atmosfere, prilaza, tim problemima da se to polako smiruje, jer ne vidim da u ovakvoj atmosferi pomažemo upravo svima onima koji bi želeli da doprinesu sa svoje strane da dođe do nekog sporazuma u ovoj zemlji. U takvoj atmosferi će, nažalost, ili doći do sukoba, sa nepredvidljivim posledicama, ili će – i to može biti posledica nakon toga – doći do građanskog rata, sutra malo intervencija.

Kad je reč i o našim sednicama, koje pripremamo i kad ih pripremamo, mogli bismo voditi računa o tome da ne nastaju određeni događaji, odluke i stavovi pre samih sednica, posle čega nastaju reakcije. Kad se predstavnici republika nakon toga vrate kući, sa takvih dramatičnih sednica, onda dolaze dalji akti i tako dalje. Sve ovo govorim u pravcu nužnog

smirivanja cele situacije da bismo mogli razgovarati kao razumni ljudi i sa punom političkom odgovornošću. Na žalost, cela ova situacija, koja je sada u javnosti, raspaljuje strasti, raste mržnja, a rešenja koja bi se i mogla postići postaju sve udaljenija, i to nepotrebno udaljenija. U jednoj mirnijoj atmosferi bi bile veće mogućnosti. Da smo u nekom ratu bili, građanskom ili bilo kakvom drugom, uvek bi bila pretpostavka da dođe do primirja da bi se normalno razgovaralo. Evo, sad smo neposredno u situaciji da sledimo ovo što je bilo na Bliskom Istoku. Možemo li mi među nama, u Jugoslaviji, uspostaviti primirje u tom propagandnom ratu i svemu tome što se odvija, da bismo mogli razgovarati o rešenjima za izlaz iz ove situacije?

Kao posledica toga – neću to ponavljati, jer smo govorili o tome, ali samo da pomenem – ekonomska situacija je sve gora, egzistencija ljudi je sve ugroženija. Preti avet ogromne nezaposlenosti i velikih oskudica. Po mom mišljenju, te aveti nisu daleko. Tu su, na vidiku. Već je bilo reči o dogovoru o prelaznom periodu koji bi, takođe, bio element smirivanja cele situacije i mogućnost da razgovaramo na ovaj način na koji je danas počela diskusija o ovoj tački. U međuvremenu, dok se sve ovo događa, sve suštinske promene koje bi nas približavale Evropi, ali one stvarne promene, ne događaju se ni u privredi, ni u državni organizacijama, ni u organizaciji države, pa otuda sve to zaoštavanje krize do kojeg dolazi a polako se približavamo situaciji, koliko vidim, odlukama u raznim republikama, pa ćemo, verovatno, i mi biti prisiljeni da odlučimo o maksimalnim ličnim dohocima, polako ćemo doći do garantiranih ličnih dohodaka za sve. Svi ćemo se izravnati, ali usled toga neće doći ni do kakvog zadovoljstva, niti napretka.

ANTE MARKOVIĆ:

Ima još dalje, Kiro – kazan.

KIRO GLIGOROV:

Kad je reč o predlogu koji je pred nama, ja imam da kažem dve napomene. Jedna napomena je u pogledu dogovora, a druga napomena je u pogledu toga da nam je predložen samo jedan određen koncept. Moj predlog je bio – ja sam razumeo da smo se oko toga konačno složili da počnemo razgovor – da razgovaramo o tome koja su gledišta republika u ove četiri oblasti, pa da na osnovu tog razgovora koji treba da bude i konstruktivan, i detaljan, budemo svi upoznati sa stanovištima svih učesnika u raspravi, da napravimo, tako da kažem, jedan inventar svega toga po ovim grupama i vidimo u čemu smo saglasni, gde su razlike, gde su mogućna približavanja. To je onaj dijalog o kojem je malopre govorio drug Drnovšek. Da vidimo gdje su mogućna pomeranja pa da onda vidimo da li sa svim tim pokrивamo interese i ovlašćenja koja imamo u vezi s tim razgovorima, pa ćemo se vratiti kući, opet razgovarati, tražiti izlaz iz te situacije.

U takvoj situaciji moguće je očekivati do kraja prvog polugođa da budemo načisto s tim šta možemo uraditi svi zajedno. Međutim, mi smo dobili jedan koncept savezne države, sa svim onim funkcijama, koja je u nazivima i tretmanu te države pa nadalje u stvari, otišla dalje i od sadašnjeg Ustava i od ranijih ustava koje smo imali. Hoću da napomenem samo jednu stvar, pa o tome neću više govoriti, nego ću izneti naše stavove o ove četiri oblasti. Polazi se od toga da se republike uopšte ne tretiraju ni kao države. To do sada nije bilo ni u jednom ustavu, niti u jednom ustavu republika stoji takva pozicija i definicija pozicije republike, uključiv i nove ustave ili promene ustava na bazi amandmana koji su doneti na Ustav Srbije, na bazi amandmana u Sloveniji, Hrvatskoj, kod nas, u Makedoniji i tako dalje. Razume se, to odmah izaziva velike probleme, kad se pođe na toj osnovi. To je veliki korak natrag. Ipak smo mi zajednica naroda i republika koji su oformili zajednicu. Svi to kažu u svojim ustavima, u ustavima svojih nacionalnih država. Ne možemo sada da previđamo tu činjenicu, jer to meni otežava bilo kakav razgovor u pogledu prilaza tom problemu.

Bojeći se toga, ja nisam slučajno predložio da razgovaramo o ove četiri oblasti. Videćemo, na kraju, da li je moguće da tu državu nazovemo na jedan ili drugi način, već prema sadržini o kojoj ćemo se dogovoriti. Ukoliko se te sadržine toliko razlikuju, onda se može razgovarati i o onim solucijama koje su bile predmet razgovora o tome da neki hoće da imaju federaciju, neki hoće da budu u drugom odnosu, neki hoće da budu u trećem ili hoće da se izdvoje i tako dalje. Ali, hajde, prvo, da vidimo koje su pozicije u pogledu tih četiri osnovnih oblasti, izbegavajući da se u tom smislu, pre ovih razgovora, a na kraju ćemo se opredeliti, ali prvo da vidimo šta ko zastupa i gde su nam istovetne pozicije, bliske, ili se veoma razlikuju, gde postoji mogućnost približavanja.

Mi smo rekli „zajednica suverenih država“, odnosno „zajednica država“. Kako će se zvati ta zajednica država, videćemo kad budemo završili te razgovore i kad se budemo dogovorili o materiji, o sadržini onoga što će biti život u toj zajednici, ako se složimo, a ne da pođemo od naziva pa da unutra unosimo ono što bilo po našem shvatanju, bilo po literaturi, bilo po onome kakva je bila praksa u svetu i tako dalje, dajemo karakter jednoj državi, pre nego što smo se dogovorili o sadržini. U vezi s tim, prešao bih ove četiri oblasti. Juče, u Sobraanju Makedonije, mi smo usvojili dopunu naše platforme i stavove u pogledu ove četiri oblasti. Ja ću to eksplicirati.

Što se tiče prve tačke, Makedonija će se zalagati za širenje sloboda i prava čoveka i građanina, za ukupno ugrađivanje čitavog međunarodnog korpusa sloboda i prava čoveka i građanina u Ustavu makedonske države i buduće zajednice. Te slobode i prava mogu biti ograničeni samo jednakim slobodama i pravima drugih. Mi ćemo se zalagati da buduća jugoslovenska zajednica suverenih država se zasniva na ovim odredbama, i da se obezbede, u vezi sa tim, neki efikasni mehanizmi za jedinstvenu zaštitu i unapređenje slobode i prava čoveka i građanina, jer je to danas, već praksa međunarodne zajednice.

Drugo. Od zajedničkog interesa u toj zajednici, bi bilo ostvarivanje pojedinih funkcija, iz oblasti makro-ekonomske politike i to: zajednički carinski sistem, zajedničko tržište i uslovi za slobodno kretanje robe, kapitala i radnika, jedinstveni monetarni sistem, pri čemu smo pod tim podrazumevali jedinstvenu valutu, konvertibilnu valutu i nešto slično što je govorio drug Drnovšek – vezanost te valute za jedan određeni evropski sistem, da bi sa tim prevazišli sve moguće voluntarizme, koji se mogu pojaviti u ekonomskoj politici, u tome da smo višenacionalna država, da će biti raznorazni pritisci kao što je praksa pokazala. To treba tek razraditi, razmisliti, videti, koje su realnosti, šta se može, da li je to postupni put, ili odjedanput. To su stvari koje treba još razrađivati, ali jesmo za jedinstvenu valutu.

Razmišljali smo o tome, ako bi recimo išli na različite valute. Ako imamo tržište i privredni prostor zajednički, onda te valute bi morale, slično Evropskoj Zajednici, imati međusobno utvrđen odnos kursa. U Evropskoj Zajednici je plus, minus 2,5 odsto moguće odstupanje. To nameće pitanje ekija, a i inače sloboda u kretanju tih valuta je vrlo ograničena, i svaka se devalvacija i revalvacija mora dogovorno utvrditi. Prema tome, to je samo tehničko pitanje – da li imamo više valuta, ili jednu valutu. Imajući to u vidu mi smo bili za to – da ne pravimo te eksperimente, da imamo jedinstvenu valutu. Prema tome, ne treba to apriori, ovako odbacivati. Treba da uđemo po materiji u to pitanje, da vidimo šta je moguće tu uraditi, da iz toga ne pravimo velika principijelna pitanja, koja onemogućavaju da dođemo do nečeg zajedničkog. Finansiranje zajedničkog organa jugoslovenske zajednice na principu kotizacije. Ove funkcije smatramo da predstavljaju taj minimum, koji omogućuje da funkcionira jedna savremena zajednica, koja stremi tome kao što se izjašnjavaju sve republike, da usvoji evropske standarde, i da u nekom doglednom vremenu ude u Evropsku ekonomsku zajednicu.

Treće. U vezi sa odbranom. Odbrana zemlje, smatramo da treba da bude zajednička funkcija, tim putem što bi postojale zajedničke oružane snage i što bi postojala teritorijalna odbrana, s tim da taj zajednički deo oružanih snaga štiti i brani nezavisnost, integritet

i teritorijalnu celokupnost jugoslovenske zajednice samo od spoljne agresije. Rukovanje i komandovanje zajedničkim oružanim snagama se uspostavlja preko zajedničke komande; to ne znači da ne može imati svog vrhovnog komandanta, ali ta zajednička komanda, kao što je i sada u licu Predsedništva SFRJ, mora biti zajednička. U slučaju rata, teritorijalna odbrana bi bila sastavni deo zajedničkih oružanih snaga, i bila bi potčinjena zajedničkoj komandi. U uslovima mira, rukovođenje i komandovanje je funkcija predsednika republika, odnosno Predsedništva.

MOMIR BULATOVIĆ:

Rekli ste – „u slučaju rata“. Pitam – kojeg rata, jer postoje razni ratovi? Da li mislite samo na agresije, ili to važi i za građanski rat?

KIRO GLIGOROV:

Ja sam bio eksplicitan, rekao sam – u slučaju ugrožavanja nezavisnosti, integriteta i teritorijalne celokupnosti jugoslovenske zajednice. U vezi četvrte teme, jugoslovenska zajednica suverenih država ostvaruje međunarodne odnose, polazeći od toga da se mora uvažavati i suverenitet republika – to se mora uvažavati, i da se afirmišu i poštuju i interesi republika. Makedonija će se zalagati da odnose sa inostranstvom ostvaruje preko zajedničkih organa, u granicama međunarodnih pravila i dogovora. Međunarodno predstavljanje bi se vršilo preko zajedničkih diplomatsko-konzularnih predstavništava, koja bi, istovremeno, predstavljala jugoslovensku zajednicu i suverene države te zajednice. Makedonija će tražiti da bude, svakako, zastupljena svojim kadrom u diplomatsko-konzularnim predstavništvima, srazmerno, a posebno u susednim zemljama Makedoniji, u zemljama gde žive njeni iseljenici, kao i u drugim zemljama gde imamo koncentraciju Makedonaca; razume se, i sa onim zemljama gde ostvarujemo posebno veliki privredni, kulturni i drugi interes, odnosno saradnju.

Zalagaćemo se za paritetnu kadrovsku zastupljenost u organima koji su zaduženi za odnose sa inostranstvom na nivou zajednice. Naše trajno opredeljenje i interes je – molio bih da se to razume, obzirom da smo republika sa preko dva miliona stanovnika, a preko pola miliona je iseljenih Makedonaca – da Socijalistička Republika Makedonija mora voditi neprekidnu brigu o zaštiti položaja prava delova makedonskog naroda koji kao nacionalna manjina živi u susednim zemljama; zatim, za Makedonce koji žive u drugim zemljama, za iseljeničtvo iz Makedonije – to je ovih pola miliona o čemu sam govorio, i za građane na privremenom radu u inostranstvu. Prema tome, naša Republika će u dogovorima za buduće uređenje Jugoslavije insistirati da ova briga bude jedna od osnovnih funkcija naše sopstvene, ali i buduće jugoslovenske zajednice suverenih država. Zato, mislimo da ta naša buduća zajednica i njena spoljna politika ne bi mogla praviti kompromise na štetu ostvarivanja prava Makedonaca koji žive u susednim zemljama.

Konačno, dogovor o idućoj Jugoslaviji, kako će se ona zvati, odnosno za prelaz iz jednog u drugi sistem uređenja odnosa u zemlji, treba da se ostvaruje isključivo na miran i demokratski način, u atmosferi međusobnog poverenja; zato sam i insistirao na nekim koracima koje bi morali napraviti u vezi sa propagandnim ratom i napetostima koje postoje u zemlji, i na puno poštovanje svih pogleda i mišljenja u toku iznalaženja rešenja koja će, na kraju, ako budemo konstatovali, biti prihvatljiva za sve republike i sve narode koji žive u Jugoslaviji. Do postizanja tog dogovora, Makedonija se zalaže za poštovanje postojećeg ekonomskog, društvenog i političkog sistema, Ustava SFRJ i za obezbeđivanje normalnog funkcionisanja organa federacije.

Ako bi se to prihvatilo, mi bi sve zakone i promene koje smo izvršili suspendirali. Dobili smo nalog Parlamenta da u budućem koncipiranju ustavnih odnosa u zemlji se zalažemo za to da se ne čine jednostrani akti i mere koji će dalje pogoršavati situaciju u pojedinim republikama i u celini i koji će dalje narušavati tržište u Jugoslaviji, kreditno-monetarni

sistem i odnose u platnom sistemu, što znači i platni promet. Najzad, u budućem uređenju međusobnih odnosa u Jugoslaviji ne može se dovoditi u pitanje državnost republike i unutrašnje granice u zemlji. To su naša stanovišta. Mi smo juče sazvali Skupštinu, bila je velika debata, sa razlikama. Pre toga je bila i jedna inicijativa, koja nije u Skupštini prošla, da Makedonija donese akt o razdruživanju. Iza ovih stavova je, praktično, stao naš Parlament, sa dva protiv i četrnaest uzdržanih.

MOMIR BULATOVIĆ:

Postavio bih jedno pitanje, bez ikakve namjere. Iskreno da kažem, ne razumijem ovaj koncept, pa vas molim da mi pomognete. Taj koncept je, po meni, teorijski fino zamišljen, ali ja, lično, ne doživljam da on može da odgovori na aktuelno stanje. Koliko ga ja upoređujem sa nekim svojim skromnim znanjem, čini mi se da je jedinstven u svijetu i da je, po mom osećanju, nefunkcionalan. Dozvolite da pitanje formulišem na slijedeći način.

Svaka država ima oružane snage i njihova funkcija je, koliko ja znam, odbrana te države u ratu i u miru. Ovdje se govori o jugoslovenskoj zajednici. Spominje se da postoje neke zajedničke oružane snage koje treba da intervenišu u slučaju spoljne agresije na jugoslovensku zajednicu. Ali, na moje pretpostavljeno i možda nejasno formulisano pitanje, kakva je namena tih zajedničkih oružanih snaga u slučaju izbijanja sukoba širih razmjera unutar te zajednice? Očigledno, odgovor je pojašnjen – tu ne bi trebalo da se miješaju zajedničke oružane snage. To, uopšte, ne dovodim u vezu sa sadašnjom aktuelnom situacijom, ali postavljam pitanje – možete li da zamislite da se u jednoj suverenoj državi biju ljudi do istrebljenja, a da postoji određena oružana sila koja kaže: mi u to ne možemo ništa da se miješamo, jer se radi o nekom zadatku koji je izvan nas. Sada ja upadam u jedan potpuni galimatijas. Ja bih shvatio da, recimo, ovakav prijedlog daju velike i jake države. Da li ste izračunali – koliko bi imala jedna teritorijalna odbrana pojedinih suverenih republika; ne govorim samo o Crnoj Gori; nama i nije taj broj mnogo bitan, ali, očigledno bi se dovelo do strahovito velike nesrazmere u broju obučenosti i opremi oružanih snaga koje treba da obezbijede da se ne može dovoditi u pitanje državnost republike i unutrašnje granice u zemlji.

Vidite, realni problem je da ljudi ne prihvataju unutrašnje granice u Jugoslaviji, mi ih ne izmišljamo, ne postavljamo taj problem zbog toga što želimo sebi da komplikujemo život i svakodnevnicu. On je, objektivno, postojeći, razdružila se Hrvatska od Jugoslavije, Kninska krajina od Hrvatske, eto ga sukob. Kako ćemo pokušati i moći da interвениšemo u tom smislu? Meni fali jedan motiv, zaista duboko uvažavam i afirmišem suverenost naših republika, ali je to protivrječno celokupnom trendu. Da li je, recimo, Italija izgubila od svoje suverenosti što se podvrgla veoma strogim pravilima integracije u Evropsku ekonomsku zajednicu? Da li je Francuska izgubila išta od svoje suverenosti, što je način komandovanja i upotrebom multinacionalnih snaga u Zalivu bio sasvim centralizovan i usmjeren isključivo prema jednom cilju? Suverenost se, prema onome, koliko ja znam, brani dugoročno, smišljeno i u susretu sa realnim problemima.

Ja, recimo, ako vodim računa o interesima Crne Gore, a zbog toga ovdje i sjedim, nikada neću prihvatiti i založiću se koliko mogu. Ako taj prijedlog prodje, to će biti i kraj činjenice da ja ovdje sjedim; nikada neću prihvatiti činjenicu da postoji, recimo, jedinstvena carina i da postoji jedinstvena moneta, a da ne postoji institucija i banka za uravnoteženje regionalnog razvoja. To su takva istorijska iskustva. To praksa pokazuje. Čudi me, recimo, da jedna Makedonija, koja se, takođe, nalazi u situaciji nedovoljne razvijenosti, nije formulisala i taj svoj prijedlog. Ne govorim o FNP-u, govorim samo o objektivnosti i neophodnosti da se stvari razmatraju na način koji je objektivno civilizacijsko dostignuće i trend.

Znači mi možemo, i ja sam shvatio da je to, otprilike, i suština našeg prijedloga. Možemo maksimalno da afirmišemo našu samostalnost i suverenost kroz neke više forme integracije. Mene čudi da u ovom prijedlogu koji, po meni, dosta dobro sa stanovišta pravne

tehnike razrađuje osnovne principe, da se govori da je korak nazad u odnosu na dosadašnju poziciju i ulogu republika. Ja to lično tako ne doživljam. Mi svi znamo, ako imamo jedinstvenu valutu i ako želimo da spriječimo kako se i u samom prijedlogu kaže volun-tarizam, onda to znači da ne možemo da govorimo o potpunom suverenitetu. Možemo da kažemo da postoji jedan organ, koji će nas u interesu racionalnosti i pravila zajedničkog života, spriječavati da se dešava ovo što se do sada dešavalo, da svako radi ko šta hoće. Ali, to znači da objektivno moramo postupati po veoma strogim pravilima ponašanja. Mi to ve-rovatno nastojimo da kompenziramo time da ćemo se vezati uz neke evropske kriterijume standarda i načina određivanja valute, ali i odatle vam se javlja problem, šta ćete uraditi ako neko objektivno tako neće da uradi.

I ja konačno shvatam čitav problem samo oko toga, da se izjasnimo da li to jeste država ili nije država. A računam da se sve iz ostalog podrazumeva. Razlozi političke mu-drosti stvarno nalažu da mi upotrebljavamo izraze: zajednica, da tražimo moduse našeg minimiziranja unutrašnjih sukoba, ali nemojte da skrivamo od sebe samih spremnost ili sposobnost da živimo u jednoj državi ili da ne živimo u jednoj državi. Riješenja koja su ov-de data, nećete mi zameriti družu Gligorov, jer mene samoga bune, objektivno pokazuju da različito sada tumačimo naše interese. Recimo, jer jedna teritorijalna odbrana i vojska jedne Crne Gore, ne može se suprotstaviti makar u nominalnom i brojčanom stanju, neće mi gospodin Mesić zameriti, ne može se ta teritorijalna odbrana suprotstaviti recimo zah-tevu republičke vojske Hrvatske koja bi poduprla zahtijev da Boka Kotorska pripadne Hr-vatskoj. Ne može se suprotstaviti.

BORISAV JOVIĆ:

Piše – samo spoljne granice.

MOMIR BULATOVIĆ:

Onda se sada postavlja pitanje, šta u stvari znači zajedničke oružane snage? Vidite da mi ne možemo elementarni problem da riješimo, a znamo kakva je tehnologija, metodolo-gija rada svake vojske, da je to maksimalna centralizacija i homogenizacija odlučivanja. Ovaj model je, za mene, sa teorijske strane, sa strane uložених добрих volja i napora veoma interesantan, ali meni lično ne riješava probleme sa kojima se mi ovde suočavamo. Ja ću podsetiti na ono što mi već svi znamo, da su naši građani naoružani, svi, bez razlike, da se noćima zaključavaju, da se boje, da traže neka riješenja, a bojim se da ona koja im mi nu-dimo, barem mene lično, ne zadovoljavaju. Nećete zameriti na ovoj slobodi.

STIPE MESIĆ:

Naprotiv, pa to je pravi dijalog. Nemam ništa protiv toga.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč drug Gligorov.

KIRO GLIGOROV:

Ja, prvo, kada je reč o armiji polazim od toga da ako tako zapišemo, da skinemo tu, kako da kažem, hipoteku, strah, da će se bilo šta u ovoj zemlji rešavati na takav način. Ako dođemo do pravog sporazuma, ako ga svi parlamenti u Jugoslaviji usvoje, onda zaista ja ne vidim potrebu da na tome insistiramo sada, jer bi ta zajednica, valjda, tako dobrovoljno, nakon svih ovih rasprava konstituisana, trebala da pođe od toga da će prema spoljnom ne-prijatelju trebati armija, a ne prema tome da unutar republika dođe do ratova i do sukoba. Ali ne odbijam to pitanje da ga u raspravi detaljiziramo, da vidimo šta, kako, da li u nekim situacijama, kada, pod kojim uslovima, da razgovaramo o tome, da vidimo. Ali, mi smatra-mo da bi to veliki korak napred bio u pogledu skidanja ovog nepoverenja, koje sada postoji. Upravo zato što smo mala Republika, na kraju krajeva, a ne obrnuto. Jer mala republika je ugrožena spolja, ne računamo da će biti ugrožena od članica te zajednice.

Drugo pitanje, što se tiče granica, ako se mi složimo da dođemo do tog zajedničkog koncepta te naše buduće Jugoslavije, zajednice, kako ćemo je zvati – ne znam, zašto bi bilo pitanje granica na dnevnom redu? Zbog čega?

Ako smo u prvoj tački pošli od toga da su sva moguća i u najsavremenijim kodeksima ustanovljena prava građana, moraju poštovati. Možda vam ja izmakla ta rečenica koju sam rekao, „i efikasan mehanizam zaštite na nivou zajednice tih prava“. To sam pročitao. Prema tome, vodim računa o tome. Ja mislim da ne treba apriori da priđemo tim stvarima. Zato sam ja protiv toga da pođemo prvo od definicije, odnosno od kategorije, da li smo za saveznu državu ili nismo, pa ćemo onda razgovarati šta će ta zajednica biti. Ja bih želeo da prevaziđemo taj način rasprave, pa ćemo na kraju konstatovati šta je to.

Treće, potpuno ste u pravu što se tiče problema razlike u razvijenosti, bilo je u našem Parlamentu nekoliko diskutanata u vezi sa tim, to nismo mi predvideli, smatramo da je to pitanje koje će doći na dnevni red u toku daljih razgovora i tu se, isto tako, zalažemo za one mehanizme, koji postoje u Evropskoj zajednici. Način, kako oni to rešavaju, mislim da je sasvim adekvatno.

Što se tiče suvereniteta, da se razumemo, isto tako mislim da su, ili neki strahovi da se radi o ne znam kojim zadnjim ciljevima ili mi ne razumemo razlike koje postoje među našim narodima i republikama u vezi sa problemom ostvarivanja suvereniteta i nacionalne države. Ja sam pokušao, prošli put, i nisam hteo da vas s tim puno gnjavim, ali sam, u bilateralnim razgovorima, detaljno o tome govorio, u Sloveniji i Hrvatskoj, posebno u Bosni i Hercegovini; jer, tamo mi je postavljeno to isto pitanje – zašto mi to naglašavamo toliko. Srbija je bila u situaciji da ostvari taj svoj nacionalni ideal pre 100 ili 150 godina. To je slučaj i sa Crnom Gorom.

Makedonski narod je podeljen; prvi put je stvorio svoju državu 1944. godine, u Prohoru Pčinjskom. To je osetljivo i vrlo krupno pitanje – zašto ne uvažiti to i tom narodu dati mogućnost da smatra da je u ovoj zajednici i sa drugim članicama te zajednice, obezbedio svoju suverenu nacionalnu državu i hoće da taj njegov suverenitet dođe, u ovim funkcijama, do nekog izražaja tamo gde on smatra da ima neki interes? Zašto biti odbojan prema tome? Zašto to ne razumeti? Zašto ne shvatiti – u procesu?

Druga stvar je ovaj primer koji ste navodili sa evropskim zajedničkim tržištem. On upravo to potvrđuje. Mislim da je bila prva sednica na kojoj sam prisustvovao i kada sam govorio o savremenom shvatanju suvereniteta. Ne znam da li se toga sećate, no, postoje stenogrami. Izričito sam govorio da savremeno shvatanje suvereniteta znači da je svako za sebe nedovoljan, da se mora svako za sebe udruživati; da mora ulaziti u šire ekonomske, političke i druge zajednice; samim tim što se odlučio na to, on mora biti spreman da određeni deo suvereniteta obavlja zajednički, zavisno od toga kako ko to zove; takođe, zašto ne shvatimo sve to kao jedan proces, kao što je sav ovaj praktični, pragmatski svet na koji ne želimo da se ugledamo – mnogo više volimo čiste situacije, volimo definicije, kategorije od kojih ne odstupamo; a oni, u jednom neprekidnom procesu idu ka sve većem udruživanju. Šta nama smeta da, u procesu od desetak godina, paralelno s tim kako ćemo ići u toj evropskoj zajednici, i mi sami prevazilazimo to nepoverenje koje je sazdanu i to što se oseća potreba kod nekog naroda, u nekoj republici da treba da oseti da je suveren, da hoće da bude suveren? Zaista želim da me shvatite kakva su razmišljanja u našoj republici i našem narodu. To savremeno shvatanje suvereniteta ne ništi suverenitet ni jedne određene države, ali je stavlja u kontekst savremenih uslova. To nikome ne može da smeta.

BORISAV JOVIĆ:

Dajem pauzu za ručak.

/Pauza od 13,30 do 14,30 sati/

/Posle pauze u 14,30 sati/

BORISAV JOVIĆ:

Nastavljamo sa radom. Kućan je momentalno otišao u VMA i vratiće se brzo. Pošto je rekao da neće učestvovati po ovoj tački, rekao je da radimo. Vratiće se čim bude mogao.

KIRO GLIGOROV:

Pred kraj je rekao da može reći. Nije loše da ga čujemo.

BORISAV JOVIĆ:

Sigurno. Zašto da ne? Jednostavno, zamolio je da radimo, da ga ne čekamo, dok se ne vrati. Ima reč gospodin Izetbegović.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja se, istina, nisam bio javio za reč, ali predsednik Jović me prozvao, a pošto je inače računao da ne možemo otići odavde dok nešto ne uradimo, ja ću reći neke stvari. Naime, držim da smo u situaciji da neki izlaz moramo da tražimo. Ja ne vidim drugog izlaza osim u onome što sam na prvom svom razgovoru ovde rekao, u jednom nizu kompromisa, nekom nizu ustupaka uzajamnih, da bi se došlo do nekog zajedničkog rješenja.

Prva stvar, prvo što mislim gde bi trebalo postojati kompromis, to je problem definicije. Naime, čini mi se da bi trebali da priznamo dvije činjenice: da postoje suverene republike i treba da postoji jedna država. To je, po mom mišljenju, ono oko čega bismo morali da se složimo. Mislim da se mimo toga ne može tražiti izlaz u Jugoslaviji uopšte. Nije moguće uopšte ubediti republike u tome da nisu suverene i da ne pristupaju ovom dogovoru kao suverene republike. Mislim da je to iluzija, da je uzaludan trud u tom pravcu ići. S druge strane, treba nam država, treba nam jedna državna zajednica koja će održati kontinuitet sa ovom Jugoslavijom. Mislim da bi se glavni ustupak sastojao u tome da federaciju konačno priznaju i prihvate i progutaju, i prevale preko jezika tu reč – suverene republike i obrnuto, da konfederalisti priznaju da će postojati država, jedna država koja može biti po broju i po obimu kompetencija jako sužena, ali koja treba da postoji dalje.

Kad to kažem, iznosim suštinu bosansko-hercegovačkog stanovišta. To je ono o čemu se Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, uprkos mnogim drugim neslaganjima u toj stvari, u toj tački slaže. U prilog toga, ovde bih pročitao jedan mali tekst, kratak tekst koji sam, upravo, dobio od Bogića, koji je on malo pre dobio, a tiče se posjete Pregla Sjedinjenim Američkim Državama. Odatle naša Ambasada javlja sledeće: Gospodin Robson, s kojim je Pregl razgovarao, u uvodu je rekao (upadica – Ante Marković: To je zamenik ministra finansija) da ga situacija u Jugoslaviji sada mnogo podseća na stanje u Bugarskoj decembra prošle godine, kada je sve stalo, zakoni, sistem i privreda ne funkcioniraju, a traži se pomoć sa strane da se stvari otkoče i krenu naprijed. U takvim situacijama oni, tj. Sjedinjene Države rekli su im jasno: „Mi vam ne možemo pomoći, ako si sami ne pomognete, to znači ako svijetu pokažete jedinstvenu političku volju u zemlji, ako reforme krenu i prate ih demokratske promene, MMF, Svjetska banka i ostali, uključujući i SAD, kao i privatni biznis, svi će da pruže odgovarajuću podršku“.

Ima utisak, tako kaže ambasada, da u Jugoslaviji treba sakupiti zajedno sve odgovorne faktore i reći istinu, slično kao što su rekli Bugarima, ako želimo naprijed, ako hoćemo progres i ako želimo da nas svijet shvati i podrži, treba prvo svoju kuću da dovedemo u red. Podsetio je da je već ovo u nekoliko navrata ranije slično rekao našem ambasadoru, što je ambasador i potvrdio i rekao da je tu poruku vjerno preneo u zemlju. Ima sličnih stvari, ali to je suština stvari.

ANTE MARKOVIĆ:

Kao da je slušao moje izlaganje danas.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Mislim treba u paketu stvari rešavati. Prije svega, što se tiče niza kompromisa.

BORISAV JOVIĆ:

Jesu li pomogli Bugarima?

KIRO GLIGOROV:

Počeli su sada. Dobili su 600 miliona dolara.

ALIJA IZETBEGOVIĆ;

Ja ne znam.

ANTE MARKOVIĆ:

Poljaci dve milijarde, Mađari milijardu osamsto.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Sa ove četiri grupe pitanja trebalo bi pokušati na ovaj način da nađemo izlaz. Recimo, da ih podelimo na parove, nekakve grupe ljudi, koji bi eventualno podneli po jednu formulu. Radi se o jednom kratkom tekstu, jednoj definiciji kako bi to izgledalo. Konkretno treba da se reguliše pitanje, recimo, privrednog sistema. Mi bismo se, recimo, u Bosni i Hercegovini složili sa jednim rešenjem koje bi prihvatile istovremeno Slovenija i Srbija. Kada bi se Drnovšek i neko iz Srbije složili sa tim, ovo što je Drnovšek malo prije izneo, to je potpuno prihvatljivo za nas. Oni ne odbacuju zajedničku monetu, ali postavljaju neke uvjete u pogledu položaja i uopće te centralne emisione banke, kako bi funkcionirala, da bi bilo u funkciji onoga što se želi, da bi se sprečile neke zloupotrebe., i postavlja niz uvjeta u pogledu vezanosti za konvertibilnost, vezanost za evropsku monetu.

Držim da bi dobro bilo da, recimo, da se o takvoj definiciji sporazumeju konkretno Slovenija i Hrvatska, Slovenija i Srbija. Što se tiče vojske, mislim da bi trebalo tražiti rešenje. Vidite, gospodin Mesić je izneo jedno rešenje, kojim ne odbacuje zajedničku vojsku. To je, po mom shvatanju, veliki napredak. Trebalo bi u tom pogledu da uzmemo još jednog predstavnika Crne Gore, pa neka pokušaju oni definirati jednu poziciju. To su ipak neke konfederalno-federalne pozicije, da Mesić i još neko pokušaju da definišu tu stvar. Što se tiče ljudskih prava, to bi, recimo, predstavnici Bosne i Hercegovine, Makedonije i Kosova mogli uzeti na sebe da riješe. Da vam donesemo sledeći put jedan tekst od pola stranice, oko koga bi se mi složili za kompletnu Jugoslaviju.

Što se tiče ove definicije, tu bi verovatno trebali svi šestoro da se pozabavimo, da nađemo taj problem međunarodno-pravnog subjektiviteta te buduće jugoslovenske državne zajednice, te države, kako bi se to moglo pomiriti sa izvesnim ambicijama suverenih republika, da budu subjekti u međunarodnom pravu, na neki način, na nekom nivou. Lično mislim da je za to dovoljan ekonomski nivo, da mogu u ekonomske odnose stupati u okviru nekih globala koje bi se utvrđivale na nivou zajednice, ali da mogu tu samostalno raditi. Uostalom, već tu postoje nekakva polja koja su dostignuta. Tu se ne može ići natrag. Može se to izdefinisati, možda se može malo unaprediti, može se videti da li je moguće uspostaviti i sam subjektivitet republika, međunarodno-pravni, kao i međunarodno-pravni subjektivitet te buduće zajednice, gde je to, na kom je to nivou, da ne dolaze u sukob. To bi od prilike bila ta tri-četiri polja koja su najverovatnije sporna.

Ako bi u tom pogledu postigli jedan napredak za sledeći put, mislim da bismo uglavnom riješili stvari. Dakle, da ponovim, to bi bio problem suverenih republika koje grade državu. Prema tome, država ima međunarodno-pravni subjektivitet. Sada bi trebalo videti kakva je pozicija republika u međunarodnim odnosima, da se definira. Da se jasno kaže u čemu se sastoji. Drugo je privredno polje. To je problem monete. Naravno, svi se slažemo da bi to bio jedinstven carinski prostor, jedinstveno uređen privredni prostor omeđen granicama današnje Jugoslavije. Da vidimo kako bi tu stajalo sa monetom i sa centralnom bankom, emisijom, koje bi garancije bile potrebno da se ispune, pa da odgovara rešenje jednoj Sloveniji i jednoj Srbiji, pa prema tome automatski odgovara, verovatno, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Onda, problem vojske. Mislim da su to tri-četiri stvari.

Što se tiče ljudskih prava, tu je najlakše teorijski se složiti. Praktički je tu najteže ići, jer tu ima jedno ogromno neobrađeno polje. Verovatno bi mi, Makedonija i Kosovo, mogli da definiramo taj domen ljudskih prava. Mehanizam eventualnog Suda za zaštitu ljudskih prava je tu takođe, bio bi jugoslovenski sud kojem bi mogao svaki građanin Jugoslavije da se obrati. Moglo bi se predvideti potpisivanje Konvencije kojom se može građanin Jugoslavije obratiti čak i međunarodnim forumima za zaštitu ljudskih prava. Sve ovo je jedan kompleks pitanja koji bi isto tako mogao da bude obrađen vrlo kratko, na stranici teksta, i mislim da bismo time videli da li uopće postoji mogućnost da se na ta tri-četiri polja susretnemo.

Papir koji imamo pred sobom za nas nije prihvatljiv jer polazi od koncepcije Savezne države, koja, mislim, više nema šansi. Savezna država ovog tipa nema šansi. Jedna jugoslovenska država, buduća država, ovako koncipirana kako sam sada rekao još uvek ima šansi i potrebna je. Mislim da će i oni koji su bili izgubili vjeru u nju, nakon izvesnog razmišljanja i uzimanja u račun čitavog niza stvari s kojima je to tzv. razdruživanje povezano, možda mogli da promjene stav ako bi ona ipak bila definirana, u ovim bitnim pitanjima: subjektivitet, odbrana, privreda, ljudska prava. Ako bismo se u tom pravcu našli, mislim da bismo možda mogli da se dogovorimo da to bude jedna država i da tu ne bude problema kada ona bude definirana. Po mom shvatanju, bilo bi prihvatljiva za sve.

Sve to skupa bi trebalo da bude praćeno ovim što je gospodin Gligorov rekao, obustavom medijskog rata, što nije dovoljno samo kazati, a verovatno niko od nas sada ne bi digao ruku protiv i rekao da se nastavi medijski rat. Međutim, potrebno je da se nešto izvrši, da se neki mehanizam kontrole nad tim poslovima uspostavi, da postavimo neki odbor koji će malo kontrolirati šta rade sredstva informisanja, kako se ponašaju u ovom vremenu, da njihov izvještaj dobijemo ovdje na sjednici i vidimo šta to piše „Politika“ šta piše „Vjesnik“, koji se izrazi upotrebljavaju u ustašoidnosti vlasti, o fašistima, o građanskom ratu, o pokoljima, bartolomejskim noćima, i šta se sve ne pominje i čime se ustvari huška narod, uznemiruje svijet bez potrebe. To, po mom mišljenju, nije dovoljno.

Morali bismo razmisliti o još jednoj stvari koju sam ja prošli put pomenuo, koja možda malo jeretički zvuči, ali, bože moj, da razmislimo o ovoj situaciji i o aboliciji, da ovo pitanje pretnje koje danas postoji, sukoba između Armije i jedne republike, skinemo s dnevnog reda. Podsetio bih vas da je 1966. godine, kada je bio Brionski plenum i kada je ustanovljen čitav niz zloupotreba, koju je izvršila Služba državne bezbednosti, da je sve bilo vrlo jasno utvrđeno, ali je istovremeno bilo praćeno abolicijom. Mlađi ljudi se sigurno ne sećaju, ali je upravo tako bilo, jer je jedan broj ljudi trebalo da odgovara krivično i verovatno dopadnu teških godina zatvora, ali, tada je bilo mudrosti da se kaže da jesu te i te stvari urađene, ali nije u interesu da se ide na gonjenje, utvrđuju se nepravilnosti, vrlo teške nepravilnosti gde ima i mrtvih glava i svega drugog, progona i ostalog, ali je nakon toga sledila odluka o aboliciji da bi se narod smirio i ta stvar na taj način riješila.

Verovatno, da je došlo do gonjenja i progona, do suđenja, stvari bi se dalje zaoštravale bez ikakve potrebe. Tada je u političkom vrhu nađeno hrabrosti da se povuče takav potez. Ne kažem da u ovom slučaju u Hrvatskoj nije napravljeno niz stvari koje nisu u redu, pravo da vam kažem – detalje ne znam, nisam imao vremena da se upuštam u sve skupa, ali ne isključujem da je tu bilo izvesnih stvari. Međutim, sada podgrijavati hapšenje jednog ministra, pa onda pokretati krivični postupak protiv predsednika jedne od republika, u ovakvoj situaciji ne vodi ničemu i jasna je stvar da to nisu uvjeti za pregovore. Nisu to uvjeti da se nadje izlaz iz stanja.

Ovo što sam sada iznio, pitam se stalno, da li mi hoćemo da dođemo do zajedničke države ili nećemo. To se pitam čitavo vrijeme. Ali, još uvijek sebi ponekad odgovaram odnosno ponekad odgovaram sebi da očigledno nećemo i da je sve ovo pomalo neka igra, da vam pravo kažem. Ali, ovo govorim sa uvjerenjem da mi još uvijek hoćemo da dođemo do

rešenja i hoćemo da održimo tu zajednicu, pa sad, u funkciji toga, po mom mišljenju bile bi i takve mjere da bi tenzija popustila, da se to više ne radi, iako, ne kažem da krivice nisu postojale. Ali, u svim društvima postoje krivice, postoji i abolicija ili amnestija, ne znam šta još...(prekinut u izlaganju).

KIRO GLIGOROV:

I u crkvi oprostaj.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Naravno, postoji nešto i tako dalje. Ali, ovako da mi pregovaramo a da predsjednik jedne republike ne dođe, jer se tužilac našao da protiv njega povede krivični postupak, u jednoj stvari koja nije baš tako jasna... ja bih sam smatrao da je potpuno neumesno bilo da je neko rekao: „Molim vas, dođite s vojskom ovamo“. Međutim, on kaže: upotrebite vaš uticaj da se nešto – dakle on smatra nekim mešanjem u unutrašnje poslove, sa pozivom na intervenciju, u šta, naravno, nikog pametnog ne mogu ubjediti. Mislim da je to suviše zaostavanje stanja.

Meni ovo dokazuje da postoje neke snage kojima nije cilj da se dođe do izlaza, nego da se dalje komplikuju stvari. Evo, to sedište (pokazuje) je prazno. Gospodin Tuđman treba da sedi tu ako hoćemo da dođemo do nekog razgovora, do nekog izlaza. Mislim da bi trebalo razmisliti o ovoj stvari, da se i Armiji omogući da izađe svetlog obraza iz svega toga, u interesu svega toga, nekakva abolicija za rešenje tih stvari. Ona situacija u Hrvatskoj nije normalna. A, naravno, postojeći organi su dužni, bez vaše intervencije, da preduzimaju mere. Nisu ni ovlašteni da te mjere prestanu, oni su dužni da vrše svoj posao, osim ako im ovo tijelo ovdje, koje drži ključ tog pitanja, ako im ne kaže: obustavite te mjere, ne trebaju nam sada, politički razlozi za to postoje.

Ne znam koliko sam bio jasan, ali mislim da bi u tom pravcu trebalo tražiti rešenje. Nisam za to da se velike komisije formiraju, velika tijela ne mogu ništa napraviti, da se jednoj komisiji da da obradi čitav niz pitanja, već da se to isparceliše: o vojsci dva čoveka, o moneti dva čoveka, o ljudskim pravima tri čoveka i o onoj definiciji nas petoro-šestoro, mislim da bi trebalo svih šest da to izdefinišemo, da se uzajamno ubjedimo i nađemo nekakav izlaz iz tog stanja, ponavljajući da moramo konačno utvrditi – progutati tu stvar: postoje suverene republike, kako da nisu suverene, čak i ništa ne slušaju – još su bezobrazne suverene, mogu vam reći, a ne samo da su suverene. Jednostavno su na jedan bezobrazan način suverene, ponašaju se kao države, neće da rade, neće da plaćaju, neće da slušaju, krše ustavne zakone. Ovo je negativna strana te suverenosti. Ona se time potvrđuje na jedan negativan način. Zašto da sporimo tu činjenicu i kažemo: ne?

Tvrde: nije suverena nisu suverene republike – federacija je suverena. Ko kaže? Gde je ta federacija? Neki je zovu „pevačko društvo“. To više nije federacija. Dajte da pođemo od realnih odnosa, ti odnosi su se uspostavili i, ako federacija postoji, molim vas neka nam gospodin Marković odmah riješi probleme. Ali, vidite – ne može da ih riješi. A, naravno, što se tiče riješenja silom svi se slažemo da to nije put i prema tome, pođimo od realnih odnosa, jer drugog puta nemamo.

Naime, za konfederaciju su svesno dvije republike, za federaciju uvjeravam vas isto tako dvije, Bosna i Hercegovina ne može da uniđe u federaciju u kojoj nisu Hrvatska i Slovenija. To više nije stvar naše volje, to je stvar odnosa u samoj Bosni i Hercegovini. Onda, imamo na pretnji građanski rat jer u Bosni i Hercegovini postoji apsolutno slaganje da Bosna i Hercegovina takva ostane, da bude u jednoj državi, međutim, čim bi došlo do jedne parcijalne federacije, tada ne postoji saglasnost u Bosni i Hercegovini i eto vam sukoba. Taj bi se sukob kasnije, gde mislim da je u interesu Hrvatske da ovako gleda stvari i zbog svoje vlastite situacije i da o tome malo razmisli i vidi šta bi trebalo učiniti da se i tamo malo smiri stvar, ali mislim da je ovo nekakav izlaz za to. Nekakve ustupke treba učiniti i odreći

se nekih svojih dragih snova, i, oni koji misle da stvore jednu državu, neku čvrstu državu moraju odbaciti tu ideju, to više u Jugoslaviji ne prolazi, mirnim putem, a silom – nisam siguran, pravo da vam kažem. Mislim da bi ovo bio nekakav izlaz. To je bilo uglavnom ono što sam htio reći.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Moram da kažem samo dve-tri rečenice: Vi ste dali predloge kako dalje da se radi, to je sasvim u redu i može se razmotriti, ali izuzev što ste rekli rečenicu: „Papir nije prihvatljiv“, o konkretnom predlogu niste se uopšte izjasnili, što je danas predlog dnevnog reda. Valjda nije moguće da baš ništa nije prihvatljivo i valjda nije moguće da baš ništa ne možete vi lično da sugerišete kako bi se moglo drugačije?

/U 14,50 Milan Kučan se vratio na sednicu/.

To znači da vi jedino što ste predložili to je da odložimo za sledeći put, formirajući neke grupe. Ja mogu da razumem potpuno da kažete – u pitanju je da se ne slažemo sa ovim rešenjem, nego smatramo ovako, i tako redom. To mogu da razumem, ali formirati sada komisije iz početka za temu koja je na dnevnom redu, a ne kazati ni jedno jedino mišljenje o tom stvarima, mislim da u najmanju ruku nije fer prema Predsedništvu SFRJ. Lično mislim da bi bilo mnogo važno za dalji rad bilo koje grupe da vi iznesete stanovište Bosne i Hercegovine po tim pitanjima, pa da te grupe znaju kad prilaze – Kiro je izneo za Makedoniju tačno kako gledaju, možda vi to ne možete, to je drugo pitanje, ali bilo bi vrlo korisno. To je jedno pitanje.

Mi upravo bez mišljenja Bosne i Hercegovine ne možemo dalje, kao što nismo mogli ni bez mišljenja Makedonije. Ti sada ljudi što treba dalje da rade, treba dalje da sistematizuju – Hrvatska je rekla ovo, Bosna ovo, ali Bosna je rekla – neprihvatljiv je papir. To je malo problem. Druga stvar na koju apsolutno moram da reagujem. Govoreći uglavnom o odlukama i stavovima Predsedništva koje se odnose na Špegelja, na Naredbu o predaji oružja, na sprovođenje zakona, na kritiku, primedbu Tuđmanu što je pisao pismo Bušu u takvoj sadržini – to ste kvalifikovali kao smetnju u našim razgovorima i, naravno, Vi ste sugerisali da se to abolira, ali ste rekli da očigledno postoje snage kojima nije stalo do rešenja. Kategorički odbijam, u ime Predsedništva da je Predsedništvo snaga kojoj nije stalo do rešenja. Izvolite, ko traži reč? Drug Milošević.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Iako mi već dugo razgovaramo, i iz ovog razgovora proizilazi da treba pre svega da preciziramo o čemu razgovaramo. Da li razgovaramo o promenama odnosa u Jugoslaviji ili razgovaramo o ukidanju Jugoslavije, a nakon toga o eventualnom uspostavljanju odnosa između tako stvorenih državnica. O prvom možemo da razgovaramo. O drugom – o ukidanju Jugoslavije – zaista ne vidim da bilo ko od nas ima mandat da pregovara. Ja ga, na primer, nemam. Možda ga gospodin Izetbegović ima. Ja ga nemam – niko me nije ovlastio da učestvujem u odlučivanju hoće li Jugoslavije biti ili ne.

Zalažem se, dakle, pre svega, da radimo legalno, odnosno da rešenja tražimo na ustavnom putu i mirno, a ne neustavno. Neustavni put je put haosa i nasilja. Zato prva tačka naše saglasnosti treba da bude saglasnost o ustavnom putu razrešenja jugoslovenske krize, a upravo to nam je ovde predloženo. To smo dobili na sto.

Upravo, u vezi sa dokumentima koji su nam predloženi, podržavajući predloženi koncept s kojim smo se upoznali pre dva dana kada nam je dostavljen, želim da obratim vašu pažnju na izrazito visok stepen postignute usaglašenosti učesnika u njegovoj pripremi, koji je i formalno veliki, jer mali je broj tzv. izdvojenih mišljenja, a još veći je stepen postignute saglasnosti kada se analizira suština tih razlika u stavovima, koja očigledno nije velika.

Bilo bi, dakle, iz svih tih razloga moguće da se zaista i brzo i lako i potpuno i do kraja o tom konceptu dogovorimo, u zajedničkom interesu i na zajedničko zadovoljstvo. Sve to bi, dakle, bilo moguće da nažalost nismo suočeni sa nastavljanjem pokušaja jednostranog, a to znači i neustavnog ukidanja Jugoslavije. Upravo to pitanje proglašavanja suvereniteta republika sa svojstvom nezavisnih država je tačka oko koje ne može biti saglasnosti ni formalno – jer je u sukobu sa Ustavom Jugoslavije, ni stvarne – jer je u sukobu sa interesima naroda. Rezultat rada zajedničke grupe eksperata, na jednoj strani, i ono što je na političkoj sceni, a pogotovo pokušaji donošenja jednostranih akata, pa i ovo što je sada rekao gospodin Izetbegović – pomogli su i nama, a nadam se i jugoslovenskoj javnosti da razume jednostavnu istinu da nije u pitanju nerazumevanje ili neuvažavanje međusobnih stavova, da nije u pitanju odsustvo dijaloga, već da je u pitanju očita namera da se Jugoslavija ukine.

Iz materijala koji je rezultat rada ekspertske grupe, ali i iz izlaganja na ovoj sednici vidi se da tu postoje dve, po mom mišljenju, vrlo važne činjenice. Prvo, ni jedan fundamentalni princip na kome se zasniva jugoslovenska državna zajednica nije predmet spora i, drugo, zajedničke ekonomske funkcije te državne zajednice nisu predmet spora ... razlikovanja. To se vidi i iz onoga što se danas ovde čulo i iz onoga što piše u predloženim dokumentima. Ako su, dakle, principi te državne zajednice: ravnopravnost republika, ravnopravnost jugoslovenskih naroda i svih građana, najšire slobode i prava čoveka i građanina, jedinstveno jugoslovensko tržište kapitala, rada i znanja i slobodno poslovanje i kretanje, bez državnog mešanja – onda zaista postoje uslovi da ta državna zajednica bude potpuno demokratska i da na toj osnovi u njoj počnu da se efikasno rešavaju svi problemi koje ima.

Jasno i očigledno je isto tako da taj koncept nije ni unitaristički, što bi značilo da teži ukidanju ravnopravnosti jugoslovenskih naroda i republika, ni centralistički jer se za nadležnost saveznih organa predviđaju samo navedene četiri oblasti, a nije ni etatistički, jer se uloga države u privredi i društvu svodi samo na ono što sve moderne države ili njihove uspešne privrede u svetu rade. Ali, taj koncept nije ni konfederalistički. To je očigledno, jer ne deli u nezavisne države jugoslovenske narode, jer ne pregrađuje tržište i ne sprečava slobodno i pod jednakim uslovima privređivanje i ne pretvara rad saveznih organa u konferenciju predstavnika nezavisnih država.

Ovaj koncept omogućava, po mom mišljenju, potpunu ravnopravnost i efikasnu zaštitu interesa svakog od jugoslovenskih naroda, ali zbog toga što nije konfederalistički, ovaj koncept ne vodi ni odnosima republika, kao nezavisnih nacionalnih država većinskih naroda i ne svodi te odnose samo na nacionalne interese, jer se svi odnosi ni u jednoj državi na ovome svetu ne mogu svesti samo na to. Ne mogu se svoditi samo na nacionalne interese. Suvišno je jer je očigledno govoriti da iz ovakvo postavljenog koncepta proizlazi široka, izvorna i potpuno jasna definicija samostalnosti republika i jugoslovenskih naroda i građana koji u njima žive u svim drugim oblastima van onih koje treba da budu dogovorno utvrđene kao zajednički interesi u jugoslovenskoj državnoj zajednici.

Što se tiče ponavljanja svih mogućnih objašnjenja, kategorija, pojmova i tako dalje, koje smo već mnogo puta čuli, želim da kažem da ovaj predloženi koncept, bar ja lično nisam razumeo kao nekakav ustavno-pravni traktat, ali ni ova rasprava nije ustavno-pravni simpozijum, jer to ni ne treba da bude, niti je to, pretpostavljam, bilo ko od nas ovde očekivao, pa zbog toga, kako ja to razumem, u njemu nema ni pojmova, niti njihovih definicija, kao što su federalizam, konfederalizam, nedeljiv ili deljiv suverenitet, državni, građanski ili nacionalni suverenitet, ali to što ih nema, ne znači da ni sastavljačima koncepta, pogotovo učesnicima današnje rasprave, nije jasno da se zalaganjem, ponovnim zalaganjem kao što je zalaganje gospodina Izetbegovića za raspravu o konfederaciji, o većinskom nacionalnom suverenitetu, o republikama kao nezavisnim državama, o pretvaranju republičkih u međunarodne granice, u stvari, želi ukinuti Jugoslaviju kao pravni i politički subjekt.

Objektivno, negiraju se postojeći zajednički interesi svih republika, jugoslovenskih naroda i svih građana Jugoslavije. Očigledno se negiraju prednosti ostvarivanja tih interesa u Jugoslaviji, kao saveznoj državi, a sve u nameri lakšeg međunarodno-pravnog priznanja nezavisnosti nacionalističkih državnica. Ko to želi, može i da ostvari, ali, razume se, bez štete po druge. Naime, u tome, barem mi, sa svoje strane, nećemo nikom ni pomagati, niti olakšavati, time što ćemo prethodno ukinuti Jugoslaviju. Ne vidim drugog rešenja da se ova pitanja uredi osim rešenja da se ta pitanja uredi ustavno i na jednak način za sve. To znači da se reguliše ustavni postupak za izdvajanje iz Jugoslavije za one koji tako odluče, neposredno, referendumom. Uostalom, o tim pitanjima, kao i o sadržini moguće zajedničke države, odnosno njenih funkcija, pre svega, a ne u ovom trenutku i njenih organa, mi imamo sasvim preciziran predlog koji smo danas dobili i koji ja, sa svoje strane, podržavam.

BORISAV JOVIĆ:

Jesi li ti, Milane, tražio reč?

MILAN KUČAN:

Ako nije o konceptu federacije, nego o nekim drugim pitanjima koja su ovde došla do izražaja.

BORISAV JOVIĆ:

Mi razgovaramo o konceptu buduće države. Kako će se zvati, to ćemo videti. Mislim da još ima mogućnosti za razgovor.

MILAN KUČAN:

Ja verujem da danas nećemo završiti diskusiju. Diskusija će trajati i dalje. Meni je blisko ovo što je rekao Kiro Gligorov, naravno pod uslovom da se zna u kom statusu razgovaraju republike o ova četiri kompleksa pitanja. Ja sam to i prošli put postavio. Nije svejedno, jer su bitno različite kvalitete, mada do kraja dođemo, možda, dođemo do istog.

BORISAV JOVIĆ:

Izvini, molim te, nisam razumeo ovo o statusu.

MILAN KUČAN:

U kom statusu republika razgovaramo, u kom statusu su republike u odnosu na ta pitanja. Ja nisam u stanju da govorim šta je u interesu naših naroda. Mogu ovde govoriti samo o tome šta je u interesu naše Republike. Stalno se vraća ta diskusija o tome šta je u interesu naših naroda. Molim vas, ti narodi nisu apstrakcija. Ti narodi žive politički i pravno organizirani onako kako su organizirani. Doneli su i doneće svoje odluke, ako to bude potrebno.

Drugo, ja sam sve vreme bio uveren da mi razgovaramo ne o preuređenju Jugoslavije, niti o njenom prestanku, nego o novom dogovoru o tome kako ćemo živeti. U tom dogovoru, ne znam da li je to potrebno ponavljati, ali pošto se diskusija stalno vraća na to, da ponovim, sve su republike ravnopravne, svi njihovi predlozi su legitimni i svi su ravnopravni. Ja bih, na kraju, hteo odgovor, da znam da smo se, bar, o tome dogovorili. Ako nisu ravnopravni, onda nam kažite koji nisu. Ako ko to može to za sebe da kaže, neka kaže. Što se tiče pozivanja na ustavni put koji je jedini moguć, molim vas, Ustav Jugoslavije nije predvideo situaciju da ćemo prestati da živimo u jednoj zemlji, zapravo u zajedničkoj državi. Bila je pretpostavka da će ta zemlja, odnosno država, obezbeđivati interese zbog kojih smo se udružili u tu državu, ali te pretpostavke danas nisu više date.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Onda treba da se dopuni Ustav.

MILAN KUČAN:

To je tvoj problem, ako tako misliš. Ja tebi nisam upadao u reč, pa te molim da ni ti meni ne upadaš u reč. Kad se osnivala ova država, 1918. godine, nije postojao Ustav. Tek kasnije se politički dogovor pretvorio u Ustav. Isto tako 1943. godine nije postojao Ustav. Ne sećam se da je bilo ko u diskusijama uopšte pominjao (stenogrami postoje više-manje o tome) da treba, prvo, doneti ustav, pa da se onda republike dogovore da li, na osnovu tog ustava, žele da žive zajedno. Prvo je bio politički dogovor, pa se sankcionirao u Ustav.

Ne vidim da li je moguće danas diskutirati o tome da moramo ustavnim putem da se razidemo, ako ćemo se razići, ali je, svakako, potreban politički dogovor. Ja sam sve vreme mislio da mi radimo na tom političkom dogovoru. Ako će na kraju tog dogovora biti i taj stav da menjamo Ustav, molim, ja nemam ništa protiv, tako, što se mene tiče, imam principijelne prigovore protiv toga. Kako ja vidim situaciju do koje smo sada došli?

Ja sam svoju poziciju, u ime Slovenije, pre rekao. Vidim da su četiri republike spremne razgovarati bez tog, po mom mišljenju prvenstvenog pitanja u kom statusu razgovaraju o ta četiri kompleksa pitanja. Bilo bi, verovatno, korisno da se dovede do kraja razgovor te četvorice, bez obzira na to da li postoje razlike ili ne. Koliko sam do sada čuo, stavovi su dosta bliski u gledanju na ta četiri kompleksa, naravno, bez jasnog odgovora na ono, po mom mišljenju, prejudicijarno pitanje, jer se radi, Ipak, o dogovoru da se sačuva jedna država koja bi imala međunarodno-pravni subjektivitet.

Ja sam i prošli put govorio, a i danas, zašto to za nas ne može biti predmet razgovora. Drugo pitanje je pozicija dveju republika – Slovenije i Hrvatske. Izvinjavam se, ja ću govoriti samo za Sloveniju. Nemam ovlašćenja da govorim za Hrvatsku. Ali, koliko razumem, i Hrvatska bi želela s tom jednom državom, ako bi u njoj bio interes, da regulira svoje odnose u vidu stvaranja nekakve zajednice, da ne upotrebim izraz koji može izazvati reakciju. Koji bi ti odnosi bili, konkretni, što se tiče principa i načelnih stavova, to je objavljeno u onom modelu konfederativnog preuređenja Jugoslavije. Ja nemam potrebe da to ponavljam. Mi smo tamo čitav dijapazon mogućih rešenja oko istih odnosa postavili, jer nismo znali kakvi će biti interesi – od trgovinske i carinske unije, pa sve do monetarne unije i zajedničkog tržišta, odnosno privredne unije, kao najvišeg stepena tog jedinstva.

Tamo smo govorili i o moneti, ako bi bila jedinstvena, na šta bi se ona preračunavala na unutrašnjem kursu. Nekakav interni eko, koji bi bio u odnosu na evropski eko, ili na marku. To su sve, tamo, opcije razrađene, nemam potrebe da to ponavljam, ali je to stvar, onda, konkretnih dogovora. Što se tiče odbrane, tamo je niz stvari identičan sa ovim, naravno, nisu jedinstvene, odnosno da su jedinstvene oružane snage republika, kontegiranje kao mogućnost.

To su sve modaliteti. Spoljna politika, isto tako. Ja nemam ovlašćenje, Janez Drnovšek je za sebe rekao da ne govori u ime Republike Slovenije, da razgovaram o tim konkretnim modalitetima, dok ne znam sa kim treba razgovarati, ili sa svima ili sa četvoricom, ili Hrvatima. Bilo bi dobro, ako bi došlo do tog definiranog statusa, onda bi bilo neophodno, a ja bih to razumeo kao našu obavezu da mi konkretno pripremimo i u dijapazonu tih modaliteta ono za šta bi bili konkretno zainteresirani. To je ta druga etapa. Treće. Procedurom osamostaljenja, ili priznavanja suvereniteta, isto tako da odgovorim jednom rečenicom, kao Sloba Milošević – za njega je to potpuno prihvatljivo, za mene potpuno neprihvatljivo – to što je napisano i predloženo. U principu sam rekao šta, i kako, jer to je izgrađeno na principu da ostaje celina, a da se iz te celine neko želi otepciti, a to nije naša koncepcija, jer time bi mi priznali da smo se mi pripojili nekoj celini i da se želimo od te celine odvojiti. To neću obrazlagati, više puta smo o tome govorili.

Što se, pak, tiče koncepcije federacije, ona je izvedena po tom papiru koliko ja razumem, čisto, na konceptu američkog federalizma. Hemilton i Džej bi bili zadovoljni sa tim što je ponuđeno. To je na koncepciji jedinstvene, jedne nacije, u svakom pogledu, koja zato

da bi bila jedna nacija, mora imati jednu federalno uređenu zemlju, ako nije ta jedna jedinstvena nacija, onda nema opravdanja i onda je ona ovladljiva samo diktaturom. To je njihova koncepcija, u vreme kada se stvarala američka nacija i američka federacija.

Stvari su konsekvantne, na žalost mi u Jugoslaviji nemamo jednu naciju i nećemo pristati da se stvori od naših nacija jedna nacija. Moguće je da to neko želi i taj je koncept izveden do kraja, jasno – iz toga i pitanje suvereniteta, i pitanja pozicije republika i pretvaranje republike u administrativnu celinu, oduzimanje izvornog suvereniteta, njegovog prenosa. To mogu elaborirati, toliko sam učio u školi, odnosno na fakultetu, pa su mi te stvari prezentne.

Ja sada ne diskutiram da bi to kritikovao, samo kažem da je sve to moguće, pod uslovom da oni koji žele takvu državu na nju pristanu; onda je sve rešivo Ustavom takve zajednice, i što je za nas važno – interesom te zajednice, i našim interesom da se nađemo u neakvoj zajednici koja bi se tu stvorila, jer ja verujem da bi takva zajednica bila interesantna i za širi prostor, ne samo za sadašnje jugoslovenske republike, jer na kraju krajeva, kad se pogledaju procesi u Evropi, pitanje je da li neće, i na tlu istočne Evrope, doći do nekih integracija, do stvaranja nekih zajednica; da li neće doći na jugoistoku Evrope do takvih zajednica, koje bi sve želele da budu kompatibilne sa tom velikom evropskom integracijom – povodom stvaranja lakših, jedinstvenih, i ne znam kako bih još rekao, uslova da u, ne tako dalekoj perspektivi, uđemo svi, neću reći, u tu veliku integraciju, nego u buduću Evropu, o kojoj danas mi razmišljamo, ako se nešto ne desi, što bi taj proces integriranja Evrope prekinulo. Sa tog aspekta jeste Jugoslavija jedno krizno žarište. Tu bi morali zajednički biti svesni odgovornosti koju mi, objektivno, preuzimamo ako ne nađemo miran put rešavanja naše krize.

Dakle, da budem jasan, ne govorim o tom konceptu federativnog uređenja, odnosno uređenja jedne zemlje. Po meni, za nas, iz principijelnih razloga, nije prihvatljiv. Interpretirajući stavove Skupštine Republike, naprotiv, vidim potrebu da se sa tako stvorenom zajednicom, ako do nje dođe, reguliraju naši odnosi, ja bih rekao – na procesu istupanja dosadašnjeg življenja sa drugim republikama, kao i na stvaranju novih osnova, odnosa sa tom zajednicom.

BORISAV JOVIĆ:

Ne može na procesu istupanja sa njom da se regulišu odnosi, nego je to problem sadašnje države.

MILAN KUČAN:

Nisam ja rekao sa njom, nisam rekao sa sadašnjom državom, nego sa drugim republikama, koje su sada zajednice.

BORISAV JOVIĆ:

Nisam dovoljno razumeo, možda je to interes drugih kada si rekao da je ova procedura osamostaljivanja neprihvatljiva zbog toga što je u sukobu sa vašom koncepcijom razdruživanja. Koliko sam razumeo, ova procedura je predviđena za bilo koju verziju shvatanja – bilo za otcepljenje, izdvajanje, razdruživanje. Dakle, uvek se mora obezbediti isti postupak, procedura kako se međusobne obaveze regulišu.

MILAN KUČAN:

Druže predsedniče, ja sam na početku te tačke dnevnog reda rekao da nisam, nažalost, u mogućnosti da se konsultiram, jer preko noći nisam u stanju. Zato o tome neću posebno govoriti. Sledeći put govoriću – kad obavim te konsultacije.

BORISAV JOVIĆ:

To je malo povoljnije.

MILAN KUČAN:

To je moj stav, što sam rekao, ja ga mogu elaborirati, ali nije interesantno da to elaboriram, kao svoj stav.

MOMIR BULATOVIĆ:

Kratak komentar bih hteo, ako može, pošto je očigledno da je jedna od tački sporenja Ustav i ustavnost, zakonitost. Milan Kučan nam je dao atraktivnu verziju – nismo imali ustav 1918. i 1943. Imali smo ustav, ali je taj ustav promijenjen u ratu – i Prvim svjetskim ratom i Drugim svjetskim ratom. Prema tome, ustavi se mogu mijenjati mirnim putem i zato nam treba razum i politička volja, ili se mogu mijenjati ratom, a rat hoćemo da izbjegnemo. Prema tome, taj argument, koji je sada upotrebljen, treba posmatrati u cjelini. Postojali su, znači, ustavi: Srbije, Crne Gore i Austrougarske. Promjenjeni su ratovima. Postojao je Ustav Jugoslavije – promjenjen je ratom. Postoji ovaj, ja se duboko nadam, treba da ga promjenimo u miru.

MILAN KUČAN:

Ipak, moram odgovoriti. Ovako velika nonšalantnost u odnosu na istorijske činjenice ne bi smela ovde da se uzima u obzir. Ne radi se o Ustavu Austrougarske monarhije, nego o konstitutivnom aktu, koji je imao svoje ime, države Slovenaca, Hrvata i Srba, koja se, zajedno sa kraljevinom Srbije, udružila u kraljevinu SHS. Ignorisanje istorijskih činjenica moguće je na mitinzima, ali na ovakvim razgovorima nije. Ustav 1943. godine, ako je to Ustav, koji je zaveden diktaturom 1929. godine, onda je meni time sve rečeno. Ali, da ne bude to moja sujeta, tačno treba pročitati šta su, u ime naših naroda, tada državno-pravno konstituirani na određenim teritorijama, rekli naši delegati na AVNOJ-u. Hoćemo li mi te istorijske činjenice preskočiti? Onda mi vučemo kontinuitet iz nečega sasvim drugoga. Tako da je to meni vrlo interesantno za kuloarsku diskusiju, a ne za ovde.

BORISAV JOVIĆ:

Nije bila svrha da se negiraju istorijske činjenice, nego da se kaže da se ustavi mogu menjati ili sporazumno, ustavnim putem, ili silom. To je bila suština stvari. Inače, ređanje istorijskih činjenica, nije bila namera.

MILAN KUČAN:

To je rečeno – ratom. Rat – jedan i drugi su prekrojili, objektivno, bez menjanja Ustava, nije bio menjan Ustav, nego niko se nije pozivao na njega posle rata.

BORISAV JOVIĆ:

Jasno je šta je Bulatović hteo da kaže. To je imalo poruku da mi sada treba, ne silom, nego po dogovoru i ustavnoj proceduri da promenimo Ustav. To je smisao i mislim da tu ima pravo.

Ko dalje traži reč?

HISEN KAJDOMČAJ:

Ja ću nešto kratko da kažem, ne ulazeći u to kako se došlo do materijala koji smo dobili, koliko su uključeni svi odgovarajući subjekti u njegovu izradu. Kao što je nekoliko učesnika u raspravi reklo, zaista nije bilo vremena za neke šire konsultacije o materijalima. Ali, ono što smo u sličnim prilikama kazali, rekao bih i sada – mi iz razumljivih razloga ne možemo nešto prihvatiti, neki materijal, neku opciju u kojoj ne vidimo Kosovo, njegovo mesto, status, položaj. Takav je slučaj i sa ovim materijalom. Što se tiče funkcija, mislim da je lakše dogovoriti, sa našeg stanovišta, ako bi se osnovna životna pitanja položaja i statusa rešavala. Mi smo, isto tako, govorili o tim okolnostima tamo, i sada kada se vode ovi razgovori. Malo pre smo govorili o minimumu uslova za funkcionisanje saveznih organa i zemlje u celini.

Za nas se postavljaju brojna prethodna pitanja, o kojima smo bezbroj puta u našim razgovorima govorili, a koja traže da se neodložno rešavaju. To su brojna pitanja i problemi, koji su za nas neprestano ključna i životna. Očekujemo da ćemo ovde ta pitanja i probleme, već jednom otvoriti i krenuti sa njihovim rešavanjem; ukoliko to bude pre, time će se predupređiti nesreće koje se tamo mogu dogoditi zbog ukupnog stanja. Što se tiče položaja i statusa Kosova, takođe, nema razloga da ponavljamo ono zašto smo se i u prethodnim razgovorima zalagali, barem ne što se tiče tih globalnih naših opredeljenja. Naravno, ne govorim o neakvim ličnim opredeljenjima, već o onome što predstavlja volju i zahtev sa tog područja i što je bezbroj puta i na ovim našim razgovorima bilo prisutno.

Ne znam, na primer, da li će se, uopšte, ići sa ovom deklaracijom na Skupštinu SFRJ, koju priprema Ustavna komisija. Ako bi išla pre našeg sledećeg razgovora, onda bih hteo reći da ona, zaista, kao takva ne bi trebalo da ide. Njom se ne bi mogli negirati ključna pitanja i odredbe Ustava SFRJ. Jer, ne možemo tražiti primenu Ustava SFRJ u onim odredbama, kako kome odgovara, i da, kada je o Kosovu reč, ne postoje isti kriterijumi. O ovome govorim i zato što je ovde i potpredsednik Skupštine SFRJ, da to naše opredeljenje bude i tamo prisutno.

Gospodin Gligorov je govorio o jednoj atmosferi za koju se, čini mi se, svi zalažemo. Ali, moram da kažem da se stvari u životu kreću u nekako drugim pravcima, posebno kada je reč o Kosovu. Problemi na Kosovu dalje eskaliraju i zato bi to trebalo posebno videti, ili najmanje to pogledati, istovremeno, sa tokom ovih razgovora koje vodimo o političkoj budućnosti zemlje. Moram da kažem da su sve prisutnije neke tendencije i u javnosti koje dolaze do izražaja i kroz mnoga saopštenja i istupanja odgovornih, iz kojih se može izvesti evidentan zaključak, da se Kosovo – ne kažem „pokrajina“, ja govorim o Kosovu – i ne pominje. Čini nam se da je to, ne samo nedopustivo sa stanovišta važećeg Ustava i sa stanovišta demokratskih procesa, već i u političkom smislu, takođe. Ovo, tim pre, što se zna položaj, funkcija i pozicija Kosova u našem Ustavu. Ukoliko bi se tako nastavilo sigurno je da ne možemo pomoći rešavanju problema koji tamo već vriju, a i inače oni nisu povoljni u celoj zemlji.

Zato bi i morali pokazati više razumevanja za našu situaciju i zahteve koji otuda dolaze. Za nas je, recimo, neshvatljivo da tamo dođu brojne delegacije iz Evrope, čitave ekipe, pa i iz sveta, a da se za osam meseci ne nadje za shodno od strane ovog Predsedništva, niti od Skupštine SFRJ, SIV-a, osim pre jednog meseca – da niko ne dođe. To ne možemo objasniti našoj javnosti, a teško je to objasniti i jugoslovenskoj, pa i široj javnosti da je to u redu. To moramo, zaista, što pre prevazići, ukoliko želimo istini da gledamo u oči, i ukoliko želimo povući poteze kojima će se to stanje promeniti. To stanje gledam i u funkciji, ne samo životnih pitanja i problema koji su tamo izuzetno izraženi, da ne kažem da su katastrofalni, već i u funkciji rešavanja ovih zajedničkih problema o kojima govorimo.

U tom smislu zaista bi morali napraviti jedan zaokret u smislu stvaranja uslova za dijalog, jer se sve više gleda na to da se neko dijaloga boji. Stvarajmo uslove za nesmetan rad tih organa – opštinskih i drugih, legalnih, političkih partija i udruženja, , da bismo mogli krenuti sa nečim. Mi stojimo na stanovištu, sigurno da od toga nećemo ni po koju cenu odstupiti, da u ime građana Kosova niko neće imati pravo da govori mimo njih, da se dogovara, da daje rešenja da učestvuje u ime njih u izgradnji tih rešenja.

BORISAV JOVIĆ:

Kako će da učestvuju?

HISEN KAMDOČAJ:

Treba da obezbedimo uslove, kao i kod drugih, u podjednakim uslovima da dođu organi, da se mogu uključiti, kao i drugi, u svim procesima dogovaranja. Na kraju, da kažem da smo spremni, bez obzira na teškoće koje imamo, da se uključimo, koliko to bilo moguće,

u stručnim grupama, o kojima ovde govorimo; da se uključimo sa kadrovskim potencijalom, koga mi imamo, bez daljeg, koji je spreman da se angažuje i doprinese. Mada, moram da kažem da nikome nije lako u takvim uslovima i okolnostima, pod kojima živimo i radimo, nije lako da se uključimo u jednim normalnim uslovima.

Niko od nas ne želi dolaziti u te grupe da bi zadovoljio broj, nominalnu potrebu za kvorumom. Nego, da u svim tim razgovorima, grupama, imaju isti tretman, kao i ostali. Ja se izvinjavam što ovo kažem, ali mislim da tako jedino možemo računati da ćemo moći biti u funkciji, u punoj meri, zajedničkog pronalaženja rešenja i premošćavanja problema koji nas prati. Sa ovim bi završio.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima gospodin Izetbegović.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ja mislim da sam dužan Vama i gospodinu Miloševiću odgovor. Prije svega, što se tiče papira, koji se nalazi pred nama, u njegovoj izradi nisu prisustvovali predstavnici tri republike – od ukupno šest. Dve republike su bile saglasne, a Bosna i Hercegovina je iznijela izdvojena mišljenja po nizu suštinskih pitanja. Što se tiče ustavnog puta, ovo je dogovorni ustavni put, ne postoji kako da se preuredi Jugoslavija, ja ne znam da postoji – na koji način to se može učiniti, ali u svakom slučaju se slažem sa gospodinom Miloševićem da je to jedan dogovorni mirni put, bez obzira da li to piše u Ustavu ili ne. Naravno da je to jedan dogovorni put. Mislim da mi taj put praktikiramo – ovde. Ne treba suviše operisati sa onim – ko je za ukidanje Jugoslavije.

Ako preuredimo Jugoslaviju, ona je, sigurno, tim istim aktom ukinuta. To nije – ukinemo Jugoslaviju, nema Jugoslavije, pa hajdemo sada pregovarati o novoj Jugoslaviji. Ja tako ne zamišljam to. Ja zamišljam da će biti donesen jedan novi dogovor o ne znam kako ćemo je zvati, državi, zajednici, i tim istim aktom ona je prestala da postoji, a počinje da postoji nova. Ne postoji neki interregnum, ne postoji neko vrijeme kada Jugoslavije nema. Iz mog izlaganja ispada, a ja sam najmanje onaj koji bih htio da ukine Jugoslaviju, a nije u interesu Bosne i Hercegovine da je ukinemo. Ustvari, najmanje sam ja taj. Prije bi to bili oni, koji su spremni da svedu Jugoslaviju na jednu polovinu, dve četvrtine ili dve trećine. To je ukidanje Jugoslavije. Bilo kakav kompromis da se napravi, da se može jedan deo Jugoslavije otcepiti – to je spremnost, i oni su za to više, po mom mišljenju, više nego ja. Ja pokušavam da nađem neki izlaz da opstane ta Jugoslavija – u onome što, ja lično procenjujem, je danas moguće.

Međutim, nakon izlaganja gospodina Kučana i gospodina Miloševića, zaista više ne vidim mogućnosti za tako nešto. Jer, postoji jedno suštinsko pitanje, a ovde ga nismo u stanju prelomiti. To je problem da se prizna, poštujući suverenost, suverenih republika, s jedne strane koje grade državu. Niti je gospodin Milošević spreman da pristane da postoje suverene republike, iako su one, po Ustavu, suverene, to nije neustavna stvar. U svim našim ustavima, pa i u Ustavu Republike Srbije stoji to vrlo jasno. Od 1946. godine se spominje ta suverenost. Čini mi se, iz izlaganja gospodina Kučana, da se vidi da Slovenija nije spremna da prihvati – da bi to opstalo kao država u bilo kom obimu, formi.

Prema tome, ja lično ne vidim da imaju svrhe naša viđenja. Kada se vratim u Sarajevo, o tome ću obavijestiti Predsedništvo BiH i reći ću da ne vidim svrhu da se dolazi na ove skupove, u kojima ne postoji spremnost da se napravi kompromis. Naravno, prepustiću odluku Skupštini Bosne i Hercegovine, neka odluči kako hoće, ali moram da iznesem svoj stav da ne vidim svrhe ovim razgovorima. To su razgovori, u kojima, ipak, o bitnim stvarima nema dogovora. Malo sam se ponadao, iz izlaganja gospodina Mesića i Drnovšeka, o dva delikatna pitanja, o kojima oni nisu govorili – kako dve republike zamišljaju svoje odnose sa druge četiri, nego kako zamišljaju uopšte odnose sa svih šest. Ja mislim da sam vas

dobro razumio. Prema tome, ne govorim niti prihvatam bilo kakvu podjelu, u ovom pogledu, još uvijek govorimo o Jugoslaviji u sadašnjim granicama. Govorimo o nekom jedinstvenom rešenju, za koje sam na prošlom sastanku, pravo da vam kažem, bio izgubio vjeru, ali mi se sada pojavio jedan tračak nade da, na koncu, nije neprihvatljivo što govori gospodin Drnovšek u pogledu uređenja privrednog prostora, sa nekim malim modifikacijama, nije daleko ni od stanovišta koje ima Republika Srbija.

Ovo što govori gospodin Mesić, sa nekim modifikacijama, možda bi bilo prihvatljivo. Za razumne ljude, koji hoće da spasu neku stvar, bilo bi što-šta prihvatljivo. Ali, svi smo se ukopali oko nekih stanovišta i kažemo – ili tako ili nikako. U tom slučaju, kako kažu brak, u kome jedan partner stalno govori – ili ovako ili nikako, konačno se mora završiti razvodom ako je i malo razumna druga strana. Ne možemo se ukopavati kod stanovišta, sa ovih šest sastanaka – to me je već dva mjeseca – niko nije odstupio, ni za „jotu“. To ne vodi ničemu. Bosna i Hercegovina, odnosno njeno Predsjedništvo, kao i ja, najmanje smo krivi za takvu situaciju. Mi pokušavamo da nađemo neku soluciju, pa, ponekad pravimo i neke varijacije u tim stavovima, nekako napipavajući u tom mraku pokušaj da se nadje neki izlaz; prije svega, motivisani interesima Bosne i Hercegovine i želeći da izbjegnemo vrlo loš razvoj stvari, koji, očigledno, ovdje ljudi neće da vide; valjda ne znaju, računajući da će se iz nekog haosa, koji će nastati, stvoriti novi kosmos, koji bolje odgovara. Ja ne bih išao u taj rizik. Više nema vjere da ima nekog puta da se učini nešto. Ako se ta činjenica, odnosno te dvije očigledne činjenice ne mogu, ovdje, prihvatiti, onda razgovori, po svoj prilici, nemaju svrhe i ne bi trebalo da trošimo vrijeme; nego bi trebalo obavijestiti skupštine, pa neka one rade.

To su, kako rekoh, suverene republike, kao činjenica, i potreba jedne državne zajednice, sa smanjenim funkcijama i bitno reduciranim, ali jasno definiranim; to je, ovdje, potreba. Prema tome, ja sam onaj koji zagovara opstanak Jugoslavije onakve kako je ona moguća. Federativna Jugoslavija, kako je ovdje dat koncept – nije moguće, gospodo. To treba da znate. Uzalud je ići u tom pravcu i trošiti energiju; ona se može samo silom uspostaviti. Pristankom republika se ne može uspostaviti. To bi uglavnom, bilo ono što sam ovdje htio da kažem. Ali, kada ste me pitali za poziciju Bosne i Hercegovine – gospodin Jović me je direktno upitao – rekao bih u najkraćim crtama. To je, dakle, država sastavljena od suverenih republika. Kasnije bih rekao jednu malu obradu.

Znači, to je država u kojoj postoje funkcije odbrane, kao zajedničke; ali, pri čemu je Jugoslovenska armija stvarno i pravno depolitizovana, bitno reducirana i uz nacionalno izbalansiran vrh. Jesmo li u stanju provesti takve reforme Jugoslavenske armije? To bi bilo ono što je prihvatljivo. Zatim, da ima jedinstveno uređen privredni prostor sa jedinstvenom monetom; jednom emisionom bankom i jedinstvenim carinskim sistemom; elemente zajedničke vanjske politike i na jedinstvenoj osnovi uređen sistem ljudskih, nacionalnih i građanskih prava. Kada sam govorio prethodnu definiciju – da je to država sastavljena od suverenih republika – usvojeno je jednoglasno u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine, u kome sjede predsjednici tri vladajuće stranke. Tada je Srpska demokratska stranka, odnosno njeni predstavnici rekli da oni izdvajaju mišljenje u pogledu ove definicije, utoliko što zahtijevaju da se tamo, kada se kaže da je država sastavljena od suverenih republika, koje na nju prenose, na tu državu – dio suvereniteta građana i naroda. Ako bi to tako stavili, onda u tom pogledu postoji potpuno jednodušan stav u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine.

Ova dopuna od većine nije bila prihvaćena, a mi smo je izdvojili, ovdje, kao posebno; ali, sasvim je sigurno ustanovljeno da su to suverene republike koje grade državu. Bosna i Hercegovina će istrajati na tome; ne pristajemo ni na kakvu podjelu – 2:4. Ta opcija „više ne igra“. Mi ćemo se boriti za jedinstveno rješenje, i dalje, ukoliko je ono, uopće, moguće; ako bude ikakvih tračaka nade da je neko malo korigovao stav. Međutim, ovo što sam danas čuo, ne daje nikakvog izgleda za to. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Hteo bih da kažem gospodinu Izetbegoviću da se ne radi o tome da neke republike nisu prisustvovalе ovoj pripremi. Radi se o tome da smo se mi dogovorili da formiramo radnu grupu u koju mogu da dođu svi koji žele. Tako smo i radili. Nije bio nikakav uslov da neko dođe ili ne dođe, oni koji su hteli, oni su došli. Drugo, u Ustavu Jugoslavije postoji jasno definisana tehnologija promene Ustava. Ovde je problem u tome što po toj tehnologiji se ne mogu ostvariti neke zamisli o kojima ovde razgovaramo, kao što je razdruženje, otcepljenje ili konfederacija. Zbog toga smo predložili ovu drugu tačku, da se i to Ustavom omogući. Drug Kučan ima reč.

MILAN KUČAN:

Hteo sam, gospodinu Izetbegoviću da dam jedno objašnjenje – čini mi se da sam to dužan. Razumem njegovo nezadovoljstvo što, očito, odnosno na prvi pogled, nema nikakvog napretka, on kaže – jer su ukopani stavovi. Nažalost, ovde ne govorim o mojim stavovima. Kada bi se radilo samo o razgovoru naših stavova, mnogo toga bi bilo fleksibilnije. Vežan sam sa stavovima Republičke skupštine i sa plebiscitom. Oni se mogu menjati. Vi imate predlog u vašim skupštinama naše Republičke skupštine, oko predloga o razdruženju. Da bi se mogla, ponovo, povesti diskusija na osnovu činjenica – mi očekujemo odgovor. Taj odgovor može biti i da ne želite, uopšte, o tome da raspravljate. I to je odgovor. Odgovor može biti negativan; odgovor se može primiti; ali, kada se primi taj odgovor, na osnovu činjenica koje se ovde čuju, onda je moguće obnoviti tu diskusiju. Dakle, to ne zavisi od moje dobre volje ili ne, prihvatiti nešto ili ne; a početan stav po kojem se mi, nas dvoje, razlikujemo – da li postoji mandat u Sloveniji za te pregovore, da se razgovara o tome kakva će biti jedna država ili razgovor kako ćemo mi, kao samostalna država, regulirati odnose sa drugima.

Što se tiče ekonomskog dela, on je ključan, i on je u elaboratu o našem konfederalnom uređenju sav elaboriran, čak do monetarne unije, sa svim detaljima koji su se ovde danas čuli. Tamo je sve napisano. Mi, čak polazimo od toga da je ekonomski prostor, to okruženje, na kome postoje objektivni interesi, da se dogovorimo kako ćemo u neakvoj zajednici živeti i dalje. No, nažalost, da bi to bilo moguće, prvo, moramo dobiti argumente da bi ponovo povelі diskusiju u Slovenačkoj skupštini i videli da li stoje naši stavovi ili ne. Hvala.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Pretpostavka svih pregovora je da treba odstupati od stavova. Ja mogu da utvrdim jednu platformu, da kažem – molim vas, mene je Skupština ovlastila i da vam svaki put to ponovim. Bolje je, onda, da vam pošaljem telefaks i da kažemo – mi ostajemo pri tim odnosima. Pretpostavka pregovora je, bez kojih su pregovori, inače, apsurdni, da mi možemo do neke granice odstupati od svojih stavova, tražeći neko rešenje, tražeći dodirne tačke. Prema tome, trebalo bi da dođemo ovdje spremni i sa nekim mandatom, ili na osnovu ovih razgovora ponovo obaviti u skupštinama razgovore i kazati – tako ne ide, molim vas dajte da pomaknemo naše pozicije. Ali, nema svrhe da svaki put Srbija izloži svoj federalni svoj federalni koncept, Slovenci svoj konfederalni, zatim nas srednji. To možemo uraditi telefaksom – uštedjeli bi pare.

Ovdje moramo ići i da tražimo dodirne tačke. Jer, inače, pregovori su apsurdni. Bolje bi bilo da sada zaključimo ovaj razgovor i da kažemo – molim vas nema pomaka; može li se nešto uraditi, pa da dobijemo nove mandate, da idemo i da malo popuštamo. Inače, ovo nema svrhe. U stvari, svako se osjeća vežan sa platformom koju je utvrdio neko drugi za njega i on dolazi ovdje da nam to samo ponovo kaže. Odavde bi trebalo otići sa saznanjima da tako ne može i da je potrebno napraviti neki pomak. Možda će i ljudi u tim političkim vrhovima da razmisle i da možda traže nekakav izlaz. U protivnom, valjda, ne treba da

ponavljam po peti put – mi se nalazimo u vrlo teškoj ekonomskoj i svakoj drugoj situaciji, a čeka nas i sukob ako dođe do cijepanja, a postoje i prijetnje – već bi trebalo da tražimo izlaz iz ove situacije. Dakle, pregovori zahtijevaju odstupanje. Moramo biti spremni na odstupanja od svojih stavova, inače, treba da kažemo da nećemo odstupiti i onda da se razidemo i da jedni drugima uštedimo nerve i pare i sve drugo.

BORISAV JOVIĆ:

Izvinjavam se, da li je ovaj vaš stav kategoričan, da vi ne bi nikako prihvatili razgovore samo sa četiri, ako neće ovi dvoje?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Mislim da u Bosni i Hercegovini za to spremnost ne postoji.

BORISAV JOVIĆ:

Znači da ne možemo razgovarati, a oni imaju definitivni stav.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Prema tome, trebaju sada svi uzeti to u račun, pa možda će posle malo pomeriti neke stvari.

BORISAV JOVIĆ:

Njih je mnogo briga za vaš račun.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ne znam boga mi. Ja samo znam da ne postoji mogućnost u Bosni i Hercegovini. Pazite nešto, ja sam neki mali test napravio prošle sednice. On je naišao na burnu reakciju u Bosni i Hercegovini. Vi to dobro znate. Očigledno taj put ne ide. On je posle toga doveo do toga da u mojoj stranci se najedanput reklo, na konfederalni koncept, pa idemo dalje. Vi to znate. Prema tome, po reakcijama Bosne i Hercegovine, takva jedna krnja Jugoslavija nije prihvatljiva.

BORISAV JOVIĆ:

Samo jedno, što ja ne bih želeo da se shvati kao sugestija, da nikako ne date da se usvoji ono pod tačkom 2. Blokirate Ustav i gotovo. Mora da ostane u Jugoslaviji. Pod tačkom 2. – mogućnost promene Ustava, što smo predložili.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

To se mora ovde usvojiti kao jedna procedura.

Mi ne usvajamo sada razdruženje, nego postupak za razdruženje, ako do njega dođe.

BORISAV JOVIĆ:

Kučan je tražio reč.

MILAN KUČAN:

Oprostite, u vezi toga još jednu rečenicu. Ne radi se o tome da nema fleksibilnog prostora. Ima ga. Mi na taj fleksibilni prostor razgovora nismo došli. Ja sam rekao, mi smo spremni razgovarati sa svima o tome kako regulirati odnose, ali ne na toj koncepciji, jedna država. Molim, ako želite vi regulirati odnose u jednoj državi, regulirajte ih, nemam ništa protiv toga. To sam jasno rekao. Ali tek tada za nas nastupa područje tog širokog dijapazona šta će biti suština tih odnosa. Naravno, ako nam kažete, mi nismo s vama zainteresirani nizašta, onda nas interes nema put da nadje svog sugovornika.

BORISAV JOVIĆ:

Tu je glavna razlika što neki kažu jedna država, jedni kažu, ne jedna država.

MILAN KUČAN:

Čitavo vreme predlažem da se to konstatira.

BORISAV JOVIĆ:

Tu smo nas dvojica potpuno saglasni. To je centralno. To što neko misli da možemo crtati, to ne može da bude.

Nenad Bućin je tražio reč.

NENAD BUĆIN:

Na jednom mjestu Šonor Kejzi kaže: „Neka mi preblagi i premilostivi Bog pomogne“, pa onda navodi u čemu da mu pomogne. Ja bih, recimo, bio zadovoljan kada bi mi taj isti preblagi i premilostivi pomogao da znam šta je kome uzrok, šta je kome povod i ko je kome izgovor. Jer, kad slušam neka naša sučeljavanja i neka svođenja, onda ispada, evo, kao što je maločas rekao gospodin Izetbegović „mi hoćemo sve što je vezano za opstanak jugoslovenske zajednice, ali nema razgovora bez te dvije republike“, i onda lupimo glavom o zid kao da ništa nije bilo, puj pike ne važi.

Verovatno svi imamo ovu istu ličnu dramu, ili bar sličnu, koju ima i gospodin Izetbegović. Ja pratim tu njegovu amplitudu. To je jedna tačka te amplitude, a nešto ranije smo mogli da zapamtimo jednu drugu tačku te amplitude, koja ide od euforičnih optimizama ka jednom beznađu i pometenosti, izgubljenosti svakog smisla za dalji razgovor. To svi mi doživljavamo. Ja se izvinjavam gospodinu Izetbegoviću, ako to grubo kažem, to je i moj problem, nije samo njegov. Možda je njegov utoliko uočljiviji ukoliko on inače više komunicira sa javnošću pa to ispada uočljivije i vidnije, a moj manje, zato što to ne praktikujem. Govoriću vrlo kratko, i reći, od prilike, samo tri stvari.

Ovo Predsedništvo, uz brojne svoje obaveze ima, po meni, samo jedno pravo, odnosno jednu neizbežnu dužnost da iznađe i obezbjedi miran ustavan put izlaska iz krize. Kriza je velika i sveobuhvatna, a za nas je jedino razuman i prihvatljiv miran izlazak iz nje. Na tome polažemo svoj osnovni ispit, radeći to, ili ostajemo u okviru svojih nadležnosti, ili ih grubo prekoračujemo i samim tim se nalazimo u sferi političkog i ustavno-pravnog kriminala. Dakle, zatečeni u nekom činjenju na koje nemamo pravo. To nosi, naravno, i neke neizbežne odgovornosti. Ne mislim samo na sud istorije, nego mislim i na sasvim konkretne i oipljive sudove koji su mogući u svakom trenutku.

Ovaj metod koji je danas svojim konkretnim doprinosom dao drug Kiro je upravo onaj za koji sam se ja, da podsjetim, od početka zalagao, za koji se u par navrata zalagao i gospodin Izetbegović, a to je da mimo onog puta pogrešnog, metodološki i suštinski pogrešnog puta, kojim smo od početka krenuli, ističući dva antipoda – federacija, konfederacija i svrstavajući se u ta dva tabora, da jednostavno istresemo, grubo govorim, na talon sve moguće funkcije zajedničke države, pa da onda, opredeljujući se za neke, a za neke ne, dođemo na kraju do jedne kvantifikacije, pa ćemo na osnovu toga u tom trenutku zaključiti je li to, zaboga, konfederacija ili je federacija, važno je da je jedna država, a ipak se većina nas još uvijek opredeljuje za to da to bude jedna država.

BORISAV JOVIĆ:

Zaboravljaš da konfederacija nije jedna država.

NENAD BUĆIN:

Konfederacija znamo šta je. Hvala ti na toj pripomeni, ali nepotrebna je, bar što se mene tiče. Zato ja i shvatam da smo mi danas naporom druga Drnovšeka i naporom druga Kire, čini mi se u većoj meri, na dobrom putu da dođemo do jednog sumira tih funkcija i da se u daljim razgovorima određujemo prema tim funkcijama, je li po voli, što bi rekao Zečanin, ili nije po voli.

I poslednje, takođe kratko, najkraće moguće, jedno pitanje vezano za tu našu pustu želju, a da li zaista iskrenu, ja ne znam, jer da je imalo iskrena, valjda bi nekog efekta i bilo u nastojanju da je ostvarimo, a to je ovo naše paštrenje da prekinemo medijski rat, i to zaista taj žestoki medijski rat, koji nam jednostavno pomračuje vidike i ne da ni u jednom

trenutku da se do kraja približimo, makar i polaznim pozicijama za pregovore, a da ne govorim o nekakvom rukohvatu i stisku ruke. Ja imam na umu samo jedan mali segment uređivačke politike svih naših glasila, bez izuzetaka, u svim sredinama. Imam na umu pisma čitalaca. Pisma čitalaca su nekakav vid demokratizacije, nekakav vid uvođenja građana u sve sfere politike, pa i u tu politiku koja se zove novinstvo. Sve je to lijepo, ali nama su se kroz ta mala vrata, uz debelu zažmirenost svih redakcija, uz njihovu punu saglasnost, moram reći, i naravno, uz saglasnost svih političkih establišmenata u svim sredinama desile najružnije stvari u našem novinstvu.

Tu se najviše otrova izliva nekontrolisanog, nekažnjivog, neodgovornog, i naravno, redakcije hvataju korak sa tim akcentima, i same se, na neki način poistovećuju s njim. Uradimo, a naravno ni ja nemam recept, kao ni vi, za početak i kao prvi korak: lišimo se usluga čitalaca kao pisaca, zamolimo ih da za tren ostanu u funkciji čitalaca, a ipak prepustimo ljudima od veće odgovornosti i od zanata da kroje uređivačku politiku i da budu taj prvi ešalon medijski.

Još nešto: neću diskutovati jer smatram da mi tek sada odnosno vi koji dolazite iz republika sa autentičnim zahtevima i predlozima, dakle neću o tome diskutovati, ali ću samo pokušati da za trenutak uvučem u vaše uši sledeće: Zašto se Armiji toliko uporno odriče svaka druga funkcija sem funkcije zaštite spoljnih granica? Mislite li vi da igde u svijetu postoji i jedna armija, bilo plaćena ili ovakvog tipa kao što je naša, koja nema i drugih funkcija? Zar mislite da je samo totalitarnim porecima stalo do toga da se silom vojske održe na vlasti? To je, oprostićete, svojstveno svakom poretku, i najdemokratskijem i najmanje demokratskom, i svugde se, u odsudnom trenutku posegne za Armijom za njenim dobrim uslugama. Zašto bismo mi bili izuzetak?

Pitanje koje je prije Bulatović postavio drugu Kiri je sasvim na mjestu u tom smislu – zar mislite da Armija treba da ostane neutralna u kasarnama ako sutra krene kakvo neželjeno krvoproliće i kakvo izmještanje, makar i za metar, tih naših sadašnjih republičkih granica, za koje ja inače držim da ne mogu nipošto biti međudržavne granice, da su to što jesu, da ih Ustav FNRJ iz 1946. godine definiše, otprilike na sledeći način: Skupština FNRJ utvrđuje granice među republikama, jer se smatralo da je to međudržavni ugovor, ili je to obično administrativno-teritorijalno razgraničenje za potrebe trenutka, koje može u svakom narednom trenutku biti drugačije, a znamo kako su povlačene granice – nisu povlačene u skupštinama, nisu povlačene u izvršnim vijećima, nisu povlačene na centralnim komitetima, čak ni na politbiroima, nego su povlačene kod Broza u kancelariji, u tri ili šest očiju.

Prema tome, ostavimo te priče o državnosti i neprikosновенosti međurepubličkih sadašnjih granica, nego je bolje sačuvajmo se nevolje u koje ćemo morati ući da te granice preispitamo na jedan nov način koji bi svakako bio nepoželjan, za svakoga od nas, i skup. Plediram da se u našim narednim razgovorima, kada je riječ o funkciji vojske, zajedničke jugoslovenske vojske, bar sa više dobre namere a bez nekakve apriorne odbojnosti, ipak razmotri mogućnost da ona sem odbrane spoljnih granica SFRJ ima još, tu i tamo, poneku funkciju, inače, mogu se lako složiti sa depolitizacijom, iako, dopustićete, bukvalno uzevši totalne depolitizacije nema nigdje u svijetu. Držim da je Drnovšekov predlog, svojevremeno dat a i u nekoliko navrata da se dobije pregled kako je sa vojskama drugde, nažalost ostao nerealizovan, odnosno neuvažen. A mislim da i sada ima vremena da dobijemo jedan uporedan pregled kako sa depolitizacijom armije u svetu stoji, da vidimo da li igdje ima, u hemijskom smislu, čisto depolitizovane armije, ili je svaka, naravno, departizovana što odvajam, što je samo po sebi jasno, naša će isto biti ili je to već sada, ali ipak politizovane u suštinskom smislu kada armija ne može biti, bukvalno uzevši, nezainteresovana masa, mrtva masa, plaćenička masa koja stoji potpuno po strani od svega što se u društvu zbiva, u društveno-političkom životu.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč Jugoslav Kostić.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Ako bi me neko pitao, a verovatno će me pitati, već i pitaju građani do kakvih predloga dolazimo, na osnovu ovih razgovora koje vodimo u Predsedništvu, mogu slobodno da kažem da konačno imamo tri predloga o budućim odnosima u našoj zemlji: jedan od predloga je za demokratsku zajednicu ravnopravnih naroda, drugi je za zajednicu suverenih republika, odnosno suverenih država, i treći predlog za suverene države koje sigurno u toj svojoj isključivoj suverenosti, moj je utisak, pre bi i radije živele van Jugoslavije nego u Jugoslaviji.

Drugi i treći predlog koji u svom polazištu idu ka suverenosti republika kao država – mislim da predlog suverenih republika kao država iz Makedonije je u okviru Jugoslavije, a moj lični utisak je da bi sa tom suverenošću države Slovenije Slovenci rađe živeli s nekim drugim nego sa Jugoslavijom. Kažem, to je moj utisak i moja ocena. Međutim, moramo na ključno pitanja da se vratimo, mislim da ga je Bućin sada otvorio. Kako god okrenuli, ako bilo šta želimo da menjamo u okviru ovih postojećih granica, mislim da je pitanje granica isključivo centralno pitanje o kojem bi trebalo, preko ovog polaznog dokumenta, da se u Saveznoj skupštini preko legalno izabranih delegata, delegata naroda, odluči na koji način da to razrešimo.

Inače, što se tiče samog materijala, pripremljenog za današnju sednicu, na bazi dogovora u Sarajevu, mislim da je svima bilo omogućeno da učestvuju u razgovorima, da izdvoje svoja mišljenja, da se ograde od svojih stavova, ali po staroj praksi – neko dođe pa ode, kada se radi o ova četiri pitanja moje gledište u odnosu na gledište koje je izreklo Sobrajanje Makedonije je dosta slično. Kada su u pitanju ljudska prava, i ja bih se založio da to budu ona prava koja uživaju građani u najdemokratskijim i najrazvijenijim zemljama sveta. Kada je u pitanju tržište, takođe bih se založio da ono bude apsolutno, jer i jugoslovensko i evropsko je malo, a ne u pojedinim republikama kao državama da bude apsolutno otvoreno sa slobodom prometa roba i kapitala, kao i radnika, sa jedinstvenom monetom i svim onim što čini to jedinstveno tržište.

Kada je u pitanju narodna odbrana, ja bih bio apsolutno za to da to bude narodna odbrana oružanih snaga koja bi štitila integritet Jugoslavije i od spoljnog i od unutrašnjeg neprijatelja, i u cilju racionalizacije i jeftinije države, bio bih apsolutno protiv republičkih armija kao teritorijalnih odbrana. Što se tiče spoljne politike, založio bih se, kao što sam i ranije govorio, za jedinstvenu spoljnu politiku, uz puno uvažavanje pojedinih osobenosti, republika, sastava, zastupljenosti, dakle, sa jednom fleksibilnošću i razumom mogli bismo mnogo toga da razrešimo. Prema tome, mislim da pitanje granica u svim ovim koncepcijama je otvoreno pitanje i kako i na koji način da to razrešimo, a svi se zalažemo i na svim skupovima govorimo – mir, demokratija, razum i na ustavni način. Prema tome, mislim da ovaj dokument treba razraditi i pokušati da se odgovori na to pitanje.

KIRO GLIGOROV:

Možda sam ja nepotrebno uporan u onome što sam pokušavao na par sednica da kažem, da pođemo ovim putem kako smo danas ipak razgovarali. Tu upornost stavite na račun mojih godina.

Mislim da je ipak danas, bez obzira što je u jednom momentu gospodin Izetbegović zazvučao vrlo pesimistično – ja verujem da još uvek daje dosta nade iz ovog njegovog naknadnog pledoajea, iz koga se vidi da ipak ima tu i šansi i mogućnosti za dalji razgovor. Sve ovo što govorim se vodi na jedan praktičan predlog – dajte sada posle ove prve debate, revije ovih gledišta da se napravi jedan uporedni pregled u ove četiri oblasti različitih sugestija, predloga, i videćete već kod toga da u ove četiri oblasti ima dosta sličnosti. To ćete se sami

uveriti kada to vidite na papiru. Svaki će moći na osnovu toga kod kuće da razmisli, da proceni, pa da uzme u obzir i ovo o čemu je govorio gospodin Izetbegović – da se neke stvari ne mogu rešiti ako se svi „zakuju“ na istim stavovima. Onda zaista nisu potrebni ni pregovori. Pregovori pretpostavljaju da će biti nekog elasticiteta, da će se razmisliti o posledicama, da se ne može očekivati da će suprotna strana – uzmimo taj rečnik, iako nije adekvatan sada, ali da ne izmišljamo nešto drugo – jednostavno odustati od svih svojih zahteva, jer oni nisu subjektivni. Ne smemo ih samo tako tretirati. Izviruju iz neke stvarnosti koja je stvorena u Jugoslaviji, kao rezultat krize, razočaranja, svega onoga što je ovaj period zajedničkog života doneo, a posebno što smo u tako teškoj političkoj i ekonomskoj situaciji. I to sve nije slučajno. To se mora izživeti. Moraju se tražiti prelazi kako da to lakše prebrodimo i zbog toga smatram da je apsolutno vredno da ovaj razgovor što pre nastavimo. Uz papir koji ćemo dobiti na ovaj način – sada priređen, ja ponovo molim da ne uslovljavamo ove razgovore da li smo za saveznu državu ili smo za ovo ili smo za ono.

Uzmimo iz jednog, drugog, trećeg, četvrtog, koliko ima sada papira i izlaganja, napravimo uporedni pregled, sa komparativnom analizom se može doći do zaključaka šta je šta, ko je na kojim pozicijama, šta spaja, šta razdvaja, gde su gledišta blizu da se pomire. Ako sledećeg puta kada budemo razgovarali još 20% tih razlika otklonimo, onda smo izabrali dobar put, pa ćemo doći u ovom periodu za koji se zalažemo da se ova pitanja skinu s dnevnog reda – do dogovora. Evo, moje je zalaganje samo za to da učinimo sada sledeći praktični korak, a imamo mi vremena kada ćemo reći da se ne možemo razumeti, da se rastajemo. Zašto sada počinjemo tim jezikom da označavamo ove ili one predloge? Molim vas, ovo je put koji je, evo, i danas pokazao da možemo i konkretno razgovarati. U tom smislu je i ovaj papir neki doprinos, tako da kažem, uz sve to što su to radili stručnjaci, praktično iz dve republike, jer treća se ogradila na dva pitanja. Jeste, više je autora, ali iz iste sredine. Hoću da kažem, to je sada jedan papir jedan pokušaj, i sada smo rekli šta imamo da kažemo u vezi sa tim papirom, a to je jedan od papira, bez obzira što je to bilo po našoj narudžbini.

Dalje, imamo onaj papir o konfederativnom uređenju iz koga treba uzeti, iz ove četiri oblasti, i ništa drugo – kako on hoće, kako definiše zajednicu. Dakle, iz tog papira uzeti za ove četiri oblasti stanovišta koja su te republike izdvojile. Ovo što smo čuli danas od gospodina Mesića, pa i ovo što je govorio u vezi sa tim problemima, ne u vezi karaktera zajednice, drug Kučan – to daje određene elemente da dođemo do jednog potpunijeg uvida kako će izgledati sadržina te buduće zajednice, i sledeći put nad tim papirom kada budemo razgovarali, ja verujem da ćemo učiniti dalje korake. I svako će tim putem i dalje razmišljati kod kuće, pa će valjda evoluirati neko gledište. Recimo, mi smo došli sa ovim stavovima Skupštine, želeli smo da ne govorimo danas, da se sutra kaže – Makedonija je neopredeljena, leluja se između levog i desnog, nego ima svoje stanovište koje zastupa. Ali, to ne znači da mi sutra ne možemo, kao što smo je sazvali dan uoči današnjeg našeg razgovora, dan uoči sledećeg razgovora uz sva saznanja koja imamo – izaći tamo i braniti, ako smo došli do uverenja da treba učiniti to i to. Moramo tako drugovi raditi, jer tako idu svi ti razgovori među ljudima koji žele da dođu do sporazuma. Ja polazim od toga da ipak svi mi želimo da dođe do sporazuma.

BORISLAV JOVIĆ:

Sve je u redu. Samo, dve stvari treba da razjasnimo. Prva je stvar, ono što Milan i kaže, a i ja se sa time slažem – da iznad toga treba da stoji: sa pozicija zajedničke države, sa pozicija različitih država, da se zna tačno šta je šta. Jer, to što ti hoćeš, ne može uopšte jer jednostavno, jedan je koncept različite države, drugi je koncept zajednička država, i treba stvarno realno da se zna o čemu se radi.

I druga je stvar, koja je dosta važna – da niko ne treba da kaže: e zato što neće svi da učestvuju u razgovoru (kao što je rečeno kada je ovaj papir pravljen), iako je u pitanju

stručna grupa onda ja neću da učestvujem. U razgovoru učestvuju oni koji su zainteresovani. Ako se ne napusti koncept da moraju svi biti unutra, što bih ja bio presrećan i mislim da bi bilo najpametnije, onda smo mi blokirani u radu. Neka onaj ko neće ne bude, pa kad dođe dotle da priča, on će da priča; neka gleda šta se zbiva. Eto, to je moje mišljenje.

KIRO GLIGOROV:

Izvini Boro, moram da te prekinem.

BORISLAV JOVIĆ:

Mi razgovaramo da nađemo najbolje rešenje. Inače, ja ti usvajam sve što si rekao.

KIRO GLIGOROV:

Baš zbog toga što tako razgovaramo da ti kažem jednu stvar. Ti se stalno pozivaš na Ustav i na legalitet. Država postoji, ima Ustav, i ja sam u svom izlaganju isto rekao da treba poštovati Ustav, dok se ne dogovorimo drugačije. Međutim, sa tim što otvaramo mi, pre nego što smo ove razgovore doveli do kraja, jer mi tek danas prvi put razgovaramo o sadržini te zajednice, Ti već polaziš od pretpostavke da se može razgovarati, iako ovaj Ustav predviđa šest republika, šest članica, da može i bez jedne i bez druge. To je poslednji čin o kome treba razgovarati.

BORISLAV JOVIĆ:

Tu se mi ne razumemo dobro. Ja samo kažem da mi treba da poštujemo legalitet predloga, i imamo legalne predloge Slovenije i Hrvatske da to budu zajedničke države, sa tim i tim funkcijama.

KIRO GLIGOROV:

Izvini, za početak razgovora, za početak pregovora.

BORISAV JOVIĆ:

Da, za početak razgovora, ali papir koji pripremamo. Ne možemo mi u tom papiru da kažemo – vojska – takav predlog, jedan, drugi, treći, četvrti, po republikama, i onda da naređamo Sloveniju i Hrvatsku, ukoliko one kažu – zasebna država, pa vojska i saradnja u odbrani. Mora se znati da je zasebna država. To je velika razlika.

KIRO GLIGOROV:

I tu imam prigovor, ako hoćeš da se razjasnimo oko tih stvari. Po mom mišljenju, ti gledaš tu stvar, što se tiče država, njihovog statusa, položaja i tako dalje nekako – ne bih hteo da upotrebim lošu reč i da kažem „šematski“, nisam u tom smislu rekao, ali momentalno nemam najboljeg izraza...

BORISAV JOVIĆ:

Oprosti, da se razumemo, sve ću da ti oprostim samo da nađemo rešenje.

KIRO GLIGOROV:

Vidiš koliko pazim šta ću reći, jer smo svi skupa u tako osetljivim raspoloženjima da se sve može shvatiti naopako. Hoću da kažem jednu stvar. Nema dveju država na svetu koje su identične po svom uređenju. Ne postoje. Mi smatramo da postoji ili federacija, kako smo je mi zamislili, takva i nikakva druga, ili konfederacija koja, po pravilu, sada ne postoji, što ne znači da se ne može neka osnovati. Po pravilu sada nema konfederacije u svetu. Mislimo da nema ničeg između, kao da ništa između ne može da postoji, a upravo razgovaramo o tome da nađemo nešto što će dovoljno pomiriti te razlike i naći nešto što će objediniti te interese.

BORISAV JOVIĆ:

Tu se ne sporimo. Ja govorim o tome kako da se spremi papir, da papir kaže tačno šta je predlog, a da li će se približavati, to je drugo.

KIRO GLIGOROV:

Svi predlozi treba da budu svrstani. S tim sam saglasan. Ali, pazi, kako se može razgovarati. Recimo, vojska je najosetljivija: jedinstvena vojska, zajednički kontigent ili zajednička vojska, a mogu postojati i jedinice teritorijalne odbrane u rukama republikama, treći kaže nešto treće i tako dalje. Zašto to odmah smeštamo u kategoriju federacije i konfederacije? Dajte da vidimo, na osnovi argumentacije, kako se možemo saglasiti kad je u pitanju vojska i da rešimo to pitanje i skinemo ga s dnevnog reda.

Što se tiče spoljnih poslova, ovde je palo nekoliko predloga. Da vidimo i nađemo nešto što će to obezbediti. Na kraju ćemo videti šta će biti. Možda neće biti problem da li će se to zvati državnom zajednicom ili se neće zvati državnom zajednicom. Imamo fenomen Evropske ekonomske zajednice. Evropska ekonomska zajednica ima predstavništva u svim državama. Ne mogu se više zaključivati ugovori sa Evropskom ekonomskom zajednicom, niz ugovora se ne može više zaključivati osim sa Zajednicom kao celinom. Ni jedna država koja je suverena i samostalna ne može zaključivati takve ugovore, zapravo lišila se tog prava, iako je suverena i samostalna.

BORISAV JOVIĆ:

To je tako 20 godina, samo se proširuje krug pitanja.

KIRO GLIGOROV:

Jeste, proširuje se krug pitanja. Ide se korak dalje i tako dalje. Zašto mi mislimo da može samo ovako kako smo mi to uobičajili? Ne zagovaram ja da mi to sada uvedemo, da se ne razumemo pogrešno, samo hoću da kažem da su moguće varijante, mogućni su varijeteti. Nemojmo ih odmah, a priori odbacivati.

BORISAV JOVIĆ:

Drug Kiro je dao predlog. Bilo je i drugih predloga. Verovatno je da prilazimo po ovoj tački i razmišljanju o tome kako bismo dalje radili, naravno, i u drugim pitanjima. Ima reč Bogić Bogićević.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Mi smo u prilici da svaki put, izgleda, kažemo ili vlastita ili mišljenja svojih skupština. Hteo bih da kažem nekoliko reči s obzirom na to da smo dobili konkretan papir o kojem treba da kažemo svoje mišljenje. Prvo, osjećam potrebu da napomjenem da i ja govorim u funkciji člana Predsjedništva SFRJ, ne pregovarača, s obzirom na to da u radu posljednje sjednice Skupštine Bosne i Hercegovine nisam učestvovao zbog sjednice Predsjedništva juče i ovdje, a prekjuche sam imao sjednicu Saveznog savjeta za zaštitu ustavnog poretka, kojoj sam predsjedavao.

Mislim da je dobro da su gotovo sve naše republike izgradile svoje pregovaračke stavove u parlamentima. Međutim, smatram da je ovaj metod rada Sobraanja Makedonije, po mom mišljenju, prihvatljiv, koji nije izgradio takve stavove jednom zauvek date, već ih prilagođava, dopunjava u skladu sa razvojem situacije i dogovorimo koje imamo. Dobro bi bilo ako bismo sličan metod i mi prihvatili u drugim republikama. Drugo, htio bih podržati prijedloge koji idu za tim da dok pregovori traju da se poštuju Ustav i savezni zakoni, kako ne bismo došli u kaos i bezvlašće, koje bi rezultiralo posljedicama za koje bi bilo teško procijeniti kakve bi bile.

Drugo, pridružio bih se svim onim prijedlozima koji idu za tim (molio bih da se danas, ako je moguće, unesu u saopštenje) da ovo Predsjedništvo u ovom sastavu, sa predsjedništvima republika apeluje da se zaustavi „medijski rat“ i ne samo to, već i sve aktivnosti koje idu za tim da se smiruju raspaljene strasti i emocije, kako bismo u miru, demokratskim putem, prevladali situaciju u kojoj se nalazimo. Danas nas je predsjednik Saveznog izvršnog vijeća iscrpno informisao o ekonomskoj situaciji i međunarodnom okruženju. Dio

tih ocjena, kada je riječ o međunarodnim kontaktima našeg saveznog sekretara za inostrane poslove, koji je član Savjeta za zaštitu ustavnog poretka, izrečen je i prekjuche na sjednici Savjeta za zaštitu ustavnog poretka. Rečeno je da Jugoslavija predstavlja kritičnu tačku. U Evropi i u svijetu izrečena je ocjena međunarodnih uglednih eksperata koji su nam ukazali na to da države i nastaju i raspadaju se, u principu, u ratu. Malo je primjera da je mirnim putem došlo do razlaza.

Naravno, imam stalno u vidu da je naša država višenacionalna. Za razliku od drugih republika, najspecifičniju poziciju ima Bosna i Hercegovina koja nije država samo jedne nacije, već najmanje tri, koje ravnopravno žive u Bosni i Hercegovini – Muslimani, Srbi i Hrvati, ali isto tako ne treba zaboraviti da u Bosni i Hercegovini živi ukupno 24 nacije. Zbog toga, postoji ta osjetljivost na eventualne promjene granica za koje ja mislim i ubjeđen sam da se ne bi mogle izvesti na našem jugoslovenskom prostoru mirnim putem.

Kada je riječ o pitanjima o kojima danas razgovaramo, o slobodama i pravima čovjeka i građanina, o zajedničkoj ekonomskoj politici, tržištu, spoljnoj politici i odbrani i bezbjednosti zelje, moglo bi se, na prvi pogled, zaključiti da je teško približiti stavove i gledišta. Meni se u početku ovog razgovora učinilo i ulilo mi neki optimizam ono što sam čuo u izlaganju gospodina Mesića i gospodina Drnovške. Istina, rečeno je da govore u funkciji člana Predsjedništva. Smatram da je moguće na toj liniji učiniti neka približavanja.

Situacija u zemlji je kritična i u političkom i u ekonomskom pogledu. Mislim da se mora uložiti maksimum napora da se krene s mrtve tačke. Dobro bi bilo da danas učinimo jedan početni korak kad je riječ o raspravi o ove četiri osnovne oblasti funkcionisanja zemlje. Uglavnom, čuli smo mišljenja predstavnika naših republika. Mislim da je do zajedničkih rješenja jedino moguće tako i doći: da vidimo u čemu se razlikujemo i da li se te razlike i na koji način mogu premostiti. Lično, mislim da će biti najmanje problema u oblasti definisanja sloboda i prava čovjeka i građanina, jer je o ovim pitanjima iznijeto dosta polazišta u materijalu koji smo dobili. Između ostalog, predviđa se da u budućoj državnoj zajednici moraju da se jamče sva osnovna ljudska prava i slobode koja su data međunarodnim konvencijama, kao i da se u najvažniji pravni akt zemlje ugrade sva ona civilizacijska dostignuća, standardi iz ove oblasti koji su dati u ustavnim dokumentima mnogih savremenih demokratskih država.

Drugo, područje zajedničkih ekonomskih funkcija je za mene veoma važno i ključno. Mislim da je to, u suštini, dobra osnova, između ostalog, i zbog toga što u mnogim svojim elementima polazi od brojnih svjetskih iskustava i iskustava Evropske ekonomske zajednice. Pri tome bih posebno podvukao opredeljenje o slobodnom kretanju roba, usluga, kapitala, radne snage, informacija na zajedničkom privrednom području, koji su predloženi. Mislim da je, isto tako, veoma bitno da postignemo saglasnost oko toga da u budućoj državi postoji jedinstvena, odnosno zajednička valuta, kao i centralna banka; ali, da se postigne i saglasnost oko carinske i monetarne politike.

Isto tako, mislim da je veoma važno da predložimo elemente za takav sistem privrednih i ekonomskih odnosa koji će nas, prije svega, povezati na osnovu stvarnih interesa i kapital – odnosa i u kome će djelovati tržišne zakonitosti i potpuna autonomija privrednih subjekata. U suštini, lično se zalažem da se u ovoj oblasti u naše odnose ugrade i oni elementi ekonomskih veza koje postoje u okviru ekonomske zajednice, a to, naravno, samo po sebi predstavlja jedna razvijen model ekonomskih odnosa, normi i standarda koje mi do sada nikada nismo imali, niti primenjivali u ovoj zemlji i koji će, ako ih budemo prihvatili, sve ove naše sadašnje političke protivrečnosti i razlike svesti u realne okvire. Što se tiče područja spoljne politike i međunarodnih odnosa, takođe, smatram da oni elementi koji su dati u materijalu predstavljaju dobru osnovu za raspravu i da Jugoslavija kao država treba da ima međunarodno-pravni subjektivitet pošto u svijetu postoji praksa, mislim da treba dogovoriti da određena prava imaju republike, da mogu zaključivati međunarodne i

druge regionalne ugovore i sporazume iz oblasti koje spadaju u njihovu nadležnost, kao i da osnivaju predstavništva u inostranstvu za koja budu imali posebne ekonomske, nacionalne, regionalne i druge interese. Takva praksa postoji u složenim državama i zajednicama u svijetu.

Međutim, naravno, otvoreno je pitanje da li republikama priznati svojstvo međunarodnog pravnog subjektiviteta i mogućnost učlanjenja u međunarodne organizacije, kada to svojstvo prema međunarodnom pravu i konvencijama, može u okviru složenih država da ima samo zajednička država. To je sada Jugoslavija. Koliko znam, sličnih primjera nema u svijetu, ako bismo izuzeli članice UN Ukrajinu i Belorusiju iz SSSR-a, koji su u sastavu Sovjetske federacije, koji imaju specifičan status tamo, uveden prilikom stvaranja ove organizacije neposredno posle II svetskog rata, da bi Sovjetski Savez kao sila pobjednica imala isti broj glasova kao i tri druge sile pobjednice antihitlerovske koalicije u II svjetskom ratu – Amerika, Velika Britanija i Francuska.

Kada je riječ o JNA i oružanim snagama, isto tako, mislim da država treba da ima zajedničke oružane snage u zemlji, jedinstvene i da treba da bude moderna i racionalno koncipirana armija, departizovana i da je njen zadatak da brani suverenitet i teritorijalni integritet zemlje i da bude garant unutrašnjih i spoljnih granica. Ali, isto tako, mislim da, pored redovnog oružanog sastava, teritorijalnu odbranu i ostale oblike oružanih snaga – miliciju i policiju – treba organizovati u republikama. Takvih primjera organizovanja pojedinih dijelova oružanih snaga imamo u svijetu. Međutim, to još uvek nisu samostalne, nacionalne armije, nego su samo nadopuna i sastavni dio zajedničkih oružanih snaga.

Na kraju, mislim, kada je riječ o sadržini nekih osnovnih funkcija buduće državne zajednice, razlike između onih koji se zalažu za federalni i čisto konfederalni koncept nisu toliko velike da se ne bi mogla naći rješenja. Tačna je ocjena, koju je sada drug Gligorov iznio, da u svijetu imamo 23 federacije i ni jedna nije identična drugoj, a da čistu konfederaciju nemamo ni jednu. Takav oblik organizovanja države je prevladan, otprilike, prije 150 godina, jer su se sve konfederacije, ili kasnije pretvarale u federaciju, ili su se raspdale, objektivno. Zato bi, po mom mišljenju, trebalo maksimalno koristiti svjetska iskustva i kod ovog našeg dogovaranja. Zato, ako bude dovoljno volje i spremnosti da razgovaramo o sadržini tih funkcija i pokušamo da približimo stavove, uvjeren sam da ćemo već danas, moguće je, učiniti prvi korak u postizanju političkog dogovora o budućnosti zemlje. Toliko. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Janez, izvoli.

JANEZ DRNOVŠEK:

Očigledno je da dolazimo do pat pozicija, ali osuđeni smo na to da nastavimo pregovore, jer nemamo drugog izlaza, tako da sigurno je svaki od nas već frustriran u ovoj situaciji, ali nema nam drugog izlaza nego da nastavimo pregovore i da tražimo izlaz. To je jedno. Drugo, očigledno je iz izlaganja predsjednika Makedonije i Bosne i Hercegovine da su ove dve republike u takvoj situaciji da teško prihvataju sada svrstavanje u ovu ili onu grupu, pogotovo ovu ili onu kvalifikaciju – federalnu ili konfederalnu – i da zato nastoje da radimo u tom pravcu, da vidimo šta može konkretno da se uradi u definiranju mogućih zajedničkih funkcija neke zajednice naših republika, bez obzira na to kakvo bi ime ona imala. Ja mislim da nikako ne može štetiti da se barem paralelno, uz druga traženja i druge aktivnosti, radi u tom pravcu, barem paralelno, i da se ipak još radi na tom pokušaju definiranja mogućih funkcija, mogućih zajedničkih funkcija.

To bi moglo da se radi na neki način i uslovno, jer jasno je da niko ovdje ne može prihvatiti unapred neko rešenje i garantirati da će onda biti prihvaćeno u njegovoj republici. Može da se radi neko rešenje, hipotetično rešenje koje bi onda, ako bi mislili da ima za

to bar neke minimalne mogućnosti, ipak bilo dato u raspravama na sve strane, i na one što su sada na ekstremnim polovima, tako da mislim da to sigurno ne može štetiti a, naravno, da paralelno radimo na svim drugim stvarima. Možda bih sve to mogao da ilustriram još jednom sa pozicija Slovenije. Za Sloveniju je bitno to da se plebiscitom izrazila, odnosno donela Odluku o samostalnosti i suverenosti i da na osnovi toga traži uspostavljanje čistih računa iz dosadašnjih odnosa u zemlji, i da je rekla da u sadašnjem, ovakvom federalnom sistemu ne želi više učestvovati. Znači, u sadašnjoj federaciji.

Rekla je da je spremna da neke zajedničke funkcije i interese obavlja u nekom mogućem savezu sa drugim republikama. To pretpostavlja i mogućnost da se jedan dio suvereniteta, koji je nesporno republički, lociran u republici, prenese na ovakav savez kao zajednička funkcija, koja je u zajedničkom interesu. Ovaj prenos suvereniteta, naravno, je dobrovoljan i, ako ima za to interes republike; dok postoji takav interes. Recimo, to bih ilustrovao na primeru monete, odnosno monetarnog sistema – pošto smo već o tome razgovarali. Postoji mogućnost da se suverena i samostalna republika dogovori sa drugim republikama o zajedničkom monetarnom sistemu i zajedničkoj moneti. To, praktično, znači da dio svoje monetarne suverenosti ili, čak, celu monetarnu suverenost prenese na ovaj sistem.

Slovenija, u tom kontekstu, želi stabilnu konvertibilnu valutu i to je bitna vrednost, koju želi imati. Ako u ovom monetarnom, zajedničkom sistemu ne bi mogla postizati ovakvu stabilnu i konvertibilnu valutu, onda bi ona odlučila da ide na svoju valutu, ili da se priključi nekom drugom monetarnom sistemu, koji bi joj obezbeđivao ovakav osnovni interes; znači, stabilnost i konvertibilnost valute. Slovenci žele imati stabilnu i konvertibilnu valutu. To je opšta civilizacijska stvar; ako je nema, onda je to udaljava od svetskih trendova i opštecivilizacijskih trendova. Zbog toga ona želi da ovaj svoj interes realizira u onoj zajednici gde jeste. Ako je to moguće u zajednici sa ovim našim republikama, onda – zašto da ne? Ako se pokaže da to nije moguće, onda se ovaj dio suvereniteta povuče iz ove zajednice i organizira se – ili samostalno, ili, recimo na evropskom monetarnom sistemu.

Tako gledam na ove stvari. Tako bi moglo da se pristupi i za druge funkcije. Ali, osnov je to da je Republika suverena i ona odlučuje da prenosi dio svojeg suvereniteta tamo gde misli da je za to zainteresovana; kada za to postoji interes. Na toj osnovi su mogući dogovori, još uvek o ovim funkcijama o kojima smo danas razgovarali, koje su bile date „u igru“. Hvala.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Hteo bih nešto da kažem u vezi sa ovim, ako smem, Boro.

BORISAV JOVIĆ:

Izvoli.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Predsedništvo Jugoslavije dužno je da štiti Ustav Jugoslavije – to, valjda, nije sporno. Po sadašnjem Ustavu, niko ne može jednostrano da proglasi nezavisnost. Svako ko ima ideju da postane nezavisan, samostalan – što, uopšte, ne mora da bude sporno – treba, po mom mišljenju je logično, da se založi da se to uredi Ustavom Jugoslavije na jednak način za sve. Ne razumem zašto to bilo kome može da smeta.

Neophodno je da se način korišćenja prava naroda na samoopredeljenje uredi Ustavom i na jednak način za sve. U protivnom, korišćenjem toga prava na jednostran način, onako kako to odgovara samo jednima, a ne svima, znači i dalju samovolju, anarhiju i direktno protivustavno ponašanje, bez tog postupka koji bi trebalo da bude u Ustavu utvrđen i na Ustavu zasnovan; to ne može biti ničije pravo, jer je protivustavno i nasilno rušenje ustavnog poretka. Takav čin ne može da podrži i odobri ni jedan savezni organ, pa ni ovo Predsedništvo SFRJ. U tome, čini mi se, mi se nismo dovoljno razumeli. Kako ćemo posle

uređivati te odnose, šta su funkcije i šta su organi jedne države – za one koji budu smatrali da u toj državi treba da žive – šta su odnosi sa onima koji se izdvoje; to su pitanja o kojima se može razgovarati kada se ti subjekti uspostave. Sve je to za tim; ali, prethodno, valjda, treba da se opredelimo i da oko toga budemo saglasni – da radimo na legalan i ustavan način; jer, kogod želi da ostvari neku svoju ideju, treba prethodno da sam sebi odgovori na pitanje da li će je ostvariti legalno ili nelegalno, ustavno ili neustavno. Mislim da treba da se založimo za legalan način. Zbog toga je prvi korak, koji bi se morao napraviti upravo takvo uređivanje tih pitanja Ustavom Jugoslavije; a onda, o svemu drugom može da se razgovara.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Sve ovo što je rekao gospodin Milošević je sasvim u redu. Treba da se Ustavom ili nekim aktom uredi. To je jasno. Ali, mislim da je to poslednja stvar o kojoj treba da pričamo. Nismo se sastali da uređujemo način kako ćemo se razići. To je zadnja stvar; ako vidimo da nema ničeg drugog; možda, paralelno, ne treba donositi takav akt.

Prije svega sastali smo se da pokušamo rekonstruirati Jugoslaviju – dogovorno novu Jugoslaviju; ali ne dogovor o razlazu. Ako to bude neophodno, naravno, taj akt je, ipak, potreban; ali, zbog toga se nismo prvenstveno sastali. U svakom slučaju, to je druga stvar. Čudna je stvar recimo, ovo što je rekao gospodin Drnovšek, upravo je to – zašto ne bi radili neko hipotetično rješenje kako je on rekao. Mi, ovdje, nismo oni koji donosimo odluke. Sve ovo podliježe ratifikaciji skupština.

Prema tome, mi treba da podnesemo i da napravimo rješenje, našim skupštinama. U svakom slučaju, ono što kažemo, a tu je bio i nesporazum i u Bosni, dok sam im, na zadnjoj Skupštini rekao i umirio – neki demagozi su počeli zagovarati i obmanjivati javnost kako se iza njihovih leđa što-šta radi. Ja sam im rekao da sam ovdje, gore, samo pregovarač; kada pregovori budu gotovi – a ništa nije gotovo – sve podliježe ratifikaciji skupština. To zna, od prvog dana, svaki čovjek koji je iole upućen. Prema tome, to nam pruža slobodu da pregovaramo, računajući uvijek o tome koliko će te naše skupštine moći stajati iza tih stvari.

Da ne bi ovaj sastanak bio lišen jednog šokantnog detalja, iznijet ću vam jedan prijedlog, koji je smiješno šokantan. Vjerovatno će tako djelovati, iako, ne bi trebalo tako da bude. Zašto se ne bi, u ovom čitavom našem naporu, prakticirala i ta stvar da se mi pojavljujemo pred skupštinama? Zašto se ne bi, na primjer, gospodin Milošević pojavio na slovenačkoj skupštini i iznio svoj stav, pokušao da ih ubijedi da treba da ostanemo u istoj državi? I obrnuto – Kučan u srpskoj skupštini, u kojoj će objasniti svoj stav, odnosno stav suverenih republika i zašto su one suverene. Vidite, to je na prvi pogled malo šokantna stvar. Vidim da se svi pomalo smiješite. Ali, vidite da je to upravo to i da nema ništa normalnije nego da se to uradi, zar ne?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

U međunarodnoj praksi, kada dođe šef strane države, on govori u parlamentu.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Pa, dobro. Vi, Miloševiću imate potpuno pravo. To radi strani državnik, a mi se nikada nismo pojavili pred našim skupštinama, koje su nama bliske – neke „sestrinske skupštine“. To je skoro nezamislivo, da se sada pojavi neko od nas; iako po mom mišljenju to nije ni malo nezamislivo i bilo bi potrebno, a i korisno, u ovakvom kritičnom trenutku, da to uradimo.

Dakle, konkretno predlažem, neka i to bude pokušaj – da gospodin Milošević u slovenačkoj skupštini, izađe, biće sigurno aplauzom dočekan, bez obzira na to da li će se oni slagati sa njim ili ne, i obrnuto, neka Kučan ode i brani, neka dokaže srpskoj skupštini da su suverene republike – neka im dokaže, neka čuje njihove prigovore, neka im odgovori na nekoliko pitanja i obrnuto, i time bi mnogo što-šta bilo urađeno. Uradite tu stvar.

MILAN KUČAN:

Vrlo rado idem u srpsku skupštinu obrazlagati svoje stavove, ali ponovo moram da kažem da ja ovde ne zastupam svoje stavove, nego stavove slovenačke skupštine. Mogu ja i slovenačke stavove obrazlagati u srpskoj skupštini, nemam ništa protiv, možda bi bilo korisno, ali ne odbraniti u srpskoj skupštini naše pravo na suverenost.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Obrazlagati, objasniti, odgovoriti na niz pitanja.

MILAN KUČAN:

Što se dijaloga tiče, za Slobodana Miloševića u slovenačkoj skupštini garantujem da će ga biti. Oko stava Miloševića, postoji razlika, molim da se konstatuje – njegovo je – da Ustav odredi te stvari, ja govorim o tome kako je Jugoslavija stvorena mi se moramo politički dogovoriti, a taj dogovor ne isključuje onda i pravnu sankciju toga dogovora.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Odlično, pravnu sankciju, sankciju dogovora.

MILAN KUČAN:

Ali, prvo menjati Ustav, tražiti za to saglasnost, uslovljavati pravo na samoopredeljenje – to tako ne ide. Tu se nećemo saglasiti, ali ja hoću da se zna da su to dva različita pogleda na to pitanje.

KIRO GLIGOROV:

Politički dogovor, pa onda pravna...

MILAN KUČAN:

Ako je potrebno.

BORISAV JOVIĆ: Nije branio politički dogovor, nego govori o tome da se jednostrano ne donose odluke koje stavljaju pred svršen čin, a da se nije obezbedila ustavna procedura. To je moguće, ali nije legalno. On je insistirao na legalnom postupku.

MILAN KUČAN:

Ni rat nije legalna stvar.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Imam jednu repliku na stav Alije Izetbegovića – da je dogovor o razlazu loša stvar. Sigurno, dogovor o razlazu nije dobra stvar, ali je bolja od razlaza bez dogovora, od anarhije, odnosno od samovolje, a iz Srbije niko nije predlagao razlaz. Oko toga treba da se razumemo.

BORISAV JOVIĆ:

Vrlo je jasno da ne bi bilo loše kad bi to u našim uslovima sada bilo moguće i kad bi bila ta atmosfera da idu predsednici pojedinih republika u druge republike...

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ovih dveju republika.

BORISAV JOVIĆ:

Vi sve drugome predlažete, a za sebe izbegavate. Da budemo načisto s tim, ako bih ja bio u toj poziciji, ja bih mogao da idem i objasnim svoje razloge zašto za svoju republiku i u ime svoje republike tako nešto predlažem. Ali, nikad se ne bih prihvatio toga da ubeđujem te poslanike da njima njihovi funkcioneri nisu pametno predložili.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Onda ste me pogrešno razumijeli. Samo da obrazloži stav svoje republike.

BORISAV JOVIĆ:

Taj stav je jasan. Nema šta da se objašnjava. Pitanje je koji je cilj toga?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Takva jedna praksa bi bila potpuno u redu – u normalnim prilikama. Međutim, očigledno da nismo u normalnoj situaciji.

BORISAV JOVIĆ:

Što se tiče predloga pod tačkom 2. preći ćemo na njega, kada se dogovorimo, vrlo je jasno, u njemu piše, na osnovu našeg zaključka sa prošle sednice, ali to nije toliko bitno, nego i u uvodu piše da je pripremljen upravo iz razloga što određene republike imaju ideje da takvu svoju poziciju stvore, da bi se stvorila pravna mogućnost, ako te ideje budu realizovane, da se zna kako se radi.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Otom-potom.

BORISAV JOVIĆ:

Nismo zbog toga da rasturamo državu. Ali moramo da stvorimo pravni osnov, nego da se radi van Ustava. Mislim da možemo da privodimo kraju.

Imamo jedno činjenično stanje – da je izneto više verzija razmišljanja o istim pitanjima, koja su, u nekim stvarima, slična, u nekima su nijansirana, a u nekima su različita. Imamo činjenicu da te razlike nisu do kraja raspravljene, nego su samo konstatovane. Ipak, za ovim stolom se ne može do kraja sve to raspraviti, možda bi moglo samo jedno, ali onda se to treba pripremati.

Imamo predlog da se za sve četiri grupe pitanja staviti na papir sve razlike, sve ideje, uključiti i koncept koji je dat, i nijanse po svim tim pitanjima, različite predloge, kako bi se sada pokušalo razjasniti, razraditi u čemu su stvarne suštinske razlike i da li bi se mogle naći formulacije, koje bi odgovarale i jednima i drugima.

Moram reći da treba, ipak, da razgovaramo i o načinu razgovora oko toga. Lako je to staviti na papir. To nije problem to je stručni problem, jer raspolažemo sa autentičnim izlaganjima. Pitanje je da li bi bilo pametno, o tim pitanjima, isključivo dalje razgovarati u Predsedništvu?

To je pitanje. Treba i u Predsedništvu. Da li prethodno obezbediti razgovor u direktnom susretu eksperata i predstavnika republika, da se pokuša doći do nečeg bližeg, da ne pođemo mi, kao Predsedništvo, od onoga što je ovde naslikano.

Drugo je pitanje da li da razgovaramo i o jednom po jednom pitanju, ili da razgovaramo o svima istovremeno. Nas ima 16 plus dva, to je 18 i još 20 ljudi, puta 4 tačke, puta 4 razlike, da je to jako ekstenzivno za jedan ovakav razgovor. Možda bi bilo bolje da načini-mo neki napredak u metodologiji.

O tome da razmislimo. Mogu da se pripreme ta četiri pitanja, da se onda jedno po jedno razmotri, možda, prvo u užoj grupi, pa ovde, a možda direktno ovde. Ili, možda dva?

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Dva: vojska i privreda.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja mislim i spoljni poslovi.

BORISAV JOVIĆ:

Ima razlike, nijanse u spoljnim poslovima.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Naravno da ima razlike, možemo da ostavimo za drugu priliku.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo zasedati dva dana. Jednog dana možemo uzeti dva pitanja, a drugi dan dva pitanja. Ali, da pokušamo da napišemo tačno šta je šta, gde se možemo složiti, a gde ne. Mogu i varijante da idu prema Skupštini, pa neka se dalje u javnosti raspravlja. Ako se složimo da imamo državu, sa tim funkcijama, pri čemu se razlikujemo u nekim nijansama, ili neka se razlikujemo i u bitnijim stvarima, pustimo to ustavnoj komisiji, Skupštini, javnoj raspravi. To će se dalje deljati, ne možemo mi doći do konačnog odgovora, po mom mišljenju. Nismo mi baš ti koji će da daju konačne odgovore.

KIRO GLIGOROV:

Da učinimo prve korake.

BORISAV JOVIĆ:

Prema tome, da damo zadatak da se, za nekoliko narednih dana načini ovo. Posle toga da krenemo na raspravu konkretno po ovim pitanjima. Po mom mišljenju, ovo se može načiniti relativno brzo, to je tehničko pitanje, za par dana. Trebaće nekoliko dana da se u republikama prostudira i vidi, a posle toga da se nađemo. Pošto smo naučili na ovakav način da radimo, da idemo i da uzmemo dva pitanja, jedan dan, a dva pitanja drugi dan, s tim da se omogući da dođemo do rešenja za ta pitanja. Ako ostanu alternative, neka ostanu, ali da idemo korak dalje, da krenemo posle na diskusiju o organizaciji države, njegovim organima, načinu izdržavanja, odlučivanja. Ima puno pitanja, koja su predmet našeg razgovora.

KIRO GLIGOROV:

Na prvom sastanku da razmotrimo samo dva pitanja, napravili bismo veliki korak. Pa sledeći sastanak – dva pitanja.

BORISAV JOVIĆ:

Da, ali da se sprema odmah sva pitanja.

KIRO GLIGOROV:

Neće tako brzo to da ide, bolje je da mi postepeno, a sigurno rasčišćavamo stvari.

BORISAV JOVIĆ:

Pitanje je procene. Ja mislim da su tačne dve procene – da nam ekonomska, politička i socijalna situacija ne daju mnogo prostora za razgovor, odnosno otežavaju nam situaciju. Drugo, što je Kučan rekao, upravo zbog toga moramo biti odgovorni i obavezni da ubrzamo naš rad.

KIRO GLIGOROV:

Mnogo je važnije ako može – ovo Markovićevo, da se završi kako valja.

BORISAV JOVIĆ:

To smo dogovorili. On treba da ide u Skupštinu. Svi treba da pomognemo da se to reši. Stvar je u tome da nemamo nikakvog opravdanja da ne radimo najefikasnije.

NENAD BUĆIN:

Da ne bih bio ignorisan, kao par puta do sada, Drnovšekov i moj predlog, molim da se od našeg vojnog kabineta dobije monogramski pregled, može biti savršeno sažet, samo neka bude maksimalno objektivna, – kako izgleda stvar sa depolitizacijom armija u drugim zemljama – makar u okruženju, a dobro bi bilo da po neka armija, možda sa nekog drugog kontinenta; kako stoji sa ustavnom definicijom funkcija vojske; šta su sve funkcije vojske – opet ili u našem okruženju, ili tu i tamo neki izbor. Ne moramo uzimati Južnoameričke režime. Mene interesuje i praksa i Ustav.

MILAN KUČAN:

Oni u Ustavu imaju savršeno čistu situaciju.

BORISAV JOVIĆ:

Taj zahtev možemo da prihvatimo, da damo zadatak spoljnim poslovima i vosci, oni to imaju, to je dobra stvar – da se podloga da.

JANEZ DRNOVŠEK:

Da daju bar do razmatranja pitanja.

BORISAV JOVIĆ:

Mislim da se ovo može za dva-tri dana izvući iz stenograma. Da se to pripremi za nekoliko dana. Da preskočimo najviše sledeću nedelju, pa da posle nedelje se nađemo. Da pokušamo za prva dva pitanja: vojsku i privredu, ili vojsku i spoljne poslove? Privredu svi isto predviđaju. Nije velika razlika.

Vojsku i privredu.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Jedno lakše pitanje, jedno malo teže.

BORISAV JOVIĆ:

Vojsku i privredu na prvoj sednici i onda ćemo pokušati da nađemo neko rešenje, a onda neposredno iza toga, neće nam biti potreban dugačak period za pripremu za ove dve. Tada ćemo dogovoriti za drugo. Danas je prvi, u sledeći petak je 8, idemo na 12. U utorak, 12.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Kad bi radila grupa?

BORISAV JOVIĆ:

Materijal bi bio za dva-tri dana pripremljen, to je tehničko pitanje, i poslat republikama, da još kod sebe pogledaju šta bi mogli još u okviru toga da daju, kako da kažem, neki kompromisni predlog, svako za sebe. Onda bi se ovde našli i razgovarali. Ja mislim da bi bilo dobro da se u međuvremenu nađu stručnjaci iz republika, koji bi malo porazgovarali. Da kažemo da se u toku sledeće nedelje republike međusobno dogovore, da komuniciraju i da se nađu na ekspertskom nivou da pokušaju da nađu rešenje.

JANEZ DRNOVŠEK:

Tu se radi o onome što smo imali za ustavno-pravnu proceduru.

BORISAV JOVIĆ:

Imamo drugu tačku. Nismo na to prešli. Sada da vidimo za ovo. Da uzme neko inicijativu od republika.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Uzmite vi inicijativu.

BORISAV JOVIĆ:

A mi, je li, za ove ekspertске grupe? Hajdemo onda, drugovi, u sledeći petak ovde. Jedan član Predsedništva će samo učestvovati radi koordinacije. Mi ćemo se dogovoriti ko će to biti. Neka svaka republika pošalje po jednog ili dva čoveka, kako ko hoće, koji bi bili i stručno i politički sposobni da se međusobno razjasne i pokušaju da nađu formulacije koje bi zadovoljile ono što njihova rukovodstva odobravaju.

KIRO GLIGOROV:

Ili da za nas formulišu alternative.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Onda alternativno da se da.

BORISAV JOVIĆ:

Da formulišu alternative o kojima bi mogli da razgovaramo. Molim vas, u petak u 10 sati pre podne, 8. ekspertska grupa, jedan ili dva, koliko hoće ko neka pošalje, nije ništa ograničeno, imamo dovoljno stolica i njihov je zadatak da pokušaju da definišu ili jedinstvene stavove, ili alternative na način koji bi nam omogućio da nastavio efikasno dalji rad. To smo postigli. Oni će raditi za sva četiri pitanja, a mislimo dva staviti na dnevni red u utorak.

STJEPAN MESIĆ:

Mogu li oni završiti, družu predsedniče?

BORISAV JOVIĆ:

Pa onda neka dođu u 9.

STJEPAN MESIĆ:

To se mora zatražiti službeno od republike, da mi ne prenosimo.

BORISAV JOVIĆ:

Mi ćemo poslati zaključak i pozvati. Nema problema.

NENAD BUĆIN:

Da u utorak ili u srijedu ovi mogu da pripreme.

BORISAV JOVIĆ:

U četvrtak, ako je kasno. Danas je petak, ovo će u ponedjeljak biti dato svima, pa neka oni dođu u četvrtak.

VASIL TUPURKOVSKI:

Opet neće biti vremena za proveru za sednicu. U petak ćeš tek imati te alternative, a u utorak sednicu.

BORISAV JOVIĆ:

Da ih zovemo u sredu. Oni dolaze u sredu ovde, pa ćete u četvrtak dobiti vi, a imate dva-tri dana. To je šesti. Završili smo ovu tačku.

MILAN KUČAN:

Imam pitanje, za tu ekspertsku grupu, da li na istom ključu kao što smo se dogovorili u Sarajevu, ko, naravno, želi i ima interes da sarađuje, ili ne.

BORISAV JOVIĆ:

Naravno, nećemo moći nikako da zaustavimo rad ekspertske grupe, pošto jedan nije došao. Svi su pozvani i bilo bi vrlo poželjno.

KIRO GLIGOROV:

Moramo da se dogovorimo da učestvujemo svi.

[...] ⁵¹ je na kraju mišljenje eksperata, ali iz određene sredine.

MILAN KUČAN:

Nemoj mene ubeđivati. Čitavo vreme govorim o tome. Razlike su, te funkcije raspravljati u kontekstu jedne države i raspravljati o tim funkcijama u kontekstu suverenih država, koje moraju sve te stvari sankcionirati u svom pravnom sistemu nakon dogovora.

---

51 Nedostaje jedna strana u originalu.

VASIL TUPURKOVSKI:
U kontekstu jedne zajednice.

MILAN KUČAN:
Na žalost, mi ovde preskačemo razliku. Ta zajednica na jedan i na drugi način nije ista.

VASIL TUPURKOVSKI:
Ali jedini način je da idemo krak dalje. Inače, opet stajemo i vraćamo sve nazad.

MILAN KUČAN:
Ja samo o tome govorim. Izvolite, hajde napravite tu ekspertsku grupu. Bolje je da se napravi.

VASIL TUPURKOVSKI:
Mi želimo svi zajedno da radimo.

MILAN KUČAN:
Ne možemo razgovarati o jabukama i kruškama.

JANEZ DRNOVŠEK:
Rekli smo da razgovaramo o tome, da li imamo interes.

MILAN KUČAN:
Imamo interes i spremni smo o njemu razgovarati. Napravite zajednicu, pa ćemo mi razgovarati na relaciji između nas i te zajednice.

KIRO GLIGOROV:
Možda nećemo praviti zajednicu.

MILAN KUČAN:
Možda ćemo razgovarati mi i vi.

KIRO GLIGOROV:
A ne možemo zajedno razgovarati. Evo zbog čega ne vidim da je to problem. O tome ćemo razgovarati ovde kao predstavnici republika, ali zato ne možemo na ekspertskom nivou o tome razgovarati. To za mene nije razumljivo.

NENAD BUČIN:
Ja sam računao da postoje, možda, tu i tamo, neki neutralni eksperti.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:
Jedna će biti alternativa iz vašeg viđenja, da vidimo da li se bitno razlikuju i koliko se razlikuju.

KIRO GLIGOROV:
To nije nikakav presedan, jer ja polazim sa pozicije svoje obaveze. Ista mi je ta obaveza. To sam i pročitao.

BORISAV JOVIĆ:
Kiro, imaš satisfakciju, Hrvatska će doći, a Slovenija će se, možda, pridružiti kad vidi rezultate.

KIRO GLIGOROV:
Ja samo apeliram. Proglasimo to okruglim stolom stručnjaka o tim pitanjima.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:
Hoćete li vi uputiti poziv.

BORISAV JOVIĆ:

Dogovoreno je da će biti upućen poziv na predsedništva, a oni neka odrede ko će da dođe. Samo neka nam jave ime i prezime telefonom, da bi dole znali.

Predlažem pauzu od 15 minuta. (Nije prihvaćeno).

STJEPAN MESIĆ:

Možemo se dogovoriti, da li ima smisla uopšte sada o tome razgovarati?

BORISAV JOVIĆ:

Nemojte žuriti, Predsedništvo mora da radi dokle treba.

MILAN KUČAN:

Mogli ste nam to ranije poslati ako ste hteli o tome diskutirati.

BORISAV JOVIĆ:

Idemo dalje – nastavljamo sa radom bez pauze i prelazimo na 2. tačku.

Papir o kojem treba da se dogovorimo glasi: „Predlog ustavno-pravnog postupka za izdavanje iz Jugoslavije“. Ovaj papir je svima dostavljen.

KIRO GLIGOROV:

Hteo sam da kažem da ja u vezi ovog papira nisam stigao da obavim bilo kakve konsultacije. Juče smo čitav dan imali sednicu Skupštine da bismo došli do inovacije naše platforme. Ovaj problem nismo mogli razmatrati. Ne vidim razloga da se na sledećem sastanku i o ovom papiru ne povede diskusija. Dajmo mogućnost svima da obave konsultacije.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ovo može da bude prva tačka dnevnog reda na sledećem sastanku.

JANEZ DRNOVŠEK:

Mi smo već predložili da se pozovu eksperti iz republika za ustavno-pravnu materiju. U međuvremenu oni mogu da obave i tu raspravu, pa da onda i o jednom i o drugom obavimo raspravu.

BORISAV JOVIĆ:

Ovde sada vodimo normalnu raspravu. Pitam ko želi reč? Imamo već predlog da ovaj papir razmotre eksperti iz republika, imamo predlog da ovo mi razmotrimo na idućoj sednici i da to bude prva tačka dnevnog reda.

STJEPAN MESIĆ:

Upravo se pridružujem predlogu da kada se bude sastala i ova grupa da se sastanu i ustavni pravnici i da to razmotre, da svako pošalje svog čovjeka i da dobijemo još jedan papir.

JANEZ DRNOVŠEK:

Na taj način bismo mogli i to na narednoj sednici razmotriti.

BORISAV JOVIĆ:

Mislim da ovaj papir treba sa ekspertske i političke tačke svi u republikama da pogledaju. Ako ima konkretnih predloga za izmene, poboljšanje, ili novi tekst, može se dostaviti ekspertskoj grupi u petak. Ako nema novih predloga, može se izneti mišljenje i ovde u petak. Ali, vrlo je bitno da se ovo politički i stručno pogleda, jer se ovde radi o političkim stvarima.

KIRO GLIGOROV:

Ustavno-pravni aspekti su ovde vrlo složeni. Ja ne bih mogao sada da se izjašnjavam a da to nismo uopšte razmotrili i da nisam ni jednog stručnjaka konsultovao.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, možemo samo da konstatujemo da smo odlučili da se do sledeće sednice ovaj tekst u republikama temeljno izuči i da onda o njemu zauzmemo stav. Da li se sa tim slažete? (Odobranje). Idemo na tačku „Razno“. Ima reč Kiro Gligorov.

KIRO GLIGOROV:

Imam pod tačkom „Razno“ dva pitanja. Prvo, možemo li da dobijemo, pošto je na sednici više puta pomenuta ocena Komisije za zaštitu ustavnog poretka o situaciji. Slušao sam da je bila diskusija, da postoje ocene, a ja o tome nisam ništa obavestjen. Mislim da bi dobro bilo da o tome svi budemo obavestjeni.

BORISAV JOVIĆ:

Ne može – izvinjavam se za ovako grub odgovor, ali moram da kažem da mi tu ocenu nismo izdiskutovali ni usvojili, samo smo je čuli. Pred nama stoji zadatak koji smo dali, naime, da se daju produbljene analize i materijali o tim pitanjima, da obavimo produbljenu raspravu i da tek onda mi zauzmemo stav o toj oceni. Tako, ne radi se o nekom nepoverenju ili nečem sličnom, radi se o ocenama koje se moraju još proveravati, argumentovati i na Predsedništvu prodiskutovati da bi se to dalje dalo.

KIRO GLIGOROV:

Drugo pitanje je isto, ali se odnosi na moju neinformiranost o spoljno-političkim informacijama.

BORISAV JOVIĆ:

Oko prvog pitanja samo da dodam da drug Tupurkovski može sve ovde da vidi i pročita pošto je član Predsedništva, da te obavesti o čemu hoće, samo ne možemo slati dokumenta. Naime, znaju se naši oblici saradnje sa republikama i predsednicima Predsedništava. Ne možemo ovo kao dokumenta slati jer ih nismo usvojili. Izvini, reci sada o drugom pitanju.

KIRO GLIGOROV:

Naime, isto želim da kažem i za spoljno-političke informacije. U republike stižu vrlo kasno informacije, selektirano, prerađeno i neke važne informacije za uvid u čitavu situaciju nisam u stanju, kao predsednik Republike da imam i da budem u toku.

BORISAV JOVIĆ:

Uvažavam to i molim članove Predsedništva da u okviru normalne saradnje sa predsednicima Predsedništava i predsednicima republika sve ono što je u toku i u diskusiji kod nas, pružaju informacije koliko je potrebno, a svakog trenutka kada mi dođemo do materijala za koji smatramo da je zreo i ocenjen sa naše strane kao materijal koji se može slati, to vam i šaljem. Oko toga nema nikakvog spora. Jednostavno, ovde nema ničeg što mi znamo više od vas, sem ako se ne radi o nečem što se priča po kuloarima.

KIRO GLIGOROV:

Govorim konkretno o depešama.

BORISAV JOVIĆ:

Što se depeša tiče možemo i to da vidimo – generalni sekretar treba da pogleda i da nas obavesti – postoje neke norme koje su dogovorno utvrđene u federaciji kako se i na koji način svi obavestavaju.

Ako to nije dobro, možemo razgovarati da se pojača informisanost predsednika republika i predsednika Predsedništava. Ja nemam ništa protiv toga a i ne znam u kojoj mери i šta vi dobijate. O ovome ćemo vas sledeći put obavestiti dok utvrdimo o čemu se radi. Zahvaljujem se.

Da pogledamo sada šta ćemo za javnost kazati: smatram da za javnost možemo da kažemo da smo razmotrili predloge koji su dati, da su po prvom predlogu izneti različiti predlozi i mišljenja, da će biti sistematizovane sve razlike, da će u sredu ekspertska grupa pokušati da ih približi, a u utorak ćemo nastaviti razgovor u nameri da postignemo još veći stepen saglasnosti. Svakako, reći će se da je objavljena iscrpna razmena mišljenja, detaljna. U vezi sa drugom tačkom možemo reći da smo se odlučili da se papir još jednom temeljno pogleda u republikama pa da onda obavimo raspravu.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Da li ekspertska grupa treba da se sastane po ova dva pitanja?

BORISAV JOVIĆ:

Ne, već o sva četiri pitanja. Mi ćemo prva dva raspravljati u sledeći utorak, a druga dva kad budemo zakazali sednicu. Što se tiče zajedničke sednice, sednica je završena. Što se nas tiče, dajemo kratku pauzu da bi smo se dogovorili o saopštenju.

/Zajednička sednica završena u 17 sati i 18 minuta/.

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 102. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, održane 2. marta 1991. sa početkom u 22,15

Prisutni: dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ; Stjepan Mesić, potpredsednik Predsedništva SFRJ; dr Vasil Tupurkovski, dr Janez Drnovšek, Nenad Bućin, Riza Sapundžiju, Bogić Bogičević – članovi Predsedništva SFRJ; Jugoslav Kostić, predsednik Predsedništva Vojvodine, koji vrši funkciju člana Predsedništva; Ante Marković, predsednik Saveznog izvršnog veća; Veljko Kadrijević, savezni sekretar za narodnu odbranu; Petar Gračanin, savezni sekretar za unutrašnje poslove; Anton Stari, generalni sekretar Predsedništva SFRJ; Mihajlo Pavičić, Anđelko Maslić; Ratko Slijepčević, Lazar Vračarić, Nikola Tašić i Marinković Slobodan – iz Predsedništva SFRJ.

(Stenografisali: Stana Gapić, Jordan Živanović – viši debatni stenografi, Dragana Stambolija i Olga Jovanović – stenografi u Predsedništvu SFRJ).

Predsedavao dr Borisav Jović.

BORISAV JOVIĆ:

Otvaram 102. sednicu Predsedništva SFRJ. Sednicu sam sazvao na osnovu situacije koja je nastala u Pakracu, a o tome vam je poslata informacija, u meri u kojoj je, u tom trenutku, bilo moguće saopštiti.⁵²

Ja sam danas, pre podne, obavešten od saveznog sekretara za unutrašnje poslove o događaju u Pakracu, u kom trenutku je bilo i pušćane paljbe i informacija da je došlo do velike opasnosti od međunacionalnih sukoba, na osnovu činjenice da su u Pakrac ušli redarstvenici hrvatske milicije i sukobili se sa milicionerima lokalne stanice; da su ih delimično razoružali; da su delimično pobešli, zajedno sa oružjem; da se vrši puškaranje; da je narod veoma uplašen i u zbegovima je; da je situacija takva da svakog trenutka može da nastane krvavi obračun.

Bilo je i vesti o mrtvima, koje su kasnije proveravane, nisu potvrđene.⁵³ U tim trenucima, a i kasnije, u toku dana, s obzirom da su informacije bile, uglavnom, u istom stilu, kao i do sada, a i sada su isto informacije da postoji puškaranje, je procenjeno, od strane vojnih organa, da je neophodno razdvojiti strane i onemogućiti pucanje, odnosno onemogućiti bratoubilački rat i, onda, sesti, videti šta je i razrešiti situaciju.

Ja sam, u dva navrata, razgovarao sa predsednikom Tuđmanom. On je tvrdio da nema nikakvih problema – tamo. Informacije, koje smo dobijali sa terena, su takve da je bilo problema, a na terenu su bili predstavnici Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove i predstavnici JNA, koji su otišli pre nego što smo doneli odluku da odu jedinice – otišli su oficiri JNA, koji su bili na licu mesta i obavestili se. U tim okolnostima, da bi se sprečio

---

52 U Pakracu su srpske jedinice po naređenju Milana Babića i Milana Martića krajem februara preuzele zgradu opštine i milicije. U 4,30 časova ujutro 2. marta, oko 200 pripadnika specijalnih jedinica hrvatskog MUP-a povratilo je kontrolu nad gradom i pohapsilo oko 180 Srba. Usledio je kraći oružani sukob u kome nije bilo žrtava.

53 Srpski mediji su o događajima u Pakracu izveštavali na specifičan način. *Večernje novosti* su tako pominjale dvanaest poginulih, i čak u istom broju objavile vest o pogibiji pravoslavnog sveštenika, a zatim objavile njegovu izjavu. U licitiranju sa brojem poginulih najdalje je otišla tito-gradska *Pobjeda* koja ih je izbrojala 40. *Večernje novosti*, 3. mart 1991, str. 1, 3, 8.

međunacionalni sukob i izbegle žrtve, savezni sekretar za narodnu odbranu je predložio da se upute u Pakrac dve-tri manje jedinice, koje će se naći – tamo, radi smirivanja situacije.

S obzirom da je u Beogradu, prema obaveštenju, koje sam dobio od generalnog sekretara, u to vreme, a to je bilo oko 11:00 sati pre podne, bio samo Bogić Bogičević, situacija je zahtevala da se donese hitno odluka, a sednica nije mogla da se održi, u tom trenutku. Ja sam se saglasio da te jedinice izađu u cilju preventivnog delovanja, da ne bi došlo do sudara i sukoba.⁵⁴ Kasnije se pokazalo, a i prema vestima, koje smo dobili preko Radio Zagreba i drugih, da je to pozitivno delovalo, mada još uvek ima pucnjave i još uvek je narod u zbegovima i još uvek su milicioneri iz stanice Pakrac, koji nisu razoružani – na jednoj strani, a ovi redarstvenici, koji su došli – na drugoj strani i, objektivno, opasnosti nisu prošle. To su bile okolnosti u kojima smo mi bili u momentu kada sam ja vama poslao tu informaciju.

Ja bih zamolio da se podnese potpuna informacija od strane saveznih sekretara, koji su nadležni za to. Zamolio bih da čujemo i druga Mesića, jer, koliko sam obavešten, tražio sam ga u Zagrebu, on je već otišao u Pakrac – da nam on kaže situaciju. Da vidimo kakva je, dakle, situacija i šta treba, eventualno, da preuzmemo. Jer, prema informacijama, koje ja imam, sa raznih strana, neprekidno me zovu – od svuda, velika je naelektrisanost stanovništva i postoji velika opasnost da dođe do eskalacije nezadovoljstava – i da je eskalacija na drugim stranama, a ne samo u Pakracu. Tu situaciju moramo obavezno smiriti na pravi način.

Koliko sam obavešten, u međuvremenu, zasedalo je Savezno izvršno veće i prihvatilo je da stav, koji je predložen, od Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove, a ja sam isto danas, kada me je drug Gračanin konsultovao, mislio da je to najpametnije – da se obavezno i hitno sve vrati u položaj, koji je bio pre sukoba, a da se onda ustanovi komisija, koja će ići da vidi o čemu se radi, u čemu je nastao spor i da se sve, što je nepravilno rađeno, apsolutno odmah ispravi. Taj stav mislim da treba da uzmemo u obzir. Lično mislim da je to dobar stav, od koga treba da pođemo i da vidimo kako bi se to moglo zagarantovati i obezbediti. Zamolio bih druga Gračanina da nam da potpuniju informaciju, a posle da nam Stipe kaže kako ocenjuje situaciju, pošto je tamo bio, a posle i ostali drugovi, da bismo mogli da radimo. Reč ima drug Gračanin.

PETAR GRAČANIN:

Da kažem kako se to odvijalo u Pakracu – više događaja i zbivanja u toku popodneva i današnjeg dana. Na kraju bih dao i predloge. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske dana 1. marta u popodnevnim časovima, obavestilo je Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove da je u vezi događaja prethodnih dana u Opštini Pakrac, u kojima je, po procenama organa Ministarstva, poremećeno redovno stanje i odlučilo da u toj Opštini uspostavi poremećene odnose, ako je potrebno i neposrednom intervencijom, pre svega u Policijskoj stanici. Od strane Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove, u kontaktima sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, insistirano je da se utvrde uzroci događaja u Opštini Pakrac, odnosno u Policijskoj stanici u Pakracu, pa onda preduzmu odgovarajuće mere, s tim da je neophodno situaciju rešiti bez upotrebe sile i da ne bi došlo do međusobnih sukoba. U tom cilju, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove je u noći 1. marta 1991. godine u Pakrac uputio grupu svojih eksperata, koja je na licu mesta stigla 2. marta u 5,15 časova. Međutim, u 6:00 časova, istog dana, između 150 i 200 pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske izvršilo je opkoljavanje i upad u zgradu Skupštine Opštine i Policijske stanice u Pakracu.

54 Na predlog Veljka Kadijevića, Borisav Jović je nekoliko sati po početku hrvatske akcije naložio jedinicama JNA da uđu u grad: *Naredio sam upotrebu vojske bez zasedanja Predsedništva, jer je bila nedelja. Članovi Predsedništva nisu bili u Beogradu. Malo su gundali Janez i Vasil, ali je ipak odluka potvrđena.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 281–282).

Prema obaveštenjima, tom prilikom došlo je do slabijeg otpora, a i upotrebe vatrenog oružja, pri čemu, kako smo obavešteni, niko nije bio ranjen, odnosno izgubio život. Kao što se vidi, naše upozorenje nije uvaženo. Neposredno pre toga, najveći broj pripadnika aktivnog sastava milicije i jedan deo rezervnog sastava, napustio je stanicu milicije i udaljio se van Pakraca, noseći sa sobom svoje naoružanje. Oko 20 pripadnika rezervnog sastava milicije, koji su ostali u stanici, razoružani su i privedeni od strane pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske, koji su sprovodili akciju radi daljeg postupka. Nakon ovih događaja, u prepodnevnom časovima, došlo je do okupljanja većeg broja građana, 300 do 400, na trgu u Pakracu, koji su, fizičkom snagom i upotrebom suzavca, rasterani. U toj intervenciji, neposredno nakon toga, oko 100 građana je privedeno. U toku prepodnevni časova, bilo je pucanja i u Pakracu i u okolini. Pucalo se i sa zvonika Pravoslavne crkve u Pakracu, i sa obližnjih brda, a pucnji su bili obostrani. Takođe, čuli su se pucnji i u okolnim mestima Pakraca.

Posle opisanih događaja, u prepodnevnom i ranim popodnevnom časovima, nije bilo, u Pakracu, većih okupljanja. Međutim, na udaljenim brdima, okupile su se veće grupe građana, pripadnika srpske nacionalnosti iz Pakraca i okolnih sela, među kojima su bili pripadnici milicije iz policijske stanice u Pakracu. Odatle su se, povremeno, čuli obostrani pucnji. Zatim je usledilo, od strane građana, bežanje prema obližnjim šumama. U toku dana, snage Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske u Pakracu neprekidno su se povećavale. Prema raspoloživim podacima, u samom Pakracu je bilo oko 400 pripadnika, a sa snagama u okolini – i oko hiljadu.

U popodnevnom časovima održan je sastanak rukovodilaca Skupštine opštine Pakrac i predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske, koji su rukovodili akcijom u cilju sagledavanja mera koje treba preduzeti radi smirivanja stanja. Na tom sastanku, postupajući po nalogu saveznog sekretara za unutrašnje poslove, upućeni radnici Saveznog sekretarijata energično su insistirali da se odmah prekine sa primenom sile sa bilo čije strane, kako bi se situacija što pre normalizovala. Predložili su da se preduzmu mere za uspostavljanje stanja od 28. februara, što podrazumeva: da se svi policajci, kojima je radno mesto policijska stanica u Pakracu, vrate na svoja radna mesta i preuzmu vršenje poslova u skladu sa propisima; da se dovedene snage Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske povuku sa tog prostora; da se rezervni sastav policije demobilize.

STJEPAN MESIĆ:

Da se demobilizira?

BORISAV JOVIĆ:

Rezervni sastav policije u Pakracu.

PETAR GRAČANIN:

Takođe je traženo da se što pre okonča postupak prema građanima koji su privedeni i da se isti vrate kućama. Nakon ovoga došlo je do povećane napetosti u Pakracu i okolini. Iako nije bilo većih okupljanja građana, jedan veliki broj muškaraca iz susednih sela, napustio je ta sela i otišao u brda.

Dobijene su informacije da su pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske, nešto pre 16,00 časova, pokušali da intervenišu prema građanima na udaljenim brdima, ali su se, u međuvremenu, vratili i odustali od toga. U 18,00 časova ponovo se otpočelo sa pucanjem sa susednih brda, oko Pakraca, što je još više uzбудio narod i, takođe, ta informacija je ukazala da ljudi napuštaju svoje domove. U večernjim časovima i dalje raste velika napetost u Pakracu i strah od mogućih događaja u toku noći. Situacija je izuzetno teška i ozbiljna. Ne smemo dozvoliti da izmakne ispod kontrole, već sve moramo uraditi da se situacija smiri. S obzirom na situaciju u Pakracu i okolini, kao i na mogućnosti širenja

ovakvih pojava i događaja i na širem prostoru, neophodno je proceniti mere koje bi se mogle, odnosno trebale preduzeti u datoj situaciji.

Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, pored mera koje preduzima u praćenju, predlaganju, usmeravanju i zahtevanju preduzimanja pojedinih postupaka od strane nadležnih organa u Republici, ne može preduzeti druge mere bez posebnih odluka. Zbog toga je neophodno proceniti da li se sadašnja situacija može regulisati dosadašnjim načinom postupanja. U slučaju suprotne ocene, potrebno je proceniti i odlučiti – da li da se u pojedinim krajevima, zavisno od konkretnog toka događaja i procene, primeni član 8. Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti, odnosno neposredno postupanje i preduzimanje mera od strane Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove, u skladu sa njegovim mogućnostima.

Pri procenjivanju trebalo bi poći i od mogućih reakcija na ove događaje na širem prostoru zemlje, do kojih bi moglo doći usled neblagovremeno preduzetih mera. Ovo sam naglasio zbog toga da se vidi koja je nadležnost Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove i jedina mogućnost je član 8. Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti, gde bi na predlog Saveznog izvršnog veća, rešenje donosilo Predsedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, odnosno na predlog Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove. Jedino postoji ta zakonska mogućnost da se Savezni sekretarijat izuzetno, odnosno više angažuje nego do sada. Drugo, predložio bih da ova četiri elementa, koja sam napomenuo u početku – da to danas uđe u razmatranje, odnosno zaključak – da se vrate organi unutrašnjih poslova i rade svoj posao u stanici; da se organi Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske povuku u svoja određena, a to je prostor Bjelovara i šire. Takođe, da se rezervni sastav, koji je sada u sastavu milicije u Pakracu, demobilise.

To su konkretni predlozi, koje bi trebalo razmotriti. Rešenja treba da tražimo u tome da se, na određen način, situacija koja je tamo, rešava i smiri. Imamo dosta podataka i poziva, u Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove, od građana širom zemlje – da su zabrinuti, do te mere, da već gube strpljenje. O tome moramo da povedemo računa, jer to nije samo iz jednog dela zemlje, već – to moram da kažem – i sa čitavog jugoslovenskog prostora. To treba, ovde, imati u vidu, jer su ljudi jako uplašeni i možemo, iz toga, imati velikih posledica. Toliko sam hteo da kažem.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Da li Ti, Stipe, želiš nešto da kažeš, pošto si bio tamo?

STJEPAN MESIĆ:

Mogu reći. Kao što je i predsjednik Jović rekao, ja sam, neposredno prije dolaska na ovu sjednicu, bio u Pakracu. Na osnovu uvoda koji je dao predsjednik Jović, papira koji sam ovdje pročitao, kao i ovoga što sam čuo od generala Gračanina – uvažavajući dobronamjernost i jednog i drugog – izgleda da se ovdje skupila jedna grupa naivaca, koja ne zna procijeniti situaciju, ili koja se može dovesti na „tanak led“, pa da prihvati ono što se njima servira. Ja ne znam – ko je vas informirao, ne znam koje činjenice imate, ali, ovo sa čim ovdje izlazite – zanemarujete jednu jedinu stvar: kako je do toga došlo? Da li to vi ne znate, ili ne želite nama reći? Ja ću vam reći o čemu se radi.

Budući da je na sceni u Hrvatskoj pravljenje kriznih situacija – od Knina, kada smo mi upozoravali šta se događa u Kninu, da se želi rušiti hrvatska vlast, pa Petrinje i svih drugih događaja – došli smo do Pakraca. Pakračka skupština donijela je odluku o priključenju tzv. Kninskoj krajini; od 76 odbornika, 26 odbornika je pozvano i oni su glasali za priključenje. To je ta pravna osnova za priključenje. I od toga stvari kreću. Zapovjednik Milicijske stanice došao je u Milicijsku stanicu, sa naoružanim rezervistima. General Gračanin spomigne rezerviste, a za one koji ne znaju, mogu pomisliti da su to rezervisti koje je organizirao MUP. Nitko ovdje nije rekao o kakvim se rezervistima radi. Naime, gospodo moja, prije pet

dana komandir Policijske stanice je neovlašteno podelio oružje rezervnom sastavu. Sazvao ih je u selu Bučje – bilo bi dobro da gospoda u policiji to zna – i krenuo na Pakrac; opkolio Policijsku stanicu i razoružao 18 policajaca hrvatske nacionalnosti – ni jednog Srbina. Oduzeo im oružje, a zgrada je bila opkoljena rezervistima naoružanim automatskim oružjem.

Nakon što je Ministarstvo unutrašnjih poslova saznalo za te nezakonite radnje, poslalo je aktivni sastav policije da uvede red. Oni su došli; u Policijskoj stanici zatekli su te rezerviste nezakonito naoružane i razoružali ih. Jasno, najveći dio rezervista i tih policajaca se uputio izvan Policijske stanice. Znači, policija je bez otpora došla u Policijsku stanicu, gdje jedino i može doći, i pokušala je uspostaviti red. Ali, ti neodgovorni elementi su zauzeli pravoslavnu crkvu i sa pravoslavne crkve mitraljeskom vatrom napali policiju; opet kažem – redovnu policiju. Nekoliko tanadi pogodilo je policajce, ali – u pancirne košulje, i bilo je, na sreću, bez ikakvih gubitaka.

Kada je okupirana Policijska stanica od strane nelegitimnih grupa, onda je komandir Stanice rekao da to radi po nalogu predsjednika SDS-a.⁵⁵ To je taj scenarij – trebalo je izazvati sukob, jer su, kao što vidite, pripreme bile davno prije; trebalo je, tobože, izazvati nacionalni sukob između Hrvata i Srba, da bi se mogla upotrijebiti Armija. Tamo sam bio sa dva generala: generalnom Praščevićem i, mislim, komandant Varaždinskog garnizona, koji su se sasvim korektno poneli. Oni su sa svojim jedinicama, iako smo u Zagrebu dobili informaciju da se radi o vježbi, upućeni po zadatku da razdvoje zaraćene strane. Nema zaraćenih strana – postoji samo policija koja je uvela red. Nitko nije ubijen i nitko nije ranjen; i nije bilo potrebe ni za kakvu intervenciju, a posebno nije bilo potrebe za sazivanje ove sjednice.

Jer, molim lijepo, ako na jednoj strani ove iste države desetine i desetine ljudi pogine, budu pobijeni, onda to nije međunacionalni sukob, ali ako u Hrvatskoj policija uspostavlja red – što je njoj osnovni zadatak – onda se to proglašava međunacionalnim sukobom, što nije tačno. U toj policiji su i Srbi i Hrvati. Ta policija obavlja posao za koji je plaćena. Nema nikakvog razloga da se od toga sada pravi novo krizno žarište. Ja razumijem da su na mnogim mjestima ljudi uzbuđeni. Uzbuđeni su radi toga, jer scenarij nije prošao. Znači, netko je te ljude uzbuđio. Kako može neko u Knjaževcu znati šta se događa u Pakracu? Znači, neko je informirao sve te ljude po svim tim gradovima, po svim tim selima, koji, najednom, prije nego što se sazna da je bilo ko ranjen i ubijen, svi se nalaze na cesti, svi protestiraju protiv tih koji ubijaju i gone ljude. Pa, ko je te ljude digao, ko je njih informirao, ko im je dao te podatke, kojih – nema. Znači, po lažnim izveštajima odvija se čitav taj scenario.

Da bi mi zaustavili te ljude koji žele krenuti – ne znam, iz Crne Gore, Srbije, Bosne – da uspostave red u Pakracu, a u Pakracu je red uspostavila policija. Ja sam, razgovarajući s generalima, rekao da je meni drago da su oni tamo, da smirujuće djeluju na ljude. Ali, jednom bi trebalo u ovom Predsjedništvu shvatiti da je hrvatska vlast takva kakvu su svi građani Hrvatske izabrali na izborima. I, ona se nikakvim scenarijima ne može rušiti. Prema tome, dozvolite da hrvatska vlast reagira kao i vlast u Sloveniji, kao vlast na Kosovu, u Srbiji, kao vlast u Crnoj Gori, i kao vlast u Vojvodini i cijeloj državi. Dozvolite jednom da je to legalna vlast i da su ti redarstvenici redarstvenici Republike Hrvatske, koji su plaćeni da uspostave redovno stanje stvari. Sada je prijedlog da se vrate ljudi kućama. Pa ko ih je tjerao od kuće? Znači, neko je napravio taj scenario da oni odu od kuće. Kako se, najednom, oružje nađe kod ljudi – znači da ih je neko na to nagovorio? Zašto je ta policija otišla iz stanice; ko je nju tjerao sa radnog mjesta? On tamo treba da bude da ganja lupeže i beštije koji pljačkaju ljude – tamo treba da bude. On je plaćen da bude u stanici, a ne da po tim brdima gore šajsa.

55 Srpska demokratska stranka (SDS) osnovana je 17. februara 1990. pod vođstvom Jovana Raškovića.

Prema tome – da li da se vrate, pa, normalno je da se vrate na svoje radno mjesto, kako će opravdati svoj osobni dohodak ako nije na radnom mjestu. I treba se vratiti na radno mjesto. Ali, onaj ko je podijelio oružje, koji je hapsio redovnu policiju, onaj koji je krivična čina učinio, onaj koji je dao nalog da se aktivira rezervni sastav nezakonito – mora na temelju zakona odgovarati. Prema tome, valjda je, sada na vlasti i svim dobronamjernim ljudima, zadatak da cijeloj Jugoslaviji kaže – da nema nikakvog sukoba, da nema međunarodnih sukoba i da vlast normalno funkcionira. Niko nema razloga za uzbuđivanje, ni u Zagrebu, ni u Beogradu, ni bilo gdje drugdje.

Način na koji smo mi ovo sada proveli, način na koji smo se sastali ovdje – da predsjednik Jović pošalje ovaj papir, kojeg sam ja, ipak, našao ovdje obavještava šta se desilo drugog, trećeg, a ispušta ono najvažnije šta se dogodilo – na kaže da je okupirana prije toga policijska stanica, nego da MUP dolazi i hapsi. Ne znam da li je to lapsus, ali kaže da jedinica MUP-a dolazi i hapsi policajce? Po ovome Jovićevom – na pravdi boga, ljudi sjede piju kafu u policijskoj stanici i sada neki ustaški razbojnici dolaze, i hapse te policajce. Po ovome tako je ispalo – oni ništa nisu učinili, oni nikog nisu razoružali, oni nisu Hrvate istjerali, kao marvu, iz te policijske stanice; sve je u najboljem redu, nego nekakvi razbojnici – redarstvenici dolaze i hapse policajce. Ti policajci su rezervisti, koji nelegalno imaju oružje i dolaze i hapse redovnu policiju. Da li mi jedan drugoga ovdje zavaravamo, ili smo mi ozbiljni ljudi, ozbiljni građani, jesmo li mi uopće normalni? Ako se nama ovo servira, pa se kaže – evo ga, došli su tamo i pohapsili, i jasno nastao je nekakav sukob.

Koji je sukob? Očito da je trebao da nastane sukob, ali nije nastao, jer i ti ljudi koji su dobili oružje nelegalno, očito, da su imali razuma i da ti pucnji i rafali nisu ušli u ljude, jer ljudi nisu htjeli pucati u ljude, ali nekome je bio interes da se pobiju. Mi smo, verovatno, ovdje, sazvani zbog toga, računajući da će se oni pobiti – da će međusobno Srbi pucati u Hrvate, a Hrvati u Srbe. Ali, prepametni su ljudi, obični ljudi nanjuše kad je krv u pitanju i izbjegavaju krv i izbjegli su krv. Nije došlo do sukoba. Nesreća je u tome što je neko, očito, htio da dođe do sukoba, jer se želi pošto-poto novo krizno žarište. Toliko puta, ovdje, govorim da dozvolimo da se dogovori u Jugoslaviji vode na miran način i da se ne izazivaju sukobi. Ali, neko ne želi dogovore i uporno želi da dođe do sukoba među ljudima. Sada, kada je policija izbjegla taj sukob, uvela redovni tok stvari, svi policajci, koji su, na ovaj, ili onaj način manipulirani, trebaju se vratiti na svoja radna mjesta, svi službenici trebaju se vratiti na svoja radna mjesta i da normalno grad funkcionira.

U tom gradu sam bio, nikakvih uzbuđenja nema, nikakve galame nema, nikakvih pucanja nema. Sve se odvija u najboljem redu, osim što mi kažu da se čuju pucnji, to se slažem s generalom – da se čuju pucnji gore po brdima, to se slažem, ali ti koji pucaju, očito, žele nešto drugo. Hrvatska policija ima toliko razuma da stvar rješuje bez upotreba sile, ima toliko sposobnosti i snage da rješuje problem, ali onako kako to policija mora riješiti – da bude javni red i mir sačuvan, i nema nikakvog razloga da se, sada, Jugoslavija stavlja na noge zbog toga što jedan scenarij nije uspio. Ne kažem da si ti u tom scenariju, ali, onaj ko je dao nalog prije pet dana to zna.

BORISAV JOVIĆ:

Rekao mi je Tuđman da sam ja u scenariju.

STJEPAN MESIĆ:

Čekaj malo. Onaj ko je prije pet dana podijelio oružje, onaj koji je pozvao ljude u Bučje, ko ih je doveo pred policijsku stanicu, onaj ko je razoružao policajce, taj je, sigurno, u scenariju. Najbolje da protiv njega ne vodimo postupak, jedino ako se zaključi da su svi scenariji dozvoljeni, ako su upereni protiv hrvatske vlasti. Ako se ta vlast brani, onda moramo rušiti vlast. Molim, ja odande dolazim, tamo je, apsolutno, red i mir uspostavljen i nema nikakvog problema.

Razgovarajući sa oficirima i generalima saznao sam da će oni ostati tamo, i dalje, da njihova prisutnost djeluje umirujuće i na ljude i na policiju, i da će dan dočekati normalno, osim ako ovi koji nisu uspjeli izazvati krvoproliće ne dobiju novi zadatak, a ko daje te zadatke – to ne znam.

BORISAV JOVIĆ:

Ti si, koliko sam razumeo, prihvatio ovo što je Pera predložio – da se sve vrati u prvobitni položaj.

STJEPAN MESIĆ:

Jasno, oni da odgovaraju za krivično djelo koji su ga napravili.

BORISAV JOVIĆ:

Da se ispita svaki slučaj.

STJEPAN MESIĆ:

Normalna stvar, pa šta ja drugo kažem? Da se radni ljudi vrate na svoj posao i ko će mu šta napraviti?

BORISAV JOVIĆ:

Vratite se onda i ovi u Zagreb.

STJEPAN MESIĆ:

Vratite se, jasno da će se vratiti kad bude funkcionirao sistem.

BORISAV JOVIĆ:

Oni se ne smeju vratiti dok ovi ne odu.

STJEPAN MESIĆ:

Pa, dobro, koliko je to pobijeno, pa se ne smiju vratiti? Zašto se ne smiju vratiti?

BORISAV JOVIĆ:

Ono sam pitao samo da bih razumeo šta si predložio. Hvala.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Što se činjenica tiče, odmah da kažem da mi nemamo vojsku u Pakracu. Prema tome, u početku nismo imali informacije šta se događa; dobijali smo ih od SUP-a, i na osnovu tih informacija, koje su bile takve, kakve je iznio Gračanin, i naše procjene – šta bi se moglo događati – mi smo smatrali da bi bilo neophodno preduzeti mjere koje proizlaze iz bitne funkcije oružanih snaga, a ona je – da između ostalog, ne dođe do sukoba nikakvoga, a pogotovu, ne do međunacionalnoga, ili sukoba koji bi mogao početi ovako, a izroditi se, faktički, u međunacionalni, a onda, može na kraju ispasti nebitno kako je počelo, mada nije nebitno, vrlo je bitno da se ustanovi kako je počelo.

Prema tome, naš osnovni kriterijum u predlaganju mjera angažovanja vojske proizlazio je odatle, od toga da vojska treba da obezbjedi mir i da ne dođe do sukoba, i da stvara uslove odgovarajućim institucijama sistema, da traži uzroke, otklanja ih, . Ali, otklanja u uslovima mira, a ne rata. Imajući to u vidu, a ne poznavajući dovoljno činjenice, iz razloga koje sam rekao, naš predlog je bio predsedniku – da se prvo pošalje grupa istaknutih starešina, i to najmeritornijih. Tamo smo poslali načelnika štaba oblasti, i komandanta korpusa sa još jednim brojem oficira, da bi na licu mjesta mogli ustanoviti o čemu se radi.

Nakon njihovog dolaska tamo, naravno, istovremeno su naredili da se jedan broj jedinica stavi u odgovarajući stepen borbene gotovosti, ako bude bilo potrebno, da se mogu angažovati u ovoj funkciji, o kojoj sam govorio. Nakon njihovog dolaska – tamo, a oni su došli u 10:30 časova jutros, jer ovo je počelo u 7:00 časova, oni su potvrdili dio toga što je, inače, bilo poznato i što je rekao Gračanin. Istovremeno su potvrdili da je bilo informacija,

koje su stizale na razne načine, a za koje se nije moglo ustanoviti da li su tačne ili ne. Ono, međutim, što je posve bilo tačno, to je da je bilo pucnjave, da je, ovo što je uhvaćeno, uhvaćeno, da je dio pobjegao, da je dio naroda, zajedno sa rezervnom milicijom, pobjegao van grada, da je pobjegao, ima tu, u kom pravcu. Očigledno je prijetila, po nama, opasnost da dođe do mogućeg sukobljavanja. Onda smo mi predložili da se jedan broj jedinica pošalje, koji će djelovati u smislu o kojem sam govorio. I predsjednik se sa tim složio. Uputili smo tamo tri čete: dvije izviđačke i jednu mehanizovanu. Upravo sa osnovnim ciljem – izviđačke da mogu pratiti, da vide šta se događa; mehanizovanu – da, ako dođe do sukoba, se može naći između tih sukobljenih strana, da ne dozvole da se sukob razvije.

Ovo što su moji prethodnici govorili, dopunio bih sledećim, najnovijim informacijama. Velike pucnjave je bilo između 18 i 20:00 časova – večeras. Velike! I to sa obe strane. Između ostalog, došlo je, ne znam iz kojih razloga, da je iz jednog transportera MUP-a otvorena vatra, istina – iznad glava postavljene čete iz oklopnih transportera, bila je postavljena kod Ambulante. Onda su – ovi brzo reagovali, pa se taj transporter MUP-a povukao. U svakom slučaju, pucnjava je bila velika, što pokazuje da, još uvijek, ima oružja, dobro – na jednoj strani je normalno, ali i na drugoj strani – i da opasnost od daljeg sukobljavanja postoji.

Sledeća informacija jeste da se organi unutrašnjih poslova za ujutru, ne znam koliko je to tačno, spremaju da idu u čišćenje ovog terena, znači i ove milicije – rezervne, koja je tamo pobjegla i koja je pomješana sa narodom. To je u pogledu dopune činjeničnog stanja, koliko je ono nama znano. Htio bih vrlo, vrlo ozbiljno da skrenem pažnju na nekoliko stvari. Mislim da mi moramo, u ovom času, pre svega videti šta bi se moglo dogoditi i da preduzmemo sve da se ne dogodi neželjeno, a to je sukob. I to ne samo sukob tamo, nego sukob širih razmjera, a on je, vrlo lako, moguć.

Situacija u zemlji je vrlo naelektrisana – i kod hrvatskog i kod srpskog i ostalog stanovništva. I, ako se fitilj upali, pa to krene nekontrolisano – sve, onda niko nas odgovornosti, po mom mišljenju, izvaditi neće. Ako, u ovom času, kad još može da se vlada situacijom, preduzmemo mjere, koje će potpuno smiriti i stvoriti uslove da se, na potpuno legitiman i legalan način uspostavi mirno stanje i ispituju sve ove aktivnosti, koje su se događale, o kojima su Stipe i Pero govorili – sve da se ispituju, ustanovi ko je krivac, u čemu, od početka do kraja, uzrok i povod i posljedice, a do tog vremena da se, apsolutno, uspostavi red i mir.

Sa najvećom odgovornošću, želim da skrenem pažnju da informacije, koje mi imamo iz svih krajeva zemlje, upućuju na ocjenu da stanje nije, ne samo za potcenjivanje, nego da je na kritičnoj tački. Mislimo da se može učiniti da se prođe bez većih problema. Mislim da, ono što ću na kraju predložiti, se to mora noćas učiniti; da to što se noćas učini i objelodani – to će biti ključno za dalji razvoj događaja. Naravno, svako ima pravo na svoje mišljenje, ja ovo iznosim krajnje odgovorno, kao rezultat naše procjene. Ako se do ujutro ne budu povukli potezi, koji će, apsolutno, smiriti situaciju, a koji su to, ja ću reći, onda već sutra će početi da se odvijaju aktivnosti, koje mogu izmaći kontroli.

Ja ću se posle, vrlo kratko, iako mislim da ne zaslužuje pažnju, ali, ipak, osvrnuti na tekst, koji sam sada dobio – ispred sebe, vjerujem i vi, koga je predsjednik Republike Hrvatske uputio i koji je, kao i uvijek, okrenut ka JNA ili njenim ljudima, kao glavnim uzročnicima svih jada i nevolja, sa kojima se hrve u Hrvatskoj. Imajući u vidu ono, prvo, što sam rekao – koji je to osnovni kriterijum koji opredjeljuje predlaganje upotrebe vojske; kriterijum da ona, ono što je i po njenoj ustavnoj ulozi, izvrši, a da pitanje ocjene zašto je što, time se ne bavi i time ona i ne radi ono, što joj se inače hoće da pripisuje, ponekad, da ona radi.

Imajući, dakle, to u vidu, imam tri predloga: Prvi predlog bi bio – i mislim da je dovoljan i koji se, ustvari, poklapa sa ovim što je dato u saopštenju Saveznog izvršnog vijeća – a to znači da se sve vrati na prvobitno stanje; ali, apsolutno sve – i oni koji su bili uzrok, i oni koji su bili povod. Sve da se vrati na prvobitno stanje; da se ispituju od odgovarajućih

organa sve činjenice koje su se dogodile, uzroci i posledice; da svi oni koji su doveli i prekorlačili svoja ovlašćenja, učinili te radnje – da snose odgovornost. Ali, da se vraćanjem ovog stanja – obezbedi mir, da ne dođe do sukoba, da bi se, onda, moglo uraditi ovo kako valja – zaustaviti ukupnu situaciju u zemlji. To je moj prijedlog.

Drugi predlog je da, ako se to, ipak, iz bilo kojih razloga, ne prihvati ili ne može ostvariti, onda zahtjevam i tražim od Predsjedništva SFRJ, da naloži Armiji da upotrebi dovoljne snage, koje će situaciju u Pakracu i oko njega, staviti pod kontrolu.

STJEPAN MESIĆ:

Reci, šta da radi, da naloži – šta?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Naloži Armiji da upotrebi, pored ovih snaga koje su se tamo angažovale, dovoljno snaga koje će, vrlo brzo, uspostaviti mir, odnosno staviti situaciju potpuno pod kontrolu i, posle toga, nastaviti ove radnje – o kojima sam rekao – dok se situacija, tamo, ne sredi. Istovremeno, predlažem i smatram vrlo bitnim da se odluka koja će biti doneta, saopšti noćas, da bi ona imala svoj pozitivni efekat, već od sutra.

Vrlo ozbiljno upozoravam da ne bih želio da snosim odgovornost za moguće posledice u kojima Armija – to što je njen zadatak – ne može da ga izvrši. Na to vrlo ozbiljno skrećem pažnju. Što se tiče ovog komentara, prosto je neverovatno, ali skrećem pažnju na tačku 3. – zašto se uvijek, ovdje, zove – strani faktor?

STJEPAN MESIĆ:

Koja tačka?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Tačka tri. Strani faktor može doći u Jugoslaviju samo ratom, nikako drukčije. Želeo bih, odnosno ne – želeo, nego ću tražiti, bez ikakve parlamentarne komisije, bez ičega, ako postoje podaci za ovo, da dobijem te podatke. I ako se pokažu tačnim, onda će odgovarati onaj koji je taj. Ali, ako nisu tačni, zahtjevam da već jednom odgovara onaj koji stalno insinuiru. Toga je dosta.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Ko traži reč?

VASIL TUPURKOVSKI:

Mi nismo dobili Saopštenje SIV-a. Mogli bi, konkretno, da čujemo.

ANTE MARKOVIĆ:

Može se fotokopirati.

BORISAV JOVIĆ:

Hteo sam samo da čujem, Veljko, u vezi sa ovim tvojim predlogom – da li da se ovo noćas saopšti i da se hitno radi – znači da se noćas hitno sprovede?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Apsolutno – da se saopšti i da, počev od ujutro, odmah počne sprovođenje. Dio može i noćas.

JANEZ DRNOVŠEK:

Mogu li da pitam? Nisu mi jasni ovi predlozi. Ako sam razumio, kao prvo, predlaže se vraćanje u prijašnje stanje.

Drugo, ako se to ne radi, onda je intervencija vojske. Šta tačno znači ovo prvo i koji je vremenski period, za ovo prvo? Kako će se konstatirati da se ono prvo nije ostvarilo, pa da stupa na snagu ono drugo?

BORISAV JOVIĆ:

Da li bi mogli drugovi, koji su predložili, da objasne kako su to zamislili?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Prvi je vrlo jasan i on je, čak, razrađen ovdje u predlogu SIV-a. Ako bi se ti malo potrudio da vidiš – vidio bi.

STJEPAN MESIĆ:

To znači?

VELJKO KADIJEVIĆ:

To znači, ako je to sprovedeno i ako je ovo sprovedeno, i ako je to saopšteno, i ako se to zna, onda nema potrebe ni za čim sledećim.

STJEPAN MESIĆ:

Nije mi jasno.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ako se to, s bilo čije strane, ne prihvati, onda ja tražim da se donese odluka da vojska uspostavi potpunu kontrolu nad tim dijelom tamo, da ne bi došlo do sukoba.

STJEPAN MESIĆ:

Ako sam te dobro razumio, to znači da ovaj koji je sa tim naoružanim, nelegitimnim grupama opkolio policiju i razoružao je – da ga vratimo, sad, tamo natraga i da on dalje, opet, radi; a ovih osamnaest, kojih je razoružao – da se, isto, sa oružjem vraća. Svi se vraćaju u stanicu sa oružjem?

VELJKO KADIJEVIĆ:

U prvobitno stanja. Svi.

PETAR GRAČANIN:

I da odgovaraju, svako za sebe.

VELJKO KADIJEVIĆ:

I, onda se vodi istraga nad svim.

STJEPAN MESIĆ:

Svi oni, sa oružjem, da se vrate natrag – u stanicu?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Da.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

U ono stanje, koje je bilo pre dolaska – bilo jednih ili drugih.

STJEPAN MESIĆ:

Sve natrag, naoružane – i ove koji su napadali, sada svi zajedno; i rezerviste pred stanicu?

BORISAV JOVIĆ:

Pa, nije to to.

STJEPAN MESIĆ:

Ja ne znam, samo pitam.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo logično da razgovaramo. Možda ću negde pogrešiti, jer ne razumem predlog. To, po mom mišljenju znači – idući u nazad, kako jeste – da se redarstvenici vrate u Zagreb; da rezervisti milicije vrate oružje, da idu kući.

PETAR GRAČANIN:

I da se otpuste.

BORISAV JOVIĆ:

Da idu kući i da vratite oružje.

STJEPAN MESIĆ:

I da, sutra, imamo novi Knin i da nam se uspostavi vlast kao u Kninu. Nova autonomna oblast – to, znači, želimo?

BORISAV JOVIĆ:

Sačekaj, da završim. Da vidimo o čemu se ovde radi.

STJEPAN MESIĆ:

Znam ja šta se radi. Pa, to je nova autonomna oblast; da se razumijemo.

BORISAV JOVIĆ:

Da se vratite, tih osamnaest, koji kažu da su na silu otpušteni – da se vratite u miliciju i da rade. Ne može ih niko na silu otpustiti. Po mom mišljenju – i to se podrazumeva. Ne možemo, sada, prekinuti lanac.

JANEZ DRNOVŠEK:

Boro, dok to ne dobijemo, zamolio bih da nam drug Ante objasni šta je predlog SIV-a; s obzirom da mi to nismo dobili. Neki to znaju, a neki ne. Drug Ante je tu, pa bi bilo najbolje da nam on objasni predlog SIV-a.

BORISAV JOVIĆ:

Koliko sam ja čuo – 28. je predloženo. Šta se od 28. i nadalje dešavalo?

ANTE MARKOVIĆ:

Mogu nešto o tome reći, pošto sam jednim dijelom bio u toku i informiran šta se događa. Naime, juče popodne, odnosno naveče, Pero Gračanin je mene informirao da počinju da se događaju stvari u Pakracu, o kojima je danas bilo riječi. On je mene upoznao – što ja ranije nisam znao – da je provaljeno nezakonito u skladište oružja i da su naoružane rezervne jedinice milicije i da su one razoružale hrvatski dio milicije u Pakracu; da je krenuo MUP sa svojim jedinicama da tamo uspostavi red; da je on bio u kontaktu sa MUP-om Hrvatske; i da se boji kako će se stvari odvijati; i da bi trebalo intervenirati da se spriječi najgore. Mi smo se iskonsultirali i dogovorili šta bi trebalo raditi – da bi bilo dobro poslati ljude da budu na licu mjesta, da djeluju katalizatorski, da pomognu. Kada sam došao u Zagreb zvao me Boljkovac⁵⁶ i rekao da me zove na osnovu razgovora sa Gračaninom, da ga je Gračanin zamolio da mene informira o toku događaja, a istovremeno da mu ja potvrdim ovo što smo Gračanin i ja razgovarali. Ja sam mu to potvrdio telefonom i rekao da je naše stanovište da po svaku cijenu treba spriječiti proljevanje krvi i da sve treba riješiti na miran način. On je rekao da će me držati u toku; do jutra me više niko nije zvao. Ujutro me je Pero tražio i rekao da se stvari odvijaju loše, da je došlo do pucnjave, da postoje indicije da možda ima i žrtava, ali da se točno još ne može ništa reći, i da on mene moli da ja interveniram kod rukovodstva Hrvatske, odnosno kod Manolića⁵⁷ i da pokušam da utječem na njih da se zaustavi sve ono što bi moglo loše da završi.

Ja sam zvao Manolića – imao sam s njim razgovor. On je predložio i organizirao razgovor kod Tuđmana, na kojem razgovoru je bio i Mesić. Ovo što je Mesić sada ovdje iznio

56 Josip Boljkovac (1922 –). Hrvatski političar i visoki funkcioner u bezbednosnom aparatu, u pomenutom periodu ministar unutrašnjih poslova.

57 Josip Manolić (1920 –). Hrvatski političar i visoki funkcioner u bezbednosnom aparatu, u pomenutom periodu premijer Hrvatske.

– sve su oni meni tamo iznjeli. Moram reći, tu povijest nisam znao, prvi put sam je čuo. Međutim, potpuno je dato uverenje u tim razgovorima da se neće od strane hrvatske milicije, koja je dobila zadatak da tamo uspostavi red, preći granica, pa makar i neko pao kao žrtva. Ja sam, što se toga tiče, otišao sa jednim uvjerenjem da će tako biti i postupljeno. Poslije podne – ja sam, onda, informirao da sam imao razgovor – dogovorili smo se da se ekipa članova SIV-a nađe, i našli su se u odgovarajućem broju; bili su u komunikaciji sa mnom. Mi smo razmijenili misli o svemu što smo imali na raspolaganju. Pošto SIV ima pravo da, u komunikaciji sa predsjednikom, a bilo je još tri člana SIV-a, može donijeti odluku u ime SIV-a, onda je dato saopćenje, na osnovu toga, koje je i vama dato.

U momentu kada je ovo rađeno, imao sam uvjerenja od strane rukovodstva Hrvatske – još jednom sam Manolića zvao, prije nego što smo uspostavili definitivni tekst – i on je tvrdio da garantira sasvim da nema, ne samo niko ubijen, nego niko ni ranjen, i da je Mesić otišao na lice mjesta da to provjeri i da će on moći najsvežije podatke ovdje iznijeti na sjednici. Na osnovu toga mi smo ovo napisali. Kao što vidite, tu je dat, rekao bih, konstruktivan pristup. Na osnovu ovoga što smo mi ovdje napisali, tu se govori o uspostavljanju stanja kakvo je bilo prije ovih događaja. Tu se podrazumijeva ono stanje koje je bilo prije nego što su rezervisti bili naoružani, mobilizirani, ali stanje sa konsekvencama koje moraju iz toga proizaći. Ne mogu krivci, koji su izvršili protuzakoniti akt, ostati nekažnjeni. Zato je tu i napisano da se, u skladu sa zakonima i propisima, poduzmu potrebne mjere.

Na to bih dodao još sljedeće. Iz raznih dijelova zemlje su me zvali; uglavnom sam „sjedio“ na telefonu, ili trčao okolo po ovim razgovorima; stvarana je jedna psihoza kroz sredstva informiranja, koja, apsolutno, ide ka jačanju emocija i izazivanju, zapravo, strasti. Stvarno – nije jasno zašto to treba? Mislim da bi mi morali – a čuo sam sada u svojoj kancelariji, uključio sam televizor, dato je jedno saopćenje da se stanje smirilo, da nema mrtvih i ranjenih, i to je bilo dobro, mada sve napetosti nisu skinute, što stoji – dati još jedno pozitivno saopćenje koje će umiriti ljude i koje neće izazivati dalje strasti. Inače, ostajem kod ovog našeg teksta kojeg smo danas usvojili. Mislim da je to saopćenje dovoljno dobro da bi moglo poslužiti kao osnova i za zauzimanje stava Predsjedništva. Ja sam, istina, također, bio mišljenja da, kada je SIV donio ovakav stav i kada se to smirilo i kada nema žrtava, nije potrebno držati daljnje sjednice. Ali, ako je ona sazvana, onda bi, po mom mišljenju, trebalo od nje da izađe ovako pozitivno saopćenje.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ako dozvolite, nešto bih dodao. Nakon ovog saopštenja SIV-a i ovoga o čemu ste govorili, nastavila se, i to u velikom obimu, pucnjava u Pakracu. Sa tim velikim pucnjavama, koje sutra mogu prerasti u nešto drugo, treba računati. Mora se ići u susret pravom smirivanju sa ovim mjerama. To je moj prijedlog.

ANTE MARKOVIĆ:

Ali, pošto je tvoj prvi prijedlog takav, a ovi drugi prijedlozi su alternacija prvom prijedlogu, a taj je sadržan potpuno u ovome, onda usvajanjem ovog prijedloga otpadaju svi drugi.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Sve treba da bude u duhu smirivanja i suočavanja sa realnom opasnošću koju treba zaustaviti ovim putem. Zbog toga, mislim da saopštenje, odnosno odluka, odavde treba da bude. Ja neću ulaziti u to da li će ta odluka biti prihvaćena, ili ne, kako će biti sprovedena, ali, to je sada vrlo bitno. Ako bi bila odluka jedna, a postupanje sutra drugo, onda će posljedice biti katastrofalne.

ANTE MARKOVIĆ:

Ali, Veljko, ovdje lijepo piše: „i da se uspostave normalni organi vlasti“, koji moraju funkcionirati.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Tačno.

ANTE MARKOVIĆ:

To znači – organi vlasti od općine do republike. To se mora uspostaviti. Mi smo to ovdje, takođe, napisali. Ako i ona funkcionira, a sad je suspendirana i Skupština, Izvršno vijeće, oni moraju preuzeti svoje funkcije, ne može milicija biti van toga, ne može ona biti neka sila nad društvom, ona mora biti tamo u funkciji te vlasti.

STJEPAN MESIĆ:

Ako sam ja vas dobro razumio, vi ovo predlažete: da se redovna policija MUP-a povuče u Zagreb; da se svi ovi vrate na svoja radna mjesta, i ovi koji su dali zadatke da se podjeli oružje; i ovi koji su opkolili policijsku stanicu, i zapovjednik koji je razoružao policajce, i da ostaje Odluka o formiranju srpske autonomne oblasti.⁵⁸ Pa to se upravo želelo, to smo spriječili; to su nelegalne odluke. Vi želite, sada, nametnuti Hrvatskoj da prizna autonomnu oblast Knin u Pakracu, s tim što će se policija povući, konstituirat će se ilegalna vlast, i onda ćemo lijepo svi „prati ruke“. Novi Knin funkcionira u koji Hrvatska vlast više ne može doći i šta da radimo – nismo na to računali. Da li da onda tražimo Jugoslovensku armiju, pa da ona uspostavlja vlast? Armija će onda reći – pa to nije naš zadatak. To izvolute vi, ali bez prolijevanja krvi, jer će se sukobiti Srbi i Hrvati.

Ostaje novi Knin sa novom ilegalnom vlasti. Mislim da možemo predložiti nešto drugo: da svi oni koji su dobili oružje, a nije poštivana procedura za podjelu toga oružja, da vrate oružje i vrate se svojim kućama; da se policajci vrate na svoja radna mjesta; da se postupak vodi prema onima koji su učinili krivično djelo. Onda nemaju razloga ostajati tamo policijske snage MUP-a. Prvo, to previše košta, drugo, nema nikakvog razloga. Na taj način, može funkcionirati. Ne možemo mi sada, ovoga predsjednika Izvršnog vijeća – ne znam ni ko je, ili predsjednik Općine, dao nalog da se organizira taj rezervni sastav. On je prije pet dana podijelio oružje. Ne možete tražiti od Hrvatske da oni kapituliraju pred tim jednim predsjednikom općine i da se on sada slavodobitno vraća natrag, jer je stvar riješio. On uspostavlja vlast; vi ne razumijete da će se oni vratiti sa oružjem natrag, i oni se vraćaju u Pakrac, jer je vojska otjerala Hrvatsku policiju i autonomna oblast funkcionira, go-spodo moja.

Na kraju, gdje piše da će oni vratiti sada oružje? Policija će se povući, a ovi ne vrate oružje. I da im stavimo „soli na rep“, ako neće vratiti oružje. Šta sad? Da kažemo – čekajte ljudi, ali mi smo mislili da ćete vi vratiti oružje, pa nije lijepo od vas. Hrvatska policija se povukla, a vi sad ne vraćate oružje! – Sram vas bilo, pa kako vi se ne držite, a mi smo vam lijepo dali predlog da vratite oružje, a oni kažu nećemo – „to je Srpska autonomna oblast i mi slušamo samo Martića, našeg šefa unutrašnjih poslova i mi slušamo dr Milana Babića, predsjednika“. Ono što je 26 izglasalo, pa to je egzistentno. To znači, upravo to, što smo mi htjeli izbjeći; da ne može niko na teritoriju Hrvatske uspostavljati ilegalnu vlast, a vi sada nudite Hrvatskoj da kapitulira i da dozvoli formiranje novog Knina. Ne znam kako drugačije da to shvatim? Mogu shvatiti da se svim sredstvima informiranja kaže: došlo je do

58 Mesić je ovako video situaciju: *Poslije nasilne vojne intervencije u Pakracu, kada su Jović i Kadijević tražili 'vanredno stanje' i izvanredna, ratna ovlašćenja ua ondašnjeg predsjednika Predsjedništva g. Jovića, koji bi tako produžio predsjednički mandat koliko mu drago. Kad je MUP u Pakracu izvršavao, zapravo, pokušavao izvršavati svoje ustavne i zakonske obveze, vojska je intervenirala, ovoga puta – u sjeni vojnog udara – po naređenju predsjednika Jovića. On niti je mogao, niti je smio u Pakrac poslati trupe bez odluke Predsjedništva, a učinio je to na zahtjev vojnog vrha uz izmišljotine admirala Broveta o tome kako je 'prijedlog SSNO o angažovanju JNA u Pakracu polazio od ustavne uloge JNA – onemogućavanje izbijanja oružanog sukoba, posebno međunacionalnog'.* (S. Mesić, *Kako smo rušili Jugoslaviju*, 23).

avanturističkog istupa nekoliko pojedinca, koji će zato snositi posledice, neki ljudi su dovedeni, ni krivi ni dužni, u poziciju da se svrstaju tamo ili ovamo, trebaju se vratiti na svoja radna mjesta. Prema tome, smiruje se situacija a normalno, organi da vode svoj posao. Tužilaštvo vodi svoje, sud vodi svoje, a policija normalno funkcionira.

Više nema razloga da Hrvatska policija bude tamo. Da se svima kaže: svi mogu vratiti oružje, nikome se ništa neće desiti, jer onaj ko je mobiliziran, onaj ko je u Bučje pozvan da dobije oružje – nema pojma da to nije legalna vlast donjela. On ne shvata da je to napravljena ilegalna radnja i nema razloga da odgovara. Protiv tog pojedinca nema razloga da se vodi nekakav postupak, osim, ako se ne želi Kninska vlast, ovdje, disperzirati, a posle da „peremo ruke“, i da kažemo: čujte ljudi, mi smo dobro mislili, „ali put u pakao je popločan dobrim namjerama“. Mi smo imali fine namjere da se ljudi vrate, ali oni neće. Oni u Kninu uspostavili novu vlast, i sada mi, iz Zagreba idemo, opet, nekakvim prisilnim sredstvima, opet idemo, ne u Knin, nego u Pakrac i opet Hrvatska vlast treba uspostaviti stanje.

Onda ćemo mi, ili vojska, ili Gračanin reći: „čekajte ljudi, ali bez upotreba sile; nemojte slučajno pucati na te ljude; oni to oružje imaju, mi ćemo ih zamoliti da ga vrate“. Zamolili smo i one u Kninu da vrate, pa su vratili u policijsku stanicu koja ne prihvata hrvatsku vlast; oni jednostavno ne prihvataju tu vlast. Šta znači, što je to oružje vraćeno u Kninsku policijsku stanicu? To nema nikakve veze, jer Martić je tamo istakao srpske zastave, to je Srbija, i sad da idemo tenkovima na Knin? Bio bi apsurd, da mi sada prolivamo krv u Kninu, jer računamo – vreme će pokazati. Ali, da imamo novi Knin, pa ne smemo toliko biti naivni.

Sutra će doći treći. Biće to Kostajnica, prekosutra će biti – ovo, iza prekosutra drugo, dobićemo kompromitiranu Hrvatsku vlast, što se očito želi, koja ne može uspostaviti suverenitet na svom prostoru – i tu vlast treba rušiti. Rušiće je sami građani Hrvatske, jer se do kraja kompromitirala, ali ne možete dozvoliti da se Hrvatska vlast kompromitira, ako mislimo ozbiljno, ako i vi i ja mislimo da je to vlast, koja je izabrana na izborima i da ima pravo poduzimati mjere da zaštiti javni red i mir.

Jedino – ako, to ja tako mislim, a vi mislite da to nije legalna vlast, i da ta vlast mora biti pod nekakvim protektoratom, jer je malodobna i ne zna uspostaviti javni red i mir. Ona može uspostaviti, ali, kažemo da se zaustavi medijski rat. Vidite da je to smišljeno, kako najednom sve bruji o Pakracu? – a nema poginulih, ni ranjenih. Sve je znači, unapred sročeno, sve je smišljeno, svi su dobili te tekstove koje je trebalo, svi su se naježili i svi kažu: „Eno, progone Srbe“. Pročitacete sutra „Ekspres politiku“, ili ne znam šta, pa ćete videti, „Nabijaju se Srbi na kolac“, i evo, Hrvatsku vlast smo sada natjerali na uzmak, dobili su „packe“, i sad čekamo da im pripremimo novu „poparu“. Novu „poparu“ će dobiti ne znam – gdje se odabere – Dvoru na Uni, ili Kostajnici, ili, ne znam gdje će opet biti neko uvrijeđen, opet će zarobiti policajce, i opet „Jovo nanovo“.

Mislim da treba ovdje ozbiljno shvatiti situaciju. Legalna vlast – legalno se brani. Ima naivaca, koji su nasjeli onima, koji su provocirali tu vlast, i treba im omogućiti da se ljudi vrate svojim poslovima, ali i da se, upravo, to da u medije – da je to trebalo biti iskorišćeno da se ljudi sukobe. Sreća, pa se nisu sukobili. Sreća da su razumni ljudi i na jednoj i drugoj strani imali oružje i nisu pucali, osim nekog „maloumnika“, koji je pucao u policajca i pancirna košulja ga spasla. Samo je to spas da nije čovjek nastradao.

Ali, ne znam da li ja dosta glasno govorim ili ja dosta razgovjetno govorim. U svakom slučaju, ne može nitko natjerati Hrvatsku da prizna kninsku vlast u Pakracu. Veljko, to je jednostavno nemoguće. A ti nas tjeraš da Hrvatska prizna kninsku vlast.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ti cjelo vrijeme govoriš meni. Mene ne interesuje, sa stanovišta moje funkcije, vi političke stvari raspravljajte kako ćete. Ali, ono što je moja dužnost je da predlažem, ovdje,

da vojska ne dozvoli da dođe do građanskog rata. A, on je tu! Puca se! Puca se u pancir i u tijelo, a sutra će, dragi moj Stipe, krenuti u mase.

STJEPAN MESIĆ:

Ako smirimo medijski rat, da strasti smirimo, neka ostane tvoja vojska tamo, nemam ništa protiv toga – neka smirujuće djeluje.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Neka što prije ode odatle.

STJEPAN MESIĆ:

I ja sam zato, i da se ovi MUP-ovci povuku. Ja ti kažem šta će biti rezultat.

ANTE MARKOVIĆ:

Radi razjašnjavanja, ja mislim, bar što se tiče sudionika u današnjem sastavu – ovog stava, kojeg je Savezno izvršno vijeće formuliralo, mogu izjaviti da nije namjera da se bilo kakva nezakonita vlast ozakoni, niti nezakonito stanje ozakoni – u bilo kojem dijelu zemlje, a to isto vrijedi i za Hrvatsku i Pakrac.

STJEPAN MESIĆ:

Što ti želiš, to je druga stvar.

ANTE MARKOVIĆ:

Čekaj, da ja kažem do kraja. Mi smo, ovdje, napisali: „Da je Savezno izvršno vijeće i nadležni savezni organi u stalnom kontaktu sa vladom i odgovarajućim organima Republike Hrvatske; da se predstavnici Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove nalaze na licu mjesta“. Time smo htjeli dati do znanja ljudima u našoj zemlji da sve ovo sada funkcionira i u komunikaciji sa nama, što je istina. Zatim smo rekli: „U cilju daljnjeg smirivanja situacije“, to znači da je ona već u toku smirivanja, „da se bez upotrebe sile sa bilo koje strane spriječi ugrožavanje života građana, odmah uspostavi javni red i mir i obezbijedi lična imovinska sigurnost svih građana“.

Mislim da to nije ništa što se ne može prihvatiti i da je to sasvim uredu. „Drugo, da nadležni općinski organi vlasti, Skupćina Općine, Izvršno vijeće, bez odlaganja, počnu obavljati svoje Ustavom i zakonom utvrđene funkcije“. Ako je neko od njih obavljao nešto neustavno, nezakonito, to se mora suspendirati.

STJEPAN MESIĆ:

Rašković je već krenuo dignuti srpsku zastavu u Pakrac. On je krenuo i zaustavljen je. Sutra će doći tamo.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja nisam ni razumio danas, ni u razgovorima, koje sam vodio kod vas, da ste vi protiv toga da tamo funkcionira vlast. Nisam razumio! Možda sam krivo razumio? „Da se u organima unutrašnjih poslova Općine Pakrac uspostavi stanje, kakvo je bilo prije ovih događaja. To podrazumjeva da se svi policajci, kojima je radno mjesto Policijska stanica u Pakracu, vrate na svoja radna mjesta, rezervni sastav demobilizira, u skladu sa propisima da se angažirane snage, sa strane, povuku“. Ovo se odnosi na sve snage sa strane. Na sve!

Ja mislim da ovdje, istina sugerirao sam da se napiše, ali je propušteno, rečeno je – nije potrebno kada je napisano sljedeće: „Nadležni organi, u okviru svoje nadležnosti treba da, u skladu sa zakonom i propisima, poduzmu sve potrebne mjere da se objektivno ispitaju uzroci i okolnosti koji su doveli do ovog stanja i događaja“. Trebalo je napisati: „kao i da, prema prekršiocima, poduzmu odgovarajuće mjere“. Vjerovatno se smatralo, meni je to kasnije objašnjeno, kada je napisano – zakonom i propisima, da to to znači. Ali, meni se čini da i to treba napisati – da bude sasvim jasno. Da li je to prihvatljivo, Stipe?

STJEPAN MESIĆ:

Ne odgovara da se povuče policija iz Pakraca i da se uspostavi kninska vlast u Pakracu. To se želilo i to se ovom odlukom uspostavlja. Jedino ako to ne želite. Ako želite da se uspostavi tamo kninska vlast, onda recite – želimo da se uspostavi kninska vlast u Pakracu. Jer, to je rezultat. Mi tenkovima nećemo ići u Pakrac drugi put. Zašto? Vlast mora funkcionirati, i gotovo.

BORISAV JOVIĆ:

Ne znam da li ima nesporazuma, ali, koliko sam ja razumeo, sve što je ovde predloženo podrazumeva potpuno funkcionisanje vlasti i u čemu god ne funkcioniše, treba da se uspostavi normalan odnos. Pitanje je kako ko razume? Inače, sam tekst je, po mom mišljenju, korektno napisan.

STJEPAN MESIĆ:

Sutra ćeš reći, pa ljudi su doneli takvu odluku – da se pripajaju Kninu.

BORISAV JOVIĆ:

Ko će reći?

STJEPAN MESIĆ:

Pa, ti ćeš reći. Uspostavili su ljudi vlast, izglasali, ne možemo mi njih tjerati kako da oni glasaju, priključili su Kininu, pa šta sada da radimo.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne mogu tih 27 izglasati, ako je 76?

STJEPAN MESIĆ:

To će se tvrditi – to je izglasano, i gotovo.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne može biti, sazvaće se Skupština od 76, neka ona glasa, ako baš treba da glasa, a nema šta glasati.

STJEPAN MESIĆ:

Čekaj, ko će to kontrolirati? Jer, ovi se slavodobitno vraćaju natrag i kažu – mi uspostavljamo vlast u Pakracu. Vi ne znate, ljudi se sa oružjem vraćaju natrag; policija se povuče i – ovi sa oružjem dolaze i uspostavljaju kninsku vlast.

ANTE MARKOVIĆ:

Nemoguće, sve se ovo obavi prije, pa tek onda to.

STJEPAN MESIĆ:

Tu se slažem.

Prvo, da se demobiliziraju, da se vrati oružje, da se uspostavi vlast, a – ovaj nema onda razloga da bude dole, izlazi vani.

ANTE MARKOVIĆ:

Stipe, pročitaj redosled kako je napisano. Vidi šta piše zadnje.

STJEPAN MESIĆ:

S tim se slažem.

ANTE MARKOVIĆ:

To je redosljed.

STJEPAN MESIĆ:

Nemam ništa protiv toga.

ANTE MARKOVIĆ:

Ali, možda se moglo napisati tim redom. Međutim, tako je i napisano: da se uspostavi stanje, da se svi vrate na radna mjesta; da se rezervni sastav demobilizira, a, na koncu, da se angažirane snage, sa strane, povuku. To je redoslijed.

STJEPAN MESIĆ:

Slažem se da se kaže – da svi, koji su bili pozvani u rezervu vrate, ništa im se ne može desiti, vraćaju se svojim kućama, protiv njih ne može niko provoditi postupak, osim protiv onoga ko je dao nalog da se to učini, osim onoga ko je dao nalog da se okupira Policijska stanica i onoga ko je razoružao policajce.

ANTE MARKOVIĆ:

Da li je dovoljno da se kaže – da se prema prekršiocima poduzmu odgovarajuće mjere?

STJEPAN MESIĆ:

S tim da se ogradi, da ne bi, opet, onaj ko je dobio pušku mislio da se i na njega to odnosi. Niko ne zna na koga se odnosi.

ANTE MARKOVIĆ:

Dobro, neka Predsjedništvo formulira, sada, stavove, koji će to, još više, pojasniti.

BORISAV JOVIĆ:

Cilj je, koliko bih smeo da razumem, da ustanovimo, ako se u nečemu složimo, a trebalo bi da se složimo, sve to što tu piše – po redosledu, koji će biti ostvariv, koji će biti za sve strane prihvatljiv, jer oni treba da izbegnu sudar. Prema tome, insistiranje da ovaj bude prvi, a onaj poslednji, mislim da treba insistirati da se ne sretnu međusobno. Nego – neka ovi, koji su uzeli oružje, to predaju vojsci – pošto je vojska već tamo – do toliko i toliko sati. Da li to može?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ne da ne može, ne treba vojsci. Neka vrate tamo – u stanicu.

STJEPAN MESIĆ:

Skroz te uvjeravam da je hrvatska vlast – tamo, i nema protektorata!

BORISAV JOVIĆ:

Ne, nisam mislio da vojska uzme oružje, nego da bude posrednik da se oni ne sukobe među sobom.

STJEPAN MESIĆ:

Tamo, gdje ga je dobio, tamo neka ga vrati i ništa mu se neće desiti. Molim da mu se to garantira.

ANTE MARKOVIĆ:

Mislim, ako se uspostavlja to stanje, i kada se ono normalizira, onda se mogu povući i MUP-ove jedinice i Armija.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Neka se sprovede sve ovo što piše – ovdje i stvar je uredu.

BORISAV JOVIĆ:

Treba da budemo načisto, ako ovi, koji su uzeli oružje, kažu – mi ćemo odmah da vratimo, čim oni odu u Zagreb, oni će da kažu – mi ćemo odmah da odemo, kad ovi vrate i tu nema kraja, mi to moramo da utvrdimo.

ANTE MARKOVIĆ:

Mi treba da kažemo, a ne šta će oni reći.

VASIL TUPURKOVSKI:

Zato imamo stav Predsedništva.

STJEPAN MESIĆ:

Ne mogu oni dirigirati Predsjedništvu. Oni naprave krivično djelo i tebi dirigiraju šta će on napraviti. Treba vratiti oružje – i gotovo. Očito da je neko to iskoristio. Taj ko je to iskoristio, zato imamo sada takvo stanje u zemlji. A zamislite da je još neko poginuo, da je neko ranjen? Šta bi bilo onda? Srećom što su ljudi razumni!

VELJKO KADIJEVIĆ:

Nije moja stvar, jer ja ću insistirati na onome što je realnost i što može da izazove posledice i sukobe. Ali, kada se, sada, hoće, ovde, da nominiraju – u čemu su, ko je napravio, prestupe, kakve, onda nisam siguran da su sve stvari pobrojane onim redom, kojim su išle. Ispitivanje stvari mora da počne i uhvati cio red stvari – šta je prethodilo tome i koje su, onda, bile mjere, pa kontramjere.

Zato, treba stvoriti mirne uslove i neka se sve istraži – sve se može istražiti za dva-tri dana. Ali, ako mi ne povratimo stanje – sve, sada – i miliciju, razoružanje, povratak MUP-a; onda, od toga nema ništa. To vam ja kažem. Mi smo, do sada, imali puno prilika da – nažalost – se stalno, u ovoj zemlji, bavimo ovim ili sličnim pitanjima, pa se vidjelo u kojoj su mjeri procjene i predviđanja bila tačna ili ne.

Duboko verujem da, ako ovo što smo predložili se ne učini i noćas saopšti, ujutro ne počne realizacija toga, situacija će izmaći kontroli. Da li to neko hoće? Ko to hoće? U to „kolo“, ja neću ići; to da znate. Neću. A sve se može uraditi.

STJEPAN MESIĆ:

Samo jedno pitanje, mogu li ti postaviti?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Možeš, ali prvo da kažem – ja neću da ulazim u to. To nije moj posao. Inače, hoće-te – često puta – da govorite kako se vojska mješa. Koji se politički ciljevi žele postići? Za postizanje političkih ciljeva, u ovoj zemlji, borimo se da se postiču političkim sredstvima – skupštinom, ovim ili onim; ali ne oružjem. Jer, takva je naša realnost. Ako oružje krene, onda idu mase.

STJEPAN MESIĆ:

Dozvoli, povući će se svi mupovci, sva policija – pretpostavimo – ode iz Pakraca. Sada kažemo: ovi trebaju vratiti oružje, a oni kažu – nećemo; mi ne slušamo MUP Zagreb, nego mi slušamo Martića u Kninu. Možeš li mi reći – šta dalje? Šta predlažeš? Šta?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Mogu. Neka Predsjedništvo donese odluku da se oni razoružaju; neka naloži vojsci – ona će to razoružati.

STJEPAN MESIĆ:

Ne može vojska raditi policijske poslove, kad mi imamo vlast u Zagrebu.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja govorim o tome da ne dođe do sukoba. Ili, još bolje – neka oni pošalju policiju, pa neka razoružaju oni. To je još bolje.

STJEPAN MESIĆ:

Zašto?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja imam dobru namjeru i gledam stvari realno.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, drugovi, svesni smo o čemu se radi.

STJEPAN MESIĆ:

A, šta će izaći?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja, isto, gledam šta će izaći.

STJEPAN MESIĆ:

Imamo sutra novi Knin.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja ne znam, Stipe, šta će sve izaći. Ne znam.

STJEPAN MESIĆ:

Ako ne misliš da sam dobronamjieran, onda mi je žao.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ne, ja ti to ne kažem. To ti nisam rekao.

Ali, da je ovo nedobronamjerno, to mi je sasvim jasno, i da nije prvi put.

STJEPAN MESIĆ:

U to ne ulazim, jer, ja sam ga dobio kad i ti.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja ulazim. A pogotovo, ova tačka 3 – te tačke 3. je dosta i ona nije prvi put ovdje.

STJEPAN MESIĆ:

Slažem se, ovo što si rekao – da se ispita.

VELJKO KADIJEVIĆ:

U ovu zemlju se može dolaziti samo ratom. Nikakav NATO i nikakvi „bogovi“ neće doći ovdje – samo ratom.

BORISAV JOVIĆ:

Drugovi, budite ljubazni – rata nam je dosta – da se javljate za reč.

STJEPAN MESIĆ:

Slažem se da se i to ispita.

BORISAV JOVIĆ:

Mi možemo, svakako, da proširimo temu; jer, ne možemo ni da pobegnemo od toga; koliko smo puta razmatrali, ovdje, događaje u Hrvatskoj, posle izbora, koji su se tako desili.

Par puta smo sugerisali i doneli zaključke da se uzroci, koji su doveli do Knina i svega drugoga, preispitaju i to je Hrvatska, na žalost, stalno odbijala. Situacija se sve dalje i dalje otežava. Verovatno, mi večeras imamo glavni i jedini cilj da učinimo da se izbegne sukob koji bi mogao da dovede do krvoprolića. Te stvari ostaju da se rešavaju. Ako se ne budu rešavale, mogu, nanovo, da reprodukuju slične stvari.

Sada možemo, u diskusiji, da idemo mnogo daleko. To nam neće pomoći. Treba da se skoncentrišemo kako, noćas, da rešimo pitanje – da izbegnemo međunacionalni sukob, koji bi se mogao proširiti.

STJEPAN MESIĆ:

Boro, ja te molim, reci mi samo jednu općinu na Kosovu gdje si se plašio međunacionalnog sukoba i povukao si srpsku policiju iz te općine. Hajde, to mi reci.

BORISAV JOVIĆ:

Nemoj da mešaš stvari. Prihvatili smo i saveznu policiju i vojsku. Prihvatili smo da se umeša i ne dozvoli međunacionalni sukob. Ti nećeš ništa da prihvatiš.

STJEPAN MESIĆ:

A gdje se srpska policija povukla da bi dala nekom drugom prostor?

BORISAV JOVIĆ:

Dozvoli da ti, sada, kažem, o scenarijima.

NENAD BUĆIN:

Ona – što se povukla u Hrvatsku.

STJEPAN MESIĆ:

Slušaj, to su podvale.

NENAD BUĆIN: .

Povukla se, kompletno, u Hrvatsku.

STJEPAN MESIĆ:

To su podvale i ja na takav način neću razgovarati. U Hrvatskoj ima jedan jedini Albanac u Ministarstvu unutrašnjih poslova, koji je prevodilac – radi droge.

BORISAV JOVIĆ:

Hoće li neko umesto mene da predsedava? Ja ne mogu da predsedavam na ovakav način.

STJEPAN MESIĆ:

Jasno, možeš pričati šta god hoćeš. Mogu reći, na primjer, da ima 166 Avganistanaca u Crnoj Gori.

NENAD BUĆIN:

Ja slušam – što god neću, a ti pričaš – što god hoćeš.

BORISAV JOVIĆ:

Drugovi, molim vas. Stipe, da razgovaramo kao ljudi; ozbiljni smo ljudi.

STJEPAN MESIĆ:

Neka čovjek nađe tog drugog Albanca.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, važi. Dobićeš reč, pa mu kaži. Nešo, molim te, nemoj preko reda; sada ćeš dobiti reč.

STJEPAN MESIĆ:

Nije ovako korektno.

BORISAV JOVIĆ:

Nije korektno, ni sa jedne, ni sa druge strane, da ne tražite reč. Molim vas, drugovi.

NENAD BUĆIN:

Ja sam tražio, ali je ne mogu dobiti.

BORISAV JOVIĆ:

Dobićeš; ali, bilo je dovoljno polemike oko nekih stvari – to moram da kažem. Govoreno je o scenarijima i svim „čudima“ koja se stalno pominju, čak se i ja pominjem. Moram da kažem da me ova tačka 3. vrlo ozbiljno zabrinjava – iz pisma predsednika Republike Hrvatske. Imam utisak da se, zaista, pravi scenario za intervenciju spolja. Jer, vrlo često se i

stalno pominje to pitanje i, ako neko misli i želi da iznudi da se scenario pravi od onih koji insistiraju da se po svaku cenu uspostavi mir i izbegne građanski rat – to, bar, nije pošteno, ni korektno. Ovde nam se jasno kaže da će pozvati međunarodna tela. Pa, zbog čega, kada mi predlažemo da se sve vrati u prvobitno stanje i da ne bude nikakvog sukoba?

STJEPAN MESIĆ:

Dozvoli da vlast normalno funkcionira.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, to se i predlaže.

STJEPAN MESIĆ:

Pa, ostavi onda da hrvatska vlast normalno funkcionira. Što si zapeo da moraš u Hrvatsku ići intervenirati? Pa, ostavi to.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, kako ti je to normalno funkcioniranje vlasti, kada ti narod, na međunacionalnoj osnovi – jedni beže u šumu, drugi se kriju?

STJEPAN MESIĆ:

Zato što ih je neko na to uputio. U tom i jeste cjela stvar.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč Nenad Bućin.

NENAD BUĆIN:

Mi smo, ovoga puta, imali situaciju koja je bila samo korak od rata – i to međunacionalnog i zašto ne reći međugrađanskog. Više sam nego siguran da možemo zahvaliti toj okolnosti što je vojska, u tom obimu u kome je to urađeno, izašla na ulice i tamponirala taj međuprostor. Podsjećam da su, tokom proteklog rata – ako griješim, neka budem ispravljen – Nijemci i Italijani, u nekoliko navrata, tamponirali slične situacije i spriječili slične konfrontacije, dalje i dublje, a i šire prolivanje krvi. Ne vidim razlog zašto to ne bi mogla da radi kvalitetna i posve drugačija armija, kakva je naša Jugoslovenska narodna armija.

Mislim da je to dobro i da je takav jedan stav, u ovim stavovima Saveznog izvršnog vijeća, ono što – bar meni – nedostaje. Kada bi se taj stav ugradio – mi smo u prilici da, kao Predsjedništvo – ne robujemo dobijenim stavovima Saveznog izvršnog vijeća, nego da idemo korak dalje; to bi bilo neophodno i predlažem da se to, takođe, ugradi. Druga stvar, koju želim da kažem, odnosi se na ovaj trenutak na koji želimo vratiti situaciju. Ako kažemo status quo ante belum – onda bi to moglo da bude vrijeme prije uspostavljanja nove vlasti u Hrvatskoj; moglo bi da bude mnogo kraće vrijeme unazad; moglo bi da bude vrijeme od proglašenja Krajine, u Pakracu; moglo bi da bude bilo koje vrijeme. Zalažem se da kažemo dan i čas, da to utvrdimo kao situaciju, na koju treba vratiti stanje. Ako je to trenutak razoružanja hrvatskih milicionara u Stanici milicije u Pakracu, onda, da fiksiramo i da kažemo – vratiti na taj trenutak. Zaista, smatram da te ljude treba vratiti na posao i dopustiti im da rade posao za koji su plaćeni. Ako je to trenutak uzimanja oružja i naoružavanja rezervnog sastava, a mislim da i to treba obuhvatiti, onda je to – to. To bi trebalo, što je moguće, preciznije reći, da posle ne bude sporenja oko toga – na koji trenutak se treba vraćati, jer će svako imati svoju verziju „trenutka“.

Treće, drugi stav govori o potrebi da nadležni opštinski organi – Skupština opštine i Izvršno vijeće – počnu obavljati svoje ustavom i zakonom utvrđene funkcije. Nemojte stalno da ponavljamo „ustavom i zakonom“, pa – koje bi druge funkcije obavljali? To treba preskočiti, valjda je to stvar koja se podrazumijeva. No, dobro, to piše i mi se prema tom tekstu ne moramo odnositi kao na literarnom sastanku. Ali, ako skiciramo u glavi svoj mogući tekst, svoje moguće saopštenje i stav, onda mislim da bi to trebalo izbjeći. Još jedan

razlog za potrebu da vojska u ovom trenutku i nadalje – dokle, ne znam, zavisi od situacije – tamponira i spriječava neposredni dodir i sukob, jeste što je uspostavljanje funkcija vlasti dug posao. Mi znamo da će to, ne samo u ovoj i ovakvoj situaciji, nego i u nekoj, kudikamo, normalnijoj situaciji daleko duže trajati, nego što bi to bilo poželjno. Postavlja se pitanje – šta dotle, dok se povrate i uspostave te funkcije vlasti? To je još jedan razlog da se koristimo ovim metodom koji je srećno primjenjen proteklog dana. Mislim da samo tome imamo da zahvalimo što nemamo goru situaciju tamo.

Meni je način razmišljanja, koji je ovdje iskazao drug Kadijević, moram reći, uveliko prihvatljiv. Pritom, zalažem se i za to da ne idemo na proglašavanje vanrednih prilika, niti na proglašavanje vanrednog stanja; da koristimo ovaj metod koji smo koristili u jednom trenutku unazad na Kosovu i koji se i tamo, u dva trenutka, pokazao veoma produktivnim; da to koristimo za jedno sasvim ograničeno vrijeme i da, nakon toga, pokušamo ići, shodno stavovima kako predlaže Savezno vijeće, i kakvi su se i ovdje večeras zagovarali, na pokušaj smirivanja situacije, kroz to što bi svaka strana ispunila zahtjeve koji se ovdje postavljaju, i to – striktno i do kraja. Naravno, za to sam da se i ovo pitanje odgovornosti jasnije definiše, možda, onako kako je Ante formulisao, a možda i jednim posebnim stavom, gdje bi se jasno reklo da niko, ni jedan subjekt ni na jednoj strani ne može biti pošteđen od svojih odgovornosti za određene radnje i postupke; dakle, da sve dovedemo u istu ravan i da izbjegnemo opasnost da nam, eventualno, neko prigovori da nekoj strani „advokatišemo“, a neku „tužakamo“. Hvala.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Prvo, hteo bih da kažem da je bilo razloga, i dobro je, što smo se skupili. To, očigledno, pokazuje da smo spremni da se suočimo sa svim opasnostima sa kojima se danas naše društvo sukobljava. Prema tome, mislim da je dobro da smo svi na broju, jer je i odgovornost izuzetno velika. Drugo, na kraju krajeva, nama i jeste zadatak da sprečimo da niko ne bude „nabijen na kolac“, da se prema svima ravnopravno odnosimo i da u svim delovima naše zemlje uspostavimo red i mir.

Treće, mislim da Predsedništvo ovog puta, zaista apsolutno, može da podrži ovo saopštenje SIV-a. Moj je utisak – ono se, po prvi put, ovako izvorno, u pravo vreme pojavljuje, što će sigurno u narodu biti prihvaćeno veoma pozitivno. Prema tome, treba, pored ove tri alineje koje su sadržane u saopštenju SIV-a, dodati na kraju – da Predsedništvo zahteva da se sutra do 7 časova uspostavi red i mir i sve dovede u pređašnje stanje. Kada kažem „u pređašnje stanje“, to je ono stanje koje je vladalo u Policijskoj stanici u Pakracu; ne ulazim u to koliko je to stanje bilo i kakav je sastav bio; i da se rezervni sastav razoruža, jer prema svima moramo biti isti. Tu je još jedan zahtev – da se Odluka Predsedništva SFRJ, od 9. januara, zaista, do kraja sprovede na celoj teritoriji. Što se tiče ovog pisma, mislim da smo pre neki dan razgovarali o jednom pismu – potvrdilo se da smo bili u pravu što smo to stavili na dnevni red. Toliko.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Htio bih učiniti nekoliko prethodnih napomena.

Prvo, želim reći da sam, kao član Predsjedništva i formalno predsjednik Saveznog savjeta za zaštitu ustavnog poretka, o događajima u Pakracu obaviješten 15 sati posle sukoba; možemo ga zvati „oružani sukob ili pucnjava“; znači, večeras u 22:00 sata, koji je počeo jutros u 7:00 sati, i pet dana poslije podjele naoružanja, kako smo večeras obaviješteni. Naravno, to ne umanjuje moju odgovornost za događaje u zemlji kao člana ovog Predsjedništva, iako sam se u toku dana trudio da dobijem nešto informacija, jer sam prije podne bio u kancelariji. Popodne sam pratio događanja preko sredstava informisanja – radija i televizije, koji su obaviještavali javnost, zavisno od informacija koje su im bile dostupne.

U toj funkciji i sam sam imao brojne pozive da odgovorim na pitanje – šta se, zapravo, događa? Na žalost, nisam bio u prilici da dam bilo kakav odgovor. Drugo, mislim da je, zbilja, krajnje vrijeme da u ovoj zemlji počne neko i da odgovara za nešto što se događa, pa makar to bio i moralni čin. Nama se događa drugi put za kratko vrijeme, nakon one noći 25–26. januara, kada smo obavijestili javnost da smo održali istorijsku sjednicu i izbjegli građanski rat, da ponovo danas obaviještavamo da smo ušli u građanski rat u jednom dijelu naše zemlje, a u toku noći, vjerovatno, ćemo obavijestiti da do toga neće doći, zahvaljujući našoj mudrosti, pameti, znanju i svim onim sa čime raspolazemo.

Te noći, između 25. i 26. januara, između ostalog, zaključili smo da ustavno-pravni poredak ima da funkcioniše na cjeloj teritoriji Jugoslavije. Ustavno-pravni poredak Jugoslavije čine, između ostalog, i ustavno-pravni poreci naših republika i pokrajina. Mislim da je ova sjednica značajna, zbog toga, da bismo, bar istinito obavijestili javnost o čemu se radi. Obavjestio sam ovo Predsjedništvo prije nekoliko dana da sistem bezbjednosti u našoj zemlji, je skoro razbijen – rečeno je na Savetu za zaštitu ustavnog poretka i da funkcioniše samo u nekim segmentima. Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove jedva održava kontakte sa republičkim sekretarijatima i moguće je da je to jedan od razloga što, evo, čitav dan sam sjedio u Beogradu i nisam imao nikakvu informaciju.

Drugo, prenio sam ocjenu da se masovno naši građani naoružavaju i da su naoružani, i zato što nemaju povjerenje u organe vlasti. I to je rečeno na Savjetu za zaštitu ustavnog poretka. Treće: Rekao sam da će Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, u funkciji štaba vrhovne komande, s obzirom na ukupno stanje u zemlji, vrlo brzo, ili za par dana, obratiti se Predsjedništvu SFRJ, kao vrhovnom komandantu, sa konkretnim prijedlogom mjera iz svoje nadležnosti, koje treba da omogućće dosledno izvršavanje ustavne uloge oružanih snaga. Večeras smo u situaciji da donosimo odluke, a za donošenje pravih rešenja potrebne su nam činjenice od kojih će zavistiti kakve ćemo mjere donijeti i kakve će efekte dati. Nisam siguran da, i u ovom trenutku, znamo sve činjenice, s obzirom da smo obaviješteni da je, evo, dok smo čekali početak sjednice, između 18 i 20 sati – pucalo se u ovom dijelu naše zemlje i ne znamo kakav je ishod tog sukoba. Naravno, sredstva informisanja daju svoj učinak – govore o mrtvima cjelo popodne, ranjenima, spominje se ime mrtve žene, što izaziva reakciju i konkretne poteze u mnogim krajevima naše zemlje. Govori se da je narod u zbjezgovima, nudi se pomoć, ako savezni organi nisu u stanju da zaštite stanovništva. Nije beznačajno napomenuti, da već sutra imamo na Kozari i Banjaluci dva mitinga, da je sličan skup zakazan u Beogradu, sutra – tako smo obavešteni.

Kada je riječ o Banjaluci i Kozari, treba napomenuti da je udaljenost od Pakraca veoma blizu, i zato bih se založio, da još večeras imamo procjenu šta se sve može dogoditi, ako je moguće imati takvu procjenu u toku noći, sutra i narednih dana. Mislim da bi bilo dobro, ako je moguće da večeras sagledamo u čemu se zemlja može naći za nekoliko sati, i da donesemo one mjere koje će garantovati da se spriječi najgore, da funkcioniše ustavno-pravni poredak, da se obezbjeđi mir i sigurnost ljudi. Zato se zalažem, prije svega, da se stanje smiri, da se sanira, i da u ovoj opštini, kao i svim drugim opštinama, funkcioniše vlast.

Mislim da Predsjedništvo treba da se obrati najširoj jugoslovenskoj javnosti; da svi u granicama svojih mogućnosti doprinesu saniranju stanja; da upozori da postoji opasnost od lančanog izbijanja sukoba, ukoliko se situacija što prije ne smiri. Ukoliko takav poziv, takva garancija, naših državnih organa i Predsjedništva i SIV-a i Skupštine i drugih naših ministarstava ne da rezultate, mogle bi se, verovatno, primjeniti i druge mjere iz Ustava i Zakona, kako ne bi došlo do širih sukoba. Bilo bi dobro da Predsjedništvo u funkciji vrhovne komande, da možda i pismeno, ako ne i preko javnosti, pošto smo tako i dobili pismo predsjednika Republike Hrvatske, odgovori na ova dva pitanja, iako se i sam pridružujem

onim mišljenjima, sa kojima se i ja ne slažem – da se prijeti intervencijom iz vana, da se poziva inostrani faktor.

Bilo bi dobro ako bismo uz sve ono što jeste faktičko stanje, a to je da nam je sistem bezbjednosti u situaciji u kojoj jeste – jugoslovenski; da su ljudi naoružani, da su raspaljene strasti i emocije, da se one i dalje podgrijavaju. I pored svih naših apela da se zaustavi medijski rat – to ne uspijevamo. Bilo bi dobro da se to stanje što prije sanira na zakonit, ustavan način, drugačije ne znam kako bismo mogli, i da ne eskalira dalje. Naravno, za to sam da svako nosi dio odgovornosti, svako ko se ogriješio o Zakon.

BORISAV JOVIĆ:

Janez, izvoli.

JANEZ DRNOVŠEK:

Kao prvo, očigledno da je situacija dosta komplikovana i da je moguće da će se ovakve stvari još ponoviti. Nešto treba uraditi. Ono što sam do sada imao prilike da čujem i uz to da razmišljam šta bi bilo moguće uraditi, nije ništa bolje i pametnije nego što je Savezno izvršno veće predložilo u tom Saopštenju; s tim da razumem, ako bi došlo do, uslovno rečeno, vraćanja onog stanja, prvog, nelegalnog razoružanja – da će se sprovesti i sankcije prema onome ko se ogrešio o zakon. Znači, ako je to bio onaj poverenik Milicijske stanice – da će on za to odgovarati. Tako da pretpostavljam da se neće moći tretirati kao da je on uspeo da uvede neki novi red – nelegalan red u tu Opštinu, ili bilo gde. Pretpostavljam i nadam se da bi to tako bilo. Znači, ako je to moguće sprovesti i istovremeno uticati na smirivanje opšte situacije – to bi, verovatno, bilo dobro. To bih podržao i nemam ništa pametnije.

Drugo, ja bih protestirao prema današnjim aktivnostima predsednika Predsedništva SFRJ i prema činjenici da je, čuo sam preko radija danas, on odobrio pokret odgovarajućih jedinica JNA, i to bez da smo mi – članovi Predsedništva čak informisani o tome, a kamoli da odlučujemo o tome. Ja mislim, takva je praksa do sada bila, takvi su propisi i zakoni, ako se odobrava pokret vojnih jedinica, to znači da su se stvorile neke vanredne prilike, znači da prilike nisu normalne, a imamo za vanredne prilike propisanu proceduru. Znači, jedno je, procedura koja nije bila poštovana; drugo je da Predsedništvo nije odlučivalo o tome.

Kod vanrednih prilika mislim da treba da se to malo obnovi, jer je sada više od godinu dana od kada smo ih imali. Potrebno je tražiti mišljenje, procena, predlozi Predsedništva Republike tamo gde se predlažu vanredne mere. Traže se mišljenja, predlozi SIV-a, naravno uz mišljenja adekvatnih resora i onda Predsedništvo odlučuje. Samo u okviru ovakvog sastanka, ovakve procedure i mere mogući su pokreti vojnih jedinica u mirnom razdoblju, kad nema rata. Kada smo angažirali JNA na Kosovu – tada je bilo vanredno stanje. Izričito je bilo tada rečeno da su one mere moguće samo u okviru vanrednog stanja. Tada smo to uradili na predlog, zahtev Predsedništva Republike Srbije. Mislim da je u tome veliki deo problema. Siguran sam da bi se Predsedništvo Republike Hrvatske, organi vlasti Hrvatske saglasili s tim da, ako nije moguće na drugi način, se čak uvedu neke vanredne mere za sprečavanje međunacionalnih sukoba. Naravno, da se oni ne saglase s tim da se to sve radi mimo njih, ispada uvek da je protiv njih, i da se uvek povređuje njihova suverenost.

Moram reći, kada sam čuo na radiju šta se događa, proveravao sam da li me je neko iz Beograda zvao, pitao sam Operativni centar – niko nije zvao. Ja sam onda poručio da pitaju u Beogradu šta se događa. Tada sam saznao, oko 17:00 sati, da se saziva i ova sednica. Ništa drugo. Zato tražim da se Predsedništvo ogradi od ovakvog dejstvovanja predsednika Predsedništva, jer se, inače, time stvara neki presedan za buduće situacije. Neće biti potrebna nikakva procedura, nikakvo Predsedništvo za odlučivanje. Ako to Predsedništvo ne uradi, ja moram o tome obavestiti svoju Republiku i povući potrebne, adekvatne konsekvence.

Inače, što se tiče samog problema u vezi onoga što je predložio drug Kadrijević, mislim da je prvi predlog, ustvari, isti predlog, kao što je predložilo Savezno izvršno veće, da je to to. S tim sam se složio. Što se tiče drugog predloga – znači uvođenje i intervencija vojske, za to je potrebna procedura, o kojoj sam govorio – i mišljenje Predsedništva Hrvatske i Saveznog izvršnog veća; onda, odlučivanje u Predsedništvu na osnovu adekvatnih informacija i ove procedure, koja može biti i brzo realizirana, kao što je bilo u prošlosti, kada je bilo potrebno i ako je potrebno. Hvala.

ANTON STARI:

Druže predsednice, da li bih mogao nešto da kažem u vezi sa ovim? Mi smo, preko Saveznog centra zatražili da se uspostavi kontakt sa svim članovima Predsedništva radi utvrđivanja gde se oni nalaze, da bi, po potrebi, mogli stupiti sa njima u kontakt i, eventualno, preneti poruke, a, po potrebi, i organizovati sednicu. Taj zadatak sam Saveznom centru ja preneo negde oko 13:00 časova. Posle 15 – 20 minuta sam dobio informaciju o tome sa kojim članovima Predsedništva je već uspostavljen kontakt. Između ostalog je rečeno da se drug Drnovšek nalazi van Ljubljane i da stiže za oko jedan sat – po tom razgovoru. To kažem radi toga šta smo preduzeli.

BORISAV JOVIĆ:

Nije se ni javio. Ko traži reč?

RIZA SAPUNDŽIJU:

Situacija postaje, čini mi se, iz dana u dan sve teža i teža. U svakom slučaju, mislim da nemamo svi jednako mišljenje. Bolje bi bilo ovde izneti sve, nego negde drugo. Odmah da počnem od ovoga, bar kako sam ja shvatio, Savezno izvršno veće korektno je sagledalo i dalo rešenje. Bez da bude predlog, nego čisto jedno mišljenje – drugi stav, gde kaže „bez odlaganja počnu obavljati“. Ja mislim da je bolje umesto „počnu“, „da nastavi obavljati“, ako je to neka razlika. Ali, nije mi to najbitnija stvar. Ja se slažem da je veoma ozbiljna situacija, ali se ne bih ograničio samo na to područje. Postao sam dosadan, jer ponavljam više puta to. Ali, moram da kažem, makar i sebi da se, koliko mogu, rasteretim. Odmah da iznesem svoje ranije mišljenje – da ni malo ne sumnjam u JNA i njenu jugoslovensku stranu. Jer, kada bi ona to izgubila, tek bi onda bio najveći naš problem. Ona će, sigurno, jugoslovenski nastupati, i ja u to verujem. Formalan prilaz tome, to je jedno pitanje, najverovatnije, veoma osetljivo i toga se treba držati. Pre svega, pridajem značaj tome da se obustavi, da ne dođe do onog najtežeg – a počelo je; da bismo, na koliko-toliko miran način, razrešili. Ali, isto tako sam i za to da se garantuje ne priznavanje nekog status quoa, nego da se vrati stvarno stanje – kako je bilo. Hteo bih da kažem da podržavam ovo što je Savezno izvršno veće predložilo. Ali, hoću da izrazim i malo kritike.

Savezno izvršno veće je trebalo i za Kosovo da kaže tako nešto. Na Kosovu, rekao sam – na poslednjoj sednici, a koristim priliku prisutnih drugova generala, jer imam puno poverenje – da tamo nije više složena, nego veoma opasna situacija, pogotovo ako se dozvoli raznim „Kecmanima“ da procenjuju situaciju, daju predloge, programe i mišljenja kako treba sve to rešiti. To znači da treba stanovništvo svesti, do kraja, da gladije da bi se ono isteralo; i to ne mali broj – 600–700 hiljada, otprilike, koliko je došlo iz Albanije. Jedan naivan statističar zna šta to znači. Drug Gračanin će o tome bolje reći koliko je došlo, ovde, iz Albanije. Znam za nekih 700, a ne 700 hiljada.

ANTE MARKOVIĆ:

Sedam stotina i pedeset, otprilike.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Dobro, onda sam pogrešio za pedeset. Ali, nisam pogrešio za 700 hiljada. Takve vesti kruže i stvorena je vanredno teška situacija, takve vrste da ja kažem – opasna. Želeo bih

da ovakav prilaz, kakav daje Savezno izvršno veće, da ne bude ograničeno samo na jedno mesto, na jedno, područje, nego da bude i za Kosovo. Naveo sam ime određenog čoveka, a ima ih mnogo. Ali, ranije sam govorio i o tome. Sada ponavljam, ne sumnjajući, nimalo, u JNA, čak, možda, u ovom trenutku – jer ima i poverenje.

Dobro bi bilo na tome raditi – da se ne dozvoli ono najgore, jer dosta je priče o separatizmu – kažem vam o narodu koji nije separatista. Ali, ako postoje neki – ne kažem da ih nema – ekstremni slučajevi, nemojmo poistovetiti sa narodom. Narod želi da živi mirno, bratski, kako je vekovima živeo sa Srbima, Crnogorcima; čuvao ih je, pa čak, i u poslednjim najkritičnijim momentima. To sada nije bitno, a sa time bih i završio.

Želeo bih ovakav stav Saveznog izvršnog veća i akciju – i na Kosovu, ako treba i Armiju. Kada smo se složili o razoružanju, rekao sam – razoružanje svih. Imam pravo na to da i sad naglasim – jer, tamo se legalno naoružavaju ljudi i deca, školska deca nose oružje po školama. Molim vas, proverite odmah. Ako imate druge dokaze, ja ću se povući i izvinjavati se.

VASIL TUPURKOVSKI:

Ja isto mislim da su predlozi SIV-a prihvatljivi. Ali, ne treba da dozvolimo da oni propadnu na dobroj ili lošoj volji strana u ovoj konfliktnoj situaciji. Zbog toga mislim da treba da se dogovorimo oko zajedničke interpretacije i razumevanja ovih stavova i da ih iskomuniciramo; da postignemo takvu saglasnost sa Republikom Hrvatskom; da budemo načisto šta te mere znače; koji je redosled poteza; kakvi su sadržaji da svi budemo saglasni oko interpretacije. To je jedno.

Drugo, zbog težine stanja, opasnosti od međunacionalnih sukoba, današnjih i u narednom periodu – kao što je, već, i do sada bilo – i inkliniranja prema takvim dramatičnim raspletima; spreman sam, sada, da podržim, uopšte ne ovako, ne lagodno i ne komforno, i alternativne predloge koje smo, ovde, čuli. To mi, uopšte, nije jednostavno; jer su reperkusije, ako stvarno težimo jednoj analizi i razumevanju mnogo šireg stanja, nego što su neke konkretne manifestacije mogućih nemira i sukoba – potpuno svesni i da to nije jednostavno ni dati takve predloge – zato su alternativni – niti ih podržati. Kažem da sam spreman zbog te težine.

Treće, pitanje je principijelnog značaja. Ukoliko procedura – a moram da priznam da je ne znam do kraja i treba je rasčistiti – ne dozvoljava aktivnosti i akcije predsednika, koje su danas preduzete od njega; mislim da je to jedan veoma težak presedan i imaće dalekosežne posledice – ako procedura to ne omogućava. Mi moramo biti načisto s tim i porazgovarati o tome.

BORISAV JOVIĆ:

Apsolutno – po Ustavu i Poslovniku je to omogućeno.

VASIL TUPURKOVSKI:

O tome moramo da rasčistimo danas, jer, inače, to nam „visi“ ovde i biće velika eskalacija oko tog pitanja, a posledice će biti tragične, isto toliko koliko mogu da budu i iz sukoba na međunacionalnom planu. To moramo odmah da rasčistimo, danas i ovde; da čujemo i da se sami ubedimo u sve to. Znam da je vreme, u kome je on doneo takvu meru, veoma složeno; ali, baš ta složenost traži odgovorno delovanje Predsedništva na bazi Ustava, Zakona i Poslovnika i to moramo, večeras, rasčistiti. Ne dajem prvostepeni značaj tom pitanju, u ovom trenutku, ali, kažem da ima, takođe, prvostepeni značaj. Dajem prvostepeni značaj sređivanju stanja, u ovih nekoliko sati, našim aktivnostima na bazi predloga i naše komunikacije sa javnošću – ali, to ne možemo izbeći.

BORISAV JOVIĆ:

Da li još neko želi reč? Izvoli, Ante.

ANTE MARKOVIĆ:

Još jednom da konkretiziram. Stavovi Saveznog izvršnog vijeća trebaju biti nadopunjeni onom formulacijom, koju sam, malo prije, rekao – kao i da se prema prekršiocima poduzmu odgovarajuće mjere. I drugo, Bogić je to, ovdje, spomenuo – možda ne na dovoljno dramatičan način. Socijalistička partija Srbije je sazvala, za sutra, na Ušću, miting – dala je obrazloženje da se zaustavi prolijevanje krvi koje je u toku. Mislim da to nije dobro. Prvo, nije istina – prolijevanja krvi nema. Miting se saziva zbog toga. Kakve konsekvence može izazvati? Jer, sutra, HDZ sazove, takođe, u Zagrebu, takav – ovdje će se skupiti milion, tamo, možda, pola miliona ili, ne znam koliko. Mislim da to, apsolutno, vuče ovu zemlju u propast. Treba spriječiti da se to dalje nastavi. Zbog toga, treba dati, također, jedno saopćenje koje je umirujuće.

Dobro je da je u međuvremenu – večeras u televizijskim emisijama, koje je spremio YUTEL⁵⁹ i koje su ovdje prenošene, ne znam ko ih prenosi, ali je neko prenosio – data jedna dobra, konstruktivna informacija, koja je djelovala umirujuće, sa lica mjesta, sa snimkama. Ali, to nije dovoljno, ako postoji konkretan poziv koji govori da se zaustavi prolijevanje krvi.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, da li imaš još nešto? Hvala.

NENAD BUĆIN:

Imam nešto da kažem, što mogu i u Mesićevom odsustvu. O ovom pokrenutom pitanju prekoračenja nadležnosti predsjednika – nikome ne advokatišem, držim da je to imao pravo da uradi, ali, ovdje bih, radije, o nečemu drugome. U prvom redu samokritički. Jutros sam doznao za ovu situaciju, ipak sam sebi dopustio luksuz da pođem u zavičaj. Oprostite, ali čini mi se da smo se svi zatekli u zavičajima, a ne u Beogradu.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ne – svi.

NENAD BUĆIN:

Dobro, ti si predsjednik Saveta za zaštitu ustavnog poretka, pa si obavezan da ostaješ. Ali, druga jedna stvar – ova naša služba je danas djelovala tako konfuzno i tako dezorganizovano, da je to jedna „divota“. Prvo sam se, jutros, saplitao – prije puta – oko telefonskih brojeva. Tu je bila čitava konfuzija – na puno brojeva se niko nije odazivao, a to su sve nekakva dežurstva, uključujući i naš Vojni kabinet.

Posebna je priča kako su nas prevozili do Beograda. U pet sati sam bio na pisti Tivatskog aerodroma, da bih – tek negdje oko 8,30 – dočeka Vasila iz Skoplja, pa smo se onda, zajedno, vraćali u Prištinu, da bi prihvatili Rizu i došli u Beograd. To je kao da se neko šalio.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Mene nisi čekao.

NENAD BUĆIN:

Ne, Riza nije dopustio ni minut da čekamo. Ali, sve su to neke stvari. Sada, kad pogledamo te satnice, stvari su se, jutros, počele dramatično dešavati. Odluka je donesena – kad je donesena. Mi smo, tog trenutka mogli biti u prilici da se sastanemo. Proteklo je samo par sati od odluke do moguće verifikacije te odluke, ili moguće kritike; što će se, već,

59 YUTEL je televizijski program pokrenut sa ciljem transformacije načina prenosa vesti i događaja u SFRJ i očuvanja jedinstva tadašnje države. Program je osnovan od strane Saveznog izvršnog veća, a glavni lobista za njegovo formiranje bio je tadašnji premijer Ante Marković. Urednici dnevnika bili su Goran Milić i Gordana Suša. Program je prvo emitovan iz Beograda, a kasnije iz Sarajeva. Program je emitovan u periodu od 1990. do 1992.

čuti. Ali, naravno, nije moje da „advokatišem“, vjerovatno će generalni i predsjednik objasniti te stvari. Hvala.

PETAR GRAČANIN:

Ovo što se danas odigralo na prostoru Pakraca samo su posledice. Mi ćemo, sigurno, sagledati sve uzroke i posledice i predložiti mere koje treba da se preduzmu. Drug Bogićević je govorio kako funkcioniše sistem državne bezbednosti. Akcija koja je preduzeta od Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, a da Savezni sekretarijat u tome ne bude konsultovan, govori u kakvom se položaju nalazimo. Do sada su i za daleko manje stvari vršene konsultacije. To je jedno. Drugo, situacija u zemlji je jako naelektrisana, situacija je vrlo teška. Ja sam to pre neki dan govorio na sednici SIV-a i to sam potkrepio sa nekoliko elemenata; sada ovdje o tome ne bih govorio. Situacija se jedva kontroliše da ne dođe do raznih sukoba. Najopasnije je ako dođe do sukoba na međunarodnoj osnovi, a može doći i do sukoba između republika, ako ne preduzimamo odgovarajuće mere. Zahvaljujući situaciji da se Armija našla na tom prostoru nije došlo do najgoreg, inače, sada bi imali drugu situaciju. To su naši inspektori, koji su bili tamo, potvrdili. Situacija je bila toliko naelektrisana da je to moglo da proizvede velike posledice.

Mi nemamo podataka da je neko poginuo; to je ono što se može videti na tom užem prostoru Pakraca. Međutim, šta se dešava po dubini, ne bi mogli da garantujemo da toga nema. Ima dva ranjavanja; 28. je ranjen jedan građanin u ruku; i ima podatak da je, takođe, jedan ranjen lakše – pripadnik MUP-a Hrvatske. Kada sam govorio o tome da se povrate organi koji su postavljeni u Stanici milicije Pakrac, tada sam mislio na sve one koji su tu postavljeni i koji tu rade – tu mislim i na šest pripravnika, što je ministar Boljkovac rekao, i oni su otpušteni. Verovano da je ovaj podatak, što je rekao potpredsednik Mesić, i veći, ali taj podatak mi je jutros dao ministar Boljkovac. Mislio sam i na to da rezervni sastav bude demobilisan i taj sastav treba da vrati oružje.

Isto tako, mislim, ako se ne preduzmu mere u narednim časovima, može – prema podacima koje sam sada dobio – sutradan biti kasno i sa velikim posledicama. Građani iz Pakraca i susednih sela povukli su se noćas u šumu prema Bučju, Lipiku. Ako nešto ne preduzmemo, sutra može biti izuzetno teška situacija. Vlast treba da funkcioniše i da odgovara za stanje tamo. Znači, ne možemo dočekati jutro, a da nemamo odluku. Ovo što je Vasil rekao – druga alternativa druga Kadijevića – treba da bude spremna, da ne dođe do onoga što bi izazvalo velike posledice.

Kada se govori o stranom faktoru, strani faktor ne samo da se meša u naše poslove, nego je vrlo aktivan i utiče na to kakvu ćemo Jugoslaviju da formiramo; on ide daleko dublje. Ovo što je dato u tački 3. – ne može da se interveniše u Jugoslaviji, a da to ne bude dočekano, ite kako, borbom. Pozivanje na tako nešto još više usložnjava situaciju u zemlji i dovodi do onog što može biti najteže. Mi smo u stavovima SIV-a svaku rečenicu merili i sa predsednikom Markovićem se dogovarali nekoliko puta. Mislim da su to mere koje mogu odmah da se sprovedu, da ne dođe do ove druge alternative, odnosno da ne dođe do nečega što bi imalo daleko većih posledica, nego danas, a prema podacima može da se očekuje. Predlažem da prihvatimo ovo što je dato u stavovima SIV-a.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Imajući u vidu situaciju, vrlo konkretno, a i principijelno, sa stanovišta upravljanja i komandovanja vojskom, vojska ne može podnijeti nikako da za donošenje odluke vrhovnom komandantu treba šest sati da bi se sastao, a još iks sati da bi donio odluku. Biće situacija kada onda odluka nema nikakvog smisla. Zato, predlažem, i to predlažem kao hitno, da se funkcionisanje Predsjedništva kao vrhovnog komandanta ozbiljno razmotri u vezi sa ovom situacijom i nađu adekvatna rešenja. Ne bih sada u to ulazio – za to ima puno načina, da se brzo to uradi, da uvijek bude tu jedan dio, ili – šta ja znam, ima načina.

Drugo, u vezi sa ovim što je drug Drnovšek govorio, pokreti armijskih jedinica mogu biti u funkciji odvrćanja i smirivanja i bez proglašavanja vanrednog stanja. Povezano sa prvim i drugim, što sam rekao, zalažem se da se maksimalno poštuje ono što Ustav i Zakon traže, uključujući i proceduru, ali da to poštivanje procedure ne ide na štetu onog što je najbitnije – izvršenje zadatka na pravi način. Zato, zamolio bih da se pod hitno to pitanje stavi na dnevni red, ne samo sa stanovišta da se ustanovi kakvo je sada i kakva je procedura, nego sa stanovišta sposobnosti izvršavanja zadatka u uslovima u kojima jesmo. Dalje, predlog koji sam dao, pod broj jedan, i koji pretpostavlja vraćanje na ovo stanje – kako je rečeno tu i obrazloženo u tačkama SIV-a – je sa stanovišta armijske procene situacije šta će se događati prihvatljivo, samo pod uslovom, ako ga svi oni koji treba da to izvršavaju prihvataju.

Ako se to dovodi u pitanje, onda to, sa armijskog stanovišta, nije prihvatljivo. Nije! Onda je neophodna alternativa. I, poslednje, pošto ovo nije prvi put, očigledno je da se, a tu zbilja želim Predsjedništvu da skrenem pažnju i molim da Predsjedništvo obrati pažnju na to, već konstantno – zadnjih nekoliko mjeseci, idu dvije stvari paralelno: jedna je optuživanje JNA i pokušaj njenog razvijanja i odmah, istovremeno, paralelno s tim obraćanje strancima da dođu da intervišu u Jugoslaviji. Verovatno, najpre kao emisari, pa potom, kao komisija, pa potom kao oružane snage. Treba neko da bude sasvim nepismen, pa da ne vidi da su to dvije, potpuno iste stvari, odnosno dvije poluge iste stvari. Šta o tome mislim, ja sam već rekao. Predlažem da Predsjedništvo to uzme u posebno razmatranje. Ima, u zadnjih nekoliko mjeseci, nekoliko aktivnosti koje su potpuno na toj istoj liniji. Završio sam.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Dozvolite da objasnim Predsedništvu okolnosti i postupak, koji je danas bio u vezi sa saglasnošću, koju sam dao za pokrete jedinica, o kojima sam već govorio. Naravno da sam morao da konsultujem kakva su mi prava. Meni je predočeno i rečeno da ta prava imam, na osnovu sledećeg: u članu 328. Ustava SFRJ, stav 4. piše: „Predsednik Predsedništva SFRJ, u ime Predsedništva SFRJ vrši za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i u drugim sličnim vanrednim prilikama, kad Predsedništvo SFRJ nije u mogućnosti da se sastane, određena prava i dužnosti za čije vršenje ga Predsedništvo SFRJ ovlasti“.

Pitao sam kakva su ovlašćenja. Ovlašćenja glase ovako: „Odluka o ovlašćenjima predsednika Predsedništva SFRJ za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i u drugim sličnim vanrednim prilikama“. Pročitacu one delove iz Odluke, koji su značajni za ovu situaciju: „Ovlašćuje se predsednik Predsedništva SFRJ da za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i u drugim sličnim vanrednim prilikama, kada Predsedništvo SFRJ nije u mogućnosti da se sastane, vrši sledeća prava i dužnosti: ako u miru dođe do iznenadne oružane ili druge aktivnosti, koja stvara opasnost takvog karaktera i obima da se neposredno ugrožava nezavisnost zemlje, njen suverenitet i teritorijalna celokupnost i Ustavom SFRJ utvrđeno društveno uređenje, a oceni da organi unutrašnjih poslova i ostali činioци društvene samozaštite nisu u stanju da spreče delovanje neprijateljskih snaga, naređuje upotrebu oružanih snaga“.

Preskačem druge stvari, koje nisu direktno vezane za ovo, i čitam: „Prava i dužnosti iz stava 1. ove tačke, predsednik Predsedništva vrši na predlog nadležnog organa, a, po potrebi, i uz konsultaciju sa drugim organima“. Pošto ovde pominje „druge prilike i ustavno uređenje“, tražio sam šta to znači. Dali su mi Smernice za eliminisanje vanrednih prilika, u kojima se kaže: „Smatraće se da je neposredno ugrožena nezavisnost zemlje, njen suverenitet, teritorijalna celokupnost i Ustavom SFRJ utvrđeno društveno uređenje i da su ispunjeni uslovi za donošenje odluke o utvrđivanju postojećih vanrednih prilika, naročito“. Ima pod jedan, dva i tri, a pod tri piše: „Ako postoji nesumnjiva opasnost masovnog narušavanja javnog reda i mira, rušilačkih demonstracija, terorističkih akcija i međunarodnih sukoba“.

Ja sam smatrao da, upozorenja, koje su mi dali organi, nedvosmisleno ukazuju da postoji opasnost međunacionalnih sukoba i da treba nešto da preduzmemo. Pozvao sam generalnog sekretara i pitao – za koliko bi se mogla sazvati sednica Predsedništva. On mi je, kroz jedan sat, javio da je bio u stanju da uspostavi kontakt samo sa jednim članom Predsedništva i da, po njegovoj proceni, ne bi mogla da se održi sednica pre nego večeras. Onda sam ja, u dogovoru sa drugovima Gračaninom i Kadijevićem, zauzeo stav da vojska izađe tamo, ne da puca, ne da se bije, nego da izađe da bi se našla tamo – da se smiri situacija. Moram da kažem da mi ni malo nije prijatno da, u ovakvim situacijama, budem sam. Moram reći da je meni veoma teško, u ovakvim situacijama, što članovi Predsedništva, bar, ne ostave telefone gde se nalaze.

Možda sam mogao i drugačije da postupim, ali ja sam smatrao da nema nikakvog smisla da se danas oni – tamo, potuku dok mi održimo sednicu, pogotovu do sutra ujutru. Mislim da je efekat bio zadovoljavajući, a da sam radio, apsolutno, u skladu sa onim što je meni predočeno i što, ja verujem, sam imao pravo. Ako sam u nečemu pogrešio, apsolutno ćemo se dogovoriti da se ubuduće ne greši. Ali, koliko sam razumeo, iz ovoga sam to pravo imao. Nemam ništa protiv da se to još ispita i da se vidi da ubuduće radimo i bolje. Ali, osnovno je da mi moramo biti mobilni, kao Predsedništvo, u celini. Nemojte sada na mene prebacivati da sam uradio nešto što nisam imao pravo, pogotovo da smo uradili nešto loše. Radio sam na predlog saveznih organa i uz konsultaciju, procenu da ne bi smelo to da se odlaže toliko daleko.

STJEPAN MESIĆ:

Ja imam samo principijelan prigovor.

BORISAV JOVIĆ:

Tebe sam tražio, bio si u Pakracu.

STJEPAN MESIĆ:

Imam principijelan prigovor u nečem drugom. Nemam ništa protiv toga što je vojska izašla van. Na tome ja ne prigovaram. Ja prigovaram nečemu drugom. Ako jedna policija, u jednoj republici, intervenira protiv samo jedne nacionalnosti, onda to nije međunacionalni sukob, onda je to sukob te policije i onih koji ne slušaju vlast. Ako isto to bude u Hrvatskoj, gdje je notorno da u policiji nisu samo Hrvati, nego su i Srbi, i ako ta policija intervenira, to se proglašava međunacionalnim sukobom. Tu imam prigovor principijelan tebi i onima koji su ti dali taj zadatak. To nije normalno! Ili ćete svaku republiku prihvaćati da bude jednaka, ili recite koje republike nemaju pravo na svoju policiju. Morate se odlučiti. Ja imam principijelan prigovor – zašto bi to bio međunacionalni sukob ako policija, u kojoj su i jedni i drugi, intervenira?

BORISAV JOVIĆ:

Vidiš da se odvojila srpska policija od hrvatske. Policija Srbi – policija Hrvati i hoće da se pobiju.

STJEPAN MESIĆ:

Nije tačno! Nije tačno! To je laž. To, jednostavno, nije istina. To nije međunacionalni sukob.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, ja sam objasnio šta sam mogao da objasnim. Treba i da zaključujemo, jer je već 01 sat.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Ja se, po pravilu, ne javljam dva puta po istom pitanju, ali hoću, ipak, da budem do kraja jasan. Kada sam rekao da podržavam Saopštenje Saveznog izvršnog veća, onda sam,

pre svega, to temeljio na izlaganjima saveznih sekretara i za narodnu odbranu i unutrašnje poslove, pogotovu Veljka Kadijevića. Pošto su se mnogi članovi Predsedništva izjasnili i oko alternativnog predloga sekretara za narodnu odbranu, to ću i ja da podržim. Drugo, lično mislim da postupak predsednika Predsedništva, u ovoj situaciji, je doneo više koristi nego štete, pa i po cenu da je, možda, u nekom delu, jer je teško napisati od „a“ do „š“ za svaku situaciju da se može baš odslikati kakvo je stanje. Ali, normalno, svako ima prvo da postavi pitanje, jer ovo je kolektivni šef, a kamo sreće da je jedan, ali otom-potom.

BORISAV JOVIĆ:

Izvoli, Janez.

JANEZ DRNOVŠEK:

Iz ovoga što si pročitao, očigledno je da je potrebno donošenje odluke o postojanju vanrednih prilika – i to na propisan način, kao prvo, a tek onda dolaze one druge stvari u obzir i šta može predsednik, u određenim okolnostima, sam da radi. Drugo, postoji u Poslovniku institut telefonskih sednica.

BORISAV JOVIĆ:

Nije te bilo.

JANEZ DRNOVŠEK:

Reći ću do kraja u vezi toga. Znači, kada nema mogućnosti da se sazove sednica, a stvari su hitne, vrši se telefonska konsultacija. U vezi toga – da li smo bili, ili nismo bili – mene niko nije tražio. Ako bi meni neko nešto saopštio hitno, ta poruka bi došla do mene, sigurno, za 10 minuta, prate me sve vreme policajci.

BORISAV JOVIĆ:

Mene je obavestio generalni sekretar – ako on laže, lažem i ja.

JANEZ DRNOVŠEK:

Generalni sekretar se samo informisao gde se mi nalazimo – ništa drugo; nikakve poruke, nikakvog saziva, ništa. Ja sam se informisao – niko me nije tražio i rekao da se javim. Da su mi to rekli, ja bih se javio za 10 minuta. Imam stalnu radio vezu.

BORISAV JOVIĆ:

Onda, ubuduće reci tim ljudima koji ti daju vezu da, kad se javi generalni sekretar, treba da ti daju vezu.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja ću ih još jednom pitati, ali nikakva poruka za mene nije bila data.

BORISAV JOVIĆ:

Nema poruka – tražen si na telefon. Pošto nije moglo da se ustanovi gde si i kako da se uspostavi veza – a to je bio slučaj, na žalost, sa svima – onda nije drugog bilo.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja tvrdim da to nije tačno – da taj pokušaj nije bio napravljen. Zašto, onda, imamo radio vezu, zašto me stalno prate, a to se ne upotrebljava kada je nužno? Zove se, verovatno, telefonom kući. Ako nisam kući – nema me. Dobro, to još može da se vidi; ali, to ne prihvatam. Inače, ne radi se samo o formalnim stvarima, ipak se radi o suštinskim stvarima – ako smo još Predsedništvo. Podsetio bih da i drug predsednik i drug Veljko stalno insistiraju na velikoj legalnosti i na poštovanju svih propisa, Ustava i zakona. Treba, u tome, da smo, onda, dosledni – ne samo u nekim slučajevima, a u drugim ne.

BORISAV JOVIĆ:

Potpuno je po zakonu – sve. Prema tome, izvini, molim te.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Kad mene spominješ, gde sam ja to prekršio ustavnost?

BORISAV JOVIĆ:

Za mene je kompetentan onaj koji ga tumači, a ne ti.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Janez, pošto si mene prozvao – gde sam ja to prekršio ustavnost? Izvoli, reci. Jesam li ja donosio odluku, ili predlagao? Ja molim da se ovde govori precizno, molim vas. Dosta je meni insinucija.

JANEZ DRNOVŠEK:

To nije nikakva insinucija.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Jeste.

JANEZ DRNOVŠEK:

Moguća je neka nepreciznost, Veljko.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ne, ne. Nije nepreciznost, nego prozivanje na ustavnost. Šta sam ja prekršio Ustav? Izvoli, kaži.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja tvrdim da mora Predsedništvo odlučivati u ovakvim stvarima – ne predsednik.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ti si meni rekao i ja pitam – šta sam ja prekršio ustavnost?

JANEZ DRNOVŠEK:

Po sadašnjem Ustavu i zakonu, i našem Poslovniku, treba Predsedništvo da odlučuje.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Znam ja dosta, Janez.

JANEZ DRNOVŠEK:

Je li to tačno – da mora Predsedništvo odlučivati?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Šta?

JANEZ DRNOVŠEK:

O ovoj odluci?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Pa, jesam li ja odlučivao?

JANEZ DRNOVŠEK:

Ne. To ja nisam rekao.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Pa, zašto onda mene prozivaš?

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja sam samo rekao da ti, obično, insistiraš na to, na legalnost.

VELJKO KADIJEVIĆ:

S pravom – insistiram, a ne da kršim, kao ti što kršiš Ustav, i to – mnogo.

JANEZ DRNOVŠEK:

A zašto onda danas nisi insistirao na tome?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Na čemu?

JANEZ DRNOVŠEK:

Na propisanoj proceduri.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja insistiram na njoj. Insistiram. Nije moja briga gde ćeš ti biti.

JANEZ DRNOVŠEK:

Molim, to su sada „igre“. Kada se neko ne želi naći – onda se neće naći.

BORISAV JOVIĆ:

Drugovi, ovde se radi o nepoverenju. Ne radi se ni o čemu drugome. Najranije što je mogla sednica da se zakaže – to je bilo vreme u kojem smo je zakazali, a pokazalo se da smo se sastali još dva sata posle toga. Po proceni, vojske i unutrašnjih poslova, bilo je riskantno da se čeka odluka – sada, u pola noći – s obzirom na tok stvari u toku dana, jer se pucalo.

NENAD BUĆIN:

Još nema odluke.

BORISAV JOVIĆ:

Prema tome, iz ovih ovlašćenja predsednika Predsedništva SFRJ – kada ne može da se brže sazove sednica, a mi smo je odmah zakazali, čim smo procenili da je neophodno; to što kažete u 10, to je druga stvar, mi smo u pola četiri to poslali, a ja ne znam kada je to došlo.

JANEZ DRNOVŠEK:

Molim da se to pravno ispita. Ne može neko da mi sada tvrdi – da to nije tačno.

BORISAV JOVIĆ:

Nemam ništa protiv.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja tvrdim da je to – tako.

BORISAV JOVIĆ:

Pa, nemam ništa protiv. Samo, mi ne možemo sada ovu sednicu zaustaviti zbog toga.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ništa ne tražim da se zaustavlja.

BORISAV JOVIĆ:

Ti tražiš da se pravno ispita – neka se ispita, neka se napiše svim članovima Predsedništva. Sve članove neka protumače pravnici – i gotovo.

JANEZ DRNOVŠEK:

Neću dopustiti da mi se jednom servira ovako – kada smo imali, ranije, situaciju bilo je onako, sada je drukčije.

BORISAV JOVIĆ:

Neka se ispita, nemam ništa protiv. Ja sam samo objasnio – kako sam ja informisan – kakva su mi prava u takvoj situaciji. Prema tome, ne želim da koristim ništa što nisam u pravu, ali, isto tako, nisam želeo – da vam pravo kažem – da vi meni kažete „imao si pravo, a nisi iskoristio, a izbio je, tamo, rat“. To je dilema, velika. Ako meni kažu nadležni savezni

sekretari da se tamo puca i da mora vojska da izađe, a ja kažem: imam pravo, ali neću, dok ne dođe Predsedništvo, pa neka bude šta hoće. Ni to se ne može zahtevati od mene. Izvoli, Ante.

ANTE MARKOVIĆ:

Dok si ti izlagao, malo sam se prisjećao; ali, to se može lako provjeriti. Oko ovih smjernica bilo je velikih rasprava. Koliko se sjećam, one nisu nikad prihvaćene.

RATKO SLIJEPCJEVIĆ:

Jesu.

ANTE MARKOVIĆ:

Ili su, nakon toga, suspendirane. Nakon toga su povučene.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ne, niko nije povukao.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, molim te, i bez Smernica – imam pravo. Ovo što sam čitao, nisu Smernice nego Odluka o ovlašćenjima predsednika Predsedništva SFRJ za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i u drugim sličnim vanrednim prilikama i, lepo je rečeno – „Ako u miru dođe do toga i toga, ima pravo oružane snage da upotrebi, ako se ne može“. Šta je upotreba – izašli su na ulice. Nisam upotrebio Armiju da puca. Prema tome, iskoristio sam minimalno pravo i to u interesu, valjda, smirivanja stanja. Smernice objašnjavaju šta se pod tim podrazumeva.

ANTE MARKOVIĆ:

To neće biti teško provjeriti. To je najlakše od svega. Drugo, što sam htio reći – ovo što je Veljko, i sa pravom, spominjao – da je pitanje vremena sazivanja, što je, sigurno, problem koji proizlazi iz Ustava. Ali, nije jedini problem, koji proizlazi iz Ustava. Mislim da bi to, ako treba mjenjati, moralo ići u promjene Ustava.

BORISAV JOVIĆ:

U kom smislu?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ante, nisam na to mislio, da ne bismo gubili vrijeme oko nečega. Ne može se ovdje Ustav mijenjati – Ustav ostaje to što jeste, ali se može, uvažavajući situaciju kakva jeste, dogovoriti način rada u Predsjedništvu, u ovakvim prilikama, tako da se mogu donositi odluke ne čekajući ne samo šest sati od časa, nego od tada kad je nastala situacija, jedno vrijeme koje je, apsolutno, neprihvatljivo, neprihvatljivo za upotrebu oružanih snaga.

ANTE MARKOVIĆ:

Ali se, u principu, radi o tome – mogu reći o sebi, mi smo ovdje dan i noć u radne dane – da se dešava da ljudi, preko vikenda, nisu ovdje. Može se točno napraviti organizacija, u kojoj svi, koji treba da sudjeluju u odlukama, budu za sat-dva ovdje. To se može izorganizirati i to treba izorganizirati.

VELJKO KADIJEVIĆ:

To ja i mislim.

BORISAV JOVIĆ:

To smo prihvatili, što je Veljko rekao.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja sam razumio – da se mjenja.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ne.

BORISAV JOVIĆ:

Ova nas je situacija, na neki način, upozorila.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Samo da kažem, oprost. Imam ja, čak, mnogo veća prava, po Zakonu, u odnosu na pokretanje jedinica, od onih. Ni jednu od tih nisam koristio, Janez. To će se, isto, pokazati.

STJEPAN MESIĆ:

Molim jednu konstataciju, prije nego kreneš na završnu. /Obraća se Borisavu Joviću/.

BORISAV JOVIĆ:

Da. Mislim da su svi govorili, pa da predložim neke završne reči.

STJEPAN MESIĆ:

Ali, prije nego predložiš – samo jednu konstataciju. Molim da uđe u zapisnik. Kada bude neka druga policija uredovala i kada na drugoj strani budu, neosporno, pripadnici druge nacionalnosti, ili jedne nacionalnosti – ne polazim od toga ko je u policiji – da mi samo pogledate u oči i da mi kažete da ste isti aršin imali kao i prema ovome što se događa u Hrvatskoj. Biće mi drago da me pogledate – računajući od Bore, pa dalje.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Pošto sve vrijeme gledaš u mene, onda da ti ja kažem, takođe – evo, sada ti gledam u oči i gledaču kad god hoćeš. Ni na kakav drugi način, ni na Kosovu, nisam predložio, niti je upotrebljena vojska, od onoga – tek se, ovdje, počela upotrebljavati.

STJEPAN MESIĆ:

Ali, da se ovako upotrijebi – kako je sada.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja govorim o meni – zato što u mene gledaš. Da ti odmah odgovorim, gledajući te u oči, da bude čisto, to kažem.

STJEPAN MESIĆ:

Biću najsretniji da do toga ne dođe.

PETAR GRAČANIN:

Mi sada govorimo „policija i narod“. Ja stalno govorim svakom ministru i sekretaru, to zna i predsjednik, da se ne sukobljava milicija i narod.

STJEPAN MESIĆ:

Ovdje je tako ispalo.

PETAR GRAČANIN:

Zato sam ja uticao i noćas, a i predsjednik mi je rekao – učinite sve da ne ide na silu, nego da tražimo rešenja koja mogu da se nađu da ne dođe do ovoga. Drugo, ako se govori o međunacionalnim sukobima, ja sam kroz Hrvatsku sve to pešice prošao, dva puta, i 1942. i 1945. godine do Trsta – to je mešovito stanovništvo, vi to znate još bolje, potpredsedniče Mesiću, da tu ne dođe do sukoba – narod ima oružje. To je ono što nas najviše zabrinjava. Oružje je u rukama naroda. Tu je naelektrisana situacija.

STJEPAN MESIĆ:

Generale, ja samo tvrdim da ovo nije međunacionalni sukob, nego sukob jedne policije koja uređuje i onih koji se opiru toj policiji. Da iz toga može izaći nešto teže – dozvoljavam, ali krenimo od prave kvalifikacije. Molim da se ne miješaju pojmovi.

BORISAV JOVIĆ:

Da pitam nešto, pre nego što predložim zaključke. Obzirom da postoji jedna praznina u ovom predlogu SIV-a u načinu sprovođenja, da li bismo mogli da ovo dopunimo s tim da se zadužuje SSUP da, u zajednici sa Republičkim sekretarijatom za unutrašnje poslove, obezbedi sprovođenje ovog stava u roku od 24 sata, pa da onda vidimo dalje šta ćemo zaključiti?

Da li bi to bilo pametnije, ili da ostane ovako prazno, da se ne zna ko je za ovo odgovoran. To je u smislu, da oni tamo zajedno rade, da se i jedno i drugo sprovede.

ANTE MARKOVIĆ:

Što se tiče nas, ukoliko se slaže Vlade Hrvatske, nema razloga da to ne radimo zajedno. Mi smo i do sada bili u komunikacijama, koliko smo god maksimalno mogli. Ja sam, inače, na naš zaključak ovdje, kazao da dolazi i ovaj dodatak, kao i da se prema prekršiocima poduzmu odgovarajuće mjere. To se mora napisati.

BORISAV JOVIĆ:

Odluka SIV-a je – njegova odluka. Mi ćemo ovde zaključiti ono što zaključimo. Može i to da se napiše. Vi možete dopisati u vašu odluku šta god hoćete.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne šta god hoćemo, nego što je logično i to ćemo napisati. Ja hoću da kažem da je ovako dogovaranano da se napiše. Toj formulaciji ovo nedostaje, a ja mislim da bi bilo dobro da se napiše da unutrašnji poslovi po vertikalni osiguraju to provođenje; onda se zna ko to mora provesti.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Kažete “24 časa” – od kada?

BORISAV JOVIĆ:

Od ovog trenutka. To mora da se sprovede za 24 sata.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Da li imamo informaciju šta se sada događa tamo? Sada je prošla ponoć – šta se sada tamo događa?

BORISAV JOVIĆ:

Sve informacije koje smo do sada imali – dobili smo ih, ako dobijemo nove – imaćemo i to. Zašto sam ovako predložio? Zato što bi u toj saradnji bila sigurnija mogućnost da se to sprovede. Jer tu su, ipak, na neki način veće mogućnosti da se i prema jednoj i prema drugoj strani deluje smirujuće i da se završi posao. To je moj osećaj; možda grešim.

Možemo i ovako, ako se sa tim ne slažete, samo se bojim da ne ostane praznina, pa da se ne realizuje, a onda se postavlja pitanje – kome smo taj zadatak dali?

ANTE MARKOVIĆ:

Možemo li to formulirati? Da kažemo: Sekretarijat za unutrašnje poslove SIV-a i Ministarstvo unutrašnjih poslova.

BORISAV JOVIĆ:

Da, odgovorni su da u tom i tom roku to sprovedu u život.

ANTE MARKOVIĆ:

Stipe, da li bi to odgovaralo?

PETAR GRAČANIN:

Puno zavisi od Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske.

BORISAV JOVIĆ:

To je jasno, nego da i vi budete tamo sa jednom manjom ekipom ljudi; neki su već tamo, da se još neko pošalje, koji će sa njima stalno dežurati i voditi neku akciju da se to sprovede.

STJEPAN MESIĆ:

Ja ne mogu pristati da onaj ko je razoružao policiju, doveo oružanu grupu koja je razoružala policiju, da se vraća natrag kao šef te stanice. To je nemoguće.

ANTE MARKOVIĆ:

Nije to niko rekao.

STJEPAN MESIĆ:

To tu piše.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne piše. Ako je on prekršilac, ima da ide u zakon; tu piše tako kako sam sad rekao.

VELJKO KADIJEVIĆ:

To se mora utvrditi u postupku.

ANTE MARKOVIĆ:

Naravno.

STJEPAN MESIĆ:

Pošto je to krivično djelo koje se goni po službenoj dužnosti, moraš ga uhapsiti.

ANTE MARKOVIĆ:

Molim te, i ti si pohapsio da ustanoviš u postupku, i on neka pohapsi i neka ustanovi u postupku.

BORISAV JOVIĆ:

Drugovi, nama je sada presudno da smirimo situaciju i izbegnemo međunacionalni sukob, a svako treba da odgovara za ono što radi; tu nema govora. Ovde postoji jedan ozbiljan problem – da li će ovo svi prihvatiti i sprovesti. Ali, obzirom na to da to nije do kraja jasno, ja mogu da predložim sledeće, u skladu sa razgovorom, neću ići na široka ekspliciranja. Da konstatujemo da je Predsedništvo ocenilo – to što se događa u Pakracu preči izbijanjem međunacionalnog sukoba i mora se odmah zaustaviti. To je razlog zbog čega radimo.

Onda ponavljamo ovaj pasus iz Saopštenja: „U organima unutrašnjih poslova Opštine Pakrac odmah treba uspostaviti stanje kakvo je bilo pre ovih događaja, što podrazumeva da se svi policajci kojima je radno mesto Policijska stanica u Pakracu vrati na svoja radna mesta, rezervni sastav demobilize, u skladu sa propisima, a da se angažovane snage sa strane povuku. Nadležni organi, u okviru svoje nadležnosti, treba, u skladu sa zakonima i propisima, da preduzmu sve potrebne mere da se objektivno ispituju svi uzroci i okolnosti koji su doveli do ovog stanja“, i uključujući i odgovornost – ako hoćete da se to napiše, kako je Ante kazao. Nemam ništa protiv toga – naravno, prema proceduri i propisima. Dalje, ovaj stav Predsedništva, u roku od 24 sata, treba da sprovedu SSUP i Ministarstvo unutrašnjih poslova Hrvatske. Može prvo da se pomene MUP Hrvatske.

NENAD BUĆIN:

Dodati: „kao i lokalni organi unutrašnjih poslova“.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, oni su odgovorni, lokalni moraju da sarađuju sa njima. Molim vas, iza toga treba – to je većina drugova predlagala – da prihvatimo stav koji je drug Kadrijević predložio:

„Ako se u ovom roku ne sprovede ovaj stav, daje se nalog JNA da upotrebi dovoljne snage koje će uspostaviti kontrolu na teritoriji Pakraca. I, treće – ovo će biti saopšteno javnosti.

VASIL TUPURKOVSKI:

Zašto javnosti to da saopštavamo, to je alternativa. Možemo odlučiti, i da se prime-ni, da se efektuira, ali ne da se saopšti javnosti.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, mi u suštini prihvatamo to što je SIV predložio, s tim da upozoravamo da to moraju da sprovedu; inače, dali smo odobrenje Armiji. Otprilike bi to bilo tako.

STJEPAN MESIĆ:

Šta ako rezervisti ne vrate oružje?

BORISAV JOVIĆ:

Ima Armija da im oduzme, dajemo nalog Armiji da uspostavi potpuni red i mir.

ANTE MARKOVIĆ:

Zašto Armija? To mora obaviti vlast koja je tamo.

VASIL TUPURKOVSKI:

Zašto razgovaramo – „šta, ako“? Da idemo da se ovo sprovede.

STJEPAN MESIĆ:

Znači, suspendiramo hrvatsku vlast?

VASIL TUPURKOVSKI:

Ne. Ako se ovo sprovede, ne suspendiramo hrvatsku vlast.

JANEZ DRNOVŠEK:

Sada ništa nismo rekli za Armiju; samo smo rekli ono prvo što je SIV predložio.

BORISAV JOVIĆ:

Ne znam, da li si pratio, to sam rekao.

ANTE MARKOVIĆ:

Boro, formulacija ti nije dobra; onu prvu formulaciju ne bih napisao.

BORISAV JOVIĆ:

Misliš na prvu rečenicu? Dobro, da kažemo: „Povodom situacije u Pakracu, Predsedništvo SFRJ je zauzelo sledeći stav...” i tako redom. Zatim, ide prvi pasus iza njega, sa onom dopunom što si rekao, i onda reći: „Ako se ovo ne sprovede u roku od 24 sata, Predsedništvo je dalo nalog JNA da upotrebi dovoljne snage koje će brzo uspostaviti kontrolu i red“.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja sam protiv toga.

BORISAV JOVIĆ:

Kako sam kazao?

JANEZ DRNOVŠEK:

To si rekao, ali ne treba ta rečenica.

BORISAV JOVIĆ:

Nego?

VASIL TUPURKOVSKI:

To ni Veljko nije predlagao. Mi možemo, ovde, da se dogovorimo da će tako biti.

ANTE MARKOVIĆ:

Ako ne bude ono, prvo, funkcioniralo.

BORISAV JOVIĆ:

Znači, da ne objavljujemo, ali smo se složili.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja se držim, ako dođe do toga, da je ona procedura – vanredne prilike i sve što piše u onim Smernicama.

BORISAV JOVIĆ:

Kako si ti kazao: da se složimo, ali da ne objavljujemo narodu.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ne, ja se ne slažem.

VASIL TUPURKOVSKI:

To je tvoj stav, ali nije ni bitno da li ćemo se složiti oko toga, u ovom trenutku, to moraš da postaviš na izjašnjavanje i da se poštuje procedura. Ja sam rekao šta ja mislim i da se ja slažem.

BORISAV JOVIĆ:

Hteo sam da razumem šta kažeš, da znam. To je moj predlog. Da vidimo.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Želim da se, još jednom, dobro razmisli. To može biti i minus i plus da se da, ovo što je predloženo kao alternativa, već i sada kaže – sa vojskom, ono može biti, po našoj procjeni, produktivnije, više umirujuće, nego obratno. Ali, molim, Predsjedništvo na sebe uzima odgovornost.

VASIL TUPURKOVSKI:

Objektivno, ima i minusa i pluseva.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Naravno da ima i minusa. To ne treba govoriti. Ja sam i rekao – to ne treba dovoditi u pitanje, ima i minusa i pluseva – i u unutrašnjem i spolnjem. Ali, mi treba da ocijenimo šta je vrijednije. A, mislim da je najvrijednije da se smiri situacija. I, ako je to u ovoj funkciji, onda to treba reći.

ANTE MARKOVIĆ:

Smijem li i ja ovdje dodati – mislim da u onome, što smo prethodno izlagali, a isto tako sam razumio i Veljkov prijedlog da se ovo podstakne, a ako ovo ne funkcionira, da ide nešto drugo. Zašto bismo mi sada već doveli u pitanje da li će ovo funkcionirati ili neće. Time, sami sebe, rekao bih, dovodimo u jednu situaciju koja nije produktivna. Mislim da mi trebamo samo ovo napisati – i ništa drugo. Može se, po mom mišljenju, a mislim da bi, ipak, trebalo da Stipe razmisli, mislim da bi bilo produktivno da se zaduži Ministarstvo unutrašnjih poslova da, zajedno sa Sekretarijatom, tako da se i napiše, što Pero kaže – vrlo je važno, da se uspostavi ta komunikacija, to provede, ako je moguće, za 24 sata.

BORISAV JOVIĆ:

Moguće je.

ANTE MARKOVIĆ:

Tražiti da se odmah sprovede.

VASIL TUPURKOVSKI:

I to odmah da se sprovede.

ANTE MARKOVIĆ:

Mislim da bi se mogla usvojiti ta formulacija.

BORISAV JOVIĆ:

Onda, nemojmo Ministarstvu da dajemo nalog. Ono što mi možemo to je da dajemo nalog našem Ministarstvu.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne dajemo mi nalog. Nije to nalog. Mi samo kažemo da je logično da se provede na takav način.

NENAD BUĆIN:

Ja ponovo insistiram na lokalnim organima unutrašnjih poslova, jer i oni trebaju svoj dio posla da rade, u prvom redu, očigledno. Prema tome, nemojmo to preskakati.

ANTE MARKOVIĆ:

Ma, kod njih je problem, pobogu!

NENAD BUĆIN:

Da kažemo čitavu vertikalu. To je jedno. Drugo, SIV je bježao od ovog slikanja stajanja, imalo je razloga zato i s obzirom na trenutak kada su donosili ovo svoje. Mi sada imamo jedan protok vremena i imamo mogućnost da kažemo i neku ocijenu staja. Ja se zalažem da se obavezno kaže: da je bilo vrlo produktivno to što je Armija izašla na ulice, u smislu razdvajanja, upozorenja, obuzdavanja. To teško da možemo preskočiti. Uostalom, pojavila se Armija, to je pojava koja je vidljiva za svakoga, . Hoćemo li mi ignorisati tu činjenicu, utoliko prije što smatram da je korisno, evo, i Stipe Mesić kaže da je to korisno. Ja sam čuo večeras i Saopštenje MUP-a.

STJEPAN MESIĆ:

Ne, ja kažem da nemam ništa protiv toga što je vojska tamo, ali nema razloga da se to spominje, jer to je činjenica.

BORISAV JOVIĆ:

To je vrlo bitna činjenica.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Hoću da pitam nešto, što kaže on – da ne osudimo nekoga unapred da je lopov dok ne dokažemo. Ako ne pominjemo Armiju, za mene to isto znači da smo se mi saglasili, ukoliko se u roku od 12 ili 24 sata, ne sprovede ovo, da ne treba opet da zasedamo, pa da dajemo nalog Armiji.

STJEPAN MESIĆ:

Moramo zasedati.

VASIL TUPURKOVSKI:

Dobro, zasedaćemo, znamo sada da treba zasedati. Nije problem u tome. Imaćemo razvoj situacije.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo se dogovoriti, ako je pametnije, da zasedamo nanovo; mi ne smemo da se udaljujemo od ove situacije, u tolikoj meri, ali možda možemo, u ovom trenutku, da nađemo neko rešenje, koje bi dalo određen značaj prisustvu Armije, da kažemo da će Armija – u tom periodu, vremenu dok vrše, ostati tamo u cilju obezbeđivanja reda. Ona će ostati. Pitanje je da li bi bilo dobro da se napiše, radi toga da bi narod bio spokojan. Da vidimo šta je pametnije?

NENAD BUČIN:

O tome se ne govori, kao o predstojećoj mjeri, nego kao mjeri, koja je u toku i koja je dala rezultate, koja traje dok su potrebe. Može da se nađe formulacija.

BORISAV JOVIĆ:

Lako ćemo naći formulaciju, ako se složimo o čemu se radi. Moramo računati s tim da od toka sutrašnjeg dana zavisi da li ćemo morati sutra ili prekosutra da se sastajemo.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Po mom mišljenju, mi večeras nismo u mogućnosti procijeniti kako će se stvari dalje odvijati, i da bi trebalo da sutra ponovo zasijedamo, iz razloga da vidimo kako će se odvijati ovaj prvi stav naš, njegova realizacija u smislu smirivanja situacije putem organa unutrašnjih poslova. Jer, danas po podne znaćemo kako stvari idu (nedelja popodne).

JANEZ DRNOVŠEK:

Nema potrebe danas, zavisi od razvoja situacije.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Od razvoja situacije – na to i mislim.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ako se sve smiri, onda nema potrebe.

BORISAV JOVIĆ:

Treba da imamo vezu, pa ćemo se lako skupiti.

Bogić je dao predlog.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Molim vas, da se ima u vidu, ako se noćas ovo ne uradi i ujutru se počne odmah sprovoditi, nego krene svako po svome, kako je išao sada, sutra će početi da padaju, ili ako nisu, do sada, počće, a onda teče sve ono dalje što će se događati.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Zato sam pitao – kakva je sada situacija?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Zato treba već donijeti, a sjedimo toliko, tu odluku i krenuti, u realizaciju – ujutru, odmah! To je jutros krenulo, kada je svanulo, a završilo je velikim šenlučenjem kada je pao mrak. Sutra ujutru, kad svane, počće ponovo.

BORISAV JOVIĆ:

Ne znam, drugovi, da li ste vi ozbiljno uzeli u obzir upozorenja, procene, koje su, ovde, nadležni organi dali, a to je da bi se mogao dogoditi sukob širih razmera; da se stanje kreće ka kritičnoj tački u zemlji; da se noćas mora preprečiti taj tok stvari, da, u protivnom, sutra može sve izmaći kontroli. Ja sam to pisao, što su drugovi govorili. Čini mi se da su to govorili Veljko i Pero – u istom pravcu. Sada, govoriti da mi nemamo procenu, to znači da mi ne poštujemo naše organe. Ta procena postoji. Koliko je ona zasnovana, sutra će se pokazati. Dakle, mi imamo procenu na osnovu onoga što se do sada znalo. Da li će sutra biti novih elemenata, to je drugo pitanje.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ja mislim da nemamo.

VASIL TUPURKOVSKI:

Oko armijskog pristupa, da idemo prema tom papiru, kod Saopštenja SIV-a ima rešenje – to je treći stav, koji počinje: „SIV smatra da je, u cilju daljeg smirivanja situacije,

neophodno preduzeti sledeće: može da se kaže – Predsedništvo – „da u cilju daljeg smirivanja situacije, u čemu bitno doprinosi prisustvo jedinica JNA, treba preduzeti sledeće:...”

NENAD BUĆIN:

To je sasvim dovoljno, po meni.

BORISAV JOVIĆ:

To, uredu, s tim što sam ja predložio da samo ova dva pasusa stavimo dole zbog udarnosti, ne treba nam široko. Dakle, ova dva pasusa – šta treba da se uradi, ko treba da sprovede i odgovornost. Zašto bi ponavljali sve što je SIV govorio.

VASIL TUPURKOVSKI:

Ne da ponavljamo, nego da bi locirali prisustvo.

BORISAV JOVIĆ:

Misliš, da stavimo i ova dva prethodna pasusa?

VASIL TUPURKOVSKI:

Ne mislim na pasuse, nego pominjem prisustvo JNA.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, sada sam razumeo. Znači, ispred ovoga što sam ranije govorio: „Predsedništvo smatra da, u cilju daljeg smirivanja situacije /.../ treba uraditi sledeće:...”

PETAR GRAČANIN:

Druže predsedniče, da kažem jednu rečenicu, što je general Kadrijević rekao. Moramo što pre, jer sada se nailazi na mešovita sela – po nacionalnosti. Tu se može desiti, sa velikim posledicama.

STJEPAN MESIĆ:

To bi bio međunacionalni sukob.

PETAR GRAČANIN:

Moram da kažem, pošto znam taj prostor, potpredsednik Mesić ga zna sigurno, sada može doći daleko teža situacija.

BORISAV JOVIĆ:

Šta predlažeš, Pero?

PETAR GRAČANIN:

Predlažem ovo, što je rečeno za Armiju. Nemojte, Armija mora da ostane tu, dok rešavamo to.

BORISAV JOVIĆ:

Vasil je predložio jednu formulaciju.

PETAR GRAČANIN:

To je minimum.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ja upozoravam da dio angažovanih jedinica – toliki, koliki jeste, inače sam imao namjeru to da kažem, ali nisam rekao, pa želim da kažem – da taj dio, koji je tamo, sada, to su tri čete, apsolutno nije dovoljan da stavi situaciju pod kontrolu. On djeluje samo u psihološkom smislu, naravno, može na ključne tačke izbiti ali – držati situaciju pod kontrolom ne može. Prema tome, sa stepenom angažovanja Armije ja ne odgovaram za mogućnost izbivanja međunacionalnog sukoba. Molim da se to zna: ja ne odgovaram za mogućnost izbivanja međunacionalnih sukoba.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ja, apsolutno, uvažavam ovo što je Veljko rekao. Onda, moramo krenuti drugim putem, i sada zaključiti kao što piše u ovim Smernicama, u tački 5. – „da u postupku donošenja odluke o utvrđivanju postojanja vanrednih prilika“, a očito u Opštini Pakrac treba zavesti vanredne prilike, „odnosno Odluke o mjerama za njihovo eliminisanje, Predsjedništvo SFRJ zatražiće u određenom roku prethodni stav od SIV-a i Predsjedništva SR, odnosno autonomne pokrajine u kojoj postoji opasnost nastajanja vanrednih prilika i konsultovaće predsjedništva drugih republika, odnosno predsjedništva AP i druge društveno-političke organizacije“.

ANTE MARKOVIĆ:

Tako piše. Ali, Bogiću, to nema potrebe, ako je ovakva ocjena šta treba napraviti.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Onda ne možemo donijeti odluku.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo li da pitamo Veljka – koliko mu tamo još četa treba; da nikakvo vanredno stanje ne proglašavamo; oni tamo ne ratuju – samo su prisutni.

JANEZ DRNOVŠEK:

Bitno je kod svega toga da se hrvatski organi slažu sa tim, ako je, Stipe, to prihvatljivo za Hrvatsku?

STJEPAN MESIĆ:

Ne izvanredne mjere.

BORISAV JOVIĆ:

Nisu ni predložene izvanredne mjere.

STJEPAN MESIĆ:

Ovo što Bogić predlaže su izvanredne mjere.

BORISAV JOVIĆ:

On predlaže, ali ovde nisu predložene izvanredne mere, predloženo je da se stavi pod kontrolu, u slučaju da ovo ne bude sprovedeno.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Mi imamo procjenu – u slučaju da se nastave sukobi, ali lokalnog značaja, da bi se oni spriječili, tu treba angažovati jednu mehanizovanu brigadu. Ja kažem šta je naša procjena i šta bi trebalo. Ali, ja, opet, ne mogu da garantiram šta će biti. Mogu da ponovim još jednom da nam izgleda, ako krene sprovođenje ovoga odmah, noćas i kaže se – svako na svoje mjesto, onda će se početi smirivati situacija i izbjeći će se ono što je najgore; a, ako ne bude – ako to krene, onda odmah treba reagovati. Prema tome, prvo treba – ako ste s tim saglasni – prihvatiti to što je predloženo, uključujući i ovo što je Vasil rekao oko ubacivanja vojske, ali da se ide odmah na realizaciju toga. Dalje, predložio bih da Predsjedništvo bude tu, da prati situaciju, ako treba donositi naknadno odluku u pogledu angažovanja vojske, i to odmah – ujutro, kad svane.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Može li se, po našim sadašnjim propisima, angažovati brigada, bez zavođenja vanrednih mjera?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Može.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Onda je u redu.

ANTE MARKOVIĆ:

Ako ovo ovako funkcionira, onda nema potrebe da se angažira, jer ovo prisustvo već ima moralne i psihološke elemente.

BORISAV JOVIĆ:

Zato je on rekao da budemo ovde, da pratimo izvršavanje ovih stavova i da onda o tome razgovaramo, ali je rekao koliko će biti potrebno, ako to ne teče kako treba. Ovu našu odluku treba, ne samo njima saopštiti, nego uporno ponavljati na lokalnom radiju, da to svi stanovnici čuju i da se ponašaju tako, oni koji treba tako da se ponašaju. Izvoli, Janez!

JANEZ DRNOVŠEK:

Što se mog opredeljenja tiče, ova situacija je dosta blizu vanrednim merama i merama za njihovo eliminisanje. Suštinsko je, ako se formalno i ne ide na vanredne mere, da se poštuje ono što je bit one procedure – da Hrvatska to prihvata. Ako je to, Stipe, prihvatljivo za vas, ako ćete sarađivati tamo, onda cela stvar ima izgleda na uspeh. Ako ispadne neka naša aktivnost i aktivnost vojske prema Hrvatskoj, što će sutra Hrvatska osuditi, onda imamo veliku komplikaciju. Zato je za mene bitno da je to usaglašeno i prihvaćeno. Onda to možemo podržati. Onda to ima izgleda za stvarno smirivanje situacije.

VASIL TUPURKOVSKI:

Ja sam i malopre insistirao na zajedničkom razumevanju, a ne na pretpostavkama i na tumačenju. Dve stvari su ključne: jedna, da ne krenu snage MUP-a ujutro, a drugo je da je potpuno jasno, i onda Stipe, verovatno, može da pristupi takvom zajedničkom razumevanju, da će odgovarati ovi koji su se ogrešili o zakon. To treba da bude naše razumevanje. Onda nema problema ni sa stavovima koji su saopšteni od strane SIV-a.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo li se dogovoriti da se ovo otkuca, pa da pogledamo?

STJEPAN MESIĆ:

Ovo ne mogu prihvatiti, ukoliko ne bi u prvoj točki bilo dodana jedna stvar, koja mora djelovati i na sve one koji su se uzбудili izvan Pakraca i izvan Hrvatske; znači u cijeloj Jugoslaviji, a to je – u tom slučaju bih ovo mogao prihvatiti – da se kaže: „Da je nelegalna naoružana grupa razoružala policiju i time izazvala ove probleme koji su nastali“, a onda ovo sve drugo dalje može ići. Taj dio mora ići, jer odatle je krenulo.

BORISAV JOVIĆ:

Mi nismo presuditelji. Mi ostavljamo po ovoj tački da se utvrdi.

STJEPAN MESIĆ:

Molim, tu je Gračanin koji zna da je nelegalna grupa razoružala policiju. Ako nećete – ništa.

BORISAV JOVIĆ:

Ne radi se o tome da nećemo, nego mi nismo presuditelji za to, nego treba da se izbegne sukob, a onda da se preduzmu mere koje će sve to raspraviti i kazniti.

STJEPAN MESIĆ:

Onda će se to u javnosti tumačiti tako da je MUP došao tamo i izazvao cijeli ovaj sukob, a ne onaj ko je razoružao policiju.

BORISAV JOVIĆ:

Onda ćemo terati unazad stalno i ne znam do čega ćemo doći.

STJEPAN MESIĆ:

Ne unazad, nego samo dotle kada je nastao prelomni trenutak.

BORISAV JOVIĆ:

Ti ćeš izneti taj argument, neko će pre toga naći, pa doći ćemo do uspostavljanja vaše vlasti, odakle je sve počelo. Nemoj da teramo toliko daleko.

STJEPAN MESIĆ:

Sad si, konačno, rekao „istinu“.

BORISAV JOVIĆ:

Ne želim o tome da razgovaram, neki kažu da je to od ustava.

STJEPAN MESIĆ:

Eto – „dolaskom ove vlasti nastao je problem“. Konačno je čovjek iskren, i nehotice.

BORISAV JOVIĆ:

Nije nehotice. Ja ti kažem da će oni dogurati dotle, jer se oni bune na vašu vlast, a ja neću u to da se upuštam, vi imate svoje zakone, pa radite kako hoćete; samo da ne bude krvoprolića. Zašto bi sada isterivali korak po korak nazad i ne znamo gde da se zaustavimo?

STJEPAN MESIĆ:

Ali, moramo reći zašto je to nastalo? – zato što je Policijska stanica napadnuta i razoružana. Tu je nastao sukob, i tako će i sutra ili prekosutra biti, gdje bude nastao sukob. Mora se reći gdje je nastao sukob.

ANTE MARKOVIĆ:

Mislim da se može reći da je „povod“, a u uzroke ne ulazimo.

BORISAV JOVIĆ:

Bilo je pre toga, i drugih povoda. Oni će tražiti da upišemo njihov povod zašto su to uradili. Valjda su i oni uradili neku grešku.

STJEPAN MESIĆ:

Ko je napravio grešku?

BORISAV JOVIĆ:

Oni o kojima govoriš.

STJEPAN MESIĆ:

Koja greška – da čujemo?

BORISAV JOVIĆ:

Oni su imali neki povod zašto su to uradili. Zašto taj povod ne tretiramo?

ANTE MARKOVIĆ:

Boro, nema niko pravo; da on angažira rezervni sastav, da uzme oružje, da razoruža dio policije. Otkud ima to pravo?

BORISAV JOVIĆ:

Ima niz stvari o kojima neću ovde da govorim.

STJEPAN MESIĆ:

Reci – na što još nema pravo?

JANEZ DRNOVŠEK:

U ovoj situaciji ovo je bio povod i ovu situaciju mi razrešavamo ovde. Mislim da bi u nekom prikladnom obliku to trebalo ubaciti, ako Stipe insistira i ako je to značajno tamo za smirivanje situacije.

STJEPAN MESIĆ:

Sutra će drugi, opet, napasti policijsku stanicu, jer će reći – „to se može“.

PETAR GRAČANIN:

Govori se o tome ko je razoružao šest pripravnika. To je Boljkovac rekao. Da vidimo – ako je on to napravio, nije niko sa strane došao.

STJEPAN MESIĆ:

Generale, došli su naoružani civili s mašinkama i s njima zapovjednik i kaže: „U ime predsjednika SDS-a, ja vas razoružavam“.

STJEPAN MESIĆ:

Taj komandir je to odlučio, ako je tako.

STJEPAN MESIĆ:

Neka general zove Boljkovca.

PETAR GRAČANIN:

Tako mi je rekao Boljkovac jutros – da su oni razoružani od te Stanice. Još mi je napomenuo neke stvari, ali da to sada ne otvaramo. Tamo ima i zamenik, pa ćemo utvrditi da li je to napravio zamenik ili komandir, komandir odeljenja.

STJEPAN MESIĆ:

Razoružavate sve policijske stanice, kako vam „padne na pamet“.

BORISAV JOVIĆ:

Mi smo ovde predložili da se svi ti policajci, koji su razoružani, vrate na svoje mesto. Naprotiv – mi poništavamo to što je učinjeno od tog trenutka na ovamo. Mislim da je to sasvim korektno, ne upuštajući ko je u pravu. Ko je kriv, to će utvrditi komisija, grupa, odgovaraće.

STJEPAN MESIĆ:

Nema komisije – sud će utvrditi.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, sud. Mi ne možemo biti presuditelji. Mi tražimo da se situacija smiri i vrati u prethodno stanje, a odatle neka se raspravi šta je bilo.

JANEZ DRNOVŠEK:

Zašto ne bi mogli na početku neku formulaciju ubaciti: „Incident koji je počeo time da su razoružani milicajci, i posle toga je došlo do ove intervencije“, da se kratko hronološka zbivanja napišu?

BORISAV JOVIĆ:

Ako se tera Predsedništvo da kaže ko je krivac, mi ništa nećemo uraditi. Mi tražimo da se oni ne pobiju, a ko je krivac neka utvrdi tamo onaj ko je nadležan.

JANEZ DRNOVŠEK:

Time bi rekli čime je počeo incident.

STJEPAN MESIĆ:

Ne moramo reći ko je kriv, nego: „do incidenta do kojeg je došlo razoružavanjem policajaca u policijskoj stanici“. Ne kažemo ko je kriv, ali moramo reći odakle je krenula eskalacija.

BORISAV JOVIĆ:

Nije odatle krenulo, krenulo je mnogo ranije.

STJEPAN MESIĆ:

Dobro, to si ti rekao, to ja znam.

BORISAV JOVIĆ:

Ne mogu se složiti da Predsedništvo bude presuditelj ko je uzročnik, kada se svađa-ju šest meseci.

STJEPAN MESIĆ:

Onda, moraš čekati nove izbore – ovo što si rekao, što ti se „omaklo“.

BORISAV JOVIĆ:

Nije se meni „omaklo“, nego je istorijska činjenica – svi ti problemi, od Knina do Pakraca nastali su posle promene Ustava, posle uvođenja raznih odluka, koje jedna nacija ne prihvata. Ali, raspravite se tamo, nemojte da otvaramo to pitanje.

STJEPAN MESIĆ:

Nije tačno da nacija ne prihvata.

BORISAV JOVIĆ:

Ako nije, onda izvoli se sa njima tamo raspravi.

NENAD BUĆIN:

Prihvatio je Sima Rajić.

BORISAV JOVIĆ:

I on vas je napustio.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ako prihvatimo ove mere, vrlo je bitno da to prihvati predstavnik Hrvatske. Stvarno, ne vidim razloga zašto ovo ne napišemo, ako sve drugo prihvatamo. Onda bi to imalo garancije da vodimo nekom smirivanju – ako se svi složimo.

STJEPAN MESIĆ:

Možemo dati smireniju formulaciju, pa da kažemo: „do manjeg incidenta koji je nastao razoružavanjem određenog broja policajaca“ i nastavite sve ovo dalje. Ali, da kažemo odakle je to krenulo. Na kraju, treba javnost da sazna, jer ta javnost ne zna šta je bilo. Ispašće da je MUP napao Policijsku stanicu.

NENAD BUĆIN:

Stipe, to u sebi ima ogromne rizike. Prvo, mi ne ulazimo u cjelovitu sliku stanja, nego uzimamo samo jedan segment. Drugo, ne znamo ponašanje – možda nije samo nacionalna pripadnost, nego i nešto drugo u ponašanju tih momaka bio neposredni povod.

STJEPAN MESIĆ:

Ja ne spominjem nacionalnost.

NENAD BUĆIN:

Mislim da rizikujemo. Možemo da kažemo da je čitav slijed tih incidentnih situacija i naboja doveo do toga, ne pominjući ko i ne presuđujući.

STJEPAN MESIĆ:

Ne razumiješ – ja ne kažem „nacionalnost“, niti ko napada, ni ko se brani. Nećemo reći da su Hrvati razoružani, niti da su Srbi napali. To zanemarimo. Da kažemo: „Incident do kojeg je došlo razoružavanjem određenog broja policajaca“ koji je eskalirao, evo, dovde.

BORISAV JOVIĆ:

Kako može od nas da se zahteva šta je tu uzrok. Mi kažemo da se moraju utvrditi uzroci i krivci kazne, a da se odmah zaustavi sukobljavanje i da se svako vrati na svoje

mesto. Valjda je to dovoljno za pametnog čoveka? Ljudi, nemojte da nas stavljate „uza zid“, da stavimo Predsedništvo „uza zid“, da presudi. Šta će nam onda ovaj pasus koji govori da treba organi da utvrde ko je koliko kriv?

JANEZ DRNOVŠEK:

To nije nikakvo presuđivanje – ovaj incident je počeo sa tim. Ne razumem, zašto to ne bi mogli napisati?

STJEPAN MESIĆ:

Srušite tu vlast i nema problema.

BORISAV JOVIĆ:

Nemoj, Stipe, tako razgovarati.

NENAD BUĆIN:

Mi kažemo tačno do kojeg se datuma i sata unazad vraćamo, na koje stanje se želimo vratiti. To je indirektno sadržano i za svakog pametnog je to jasno.

VASIL TUPURKOVSKI:

Da li bi ovo moglo da bude pametno rešenje: „Povodom incidenta u Policijskoj stanici u Pakracu“, od tog i tog datuma „i pretnje širih međunacionalnih sukoba“. Tu ništa ne kažemo – niti razoružavanje, broj.

ANTE MARKOVIĆ:

To je najneposredniji povod.

VASIL TUPURKOVSKI:

Da to datumski opredelimo. Mislim da bi bilo dobro da imamo jedinstven stav Predsedništva.

ANTE MARKOVIĆ:

Tamo su se desile dve nelegalne stvari: razoružan je i, de facto, ne znam kako da kažem – izbačen dio ljudi, suspendiran dio ljudi; i, drugo – rezervni sastav je naoružan, a nema pravo da se naoružava na ovakav način.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, kada bi razložno o svemu redom razgovarali, onda će odmah da se nadoveže drugo, od čega bežim. Oni će reći: „Molim vas, mi smo doneli odluku, na osnovu autonomnog prava naroda, da hoćemo u tu autonomiju – kako se već zove – a oni su nama zapretili da dođu da nam to onemoguće“. Ovi će kazati: „Nemate pravo na tu odluku“ i tako redom, tu nema kraja. Oni tvrde da je povod. Stipe je sada govorio – oni neće dozvoliti novi Knin. Nema ništa protiv toga. Ali, to je činjenica koja govori da nije samo to u pitanju, nego je to šire.

ANTE MARKOVIĆ:

Ali, nemojmo miješati dvije stvari: jedno je političko, a drugo je pravno. Političko sada ostavimo na stranu, pravno to treba videti.

BORISAV JOVIĆ:

Nismo mi pravnici, mi politički rešavamo stvari.

ANTE MARKOVIĆ:

Mi štitimo Ustav i zato što štitimo Ustav ne možemo dozvoliti da neko uzme pravo u svoje ruke, a, neko je uzeo pravo u svoje ruke.

BORISAV JOVIĆ:

To smo napisali.

ANTE MARKOVIĆ:

Pritom, ne branim, niti mi je na „kraj pameti“ da branim Vrhovništvo, ovoga ili onoga. Gdje god se to bude dešavalo, mi moramo štiti pravni poredak. Inače, nikakve garancije više nećemo imati za situaciju u zemlji.

BORISAV JOVIĆ:

Mogu da prihvatim da napišemo: „Povodom incidenata koji su nastali u Pakracu“, ali: „Povodom incidenta nastalog u Stanici milicije“, to je toliko uzano da nema nikakvog smisla. Da kažemo: „Povodom incidenata koji su nastali u Pakracu...“ – sa tim se slažem, jer to podrazumeva sve incidente, a onda neka se vidi šta je.

ANTE MARKOVIĆ:

Ljudi, mi imamo pravni kaos, pravnu anarhiju. Sutra će svako početi sam dijeliti pravdu. Mi se možemo politički slagati, ili neslagati. Ovdje se ne izjašnjavam šta mislim o HDZ-u ili Vrhovništvu, kao što neću reći šta mislim o Socijalističkoj partiji, ili o – ne znam čemu drugom.

O tome neću da govorim. Ali, naš zadatak je ovdje da štitimo pravni red. Inače, ako toga nema – gotovo je. Taj pravni red znači – ne može neko uzeti sam pravdu u ruke, ne smije je uzeti bilo gdje.

BORISAV JOVIĆ:

Tu se svi slažemo.

ANTE MARKOVIĆ:

Znam, ali neko je tamo uzeo pravdu u svoje ruke.

BORISAV JOVIĆ:

Slažemo se da budu kažnjeni, da se to utvrdi i da bude kažnjen. Ali, da kažemo – svi incidenti koji su se desili, jer nekih incidenata je svakako bilo, čim se to desilo.

JUGOSLAV KOSTIĆ;

I tome su sigurno prethodili incidenti.

PETAR GRAČANIN:

Ovo što je Marković rekao na kraju – treba svako da odgovara – treba prihvatiti.

BORISAV JOVIĆ:

To smo prihvatili.

ANTE MARKOVIĆ:

Mora svako da odgovara, inače, ljudi, gotovo je sa ovom zemljom do kraja. Shvatimo šta radimo.

PETAR GRAČANIN:

Bilo je to u ovom tekstu, ne znam kako je ispalo.

ANTE MARKOVIĆ:

Bilo je, dogovorili smo i nije mi jasno kako je to ispalo.

NENAD BUĆIN:

Ja ponavljam, nisam tvrdoglav, još manje sujetan, da se kaže precizno i jasno: da se stanje vrati na onaj kvalitet koji smo imali tog i tog dana, ne znam koji je to dan. Da onda, u nabranjanju, kažemo: – tj. da se vrate otpušteni, da se razoružaju naoružani, i nekoliko takvih elemenata.

Za svakog pametnog – sve je jasno. Mi ne ulazimo u ocijenu, nego samo u zahtijev šta hoćemo, kao ispravljanje stvari.

ANTE MARKOVIĆ:

Onda će ti to biti puno uže. Ti moraš reći da se razoružaju rezervni sastavi, koji su se nezakonito formirali. Tako, onda, moraš reći. Onda već kvalificiraš. Nemam ništa protiv. Mislim da je puno blaža ova formulacija.

BORISAV JOVIĆ:

Mi kažemo „da se demobilišu“. Mi, ustvari, prihvatamo da su oni mobilisani – onaj ko ih je mobilisao, neka odgovara, a oni se demobilišu. To je dobar izraz.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Da li je ušla ova formulacija „nadležni organi treba, u skladu sa zakonom i propisima da preduzmu sve potrebne mjere da se objektivno ispituju uzroci i okolnosti, koje su dovele do ovog stanja i događaja, da se utvrdi odgovornost“.

ANTE MARKOVIĆ:

„Kao i da se prema prekršiocima poduzmu odgovarajuće mjere“.

BORISAV JOVIĆ:

To što je Ante pročitao, to smo prihvatili. Dakle, ceo ovaj pasus, sa dodatkom, koji je Ante prihvatio. To nije sporno.

VASIL TUPURKOVSKI:

Problem je da svi prihvatimo, inače nema uspeha ako Mesić ne prihvati.

BORISAV JOVIĆ:

On nije, trenutno, tu, i ne možemo voditi raspravu, a možda bi on to i prihvatio. Ne-ka načini Služba formulaciju, ako se slažete, „povodom incidenata, koji su se dogodili u Pakracu“.

Predlažem pauzu.

/Pauza od 02–02,40 sati/.

BORISAV JOVIĆ:

Dok ne stigne saopštenje, da se dogovorimo. U toku današnjeg dana treba da pratimo situaciju sa faktičkim prihvatanjem ovih naših stavova i njihovim sprovođenjem. Ap-solutno je neophodno da Predsedništvo bude potpuno u toku. Možemo da se dogovorimo, orijentaciono, u kom periodu bismo, ovde, najkasnije morali biti zajedno.

STJEPAN MESIĆ:

To znači u ponedjeljak.

BORISAV JOVIĆ:

To znači danas – u nedelju.

STJEPAN MESIĆ:

Danas ne možemo ništa, jer mora proći rok od 24 sata.

BORISAV JOVIĆ:

Mora proći rok od 24 sata, ali mi treba da budemo u toku šta se zbiva i da utičemo, ako je to potrebno, na ta zbivanja. Ja mislim da naša pasivnost može odlučujuća da bude u negativnom smeru, a aktivnost vrlo pozitivna – da budemo stalno na liniji, ili da zadužimo nekoliko članova Predsedništva koji će to da prate i rade i, po potrebi, sve sakupe.

S obzirom na to da je stavljena primedba na moju aktivnost, kao predsednika, ja više volim da svi mi budemo ovde. Ali, moramo se dogovoriti da se možemo sakupiti u svakom trenutku.

Da vidimo ko će danas biti u Beogradu? Bogić će biti.

VASIL TUPURKOVSKI:

Ja ću doći odmah posle ovoga, u jedan to završavam. Dakle, u nedelju dolazim.

BORISAV JOVIĆ:

Ko može još da bude, ovde?

NENAD BUĆIN:

Ja ću biti ovde.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Ja mogu da dođem u svako doba.

BORISAV JOVIĆ:

Znači, Bogić, Bućin i ja smo od ujutru ovde; Vasil kada završi posle 13:00 časova neka dođe, a Jugoslav, po potrebi. Ostaju: Riza, Stipe i Janez, koje ćemo pozvati, ako držimo sednicu i držaćemo ih u informaciji.

STJEPAN MESIĆ:

Ja idem u Pakrac.

BORISAV JOVIĆ:

Utoliko bolje, kada se vratiš onda ćeš nam reći situaciju. Svi ćemo se truditi da se sednica ne mora držati, nego da se ovo sprovede.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja sam tu, neka me pozove generalni sekretar, pokušaću da budem u Beogradu, zbog ove potrebe.

BORISAV JOVIĆ:

Nećemo te mučiti, s obzirom da si bolestan, da moraš da sediš sa nama, nego ćemo te pozvati samo ako bude sednica. Ali, budi u Beogradu. Mi, koji smo ovde u Beogradu, pratićemo, koliko možemo, dogovorićemo se kako. Dobili ste tekst Saopštenja. Molim da ga pročitate.

/Predsedništvo je jednoglasno usvojilo Saopštenje za javnost, koje se nalazi u prilogu ovih stenografskih beležaka/.

/Sednica je završena u 02:45 časova/

SEDNICA PREDSEDNIŠTVA KAO VRHOVNE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA SFRJ, 12, 14. i 15. MART 1991.⁶⁰

– PRVA SEDNICA – 12. MART 1991. –

BORISAV JOVIĆ:

Otvaram ovu sednicu Predsedništva SFRJ u funkciji Vrhovne komande oružanih snaga koju sam sazvao na zahtev saveznog sekretara za narodnu odbranu u funkciji Štaba Vrhovne komande oružanih snaga. Za današnju sednicu predviđena je jedna tačka dnevnog reda: Stanje u zemlji i zadaci Vrhovne komande oružanih snaga. Sednici prisustvuju svi članovi Predsedništva, izuzev Janeza Drnovška koji je uredno pozvan na sednicu i očekivali smo da će doći, međutim nije jasno iz kojih razloga nije došao.⁶¹ Predlažem da na početku odmah dam reč drugu Kadijeviću.

60 Trodnevna sednica Predsedništva u funkciji Vrhovne komande oružanih snaga SFRJ predstavljala je vrhunac nastojanja vojnog faktora da utiče na rasplet jugoslovenske krize. Nije sasvim jasno odakle je potekla inicijativa da se ona održi u ovom obliku. Prema Veljku Kadijeviću, sednicu je zakazao Borisav Jović. Kadijević piše da je 11. marta po Jovićevom pozivu došao u njegov kabinet gde se već nalazio Slobodan Milošević: *Nakon pozdrava Milošević je odmah bez nekog posebnog objašnjenja rekao da je situacija u zemlji takva da JNA treba da preuzme vlast, pohapsi sve koga treba i uvede red u zemlji. Ja sam odmah odgovorio, ne ulazeći u raspravu sa njim sledeće: da ja sam nikada tako suđbonosnu odluku neću doneti, jer ja imam Štab Vrhovne komande i da ću ja odmah čim stignem u Štab upoznati ga sa predlogom Miloševića. Štab Vrhovne komande je isti dan zauzeo stav o predlogu Miloševića i ja sam taj stav saopštio Joviću. Naš predlog se sastojao iz dve tačke: (1) JNA neće preuzimati vlast u zemlji putem takozvanog 'vojnog puča'. Da, umesto toga, predsednik Predsedništva sazove sednicu Vrhovne komande na kojoj će Štab Vrhovne komande predložiti uvođenje vanrednog stanja u zemlji sa adekvatnim merama koje bi na legalan način obezbedile sve ono što bi 'vojni puč' nelegalno pokušao da uradi. Pretpostavljam da je Jović obavestio Miloševića. Naš predlog je prihvaćen i Jović je kao predsednik Predsedništva koje je imalo i funkciju kolektivnog Vrhovnog komandanta Oružanih snaga SFRJ sazvao sednicu Vrhovne komande za 12. mart 1991. godine. (V. Kadijević, *Protivudar*, 137–138). Prema Jovićevom iskazu, inicijativa je potekla od Kadijevića: *Vojska već dugo najavljuje da će podneti Predsedništvu definitivne i odlučujuće predloge, a posebnu dramaturgiju čini njihovo insistiranje da se sednica Predsedništva SFRJ, kao Vrhovne komande oružanih snaga, održi na komandnom mestu, a ne kao što je uobičajeno u prostorijama Predsedništva SFRJ. Danas se održava ta sednica. Uprkos stalnim kontaktima sa Kadijevićem, moram da zabeležim da nije dovoljno jasno šta će vojska predložiti.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 286). Savezni sekretarijat za narodnu odbranu pripremio je za članove Predsedništva radni materijal u vidu hronologije događaja sa kraja 1990. i početka 1991. godine koja se donosi na kraju ovog toma. Ona je imala za cilj da ukaže na dramatičnost situacije i pripremi članove za predlog Štaba Vrhovne komande o uvođenju vanrednog stanja i podizanju borbene gotovosti. Budući da je ova sednica održana u Generalštabu JNA i nije stenografisana po uobičajenoj proceduri Predsedništva, još uvek nije dostupan njen kompletan transkript. Osnovu za izvod iz stenografskih beleški koje se objavljuju u ovom tomu predstavljaju fragmenti stenograma koje su u svojim memoarima preneli Janez Drnovšek, Stjepan Mesić i Borisav Jović, kao i snimci sednica koje je Služba za informisanje SSNO iskoristila za dokumentarnu emisiju naslovljenu „Ko izdaje zemlju“, prikazanu na TV Beograd 2. oktobra 1991. a štampanu u „Narodnoj armiji“ 5. oktobra 1991. Budući da se ove verzije značajno razlikuju, priređivači nemaju izbora sem da ovako delimično rekonstruisan tekst objave, u očekivanju da će potpuni transkripti ove važne sednice uskoro biti na uvidu javnosti.*

61 *Sednici prisustvuju svi članovi Predsedništva izuzev Janeza Drnovška, a od generala pored Kadijevića – Brovet, Adžić, Čušić, Čubra i Vuk Obradović.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 286).

VELJKO KADIJEVIĆ:

Za sve što će ovdje biti rečeno, postoji čvrsta argumentacija, a stvoreno stanje u zemlji je najjača. Štab Vrhovne komande je aprila prošle godine upoznao Predsjedništvo SFRJ sa svojom procjenom stanja u zemlji i predložio mjere radi otklanjanja neposrednih opasnosti za opstanak SFRJ kao države. Naši predlozi su tada prihvaćeni, ali na žalost nisu ostvareni. Upravo zato Jugoslavija se našla u vrtlogu anarhije, raspada i na početku građanskog rata.

Trenutak je da se, licem u lice, suočimo sa građanima i narodima Jugoslavije. Blokirani su razgovori o političkoj budućnosti zemlje. Na delu je perfidan i do kraja razrađen koncept razbijanja Jugoslavije. Njegove uporišne tačke čini težnja da se politikom svršenog čina blokiraju osnovne funkcije federalne države, da se uporedo sa razgradnjom federacije razbiju oružane snage i onesposobe za ostvarenje svoje ustavne uloge, da se izazivanjem građanskog rata stvore uslovi za spoljnu intervenciju i definitivnu uspostavu marionetskih režima na tlu Jugoslavije. Surova realnost sučeljava naše oružane snage faktički sa istim protivnikom kao i 1941. godine. Strani faktor je već uveliko tu najavljujući i vojničko prisustvo. Tu su i domaće kvislinške snage, fašističke, ustaške, četničke, belogardejske, balističke, bugarofilske. Ponovo su sa njima sukobljene u borbi za Jugoslaviju.

PREDLOG ODLUKA

Polazeći od ustavne uloge i odgovornosti oružanih snaga u obezbeđenju nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalne celokupnosti i ustavnog poretka, u ime oružanih snaga i Štaba Vrhovne komande predlažem:

1. odmah doneti odluku o zavodaenju vanrednog stanja na celoj teritoriji SFRJ i suspendovati sva normativna akta koja su u suprotnosti sa Ustavom SFRJ i saveznim zakonima.

2. doneti odluku o podizanju borbene gotovosti oružanih snaga uključujući i mobilizaciju dela jedinica do nivoa koji će, prema proceni Štaba Vrhovne komande, garantovati sprečavanje građanskog rata, uspešno suprotstavljavanje svakom pokušaju strane vojne intervencije i obezbeđenje uslova za miran demokratski i na Ustavu SFRJ zakonima zasnovan rasplet jugoslovenske krize.

3. hitno dovođenje narušenog sistema zemlje u ustavne okvire. Razoružanje i rasformiranje nelegalnih oružanih sastava u skladu sa naredbom Predsedništva SFRJ od 9. januara, potpuno realizovanje stavova i odluka Predsedništva u rukovođenju teritorijalnom odbranom i stavljanje sistema vojne obaveze u nadležnost oružanih snaga.

4. hitno nastaviti političke razgovore o budućem uređenju Jugoslavije, a u republikama čija se rukovodstva opredeljuju za otepljenje organizovati referendum na kome će se svakome narodu pružiti mogućnost za neposredno i slobodno izjašnjanje bez ikakvog diktata i majorizacije.

5. sledeći volju naroda iskazanu na referendumu, što pre, a najkasnije u roku od šest meseci doneti ustav jugoslovenske države, organizovati višestranačke izbore i konstituisati nove organe vlasti. Buduće jugoslovensko društvo izgrađivati kao parlamentarnu demokratiju višestranačkog tipa, bez nametanja bilo kakvih i bilo čijih ideoloških nazora i monopola. Jugoslavija je kao zajednička domovina svih naših naroda stvarana u ratu, uz ogromne žrtve, i stoga niko nema prava da daje saglasnost za raspad Jugoslavije, niti da se miri sa rušilačkom stihijom kojom je zemlja zahvaćena. Jugoslaviju su stvarali naši narodi, i samo oni, svojom slobodno izraženom voljom, mogu da odlučuju o njenoj sudbini. Oružane snage SFRJ dužne su da obezbede uslove za to. One ne prihvataju raspad Jugoslavije politikom svršenog čina i ugrožavanje njenog opstanka na bilo koji drugi protivustavan način. Svako njihovo drugačije ponašanje predstavljalo bi izdaju zemlje i najteži zločin prema narodu.

U haotičnoj situaciji političkog i fizičkog nasilja koje je na delu, ne vidim drugu snagu u našoj zemlji, osim oružanih snaga SFRJ, koje mogu garantovati i obezbediti miran i

demokratski tok stvari i miran rasplet jugoslovenske krize. U tom pogledu, ja lično mislim da je ta orijentacija koju je Štab Vrhovne komande predložio u skladu sa funkcijom koju oružane snage u ovom trenutku treba da obezbede, a to je funkcija garantovanja mirnog i slobodnog načina rešavanja jugoslovenske krize, načina koji će onemogućiti građanski rat, bratoubilački rat i raspad zemlje na nelegalan i neustavan način.⁶²

BORISAV JOVIĆ:

Veoma je jasno da je zemlja zapala u najtežu krizu u njenoj istoriji, sa vrlo jasnim opasnostima njenog nestajanja sa političke karte Evrope i građanskog i bratoubilačkog rata. U ovom trenutku, čini mi se, mora da stupi u dejstvo naša potpuna odgovornost za zemlju, za njen integritet, ustavni poredak i za rasplet njene krize. Svakome od nas bi moralo biti jasno da se radi o prelomnom trenutku, u kome moramo odgovoriti svojoj ustavnoj obavezi, da odaberemo onaj pravac rešavanja naših problema koji je adekvatan situaciji. Što se pravca tiče, taj kurs ne bi trebalo da bude sporan. To je: da preduzmemo sve što je potrebno da osiguramo miran i demokratski rasplet jugoslovenske krize. Sigurno da je uslov za to poštovanje pravila pravne države, obezbeđivanje nacionalne ravnopravnosti, demokratskih, na Ustavu i zakonu zasnovanih, postupaka za donošenje svih političkih odluka, bez politike svršenog čina i bez uzurpiranja tuđih prava.

Jasno je da Vrhovna komanda oružanih snaga prihvata svaku demokratski donete odluku i mora da štiti demokratski izabrane organe i demokratski donete odluke, uključujući i eventualne odluke naroda na samoopredeljenje i otcepljenje. Svi građani, i sve institucije i svi demokratski izabrani organi, u ovom trenutku, trebalo bi da budu zaštićeni, da mogu da vrše svoje funkcije, ali na ustavan i zakonski način, kao što moraju biti onemogućeni svi oni koji ometaju i demokratske procese, postupke i demokratski izabrane vlasti. U haotičnoj situaciji političkog i fizičkog nasilja, koje je na delu, ne vidim drugu snagu u našoj zemlji osim oružanih snaga SFRJ, koje mogu garantovati i obezbediti miran i demokratski tok stvari i miran rasplet jugoslovenske krize. Današnja naša sednica mora da suoči Vrhovnu komandu sa svojom istorijskom odgovornošću za ono što će učiniti, ili sa onim što ne bi učinila. Naš cilj mora da bude da izvršimo svoje ustavne i zakonske odgovornosti – merama i aktivnostima koje su iz naše ustavne nadležnosti, a odgovaraju trenutku vremena.

STJEPAN MESIĆ:

Što se Hrvatske tiče, nema nikakve potrebe za izvanrednim stanjem, a ona krizna žarišta koja su nastala, nastala su na umjetan način: da se ne bi vidjelo Kosovo, ponavljamo stotinu i tisuću puta, stvoreni su Knin, Petrinja i Pakrac. Na Kosovu se situacija, gospodo, ne može riješiti represijom, ne može se riješiti bez Albanaca i protiv Albanaca, ali ne može se ni situacija u Hrvatskoj riješiti bez Hrvata i protiv Hrvata. A upravo se to pokušalo. Pokušalo se na jedan umjetan način dobiti Srbe protiv Hrvata, isforsirati tobožnju ugroženost Srba i sada ići u izvanredno stanje. Ja mislim da prvo u svijetu ne bi dobro ispalo. Ne bi bilo prihvaćeno, jer razloga za izvanredno stanje nema, bar ne na cijelom teritoriju

62 Veljko Kadrijević u svojim memoarima retrospektivno pojašnjava smisao ovih predloga: *Cilj 'vojnog puča' uvek je bio vezan za SFRJ kao celinu, s tim što je u skladu sa razvojem događaja koji su se brzo menjali i cilj se tome prilagođavao. Ovo zato što smo uvek smatrali da intervencija JNA je samo privremena, te da ne sme polaziti od stava da se silom nametnuta rešenja koja pojedini narodi Jugoslavije neće prihvatiti. Polazeći od tih opredeljenja, početna varijanta 'vojnog puča' bila je da se sačuva SFRJ kao celovita federalna država koja će najpre uraditi novi Ustav koji tu celovitost i federalno uređenje jasno i precizno definiše. Da se, zatim, sprovedu izbori i novo državno uređenje na novom Ustavu zasnovano konstitutiše, kome bi, potom, JNA potpuno predala vlast i vratila se u svoju normalnu ulogu. Ceo proces – od preuzimanja do predaje vlasti od strane JNA novoizabranim organima vlasti – trajao bi maksimalno godinu dana.* (V. Kadrijević, *Protivudar*, 153).

Jugoslavije. A što se tiče unutrašnjeg dogovaranja pod prijetnjom tenkova i uniformi, mislim da od dogovaranja neće biti ništa.⁶³

VASIL TUPURKOVSKI:

Ovo nije vreme za velike govore. U stilu onoga što je savezni sekretar rekao, kratko i jasno, ja ću reći svoj deo. Što se mene tiče, nema alternative rešavanju političke krize političkim sredstvima. Opcija vanrednih mera za mene je neprihvatljiva ni sa civilizacijskog, ni sa patriotskog aspekta, jer neće dati rezultate koje mi želimo. Za mene su politička sredstva za prevazilaženje naše krize apsolutno bez alternative. JNA nije odgovor za nastalo stanje, to želim da potenciram.

Svakako treba da Vrhovna komanda upozori na alarmantno stanje, ali treba da potvrdi odlučnost da se zemlja demokratski razvija. Treba da ukaže na neophodnost da se svi politički i društveni problemi rešavaju političkim i mirnim sredstvima, i dađe jasnu izjavu Vrhovne komande i Predsedništva u tom svojstvu i o tome sa današnje sednice. Intenzivirati pregovarački proces uz napor da se shvati neophodnost sporazumevanja i pronalazjenja optimalnog rešenja u skladu sa datim istorijskim, unutrašnjim, nacionalnim, međunarodnim i međunarodnim okolnostima.⁶⁴

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Znamo da imamo istorijsku odgovornost i za nečinjenje, i u tom pravcu sam protiv politike svršenog čina. U svakom slučaju imamo odgovornost da ne dođe do građanskog

63 Stjepan Mesić: *Zatim je usljedila dramatična sjednica 12. ožujka: Kadijević je, sa svojim samozvanim štabom vrhovne komande, suglasno Srbima, sačinio 'procjene'. Kad sam tog jutra stigao na dunavski ulaz Palače federacije, rečeno je da prosljedimo u zgradu Generalštaba u Ulici Kneza Miloša. Neprirодно i zabrinjavajuće! 'Jesmo li uhapšeni? htio sam znati prije nego što je sjednica počela. Ne rekli su, ali iznimno zasjedamo u sjenci bajuneta. (S. Mesić, Kako smo rušili Jugoslaviju, 24). Veljko Kadijević kaže: Ja sam mu odgovorio da ako bi bilo hapšenja, sigurno ne bi počeli sa njim. Niti sa bilo kojim članom Predsedništva SFRJ jer oni nemaju baš nikakvu vlast, niti se za bilo šta ozbiljno pitaju u svojim republikama, odnosno pokrajinama. (V. Kadijević, Protivudar, 139).*

64 Vasil Tupurkovski je svoja sećanja na tok sednice dao Radiju Slobodna Evropa (RFE): *Mi smo dobili poziv za tu sednicu dramatično, negde na televiziji u ponoć prethodnog dana, od strane Jovića. Bio je na nekom razgovoru i negde ispred ponoći je rekao da saziva sednicu Predsedništva Jugoslavije kao vrhovne komande. Predsednik Gligorov mi je rekao da su oni mišljenja da ja ne treba da putujem na sednicu, jer će nas uhapsiti tog dana i da su oni već razgovarali sa Drnovšekom i da im je Drnovšek potvrdio nakon tog razgovora da on neće ići na sednicu. Ne samo što nije došao nego sam ja pokušao da ga ubedim da dođe, ali se on nije hteo složiti. Oni su ubedili i Mesića da ne dođe, ali sam ga posle razubedio, jer moj argument je bio da smo mi članovi Predsedništva, izabrani od svojih elektorata, naroda – ja sam tako osećao moj mandat – i da ako se neko hapsi, hapsi, ali mi na sednicu moramo da odemo, mi smo šef države, kolektivni šef države, i da vidim kako bi to izgledalo. Znači, odbio sam tu ponudu. Onda mi je objašnjeno da je napravljen plan za evakuisanje rukovodstva, jer se već računalo sa time da je moguć vojni udar. Ali sam Mesića ubedio da dođe na sednicu, Drnovšeka nisam. Onda sam Mesića pokupio na pisti beogradskog aerodroma i uzeo ga u moj službeni automobil i otišli smo u Palatu Federacije. Mesić je bio u velikom strahu od onoga šta će se dogoditi, ali ja sam ga ubedio da dođe, jer je on tada bio potpredsednik Predsedništva. Došli smo u Palatu Federacije sa dunavske strane, znači ne na glavni ulaz. Kad smo izašli iz kola, jedan pukovnik nam je preprečio put rukom i dao znak da uđemo u autobus. Mesić je bio prvi i on je ušao. Otišli smo na mesto komandiranja. To je u Uzičkoj ulici. Mi nismo radili u bunkerskom delu nego na mezaninu, recimo, iznad bunkera. Bio je mart, veoma hladno, a nije bilo grejanja. Niko nije snimao, ali smo znali da se snima. Kamera je bila postavljena, pretpostavljam, pod nekim širokim uglom, tako da je mogla da obuhvati čitav sto. Jović je otvorio sednicu kao predsednik Predsedništva u funkciji vrhovne komande i dao je reč vojnim komandantima. Oni su objasnili da je situacija dramatična i da je neophodno da mi zavedemo vanredno stanje i da za to traže legalnu odluku Predsedništva koje je nadležno za to. I mi smo diskutovali. Ko je bio protiv, bio je. Nekolicina nas je uzela učešća u diskusiji. Ja sam se kategorički suprotstavio toj odluci. I Mesić. (<http://www.slobodnaevropa.org/content/article/1045340.html>).*

rata i mislim da ga moramo spriječiti po svaku cijenu. Protiv sam miješanja stranog faktora na bilo koji način, pogotovo vojne sile, u naše unutrašnje prilike i stojim na stanovištu da do sada naša Jugoslovenska armija nije nikada prekoračila svoja ustavna i zakonom određena ovlašćenja, bez obzira na težnje koje dolaze iz pojedinih sredina. Međutim, isto tako mislim da bi u ovom trenutku zavođenje vanrednog stanja u cijeloj našoj zemlji i suspenzija svih protivustavnih odluka i zakona otvorili brojna pitanja.⁶⁵

NENAD BUČIN :

Veljkove ocene ne sporim. Ako bih se upuštao u neku analizu, verovatno bi moje ocene bile crnje. Međutim, u trenutku kada uzimam reč, imam u vidu i sva prethodna izjašnjenja, imam u vidu i našu totalnu zablakiranost i našu nesposobnost, a rekao bih I nespremnost da odlučujemo i u daleko bezazlenijim situacijama nego što je ova. Za mene kao jedina mogućnost ostaje priznanje da mi kao Predsedništvo nismo u stanju da vodimo ovu zemlju. Ako ne možemo taj minimum prihvatiti, onda je pošteno da se razidemo

VELJKO KADIJEVIĆ :

Put koga neki drugovi ovde nude – put saopštenja bez konkretnih mera – je put u ambis. Što se mene tiče nisam spreman da na takav način idem u ambis. Načelna izjašnjenja koja nemaju adekvatne konkretne mere i koja ne obezbeđuju ostvarivanje tih načelnih izjašnjenja ne vrede ništa. U takvom kolu nisam spreman dalje da učestvujem...

BORISAV JOVIĆ:

Žao mi je da je drug Mesić preskočio da komentariše činjenicu da nismo bili u stanju do sada, da uspostavimo saradnju sa Republikom Hrvatskom na sprovođenju Naredbe Predsedništva SFRJ o razoružanju paravojnih organizacija i oduzimanju nelegalno uvezenog oružja. Ne može se valjda reći da je istina, da je stanje u Hrvatskoj tako, da nema nikakvog razloga za bilo kakve elemente vanrednih mera, kada znamo koliko se dugo mučimo sa činjenicom naoružanog građanstva na jednopartijskoj osnovi, a ovde je direktno predložena određena mera koja osigurava dosledno sprovođenje u život Naredbe Predsedništva SFRJ. Dakle, to kao da ne postoji u Hrvatskoj.

Mi možemo kao noj da zabijemo glavu u pesak i da kažemo – nije vanredno stanje. Stanje je biše nego vanredno. Samo, postavlja se pitanje da li ćemo ga rešavati ili ga nećemo rešavati, da li ćemo ga priznati i preduzeti adekvatne mere, ili to nećemo učiniti. Time ne tvrdim da je to jedini i najbolji način rešavanja, ali tvrdim da je stanje vanredno; proglasili ga ili ne – ono zahteva vanredne mere, odnosno odgovarajuće mere.

Dobro je što se danas ovde pojedini članovi Predsedništva izjašnjavaju protiv raspada zemlje. Ali, raspad zemlje je na delu. Ovde nije u pitanju da li smo mi protiv raspada zemlje, ili smo za raspad zemlje. Ovde je u pitanju da li ćemo to sprečiti na osnovu naše odgovornosti ili nećemo. Prema tome, da budemo načisto s tim – nije više u pitanju izjašnjenje, nego odluka. Prema predlogu koji je vode dat – tako sam ga barem ja razumeo – ni jedna legalna institucija se ne dovodi u pitanje. Naprotiv, radi se o tome da se stvore uslovi da sve legalne institucije rade po Ustavu i po zakonu. I vanredno stanje je previđeno ustavom i zakonom. Ako je to neka „tragedija“ za Jugoslaviju onda, zaista, malo razumem kakva je naša uloga.

65 Ovaj deo je preuzet iz: TV Beograd, *Ko izdaje zemlju*, 2. oktobar 1991. – Sam Bogićević je kasnije ovako objašnjavao svoj stav: *Istina, situacija u Jugoslaviji jeste bila dramatična, ali se iz krize nije moglo zavođenjem vanrednog stanja, pogotovo kako su ga predviđali 'spasitelji' Jugoslavije. Moje opredeljenje za rat značilo bi da ja, ako ništa drugo, svojom odlukom guram dvjesto hiljada vojnika JNA koji su se nalazili na odsluženju vojnog roka u rat, a Jugoslaviju niko nije napao. Guram ih da nas brane. Od koga? Od nas samih? Ako ništa drugo, nosio bih jednu takvu odgovornost. Znaite, lako je biti dobrovoljni davalac tuđe krvi.* (Bogić Bogićević, *Beznađe zla*. Intervjui, Sarajevo 1997, 31–32).

BLAGOJE ADŽIĆ:

Svaki put kada smo se pripremali za sednice Predsedništva, za predloge, postupke, itd, uvek smo – kako je bilo rečeno, polazili od činjeničkog stanja, detaljnih procena i zaključaka. Do sada smo stalno radili isključivo po Zakonu, i ono što je bilo u nadležnosti Predsedništva – radili smo po odlukama Predsedništva. Mislim da smo jedini još subjekat društva koji izvršava vaše odluke, naravno one odluke koje ne zavise od drugih. Nemojte me pogrešno shvatiti – da kritikujem, ali vaše odluke i vaša saopštenja, koja idu u javnosti, više niko ne poštuje i ne izvršava. Naprotiv, one su postale od strane moćnika predmet izigravanja, od strane ugroženih – pre svega, naroda u svim našim krajevima i republikama – postale su predmet žaljenja, jer, praktično, te odluke niko ne poštuje, niko ne izvršava.

One odluke koje se odnose na oružane snage, a koje su u zavisnosti od drugih subjekata, pre svega republičkih rukovodstava, nastojimo da izvršimo na zakonit način; one se izigravaju na protivzakonit način. Vi to, drugovi i gospodo, tolerišete. Moram da kažem da sve ima određene granice, ako ne danas, ono jednog dana mora doći kraj tome. Drugo, slažem se sa onima koji predlažu da se sve radi na demokratski način, političkim sredstvima. Mi iz Armije nikada nismo bili protiv toga, ali da vas sada podsetim na onu narodnu, koja je bila poštena, plemenita: „Ko tebe kamenom, ti njega hlebom“. Drugovi i gospodo, „mi hlebom, a nas kamenjem“, razbijaju Jugoslaviju i ne znam dokle to može da traje. Da navedem nekoliko primera:

Doneta je Odluka o razoružanju nelegalnih paravojnih organizacija; ili, u krajnjem, neko ne priznaje da su takve, ali recimo, o nelegalno uvezenom oružju, što su svi priznali, što takođe podleže određenoj odgovornosti i zahteva određeno rešavanje. To se ni do danas nije sprovelo. Naprotiv, sve se to osporava i, naprotiv, na tome se grade napadi na oružane snage. Dalje, imamo oružane snage u ovoj Jugoslaviji – kakva je takva je – donose se odluke po rukovodstvima republika, po kojima se već od današnjeg dana ne upućuju regruti u oružane snage. Ako se sutra donesu takve odluke i u drugim, kako to mislite da rešavate političkim sredstvima? Mislim da se i o tome moramo izjasniti. Dalje, s druge strane, da ne ispadne samo da imam argumente za severozapadne delove. Iz stavova demokratije – koja se proglašava demokratijom na ulicama Beograda, traži se raspuštanje JNA i formiranje srpske armije; pri čemu nema nikakve razlike između onih drugih koji zagovaraju republičke vojske i razbijanje JNA. JNA nema svrhe bez Jugoslavije. Prema tome, ne treba neko da misli da se mi borimo za Armiju – borimo se za Jugoslaviju; nadam se i vi.

Ne znam da li stvarno neko misli da ćemo zemlju sačuvati na ovakav način, kako ovi tokovi teku, ili mislimo – neka se reši kako hoće sa Jugoslavijom. Mnogi, na žalost vrlo odgovorni, izjavljuju da je više i nema, pa ne znam onda – otkud možemo tvrditi da niko ne želi da izađe iz ove Jugoslavije. Naprotiv, mnogi je razbijaju, i to vrlo efikasno, radeći protivustavno, protivzakonito, osporavajući sve savezne zakone i savezni Ustav. Armija je do sada nekoliko puta upotrebljena u sprečavanju onog najgoreg, ali nikada nije ispalila ni jednog metka, sem u samoodbrani, gde je bila oružjem napadnuta. Zašto je to tako? Može neko da kaže da je strah naroda od tenkova i oklopnih kola. Mislim da to nije tačno. Narod veruje u Armiju i zbog toga ne želi sa njom sukob, jer i drugi imaju i borna kola i oklopna i oružje, pa jurišaju na njega.

Lično, mislim da se mora biti energičniji, da je krajnje vreme, ako zaista želimo da spasavamo Jugoslaviju, da se donesu i konkretne odluke koje će to značiti. Mi smo ih ponudili. Nije zavodjenje vanrednog stanja rušenje demokratije. Još uvek ne mogu neke da shvatim šta podrazumevaju pod demokratijom. Po nekima je demokratski sve ono što ruši Jugoslaviju i antidemokratski sve ono što čuva Jugoslaviju. Vi ste ovde predstavnici republika i pokrajina, vi ste državno rukovodstvo i Predsedništvo. Mislim da možete i morate da utičete na svoje republike da se dogovore ta rukovodstva. Naravno, da se dogovore onako kako je najbolje za jugoslovenske narode. Ali, da se dogovore narodi, zajedno sa

rukovodstvima. Zašto se, onda, plašimo dati i narodu pravo da se izjasni o budućnosti Jugoslavije? Nisam siguran da, ako budemo oklevali, neće doći do najgoreg. Ali, jedno sam siguran – mi više nemamo prostora za strpljenje.

NENAD BUĆIN:

Nas karakteriše nehtijenje, nesposobnost i očigledna nespremnost kao Predsjedništva, da djelujemo na nivou stvarnih potreba opstanka Jugoslavije. Mi smo u tom pogledu, po meni, očigledno nedorasli tom istorijskom zadatku i krajnje je vrijeme da i kao kolektiv i pojedinačno uzev razmišljamo o demisiji. Ali, očigledno da smo toliko felerični da ni o tome ne razmišljamo, shodno potrebama. Ja nisam u stanju da sebi odgovorim na ovako javnom mjestu, a jesam intimno – da li ovakvo naše ponašanje uzrokuju stvarni istorijski interesi republika i nacija koje predstavljamo, ili jedna pomodarska briga za održavanje demokratskog imidža, što je sada jako „nobl“ i o čemu svi jako puno brinu, ili je u pitanju nešto treće, nešto ružno što bi moglo da liči na služenje nekom tuđem interesu?

Šta je od toga u igri, šta je od toga po srijedi, teško je reći, ali je činjenica da smo mi takvi – kakvi jesmo: nesposobni da donesemo, čak, i najbezazleniju odluku, da ne govorim o odlukama ove vrste. Treba nagovjestiti mogućnost uvođenja vanrednih mjera, nagovijestiti i potrebu nalaganja najveće, povećanje borbene gotovosti. Preko te granice ne bih išao. Konkretno, u ovom trenutku, nemam ni mandat svoje republike u tom smislu. Za mene je vrlo simptomatičan razgovor koji sam danas imao sa predstavnikom svoje republike i sa raspoloženjem i spremnošću koju oni u ovakvoj situaciji sebi opredeljuju i nalažu.

STANE BROVET:

Dozvolite mi da vas podsetim na smernice za eliminisanje vanrednih prilika, koje je ovo Predsedništvo donelo na osnovu čl. 316 Ustava i Zakona opštenarodne odbrane.⁶⁶ Tim smernicama je utvrđeno da Predsedništvo utvrđuje postojanje vanrednih prilika i naređuje preduzimanje mera pripravnosti i drugih odgovarajućih mera, pored ostalog, i u slučaju ako postoji nesumnjiva opasnost masovnog narušavanja javnog reda i mira, rušilačkih demonstracija, terorističkih akcija ili međunacionalnih sukoba. Sve je ovo već prisutno u više delova naše zemlje. Mere pripravnosti su najmanje što se može učiniti da se predupredi dalja eskalacija ovih pojava – do nivoa kada se više neće moći reagovati samo zavođenjem vanrednog stanja, već će i to biti nedovoljno. Neredi, bezakonje i opasnost od sukoba, čine Jugoslaviju daleko manje atraktivnom zemljom za strane ulagače, nego kada bi se preduzimale ustavom predviđene mere za njihovo sprečavanje. Svako objektivan će više ceniti onu zemlju u kojoj se na zakonit način održava javni red i mir i osigurava lična i imovinska bezbednost građana, a samim tim i njihova ljudska i demokratska prava, nego onu zemlju gde vladaju kaos i anarhija, kao kod nas. Zato ja lično smatram da su mere pripravnosti oružanih snaga minimum mogućeg nivoa reagovanja Predsedništva na situaciju u ovom trenutku.

66 *Predsedništvo SFRJ, u ostvarivanju opštenarodne odbrane, utvrđuje osnove planova i pripremnih mera za odbranu zemlje, daje smernice za preduzimanje mera priprema i mobilisanja izvora i snaga zemlje za odbranu i za usklađivanje planova i mera društveno-političkih zajednica, organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica, utvrđuje postojanje neposredne ratne opasnosti, naređuje opštu i delimičnu mobilizaciju i, ako Skupština SFRJ nije u mogućnosti da se sastane, proglašava ratno stanje. Predsedništvo SFRJ utvrđuje plan upotrebe oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije za slučaj rata i naređuje upotrebu oružanih snaga u miru. Predsedništvo SFRJ može određene poslove rukovođenja i komandovanja oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije preneti na saveznog sekretara za narodnu odbranu. Savezni sekretar za narodnu odbranu odgovara Predsedništvu SFRJ za poslove koji su na njega preneseni. Radi praćenja sprovođenja utvrđene politike rukovođenja i komandovanja oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Predsedništvo SFRJ može uputiti svoje delegate kod Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i kod drugih viših komandi oružanih snaga SFRJ. (Član 316 Ustava SFRJ).*

BORISAV JOVIĆ:

Pitam se – kakva je to naša odgovornost, ako mi nemamo pravo, kao Vrhovna komanda oružanih snaga, ni na kakvu promptnu ulogu u ovoj promprnij situaciji; i kako to da svi drugi imaju pravo da krše ustav, da razbijaju zemlju, a da mi nemamo pravo da tu zemlju branimo i da taj ustav branimo.

Te smernice donelo je Predsedništvo SFRJ, a ako treba možemo razgovarati da se one promene i da se noćas objave u „Službenom listu“. Ne mogu da razumem da Predsedništvo samo mora slepo i do kraja da poštuje smernice koje je samo utvrdilo – ukoliko one ne odgovaraju sadašnjoj situaciji.⁶⁷

Moram da upozorim na sve posledice naše eventualne negativne odluke po mogućnost čak i funkcionisanja našeg Predsedništva, po mom mišljenju, autoritativno, u uslovima kada preta raspad zemlje i građanski rat. Uzmite dobro u obzir situaciju u kojoj se nalazimo, i svu odgovornost, svako za sebe. Jer, ima granica dokle se nas može smatrati Predsedništvom Jugoslavije i dokle se može verovati da mi možemo nešto praktično da učinimo za spas zemlje. Nije stvar u tome da li ćemo mi sebe smatrati ovakvim ili onakvim, nego u faktičkom stanju. Ja sam se izjasnio da prihvatam ovaj tekst odluke.⁶⁸

NENAD BUĆIN:

Drugovi, ako ne možemo taj minimum da prihvatimo, onda bi stvarno bilo pošteno da se razidemo.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja bih samo postavio pitanje da li je adekvatan momenat?

BORISAV JOVIĆ:

Hajde, molim te, reci šta ti još nije jasno? Da li si ti dobio dovoljno odgovora ili još da razgovaramo?!

RIZA SAPUNDŽIJU:

Dovoljno.

BORISAV JOVIĆ:

Znači prihvataš?⁶⁹

67 Jović piše: *Imao sam u vidu da za proglašenje vanrednog stanja teško možemo pribaviti većinu, pa mi se činilo logičnim da pođemo od toga da je stanje de facto vanredno iako formalno nije proglašeno, da to samo konstatujemo, a da donesemo odluke o merama za saniranje stanja. U nastavku sednice sam i predložio da za sada ne proglašavamo vanredno stanje, a da donesemo odluku o podizanju borbene gotovosti JNA i po potrebi o mobilizaciji. Da se samo najavi mogućnost uvođenja vanrednog stanja tamo gde se tokovi budu pogoršavali. Veljko Kadijević je insistirao na stavu Predsedništva o predloženoj odluci, objašnjavajući da nema smisla raspravljati o proceduri. Dogovoreno je da u pauzi vojska pokuša da preformuliše predlog odluke tako da se izbegne vanredno stanje, a da ostane sve ostalo. I Kadijević i Adžić su insistirali da njihov predlog ostaje, a oni sada mogu samo kao stručna služba Vrhovne komande preformulisati predloge kako mi zahtevamo, ali ne da oni daju nove predloge. Na kraju su pristali da preformulišu predlog i da ga prihvate kao svoj. Predlog se sveo na to da prve dve tačke (vanredno stanje i pripravnost vojske) zamenimo stavom: 'Preduzeti mere pripravnosti u oružanim snagama, uključujući i mobilizaciju dela jedinica'. Posle velikog nadmudrivanja, prešli smo na izjašnjavanje.* (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 291–295).

68 Ovaj deo preuzet je iz: B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 291–294.

69 Stjepan Mesić je u intervjuu Radiju Slobodna Evropa govorio o stavu i poziciji Rize Sapundžije: *Na nekoliko prethodnih sjednica Riza Sapundžiju je glasao zajedno sa predstavnicima Vojvodine, Srbije i Crne Gore, iako smo mi znali što Kosovo traži. Međutim, Sapundžiju nije bio Milošević čovjek, on je to radio pod pritiskom. Ja sam njega pitao: 'Kako možete glasati za ono što predlaže Srbija kad je to u potpunoj suprotnosti sa interesima građana Kosova?' On je rekao: 'Znate, ja ovdje kroz Predsjedništvo mogu ponešto učiniti. Ali kad bih prvi put glasao protiv onoga što predlaže Srbija,*

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

U ovom trenutku ovako formulisanu odluku ne bih mogao prihvatiti, između ostalog što još uvijek nisam razjasnio stav prema ovim dokumentima na osnovu kojih donosimo odluke. Da li pripravnost u sastavu vanrednih mjera ili ne? Čitam tačku 9, a pripravnost podrazumijeva i povećanu mobilnost i stepen gotovosti oružanih snaga, i ja, naravno, nemam nikakve rezerve i nepovjerenje prema našoj Armiji, ali u ovoj naelektrisanjoj atmosferi stavljati ovakav zadatak našoj Armiji, sada, mislim da ne bi bilo produktivno, a ubijeđen sam da je naša Armija spremna i pripravna da izvrši svaki zadatak u svakom trenutku.⁷⁰

STJEPAN MESIĆ:

Ja sam protiv, iz poznatih razloga, jer smatram da svako spominjanje izvanrednih mjera i mobilizacije može samo štetiti u daljem dogovaranju, a nisam uvjeren da Armija ne može riješiti svaki problem koji nastane.

BORISAV JOVIĆ:

Vasile, imaš li nešto novo?

VASIL TUPURKOVSKI:

Još jednom jasno da potvrdim da sam ubeđen da samo političkim sredstvima može-mo političku blokadu da prevaziđemo. Mislim da je neproduktivno donositi ovakvu odluku večeras.

BORISAV JOVIĆ:

Kostić?

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Prihvatam.

BORISAV JOVIĆ:

Iz toga proizlazi da Predsedništvo Jugoslavije nije bilo u stanju da donese odluku koju je predložio Štab Vrhovne komande i da oružane snage SFRJ, uz našu komandu, nisu u stanju da obezbede ono što im Ustav nalaže, prema onome kako oni tvrde, a ja nemam razloga da im ne verujem.⁷¹ Iz ovoga proizlazi – svoje lično opredeljenje hoću da kažem

---

drugu sjednicu ne bih više dočekao u Predsjedništvu'. I upravo se to dogodilo. Nakon što je Sapundžiju na toj drugoj sjednici glasao protiv uvođenja izvanrednog stanja, Milošević ga je odmah smijenio. Srpska skupština je smijenila Rizu Sapundžiju jer tobože nema kosovske skupštine, ali to nema veze s ustavom. I nakon toga su izabrali Sejdu Bajramovića, koji nije predstavljao nikoga, pa ni sebe. (<http://www.bhdani.com/arhiva/208/t20801.html>).

70 Bogićević je obrazložio svoj stav u intervjuu Radiju Slobodna Evropa: *Zanimljivo je da je 12. marta bilo izuzetno hladno u prostoriji u kojoj smo bili jer je bila ispod nivoa zemlje, ti prostori se koriste samo u ratu. Trebalo je, dakle, donijeti takvu jednu odluku i ja sam, naravno, razmišljao samo o tome. To je bilo vrijeme kada smo imali inflaciju na nuli, podršku čitavog svijeta; nemamo još dezintegraciju, niti odluke o otcjepljenju iz Jugoslavije; studenti su na ulicama Beograda, ali to je bila stvar lokalnih vlasti. Trebalo je donijeti odluku o povišenju borbene gotovosti, znači donijeti odluku o ratu, o početku rata 12. marta 1991. Razmišljao sam samo u kategorijama – protiv koga? Niko Jugoslaviju nije napao ni izvana niti iznutra. Protiv nas samih da povedemo rat, zašto? Da li imam moralno pravo, ne više samo kao član Predsjedništva, da u rat gurnem populaciju, sinove, majke, očeve vojnika koji su bili na odsluženju vojnog roka? Da ne govorim o hiljadama i hiljadama mladih ljudi koji bi bili mobilisani kao rezervisti, da idu od Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine da ratuju protiv nas samih. Naravno da ja takvu odluku ne bih nikada donio – ni po cijenu života. (<http://www.slobodnaevropa.org/content/Article/1045338.html>)*

71 Sećanje Tupurkovskog na glasanje donekle je drugačije: *Onda je Jović insistirao da se glasa. Glasanje je išlo redom. Znači, nismo odjedanput digli ruke, nego je on prozivao jednog po jednog. Ja sam bio drugi, rekao sam ne. Prvi je bio Kostić, rekao je da. Mesić je sedeo do mene, rekao je ne. Jović je rekao da. I onda je u tom trenutku bilo 2:2. I onda je bilo 4:2. Jer, iznenađujuće, zbog bolesti i na neki*

– da je Predsedništvo SFRJ ovakvom odlukom i svojim stavom zažmurilo pred situacijom i preuzelo na sebe svu odgovornost za takvu odluku. Lično verujem da od toga neće zavisi sudbina zemlje. Zaključujem sednicu.⁷²

*****

Po zaključenju sednice, general Kadijević je doneo svoje zaključke: *Pošto predlog Štaba Vrhovne komande nije prihvaćen, ja sam smatrao da bi pre definitivne odluke u novonastaloj situaciji, trebalo preko sovjetskog rukovodstva proveriti da li bi nas NATO vojnički napao ako bi JNA pošla u realizaciju predloga. [...] Zato sam u dogovoru sa predsednikom Jovićem odlučio da ja sa tim pitanjem inkognito pođem u Moskvu na jedan dan. Sastanak sa maršalom Jazovim, tadašnjim ministrom odbrane SSSR je odmah i lako ugovoren. Članovima Predsedništva je Jović saopštio da će se sednica nastaviti kroz jedan dan, kako bi svi članovi Predsedništva mogli izvršiti dodatne konsultacije. [...] Iz daljih razgovora koje sam imao sa maršalom Jazovim, koji je sa mnom proveo celo vreme do mog poletanja za Beograd, ja sam dobio jasan odgovor na oba suštinska pitanja zbog kojih sam došao u Moskvu. Odgovori su, nažalost, bili potpuno negativni, i svodili su se na to da na nikakvu podršku SSSR-a ne možemo računati. Naprotiv. Mi u Jugoslaviji moramo se osloniti na sopstvene snage. Po povratku iz Moskve, isto večer, upoznao sam sa rezultatima posete predsednika Jovića i rekao mu da će Štab Vrhovne komande sutra na nastavak sednice izići sa nešto malo modifikovanim našim početnim predlogom, ali da suštinski nećemo ništa menjati.*⁷³

Istog događaja drugačije se seća Borisav Jović: *Veljko mi je sinoć, posle sednice Predsedništva, zatražio saglasnost da preko noći ide u Moskvu na konsultacije s Jazovom. Želi da pita da li će nas SSSR zaštititi od eventualne intervencije Zapada, ako idemo na upotrebu vojske za sprovođenje naredbi Predsedništva. Složio sam se. Išao je i vratio se iste noći. Rusi su rekli da nema varijante u kojoj Zapad računa s njihovom vojnom intervencijom. O sovjetskoj pomoći su izbegli da govore. Danas (13. mart) me pozvao Veljko Kadijević, zajedno sa Slobodanom Miloševićem na konsultaciju, šta da se radi ako Vrhovna komanda opet na sutrašnjoj sednici odbije predlog odluke. Nije bilo nikakve konsultacije. Veljko nam je doslovno rekao u prisustvu generala Adžića: 'Idemo na vojni udar'. Nezavisno od toga da li će ili neće usvojiti predloženu odluku. Ako je usvoje ona će nam samo u prvih 48 časova biti pokriće za mobilizaciju, a ako odbiju, mobilizaciju ćemo izvršiti sami. Međutim, tada postoji opasnost da se Predsedništvo sastane i smeni vojni vrh. Zato nam je odluka potrebna'. Pitao sam šta se podrazumeva pod vojnim udarom. Odgovorio je: smenjivanje Vlade i Predsedništva. Skupštinu neće dirati, ali neće ni dozvoliti sazivanje. Republičke vlasti i sve ostalo neće dirati ukoliko podržavaju udar. U protivnom skidaće i njih. Cilj je: odrediti rok od 6 meseci (ili kraće) za sporazum o budućnosti zemlje, a dotle prekinuti haotični raspad države. Slobodan ništa nije ni pitao ni komentarisao. Čitav tok prvog dana sednice, a naročito njen ishod razvili su u meni ideju da podnesem ostavku, jer ne mogu sebi*

---

način možda i nerazumevanja cele situacije, Sapundžija je glasao da. On je bio u veoma teškom stanju kad je došao na sednicu. Bilo je znači 4:2 i onda je njima trebao peti glas, a posljednji je glasao Bogić. I Bogić nije glasao, Bogić jednostavno čuti. Jović je počeo da viče: 'Glasaj za, glasaj protiv, šta je bitno!' i tako dalje. Drao se. Bukvalno se drao. I tu je zemlja visila o svojoj sudbini u tom trenutku, na različite načine. I Bogić nije glasao. I onda je Jović proglasio 4:2, odnosno, nije ni proglasio, nego nije proglasio 5:2 – i tu se sastanak istog trenutka raspao. (<http://www.slobodnaevropa.org/content/article/1045340.html>). Kada se ima u vidu glasanje o ovoj odluci, mora se uzeti u obzir poslovnik Predsedništva SFRJ, čiji je član 45 u stavu 1 za odluke „o neophodnosti, odnosno potrebi donošenja zakona ili drugog propisa o privremenim merama i o proglašenju primene zakona o privremenim merama“ nalagao glasanje dvotrećinskom, a ne prostom većinom.

72 Ovaj deo je preuzet iz: TV Beograd, *Ko izdaje zemlju*, 2. oktobar 1991.

73 V. Kadijević, *Protivudar*, 141–147. – Svedočenje o haotičnim vojnim planovima videti u: D. Vukšić, *JNA i raspad SFR Jugoslavije*, Stara Pazova, 2006, 166–204.

*dozvoliti da kao predsednik sprovodim odluke većine sa kojom se ne slažem, a koje idu na razbijanje zemlje i građanski rat. Kad sam saslušao Veljka, rekao sam da ću sutra, posle sednice, podneti ostavku; da sednica najverovatnije neće odobriti zahtevane mere i to će mi biti jak razlog. Ostaviću vojsci prostor za delovanje. Razgovaraću sa Nenadom Bučinom i sa Jugoslavom Kostićem da postupe isto. Niko ništa nije komentarisao. Razišli smo se.*⁷⁴

– DRUGA SEDNICA, 14. MART 1991. –

BORISAV JOVIĆ:

Pre dva dana smo održali sednicu na kojoj nismo bili u stanju da dosegneмо dogovor o predlogu Štaba Vrhovne komande. Nakon sednice razgovarao sam sa saveznim sekretarom za narodnu odbranu i drugim članovima štaba koji su uzeli učešća u sednici. Oni su me upozorili da oružane snage Jugoslavije nisu u stanju da izvršavaju svoju ustavom predviđenu ulogu – očuvanje nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta zemlje i zaštitu njenog ustavnog poretka – bez odluke jugoslovenskog Predsedništva, odnosno vrhovnog komandanta oružanih snaga.⁷⁵ Stoga sam smatrao nužnim i zapravo ispravnim da se ponovo sastanemo.

JANEZ DRNOVŠEK:

Pokušaću da budem kratak i samo da kažem ono što je ključno, jer mislim da nema potrebe ponavljati ono što je već rečeno nekoliko puta. Govorim o ovim merama uglavnom iz perspektive republike Slovenije, i o onome što bi one značile kada se tiče Slovenije. Postoji velika verovatnoća da bi usvajanje i primena ovih mera vodilo u konflikt u Sloveniji. To bi takođe značilo potpuno prekidanje onih veza koje još uvek postoje. To su činjenice. Kako i zašto smo došli do ove tačke je druga priča, u koju sada nema razloga ulaziti. Takva je situacija danas. Stoga je moja procena da će ove mere izazvati konflikt na slovenačkoj teritoriji i da će ujedno biti odgovoren za potpuni prekid odnosa sa ostatkom zemlje.

Želeo bih takođe da dodam dve tačke. Situacija u Sloveniji je mirna i nema nikakve opasnosti od etničkog ili bilo kakvog drugog konflikta. Kao što sam rekao, mi smo u Sloveniji već doneli određene odluke. Bio je plebiscit, i bile su skupštinske odluke koje se tiču odnosa sa JNA i pitanjima odbrane. U svakom slučaju, ima ozbiljnih i nerešenih pitanja – ima razlika, konflikta. To su pitanja koja se odnose na teritorijalnu odbranu, i naravno na služenje vojnog roka i druga pitanja. Činjenica je da je slovenačka skupština donela određene odluke unilateralno, bez ranijeg dogovora sa federacijom. Glavni razlog tome je verovatno taj što u Sloveniji nema uverenja u mogućnost dogovornog rešenja u ovom trenutku, kontekstu naših uzajamnih odnosa. Činjenica je da su savezne vlasti bile nepristupačne i često nefleksibilne. Stoga je tokom ovih meseci svaki pristup, svaki pokušaj da se nađe dogovorno rešenje, viđen kao nerealistična. Moji pokušaji su tako okarakterisani, kao potpuno nerealistični, i sve u svemu nisu ni razmatrani. Sada smo u situaciji u kojoj ove predložene mere treba da obuhvate i Sloveniju. Šta bi to značilo? Da se slovenačka teritorijalna odbrana razoruža; da se ponište odluke slovenačke skupštine; da bi federacija uspostavila svoj sistem i svoje zakone u Sloveniji – sve bi to izazvalo probleme duž puta konflikta. Sa druge strane, sve glavne odluke su donete demokratski. Tu je plebiscit, tu su ispitivanja javnog mnjenja. Sasvim je sigurno da je to volja većine i slovenačka pozicija. Kada bi imali

74 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 295. – Kadrijević tvrdi da je samo upoznao Jovića sa ishodom posete Moskvi. (*Protivudar*, 147).

75 Utisak Bogića Bogićevića bio je sledeći: *Očito je da su u međuvremenu Jović i Kadrijević obavili neke konsultacije i procijenili da moraju insistirati i na svaki način progurati, s drugim formulacijama, ideju o vanrednom stanju.* (B. Bogićević, *Beznađe zla*, 35).

novi referendum, bilo bi jasno koji bi rezultati bili. Takva je situacija, što je rezultat mnogih godina krize: socio-ekonomske, krize u uzajamnim odnosima, krize Jugoslavije. Svako ima svoj udeo u tome. To je rezultat situacije koja je počela davno pre no što smo mi došli na scenu, ali u kojoj smo se naposljetku našli.

Koja druga rešenja imamo? Ja razumem poziciju Generalštaba, da je iz perspektive JNA stanje teško i da je za njih neprihvatljivo da se praksa koja se ustanovila u jednoj republici proširi na ostale. Realno, to znači kolaps sistema, i to nekontrolisani kolaps, što je opasno. Svi se slažemo sa time. Stoga, moguć je pristup kroz konflikt. Ali moguće je i rešenje kroz dijalog. Ja sam spreman da razgovaram. Ne samo spreman, nego mislim da je to hitno, hitno da Predsedništvo počne sa dijalogom sa Generalštabom i sa JNA – i da se vidi kako da se ova pitanja regulišu sa Slovenijom na miran način. To je moguće u tranzicionom periodu, koje je zapravo već počeo. Slovenija se u mnogim stvarima, de fakto i de jure, odvojila od federalnog sistema. To je gola istina. Treba da počnemo substantivne razgovore kako da nastavimo sa JNA na slovenačkoj teritoriji, u kojoj formi i u kom okviru.

Sva ova pitanja moraju da se stave na sto u sasvim civilizovanom, mirnom i racionalnom duhu, i treba tražiti rešenja koja izbegavaju ovu ili onu haotičnu situaciju i haotičan kolaps. Siguran sam da će, ako se sa ove strane pokazan barem minimum volje da se ova pitanja reše, u Sloveniji biti odgovora i spremnosti da se ova pitanja reše dogovorno. Ovo je jedini put koji ja vidim kao rešenje. Mora da se počne sa diskusijom u pojedinostima, otvoreno i bez igranja taktičkih igara ili takvih stvari, za koje mislim da više nisu nužne. Današnji predlog ne nudi nikakav konstruktivan rezultat kada je reč o Sloveniji već vodi produblivanju konflikta. Pokušajmo da barem zaustavimo stvari ovde, i da se dotaknemo problema uzajamnih odnosa na civilizovan način.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro. Čuli smo sve. Želeo bih samo da kažem da je moja pozicija ista kao i na prethodnoj sednici. Na osnovu onoga što se do sada desilo mogu da kažem da postoji veliki procep između pozicija Štaba vrhovne komande oružanih snaga i Predsedništva Jugoslavije. Dok je Štab kao odgovorno vojno i profesionalno telo ujedinjen u potrebi za predloženim odlukama, Predsedništvo je ostalo podeljeno i nije uspelo da ih usvoji. Stoga zahtevam da se uzme na znanje da ja ne mogu više učestvovati u radu Vrhovne komande dok ona ima takav stav prema oružanim snagama zemlja i dok je tako podeljena i dvolična. Takođe, ne mogu kao predsednik Predsedništva više da sazivam sednice Vrhovne komande u takvim okolnostima, niti da u njima učestvujem dok se okolnosti ne promene. Razumem zašto Mešić i Drnovšek kažu da bi oni isto to uradili da je odluka drugačija. Ali svako ima svoj put. Činjenica je da njih dvojica ne bi učestvovali više u radu da je odluka drugačija; činjenica je takođe da ja ne želim da uzmem učešća u neusvajanju ove odluke.

Dakle jasno je kako stvari stoje. Imajući u vidu izjavu Nenada Bučina na poslednjoj sednici da ni on ne želi da uzme učešća u radu Vrhovne komande pod ovim okolnostima, i Jugoslava Kostića, koji mi je to potvrdio koliko danas, i budući da znate da je za određene odluke Predsedništva kao Vrhovne komande potrebna kvalifikovana većina od šest članova, objavljujem da Vrhovna komanda formalno više nije u stanju da izvršava funkciju vrhovnog organa: rukovođenje i komandovanje oružanim snagama Jugoslavije. Molimo vojno rukovodstvo da ima to na umu. Više se ne mogu oslanjati na mene. Hvala vam. Završavam sednicu.

VASIL TUPURKOVSKI:

Ali sednica se ne može ovako završiti.⁷⁶

76 Vasil Tupurkovski svedoči: *Jović je sazvao drugu sednicu. Opet ju je sazvao preko televizije, dramatično objašnjavajući naciji šta se događa, ko prodaje naciju i tako dalje. Za taj sastanak smo mi obezbedili Drnovšeka. Ja sam tog jutra otišao ravno u Beograd, ne direktno na sednicu, opet je sednica*

JANEZ DRNOVŠEK:

Sednica se ne može ovako završiti.

BORISAV JOVIĆ:

Ko želi da govori?

JANEZ DRNOVŠEK:

Samo zato što nismo usvojili jedan predlog ne znači da nijedan drugi predlog ne može biti usvojen. Prosto smo prosudili da bi u ovakvoj situaciji usvajanje predloženih odluka značio veći rizik od izbijanja građanskog rata od nekih drugih odluka. To sam izjavio, barem za Sloveniju. Stoga su neki od nas za pokušaj da se situacija politički razreši što je pre moguće.

Ne mogu da prihvatim tvoju izjavu. Ti sad sam raspuštaš Predsedništvo ili Vrhovnu komandu, a možeš samo da ponudiš svoju ostavku. Sasvim je moguće da će i drugi to uraditi. I ja sam želeo to da uradim juče, ali sam ipak došao na sednicu da procenim šta treba da uradim. Predlažem da nastavimo sa dijalogom i pokušamo da nađemo politički izlaz iz situacije.

BORISAV JOVIĆ:

Ali Janez, mi znamo gde stojimo. Ti veruješ da bi ove odluke vodile u konflikt i građanski rat – barem što se Slovenije tiče. Ja sa druge strane verujem da je odluka ustavna i legalna. Vaše odluke, one koje ste usvojili, su neustavne i nelegalne. One u stvari vode građanskom ratu i u konflikt.... Po tvom i mom mišljenju, mi smo na putu u građanski rat, tako da ovde ne možemo zajedno da radimo i odlučujemo. Toliko je jasno. Paralisani smo jer ne mislimo na isti način. Možemo debatovati sto godina, i opet ćemo doći na isto. Ako se ova odluka usvoji, ti ideš. Ako se ne usvoji, ja idem. To su posledice, jer očito ne možemo ostati zajedno na taj način.

JANEZ DRNOVŠEK:

Boro, vi svi priznajete pravo na samoopredeljenje i secesiju. To se u Sloveniji već desilo, i mi smo u Sloveniji sigurni da je to izvedeno u legitimnom i legalnom duhu. To je u suštini tačno. Sada vas sve pitam: Treba li da, pošto neko misli da procedura nije ispravna – iako je suština svima jasna – jer nije definisana nigde u postojećoj legislativi, treba li da idemo ka konfrontaciji zbog toga, ka građanskom ratu, u konfrontaciju sa pojedinim republikama i narodom? Ja mislim da to nije ispravno. Ima sukoba, formalnih i legalnih, ali je suština sasvim jasna. Ja pokušavam, i jednima moja uloga ovde je u traganju za putem iz situacije na miran, racionalan i dogovoran način.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Biću vrlo pragmatičan. Ako je tačno ono što Janez kaže, da plebiscit već predstavlja odluku, i da je ona čak formalna, zašto oni ne završe tu proceduru, za 15 dana ili jedan mesec i završe više sa tim? Zašto mučite ostatak zemlje? Ako se usvoji ovaj model, sve će se raspasti na komade.

JANEZ DRNOVŠEK:

Nikoga ja ne mučim. Želim da se nađe smislen izlaz, da ne bi jedni druge maltretirali. Već sam rekao da ne želim da se čitav sistem raspadne i da zbog toga upadnemo u haotičan kolaps sistema. Slažem se, imamo procedure. Mi bi se mogli dogovoriti za 15 dana, ali racionalno i otvoreno – samo ako i vi tako mislite. Ali ne ako se insistira na proceduri koja će nas naterati da se narednih 50 godina svađamo oko toga kako ćemo izaći i normalno funkcionisati.

---

bila popodne, nego u VMA da razgovaram sa Sapundžijom i rekao sam mu: – Rizo, znaš li za šta glasaš? Ti glasaš za vanredno stanje na Kosovu. On je bio na VMA. (<http://www.slobodnaevropa.org>).

VELJKO KADIJEVIĆ:

Na primer, premijer mi je rekao danas da vi prosto ne možete da odete. A sad mi ti kažeš da možete; ali politika svršenog čina je potresla Armiju i sve. I gde smo mi sada?

JANEZ DRNOVŠEK:

Koji premijer?

VELJKO KADIJEVIĆ:

Marković.

BORISAV JOVIĆ:

Pusti sad Markovića.

JANEZ DRNOVŠEK:

Predsedništvo je usvojilo razne predloge i odluke koje je koje je predlagao sekretarijat za narodnu odbranu. U nekim slučajevima se nisam slagao sa njima, kada su se ticale Slovenije. Problem stoga nije u odlukama koje ovo telo nije usvojilo. Problem je očito drugde. Problem je davno počeo. To je verovatno svima jasno. Mi ga nismo počeli. Došli smo u njegovoj završnoj fazi. Ovi odnosi, AVNOJ i sve drugo, su uništeni dugo pre nego što smo mi došli. Bilo je ozbiljnih pokušaja da se spase što se spasti može – federacijom ovakvom ili onakvom, pomakom prema tržišnoj ekonomiji, evropskim integracijama itd. Ali procesi krize su nas uzeli pod svoje, bili su prebrzi, očigledno su bili više ukorenjeni počeli odavno. Iako su odluke ovog tela usvajane onako kako su predložene. U više navrata sam vam govorio, kada je Slovenija u pitanju, da je bolje doći do neke vrste kompromisa nego insistirati sto posto na zahtevima. Zbog ovih apsolutnih rešenja koja su predložena, u Sloveniji su narasle razlike. Ukorenio se otpor i umesto da nam ostane bar nešto, sada smo dotle dogurali da nam ne ostaje ništa.

BORISAV JOVIĆ:

Predsedništvo ni ovoga puta nije postiglo saglasnost.⁷⁷ Nisam spreman nastaviti raspravu o pitanjima koja su vrlo jasna i koja nisu za odlaganje. Stvari idu sve gore i gore, i da nema potrebe da više snosi odgovornost.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Sednica nije završena, budući da nema saopštenja, i da se nastavi sutra ujutro u 10 sati, nakon što svi prespavaju, a on sazove Štab Vrhovne komande radi procjene situacije. Ako ma kakvo saopštenje ide odavde, mi ćemo apsolutno doneti odluku koja će biti takođe javno saopštena.⁷⁸

– TREĆA SEDNICA – 15. MART 1991. –

BORISAV JOVIĆ:

Nastavljamo sa radom, predlažem da prvo čujemo da li drugovi iz vojnog vrha imaju nešto novo da kažu.

STANE BROVET:

Što se tiče predloga, ostajemo pri njemu i nemamo šta da dodamo.

77 Vasil Tupurkovski: *Jović je zatražio da se glasa i mi smo glasanje dobili sa 5:3 protiv. Ovog puta je Sapundžija glasao protiv, Drnovšek je glasao protiv i Bogić je glasao protiv. Znači, sada je bilo obrnuto, mi smo dobili 5:3. Napustili smo sednicu uz njihovo veliko razočarenje, neko je to izrekao.* (<http://www.slobodnaevropa.org/content/article/1045340.html>).

78 Transkript je rekonstruisan na osnovu izvoda koje je preneo Janez Drnovšek, *Escape from Hell*, 245–251.

BORISAV JOVIĆ:

Želim da obavestim članove Predsedništva i članove Vrhovne komande da su naše analize, u Republici Srbiji, posle svega ovoga takve da govore da ako se vojsci vežu ruke u sprečavanju međunacionalnih sukoba i građanskog rata, s obzirom na poziciju srpskog naroda i njegove rasprostranjenosti u drugim republikama i neorganizovanosti, da je položaj srpskog naroda vrlo neugodan. Zbog toga što se Srbija orijentisala na obećanja Predsedništva SFRJ i oružanih snaga da će zaštititi sve nacionalnosti, sve nacije i sve građane od opasnosti od međunacionalnih sukoba, a što ovakvim našim eventualnim stavom ne bi bilo osigurano, naša procena je da bi u ovoj situaciji došlo do masovnih zahteva za srpskom vojskom, za naoružanje srpskog naroda i do stvaranja srpske vojske i da mi tome nećemo moći da stanemo na put. Kakva je perspektiva naše zemlje u toj situaciji i njena sudbina, nije teško predvideti, jer možemo svakog dana situaciju ispustiti iz ruku. Rukovodstvo Srbije ne može da stane ni na čiju drugu stranu osim na stranu svog naroda, i mora obezbediti njegovu odbranu, ako Armija ne bude u stanju da ga brani. Prema tome, situacija je vrlo teška i vrlo delikatna. Ja sam dužan da vas upozorim da je to sudbina koja nas čeka ako nismo u stanju da osiguramo uslove da Armija ravnopravno brani sve narode, sve građane u isto vreme.

STJEPAN MESIĆ:

Ne znam da li treba šta reći, Srbi su isto, kao i drugi naoružani, možda nešto više, zbog poznatih razloga, posebno u Hrvatskoj, proporcionalno. Ali, državu ni jednu još nisu srušili ni pištolji ni šmajseri. Nema države koju su pištolji srušili i nekakvo naoružavanje stanovništva. Amerika je sva naoružana, svi Amerikanci mogu imati oružje, kakvo god žele. Nemam osjećaj da je taj režim jako nestabilan i da su udarili država Minesota protiv Kalifornije i Kalifornija protiv Teksasa. Mislim da su to, ipak, priče za malu djecu. Od tog naoružavanja i od tog sukoba neće biti ništa ako mi riješimo političke probleme. Prema tome, sada stavljati vojsku u pripravnost, zbog toga što ovaj ili onaj ima više pištolja – treba napraviti takvu psihozu da se niko ne osjeća ugrožen, a to se jedino može političkim dogovorom. O svemu drugom možemo pričati šta god hoćemo. Prema tome, prvo ne vjerujem u taj podatak da su jedino Srbi nenaoružani. Srba najviše ima u Armiji, u policiji, po cijelom jugoslavenskom prostoru. I sad, najednom Srbi, jadni i čemerni, nenaoružani, svi ih spalili, svi mrze Srbe, svi samo gledaju ne bi li nekako zaskočili Srbe i uništili ih.

Idemo rješavati naše ekonomske i političke probleme, a onda problem – koliko ko ima pištolja – biće mu preskupo kupovati pištolj, ne znamo koliko košta na „crno“, vjerujem da mu nije tako beznačajna suma, bolje mu je djetetu kupovati cipele i kaput, a ne pištolj. Kada ovaj tada bude morao Zenicu rješavati, „Crvenu zastavu“ i ne znam sve koje radnike koji mu kucaju na vrata. Lako je sada da mu ne daš plaću, a daš mu zastavu. Još jedno vrijeme on može mahati i pjevati, ali neće dugo. Sutra će to svima udariti u glavu. Isto je tako i s hrvatskim zastavama. Kad ne bude imao onaj u Sisku plaću, kad ne bude imao onaj u „Dalmacija cementu“, onaj treći ne znam gdje, ništa mu neće hrvatski grbovi vrijediti. Ali to ne možemo riješiti vojnom opcijom.

BORISAV JOVIĆ:

Stipe, jesi li završio?

STJEPAN MESIĆ:

Jesam.

BORISAV JOVIĆ:

Sada ja tebi da kažem.

STJEPAN MESIĆ:

Slobodno reci.

BORISAV JOVIĆ:

Da ti dobro čuješ šta ću ja tebi da kažem: Da ste vi izvršili suspenziju saveznih zakona na svojoj teritoriji, protiv Ustava Jugoslavije i protiv vaših prava, i da ste time ugrozili prava srpskog naroda koji je zaštićen saveznim zakonima na vašoj teritoriji. I drugo, da ste vi uvezli nezakonito oružje i podelili hrvatskom narodu da se bije sa srpskim narodom. A mi ne tražimo da srpski narod živi u Srbiji nego da živi u Jugoslaviji, ukoliko vi ostanete, s tim da ima prava koja Ustav Jugoslavije garantuje. A ako se to ne može, onda on ima pravo da traži svoja prava na drugi način. A to što ti meni držiš teorije, i svima nama, odgovori ti na pitanje: da li ti smatraš da je za ovu zemlju normalno da vi suspendujete sve savezne zakone na vašoj teritoriji, nezavisno od toga šta drugi narodi misle i nezavisno od toga što se drugi narodi s tim ne slažu?

Srpski narod u Hrvatskoj se sa tim ne slaže, na slažu se druge republike da tako postupite, i danas smatrate da imate pravo da uvozite nezakonito oružje, protiv Ustava i Zakona Jugoslavije, i da to zadržite tako kako je i da vodite u građanski rat, a ne da mi držiš teorije o ne znam čemu.

STJEPAN MESIĆ:

Boro, imam samo dvije riječi. Jedno, da su to besmislice, a drugo, sjetite se što je napravljeno na Kosovu, što je okončano na Kosovu i sjetite se da su i Albanci narod.

BORISAV JOVIĆ:

Ako ti smatraš da odluka Skupštine Kosova da se proglašava za republiku i da ta skupština postane Skupština republike, ako ti smatraš da je to u redu, onda se mi razlikujemo u tome, to ni po Ustavu Jugoslavije, ni po Ustavu Srbije nije moguće.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja garantujem, drugovi, ovde, prošli put sam rekao istinu. Ustavni poredak na Kosovu ne postoji. Čak mogu da kažem da su ponašanja ne samo neustavna, nego i nemoralna. Ako neko misli da zbog škole i zbog toga što u školama ljudi ne prihvataju program, zbog toga treba da ostanu bez plate, ja bih rekao koji program. A zašto sam ja ovde, da li je ustavno što sam ja ovde? Ako nije tako, proverite. Plate su 5:1. Ako 5 dinara primi Srbin, Albanac 1, ako ga i primi. Oterani su tenkovima ljudi iz škola, deca su otišla plaćući. Proverite u Podujevu.

BLAGOJE ADŽIĆ:

Ja moram da kažem da to nije istina.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Ja nisam mislio na Armiju. Ja samo garantujem da je bilo toga.

BLAGOJE ADŽIĆ:

To je neistina, najblaže rečeno.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Nema niko tenkove osim vojske.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Možda sam ja pogrešio.

VELJKO KADIJEVIĆ:

To je druga stvar, ali tenkove osim vojske nema niko.

RIZA SAPUNDŽIJU:

Možda to nije neki tenk, možda je to nešto drugo, to je slabost u mom izražavanju.⁷⁹

79 Ovaj deo je preuzet iz: TV Beograd, *Ko izdaje zemlju*, 2. oktobar 1991.

JANEZ DRNOVŠEK:

Sinoć sam i danas, ujutro, napravio konsultacije razgovora sa političkim rukovodstvom Slovenije i mogu da prenesem gledanja koja su, približno, na istoj liniji kao što su bili i moji stavovi juče. Kao prvo, izlaz iz ove situacije vidimo u maksimalnom inteziviranju političkog dijaloga da se, istovremeno, napravi tajm-aut, da sva republička rukovodstva pristanu na to i da prestanu sa međusobnim napadima i optuživanjima, da svi pokušamo da se otvoreno, po svim pitanjima, dogovorimo, uključujući o tome gde i na koji način sprovesti referendume, ako ne nađemo drukčije rešenje, da se istovremeno, sve republike založe i daju garancije svim građanima na svojim teritorijama, da niko neće biti ni maltretiran, niti na bilo koji način ugrožen.

Kao drugo, i Slovenija je spremna da razmotri i da pokuša da razreši finansijsko stanje, pitanje finansiranja Jugoslovenske narodne armije, kako bi se sprečio raspad sistema zbog nedostatka finansijskih sredstava, iako je celokupna finansijska situacija vrlo teška, ali postoji svest o tome da treba rešiti adekvatno i pitanje finansiranja Jugoslovenske narodne armije. Kao sledeće, juče sam govorio o tome, Slovenija je već neke svoje odluke donela. To je – plebiscit, skupštinske odluke, ustavni amandmani. Na osnovu ovih odluka, koje su već uspostavile neka specifična rešenja u Sloveniji, spremna je da sva otvorena pitanja reguliše sa drugima i to na takav način da nikome neće biti na štetu, sporazumno, i da se uvažavaju interesi svih. Ali, jasno je da Slovenija ne može odustati od nekih svojih opredeljenja i nekih odluka koje su bile donete uz najšire izjašnjavaње ljudi. Jasno je da je spremna, na toj osnovi, da razgovara i o svim oblicima i vezama sa drugim republikama i narodima u Jugoslaviji.

Što se tiče ovih mera, koje su predložene, ne bih se i danas mogao složiti sa njima, jer mislim i procenjujem da i one vode u građanski rat. Ako je cilj njihovog predlaganja sprečavanje građanskog rata, u jednom obliku, one vode u građanski rat, s druge strane. Radi se samo o tome na koji način će on biti početak. Mi smo uvereni da se jugoslovenski problemi ne mogu rešiti silom, vojskom, sa bilo kakvim merama, nego samo politički. Bilo ko da je to – ili neki narod, ili republika u tom slučaju, ako JNA počne sa primenom nekih vojnih mera u okviru Jugoslavije, sigurni smo da bi to bilo nagore rešenje i da bi to završilo na najgori mogući način. Ja polazim od toga i nadam se da su poslednji događaji, pa i ove naše sednice, doprineli tome da kod svih nas postoji svest da smo na ivici, da treba prestati sa taktiziranjem i pokušati da rešimo ovu situaciju sa jednim dogovorom. Ali, ako se krene sada sa nekim merama protiv nekoga, onaj drugi će odgovoriti na to, kad počne jednom konflikt, onda je kraj političkog dogovaranja, a onda će posledice biti katastrofalne. Dok to još nije počeo, imamo još mogućnosti da to politički rešavamo.

VASIL TUPURKOVSKI:

Možda je tačno da smo suočeni sa dve alternative, a možda i više. Pod jedan, da bi bez donošenja ovih mera izbilo građanski rat, i drugo, da posle usvajanja ovih mera izbije građanski rat. Ja sam da prihvatimo prvi rizik i da otvorimo perspektivu razrešenja tih problema i političkog dogovaranja.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Mislim da treba da donesemo odluku koja neće izazvati još veće političke podjele i sukobe u ionako teškoj situaciji u zemlji i da kažemo da, u slučaju međunacionalnog sukoba i građanskog rata, Predsedništvo SFRJ će doneti odluku o angažovanju JNA.⁸⁰

80 Pritisci na Bogićevića su se nastavili između sednica: *Između ostalih, pozvao me je Jović. Ja nisam mogao vjerovati da čovjek u tim godinama počinje da plače. Ja tom njegovom pritisku, kao i desetina, stotinama drugih telefonskih, pismenih, usmenih, nisam podlegao. Nisam se nikada dvoumio, nisam se kolebao, nisam nikada imao drugo rješenje. Kuće, vile, olakšice, beneficije su se podrazumijevale. Ti prijedlozi su dolazili od izaslanika, ono kao prijateljski, dođe vam se na kafu i kažu:*

NENAD BUČIN:

Trenutna sposobnost, trenutna mobilnost oružanih snaga stoje u raskoraku sa evidentnim potrebama koje smo mi u vidu narednih naloga i zadataka postavljali oružanim snagama i u tom smislu čini mi se neophodnim da se to dvoje uskladi. Da se mobilnost, borbena sposobnost, pripravnost oružanih snaga dovedu u sklad sa evidentnim potrebama.

BLAGOJE ADŽIĆ:

Da kažem, da sam juče, kada je odlučeno da se sednica nastavi danas, očekivao da bi ta sednica ponudila neko rešenje. Zapravo, bio bih zadovoljan, recimo, da su drugovi danas prinudili da Slovenija zamrzne svoju odluku o neupućivanju regruta u Jugoslovensku narodnu armiju i da se ovde reklo da će regruti normalno otići u vojsku. Bio bih zadovoljan da je Hrvatska ponudila da pokupi naoružanje, da se stavi pod kontrolu, kako je to bilo dogovoreno u vezi sa sprovođenjem Naredbe. Bio bih zadovoljan da je Slovenija rasformirala Štab Teritorijalne odbrane, koji je nelegalno formirala, stvarajući paralelnu vojsku Republike Slovenije. Onda bi se, svakako, moglo razgovarati o jednoj varijanti drugova iz Predsedništva da se pristupi rešavanju pitanja na jedan drugi način.

Sigurno, sa takvom ponudom izvršenja dosadašnjih odluka Predsedništva i SIV-a, mogla bi se, svakako, aplauzom prihvatiti odluka Predsedništva da se pristupi organizovanim intenzivnim političkim razgovorima za rešavanje jugoslovenske krize, Bez toga, to su samo priče i zamajavanja „za malu djecu“. Umesto toga, nudi nam se – rekao bih, milostinja – kao, sastaćemo se, pa ćemo vam dati da preživite. Drugovi moji, nismo mi ovde došli da se borimo za golu egzistenciju. Ovde smo zato da branimo Jugoslaviju i da obezbedimo miran izlazak iz jugoslovenske krize, to što ovde mnogi neće da shvate.

Sledeće, ovde se iznosi – kome preti opasnost od pištolja, pa i od automata. To su nekad bila penkala, ako se ne varam. Ne znam za što će nam? I ja se pitam. Jer, ako to oružje u Hrvatskoj – ne treba da se čuva demokratija u Hrvatskoj od hrvatskog naroda, ako se to oružje, kao „pištoljčići i automatčići“ ne može suprotstaviti tenkovima i oružanoj sili Armije i, ako tome nije namenjeno, jer objektivno nema šansu da se suprotstavi, onda se postavlja pitanje – kome je ono namenjeno? Rekao bih da je to oružje namenjeno onim drugima, koji su se naoružali – kako kaže drug Stipe, Srbima, ili će se naoružati – kako kaže drug Jović, Srbi će se naoružati ponovo jer će to oružje samo u međusobnom sukobu dati konkretne rezultate borbe u građanskom ratu i međusobnom istrebljivanju.

Mislim da je vreme, da je stvarno vreme da to ozbiljno shvatimo i da prihvatimo jedno razumno rešenje kojim će se ovim stvarima stati na kraj. Niko ovde ne traži da se legalnim putem ne rešava jugoslovenska kriza i jugoslovenski problemi, i stvarno me mnogo čudi zašto Predsedništvo SFRJ, kao vrhovni komandant, ne može da upotrebi svoj jedini adut koji mu sada stoji na raspolaganju. Jer, kako sam prvi dan rekao, više ga niko ne sluša, niko ne izvršava njihove odluke – da se, na neki način njegova odluka sprovede i da se kriza zemlje reši.

STJEPAN MESIĆ:

Svako nasilno rješavanje ovog problema u Hrvatskoj dovešće do opšte mobilizacije u Hrvatskoj. Ne mobilizacije u bukvalnom smislu – u vojnom smislu – nego nastaje jedan opći trend otpora baš prema Jugoslovenskoj armiji. A, ja želim upravo, to spriječiti.

JANEZ DRNOVŠEK:

U svom uvodnom izlaganju sam pokušao da budem veoma konstruktivan. Mislim da nakon toga ponašanje pojedinih ljudi nije bilo sasvim u redu i nije pomoglo rešavanju

---

– Zašto da se mučiš u nekom stančiću na Novom Beogradu – jer sam ja tada tamo stanovao – kada bi mogao imati neku vilu, pa dobar život, neki račun. Naravno da su to bili izaslanici, meni je bilo jasno kao dan, a ljudi koje ja od ranije poznajem. (<http://www.slobodnaevropa.org/content/Article/1045338.html>).

problema. Čitavo se pitanje može postaviti i ovako – pokušali smo da izbegnemo tu interpretaciju, ali se početno izlaganje predsednika Jovića može interpretirati tako da su ovakve mere i predlozi, u stvari, u funkciji rješavanja nacionalnog pitanja Srba.

BORISAV JOVIĆ:

Ne. To je čista insinucija. Ja sam samo rekao da se neki narodi naoružavaju, a neki ne, i, ako ovako nastavimo, onda će dovesti i do njihovog naoružavanja. Ništa drugo. Nije ni u kakvoj drugoj funkciji, nego i funkciji samoodbrane.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Dozvoli da te pitam, kako može da postoji Jugoslovenska armija ako Slovenci više ne služe vojsku? Jesu li oni posebno privilegovani i zašto?

JANEZ DRNOVŠEK:

Takva je odluka skupštine.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Dobro, hajde da onda sve druge skupštine usvoje istu odluku. Neće više biti vojske, ni Jugoslavije. Očito se to želi.

JANEZ DRNOVŠEK:

Slovenija je spremna da reguliše svoje odnose sa federacijom na svim poljima.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Hajde da ih reguliše, ali ne preko Armije. Samo napred i regulišite, molim vas, ali ne preko Armije.

BORISAV JOVIĆ:

To uključuje i Armiju.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ne dolazi u obzir nikako, sada, razoružavanje, ni pretnje, ni sila – uopšte je to nepotrebno. Niko to ne bi razumeo, ni u Sloveniji, ni u Jugoslaviji, ni u svetu. Ni ja to ne mogu da razumem.

BORISAV JOVIĆ:

Ti ne možeš da razumeš, a mi ne možemo da razumemo politiku svršenog čina. Pričali smo vam sto puta da sve to možete da postignete legalnim putem, a vi idete politikom svršenog čina.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja sam, apsolutno, na tom stanovništvu da pokušamo da se maksimalno intenziviraju ovi razgovori, da ih zaokružimo što pre. Ako ne možemo neka pitanja drugačije da razrešimo, da se ide na referendum.

BORISAV JOVIĆ:

Da privedemo kraju, ako više niko ne traži reč, predlažem da zaključimo sednicu sa konstatacijom da Predsedništvo nije prihvatilo predloge odluka koje je podneo Štab Vrhovne komande o preduzimanju mera pripravnosti oružanih snaga SFRJ i o preduzimanju mera za dovođenje narušenog sistema odbrane zemlje u Ustavom utvrđene okvire. Dozvolite mi, na kraju, da samo kažem – u suštini isto što sam i juče rekao – da je po mom mišljenju ova Odluka duboko pogrešna. Uopšte ne verujem da se radi o nerazumevanju situacije, nego o većinskom shvatanju, ovde u Predsedništvu, da se problemi zemlje ne žele rešavati na način kako je vojska predložila, a to jeste obezbeđivanje mirnog toka raspleta jugoslovenske krize, da je prevladalo shvatanje kod članova Predsedništva – da treba preputiti tok događaja u zemlji na način kako to ide sada, a to znači politikom svršenog čina.

Ovde je bilo jasno rečeno da se, čak, veruje da i jedna i druga opcija vodi u građanski rat. Pa, ako i jedna i druga vode u građanski rat, onda je – po mom shvatanju njihovog razmišljanja – bolje da se ide u građanski rat na način koji njima daje prednost u tom građanskom ratu, nego koji prednost daje nikom drugom, što, za mene može biti logično, ali ne može biti prihvatljivo da Vrhovna komanda oružanih snaga ima takav način rezonovanja. Zbog toga se ograđujem od takvog načina tretiranja problema opstanka zemlje. Moram reći da nikakvu odgovornost za ovo snositi ne mogu, niti mogu snositi posledice za dalji tok stvari. Stvar je svakoga pojedinačno kako će da radi, a ja ni u kom slučaju ne mogu da se ponašam suprotno interesima zemlje i zbog savesti i zbog odgovornosti koju imam pred Jugoslavijom i zato što sam potpisao u Skupštini Jugoslavije izjavu da ću se strogo držati Ustav i Zakona.

Na stranu to što su interesi srpskog naroda i Republike Srbije, kojima pripadam, ovakvim vašim odnosom najdirektnije ugroženi. To na stranu. Ali, interes zemlje u celini je ugrožen i, po mom mišljenju, sa ovakvim ponašanjem Predsedništva mi glavačke idemo u nekontrolisani građanski rat iz koga se nećemo lako izvući. Zbog toga moram da izvučem konsekvence koje iz toga proizilaze, a stvar je svakoga da svoju odgovornost primi na sebe kako hoće.⁸¹

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja bih želeo samo reći da su tvoje interpretacije naših stavova i odluka netačne; da se radi o tome da je većina Predsedništva mišljenja da treba jugoslovensku krizu rešavati mirnim sredstvima, a ne vojnim sredstvima i da u tom smislu treba tumačiti našu većinsku odluku. Dali smo i niz konkretnih predloga kako to da se radi. Mislim da je svaka drugačija interpretacija vrlo nekorektna, netačna, i čak, moglo bi se reći da ima u tom slučaju, sigurno, nekih negativnih namera pozadi, ako se to drukčije interpretira.

BORISAV JOVIĆ:

To što sam ja rekao je vrlo tačno moje ubeđenje i ja na njega imam pravo. Što se tiče sporenja oko toga šta ova odluka znači – dva dana smo to razjašnjavali, a svako može da je tumači na svoj, način, ja imam svoj način tumačenja.

VASIL TUPURKOVSKI:

To je, znači, tvoja diskusija?

BORISAV JOVIĆ:

Da. Zaključili smo na sednici da je odluka dobijena, a ostalo je moj stav.

VASIL TUPURKOVSKI:

U trenutku kada zaključuješ, takođe, takve generalizacije za stavove Predsedništva za mene su, isto, potpuno neprihvatljive. Ako je tvoj stav – imaš pravo na to.

BORISAV JOVIĆ:

Ja govorim – odbijena je odluka, ostalo je moj stav. On nije odluka Predsedništva. Rekao sam da želim da iznesem svoj lični stav u vezi sa situacijom – da vas sutra ne iznenadi. Ja ću taj svoj stav i braniti i snositi konsekvence.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Ako je diskusija završena, i ako je odluka takva – ne znam, da li je odluka takva, mogu li znati?

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Ja bih htio, isto tako, iznijeti ogradu od generalizacije koju je predsednik Jović iznio na kraju, s obzirom da ja ni jednom rečju nisam dovodio u pitanje ustavnu ulogu Armije i

81 Ovaj deo preuzet je iz: J. Drnovšek, *Escape from Hell*, 251–253.

dovođenje u ustavne okvire narušenog sistema. Riječ je, u ovom trenutku, o jednom prijedlogu odluke za pripravnost, kako sam ja tumačio Zakon. A pošto je to – rečeno je prošli put – tehnologija, pripravnost je sastavni dio vanrednog stanja, vanredno stanje se donosi nakon vanrednih prilika, za vanredne prilike treba rasprava o svim argumentima koje imamo. Dakle, generalno, ovakav zaključak ne bih mogao usvojiti.

BORISAV JOVIĆ:

Zaključak je – odluke nisu usvojene. Tu je tačka. Iza toga je moj lični odnos prema ovome. Imate pravo na svoj lični odnos.

NENAD BUĆIN:

Dozvolite da repliciram, iako ovi riječi nisu upućene direktno meni, najmanje meni. Ali, ovo što Bogić priča nema veze sa ovim što mi već dva dana pričamo. Mi, uopšte, sem u startu, nismo govorili o vanrednom stanju. Mi govorimo o povećanoj pripravnosti. Nemojte da toliko zamjenjujete teze.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Nije zamjenjivanje teze.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč drug Veljko Kadrijević.

VELJKO KADIJEVIĆ:

Pošto je odluka donijeta, predlog je dao Štab Vrhovne komande, dao ga je na bazi, kao što sam rekao u početku izlaganja, ne momentalnog stanja, niti nekih momentalnih procena, nego višegodišnjih procena koje su, na žalost, u našim predviđanjima se ostvarivale upravo tako kako smo rekli, i sa samo jednom korekcijom. Išli su nešto malo brže vremenski nego što smo to rekli. Naši predlozi su u sudbinskom trenutku ove zemlje.

Pored toga, oni su već ugledali svetlost dana, mada, što se tiče našeg opredeljenja, ta činjenica neće imati nikakav utjecaj, ali su ugledali svetlost dana, što je samo jedan od dokaza gde smo. Čak tu, u zatvorenom objektu Vrhovne komande. Mi kao vojska ćemo iz toga izvući pouke.

Štab Vrhovne komande obaveštava da uzima sebi pravo i obavezu da odmah nakon ove odluke proceni situaciju i povuče konsekvence koje iz nje proizlaze.

BORISAV JOVIĆ:

Zaključujem sednicu.⁸²

*****

Po okončanju sednice državni udar je lebdeo u vazduhu. Borisav Jović se iste noći obratio javnosti govorom u kojem je dao ostavku na mesto predsednika Predsedništva i istakao da se zemlja nalazi u kritičnoj fazi raspada putem politike svršenog čina koju sistematski sprovode separatističke snage, ne uvažavajući ni ustavni sistem zemlje ni nacionalna ni građanska prava drugih. *To preti da nas odvede u direktna međunacionalna sukobljavanja i građanski rat. Suočen sa činjenicom da je u Predsedništvu SFRJ prevladao odnos snaga koji ne vodi računa o suverenitetu, nezavisnosti i teritorijalnoj celokupnosti zemlje, koji je orijentisan na podršku raspadu zemlje na neustavan i nedemokratski način, koji nastoji vezati ruke Jugoslovenskoj narodnoj armiji kao poslednjoj jugoslovenskoj instituciji koja bi mogla da obezbedi uslove za miran i demokratski rasplet krize, a imajući u vidu zakletvu koju sam podneo prilikom preuzimanja dužnosti, obaveštavam javnost da nisam u stanju da budem saučesnik u takvim odlukama koje doprinose raspadu zemlje sa mogućim katastrofalnim posledicama za naše*

82 Ovaj deo preuzet je iz: B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 302–304.

građane i narode. Odlučio sam stoga da podnesem ostavku na dužnost, verujući da je to najpoštenije, a u skladu je sa mojom savešću.⁸³

Sutradan, 16. marta, ostavke su podneli i Nenad Bućin i Jugoslav Kostić, pa je ostatak okrnjenog Predsedništva održao sednicu pod predsedavanjem potpredsednika Stjepana Mesića čiji kratak izvod donosi Janez Drnovšek, a opširno komentariše Vasil Tupurkovski.⁸⁴

VASIL TUPURKOVSKI:

Mislim da moramo da procenimo objašnjenje koje je predsednik Predsedništva Jović dao u izjavi na televiziji kojom je objasnio svoju ličnu odluku. Ja bih se potpuno distancirao od njegovog objašnjenja situacije unutar Predsedništva, sa kojim hoće da demonstira neizbežan raspad zemlje kao posledicu aktivnosti Predsedništva.

STJEPAN MESIĆ:

Ante, jesu li ambasadori u toku?

ANTE MARKOVIĆ:

U toku? Što bi bili u toku? Ti znaš da se oni uključuju na kraju filma?

STJEPAN MESIĆ:

Nećeš poverovati, i ja isto. (Opšti smeh).

RIZA SAPUNDŽIJU:

Svi filmovi imaju hepi end.

STJEPAN MESIĆ:

I svi ratovi se završavaju mirom.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja bih takođe hteo da se distanciram od onoga što je Jović rekao u svojoj izjavi o ostavci. To se desilo posle nastojanja da sasvim diktatorski vodi sednice Predsedništva,

83 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 304–306.

84 Vasil Tupurkovski: *Ja ću vam tačno reći šta se dogodilo. Mi smo potpuno jasno razumeli da je ostavka uvod u takozvani haos, jer nema državnog Predsedništva, čime bi i legitimna armija morala da preduzme korake. Nema vrhovnog komandanta, nema šefa države, nastalo je jedno posebno stanje. Ja sam odmah nakon saopštenja Jovića da je podneo ostavku napisao njemu faks da po poslovniku na inicijativu člana Predsedništva on mora da sazove Predsedništvo, mora da sazove sednicu Predsedništva. Poslao sam mu faks i on se javio telefonom, jer verbalno to ne bi ništa značilo, znao sam tačno šta će se dogoditi. Čim sam ja dobio vezu sa njim, on je, prije nego što sam ja bilo šta rekao, rekao: 'Vasile, nemoj ovo da mi činiš'. A šta je to značilo? To je značilo da mora da sazove sednicu. Pošto je bio u ostavci, jasno je bilo ko će voditi tu sednicu – potpredsednik, a potpredsednik je bio Mesić. Ali, to nije najvažnije, najvažnije je da smo mi onemogućili da se shvati da Predsedništva nema i došlo je do sednice – petero članova Predsedništva. Mi smo pozvali ministra odbrane, nije došao. Pozvali ministra unutrašnjih poslova, generala Gračanina, nije došao. Ali je došao premijer Marković i došao je ministar spoljnih poslova Lončar. Mi na toj sednici nismo imali tehničku podršku, nije bilo nikoga da uključi mikrofone, nije bilo nikoga da stenografiše, nije bilo blokova, nije bilo olovki, ali smo sednicu održali. Na toj sednici smo se mi dogovorili da ja odmah sazovem press-konferenciju. I sutradan, znači četrnaestog, u Međunarodnom pres-centru u Beogradu se okupio neviđen broj novinara, inostranih i domaćih. Ja sam održao pres konferenciju na kojoj sam saopštio da Predsedništvo deluje, da je u punom sastavu, da su ljudi u ostavci samo u ostavci i da oni ne mogu automatski da se sklone iz Predsedništva od odluke parlamenta da im usvoji ostavke, da na našu sednicu nije došao ministar odbrane, da ćemo mi preduzeti mere, ali da Predsedništvo funkcioniše. Nakon toga, to bi bio klasični državni udar, vojni udar, a ne intervencija kada je zemlja u haosu zato što nema Predsedništva – i vojska je odmah odustala. Oni su znali da takav udar ne mogu da izvrše. (<http://www.slobodn-evropa.org/content/article/1045340.html>).*

posebno u poslednje vreme. I druga stvar koju imam da primetim je kako lako oni sada daju ostavke iz jugoslovenske federacije. Najbrži da daju ostavku su oni koji su najviše govorili u njen prilog. Očigledno samo dotle dok je služila njima i njihovim interesima. Nisu sposobni da prepoznaju da u ovoj federaciji postoje različiti interesi raznih republika i naroda i da svi ti interesi moraju biti poštovani, a sopstveni ponekad i potisnuti.⁸⁵

*****

Predsedništvo je sa ove sednice izdalo sledeće saopštenje: *Predsedništvo SFRJ je na današnjoj sednici kojoj je predsedavao potpredsednik Stjepan Mesić razmatralo položaj i zadatke Predsedništva SFRJ u aktuelnoj političkoj situaciji i povodom ostavke predsednika Predsedništva SFRJ, dr Borisava Jovića. Sednica je zakazana na zahtev člana Predsedništva SFRJ dr Vasila Tupurkovskog, na osnovu člana 25. stav 1 poslovnika o radu Predsedništva SFRJ, po ovlašćenju predsednika Predsedništva SFRJ dr Borisava Jovića, sazvaio potpredsednik Predsedništva SFRJ Stjepan Mesić.⁸⁶ Na sednicu su pozvani svi članovi Predsedništva SFRJ. U radu sednice Predsedništva SFRJ učestvovali su predsednik Skupštine SFRJ i predsednik Saveznog izvršnog veća. Vršeci svoje ustavne nadležnosti i odgovornosti, i polazeći od objektivno složenih problema u zemlji, Predsedništvo je i ovoga puta potvrdilo da ih je moguće razrešiti samo na demokratski način. U tom smislu Predsedništvo SFRJ insistira da se intenziviraju razgovori o budućem uređenju jugoslovenske zajednice i zahteva da i republike i pokrajine, odnosno njihovi predstavnici, kao i organi federacije daju svoj doprinos demokratskom i ravnopravnom dijalogu i efikasnijem dogovaranju o uređenju odnosa i zajedničkih interesa u jugoslovenskoj zajednici. S tim u vezi, Predsedništvo SFRJ podržalo je napore SIV-a da obezbedi izvršavanje neophodnih funkcija federacije u prelaznom periodu. Predsedništvo SFRJ smatra ostavku predsednika Predsedništva ličnim činom. Međutim, Predsedništvo SFRJ ne prihvata ocene date u obrazloženju ostavke. Na sednici Predsedništva SFRJ u funkciji Vrhovne komande 12, 14. i 15. marta 1991. godine, Predsedništvo SFRJ, uvažavajući ocene Štaba Vrhovne komande o teškoj situaciji u zemlji, na demokratski način se opredelilo za primenu političkih sredstava i demokratskog dijaloga između legitimnih subjekata u zemlji i republika, kao jedino realnog puta za prevazilaženje te situacije u skladu sa interesima i civilizacijskim potrebama naših građana, naroda i narodnosti i republika i pokrajina.*

Predsedništvo SFRJ je uvereno i aktivno će raditi u skladu sa svojim ustavnim nadležnostima na tome, da samo povratak demokratskom dijalogu, uz smirivanje političkih i nacionalnih tenzija kao i propagandnog rata, može u ovom trenutku da omogući miran i ustavan rasplet krize. Predsedništvo SFRJ će zatražiti sazivanje Skupštine SFRJ da bi je obavestilo o razgovorima o budućim odnosima u jugoslovenskoj zajednici i nastaloj situaciji u zemlji. Predsedništvo SFRJ je takođe, zaključilo da što pre održi sednicu uz učešće predsednika republika, odnosno predsednika predsedništva republika i autonomnih pokrajina o aktuelnoj političkoj situaciji u zemlji.⁸⁷

O daljim planovima vojnog vrha i predstavnika Srbije, sliku daje dnevnička zabeleška Borisava Jovića za 17. mart: *Uveče oko 19 časova Veljko Kadjević zove mene i Slobodana Miloševića da hitno dođemo. Treba da nas obaveste o odluci šta će raditi. Ustvari, da iznesu varijante šta bi mogli da rade. Nije jasno da li nas obaveštavaju ili konsultuju. Prisustvuju Kadjević, Adžić i Stane Brovet. Prvo izlaže Stane Brovet. Možda ceo sat. Ono što su morali da procenjuju mnogo pre nego što su se, kako nam je bar saopštio, odlučili na vojni udar. Prema onome što Brovet izlaže i nema nikakvog vojnog udara. Ima samo eventualnih varijanata oduzimanja oružja Hrvatima i dovođenja u ustavne okvire teritorijalne odbrane u Sloveniji, ali ni o njima ništa nije odlučeno. Tek se razmatraju moguće varijante. Prave etapa ove varijante je blaža,*

85 J. Drnovšek, *Escape from Hell*, 253–4.

86 Poslovnik o radu Predsedništva SFRJ

87 „Borba“, 17. mart 1991.

skoro bez upotrebe sile, druga sa upotrebom sile. I jedna i druga se neizbežno svode na drugu etapu, i to sa fatalnim posledicama. Njena primena, prema analizi vojnog vrha, vodi u raspad zemlje, građanski rat i potpunu međunarodnu izolaciju uz gubljenje legitimiteta vlasti i potpuno neizvesnu perspektivu kako da se izađe iz ćorsokaka. Analiza je takva da prosto sugerise da se ne ide u takve rizike. Prema drugoj varijanti dižu se ruke od nasilnog izvršavanja Naredbe i obećavaju se narodu neke verbalne garancije da će biti sprečen građanski rat i nasilje. Evo šta su meni i Slobodanu tada, 17.3.1991. dakle dva dana pošto sam podneo ostavku da bih njima ostavio slobodan prostor da deluju i četiri dana otkako su nam saopštili da su se odlučili na vojni udar, u kabinetu Kadijevića izložili Veljko, Brovet i Adžić. Ovo su moje autentične zabeleške:

VELJKO KADIJEVIĆ:

O akciji koju bismo preduzeli obavestiće vas Brovet i Adžić.

STANE BROVET:

Cilj akcije je ostvarivanje promena demokratskim putem. Preduslov je funkcionisanje sistema. Akcija je razrađena u dve varijante, s tim što prva varijanta ima dve moguće etape.

Prva varijanta

Prava etapa prve varijante podrazumeva izvođenje sve na bazi Ustava i Zakona. Sa drži sledeće radnje koje se izvode postupno: podizanje borbene gotovosti, mobilizacija, ultimatum sa rokovima izvršenja saveznim i republičkim organima (za povraćaj oružja, razoružanje paravojnih organizacija, upućivanjem regruta, uključivanje TO Slovenije u OS i finansiranje armije); podvarijanta: izvršenje bez ultimatumu. Ukoliko organi postupe po zahtevu, cilj je postignut (uključujući i uzimanje oružja ili stavljanje pod zajedničku kontrolu). Takvim postupkom JNA bi ispunila svoje zadatke. Ako odbiju sve, ili većinu, ili ako se suprotstave upotrebom sile prelazi se u II etapu.

Druga etapa sadrži: Blokadu vlasti [*ne govori koji vlasti. Valjda one koja ih ometa – prim. B.J.; Vojnu upravu; Upotrebu sile. Procena verovatnog razvoja: Prva etapa odvijala bi se u okviru Ustava, s tim što bi se odrazilo na sledeći način: Predsedništvo SFRJ ne može više donositi punopravne odluke [Napomena B.J.: *polazi se od paralize koja je izazvana mojom ostavkom, ostavkama Bućina i Kostića i izjavom Slobodana Miloševića da Srbija neće učestvovati u radu Predsedništva SFRJ niti priznavati njegove odluke*]. Savezna skupština namerava da otvori raspravu o Vojnoj komandi (na sednici zakazanoj za 27. III). Ta rasprava može okončati pozitivno ako akcija bude tekla uspešno, a negativno ako se iskomplikuje, posebno ako bi nastupila II etapa. Moguće je u tom slučaju da zasedanja i ne bude.*

Moguće je da Slovenija, Hrvatska i Makedonija odmah povuku delegate i dovedu u pitanje postojanje Skupštine SFRJ, a time i SFRJ. SIV je već danas zakazao sednicu sa kolegijumom SSNO, što je od strane vojske odbijeno. Niko neće ići na tu sednicu. Zavisno od razvoja situacije, SIV može postaviti pitanje razrešenja Kadijevića. Može se ograditi od akcije i tražiti reorganizaciju organa JNA u smislu izvođenja reformi, sa istim ciljem (smenjivanje). Hrvatska i Slovenija će odbiti zahteve u celini ili delimično. Vodiće taktiku odugovlačenja. U Hrvatskoj je moguć oružani otpor. Pokrenuće inicijativu za smenu Kadijevića i Adžića. Mobilisaće policiju. Pokrenuće međunarodnu aktivnost protiv JNA. Makedonija i Bosna i Hercegovina daće podršku ostatku Predsedništva SFRJ i SIV-a i solidarisaće se sa Hrvatskom i Slovenijom.

U Srbiji i Crnoj Gori opozicija će razviti antiarmijsko raspoloženje, tvrdeći da je to u funkciji rušenja demokratije i očuvanja postojeće vlasti u Srbiji. Inostrana propaganda će ojačati negativne ocene, ucene i pretnje. Emigracija će priređivati demonstracije i pripremati se za dolazak u zemlju. Ako se pređe na II etapu, što je verovatno, tj. na rušenje vlasti, sve bi se nastavilo, ali bi se dalje komplikovalo. Predsedništvo SFRJ bi bilo paralisano. Skupština SFRJ bi nastavila da suspenduje rad Štaba Vrhovne komande. Ako u tome bude

sprečena, onda će početi povlačenje delegata, dovešće se u pitanje opstanak zemlje i započet će otcepljenje.

SIV će odbiti da vrši funkcije po zahtevu Štaba Vrhovne komande, razbiće se ili će preći u inostranstvo i otuda organizovati rad protiv Štaba i spremati protivudar. Četiri republike neće hteti da izvršavaju naloge Štaba. Proglasiće Štab nelegalnim. Razviće propagandu protiv Štaba i izvršiće mobilizaciju policije i TO u samoodbrani. Pozvaće stanovništvo na otpor i radiće na kompromitovanju JNA kao okupatorske sile. Proglasiće definitivno otcepljenje, pružiće vojni otpor i tražiće stranu vojnu pomoć. U Makedoniji bi se odvijala paralelna pobuna Albanaca. Na Kosovu i Metohiji bi se digao ustanak Albanaca i bilo bi proglašeno priključenje Albaniji. U Bosni i Hercegovini Hrvati bi se pridružili oružanoj armiji – otporu Hrvatske, a verovatno i Muslimani. Nije isključena eskalacija krupnijih međunacionalnih sukoba.

U Srbiji opozicija bi nastojala da iskoristi situaciju za obaranje legalne vlasti. Sve snage sem SK-PJ, SPS i SK CG delovale bi protiv vlasti. Moguće je formiranje antikomunističkog fronta formiranog uz pomoć inostranstva. Iz inostranstva bi se mogle očekivati i osude od stranih vlada, rezolucije – osude OUN i evropskih institucija. Takođe, prekid diplomatskih, ekonomskih i drugih odnosa, prekid finansijskih tokova i zaplena imovine u inostranstvu, uključujući i devizne rezerve u stranim bankama. U slučaju građanskog rata verovatna je i vojna blokada, a zavisno od razvoja situacije u krajnjem slučaju moguća je i neka vrsta oružane intervencije.

U tim okolnostima nastupilo bi ozbiljno pogoršanje ekonomskih i političkih prilika i revolt građana protiv nove vlasti. Sve dosadašnje greške bile bi pripisane novoj vlasti. Poseban problem bi bile finansije – zemlja bi bankrotirala. Prekomernom emisijom novca bez realne podloge bila bi izazvana galopirajuća inflacija. Oporavak bi bio vrlo težak i dugotrajan. Višestranački izbori ne bi se mogli održati više godina. Demokratska prava građana morala bi biti suspendovana. Rasplet je neizvestan i mogao bi imati katastrofalne posledice. Strane sile bi nas kvalifikovale kao diktatorski režim.

Najbolja bi bila samo I etapa ove varijante, a ostalo bi usledilo kao protivmere na dokazanu upotrebu sile protiv vojske. Slabost cele zamisli je što se ne može izbeći privredni kolaps, građanski rat i druge teške posledice.

Drugu varijantu izneo je general Blagoje Adžić. Ona polazi od činjenice da Predsedništvo SFRJ nije donelo odluku koju je predlagao vojni vrh, ali da nezavisno od toga vojska ukazuje na svoje ustavne odgovornosti, da će braniti teritorijalni integritet i ustavni poredak zemlje. Deklarativno garantuje narodu mir i sigurnost. Na to su se i opredelili. Takvu proklamaciju moglo je da donese i Predsedništvo bez ikakvih teškoća. Svi bi se, ili barem većina, složili s njom, ali ona ne znači ništa izuzev golog zavaravanja građana. Tu II varijantu neću ovde citirati, ona je objavljena sutradan.⁸⁸

SAOPŠTENJE ŠTABA VRHOVNE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA SFRJ, 19. MART 1991.

Predsedništvo SFRJ, u svojstvu vrhovnog komandanta Oružanih snaga SFRJ, na sednicama održanim 12, 14. i 15. marta 1991. godine, nije prihvatilo predlog Štaba Vrhovne komande da se preduzmu odgovarajuće mere koje bi garantovale sprečavanje međunarodnih oružanih sukoba i građanskog rata i osigurale uslove za miran, demokratski i na Ustavu i zakonima zasnovan rasplet jugoslovenske krize. Polazeći od Ustavom SFRJ utvrđene odgovornosti Oružanih snaga u obezbeđivanju nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalne celokupnosti i Ustavom SFRJ utvrđenog društvenog poretka, Štab Vrhovne komande, kao najviše stručno i profesionalno telo u oblasti rukovođenja i komandovanja Oružanim snagama, izvršio je svestranu procenu nastale situacije i mogućih posledica i saopštava sledeće:

88 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 306–311.

Prvo, Jugoslovenska narodna armija pouzdano će obezbeđivati granice SFRJ od svih oblika ugrožavanja i neće dozvoliti njihovu promenu sve dok se ne postigne i stupi na snagu eventualni dogovor o tome u skladu sa Ustavom SFRJ. Drugo, Jugoslovenska narodna armija ni pod kojim uslovima neće dozvoliti međunacionalne oružane sukobe i građanski rat u Jugoslaviji. Treće, u rešavanju međunacionalnih, međurepubličkih i međustranačkih sporova neće dozvoliti nasilje sa bilo koje strane. Četvrto, moraju se obezbediti normalni uslovi za život i rad Oružanih snaga. To prvenstveno podrazumeva: poštovanje regrutne i drugih oblika vojne obaveze u skladu sa Ustavom SFRJ i saveznim propisima; vraćanje Teritorijalne odbrane u sistem rukovođenja i komandovanja utvrđen Ustavom SFRJ i aktima Predsedništva SFRJ; uredno finansiranje Jugoslovenske narodne armije u skladu sa već preuzetim društvenim obavezama. Peto, budući da Predsedništvo SFRJ nije prihvatilo predlog neophodnih mera za potpuno sprovođenje sopstvene naredbe od 9. januara 1991. godine, Jugoslovenska narodna armija ne može snositi odgovornost za dalje eventualno nelegalno naoružavanje građana i njihovo vojno organizovanje na bilo kom delu jugoslovenske teritorije.

Jugoslovenska narodna armija se, kao ni do sada, neće mešati u političke dogovore o budućnosti zemlje. Štab Vrhovne komande smatra da su navedeni uslovi i mere suštinske pretpostavke za mirno i demokratsko rešenje jugoslovenske krize i postizanja dogovora o budućem uređenju Jugoslavije. Zato će Štab Vrhovne komande istrajati u njihovom obezbeđivanju i sprovođenju.⁸⁹

Tako je, po Borisavu Joviću, okončan pokušaj da se uvođenjem vanrednog stanja utiče na dalji tok raspleta jugoslovenske krize: *Eto to je sve. Ispali su krajnje čudni. Ako su sve analize imali u vidu, još onda kad su nam rekli da su se odlučili za vojni udar, nečasno je kako su se na to odlučili. Ako nisu sve to imali u vidu, onda su neozbiljni. Mi ih nismo terali da vrše vojni udar. Oni su to od nas i kao nameru krili. Ja, na primer, nisam imao pojma da su odluke predložene Vrhovnoj komandi u toj funkciji. Nisam siguran da je slučajno odluka vojske o vojnom udaru meni i Slobodanu saopštena neposredno posle razgovora Kadijevića sa Jazovim i da nije u tom razgovoru Veljko dobio prelomno samopouzdanje. Nisu bili iskreni ni prema meni ni prema Slobodanu, a želeli su da im mi budemo političko pokriće.*⁹⁰ *Kako bilo da bilo, našli smo se u vrlo delikatnoj situaciji. Izgubljena je svaka mogućnost odbrane Jugoslavije. To je definitivno. Odbrana prava srpskog naroda na samoopredeljenje realno je nemoguća bez JNA, jer srpski narod nije naoružan. Naš izlazak iz Predsedništva nije stavio JNA u tu funkciju, a nastala je opasnost da sada njome komanduju separatisti i razbijači Jugoslavije. Zato smo odlučili da se vratim u Predsedništvo. To nije bilo teško jer smo imali apsolutnu većinu i ogromnu podršku u Skupštini Srbije. Skupština je zauzela stav da treba da nastavim vršenje poverene mi funkcije u Predsedništvu SFRJ, iako je usvojila sve moje ocene o stanju u zemlji i u Predsedništvu o kojima sam govorio u podnetom referatu. Čitav događaj u vezi sa mojom ostavkom snažno je odjeknuo i delovao na otrežnjenje republičkog rukovodstva i cele Srbije i srpskog naroda o stvarnom stanju stvari u jugoslovenskom rukovodstvu i položaju srpskog naroda u Jugoslaviji.*⁹¹

89 UN, MKTJ.

90 Ogorčen je bio i Kadijević: *Razlike između vojnog rukovodstva JNA i srpskog rukovodstva, Najznačajnije razlike ispoljile su se početkom marta 1991. Bilo je mnogo pokušaja da se unese razdor među nas.* (V. Kadijević, *Protivudar*, 135). On, međutim, tvrdi da se na pomenutom sastanku „Milošević potpuno složio sa našom ocenom i stavovima, barem tu i na rečima. Sa tim se potpuno složio i Jović, mada je on manje uzimao reč nego Milošević“. (Isto, 150). Za Jovićevo viđenje ovih okolnosti, Kadijević drži da je „bezočna i masovna upotreba“ neistina: *Tvrđnja da sam ja zagarovao 'vojni puč' jeste besramna laž. Istina je suprotna. Slobodan Milošević je u Jovićevoj kancelariji tražio da vojska uzme vlast. Ja sam to odbio.* (Isto, 241.)

91 B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 310–311.

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 108. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, održane 21. marta 1991. sa početkom u 10,00 časova

Prisustvovali su: dr Borisav Jović, predsednik Predsedništva SFRJ; Stjepan Mesić, potpredsednik Predsedništva SFRJ; dr Vasil Tupurkovski, dr Janez Drnovšek, Bogić Bogićević – članovi Predsedništva SFRJ; Jugoslav Kostić, predsednik Predsedništva Autonomne Pokrajine Vojvodine, vrši funkciju člana Predsedništva SFRJ; Slobodan Gligorijević, predsednik Skupštine SFRJ; Ante Marković, predsednik Saveznog izvršnog veća; Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije; Momir Bulatović, predsednik Predsedništva Socijalističke Republike Crne Gore; Alija Izetbegović, predsednik Predsedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine; Kiro Gligorov, predsednik Republike Makedonije; Milan Kučan, predsednik Predsedništva Republike Slovenije, Franjo Tuđman, predsednik Republike Hrvatske; Hisen Kajdomčaj, Anton Stari, generalni sekretar Predsedništva SFRJ; Nikola Stašić, Lazar Vračarić, Slobodan Marinković, Dragan Musulin – iz Predsedništva SFRJ.

(Stenografisali: Jordan Živanović, Stana Gapić, viši debatni stenografi Predsedništva SFRJ, Dragana Stambolija i Olga Jovanović, stenografi Predsedništva SFRJ, Slavica Kostadinović, Zora Zlatković, Milena Vasiljević – viši debatni stenografi Skupštine SFRJ).

Predsedavao: dr BORISAV JOVIĆ, predsednik Predsedništva SFRJ.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da počnemo sa radom. Otvaram 108. sednicu Predsedništva SFRJ. Konstatujem da sednici prisustvuju svi članovi Predsedništva SFRJ, izuzev druga Nenada Bučina, koji se izvinio, jer ne može da prisustvuje današnjoj sednici.⁹² Sednici prisustvuju i drugovi: Slobodan Gligorijević, predsednik Skupštine SFRJ i Ante Marković, predsednik Saveznog izvršnog veća, kao i predsednici republika, odnosno autonomnih pokrajina, koji će, takođe, učestvovati u radu sednice. Na današnjoj sednici treba da razmotrimo dva pitanja:

1. Nastavak razmatranja političke budućnosti zemlje, odnosno sadržaj odnosa u oblasti privrede i narodne odbrane. Tako smo se dogovorili, a ostala pitanja ćemo raspravljati drugi put, iako su pripremljena.

2. Predlog ustavno-pravnog postupka za izdvajanje iz Jugoslavije. Prema dogovoru, Stručna radna grupa je pripremila za današnju sednicu odgovarajuće materijale, koji su blagovremeno dostavljeni.

Da li se slažete sa predloženim dnevnim redom?

STJEPAN MESIĆ:

Ja bih imao dva prethodna pitanja. Prvo, to je ostavka Borisava Jovića, koja je bila na mjesto člana Predsedništva. Ona je problem Srbije i to je riješeno. Ne znam da li je on povukao ostavku, ili je to na drugi način rešeno? Službeno, nemamo ništa. Koliko

92 O sazivanju ove sednice Stjepan Mesić piše: *U takvoj situaciji, dr Tuđman i Kučan 'demokratski izlaz iz političke i državne krize' vide u bezodvlačnom sastanku najviših predstavnika vlasti suverenih republika. Inicijativu su prihvatili i Izetbegović i Gligorov. Sednicu smo sazvali 21. ožujka. Došao je i Jović, a sa njim i Jugoslav Kostić, a Crnogorci su otpisali naivnog Bučina.* (S. Mesić, *Kako smo rušili Jugoslaviju*, 26).

sam iz novina saznao, ostavka nije usvojena. Ali, ostavka je bila i na mjesto predsjednika Predsjedništva, pa molim da, kao prethodno pitanje, to riješimo – ko predsjedava ovom sastanku?

Ukoliko je ostala ostavka Borisa Jovića, mi članovi Predsjedništva bi to sada morali riješiti. Ukoliko on povlači ostavku, to bi morao reći – da li povlači ostavku na mjesto predsjednika. Drugo, da se riješi pitanje Rize Sapundžije, odnosno da mi pokrenemo inicijativu da Ustavni sud to riješi što prije. To se ne tiče ovog momentalnog sastanka, ali bi za sljedeću sjednicu Predsjedništva to morali imati riješeno.

Tu je i pitanje predstavnika Kosova. Predložio bih da to riješimo bez pridruženih gostiju. Ili, ako hoćete, da riješimo zajedno s njima, a da glasaju samo članovi Predsjedništva?

BORISAV JOVIĆ:

Izvolite, ko dalje želi reč?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ne znam o čemu ima da se glasa? Predsedavanje u Predsedništvu SFRJ u ovom terminu od godinu dana – do 15. maja pripada predstavniku Srbije.

STJEPAN MESIĆ:

Ostavku je podnio!

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

On je podneo ostavku na članstvo u Predsedništvu SFRJ i ta mu je ostavka odbijena juče u Skupštini Srbije. Prema tome, tu nema nikakvih dilema, jer predsedavanje Predsedništvu SFRJ pripada Republici Srbiji u ovoj godini.

Pošto je Borisav Jović član Predsedništva SFRJ u ime Republike Srbije, onda je nesumnjivo da on predsedava dok mandat pripada Republici Srbiji. Prema tome, to nije stvar o kojoj bilo ko može da odlučuje.

STJEPAN MESIĆ:

Riječ je o ostavci za predsedavanje.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ja mislim da sam jasan, ako kažem da je on podneo ostavku na članstvo u Predsedništvu, a članstvo u Predsedništvu povlači sve druge njegove prerogative. S obzirom da Srbiji pripada mandat u ovom periodu, onda je to automatski rešeno.

BORISAV JOVIĆ:

Drugovi, vrlo je jasno – ovde se radi o pokušaju nove opstrukcije rada Predsedništva. Nikakvu ostavku Predsedništvu na mesto predsednika, koje bira predsednika, nisam podneo. Nisam podneo nikakvu ostavku na funkciju predsednika Predsedništva, jer ono bira predsednika Predsedništva. Ja to nisam učinio, niti to postoji.

Prema tome, ovde se radi o pokušaju još jednog onemogućavanja rada Predsedništva. Ništa drugo nije u pitanju.

STJEPAN MESIĆ:

Nemam ništa protiv, samo da se konstatira.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Gde je ostavka predsednika Predsedništva?

BORISAV JOVIĆ:

Da vidimo, gde je ostavka?

STJEPAN MESIĆ:

Sve iz novina saznamo. Inače, drugo nismo ni imali.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

To što je u novinama, treba da pitaš novine, ali ovde nema ostavke predsednika Predsedništva. Jedino je Skupština Srbije imala ostavku člana Predsedništva SFRJ iz Srbije. Ona je o tome odlučivala legitimno.

STJEPAN MESIĆ:

Na TV sam to čuo. To nije ni bilo na Skupštini kada sam ja čuo o ostavci.

BORISAV JOVIĆ:

Molim da se izjasne članovi Predsedništva – da li smatraju da to treba da se stavi na dnevni red? Ko je za, molim da se izjasni? Ko je za to da se ovo pitanje, koje je Mesić postavio, stavi na dnevni red i odlučuje o njemu?

VASIL TUPURKOVSKI:

Nisam shvatio da je dao tu inicijativu?

BORISAV JOVIĆ:

Šta je onda postavljeno?

VASIL TUPURKOVSKI:

Ja nisam za to da se stavi na dnevni red, jer smatram da nema razloga. Ali, on je tražio neko razjašnjenje.

STJEPAN MESIĆ:

Ako je ovo – prihvaćam.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Drugo pitanje, ako smem da nastavim, družu predsedniče. Kao što je poznato, Skupština Srbije je preuzela funkcije Skupštine Kosova pre nekoliko meseci. To pitanje je rešavano i predlagano Ustavnom sudu da bude razrešavano. Kao što znate, nije osporeno pravo Skupštine Srbije da preuzme funkcije Skupštine Kosova.⁹³ Prema tome, Skupština

93 Albanski delegati kosovske Skupštine usvojili su 2. jula 1990. godine „ustavnu deklaraciju Kosova kao samostalne i ravnopravne zajednice u sklopu federacije (konfederacije) Jugoslavije, kao ravnopravni subjekt sa ostalim federalnim jedinicama u federaciji (konfederaciji)“. Deklaracija je usvojena na ulici, ispred zgrade Skupštine. Albanci su proglašeni „narodom-nacijom“. Poništena je i saglasnost koju je 23. marta 1989. kosovska Skupština dala na amandmane na ustav Srbije. Odgovor srpskih vlasti usledio je 5. jula. Zbog nelegalnog proglašenja Kosova za republiku, Skupština Srbije donela je Zakon o prestanku rada Skupštine i Izvršnog veća SAP Kosovo. Sve funkcije pokrajinskih organa preuzeli su Skupština i Izvršno veće Srbije. Uvedene su i privremene mere u kosovske medije – dnevni list „Rilindiju“, RTV Prištinu, kao i u rudnike „Kišnica“ i „Novo brdo“. Prilikom donošenja ovih odluka, Skupština se pozvala na članove 1 i 3 ustava Srbije koji su Srbiju određivali kao jedinstvenu državu. Zaposleni Albanci stupili su 9. jula u štrajk, koji je vremenom poprimio masovne razmere. Zatim je Milošević 10. jula održao sastanak sa članovima Predsedništva SFRJ B. Jovićem i V. Tupurkovskim. Zatražio je „ubrzana rešenja“ spornih pitanja o političkoj budućnosti Jugoslavije. Srbija „nikome neće dozvoliti“ menjanje ustava SFRJ neustavnim putem; ustavna rešenja iz 1974. su „najvažniji uzrok teške krize, dezintegracije, međunacionalnih konfrontacija i dubokih podela koje postoje u Jugoslaviji“. Milošević je rekao i da treba omogućiti „legalan put“ da se oni jugoslovenski narodi koji eventualno žele da izađu iz jugoslovenske federacije samostalno izjasne o svojoj budućnosti. (Navedeno prema: „Politika“, 10. jul 1990, 1). Predsedništvo SFRJ zasedalo je 11. jula i podržalo mere Srbije na Kosovu. Sednica je bila izuzetno dramatična. Stipe Šušar, tadašnji predstavnik Hrvatske u ovom telu, i Drnovšek tražili su da se utvrdi da li je srpski zakon o raspuštanju Kosovske Skupštine i vlade u skladu sa Ustavom SFRJ. Jović je pre početka sednice od generalnog sekretara Predsedništva zahtevao da izveštaj stručne službe o tome bude pozitivan po Srbiju, a Milošević je ponovo zahtevao da se odobri upotreba vojske na Kosovu „ako zapne“. Šušar je smatrao da je i proglašenje Kosova za republiku protivustavno, kao i srpski zakon i da ga odmah

Srbije legitimno vrši funkcije Skupštine Kosova. U tom smislu, Skupština je razrešila članstva u Predsedništvu SFRJ Rizu Sapundžiu, vršeći funkciju Skupštine Kosova. Isto tako, razrešila je i Predsedništvo Kosova. Mislim da Hisen Kajdomčaj nema legitimitet da prisustvuje ovom sastanku u svojstvu predsednika Predsedništva Kosova.

STJEPAN MESIĆ:

Da li ima nekakav papir da je neko nas ovde obavijestio službeno, ili je dovoljno da to čujemo samo preko novina?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Mislim da ste vi službeno obavešteni.

STJEPAN MESIĆ:

Molim da mi se pročita taj papir?

BORISAV JOVIĆ:

Molim generalnog sekretara – da li je Predsedništvo SFRJ dobilo službenu informaciju o odlukama Republike Srbije, i, uopšte, kako se ponaša u tim situacijama kada se te odluke donose? Kakva je tu pravna praksa?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Izašao je „Službeni glasnik Srbije“.

STJEPAN MESIĆ:

Šta se mene to tiče.

ANTON STARI:

Predsedništvo je zvanično dobilo obaveštenje od Skupštine Srbije o tome da je doneta odluka o razrešenju člana Predsedništva SFRJ, i to obaveštenje Služba Predsedništva je podelila svim članovima Predsedništva i drugu Rizu Sapundžiu. U odnosu na Zakon o prestanku rada Predsedništva SAP Kosova, Predsedništvo nije zvanično obavešteno.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, možemo konstatovati da smo sada obavešteni i da je Predsedništvo Kosova prestalo sa radom na osnovu Ustava Republike Srbije i Odluke koju je Republika Srbija donela, da nije bio zvanično povučen poziv drugu Kajdomčaju da prisustvuje sednici. Što se mene lično tiče, meni ne smeta da prisustvuje sednici, ali se mora uzeti u obzir ta činjenica da Predsedništvo Kosova više ne postoji.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Inače, po Ustavu Srbije, predsedništva pokrajina ne postoje.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, nećemo praviti komplikacije oko toga, čovek je došao, može da bude prisutan, nema nikakvih problema. Jedino, tu činjenicu primamo k znanju i za buduće ćemo se ravnati prema tome.

---

treba povući. Ako bi kosovska skupština proglasila otepljenje, tu odluku trebalo je da poništi Ustavni sud Jugoslavije. Šuvara su u početku podržali Drnovšek, Tupurkovski, Bogićević i Sapundžiju. Posle celodnevne veoma žučne rasprave, Tupurkovski i Bogićević su promenili stav, pa je izdato službeno saopštenje u kojem su osuđeni separatisti i podržana Srbija: *Predsedništvo SFRJ smatra da je tzv. deklaracija grupe delegata albanske narodnosti, doneta na skupu ispred zgrade Skupštine SAP kosova, nelegalan politički čin kojim se pokušala proglasiti državnost i suverenost Kosova i time promeniti ustavni položaj pokrajine u SR Srbiji i SFRJ. Time je zloupotrebljena funkcija delegata Skupštine SAP Kosova i izražena težnja za majorizacijom na jednonacionalnoj osnovi.* (Navedeno prema: „Politika“, 12. jul 1990, 1).

STJEPAN MESIĆ:

Imam dodatno pitanje. Da li to znači da će Slobodan Milošević imati dva glasa – jedno u ime Kosova, a drugo u ime Srbije, ili samo jedan glas? To bi bilo dobro znati.

BORISAV JOVIĆ:

Slobodan Milošević nema ovde ni jedan glas.

STJEPAN MESIĆ:

Kako nema, ako zastupa Kosovo?

BORISAV JOVIĆ:

Ne zastupa on Kosovo.

STJEPAN MESIĆ:

Ko zastupa Kosovo?

BORISAV JOVIĆ:

Tek će Skupština Srbije da odluči ko zastupa Kosovo. Od Skupštine Srbije ćemo dobiti zvaničan akt ko će zastupati Kosovo u ime Rize Sapundžiju dok ne bude izabran novi član Predsedništva. Mislim da si sada zadovoljan.

JANEZ DRNOVŠEK:

Da ne raspravljamo o tome – da li je ustavno ili ne, predlažem da se ispita ustavnost ovih razrešenja, normalno po važećoj proceduri, koju smo više puta inicirali – prema Ustavnom sudu.

BORISAV JOVIĆ:

Mislim da se to može prihvatiti, ali bi želeo da kažem, koliko sam obavešten, a to može generalni sekretar da proveri, da se pred Ustavnim sudom Jugoslavije nalazi čitav predmet ustavnosti zakona po kojima je Skupština Republike preuzela nadležnosti Skupštine Kosova. Od te odluke Ustavnog suda zavisi sve. Ako se taj Zakon dovede u pitanje, onda je jedna situacija; ako se ne dovede u pitanje, onda je druga situacija. Prema tome, pojedinačne – ove stvari – zavise od globalne odluke. Ako hoćete, može se to i pojedinačno pitati.

STJEPAN MESIĆ:

Ja mislim da dâ.

HISEN KAJDOMČAJ:

Druže predsedniče, molim i Vas i ostale učesnike da mi omogućite, makar sada, za početak, da kažem nekoliko reči u vezi sa ovim o čemu razgovaramo. Odmah da kažem da se zahvaljujem što smatrate da vam ne smeta moje prisustvo ovde. Ali, ne bih želeo da ovde samo formalno prisustvujem, ukoliko ne mogu učestvovati u radu proširene sednice. No, otom-potom. Ako mi dozvolite, rekao bih nekoliko stvari, za početak, o čemu razgovaramo.

BORISAV JOVIĆ:

Oko čega?

HISEN KAJDOMČAJ:

Oko našeg učešća, našeg smenjivanja, učešća Rize i predloženom dnevnom redu.

BORISAV JOVIĆ:

To ne možemo sada raspravljati, imamo dnevni red. Mislim da je to problem Ustavnog suda i da se to može tamo raspravljati, jer Predsedništvo nije uopšte to postavilo na dnevni red, niti je nadležno. Mislim da, umesto da radimo na pripremi Ustava, što treba da radimo, ne bi trebali da raspravljamo nešto, o čemu mi uopšte ne možemo da odlučimo.

HISEN KAJDOMČAJ:

Ali, mi smo deo Jugoslavije, valjda s punim pravom možemo baš o tome da kažemo.

BORISAV JOVIĆ:

Sve je u redu, samo nije nadležnost ove institucije.

HISEN KAJDOMČAJ:

Pa mogu li onda u vezi sa ovim, o čemu razgovaramo, da kažem, makar tri-četiri rečenice?

BORISAV JOVIĆ:

To je stvar Predsedništva – da se dogovorimo. Ja sam za to da radimo po dnevnom redu. Da li će Predsedništvo prihvatiti da i u vezi sa dnevnim redom nešto govoriš, s obzirom na ovu situaciju, to je stvar Predsedništva, a meni lično ne bi smetalo ništa, ali, da mi promenimo dnevni red i da raspravljamo o drugom pitanju, ja se s tim ne slažem. Ne slažem se, jer smo mi, ko zna koliko sednica upropastili zbog takvih stvari. Nemamo više vremena za te stvari. Rekli smo – to se raspravlja na Ustavnom sudu. Može ko god hoće da dâ dopunski zahtev da raspravlja na Ustavnom sudu. Oni koji su nadležni, neka odluče.

HISEN KAJDOMČAJ:

U tom Ustavnom sudu, osam meseci traju stvari, a nikako da dođu na dnevni red.

BORISAV JOVIĆ:

Nismo mi krivi. Veruj!

HISEN KAJDOMČAJ:

U redu je, ne mora ni dnevni red da se menja, ali dozvolite mi da kažem nekoliko stvari oko toga.

BORISAV JOVIĆ:

Da se razumemo, ovde su došli predsednici predsedništva iz svih republika i celo Predsedništvo da raspravlja o političkoj budućnosti zemlje, i nismo stavili primedbu što si prisutan. Možeš, ako se slože svi, čak i da učestvuješ o temi. Ali, nemoj van toga, molim te, jer ćemo upropastiti sastanak. U protivnom, moramo da menjamo stav. Jedino bi stav mogao da bude da moramo da radimo ovo.

HISEN KAJDOMČAJ:

Dobro, ali nas se najneposrednije ovo tiče i odnosi se na nas. Dozvolite mi da kažem par reči. Ja sam konsultovan o terminu održavanja sednice, a između ostalog i o predloženom dnevnom redu.

BORISAV JOVIĆ:

Samo u okviru dnevnog reda možeš dobiti reč, po mom mišljenju, sem ako članovi Predsedništva ne odluče drukčije. Onda, da prekinemo sednicu, da se to raspravi, jer ova sednica ne može raditi po drugom dnevnom redu, jer ga nismo utvrdili. Ako mi, ovde, stavimo na dnevni red odluke Skupštine Srbije, o ne znam čemu, data su razjašnjenja – gotovo je. Ako stavimo na dnevni red njihove odluke, onda mi stavljamo na dnevni red nešto što nije predmet našeg rada. Ja to da radim – neću. Mogu da se složim, apsolutno, ko god hoće da zahteva i to je već na Ustavnom sudu Jugoslavije. Ali, ne mogu da upropastim sednicu zbog toga.

HISEN KAJDOMČAJ:

Nisam ni mislio da predložim da se odluke Skupštine Republike stave na dnevni red. Ja sam, u stvari, blagovremeno inicirao predlog, onda kada sam bio konsultovan o terminu sednice. Zamolio sam da se dnevni red dopuni jednom tačkom o stanju na Kosovu.

BORISAV JOVIĆ:

Nismo mogli to da prihvatimo. To možemo da radimo na posebnoj sednici, jer stanje na Kosovu može da se raspravlja na posebnoj sednici. Ovaj dnevni red traži naš celodnevni rad.

HISEN KAJDOMČAJ:

Dobro, molim ako mi dozvolite oko ovih stvari, o kojima razgovaram, da kažem nekoliko reči.

BORISAV JOVIĆ:

Ja ne mogu sam, nego mogu da pitam članove Predsedništva da li oni misle da treba da radimo van dnevnog reda. Ja se jako bojim koliko će to da traje i na šta će da izađe.

VASIL TUPURKOVSKI:

Najpre bih hteo da podržim inicijativu Janeza. Iako je generalno zakon pred Ustavnim sudom, mi se suočavamo sa konkretnom situacijom i Predsedništvo ne može da se osloni samo na znanje te činjenice – da se u Ustavnom sudu radi, nego da damo inicijativu danas, odlukom Predsedništva da se rasčisti situacija u vezi sa članstvom Sapundžija u Predsedništvu SFRJ. To bi podržao i molio bih te da proveriš kako to stoji u Predsedništvu. Drugo, ja sam se isto tako, zalagao da se ova sednica održi da počnemo da raspravljamo. Objektivno, imamo i druge situacije. Najmanje, što bi moglo, za mene, da bude prihvatljivo i što jeste, da saslušamo Kajdomčaja. Ako pitaš članove Predsedništva, ja bi se složio da ga saslušamo, čujemo.

BORISAV JOVIĆ:

Van dnevnog reda?

VASIL TUPURKOVSKI:

Ne, o onome što želi da kaže, jer smo ga pozvali, nismo ga obavestili.

BORISAV JOVIĆ:

Ja se slažem da ga saslušamo u okviru dnevnog reda.

VASIL TUPURKOVSKI:

Dobro, ja kažem svoje mišljenje.

BORISAV JOVIĆ:

Slažem se da ga saslušamo u okviru dnevnog reda, zašto da ne. Možemo pod razno, jer ne možemo odložiti sednicu zbog toga što neko ima nešto van dnevnog reda. Imamo predlog da se uputi zahtev Ustavnom sudu za ocenu legalnosti ili ustavnosti razrešenja člana Predsedništva SFRJ iz Srbije – Rize Sapundžiju. Ko je za, neka digne ruku?

STJEPAN MESIĆ:

Kajdomčaj može glasati.

BORISAV JOVIĆ:

Ne može glasati.

STJEPAN MESIĆ:

Kako, ako nema ovoga?

BORISAV JOVIĆ:

Nije više član Predsedništva Kosova i ne može glasati. Milošević, ako se slažete može glasati.

STJEPAN MESIĆ:

Mi nemamo nikakav podatak da on nije član Predsedništva.

BORISAV JOVIĆ:

Konstatujem da su četiri glasa „za“. Konstatujem da Predsedništvo nije usvojilo predlog. Da li možemo da pređemo na dnevni red?

Predlažem da drugu Kajdomčaju damo reč u okviru dnevnog reda i da ga zamolimo da govori u okviru dnevnog reda. Ako je tema van dnevnog reda, da mu damo reč pod tačkom „razno“, i da uvedemo tačku „razno“, ako se slažete, iako je to jedna krajnja tolerancija u odnosu na njegovo prisustvo. S obzirom na situaciju.

Da predložim da pređemo na dnevni red. Reč ima Ante Marković.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja bih predložio, mada to nije pod tačkom razno, da po završetku ove rasprave, da i ja nešto kažem o jednom operativnom problemu i da zatražim podršku na njegovom rješavanju. Drugo, ne kandidiram za danas, ali koristim prvu priliku kada sjedi, ovdje, Predsedništvo, da se stavi na dnevni red javna optužba predsjednika Predsedništva Jugoslavije u ostavci – da je Savezno izvršno vijeće agent inozemnih i drugih službi, pa i država.

Neću, uopće, polemizirati sa onim što je predsjednik u ostavci, na Skupštini Republike Srbije govorio, mada ću i o tome tražiti raspravu, sada samo pokrećem ovo i tražim da se kandidira za jednu od sljedećih sjednica, s tim da će Savezno izvršno vijeće razmisliti da li će povući sudski spor, da se dokaže tvrdnja da Savezno izvršno vijeće i vlade utjecajem država rade, dakle, saglasno.

BORISAV JOVIĆ:

Nisam dobro čuo?

ANTE MARKOVIĆ:

Da li će Savezno izvršno vijeće pokrenuti sudski spor, što će, isto, biti jedan nonsens – jugoslovenski, ali, ipak, neka bude.

BORISAV JOVIĆ:

Pred kojim sudom?

ANTE MARKOVIĆ:

To pusti nama. Ne kandidiram danas za dnevni red, da ne bih pokvario dnevni red.

BORISAV JOVIĆ:

Sve tačke dnevnog reda, odnosno svi predlozi, utvrđivaće se normalno, kada dobijemo predlog. Za to nema nikakvih problema; a daćemo mogućnost predsjedniku Saveznog izvršnog veća da na kraju sednice iznese svoj operativni program, kako ga je „krstio“, iako ne znamo o čemu se radi. Da li se slažete s tim?

ANTE MARKOVIĆ:

Nije „moj“, nego naš – jugoslavenski. Da je „moj“, ja ga ne bih ovdje iznosio.

BORISAV JOVIĆ:

Nema problema, biće mesta na kraju. Izvoli, Janez.

JANEZ DRNOVŠEK:

Mislim da bi trebalo Predsedništvo da raspravi, ne znam da li danas, ili na posebnoj sednici – o konstatacijama koje si ti dao, a na neki način i predsjednik Milošević – na račun pet članova Predsedništva; većine predsedništva koja je glasala prošle nedelje. Radi se o dosta ozbiljnim optužbama na većinu Predsedništva i mislim da je to vrlo ozbiljna stvar, koja može da utiče na naš dalji rad i na naše dalje funkcioniranje kao Predsedništva. Jednostavno, ne možemo da idemo preko ove činjenice, kao da se ništa nije dogodilo; tako da bi morali to da raščistimo.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da sve što se tiče daljeg rada Predsedništva i njegovih dnevnih redova, raspravimo na posebnom sastanku članova Predsedništva, da ne bismo odugovlačili ovaj rad, ovde; a, inače, svaki član Predsedništva, naravno, ima pravo da traži bilo šta da se stavi na dnevni red. To nije sporno.

VASIL TUPURKOVSKI:

Boro, nešto u vezi sa predlogom Janeza – mislim da taj predlog nije neophodan, niti to prihvatiti; jer, Predsedništvo je ocenilo obrazloženje predsednika u ostavci i odbacilo na sednici 16-tog; tako da nema potrebe, opet, o tome da raspravljamo.

BORISAV JOVIĆ:

Važi. Idemo dalje. Da li ima još neko, ili da pređemo na rad?

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Predsedniče, utvrdili smo dnevni red.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, da vidimo, možda ima još neko. Da se onda dogovorimo kako da radimo. Imamo rezultate rada ekspertske grupe, koju smo formirali na prošloj zajedničkoj sednici i to, kako u pogledu tema koje su predviđene za današnju sednicu – zajedničke ekonomske funkcije i funkcije narodne odbrane; tako i za teme koje su predviđene za narednu sednicu – slobode i ljudska prava, spoljna politika i međunarodni odnosi. Za danas smo u dnevni red uneli prve dve teme. Predlažem da obavimo raspravu po materijalu. Izvolite, gospodine Tuđman.

FRANJO TUĐMAN:

Poštovano Predsedništvo i gospodo kolege,

Smatram da se ne može ići na razmatranje ni jednog tehničkog pitanja ili jednog pitanja iz rješavanja problema odnosa izlaska iz krize i budućeg uređenja jugoslavenske zajednice, ako ne raspravimo uvjete u kojima se to događa. Smatram da sve ovo, što smo doživjeli poslednjih dana, od 12-tog do danas, govori upravo o tome da ne možemo zabijati glave u pijesak, kao nojevi, kao da se ništa nije zbilo, i da možemo raspravljati o nekim tehničko-pravnim pitanjima. Znači, moramo se najprije dogovoriti o uvjetima za nastavak daljeg razgovora. Jer, ako gospodin Jović kaže da on nije podnio ostavku, a on je istupio pred sveukupnim građanstvom Jugoslavije, pa i svijeta – obratio se građanstvu i obrazložio da podnosi ostavku na članstvo i na Predsedništvo u Predsedništvu SFRJ, ako smo poslije trodnevnog zasjedanja Predsjedništva – oko prijedloga za uvođenje izvanrednih mjera sa djelomičnom mobilizacijom Jugoslovenske narodne armije – dobili izjavu pod formom saopštenja Štaba Vrhovne komande, pa i propratno pismo Predsjedništvu, ako smo doživjeli smjenu člana Predsjedništva, Sapundžiju; a, on daje, opet, pred sveukupnom javnošću izjavu da je to protivustavno i da on ne prihvata – onda, sve to skupa govori da se mi nalazimo u takvim uvjetima u kojima normalni razgovori o pojedinačnom pitanju nisu mogući, nego se moramo porazgovoriti o tome kako stvoriti te uvjete da razgovaramo.

U vezi s tim, osim toga, gospodin Jović je danas rekao da se Bućin ispričao što nije došao. Koliko znamo, Bućin je, isto tako, podnio ostavku. Prema tome, o čemu je riječ? Da li se mi, tu, igramo u najvišem tijelu, nekakve neozbiljne igre? Oprostite, mi smo se veoma ozbiljno dvojili da li ima smisla doći na ovakav sastanak. Ovo – kako je sastanak počeo – zapravo dokazuje da i nije imalo smisla. Zbog toga da bih mogao izaći pred vođstvo Hrvatske i pred hrvatsku javnost, moram vam reći šta mislim, ne samo ja nego i vođstvo Hrvatske, a nadam se da ćete to čuti i od ostalih sudionika. I to, da se Kajdomčaju ne da riječ, ovdje, da iznese svoje mišljenje, a tu je prisutan. Šta to znači?

Prije svega, mislim da je bitno pitanje šta je sa saopštenjem Vrhovne komande i dopisom Štaba vrhovne komande Predsedništvu. Treba pozdraviti što je takozvani Štab vrhovne komande prihvatio Odluku Predsedništva da se ne uvode izvanredne mjere, formalno prihvatio, ali u biti, u onome što takozvani Štab vrhovne komande predlaže u biti jeste uvođenje tih istih izvanrednih mjera na „mala vrata“, koje su bile predložene i koje Predsjedništvo nije prihvatilo, odnosno većina članova odbila na sjednicama od 12. do 15. Jer, molim vas lijepo, u dopisu Predsjedništva SFRJ, u stavu 2. se kaže, a možda treba da pročitam jer možda neki članovi to nisu dobili, se kaže: „Savezni sekretarijat za narodnu odbranu – Štab vrhovne komande...“ ali najpre da obrazložim zašto sam rekao – takozvani.

Gospodo, koliko znam iz prakse, a i po Ustavu i po poznavanju zakona štab vrhovne komande u miru ne postoji, postoji Sekretarijat narodne odbrane koji ima Generalštab. Štab vrhovne komande se formira u ratnom stanju.⁹⁴ Ko je odlučio da je ratno stanje, ili pak izvanredno i da se mobilizira Štab vrhovne komande? Molim odgovor na to pitanje. Ja kao predsednik Republike tražim i to traži i javnost, jer, iza toga se mogu kriti neke stvari od sudbonosnog značenja za ovu zemlju. Znači, mislim da je i to da se Predsedništvo sastaje i da Štab vrhovne komande daje prijedlog, da se daje saopštenje je sve zbog toga da bi se impresionirala i javnost, da bi se dramtizirala situacija o opasnosti međunacionalnih sukoba, građanskog rata, međustranačkih sukoba. A, po mojim spoznajama, u scenariju za izazivanje međunacionalnih sukoba i građanskog rata sudjeluju i neki pripadnici Armije, što sam već kazao i predložio da se za to formira parlamentarna komisija koja bi to ispitivala ali je to ostalo bez odjeka.

Prema tome, mislim da se radi o jednom scenariju u kojem su se, nažalost, uključili i neki najodgovorniji ljudi iz državno-političkog i vojnog vrha. Da se radi o stvarima koje su prikrivene, svedoči i to što je ona naredba, koja je odlagana od prosinca do sječnja mjeseca, što se u njoj direktno reklo da se ovlašćenje jugoslovenskoj armiji za razoružanje nelegalnih oružanih skupina i paravojnih formacija izričito sa kazalo da se ne odnosi na teritorijalnu odbranu i na snage koje su pod ministarstvima unutrašnjih poslova, da bi se kasnije uspostavilo i danas otvoreno govorilo da se traže razoružanje milicije Republike Hrvatske i Teritorijalne odbrane Slovenije.

Prema tome, uspostava Štaba vrhovne komande je sama po sebi nezakonita, a to što su oni sada predložili i saopćili, nakon što je Predsedništvo to odbilo na svoja tri sastanka većinom svojih glasova, zbog čega su predsednik Jović i član Bućin podneli ostavke, sada nam se to vraća na „mala vrata“ kao isti prijedlog. Jer, u dopisu Predsedništvu SFRJ Sekretarijata za narodnu odbranu – Štaba vrhovne komande, kaže: „u opredeljivanju uslova i mera izloženih u saopštenju, imalo se u vidu da se neprihvatanjem predloga oružane snage i Štaba vrhovne komande, kao stručno i profesionalno telo u oblasti rukovođenja i komandovanja, ne oslobađaju odgovornosti za opstanak i bezbednost zemlje, to su njihove ustavne obaveze i odgovornosti koje se moraju bezuslovno izvršavati. Štab Vrhovne komande ocenjuje da na to, u ovom času, radi smirivanja javnosti, treba ukazati.

94 Ustav SFRJ iz 1974. ne poznaje instituciju Vrhovne komande, ali se ona pominje u *Uputstvu za rad komandi* i priručnicima *Strategija oružane borbe* (1983) i *Teritorijalna odbrana* (1985). U oba dokumenta stoji da u ratu Predsedništvo SFRJ rukovodi oružanim snagama kao Vrhovna komanda, a da štapske nadležnosti preuzima SSNO uz pomoć Generalštaba, formirajući Štab Vrhovne komande. Ova transformacija se odvija u slučaju vanrednog stanja, neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja. (Videti u: Reynaud Theunens, *Eskpertski izveštaj tima za vojne analize*. U: Sonja Biserko (prir.), *Vukovarska tragedija 1991*, Beograd 2007, 842–845). Međutim, ima indicija da je termin Vrhovna komanda bio u kolokvijalnoj upotrebi u drugoj polovini osamdesetih godina, o čemu piše Raif Dizdarević: „Predsjedništvo države djelovalo je – kada je riječ o vojsci i vojnom faktoru – u svojoj ustavnoj ulozi Vrhovne komande. U Predsjedništvu je postojala Komisija za rukovođenje i komandovanje. Zvali smo je Vojna komisija“. (R. Dizdarević, *Od smrti Tita...*, 399).

Podizanje borbene gotovosti dela jedinica JNA isključivo će se vršiti zavisno od razvoja situacije i konkretnih okolnosti. U potpisu: ŠTAB VRHOVNE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA SFRJ“. Ovo je išlo bez potpisa.

Tražim da znamo ko iza takvih ocena, u tom i takvom Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu i takozvanom Štabu vrhovne komande stoji. Jer, za to imamo pravo da bismo znali ko kakvu politiku vodi i kakvu odgovornost treba da snosi, kakvo priznanje zaslužuje pred sadašnjom javnošću i u povjesti. Znači, u ovom dopisu se uzima pravo da je Štab i dalje odgovoran za opstanak i bezbednost zemlje, za mobilizaciju jedinica. Zašto onda to nije rečeno u samom „saopštenju“? Možda zato što je predsednik Jović predlagao, u raspravama, da se prihvate predložene mjere, odluka o uvođenju izvanrednih mjera i djelimičnoj mobilizaciji Armije, ali da se sve ne objavi. Možda je svrha tome i ovakva raspodjela između dopisa Predsedništvu i saopštenja.

A u samom saopštenju se kaže da je: „Polazeći od Ustava SFRJ utvrđena odgovornost oružanih snaga u obezbeđivanju nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalne celokupnosti i Ustavom SFRJ utvrđenog društvenog poretka“. Ustavom SFRJ je bio utvrđen jednopartijski sistem, socijalistički sistem. Da li je to prihvaćanje, sada i od strane Predsedništva, instrukcija Političke uprave, da li je to odustajanje od odluka vrhovnih jugoslovenskih i republičkih tijela, koje su dovele do nužnosti demokratske preobrazbe i uvođenje parlamentarne demokracije?

Ovdje ima i protuslovlja jer se u dopisu kaže kako se ne može osloboditi odgovornosti, a u točki 5. Saopštenja se kaže da „budući da Predsedništvo SFRJ nije prihvatilo predlog neophodnih mera za poštovanje sopstvenih naredbi od 9. januara, Jugoslovenska narodna armija ne može snositi odgovornost“. Prema tome, to je, čini se, neki kompromis i između podnosioca tog dokumenta, u samim redovima Armije, pa bilo bi i čudno da i jesu jedinstveni kod ovakvih prijedloga koji mogu da budu, koji mogu da imaju pogubne posledice i po Jugoslovensku armiju i po Jugoslaviju u celini.

Kada je reč o Ustavu na koji se s jedne strane poziva i Jugoslovenska armija, i veoma često gospodin Jović i Predsedništvo: šta znači čitava praksa koja se sprovodi u mnogim djelovima zemlje, kao što smo videli na primeru Kosova u prvom redu u Srbiji, ili pak izjava predsednika Jovića u jednom ratno-huškačkom govoru pred Skupštinom Srbije, što se tiče Hrvatske, kada govori, prema Tanjugovoj vjesti koju sam sinoć dobio, mada ne potpuno čitko i ne znam da li je danas objavljeno u cijelini, gdje Jović kaže da je Ustav iz 1974. godine tako koncipiran da je favorizovao one koji budu hteli da se zemlja raspadne. Može se s pravom utvrditi da su razbijanje zemlje utemeljili tvorci Ustava iz 1974. godine. S jedne strane se poziva na Ustav, a sa druge strane se osuđuje taj Ustav.

Čitam Tanjugovu vest: „Jović je kao primer rušenja ustavnog poretka zemlje posebno apostrofirao da je Služba bezbednosti razbijena i paralisana, tako da pripadnici republičkih službi više jedni druge špijuniraju nego surađuju“. Dalje, „Jović smatra da je ovaj ustavni sistem imao pogubne posledice po Republiku Srbiju i srpski narod, koja je učinila skoro nemoguć podvig i ostvarila svoje državno i teritorijalno jedinstvo. Danas se na sličan način postavlja pitanje podele srpskog naroda pred opasnošću opstanka zemlje“. Znači, gdje smo – s jedne strane se pozivamo na Ustav, a s druge strane ga negiramo kao nešto što je dovelo do raspada.

Prema tome, gospodo, u i takvim okolnostima, kada se od najodgovornijih ljudi daju takve suprotne izjave, kada se angažiraju oružane snage da nastupe tako kao da su ratni uvjeti već nastali, onda se postavlja pitanje – šta je sa razgovorima i kada se razgovori vode na taj način da do sada u ovom okviru nisu dali rezultate nego su, naprotiv, doveli do sve većeg zaoštravanja, kada smo suočeni sa situacijom da se po jednom scenariju trebalo raspirati međunacionalne sukobe u Hrvatskoj i to zato da bi se stvorilo uvjeti da se ova

Naredba o ratnom stanju provede, da se oružane snage mogu uključiti u obaranje Ustavom uspostavljenog demokratskog poretka u Hrvatskoj.

To je do te mjere išlo da su po scenariju unapred objavljena imena poginulih u Pakracu i objavljen je spisak odnosno broj mrtvih od 40. Imamo podatke da je čak trebalo organizirati da najmanje šest Srba tamo pogine, da bi se stvorili takvi uvjeti. Gospodo, ili ćemo prestati sa takvom praksom i zaista stvoriti uvjete za normalne razgovore ili to sve skupa ne vodi ničemu dobrom. U tom smislu davanje ostavki i davanje izjava kako Predsedništvo gubi svaki autoritet je samo po sebi nešto što govori o tragikomičnoj situaciji. Zbog toga smo mi u Hrvatskoj i Sloveniji došli do zaključka da predložimo sastanak predsednika republika, kao najodgovornijih ljudi i da na tom sastanku porazgovaramo o uvjetima za izlazak iz državno-političke krize, po traženju zaista demokratskog izlaza, a ne stvaranja „kišobrana“ i scenarija za oružanu intervenciju, za provociranje građanskog rata.

Sa zadovoljstvom vas mogu informirati, mogli ste to pročitati i iz dnevnog tiska i videti na televiziji – došli su mi ljudi i dolaze ponovno danas u Zagreb, Srbi iz Hrvatske, iz tih krajeva koji su pod tim obmanama o ugroženosti Srba bili zahvaćeni, čak i tom „balvan“ revolucijom, pa kažu da su se uvjerali da su bili obmanuti i da vide da treba tražiti rešenje kako su i do sada imali u svom životu sa hrvatskim narodom. Prema tome, i ta politika je u celini u Jugoslaviji doživljavala neuspjeh i doživljava ga konkretno na hrvatskom tlu, gde su bili i plaćenici, koji su te scenarije provodili i gde su se i pojedina aktivna vojna lica i rezervna angažirala oko provociranja tog jednog međunacionalnog sukoba, da bi se, evo, opravdalo da se oružano može intervenirati, jer otvoreno ići protiv demokracije, protiv vlasti koja je demokratskim izborima uspostavljena je nepopularno i pred domaćom javnošću i pred svetskom javnošću. Prema tome, običan čovek, obični ljudi to uviđaju i u tom smislu postoje uvjeti da na miran i demokratski način riješimo probleme. Prema tome, apeliram da i u ovom tjelu, u ovom okviru pridemo jednom biti problema a ne da stvari vodimo na taj način da postajemo smiješni pred domaćom i svetskom javnošću i da se sve više zapetljavamo u nešto što postaje gotovo bezizgledno.

Predlažem predsednicima republika, odnosno predsednicima Predsedništava republika da se danas dogovorimo da sastanak, koji smo gospodin Kučan i ja zakazali bili za danas, jer nismo mogli pretpostaviti da će se gospodin Jović na ovaj način vratiti u Predsedništvo, kako je to bilo, pa nismo mogli pretpostaviti da će ovaj sastanak biti danas, ali smo ga, evo, prihvatili i došli da bismo omogućili kontinuitet rada, predlažem da taj sastanak bude, recimo, u ponedjeljak u Zagrebu ili Ljubljani, a Predsedništvo se može priključiti ili sudjelovati kao i predsednik vlade. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Drugovi i gospodo, opet počinjemo van dnevnog reda. Ako ne možemo da radimo, to je drugo pitanje. Želim da kažem gospodinu Tuđmanu da je 91% poslanika Republičke skupštine u punom sastavu glasalo i zahtevalo, da se vratim na rad u Predsedništvo SFRJ, što je većina, ne samo poslanika stranke na vlasti nego većina i opozicije i oni koji su glasali protiv iz opozicije, ostali su u vrlo velikoj manjini. Ako do sada niste bili zadovoljni što nisam izabran u višestranačkoj skupštini, sada možete biti zadovoljni, sa te tačke gledišta, a očigledno, vrlo nezadovoljni što sam se vratio. Međutim, to mene uopšte ne interesuje. Drugo, i vojska i Predsedništvo i svi priznaju višestranačku vlast u svim republikama, bez obzira na ovo o čemu ste vi govorili, to smo sto puta govorili, ali, ne priznaju im pravo da uzurpiraju tuđa prava, kao što se čini sada u nekim republikama, i upravo je o tome reč.

Anuliranje svih saveznih zakona na teritoriji Hrvatske i Slovenije poništilo je sva građanska i ljudska prava koja su tim zakonima utvrđena i regulisala na način koji je to vaša vlast htela, što vi nemate pravo u Jugoslaviji da uradite bez dogovora sa drugim republikama. Uvezli ste nezakonito oružje, što je nepobitno dokazano i priznato od Mađarske

i vrlo je jasno da to treba da se reguliše. Obećali ste ovde da će biti regulisano, ali niste to hteli da uradite nego oponirate. Odlučeno je u Sloveniji da se ne šalju regruti u Jugoslovensku narodnu armiju, što je u dubokom sukobu sa važećim Ustavom i zakonima. Nema mi ništa protiv i sto puta smo rekli da se sprovede legalni postupak za osamostaljenje Slovenije u smislu isključenja iz Jugoslavije, bez obzira o kakvim se nazivima radi – razdruženje, otcepljenje itd, da se u to ne upuštamo. Kad to legalno sprovedemo, svako ima pravo i na svoju vojsku i da ne služi saveznu vojsku u Jugoslaviji, jer neće biti unutra. Problem je u tome što je to protivzakonito u ovom trenutku i što to preči osipanju vojske u celoj Jugoslaviji i razbijanju zemlje na taj način.

Stavlja se vrlo ozbiljna primedba i svih drugih republika i od drugih naroda da će se i oni naoružavati ukoliko se to oružje, o kome je reč, ne vrati i postoji opasnost masovnog naoružavanja svih drugih. Kuda idemo ako se svi naoružaju? Ovo što je vojska odgovorila, ona je odgovorila, mi priznajemo stav Vrhovne komande. „Odustajemo od toga da to oružje uzmemo, jer nam ne date da povećamo pripravnost i mobilizaciju, a bez toga ne možemo, jer nisu hteli dobrovoljno da ga daju, ali istovremeno saopštavamo da mi onda ne možemo nikoga više proganjati ukoliko se vojno naoružava. Jer, ako ne možemo jednoga, ne možemo ni drugoga“. Šta nam sleduje? Sleduje nam sada da se svi drugi naoružavaju, jer je to jedini drugi način. Vojska, što je rekla u svom saopštenju, rekla je šta oni mogu da urade u okviru njihovih redovnih nadležnosti bez posebnih odluka Predsedništva. Njihova je redovna nadležnost da mogu da podižu borbenu gotovost svake čete, bataljona i svake druge jedinice u okviru svojih redovnih funkcija. Oni ne mogu sami da vrše mobilizaciju, ne mogu da proglašavaju pripravnost, ne mogu da proglašavaju vanredno stanje i ne mogu da upotrebe jedinice u smislu akcije.

To oni neće ni da rade i oni su vrlo jasno rekli: „Mi sa ovim što imamo možemo da garantujemo to, to i to, i ne možemo da garantujemo da oduzmemo to oružje, jer niste hteli da nam date saglasnost na to. Prema tome, neka se naoružava kako ko zna i ume i preuzmite na sebe odgovornost“. Ja mislim da, što se toga tiče, vi možete biti vrlo zadovoljni. Neće biti zadovoljni drugi, ali vi možete biti vrlo zadovoljni, jer je, nažalost, sankcionisano to što je urađeno. Isto tako je činjenica da nisu stvari regulisane na zakonski način u teritorijalnoj odbrani, jer postoji spor između Slovenije i nas u pogledu načina određivanja komandanta teritorijalne odbrane. To je poznato. To su stvari koje nisu rešene. Činjenica je, takođe, da su republike Slovenija i Hrvatska same odlučile koliko će da daju kotizacije, odnosno doprinos federaciji, bez obzira na zakonske obaveze. Nažalost, i druge republike se slično ponašaju, ali je činjenica da je to i u vašoj Republici.

Prema tome, ne bih se ovde pojedinačno zadržavao. Nenad Bućin je podneo ostavku, ali je on član Predsedništva. On danas ne može da dođe, kao što svaki drugi može da ne može da dođe. Mi imamo kvorum za rad. Na kraju krajeva, mi danas više radimo u funkciji organizovanja sastanka predsednika Predsedništva i rada na pripremi jednog dokumenta o kome se danas ne odlučuje. Danas se on priprema. Nenad Bućin nije nikakva prepreka. Mi imamo dovoljan kvorum za rad. Mislim, sem ako hoćemo da dramatižujemo stvari nepotrebno, i da nećemo da radimo na ovaj način, to je drugo pitanje, ali da postoje svi uslovi za normalan rad i da nema nikakvih razloga za uzbuđivanje, jer to što je vojska rekla, to je sve, po mom mišljenju, u skladu sa njenim normalnim odgovornostima i u okviru prava koja ima. Ako neko smatra da vojska ne treba da daje narodu samopouzdanje, i da će u slučaju izbijanja građanskog rata to sprečiti, onda to neka kaže. Neka kaže, brate, da vojska ne bi trebalo to da radi. Mi mislimo da treba i to ovde uopšte nije sporno u Predsedništvu.

Mislim da ne bi trebalo da na početku svake sednice na kojoj treba da raspravljamo o političkoj budućnosti zemlje postavljamo pitanja koja zaustavljaju njen rad. Na kraju krajeva, vaše je pravo, kako god hoćete, pokušali ste to i ranije, da isključite savezne institucije. Time se ustvari radi na jedan sistematski način da se eliminišu savezne institucije,

pri čemu je vrlo jasno da savezne institucije ne. mogu da odluče o budućnosti zemlje. U njima se može odlučiti, i to, pre svega, u Skupštini Jugoslavije, na način koji vrlo jasno potpuno favorizuje stavove republika, jer se bez odluka republičkih skupština i Veća republika i pokrajina ne može ništa uraditi. Ovo je jedna tehnička stvar gde sedimo i gde radimo, ali je očigledna stvar da se želi to potpuno onemogućiti.

FRANJO TUĐMAN:

Kratka replika, molim. Zaista tako nećemo doći ni do čega. Vi, gospodine Joviću, ste jedan od najeklatantnijih primera koje sam u svom povjesnom i političkom životu sreo i zastupam mišljenje da i na čelu kolektivnog vođstva možeš zastupati svoja gledišta, bez obzira na demokratsku većinu i bez obzira na činjenice. Vi iznosite danas ovde, Hrvatska i Slovenija su donele zakone suprotno saveznim zakonima.

BORISAV JOVIĆ:

Vi ste ih objavili.

FRANJO TUĐMAN:

Oprostite, tu smo čuli izvještaj Saveznog izvršnog vijeća, da je Srbija bila ta, ako me dobro pamćenje služi, koja je donijela 18 takvih zakona, Hrvatska 9, Slovenija, mislim, 6. Mislim da su ti omjeri bili i takvi omjeri su bili po presudi Ustavnog suda o protu, o nesuglasnosti sa saveznim zakonima. Prema tome, Srbiji je to dozvoljeno, to je u redu, ali Hrvatskoj, Sloveniji i Makedoniji nije. Prošla su vremena kada se na taj način moglo razgovarati sa hrvatskim i drugim nesrpskim narodima u Jugoslaviji. Uvezli smo i nezakonito oružje. Gospodo, Hrvatska je bila razoružana prije uvođenja demokratske vlasti uoči samog uvođenja demokratske vlasti u Hrvatskoj. Posle uspostave demokratske vlasti u Hrvatskoj ta i takva demokratska vlast u Hrvatskoj obratila se saveznim institucijama da iz jugoslavenskih izvora dobije oružje za miliciju, za milicijske snage, za snage unutrašnjih poslova, aktivne rezerve, koje su i po starom Ustavu, socijalističkom, i po novom, u nadležnosti, u djelokrugu Hrvatske.

Koliko znam, i Srbija i druge republike su svoje milicijske snage naoružavale. One su zato imale mogućnosti ne samo da se naoružaju iz tog Vojnog zavoda, koji proizvodi oružje, nego su dobile pomoć i od Jugoslavenske armije, a kupile su i iz vana. Hrvatska nije mogla dobiti iz tih institucija. Hrvatska vlada je donijela odluku, dala zadaću svojim trgovinskim agencijama da nabave oružje tamo gde ga mogu nabaviti, da bi naoružala ne ilegalne skupine, nego legalne milicijske snage Republike Hrvatske, aktivne rezerve. I gospodo, tako dugo, dok ne ukinete taj progon i optužbu protiv Špegelja, dotle je to znak da se vi ovdje pomoću Armije, jednog dijela Armije, bavite idejom i nadalje kako da oborite zakonitu, legalnu, ustavnu vlast u Hrvatskoj.

I zbog toga koristim ovo, da se to zabilježi i da tražim da to učinite, kao pretpostavku onog što stalno tvrdite – da priznajete legitimitet hrvatske vlasti i da se ne borite protiv hrvatske vlasti. Jer, Martin Špegelj nije pripremao nikakav ustanak, nikakvu pobunu i nikakav rat protiv jugoslovenske Armije, jer bi to bila glupost. Martin Špegelj je jedan od onih, i to general, zamislite, koja je to politička mudrost da se generala koji je do juče komandovao jednom čitavom oblašću, koji je sada ministar odbrane – da ste ga proglasili neprijateljem Jugoslavije. To je nešto što razbija takva politika – razbija ovu zajednicu i onemogućava suradnju i normalan suživot.

Prema tome, ako želite, da stvorimo normalne uvjete za dalje razgovore i to da imate iskrene i dobre namjere, predlažem da Predsjedništvo povuče tu Naredbu i tu optužbu protiv Špegelja, jer je to očiti znak da se želi oboriti vlast hrvatska. Jasno, željela se razoružati milicija Hrvatske pa da Hrvatska ostane goloruka. Usput ću vam kazati još nešto, ovdje. Zašto u isto vrijeme, na isti način kao što je razoružana teritorijalna odbrana Hrvatske, uoči uspostave demokratske vlasti, zašto na isti način, ipak nije razoružana

teritorijalna odbrana u cijeloj Jugoslaviji? Čak je Sloveniji većim dijelom ostavljena teritorijalna odbrana.

A znate zašto? Čak i obični ljudi govore – zato što su i ljudi koji sjede ovde, u ovom sastavu, a i neki armijski – preporučili Slovencima da odu iz Jugoslavije. Prema tome, smatraju ljudi koji se bave tim pitanjima da im je učinjen ustupak i u tom pogledu da im se olakša i da se privole da odu iz te, i takve Jugoslavije, da bi se onda u ostatku Jugoslavije mogla provoditi neka suprotna politika – suprotna i sadašnjem Ustavu, a kamo li demokratskim preobrazbama. Mi smo jasno dali do znanja, da ako se vodi takva politika, da se sadašnja hrvatska vlast i hrvatski narod neće pomiriti i da će stati na odbranu svoje slobode i demokracije i da isto tako, neće nikakve jednostrane odluke bilo Ljubljane ili Beograda i tako dalje – neće tako pasivno gledati, nego će voditi u tom pogledu aktivno svoju politiku.

Nije na vojsci, predsedniče Joviću, i smatram da onda ne shvatate sudbinu svoje odgovornosti, na čelu Predsedništva kao Vrhovne komande, da ona prosuđuje šta da radi, da ona prosuđuje hoće li biti građanskog rata, ili neće biti građanskog rata. Na vojsci je da bude u vojarnama, da vježba, da se borbeno osposobljava. Na Predsjedništvu je odgovornost da odluči da li će se vojska angažirati ili ne. A jasno je da se ne sme angažirati u policijske svrhe – onda je to znak da je ta država, ako već ne propala, a ono, svakako, na tom putu.

Osim toga, i vi ste primali ljude iz Knina, koji su tamo vršili pobune, a ja ću vam reći da su meni dolazili drugi iz Knina, koji su mi kazali, ali su me molili ne objavite imena, jer će me ubiti ovi tamo koji govore – to nije ni 10% pučanstva toga u tim općinama koji vrše tu obmanu, koji vrše teror i tako dalje. Ako vi smatrate da iz Beograda, iz Srbije možete voditi, da ste odgovorni za Knin – onda oprostite, onda ćemo mi isto tako proglasiti politiku da smo odgovorni za Suboticu, za hrvatske ljude u Zemunu, u Janjevu, Kotoru i tako dalje – što sam, uostalom, u razgovorima i kazao. Kojim se to pravom za sebe traži nešto što se drugima ne priznaje i što ništa drugo ne znači, nego pokušaj nametanja jednog unitarističko-hegemonističkog sustava, kakav je doživio slom, već između dva rata – u slomu Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu i onim strahotama koje smo svi preživeli zbog toga u Drugom svjetskom ratu i kakav je doživio sa ovim neuspjelim socijalističkim rešenjem; sa tim federalnim, odnosno od 1974. hibridnim federalno-konfederalnim ustavom, ali ipak u težnji da se reguliraju ti odnosi u Jugoslaviji, tako da se osigura ravnopravnost naroda Jugoslavije.

I kad postavljate pitanje savezne institucije, pa ko bio taj, koji je jedno od bitnih saveznih institucija, kao što je savezna Vlada, doveo u pitanje, ako ne vi na ovim sjednicama, kojima sam ja imao prilike da prisustvujem, pa je svojom izjavom pred Skupštinom – da je navela predsednika Vlade, čak na jednu, zaista, bizarnu ideju, da savezna Vlada tuži predsednika Predsedništva. Prema tome, opet molim vas, budimo dosledni. Ne možemo jedno govoriti, a drugo raditi. Nismo djeca u političkoj školi. Na dužnostima smo koje nam ne dopuštaju da na toj razini vodimo razgovore. I, na kraju, kriza koja je izazvana slomom socijalističkog poretka, u svim socijalističkim zemljama je odveć duboka. Kriza koja je izazvana našim međunacionalnim sukobima, je toliko duboka da traži rešenje; produžavanje krize – produbljava i jedno i drugo i dovodi do sve veće ekonomske katastrofe. Vrijeme je, zadnji je čas da ozbiljno porazgovaramo, da nađemo rješenje – na demokratski način, jer bi nas drugo sve skupa preskupo stajalo; i jer se svijet sa nekim balkanskim rešavanjem toga pitanja – sa, znači, skidanjem glava, izazivanjem nereda, meteža i tako dalje, današnji svijet i današnja Evropa se sa time ne može pomiriti. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. To poslednje potpuno prihvatam, ali moram nešto da objasnim, jer ne treba da bude nesporazuma. Nema nikakve ideje o obaranju bilo koje vlasti. Radi se o tome da se ne možemo složiti, i to važi i za Srbiju i za Hrvatsku i za sve druge; tu vlast mi priznajemo,

iako Ustav nije to do kraja regulisao da se na takav način izabere, to smo se svi složili da se tako uradi. Ne priznajemo pravo, da ta vlast uzurpira tuđa prava. Radi se samo o tome i o tome se raspravljamo – da donosi zakone koji nisu u njenoj isključivoj nadležnosti, nego su u zajedničkoj nadležnosti. Drugo, Predsedništvo je bilo principijelno i u svim slučajevima gde god je bilo narušavanje saveznih zakona i tražilo da se oni preispitaju na Ustavnom sudu i da se ponište. Stojimo tu čvrsto na stanovištu i za Srbiju i za Hrvatsku i za sve druge – da se tako postupi, bez obzira na to kolika je težina pojedinih zakona, nas to ne zanima, iako ima zakona koji anuliraju sve savezne zakone, a ima zakona koji jednu stvar regulišu. Za nas je to svejedno – mi smo na isti način postupali.

Što se mene tiče, ja nisam u svom ekspozeu nigde pomenuo ni jednu republiku; uvek sam govorio univerzalno za sve. Druga je stvar kako se ko oseća iza toga. Ovde sam pomenuo vas, samo zato što ste vi ta pitanja sada tretirali. Inače, to važi svakako za sve koji su kršili Ustav. Tu ne treba da bude uopšte nesporazuma. Što se tiče razoružavanja, stav je Predsedništva SFRJ bio, i vojske, da samo tamo gde nije oružje potpuno obezbeđeno, da bi moglo da dođe do njegovog uzimanja od strane naroda u kritičnim situacijama – bar je nas vojska tako obavestila – da se ono stavi u vojne magacine. Pošto je u Sloveniji, a možda i u nekim drugim republikama – ne znam, bilo slučajeva da su neki magacini bili dovoljno obezbeđeni, tako se i postupilo.

Prema onome što je nama vojska obezbedila, u celoj se Jugoslaviji na istim principima postupilo. Uvek su kazali: „Molim vas, ako stvorite uslove obezbeđenja, mi ćemo vam to oružje nanovo dati“. Tako su ovde uvek govorili i tu nikakve razlike teritorijalne nije bilo, što se nas tiče, a ja verujem da je to tako. Što se tiče toga da sam primio ljude iz Knina, ja sam primao sve moguće ljude, koje sam stigao da primim i koji su se javljali. Nisam nikada branio da se to objavi, jer mi ne radimo tajno. To su građani Jugoslavije koji imaju određene probleme, a to što vi primete pa ne objavljujete, ili oni ne žele da se objavljuje kada sa vama razgovaraju, to je drugo pitanje, ja se u to ne upuštam. Ja ću i dalje primati svakoga koga budem stigao da primim i za koga procenim da je to neophodno. To mi se ne može zameriti. To nije u funkciji rušenja bilo čije vlasti, to je u normalnoj funkciji razgovora sa narodom i građanima, a pogotovo ako je i na Predsedništvu Jugoslavije u to vreme bilo stavljeno na dnevni red pitanje situacije u Kninu i okolini, jer je tada tamo bilo dosta teško i ljudi su došli da kažu kakva je situacija. Mi smo tamo slali člana Predsedništva da sa njima razgovara; da li je to bio problem – to nije bio problem, problem je što su oni došli ovde.

Ja vas molim da prihvatite da smo mi i ja lično, spremni da razgovaramo na kulturni i tolerantan način i da ne treba uvek, ako sam ja svoje mišljenje izneo o nekom pitanju, da smatrate da je to neki veliki problem. Pa i vi svoje mišljenje iznosite, pa je možda to za drugog veliki problem, ali to nije razlog da ne razgovaramo. Da li će Predsedništvo usvojiti ili neće moje mišljenje – pa, ne može mi zabraniti da ja svoje mišljenje imam; može se distancirati, ali ne može zabraniti da imam svoje mišljenje.

Prema tome, budimo fer i nemojmo stalno da izmišljamo neke razloge zbog kojih ne možemo da razgovaramo o budućnosti Jugoslavije. Ako vi mislite da treba sada sve da nateramo na isti način mišljenja o pitanjima o kojima se ne slažemo, da bi razgovarali o budućnosti Jugoslavije, onda to neće moći – svako će ostati na svom mišljenju. Ostavimo mišljenja na stranu, dajmo da razgovaramo o predmetu razgovora. Možda ćemo kroz to i da se ujedinitimo. Ako se ne ujedinitimo, naći ćemo kulturni i demokratski razlaz. Za što sam se ja juče tamo zalagao? Zalagao sam se za demokratski način razgovora ili za kulturni razlaz na ustavan način, što se tiče ovih stvari. Tu, apsolutno, nema ničega što smeta razgovorima. Ali, isto tako sam rekao da se stalno izmišljaju razlozi da se taj razgovor prekine i onemogućiti da se politikom svršenog čina Jugoslavija raspadne. Ja i sada mislim da ovo što se sada radi je to isto. Ali, to je moje mišljenje – demantujte me razgovorima i dogovorima. Ako tako ne bude, ja bih bio presrećan, ali ubeđen sam da je i ovo deo tog scenarija.

STJEPAN MESIĆ:

Samo jedna replika. Nije odgovoreno na jedno pitanje – možda je odgovoreno, nisam bio prisutan, pa se ispričavam, predsjednik Jović spominje vojsku. To nigdje u Ustavu nema, a pitanje je bilo konkretno: „Na temelju kog propisa – Ustava ili zakona, je formiran Štab Vrhovne komande i ko sačinjava Štab Vrhovne komande, koji šalje dopise, a ne potpisuje ih?“ To je bilo pitanje i molim na njega da se odgovori.

BORISAV JOVIĆ:

Da li neko zna da odgovori na ovo pitanje? Ja, zaista, nisam bio u Predsedništvu u to vreme, niti znam genezu svega toga. Mi tako funkcionišemo od kada smo ovde došli. Jednostavno, polazim od toga da je to pravno regulisano na taj način. Ali, može se ispitati i to reći Predsedništvu.

MILAN KUČAN:

Pozovite Vrhovnog komandanta, pa će on objasniti.

BORISAV JOVIĆ:

Sigurno je da je to negde napisano. Možda smo mi to i pročitali, pa ispustili.

STJEPAN MESIĆ:

Mi smo Vrhovni komandant.

BORISAV JOVIĆ:

Od nas se traži da odgovorimo kojim je propisom to ustanovljeno? Verujte, ja ne znam kojim je to propisom ustanovljeno.

STJEPAN MESIĆ:

Ko ulazi u Štab Vrhovne komande?

BORISAV JOVIĆ:

Ima to, ali ne mogu sada da vam odgovorim, može da se spremi za sledeću sednicu. Izvoli, Bogiću.

BOGIĆ BOGIĆEVIĆ:

Slažem se da treba odgovoriti na sva postavljena pitanja i ne treba bježati od odgovora. Međutim, htio sam ovom prilikom sljedeće reći: ocjenjujem da je veoma dobro što su danas svi predsjednici republika, odnosno predsjednici Predsjedništava republika prisutni na ovom sastanku, kao i predsjednik Skupštine Jugoslavije i predsjednik Saveznog izvršnog vijeća. To tumačim kao odgovoran odnos i spram funkcija koje obavljaju, ali i odnos prema Jugoslaviji kao našoj zajedničkoj državi.

Zbog toga, zbilja, apelujem na toleranciju i predlažem da razgovaramo o pitanjima koja su na dnevnom redu, a da sva druga pitanja koja su se postavila, uključujući i pismo SSNO-a Predsjedništvu, stavimo na dnevni red, o tome obavimo raspravu i obavijestimo i republike i javnost, uključujući tu i sistem odbrane, koji je narušen, i sistem bezbjednosti države i druga pitanja. Po mom mišljenju ne bi bilo dobro nikako da se prekine rad sjednice. Predlažem da obavimo raspravu o ovim pitanjima. Predsjedništvo je potrebno i neophodno, bez obzira na njegov personalni sastav, da obavlja ustavne funkcije, one vitalne, bez kojih ne može funkcionisati država, kao što su: komandovanje oružanim snagama, proglašavanje zakona, usvajanje zakona kao privremenih mjera, funkcije u oblasti spoljne politike i druge funkcije.

Predlažem, da isto tako, u skladu sa dogovorom sa predsjednikom Skupštine Jugoslavije, odnosno ranijim zahtijevom Skupštine Jugoslavije, ubrzo obavijestimo Skupštinu SFRJ o toku razgovora o budućnosti Jugoslavije i o aktuелnoj situaciji. To je neophodno da bismo dobili minimum povjerenja i da uvažimo apele svjetskih institucija i organizacija,

da demokratski mirno i dogovorno raspravimo i razriješimo naše unutrašnje probleme; da poštujemo vlastiti Ustav, vlastite zakone, dok dogovori traju. Na to ovo Predsjedništvo, ne znam koliko puta apeluje. Lično mislim da nema garancije za mirno rješenje, ako ćemo se naoružavati, stvarati nacionalne republičke vojske. Mislim da sve takve formacije, u bilo kora dijelu naše države, treba razoružati, rasformirati i omogućiti JNA da vrši svoju ulogu, ne upuštajući se u politička pitanja, političke rasprave, ne rušeći, svakako, demokratske vlasti, a to je JNA javno rekla, odnosno rukovodstvo naše Armije, ako se sećate u sjednici od 25. januara, ovdje. Zato bih još jedanput apelovao da ni jedno pitanje ne ostane bez odgovora. Ali, ako je moguće da danas pokažemo, zbilja još i toleranciju i odgovornost da raspravljamo o pitanjima koja su na dnevnom redu, ili pak da obavimo dogovor kako dalje. Mislim da je najgora varijanta ukoliko bismo prekinuli sjednicu i razišli se. Toliko.

BORISAV JOVIĆ:

Reč ima drug Kostić.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

U principu sam za pridržavanje dnevnog reda. Predložio bih da mi, na našim sednicama, pored osnovne treme, utvrdimo i tačku „tekuća pitanja“. Da ta tačka bude nakon rasprave o temi, koja je predmet razgovora, da ne bismo gubili vreme. Slažem se, u onome delu, sa gospodinom Tuđmanom, da zaista u miru, toleranciji razgovaramo o sudbini zemlje. Neka svako radi svoj posao. Ali, ovde želim odgovorno da kažem – pošto sam svakodnevno sa građanima, činimo sve i učinimo sve da u Vojvodini i Srbiji – Hrvati, Mađari, Slovaci, Srbi, svi jednako i pod jednakim uslovima žive, da ne dozvolimo da se veoma dobri izgrađeni odnosi, mešoviti brakovi, dobri komšijski odnosi dovedu u pitanje. Imamo sela na 25 kilometara odavde, gde je 50:50 Srba i Hrvata, koji su, ubedljivo, u svim akcijama su najbolji. To ne smemo da dovedemo, ni u kom slučaju, u pitanje, da se ti odnosi poremete. Svakodnevno smo sa ljudima. Razgovarajući sa najboljim drugovima iz regije Srema, gde žive i Hrvati, Srbi, Slovaci, Mađari i deo Rusina, rekli smo da ne možemo graditi politiku na „rekla-kazala“, te došao je brod u Bešku, te kamion je u Sremskim Karlovcima istovario naoružanje, te u Golubincima u crkvi ilegalno se naoružavaju. Od toga nema ništa. Ali, jasno smo rekli da svi moramo da pružimo punu pomoć ljudima koji rade u bezbednosti, da, ako ikoga primetimo i otkrijemo, bez obzira o kome se radi, da ga iznesemo pred lice javnosti i da to osudimo.

Prema tome, budite sigurni, da građani – Hrvati u ovom delu će biti apsolutno u istoj ravni, kao i Srbi kao i svaki drugi građanin. A na kraju krajeva to i naš Ustav tako i kaže: da je to Republika svih njenih građana, nezavisno od nacionalne, verske ili druge pripadnosti. Zaista treba da učinimo svi, da ovaj dogovor dovedemo do kraja. Vidite i sami, sa svih skupova, narod traži da budemo efikasniji, da naše sednice budu plodotvornije, da se naše odluke sprovode u delo. Zašto ne bismo i odavde krenuli – prema toj Skupštini, neka se donese odluka o referendumu, pa kako se bude narod izjasnio, da to onda pravno regulišemo. Ali, da se ne udaljavamo od teme, mislim da danas imamo dve, izuzetno važne tačke, oblasti. Da vidimo hoćemo li te razlike koje imamo – i po jednom i po drugom pitanju, približiti ili ćemo ostati na njima.

BORISAV JOVIĆ:

Izvoli, Janez.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja ću reći kratko. Neću uzimati pravo da repliciram kada se sa nekim ne slažem, jer je jasno da su neslaganja velika, i to treba konstatirati. Prvo, mislim da neke diskusije jesu u okviru ovog dnevnog reda, odnosno odnose se na tu problematiku, na dalji politički dijalog u zemlji. Tu treba, ipak neke stvari reći. Ne možemo ćutke preći preko nekih stvari.

Mi smo se vrlo trudili, ja sam se lično trudio da održimo ovaj politički dijalog, naše sastanke, da ne dođu u pat poziciju, da ih izvučemo, da vodimo konstruktivnu diskusiju o otvorenim problemima. Mi smo, poslednji put kada smo se sastali, na neki način uspostavili ovakav način rada – jednu perspektivu da ćemo tako nastaviti. Do čega je onda došlo? Došlo je do ovih događaja u Beogradu, došlo je do sednica Predsedništva sa Generalštabom, dati su bili predlozi za vanredne mere, za uspostavljanje borbene gotovosti Armije.

Sve je to, većina Predsedništva ocenila kao mere, kao način, kao nešto što vodi zastavljanju političkog dijaloga, i zaustavljanju onoga što smo počeli i nešto što vodi u stvaranje vanrednih prilika u kojima daljnji politički dijalog ne bi bio moguć. Zato smo tako odlučili, kako jesmo odlučili, baš iz ovakve procene – da bi oni predlozi, one mere, koje su bile date, vodili; sa većom verovatnošću u sukob i građanski rat i u raspad zemlje, nego da se donela ona odluka, koja se donela.

Zato je za nas, za nas, vrlo teško i neprihvatljivo, kada čujemo, i sa najviših mesta, od strane, najodgovornijih predstavnika u republikama, od strane predsednika Predsedništva kao da se veći deo Predsedništva opredelio za raspad zemlje, kao da je sistematički radilo Predsedništvo na tome, kao da se radi o nekim izdajnicima, koje treba, očigledno sprečiti na bilo koji način. Mislim da je to potpuno neprihvatljivo i da je vrlo neprihvatljiv odnos za naš daljnji zajednički rad.

Uz to, ovo saopštenje koje je dao Generalštab, odnosno Štab Vrhovne komande, isto tako mislim da je potpuno neprihvatljivo sa stanovišta Predsedništva. U stvari, u tom Saopštenju je rečeno: da će Štab Vrhovne komande priznavati samo one odluke Predsedništva, koje on predlaže a druge ne. Istovremeno, vrlo eksplicitno se ograđuje, odnosno kaže: da će uspostavljati borbenu gotovost po svojoj proceni iako je Predsedništvu predložio pre par dana – baš ovakvu odluku – i ona je bila odbijena. Tako da ja to tumačim kao vrlo jasnu konstataciju, da će se poštivati samo one odluke Predsedništva koje su na liniji koje predlaže Generalštab.

Mislim da je to za Predsedništvo, odnosno člana Predsedništva, skoro neprihvatljiva pozicija. To su sve ozbiljne stvari. Ako se ovakva praksa, ovakvi događaji nastave, a bilo ih je sada dosta, više nego dosta, onda stvarno nema mogućnosti za zajedničko rešavanje ovih problema. Mi smo, inače, u poziciji, izgleda svi, da, iako dođemo do krajnosti, do ekstremnih situacija, da ipak ne možemo drugo, nego da se opet sedne i da se nastavi politički dijalog. Očigledno da smo danas u jednoj ovakvoj situaciji, ali ipak bi trebalo, uz to, odrediti i poštivati neke minimalne uslove i ponašanja i međusobnih odnosa.

Ako se Predsedništvo neće ograditi, od nekih, ovih stvari, od nekih se već ogradilo, biće vrlo teško očekivati da će ovo Predsedništvo nastaviti sa radom, bar ja mogu da dam takvu konstataciju. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Izvinjavam se, ali moram da pitam Janeza. Molim te pokaži mi gde je napisano i na osnovu čega tvrdiš da je Štab rekao da neće priznavati odluke koje oni ne predlaže? Toga nema nigde. Ono je, baš, konstatovalo da priznaje Odluku Predsedništva i, u skladu s tim, rešava svoje zadatke.

JANEZ DRNOVŠEK:

Mislim da je to vrlo jasno iz onog spremnog dopisa.

BORISAV JOVIĆ:

Evo ga dopis, tu je. Nema toga.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja to tako tumačim. Možda, ako ti to ne tumačiš tako – molim, ja sam to tako razumeo.

BORISAV JOVIĆ:

Naprotiv. Oni su, upravo, kazali da su oni prihvatili Odluku Predsedništva da Predsedništvo ne prihvata, Odluku koju su predložili; i u skladu s tim govore šta oni mogu da obezbede, ovakvi kakvi su; a šta ne mogu. To je čisto. Drug Gligorov je tražio reč. Izvoli.

KIRO GLIGOROV:

Ja sam se zalagao i predlagao, i sada ne odustajem od toga da treba da razgovaramo o ovim pitanjima koja definišu sadržinu tih naših budućih odnosa. To ne bi trebalo da bude sporno. Ali, isto tako vrlo je teško reći da, ako hoćemo uspešan rad po tim pitanjima, nije potrebno stvoriti neke normalne uslove. Zaista je to problem mimo koga teško možemo da radimo kako valja. Mi živimo od nedelje do nedelje, od dana do dana, odgovarajući na ovu izjavu; posle toga dođe kontra-izjava, treba nju komentarisati; i sve to stvara određeno raspoloženje i uzbuđenje. Pri tom, onda, imamo i saopštenja Štaba Vrhovne komande. Štab Vrhovne komande zna se, javlja se u krajnje nenormalnim situacijama, ratne opasnosti i nekih izuzetnih opasnosti. Procene, u vezi s tim, izvršene su na ovom Predsedništvu i možemo biti zadovoljni ili ne sa tom procenom. Moramo računati na neki način demokratskog odlučivanja. Te procene i ti zahtevi nisu uvaženi i treba da idemo dalje. Toga se treba pridržavati i poštovati. Da uslovi rada nisu normalni, tu bi čovek mogao veoma mnogo činjenica da iznosi – ja to neću činiti. Mislim da svi mi skupa, možda neko više, neko manje – dajemo krajnje neodmerene izjave. Zaista, u ovakvoj situaciji, pred problemima budućnosti zemlje, opstanka ...

ANTE MARKOVIĆ:

Nemoj Kiro reći „svi zajedno“. Ima nas koji nikada nismo dali ni jednu neodmerenu izjavu. I juče, u Saveznoj skupštini, ničim nisam prozvaao, a mogao sam. Izvinjavam se što sam upao. Treba da se napravi, ipak, neka distanca.

KIRO GLIGOROV:

Dobro. Ja sam rekao – neko više, neko manje. U ovoj atmosferi emocija i uzbuđenja, nisam siguran da bilo ko od nas do kraja vodi računa o tome. Ali mi, ipak, odgovaramo za situaciju u celini, u Jugoslaviji i u svojim republikama, i morali bi kod svih događaja, kod svih izjava u ovako složenoj situaciji i teškoj krizi, iz koje već godinama ne možemo izaći; ipak, voditi više računa o tome – šta iznosimo, na koji način stvari iznosimo, da li to potpiruje dalje ovu atmosferu, ili je smiruje.

Ako smo rešili da razgovaramo o budućnosti zemlje i dogovorili se o tome kojim ćemo redosledom o tome raspravljati; onda svako mora iz toga da izvuče zaključak za sebe – da je to prvenstveni zadatak i da sve drugo što smeta drugome, mora, na neki način, da bude podređeno toj stvari. Jer, imali smo zaista teške događaje – od Kosova do Knina, do beogradskih događaja – do svega toga što se događalo kod nas; i, ako nas to sve nije poučilo da ako ne smirimo sve te stvari, ako ne dođemo do toga da razgovaramo o pravim problemima, neoptužujući neprekidno jedni druge, za ovo ili ono; nećemo, i o ovim konkretnim pitanjima, moći zaista da razgovaramo. Ponavljajući se ove stvari.

Ne polazim od toga da je „zla volja“ ili scenario – da neko hoće ovo da rasturi. Ali, mi svaki dan doživljavamo, zaista, neverovatna uzbuđenja. Jednog dana jedno saopštenje, drugog dana – drugo. Između ostalog, veliki je događaj ostavka predsednika Predsedništva. Sada je rečeno da na tu funkciju nije data ostavka, ali i kao člana Predsedništva, s obzirom na to da je u ovoj fazi predsednik. To je jedan događaj, koji, u celini – da tako kažem – doveo je čitav vrh funkcionisanja države u pitanje. Jer, u tom momentu moglo je sasvim jasno da se pretpostavi da je funkcionisanje najodgovornijeg organa države dovedeno u pitanje. O svim tim stvarima moramo razmišljati i kada činimo – ne govorim o tom ličnom aktu, niti ga u bilo kom kontekstu dovodim u pitanje, to je lična stvar svakoga od nas – ali, na ovim mestima imamo i mnogo šire odgovornosti.

Nisu samo one odgovornosti na koje se samo pozivamo – „ja to nisam mogao da prihvatim“, nego je i pitanje odgovornosti – šta biva kada, u jednom određenom momentu, nastupi jedna takva situacija? Prema tome, trebali bi baš zbog toga da obezbedimo jedan normalan dijalog o onome što nas sve zanima, a to je – kakva će biti budućnost ove zemlje, o čemu treba da se dogovorimo.

Morali bi da izvučemo pouke iz toga; da svakim svojim aktom ne doprinosimo tome, da dovodimo u pitanje normalan dijalog. Mi van dijaloga nemamo druge šanse. Jer, uz sve te izjave koje dajemo i akte koje činimo, opet se moramo – kao što vidimo sastati i razgovarati. Pa, dajmo onda da otklonimo one smetnje koje postoje za vođenje jednog apsolutno normalnog dijaloga. To nam je sada potrebnije od svega.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Ko želi dalje?

KIRO GLIGOROV:

Nisam završio.

BORISAV JOVIĆ:

Izvini, Kiro.

KIRO GLIGOROV:

Ja sam zastao, pa si mogao, normalno, tako i da zaključiš. Razumem te. To važi, po mom mišljenju i za ova saopštenja koja se izdaju u ime Štaba vrhovne komande. To veoma mnogo diže temperaturu, u svakoj familiji je to glavno pitanje. A, sada, konstatujemo da je Armija rekla, s jedne strane, da je ta Odluka Predsedništva takva kakva jeste, da je ona prihvatata. Ali, zaista, neke određene formulacije – tamo mogu ponovo da izazovu bojazan da to, ipak, pitanje nije skinuto s dnevnog reda.

Voleo bih da počemo od toga da je pitanje vanrednog stanja, ili mera u vezi sa vanrednim stanjem – prošlost, da je to skinuto s dnevnog reda. To je jedan od bitnih uslova da o svim ovim stvarima razgovaramo u najboljem mogućem redu. Neka se to od strane Predsedništva konstatuje, može i javno da se kaže. Uz sve ovo što je objavljeno od Štaba Vrhovne komande, Predsedništvo konstatuje da je to skinuto s dnevnog reda, da idemo u jedan normalan život i da prilazimo raspravi ovih pitanja, koja se tiču budućnosti zemlje. Zaista, to treba da se razjasni, i meni – pravno – to pitanje nije jasno; nemam nikakvih informacija i ne znam šta, u mirno vreme, znači Štab Vrhovne komande i koje su njegove nadležnosti? Koji je to pravni akt i na koji način je došlo do toga da ta institucija postoji? To treba razjasniti.

Dalje, mislim sa ovim našim neuspešnim sednicama stvaramo velike teškoće ne samo u zemlji, nego i nevericu; sve više je svet začuđen sa svim ovim što mi činimo. Pre dva dana imao sam duži razgovor sa 12 ambasadora iz zajedničkog tržišta; bio sam njihov gost, i verujte, to je unisono uverenje – da oni ne mogu da shvate zbog čega mi ne možemo da sednemo i da razgovaramo, da se dogovorimo o budućnosti zemlje; pa bilo kakav taj dogovor bio; ipak to je jedna od civilizacijskih pretpostavki u ovoj Evropi, da ljudi koji odgovaraju za jednu određenu situaciju, mogu da sednu i da razgovaraju o svim pitanjima od kojih zavisi budućnost te zemlje. Sve više se dolazi do zaključka da je to, ustvari, opasnost za Evropu – što se kod nas događa; za jedan normalan razvoj evropskih procesa.

U vezi sa vladom, pri čemu je svakako da je svaka vlada uvek pod kritikom i ne može drukčije biti, ali način kako se izriču ocene o politici vlade navode jedino na jedan zaključak, po mom mišljenju: ili treba reći pokrećemo pitanje poverenje vladi i to postaviti na dnevni red i raščistiti, ili ne svakodnevno ponavljati da ta vlada ruši sve u ovoj zemlji, da je to pogubna politika. Ne sporim ničije uverenje u vezi s tim, kao i ničije pravo da u ime toga traži da ovu zemlju spašavamo od te vlade, ali onda treba ili to učiniti ili prestati s tim,

ili kritiku svesti na meru koja u svakoj parlamentarnoj državi je moguća i potrebna da bi se stvari ispravljale i kretale napred.

Moram da ukažem i na jednu drugi stvar: za mene je potpuno nejasno i neprihvatljivo da možemo tako da se odnosimo i što se tiče finansiranja Armije. Ne znam šta s tim želimo postići? Ako kažemo da nema sredstava i zbog toga ne možemo Armiju finansirati, onda bi legalni postupak bio da vidimo kolika može biti ta armija obzirom na našu situaciju, koliko i šta u njoj treba skratiti i uraditi, ali da to sve prođe jedan normalan razgovor sa svim argumentima, proverama, i onda, ono što je ta Armija koja postoji ne možemo da kažemo da nema sredstava i da je nećemo finansirati. Jer, mi dovodimo taj deo naših institucija u situaciju da je apsolutno onemogućeno bilo kakvo funkcionisanje, pa u toj situaciji me ne čude i neki potezi koji mogu biti i gori nego što su ovi. Mislim da to nije razumna orijentacija, da tu treba naći razuman dogovor.

Ako je naš društveni proizvod smanjen za 10, 15 ili 20 odsto skratimo to za toliko, ali onoliko koliko ostvarujemo društveni proizvod, koliko iz tog društvenog proizvoda hranimo sve ostale, da tako kažem, funkcije u društvu, onda da za toliko hranimo i tu funkciju da bismo mogli da imamo normalan odnos, a ne da budemo u neprekidnoj konfrontaciji, i svaki dan, u vezi sa finansiranjem Armije. Verujem da ćemo uskoro doći do toga, ako su tačni podaci koje sam čuo od predsednika Markovića da oni neće zaista moći za najosnovnije stvari da obezbeđuju, kao što je ishrana vojnika. Šta nam to treba?

Prema tome, ima stvari o kojima možemo i moramo razgovarati da bi stvorili uslove za normalan rad, a onda da pređemo i na sva ova druga pitanja. I poslednje, ne možemo već par meseci da se dogovorimo o jednom minimumu odluka koje su potrebne da ne dođe do potpunog haosa u zemlji. Više puta smo razgovarali na Predsedništvu i nikad da dođemo do 5, 6, 7 ili 8 odluka, o kojima se možemo saglasiti i mi ovde i u Skupštini, a zapravo to bi trebalo da bude u Skupštini što će teško ići bez pomoći drugih političkih subjekata, da obezbedimo da život kako-tako u međuvremenu teče, dok ne dovršimo dogovor i dok ga ne dovedemo do kraja.

Zašto sami sebi i dalje otežavamo situaciju, komplikujemo odnose i još veću štetu trpimo svi zajedno? Privreda zaista iz dana u dan tone. Uskoro ćemo imati drugi sklop problema o kojem ćemo morati da razgovaramo, svako u svojoj republici ali će se to sigurno pojaviti i ovde, na određen način. Mislim da je to nešto što je nerazumljivo, a verovatno sve ovo o čemu sam govorio je i međusobno povezano. Jedan odmereniji odnos u političkim nastupima, u zaoštavanju situacije u zemlji na jednoj strani, a na drugoj strani odgovarajući odnos prema Armiji koji bi obezbedio njeno normalno finansiranje, normalan razvoj i život, a treće minimum mera koje je predložilo Savezno izvršno veće – sve su uslovi da se situacija smiri, da uđemo u kolosek normalnih rasprava i tada će ova pitanja koja su pred nama, kao što je to do sada pokazala i diskusija eksperata, da je o njima moguće razgovarati. To je bio naš zadatak od kojeg smo pošli. Zaista ne smatram da ukazivanje na potrebu normalnih uslova je nešto što treba da nas udaljuje od ovog zadatka naprotiv, jedno s drugim je u tesnoj vezi i učinimo sve što je potrebno da bismo mogli o ovim pitanjima razgovarati normalno.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Svi smo za normalne uslove i u tome se slažemo. Ima reč drug Kučan.

MILAN KUČAN:

Bio sam u velikoj dilemi da li doći danas na sednicu Predsedništva ili ne, i to ne zbog razloga što bih mislio da ona nije neophodna, nego sam upravo mislio da je neophodna da bi se vodila diskusija upravo o tim pitanjima u Predsedništvu, bez predsednika. To su, par ekselans, politička pitanja koja bi trebalo raščistiti da bi se stvorili ne normalni, jer normalnih uslova u zemlji već dugo nema, nego neophodni uslovi da bi se mogla

voditi diskusija oko vitalnih pitanja koja su vezana za inače ranije dogovoreni dnevni red te sednice.

Postoji nekakva logika u politici da ako je svesna svoje odgovornosti kada se problemi objektivno nametnu onda se o njima raspravlja, a ne ono što je ranije stavljeno na dnevni red. A, mi stalno, i tvojom zaslugom, bežimo od te logike, a ima i druga i to postavljamo: pošto smo se pre deset dana dogovorili za takav dnevni red, kao da se u međuvremenu ni je ništa desilo. A, desilo se, ako ništa drugo, ostavka predsednika Predsedništva sa argumentacijom koja je izričito politička, koja se tiče svih nas, a pogotovo članova Predsedništva, ona je povučena, odnosno nije prihvaćena i sada idemo – nije se desilo ništa. Ne može se negiranjem toga što se desilo preći na diskusiju oko tih pitanja i reći: evo, sada normalno radimo. Ja barem, ne vidim mogućnosti da bi takva logika „zabijanja glave u pesak“ mogla da nas dovede u situaciju da normalno diskutiramo, ili barem u neophodnim uslovima o tim pitanjima.

Postoji nekakva podela rada – Predsedništvo je odgovorno za ono za šta je odgovorno, a to su ova pitanja. A, možemo i vrlo lako da se dogovorimo na drugi način o tim tzv. pitanjima budućnosti zemlje. O tome ću još nešto reći a nisam ni siguran da je potrebno jer je tu moj stav poznat. Plašio sam se da posle svega što se desilo, dolazeći danas na sednicu, da će se otvoriti ova pitanja razrešenja Sapundžije, tvoje ostavke, legitimnosti ove sednice na taj način i da će to biti odmah proglašeno opstrukcijom. To se i desilo. U toj opstrukciji, barem do sada, nisam učestvovao, a bojao sam se da će to biti proglašeno kao nastavak sistematske eliminacije saveznih institucija, kao što si ti formulisao. Siguran sam da savezne institucije nisu te u kojima treba početi i izvesti politički dogovor oko budućnosti zemlje. Tu se postavlja nekoliko pitanja i o njima ću, ako je moguće da se eliminiiraju, ali to vašim radom a ne našim učešćem na sednici Predsedništva, da bi se stvorili ti neophodni uslovi za rad i da bi to u javnosti bilo razumljivo, da se prešlo na razgovore pošto su eliminirana sporna aktuelna politička pitanja.

Rečeno je da je Predsedništvo izgubilo autoritet, što je došlo do tog rascepa ili nejedinstva u pogledu zahteva oružanih snaga da se zavede vanredno stanje. Naprotiv, ja mislim da je Predsedništvo dobilo na autoritetu, jer je bilo spremno prihvatiti odgovornost da na osnovu vlastite procene stanja ne prihvati logiku da postoje prilike koje treba proglasiti vanrednim i dati vojsci generalna ovlašćenja da ona sama bira kraj, mesto i vreme intervencije svojom silom, da bi stvorila normalne uslove za demokratski rasplet krize. Ja sam bio uveren da je većina u Predsedništvu podržala odnosno založila se i stala na stanovište da je neophodan demokratski dijalog a ne intervencija sile.

Ako ja dobro čitam, juče si ti, predsedniče, u Skupštini rekao šta je istina o tome i da su se zapravo članovi Predsedništva založili da se nastavlja politika svršenog čina koja dovodi narode u neravnopravnu situaciju, da se radi dalje na razbijanju zemlje itd, što je sve tu i napisano. Mislim da bi morali ipak vi u Predsedništvu da se dogovorite, da raspravite o tome šta je šta. Ako više od polovine članova Predsedništva radi na razbijanju zemlje, a ti si protiv toga, onda neko zajedno ne može sedeti, ako su te ocene tačne. Rekao je Vasil Tupurkovski da je to Predsedništvo odbacilo. Jeste ono što je bilo u obrazloženju ostavke; a ne o ovome što je bilo juče govora u Skupštini Srbije, a to su teže stvari. Uloga Predsedništva kao mesta razgovora o budućnosti zemlje – mi već nekoliko sednica, stalno, iz različitih razloga diskutiramo o drugim stvarima, a ne o onome što je na dnevnom redu.

Zašto? Zato što su to pitanja koja idu redovno u delokrug sednice Predsedništva. Pošto su sednice proširene, naravno, onda svi učestvujemo u toj diskusiji, što mislim da je vrlo neracionalno. Sem toga, Predsedništvo ovakvo kakvo jeste sa mnogima otvorenim pitanjima, da li su sve odluke koje su vezane za njegov sastav ustavne, korektne politički ili ne, da li je ono legitimno do kraja ili ne, sigurno nije takav prostor. Ne znam kakva je sada situacija? Mene to interesira da bih znao objasniti. Da sam član Predsedništva, to bi me

interesiralo još više i tražio bih odgovor. Kakva je sada situacija sa gospodinom Bućinom i sa gospodinom Kostićem? Oni su isto tako dali ostavke. O njima još nisu njihove skupštine raspravljale. Raspušteno je Predsedništvo Pokrajine. Rekao je Sloba Milošević, inače po Ustavu Srbije nema više predsedništava pokrajina. U kojoj funkciji je tu gospodin Kostić? Ja ništa to ne osporavam, meni ne smeta niko ko je na sednici, nego samo hoću znati kakva je situacija, jer mogu te situacije biti čas ovakve čas onakve. Šta je sa razrešenjem Sapundžiu?

Meni nije interesantna, pre svega, pravna strana tog pitanja nego politička. Argumentacija je, koliko sam ja razumeo, da je radio protiv interesa Republike Srbije. Koji su ti njegovi stavovi bili koji se mogu tako okvalifikovati? No, ako je to bilo procenjeno u Skupštini Republike Srbije, bilo bi dobro barem da se zna i da se i to može proceniti. Odnos prema Jugoslovenskoj narodnoj armiji, ja neću ponavljati ono što je govorio gospodin Tuđman, ja se sa tim slažem, ali ipak mislim da treba jednom raščistiti taj odnos Armija – vrhovna komanda. Ako ste vi spremni u toj neizvesnosti živeti kao vrhovna komanda, a ja sam to nekoliko puta govorio, u to ne verujem, jer ja ipak znam, ako ništa drugo, šta na tim sednicama govori Janez Drnovšek, dakle, ipak to svi tako ne mislite.

Osnovna argumentacija svega što je vojska radila je da se spreči građanski rat. Molim, koji su argumenti, u kom delu zemlje da postoji opasnost od građanskog rata? Ako se misli da se provociraju situacije da bi se stvorili argumenti da ta opasnost postoji i ako postoji, onda nije prvi zadatak da se da generalno ovlašćenje vojsci onako kako je traženo, nego da se traži u ime pravne države, ako nije suviše profanirana i ta stvar, ali pošto stoji i u diskusijama koje su bile prouzrokovane tom situacijom, da svaka republika na svojoj teritoriji obezbedi zakonitost, javni red i mir i sigurnost svojih građana, ali da se stvore mogućnosti svakoj republici da to uradi.

Sećate se formulacije koja je osporavala, čak kvalifikovala nameru hrvatske policije da zavede red u Pakracu, pa se alternativa tome, kao ono što je prihvatljivo, postavlja intervencija vojske, a ta opština je na teritoriji te republike i ako hoćete, ipak sa jednim nacionalno mešanim sastavom, koji nije dao za pravo onoj većini koja je proglasila stanje kakvo je bilo i pripajanje Kninskoj krajini. Razgovori u jednom razumnom društvu, koje je svesno svoje krize i odgovornosti, na razgovore gospodina Babića, sigurno bi bilo potrebno zvati i nekoga iz Hrvatske, ko je odgovoran za stanje tamo. Ne sećam se da je ikada bilo apelirano na republičko rukovodstvo skupštine, pre svega vlade, da su odgovorne za to stanje koje imaju za eliminiranje konflikata i za uspostavljanje javnog reda i mira, nego odmah je refleks Jugoslovenska narodna armija. Nije ona žandar u toj Jugoslaviji da sve te situacije rešava umesto republika, a da republike uopšte ne mogu, niti su stavljene u situaciju, niti se od njih traži da to urade. Mislim da bi bilo dobro da se postavi pitanje odgovornosti vrha Armije za nekoliko stvari koje su urađene.

Prvo, za onu obavest da je stvorena situacija posle zasedanja Predsedništva, odnosno odluke koja je doneta da mora Generalštab procenjivati situaciju i odlučivati o svojim merama. Dakle, ne da se podredi oceni i stavu svoje vrhovne komande nego uzima sebi za pravo da ocenjuje vaš rad i vaše odlučivanje i uzima pravo da ono donese onda odluke, na osnovu takve svoje procene. Na to nije odgovoreno. Drugo, za javnost „mi nećemo se mešati u političke procese“, a u dopisu „niko nas ne oslobađa odgovornosti za opstanak i bezbednost zemlje“.

Ko ugrožava opstanak i bezbednost zemlje? Članovi Predsedništva po ovome ili republike, ako je Slovenija, imaju sve svoje odluke legitimne i legalne i o njima predlažu razgovore. Otišla je u sve vaše skupštine ona Rezolucija o razdruživanju. Do sada odgovora nema, sem od Hrvatske. Koliko ja znam, došla je u ponedeljak Informacija u komande jedinica JNA, da pošto ne postoji više Vrhovna komanda, da te poslove preuzima Generalštab Vrhovne komande. Postavljam pitanje, da li su za poslednja dva meseca dva puta

predstavnicima Armije išli u Sovjetski Savez, sa saznanjima ovog Predsedništva i da li je ovo Predsedništvo obavješteno o temama, o suštini, o sadržaju tih razgovora?⁹⁵

Pošto je došlo do ostavke predsednika Predsedništva pre nekoliko dana i do ostavke još dva člana i pošto je došlo do razrešenja Rize Sapundžiju, odmah je to bilo nagovešteno, gospodin Tuđman i ja smo dali inicijativu da se sastanu predsednici, ja sam razgovarao sa svima, direktno i neposredno, sem sa gospodinom Bulatovićem, i svi smo bili odlučni da je dobro da se nađemo, da se ne ostavi stanje kakvo je i da vidimo šta nam je raditi u ime onih faktora koji su stvorili ovu zemlju i koji moraju doneti odluku o njenoj sudbini. Ja predlažem i dalje da do tog razgovora dođe u ponedjeljak i da se danas dogovorimo gde i kako, da teče normalno proces u Predsedništvu, a da se mi dogovorimo, ako se možemo dogovoriti o tome šta i kako gledamo na dalji tok političkih procesa u Jugoslaviji.

Samo bih hteo dva komentara u vezi onoga što je govorio predsednik Jović. Da se u Sloveniji i Hrvatskoj, ja ću govoriti o Sloveniji, ne poštuju savezni zakoni i time negiraju sva ljudska prava. Ja bih voleo znati koja se ljudska prava negiraju u Sloveniji? Ili, kako stoji u obrazloženju, ne pristaje na uzurpaciju tuđih prava jednostranim odlukama. Koja smo mi tuđa prava povredili? I, neka se iniciraju legalne procedure i kada će biti one izvedene, onda neka svako odlučuje kako hoće. Neću sada o tome govoriti. To je kod one prve tačke dnevnog reda. Što se Slovenije tiče, legalni postupci su predloženi. O tome, naravno, mogu biti različita mišljenja, jer su oni legalni na neko stanje budućeg ustava, o kome treba razgovarati i po predlogu onih koji misle drugačije, ili je predlog republikama, republičkim skupštinama legalan i legitiman.

Ovde su bili spomenuti problemi regruta i teritorijalne odbrane u Sloveniji. Vrlo kratko, jer jednom očito treba to barem preleteti, da bi bila informacija jasna o čemu se radi. Slovenija je prvi put postavila pitanje regruta kada se Armija upotrebila za smirivanje, kako je bilo formulirano, nereda na Kosovu. Kada se vojska upotrebila da se rešavaju posledice jedne politike, sa kojom se mi nismo složili, a na nju uticaja nismo imali. Pre toga je bila angažirana milicija, taj združeni odred, kako se zvao. Tu su bili ugroženi životi, opet kao posledica te politike. Mi nismo dali milicionere, a tražili smo da ne idu ni regruti. Onda smo tražili, zbog mogućnosti upotrebe Armije na drugim tačkama nacionalnog sukoba, da regruti iz Slovenije ostaju u Sloveniji ili na teritoriji Pete armijske oblasti. Predlagali smo razgovore. Ti su razgovori išli tako i tako, sa nadom da ćemo se ipak dogovoriti. Naravno, tu je mnogo doprinelo i zalaganje predsednika Markovića, jer je to teklo u okviru Izvršnog veća.

U januaru došlo je do premeštanja regruta koji su formalno bili iz Slovenije regrutirani u Sloveniju i Hrvatsku u Sombor i u druge delove zemlje. Na naše pitanje, odgovor je zvanični armijski bio, da to nije istina, a u Informaciji Političke uprave, to je stajalo napisano, da ih treba premeštati i tamo ih ostaviti. Kad je došlo do pretnje da će Armija biti upotrebljena radi sprečavanja građanskog rata i gde je žarište tog građanskog rata sada sve jasnije, onda po ocenama Slovenije, potpuno je normalno da niko u Sloveniji neće svoje dete pustiti da mu bude upotrebljeno u Armiji koja će zavoditi red i sprečavati građanski rat u Sloveniji protiv legitimnih i legalnih odluka slovenačke skupštine, odluke koja je verifikirana na plebiscitu. Ja demokratsku odluku ne mogu da zamislim.

I oko razoružavanja. Ja bih voleo da se ipak, ako ne zbog drugog, jer koristi sada više nema, barem zbog istine rascisti, da smo pitanje postavili mi kada je do tog razoružavanja

95 Poseta generala Kadijevića Moskvi 13. marta i sastanak sa sovjetskim ministrom odbrane Jazovim, bila je tajna u koju je od članova Predsedništva bio upućen samo Borisav Jović, koji je o njoj kratko govorio za emisiju BBC *Smrt Jugoslavije (Mi smo se tada konsultovali, Kadijević i ja, da izvršimo određenu konsultaciju u Rusiji /.../ Nije to znao niko, nijedan član Predsedništva /.../ To su naše interne stvari.)* i jednako oskudno je opisao u svojim memoarima. (*Poslednji dani SFRJ*, 295). Nešto detaljnije o ovoj poseti piše Veljko Kadijević. (*Protivudar*, 141–147).

došlo, čemu to služi i zašto o tome, ne samo što nisu bila republička rukovodstva obavještena, nego nisu smela biti obavještena da je bilo zabranjeno komandantima da o tome izvešte republička rukovodstva. Pretpostavljam da nisu bila sporna ona u koja je Armija imala poverenje, ali svakako u slovenačko i hrvatsko, jer je to bilo neposredno posle izbora, pa je opasnost sigurno postojala, ili argumenat. Vama je bio odgovor dat i nama. Skladišta u kojima nije obezbeđena sigurnost, u Sloveniji se do tog trenutka 20 godina na tim istim lokacijama čuvalo oružje i nikad mu ništa nije bilo urađeno i tamo gde je ostalo, isto mu sada ništa nije urađeno, a pokradeno je bilo ponekada iz armijskih skladišta. Mi smo tražili da se to vrati. Odgovor je bio, kad se stvore uslovi. Uslovi su stvoreni. Komisija je obišla sva ta skladišta. Oružje je ostalo tamo gde su ga i odneli i postavljanje komandanta teritorijalne odbrane, po propisima je bio postavljen komandant teritorijalne odbrane Slovenije, po odgovarajućim propisima tada u suprotnosti sa tim propisima, bez saglasnosti Republike Slovenije.

Mi smo predlagali, to ćete se setiti, da nađemo u dogovoru drugog čoveka i znate kakav je bio vaš odgovor, a nije bio vaš, jer je vama rekao Generalštab Vrhovne komande, da on na to ne pristaje. Dakle, ništa to što je predloženo da se nađe rešenje u skladu sa propisima i sa situacijom nije prihvaćeno, a onda to služi kao razlog za optuživanje, maltene za razbijanje zemlje. No, to su sve pitanja o kojima bi trebalo diskutirati naravno, ne mislim da treba to danas, ali u okviru raščišćavanja stvari koje su postale sporne, vezano za odnose i za poziciju Predsedništva Jugoslavije, mislim da bi ih bilo potrebno raščistiti, da bi se stvorili onako kako je bilo ovde rečeno, ne normalni, već barem neophodni uslovi da bi ta diskusija mogla da teče.

Moje strahovanje je bilo vezano, upravo, za to, da danas umesto tih pitanja, diskusija ne krene u tom pravcu, a neophodno je da je krenula, to je logično, u tom pravcu i mislim da naše prisustvo više opterećuje tu diskusiju nego što olakšava. To su ipak stvari koje su vezane za samo Predsedništvo i za odnose u njemu.

BORISAV JOVIĆ:

Da li smatraš da treba da odgovorim na nešto, ili da se ne mešam, pa pošto je stalno pričanje na istu temu – da preskočim to; ako drugovi smatraju ja ću reći neke stvari koje si pokrenuo, da bi bilo jasno, ne bih želeo da kažu da ja na sve odgovaram, jer ima stvari na koje je odgovoreno po sto puta.

FRANJO TUĐMAN:

Što se mene tiče zanima me odgovor da li je, znači, iz Generalštaba Saveznog sekretarijata narodne odbrane otišla takva uputa vojnim jedinicama – da Vrhovna komanda, Predsedništvo, kao Vrhovna komanda ne postoji, nego da vojska preuzima; ko je doneo takvu odluku i šta je to, to znači da se vojska odmetnula? To je odveć važno pitanje i smatram da na ovom sastanku trebamo o tome znati. Drugo, ako u isto vrijeme, znači odlaze oficiri u Sovjetski Savez – po čijoj odluci, da li opet Predsedništva kao Vrhovne komande i po kakvim zadaćama? Da li je to znači političko vezivanje, ili koja je to svrha?

MILAN KUČAN:

Predsedniče, molio bih te, po ovoj formuli je deset ili sto puta odgovoreno – odgovarano je bilo toliko puta.

BORISAV JOVIĆ:

Odgovoriću na nekoliko rečenica.

MILAN KUČAN:

A odgovoreno nije, oprost, rekao sam da neću ponavljati ono sa čime se slažem u izlaganju gospodina Tuđmana – i tamo je nekoliko tih pitanja takvih. Ovo što se odlaznja u Sovjetski Savez tiče, mislim da sam jasno rekao. Ja ne tvrdim da se odlazilo, nego sam

samo postavio pitanje: da li je to vama poznato; i drugo, ako je tačno da su odlazili, da li ste vi informirani o sadržaju tih razgovora?

BORISAV JOVIĆ:

Prvo, pod stvaranjem neophodnih uslova za naš rad, ja podrazumevam, a i Predsedništvo je više puta to podrazumevalo i kazalo da treba da se jednom prekine sa dezavuisanjem saveznog Ustava i saveznih zakona i propisa i da u pravnom haosu ne možemo da imamo normalne uslove za rad. To je ono na čemu smo stalno insistirali, a stalno se beži od toga da je elementarno pitanje stvaranje uslova za rad, da prestanemo da samovoljno i svojevóljno donosimo odluke koje se tiču svih. Što se tiče kršenja tuđih prava – stvar je vrlo prosta. Uzurpirate pravo federacije i donosite odluke o stvarima koje su u nadležnosti federacije, sami. Time je sve rečeno.

Inače, kontradiktorno je to da treba razgovarati van Predsedništva SFRJ, kad se radi o ovim stvarima, a istovremeno čitavo vreme si govorio o stvarima koje se tiču Predsedništva SFRJ i njegove odgovornosti. Umesto da razgovaramo o onome šta treba zajednički da razgovaramo, ovde se sada postavlja na dnevni red Predsedništvo. Ono će staviti na dnevni red ono što je u njegovoj odgovornosti i to može svaki član Predsedništva iz svake republike da pokrene. Ja ne bežim i od toga, ali to sve što se danas razgovara i o samome Predsedništvu, je upravo znak da je bolje da zajednički radimo, nego da se radi bez Predsedništva na pitanju budućnosti Jugoslavije. Uostalom, kako god odlučite, meni je prihvatljivo, meni lično – da predsednici Predsedništva razgovaraju o budućnosti zemlje i bez Predsedništva. Samo mi ne bi bilo prihvatljivo, da oni misle da mogu da preskoče savezne institucije, koje su nadležne za odlučivanje o ustavnim promenama. Jedino to. Inače, sve drugo – kako se dogovorimo.

Što se tiče Predsedništva, istoga dana kada je objavljena moja ostavka, objavljeno je da ostavka ne znači prestanak naših funkcija ovde, dokle god se o njima ne odluči, istoga dana na istoj stranici u novinama. Sve drugo je jednostavno želja za komplikovanjem situacije – da se inscenira kako Predsedništvo ne postoji i kako se sada postavlja pitanje da je dovedena u pitanje država. Dovedena je u pitanje država od onih koji bi želeli da je nema, i koji bi želeli da preuzmu vlast umesto Predsedništva.

Što se tiče Jugoslovenske Narodne Armije, te su stvari raščišćene, a drugo je, ne znam koja se sada pitanja postavljaju, vrlo je jasno rečeno sve o Armiji. Armija je dala proglaš, odnosno saopštenje javnosti – šta ona može da garantuje sa snagama sa kojima sada raspolaže. Molim vas, da bude vrlo jasno, nigde i ničim Armija nije, rekla da će ona upotrebljavati oružane snage van odluke Predsedništva SFRJ. To nema nigde napisano. Ona je rekla da će podizati borbenu gotovost, u okviru prava koje ona ima, svaki komandir čete ima pravo da podigne borbenu gotovost, a kamo li neke armije u celini. Upotreba oružanih snaga je nešto drugo. Ono oko čega smo se mi sporili, Predsedništvo je zauzelo takav stav i on je uvažen od Armije. Molim vas, ne reče ovde, drug Kučan, da li se buni na to što je Armija rekla da neće dozvoliti da se promene granice Jugoslavije, dok se na ustavan i zakonski način, eventualno, ne odluči o nečijem otcepljenju. Drago mi je da to prihvataš, jer to nisi spomenuo kao sporno.

MILAN KUČAN:

Nisam razumeo, oprostite.

BORISAV JOVIĆ:

Prva tačka u saopštenju vojske jeste da je njihova obaveza da čuvaju spoljne granice i da neće dozvoliti da se one promene dok se na ustavan i zakonski način, eventualno ne odluči o nečijem otcepljenju. To je suština njihovog stava. Mislim, nisi stavljao primedbu, ili možda nisi to primetio.

MILAN KUČAN:

To mi se ne čini značajnim, jer to je valjda i naša obaveza. Ne čini mi se to uopšte važnim, jer to je i naša obaveza i pre naša, nego njihova.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro. Onda je utoliko lakše.

MILAN KUČAN:

Odluku o tome da su ugrožene granice, valjda mora neko doneti.

BORISAV JOVIĆ:

Što se tiče potčinjavanja vojske Predsedništvu u pravima koja stoje Predsedništvu, to uopšte nije sporno i to može samo da bude ovde izmišljanje i nagađanje. Da li je došlo do pisma jedinicama oružanih snaga – ja to ne znam, ali možemo proveriti. Vi obično iznosite neke stvari za koje ni sami niste sigurni, ali molim vas, ni jedan nalog vojske, a bili ste u vojsci svi, i znate – neki su i generali – ne dobija se od Vrhovne komande oružanih snaga, nego se dobija od više jedinice. Nigde ne piše da li je to zasnovano na odluci Vrhovne komande ili ne. Sama pomisao da će jedinice dobijati naloge bez obzira na komande oružanih snaga, to je stvar koja je čudna.

FRANJO TUĐMAN:

Gospodine predsjedniče, ako niste upoznati, da Vas mi upoznamo, da se poslednjih mjeseci daju uputi, ne toliko pismeno, koliko usmjeno; sazivaju se užu ili širu skupovi i daju se usmene upute.

BORISAV JOVIĆ:

Niste nam to rekli – dajte nam dokaze za to. Mogu samo da kažem da ste nam vi pismeno saopštili da imate dokaze da su oficiri Jugoslovenske narodne armije učestvovali u pobuni u Hrvatskoj ili u Pakracu, ali niste nam nikada, iako smo zaključili da to moramo saznati, rekli ko je to.

FRANJO TUĐMAN:

Niste zaključili, nego sam predložio da se formira parlamentarni odbor od Savezne skupštine i Hrvatskog sabora, pa ste preko toga prešli.

BORISAV JOVIĆ:

Ne, nećemo nikad preći. Smatramo da je to izmišljeno, dokle god ne date dokaze.

FRANJO TUĐMAN:

Oprostite, kao što ste prešli i prosinca mjeseca kada smo raspravljali o tome da je situacija kritična, pa smo kazali da tu ima i glasina, s čime sam se ja suglasio, ali sam, isto tako, predložio da sa jednim neutralnim odborom utvrdimo šta su glasine o sudjelovanju pojedinih vojnih lica, a šta ne?

BORISAV JOVIĆ:

Sada vas pozivam – pošaljite nam argumentaciju, ili pismo, ili imena, dokaze, šta god hoćete, o tom događaju, da je neko iz Armije učestvovao u tome. Odmah ćemo preduzeti sve što je potrebno – i komisije i sve što je potrebno.

FRANJO TUĐMAN:

Godinu dana pričamo.

BORISAV JOVIĆ:

Kako mislite da formiramo Komisiju, a da nemamo nikakav argumenat na osnovu čega smo je formirali? Pošaljite nam nešto da imamo u rukama i da je formiramo.

FRANJO TUĐMAN:

Bio je potpredsjednik na sastanku u Pakracu, kada su neki vojnici tvrdili kako ima pet zbjegova. Kada je rekao – „Idemo u zbjegove“, niko se nije digao, a onda je jedan drugi general rekao: „Nema nikakvih zbjegova“.

BORISAV JOVIĆ:

Ovo je pismena tvrdnja Predsedništvu da oficiri JNA učestvuju u podizanju pobuna, ili podstrekavanju pobune. Molim vas, to mora da se raspravi, da vidimo koji su to i da pokažnjavamo. Isto tako, mora biti odgovornost, ako se insinuiru Armiji svaki dan nešto novo, a nema dokaza. Što se tiče odlaska u SSSR-a, samo u okviru programa rada vojske i normalne saradnje kao sa svakom drugom zemljom – koliko je nama poznato. Sa svim zemljama mi imamo programe i vojska ima posete u okviru toga programa. Moguće da je bilo, mi nemamo ništa ekskluzivno da je vojska ovih dana saradivala sa SSSR-om posebno. To su, po mom mišljenju, iste stvari kao i ove. Da li je Sovjetski Savez opasnost za našu zemlju, ako vojska ima neke kontakte sa njima, kao što ima sa Rumunijom, sa Amerikom, sa svima drugima. Mi imamo otvoren poziv američkog ministra odbrane da dođe u Jugoslaviju; bilo je zakazano, pa je pomereno. Da li je to neki problem? Da li je nama Sovjetski Savez neprijatelj?

FRANJO TUĐMAN:

Ne, Sovjetski Savez nama nije neprijatelj, ali je veoma simptomatično da je isto obrazloženje za intervenciju sovjetske armije u baltičkim zemljama, kao što je u Informaciji Političke uprave za vraćanje socijalističkog poretka i za to da Savez komunista – pokret za Jugoslaviju, treba da postane, opet, glavna politička snaga u Jugoslaviji.

BORISAV JOVIĆ:

Smatram da ovde ima niz pitanja koja se ponavljaju od ranije i novih stvari, ali je centralno pitanje – da li ste vi ovde došli da radimo po dnevnom redu? Ko traži reč? Drug Milošević.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Pošto ovde u izlaganjima ima tvrdnji koje, verovatno, mogu da izazovu neku zabunu ili konstataciju, da postoje neke razlike, želim da kažem, kad je u pitanju Teritorijalna odbrana Srbije, ona nema nikakav drugi tretman u odnosu na oružane snage od tretmana koji ima Teritorijalna odbrana Hrvatske ili Teritorijalna odbrana Makedonije, Crne Gore, ili bilo koje druge republike. Teritorijalna odbrana Srbije, kao i sve druge teritorijalne odbrane, pretpostavljam, je pod kontrolom oružanih snaga. Sredstva se nalaze u magacinima koje drži vojska. Ta sredstva nisu stavljena na raspolaganje nikakvim snagama u Srbiji, jer se mi nismo naoružavali. Iskreno se nadam da nećemo morati da se naoružavamo.

Želeo bih da naši politički razgovori teku na način koji će omogućiti da se niko od nas ne naoružava, da stvari dovedemo do kraja mirno, kao razumni ljudi u interesu republika koje ovde predstavljamo, u interesu svih naših građana. Nije interes ni jedne republike, ni jednog građanina da gine. Ne vidim razloga da mi ne možemo da rešimo naše probleme na miran način. Jedino, čini mi se da bismo morali da radimo mnogo brže nego što smo radili ovih poslednjih meseci. Postoje glavne stvari i postoje sporedne stvari. Kada se reše glavne stvari, sporedne stvari otpadaju same. Mi se često ovde vezujemo za neke sporedne stvari, na po neku izjavu, neodmerenu sa svake strane, uključujem tu i sebe. Uopšte, ne mislim da su i moje izjave sve odmerene, kao što ne mislim da su odmerene izjave većine ovde prisutnih za ovim stolom. Ali, to uopšte nije bitno u ovom trenutku.

Mislim da ne treba stalno da se vezujemo za sporedne stvari, već da treba da pokušamo da rešimo glavnu stvar. Mislim da nema nikoga za ovim stolom koji se ne slaže u jednoj stvari, a to je da nama postojeći Ustav Jugoslavije je u ogromnom raskoraku sa društvenim

tokovima u zemlji u svim republikama i sa ustavima svih republika. Da bismo izbegli bezakonje, bar na onim elementarnim stvarima koje se tiču integriteta zemlje, moramo poštovati važeći Ustav Jugoslavije, i to je logično. Ali, upravo zato što postoji ogroman raskorak između tog Ustava i procesa koji teku u zemlji, i ustava koji su doneti u svim republikama, valjda bi trebalo da se složimo, da što pre, a po mom mišljenju to bi bilo moguće veoma brzo, promenimo taj Ustav, stvorimo uslove da se izvrše višestranački izbori i u Jugoslaviji, utvrdimo te funkcije na bazi ovih predloga koje su nam dale ekspertske grupe, ili na bazi nekih drugih predloga i rešavanjem glavnih stvari. Praktično, stavimo na marginu sve sporedne stvari – tamo gde im je i mesto.

U ovoj objavi Štaba Vrhovne komande ja sam video jednu osnovnu poruku – vojska se neće mešati u politička rešenja u Jugoslaviji. Oni su tako rekli i ja sam to tako razumeo. Smatram da u jednoj evropskoj zemlji nikako drugačije ne bi ni moglo biti. Mi nismo južno-američka ili afrička zemlja u kojoj ćemo na drugi način stvari rešavati. Neće se, dakle, Armija – koliko ja umem da pročitam – mešati u tok političkog odlučivanja o sudbini Jugoslavije i tok ustavnih promena, u uređenje koje je, na neki način, promenjeno u svim republikama, kakav je to, onda, paradoks da ne bude promenjeno u Jugoslaviji. U svim republikama imamo višepartijski sistem, ravnopravnost svojina, tržišnu ekonomiju. Zašto to ne bismo preneli i preselili i na nivo cele Jugoslavije, u onoj meri u kojoj budemo dogovorili da ta Jugoslavija treba da ima minimum funkcija oko kojih se zajedno dogovorimo.

Mislim da je to glavna stvar i da rešavanje te glavne stvari može rasplesti sve ove druge sporedne stvari i sve ove nesporazume gurnuti na marginu. Ja nemam ništa protiv toga da se sastaju predsednici republika. Uvek ću biti za to da se vode razgovori i predsednika republika, koji ne isključuju organe federacije. Mislim da niko to nije ni predlagao. Ne vidim da bismo mi, bez obzira što se možemo sastati već iduće nedelje, i na tom sastanku mogli da razmatramo neku drugu sadržinu do ove osnovne – pitanje dogovora o budućnosti zemlje i eventualne saglasnosti o tim zajedničkim funkcijama, koje treba da ustanovimo i o načinu sprovođenja, uvođenja, definisanja jednog mehanizma, koji treba na jednak način za sve da uredi uređivanje bilo o tome da te funkcije menjamo, bilo o tome da neko, ko bude odlučio da izađe iz Jugoslavije, to učini. Ali, kroz mehanizam, koji će važiti jednako za sve. Dakle, ne sam sebi.

Zato mislim da bi bio jedan veliki napredak – neka Predsedništvo razmotri čitav niz pitanja koja su ostavljena; neka o tome, u okviru svojih ovlašćenja raspravlja. Ali, kada smo svi ovde zajedno, čini mi se da bi bilo logično da razgovaramo o ovim predlozima koje smo dobili. Da vidimo da li ima tu, a ja sam ih pažljivo pročitao i video da ima samo nekoliko elemenata gde se neki stavovi razlikuju, da li ima neka osnova, s kojom bi se moglo ići dalje u stvaranje platformi, na kojima bi se uredili odnosi između naših republika, naših naroda, odnosno novi odnosi u Jugoslaviji, pre svega na principima, na kojima su danas uređeni odnosi u svim republikama.

To je za mene jedan logičan put. Čini mi se, ako glavnu stvar budemo rešavali, same će se rešiti sporedne stvari, ako budemo išli stalno po periferiji i po sporednim stvarima, glasinama, izjavama, ili bilo čemu drugom, nikada nećemo doći na glavnu stvar. Ne verujem da je više, bilo kome, u interesu da odugovlači rešavanje glavne stvari. Glavna stvar je na stolu. Zašto ne bismo, kao razumni ljudi, o njoj porazgovarali, pa makar ustanovili da nema saglasnosti, čak ni oko ovoga, o čemu je Ekspertska grupa dala svoje mišljenje, ali da znamo gde smo, da bi mogli da vidimo u kom pravcu dalje možemo tražiti izlaz.

Zato sugeriram da glavnu stvar, na jedan razuman, tolerantan način, pokušamo da danas raspravljamo, tim pre što su nam ovde pripremljeni neki elementi, za koje, pretpostavljam da svako od nas pojedinačno želi da čuje šta o njima misle svi drugi. Ne mislim ni ja da je sve ovo sjajno, što piše, niti sam, na bilo kakav način, mogao imati na to više

uticaja, nego bilo ko drugi za ovim stolom. Ali, da vidimo od čega mi možemo poći i u kom pravcu dalje možemo da tražimo rešenja.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Reč ima drug Marković.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja bih želio da izrazim svoju suglasnost, i na neki način zadovoljstvo što se održava ovaj naš razgovor danas. Vrlo sam se zalagao, možda to svi i ne znaju, da do ovog razgovora dođe. Smatrao sam da, nakon svega što se događalo u zadnje vreme u našoj zemlji, nakon krize, koja je prijetila, možda više nego ikada do sada, da dođe stvarno, ili do raspada zemlje ili do jednog bratoubilačkog rata. Neću se sada više na tome zadržavati, mada bih, kao sudionik tih nekoliko dana i noći, u kojima nisam ni ja spavao, mogao mnogo toga da ispričam.

Smatrao sam, znači, da nakon tih i takovih kriznih stanja, koja su, ipak, potresla i zemlju u cjelini i pokazale nas u svijetu u svijetlu koje je danas prisutno svugdje u svim ne samo sredstvima informiranja, nego službenim stavovima, brizi, šta će se dogoditi u zemlji; da je jedan takav razgovor nužan da bi pokazao da krize nisu samo za to da bi se savladale, nego da se i u njima sazreva i da se kroz njih dolazi do mogućnosti i saznanja kojim putevima, načinom i metodama se mogu tražiti izlasci, bez onoga najgorega, što može biti najsudbonosnije za zemlju. Tok razgovora danas, ovdje, bez obzira na to što i dalje ima i tenzija i napetosti i nepovjerenja i suprotnosti, ipak ima nekih novih tonova, koji govore o tome. Ja bih htio da vjerujem da je tako, da smo kroz ovu krizu prošli, uz određeno sazrijevanje, ljudsko, političko i državničko. Ja time nemam ni malo iluzija da mislim a smo svi, kao cjelina, pa i svaki pojedinačno, još prešli taj rubikon. Ali, mislim da ovaj razgovor ovdje, način kako se vodi, govori da je ispravno nastojati i tražiti da se dalje razgovori nastave.

Također, mislim da moramo ovako realno, ili realnije, pristupajući stvarima tolerantnim, bez predrasuda i bez predubjeđenja, morali bi povezati sve stvari koje su međusobno povezane za razrešavanje naše krize. Ja sam smatrao cijelo vrijeme, a i sada smatram, da je iluzija, a to praksa potvrđuje svaki dan, razgovarati o budućnosti zemlje, a istovremeno ne spriječavati rasplet događaja koji se dnevno javlja. Mi moramo povezati – sve to što se pojavljuje dnevno, sa onim što želimo da riješavamo i dugoročno. Neda se izbjeći jedno i kazati: e sada, odatle počinju razgovori.

Zbog toga je Savezno izvršno vijeće predlagalo one poznate 11–12, plus 3 točke, koje bi trebalo da stvore uvjete i vrijeme da se razgovori mogu dalje uspješno odvijati. Ono je dodalo, kao svoj doprinos. A ja, danas, iz mnogih prijedloga, koji su ovdje dati i onih od Tuđmana, Kućana i Miloševića, vidim da ima još takvih pitanja, koja, moramo priznati, da je njihov legitimitet prisutan, i da o njima moramo razgovarati i to, bez ikakvih tabu zabrana, i o njima zauzeti stavove većinom, ako ne možemo konsenzusom, pa nastojati onda na tome, što dogovaramo, dalje odvijati procese.

Ne možemo očekivati da ćemo jednostavno zaustaviti ono što se događa, pa razgovarati o nekoj budućnosti. Sve je to dio jednog procesa, u kojem se nalazimo. I zbog toga mislim da sa jednakom i ravnopravnom ulogom svakog takvog prijedloga, treba ga staviti na dnevni red i o njemu razgovarati; svako njegovo razjašnjavanje, ako ništa drugo, skidaće dio nepovjerenja koje postoji u ovoj zemlji; a nepovjerenje je ogromno. Nama treba, ako hoćemo da riješimo na miroljubiv i demokratski način naše međusobne odnose, bez obzira kako će se završiti, da li ćemo ostati zajedno ili ćemo se rastati, nama treba povjerenje da te razgovore možemo voditi. Zbog toga ni jedna tema ne smije biti isključena ako neko smatra da o njoj treba razgovarati.

Vežano na to, želio bih podvući da smo mi, i vezano na razgovore koje smo vodili u Sarajevu i ovdje, ne bih htio da ponavljam šta sam govorio – o pravnoj anarhiji i o

ekonomskom kaosu i potrebi da prebrodimo tu, sada, dubinu krize i provaliju u koju smo zakoračili; pa onda potrebnu podršku iz inozemstva; uporno smo nastojali da kontaktiramo po svojoj liniji sa predsjednicima vlada, sa ministrima po pojedinim resorima i da prenosimo, sve više, raspravu u Saveznu skupštinu. Neophodno je da se rasprava tamo prenosi. Ona mora izaći na javnu scenu, i, neka se na javnoj sceni, onda vidi, u krajnjoj liniji, šta je to, ko šta zastupa, nego i šta radi, šta je to što treba da predstavlja izlazak iz krize u kojoj se nalazimo. Mi smo svjedoci da se pojedini zakoni opstruiraju da se donesu, neki su usvojeni. Mogu reći, sa zadovoljstvom, da su do juče usvojena dva važna zakona – Zakon o službi društvenog knjigovodstva i Zakon o javnoj potrošnji. Međutim, moram vam reći da oni neće funkcionirati.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Drugi ti je više želja nego zakon.

ANTE MARKOVIĆ:

Naš je bio taj stav i predlagao sam više puta – nemojte da mi to donosimo, donosite to vi; a više je to jedan simboličan pristup s naše strane, da bi vi trebali, svaki u republici, kod sebe, napraviti ozbiljan zahvat ka rasterećenju privrede, jer sadašnja opterećenja u pojedinim republikama prelaze u dio od 40, pa i 50% društvenog proizvoda. To se ne da izdržati. To ni jedna izvanredno razvijena Švedska ne može izdržati, pa je sa 44, smanjila na 40, a ide i ispod 40%.

Takođe, na dnevnom redu, imamo vrlo važne zakone – o Narodnoj banci, imamo vrlo važan Zakon o obveznicama federacije, koje omogućavaju da prebrodimo jedan dio prelaznog perioda, da saniramo stanje, uspostavimo neke tokove. Sve to što predlažemo je pokušaj da uspostavimo pravnu sigurnost, platni, devizni i monetarni sistem, bez kojeg ni jedna zemlja ne može funkcionirati – do budućeg dogovora, bez obzira kakav će biti, ako hoćemo da postoje uvjeti za taj dogovor, to mora biti prisutno. Isto tako, kao što mislim da sva pitanja o položaju i funkciji Armije, Štaba Vrhovne komande, ulozi Predsjedništva, naoružanja i razoružanja regruta, moraju biti sva stavljena na dnevni red, i rekao bi, vrlo konkretno razmatrana. Od nijednog ne smijemo bježati; jer, sva su ona dio ove naše scene, dio onoga što se događa u ovoj zemlji.

Isto tako, kao što ne možemo izbjeći da, unatoč svim pokušajima koje imamo, mi nismo uspjeli, još, da dogovorimo funkcioniranje budžeta ove zemlje. Nemoguće je, isključeno je da se mogu održati osnovne komponente sistema do novog dogovora. Ako bude onemogućena savezna država da funkcionira, ona danas, po načinu kako se finansira, prestaće funkcionirati. Htio sam, zbog toga, i pod onom tačkom – rekao si: razno – mada sam ja rekao da to nije „razno“; da kandidiram i da kažem konkretno, mogu to i sada napraviti – da je neophodno da se, stvarno, ta preostala sredstva, koja su bila dogovorena, usvoje, kao prvo obveznice i da se ide na međusobno prebijanje, i obveznicama; zatim da se plati – sada više ne pet, nego, vjerovatno, negdje oko 4 milijarde za Armiju; zbog toga što jedan dio doprinosa oni nisu plaćali, pa je to, sada, moguće prebiti sa obavezama federacije. Toga najviše ima u Srbiji, onda u Hrvatskoj, pa u Bosni, Sloveniji; to je već spremno i može se napraviti.

Pored toga, Srbija je uplatila – po dogovoru koji je bio napravljen – 300 i nešto više miliona, Hrvatska i Slovenija nisu uplatili. Sada su ta sredstva smanjena na znatno nižu cifru. Trebalo bi to napraviti – da se ta preostala sredstva, koja nisu plaćena, plate. Mogu vam pokazati i cifre, one više nisu takve da ne bi mogle biti savladive. Crna Gora je jedina sve regulirala, a drugi nisu. Momentalno, Armija je nelikvidna negdje oko 10,5, odnosno 11 milijardi dinara. Nemoguće je – otkazuju joj se ugovori za grijanje, hranu, odjeću.

FRANJO TUĐMAN:

Zato je sve više na ulicama.

ANTE MARKOVIĆ:

Franjo, ja sam za to da se razgovara i o izlascima i o finansiranju. Nemojmo ništa izbjegavati. Stavimo sve na stol. Nemojmo ni od čega bježati i razgovarajmo, realno, šta moramo napraviti da nema izlazaka, kao što ti kažeš.

FRANJO TUĐMAN:

Onda ćeš tražiti od hrvatskog čovjeka da finansira Armiju, koji ne može dobiti zaposlenja, a ta Armija, svakodnevno, sa tenkovima – od jednog mjesta do drugog. To je situacija s kojom se suočavamo.

ANTE MARKOVIĆ:

Dobro, ja kažem da treba sve ravnopravno staviti na stol i razgovarati sa povjerenjem da idemo na najbolji način da nađemo rješenje; bez obzira da li iz našeg ugla gledanja imamo pravo, ili nemamo pravo. Ako ne budemo spremni da svaku takvu temu stavimo na stol i o njoj razgovaramo, vjerujte, mjesto da razgovaramo za stolom – „razgovaraćemo“ kroz nišan, a bilo koji razgovor za stolom je bolji od „razgovora“ kroz nišan.

FRANJO TUĐMAN:

Suglasan sam.

ANTE MARKOVIĆ:

Savezno izvršno vijeće, u ovim kriznim situacijama, se jasno opredijelilo. Reklo je – protiv je uspostavljanja vanrednog stanja i protiv upotrebe sile. Podržalo je Predsjedništvo smatrajući da ona manjina, koja je u Predsjedništvu, nije uspjela da se prihvate njeni stavovi; morala se demokratski podrediti toj većini. To je sine qua non demokracija. I tako, bez toga nema funkcioniranja ni jednog sistema. O toj temi samo sam usput rekao, a mogao bih, sada, mnogo govoriti. U okviru toga, malo prije sam kandidirao – nećemo moći izbjeći taj razgovor. Jer, teško je da mi možemo raditi, u koliko stvarno, ostanu ocjene koje, istina, u momentu kada je davao ostavku na mjesto u članstvu Predsjedništva i predsjednika Predsjedništva Jović dao o Saveznom izvršnom vijeću. U prvom redu i ljudski, i politički, i državnički gledano to je vjerovatno jedinstven slučaj u svijetu. Ti si Franjo, povjesničar možda bi to mogao bolje ilustrirati nego ja. Unikum. Ili tu vladu treba oboriti, ako je tako postaviti joj pitanje povjerenja, ići u Skupštinu s njom, ili ne raditi s njom. Jer, dozvolite, nije to doprinos miroljubivom, demokratskom parlamentarnom razvoju odnosa u zemlji koji neće voditi tenzijama i zaoštavanju.

Možeš se neslagati s određenim politikama, možeš na određeni način i dati kritiku tih politika, ali zna se gde se to radi i kako se to radi. Ali, jednu legalnu vladu, ponavljam, istina u ostavci predsjednika, tu ima neke male razlike, on je optužuje da je strani agent. To je, ljudi, neviđeno. Ovde piše to: „Postavlja se pitanje zašto je to tako i kako se može objasniti da se iz inozemstva daje svestrana, doduše samo verbalna, iako ne i finansijska podrška politici Saveznog izvršnog veća“. To znači da te ljude treba zatvoriti i stati pred sud s njima. To je veleizdaja. Mogao bih ovde i druge stvari pobrojati. Znači, ova politika vodi na to da se za bescenje rasproda imovina strancima, da postanemo politički zavisni. „Savezno izvršno vijeće i vlade uticajnih država rade saglasno“. Ljudi moji, stvarno da se čovek krsti ili križa, kako god hoćete, može i da se klanja – svejedno.

Nakon toga, postavlja se pitanje, a to ste i vi, a smatram da sada kada smo krenuli ovako da razgovaramo, možemo da kažemo bez opasnosti da se iza toga nešto nalazi u pozadini – trebalo je razmisliti da li ponovo birati ili ne. (Pokazuje na Miloševića). Ne može se to jednostavno izbrisati, nažalost. Sada treba dobro da razmisli Jović, ako ostaje predsjednik, kako će sada ovo prevazići. Ne postoji zemlja u kojoj su šef države i vlada u sukobu.

FRANJO TUĐMAN:

Postoji kad su se dogovorili o tome ko će kome zavrnuti glavom, vratom. To je jasno.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja ovo ne govorim ni iz kog drugog razloga nego samo zato što sam, a prije sam to kandidirao za razgovor, što sam osjetio tendenciju veće tolerancije i spremnosti za razgovor i pravo da se može i mora o istinama govoriti i njima pogledati u oči. Pri tome ni najmanje sada nemam nameru da polemiziram o samoj reformi, o politikama koje su provođene. Spreman sam ne samo u zatvorenom, nego i u otvorenom razgovoru, ponudio sam: idemo na televiziju, idemo pred štampu, idemo pred Skupštinu i razgovarajmo o tome. Ne tvrdim da je svaka stvar koju smo radili dobra, i nije u tome stvar.

Ovde su kvalifikacije koje su sasvim drugog karaktera. I da li su to kvalifikacije koje je dalo Predsedništvo. Pri tome neću govoriti koje su kvalifikacije date o članovima Predsedništva. To je vaša stvar. To vi morate raspraviti. Govorim o odnosu ne dvije institucije, nego čovjeka i jedne institucije. A to se može pretvoriti i u stvar o dvije institucije.

Ako mislimo da možemo preći jednostavno preko ovoga i dalje život ide, budite uvjereni da to nije tako. Pri tome ne tražim nikakve krajnje konsekvence, zbilja ne tražim, ali dolazimo do zaključka da se zbilja moramo, što je apsolutni nonsens, unikum, koji se valjda nije dogodio u svijetu, da će vlada tužiti predsednika države. Znete, kada mi preuzimamo odgovarajuće dužnosti moramo biti svesni toga, i naših i ljudskih, i političkih, i državnčkih odgovornosti za ono što radimo i za ono što kažemo.

Ne bih na ovo dalje dodavao, nisam želio danas o tome razgovarati, mislio sam posebnu sjednicu tražiti oko toga. Međutim smatrao sam da se rasprava odvija tako i da atmosfera koja se stvara daje pravo da se, da tako kažem, na jedan dobronameran način ove stvari kandidiraju. Ja ih ne kandidiram za to da se bilo kome skine glava, niti da se ide u bilo kakve bitke, ni dalje tenzije, nego obratno – da smanjimo tenziju, da vidimo kako ćemo izaći sada iz svega ovoga u čemu smo se našli, da ne ulazim sada u razloge zašto. Imam svoja objašnjenja, ima i Vlada svoja ovlašćenja, mi smo svaku takvu stvar analizirali, ali mislim da sada ne bi bilo adekvatno trenutku da idemo s tim našim ocjenama dalje.

Inače, Milana nije bilo trenutno, pomenuo sam, u kontekstu svega što se događa, da moramo sva pitanja ravnopravno da iznosimo i da o njima, razgovaramo. Što je Franjo rekao, i o izlasku tenkova, o izlasku jedinica, ali i neslužbenju vojnog roka, neplaćanju Armiji – o svemu ravnopravno i jednako da razgovaramo. Ako ne budemo mogli to tako razgovarati onda stvarno sve što razgovaramo o budućnosti razbijaće se na onome što se danas događa. Ovo je bio još jedan skromni doprinos ovoj atmosferi i odnosu koji je tu, da se bez tenzija, bez žuči i otrova da se razgovara, da se stvara poverenje a ne obratno. Moja name-ra i prilog imali su upravo to. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala. Ima reč gospodin Tuđman.

FRANJO TUĐMAN:

Kad je već pomenuto pitanje Armije i politike, dajte da ga do kraja raščistimo. Mi smo se sreli sa kninskom pobunom, otvaranjem scenarija kninske pobune 17. kolovoza, ko ne razume kolovoza – avgusta, prošle godine. Htjeli smo tog momenta sa svojom policijom uspostaviti red. Nismo jer smo sprečeni od Armije i izjavom načelnika Generalštaba: „Ako padne jedna glava, Armija će intervenirati“. Jasno, interveniraće protiv uspostavljanja demokratske vlasti u Hrvatskoj. Ova pobuna nas je već u prošloj godini koštala četvrt milijarde dolara manjka u turizmu. Košta nas i dalje u ovoj godini na turizmu i drugim područjima. Govorim samo o slučaju kako se tada pojavila Armija na sceni; sa izjavom načelnika Generalštaba, evo ovdje Stipe Mesića koji je tada bio predsednik Vlade.

STJEPAN MESIĆ:

Tu je virus.

FRANJO TUĐMAN:

Njemu je rekao: ako padne glava, Armija će intervenirati. Po čemu, kako, po kakvoj logici, po čijem naređenju? Ta situacija od tada do danas traje. Gospodo, skinimo je ako želimo rešenje i ako ne želimo da kriza postaje sve dublja i da zbog nje svi trpimo, ne samo gospodarski nego tonemo sve više u jedan politički jaz iz koga je sve teže videti izlaz ako dopuštamo da to traje. Sada kada smo uspostavili vlast, koja je bila narušena u Pakracu, po čijem je nalogu išla Armija tamo i po čijem su nalogu visoki oficiri tamo govorili „ustrajte, Armija je uz vas“, da bi onda ti ljudi koji su bili obmanuti sada došli i da kažu: da, bili smo obmanuti, vidimo da smo bili nečije oružje, nečije sredstvo.

Gospodo, ta Armija se kreće i gotovo nema kraja u Hrvatskoj gde se ne šara sa tenkovima, gde ima u blizini i helikoptera. Šta želi? Čiju politiku provodi? Šta želi postići? Prema tome, izvolite se kao Predsedništvo, u ulozi vrhovnog zapovedništva pozabaviti time, izvolite prekinuti takvu praksu, izvolite skinuti ono što sam kazao, optužbu protiv generala Špegelja, jer je to optužba protiv hrvatske vlade i protiv novog poretka i stvorimo, slažem se sa Kučanom, ne normalne nego podnošljive uvjete da bismo doveli ovu krizu nekom demokratskom rešenju. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Ante, da ti kažem, do ovoga je moralo doći, bez obzira kakav će dalji tok stvari biti. Ti imaš pravo da tražiš da Predsedništvo, odnosno predložiš da Predsedništvo otvori debatu o tome i da se, ako hoće, da se ogradi od moga izlaganja. Imaš pravo da postaviš pitanje poverenja u Skupštini u vezi sa tom mojom raspravom. [...] ⁹⁶ Ti to ne smeš, očigledno, jer ne znam da li ćeš ga [...] ⁹⁷ Ja bih to voleo, zaista, iskreno ti kažem, jer se o [...] ⁹⁸ dogovarati. Imaš pravo da me tužiš sudu, ukoliko je to napisano. Ja sam učinio sve da slične primedbe stavljam na Predsedništvu i da ih ne objavljujem.

Nisam postupao kao ti da svoje primedbe i mišljenja odmah sutradan objavljuješ u javnosti. Molim vas, ovo su stvari koje su istinite. Došao si ovde kada smo raspravljali o pitanju koje je bilo najdelikatnije, – sa velikim zakašnjenjem, sa napisanim govorom, održao si ga, otišao i odmah objavio, iako stavovi Predsedništva još se nisu ni osušili na papiru, da bi doprineo razdoru u zemlji. Ja sam 27. decembra, kada smo raspravljali o politici za iduću godinu sve to isto, možda drugim rečima, i još teže rekao na sednici Predsedništva. Rekao sam i nisam još taj govor objavio, objaviću ga ako tražiš da objavimo sve šta je ko govorio.

Mi smo ovde zaključili da ne prihvatamo ekonomsku politiku koja dalje obara proizvodnju, a vi ste ga odbili. Ja sam samo to rekao. Citirao sam samo ono što je Predsedništvo uputilo Saveznom izvršnom veću kao svoju primedbu, a svoje mišljenje imam pravo da iznesem. Izneo sam samo gole činjenice da nas izveštavaju kako podržavaju tu politiku i rekao da je to meni logično jer je ona u njihovom interesu. Prema tome, ja te molim, traži debatu u Skupštini Jugoslavije. Mislim da je to najpoštenije. Izvoli, traži debatu u Predsedništvu.

Ja nisam za to da se svađamo. Ja sam za to da se raspravimo jer je došlo dotle da mi moramo raspraviti te stvari. Ne treba da se prepucavamo, treba da sednemo pa da razgovaramo o svim pitanjima, jedno po jedno. Jesmo li tražili od Saveznog izvršnog veća obaveštenje zašto je Živko Pregl ⁹⁹ rekao u Americi to što je rekao, a vi odgovorili niste ništa. Nemamo mi drugih mogućnosti. Molim vas, i na kraju, ja sam podneo ostavku zbog svih razloga o kojima je bilo reči i obrazložio sam Skupštini svo moje gledanje na te stvari. Valjda

96 Nečitka jedna reč u originalu.

97 Isto.

98 Nejasno više reči u originalu.

99 Potpredsednik SIV-a.

mi to ne može niko zabraniti. Skupština je meni dala podršku i prihvatila to. Ukoliko želiš, izvoli u Skupštini Jugoslavije postavi pitanje poverenja i dobićeš ga verovatno, ako si ubeđen da je ono ispravno. Ja ne bežim od toga. I ja ću ići u Skupštinu Jugoslavije i obrazložiću zašto sam ja tako govorio i na čemu zasnivam svoje gledanje, a ne može da se skriva od javnosti moje mišljenje a da se u javnosti iznosi tvoje mišljenje. To ne može, onda moramo isto da postupamo. Prema tome, slažem se da otvorimo svaki razgovor oko toga.

Što se tiče ove većine i manjine – manjina se priklonila većini u pogledu odluke. Odluka ako ju je vojska predlagala nije mogla biti doneta. Ali, manjina ima pravo na rezon svoj, iako odluku mora da poštuje. Ne može niko zabraniti manjim da zadrži svoje gledanje na te stvari i da rezonuje šta to znači. Molim vas, ako je demokratski postupak, poštujemo odluku, ali imamo pravo da svoje stanovište izložimo, izložite i vi.

ANTE MARKOVIĆ:

Da li mogu repliku, malu, samo sitnu.

BORISAV JOVIĆ:

Izvoli Ante.

ANTE MARKOVIĆ:

Kao prvo, ovako kao što bi ti znao upotrebiti da [...] ¹⁰⁰ da si zamenio teze. Nije ovde reč o Saveznom izvršnom veću nego o tvom ponašanju i o tvojim izjavama.

BORISAV JOVIĆ:

Ja stojim iza njih. Imam pravo na sve to.

ANTE MARKOVIĆ:

To je dobro, molim te, ja ne negiram tebi pravo. Ja samo negiram pravo da na ovaj način ideš u javnost. Ja u tome negiram to pravo.

BORISAV JOVIĆ:

Ja tebi negiram pravo da na tvoj način ideš u javnost.

ANTE MARKOVIĆ:

Dozvoli da kažem, ja sam tebe mirno slušao, o tebi je riječ a ne o Saveznom izvršnom vijeću. Savezno izvršno veće će napraviti ono što mora napraviti po svojoj savjesti. Drugo, ti si sada opet ponovio da si iznio samo činjenice, da te činjenice potvrđuju da smo mi u službi stranih sila. To si opet sada ponovio. Treće, ja nikada nisam, nikada, do ove zadnje sjednice objavio bilo kakvo moje izlaganje na sjednici Saveznog izvršnog vijeća, na sjednici Predsjedništva a da prije niste svi vi svoje objavili. Nikada. To se dogodilo i u Sarajevu. Ja sam svoje objavio ali nakon toga što su drugi objavili svoje.

Za ovo ovdje prvo, kao i danas ovdje, kao i jučer u Saveznoj skupštini, ja ne pišem svoje tekstove, osim kada imam ekspozice. Nisam došao sa nikakvim napisanim tekstom.

BORISAV JOVIĆ:

Ovde?

ANTE MARKOVIĆ:

Ne, nikakvim napisanim tekstom. To što sam vrlo koncizno i koncentrirano to izlagao, moglo ti je izgledati kao napisani tekst, ali tekst nije napisan. Drugo, to što sam ovdje iznio je dogovoreno na prethodnom dogovoru u okviru Saveznog izvršnog veća. Treće, to nije odmah objavljeno.

Objavljeno je tek nakon dva dana i to po odluci Saveznog izvršnog vijeća. Savezno izvršno vijeće je odlučilo da se to objavi.

---

100 Nečitka jedna reč u originalu.

BORISAV JOVIĆ:

Da li je Savezno izvršno veće ovlašćeno da odlučuje da se stenogram sa sednica Predsedništva objavi?

ANTE MARKOVIĆ:

To nije bio slučaj. To nije bio sasvim stenogram, to je bio autorizirani tekst mog izlaganja na ovoj sjednici, a Savezno izvršno vijeće, koje je tada danonoćno stražarilo i zaključilo da to treba objaviti da bi se dao doprinos smirivanju situacije u zemlji. O svemu ovome mislim da se mora razgovarati u okviru Predsedništva. Predsedništvo ili pojedini njegovi članovi će, neću u njihovo ime govoriti, neka sami kažu, morati razgovarati van ove sednice.

Što se tiče Saveznog Izvršnog veća, ja sam rekao koje ćemo mi konzekvence napraviti i šta ćemo poduzeti, ono što nam stoji na raspolaganju. Moram reći da ne znam da je Predsedništvo kao Predsedništvo zaključilo ono što si ti govorio o politikama koje vodi Savezno Izvršno veće.

BORISAV JOVIĆ:

Poslaćemo ti nanovo, možda nisi pročitao.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja sam poznat kao čovek koji ne čita. To može biti.

BORISAV JOVIĆ:

Mi smo tebi zvanično poslali, a ako ti nisi pročitao, to je tvoja stvar.

ANTE MARKOVIĆ:

To je tvoje mišljenje. Ali, Predsedništva, to je druga stvar. Tvoje mišljenje sam puno puta čuo do sada, pa i ono o kojem si govorio 28. decembra. Nije istina da si vrlo slične in-sinuacije o tome, ko je agent inozemstva, i tada izneo. I to stoji.

BORISAV JOVIĆ:

To nikada nisam rekao, ni sada. Ja sam rekao samo, razumljivo je zašto tu politiku podržavaju, jer njima to odgovara.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Nelogično je da drugi znaju pre nego šef države. To je tada kada smo bili u onoj drugoj sali i kada smo razgovarali o Programu Saveznog izvršnog veća. Bilo je i određenih primedbi. Prema tome, ne treba tako.

ANTE MARKOVIĆ:

Bilo je tada rečeno. Nema to nikakve veze.

Ovo sam izneo zato što smatram da ako hoćemo stvarno da razgovaramo o budućnosti Jugoslavije, da to rešavamo na miran, demokratski, civiliziran, da ne kažem, kulturn način. Moramo i o ovome razgovarati, jer i to je jedna od pretpostavki da možemo dalje funkcionirati. Ja sam to stavio u kontekst svega onoga što sam smatrao kao potrebno da ovom prilikom kažem. I ne smatram da dalje o tome trebamo razgovarati. Možemo preći na druge teme, ali ova tema mora biti ravnopravno razjašnjena, kao i sve druge.

BORISAV JOVIĆ:

Ko želi reč? Ima reč Janez Drnovšek.

JANEZ DRNOVŠEK:

Ja bih dao neke praktične primedbe. Čini mi se da danas verovatno neće biti moguće ići na one konkretne stvari koje su bile date u dnevnom redu, s obzirom na to da je ovih poslednjih dana bila stvarno tolika koncentracija događaja i svega toga, da jednostavno ne

možemo ići preko ovih stvari i koncentrisati se na ove teme kao da se ništa nije dogodilo u međuvremenu. Očigledno je da neke stvari treba da se rasčiste i razjasne. To sada radimo, da se neke stvari ponovo konsolidiraju. Iako se intenzivno javlja osećaj da mi stalno dolazimo u neke međusobne blokade i postavlja se na kraju pitanje da li smo mi u stanju da prevaziđemo ovu situaciju, da li mi, ili će to neki drugi ljudi da reše, ako se ovakve situacije stalno ponavljaju.

Situacija u privredi je sve kritičnija i sve brže se približavamo nekom opštem kolapsu. To je činjenica. Zato mislim da bi dobro bilo da ove stvari danas do kraja rasčistimo, da sve to kažemo, da se time stvori neki uslov za neke drukčije okolnosti, da se to reče, da se drugi put nastavi diskusija o budućem uređenju zemlje, odnosno o međusobnim odnosima. Možda bi bilo bolje da se na neki način iz ove međusobne blokade izađe, da se najpre pokuša sa sastankom samih predsednika republika, ne da se time dezavuišu federalni organi ili Predsedništvo, nego da se obavi jedan razgovor direktno između predsednika. Možda će se neke blokade lakše prevazići, a da se onda nastavi sa ovakvim načinom rada, kao što je ovaj sastanak danas, ako se o tome dogovorimo. Da se Predsedništvo, možda sutra sastane, da se neke stvari pripreme, jer su postavljena razna pitanja, da se neki odgovori pripreme, da se neke stvari konsolidiraju za nekoliko dana, znači, iduće nedelje da se do kraja raspravi o ovim pitanjima. Da se sledeće nedelje sastanu predsednici, a da posle toga nastavimo jedan ovakav dijalog. Čini mi se da bi nekako trebali ostati u tim okvirima. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč Slobodan Gligorijević.

SLOBODAN GLIGORIJEVIĆ:

Neki motiv dala mi je diskusija gospodina Drnovšeka. Nemam ovlašćenje da govorim u ime Skupštine. Mogu da kažem da su prisutni jaki zahtevi na bazi diskusije u Saveznom veću da se sazove vanredno zasedanje Skupštine SFRJ. To se obrazlaže činjenicom, vezano za događaje oko ostavke u Predsedništvu, oko političke situacije u zemlji i jako izraženim nezadovoljstvom da ovi razgovori u Predsedništvu o budućnosti zemlje nemaju rezultate. koji ohrabruju ili bar ti rezultati nisu poznati.

Očekuje se od Skupštine da ona preuzme ovu inicijativu oko ovih razgovora i da nešto preuzme. Čuje se da je krajnje vreme da se ovi razgovori premeste u Skupštinu, u Ustavnu komisiju. Postavljaju se zahtevi za izborima, da se ponovo aktiviraju zahtevi da se ustavni amandmani prihvate, koji omogućavaju izbore, ili da bar Savezno izvršno veće napravi zakon, predloži jedan zakonski tekst koji bi omogućio višestranačke izbore, jer znate šta, Skupština kojoj se produžuje mandat, tiho umire, bez obzira na to što je mandat u važnosti.

Očekuje se od Predsedništva da izloži Skupštini svoje stavove o situaciji o toku razgovora o političkoj budućnosti zemlje i o izgledima za rezultate tih razgovora. Prema onome kako je juče izgledala situacija, rasprava u Skupštini će biti veoma burna i biće obeležena, hteli mi to ili ne, nekim iskazivanjem nepoverenja prema ovim skupovima koji se ovde drže. To nepoverenje je dosta izraženo. Ne bi se mogli predvideti ishodi tog razgovora u Skupštini SFRJ, iako se zna šta je nadležnost zajedničke sednice veća, ali će najverovatnije ova diskusija uneti nove složenosti u političko stanje u zemlji i istovremeno izraziti još veće nezadovoljstvo o svemu ovome što se dešava.

Zato bi bilo dobro da se ovi razgovori nastave, da pokažu bilo kakav napredak, da bi se stvorilo neko poverenje u ovaj skup koji ovde razgovara. I ne bi bilo dobro, verujte, da danas se ni o čemu ne razgovara, da se ponovo ovaj skup odlaže, jer atmosfera u Skupštini je jako napeta. A Skupština je, ipak Skupština – to je 300 ljudi, nezavisno od toga kakav je njihova nadležnost. Odluke Skupštine imaju veliku, specifičnu težinu u javnosti

Jugoslavije. Ja nemam nikakvo ovlaštenje u ime Skupštine, ja se ovde nalazim po radu Poslovnika i bez prava odlučivanja, ali imam pravo da bar tu atmosferu koja je vladala u Skupštini da vama prenesem. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Drug Bulatović ima reč.

MOMIR BULATOVIĆ:

Nastojacu da budem kratak. Dolazeći na ovaj sastanak izložio sam sebe naporu, pa sam pročitao sva naša saopštenja od 10. januara, kada smo se prvi put sastali i mene, danas, nakon svih ovih događaja – donekle smiruje i ohrabruje iskazana atmosfera, bez obzira na to što objektivno mora da bude i neprijatnih tonova i neuralgičnih tačaka – ja ne mislim da bi svrha današnjeg našeg sastanka bila, ako sam ja dobro shvatio, predlog druga Drnovšeka, svojevrsna katarza – naše pročišćenje, da kažemo jedni drugima šta mislimo. Mi smo to u suštini trebali da uradimo, po mom dubokom ubeđenju, znatno ranije i onda bi, vjerovatno, ova doza međusobnog nepovjerenja bila neuporedivo manja. U svakom slučaju, nećete mi zamjeriti na ocjeni, sasvim je evidentno da u ovoj sali sjede sve pametni i uspješni političari, ali ljudi koji svojim više od dvomjesečnog druženja i kolektivnog rada se pokazuju kao potpuno neuspješan tim.

Mi možemo da budemo kolektivno, jako dobro prihvaćeni u našim sredinama, možemo da uživamo lovorike slave, ali upravo ovo mišljenje sa kojima nas je upoznao predsjednik Skupštine, Slobodan Gligorijević, je sve prisutnije i sve raširenije. Ako takva ocjena stoji, a ona se može susresti, ne samo kroz jetke novinske napise i kritiku našeg ukupnog kolektivnog rada, onda mislim, da to treba da bude jedan od dopunskih faktora našeg otrežnjenja – ukoliko nam već do sada, nije bilo dovoljno jasno da se procesi u našoj zemlji, u svim sredinama, u svim republikama, bez razlike otimaju kontroli – te da naši vapaji i unisoni glasovi za mirna i demokratska razrešenja – sve više dolaze u koliziju sa konkretnim postupcima i praksom.

Ja moram da vam prenesem da su meni eksperti iz Crne Gore, koji su bili upoznati sa našim dosadašnjim radom i odlučivanjem, zahvaljujući i poziciji koju imaju u odnosu na mene, kao moji stari i uvaženi profesori, rekli da to što mi pričamo na ovim skupovima – sa stanovišta struke i nauke – je, grubo ću reći, ispod svakog nivoa. To je vjerovatno, jedan kolektivni usud, ili neka istorijska ocjena, sa kojom ćemo se morati prije, ili kasnije susresti. Ono što smo, čini mi se, dosta uspješno i mudro napravili, to je da angažujemo ljude od struke i znanja i kada smo došli na ta konkretna pitanja, onda i slijede, vjerovatno i svima vama kao i meni, dosta ohrabrujući pozivi naših eksperata koji kažu da u suštini nema premnogog spornih pitanja.

No, s druge strane, to opet potvrđuje da mi moramo, ovdje da uložimo jedan dopunski napor i da jednostavno, u jednom otvorenom razgovoru, možda još i otvorenijem i bolnijem, nego što je ovaj sadašnji, jedni drugima pogledamo u lice, i kažemo šta mislimo. Vidite, sećam se, kada smo 10. januara počeli, bilo je dilema oko toga koliko treba ovi naši pregovori da traju. Tada je jedan od rokova bio kraj šestog mjeseca, bila su zalaganja da to traje i godinu dana, ali sada vas podsjećam da smo već krajem marta i da smo, opet na svim istim pitanjima sa kojima smo počeli. Možemo mi imati različita mišljenja jedni o drugima, ali nesporna je ta konstatacija i činjenica, da smo se primakli polovini minimalnog roka, a da nismo stvorili ni minimalne uslove za funkcionisanje federacije, odnosno danas smo otvorili i čitav spektar pitanja koji su preduslovi, da uopšte, možemo da vodimo razgovore.

Ja sam javnosti već saopštio svoj sud. Duboko vjerujem da uopšte više nije važno ko je u pravu, a ko nije. Mi smo kolektivni gubitnici. To treba da nam svima postane jasno. Nadam se da bi to, zaista, mogao da bude otrežnjujući faktor. Ako je neophodno, predsedniče Markoviću, javnosti saopštiti zašto, kojim povodom, u kojim konkretnim pitanjima i koja

republika nije dala taj doprinos, ja bih Vas zamolio da Vi to uradite, pošto vodite jednu od najznačajnijih aktivnosti ovde. Tu više ne treba da bude važno ni koja je republika, ni kakvi su republički uslovi i posledice svega toga, ali mislim da je cjelishodno, da, jednostavno, počnemo da povećavamo taj stepen međusobnog povjerenja.

Mene su informisali da je na poslednjem sastanku, kojeg ste imali sa predsjednicima republičkih vlada, bilo gotovo tragikomičnih situacija, kada je, zaista, trebalo ispuniti dogovorene obaveze i dati novac, pojavljivali su se oni koji su novac tražili, a u igri je, zaista, minimalno funkcionisanje, makar i to što je sa stanovišta ljudskih običnih pitanja i problema to, da ti naši sinovi, naša djeca koja su u vojsci, imaju bar nešto da pojedu. To, uopšte, ne prejudicira ovo nezadovoljstvo koje je ispoljio gospodin Tuđman – u potpunosti se slažem da moramo razrešavati sva ta pitanja i otvoreno ih ovdje postavljati na dnevni red. U stvari, demokratija nije ništa drugo nego poštovanje procedure. Nešto što se dogovorimo moramo da poštujemo, makar to bilo i pogrešno.

Ono što je ovdje bilo često puta postavljeno kao pitanje – šta je sa statusom druga Bućina – kao što znate, drug Bućin je podnio ostavku. Obavještavam vas da će sutra po podne Skupština Socijalističke Republike Crne Gore odlučivati o ostavci druga Nenada Bućina. U stvari, ne vjerujem da će imati prilike da odlučuje o njegovoj ostavci, nego će to biti prilika da se izađe u susret zahtevima svih parlamentarnih i neparlamentarnih stranaka, da se povede rasprava u Skupštini Crne Gore o aktuelnim političkim pitanjima u Jugoslaviji. Jedan od osnovnih zaključaka koji sugerise vladajuća stranka, to je da se teret odlučivanja prebaci na Skupštinu Jugoslavije, te da Skupština Jugoslavije oceni stepen uspješnosti dosadašnjeg toka pregovora, kako sa stanovišta Predsjedništva Jugoslavije u širem i užem sastavu, tako i da ustvari, omogućiti Saveznom izvršnom vijeću da upozna do kojih mjera je došlo u ostvarivanju ovih nužnih i elementarnih preduslova, te da od njega zatraži potpunu informaciju i da javnosti saopšti gdje su i sa koje strane postojeće blokade?

Odgovarajući na pismo, koje su zajednički potpisali gospodin Tuđman i drug Kučan, izrazio sam – i ovog puta ponavljam – spremnost da, u skladu s zaključcima Skupštine SR Crne Gore, koji me na to obavezuje, izađem u susret i tim raspravama. Naravno, imam pravo takav poziv da samo protumačim kao nastavak bilateralne odnosno multilateralne saradnje koju imamo na nivou republika, u sklopu naših prethodnih zaključaka koji automatski i apriori ne bi smeli da znače nikakvo zanemarivanje saveznih organa. Naravno, ostaje nešto malo, što neću uputiti kao opasku – da li se radi o simpatijama ili nekim predubeđenjima, ali veoma je neprijatno, sa stanovišta ličnih kontakata i sa stanovišta potpune ravnopravnosti svih republika za koju se svi zalažemo, da dobijete pismo u kojem se kaže da su svi drugi već ostvarili te kontakte; onda se vama nudi da popunite određenu prazninu.

Ovdje se, uopšte, ne radi niti o simpatijama, niti predubeđenjima, niti o tome koliko smo mi jedni drugima dragi i koliko politički isto mislimo. Mi smo upućeni jedne na druge i tako moramo razgovarati. U tom smislu, uz ovu kratku opasku da bih umirio svoju savjest, kažem da ću odgovoriti na takve ili slične pozive i upućivati ih i drugima. Takođe, ono što mi je zapalo „za oči“, to je činjenica da, bez obzira da li opravdano ili ne, ovo Predsjedništvo u jednom kratkom roku, u jednoj dramatičnoj atmosferi doživljava i doživjelo je niz kadrovskih promjena. Ako sam dobro pratio izlaganje druga Drnovšeka, pojavljuju se i neke druge dileme u onoj opštijoj formi ili sadržini – neko ova pitanja treba da riješi. Da li ćemo to biti mi ili neko drugi, to je nešto što u jednoj mjeri zavisi od nas, ali sasvim je moguće da ovaj odgovorni dio posla, nadam se da niko ne bi sa velikim žalom prepustio neko me drugom, obavljaju ljudi koji bi, verovatno, bili uspješniji ili bolji od nas.

Vjerovatno je jedan od osnovnih preduslova za to da zaista uđemo u afirmaciju principa legaliteta, te da Skupština Jugoslavije usvoji ove promene Ustava, da jednom prekineмо našu stalnu i neproduktivnu priču da li smo za Ustav iz 1974. ili protiv Ustava iz 1974.

godine? Kao što znate, svijet nas s pravom optužuje da imamo najduži ustav na svijetu, u kojem ima svega i svačega, tako da je veoma nekonkretno optuživati nekoga an blok da li afirmiše Ustav ili ne afirmiše Ustav. U njemu ima jako mnogo stavova koji se mogu osporavati, ili stavova. koji zaslužuju pohvalu ili afirmaciju.

Ono što bi za mene bila osnovna poruka, možda malo emotivna, možda malo iracionalna, to je podsjećan je na nešto da ljudi nikada nisu svijesno ulazili u rat. Nikada niko nije namjerno pridobijao ljude – idemo da ginemo između sebe. Rat se dešavao kao plod iracionalnosti koje su jako dobro zahvatile našu političku scenu. Recimo, u prilog ovim pitanjima oko katarze i čitavog pročišćenja, mogu da shvatim postojeće nezadovoljstvo Jugoslovenskom narodnom armijom. O tome smo imali prilike i u bilateralnim razgovorima da razmijenjujemo mišljenja. Ali, uvijek postoji i jedna druga stvar – kako, recimo, mogu građani SR Crne Gore da dožive da se, recimo, turistička ponuda Hrvatske za narednu godinu u zvaničnim publikacijama štampa sa geografskom kartom koja obuhvata i teritoriju SR Crne Gore, odnosno Bokokotorski zaliv. Pretpostavljam da to nije plod aktivnosti državnih organa Hrvatske, budući da se oni zalažu za nepromenljivost sadašnjih granica, ali ću poslati jedan takav primerak gospodinu Tuđmanu da pogleda ko je izdavač i kakvi, otprilike, motivi stoje iza svega toga.

FRANJO TUĐMAN:

Uključena Boka Kotorska u Hrvatsku?

MOMIR BULATOVIĆ:

Da, tretira se kao hrvatska teritorija. Poslaću vam tu kartu.

BORISAV JOVIĆ:

Reklamiraju vas besplatno.

MOMIR BULATOVIĆ:

Da, ali ta reklama može značajno da smanji turistički promet, pa da ne bude šteta 250 miliona dolara, nego možda malo i više. U svakom slučaju, svaka pojava, kako su nas još u osnovnoj školi naučili, može da bude razmatrana sa više strana. Zalažem se za to, da u okviru naših mogućnosti i raspoloživog vremena, danas pokušamo da makar utvrdimo neke osnovne principe metodološke i informativni okvir koji bi nam poslužio, za dalje odlučivanje. Mislim da ni jedna tema ne treba da bude skrenuta s dnevnog reda, a ova opšta situacija i naša objektivna do sada neuspješnost biće dodatni podsticaj da pokušamo da damo malo više od sebe. Toliko. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da čujemo još gospodina Izetbegovića, pa da damo pauzu.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Poslije svega što se dogodilo za ovih 20 dana, pravo da vam kažem, nisam ni očekivao bolju atmosferu ovdje. Dakle, računao sam sa polemikama i sa živim diskusijama, tako da kažem. Čak su me neki govornici i ugodno iznenadili svojim pomirljivim tonom. Dakle, morali smo s time računati – ne možemo, jednostavno, pobjeći od ovih problema pred kojima se nalazimo, niti imamo pravo niti možemo. Ja bih prvi pobjegao da na ovakve sastanke ne dolazim, kad bi to uopće bilo moguće. S obzirom da je to tako, dajte da pokušamo nešto riješiti.

Mislim da bi ova pitanja, koja su ovde pokrenuta, mogla da se rešavaju, kada bi prešli na ova pitanja o kojima je riječ, koji su predmet dogovora, da bi se ona rešavala na taj način. Na taj način rešavalo bi se i pitanje Knina i Armije koja je toliko puta ovde spominjana, njenih prava, ovlaštenja, Kosova... Ako bi konkretno prešli na ovaj dogovor, koji možda nije tako krupan zadatak, kako nam se ponekad čini, ako bi postojala dobra volja da

se ta pitanja riješe. Jer, i naše unutrašnje prilike, teška ekonomska situacija, koju svi znamo, ali, eto, ponašamo se kao da ne znamo, ustvari, nalazimo se praktično pred kolapsom, barem u Bosni, a čini mi se da nije bolja situacija ni u Hrvatskoj i u Srbiji, niti drugdje, pred socijalnim nemirima, koji bi mogli obespredmetiti ove razgovore, učiniti ih potpuno suvišnim, jer mogu sile nekog haosa uzeti stvari u svoje ruke, sve to porušiti, što mi pokušavamo da gradimo i da spasimo, na neki način. Dakle, ta unutrašnja situacija, socijalne tenzije, masa preduzeća, koja su, praktički pred kolapsom, ogroman broj ljudi koji prima samo garantovani lični dohodak, koji ne mogu da žive, a kombinovano sa vanjskim ponudama, primamljivim da se riješe problemi, da će nam pružiti pomoć i podršku, da ipak nekakva tvorevina, Jugoslavija, u nekom obliku opstane i da su to uvjeti da nam se hitno pruži finansijska podrška, u šta uopšte ne sumnjam, siguran sam da bi do toga došlo. Dakle, to dvoje, ako uzimam jedno s drugim, upućuje nas na to da tražimo što prije i što skorije rješenja.

Zbog toga predlažem da mi pokušamo da vidimo da li bi rješavanjem ovih predmeta dogovora, jedne po jedne od ovih tačaka, jedne po jedne podgrupe pitanja, da li bi mogli da se sporazumijemo oko nekih stvari. Kao prva tačka, gdje se nalazi grupa privrednih pitanja. Dalje imamo Armiju, građanska prava. Predlažem da pogledamo šta su to eksperti predložili. Ako pogledamo, čini mi se da nećemo naći nekih velikih razlika. Problem je monete i problem je položaja centralne emisione banke. Ona bi se mogla riješiti konkretno, da prihvatimo zajedničku monetu, a da emisionu centralnu banku izmijestimo recimo, u Ljubljani. Predlažem da probamo na toj osnovi da govorimo. Jer, čini mi se da bi, upravo kombinovanjem jednog ovakvog rješenja, možda našli jedan izlaz, koji nije nerazuman. Ja ga predlažem u skladu sa mojim prijedlogom, ako se sjećate od ranije, a to je da dislociramo ove naše nekakve institucije.

Pošto je grupa privrednih pitanja došla na dnevni red, ja bih predložio, a mislim da je to razumno rješenje. Uz to bih dao jedan svoj sud ovome papiru, koji je Armija dala i rekao bih da bi u njemu trebalo razlikovati suštinu od nekih, možda, dekorativnih stvari. Suština ovog papira je ipak u tome, ja tako gledam ovaj papir, da Armija neće intervenisati u Jugoslaviji. Nema primjene sile, što je bitna stvar. I, zadnja tačka, koja kaže: JNA se neće miješati u političke dogovore o budućnosti zemlje. Ovdje nije rečeno, ali mislim da se podrazumijeva da će prihvatiti ono o čemu se dogovorimo. Dajte da se dogovorimo o toj Armiji – kako će raditi. Imamo tu drugu tačku, pa da vidimo, možda bi sve ovo riješili. Prozivamo Štab, ima – nema, a ako se dogovorimo da više Štaba nema, da je on bio, i da ga više neće biti. Moramo se, dakle, dogovoriti o jednoj novoj poziciji Armije, pa ćemo videti hoće li ona prihvatiti takav dogovor. Ona kaže – da se ona neće miješati, što implicira da će prihvatiti takav dogovor.

Dajte da se dogovorimo, to je druga tačka dnevnog reda, da to stavimo u rješavanje. Može biti ovo pitanje – šta je bilo do sada, to je ponekada neproduktivno, možda bi se to našlo iza leđa, jer bismo doneli neka nova rješenja. Idimo u susret tim novim rješenjima, jer, od njih, jednostavno, ne možemo pobijeći. Moraćemo ići tom dogovoru, bez obzira kakav bi rezultat tog dogovora bio. Još jedna stvar, na kraju, predložio bih da ovu inicijativu gospodina Tuđmana i Kučana, prihvatimo u bilo kojoj formi. Mislim da bi ona predstavljala izvesnu novu atmosferu. Bilo bi to jedna mala promijena, nikako kao supstituciju ovim razgovorima, ali kao jednu formu, ili međufornu, u kojoj bi se našli predstavnici šest republika, predsjednici Predsjedništava, da o istim problemima porazgovaramo, makar i neoficijelno.

Mislim da bi to trebali biti i oficijelni razgovori, ali držim da bi to unijelo jednu izvjesnu promjenu u načinu rukovođenja, možda bi manje bilo opterećeno nekim stvarima, predstavljali bi, ono što je gospodin Tuđman rekao, možda stvaranje nekih uvjeta, naravno, ne svih, ja znam da je on podrazumijevao malo širi kontekst – tada, ali makar

psihološku izvjesnu promjenu. Što se tiče BiH, mi bismo prisustvovali takvim razgovorima, naravno pod uvjetom da budemo u punom sastavu. Predlažem da to bude već u toku slijedeće sjednice. Dakle, da popričamo o ovim stvarima, one bi mogle da budu dobra priprema za buduće sastanke. Toliko, uz prijedlog da idemo na pauzu.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo.

Moram samo da objasnim, da ne bi bilo zabune. Vrlo je jasno da vojska ne dovodi u pitanje nikakav novi ustav, koji se donese na legalan način, i da ga poštuje, jer ona uvek govori o poštovanju Ustava; a i u prvoj tački njenoj se izričito kaže da će ona i granice prihvatiti da se promene, ako se to na ustavan način radi.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Mislim da je to njeno konačno opredijeljenje, bez obzira što mnogi čitaju – u ovom tekstu, i neke druge stvari.

BORISAV JOVIĆ:

Vrlo je čisto i jasno. Ona će čak prihvatiti i promenu granica ako se to na ustavan način uradi. I, naravno, sve drugo što se promeni i braniće i taj ustav, kao što brani i ovaj, samo da se donese na legalan način. Ne meša se u to, u to uopšte ne treba sumnjati, to je sto puta ponovljeno. Tako da je to čisto i jasno.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

To je suština stvari sve drugo je „ljudska oblada“, to je suština, po mom mišljenju, pitanja, da li će Armija prihvatiti normalan tok dogovora, da se neće miješati, i da će, konačno, prihvatiti dogovor kakav bude, bez prigovora.

BORISAV JOVIĆ:

Da se dogovorimo, moj je predlog da napravimo pauzu, da idemo na ručak, da posle ručka nastavimo, pa će svako dobiti reč.

/Pauza od 13,40–14,40 sati/

/Posle pauze/

BORISAV JOVIĆ:

Nastavljamo sa radom.

Predlažem da pređemo na raspravu o prvoj temi – o zajedničkim ekonomskim funkcijama, ako se slažete, da vidimo kako gledamo na to; da pređemo ove dve teme koje su u prvoj tački.

HISEN KAJDOMČAJ:

Druže predsedniče, Ako mogu ja, ono što mislim da kažem uklopiće se u ono o čemu smo do sada razgovarali.

BORISAV JOVIĆ:

Možeš, ali ako je van teme neka bude pod razno; a ako je u okviru teme sada ću ti dati reč. Zamolio bih te, jer ovde ima jedno upozorenje – posle 16,30 neki učesnici ne mogu da učestvuju; onda bi smo, potpuno, preskočili rad po dnevnom redu. Obećavam ti da, ukoliko oni odu, nastavimo i pod razno, ukoliko se to odnosi na rad Predsedništva.

HISEN KAJDOMČAJ:

U osnovi, vezano je za uslove u kojima vodimo razgovore, u suštini, u kontekstu ovoga što su i prethodni diskutanti govorili. Inače, nema nečega posebnog.

BORISAV JOVIĆ:

Evo, drugovi ja bih molio da kažete...

MILAN KUČAN:

Može govoriti.

STIPE MESIĆ:

Nećemo, valjda, glasati?

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, samo, molim te, obrati pažnju na vreme. Budi koncizan koliko god možeš, zbog ograničenog vremena. Kada bi bilo vremena i mogućnosti da ostanemo duže, ne bih imao ništa protiv.

HISEN KAJDOMČAJ:

Dobro, ja ću, zaista nastojati da što kraće kažem ono što sam mislio, zahvaljujući tome što ste mi dali reč i omogućili da to, u ovakvim uslovima, kažem. Prvo, u povodu konsultacija o terminu za ovu proširenu sednicu, saglasio sam se sa predloženim terminom. Predložio sam da se dnevni red dopuni time što bi se razmotrilo stanje na Kosovu. To sam, u nekoliko navrata ranije, predlagao. Štaviše, izrazio sam spremnost da, ukoliko se moj predlog prihvati, da bih i ja mogao pripremiti i izneti nekoliko uvodnih informacija o stanju, eventualno, i neke predloge za rešavanje tog stanja. O sudbini tog mog predloga nisam obavešten, tako da sam dobio poziv za sednicu i predloženi dnevni red bez predložene dopune.

Dalje, nakon što je sednica zakazana i pozivi dostavljeni, svima nam je poznato da je Skupština Srbije donela svima nama poznate odluke o razrešenju druga Rize i, po hitnom postupku, zakon o prestanku rada Predsedništva Kosova. Zakon je istog dana objavljen u „Službenom glasniku Republike Srbije“ i, sutradan, kao što znate, bio je, na snazi. Naravno, kao što je to od ranije slučaj, ni ja, ni Predsedništvo, na Kosovu, nismo o tome znali, niti bili obavešteni, osim kada je sednica Skupštine Srbije trebalo da počne sa radom. To je otprilike praksa – kako su počele mere da se sprovede na Kosovu, od preuzimanja organa unutrašnjih poslova do iniciranja ustavnih promena u Srbiji, ; tako da mi nismo, u svemu tome bili konsultovani, ni uključivani, što nije bilo u skladu ni sa Ustavom Srbije, ni sa Ustavom Kosova.

Nakon toga, još u toku sednice, teleksom sam obavestio predsednika Parlamenta Srbije o nenadležnosti za takve korake i izrazio uverenje da, sada, višestranačka Skupština Srbije, neće, valjda, ponavljati greške prethodne Skupštine; da, eventualno, donošenje takvih odluka bilo bi nekompetentno i neprihvatljivo. Ne znam šta je dalje bilo sa sudbinom te naše depeše. Jer, jasno je da ni drug Rizo, ni Predsedništvo Kosova – ta Skupština ih nije izabrala – te ih ne može ni razrešiti. Njih može razrešiti samo Skupština Kosova. Skupština Srbije nema nikakvog osnova da te stvari radi, kao što nije imala ni osnova da razreši Skupštinu Kosova, Izvršno veće i druge organe.

To je pitanje koje je regulisano Ustavom zemlje, koji je na snazi, i za čije se sprovođenje mi, inače, stalno zalažemo; a regulisano je i Ustavom Kosova. U vezi sa Skupštinom, govorio sam i ranije. Međutim, stvari su tekle onako kako su tekle; a posledice već znamo, evidentne su. U nekoliko navrata sam o tome govorio, što je neposredno vezano i sada, sa ovim razgovorima koje vodimo o političkoj budućnosti zemlje. Za mene su ta akta, koja su doneta, i njima slična, zaista takva koja ne bi mogla proizvesti nikakva pravna dejstva. Prosto se pitam – ako je jasno da Skupština jedne federalne jedinice ne može da postupa prema skupštini druge federalne jedinice, mi možemo stvari u nedogled vući po sudovima; ali, za mene su takva akta i takve odluke – nepostojeće. Pa, ne mogu zakonski propisi eliminirati ili ne uvažavati, ili menjati Ustavom utvrđene odredbe i one koje su zajednički dogovorene na nivou zemlje, a i Ustava Srbije, kao i Ustava Kosova. Kako mogu zakoni menjati ustave?

To je toliko jasno, za laika i čoveka koji se uopšte ne razume – da se tako prosto izrazim – u te pravne odnose; da su to nedvosmislene odredbe, tako da tu nije bilo nikakvih

nejasnoća, osim određenih namera da se Kosovo dovede u stanje i položaj u kakvo je dovedeno. Neka neko kaže kojim je to, ustvari, ustavom i kojim konkretnim odredbama dozvoljeno da se ruši jedna Autonomija i jedan Ustav, organi jedne federalne jedinice? Zašto već osam meseci niko ne izađe sa konkretnim iznošenjem te norme, sadržane u bilo kojem ustavu – da je to dozvoljivo i moguće?

Te mogućnosti nigde nema. Uostalom, da ga je bilo, do sada bi se iznelo i znali bi – svi. Jer, prošlo je osam meseci od kako je na isti ili sličan način, postupilo i prema Skupštini Kosova i prema Izvršnom veću, kao i drugim organima. Bez obzira na sve to, verujem da će Ustavni sud Jugoslavije pravedno presuditi i ako se dosta kasni; ali, na taj način će pokazati, makar javnosti, samostalnost sudstva kod nas i njegovu autoritativnost. Mislim da je dobro ovo što je ovde predloženo – kada je reč o razrešenju druga Rize, da se od Ustavnog suda traži, takođe da se to pitanje razjasni. Bilo bi izuzetno značajno, u ovakvim okolnostima, da se to obezbedi, što je moguće pre.

U ovom najnovijem slučaju čak i ja ne vidim, a ne znam da li je to za Predsedništvo i da li ovo predsedništvo treba to da inicira, naime imao sam uverenje da će Predsedništvo još mnogo ranije, u odnosu na Skupštinu Kosova i druge organe, istu inicijativu pokrenuti prema Ustavnom sudu Jugoslavije. Međutim, stvari su se kretale tako kako su se kretale, to nam je sve poznato. Ne vidim zašto bi se stvari toliko vukle kada je reč o Kosovu, kako bi ponekad gospodin Marković kazao: zar samo da bismo plaćali veću cenu, da bi se stvari odlagale, da bi se život paralisao? Čini mi se da i u ovoj situaciji, pogotovu što smo ovde imali predstavnika Kosova, u Predsedništvu, treba najjasnije i najhitnije da kažemo šta znači njegovo razrešenje, šta znači u ovakvoj situaciji u kakvoj se naša zemlja nalazi, u prilikama koje zahtevaju izuzetnu i odgovornost i angažovanje Predsedništva kao i drugih? Šta to znači u ovakvim okolnostima?

Inače, videli smo da je taj zakon objavljen bez ikakvog obrazloženja, a ono što je na Skupštini dato kao obrazloženje, u stvari ono što se moglo videti iz onoga što su prenela sredstva javnog informisanja, zaista se vidi da to nema nikakvog osnova. Mi smo, ljudi, ovde toliko puta razgovarali – pa kako se može reći da zbog rušenja nekakvog integriteta. Da li smo se ili mi ili ne znam ko, kao i celo Kosovo se toliko jasno izrazilo na opciju jugoslovenske orijentacije, čak smo toliko toga kazali da se i mi kao ljudi pitamo kome sada treba da dokazujemo opredeljenja i dokle ćemo. A u ovim razgovorima već ulazimo, ako se pogleda period unazad deset godina, sa stotinama ubijenih ljudskih žrtava, s vremena na vreme imamo i nove ljudske žrtve, svake nedelje imamo, u nedeljnim izveštajima koje ja službeno više ne dobijam iz službenih izvora, jer meni organi unutrašnjih poslova već odavno su prestali da šalju informacije, ali znamo iz štampe, kažu mi i drugi, ali u nedeljnim izveštajima se može videti šta se sve u toku jedne nedelje događa na Kosovu. Sigurno znate kao i ja, ali ja ne bih mogao nikakvo drugo pitanje da pokrenem bez da sednem i porazgovaram o tome šta se događalo u tih 5, 6 ili nedelju dana, a da ne kažem da ovu sednicu održavam posle dvadesetak dana i da se puno toga događalo, pa ocenjujem da bi bilo suvišno i nepotrebno da vas sa svim tim zamaram, a i verujem da mnogo toga vi znate.

Uzmite situaciju: koja skupština, koje federalne jedinice u zemlji bi imale pravo da biraju dva člana za Savezno predsedništvo? Nijedna. Po kojoj odredbi Ustava bi to mogla Srbija da vrši? Hoće li druge federalne jedinice tako nešto prihvatiti? Da li se o tome uopšte razmišljalo? Da li hoćemo dalje komplikovati proces političkog dogovaranja o političkoj budućnosti zemlje? Nećemo li svesno ovakvim potezima koje vučemo u Skupštini Srbije da idemo ka nekakvim blokadama?

Jasno, sve to nije u skladu sa Ustavom SFRJ i sa ovim za šta se zalažemo na ovim našim razgovorima. Recimo, juče je trebalo da bude izabran novi član, pa je odloženo za danas. Ja sam sinoć slušao koji su predlozi dati, ali ljudi, čiji će legitimitet imati ti predlozi? Koga će oni zastupati? Ko je konsultovan o predlozima koji se iznose na Skupštini Srbije?

Da li je iko na Kosovu razgovarao o tim predlozima? Da li su ti ljudi baš kadrovi koji će zaista moći da zastupaju i Albance, i Srbe, i Crnogorce, i Hrvate, i Rome i ostale na Predsedništvu, ako se uopšte o tim predlozima nije razgovaralo. Kakvog će uticaja uopšte ti ljudi imati na normalizaciju nekih tokova i procesa na Kosovu ako se niko o tome nije izjašnjavao? Verujte mi da su to takvi predlozi, ja nemam ništa lično prema njima, ali znam da ti predlozi apsolutno ne mogu imati tamo prođu. Zašto onda iritiramo mase, zašto iritiramo Albance i sve pripadnike ostalih naroda i narodnosti na Kosovu sa takvim inicijativama i predlozima?

Mislim da Predsedništvo ne može biti indiferentno prema svim potezima koji se tamo pokreću. Zašto Albanci nisu učestvovali na slobodnim višestranačkim izborima? Pa, normalno što nisu jer svako njihovo učešće bi značilo prihvatanje nečega s čime se uopšte ne slažu, od svoje pozicije u Ustavu do svih onih mera koje se preduzimaju i koje su dovele do gubljenja ljudskih, života, koje su dovele do toga da na stotine ljudi budu doživotni invalidi, da budu na stotine ljudi u izolaciji, da na hiljade ljudi budu pod tretmanom organa unutrašnjih poslova, da se škole zatvaraju, da Medicinski fakultet ne može da radi, da ne mogu ljudi zbog jednog ispita da diplomiraju, da deca zato što odlaze na veridbu kod svog druga budu kolektivno privedeni na informativne razgovore.

Ljudi, to što se dešava, izvinjavam se što tako emotivno govorim, ali možda biste i vi pod pritiskom svakodnevnice, ne znam da li biste mogli izbeći a da ne budete emotivni kao što sam ja. To se događa svakodnevno. Neću govoriti o nizu drugih stvari, od privrede, zdravstva i svega drugog o čemu sam ovde nekoliko puta govorio. Između ostalog, znamo da su to procesi koji nemaju veze sa procesima reforme, ni privrede, ni političkog sistema, ni demokratskog rešavanja stvari. Uporno ukazujemo na potrebu uspostavljanja dijaloga, a tog dijaloga apsolutno nema, što više dalje se limitiraju i ograničavaju mogućnosti za vođenje demokratskog i konstruktivnog dijaloga.

Zbog svega toga, može se postaviti pitanje da li zaista ovi razgovori koje mi vodimo imaju oslonac na Ustavu SFRJ? Znate zbog čega? Zbog toga što je upravo Ustav SFRJ jasan u pogledu uključivanja republika i pokrajina u menjanju tog Ustava odnosno izgrađivanju novih odnosa. Ako mi ove aktivnosti vodimo pod posebnim okolnostima i pod drugim okolnostima o kojima znamo, bez uključivanja Kosova, odnosno autonomnih pokrajina i republika, onda će se sutra postaviti „i pitanje ustavne zasnovanosti svih tih razgovora, odnosno rešenja koja ćemo imati, ukoliko bi se tako nastavilo da se vodi.

Odmah tog dana, mislim da sam dužan to da kažem pošto sam u nekoliko navrata bio ovde sa vama da to kažem, kada je Zakon o prestanku rada Predsedništva stupio na snagu, članovi Predsedništva Kosova i radnici stručne službe jednostavno su isterani iz kancelarija, odmah sutradan. Znači, istog dana je objavljen Zakon a sutradan je sledilo ovo bez ikakvih drugih akata pratećih. Blombiranje se još valjda mogu videti, a za sudbinu dokumenata, materijala, inventara niko iz Predsedništva i stručne službe ne može snositi nikakvu odgovornost pod takvim okolnostima.

Krenulo se sa tim u ranim jutarnjim časovima i ovlašćena grupa Vlade Srbije, uz punu pomoć pripadnika organa unutrašnjih poslova to je radila, tako da je sve to praktično do 12 ili do jedan sat bilo završeno, kancelarije su se ispraznile, a mi kažemo u javnosti, evo kako neće Albanci da rade. Nemojmo ljudi, ko je taj ko neće da radi kada je najveći broj onih koji su bili u radnom odnosu na ivici gladi, ljudi traže različite puteve i izlaske. Uostalom, ja sam o ovim stvarima govorio i ranije i nikada argumentima drug Milošević nije to pobio, kao što ne bi mogao štošta, jer zaista možemo i spremni smo argumentima, imenom i prezimenom govoriti o svemu što smo iznosili i što i sada iznosimo.

Ja sam o svemu tome obavestio i Predsedništvo SFRJ i generalnog sekretara tog dana, ustvari dan ranije. Verujem da je članovima Predsedništva podeljen jedan papir koji sam dostavio, a na sednicu sam došao jer sam bio pozvan. Pozivanje mi nije otkazano.

Javio sam adresu u slučaju da treba nešto da mi se javi. Želim da vam kažem još i to da mi nije bilo lako, zbog tehničkih i drugih razloga, da dođem na ovu sednicu i da joj prisustvujem. Zbog toga, iskreno govoreći, a ja sam uvek mislio da je upravo to mesto gde treba najiskrenije stvari da iznesemo i da najotvorenije kažemo ono što osećamo i to ponajpre na ovakvom nivou, jer ne znam gde bi najpre trebali ako ne bismo ovde.

Upravo sam očekivao da će me predsednik Predsedništva, drug Jović, pitati jutros kako sam doputovao pod takvim okolnostima, kako sam se mogao snalaziti i kako sam uopšte prošao. Ja znam da drug predsednik Predsedništva ima toliko tih mnogo važnijih poslova i odgovornih zadataka u ovoj situaciji i sigurno da to nije njegovo, ali, možda ja gledam tako na stvari. Možda ja gledam na stvari kao na jedan odnos tolerancije, na jedan odnos saradnje i mislio sam da će to ponajpre slediti, a ne da mi se poruka pošalje minut pre nego što je sednica počela.

Verovatno ste svi приметili kada mi je drug generalni sekretar prišao i rekao mi da predsednik Predsedništva moli i zahteva da ja napustim sednicu pošto ja kao nemam više osnova da prisustvujem. Ja sam odgovorio – drugovi, ja sam došao po vašem pozivu, meni ništa nije javljeno, nije mi bilo uopšte lako ni da dođem. Sve je to javno, izvolite, kažite javno ovde da ja treba da napustim i napustiću, nije uopšte bio nikakav problem. Zbog toga sam očekivao da će drug Jović to da kaže na samom početku, kako su se stvari odvijale. Dobro, pošto to nije rečeno, želim da se i taj detalj ovde evidentira. Mislim da zaista trebamo učiniti sve kako bismo vratili jedno stanje, jedno ustavno stanje na Kosovu, pa i prethodno stanje u vezi sa ovim najnovijim odlukama.

Time ćemo, verujte, samo pomoći tim demokratskim procesima i efikasnije rešavati mnoga otvorena pitanja i probleme koji se stalno nagomilavaju i ja u tome vidim i izlaz i rešenja u suštini stvari, kao što sam uvek video izlaz u tome da, kada bismo i ono što je vlada naša, Savezno izvršno veće predlagalo još od ranije sa amandmanima, još kada je Savezno izvršno veće predlagalo i mnoge poteze povuklo, da smo mi onda slušali Savezno izvršno veće ne bi, siguran sam, došli u situaciju u koju smo došli. Nekoliko puta smo rekli da bi imali puno štošta da zameramo Saveznom izvršnom veću zbog stanja koje tamo imamo, ali, istovremeno nećemo nikada odustati od jednog uverenja da smo mi radili onako kako je to Savezno izvršno veće programiralo, od ekonomskih do političkih reformi, da bismo mi sada bili u nekoj fazi kada bi bili mnogo bliži izvesnim zaokruživanjima novih odnosa u uređivanju zemlje.

Mi smo mnogo stvari vukli kroz Predsedništvo, kroz ekspertne grupe, ne samo u ovoj fazi već i prošle godine, umesto da mnogo toga prepustimo toliko osposobljenim našim službama, Saveznom izvršnom veću i skupštinskim komisijama i raznim drugim telima, komitetima, sekretarijatima, koji bi mogli čak i nama biti u funkciji i od pomoći da dođemo do rešenja mnogo brže nego kako su nam se stvari vukle u ovom Predsedništvu, sve misleći da mi nećemo moći sami to postići, barem ja stičem takav utisak, što je bila iluzija. Zbog toga ja potrebu za ubrzanijim radom na iznalaženju rešenja vidim ukoliko bismo maksimalno i do kraja kompetentno, saglasno podeli funkcija i nadležnosti svih tih saveznih institucija, organa i tela, prepustili da stvari pripreme i da sa svih političkih i stručnih aspekata obrade i ponude Predsedništvu, i da bi sve to moglo da pomogne da dođemo brže do rešenja.

Pošto sam uzeo reč moram da kažem da smo mi nastojali, koliko koliko, da se uključimo u dosadašnjim razgovorima koji su vođeni u Predsedništvu o ovome, nastojeći da prenesemo ono što je volja tamo naroda, te sredine, većine, manjine, jednostavno da prezentiramo sve te opcije koje kruže i kod različitih struktura, bez navijanja ka jednoj ili drugoj. Da kažem da smo i u takvim uslovima nastojali da se uključimo u ove ekspertne grupe koje su radile pre ove naše sednice.

Možda bih u vezi s tim mogao da postavim pitanje, iako je na poslednjoj sednici ekspertne grupe bio naš predstavnik koji je iznio mnoga viđenja, mnoge predloge, niz sugestija u smislu dograđivanja onoga što se po pojedinim blokovima zajedničkih interesa razgovaralo, da je obećano da će i načelne i konkretne njegove primedbe biti prezentirane ravnopravno, kao i sve ono što je sadržano u materijalima koji su nam dostavljeni. Ja i taj dotični drug, koji je bio kao ekspert uključen, nismo dobili to. Zašto? Ne znam zašto. Ali, bojim se da nije to još jedna ignorancija u odnosu prema inicijativama i prema onome što pokušavamo da u jednom pozitivnom smislu doprinesemo i da pomognemo da dođemo do zajedničkih rešenja.

Mi smo od početka tražili, ništa drugo, nego da se dosledno primeni Ustav zemlje. Ako je ovo dosledna primena Ustava zemlje, što se dešava na Kosovu, onda ja ne znam šta od toga ostaje, zaista. Zato mislim da bi bilo neophodno, ne moramo mi učestvovati u radu ove sednice, da se što je moguće pre dođe tamo, ili ne znam kojim drukčijim načinom da se dođe do jedne realne ocene situacije na ovom Predsedništvu, da ovo Predsedništvo što pre stavi pitanje i probleme Kosova na dnevni red i porazgovara o tome.

Moram otvoreno reći, ovo Predsedništvo podjednako pripada i Kosovu, kao i svima drugima, i Albancima. Predsednik Predsedništva takođe. Neshvatljivo je i ne možemo nikako nikome objasniti više kako ljudi ne mogu da dođu i da budu primljeni ovde. Ja sam urgirao, misleći da ću naići na razumevanje, da i onu grupu sa Televizije primite, drugovi, i već mesec dana niko ne nalazi za shodno da je primi. Kada sam ja prošlog leta trebao biti primljen ovde, od mene je traženo da dam neke okvirne teze sadržine tog razgovora, što sam i uradio, ali je trebalo da prođe nekoliko nedelja i nekoliko desetina dana da bi obezbedili da neko bude primljen ovde. Umesto da se Kosovu i tim zahtevima koji dođu sa Kosova da prednost zbog toga što nam je situacija takva kakva nam je, naprosto se ignoriše svaki zahtev, svaka inicijativa.

Vi se sećate, jednom prilikom čak ni naši delegati nisu mogli biti primljeni ovde, iako je dogovor bio ovog Predsedništva, iako je bio dogovor da dođe i član našeg Predsedništva, pa je došao i niko nije našao za shodno da i tog člana Predsedništva primi. Izvinjavam se što ovako na brzinu i nepovezano govorim, jer se nisam pripremio za ovaj razgovor. Nisam znao do zadnjeg momenta, do 9–10 sati uveče da ću doći uopšte. Očekivao sam i neki. odgovor odavde.

BORISAV JOVIĆ:

Ko ti je dao odgovor da možeš da dođeš? Koga si pitao? Zanima me u čemu je bio problem? Odavde, ko ti je javio da ipak možeš da dođeš?

HISEN KAJDOMČAJ:

Nije mi javljeno ni da mogu, niti da ne dođem, a imao sam poziv da dođem.

BORISAV JOVIĆ:

Šta je to što si do 10,00 sati očekivao?

HISEN KAJDOMČAJ:

Molim?

BORISAV JOVIĆ:

Do 10,00 sati nije bilo izvesno da li možeš da dođeš ili ne možeš.

HISEN KAJDOMČAJ:

Zato što sam mislio da će mi se javiti da dođem ili da ne dođem, jer je bilo nejasno.

BORISAV JOVIĆ:

Nije bitno. Izvolite dalje.

HISEN KAJDOMČAJ:

Nije bitno. Slažem se da nije bitno. Kažem da je to tako bilo. Ja sam i ranije govorio da bez učešća legitimnih predstavnika i Albanaca i Kosova i svih njegovih građana nemojmo imati iluzije da će se situacija tamo rešiti i problemi na Kosovu prevazići, ili da će se prevazići nekakvim nametnutim kadrovskim rešenjima, kao što se pokušava da se to nametne. Verujte, ja vam najiskrenije kažem da to više neće moći da prođe i neće imati prođu, samo se možemo zavaravati, inače, sigurno ne može biti prihvatljivo. Nama se čini da i ova poslednja odluka o razrešenju druga Rize i ovo sa Predsedništvom, kao i ono ranije, pa i ono mnogo ranije što se dešavalo, da je u osnovi orijentisano samo na to kako bi se Kosovo isključilo iz rasprave o izgrađivanju ustavnih načela, kako na Kosovu, tako u Srbiji, tako i u zemlji. Mi nikada, ni čak od posle rata nismo imali izraženiju tendenciju, da se kao Albanci, da se kao Kosovo, budemo isključeni iz razgovora o političkoj budućnosti zemlje, kao nikada ranije.

Mislim da bi ovo Predsedništvo, zaista trebalo da to ima u vidu i da učini sve kako ne bi stvari dalje tako tekle. Evo, ja uz izvinjenje, što sam možda i odužilo, ali sam smatrao za potrebno da vas o tome informišem i koliko, toliko iznesem to što je možda u ovom momentu moglo biti u ovoj mojoj diskusiji, na brzinu, naravno, evidentirano uz jednu ogradu – da bi čovek puno što-šta da iznese, da kaže, ali računajući da je to vama manje-više poznato, u osnovi sve se to odnosi na jednu potrebu da Predsedništvo SFRJ i da svi savezni organi okrenu se već jednom Kosovu; da je krajnje vreme da to imaju u vidu, jer cenimo da je to jedino moguće rešenje za preusmeravanje tokova koji bi se morali preusmeravati.

Moram reći i to, da se ponekad stiče utisak, da više razumevanja imaju neke strane organizacije, evropski parlament i ne znam ko, i tako dalje, a da ponekad, čak i na neke najteže stvari koje se tamo događaju, da ne reaguju savezni organi. Zaista to nam je do kraja nejasno i neshvatljivo i zato da izrazim svoje uverenje, da će se ipak, to promeniti, da će i ovo Predsedništvo i ostali savezni organi okrenuti se Kosovu; da će taj prisutni pasivni, indiferentni odnos, koga su do sada imali promeniti, a to je po meni neophodan uslov da se zaista tokovi nabolje počnu preusmeravati i tamo. To je neophodnost ovoga trenutka i zahteva i privredne reforme i reforme političkog sistema, demokratsko i mirno rešavanje svih naših nedaća i problema sa kojima smo posebno na Kosovu, a inače i u celom društvu suočeni.

Drugovi, završio bih sa tim da se sa onim što se u privredi, u zdravstvu, u obrazovanju događa, ponovo se vraćam na ta životna pitanja – što nam se čudi da s jedne strane govorimo o demokraciji i o tome da pretendujemo da budemo demokratsko društvo, a da se toliko upliće država i interveniše tako grubo država u sve te odnose – pa, to nije ne znam gde u svetu, uopšte, da je ikad registrovano. Da ne kažem ono što se u oblasti ljudskih prava i sloboda događa – pa, to nije ni pre rata ni posle rata, ne znam u kojim režimima se to događalo. Dođite drugovi, dođite, idemo da sve to zajedno vidimo i pogledamo. Ništa drugo, još ranije sam rekao ne morate ni samnom ni sa ovim ljudima koji su tu na nekim funkcijama, koji se nalaze, idemo sa ljudima, idemo da razgovaramo sa Albancima, sa Srbima, sa Crnogorcima, sa Hrvatima, sa svima. Onda ćemo se uveriti, jer je nemoguće i ovo kako ja govorim i izlažem ovo, nemoguće je opisivati, naprosto sve ono što se tamo događa i šta je prisutno. Ali mi ne možemo ni demokratskoj javnosti Srbije ni Jugoslavije, ni svetskoj prezentirati sve to, jer i ono što smo imali malo od televizije i od radio programa i od „Rilindije“ – svesno nam je to ukinuto da ne bi mogla ta istina o Kosovu i Albancima i drugima da prođe u javnost i u svet.

Zato smo uporno tražili da nam se vrate organi, ljudi na televiziju, izlaženje „Rilindije“ – tog jedinog lista na albanskom i tako dalje, bez obzira što izlazi nekoliko drugih listova, ali ne mogu da zamene „Rilindiju“, koja je bila dnevna i koja je imala jednu tradiciju, kao i program radio-televizije. Verujte, da sve što smo u tom smislu iznosili do sada

– iznosili smo sa krajnjom željom, da što je moguće pre prevaziđemo te probleme tamo, u interesu i Kosova i Srbije i Jugoslavije, u interesu naših ukupnih napora za bržim uključivanjem i u Evropu i u svet. Ja se još jednom izvinjavam.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Boro, molim te, da kažem nekoliko reči – neću da trošim dragocene vreme i da sada raspravljamo pitanje Kosova koje smo toliko puta raspravili. Drug Kajdomčaj u celom svom izlaganju, praktično, polazi od činjenice koju decidno ovde konstatuje, kako je Kosovo federalna jedinica u Jugoslaviji; praktično da je Kosovo Republika. Zanimljivo je činjenicu da je suspenzija personalnog sastava Skupštine Kosova usledila posle jednog nelegitimenog i brutalnog čina kršenja Ustava SFRJ i Ustava Republike Srbije o proglašavanju Kosova Republikom. On polazi od toga, ne samo da je Kosovo federalna jedinica i republika u Jugoslaviji, nego da je to federalna jedinica i Republika Albanaca, a ne autonomija svih građana koji na Kosovu žive i sastavni deo Republike Srbije, polazi od toga da postoji flagrantno kršenje ljudskih prava, a ja tvrdim da nema nikakvog kršenja individualnih ljudskih prava na Kosovu, već da je jedini spor koji postoji sa separatističkom organizacijom na Kosovu isključivo spor o tome da li se može, uopšte, prihvatiti razmatranje zahteva da se Kosovo izdvoji iz Srbije i Jugoslavije i pripoji susednoj Albaniji.

Prema tome, ovde je reč o pitanjima koja su bila, a kao što je poznato i ostala pitanja teritorijalnog integriteta zemlje, a ne pitanja ljudskih prava. On govori o tome da ja argumentima ne pobijam stvari koje se potpuno ne argumentovano ovde tvrde. Argumenti su sasvim suprotni. Slika i pamćenje javnog mnjenja je izgleda vrlo kratko, jer se zaboravilo kako je usledilo sve što se na Kosovu dešavalo i da je uvođenjem mera Republike Srbije usledilo posle jednog dugogodišnjeg perioda stravičnog nasilja koje su albanski separatisti vršili pre svega nad srpskim stanovništvom – od silovanja, raskopavanja grobova, rušenja crkava, paljenje letine, sečenje voćnjaka i svih drugih pritisaka da se dođe do etnički čistog Kosova. Reč je, dakle, o takvom flagrantnom kršenju, ne samo Ustava Srbije, i Ustava Jugoslavije, već i o kršenju elementarnih ljudskih prava građana Srbije na teritoriji Kosova. Pre tri dana smo imali ponovo pokušaj i da je izrešetana patrola milicije koja se kretala u okolini Gline, i to iz zasede, a imamo i stalne pokušaje da se oružanim sukobima Kosovo pretvori u neki „požar“ koji treba da destabilizuje Srbiju i Jugoslaviju.

Mi smo bili u situaciji da se suočimo sa bojkotom jednog velikog broja separatista, pre svega prema osnovnim radnim obavezama. Najobičnija je neistina da je došlo do otpuštanja Albanaca. Došlo je do masovnog napuštanja radnih mesta od strane Albanaca, jer su smatrali da na taj način svojim bojkotom treba da dovedu u pitanje ekonomsku poziciju svih preduzeća na Kosovu. Mi danas imamo situaciju da pri četvrtini zaposlenih iz prethodnog perioda ostvaruje se pun kapacitet rada u rudnicima u Ajvaliji, Kišnici, Novom Brdu, Topionici u Trepči. Istovremeno, vodi se računa o svima onima koji žele da normalno rade, da im se omoguću da se vrate na svoja radna mesta.

U svakom slučaju, sva ova pitanja zaslužuju argumentovanu i na činjenicama zasnovanu informaciju o kojoj se može razgovarati i u Srbiji i u Jugoslaviji, jer je reč o delu Srbije, pre svega, a svakako time i na taj način i o delu Srbije i o delu Jugoslavije, ali ne na ovakav način koji neustavnim proglašava akte Skupštine Srbije koja je svojim postupcima isključivo štitila Ustav Jugoslavije i Ustav Srbije, jer se usprotivila proglašavanju koje je bilo potpuno nelegitimno, proglašavanje Kosova za republiku, koja to niti može biti, niti je kad bilo, a pogotovo ne može biti nikakva albanska republika na tlu Jugoslavije, još jedna albanska država na tlu Jugoslavije. Mislim da nema nikakvog smisla da ovakav razgovor vodimo. Ako je potrebno, izvolite pribavite relevantne činjenice i omogućite da se o tome razgovara, pre svega, i u Srbiji i u Jugoslaviji. Mi imamo čitava „brda“ argumenata i činjenica koji govore potpuno suprotno od ovoga što sada nama ponovo govori Hisen Kajdomčaj. Mislim da nema smisla da danas o tome vodimo raspravu.

BORISAV JOVIĆ:

Što se tiče svih ovih pravnih pitanja, Predsedništvo nije kompetentno da ocenjuje da li je Skupština Srbije bila u pravu ili nije, tu je Ustavni sud Jugoslavije – preko Ustavnog suda Srbije to je već prošlo. Skupština Jugoslavije će oceniti da li će prihvatiti ili ne, pošto ona mora da proglaši člana Predsedništva Jugoslavije.

Jednostavno, mislim da ovde sve te diskusije nema svrhe da vodimo. O tome će odlučiti oni koji su kompetentni. Što se tiče ovih primedaba, da sugestije i stavovi stručnjaka sa Kosova nisu ušli u ove tekstove, na to bi mogli da odgovore drugovi koji su radili na tome. Ako treba, to se može i popraviti. Povodom problema Kosova ja sam i rani je vodio razgovore sa drugom Kajdomčajem i sa drugom Miloševićem, zajedno. Mi znamo da postoje određeni problemi, ali nije prihvaćena sugestija koja je jedino moguća – neka drugovi sa Kosova urade određeni minimum informacija koje su potrebne, ili problematiku da napišu, neka se to razmotri u Srbiji, što je prirodno, ili neka nam pošalju, pa da mi tražimo mišljenje Srbije o tome pa da dođu i iz Srbije i iz Kosova i da o tome konkretno razgovaramo. Oni nisu hteli sa Srbijom i preko Srbije da rade, hoće direktno sa nama.

STJEPAN MESIĆ:

Jedino Knin može odmah direktno na federaciju.

BORISAV JOVIĆ:

Molim te, budi parlamentaran. To važi uvek i svuda.

STJEPAN MESIĆ:

Da, da.

BORISAV JOVIĆ:

Mi ne možemo razgovarati bez materijala i bez razgovora sa republikom o kojoj je reč, pogotovu ako se optužuje za određene probleme i postupke – valjda, moramo i drugu stranu da čujemo. Prema tome, nikad to nije odbačeno, niti je sada odbačeno. Ja sam dobio samo pismo da se to stavi na dnevni red, ali nisam dobio nikakvu informaciju, koju bih uputio članovima Predsedništva i Srbiji da se pripreme i iznesu svoja gledanja o tome. Ne razumem, u čemu je sada problem kod nas u Predsedništvu? Problem je u tome što neće da se prihvati tehnologija rada koja je jedino moguća – da nam se dostavi problem pismeno i da se onda oko toga obavi razgovor i u Srbiji i kod nas i zajedno. Ne može drugačije da bude.

Sva ova druga pravna pitanja nemojte nama postavljati na dnevni red. Mi gubimo vreme, jer mi ne odlučujemo ko će da bude član Predsedništva Jugoslavije. Svaka republika ima pravo svakog trenutka, po svojim propisima i pravilima, svog člana Predsedništva da povlači ili ne povlači. Ako je Republika Srbija preuzela funkcije Kosova i ako se to na Ustavnom sudu ne ospori, odnosno ne obori, onda ona ima pravo. Ako se obori, onda će se videti šta će da se radi. Mi tu nismo kompetentni. Mi moramo da se ponašamo po onome kako republike rade. Zamenili su Šuvara, zameniče Zelenovića – svi se redom menjamo. Prema tome, to rade drugi, ne radimo mi. Molio bih da se to jasno ima u vidu, da ne raspravljamo o onome što ne možemo rešiti. Predlažem da krenemo na razgovor o temi koju smo stavili na dnevni red. Mi imamo zaista toliko problema i pitanja da bi mogli o svakom pojedinačno ceo dan da razgovaramo. To je tačno. Ali, ovo smo stavili na dnevni red.

MILAN KUČAN:

Druže predsedniče, da pitam. Kakva je sudbina kosovske pozicije vis a vis Predsedništva u odnosu na Vojvodinu i na Ustav Srbije?

BORISAV JOVIĆ:

Sudbina je da moramo poštovati odluke, koje nisu ustavno oborene. Prema tome, mi odluke moramo poštovati. Ta žalba je bila na Ustavnom sudu Srbije, ona nije prihvaćena i

prešla je na Ustavni sud Jugoslavije. Dok Ustavni sud Jugoslavije taj Zakon ne poništi on je za nas važeći i mi to moramo poštovati. To je zakon jedne Republike.

HISEN KAJDOMČAJ:

To je za nas, družte predsedniče, uopšte ne postojeći Zakon i odluka.

BORISAV JOVIĆ:

Za vas jeste, nego za nas je postojeći.

HISEN KAJDOMČAJ:

Nije ni za vas, ako hoćete, najkonkretnije. Uostalom, vi, pre nego da se stvar reši na Sudu, kao Predsedništvo ste presudili celu stvar, pa ste ceo Parlament i taj Zakon proglasili neophodnim za rešavanje Kosovske situacije. A onda, ako je to stvar Suda, niste vi trebali na Predsedništvu to da uradite.

BORISAV JOVIĆ:

Šta?

HISEN KAJDOMČAJ:

Pa da, jednostavno, podržite to što Srbija preduzima i što je preduzela.

BORISAV JOVIĆ:

Ne vredi sada ovde da raspravljamo. Ono što je Predsedništvo odlučivalo, odlučivalo je posle dugotrajne diskusije i izglasavanja zaključaka. Nema svrhe da sada o tome razgovaramo.

HISEN KAJDOMČAJ:

Ali, vidite, ovo Predsedništvo je bilo uvelo vanredno stanje. Taman što je ukinuto vanredno stanje, verovatno ocenivši da su prestali razlozi za vanrednim stanjem, nastupa Skupština Srbije sa uvođenjem posebnih okolnosti, što je teže, nego vanredno stanje. Onda, zašto ste trebali kao Predsedništvo, ukinuti to.

BORISAV JOVIĆ:

Hisene, ja sam ti dao reč, govorio si skoro čitav sat, nisam hteo da te prekidam. Ali, stvarno te molim da ne tražiš od mene i od nas ono što mi ne možemo rešiti. Zaista, nismo mi ta ustanova. Stvarno molim sve drugove da budu korektni da dozvole da radimo po dnevnom redu. Ja ne umanjujem te probleme, ali nije tema na dnevnom redu, niti je mi možemo rešiti.

HISEN KAJDOMČAJ:

Ali, u kontekstu vođenja ovih razgovora.

BORISAV JOVIĆ:

To je uredu, to sam rekao – ima da se utvrdi u čemu je stvar i da nas obaveste: ukoliko postoji konkretan predlog, autentičan predlog, kao što su drugi dali, i ukoliko su se sve druge republike složile da se on iznosi, ili nisu, svejedno, neka napišu – nisu se složili, ali tekst je takav.

HISEN KAJDOMČAJ:

Ne, nisam mislio na ovo, sada. Ovo je najsitnija stvar. Ja mislim na uključivanje uopšte Kosova u svim ovim razgovorima, koji se vode. U ovakvim okolnostima, u kojima se razgovori vode, mi, apsolutno, nismo u mogućnosti još da se praktično uključimo. Jer, svi imamo po federalnim jedinicama parlamente, skupštine, stručne grupe, ustavne komisije, vlade, a mi smo svega toga lišeni. Kako onda mi da se uključimo u sve ove rasprave? Dokle može jedno takvo stanje da potraje?

BORISAV JOVIĆ:

Nisam ja taj koji će moći sada odmah da odgovori. Ja predlažem da radimo po dnevnom redu.

HISEN KAJDOMČAJ:

Oprostite, da kažem oko ovih slučajeva, uopšte se nije radilo o rušenju integriteta. Neko to hoće da pripisuje. Ni jednom odlukom se ne može reći da su i delegati te Skupštine i to Kosovo narušilo integritet ove zemlje. Nemojmo sada davati neke kvalifikacije, iza toga tražiti neko opravdanje za primenu takvih mera. Odgovorite mi na ovo.

BORISAV JOVIĆ:

Niti je ovo Predsedništvo takvu odluku donelo, niti je može poništiti, niti odobriti.

Molim vas, raspravite se u Srbiji o tim pitanjima, a nemojte se raspravljati u federaciji. Ako je srpska Skupština donela i donosila to, molim vas, raspravljate se u srpskoj Skupštini.

HISEN KAJDOMČAJ:

Ne možemo, predsedniče, raspravljati, ako ni sudovi tamo ne rade; ako se ljudima umesto da se sudi na Kosovu, sude sudovi izvan Kosova. Gde to ima, u kom ustavu? Nemojte tako. To je jedno stanje, čak više, da kažem, od haotičnog, više od neustavnog stanja. Ne znam, mi možemo zaista u nedogled pričati o svemu tome i, opet, da nema kraja. Ali, nije istina da se bolje radi.

Kako može neko da tvrdi da se bolje posluje tamo – kada su niz tih kapaciteta, vrlo uspešnih organizacija, samim uvođenjem prinudnih mera, stavljali katanac na vrata od „Dateksa“ do „Balkana“, „Suve reke“, pa ne znam do kojih drugih kapaciteta. Kakve su to priče? Možda su bili neki rezultati tamo gde su bile neke rezerve, ali je sve lošije i lošije. Uzmimo rezultate u, proizvodnji, pogledajmo poslovne veze, pogledajmo finansijsku situaciju, pogledajmo, po godinu ima organizacija, koje uopšte ne mogu da dele lične dohotke.

BORISAV JOVIĆ:

Hisene, da li misliš da je fer da uništimo ceo ovaj sastanak zbog toga da razgovaramo o jednom pitanju, koje nismo pripremili, ni stavili kompetentno na dnevni red.

HISEN KAJDOMČAJ:

Oprostite, predsedniče, ja se izvinjavam za ovo. Ali, ne možemo detaljne informacije, a ja sam vama stalno govorio da je sve blokirano u informatici, možemo nešto napraviti, mi imamo puno toga što bismo i vama ponudili.

Dovoljno je samo ono, što se vama, ovde, dostavlja – da to razmotrite na Predsedništvu. Uzmite samo poslednji Izveštaj Odbora za zaštitu ljudskih sloboda i prava, pa ćete videti kompletne spiskove onih koji su poginuli, koji su ubijeni s leđa, koji izdržavaju kaznu zatvora zbog političkog delikta, a svuda po Jugoslaviji su oslobođeni, a imamo na desetine njih, koji izdržavaju te kazne. Da vidimo šta se to događa u nekim drugim segmentima. Sve imamo, sve to postoji.

Ne mogu ja govoriti o nekim drugim pitanjima, ako tamo i dalje ginu ljudi. Shvatite me! Mi smo imali situaciju, na žalost u Beogradu 9. marta kada su dvojica poginula, a tamo je stotinu poginulo, a mi ne nalazimo za shodno da o tome najkonkretnije porazgovaramo; i da ne ostavimo ni jedan slučaj nerasvetljen, kako se kaže, slučaj pogibije, ranjavanja... Imamo toliko toga puno, međutim, niko na to ne odgovara. Kako mi onda možemo govoriti o nekim drugim pitanjima?

BORISAV JOVIĆ:

Mislim da si završio. Govorio si dva-tri puta. Prošlo je sat i deset minuta. Molim da drugi uzmu reč.

JANEZ DRNOVŠEK:

Predlažem da se dogovorimo da o ovim pitanjima razgovaramo na posebnoj sednici Predsedništva – da Predsedništvo raspravlja o situaciji na Kosovu. Dakle, da stavimo sve ove stvari na dnevni red, da sve ove stvari što drug Kajdomčaj iznosi, materijale i sve što je raspoloživo da to dobijemo i da povedemo raspravu.

BORISAV JOVIĆ:

Nema spora, o tome smo više puta govorili – da stavimo na dnevni red. Problem je u tome što sada imamo druge stvari na dnevnom redu. Ne ovako, potpuno nepripremljeni, jer treba i drugi argumenti da se vide, pa da se to spremi, pa da se raspravi ljudski.

Da pređemo na dnevni red. Da razgovaramo sat vremena, možda i manje pre završetka sednice. Prvo, imamo zajedničke ekonomske funkcije. Gospodin Izetbegović je govorio o toj temi. Da vidimo da li ima još nekih sugestija oko toga i šta bismo mogli da uradimo sa tom tačkom. Reč ima Kiro Gligorov.

KIRO GLIGOROV:

Za mene je ovo dosta prihvatljivo, dosta je dobro urađen posao na ekspertskom planu – koliko sam iz ovoga predloga razumeo – osnovne stvari su obuhvaćene; a alternativa na tačku 9. i 10, to može ostati kao alternativa, da se stvari, i dalje, u tom pravcu ispituju; da se vidi šta je celishodnije i bolje uraditi. Jer, u krajnjoj konsekvenci, to se svodi na isto, samo je problem šta je – po mom mišljenju racionalnije i jednostavnije, šta će nas brže, eventualno, povezati sa tom zajedničkom evropskom jedinicom. Ali, to, za sada, može ostati i otvoreno pitanje; da se dalje raspravi.

Druga razlika, koju sam primetio, je u tački 7. gde postoji alternativa Slovenije i Hrvatske: umesto „državnim garancijama“, da se kaže „garancijama država članica“. U principu trebali bi da izbegavamo, kada je reč o plasmanu stranog kapitala bilo kakve državne garancije.

ANTE MARKOVIĆ:

To sam i ja zapisao.

KIRO GLIGOROV:

Jeste. Ne vidim da, sa te tačke gledišta, treba da bude sporno pitanje. Ne treba pisati ni „državnim garancijama“ ni „garancijama država članica“.

FRANJO TUĐMAN:

Vi, ekonomisti – Gligorov i Marković – neće biti baš tako da strane države ne traže državne garancije.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne radi se o stranim državama.

KIRO GLIGOROV:

Reč je o pojedinačnom stranom ulaganju, koliko sam razumeo.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne.

FRANJO TUĐMAN:

Mislim da postoji taj problem, u ovom ili onom obliku. Ja sam za to da se uz hrvatsku i slovensku alternativu može dodati „garancijama država članica ili saveza republika“. Dopuštam da neki zajednički projekat može biti.

STJEPAN MESIĆ:

I ako se radi državnim kreditima.

FRANJO TUĐMAN:

Pa, molim, ono što može potpasti pod to.

ANTE MARKOVIĆ:

Molim vas, ovdje je jasno napisano: „Vodiće se zajednička, stimulatívna politika ulaganja stranog kapitala“. Sasvim je jasan izraz „ulaganje stranog kapitala“.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Tu se može staviti tačka.

ANTE MARKOVIĆ:

Iza njega se ne nalaze nikakve državne garancije, osim u državama koje su organizirane kao centralno-planske.

FRANJO TUĐMAN:

Ali ovo je i političko pitanje. Ovdje se radi o tome da li, ne samo u odnosu na stimulatívna ulaganja – pojedinačna – nego i, uopće, u odnosu prema inozemstvu. Tu se postavlja pitanje – pravo država članica; a ja dopuštam da može biti i saveza.

KIRO GLIGOROV:

Ako se radi o ulaganjima, gde se zahtevaju, to mogu da budu, recimo Međunarodna banka, koja daje određene kredite.

ANTE MARKOVIĆ:

Ono nisu strana ulaganja. U principu strana ulaganja – zna se šta su. Za to ne treba davati nikakve države. To moraju biti kvalitetne bankarske, poslovne garancije. A, kada se radi o međudržavnim kreditima – to je nešto drugo; ili kada se radi o kreditima svjetskih i finansijskih institucija – to nije to. To treba odvojiti i napisati kao tri stvari koje se sasvim jasno raspoznaju.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Moguće je to napraviti.

ANTE MARKOVIĆ:

To je moguće. Može se sve razjasniti. U strana ulaganja nipošto ne treba petljati državu, inače, gotovo.

FRANJO TUĐMAN:

Mi sada imamo takve slučajeve.

KIRO GLIGOROV:

Ima pravo gospodin Tuđman, u ovoj situaciji kakva jeste – čak i državna garancija Jugoslavije više nije dovoljna. Toga će biti, naročito u tom periodu. Ali, može se poći redosledom, ako se radi o pojedinačnom stranom ulaganju ne treba govoriti o garancijama, one mogu biti uključene u sledećoj formulaciji; ako se radi o garancijama kada je reč o međudržavnim, međunarodnim finansijskim institucijama ili Evropskoj investicionoj banci – onda tada treba.

FRANJO TUĐMAN:

Da onda kada treba.

KIRO GLIGOROV:

U tom slučaju, ova formulacija, koju ste vi predložili – je dobra.

ANTE MARKOVIĆ:

Ali moraju biti sve tri.

KIRO GLIGOROV:

To i kažem.

SLOBODAN GLIGORIJEVIĆ:

Ova tačka 7. treba da se razradi.

KIRO GLIGOROV:

Treba malo da se preformuliše i razradi. To bi bilo u redu.

BORISAV JOVIĆ:

Za nas je, ovde, jedna stvar važna: jugoslovenska država ili kako je budemo zvali, svejedno, može davati garancije na način koji bude propisan ustavom. Znači, kada se svi slože. Druge države, ove republike, mogu da daju, ako im neko prihvata, te garancije. To je njihova stvar. Zašto da se mi u to mešamo? Ako im neko prihvata njihovu garanciju, zašto da im oni ne daju? Što se tiče preduzeća, ko veruje preduzećima – veruje, a ko ne veruje – ne prihvata.

FRANJO TUĐMAN:

Ceo problem je u tome što ćemo mi, znači, međusobnim dogovorom, ugovorom o savezu – zavisi šta će biti – regulirati to pravo, pa će se, prema tome, onda odnositi kako i strani partner države; a ne pustiti na proizvoljnost.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Možda može formulacija u skladu sa ovom sugestijom: da se da, posle ovoga – „zajednička, ali vrlo stimulatívna politika ulaganja stranog kapitala“, koja može uključivati i garancije država članica, odnosno savezne države. Znači – može upućivati i garancije država članica, odnosno savezne države.

KIRO GLIGOROV:

Kad je to uobičajeno i potrebno.

FRANJO TUĐMAN:

Jasno.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Da. Zato i kažem – može uključivati; što znači ne generalno za sve, nego kada je to potrebno.

ANTE MARKOVIĆ:

Slobodane, ovo vrijedi raslojiti u tri kategorije i opisati sve tri.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ovo je načelan tekst. On u razradi i traži to.

ANTE MARKOVIĆ:

Pokreće se sve ovo što je govorio Kiro, Franjo i što si ti, Slobodane, govorio; i u krajnjoj liniji, ovo što sam ja govorio.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Naravno. To može uključivati, uvek, te aspekte.

ANTE MARKOVIĆ:

Mislim da je to jasno.

BORISAV JOVIĆ:

Okolo ovih stvari nema spora – to je jasno.

Ovde je ostalo pitanje oko novca, deviznog, spoljno-trgovinskog, bankarskog i carinskog sistema gde imamo dve varijante. Ako možemo sada još porazgovarati – ako je potrebno? Ako ne, neka ostane tako kako jeste.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Zaista ne znam šta će vam ova alternativa – poseban novac, republički? Ja to zaista ne razumem.

BORISAV JOVIĆ:

Nije republički nego državni.

KIRO GLIGOROV:

Vidite, pošto se i u alternativni govori o monetarnoj uniji, onda se to praktično svodi na sledeće: svaka država u savezu ima svoju valutu, ali pošto se predviđa obračunska valuta – to je, umesto da budemo vezani za eku, bićemo vezani za dva ekia, da tako kažem – jedan jugoslovenski i jedan evropski. Jer, taj jugoslovenski nije dovoljan da imamo politiku čvrstog novca. Zbog toga se u tački 9. govori o potrebi vezivanja za evropski monetarni sistem. Prema tome, kada se slažemo da se veže za evropski monetarni sistem, onda to ostaje čisto tehničko pitanje, ili stvar kompletiranja neke republike kao države, sa te tačke gledišta; iako, vidimo da je sadašnja evropska tendencija da se ide na jednu valutu. Da li treba da prelazimo taj put, kada već imamo zajedničku valutu? To je pitanje. Ja to ne bi, ako je problem danas, to ne bih prekidao; tu će stručni i drugi ljudi još da kažu svoje mišljenje; da se ispita ta stvar. Važno je da su ove osnovne ostale stvari prihvaćene i to je jedna solidna osnova za dalje, pošto ovo nije finalni tekst.

ANTE MARKOVIĆ:

Kiro, mi smo u tom pogledu čak i jedan korak napravili. Osnovna valuta u okviru Evropske zajednice, koja daje garanciju ekiju je marka. Mi smo se „zavezali“ za marku i prema tome u to smo već zašli.

BORISAV JOVIĆ:

Meni se čini da je ovde veća razlika kod carina, da je carinski sistem, odnosno carinska unija – to je krupna stvar, mislim da je to krupnije nego pitanje novca.

KIRO GLIGOROV:

Carinska unija je prihvaćena kao unija.

BORISAV JOVIĆ:

Gore je predviđen carinski sistem, a ovde carinska unija.

KIRO GLIGOROV:

To pretpostavlja jedinstveni sistem.

BORISAV JOVIĆ:

Ne pretpostavlja, samo je onda pitanje sasvim drugačije regulisano kod carinske unije nego kod carinskog sistema.

KIRO GLIGOROV:

Iskreno rečeno, ne znam razliku koja bi bila bitna.

ANTE MARKOVIĆ:

Bitne razlike nema.

BORISAV JOVIĆ:

Da li ne pretpostavlja da svaka država članica Jugoslovenske zajednice ima kompletno uvoz-izvoz carinski sistem i sve s tim da svi imaju isti carinski sistem?

STJEPAN MESIĆ:

Sistem je jedno, politika drugo. Svako ima svoju politiku, ali sistem isti.

BORISAV JOVIĆ:

Svakako, napisaćemo kako se dogovorimo – nije bitno, samo mislim da će ovde biti najključnije pitanje pitanje carina, pitanje ubiranja carina. Jer, ukoliko se pod carinskom unijom podrazumeva da ubira carine ona država ili republika kroz koju prvo uđe roba onda bismo mi morali zaobilaznim putem da uvozimo za našu republiku. To je jako delikatno pitanje. Mislim da se upravo o tome radi. S tim treba da budemo načisto. Jer, mi ne možemo da ostvarimo nikakvo jedinstveno tržište ukoliko ono što uvozi jedna republika da ta carina pripadne nekome drugom što je prošlo kroz tu republiku, ili da oko toga ne možemo da nađemo rešenje jer smo se onda automatski razbili. Uostalom, neka to ostane za razmišljanje. Samo, mene zbunjuje, ako se smatra da je to isto što nije napisano istom terminologijom.

KIRO GLIGOROV:

Mislim da je ovde samo razlika zbog toga što u prvoj rečenici stoji da svako može imati svoju valutu i zajedničku obračunsku valutu. To je bitna razlika – to je tačno. Ali, ovo dalje – carinska unija, zajedničko tržište, usklađivanje sa evropskim standardima i monetarna unija. Prema tome, tu je i monetarna sfera i ostalo. To treba raščistiti.

BORISAV JOVIĆ:

O tome se može dalje raspravljati, to nije problem, jednostavno sam upozorio na opasnost koja bi mogla da nas deli, ili da nas vodi na nelogična rešenja u praksi.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Dajte da budemo praktični: mi ne treba da propustimo da iskoristimo pozitivan element kritične mase tržišta od 24 miliona. I svako najavljuvanje različitih valuta i različitih carinskih sistema biće faktor zastajanja naših partnera spolja dok mi to ne raspletemo. Mislim da u opštem ekonomskom interesu svih delova Jugoslavije nije bilo kakvo dekuražiranje naših potencijalnih partnera spolja iščekivanjem i najavama nove monete svake republike, novih carinskih propisa, već da, ako želimo jedinstveno tržište, moramo da imamo jedinstveno uređen privredni prostor.

To znači da moramo imati jedinstven sistem ekonomskih odnosa sa inostranstvom, jednu centralnu banku, jednu monetu vezanu za evropske tokove, ovde se pominje eki. Prema tome, bojim se da neakvim tvrdoglavim insistiranjem na nekoj specifičnosti republika u pogledu monete i carinskog sistema mi jednostavno ne dekuražiramo naše potencijalne partnere koji moraju biti načisto da li, kada ulaze u neki ekonomski saobraćaj sa nama računaju na tržište od 24 miliona ili računaju na tržište od 2, 10 ili 4 miliona, Jer, to za njih nije irelevantna činjenica.

Jednostavno vam skrećem pažnju na ekonomske efekte koji su u tom pogledu sigurno negativni, ne samo sa stanovišta ekonomske teorije, jer nije reč o toj ekonomiji veličine i kritičnoj masi kao neakvim akademskim kategorijama, nego zaista kao o kategorijama koje svaki potencijalni partner ima u vidu. Ako hoće da pravi fabriku nečega, bez obzira da li u Zagrebu ili Beogradu, mora da računa šta je to tržište na koje potencijalno ta fabrika, obzirom na neakve komparativne prednosti, može da računa – da li je to tržište Hrvatske ako je Zagreb, ili je tržište Srbije ako je Beograd, ili je tržište Jugoslavije koje je jedinstveno. Sigurno je da će uvek biti više razloga da se dovede strani kapital i da se potencijalni investitori ankuražiraju da to čine, ako je reč o nekom većem tržištu, nego ako je reč o nekom malom tržištu. To nisu uopšte stvari o kojima bi se mogli sporiti.

BORISAV JOVIĆ:

Ima reč drug Kučan.

MILAN KUČAN:

Za mene je materijal ipak problematičan jer nije rešio pitanje subjekta koji osniva tu zajednicu. Materijal insistira, ako se dobro pročita, u svim svojim blokovima, i u tom ekonomskom, da se navedu moguće zajedničke funkcije jugoslovenske zajednice, bez obzira, ili pre jasnog opredeljenja karaktera takve zajednice i bez obzira na karakter konstruktivnog subjekta te zajednice. Tu se ne radi o specifikama republika, nego se radi upravo o njihovim karakteristikama, svih, naravno ako se dogovorimo, ili jednih koji na tome insistiraju.

Otvoreno ostaje pitanje da li se radi o mogućim zajedničkim funkcijama saveza država ili savezne države. Obzirom na subjekt konstituiranja takve zajednice ostaje otvoreno da li zajednicu konstituiraju republike kao samostalne i nezavisne države, sa vlastitim međunarodno-pravnim subjektivitetom, ili republike kao članice savezne države koje nemaju svojstvo države kao međunarodno-pravnog subjekta. To se, naravno, vidi na čitavom međunarodno-pravnom bloku, a ovdje su teškoće. Ne radi se o reči u alternativni na tačke 9. i 10. – monetarna unija, vlastita moneta ili zajednička i vezano za tačku 5. – carine, gde se najviše vidi da je Bora Jović u pravu. To je prva primedba i mislim da bismo morali biti svesni da to nisu alternative u istom konceptu, to su alternative u konceptu, to su različiti koncepti.

Po mom mišljenju, ne samo što iz suštinskih razloga ovako neraščišćena stvar nije prihvatljiva, da ne bismo imali iluzija da su tu samo različite varijante, on bez raščišćavanja tog pitanja ni praktički, to što je napisano nije sprovodljivo. O mogućim funkcijama u nekoj zajednici nije moguće raspravljati a da funkcije nisu povezane s njihovim subjektom ili oblikom državne organiziranosti takve zajednice. A vidite da se to u radu ekspertne grupe i odrazilo. Čim se prešlo na navođenje eventualnih mogućih zajedničkih funkcija, ne samo da su se utvrdile bitne razlike, ako se to pažljivo čita, nego se slovenački i hrvatski koncept izravno pozivaju na slovenačko-hrvatski model konfederacije. Izvinjavam se ako interpretiram i Hrvatsku, ali ja sam tako razumeo kad sam s njima razgovarao.

Dakle, jedno su varijante u konceptu države u kojoj su republike administrativne jedinice, ili ako hoćete savezne države, bez svog subjektiviteta i identiteta, a drugo je stvaranje zajednice suverenih država, a iz te činjenice i ima vrlo različitih reperkusija. Carinska unija unutar savezne države nije carinska unija. To je jedinstven sistem carinski i jedinstvena carinska politika, a carinska unija je između samostalnih država. Tu osnova može biti zajedničko tržište, a ne mora biti. Normalno je da to je i viši stepen tog zajedničkog tržišta, onda pretpostavlja i monetarna unija, a tu su onda varijante – jedna valuta ili različite valute, jedna monetarna institucija ili više njih. Zato sam ja svo vreme govorio, dok smo razgovarali o tome da li to ima smisla ili ne, da ćemo na kraju doći do tog pitanja, kvalitativno različitih odnosa, iako su one formulacije možda identične.

Doći će se do pitanja donošenja odluka, važnosti tih odluka, načina primenjivanja. Rekao bih da je obim zajedničkih ekonomskih funkcija u kvalitetu zajednice država, moguće čak i širi. Ako bi pogledali šta sve ima Evropska ekonomska zajednica, koja je, naravno, morala proći 30 godina da je do toga došlo, onda je to čak više i od toga što je ovdje napisano. Neću o tom međunarodnom delu jer on će biti posebno diskutiran. Dalje, zašto to govorim? Na osnovu odluke Republike Slovenije na plebiscitu i Rezolucije o razdruživanju za Republiku Sloveniju dolazi u obzir praktično i principijelno samo varijanta u kojoj je koncept zajednice koja je stvorena od republika kao samostalnih suverenih država, dakle, sa identifikiranim subjektom.

Mislim da bi u daljem radu bilo neophodno na to paziti i videti ko ima interesa i mogućnosti da ide na tu koncepciju i ko želi da u toj koncepciji bude u savezu sa drugima u funkciji republike kao savezne države, bez svog međunarodno-pravnog identiteta i subjektiviteta. Ako bi išli na međunarodni deo, tamo bi videli apsurdnost. To je onda koncepcija

Sovjetski Savez, položaj Ukrajine i Belorusije, koji je, zna se, nenormalan i u praksi beznačajan. Hvala.

BORISAV JOVIĆ:

Hvala lepo. Moram da kažem da se sto posto slažem sa drugom Kučanom. Meni je jako žao što se krenulo drugim putem, izgleda da ni je bilo drugog izlaza nego smo krenuli drugim putem, da idemo s krova pa da pravimo temelj. Gubimo očajno vreme i nećemo se nikada razumeti dokle god ne raspravimo to pitanje kvaliteta zajednice. Potpuno se slažem, nema odgovora bez tog pitanja. Ako neko misli da ćemo dobiti odgovor okolo, to je iluzija. Gospodin Tuđman ima reč.

FRANJO TUĐMAN:

Da, došli smo do te točke i mislim da odgovor možemo očekivati od budućeg sastanka predsednika republika, o kome smo se danas dogovorili, sledećeg tjedna. Tamo se trebamo razjasniti o koncepciji i tražiti razna rešenja u ovom ili onom smislu. Predlažem, s obzirom da smo došli dotle, da danas završimo ovaj sastanak, i da se to nastavi posle toga.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

I ja bih ovo teško pitanje ostavio za sledeći sastanak. Naime, to je ostalo odlučno pitanje. Meni se činilo da se ova dva koncepta mogu primjeniti u oba slučaja. Tako mi se činilo, međutim, to ekonomisti bolje znaju. Međutim, držim da ovo pitanje kvaliteta buduće zajednice trebalo ostaviti za sledeći sastanak koji će se održati, nadamo se, u današnji dan. Tako smo načelno dogovorili.

Možda bi tada bio otvoren put da se neka pitanja puno brže rešavaju. No, mislio sam d bi dobro bilo da malo našu javnost obradujemo nekim stvarima. Potrebna je ta stvar, jer svijet očekuje, umoran je više, u napetosti je da li ćemo krenuti, da li će „led pući“ pa da se krene. Bilo bi dobro da se zadržimo još neki minut na ovom pitanju, možda još desetak minuta, jer smo rekli da ćemo raditi do 14,30 časova, da vidimo da li bi se mogli sporazumeti. Ja ponovo pokrećem pitanje da se ono kombinovano razmatra – jedna ista valuta a dislocirana centralna emisiona banka.

FRANJO TUĐMAN:

Problem je u tome što je Kučan kazao, to nije alternativa unutar jednog koncepta, to su dva različita pristupa. Prema tome, sada raspravljati o tome zaista je gubljenje vremena. Ovo što predlažete da obradujemo narod, mislim da će biti dovoljno ako kažemo da su vođeni otvoreni razgovori, ali da je dogovoreno da se započnu razgovori predsednika republika radi pronalaženja rešenja, a kasnije, na odgovarajući način, i u Predsedništvu, a Predsedništvo samo za sebe ima dovoljno posla iz onoga što je danas izašlo, a predsednici republika neka se pozabave tim bitnim pitanjima kakve su odnose između republika zamislili u izlazu iz ove krize.

STJEPAN MESIĆ:

Ja imam jedan kompromisni prijedlog, ako se slažete. Ovo smo mi znali kada smo sjeli za stol, da imamo dvije opcije, ali smo isto tako rekli da idemo pokušati pogledati funkcije, pa ćemo videti ko je za jednu a ko je za drugu opciju, pa ćemo videti i ovo što na kraju kaže predsednik Kučan, čak u ovoj drugoj, kažem, možda ima više mogućnosti za međusobnu suradnju a da se zovu savez suverenih država, ali da ne prekinemo na tome što znamo da imamo dvije opcije. Znamo da imamo, ali idemo preći svu materiju kada je već jedan posao napravljen, idemo je preći i onda će se kristalizirati i republike i pokrajine, gde ko nalazi svoje mjesto.

BORISAV JOVIĆ:

Izvoli Kiro.

KIRO GLIGOROV:

Moram reći da ništa ne smeta ovo što danas raspravljamo, posebno ovu materiju ovde, da li će na kraju to biti savez suverenih država ili će se zvati konfederacija ili ne znam kako će se zvati. Apsolutno to ne prejudicira ništa. Ja sam vrlo pažljivo čitao ove tačke. Nijednu tačku nisam video koja nije sadržana u sadašnjoj praksi zajedničkog tržišta gde se radi o suverenim državama izdvojenim, koje još nisu ni savez država, ni konfederacija. Nijedna tačka ovde ne postoji.

Prema tome, nema nijednog prejudica za konačno rešenje kada dođemo na onaj kompleks suvereniteta spoljno-političkih odnosa, ko je subjekt. Ništa se sa ovim nije prejudiciralo. Samo se ovim iskazuje interes za zajedničku funkciju, da je slobodan protok roba, rada i kapitala, da sve svojine budu ravnopravne, da se mogu osnivati preduzeća na čitavoj teritoriji što je slučaj i sada u zajedničkom tržištu, svuda slobodno. Zatim, zajedničke carine postoje u zajedničkom tržištu i tu nema nikakve dileme, iako to nije ni savez država. Stvari gde počinje razlika, zbog toga sam rekao da treba da ostanu za sada alternative, dok ne dođemo do pitanja koje je drug Kučan pokrenuo, a to je pitanje valute. Sve ovo drugo je današnja praksa zajedničkog tržišta i šire od toga u nekim domenima.

Zato ne vidim nikakav prejudic, ako bi ovako išli samo radi toga što nismo rekli na kraju kako će se zvati ta zajednica. Onda je to ostatak tog našeg velikog nepoverenja, da neko sada ne ugura neki sadržaj u nešto za šta nismo spremni, kad budemo razgovarali o celini te zajedničke kuće, ako bude zajedničke kuće u kojoj ćemo živeti. Ovo je za sada, po mom mišljenju, samo izražen interes za ovim poslovima, ovim funkcijama koje se pretpostavljaju i koje već danas se praktikuju u zajedničkom tržištu. Ponavljam, naveo bih bar pet primera šireg obima funkcija o zajedničkom tržištu, od ovih.

U tom pogledu Kučan je u pravu. Na kraju, kada se oslobodimo ovog straha da nam neko ne nametne federaciju, ovakvu ili onakvu, ili da obezbudimo da to bude zajednica suverenih država, možda ćemo se vratiti na ovo da dodamo još neku funkciju. Tu se slažem. Ali, pre toga da kažemo da oko ovih pitanja postoji jedna načelna saglasnost vezana za ono što ćemo se na kraju dogovoriti, tako da to ne bude nikakav prejudic.

BORISAV JOVIĆ:

Kučan izvoli.

MILAN KUČAN:

Ja nisam predložio da se prestane sa daljom diskusijom, nego sam hteo samo ukazati na tu bitnu razliku. Ona će se vratiti ne samo na kraju, ne samo na međunarodnom, nego i tu. Kiro, to što ti govoriš, da je to sve i više u ekonomskoj zajednici, ali je to od mnogo niže počelo, taj razvoj i materijalnim osposobljavanjem svih članica je dolazio sve više, pa čak i političkih funkcija, te je pitanje da li smo mi na stepenu razvoja gde to možemo sve prihvatiti i gde je ta bitna razlika do koje ćemo doći. To je tačka na kojoj će se postaviti pitanje stepena razvijenosti, odnosno razlika u stepenu razvijenosti. Ta zajednica ima izravnane fondove, mehanizme za izravnavanje. Ovde to fali. Kad se ovde postavi pitanje izravnavanja, ono je po kvalitetu drugačije u jednoj i u drugoj verziji i, naravno, ono će morati biti drugačije od onoga u Evropskoj zajednici. Tamo su razlike jedan prema dva, 2,5 najviše, Portugal, Grčka i Zapadna Njemačka.

KIRO GLIGOROV:

Do četiri.

MILAN KUČAN:

Ne, do 2,5.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Imaš Grčku, imaš Portugal.

MILAN KUČAN:

Na bitnim statističkim stvarima izravnavanjem koje su oni doneli, to je jedan prema dva ipo. Ali nije ni važno, ako je jedan prema četiri, to je ipak jednom više, nego u Jugoslaviji.

KIRO GLIGOROV:

Nije to uopšte presudno.

MILAN KUČAN:

Možda nije. Možda se tebi čini da nije, a ja ti govorim da je to vrlo značajna tačka na koju ćemo doći, jer to je tačka na kojoj se ekonomski sistem Jugoslavije, i ekonomska politika dosada najviše sporila. To je fond, karakter pomoći i izravnavanja. Da se opet ne uvedemo u diskusije, ko koga u toj zemlji iskorišćava, jer u toj zemlji svako svakoga iskorišćava.

KIRO GLIGOROV:

U sistemu koji smo dosada imali nije isključen uopšte takav zaključak.

MILAN KUČAN:

Bojim se da opet ne uđemo u takav sistem i u sistemu Zajednice ti u takve odnose ne možeš ući. U jednoj varijanti ovoga što je predloženo, mi ostajemo u takvom sistemu. Dakle, moj predlog nije bio da se zatvori diskusija, nego da se na mnogim tačkama, koje još tu nisu napisane, vidi da će to stalno biti problem. Kaže Ante „nema ovde rešenja“. Ima rešenje.

ANTE MARKOVIĆ:

Ja nisam ništa rekao.

MILAN KUČAN:

Meni si rekao. U ideološkom obrascu treba napraviti jedan prelom.

BORISAV JOVIĆ:

U kom smislu?

MILAN KUČAN:

O karakteru Jugoslavije.

BORISAV JOVIĆ:

To uvek ostaje otvoreno pitanje.

ANTE MARKOVIĆ:

To je najpragmatičniji pristup. Ja bih rekao samo dvije riječi apropo ovoga što je Milan rekao. Ovde još nedostaju mnoge funkcije koje nisu razrađene. Jedna od njih je i ova solidarnost. O tome se radi.

STJEPAN MESIĆ:

Piše.

KIRO GLIGOROV:

Ovde samo piše da se uređuje regionalni razvoj, baziran na standardima Evropske zajednice.

ANTE MARKOVIĆ:

To je drugo. Hoću reći dvije reči. U nizu pitanja pa i o ovome mi imamo u Saveznom izvršnom vijeću razrađene studije koje predlažu ili iniciraju rješenja, pa i ovo o kojem je sada Milan ovde govorio, na sasvim drugoj osnovi se razgovara jednoj koja odgovara tržišnom karakteru ekonomije i na tome izgrađenog društva i na drugom karakteru vlasništva.

Prema tome, drukčije se to koncipira. To više nije ono što odgovara starim sistemima, jer mi izgrađujući novi sistem moramo i sve elemente tog sistema drukčije izgraditi, nego što je bilo do sada. Recimo ovde jednu stvar, koja uopće nije spomenuta, nedostaje, a mora biti napisana kako god mi riješiti te odnose, šta je sa platnim sistemom. Valuta je jedna, a platni sistem?

BORISAV JOVIĆ:

Platni sistem je jedan ako je jedna valuta. Ako su više valuta, više sistema.

ANTE MARKOVIĆ:

Nije sasvim tako, jer mi sada imamo jednu valutu i nemamo jedan platni sistem, ako tako smijem reći ovaj čas.

BORISAV JOVIĆ:

Mi imamo valutu a nemamo platni sistem, hoćeš da kažeš, raspao se.

ANTE MARKOVIĆ:

Još uvek imamo jednu valutu.

MILAN KUČAN:

Imamo i valutu, jer svi računamo u markama.

ANTE MARKOVIĆ:

Izgradnja platnog sistema jedan je složeni proces, koji nije jednostavno izgraditi i za njega treba vrijeme. Mi smo to studirali i odustali smo sada da uđemo u njega zbog toga što bi on značio razrušavanje svega onoga što danas predstavlja osnovicu platnog sistema za izgradnju novog i nastao bi vakuum, a vakuum u platnom sistemu neće nastati. Ali dobro, to je samo jedno od pitanja, koje je ovde na dnevnom redu.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro. Da vidimo šta dalje možemo. Ako ste se dogovorili da obavite razgovore između predsednika republika u toku sledeće nedelje, onda bismo najmanje tu nedelju preskočili za sastanke ovde. Nadajmo se i molimo se bogu da se reše glavni politički sporovi da bi mogli da nastavimo normalno da radimo.

ANTE MARKOVIĆ:

Nema rješenja glavnih političkih sporova, ako ovo ne rješavamo.

BORISAV JOVIĆ:

Znam. Predlažem da Predsedništvo SFRJ u narednoj nedelji radi na informaciji za Skupštinu Jugoslavije, o tome šta je dosada rađeno na svemu ovome, pošto to iz Skupštine očekuju, da se sistematizuje šta je sve urađeno, koji su razgovori vođeni, dokle se došlo i nek se u Skupštini Jugoslavije to zna i ako treba da se vodi rasprava. Problemi su takvi kakvi su. Ne možemo ih mi sakriti i ne treba da ih sakrivamo ni uvećavamo. Tamo ćemo napisati da će se razgovori dalje nastaviti ovako kako smo dogovorili, tako da bismo mi to mogli u toku naredne nedelje možda da usvojimo kao informaciju za Skupštinu.

Dalje, neka se razmotri u perspektivi neka kritična tačka, kada bismo mi, kad zao kružimo jedan volumen saglasnosti ovde, dalje predali to Ustavnoj komisiji ili ne znam kome, ali bez političke saglasnosti mislim da nema šta da se predaje. Oni će opet vratiti istim ljudima. Morate opet vi tu saglasnost postići. To u odgovoru na insistiranje Skupštine da i ona treba da se uključuje, jer to se zna kako se može uključiti. Što se tiče našeg rada, ovde, predložio bih da sednica Predsedništva sledeća bude u sredu, po dnevnom redu koji smo imali za juče, s tim što ćemo dopuniti sa svim onim što bude trebalo i to da u sredu ujutru, u devet sati možemo imati sastanak, da vidimo šta sve uopšte dalje treba da radimo, a da u 11,00 sati držimo sednicu. Ako se slažete s tim, da ne bi dva dana gubili.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Dobro, zašto smeta da mi ova pitanja zajedničkih ekonomskih funkcija, pošto se o glavnoj sadržini slažemo, jednostavno kažemo da smo danas to razmotrili.

BORISAV JOVIĆ:

O zaključku sa ove sednice mislim da treba da kažemo da je obavljen razgovor po temama koje su bile predviđene, odnosno da je razgovarano samo o prvoj tački, da su razmotrene zajedničke ekonomske funkcije i da će se po drugim temama nastaviti razgovor na sledećim sednicama, s tim što će se sledeća sednica upotrebiti za međusobne susrete predsednika republika odnosno autonomnih pokrajina, u smislu traženja rešenja za najosetljivija politička pitanja.

FRANJO TUĐMAN:

To je nešto drugo, ne znam da li će se slijedeća sjednica...

MILAN KUČAN

Sedmica, nedelja.

FRANJO TUĐMAN:

Mislim da bi trebalo dati u priopćenju da su se predsednici republika dogovorili o sastanku.

BORISAV JOVIĆ:

Mislim na sedmicu, na nedelju.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Pošto smo se mi dogovorili nešto preciznije možemo mi da damo jedno saopštenje, koje se odnosi ovaj naš precizan dogovor, naime, da smo mi u uslovima produbljanja, jugoslovenske krize i potrebe da se traže odgovarajuća rešenja dogovorili se da se intenziviraju razgovori predsednika republika i zajednički sastanci i da, u tom smislu, nešto kažemo, u pogledu saglasnosti – da zajednički razmatramo, ova otvorena pitanja, u ovom stavu posebno.

Možemo čak, da se precizno dogovorimo, sada na kraju sastanka, kako da to izložimo. Međutim, govorim sada o našem zajedničkom, današnjem sastanku. Mislim da čak ne bi smetalo, ako bismo mi u vezi sa ovim zajedničkim ekonomskim funkcijama stavili na uvid u javnosti o čemu se razmišlja, jer ljudi, uopšte nemaju predstavu o tome šta su to pitanja o kojima se razgovara. Jednostavno, tu je jedna potpuna dezorijentacija, a ne smeta, uopšte da se na kraju ovoga, imamo tu ove dve strane, koje se tiču zajedničkih ekonomskih funkcija – kaže da je i stepen saglasnosti ovih pitanja njima povezan sa ključnim opredeljenjem o konceptu buduće Jugoslavije, o ovome što Kučan sugerira.

BORISAV JOVIĆ:

I o tom pitanju će biti razgovora.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Da, i o tome će se razgovarati. Prema tome, to je naravno, povezano i uslovljeno osnovnim opredeljenjem o konceptu Jugoslavije. Mislim da jednostavno javnost nema predstavu o sadržini funkcija o kojima mi razgovaramo. Suviše opšte saopštavamo o čemu razgovaramo. Ovo je sasvim korektno, da javnost zna šta je to o čemu razgovaramo, ali da će stepen saglasnosti i dileme zavisiti od konačne saglasnosti, o karakteru buduće države, s obzirom na različiti pristup u vezi sa pitanjem da li je reč o savezu suverenih država ili o federaciji. Da li je reč o jednom ili o drugom, tako da se na taj način, ništa ne prejudicira, mislim da je Kira imao sasvim ispravan prilaz kada je maločas obrazlagao zašto bi ova sadržina bila korisna da bude stavljena na uvid javnosti – apsolutno. Čak, treba naglasiti da to zavisi od konačnog dogovora o ovim pitanjima koja su ključna.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Dobro Boro, može i ovo što si rekao oko Izveštaja Skupštini da uđe u saopštenje.

BORISAV JOVIĆ:

Može, kako da ne. Sad ako se dogovorimo, Skupštini moramo dati informaciju o sadašnjem radu i sve šta smo pripremili – kako će ići dalje. Drug Kučan, izvoli.

MILAN KUČAN:

Za saopštenje, to je bitno kako će se to formulirati da li je postignuta saglasnost, ili da se raspravlja u okviru mogućih ili u mogućem okviru zajedničkih funkcija, i onda, zavisno njen obim, njen karakter, odnosno sadržaj, zavisno od karaktera te zajednice, a to treba naglasiti da li će to biti zajednica suverenih država ili zajednica – savezna država. Ali da ne napišemo da postoji saglasnost.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Neka se nabroje pitanja o kojima je raspravljano.

MILAN KUČAN:

U okviru mogućih zajedničkih funkcija.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Da.

FRANJO TUĐMAN:

Molio bih da se u priopćenju ne kaže kakva će biti buduća država. Po sadašnjem Ustavu jugoslavenska federacija je savezna država i zajednica ravnopravnih naroda. Ispod toga, valjda, niko ne ide. Znači, treba govoriti o zajednici ili savezu. Dao bih jednu sugestiju. Smatram da ne bi trebalo ići pred Saveznu skupštinu, barem prije prvog sastanka predsjednika Republike. Ako se ide sa ovim dokle smo do sada došli, onda se jedna šta može predložiti, ali mislim da će se već na prvom sastanku predsjednika republika ipak iskristalizirati u kom smislu se krećemo – da li u smislu traženja rješenja o budućem savezu ili u smislu razlaza.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Sada se ima premalo što kazati.

BORISAV JOVIĆ:

Skupštinu ćemo obavestiti o ishodu tog sastanka, obzirom da tu treba ključna pitanja da se dogovore. Tu se slažemo.

ANTE MARKOVIĆ:

Mislim da bi bilo potpuno neadekvatna situacija u kojoj se nalazimo, čak bi izgledalo da smo neki vrlo čudni skup i pred svjetskom i našom javnošću, a da ne kažemo da smo nešto razgovarali i o onome što se događalo ovih nekoliko dana. Mi smo o tome i razgovarali, čak bih se usudio reći – naravno, za ovu fazu – ne želim ništa prognozirati, i dobro razgovarali. Prema tome, predlažem da se u saopćenju osvrnemo na to da smo razgovarali i o proteklim događajima. Pri tome, naravno, ne tražim da se ja amnestiram kao „strani špijun“ niti da me „uhapse“, to još ne tražim, ali trebaće o tome nešto reći, barem nekoliko rečenica.

MILAN KUČAN:

Predlažeš da u saopštenju kažemo da ćeš da tužiš predsjednika Predsedništva.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Da stavimo da će predsjednik SIV-a da tuži predsjednika Predsedništva. To bi bila istina kada je reč o interpretaciji sadržaja sednice.

BORISAV JOVIĆ:

I da sam mu ja rekao da mu predlažem da izađe u Skupštinu Jugoslavije i da ću ta-
mo to isto sve ponoviti. (Smeh).

FRANJO TUĐMAN:

Da je bilo dogovora o događajima koji su izazvani prijedlogom tzv. „Vrhovne ko-
mande“ o uvođenju izvanrednog stanja i ostavkama – to je tačno, barem toliko treba reći.

BORISAV JOVIĆ:

Nismo mi „tzv. Vrhovna komanda“.

FRANJO TUĐMAN:

Oprostite, „Štab Vrhovne komande“ je za ovu javnost takozvani.

BORISAV JOVIĆ:

Nije ni on „takozvani“, on je vrlo konkretan.

FRANJO TUĐMAN:

Ko ga je u mirno doba formirao? Ko je naredio da se formira?

BORISAV JOVIĆ:

To ćemo da pogledamo pa ćemo da vas obavestimo.

FRANJO TUĐMAN:

Vi to možda ne znate, a ja to znam, jer sam bio jedan od inih. Postoji mirnodopski
raspored i postoji ratni raspored.

BORISAV JOVIĆ:

Ostavimo to Predsedništvu. Usvojili smo da će osnova saopštenja biti ovaj tekst ovde
sa svim okvirima, sa onim što smo se ovde dogovarali. Možemo reći par rečenica, o čemu
se možemo složiti da je o tome razgovarano u svetlu ovoga što se događalo. Videćemo šta
ćemo da napišemo.

HISEN KAJDOMČAJ:

Hteo bih da predložim – da uđe i ovo što je predloženo u vezi sa zadnjim odlukama
Skupštine Srbije, da Predsedništvo pokrene taj postupak.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

To je odbijeno na početku. O tome je glasano.

BORISAV JOVIĆ:

Predlažem da se sačini predlog saopštenja, pa da Predsedništvo to usvoji.

MILAN KUČAN:

Na početku ste odbili da problem Kosova ide na Ustavni sud, ali ste prihvatili Dr-
novšekov predlog da će o situaciji na Kosovu Predsedništvo posebno raspravljati.

BORISAV JOVIĆ:

Da. To je u redu, ali ne o ustavnim problemima, nego o problemima Kosova – onako
kako smo govorili: mora u tome da učestvuje i Srbija. Na njihove argumente i oni moraju
da kažu svoje. Ne možemo mi da prosuđujemo bez jednih i drugih.

ANTE MARKOVIĆ:

Imam jednu sugestiju u vezi teme o kojoj sam prije govorio. Treba konstatirati da
smo razmotrili stanje koje je nastalo povodom toga, da smo identificirali jedan dio proble-
ma i da smo se dogovorili da ćemo te probleme, koji su stavljeni na sto, obraditi i staviti na
sjednice i raspravljati.

BORISAV JOVIĆ:

Na šta misliš – finansiranje federacije?

ANTE MARKOVIĆ:

Povodom toga o čemu smo danas govorili u „prvom poluvrijemenu“ ovog sastanka.

BORISAV JOVIĆ:

Ko god ima bilo kakav problem, neka ga obradi i neka ga predloži za sednicu Predsedništva. Ovde su izložena razna mišljenja.

ANTE MARKOVIĆ:

Nije to u pitanju. Valjda se jutros nismo šalili kada smo o onome razgovarali?

BORISAV JOVIĆ:

Ono što sam rekao – nisam se šalio. To je čisto i jasno.

ANTE MARKOVIĆ:

Rekli smo – sva pitanja treba da se stave ravnopravno na sto i da se o svima ravnopravno razgovara. Ja sam čitav niz pobrojao, nisu to samo moja pitanja, nego i ona o kojima su govorili Milan, Franjo i Slobodan.

BORISAV JOVIĆ:

Ne bežimo da svako pitanje stavimo na sto.

ANTE MARKOVIĆ:

Ne da bježimo, nego smo se našli u jednom kritičnom periodu i mi moramo identifikovati stvari koje su do toga dovele i koje su se događale u tom vremenu da bismo razriješili probleme i stvari, među inima, a ja sam govorio o vremenskim, sistemskim i operativnim pretpostavkama – dodao sam i „povjerenja“ koje je neophodno da bi mogli doći do dogovora.

BORISAV JOVIĆ:

Dobro, naći ćemo neku rečenicu koja zadovoljava.

ANTE MARKOVIĆ:

Sva ta pitanja treba staviti na sto i o njima razgovarati. Bez toga ćemo dalje razgovarati „kroz nišan“ umesto za stolom.

BORISAV JOVIĆ:

Možemo staviti jednu rečenicu – da je razgovarano u kontekstu situacije koja se dešavala zadnjih dana i da su pokrenuta pitanja otvorena i biće stavljena na dnevni red Predsedništva i o njima razgovaramo.

Možemo identifikovati to za javnost, da damo jednu takvu rečenicu.

MILAN KUČAN:

I o „nišanu“?

ANTE MARKOVIĆ:

I o „nišanu“ treba razgovarati i o „stranim agentima“.

BORISAV JOVIĆ:

Slazemo se.

HISEN KAJDOMČAJ:

Drug Kostić je rekao da pokrajine ne treba uključiti u ovaj sastanak sa predsednicima republika. Ako Vojvodina nije zainteresovana da bude u to uključena, moram da kažem da bi mi bili zainteresovani da budemo u to uključeni. No, to prepuštam inicijatorima.

JUGOSLAV KOSTIĆ:

Moram da kažem da smo izbrisali iz Ustava da smo konstitutivni element federacije.

BORISAV JOVIĆ:

Što se Predsedništva SFRJ tiče taj sastanak organizuju drugi i oni neka zovu na taj sastanak koga hoće.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Dobro, o tome smo se mi dogovorili. Mogli bi sada da se oko toga dogovorimo, posle sednice.

BORISAV JOVIĆ:

Mislim da smo se dogovorili. Valjda u nas imate neko poverenje da ovo saopštenje damo. Biće kako smo se dogovorili. Zaključujem sednicu.¹⁰¹

/Sednica zaključena u 16,30 sati/.

---

101 Nakon ove sednice Predsedništva razgovori o budućnosti Jugoslavije preseljeni su privremeno na sastanke republičkih rukovodstava, a u saopštenju sa ove sednice Predsedništva tim povodom je stajalo: *Da bi se intenzivirao i olakšao rad na proširenim sednicama Predsedništva SFRJ, na kojima će se nastaviti razmatranje ostalih pitanja zajedničke platforme o budućoj jugoslovenskoj zajednici, dogovoreno je da se u toku naredne sedmice održi sastanak predsednika republika, odnosno predsednika predsedništava republika, u funkciji razrešenja najdelikatnijih otvorenih pitanja. Zaključeno je da se, nakon ovog sastanka, u Predsedništvu SFRJ pripremi informacija za Skupštinu SFRJ o aktivnostima i rezultatima dosadašnjeg rada na utvrđivanju zajedničke platforme o budućoj jugoslovenskoj zajednici.* „Politika“, 22. mart 1991, 1.

HRONOLOGIJA¹⁰²

PRESEDNIŠTVO SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
– Služba za pitanja zaštite ustavnog poretka –

STROGO POVERLJIVO

PREGLED NEKIH SAZNANJA ZNAČAJNIH ZA SAGLEDAVANJE
POLITIČKO-BEZBEDNOSNE SITUACIJE U ZEMLJI
OD 20. OKTOBRA 1990. GODINE DO 11. MARTA 1991. GODINE

Beograd

15. mart 1991.

Predsedništvo SFRJ je 24. oktobra 1990. godine u Ohridu zaključilo da se u svim republikama i autonomnim pokrajinama odloži primena donetih i prekine praksa donošenja novih protivustavnih i protivzakonitih akata u cilju stvaranja klime za predstojeće rasprave o budućnosti zemlje i izlaska iz krize. Šta se sve zbivalo od oktobra do danas između i uoči sednica Predsedništva SFRJ u proširenom sastavu na kojima je razmatrana budućnost zemlje dato je i u ovom Pregledu koji je urađen na osnovu informacija nadležnih službi bezbednosti u federaciji, koje su oktobra 1990. do marta 1991. godine dostavljene Predsedništvu SFRJ i Saveznom savetu za zaštitu ustavnog poretka, kao i na osnovu nekih informacija objavljenih u javnim glasilima.

S obzirom na obimnost pojedinih informacija, u Pregledu su hronološki dati samo osnovni podaci, stavovi i činjenice. Posebno su naznačeni datumi održavanja određenih sednica Predsedništva SFRJ, naročito onih u proširenom sastavu koje su bile posvećene razmatranju budućnosti Jugoslavije, kao i onih na kojima su razmatrani neki aspekti aktuelne bezbednosne situacije. Između ostalog, to je učinjeno da bi se podsetilo na podatke koji se odnose na stanje u zemlji, na sve ono što se zbivalo između ovih sednica, ko i kako vidi određene segmente te situacije i slično.

1990. godina

20. i 21. oktobar – U Geteborgu je u organizaciji Hrvatskog saveta u Švedskoj, održana „Hrvatska kulturna smotra“. Prisustvovao je i ministar za iseljeničtvo Republike Hrvatske Gojko Sušak, koji je izjavio „... ako bude sreće, prije Božića, Hrvatska će imati svoja predstavništva u svim većim centrima, pa će tada i prestati potreba da obilaze postojeće konzulate i da se ponižavaju“. On i drugi govornici su apelovali na Hrvate i braću Muslimane iz BiH „da u što većem broju otputuju na predstojeće izbore“ što bi „hrvatsko rukovodstvo veoma cenilo“. Na zgradu GK u Frankfurtu bačene su tri zapaljive flaše. Upućena je i pretnja da „danas počinje rat i da će trajati sve dok Milošević narušava demokraciju u Hrvatskoj“. Pretnje su upućene i nekim našim privrednim predstavništvima u Frankfurtu.

---

102 U skladu sa tematskim težištem čitavog toma, priređivači su se opredelili da ga ne završe tipičnom hronologijom, već da umesto nje objave materijal koji je takođe nastao u Predsedništvu SFRJ, u okviru priprema za sednicu Vrhovne komande koja je počela 12. marta. Ovaj materijal je obaveštajno-bezbednosnog karaktera i sačinjen je u vannačune svrhe, ali odlično dočarava atmosferu u kojoj je Predsedništvo funkcionisalo. Za detaljnu hronologiju razvoja jugoslovenske krize konsultovati: Slobodanka Kovačević, *Hronologija jugoslovenske krize*, Institut za evropske studije, Beograd 1994.

26. oktobar – Emigrantska štampa u SAD uputila je kritike predstavnicima vlasti u Republici Srbiji. Ona traži zaštitu za ugrožene interese srpskog naroda, revalorizaciju isto-risjsko-etničkih granica Srbije i četničkog pokreta Draže Mihailovića.

28. oktobar – Ispred GK SAD u Torontu, dr Josip Gamulin, predsednik Hrvatskog odbora za Toronto, održao je demonstracije protiv „nacističke“ politike Miloševića i terorističkih ataka srpske manjine u Hrvatskoj. Između ostalih, izdvajala se parola „Želimo posmatraču u Hrvatskoj“.

29. oktobar – Predsednik ČSFR Vaclav Havel primio je Dobroslava Paragu, predsednika „Hrvatske stranke prava“. Paraga je dostavio Havelu memorandum o kršenju ljudskih prava u Jugoslaviji.

– „Specijalna informacija“ SSUP-a donosi neke ocene zapadnih predstavnika o situaciji u Jugoslaviji. U njoj se navodi da je povodom imenovanja S. Mesića za člana Predsedništva SFRJ bilo i nagoveštaja o mogućoj vojnoj intervenciji. Na mogućnost „vojnog puča“ ukazivano je i u sredstvima informisanja nekih zapadnih zemalja i povodom događaja u Ljubljani u vezi sa TO. Danski diplomata je ukazao na mogućnost otcepljenja Slovenije i Hrvatske. U diplomatskim krugovima zapadnih zemalja analizira se i eventualna inicijativa o internacionalizaciji jugoslovenske krize.

30. oktobar – Prema „Specijalnoj informaciji“ SSUP-a, Albanska obaveštajna služba (ALOS) nameće tezu da je konfederacija neminovnost, izražava sumnju u pomoć Kosovu određenih struktura iz Slovenije i Hrvatske, prenosi ocene da između Predsedništva SFRJ i SIV-a postoje neslaganja, prvenstveno o Kosovu. Navodi se da bi situacija na Kosovu bila bolja da JNA preuzme određene funkcije umesto organi Srbije.

1. novembar – Povodom predstojećih izbora u četiri jugoslovenske republike američki Stejt department je objavio saopštenje o potrebi da ti izbori budu „slobodni i fer izbori“ (nabrojano je dvanaest uslova koje treba ispuniti).

2. novembar – U „Specijalnoj informaciji SSUP-a“ dati su podaci o prelasku grupe učenika škole unutrašnjih poslova iz Zagreba u školu unutrašnjih poslova u Sremskoj Kamenici. Učenici su naveli da to čine zbog nacionalne diskriminacije.

5. novembar – Radovan Karadžić u intervju „Politici“ ... „Hrvatska je mnogo fašističkija, nego što je Srbija boljševička“.

6. novembar – U Sofiji je održan crkveni pomen – miting u slavu „žrtava sa obe strane nepravredne granice“ između Jugoslavije i Bugarske. Organizatori, iz Nacionalne radikalne partije (veliko-bugarske orijentacije) optužili su Republiku Srbiju za „okupaciju Caribrodskog, Bosilegradskog i dela Trnskog regiona“. Apelovalo se za veću zainteresovanost Bugarske za događaje u Jugoslaviji uz pitanje: ako Jugoslavija postane konfederacija da li će „bugarske zapadne teritorije ostati u okviru Srbije, pripojiti Makedoniji ili će se vratiti Bugarskoj, ako se ona demokratizuje?“

7. novembar – U Biltenu dnevnih događaja (BDD) se navodi da Džafer Šatri sa još tri albanska katolika sa Kosova obilazi Misiju OUN u Ženevi i Međunarodni komitet crvenog krsta i izražava tvrdnju o aparthejdu na Kosovu, naglašava da priznaju saveznu vladu i državu, ali ne i republiku Srbiju. Zahtevaju osnivanje specijalnog međunarodnog komiteta za Kosovo i sl. Istupaju i kao članovi Fondacije majka Tereza.

9. novembar – Ima podataka da je na Kosovu osnovana tajna (alternativna) policija koju sačinjavaju bivši radnici milicije. Postignut je, navodno, dogovor da 28. novembra u 02,00 napadnu PJM Kačanik. Očekuju pomoć Albanaca iz SR Makedonije i inostranstva radi ostvarivanja ideje „Kosovo Republika“. (BDD)

– U Bugarskoj je održana konferencija za štampu Inicijativnog komiteta za ustanovljenje „Dana zapadnih pokrajina 8. novembra“. Organizatori i predstavnici Saveza iseljenika najavili su poruku bugarskom Parlamentu i OUN, radi zaštite bugarskog stanovništva u krajevima koje su Srbija i Jugoslavija „okupirale“ posle Prvog svetskog rata. (BDD)

– Povodom 45-og zasedanja Generalne skupštine OUN u „Njujorku, na području našeg konzulata zabeležena je aktivnost albanskog iseljeničtva da se i dalje internacionalizuje „kosovsko pitanje“, kao i aktivnost Boba Dola radi ugrožavanja ljudskih prava Albanaca od strane srpskog režima“. Zabeleženo je i prisustvo predstavnika iz Zapadne Evrope i sa Kosova (Ibrahim Rugova). U njihovom istupanju dominirala je ideja o proglašenju „Kosova republikom“. (BDD)

16. novembar – „Štab ustanka za Kosovo“ doneo je odluku da se ustanak odloži na neodređeno vreme zbog procene da bi proglašenje „Kosova republikom“ u svetskoj javnosti bilo protumačeno kao državni udar i da se ne bi dobila očekivana podrška, zbog čega je doneta odluka da se bojkotuju izbori u Srbiji.

– Savezno veće Skupštine SFRJ raspravljalo o političko-bezbednosnoj situaciji u zemlji. Naglašeno da je stanje na Kosovu i u Kninskoj krajini izuzetno teško.

20. novembar – U Vučitrnu, na sastanku ogranaka DSK, između ostalog, rečeno je da će 15. maja 1991. Kosovo „dobiti republiku“.

21. novembar – Višestranačke izbore u SR Makedoniji i SR BiH, prema „Specijalnoj informaciji“ SSUP, na osnovu odobrenja nadležnih organa, pratilo je preko 50 stranih posmatrača iz SAD, Kanade i drugih zapadnoevropskih zemalja, kao i njihovi DK predstavnici. Predizborne kampanje u Srbiji i Crnoj Gori, takođe, su predmet interesovanja DKP, koji su inače povećali broj kontakata sa vodećim ličnostima skoro svih opozicionih partija u republikama i pokrajinama.

– Ataše za štampu i kulturu Ambasade Austrije u Beogradu, u vezi s aktuelnom političkom situacijom u Jugoslaviji smatra da je „stalno vraćanje na prošlost pogrešno polazište za rešavanje opštejugoslovenske krize“. Izneo je da bi eventualna primena takvog gledišta u Austriji mogla da rezultira isticanjem istorijskog prava ove zemlje prema Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Sloveniji, što bi „bila prava ludost“.

– Većina zapadnih DKP daje podršku promenama zasnovanim na programu SIV-a. Smatraju da Hrvatska i Slovenija „čekaju da Srbi sruše ovaj program, odnosno da obave posao za njih, te da snose i konkretne posledice“.

– Republički sekretarijat za narodnu odbranu Slovenije dao široko objašnjenje povodom reakcija na izjavu jednog delegata u Skupštini Slovenije „da je JNA okupator“ (ni jedan zvanični organ nije to učinio).

22. novembar – U „Specijalnoj informaciji“ SSUP-a o najavi masovnih demonstracija albanskih separatista na Kosovu povodom 28. novembra ukazuje se i na planove da se donese odluka o pripajanju Kosova Albaniji. Ima i najava o organizovanju oružane pobune uz izvođenje terorističkih akcija. Prema nekim izvorima, na čelu Štaba za rukovođenje svim akcijama nalazi se I. Rugova.

24. novembar – Održane su demonstracije HNE ispred GK u Sidneju uz prisustvo oko 200 lica. Iznet je i zahtev za zatvaranje GK SFRJ i za otvaranje hrvatskog GK u Sidneju.

26. novembar – Jože Pučnik izjavio za „Nedeljni Vjesnik“: Jugoslavije kakva je danas nema nikakve budućnosti.

27. novembar – Prema „Specijalnoj informaciji“ SSUP-a – nemačka obaveštajna služba ispoljava izrazitu agresivnost prema Jugoslaviji. Izuzetno se angažuje na prikupljanju podataka vezanih za JNA i SDB, stavove rukovodstva republika i aktivnost opozicionih

partija u BiH, Srbiji i Makedoniji. U svojim izveštajima konstatuje da Nemačka „kao i ostale zapadne zemlje žele Jugoslaviju u sadašnjim granicama, bez obzira kakvo će biti njeno unutrašnje uređenje“.

28. novembar – Naser Šatri, u svojstvu „predstavnik albanskih organizacija sa Kosova“, zatražio je da ga primi sovjetski ambasador pri OUN u Ženevi da bi ga upoznao sa „patnjama“ albanskog stanovništva na Kosovu. Ambasador je ovaj susret odbio. Šatri je obilazio i druge misije u Ženevi i nastojao da ih pre zasedanja Komisije OUN za ljudska prava zainteresuje za situaciju na Kosovu.

– U „Njujork Tajmsu“ objavljen je članak D. Bajndera „CIA: SKORI RASPAD JUGOSLAVIJE“ u kome se iznose predviđanja da će do raspada i građanskog rata u Jugoslaviji doći najdalje za 18 meseci (dakle, do maja 1992. godine).

1. decembar – U centru Melburna, ispred parlamenta Viktorije održane su antijugoslovenske demonstracije (HOP, HNV i dr.) i ogranci domovinskih partija iz naše zemlje koje deluju u Melburnu („Hrvatska stranka prava“, „Socijalno-liberalni savez“ i „Demokratska stranka“). Istakli su potrebu da se i dalje nastave ovakvi vidovi protesta protiv AVNOJ-ske Jugoslavije koja „još uvijek postoji“. Upućen je apel Saboru Hrvatske da ispuni predizborna obećanja, jer „Hrvatska još uvijek nije samostalna, a nema ni svoju vojsku, novac, ni diplomatiju“.

2. decembar – U selu Kijevo, opština Mališevo, održan je sastanak „alternative“ na kome je rečeno da 9. decembra svi Albanci treba da izađu na izbore koji bi se sproveli u džamijama i po privatnim kućama na celoj teritoriji Kosova. Na njima bi trebalo da se izaberu odgovarajući pokrajinski organi.

– U Londonu su održane demonstracije jugoslovenskih iseljenika srpske nacionalnosti, na kojima je učestvovalo 40 lica. Među transparentima isticali su se: „Hoćemo da glasamo u Ambasadi za Srbiju“, „Hoćemo Vuka“, „Hoćemo na Kosovo“.

3. decembar – F. Tuđman je u intervju listu „La voce del Popolo“ izneo da „Jugoslavija može opstati samo kao savez samostalnih država poput Evropske zajednice“.

– „Vjesnik“ komentariše „izveštaj CIA-e o raspadu Jugoslavije“.

7. decembar – U Klivlendu je održan „Srpski sabor ujedinjenja“ na kome je prisustvovalo preko 300 delegata iz Zapadne Evrope, SAD, Kanade i Australije. U programu koji je usvojen kaže se da je cilj – okupljanje i organizovanje Srba iz celog sveta u jedinstveno telo koje će braniti srpske interese svuda gde žive Srbi.

8. decembar – U Cirihi, u organizaciji društva „Soča“, održana je priredba „Slovenici vabio“ na kojoj je bilo oko 600 gostiju i učesnika programa. Predsednik IV opštine Centar-Ljubljana održao je informativni i propagandni govor o plebiscitu, „sigurnom uspehu i skorij definitivnoj samostalnosti Slovenije sa međunarodnim statusom“.

10. decembar – Čelnici „Partije za demokratski prosperitet Makedonije“ i dvojica albanskih separatista sa Kosova i Crne Gore, boravili su krajem novembra u SAD gde su kontaktirali sa članovima misije NSR Albanije pri OUN i predstavnicima tzv. albanskog lobija u SAD. Prema nekim podacima, tom prilikom postignut je dogovor o načinu formiranja „zajedničke albanske države na Balkanu“.

12. decembar – Prema „Specijalnoj informaciji“ SSUP-a Albanska obaveštajna služba (ALOS) u vezi sa višestranačkim izborima u SR Makedoniji posebno insistira na saznanjima o „Partiji za demokratski prosperitet“, u kojoj je okupljen najveći broj Albanaca koji žive u Makedoniji. Pripadnici ove partije obavestili su albansko DKP u Beogradu o načinu priprema višestranačkih izbora, dolasku lica iz inostranstva da učestvuju u izborima, da su

pojedinci imali ličnu kartu na ime drugog lica, da je bilo reagovanja zbog tehničkih propusta, ali da je za njih najvažnije da su „američke komisije ocenile – izbore kao regularne“.

– SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Između ostalog, zaključeno da se rasvetle sa držaji i suština reagovanja povodom objavljivanja delova izveštaja CIA o mogućnosti izbijanja građanskog rata i raspada Jugoslavije.

13. decembar – U radio emisiji „Odjek orlova“, Reshat Sahitaj, sekretar Informativnog biroa iz Brisela, istakao je da je zadatak biroa da informiše međunarodno javno mnjenje o situaciji na Kosovu. Konstatovano je da je Evropski parlament do sada usvojio 4 rezolucije o Kosovu, kao i da za vreme zasedanja KEBS-a u Parizu nisu imali uspeha osim što su delili letke o Kosovu, a jedna grupa je uspeła da dodje do predsednika SAD Buša i predsednika Francuske Miterana. (BDD)

– „New York Times“, između ostalog, navodi da je jedan od osnivača opozicione partije u Albaniji Azem Hajdarin najavio „da će Demokratska stranka raditi na mirovnom i demokratskom ujedinjenju Albanije i Kosova u jednu državu“.

Prema mišljenju predstavnika Ambasade SFRJ u Vašingtonu, to je novi korak u tretiranju balkanske problematike, a posebno je indikativno da se ovo pitanje tretira u kontekstu demokratizacije Albanije.

14. decembar – A. Agošton u intervju „Nepsabadšagu“ traži manjinsku upravu u delovima Vojvodine.

– „Večernje novosti“ izveštavaju o dovozu automatskog oružja iz Nemačke u Ljubljani, a zatim u Zagreb.

– Saopštenje Biroa za štampu Predsedništva SFRJ: „U Sloveniji se stvara atmosfera straha“.

14. i 15. decembar – Održan prvi kongres Saveza makedonskih kulturno-prosvetnih društava koji je promenio naziv u „društveno-političku“ organizaciju VMRO-SMB. U platformi koja je usvojena na kongresu istaknuti su ciljevi i zadaci koji su po svojoj suštini izrazito probugarski. Zamenik predsednika Stojan Bajadžiev je izjavio da podržavaju „deo programa VMRO-DPMNE o otcepljenju od Jugoslavije“.

19. decembar – Zekerijah Cana je bio nekoliko dana u Tirani i imao kontakte sa Ramizom Alijom i nekim ministrima iz albanske vlade. Ova poseta koincidira sa formiranjem za sada, jedine opozicione stranke u Albaniji, koja je kao jedan od programskih ciljeva istakla zalaganje za priključivanje Kosova NSR Albaniji. Za vreme poslednjih nemira u Albaniji, u severnom delu ove zemlje često je izvikivana parola „Kosovo Republika“.

– Prema komentaru albanskog diplomate u Bonu, Z. Cana je tokom boravka u Tirani između ostalog izjavio da su SAD, navodno, spremne da u slučaju otpočinjanja demokratskih procesa u NSR Albaniji podrže ujedinjenje Kosova sa Albanijom. (BDD)

– Pripadnici ALOS-a, koji prema SFRJ deluju iz trećih zemalja, obavesteni su da se na Kosovu formira „Forum intelektualne elite“ koji će izaći sa celovitim albanskim nacionalnim programom.

29. decembar – Prema „Specijalnoj informaciji“ SSUP-a, u Glogovcu je osnovan organak organizacije „Bali Kombetar“ koja je povezana sa istoimenom organizacijom albanske emigracije. Takođe je formiran „Nacionalni forum“ i „Front nacionalnog spasa“ koji sačinjavaju pretežno bivši politički osuđenici. Posebno je značajno da je zauzet stav da se sve organizacije koje se formiraju na Kosovu i Metohiji paralelno formiraju i u Albaniji.

1991. godina

4. januar – „Nezavisni sindikat vozača“ u drumskom saobraćaju Jugoslavije, sa sedištem u Beogradu, organizovao je ispred Palate federacije, tzv. štrajk upozorenja.

– Izvršno veće „Srpske autonomne oblasti Krajina“ obavestilo je MUP Republike Hrvatske o formiranju sekretarijata za unutrašnje poslove.

8. januar – U selu Vagnica, opština Titova Mitrovica, na sahrani bivšeg milicionara PSUP AP Kosova i Metohije, prisustvovalo je 20 hiljada građana. Govorio je i Z. Cana koji je između ostalog, rekao „da će Kosovo dobiti republiku i da albanski narod neće više imati strpljenja“.

– U Ženevi su predstavnici DSK okupili sve Albance koji se nalaze na privremenom radu u Švajcarskoj. Rečeno je da će, „ukoliko Kongres SAD na reši pitanje Kosova“, Albanci krenuti u oružani ustanak kome će prethoditi diverzije i atentati.

9. januar – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Doneta Naredba o razoružanju paravojnih formacija u zemlji.

– U selu Oranža, opština Podujevo, održan je skup predstavnika „Nezavisnog sindikata Kosovo“ i bivših radnika Skupštine opštine Podujevo. Na skupu je dogovoreno da se u organe vlasti opštine vrate svi radnici albanske narodnosti, pošto ih prethodno napuste radnici srpske nacionalnosti. Zagovara se i oružana pobuna u slučaju da se ovaj zahtev ne prihvati.

10. januar – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ U PROŠIRENOM SASTAVU.

– Prema „Specijalnim informacijama“ SSUP-a, jedno od primarnih interesovanja nemačke obaveštajne službe (BND) je političko stanje u Sloveniji i Hrvatskoj i mere i akcije koje bi mogle uslediti na saveznom nivou prema ovim republikama.

– Takođe se istražuje kakvo bi bilo ponašanje Bugarske prema Vardarskoj Makedoniji u slučaju eventualnog „nasilnog prekrajanja unutrašnjih granica između Makedonije i Srbije“; reagovanje Tirane u slučaju nasilnog gušenja demonstracija Albanaca na Kosovu; stavovi Sofije i Tirane u vezi sa statusom Albanaca u zapadnoj Makedoniji i drugo.

– Obaveštajne i druge specijalizovane institucije NATO i Zapada, posebno, SAD i Nemačke, detaljno istražuju i ekonomska kretanja u našoj zemlji, posebno tzv. političke razlike u raznim opcijama uređenja jugoslovenske državne zajednice, uključujući i njen eventualni „raspad“.

14. januar – U javnim glasilima, prema pisanju „Nepsabadšaga“ izneto da mađarsko Ministarstvo odbrane ne zna ništa o prodaji oružja, kao ni Ministarstvo za privredne odnose sa inostranstvom.

– L. Peterle u Parizu je izjavio: „Jugoslavija je dva puta nastajala kao veštačka i nesretna tvorevina.“ Naglašeno da je razgovor organizovan bez patronata federalnih institucija koje više „nemaju legitimitet“.

15. januar – Pripadnici albanske i ustaške emigracije u zapadnoevropskim zemljama kupuju oružje i municiju sa namerom da ih unesu u zemlju radi izvođenja terorističkih akcija. (BDD)

– Informacija SID-a SSIP o razgovoru ambasadora SFRJ u SAD sa direktorom CIA Websterom povodom članka u „Njujork Tajmsu“ o izveštaju CIA u kome se tvrdi da će se Jugoslavija raspasti za 18 meseci. Webster potvrdio postojanje izveštaja, ističući da se u njemu ne govori o mogućnosti izbijanja građanskog rata u Jugoslaviji. Istakao je podršku SAD jedinstvu Jugoslavije.

16. januar – „Albanski kralj“ Leka I Zogu pred delom Albanaca koji žive u Švajcarskoj, između ostalog, izjavio „da pitanje stvaranja etničke Albanije bilo je u inostranstvu potisnuto zbog straha od destabilizacije Jugoslavije. To ne služi ničemu, jer je Jugoslavija na putu da eksplodira. Između ostalog, od 1984. godine, mi smo u savezu sa Hrvatima i Slovencima...“

16–18. januar – U „Specijalnim informacijama“ SSUP-a se navodi da je od sredine 1990. godine zabeleženo „buđenje interesa folksdojčera“, kada je u Osijeku organizovan „Savez Nemaca i Austrijanaca“, koji broji oko 500 članova. Ekstremniji članovi ovog Saveza nastoje da obnove ranije zahteve: pitanje odštete, vraćanja zemlje, obnavljanja grobalja i sl.

– U političkim krugovima desničarskih snaga u Italiji ocenjeno je da će u slučaju da Jugoslavija, kao pravni sledbenik Kraljevine SHS, prestane da postoji biti dovedeni u pitanje bilateralni i međunarodni ugovori o teritorijalnom razgraničenju između Italije i Jugoslavije.

– Jedan od aktivista „Partije za demokratski prosperitet“ iz Makedonije, u zahtevu predstavniku albanske ambasade u Beogradu kaže: „... vi treba da proizvedete (nabavite) puške za više miliona ljudi“.

17. januar – U Zagrebu održan miting žena potpisnica peticije za mir.

18. januar – Škeljzen Malići, predsednik SDP Kosova, izjavio: „Proces ujedinjavanja Albanaca je neminovan“.

19. januar – U organizaciji „Narodnog pokreta za republiku Kosovo“ u Štutgartu su održane demonstracije uz učešće 450 učesnika. U pročitanoj proglašenoj rečenici je rečeno da je Naredba Predsedništva SFRJ o „skupljanju oružja“ direktno uperena protiv Albanaca na Kosovu.

19. i 20. januar – U Stubličkim Toplicama održan je „svealbanski forum“ u čijem radu je učestvovalo 40 predstavnika stranaka sa Kosova, iz Makedonije, Crne Gore i Hrvatske. Donet je zaključak o „zajedničkom nastupu svih stranaka“, i zauzet stav da Albanci sa Kosova više ne treba „da se pasivno drže u sadašnjoj situaciji“.

21. januar – Na teritoriji Kosova formiran je „Pokret za oslobođenje Kosova od Srbije“. Prema nekim podacima, njegov zadatak je da bivše pripadnike milicije i starešina JNA albanske narodnosti, Albance koji su osuđivani za razna krivična dela, studente i profesore ujedine i pripreme da u maju 1991. godine otpočnu sa diverzijama i atentatima na radnike OUP, kao i Albance koji su ostali da rade u OUP. (BDD)

22. januar – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Informacija o sprovođenju Naredbe od 9. januara i Izveštaj SO Knin u vezi s tim.

23. januar – U Nevesinje je oko 22,00 sata došla grupa od 35 građana srpske nacionalnosti iz opštine Metković i sela Glušci. Kao razlog dolaska navode „svakodnevno maltretiranje i provokacije od strane građana hrvatske nacionalnosti“, a posebno od 21. januara „kada su primetili da građani hrvatske nacionalnosti dijele oružje zbog moguće intervencije JNA u Republici Hrvatskoj“.

– Organizacije i udruženja hrvatskih iseljenika u Kanadi dostavile su memorandum Kanadskoj vladi u kome se ukazuje na situaciju u Jugoslaviji vezano za Naredbu Predsedništva SFRJ od 9. januara i izražava bojazan da bi, i nakon isteka roka, Armija mogla intervenirati u Hrvatskoj. Ove organizacije i udruženja traže od kanadske vlade da eventualno uputi određene „upozoravajuće signale“, a ako bi do nečega došlo, da bude pripravna na osudu i preduzimanje nekih drugih mera i akcija na međunarodnom planu. (BDD)

– Nakon isticanja roka o sprovođenju Naredbe Predsedništva SFRJ od 9. januara pojačana je aktivnost stranih DKP u našoj zemlji. Posebno GK SAD u Beogradu i Zagrebu nastoje da prikupе što više informacija o političko-bezbednosnim implikacijama nastalim u republici Hrvatskoj i o tome, kako se navodi, obaveste Vašington.

24. januar – Prema nekim saznanjima, u Sloveniji i Hrvatskoj se i dalje doprema naoružanje iz inostranstva i naoružava stanovništvo u cilju pružanja otpora JNA u slučaju eventualne intervencije. S tim u vezi, navodno, dobijene su i odgovarajuće instrukcije sa Zapada, kao i puna podrška na planu suprotstavljanja Armiji. (BDD)

– Radio stanici „Zvuci Hrvatske“ u Torontu, iz Zagreba se javio ministar za iseljeničtvo Hrvatske Gojko Sušak sa porukom hrvatske vlade povodom Naredbe Predsedništva SFRJ od 9. januara 1991. U poruci se, između ostalog, kaže da je Hrvatska spremna i odlučna da se odbrani, a ako bude potrebno svi će Hrvati u svetu biti pozvani da se jave i da svi zajedno ustanu u odbranu Hrvatske. Hrvatski iseljenici se upućuju da doprinesu „upoznavanju međunarodne javnosti sa vojnom pretnjom JNA protiv demokratske Hrvatske i njenih legalno formiranih naoružanih jedinica“. Sušak takođe navodi da je hrvatska vlada kontaktirala sa svim konzularnim predstavnicima u Zagrebu i izveštava ih da se održava direktna veza sa predsednikom SAD Bušom i senatorom Dolom.

– U Detroitu je boravio albanski „prestolonaslednik“ Lek Zogu i održao sastanak sa bliskim saradnicima iz više gradova SAD. Pored drugih pitanja, razmatrani su uslovi i mogućnost za izvođenje terorističkih akcija albanske emigracije na teritoriji SFRJ, zašto bi se koristila teritorija NSR Albanije.

25. januar – U Nacionalnom savetu za bezbednost SAD razmotrena je situacija u Jugoslaviji. Učesnici u ovoj „razmeni mišljenja“ nisu mogli predvideti dalji razvoj događaja, ali smatraju da su mali izgledi za očuvanje jedinstvene Jugoslavije. Ističu da niko u SAD, kao ni evropski saveznici, ne bi mogli da prihvate intervenciju JNA. SAD nisu u stanju da utiču na smirivanje prilika u Jugoslaviji, pa predlažu da se na tome prvenstveno angažuje Evropa (KEBS).

– F. Tuđman izjavio: „Sadašnji vojni vrh mora otići“.

– Ustavni sud Hrvatske izneo mišljenje da postoji neustavnost i nezakonitost akata: Naredbe Predsedništva SFRJ o razoružavanju i rasformiranju paravojnih formacija i Sapoštenje SSNO-a.

– Objavljen je film o naoružavanju i pripremi oružane pobune u Hrvatskoj.

– J. Drnovšek uputio pismo predsedniku Predsedništva SFRJ dr Borisavu Joviću: „da su radnje povodom Naredbe sprovedene i ne daje nikome pravo za sprovođenje posebnih aktivnosti“.

– Otto fon Habzburg (ranije u poseti nekim delovima Jugoslavije) izjavio: „da se ne može skrštenih ruku podnositi stvaranje diktature u srcu Evrope“.

– Sobranje Makedonije usvojilo Deklaraciju o suverenosti Makedonije.

– Hapšenje organizatora i pomagača u organizaciji oružane pobune u Virovitici.

– SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ – Razmatrana je situacija u zemlji u vezi sa sprovođenjem Naredbe od 9. januara.

26. januar – Ambasador SAD Voren Cimerman demantovao M. Špegelja da su „SAD nudile pomoć Hrvatskoj“.

28. januar – U Vašingtonu je objavljeno da se Franjo Tuđman obratio pismom Džordžu Bušu.

29. januar – „Politika“ je objavila da se u Slavonskom Brodu slobodno šetaju S. Bilandžić i M. Barišić, pripadnici terorističke emigracije.

30. januar – Franjo Tuđman je u Beču govorio o „suverenitetu i savezima malih država kao perspektivi Evrope“.

31. januar – Na sednici Veća za narodnu odbranu i zaštitu ustavnog poretka Hrvatske zaključeno da nema osnova za hapšenje M. Špegelja povodom formiranja i naoružavanja paravojnih formacija.

– SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ U PROŠIRENOM SASTAVU

1. februar – J. Manolić izjavio „da neće dozvoliti nikakva saslušanja, a kamo li represiju od strane vojne policije i armijskih organa povodom zahteva Vojnog suda da se privede M. Špegelj“.

4. februar – F. Tuđman je u Švajcarskoj dao izjavu u kojoj je, između ostalog, izneo: „Armija će sama sebe destabilizirati“.

– Ministri EZ su za vreme ručka razgovarali o Jugoslaviji. Genšer i De Mikelis predložili da EZ uputi „trojicu“ u Jugoslaviju s ciljem da interveniše i spreči izbijanje nasilja.“ Predlog nije prihvaćen. Dogovoreno je da članice EZ budu mnogo obazrivije u kontaktima sa predstavnicima jugoslovenskih republika.

6. februar – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Razmatrana je informacija Političke uprave SSNO o situaciji u zemlji i svetu i zadacima JNA.

– Predsednik HOP-a, dr. Pšeničnik boravio je u Melburnu u poseti organizacijama hrvatskog iseljeničtva. U intervju u Radio času naveo je da HOP i dalje podržava stvaranje NDH u njenim povijesnim granicama i pruža podršku sadašnjoj vlasti u Hrvatskoj. Prema njegovom mišljenju, predlog konfederativnog uređenja zemlje samo je „sredstvo kako bi se došlo do cilja“. Uputio je i apel hrvatskom iseljeničtvu da „treba da budu spremni, jer će Srbi nametnuti građanski rat“.

– U magazinu nemačke TV vođen je telefonski razgovor sa J. Pučnikom. Na pitanje kako bi se mala slovenačka država – vojno, politički i ekonomski održala u okruženju, Pučnik je odgovorio da će se Slovenija osloniti na severne i zapadne susede, a u određenoj meri i susede na jugu – Hrvatsku i BiH. Pored toga, Slovenija će tražiti oslonac i u „nekom od sistema bezbednosti“ u Evropi, dok će u ekonomskom pogledu zadržati otvorene granice prema jugu.

– Flamanski dnevnik „Gazet van Antwerpen“, u dužem napisu svog dopisnika iz Rima, ukazuje na nezavidan položaj italijanske manjine u Istri koju je Jugoslavija „anektirala“ posle Drugog svetskog rata. (BDD)

7. februar – Bugarska TV je emitovala prilog pod naslovom „Zov za jedinstvo preko okeana“. Govornici su nastojali da afirmišu „uspeh VMRO-SMD“ u „animiranju“ makedonske preookeanske emigracije, osobito emigranata poreklom iz Vardarske Makedonije, koji su odrasli pod uticajem „skopske propagande i tek sada otvaraju oči“. Najavljeno je održavanje „zajedničkog velikog makedonskog sabora“ u maju i junu ove godine. Na saboru će biti utvrđena budućnost Makedonije, koja treba da postane „jabuka ujedinjenja, a ne razdora.“

– „Nova Makedonija“ traži razjašnjenje susreta F. Tuđmana i D. Goceva.

– Mađarska vlada je priznala da je prodaja oružja Republici Hrvatskoj bila greška.

8. februar – Informacija SSIP-a o proceni američkog eksperta o izgledima za rešenje jugoslovenske krize. Ističe da se zbog eskalacije sukoba između Hrvatske i JNA kriza u Jugoslaviji približila svom dramatičnom vrhuncu. Po njemu, raspad Jugoslavije je neminovan, jer navodno, nikakav dogovor više nije moguć, a kolektivno rukovodstvo nema kontrolu nad situacijom.

– Ispred Palate Federacije u Beogradu održan miting žena.

– SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ U PROŠIRENOM SASTAVU. Razmatrana je budućnost Jugoslavije.

– „Postoji li savezna služba državne bezbednosti“, pita „Politika Ekspres“.

11. februar – Informacija SSIP-a o stavu nekih funkcionera vlade Italije o situaciji u Jugoslaviji. Italija podržava integritet i dalju demokratizaciju Jugoslavije, ali su za održavanje kontakata i sa predstavnicima republika, koje ne mogu nastupati „kao suverene države“. Italija je odlučno protiv intervencije JNA u pojedinim republikama. Mađarska i Austrija vode „dosta dvosmisleni politiku u odnosu na Jugoslaviju“. NATO ocenjuje da kriza u Jugoslaviji, za sada, nije takve prirode da bi ta vojna organizacija morala reagovati.

– Ministarstvo informacija Hrvatske izdalo je saopštenje u kojem se osporavaju napisi o navodnom kreditu Vatikana Republici Hrvatskoj.

12. februar – Američki državni sekretarijat savetuje Amerikance da ne putuju u izvesne delove Jugoslavije, posebno na Kosovo.

– Član Predsedništva SFRJ, V. Tupurkovski, u emisiji „Umijeće življenja“ TV Sarajeva izjavio: „Nisam znao za postojanje filma SSNO. I ne samo ja, nego ni predsednik Saveća za zaštitu ustavnog poretka B. Bogićević i potpredsednik Predsedništva SFRJ S. Mesić“.

– Ustavni sud Hrvatske proglasio neustavnom Naredbu Predsedništva SFRJ od 9. januara.

13. februar – „Delo“ objavljuje tekst sporazuma Slovenije i Hrvatske o međusobnoj odbrani. Sporazum sadrži 8 tačaka. Dokument su 20. januara potpisali M. Špegelj, J. Boljkovac, J. Janša i Bavčar.

– SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ U PROŠIRENOM SASTAVU.

14. februar – U selu Čegrane – Gostivarsko (SR Makedonija) potpisuje se peticija kojom se zahteva da se lica albanske narodnosti ne upućuju na odsluženje vojnog roka, a povod su glasine da je prošle godine veći broj vojnika albanske narodnosti za vreme služenje vojnog roka ubijen.

– Veton Suroi je izjavio za BBC da će albanske vlasti, kao i opozicija, dati aktivniju podršku Albancima na Kosovu.

18. februar – Prema informaciji SSIP-a u diskusiji o Jugoslaviji na sastanku rukovodilaca Socijalističke internacionale, predstavnik SPD Italije upozorio da će u slučaju raspada Jugoslavije kod nekih suseda skoro sigurno oživeti teritorijalne aspiracije (Mađarska, Bugarska, Grčka). Predstavnik SP Austrije istakao je da SI treba da se zauzme za dosledno poštovanje principa samoopredeljenja naroda Slovenije i Hrvatske.

19. februar – U informaciji SSIP-a o nekim zapadnim gledanjima na situaciju u Jugoslaviji iznete su i poruke američke administracije o očuvanju jedinstva „nove i demokratske Jugoslavije“. Izneto da su motivisane nastojanjima da se naznači poželjan pravac raspleta krize u Jugoslaviji i da je dat signal svetskim monetarnim institucijama da podrže program SIV-a.

– Izveštaj Stejt departmenta o stanju ljudskih prava u Jugoslaviji koji je, navodno, pripremila ambasada SAD u Beogradu vrlo je negativan po Jugoslaviju.

– V. Britanija daje punu podršku očuvanju jedinstvene Jugoslavije. „Situacija postaje sve teže shvatljiva“.

– Prema informaciji SSIP-a, američka kongresmenka Helen Delić-Bentley navodi da je L. Iglberger izneo sledeće ocene o Jugoslaviji: da je vlada u suštini komunistička i pod uticajem Srbije i vojske, da niti ovakva Jugoslavija ni njen raspad nisu u interesu SAD, da je Ante Marković jedina jugoslovenska ličnost sa međunarodnom legitimacijom. On dalje kaže da je jedna od mogućnosti da se izbegne državni udar da se Jugoslavija, ako mora, i raspadne. „To je bolja opcija nego da Jugosloveni najpre zarate, pa da tek onda shvate da to vodi u ćorsokak“.

20. februar – Poslanici Skupštine Slovenije su usvojili Rezoluciju o razdruživanju Republike Slovenije od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

– Ministar za iseljništvo Hrvatske uputio je pismo hrvatske vlade „svim Hrvatima i prijateljima hrvatskog naroda širom sveta“ povodom Naredbe Predsedništva SFRJ od 9. januara 1991. da novčano pomognu „gospodarsku obnovu i suverenitet Hrvatske...”

– Radio stanice hrvatskih iseljenika u Torontu javile su da je u Zagreb otputovala prva grupa od 11 regruta koji će služiti vojni rok u hrvatskoj vojsci.

21. februar – Sabor Hrvatske usvojio dopune ustavnog Zakona po kojima republička vlada odlučuje koji savezni zakoni neće moći da se primenjuju na teritoriji Hrvatske.

– U „Specijalnoj informaciji“ SSUP-a se navodi da je u Jugoslaviju u toku 1990. godine ilegalno ušlo 1.206 albanskih državljana, dok je u toku januara i prve polovine februara ove godine ilegalno ušlo preko 630 albanskih državljana.

22. februar – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA U PROŠIRENOM SASTAVU ODRŽANA U SARAJEVU.

– Reagovanja u krugovima mađarskih DKP u našoj zemlji na prikazivanje dokumentarnog filma SSNO o paravojnim formacijama u Hrvatskoj i ilegalnom uvozu oružja iz Mađarske su ukazala na njihovo iznenađenje u vezi sa načinom objavljivanja ovih podataka, ali i zabrinutost za dalji tok događaja.

23. februar – U Leverkusenu, Nemačka, održan sastanak pripadnika albanske neprijateljske emigracije kome je prisustvovao i predsednik „Nezavisnog sindikata Kosova“ iz Prištine. Na sastanku posebno apelovano na pripadnike ANE za njihovo što veće jedinstvo i povezivanje „pred ujedinjenje Kosova sa Albanijom“. Slične skupove i sa istom tematikom ANE je održala u Belgiji i Švajcarskoj.

25. februar – Na Kosovu je formiran štab sa zadatkom da prati stanje i da o tome izveštava Komisiju za ljudska prava Evropskog parlamenta, kao i druge inostrane institucije i da daje uputstva i instrukcije albanskim nacionalistima i separatistima za njihov dalji rad. Za predsednika štaba, kojeg čine 21 lice (intelektualci), izabran je Mark Krasnići, a jedan od članova je i akademik Redžep Čosja. (BDD)

26. februar – Više saznanja ukazuje da se najnoviji događaji u Albaniji odvijaju u režiji i sprezi Ljubljana-Zagreb-Priština-Tirana, a sve pod okriljem SAD. Tom Beriša, predsednik ogranka DSK u Hrvatskoj je, navodno, prilikom nedavnog boravka u Albaniji direktno uticao na tamošnje događaje, ubrzavajući proces rušenja postojećeg sistema, što bi doprinelo da se ujedno reši i pitanje Kosova, odnosno formira tzv. Velika Albanija.

– Vojni sud u Zagrebu izdao saopštenje da je sprovedena i okončana istraga protiv više lica sa teritorije Republike Hrvatske.

– U informaciji SSIP-a o američkom delovanju prema evropskim zemljama u vezi sa rešavanjem krize u Jugoslaviji, SAD ocenjuju da su njihove izjave i demarši EZ odigrale verovatno značajnu ulogu u odvratanju oružanog sukoba poslednjih nedelja u Jugoslaviji. I dalje su posebno zabrinuti zbog potencijalne upotrebe sile u Jugoslaviji. Data je i lista pitanja (anketa) koju su SAD dostavile „savezničkim zemljama“ radi konsultacija o Jugoslaviji. Traži se i mišljenje o mogućnosti „koordiniranog napora EZ/SAD u smislu upućivanja emisara na visokom nivou u Jugoslaviju“.

28. februar – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Razmena mišljenja o ukupnoj situaciji u zemlji.

1. mart – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ U PROŠIRENOM SASTAVU (rasprava o budućnosti zemlje).

– Na konferenciji za štampu D. Paraga izjavio: „podržavam ustaški pokret i ustašku vladavinu u NDH između 1941–1945. godine“.

2. i 3. mart – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Razmatrana bezbednosna situacija na teritoriji opštine Pakrac.

4. mart – Po zaključku sa sednice Predsedništva SFRJ od 2. i 3. marta, članovi Predsedništva Bogić Bogičević i Nenad Bućin sa potpredsednikom Predsedništva Stjepanom Mesićem i saveznim sekretarom za unutrašnje poslove Petrom Gračaninom boravili u Pakracu.

– Deo pripadnika specijalne jedinice MUP-a Hrvatske povukao se iz Pakraca u skladu sa zaključcima Predsedništva SFRJ od 2. i 3. marta o. g.

– Andraš Agošton (prema Tanjugu) u vreme boravka u Strazburu predao zahteve DZVM Evropskom savetu. Reč je o položaju Mađara u Vojvodini.

– U informaciji SSIP-a o ocenama EZ u situaciji u Jugoslaviji izneto da se stanje u našoj zemlji prati sa napetim iščekivanjem i visokim stepenom zabrinutosti, ali i sa željom, kako ističe funkcioner EZ, da doprinesu raspletu krize. Razmišlja se o eventualnoj poseti visokog predstavnika EZ i 20-ak novinara Jugoslaviji.

– U informaciji SSIP-a o nekim akcijama Kongresa SAD prema Jugoslaviji, kongresmenka Helen Delić-Bentley navodi da jedna komisija Kongresa namerava da poseti Jugoslaviju od 21. do 30. marta radi proveravanja situacije, što bi mogla da učini i grupa senatora. Delićeva podvlači da je u Kongresu velik pritisak na Srbiju, a preko nje i na centralnu vladu „zbog ostataka komunističkih elemenata“. Smatra da je sadašnja akcija SAD prema Jugoslaviji dobro koordinirana i da je vodi senator Dol.

5. mart – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Na sednici je razmotrena informacija o sprovođenju zaključaka Predsedništva SFRJ od 3. marta u vezi sa situacijom u opštini Pakrac.

– VMRO-DPMNE u saopštenju za javnost zatražila povlačenje JNA iz Makedonije.

6. mart – Hrvatska vlada je pozvala „Sve Hrvate, hrvatske prijatelje i sva hrvatska društva izvan domovine“ da formiraju dobrovoljačke odrede za odbranu Republike Hrvatske „ako bi njena demokracija, sloboda i suverenitet bili ugroženi“. U vezi s ovim pozivom navode se i druge upute.

– Hrvatska stranka prava traži da se posmrtni ostaci A. Pavelića prenesu u domovinu.

7. mart – Podružnica organizacije VMRO – Savez makedonskih društava iz Blagoevgrada, u saradnji sa bugarskim organima vlasti, u poslednje vreme koristi različite načine za manipulisanje Makedoncima iz pirinskog dela Makedonije, u cilju pridobijanja novog članstva. Ova organizacija je i organizator „Velikomakedonskog sabora“ koji treba da se održi u maju ove godine. Na nju su pozvane i sve političke organizacije i udruženja koja „svojim programima tretiraju makedonsko nacionalno pitanje, nezavisno od toga gde deluju“.

9. mart – Rušilačke demonstracije u Beogradu.

10. mart – SEDNICA PREDSEDNIŠTVA SFRJ. Na sednici je razmatrana aktuelna bezbednosna situacija u Beogradu povodom rušilačkih demonstracija od 9. marta.

Summary
FROM PEACE TO WAR
Documents of the SFRY Presidency
Volume I: January – March 1991

This multivolume collection of documents generated by Yugoslav Presidency in the course of 1991 is a part of the project *The End of Yugoslavia*, launched in order to foster an informed public debate and facilitate future research about the recent past through the publication of original material related to the period of wars in the former Yugoslavia.

First volume, entitled *From Peace to War*, contains selected and commented stenographic notes of the key sessions of the State Presidency from January until March 1991, as well as excerpts from memoirs of protagonists and other documents related to the evolution of the Yugoslav crisis. Stenographic notes from this period document and illustrate the positions and opinions of Presidency members (Borisav Jović, Stjepan Mesić, Bogić Bogičević, Janez Drnovšek, Vasil Tupurkovski, Jugoslav Kostić, Riza Sapundžiju and Nenad Bućin), but also of other protagonists of Yugoslav crisis (Ante Marković, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, Milan Kučan, Alija Izetbegović, Momir Bulatović, Kiro Gligorov, Veljko Kadijević, Blagoje Adžić...) who took part at these quarrelsome sessions.

By the beginning of 1991, the crisis reached new heights, characterized by increased polarization within the Presidency over the issue of distribution of armament and usage of armed forces in Yugoslavia. Against this background, the discussions on the economic situation and political future of the country, continuously debated at the Presidency during February, were overshadowed by first armed skirmishes in early March. The growing role of the military was reflected in frequent presence of its leadership at the Presidency sessions, culminating in a dramatic attempt to introduce state of emergency in mid March. The failure of this attempt and the late March decision to transfer the dialogue about the future of the country to the meetings of leaders of Yugoslav republics marks the end of the period in which the Presidency was a key stage of Yugoslav crisis.

BELEŠKA O PRIREĐIVAČIMA

KOSTA NIKOLIĆ (1963) radi u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu, u zvanju naučni savetnik. Diplomirao je (1988) magistrirao (1993) i doktorirao (1999) na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Oblasti naučnog interesovanja jesu: istorija komunizma u Kraljevini Jugoslaviji, istorija srpskog naroda i srpskog društva u Drugom svetskom ratu, kult ličnosti u socijalističkoj Jugoslaviji, raspad SFRJ i istorija historiografije. Učestvovao je na više domaćih i međunarodnih skupova i bio u uredničkom timu više međunarodnih naučnih konferencija. Trenutno je rukovodilac projekta: *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku – između demokratije i diktature*, koga finansira Ministarstvo prosvete i nauke Vlade Republike Srbije. Osim na srpskom, objavljivao je radove i na engleskom, češkom i slovenačkom jeziku. Do sada je objavio 29 monografija i više od 100 članaka u naučnim časopisima u zemlji i inostranstvu.

VLADIMIR PETROVIĆ (1979), istoričar. Diplomirao je i magistrirao na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a masterirao i doktorirao na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti. Naučni je saradnik u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu. Do sada je objavio monografije *Jugoslavija stupa na Bliski istok* (2006) i *Titova lična diplomatija* (2010), kouredio zbornik radova *Slobodan Milošević - put ka vlasti* (2008) i priredio zbornik istorijskih izvora *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan I-II* (2010). Autor je četrdesetak članaka i poglavlja u naučnim zbornicima na srpskom i engleskom jeziku.

Izdavači
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU
Beograd, Trg Nikole Pašića 11, tel./faks: 011/33 98 362
office@isi.co.rs; www.isi.co.rs

FOND ZA HUMANITARNO PRAVO, Beograd, Dečanska 12
Tel. 011 3349600 www.hlc-rdc.org

Za izdavače
Prof. dr Momčilo Pavlović, direktor
Nataša Kandić, direktor

Štampa
M-graf, Trstenik

Tiraž: 300 primeraka
Prvo izdanje

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
323(497.1)"1991"(093.2)

Od mira do rata : dokumenta Predsedništva
SFRJ 1991. #Tom #1, (Januar - mart 1991) /
priređili Kosta Nikolić, Vladimir Petrović. -
Beograd : Institut za savremenu istoriju :
Fond za humanitarno pravo, 2011 (Trstenik :
M-graf). - 480 str. : ilustr. ; 24 cm. -
(#Biblioteka #Kraj Jugoslavije. #Edicija
#Dokumenta / Institut za savremenu istoriju)

Tiraž 300. - Beleška o priređivačima: str.
479. - Napomene i bibliografske reference uz
tekst. - Summary.

ISBN 978-86-7403-157-5 (ISI)

a) Југославија - Распад - 1991 - Историјска грађа

COBISS.SR-ID 186855948